	ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Mens.	Dies.	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
98	Leo III. Romanus	21	0	0	95	Arelatense III. Turonicum III. Cabilonense II. Moguntinum.	*Carolus Magnus I. ann. 14.*
99	Stephanus IIII. Romanus	0	7	0	96	Remense. Apud Theodonis villam 32. Episcoporum. Aquisgranense I. Ticinense, potius conuentus Imperialis, quàm Synodus Episcoporum fuit. Aquisgranense II.	*Ludouicus Pius I. ann. 15. Platina dicit, ann. 36. Cum Lothario filio.*
100	Paschalis I. Romanus	7	3	17	97	P. Vvormaciense circa hæc tempora fuit.	
101	Eugenius II. Romanus	4	6	24	98	Romanum 30. Episcoporum, in quo Paschalis accusatus se purgauit, folio 97.	
102	Valentinus Romanus	0	0	40	98		*Lotharius I. Solus, ann. 15.*
103	Gregorius IIII. Romanus	16	0	0	96		
104	Sergius II. Roman.	3	0	0	100		
105	Leo IIII. Romanus	8	3	6	101		
106	Ioannes VIII. fœmina Moguntina, quæ tamen inter Pontifices numeranda non est.	2	1	4	108		
107	Benedictus III. Romanus	2	8	9	106		
108	Nicolaus I. Romanus	7	9	13	106	Romanum 113. Episcoporum.	*Ludouicus II. ann. 11.*
109	Hadrianus II. Romanus	5	9	12	108	Anno Domini 914. VIII. GENERALIS SYNODVS Constantinopolitana 300. Episcoporum contra Photium: præfuerunt nomine Hadriani Donatus Hostiensis, Stephanus Depresinus Episcopi & Marinus Diaconus: hac Synodo confirmantur 7. præcedentes generales, & ipsam approbat Hadrianus.	*Carolus II. Caluus ann. 6.*
110	Ioannes IX. Romanus	10	0	2	109		*Carolus III. Crassus, ann. 12.*
111	Martinus II. Gallus	1	5	0	109		
112	Hadrianus III. Romanus	1	2	0	110		*Arnulphus iuxta quosdam deiecto Carolo sufficitur. Ann. 12.*
113	Stephanus V. Romanus	6	0	11	110	Coloniense.	
114	Formosus	5	6	0	111	P. Moguntiacum.	*Ludouicus III. Ann. 6.*
115	Bonifacius VI. Tuscus	10	0	26	112	P. Triburiense Concilium 22. Episcoporum Germaniæ.	*Transfertur imperium ad Longobardos, apud Italos.*
116	Stephanus VI. Romanus	1	3	0	112		
117	Romanus I. Roman.	0	3	0	112		*Berengarius I. an. 4. apud Germanos Conradus I. Ann. 7.*
118	Theodorus II. Romanus	0	0	20	113		

	ROMANI PONTIFICES.	Annus	Mens.	Dies	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
119	Ioannes X. Romanus	2	0	15	113		*Berengarius II. anno 4.*
120	Benedictus IIII. Romanus	3	4	0	113		
121	Leo V.	0		14	114		
122	Christophorus I.	0	7	0	ibi.		*Api d Germ. Henricus I. dictus Auceps, an. 18.*
123	Sergius III. Romanus	7	4	16	ibi.		
124	Anastasius III. Romanus	2	0	0	115		*Hugo, ann. 10.*
125	Landus Romanus	0	6	21	ibi.		
126	Ioannes XI. Romanus	13	2	3	ibi.		
	Inuadit tum sedem alius Ioannes, qui inter Pontifices tamen non numeretur.						*Berengarius III. ann. 11.*
127	Leo VI. Romanus	0	6	15	116		
128	Stephanus VII. Romanus	2	1	12	ibi.		
129	Ioannes XII. Romanus	4	10	15	ibi.		*Lotharius II. ann. 2.*
130	Leo VII. Romanus	3	6	10	117		
131	Stephanus VIII. Germanus	3	4	12	117		*Berengarius iiij. cum Alberto filio ann. 11.*
132	Martinus III. Romanus	3	6	10	117		*Transfertur imperium ad Germanos.*
133	Agapetus II. Romanus	9	7	10	ibi.		
134	Ioannes XIII. Romanus	9	3	5	118		*Otho ij. Magnus cũ Othone filio, ann. 12.*
135	Benedictus V. Romanus	0	6	5	119		
136	Leo VIII. Romanus	1	4	0	ibi.		
137	Ioannes XIIII. Romanus	6	11	5	ibi.		
138	Benedictus VI. Romanus	1	6	0	120		*Otho iij. post patrem, ann. 17.*
139	Donus II. Romanus	1	0	0	ibi.		
140	Bonifacius VII.	0	7	5	ibi.		*Othonem iiij. hic ponit Platina.*
141	Benedictus VII. Romanus	8	6	0	121		
142	Ioannes XV. Romanus	0	3	0	ibi.		
143	Ioannes XVI. Romanus	0	8	0	122		

	ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Menſ.	Dies.	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
144	Iohannes XVII. Romanus	10	6	10	122		*Otho iiij. ann. 18.*
145	Gregorius V. Saxo.	2	5	0	ibi.		*Ratio eligendi Imperatoris instituitur ann. 1004.*
146	Ioannnes XVIII. Græcus	0	10	0	123		
	Non eſſet hic meritò inter Pontifices numerandus, quia viuente adhuc Gregorio ſedem occupauit & reliquit.						
147	Siluester II. Gallicus	4	1	10	124		
148	Iohannes XIX.	0	4	20	125	Salegumſtadienſe.	
149	Iohannes XX. Romanus	4	4	0	ibi.		
150	Sergius IIII. Romanus	2	0	15	ibi.		*S. Henricus ij. an. 14. Hunc Imperatorem. Platina Henricum primū nominat, ſed quia Germani in diſſenſione tempore Longobardorum orta alium Henricū elegerunt, quem primum vocant, & Platina inter Henricum iiij. nullum V. agnoſcit, ſed tantum vi. & vij. viſum fuit Germanorū numerum amplectendum eſſe.*
151	Benedictus VIII. Tuſculanus	11	1	13	126		
152	Iohannes XXI. Romanus	11	0	9	127		
153	Benedictus IX. Tuſculanus	10	4	9	ibi.		
154	Siluester III. Romanus	0	0	49	ibi.		
	Pontificibus non eſſet annumerandus, quia viuo Benedicto ſedem occupauit, & deſeruit.						*Conradus ij. an. 15.*
155	Gregorius VI.	2	7	0	124		
156	Clemens II.	0	9	0	ibi.		
157	Damaſus II. Bauarus	0	0	23	129		*Henricus iij. Niger, ann. 17.*
158	Leo IX. Alemannus	5	2	6	ibi.		
159	Victor II. Bauarus	2	3	0	130		
160	Stephanus IX. Lotharingus	0	7	8	ibi.		
161	Benedictus X. Campanus	0	9	20	ibi.		
162	Nicolaus II. Allobrogus	3	6	26	131	Elorentinum contra Simoniacos, fol. 130. Sutrij, fol. 131.	*Henricus Senior iiij. ann. 48.*
163	Alexander II. Mediolanenſis	11	6	0	132	Lateranenſe contra Simoniacos, ibidem. Mantuanum, fol. 132.	

	ROMANI PONTIFICES.	Annus	Mens.	Dies.	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
164	Gregorius VII. Hetruscus	12	1	3	133	Tertium Lateranése contra Rauennatem Archiepiscopum, fol.113.	
165	Victor III.	1	4	0	138	Melphi de pace componenda, fol. 139.	
166	Vrbanus II.	12	4	19	139	Placentinum contra licentiã Ecclesiasticorum, fol.139. Apud Clarum montem ad recuperandam Hierosolymam, ibidem.	
167	Paschalis II. è Flaminia	18	6	7	141	Guardastalli de Homagijs feudis, &c. fol. 143. Trecassinum de cultu Ecclesiasticarum, ibidem. Lateranense contra Henricum V. fol. 144. In Apulla, fol. 145.	*Henricus Iunior V. ann. 29.*
168	Gelasius II. Caietanus	1	0	5	146		
169	Calistus II. Burgundus	5	10	6	147	Lateranense 900. Patrum de recuperanda terra sancta. fol.148.	
170	Honorius II.	5	2	0	148	Ad Clarum montem contra Petrum Antipapã, fol.150	*Lotharius iij. Saxo ann. 11.*
171	Innocentius II. Romanus	14	7	13	149	Remense ibidem. Placentinum ibidem. Pisanum pro tuenda fide ibidem. Lateranense ne laicus Clerico vim inferret.	
172	Cælestinus II. Tuscus	0	5	0	151	Gallicanum contra Abelardum Peripateticum, folio 152.	*Conradus iij. Sueuus, ann. 15.*
173	Lucius II. Bononiensis	0	11	4	ibi.		
174	Eugenius III. Pisanus	8	4	20	152		
175	Anastasius IIII. Romanus	1	4	24	153		
176	Hadrianus IIII. Anglicus	4	10	0	153		*Fridericus primus cognomento Barbarossa anno 37.*
177	Alexander III. Senensis	21	0	19	154	Ad clarum montem contra Imperatorem Fridericum fol. 154. Lateranense 280. Episcoporum, tum vt mores reformentur, tum ne infidelibus arma deferantur, fol. 156. quidam istud primum generale Latinorũ faciunt, celebratũ est Anno Domini 1180. præsidente ipso summo Pontifice.	
178	Lucius III. Lucensis	4	2	18	159		
179	Vrbanus III. Mediolanensis	1	10	25	160		*Henricus vi. anno. 10.*
180	Gregorius VIII. Beneuentanus	0	0	57	161		
181	Clemens III. Romanus	3	5	0	161	Veronense vt Christianis in Asia succuratur, fol. 159.	

	ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Mens.	Dies.	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
182	Cælestinus III. Romanus	6	7	11	162		
183	Innocentius III. Anagninus	18	7	16	163	Anno Domini 1215. SYNODVS Lateranēsis celeberrima partim contra errores Abbatis Ioachim, partim de expugnatione terræ sanctæ, præside ipso Rom. Pontifice præsentibus Patriarchis Constantinopolitano & Hierosolymitano, Metropolitanis 70. Episcopis 400. Prioribus 800. Græci & Romani imperij legatis, oratoribusque Regum Hierusalem, Franciæ, Hispaniæ, Angliæ, & Cypri, folio 165.	*Otto V. ann. 3. alij elegerunt Philippū Fredericī filium, quo mortuo eligitur Fredericus II. ann. 33.*
184	Honorius III. Romanus	10	7	13	165		
185	Cregorius IX. Anagninus	14	3	0	167		*Henricus deposito Friderico eligitur, quo mortuo succedit Vuilhelmus, quāuis Conradum iiij. Frederici filiū nonnulli præponant.*
186	Cælestinus IIII. Mediolanensis	0	0	18	169		
187	Innocentius IIII. Genuensis	11	6	12	ibi.	Lateranense contra Fredericum II. Imperat.	
188	Alexander IIII. Campanus	7	0	0	171		
189	Vrbanus IIII. Trecensis	3	1	0	173	Lugdunense citatur Imperator ad Pontificē, fol. 220.	
190	Clemēs IIII. Narbonensis	3	0	21	175		
191	Gregorius X. Placentinus	4	2	10	178		
192	Innocentius V. Burgundus	0	6	2	180		
193	Hadrianus V. Genuensis	0	40	0	181	Anno Domini 1246. LVGDVNENSE de processione Spititus sancti à Patre & Filio: præfuit ipsemet Pontifex, folio 178.	*Rodulphus, an. 19.*
194	Ioannes xxij. Vlyxibonensis	0	8	0	ibi.		
195	Nicolaus iij. Romanus		8	15	182		
196	Martinus iiij. Turonensis	4	1	0	183		*Adulphus qui electus cum Imperij iura repeteret, ab Alberto Rudulphi filio interficitur.*
197	Honorius iiij. Romanus	2	0	1	185		
198	Nicolaus iiij. Asculanus	4	1	8	186	Romanum quo Phlippus Rex Franciæ Alberto Imperatori subijcitur, folio 190.	
199	Cælestinus V. Esermensis	1	5	0	187		*Albertus primus ann. 10.*
200	Bonifacius viij. Anagninus.	8	9	7	188		

	ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Mens.	Dies.	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
201	Benedictus XI. Taruicinus	0	8	17	190		
202	Clemens V. Vasco	8	10	15	191		*Henricus VII. Lucemburgen. mense 9. Ludouicus Bauarus III. Fredericum superat, & solus Imperio potitur, regnauit, ann. 33.*
	Ab hoc Pontifice transfertur sedes in Galliam.					Tria Concilia habuit Clemens, fol. 194. Anno Domini 1305. CONCILIVM Viennense, in quo probantur constitutiones, quæ in Clementinis habentur, festum corporis CHRISTI instituitur, & Begardi & Beguinæ damnatur. Præfuit ipsemet Pontifex fol. 194.	
203	Ioannes XXIII. Caturcensis Gallus	19	4	0	195		
204	Benedictus XII. Tolosanus	7	3	17	198		
205	Clemens VI. Lemouicensis	10	6	28	199		
206	Innocentius VI. Lemouicensis	9	8	6	201		*Carolus IIII. ann. 32.*
207	Vrbanus V. Lemouicensis	8	4	0	203		
208	Gregorius XI. Lemouicensis	7	5	5	ibi.		
	Refertur sedes Apostolica ex Gallijs Romam.						
209	Vrbanus VI. Neapolitanus	11	8	0	205		*VVenceslaus an. 22*
210	Bonifacius IX. Neapolitanus	14	9	0	209		
211	Innocentius VII. Sulmonensis	2	0	0	213		
212	Gregorius XII Venetus				215	Pisanum ad tollẽdum Schisma, fol. 216.	
213	Alexander V. Cretensis	0	8		216		
214	Ioannes XXIIII. Neopolitanus	4	10	0	217	Anno Domini 1415. CONSTANTINENSE Concilium contra Hussitas, & ad Schisma tollendum, fol. 218. confirmatur à Martino V. fol. 220.	*Robertus Bauarus ann. 10.*
215	Martinus V. Romanus	14	3	0	220		
216	Eugenius IIII. Venetus	16	0	0	225	Senense fol. 224.	
217	Nicolaus V. Sarzanus	8	0	0	235	Anno Domini 1431. BASILEENSE contra Hussitas confirmatur ab Eugenio IIII. fol. 229.	*Sigismundus, ann. 17.*
218	Calistus iij. Satiuensis in Hispania	3	3	16	242		
219	Pius ij. Senensis	6	0	0	245	FLORENTINVM in quo facta est vnio Græcorum, Armenorum, & Latinorum, confirmatur ab Eugenio IIII. qui præfuit concilio, fol. 230.	
220	Paulus II. Venetus	6	10	0	252		*Albertus secundus ann. 2.*
221	Sixtus IIII. Ligur	23	0	0	263		*Fredericus III. ann. 54.*

	ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Menſ.	Dies.	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
222	Innocentius VIII. Genuenſis	8	0	26	269		*Maximilianus, ann. 26.*
223	Alexander VI. Hiſpanus	11	0	8	273		
224	Pius III. Hetruſcus	0	0	16	277		
225	Iulius II. Genuenſis	10	0	11	278	Anno Domini 1513. LATERNENSE pro reformatione Eccleſiæ, fol.280. præfuit ipſe Pontifex.	
226	Leo X. Florentinus	9	0	0	282		
227	Adrianus VI. Traiectenſis	2	0	0	287		*Carolus quintus Ann. 39.*
228	Clemeus VII. Florentinus	10	10	7	292	Ratisbonenſe ad reformandum clerum Germaniæ. P. Senonenſe contra Lutheranos & alios hæreticos. P. Colonienſe ſub Hermanno: Hildemenſe.	
229	Paulus III. Romanus	15	0	28	297	Anno Domini 1545. TRIDENTINVM cōtra Lutheranos & alios hæreticos.	
230	Iulius III. Aretinus	5	5	10	313	Auguſtanum diocœſanum. Treuirenſe diocœſanum. P. aliud Treuirenſe. P. Colonienſe ſub Adolpho. P. Moguntinum.	*Ferdinandus, ann. 6. menſ. 4. abdicante Carolo V. fratri.*
231	Marcellus II. Tuſcus	0	0	22	321		
232	Paulus IIII. Neapolitanus	4	2	27	329	Anno Domini 1562. TRIDENTINVM.	*Maximilianus ij.*
233	Pius IIII. Mediolanenſis	5	11	15	336		
234	Pius V. Alexandrinus						

INDEX PONTIFICVM IVXTA ORDINEM ALPHABETICVM.

Lu-

RATIO

RATIO CVR PER PONTIFICES ROMAnos deducta ſit Hiſtoria.

Tertull. lib. de præſcriptionibus aduerſus hæreticos.

Cupio oſtendant mihi, ex qua authoritate prodierint, edant origines Eccleſiarum ſuarum, euoluant ordinem Epiſcoporum ſuorum, ita per ſucceſsiones ab initio decurrentem, vt primus ille Epiſcopus aliquem ex Apoſtolis, vel Apoſtolicis viris, qui tamen cum Apoſtolis perſeuerauerit, habuerit auctorem & anteceſſorem: hoc enim modo Eccleſiæ Apoſtolicæ cenſus ſuos deferunt: ſicut Smyrneorum Eccleſia Policarpum à Ioanne collocatum refert, *ſicut Romanorum Clementem à Petro ordinatum edit, & cæt.* Confingant aliquid tale hæretici.

Auguſtinus contra epiſtolam Manichæi funda. cap. 4.

Multa ſunt alia quæ in eius (Eccleſiæ) gremio me iuſtiſsimè teneant, tenet conſenſio populorum atque gentium, tenet auctoritas miraculis inchoata, ſpe nutrita, charitate aucta, vetuſtate firmata. *Tenet ab ipſa Sede apoſtoli Petri, cui paſcendas oues ſuas poſt reſurrectionem Dominus commendauit, vſque ad præſentem epiſcopatum ſucceſsio ſacerdotum.* Tenet poſtremo ipſum catholicæ nomen, &c.

Idem in Pſalmo contra partem Donati, tomo 7.

Numerate ſacerdotes, vel ab ipſa Sede Petri, & in ordine illo patrum, quis cui ſucceſsit videte, ipſa eſt Petra, quam non vincunt ſuperbæ inferorum portæ.

Optatus lib. 2. contra Parmenia. vbi Rom. Epiſcopos enumeraſſet ad Syriciũ vſque.

Veſtræ, inquit, cathedræ vos originem reddite, qui vobis vultis ſanctam Eccleſiam vendicare.

Epiphanius lib. 1. cap. 27. tom. 2. vbi ſeriem Rom. Epiſc. ex catalogo enumerauit.

Et ne quis, inquit, miretur quod ſingula ita recenſemus, per hæc enim charitas oſtenditur.

D. Paulus Epheſ. cap. 4.

Ipſe (Chriſtum intelligit) dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios verò Euangeliſtas, alios autem *Paſtores & doctores* ad conſumationem ſanctorum in opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti: donec *occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filij Dei,* in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti: *vt iã non ſimus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ,* in nequitia hominum, &c.

AD

AD XYSTVM IIII. PONTIFICEM MAX.

B. PLATINÆ IN VITAS ROM. PONTIFICVM.

PROOEMIVM.

MVLTA quidem in vita vtilia esse beatiss. Pontifex, & humano generi cõmoda, nemo est qui ambigat. Scripsere philosophi multa, scripsere mathematici excogitata & inuenta, ad ingenia hominum excolenda. Magnum fuit (ne mentiar) secreta naturæ rimari, & cœlos scandere: atque inde ad nos doctrinam & artem earum rerũ traducere, quæ auctor & parens omnium Deus, procul ab oculis mortalium collocauerat: vt cùm tantam pulchritudinem, tantum ac tam perpetuum ordinem admirantes intueremur, maiestatem diuini numinis meritò collaudaremus. Negari certè nõ potest, quin ex hac philosophandi ratione magna vtilitas ad homines peruenerit, ingenio præsertim vtentes: quippe qui pulchritudine diuinitatis commoti, humana contemnentes, vitam cælestem in terris ducere nituntur. Verùm (vt ait Poëta) non omnia possumus omnes. Inuenienda igitur via fuit, quæ omnibus aditum ad felicitatem præstaret, ne solis philosophis consultũ videretur. Ea certè rerum antea gestarum cognitio est, quas ipsa historia cõtinet, ex qua non quid vna, sed quid omnes ætates egregiè fecerint colligentes, magistram vitæ nostræ vetustatem ipsam habituri, priuati etiam quouis imperio digni existimamur. Præterea verò ex hac cognitione, ad prudentiam, ad fortitudinem, ad modestiam, ad omnes deniq; virtutes animi hominum ita concitantur, vt laude ipsa nil antiquius, turpitudini autem nil detestabilius existiment. Quòd si veteres illi, apud quos virtus in precio fuit, celebrari maiorum suorum statuas in foro collocatas, pro templis & alijs in locis publicis volebant, ad vtilitatem hominum respicientes: quanti à nobis facienda est historia, quæ non muta, vt statuæ, non vana, vt picturæ, veras præclarorum virorũ imagines nobis exprimit, quibuscum loqui, quos consulere & imitari vt viuos fas est? Addo præterea quòd historiæ lectio quę vitam hominum continet, ad eloquentiam, ad humanitatem, ad vsum rerum quauis facultate gerendarum confert plũrimum, atque adeo quidem, vt eos etiam, qui rebus gestis nequaquam

 inter-

interfuêre, dum aliquid compositè atque eleganter narrant, supra cæteros sapere & intelligere arbitremur. Tu itaque theologorum ac philosophorum princeps maxime Pontifex, hac hominum vtilitate motus, simulque dignitati ecclesiasticæ consulens, non frustra mandasti, vt res gestas pontificum scriberem, ne illorum benefacta perirent negligentia scriptorum, qui suo sudore & sanguine hanc rempublicã Christianam tam amplam nobis, tamque præclaram reliquêre: vtque deinceps haberent posteri nostri, quo ad bene beateque viuendum incitarentur, cum legendo perdiscerent quid imitari, quídue fugere oporteret. Non sum tamen nescius, futuros quosdam, qui dicant me hoc onus frustra suscepisse, cùm id antea à plerisque factum sit. Leguntur certè multi (Damasum semper excipio) qui nullum florem orationis, nullam compositionem & elegantiam sequuntur, non de industria (vt ipsi iactitant) ornatum fugientes, quod eleganti stylo res sacræ scribi non debeant, sed inscitia & ignoratione bonarum litterarum. His autem obijcere Augustini, Hieronymi, Ambrosij, Gregorij, Leonis, Cypriani, Lactantij eruditionem & doctrinam sit satis, qui hac in re Ciceronis auctoritatem sequentes arbitrati sunt, nil esse tam incultum & horridum, quod non splendesceret oratione. Non negauerim tamen huic generi scribendi difficultatem quandam inesse, cum nudis verbis interdum, ac minus Latinis quædam exprimenda sunt, quæ in nostra Theologia continentur. Hæc autem ad latinitatem qui referat, magnas perturbationes ingenijs nostrorum temporum hac consuetudine imbutis afferat necesse est, mutatis præsertim terminis, vnde omnis disputandi ac ratiocinandi series colligitur. Sed habeat hanc quoque auctoritatem ætas nostra, vel Christiana Theologia potius. Fingat noua vocabula, Latina faciat, nec veteribus tantummodo id licuisse videatur. Verùm iam tandem huic Procemio finem imponam, vbi lecturos prius admonuero, nõ esse mirandum, si cum Pontificum vitas, & mores scripturum me pollicitus sum, imperatorum quoque, principum, ac ducum res gestas inseruerim. adeo enim hæc simul connexa sunt, si primos imperatores, dum Christianis aduersantur, si vltimos, dum fauent, inspicis, vt alterum integrè sine altero exprimi nequiuerit. Legant ergo æquo animo: & si quid emolumenti ex hac scriptione nostra perceperint, tibi soli Pontifex optime gratias agant, cuius sanctissimo imperio libenter obtemperaui.

PLATINAE DE VITIS PONTIFICVM HISTORIA, QVAM A VITA CHRISTI MERITO AVSPICATVS EST, AD XYSTVM IIII. PONTIFICEM MAX.

D. N. IESVS CHRISTVS.

MAXIMAM nobilitatis partem duci ex his maioribus, qui clari, iustique fuêre, quique ob singularem aliquam virtutem imperauerunt, nemo est qui ambigat, nisi qui Platonis auctoritatem non adeo probat, cuius quadripartitam de nobilitate diuisionem, quantum ad genus pertinet, Christus rex noster consecutus est. Quem enim ex gentibus habemus, qui gloria & nomine cum Dauid & Salomone, quique sapientia & doctrina cum Christo ipso conferri meritò debeat ac possit? Neminem certè. Nascitur Christus ex tribu Iuda, nobilissima quidem ob vetustatem & imperium inter Hebræos, vnde propheta Iacob inquit: Non auferetur sceptrum de tribu Iuda, quoad venerit qui mittendus est: Is erit profecto expectatio gentium. Quot autem reges vel duces, vel pontifices in ea tribu fuerint, non attinet dicere, cum libri tum noui, tum veteris testamenti, huius nobilissimæ genealogiæ mentionem faciant. Verum cum post longissima tempora inter Aristobulum & Hyrcanum Alexandri regis & pontificis filios, orta seditio de principatu esset, tandem Herodi alienigenæ regnum Iudæorum à Romanis traditur: ex patre enim Idumæo & matre Arabe natus, & & Iudæorum legisperitos interfecit, & genealogias incendit ad integendam generis sui notam. Cessauit ergo, ac meritò quidem eorum vnctio, hoc est imperium, quia ex Danielis sententia sanctus sanctorum venerat, quem Maria virgo Angelo annunciante ex Spiritu Sancto concepit, & peperit in Bethleem Iudæ. Quirino tum Syriæ præside, anno ab vrbe condita DCCLII. Imperij verò Augusti Cæsaris, qui tum orbi imperitabat anno xlij. Imperium enim à Caio Cæsare, tum propinquitatis tum hæreditatis iure accipiens: vel potius pulsis ac interfectis patricidis tyrannisque rep. vsurpare conantibus, monarchiam orbis terrarum in meliorem formam redigens, suis temporibus miram felicitatem præstitit. Nam pacatis rebus tum externis, tum domesticis, tanto in honore non solum apud suos, verumetiam apud exteros reges fuit, vt eius nomine ciuitates conderent, quas Sebastias vel Cæsareas appellarunt. Venere etiam multi reges ad vrbem visendi hominis causa: quos ita comiter & perbenignè suscepit, vt ex amicis sibi amicissimos redderet. Cum ciuibus autem suis humanissimè vixit: in delinquentes clemens, erga amicos liberalissimus est habitus: in comparandis amicis rarus, in retinendis constantissimus. Liberalium artium adeo studiosus fuit, vt nullus pene laberetur dies, in quo non legeret aliquid, aut scriberet, aut declamaret. Ingenio & doctrina Salustij, Liuij, Virgilij, Horatij, Asinij, Pollionis, Messalæ, Coruini oratoris insignis, delectatus est, quorum scriptis etiam eius res gestæ immortalitati commendatæ sunt. Vrbem Romam ita exornauit, vt gloriatus sit se vrbem lateritiam inuenisse, marmoream relinquere. Hanc felicitatem quæ (ne mentiar) magna fuit: maiorem certe reddidit saluberrimo ortu suo Christus rex noster. Intercessere autem à creatione mundi vsque ad hunc felicissimum natalem diem, anni * quinque millia centum & xcix. Nascitur puer sine dolore matris: quippe qui diuinus erat, non humanus partus, vnde mater integra statim surrexit, & infantem de more pannis inuoluit. E taberna autem meritoria in Transtiberina regione ex terra oleum erupit, vt ait * Eusebius, fluxitque toto die sine interuallo, Christi gratiam gentibus ostendens. Narrat Orosius, Augustum Cæsarem eadem die mandasse, ne quis se Dominum deinceps vocaret: diuinantem credo verũ principem orbis terrarum ac mundi totius natum esse. Idem quoque mandauit, vt in orbe Romano omnium hominum capita censu notarentur: ac si maiori principi rationem gubernati imperij aliquando redditurus esset. Huic autem censui Quirinum virũ consularem ex senatusconsulto præfecit. Pax præterea & quies tanta fuit, tũ domi, tũ foris, quanta nunquam antea. Hic enim militiæ & pacis

Christi genealegia.

Gene. 49.

Daniel. 9.

Augusti humanitas.

aliàs V. M. D. I.

aliàs Eutropius

Augustus Christo nato noluit se dominũ vocari Orose lib. 6 cap 22.

Matth. 5.

regem prophetæ appellarunt. Defertur autem octaua die ad templum circuncisionis cauſa: neque enim venerat abrogare legem, ſed adimplere. Erat autem circuncisio teſtamenti ſignum inter Deum & homines, vt ait Auguſtinus. Die verò tertiodecimo adoratur à Magis, & muneribus donatur, qui ex Oriente Hieroſolymam eius rei cauſa venerant. Magos enim quidam orientales populi reges ſuos & ſapientes appellant. Ne verò legem Moſæos prætermittere videretur, mater purificationem ſumptura, licet intacta & incorrupta luſtratione minimé indigeret, puerum ad templum defert. Hunc autem Simeon vir iuſtus & ſingularis religionis, in vlnis retinens, diuino numine afflatus, regem ſuum & ſaluatorem profitetur, vnde Ieſus Chriſtus appellatus eſt. Nam Ieſus nomen ſaluatoris eſt, Chriſtus verò regis, qui myſtico illo chriſmate vnctus, quo reges omnes: Meſſias Hebraicè dicitur. Vt enim Romani imperatores purpura, ſic Hebræorum reges vnguento cæteris inſigniores habebantur. Idem fecit Hanna ſpiritu prophetico incitata. Quid de Chriſto ſenſerint Sibyllæ, non eſt cur ſcribamus, cùm omnes ferè eius ſaluberrimum aduentum prædixerint. Celebrata hac luſtratione, recognitoque iure primogenitorum ſecundum legem diuinam, in Nazareth patriam rediere ciuitatem Galileæ, vbi per quietem Ioſeph: exiſtimatus Chriſti pater, ab Angelo admonetur, vt fugiens in Ægyptum puerum ſecum & matrem deferat. Futurum enim paulò pòſt, niſi id fecerit, vt Herodes puerum occideret. Verùm id agere tunc quod deſtinauerat, homo crudeliſsimus non potuit. A filijs enim ob ſæuitiam accuſatus, Romam ad cauſam dicendam proficiſcitur: quam ſimulata concordia in prouinciam rediens, Ariſtobolum & Alexandrum filios

Herodes filios ſuos in Cæſarea laqueo peremit.

adoleſcens quidam egregios & doctos, quippe qui apud Cæſarem Auguſtum fuerant educati, in Cæſarea laqueo peremit. Ad necem deinde puerorum conuerſus homo regnandi cupidus, quòd natum eſſe alterum regem Iudeorum à prophetis intellexerat, omnes qui tum in Bethlehem erant & finibus ſuis: à bimatú & infrà occidi iubet, ſecundum tempus quòd à Magis exquiſierat: nec filio proprio eius ætatis parcit. Vnde ferunt Auguſtum

Maluit Auguſtus Herodis eſſe porcus quàm filius.

Cæſarem crudelitatem hominis deteſtatum, hoc dixiſſe: Maluiſſem Herodis porcus eſſe quam filius. Iudæi enim ex lege non modò deguſtare, ſed tangere etiam ſuillam carnem prohibentur: quare fit, vt neque eos alant neque comedant: hanc ob rem in porcos clementes dicuntur. Ioſeph autem ſeptennio in Ægypto commoratus, vbi Herodem tyrannum tabe & ſacro igne mortuum intellexit. Hieroſolymam cum puero proficiſcitur: nec diu ibi immoratus, quum Archelaum Herodis filium regnare intellexerat, in partes Galilææ alterius imperio obtemperantes, ſeceſsit, & Nazareth ciuitatem incoluit, vnde puer Nazareni nomen ſumpſit. Dum autem in Ægypto eſſet, cecidere (vt Hieronymus ait) Deo-

Deorũ ſimulacra in Ægypto ceciderei
Iſaiæ 19.

rum omnium ſimulacra, ceſſarunt oracula, & mors quorundam dæmonum ſubſecuta eſt ex vaticinio prophetæ: Ecce, inquit, leuem nubem conſcendet, & mouebuntur ſimulacra Ægypti ab eius conſpectu, & cor Ægypti in eius medio tabeſcet. Annum verò xij. agens, Hieroſolymam cum parentibus de more ad diem feſtum celebrandum proficiſcitur. Hi verò poſtea peracto ſacro abeuntes, cum puerum ſubſequi non viderent, ſollicitudine pleni ad templum redeunt, cumque doctores ſciſcitantem offendunt, quod maximè adoleſcentem deceret: Supra ætatem enim ſapiebat: quia (vt Euangeliſta ait) Dei gratia &

Lucæ 2.

virtus in illo erat. Parentes deinde benè monentes ſecutus, in patriam reuertitur. Quid verò egerit in hac ætate vſque ad trigeſimum annum, quo à Ioanne Zachariæ filio aqua baptizatus eſt, dicere prætermittam, cùm non ſolum Euangelia & epiſtolæ rebus à ſe optimè ac ſanctiſsimè geſtis plenæ ſint, verumetiam eorum libri, qui ab eius vita, moribus & inſtitutis abhorruere. Flauius ille Ioſephus, qui lingua Græca antiquitatem Iudaicam

Antiquitatum lib. 18. cap. 9.

viginti libris conſcripſit, cum ad Tiberij principis imperium veniſſet. Fuit, inquit, eiſdem temporibus Ieſus vir quidam ſapiens, ſi tamen virum eum nominare fas eſt. Erat enim mirabilium operum effector, ac hominum doctor, eorum maximè, qui quæ vera ſunt, libenter audiunt. hanc ob rem multos tum ex Iudæis, tum ex gentibus ſibi adiunxit: Chriſtus hic erat. Hunc autem cum Pilatus à principibus noſtræ gentis inſtigatus, in crucem agendum cenſuiſſet, non tamen hi deſeruere, qui eum ab initio dilexerant. Eiſdem præterea die tertio poſt mortem viuus apparuit, quemadmodum diuinitus inſpirati prophetæ, & hec & alia de eo innumerabilia miracula futura eſſe prædixere. Perſeuerat & vſque in hodiernum diem celebre Chriſtianorum nomen ab ipſo ſumptum: perſeuerat & genus, Idem quoque Ioſephus Ioannem Baptiſtam verum prophetam, & ob eam rem

Eodẽ ca. 10

ab omnibus in precio habitum, iuſſu Herodis, magni Herodis filij, paulo ante mortem Chriſti cæſum fuiſſe affirmat in caſtello Machærunta, non quod ſibi & regno timeret, vt idem ait, ſed quod Herodiadem Agrippæ ſororem, ac Philippi fratris viri optimi vxorem, inceſtis nuptijs ſibi coniunxerat. Hic eſt ille Ioannes, quo nemo maior inter natos mulierum fuit. Saluatoris noſtri ſententia, Interficitur & Chriſtus verus Dei filius, veritatis, iuſtitiæ, pietatis, religionis aſſertor, anno decimooctauo Tiberij Cæſaris: ætatis verò ſuæ

...aliàs xix.

anno trigeſimotertio, & eo magis, quod ei vita propagata eſt ab octauo calendas Ianuarij vſque ad octauũ calendas Aprilis, quo die conceptus in virginis vtero eſt de Spiritu ſancto.

Accuſatus

Accuſatus à Iudæis,quod ſabbatis non vacaret,ſaluti hominum quouis tempore conſulens:& quod baptiſmum circuncisioni anteferret,& quod abſtinētiam ſui ille carnis auferret:quibus in rebus Iudaicæ religionis ſacramenta conſiſterent.Cædis autem tam nefariæ,etiam cœli ipſi ſigna dedere. Nam & ſolis tanta defectio facta eſt hora ſexta diei, vt & dies in obſcuram noctem verſus ſit : & Bithynia etiam,licet multum ab Hieroſolymis diſtet, terræmotu concuſſa : & multa Nicænæ vrbis ædificia corruêre : & velum tēpli quod ſeparabat duo tabernacula ſciſſum: audita & vox ex adyto templi Hieroſolymitani ,Tranſmigremus ciues ex his ſedibus . Admonitus Tiberius à Pilato de Chriſti morte ac dogmate,ad ſenatum retulit,cenſuitq; Chriſtum in Deos referendū ac templo honorandum. Fieri id non modò ſenatus vetuit, quod non ad ſe prius,ſed ad Tiberium ſcripſiſſet Pilatus,verumetiam pellendos vrbe tota Chriſtianos cenſuit. Propoſita ſunt accuſatoribus præmia,quos Tiberius à tanto ſcelere minis & morte prohibuit.Auctores autem tam nefarij parricidij pœnas dedêre. Nam & Iudas laqueo vitam finiuit, & Pilatus maximis calamitatibus vexatus , ſibi manū iniecit:licèt ſint qui ſcribant eum ſceleris pœnituiſſe,ac veniam à Deo meritum.Iudęi autem amiſſa libertate,iuſti ſanguinis meritas pœnas adhuc luunt. Hæc ſunt ferè quæ de vita Chriſti regis ac Pontificis noſtri quàm breuiſsimè ſcribēnda cenſui , quo & mihi facilior aditus ad opus mente conceptum daretur, & legētibus gratior fieret lectio, quæ tanquam irriguus fons ab Imperatore Chriſtianorum , in Pontifices Romanos per ordinem vſque ad tempora Xyſti quarti deriuaretur.

S. PETRVS APOSTOLVS.

POST Chriſti mortem & reſurrectionem,completis iam diebus Pentecoſtes, Spiritum ſanctum accepêre diſcipuli : quo imbuti, variis linguis res geſtas ſummi Dei locuti ſunt,etſi plerique eorum ſine vlla eruditione ſint habiti,maxime verò Petrus & Ioannes. Eorum autem vita ad vtilitatem communem reſpiciebat : nil proprij habebant, quicquid ante pedes eorum ob religionem ponebatur , id totum vel partiebatur inter ſe ad commoda naturæ,vel pauperibus erogabāt.Hi verò prouincias partiti ſunt: Thomas Parthos ſortitus eſt,Matthæus Aethiopiā,Bartolomæus Indiā citeriorem,Andreas Scythiam,Ioannes Aſiā,vnde & apud Epheſum cōmoratus,poſt longos labores & diutinas ſolicitudines è medio ſublatus eſt. Petro autem principi Apoſtolorum Pontus, Galatia,Bithinia,Capadocia obtigit.Petrus enim natione Galilæus ex Bethſaida ciuitate Ioannis filius,Andreæ Apoſtoli frater, primus ſedit annis ſeptem in epiſcopali ſede apud Antiochiam Tiberij tempore: qui Auguſti priuignus & hæres, annis viginti tribus variè imperauit.Neque enim inter malos omninò, neque inter bonos principes numerari poteſt.In homine fuit multa litteratura,& grauis eloquentia:bella per ſe nunquam ſed per legatos geſsit,tumultus exortos prudenter ſuppreſsit.Multos reges à ſe blanditiis euocatos nunquam remiſit, maximè verò Archelaum Cappadocem,cuius regnum in prouinciam vertit. Multos ſenatores proſcripſit, quoſdam etiam interfecit : magnis quoque ſuppliciis ab eodem necatur C.Aſinius Gallus orator,Aſinij Pollionis filius.Moritur & Vocienus Montanus Narbonenſis orator in Balearibus, eo enim relegatus à Tiberio fuerat.Fratrem quoque Druſum veneno eius iuſſu necatū,tradunt hiſtorici. Hac tamen moderatione vſus eſt,vt publicanis quibuſdam & præſidibus prouinciarum augenda eſſe vectigalia dicentibus, reſponderit: Boni paſtoris eſſe tondere pecus, non deglubere.Mortuo Tiberio,C. Cæſar cognomento Caligula à caſtrenſi loco ducto,Imperium occupat.Filius enim Druſi Auguſti Cæſaris priuigni,& ipſius Tiberij nepos habebatur,homo omnium ſceleſtiſsimus.Nil enim vel domi,vel foris ſtrenuè geſsit. Auaritia omnia expilauit:tantæ libidinis fuit , vt etiam ſororibus ſtuprum intulerit . Tantæ crudelitatis,vt ſæpius exclamaſſe dicatur, Vtinam populus Rom. vnam ceruicem haberet:exules quoque omnes interfici iuſsit. Nam cùm vnum ab exilio reuocaſſet, quæreretque quid potiſsimum exules optarent, cùm ille imprudēter reſpondiſſet,mortē principis,omnes paſsim ſuſtulit.De conditione temporum ſuorum ſæpe etiam quæſtus eſt, quod nullis calamitatibus publicis inſignerentur,velut Tiberij tempora,quibus obtrita ferunt ad viginti millia hominum caſu theatri apud Tarracinam. Ita autem Virgilij & Liuij glorię inuidit,vt paulum abfuerit,quin eorum ſcripta & imagines ex omnibus bibliothecis amouerit:quorum alterum, vt nullius ingenij minimæque doctrinæ: alterū, vt verboſum in hiſtoria, negligentemque carpebat. Dicebat Senecam harenam eſſe ſine calce. Præterea Agrippam Herodis regis filium, à Tiberio in carcerem coniectum, quod Herodem accuſauit,liberat: & regem Iudææ facit:ipſum autem Herodem perpetuo exilio Lugdunum relegat : Seipſum verò in Deos transfert : imagines in templo Hieroſolymitano collocat.Poſtremò autem à ſuis tandem necatur,Imperij anno tertio,

Vocienus Montanus Narbonenſis orator.

Caius filius fuit Germanici Cæſaris & huius Druſi nepos non filius.

mense decimo. Duo libelli in scriptis eius reperti sunt: quorum alteri pugio, alteri gladius pro signo erat impressus. Ambo lectissimorum virorum vtriusque ordinis senatorij & equestris nomina & notas continebant morti destinatorum. Inuenta est & ingens arca variorum venenorum, quibus mox Claudio Cæsare iubente demersis, infecta maria traduntur, non sine magno piscium interitu, quos euectos in proxima littora passim æstus eiecit. Libuit hominum mõstra perscribere quo facilius appareret Deũ vix potuisse tum retineri ab excidio orbis terrarum mundiq; totius, nisi & filium misisset, & Apostolos: quorum sanguine humanum genus Lycaonem imitatum, ab interitu redimeretur. Horum itaque temporibus fuit Petrus ille, quem his verbis Christus allocutus est: Beatus es Simon Bar-Iona, quia caro & sanguis non releuauit tibi, sed pater meus qui in cælis est: & tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: ac tibi dabo claues regni cælestis, potestatemque ligandi & soluendi. Is verò omnium diligentissimus, vbi Asiaticas Ecclesias satis cõfirmasset, confutatis eorum opinionibus, qui circuncisionem approbabant, secundo Claudij anno in Italiam venit.

Matth. 6.

S. Petrus quo tempore Romam venit.

Claudius enim C. Caligulæ patruus, quem nepos in ludibrium reseruauerat, imperium accipiens, quintus ab Augusto Britanniam, quam neque ante Iulium Cæsarem, neque post eum quisquam attingere ausus est, in deditionem accepit. Orcadas insulas Romano adiecit imperio: Iudæos tumultuantes Roma expulit, compressit & seditiones in Iudæa à quibusdam pseudoprophetis cõcitatas. Obtrita etiam sunt triginta millia Iudęorum in portis Hierosolymitani templi Azymorum diebus, Cumano eius iussu procurante Iudæam. Laboratum eodem quoque tempore annonæ caritate vbique est, Agabo propheta tantã calamitatẽ prædicente. Ab externo hoste securus, perfecit aquæ ductũ, cuius ruinas apud Lateranũ cernimus, à Caio inchoatum. Emittere quoq; Fucinum lacũ est aggressus, non minus cõpendij spe quàm gloriæ, cum quidã priuato sumptu emissurũ se polliceretur, si sibi siccati agri cõcederentur. Per tria autẽ passuum millia partim effosso monte, partim exciso, cuniculum ægrè absoluit post vndecim annos, triginta millibus hominum ibi sine intermissione elaborantibus. Portũ quoq; Ostiensem, quem adhuc cũ admiratione intuemur, extruxit, ducto dexra læuaq; brachio ad coercẽdos maris fluctus. Messalina vxore conuicta probari interfecta, Agrippinam Germani fratris sui filiam contra ius fasq; ducit vxorem, à qua postea imperij decimoquarto anno boletis veneno illitis necatur. Petrus itaq; Romam caput orbis terrarum tunc venit: & quod hanc sedem pontificali dignitati conuenientẽ cernebat, & huc profectum intellexerat Simonem Magum Samaritanũ quendam, qui prstigiis suis eo erroris iam deduxerat populum Romanũ, vt Deus crederetur. Romæ enim iam titulum adeptus erat inter duos pontes positum, ac Latinis litteris sic scriptũ: Simoni Deo sancto. Hic dũ in Samaria esset, tamdiu se credere in Christum simulauit, quoad baptismũ à Philippo vno ex septem diaconis acciperet, quo quidẽ postea in malã partem vtens, multarum hæresum fundamẽta iecit, cum Selene impudica muliere, quam sceleris sociam habuit, prouocare Petrum miraculis morte pueri homo nefarius ausus est: quem eius carmine primo mouere visa sunt. Verùm cum postea nihilominus puer iaceret, in nomine Iesu Petro iubente surrexit. Hanc ob rem indignatus Simon, vidente populo se volaturũ ex Capitolino monte in Auentinũ pollicetur, si Petrus subsequi vellet: ea ratione dignosci posse, vter ipsorũ sanctior haberetur, & Deo carior. Cùm iam volaret, rogatu Petri ad cœlũ manum tẽdentis ac rogãtis Deum, ne deludi magicis artibus tantum populum sineret, Simon decidit, ac crus infregit: cuius dolore non ita multò post Ariciæ mortuus est. Nam eo post tantam ignominiam delatus à suis fuerat. Hinc Simoniaci hęretici originẽ habent, qui donum Spiritus Sãcti emere ac vendere cõsueuissent: quiq; affirmabant creaturã non à Deo esse, sed ex superna quadam virtute prouenire. Conuersus deinde ad propagandũ verbum Dei Petrus sermone & exemplo, rogatur à Romanis vt Ioanni cognomẽto Marco, eius in baptismate filio conscribendi Euangelij negocium tradat. Probata namq; erat eius vita, probati mores. Is enim, vt Hieronymus ait, in Israel sacerdotiũ agẽs secundũ carnem Leuita, id est, additus vel appositus, ad Christi fidẽ conuersus, in Italia Euangeliũ scripsit, ostendẽs quid generi suo deberet & Christo. Extant eius Euangelia testimonio Petri cõprobata. Deinde verò in Ægyptũ missus, vt ait Philo Iudæus scriptor egregius, vbi docendo & scribendo Alexandrinam Ecclesiã optimè cõstituisset, doctrina ac moribus insignis, viij. Neronis anno Alexãdrię moritur, & sepelitur, in locumq; demortui Anianus sufficitur. Anno verò antea moritur & Iacobus, cognomento Iustus Domini frater. Nam ex Ioseph & alia vxore natus erat: vel, vt alij volũt, ex sorore Mariæ Christi matris. Hic enim, vt Egesippus ait, Apostolorũ temporibus vicinus, in vtero matris sanctus fuit, vinum & siceram non bibit, nil carnis degustauit vnquam, intonsus, nec balneo, nec vnguento vsus est, vestibus lineis tantummodo indutus. Sancta sanctorum ingressus, ita assiduè flexis genibus pro salute populi orabat, vt eius genua camelorum more occalluerint. Verùm abeunte ex Iudæa

Actu. 18. Agabus prophet. Actu. 11.

Acta. 8. De Simone Mago.

Simoniaci Actu. 8. Marcus.

Iacobus Domini frater.

Festo

Festo ipsius prouinciæ gubernatore, priusquam ei Albinus succederet, pontifex Ananus Anani filius, compellens publice Iacobum Christũ Dei filium negare, recusantem lapidibus obrui iussit: qui cum preceps de pinna templi deiectus esset, semiuiuus adhuc, & manus ad cœlum tendens pro persecutoribus oraret, fuste, quo fullones vtũtur, tandem necatur. Refert autem Iosephus hunc tantæ sanctitatis fuisse, vt propter eius necem publicè creditum sit, Hierololymam esse subuersam. Hic est ille Iacobus, cui Dominus post resurrectionem apparuit, cuique panem benedicens ac frangens dixit, mi frater, comede panem tuum, quia filius hominis è morte resurrexit. Annis verò triginta Hierosolymitanæ ecclesiæ præfuit, id est, vsque ad septimum Neronis annum. Cuius sepulchrum iuxta templum vnde deiectus fuerat, cum titulo, Hadriani tẽporibus adhuc extabat. Mortuum quoque Barnabam Cyprium, qui Ioseph Leuites cognominatus est, ante Petri martyrium constat. Hic enim cum Paulo gentium Apostolus electus, vnam tantum epistolam ad Ecclesiam pertinentem conscripsit, licet ea quoque inter apocryphas scripturas habeatur. Dissentiens item à Paulo ob Marcum discipulum, in Cyprum proficiscitur Marco comite: vbi Christi fidem prædicans, martyrio coronatur. Paulus autem qui antea Saulus dicebatur, ex tribu Beniamin & oppido Iudææ Giscalis originem ducebat: quo à Romanis bello capto, cum parẽtibus suis Tarsum Ciliciæ commigrauit: inde Hierosolymam ob studia legis missus, à Gamaliele viro doctissimo eruditur. Acceptis deinde epistolis à Pontifice templi, eos persequens, qui Christum verum Deum esse profiterentur, Stephani protomartyris neci interfuit. At verò cùm Damascũ pergeret, Spiritu diuino ad fidem compulsus, vas electionis vocari meruit: nomenq; à Paulo procõsule Cypri accepit, quem prædicatione ad fidem redegerat. Vna deinde cum Barnaba multis vrbibus peragratis, Hierosolymam rediẽs, à Petro, Ioanne, Iacoboq; gentiũ Apostolus eligitur. Hic autem post Christi mortem anno vigesimo quinto, id est, Neroniani Imperij secundo, eodem tẽpore quo Festus procurator Iudææ Felici successit, Romam vinctus, Aristarcho concaptiuo comitante, vt ciuis Romanus mittitur: vbi biennio in satis libera custodia manens, cum Iudęis quotidie disputabat. Dimissus tãdem à Nerone & prædicauit multa, & scripsit. Extant eius decem ac quatuor epistolæ: ad Romanos vna, ad Corinthios duæ, ad Galatas vna, ad Ephesios vna, ad Philippenses vna, ad Colossenses j. ad Thessalonicenses ij. ad Timothæũ ij. vna ad Titũ, ad Philemonem altera: quæ ad Hebræos eius nomine fertur, incerta habebatur propter styli sermonisq; differentiã. Erãt etiã olim, qui hanc & Lucæ, & Barnabæ, & Clementi asciberent. Scripsit & Petrus duas epistolas, quæ canonicæ nominantur. Secunda à plerisque eius esse negatur, quod à stylo primæ dissideat. Verùm quia pluribus intentus esse non poterat, cùm orationi & prædicationi vacaret, duos Episcopos ordinauit, Linum scilicet & Cletum, qui sacerdotale ministerium Romano populo, & aduenis bene sentientibus exhiberent. His rebus intentus vir sanctissimus, tãtum nominis sibi apud omnes comparauerat, vt iam ferè pro Deo coleretur. Hãc ob rem indignatus Nero, mortem hominis quærere: vnde Petrus monẽtibus amicis ad declinandam inuidiam & iram Principis, via Appia ab vrbe discedens, ad primum lapidem Christo, vt verbis Egesippi vtar, fit obuiam, quem quidem adorãs rogat, Domine quò vadis? Tum Christus: Romam iterum crucifigi. Extat sacellum eo in loco, vbi hæc verba sunt habita. Tum Petrus de martyrio suijpsius dictum existimans, quod in se Christus passurus videretur, ad vrbem rediit. ac statim Clemẽtem Episcopũ consecrat, eiq; cathedram & Ecclesiam Dei commẽdat his verbis: Eandem ego tibi potestatem ligandi & absoluendi trado, quam mihi Christus reliquit: spretis ac cõtemptis rebus omnibus, tum corporis, tum fortunæ, oratione & prædicatione saluti hominum, vt bonum pastorem decet, consule. Cùm hęc autem ita disposuisset, non multò post vnà cum Paulo iussu Neronis necatur, vltimo eius anno, diuersis tamen cruciatibus. Petrus enim cruci affigitur capite in terrã verso, eleuatisq; in sublime pedibus: ita enim voluit: quod diceret se indignũ esse, qui mortẽ Saluatoris imitaretur. Sepultus est autem in Vaticano via Aurelia secus hortos Neronis nõ longe à via triumphali, quæ ad Apollinis tẽplum ducit. Sedit autẽ annis xxv. Paulus verò eodẽ die capite mulctatus, funeratur via Ostiensi, anno post mortẽ Christi trigesimo septimo. Hoc idẽ approbat Caius Historicus in Proculũ quendam Cataphrygum disputans: Ego, inquit, tropheа Apostolorum habeo quæ ostendam: siue enim via Regali pergas, quæ ad vaticanum ducit, siue Ostiensi trophæa eorũ inuenies, qui hanc stabiluẽre Ecclesiã: duo certè fuẽre, Petrus & Paulus. Præterea verò in iisdem Neronianis hortis multi cineres Sanctorũ martyrum recõditi sunt. Nam cùm incẽdium tempore Neronis à cliuo Scauri ad Esquilias vsq; sex diebus vagatum, multas fortunas ciuiũ consumpsisset, ac omnis culpa principi ascriberetur, ipse, vt ait Cornelius Tacitus, abolendo rumori intentus, falsos testes subornauit, qui id factum à Christianis causarentur. Vnde tot capti & interfecti sunt, vt ex eorum cadaueribus per aliquot noctes lumina continuata dicantur. Sunt tamen qui dicant illud incendium ab eo excitatum fuisse, vel vt Troiæ ardentis similitudinem cerneret, vel offensus

Iosephus anti. lib. 20. cap. 6.

Hiero. ex euangelio secundum Hebræos.

Barnab. Actu. 4. Actu. 13. Actu. 15.

Paulus Aposto. Actu. 7. Actu. 9.

Gala. 2.

Actu. 27.

Paul. quot Epistolæ Actu. 28. Petri epistolæ.

Lib. 3. cap. 2. Verba Petri ad Clementem.

Incendium tempore Neronis Libro 15.

deformitate veterum ædificiorum, & anguſtiis flexibilibusq; vicorum, homo libidinoſus, intemperans, ſæuus, & auũculo Caligula omnibus in rebus nequior ac ſceleratior. Nã & magnam partem ſenatus interfecit, & turpiter in ſcena videntibus omnibus cecinit ac ſaltauit. Tantæ præterea luxuriæ fuit, vt frigidis lauaretur vnguentis, retibusq; aureis piſcaretur, quæ attrahere funibus purpureis conſueuerat. Hæc omnia vitia principio Imperij ſui ita occultauit, bonam ſpem omnibus præ ſe ferret. Nam cum admoneretur, vt in ſupplicio cuiuſdam capite dãnati ex more ſubſcriberet, Quã vellem, inquit, neſcire literas. Splendidè tamẽ cum in vrbe, tum foris ædificauit. Nam & thermas ſuo nomine Romæ, & domũ auream, & porticũ trium miliũ paſſuum mira celebritate perfecit: & portũ Antij quem ego nuper mira cum voluptate inſpexi, ſumptuoſiſsimis operis extruxit. Ad ſæuitiam eius redeo, qua in Senecam præceptorem, in M. Annæum Lucanũ poëtam egregium, in matrem Agrippinam, in vxorem Octauiam, in Cornutum philoſophum præceptorem Perſij, quem in exilium egit; in Piſonem, in omnes denique, qui aliquo in precio apud ciues ſuos erant, vſus eſt. Tandem verò populi Rom. iram & odium ita in ſe concitauit, vt ad pœnas quæſitus quam diligentiſsimè ſit. Quæ tales profectò erant, vt vinctus in publicum ſub furca duceretur, & virgis vſque ad necem cæſus, in Tiberim proijceretur. Verum is fugiens ad quartum militarium, in ſuburbano liberti ſui inter Salariam & Nomentanam viam ſemetipſum interfecit, ætatis ſuæ anno trigeſimo ſecundo Imperij vero decimoquarto.

IN VITAM B. PETRI APOSTOLI, ET QVATVOR ſequentium Pontificum Annotationes.

B. Platina, qui ante nonageſimum annum in vrbe vixit, ſub Xyſto Papa IIII. (à quo bibliothecæ Põtificiæ, quàm in Vaticano magna librorum copia inſtructam reſtituerat, præfectus fuit) vitas Romanorum Pontificum ſcribere aggreſſus, Damaſum Papam, qui à Petro Apoſtolo initium faciens, opus vſque ad ſua tempora perduxit, & qui eum ſuppleuerunt, auctores eſt ſequutus. Hi fuère Anaſtaſius Monachus, & S.R.E. bibliotecarius, id eſt cancellarius, qui à Damaſo ipſo vſque ad Nicolaũ Primũ ſcripſit. Guillelmus alter Apoſtolicæ ſedis bibliothecarius, qui ab Hadriano II. vſq; ad Alexãdrum II. & Pãdulphus Piſanus, qui à Gregorio VII. vſq; ad Honoriũ II. eaſdẽ vitas perſecuti ſunt. Martinus Polonus ordinis Ciſtercienſis à beato Petro incipiẽs, vſq; ad Honoriũ IV. vitarũ opus ædidit. Ex cuius libro, quæ ab Innocẽtio II. vſque ad Honoriũ IV. Damaſo adiecta fuère, excerpta ſunt. Quæ poſt eundẽ Honorium, vſque ad eundẽ Vrbanũ IV. pertinent Theodoricus à Hiem Germanus, qui diuturni ſchiſmatis tempore vixit, & de eo egregium volumen compoſuit, & alij quidam collegére. Qui deinceps ab Vrbano VI. vſque ad Martinum V. (eo enim vſque vitarum liber, qui ſub Damaſi nomine circunfertur, perductus eſt) memoriæ prodiderint, incompertum eſt. Ex his igitur omnibus auctoribus, adiuncto fratre Ptolemæo Lucenſi ordinis Prædicatorum, qui ſub Bonifacio VIII. Romanorum Pontificum res geſtas inſigni opere conſcripſit, Platina quæ de Pontificum actis vſque ad Eugenium IIII. concinnauit, ad verbum ferè, ſtylo paululum elaboratiore, aſſumpſit. Quibus externa & profana ex alijs ſcriptoribus interponens, opus illud, quod de Romanorum Pontificum vitis nuncupauit, conſtituit. Ab Eugenio deinde vſque ad Paulum II. quo in Pontifice operi finem imponit, quæ videre potuit, vel ab iis, qui viderunt, audiuit, monumentis tradidit literarum. Vir fuit pro temporum cõditione ſatis diligens & eruditus. Cæterum, cùm in quibuſdam rebus ab eo diſſentiam (poſterior enim hominum diligentia, multa quæ ante parum comperta fuerunt, inuenit) breuiſsimè omnia ſingulis in locis ſuggeram, de quibus mihi cum eo non admodum conuenit, quo rerum ipſarum clarior cognitio habeatur.

Atque ante omnia à prima quinque Pontificum ſucceſſione, de qua maxima, tum inter Græcos, & Latinos: tum inter Latinos ipſos controuerſia eſt, ſcribendi initium faciam, cum res ſit meo iudicio neceſſaria, & cognitu non indigna. Hanc porro quæſtionem accuratè in libro, quem de rebus geſtis Romanorum Pontificum ædidi, accuratius verò, & latius in hiſtoria Eccleſiaſtica tractaui, & quæ dixi multis argumentis, & veterum ſcriptorum ſententijs confirmaui. Cuius tractationis ſumma, quam nunc breuitatis cauſa ſine rationibus, argumentis, & auctoritatibus ipſis, referam, hæc eſt. Petrum *Apoſtolum poſt Chriſti mortem annos xxxiij. menſes iij. & dies aliquot vixiſſe cenſeo. Si enim Chriſtus xix. anno Tib. Cæſaris, ætatis ſuæ xxxiij. menſe iij. olympiadis ccij. quarto, Galba & Sylla conſulibus, vt in faſtorum cõmentariis probaui, cruci affixus eſt: &* Petrus *nouiſſimo Neronis anno, Chriſti verò lxix. Aufo & Capitono conſulibus (vt D.* Hieronymus *& Damaſus tradunt) occiſus, profectò id, quod dixi omnino neceſſe eſt, totidem enim anni interiacent. Ex his nouem primis, vſque ad initium ſecundi anni imperij Claudij,* Petrum *Iudæa nunquam exceſſiſſe, ex actis Apoſtolorũ, &* Pauli *Epiſtola ad Galatas apertiſſimè conſtat, idem in Chronico refert Euſebius, & ego alibi multis rationibus probaui. Si igitur, vt inter omnes auctores conuenit, ſecundo* Imperij *Claudij anno (is decimus fuit à paſſione Chriſti) ex Agrippæ vinculis diuinitus liberatus* Romam *venit, illud certè neceſſarium*

cessarium videtur, cum ante ad vrbem aduentum, Antiochiæ septem annis non sedisse, cum antè ex Iudæa nunquam discesserit, sed hanc eius Antiochenam cathedram alio tempore fuisse. Quam rem ex vetustissimorum auctorum testimonio sic constitui. Decimo post Christi passionem anno, qui adhuc secundus erat Imperij Claudij, quanquam in fine, Petrus post annuam prædicationem, quàm ex carcere liberatus ad vrbem peregrinando fecit, Romam xiiij. Kal. Februarij primum ingressus est. Vnde ea etiam die cathedra sancti Petri Romanæ solennitas recens est restituta : à quo tempore vsque ad illius obitum anni plus minus xxiiij. intersunt, quibus, & si eum Romæ sedisse veteres scribant, non tamen propterea sequitur ipsum semper in vrbe commoratum esse. Nam septimo Claudij anno, quarto verò eius ad vrbem aduentus, postquam Simone Mago extincto, Romanam Ecclesiam constituisset, edicto Claudiano, quo Iudæi pulsi sunt, Roma exire coactus (nullum enim adhuc inter Iudæos, & Christianos discrimen noscebatur) Hierosolymã reuersus est, Agrippa, cuius metu ex Iudæa aufugerat, iam mortuo. Ibi concilio Apostolorum de abroganda circuncisione, & morti beatissimæ Virginis interfuit. Inde Antiochiam, relicto Hierosolymis Iacobo Apostolo profectus, septem ibidem annis vsque ad Claudij obitum, & Neronis Imperium permansit. Cuius imperij initio Romam cum Marco Euangelista reuersus, Romanam dilabentem reparauit Ecclesiam, Linum Cletum, in chorepiscopos, siue coadiutores suos instituit, duas epistolas scripsit, Marcum, vt Euangelium scriberet, monuit. Peregrinatione deinde per vniuersam ferè Europam suscepta, Romam, Nerone in Christianos tanquam publici incendij auctores deseuiente, cum Apostolo Paulo rediens, nouissimo eius imperij anno, cum Clementem episcopum Romanum, post se futurum delegisset, III. Kal. Iulij Martyrium crucis passus est, xxiiij. anno, mense V. & die xij postquam primum sub Claudio in Vrbem venerat. Hæc ego ex actis Apostolorum, epist. Pauli ad Gal. cap. 1. & 2. item Dionysio Corinthiorum episcopo, & Caio antiquo scriptore apud Eusebium lib, 2. cap. 25. historiæ Ecclesiasticæ, Iustino in Apologia ad Imp. Antonium Pium, Irenæo lib. 3. cap. 1. & 3. Tertulliano pluribus in locis, Origene tomo 3. in Genesin, Eusebio Cæsariense libro 2. cap. 25. & in chronico, Damaso, in vitis quattuor Pontificum Petri, Lini, Clementis & Cleti, Hieronymo in libris de viris illustribus in martyrologio & contra Iouinianum Epiphanio libro 1. Tomo 2. Genesis 27. Lactantio lib. 4. cap. 2. Orosio lib. 7. cap. 6. & aliis vetustis auctoribus collegi.

S. LINVS.

LInus natione Tuscus, patre Herculaneo, ab vltimo Neronis anno vsque ad Vespasiani tempora peruenit: à consulatu Saturnini & Scipionis vsque ad Capitonem & Rufum consules. *2. Pont.*

Hoc autem interuallo imperârunt, sed breui tempore, Galba, Otho, Vitellius. Galba enim vir antiquissimæ nobilitatis in Hiberia imperator à militibus creatus, vbi Neronis mortem comperit, Romam confestim venit. Verum cum omnes auaritia ac segnitia offenderet, insidijs Othonis Romæ ad lacum Curtij iugulatur, septimo imperij sui mense, cum Pisone nobilissimo adolescente, quem in filium per adoptionem susceperat. Vir certe fuit vita priuata insignis militaribus ac domesticis in rebus : Sæpe tamen consul, sæpe proconsul, frequenter dux fuit grauissimis bellis. Hunc vt laudem, facit M. Fabij Quintiliani doctrina, quem secum Galba ex Hispania Romam duxit. Otho verò materno genere quàm paterno nobilior, vita priuata, mollis, quippe qui Neronis familiaris fuerat, inter tumultus, vt dixi, cædesque inuasit imperium. Cum autem ciuile bellum contra Vitellium in Germania imperatorem creatum molitus, tribus leuibus prœlijs superior fuisset, vno ad Alpes, alio apud Placentiam, tertio ad Castorem, quarto apud Bebriacum superatur : vnde rerum desperatione sibimet manum iniecit, imperij sui mense tertio. At Vitellius familia magis honorata quàm nobili Romam veniens, ac imperio potitus, in omnem nequitiam, sæuitiam & ingluuiem prolapsus est. Nam tantæ voracitatis fuit, vt sæpius in die comederet, & vna cœna suo iussu duo millia piscium, & septem millia auium apponi statuit. Verum vbi comperit Vespasianum apud Iudæam Palæstinæ ab exercitu Imperatorem creatum, cum legionibus aduentare; primum deponere Imperium constituit : postea verò à quibusdam animatus, sumptis armis, Sabinum Vespasiani fratrem cum flauianis in Capitolium compulit : quo quidem succenso omnes concremati sunt. Quare superueniente Vespasiano, cum nullum veniæ locum sibi reliquisset, è cella palatij, in qua delituerat, turpissime tractus per viam sacram, nudus ad scalas gemonias ducitur, vbi excarnificatus in Tiberim proijcitur.

Galba imperator.

Otho imperator.

Hoc itaque tempore Linus fuit Petri successor. Sunt qui hunc locum Clementi ascribant, & Linum ac Cletum prætermittant, quos non solum historia, verumetiam Hieronymi auctoritas reprehendit. Quartus, inquit, post Petrum Romæ episcopus Clemens fuit : siquidem Linus secundus, Cletus tertius sunt habiti, tametsi Latinorum plerique post Petrum statim Clementem numerent : quem certè constat (tantæ modestiæ fuit) coëgisse Linum ac Cletum ante ante se munus Pontificatus obire, ne posteris hæc principatus ambitio perniciosi exempli haberetur licet eidem Petrus,

trus, quasi ex testamento successionis locum tradiderit. Linus vero ex mandato Petri constituit, ne qua mulier, nisi velato capite, templum ingrederetur. Præterea verò ex sacris ordinibus bis in vrbe habitis, presbyteros decem & octo, episcopos, xi. creat. Scripsit. & res gestas Petri, maximè verò eius contentionem cum Simone mago. Huius autē temporibus fuit Philo Iudæus natione Alexandrinus, qui multa ita eleganter & grauiter scripsit, vt dictum merito sit, aut Plato Philonem sequitur, aut Platonem Philo. Is autem sua doctrina & elegantia, Appionis temeritatem contra Iudæos ab Alexandrinis missam compescuit. Romæ verò imperante Claudio, consuetudinem cum Petro habuit. Inde multa de laudibus Christianorum cōscripsit. Iosephus quoque Mathathiæ filius, & Hierosolymis sacerdos à Vespasiano captus, ac cum Tito filio tantisper relictus, donec Hierosolymæ caperentur, Romam veniens, Iudaicæ captiuitatis libros septem patri ac filio obtulit, Lini Pontificatu, qui etiam in bibliothecam publicam repositi sunt, & auctor ipse ob ingenij gloriam statua ac merito certè, donatus est. Scripsit & alios xxiiij. antiquitatum libros, à principio mundi vsque ad xiiij. Domitiani Cæsaris annum. Linus autem cum sanctitate & moribus in precio haberetur, dæmones fugaret, & mortuos in vitam reduceret, Saturnino consule, cuius filiam à dæmonibus liberauerat, capitali supplicio afficitur: sepeliturque in Vaticano iuxta Petri corpus die xi. Calendas Octobris, cum sedisset in pontificatu annos vndecim, menses tres, dies xij. Sunt qui scribant Gregorium episcopum Ostiensem corpus sanctissimi Pontificis Ostiam ex voto transtulisse, & in templo diui Laurentij magnificè collocasse.

Iosephus Mathathiæ filius

S. CLETVS.

S. Pont.

CLetus patria Romanus, de regione Vicopatritij, patre Æmiliano, adhortante Clemente pontificatus onus inuitus suscepit, licet doctrina, moribus, & dignitate plurimum apud suos valeret. Fuit autem temporibus Vespasiani & Titi, à consulatu Vespasiani septimo & Domitiani quinto, vsque ad Domitianum & Rufum consules, vt Damasus scribit.

Vespasianus enim, vt antea dixi, Vitellio successit, bellumque Iudaicum biennio ante protractum, Tito filio commendauit, quod quidem biennio pòst constantissimè absoluit. Nam capta Iudæa, euersis Hierosolymis, temploque solo æquato, ad DC. millia hominum interfecta referuntur: licet Iosephus Iudæus eo bello captus ac vita donatus, quod & mortem Neronis, & Vespasianum Imperatorem breui futurum prædixerat, vndecies centena millia ferro ac fame eo bello perijsse scribat: captaque ad centum millia, ac publicè venundata. Nec id veró dissonum videri, cum referat Azymorum dies tum fuisse, quo tempore ex omni Iudæa Hierosolymam tanquam in publicum carcerem tum vel maximè die Phase, quo Christum occiderunt, sunt profecti, daturi pœnas, & frequentis contra populum Romanum defectionis, & sceleris atque perfidiæ, qua Christum innocentem peremêre. Deuictis itaque Iudæis triumphârunt pater & filius eodem curru vecti, subsequente Domitiano equo albo insidente. Extant adhuc in via noua huius triumphi monimenta: apparent insculpta candelabra, apparent tabulæ veteris legis è templo ablatæ, & in triumphum ductæ, hac etiam in victos humanitate vsus, vt omnes qui ex familia Dauid superfuissent, velut ex regia stirpe conquisitos in precio habuerit. Idem quoque imperio semper modestissime vsus est. Tantæ enim lenitatis & clementiæ fuit, vt reos etiam maiestatis, verbis tantum castigatos dimitteret: petulantium & loquacium dicta contemneret, offensarum & inimicitiarum immemor. Colligendarum tamen pecuniarum nimium studiosus habitus est, licet ex alieno non raperet, eis denique pecunijs ad liberalitatem & magnificentiam vteretur. Nam & templum Pacis foro proximum diui Claudij cœptum perfecit & amphitheatrum, cuius partem cum admiratione adhuc cernimus, inchoauit. Virtutem autem Titi filij tanti semper fecit, vt tumultuantibus quibusdam ob cupiditatem imperandi dixerit, Aut neminem, aut filium Imperio potiturum: & meritò quidem, cum ob virtutem & integritatē animi, Titus amor & delitiæ humani generis haberetur. Nam & eloquentissimus in pace, & fortissimus in bello, & clementissimus in delinquentes est habitus: ita comis & liberalis, vt nulli quicquam negaret. Hoc cum reprehenderent amici, respondisse fertur, Neminem à vultu principis tristem discedere oportet. Addidit & illud, recordatus quod nihil cuiquam muneris dedisset, amici, diem perdidi. Nemo ante se magnificentia maior fuit absoluto atque dedicato amphitheatro, thermisque edita venatione ferarum quinque millium. Reuocauit etiam ab exilio Musonium Rufum philosophum insignem, & Asconij Prædiani viri doctissimi familiaritate delectatus est. Perijt autem anno imperij sui secundo: delatusque ad sepulcrum est publico luctu, ac si parente orbati omnes essent.

Sunt autem qui scribant, anno secundo Vespasiani, qui annis decem imperium obtinuit, Cletum Lino successisse. Vtcunque sit, constat Cletum virum optimum ac sanctissimum

fuisse

fuiſſe, nihilque prætermiſiſſe, quod ad augendam eccleſiam Dei pertineret. Huius autem temporibus fuit Lucas medicus Antiochenſis, Græci ſermonis apprimè doctus, Pauli Apoſtoli imitator, & omnis peregrinationis eius comes ac ſocius. Scripſit autẽ Euangelium, quod à Paulo laudatum. Vnde meritò Euangelium illud ſuum eſſe Paulus dicit. Apoſtolorum verò res geſtas, quemadmodum viderat, conſcripſit. Vixit annos octoginta quatuor, vxorem non habens in Bithynia ſepultus eſt Conſtantinopoli: ad quam vrbem xx. Conſtantij anno eius oſſa cum reliquijs Andreæ Apoſtoli de Achaia trãſlata ſunt. Philippus quoque eadem tempeſtate ex Scythia, quam viginti annis in fide, exemplo, prædicatione retinuit in Aſiam rediens, Hieropoli moritur. Cletus autem cum eccleſiam Dei optimè pro tempore conſtituiſſet, redactis in ordinem ex mandato Petri vigintiquinque presbyteris, ſub Domitiano martyrio coronatur, ac ſepelitur apud beati Petri corpus in Vaticano, quinto Kalen. Maij. Affecti & alij multi martyrio, inter quos eſt habita & Flauia Domicilla, Flauij Clementis conſulis ex ſorore neptis, in inſulam Pontiam relegata, quia Chriſtianam ſe faſſa eſt. Sedit autem Cletus annis xij. menſe vno, diebus xj. Sedes autem huius morte diebus viginti vacat.

S. CLEMENS I.

CLemens patria Romanus de regione Cælij montis, patre Fauſtino, Domitiani temporibus fuit: qui ab Auguſto nonus Tito ſucceſsit.

4. Perſ. Domitianus Tito ſucceſſit.

Neroni aut Caligulæ ſimilior quàm patri Veſpaſiano aut fratri: moderatior tamen primis annis eſt habitus. Mox in ingentia vitia prorupit: libidinis, deſidiæ, iracundiæ, crudelitatis, quibus criminibus tantum odij in ſe concitauit, vt penè patris ac fratris nomẽ aboleuerit. Multos autem ex nobilitate interfecit, pleroſque in exilium miſit, eoque in loco truncari iuſsit. Tantæ vero deſidiæ fuit, vt in cubiculo ſolus muſcas præacuto ſtylo configeret, vnde quidam prodiens interrogatus: eſſetne quiſpiam cum Cæſare? reſpondit per iocum, Ne muſca quidem. Eo præterea dementiæ & iactantiæ venit, vt ſe dominum ac Deum vocari, ſcribi, colique iuſſerit. Hic autem ſecundus poſt Neronem Chriſtianos perſequitur. Exquiri quoque quæſtionibus & tormentis genus Dauid inter Iudæos mandauit, conquiſitumque funditus perdi ac deleri. Tandem verò diuina ſuperueniente vltione, in palatio à ſuis interficitur anno imperij decimoquinto. Huius vero cadauer per veſpillones delatum ignominioſe ſepelitur. Philix enim in ſuburbano ſuo Latina via illud funerauit.

Clemens autem quartus, vt dixi, tum erat Romæ poſt Petrum epiſcopus. Nam Linus ſecundus eſt habitus, tertius Cletus, tametſi plerique Latinorum ſecundum poſt Petrum putauerint Clementem fuiſſe: quod etiam epiſtola ad Iacobum Hieroſolymitanum epiſcopum planè ſignificat: Simon Petrus vbi finem vitæ ſuæ adeſſe ſenſit, in corona fratrum poſitus, apprehenſa manu mea, hunc, inquit, vrbis epiſcopum conſtituo, qui mihi in rebus omnibus poſteaquàm Romam veni, comes fuit. Subterfugiebam ego tantum onus, tum ille, tibi tantummodo conſules, populum Dei in fluctibus ambulantem deſeres, cum periclitanti ſubuenire poſsis? Verum hic omnium modeſtiſsimus, vt dixi, Linum & Cletum ſponte ſibi in tanto honore prætulit. Scripſit idem Romanæ Eccleſiæ nomine ad Corinthios epiſtolam quidem perutilem, nec characteri epiſtolæ differentem, quæ ſub Pauli nomine ad Hebræos fertur. Legitur hæc publicè à nonnullis: extat & ſecunda eius nomine quam veteres non adeo probarunt. Diſputationem quoque Petri & Appionis, longo ſermone ab eodem conſcriptam, Euſebius in tertio hiſtoriæ ſuæ volumine coarguit. Peruenisse autem ad hæc vſque tempora Ioannem Apoſtolorum cõſtat, Zebedæi filium, Iacobi fratrem. Hic verò omnium nouiſsimus Euangelium ſcripſit, ac ea confirmauit, quæ à Matthæo, Marco, Luca conſcripta fuerant. Ferũt & id ob eam rem à Ioanne poſtremo factum quo Ebionitarum dogma conſurgens infringeret, qui aſſerebant & impudenter quidem, Chriſtum ante Mariam non fuiſſe: eius enim diuinam naturam Ioannes explicat. Scripſit & alia multa, tum vero Apocalypſim, relegatus à Domitiano in Patmos inſulam, quo poſtea interempto, & actis eius ob nimiam crudelitatem à ſenatu reſciſsis, imperante Nerua Epheſum rediit: ibique vſque ad Traianum principem conſilio & ſcriptis Eccleſias Aſiæ ſuſtentans, ſenio confectus, ſexageſimooctauo poſt paſsionem Chriſti anno in domino quieuit. Clemens autem pietate, religione, doctrina multos ad fidem Chriſti quotidie traducebat. Quamobrem P. Tarquinius ſacrorum princeps cum Mamertino vrbis præfecto Traianum in Chriſtianos concitat. Cuius Imperio in inſulam Clemens deportatur: vbi ad duo millia Chriſtianorum ad ſecanda marmora damnatorum inuenit. Dum ibi verò aquæ penuria laboraretur, quam ſexto milliario repetebant, Clemens collem haud longe poſitum conſcendens, agnum vidit, ſub cuius dextro pede fons diuinitus abundantem aquam ſcaturiebat, qua quidem recreati omnes ſunt, & multi ad fidem Chriſti conuerſi. Hanc ob rem motus Traianus ſatellibus ſuis quoſdam mittit, qui Cle-

Ioãnes quando nouũ Euangelium ſcripſerit.

qui Clementem in mare proijcerent, alligata ad collum ancora cuius sacratissimum corpus non ita multò pòst ad littus delatum est: atque eo loci sepultum extructo templo, vnde fons diuinitùs emanauerat. Hoc autem factum narrant xix. Kal. Decembris, anno tertio Traiani principis. Sedem verò Petri retinés annis nouem, mensibus duobus, diebus decem & regiones septem notarijs diuisit, qui diligenter res gestas martyrum scriberent: & habitis quoque de more sacris ordinibus Decembri mense, presbyteros decem, diaconos duos, episcopos quindecim creat. Eius autem in morte dies xxij. sedes vacat.

ANNOTAT.

Si S. Clemens Papa, & martyr post Petri mortem episcopatum Romanum suscipiens, sedit annos ix. menses iij. & dies xxvi. vt in Damasi libro, ex consulatum ordine elicitur, Idemq; Eusebius in annorum numero confirmat illud profectò necesse est, eum non sub Traiano, vt Platina tradit, sed sub Vespasiano relegatum esse. Quum præfectus Vrbis Christianis tanquam Iudaizantibus parum tunc æquus fuisset, nam Vespasianum Augustum aliquid ijs molestiæ intulisse, non memini legisse. obijt autem auctore Damaso, Vespasiano Augusto vij. & Tito Cæsare v. consulibus. is fuit annus imperij Vespasiani octauus.

Clementis vero Pontificatus mense tertio, ix. Kal. Octobris eodem quo Petrus anno, Linus Chorepiscopus siue Petri in Episcopatu Romano coadiutor interfectus est sacerdotij sui anno xij. mẽse quarto vt auctor est Damasus.

Clementi porro, in exilio vita functo, Cletus chorepiscopus, siue coadiutor alter ei superstes, anno salutis lxxvij. sub Vespasiano imperatore successit, seditq; vt ex Damasi consulatibus & fastis intelligitur, annos vi. menses v. & dies iij. Post cuius mortem, septimo vacantis sedis die, iiij. nonas Maij anno Christi xxciii. imperij Domitiani secundo, Anacletus Romanam sedem obtinuit, seditq; annos xii. menses ii. & dies x. Hæc ex Damaso in horum pontificum vitis, Ioanne Papa III. in quadam epistola decretali ad episcopos Germaniæ & Galliarum & fastis consularibus.

Qua ratione fit; vt nullo pacto audiendi sunt auctores, quidam tam Græci, quàm Latini, qui Cletum cum Anacleto confundunt, quum tam ex Damaso, quum ex ecclesiastica traditione quam omnibus scriptoribus, hac in re præpono, manifestè liqueat, Cletum ab Anacleto nomine, Patre Patria, rebus gestis, mortis tempore, & die diuersum esse. Ille.n. fuit natione Romanus, Æmiliani filius, sub Vespasiano creatus, & initio imperii Domitiani VI. Kal. Maij occisus: hic vero natione Græcus, patria Atheniensis, patre Antiocho, & nouissimis Domitiani temporibus III. Idus Iulii interfectus, vtriusque etiam tanquam diuersi festum diem sancta Mater Ecclesia adhuc diuersum celebrat.

S. ANACLETVS I.

3. Pont. Nerua Imperator.

ANacletus natione Græcus, patria Atheniensis, Antiocho patre natus, Clementi succedit, Neruæ Traiani temporibus, Nerua enim moderatæ vitæ, tum publicæ, tum priuatæ princeps, æquissimum se atque vtilem reip. præstitit. Præterea verò eius opera ex senatus decreto Domitiani acta abrogata sunt, vnde multi ab exilio rediere. Plerique verò bona sua, quibus antea spoliati fuerant, huius beneficio recepere. At Nerua cum iam senio premeretur, & mors instaret, reip. cauens, Traianum principem in filium per adoptionem accipiens, secundo & septuagesimo ætatis anno moritur, Imperij verò sui anno primo & mense quarto.

Nerua itaque Traianus, genere Hispanus, cognomento Crinitus, imperium accipiens, militari gloria, vrbanitate, & moderatione omnes principes superauit. Nam fines imperij longè & latè diffudit Germaniam Transrhenanam in pristinum statum reduxit, Daciam & multas trans Danubium gentes imperio Romano subegit, Parthos recepit, Albanis regem dedit, trans Euphratem & Tigrim prouincias fecit, Armeniã, Assyriam, Mesopotamiam, Seleuciam, Ctesiphontem, Babylona vicit & tenuit, vsque ad Indiæ fines, & mare rubrum accessit, in quo etiam classem constituit, qua Indiæ fines vastaret.

Anacletus autem institutis & moribus Ecclesiam Romanam confirmaturus, constituit ne præsul, neue clerici barbam vel comam nutrirent, neue episcopus à paucioribus quam à tribus episcopis ordinaretur: vtque clerici publicè, nón priuatim, ad sacros ordines asciscerentur. Omnibus quoque fidelibus præcepit, vt per acta consecratione communicarent, qui verò nollent, è sacris ædibus eliminarentur. Augebatur hac ratione mirum in modum Christiana resp. Quare Traianus veritus ne quid detrimenti Romanum imperium inde caperet, tertiam persecutionem in Christianos concessit, qua quidem multi interempti sunt: maximè vero Ignatius, Antiochenæ Ecclesiæ tertius post Petrum episcopus, qui captus & dãnatus ad bestias, dum Romã à satellitibus traheretur, quos decẽ leopardos vocat, omnes Christianos in itinere oratione vel litteris in fide cõfirmabat: Sic inquiẽs, vt Iesum Christũ inueniã, ignis, crux, bestiæ, cõfractio ossiũ & totius corporis cõtentio, & tormẽta diaboli in

me ve-

me veniant, dummodo Christo fruar. Cùm autem iam audiret leonum rugitum, frumentum sum, inquit, dẽtibus bestiarum molar, vt panis mundus inueniar. Moritur autem vndecimo Traiani anno, eiusque reliquiæ Antiochiæ iacent extra portam Daphniticam. At verò Plinius Secundus, qui tum prouinciam gubernabat, misericordia ob multitudinem interemptorum motus, ad Traianum scribit: Innumera hominum millia quotidie obtruncari, in quibus nihil omninò sceleris deprehenderetur, aut aliquid, quod Romanas leges offenderet, nisi hoc solum quod ante lucanos hymnos Christo cuidam canerent Deo: adulteria verò aut huiusmodi crimina apud eos illicita haberi. Vnde permotus Traianus, rescribit, Christianos quidem non esse requirendos, oblatos tamen puniri oportêre. Periit etiam illo tumultu Simeon Domini consobrinus, Hierosolymitanus episcopus in cruce positus, filius Cleophæ, qui centum & viginti compleuit annos. Hæc autem quę dixi, sub hoc Pontifice gesta sunt, non autem sub Cleto, vt Eusebius tertio historiæ suæ libro ostendit. Damasus enim Cletum ab Anacleto patria, & genere mortis, differre ostẽdit. Nam Cletus natione Romanus, sub Domitiano: Anacletus verò Atheniensis, sub Traiano principe moritur. Hic autem & memoriam Petri composuit, & seorsum à plebe loca vbi martyres sepelirentur assignauit: & sacris ordinibus semel mense Decembri habitis, presbyteros quinque, diaconos tres, episcopos diuersis in locis sex numero creauit, quo quidem vltimo supplicio perempto, vacat episcopatus diebus tredecim. Sedit autem annis nouem, mẽsibus duobus, diebus decem.

Lib 10. Epist de Christ. ad Traianum.

ANNOTAT.

Post S. Anacletum, Romanus Pontifex quartodecimo Domitiani anno creatus est Euaristus. cui imperij Traiani duodecimo suffectus est Alexander. Qui decimonono eiusdem principis anno moriens, successorem habuit Xystum. Ex Damaso, Eusebio in chronicis, historiæ Ecclesiasticæ libro tertio, & fastis consulum. Cæterùm cum in singulorum ferè Pontificum annis à Platina dissentiam, qui eos longa, difficili, & operosa supputatione formaui, & nimis fastidiosum esset vnicuique Pontifici, meam sententiam adiungere, in libri fine breuem omnium Romanorum Pontificum catalogum cum annorum, quibus vnusquisque sedit, numero adijciam, ex vetustis, probatisq́; auctoribus à me constitutum. Quæ omnia postea latius explicabo in meo de Romanorum Pontificum rebus gestis libro, quem haud ita multò pòst sum publicaturus.

S. EVARISTVS.

6. Pont. Traianus Imperator.

EVaristus natione Græcus, patre Iudæo, nomine Iuda, ex Bethleem ciuitate, ad Traiani tempora peruenit.

Cuius principis ob singularem iustitiam & humanitatem libenter mentionem facimus. Nam vbique terrarum ita se æqualem omnibus præbuit, vt vsq; ad Iustiniani tempora in creatione principum sit acclamatum, Felicior sit Augusto, ac Traiano melior. Præterea verò tantæ comitatis & humanitatis fuit in visendis ægrotis, salutandis amicis, celebrãdisque passim festis diebus, inuitantiumque conuiuiis, vt ei tanta benignitas vitio daretur. vnde dictum illud Imperatore dignum prodiit: Talem priuatis Imperatorem esse oportêre, quales sibi priuatos optat habere. Honores autem, diuitias, facultates, præmia, benemerentibus æquè distribuit. Nulli quicquam iniuriarum fecit augendi ærarij gratia. Immunitates ciuitatibus inopia laborantibus dedit. Fluminum traiectiones ac itinera periculosa, tuto & saluberrimo opere composuit. Portum Anconitanum, ducto præalto & lato muro ad coërcendos maris fluctus, muniuit. Nihil in vita agens, nihil cogitans, quod ad cõmunem vtilitatem non pertineret. Hac tanta gloria belli domique parta, apud Seleuciam Isauriæ ciuitatem profluuio ventris periit, anno Imperij eius decimo octauo, mense sexto: cuius ossa Romam postea delata sunt, & in vrbe sepulta, vrna aurea in foro, quod ipse struxit sub columna cochlide, quam adhuc cernimus: cuiusqque altitudo centum & quadraginta pedum est.

At Euaristus (vt Damasus ait) titulos in vrbe Roma presbyteris diuisit, & septem diaconos in ordinem redegit, qui custodirent episcopum prædicantem, propter stylũ veritatis. Idẽ constituit, ne plebis in episcopum accusatio reciperetur. Ordinationes ter habuit mense Decẽbri, ac presbyteros sex, diaconos duos, episcopos per diuersa loca numero quinq; creauit. Huius tempore Papias fuit, Ioannis auditor, Hieropolitanus episcopus, qui non tantũ historia, veterum discipulorũ Domini, quantum voce Aristonis & senioris Ioannis adhuc viuentis, delectatus est. Vnde apparet ex ipsa nominum dinumeratione, cum omnium ferè Apostolorum mentionem fecisset, alium esse Ioannem, qui inter Apostolos locatur: alium seniorem Ioannem, quem post Aristonem numerat, qui certè doctissimus est habitus: quemque etiam multi secuti ob doctrinam sunt, vt Irenæus, Apollinaris, Tertullianus, Victorinus Pictauiensis, Lactantius Firmianus. Quadratus quoque Apostolorum

discipulus, ecclesiam Dei tum periclitantem, fide & industria sua quoad fieri potuit, sustentauit. Nam cum Hadrianus tum Athenis hyemem agens, symmystesque Eleusinæ omnibus pene sacris initiatus, occasionem sæuiendi in Christianos dedisset, Quadratus ipse librum Hadriano porrexit de honestate religionis Christianæ compositum, plenum fidei & rationis. Idem fecit Aristides Atheniẽsis philosophus, sub pristino habitu Christi discipulus: volumen nanque nostri dogmatis rationem continens, eodem tempore, quo & Quadratus Hadriano principi obtulit. His autem apologeticis libris factum est, vt Hadrianus iniustum fore existimãs, Christianos indicta causa vbiq; occidi, Minutio Fundano Asiæ procõsuli scripserit, neminem occidendum, nisi de accusatore & crimine constaret. Euaristus autem (vt quidam tradunt) martyrio coronatur vltimo Traiani principis anno. Sed melius censent, qui sub Hadriano nondum in Christianos placato, id ei contigisse scribunt. annis enim nouem sedit, mensibus decem, diebus duobus. Sepultus est autem Euaristus in Vaticano apud beati Petri corpus, sexto Calendas Nouembris. Vacat tum sedes dies xix.

S. ALEXANDER I.

7. Pont.

ALexander patria Romanus, patre Alexandro, ex regione Caputtauri, iuuenis ætate, moribus senior, vsque ad Ælij Hadriani tempora peruenit.

Hadrianus enim consobrinæ Traiani filius, imperium accipiens, primo quidem Christianis aduersatus est, postea (vt deinceps dicetur) cognita eorum religione & pietate, in eos admodum beneficus fuit. De populo Romano benemeritus, pater patriæ statim appellatur: eiusque vxor Augustæ nomen suscepit. Vtraque verò lingua eruditissimus, & leges multas composuit, bibliothecã insignem Athenis retulit, Plutarchi Cheronęi, Xysti, Agathoclis & Enomai philosophi doctrina ac familiaritate delectatus. Atheniensibus autem leges petentibus, ex Draconis & Solonis sententia iura composuit. Idem quoque sacris Eleusinæ initiatus, multa Atheniensibus dona contulit, eorumque pontem restituit, quẽ Cephysus fluuius inundatus alluuione dissoluerat. Fecit & Romæ sui nominis pontem, qui adhuc extat, & sepulchrum in Vaticano apud Tiberim, quo nunc Pontifices pro arce vtuntur. Tiburtinam quoque villam miro sumptu ædificauit, quæ quidem hodie Tibur vetus appellatur, in eaque prouinciarum & locorum celeberrima nomina inscripta erant. Pelusium autem veniens, Pompeij tumulum magnificentius extruxit: murum duxit in Britannia octoginta millia passuum, qui barbaros Romanosque diuideret. Septicio Claro prætorij sui tum præfecto & Suetonio Tranquillo epistolarum magistro, multisque aliis, qui apud Sabinam vxorem iniussu eius familiarius se tunc egerant, quàm reuerentia domus aulica postularet, successores dedit.

Hadrian. Imperator.

At verò Alexander Romanus Pontifex, primus ob memoriam passionis Christi in sacrificio addidit, Qui pridie quam pateretur, vsque ad hanc clausulam, Hoc est corpus meum. Instituit item, vt aqua, quam sanctam appellamus, sale admixta interpositis sacris orationibus, & in templis, & in cubiculis ad fugandos dæmones retineretur. Voluit quoque aquam admisceri vino in consecratione sanguinis & corporis Iesu Christi, quo significatur Christum Ecclesiæ coniunctum esse. Oblationem quoque ex azymo, non autem ex fermentato, vt antea, fieri mandauit: quia hoc modo purior haberetur, & Ebionitis hæreticis calumniandi occasio auferretur. Huius verò temporibus fuit Agrippa cognomento Castor, qui Basilidis hæretici volumina in Euangelium scripta, sua doctrina mirificè confutauit: Barcaban & Marcob eius prophetas, conficta scilicet ad terrorem nomina, & Deum Maximum eiusdem Abraxan, deridens. Mortuus est autem ea tempestate Basilides: qua & Cochebas dux Iudaicæ factionis, Christianos varijs supplicijs persecutus est. Huius verò atq;, Iudęorum omnium pertinaciam Hadrianus Imperator vltima cæde perdomuit, præcepitque ne cui Iudęo facultas introeundi Hyrosolimam daretur, Christianis tantummodo ciuitate permissa, quam mœnibus & ædificiis instaurans, de suo nomine Aelian appellauit. In eadem vero ciuitate Marcus ex gentibus primus episcopus constituitur, cessantibus iis, qui fuerant ex Iudæis. Huius quoque Pontificis tempore martyrium pro fide Christi Saphyra Antiochena, & Sabina Romana mulier passæ sunt: & Fauorinus, Palæmon, Herodes Atheniensis, Marcus Byzantius rhetores insignes habentur. At Alexander post ordinationes tres, quas habuit mense Decembri, quibus presbyteri quinque, diaconi tres, episcopi per diuersa loca quinque creati sunt, martyrio coronatur cum Euentio & Theodulo diaconis, sepeliturque in via Nomentana, vbi interfectus est septimo ab vrbe miliario, V. nonas Maij. Sedit annis x. mensibus vij. diebus duobus. Vacauit autem sedes dies vigintiquinque.

Agrippa cognomento Castor.

S. XYSTVS

S. XYSTVS I.

XYstus natione Romanus, patre Pastore: vel vt alij volunt, Heluidio, fuit Hadriani tempore, vsque ad Verum & * Anniculum consules.

8. Pont. alias Bibulū.

Quem quidem Hadrianum inter bonos principes numerandum censuimus. Liberalis enim, splendidus, magnificus, ac clemens fuit. Nam & seruum in se gladio furentem, medicis curandum tradidit, & ægrotos bis térue in diem inuisit, & Alexandriam à Romanis euersam sua instaurauit impensa: Romæ Pantheon restituit, ac munera aromatica populo dedit. Moriens hos versus fecisse dicitur.

> Animula, vagula, blandula,
> Hospes, comesque corporis,
> Quæ nunc abibis in loca
> Pallidula, rigida, nudula:
> Nec, vt soles, dabis iocos.

Moritur autem morbo intercutaneo, xxij. Imperij sui anno, ac sepelitur Puteolis in villa Ciceroniana. Xystus autē rei diuinæ (vt par erat) curam gerens, constituit ne à quoquam nisi à ministris sacrorum, mysteria & vasa sacra tangerentur, maxime verò à fœminis: néue, quod sacerdotes corporale vocant, ex alio quàm ex lineo panno, & quidem purißimo, fieret. Idem censuit, ne episcopi ad sedem Apostolicam vocati, redeuntes à suis reciperentur, nisi secum deferrent litteras plebem salutantis. In celebratione verò mandauit, vt Sanctus, Sanctus, Sanctus, dominus Deus sabaoth, cantaretur. Nuda primo hæc erant, & omnia simpliciter tractabantur. Petrus enim vbi cōsecrauerat, oratione pater noster, vsus est. Auxit hęc mysteria Iacobus episcopus Hierosolymitanus: auxit & Basilius, auxêre & alij. Nam Cælestinus Missæ introitū dedit, Gregorius Kyrieeleyson, Gloria in excelsis Deo Telesphorus, collationes Gelasius primus, epistolā & euangelium Hieronymus. Alleluia verò sumptum est ex ecclesia Hierosolymitana. Symbolum in concilio Niceno: Mortuorum autem commemorationem Pelagius inuenit. Thus Leo tertius, Osculum pacis Innocētius primus. Vt caneretur Agnus Dei, Sergius Pontifex instituit. Cùm verò Xysti temporibus propter frequentes cædes pauci reperirētur, qui nomen Christi profiteri auderent, & Galli Christianì præsulem sibi deposcerent, eò Peregrinum Romanum ciuem misit, qui confirmatus in fide Gallis, Romam rediens, vltimo supplicio afficitur in via Appia, eo loci vbi Christus discedenti Petro apparuit. Eius corpus in Vaticanum per fideles delatum, apud sepulcrum Petri recōditur. Aquila quoque Iudæus natione Ponticus, cum Priscilla vxore edicto Claudij discedens, vsque ad hæc tempora (vt nonnulli aiunt) superuixit, secundus Mosaicæ legis interpres, post illos lxx. qui Philadelphi temporibus fuêre, At verò Xystus vbi ordinationes ter mense Decembri habuisset, quibus presbyteros xj. diaconos vndecim, episcopos per diuersa loca iiij. creauit, martyrio coronatur, & in Vaticano apud Petrum sepelitur. Sedit autem annis decem, mensibus tribus, diebus viginti vno. Vacat tum sedes biduo tantum.

Aquila cū Priscilla.

S. TELESPHORVS.

TElesphorus natione Græcus ex patre Anachoreta, Antonini Pij temporibus fuit.

19. Pont

Cuius quidem imperatoris paternum genus è Gallia Cisalpina originem habuit. Imperauit autem cum filiis Aurelio & Lucio annis ij. ac viginti, mensibus tribus, tanta cum modestia & benignitate, vt meritò Pij cognomentum adeptus sit, ac pater patriæ appellatus. Nulli enim vnquam tum priuatim, tum publice acerbus fuit: aut in redimendis pecuniis, aut exactione tributi, quod quidem interdum ita remisit, vt cautionibus incensis omnium debita relaxaret. Quid plura de hoc principe dicam? Qui religione, pietate, gratia, humanitate, clementia, iustitia, modestia cum Numa Pompilio bonorum omnium sententia comparari potest. Is præterea cum Tiberis inundatione plurima Romæ vexasset ædificia, tum priuata, tum publica, sua impensa ciues in restituenda vrbe liberalißime iuuit. Tarracinensem quoq; & Caietanum portum miris operibus, vt nunc etiam apparet, restituit. Eius quoque impēsa erectam esse columnam illam cochleam putarim, à qua vrbis celeberrima regio nomen accepit.

Antoninus Pius.

Telesphorus autem quem diximus Xysto succeßisse, constituit, vt septem hebdomatibus ante Pascha ieiunium obseruaretur: vtque in natali IESV Christi noctu tres Missæ celebrarentur: prima in dimidio noctis, quo Christus in Bethleem nascitur: secunda, illucente aurora, quando à pastoribus cognitus est: tertia, eadem hora diei, qua nobis dies redemptionis & veritatis illuxit, cùm omni reliquo tempore ante horam tertiam celebrare interdictum esset, qua hora Dominus noster in crucem ponitur,

Iustinus Philos.

vt Marcus ait. Constituit item, vt ante sacrificium hymnus ille caneretur, Gloria in excelsis Deo. Huius temporibus multũ elaborauit pro fide Christi Iustinus philosophus ex Neapoli vrbe Palestinæ, qui & Antonino Pio principi, ac filiis eius librum dedit contra gentes scriptum, & dialogum contra Tryphonem principem Iudæorum habuit. Inuectus est & in Marcionem, qui Cerdonis dogma secutus, alterũ bonum, alterum iustum Dominum asseruit, tanquam duo contraria principia creationis & bonitatis. Impugnauit & Crescentem Cynicum vt gulosum, mortis timidum, luxuriæq; ac libidinum appetẽtissimum, Christique blasphemum: cuius insidiis ad extremum circunuentus pro dignitate Christiani nominis sanguinem fudit. Hunc autem Iustini hostem nõ philosophum fuisse, sed Philopompum, id est, amatorem arrogantiæ scribit Eusebius. Eodem quoque tempore inualuisse Valentinianam hæresim constat. Hi quidem Valentini cuiusdam Platonici sectatores, dicebant Christum de corpore virginis nil sumpsisse, sed per eam tanquam per fistulam quandam purum transijsse. Photinus autem tum Lugdunẽsis episcopus, vir certè singularis virtutis & doctrinæ (vt ait Isidorus) iam nonagenarius, martyrij coronam cõstanti animo perpessus est. At verò Telesphorus cum ordinationes quatuor mense Decembri habuisset, creassetque presbyteros quindecim, diaconos octo, episcopos tredecim, martyrium subiens, apud beati Petri corpus in Vaticano sepelitur. Sedit annis vndecim, mensibus tribus, diebus xxij. Vacat tum sedes dies septem.

Valentiniana hæresis.

S. HYGINVS.

10. Pont.

HYginus natione Græcus, patria Atheniensis, patre philosoho, Antonino Pio imperante, Telesphoro successit.

Laudes Antonini Pij imp.

Addere verò aliquid etiam de laudibus Pij, antequã ad Hyginum veniam hominis virtus me cogit. Qui adeo moderatæ gloriæ fuit in re militari, vt defendere magis prouincias quàm augere studeret: vtque hanc Scipionis sententiam sæpius vsurparet ac diceret, Malle se vnum ciuem seruare, quàm mille hostes occidere, contra Domitiani institutum, qui populi Romani exercitum hostibus obijciebat, quò rarior in patriam reuerteretur, adeo multitudinem oderat, & reformidabat ob eius sæuitiam. Tantæ autem iustitiæ Pius fuit, vt multi reges, multæque nationes positis eius iussu armis, ad hominem controuersias suas, litesque deferrent, eiusdem sententiæ statim parerẽt. Ob hæc autem merita quæ maxima sunt, populus Romanus mortuo & flaminem, & circẽses & templũ, & sodales Antonianos, lacrymantibus omnibus, constituit.

At Hyginus vrbis Romæ episcopus, tùm maximè clerum prudenter in ordinem redegit, gradus distribuit, instituitque ne templa sine celebratione dedicarentur, néue augerentur diminuerenturq; sine arbitratu metropolitani vel episcopi. Vetuit itẽ ne tigna, reliquáue materies ad ædificanda templa congesta, in prophanos vsus conuerteretur, posse tamen ad structuram alterius templi vel cœnobij, concedente episcopo, transferri. Voluit item vnum saltem patrimum vnámue matrimam baptismo interesse: sic enim eos appellant, qui infantes tenent dum baptizantur, licet reuera patrimus & matrima aliud significent. Est enim patrimus (teste Festo) qui cum pater sit, patrem adhuc habeat: idem de matrima dicendum est. Instituit præterea ne metropolitanus episcopum prouinciæ suæ alicuius criminis reum faceret & damnaret, nisi prius à prouincialibus episcopis causa discussa & cognita fuisset. Sunt tamen qui hoc postremum Pelagio Pontifici asscribant. Huius quoque tempore fuit & polycarpus Ioannis Apostoli discipulus, Smyrnæus episcopus ab eo creatus, ac totius Asiæ religione & doctrina tùm facile princeps. Is autem Romam veniens, plurimos fidelium Marcionis & Valentini falsa persuasione deceptos, ad fidem reduxit. Cum autem Marcio fortè huic obuiam factus, diceret, mé ne cognoscis? Respondit, cognosco quidem primogenitum diaboli. Negabat enim patrem Christi Deum esse Creatorem, qui per filium mundum fecerat. Postea verò imperante M. Antonino & L. Aurelio Commodo, quarta post Neronem persecutione Smyrnæ sedente proconsule, igni crematus est. Melito quoque Asianus Sardensis episcopus, Frontinusque oratoris discipulus, librum de doctrina Christiana M. Antonino tradidit. Huius ingenium Tertullianus mirum in modum laudat: dicitque à plerisque nostrorum prophetam habitum esse. Scripsit & Theophilus Antiochensis ecclesiæ episcopus librum contra Marcionem, imperante M. Antonino: scripsit & librum contra Hermogenis hæresim, qui materiam non naturam introducens, Deo non autem naturæ eandem comparauit, materiam elementorum & Deum appellans. Hyginus autem bene de Ecclesia Dei meritus, cum ordinationes ter Decembri mense habuisset, creassetque presbyteros quindecim, diaconos quinque, episcopos sex, moritur, & apud beati Petri corpus in Vaticano sepelitur tertio idus Ianuarij. Sedit annos, quatuor, menses tres, dies quatuor. Sedes autem quattriduo tum vacat.

Polycarpus Ioannis Apostoli discipulus.

ANNOTAT.

A S. Petro Apostolo vsque ad Telesphorum omnes Pontifices ob Christi confeßionem capitis pœnas dediße, Damasus auctor est. Vulgo etiam traditur, omnes quotquot deinde fuerunt episcopos Romanos vsque ad sanctum Syluestrum martyrio vitam finiße, quod (salua semper veritate) à veteribus historicis traditum non reperio. Quin etiam non semper quæstiones capitis in Christianos exercebantur. Traianus rescripto suo inquisitionem in nos fieri prohibuit. Hadrianus, Pius, & Marcus neminem, quod Christianus esset, in ius vocari voluerunt, vt ex ipsorum rescriptis, quæ adhuc extant, constat. Et quanquam populorum, vel præsidum rabie eiusmodi decreta, quæ Christianis fauere videbantur, sæpe infringerentur, & ipsi in Christianos atrocißimè desæuirent, non tamen perpetua erat persequutio, nec semper crimen capitale censebatur Christiani nomen. Hygenius, & Pius, in optimi Principis Antonini Pij tempora inciderunt, quem & persequutiones in nos cohibuiße, & Christianis æquum fuiße refert in epitoma Dionis Xyphilinus. Martyrij insuper ipsorum nulla in Damasi libro mentio est. Insuper extat in bibliotheca Pontificis Vaticana vetustißimus liber ante sexcentos annos in membranis scriptus, in quo omnes Romani Pontifices vsque ad Siluestrum ij. exarati sunt, ab accuratißimo quodam scriptore collecti. in his ante S. Siluestrum Papam Anacletus, Eleutherus, Zephyrinus, Antherus, Dionysius, & Miltiades apertè & clarè confeßores, reliquorum verò pars martyres appellantur. Sunt enim aliquot qui neque martyris neque confeßoris adiectionem habent. Porro autem omnes hi Pontifices fortè martyres dicuntur, quod & si violenta morte non deceßerint, multa tamen pro Christi confeßione à furente plebe, & iniquis magistratibus, qui perpetuum in Christianos odium retinebant, paßi sint, sed eiusmodi à Beato Cypriano confeßores video appellari.

S. PIVS I.

PIVS natione Italus, patria Aquileiensis, patre Rufino, M. Antonij Veri tempora attigit, qui tum vnà cum L. Aurelio Commodo fratre annis decem & nouem imperium æquo iure administrauit.

II. Pont. Marcus Antonius Verus imp.

Bellum autem contra Parthos simul susceptum, admirabili virtute & felicitate gesserunt, de hostibusque triumphârunt. Verùm non ita multò post apoplexiæ morbo è medio sublato Commodo fratre, Antonius solus imperium obtinet: quem certè ob eius præstantem in omni genere virtutis animum, mirari facilius quàm laudare licet. Hic enim & quia à teneris annis eiusdem animi eiusdemq; vultus in quauis fortuna semper est habitus, & quia benignitas naturæ cum doctrina à Cornelio Frontone oratore habita, in eodẽ viro certabat, ab omnibus Philosophus meritò appellatus est. Platonis sententia, quam semper (Capitolino teste) in ore habuit sæpius repetitam, tum demum florêre ciuitates, si aut philosophi imperarẽt, aut imperãtes philosopharentur. Adeo autem doctrinæ auidus fuit, vt imperator etiam Apollonium philosophum & Sextum Plutarchi nepotem, legentem audiuerit. Frontonis quoque preceptoris statuam honoris causa in senatu collocauit.

Hoc tempore Pius Pontifex consuetudinem & quidem magnam cum Hermete habuit qui librum scripsit titulo pastoris insignitum. Quo quidem in libro angelus pastoris personam induẽs, ei mandat, vt omnibus persuadeat Pascha die Dominico celebrari: quod etiam fecit. Cõstituit item Pius, ne hæreticus quispiam ex Iudæorum hæresi susciperetur & baptizaretur. Rogatu primo Praxedis sanctißimæ fœminæ thermas Nouati in Vico patricij in honorem sororis suæ diuæ Pudentianæ dedicauit: Multaque dona huic templo obtulit, ac sæpius eodẽ in loco sacrificium Deo præstitit. Vbi & fontem baptismi cõstituit, ac benedicens cõsecrauit, multosq; venientes ad fidẽ in nomine Trinitatis baptizauit. Illis quoq; pœnam constituit, qui negligentes sunt in attrectando Christi sanguine & corpore. Pœnitentiam (inquit) agant quadraginta diebus, quorum negligentia in terram aliquid deciderit: si super altare, tribus diebus: si super linteũ, quatuor: si in aliud linteum, nouem diebus. Vbicunque decederit, si recipi potest, lambatur: sin secus, aut lauetur, aut radatur: lotum & rasum, aut comburatur, aut in sacrarium reponatur. Huius tempore in precio est habitus Apollinaris in Asia Hierapolitanus episcopus, qui insigne volumen de fide Christi M. Antonino secundo tradidit. Scripsit & in Cataphrygas, qui tunc etiam cum Priscilla & Maximilla insaniebant vaticinantes, incipiente tamen Montano quorum omnium hæc erat opinio, aduentum spiritus sancti non in Apostolis, sed in se traditum fuisse. Illis quoq; temporibus laudabatur & Tatianus vir doctißimus, quamdiu ab opinione Iustini martyris præceptoris sui non discesit. Nam postea inflatus opinione sui, nouam hæresim condidit, quam postea Seuerus auxit, vnde Seueriani appellati. Hi vinum non bibunt, carnes fastidiunt, & vetus testamentum ac resurrectionem non recipiunt. Præterea verò Philippus Cretensis episcopus, præclarum contra Marcionem librum hoc tempore edidit. Nam (sicuti dixi) Marcionistæ Cerdonis dogma sequebautur. Scripsit & Musanus librum contra quosdam qui

Hermes.

Apollinaris Asiæ Hierapolitanus.

Tatianus hereticus.

Musanus contra hæreticos.

ad Encratitarum hæresim declinabant: horum quidem opinio cum Seuerianis conuenit. Omnem enim coitum spurcum putabant, cibosque damnabant, quos Deus generi humano proposuisset. At verò Pius vbi in ordinationibus suis, quæ quinque fuêre, mense Decembri presbyteros decem & nouem, diaconos vnum & viginti, episcopos decem creasset, moritur, & apud beati Petri corpus in Vaticano sepelitur, quinto idus Iulij. Sedit verò annis vndecim, mensibus quatuor, diebus tribus. Vacauit tum sedes dies tredecim.

S. ANICETVS.

12. Pont.

ANicetus natione Syrus, patre Ioanne de Vicomurco, vel (vt Damaso placet) Humisia, eiusdem Antonini Veri tempore fuit, de quo in Pio diximus.

Quem quidem Antoninum Philosophia nequaquam à rebus in bello gerendis retardauit. Nam Germanos, Marcomanos, Quados, Sarmatas ingenti virtute & felicitate vnà cum filio Commodo Antonino superauit, ac triumphum egit. Iturus autem ad hoc bellum, cùm non haberet vnde stipédia militibus præberet exhausto ærario, omnem imperatoriam supellectilem, omnemque ornatum vxoris in foro Traiani hastæ subiecit. Verùm cùm postea superato hoste in patriam rediisset, emptoribus precia restituit. Nemini tamē molestus fuit, qui reddere empta noluisset: parta victoria, in omnes de rep. meritos liberalis fuit. Tributa quibusdam prouinciis remisit. Fiscalium titulorum monumenta in foro cōgesta cremari iussit. Leges seueriores nouis constitutionibus temperauit. His rebus gestis factum est, vt ab omnibus ita diligeretur amareturque, vt sacrilegi nomen incurreret, qui eius imaginem domi non habuisset.

Anicetus autem ecclesiæ Romanæ consulens, ne moribus petulantium quorundam labefactaretur, instituit ne clericus vllo modo comam nutriret secundum Apostoli præceptum: néue episcopus consecrari posset à paucioribus, quàm à tribus eiusdem ordinis viris, quod postea Nicæna synodus confirmauit. Vbi verò Metropolitanus cōsecrandus est, omnes prouinciales interesse debent. Statuit præterea (vt Ptolomæus ait) ne episcopus crimen Metropolitani sui ad alium, quàm ad primatem aut ad sedem Apostolicam deferret, quod & dicta synodus, & auctoritas summorum Pontificum deinceps confirmauit. Eiusdem etiam institutum fuit, ne archiepiscopi nisi ex singulari titulo primates nominarentur. Hī autem meritò patriarchæ vocantur, cæteri autem archiepiscopi nominētur: vel (vt quidam volunt) Metropolitani. Huius temporibus Egesippus laudator fidei nostræ fuisse dicitur, qui omnem à passione Domini vsque ad suam ætatem Ecclesiasticorum operum texuit historiam sermone simplici: vt quorum vitam quam diligentissimè obseruauit, eorum quoq; dicendi genus imitaretur. Affirmat autem se Romam Aniceti tēpore, decimi post Petrum episcopi peruenisse, ac perseuerasse vsque ad Eleutherium, qui Aniceti quōdam diaconus fuerat. Multa verò in idololatras scripsit, quod tumulos mortuis templaq; facerent, vt Hadrianus qui in honorem Antinoi serui, quem in delitiis habuerat, gymniacum agona cōstituit apud Antinoum ciuitatem, quam de nomine ipsius conditam vocauit, ac prophetas in templo statuit. Sunt qui & Dionysium huius ætate fuisse dicant. Variantur hoc loco tempora, cum alij Pium, alij Anicetum præponant: variantur & historiæ. Vtcunque sit, in tam remota historia, tantaque maiorum negligentia, satius erit res ipsas paulò ante vel post gestas aliqua ex parte attingere, quàm meas omnino prætermittere. Anicetus autem vbi ex ordinationibus quinque, quas mense Decembri habuit, presbyteros nouēdecim, diaconos quatuor, episcopos nouem creasset, martyrio coronatus, ac sepultus est in Callisti cœmiterio via Appia xv. Calend. Maij. Sedit annos vndecim, menses quatuor, dies tres. Sedes verò dies septemdecim post eius mortem vacat.

Egesippus.

ANNOTAT.

Anicetum, & Victorem martyrio vitam finisse tradit Damasus. Idem martyrij Soteris, Eleutheri, & Zephyrini nullam mentionem facit, & certè singulorum obitus dies in quieta, & pacifica Ecclesiæ tempora inciderunt, & in vetustissimo bibliothecæ Palatinæ libro apertè confessores, vt paulo ante dixi, vocātur.

S. SOTER.

13. Pont.

SOter natione Campanus, patria Fundanus, ex patre Concordio, L. Antonino Commodo imperante fuit.

Hic enim omnibus incommodus, vt Lampridius ait, nil commune cum patre habuit, nisi, quod & ipse contra Germanos adiuuantibus Christianis militibus feliciter pugnauit. * In eo bello cum exercitus Commodi penuria aquæ laboraret, ferunt precibus Christianorum militū aquam diuinitùs è cælo missam, pluraque fulmina in Germanos & Sarmatas cecidisse, quod etiam imperator ipse acci-

Hoc sub eius patre Marco non sub commodo factum fuisse cōstat.

ipse accidisse literis suis testatus est. Cæterùm ad vrbem rediens, in omnia luxuriæ & obscœnitatis dedecora prolabitur, nihil virtutis & pietatis habens. Gladiatoriis quoque armis in ludo, Neronem imitatus, depugnauit. In amphitheatro feris sese frequenter obiecit. Plurimos quoque senatores interfecit, & eos maximè quos nobilitate industriaque excellere animaduertit.

Soter autem à tantis malis animum ad rem diuinam conuertens, instituit, ne monacha vlla pallam attrectaret, néue thus in acerram poneret dum sacrificia fierent. Eius extabat epistola hac de re scripta ad episcopos Italiæ. Instituit item, ne legitima haberetur vxor, nisi cui sacerdos ex instituto benedixisset, & quam parentes solemni pompa more Christiano marito collocassent: quamque etiam paranymphæ de more custodiuissent. Hoc autem constituit, multa pericula reijciens, quæ in nouas nuptias cadere solent ex præstigiis & magicis artibus quorundam improborum. Gratianus tamen hoc decretum Euaristo asscribit. Vtri verò sit attribuendum, legentes dijudicent. Non enim multum refert, illi ne an huic attribuatur. Soteris temporibus fuisse Dionysium Corinthiorum episcopum scribit Eusebius, qui tantæ eloquentiæ & industriæ fuit, vt non solum suæ ciuitatis & prouinciæ populos, verumetiam aliarum vrbium ac prouinciarum episcopos suis epistolis erudiret. Instructus enim Pauli Apostoli doctrina, facilimè potuit sanctitate & eruditione alios in officio continere. Multa & Theodotion genere Asianus, Tatiani discipulus, ad laudem religionis nostræ tum scripsit. Maximè verò Appellem hæreticum scriptis suis percommodè irridet, quod Deum, quem coleret, ignorare se diceret. Affirmabat enim Christum non Deum in veritate, sed hominem in phantasia, apparuisse. Non desunt qui dicant Cataphrygarum hęresim hoc tempore ortam auctore Montano. Clemés præterea Alexandrinæ Ecclesiæ presbyter multa conscripsit, è quibus illa sunt, Stromatum, id est, varietatum libri octo, Hypotyposeon, id est, informationum libri totidem, contra gentes vnus. Huius autem discipulum Origenem fuisse constat. Huius quoque ætati & Pinytum Cretensem virum eloquentissimum, & Oppianum, qui Halieutica scripsit, poëtam insigné, & Herodianum grammaticum quidam asscribunt. Soter autem vbi per ordinationes quinque, mense Decembri habitas, presbyteros octo, diaconus nouem, episcopos vndecim creasset, moritur, ac sepelitur via Appia in cœmiterio Calisti. Sedit annos nouem, méses tres, dies vnum & viginti. Vacat tum sedes dies totidem.

Apelles hæreticus.

Cataphrygarum hæresis.

Origenes Clementis discipulus.

S. ELEVTHERIVS.

14. Pont.

Eleutherius natione Græcus, patria Nicopolitanus, patré Habundio, temporibus L. Antonini Commodi fuit, cuius flagitiosæ vitæ vrbs ipsa pœnam tulit.

Nam Capitolium fulmine ictum vnà cum egregia illa bibliotheca maiorum cura parata, concrematur. Ædes quoque in proximo sitæ, eandem calamitatem sensere. Exortum est deinde aliud incédium, quo & ædes Vestę, & palatium, bonaq; vrbis pars exusta est, ac solo æquata. Tantę præterea temeritatis fuit, vt & suæ imaginis caput colosso permagno & egregio, priore detracto, imponi iusserit, & mésem Decembrem ad imitationem Augusti Cæsaris, Commodum appellari voluit. quæ omnia post mortem eius abrogata sunt, ipseque mortuus, etiam humani generis hostis adiudicatus est: adeo eius vita flagitiis contaminata omnibus erat odio. Strágulatus in domo Vectiliani duodecimo imperij sui anno & mense septimo, è medio sublatus est.

L. Antoninus imp.

Eleutherius autem, quem diximus Soteri successisse, inito pontificatus, statim epistolam accepit à Lucio rege Britanno, qua rogabatur, vt se ac suos in Christianorum numerum reciperet. Quare Fugatium & Damianum viros optimos eò misit, qui regem ipsum ac populum baptizarent. Erant tum in Britannia pontifices quinque & viginti, quos flamines vocabant. Inter hos autem tres archiflamines habebantur, quorum in loco archiepiscopi tres constituti sunt, vt Ptolemæus ait. Protoflaminum vero loco primitiua ecclesia patriarchas instituit. Idem etiam statuit, ne quis ob superstitionem cibi genus vllum respueret, quo humana consuetudo vesceretur, noluit præterea quempiam de gradu suo deijci, nisi accusatus, reus criminis conuinceretur, exemplo Saluatoris, qui errore Iudæ, licet rei, nondum tamen conuicti, ita æquo animo tulit, vt quicquid interim egisset, pro dignitate apostolatus ratum firmumque manserit. Prohibuit etiam, ne absente eo quem accusator reum facit, vlla in causa decerneretur, quam quidem sententiam & Damasus Pontifex, & ius pontificum postea confirmauit. Huius autem pontificatu & ecclesiis pax data est ac quies, & nomen Christianum per omnem terram mirum in modum auctum, Romę potisimum, vbi multi ex nobilitate Romana cum coniugibus & liberis in fidem recepti, baptismi charactere notati sunt. Solus verò Appollonius orator insignis, martyrium tum passus est, habita prius oratione de laudibus Christianæ fidei, quod illis temporibus capitale habebatur. mortuo Apollonio, multæ hæreses inualuêre. Marcionis quippe secta variè diuisa est. Alij enim vnum principium fatebantur, alij duo, alij tria: & tres naturas confirmantes, fidem

prophetis abrogabant. Florinus quoque & Blastus noua contra veritatem machinabantur figmenta. Deũ creasse mala, contra illud, Deus omnia bona fecit. Contra hos sensêre Quolitiani, affirmãtes Deum non creasse mala, cõtra id quod scriptum est, ego sum Deus creans malum. Sunt qui dicãt & Galenum Pergamenum medicum insignem, & Iulianum legumlatorem, & Frontonem rhetorem his temporibus fuisse, quod ego in tanta perturbatione temporũ & historiæ, nec affirmo, nec refello. De Modesto verò & Bardesane affirmare ausim: quorum alter in Marcionem scripsit, alter verò in Valentinum. Nam cuius primum sectator fuerat, eius postea confutator factus est. Hunc Hieronymus concitatissimum in dicendo fuisse affirmat, cum eius scripta ex Syra lingua in Græcam conuersa vidisset: & si inquit, tanta vis est in interpretatione, quantã putabimus esse in sermone proprio? Eleutherius autem vbi ex tribus ordinationibus mense Decembri habitis, presbyteros duodecim, diaconos octo, episcopos quindecim creasset, moritur, & apud beati Petri corpus sepelitur septimo calendas Iunij. Sedit autem annos quindecim, menses tres, dies duos. Vacat tum sedes dies quinque.

Apollonius orator insignis. H. reses multæ inualuere. Quolitiani Isaiæ 45.

ANNOTAT.

Eleutherum, non Eleutherium, item Zephyrinum, non Zepherinum passim in vetustis codicibus, tam Græcis, quàm Latinis scriptum inueni.

S. VICTOR I.

15. Pont.

VIctorem natione Afrum, patre Felice, fuisse Heluij Pertinacis tempore crediderim.

Qui quidem Heluius cum grandis natu esset, septuagesimum enim agebat annum, ex præfecto vrbis, quem magistratum tum gerebat, senatusconsulto imperator creatur. Rogatus deinde vt & vxorem Augustam faceret, & filium Cæsarẽ appellaret, id facere recusauit, testatus sufficere, quod ipse imperaret inuitus. At verò quoniam in imperatore nihil auaritia turpius est, cum illiberalis ac sordidus haberetur, quod dimidiatas lactucas & cardos conuiuis apponeret, nemine contradicente, à Iuliano iurisperito in palatio occiditur, imperij sui mense sexto. Hic est ille Iulianus, qui perpetuum edictum composuit, quique septimo mense postea quàm imperare cœperat, apud pontem Miluium victus à Seuero ciuili bello, & interfectus est.

Heluius Pertinax. *Iulianus iurisp.*

At Victor Pontifex reip. Christianæ, vt par erat, curam gerens, constituit vt Pascha Dominico die celebraretur ex Eleutherij sententia (vt Damasus ait) à quartadecima Luna primi mensis vsque in xxj. Cuius decretis obtemperans Theophilus Palestinæ vrbis episcopus, contra eos scripsit qui xiiij. luna cũ Iudæis Pascha celebrabãt. In hanc verò opinionem inuectus est Polycrates Ephesiorum episcopus, qui ex vetere consuetudine, xiiij. luna cum Iudęis Pascha celebrabat. Se enim Apostoli Ioannis, & veterum auctoritatem secutũ ostendit: Nos (inquit) inuiolabilem celebramus diem, neque addentes quicquam, nec diminuentes. Hanc verò opinionem secutus est Philippus Hierapoli mortuus: hanc Ioannes, qui supra pectus Domini recubuit, & pontifex eius fuit, auream laminam in fronte portãs: hanc Polycarpus, Thraseas, Melito, & Narcissus Hierosolymitanæ ecclesiæ episcopus. Idẽ quoque Victor decreuit, vt in quauis aqua baptismum petentes, baptizarentur, si necessitas instaret: hanc ob rem quidam existimant cõcilium in Palestina habitum esse, cui Theophilus, Irenæus, Narcissus, Polycarpus, Bacchylus, Asianę prouinciæ insignes episcopi, interfuêre. Res tamen integra in Nicænũm concilium translata, in quo etiam constitutum est, vt Pascha post quartamdecimam lunã celebraretur, ne Iudæos imitari videremur. Fuere huius pontificis tempore multi doctissimi viri. Nam & Appion tum Hexameron fecit, & Paulus Samosatenus vnà cum Theodoto Coriario, existimauit Saluatorem purum hominem fuisse, & sextus de resurrectione conscripsit, & Brabianus opuscula edidit ad Christianam doctrinam pertinentia. Iudas quoque chronographiam superiorum temporum vsque ad decimum Seueri annum conscripsit, in qua tamen erroris arguitur, quod aduẽtum Antichristi suis temporibus futurum dixerit, in quem errorem ideo incurrisse putamus, quod & vitia hominum & crudelitatem eò peruenisse cernebat, vt diutius tolerari humanum genus à Deo non posset, quæ res & Lactantium postea & Augustinum fefellit. Victor autem, compositis etiam quibusdam de religione voluminibus, moritur, & apud beatum Petrum in Vaticano sepelitur: cuius diem festum quinto calendas Augusti celebramus. Sedit autem annis decem, mensibus tribus, diebus decem. At sedes dies xij. tum vacat.

Paschatis celebratio. *Concilio in Palæstina qui interfuerunt.*

S. ZEPHYRINVS.

16. Pont.

ZEphyrinus natione Romanus, ex patre Habundio, Seueri temporibus fuit. Qui genere Afer, ex oppido Lepti vnà cum imperio cognomentum Pertinacis Iuliano ceso accepit. Is enim fisci procurator, mox tribunus militaris per gradus alios vsque ad

imperium peruenit. Parcus admodũ, natura ſæuus, multis bellis laceſsitus, fortiſsime quidẽ remp. licet laborioſiſsime gubernauit. Ad bellicam gloriam, laudẽ quoq; litterarũ addidit, philoſophię admodum ſtudioſus. Foris Parthos & Adiabenos ſuperat. Arabas autem interiores ita cecidit, vt regionem eorum prouinciam Romanam faceret. Hanc ob rem triumphans, vt in eius arco ſub Capitolio poſito adhuc apparet, Parthicus, Arabicus, Adiabenicus, cognominatur. Aedificijs præterea publicis vrbem exornauit. Nam & thermas Seuerianas & Septizonium extruxit. non longe à Circo maximo Palatinum inter & Cælium montem. Paululum autem abfuit, quin Pauli ſecundi Pontificis iuſſu lapicidæ quidam ſuperioribus annis eam partem Septizonij, quæ adhuc extat, demolirentur. At Zephyrinus Pontifex rei diuinæ magis, quàm humanæ intentus, conſtituit, vt aſtantibus clericis & laicis fidelibus, & leuita & ſacerdos ordinaretur, quod poſtea in Chalcedonenſi concilio confirmatum eſt. Statuit item vt conſecratio diuini ſanguinis in vitreo vaſe, non autem in ligneo, vt antea, fieret. Hæc quoque inſtitutio ſequentibus temporibus immutata eſt. Vetitum enim eſt, vt neque in ligno fieret propter raritatem qua ſacramentum imbibitur, neque in vitro propter fragilitatem, neque ex metallo ob tetrum ſaporem, quem inde concipit: ſed fieri voluêre ex auro argentóue aut ex ſtanno, vt in Triburienſi & Remenſi concilio ſcriptum apparet. Idem præterea inſtituit, vt omnes Chriſtiani annos pubertatis attingentes ſingulis annis in ſolenni die Paſchæ publicè communicarent. Quod quidem inſtitutum Innocentius tertius deinceps non ad communionem ſolum, verumetiam ad confeſsionem delictorum traduxit. Mandauit item ne epiſcopus, vel à patriarcha, vel à primate, vel à metropolitano ſuo in iudicium vocatus, ſine auctoritate apoſtolica damnaretur. Voluit poſtremo presbyteros omnes adeſſe celebrante epiſcopo, quod etiam (vt dictum eſt) Euariſto placuit. Huius autem temporibus fuere & Heraclius, qui in Apoſtolum commentarios ſcripſit, & Maximus, qui famoſam quæſtionem inſigni volumine diſcuſsit, & Candidus qui Hexameron compoſuit, & Origenes qui decimo Seueri Pertinaci anno perſecutione in Chriſtianos mota, Leonida patre interempto, quem ipſe adoleſcens ad martyrium adhortatus eſt, cum ſex fratribus & matre vidua, pauper relinquitur, redactis in fiſcum paternis bonis, quod Chriſtum verum Deum profiterentur, vnde grammatica ſibi ac ſuis victum quæſiuit. Diſcipulum autem Plutarchum habuit, qui poſtea martyrio coronatus eſt. Totus deinde ad religionem conuerſus, catechizandi, hoc eſt, prædicandi officium habuit. Tanti autẽ ingenij fuit, vt nulla eũ lingua nulla literatura latuerit. Mira vtebatur cõtinentia in cibo & potu, abſtinẽtia in rebus alienis. Nã & paupertatẽ Chriſti imitatus eſt, & multis annis nudis ambulauit pedibus: illud quoq;, quod in euangelio dicitur, ſecutus eſt, etſi puerile habetur, quia ſunt eunuchi qui ſe ipſos caſtrauerunt propter regnum Dei. Huius virtutem plerique imitati, martyrium pro fide Chriſti æquo animo paſsi ſunt: maximè verò Potamiena mulier, calida pice in caput eius fuſa. Zephyrinus autẽ cum ex ordinationibus quatuor, menſe Decembri habitis, presbyteros tredecim, diaconos ſeptem, epiſcopos tredecim creaſſet, moritur Seueri tempore: ac in via Appia non longe à cœmiterio Calliſti ſepelitur ſeptimo Calendas Septembris. Sedit autem annos octo, menſes ſeptem, dies decem. vacat tum ſedes dies ſex.

Seuerus imperat.

Heraclius Maximus Candidus Origenes.

Matt. 19.

S. CALLISTVS I.

17. Pont

CAlliſtus natione Romanus, patre Domitio, ex regione vrbis Rauẽnatum, vſque ad Seueri tempora peruenit, cuius cum animo fortuna mutata eſt. Nam vbi quintus à Nerone perſecutionem in Chriſtianos mouet, continuo variis periculis & bellis diſtrahitur: hinc à Peſcennio Nigro, qui magnos in Syria motus concitauerat: hinc à Clodio Albino, quem tamen in Gallia non incruento prælio ſuperauit. Inde verò in Britãniam profectus, deficientibus fere ſociis omnibus, variis caſibus afflictatus, apud Eboracum Galliæ moritur anno imperij ſui decimoſeptimo, duobus filiis relictis, Baſsiano & Geta: quorum Geta hoſtis publicus iudicatus eſt ac interfectus, cum ob vitam eius omnibus probris contaminatam: tum vel maxime,* quia Papinianum iuris ciuilis alterum aſylum, ſua manu necauerat. At Baſsianus ſumpto à ſenatu Antonini nomine, imperio potitus eſt: ac Caracallæ cognomentum accepit à genere veſtis, quam populo dono dedit. Is autem patre aſperior, & omnium libidine intemperantior, nullum genus facinoris in vita prætermiſit. Nam & fratrem Getam occidiſſe putatur, licet Geticum triumphum eius nomine duxerit, & nouercam ſuam in vxorem duxit. Nihil egregium de ſe reliquit præter thermas Antoninianas, quas ipſe inchoauit, & Alexander perfecit: muniuit & viam Nouam. Eos præterea capitali pœna affecit, qui remedia quartanis ac tertianis collo geſtarent. Damnati præterea ab eo ſunt qui ad ſtatuas minxiſſent. Hic poſtremò dum bellum in Parthos mouet, inter Edeſſam & Charras ab hoſtibus circumuentus, occiditur ſeptimo imperij ſui anno, dum leuandæ veſicæ cauſa ex equo deſcendiſſet.

Hoc à Caracalla, non à Geta factũ. Caracalla.

Calliſtus

Callistus autem Pontifex in tanta rerum pertubatione tamque sceleratis imperatoribus, nequaquam ab instituto suo discedens, constituit, vt ter in anno ieiunaretur, die sabbati, præsertim frumenti, vini & olei gratia, secundum prohetiam, videlicet quarto mense, septimo & decimo, inchoando annum Hebręorum more. Verum postea mutata sententia, id in quatuor anni tempora transtulit, in vernale scilicet, æstiuale, autumnale & hyemale, quibus temporibus deinceps ratio sacrorum ordinum habita est, cum antea id quidem tantummodo Decembri mense fieri consueuisset. Idem quoque instituit, ne clericorum delatores & accusatores vel infames, vel suspecti, vel inimici, in accusationibus & iudiciis reciperentur. Eos verò hæreticos putauit, qui arbitrantur sacerdotes post crimen admissum etiam si dignam pœnitentiam subiissent, ad pristinos honores redire non posse. Hunc ædificasse basilicam in Transtiberina regione in honorē beatę Virginis, Damasus scribit. Non tamen crediderim hanc illam esse, quam hodie tam celebrem & amplam cernimus, cùm ea tempestate ob crebras persecutiones occulta essent omnia, & sacella potius, atque eadem abdita, & plerunque subterranea, quàm apertis in locis ac publicis fierent. Cœmiterium quoque de suo nomine condidit via Appia, eo loci vbi multorum martyrum cineres antea repositi fuerant. Vnde mirum cuipiam videri non debet, si prius multos eisdem in locis sepultos diximus, cum nomen illud postea à notiore persona traxerit. Inuisi ego hæc loca cum amicis quibusdam religionis causa. Visuntur adhuc cineres & ossa martyrum, visuntur sacella, vbi priuatim sacrificia fierent, quę publice quorundam imperatorum edicto exhiberi Deo non poterant. Huius tēporibus fuit Tertullianus Afer, Centurionis proconsularis filius, quem Hieronymus primum post Victorē & Apollonium inter doctos Latinos commemorat. Acris enim ingenij fuit, multa volumina scripsit. Vidi ego, (Hieronymus inquit) Paulum quendam Concordiæ, quod oppidum Italiæ est, qui se beati Cypriani notariū cum ipse admodum adolescens esset, Romæ vidisse diceret, referretque Cyprianum nunquā absque Tertulliani lectione vnam diem præterijsse. Is vero cum vsque ad mediam ætatem presbyter mansisset, inuidia deinceps & contumelijs clericorū Romanæ vrbis, ad Montani dogma delapsus, contra ecclesiam volumina cōposuit, maximè verò de pudicitia, de monogamia, de ieiunijs,. Scripsit & contra Apollonium libros sex. Eisdem quoque temporibus multa præclara gessit Origenes. Nam & Hebioneorum hæresim impugnauit: qui & Christum ex Ioseph & Maria natum, purum esse hominem dicebant, & legem Iudaico ritu seruandam prædicabant. Hoc idem & Symmachus sentiebat. Traduxit etiam sua doctrina ad veram fidem Ambrosium quendam Valentiniani dogmatis (vt ait Eusebius) imitatorē, vel (vt Hieronymo placet) Marcionitem, cui pro Theoctisto presbytero liber Origenis de martyrio inscribitur. Hunc quidem etsi hostem sibi Porphyrius desumpserit, Christiani nominis acerrimus persecutor, ita tamen interdum laudat, vt nunc doctissimum, nunc philosophorum principem vocet: & cum dicat eum omnia Platonis secreta consecutum, carpit tamen quod religioni Christianæ se addixerit. Scripsisse Origenem ad sex millia volumina librorum, Hieronymus ipse refert. Errauit tamen (vt eidem & Augustino placet) in plerisque, maximè verò in libro de principatu, quem Periarchon appellauit. Hunc verò & Pamphylus martyr, & Eusebius, & Rufinus Aquileiensis presbyter, mirifice commendant. At Callistus vbi ex ordinationibus quinquies per mensem Decembrem actis, presbyteros sedecim, diaconos quatuor, episcopos octo creasset, martyrio coronatus est, ac sepultus in cœmiterio Calepodij via Aurelia, tertio ab vrbe milliario, pridie idus Octobris. Sedit annos sex, menses decem, dies decem. Vacat tum sedes dies sex.

Psalm. 4.

Ieiunium quatuor temporum.

Tertullianus.

Origenes multa præclara gessit.

S. VRBANVS I.

18. Pont.

VRbanus natione Romanus, patre Ponriano, M. Aurelio Antonino imperatore fuit, anno Christi ducentesimo vigesimo sexto. ab vrbe verò condita, noningentesimo & septuagesimo.

Hic autem (vt putabatur) Caracallæ filius (Erant enim qui dicerent eum vulgò conceptum) Romam veniens, magna omnium expectatione imperium adeptus, Elagabali nomen sumpsit à Sole, cuius sacerdos erat ædito templo. Phœnices enim Elagabalum solem vocant. Verùm ita preter expectationē is vixit, vt nullam de se, nisi flagitiorum, totiusque obscœnitatis memoriam reliquerit. Nam & in virgines Vestales incestum commisit, & probrosas mulieres semper domi habuit, & iracundia incitatus, Sabinum consularem virum (ad quem Vlpianus scripsit) è medio tolli iussit. Dignitates autem & honores malis ac flagitiosis committebat, quos quidē ita aliquando deridebat, vt cum secum accubuissent, stratis follibus in cœna, eisdemque reflatis, subito sub mensa omnes reperirentur. Ita autem inhonestè ridebat, vt publicè in theatro solus audiretur. Primus Romanorum holoserica veste, mensis, ac capsis argenteis vsus est. Admonentibus amicis, caueret ne ad inopiam redigeretur, respōdit: quid melius, quàm vt ipse mihi hæres sim & vxori meæ? Eò vesaniæ interdum prouectus est, vt decem millia pondo aranearum

Marcus Antoninus imp.

nearum collegerit,qua ex re dicebat magnitudinem vrbis Romæ comprehendi posse. Exhibuit præterea decem millia murum,mille mustelas,mille sorices. Hac verò insania adeò contemni cœptus est, vt tumultu militari exorto,ipse cum matre necaretur. Aiunt,cum ei à sacerdotibus Syriis dictum esset,vi moriturum,eum parasse funem serico & cocco intortum, quo vitam laqueo finiret. Moritur autem quarto imperij sui anno, quo tempore in Palæstina Nicopolis vrbs, quæ prius Emmaus dicebatur,condita est, legationis industriam eius rei gratia suscipiente Africano rerum ac temporum scriptore.

Nicopolis.

Vrbanus verò, qui huius monstri tempore fuit,non autem Diocletiani (vt quidam volunt)multos sanctitate vitæ, & doctrina singulari ad fidem traduxit. Inter hos autem Valerianum virum præstantissimum, beatæ Cæciliæ sponsum, & Tiburtium eiusdem Valeriani fratrem,qui postea martyrium constanti animo tulêre. Quam conditionem etiã virgo ipsa subiit in domo paterna, iam antea suo rogatu ab Vrbano Deo dicata. Eiusdẽ quoq; Vrbani institutum fuit,vt ecclesia prædia, ac fundos,à fidelibus oblatos reciperet, partireturque prouentus clericis omnibus viritim,nihilque cuiuspiam priuatum esset,sed in commune bonum, quod hodie obsoleuit.tanta est hominum rapacitas & libido. Sunt qui huic attribuunt distinctionem quatuor temporum ac ieiunij, quæ antea confundebantur hominum imperitia. Huius temporibus Tryphonem Origenis auditorem fuisse constat, qui librũ pręcipuè cõposuit de vacca russa inDeuteronomio.Minucius item Felix,insignis tum Romæ causidicus dialogũ scripsit, quo Christianũ & ethnicũ disputantes inducit.Scripsit & contra mathematicos,cuius etiam Lactantius meminit.Alexander quoque Hierosolymitanus episcopus bibliothecam illam Hierosolymis tum instituit, vnde tantum laudis consecutus est. At vbi ex ordinationibus quinquies mense Decembri habitis, presbyteros nouem,diaconos quinque, episcopos nouem creasset, martyrio coronatus est, & sepultus in cœmiterio Prætextati via Tiburtina. Sedit annos quatuor, menses decem, dies xij. Sedes autem dies xxx.tum vacat.

Tryphon.
Minucius
Alexander.

S. PONTIANVS.

Pontianus natione Romanus,patre Calpurnio, temporibus Alexandri imperatoris fuit, anno ab vrbe condita. DCCCCLXXIIII. anno verò Christi CC, & XLV.

19.Pont.

Inter imperium verò Elagabali & Alexandri, tres imperatores sunt habiti,Macrinus,Diadumenus,& Albinus: quorum nomina prætermittere institui, cum quia parum imperarunt, tum vel maximè, quia nihil memoria dignum gessêre. solus tamen Albinus ob edacitatem nomen aliquod apud posteros consecutus est,vt ait Cordus,qui cẽtum persica Campana,decem melones Ostienses,quingentas ficus passarias,quadringenta ostrea vna cœna comedebat.Sed omittamus hæc monstra, ad Alexandrum venio vnicum virtutis exemplar, qui senatus ac militum studio imperator creatus, ad componendam remp. vitio superiorum principum labefactatam, animum adiecit. Adiutores autem ad hanc rem habuit,Iulium Frontinum virum doctissimũ, Vlpianum & Paulum viros in iure ciuili præstantissimos. Iustitiam verò ita coluit, vt nemo vnquam de illata ab eo iniuria questus sit.Procul omni pompa & ambitione vixit,vnde semel tantum dum consul esset, picta toga vsus est. Si quis autem inter salutandum caput flexisset,aut blandius aliquid dixisset,vt adulator,reijciebatur. erat præterea tãtæ prudentiæ,vt à nemine decipi posset: vnde Turinum qui munera accipiebat,quòd magnæ esse auctoritatis apud imperatorem videretur,in foro Transitorio ad palum alligatum fumo necari iussit,præcone clamante:Fumo punitur,qui fumum vendidit.Pecunias autem,quarum mater Mammæa,vt mulier,studiosa fuit,omnino contempsit. Gemmas reiecit, vt res muliebres, dictitãs in Virgilio (quem Platonem poëtarũ vocabat) plures & meliores gemmas esse. Lenonum vectigal & meretricum & exoletorum, in sacrum ærarium inferri vetuit, idque sumptibus publicis asignandum censuit, quo & theatrum & circus & amphitheatrum & stadium instaurarentur. Statuas summorum virorum vndique conquisitas, in foro Transitorio locauit: Thermas verò Antonini Caracallæ, quæ hodie Antoninianæ vocantur,perfecit & ornauit.Templum Christo ædificare voluit,eumque inter Deos recipere. Habuit præterea Christum ipsum, Abraham & Orphæum in larario suo. Alexander igitur tot virtutibus insignis,iuuenis admodum imperator creatus,bellum statim contra Persas sucepit, ac Xerxem eorum regem constantissimè vicit. Disciplinæ verò militaris adeò seuerus emendator fuit, vt quasdam etiam integras legiones exauctorauerit.Qua seueritate factum est,vt militari tumultu apud Maguntiacum in Gallia occideretur.

Alexander vnicum virtutis exempla.

Pontianus autem Pontifex Romanus,instigantibus sacrificulis idolorum,mandato principis ab vrbe Roma in Sardiniam insulam cum Philippo presbytero deportatur, eo potissimum tempore, quo Origenes Germanum presbyterum Antiochenum,& Beryllum Arabiæ episcopum,ab hæresi ad veritatem reduxit. Negabat Beryllus Christum ante incarnationem

tionem fuiſſe. Aliqua opuſcula hic ſcripſit, maximè verò epiſtolas aliquot, quibus Origeni pro ſana doctrina gratias agit. Extat & dialogus Origenis & Berylli, in quo Beryllium hæreſeos arguit. Tanti autem ingenij fuit Origenes & doctrinæ, vt ſeptem notarij ſibi inuicé ſuccedentes, homini vix ſufficerent. Liberarios habuit totidem, & puellas apprimè eruditas, quos omnes ingenij copiam & vbertatem effundendo defatigabat. Ab Antiochia verò accerſitus Romam à Mammæa Alexandri matre, in quam filius vnicè pius fuit, in precio habitus Origenes, mulierem Chriſtianam fidem edoctam relinquens, Antiochiam redijt. Põtianus verò multas calamitates & grauia torméta pro fide Chriſti in Sardinia paſſus, tandem moritur: cuius corpus poſtea à Fabeano pontifice Romam cum magna veneratione ac totius cleri ſupplicationibus reportatum eſt, ac ſepultum via Appia in Calliſti cœmiterio. Hic autem ex ſacris ordinibus bis menſe Decembri habitis, ſex presbiteros, diaconos quinque, epiſcopos ſex creauit. Vixit autem in Pontificatu annis nouem, menſibus quinque, diebus duobus. Vacat tum ſedes à martyrio eius dies decem.

Liberarij Origenis.

ANNOTAT.

Pontianum in exilio Sardinienſi naturali morte, Calliſtum verò, Vrbanum, Anterum, Fabianum, Cornelium, Lucium, Stephanum, & Xyſtum II. martyrio vitam finiſſe tum ipſa tempora, quæ Chriſtianis horribilia perſequutionum immanitate fuerunt, tum omnes penè quotquot extant veteres ſcriptores declarant.

S. ANTERVS.

20. Pont.

ANterus natione Græcus, patre Romulo, Põtifex creatur Maximino imperante, qui anno ab vrbe cõdita. DCCCCLXXXVII. ex corpore militari, poſteaquam bellum in Germania proſpere geſſerat, ſine vlla ſenatus auctoritate imperator electus eſt.

Fuit autem ingentis ſtaturæ vir, adeò vt pedes octo excederet. Pedem habuit tantæ magnitudinis, vt poſtea in prouerbij locum ceſſerit, cum de longis & ineptis hominibus loquimur, Maximini caligam requirit. Pro anulo autem vxoris dextrocherio vtebatur. Tantæ verò bibacitatis erat, vt vini amphoram vna cœna biberet. Verum cùm ſextus à Nerone Chriſtianos cædibus perſequeretur, tertio anno poſteaquam regnare cœperat, à Pupieno Aquileiæ quam obſidebat, vnà cum filio Maximino interfectus, perſecutioni ſimul & vitæ finem impoſuit, Mammææ mulieris Chriſtianæ & Origenis mortem permaximè cupiens. Ferunt in ea obſidione Aquileienſes fœminas funes ex capillis ſuis feciſſe, cum nerui deeſſent aut funes, ad emittendas ſagittas. Vnde in honorem matronarum, templum Veneri Caluæ ſenatus dedicauit.

Adagium.

Maximinus imp.

Anterus autem primus ſtatuit, vt res geſtæ martyrum diligéter exquiſitæ à notariis ſcriberentur: conſcriptas recondi in* ærario eccleſiæ mandauit, propter Maximum quendam, qui martyrio coronatus eſt, ne vnà cum vita bene agentium memoria aboleretur. Cenſuit item, epiſcopũ omiſſo primo epiſcopatu ad alium neceſsitatis cauſa & vtilitatis, non ſuiipſius, ſed creditarum ouium poſſe tranferri, interpoſita ſummi pontificis auctoritate, quod hodie à pleriſque contra fit: ad vtilitatem enim propriam reſpicientes, imò voluptatem, vt habeant vnde expilent, ad vberiorem ſemper reſpiciunt. Non quòd oues, & qua ratione paſcendæ ſint quærentes, quod eſt officium boni paſtoris, ſed ſciſcitantes quantum ſingulis annis inde excerpi poſsit. De cura animarũ parua fit mentio, de augendis prouentibus magna: quò multa iumenta & plures ſeruos, ac eos quidem ignauos & ſtolidos, domi alant. Huius auté temporibus Iulius Africanus fuit inter ſcriptores nobilis, conſtituta etiam (vt Euſebius ait) Cæſareæ ſuo nomine inſigni bibliotheca. Hic ſub M. Aurelio Antonino legationem ſuſcepit pro inſtauratione Emmaus, quæ poſtea Nicopolis appellata eſt, vt ante diximus. Scripſit item epiſtolam ad Origenem, qua oſtendit fabulam Suſannæ apud Hebræos non haberi contra quem poſtea Origenes ob hanc rem grandem epiſtolam ſcripſit. Geminus quoque Antiochenæ eccleſiæ presbyter, & Heraclas Alexandrinæ eccleſiæ pontifex, tum quidem in precio ſunt habiti. Anterus verò vno tantummodo epiſcopo creato, martyrium ſubiens, in cœmiterio Calliſti via Appia ſepelitur, tertio nonas Ianuarij. Sedit annis vndecim, menſe vno, diebus duodecim. Vacat tum ſedes dies tredecim.

Alias arcario.

Epiſcopus ſua ipſius nõ cauſa transferri ad alium epiſcopatũ poteſt.

Geminus Heraclas.

S. FABIANVS.

21. Pont.

FAbianus natione Romanus, ex patre Fabio, à Gordiano & Philippo vſque ad Decium imperatorem peruenit.

Gordianus enim imperium adeptus, cum Parthos iam erumpentes ingenti clade ſuperaſſet, ad triumphum rediens, à Philippo necatur. Cuius hæc fuit præcipua laus, quòd ad ſexaginta duo millia librorum in bibliotheca habuiſſe dicitur. Philippus autem anno ab vrbe condita noningenteſimo

Gordianus imp.

tesimo nonagesimo septimo, reductis militum copijs è Syria, in Italiam vna cum filio Philippo annos quinque imperat. Hunc autem primum imperatorem Christiani habuere: qui quidem mysteria adire nunquam est ausus, nisi confessus. Post tertium verò imperij sui annum, millesimus ab vrbe cōdita annus impletus est: vnde & sæculares ludi celebrati sunt, qui centesimo quoque anno repetebantur: instituti à Valerio Publicola post exactos reges à sæculo nomen ducentes, quod est humanæ vitæ spatium. Hi tamen Decij fraude licet, diuersis in locis, interfecti sunt: nam Philippus pater Veronæ, sed Romæ filius occiditur.

Fabianus autem Pontifex septem diaconis regiones diuisit, qui à notarijs martyrum res gestas colligerent ad cæterorum exemplum, qui Christi fidem profitebantur. Idem quoque in cœmiterijs pro dignitate martyrium ædificauit. Statuit præterea, vt singulis quibusquā annis in cœna Domini chrisma renouaretur, ac vetus in ecclesia cōbureretur. Huius tēpore exorta est Nouatiana hæresis. Nouatianus enim vrbis Romæ presbyter, ob cupiditatem episcopatus, omnia diuina atque humana miscebat, ne in manus Cornelij, qui Fabiano successit, pontificatus deuenerit. Ab ecclesia. n. separatus, se met ac suos καθαρούς, id est, mundos appellabat. Negabat apostatas etiam pœnitentes, recipiendos esse. Hanc ob rem Romæ concilium sexaginta episcoporum, totidem presbyterorum cum diaconis pluribus habitū est, quo Nouatiani opinio vt falsa improbatur, quòd Saluatoris exemplo nemini pœnitenti deneganda sit venia. Eisdem quoque temporibus Origenes hæresim quorundam sustulit, affirmantium animos hominum vnà cum corporibus interire, rursumque in anastasi (quam nostri resurrectionem vocant) vnà cum corporibus suscitari. Sustulit & hæresim Helchesaitarum, qui Paulum Apostolum omnino respuunt: quique asserunt negantem in tormentis Christum, nihil criminis habiturū, modo integri & recti sit cordis. Scripsit etiam idem auctor in Celsum Epicureum Christianos impugnantem. Litteras quoque de fide ad Philippum & Seueram eius vxorem dedit. Ad Fabianum postremo de ordine fidei multa conscripsit. Alexander verò Cappadociæ episcopus, cùm desiderio sacrorum locorum Hierosolymam perrexisset, cogitur à Narcisso eiusdem vrbis episcopo iam sene, administrationem episcopatus secum suscipere. verū sub Decio ardente persecutione, quo tempore Babylas Antiochiæ martyriū passus est, Cæsaræā ductus, ob confessionem Christi necatur. At Fabianus Pontifex, cui dum Anthero successor quæreretur, colūba vt creditum est, supra caput astitit eiusdem formæ qua illa visa est, quæ spiritum sanctum suprà caput IESV apud Iordanem detulit martyrio coronatur, vbi ex quinque ordinationibus mense Decembri habitis, presbyteros duos & viginti, diaconos septem, episcopos vndecim creasset. sepultus est autem in cœmiterio Callisti via Appia xiiij. calendas Februarij. Sedit annos xiiij. menses vndecim, dies vndecim. Vacat autem sedes diebus sex.

Nouatiana hæresis.

Concilium Romæ.

S. CORNELIVS.

22. Pont.

CORnelius natione Romanus, patre Castino, Decij temporibus fuit.

Qui in Pannonia inferiore Budaliæ natus, interfectis Philippis, imperium sumpsit, odio in Christianos exardens, propter Philippos eiusdem sectæ imitatores. Verùm cum postea biennio cum filio Cæsare imperasset, à barbaris opprimitur, adeò vt eius cadauer nuquā repertum sit. Digno certè damnatus iudicio, qui septimam post Neronem persecutionem in Christianos mouens, multos sanctissimos viros interemit.

Decius imp. mouet persecutionem in Christianos.

At verò sub Episcopatu Cornelij, qui apostatas recipiendos censebat, pœnitentes præsertim, Nouatus Nouatianum extra ecclesiam ordinauit, & in Africa Nicostratum: quam ob rem confessores qui à Cornelio secesserant, cum Maximo presbytero ac Moyse sentientes, ad ecclesiam reuersi, veri confessoris nomen adepti sunt. Verum postea instantibus hereticis, Cornelius Centum cellas in exilium mittitur, ad quem Cyprianus Carthaginensis episcopus in carcerem coniectus litteras mittit, quibus intellexit & amici calamitatem, & exilij sui confirmationem. Extant & aliæ Cypriani ad Corneliū epistolæ, plenæ religionis fidei, sed illa potissimum elegans habetur, qua Nouatum Discipulum quendam suum accusat & damnat. De eadem quoque hæresi & Dionysius Alexandrinæ vrbis episcopus, Originis olim auditor, ad Cornelium scripsit. Nouatianum præterea alia epistola reprehendit, quod à communione Romanæ Ecclesiæ discessisset, quodque etiam se inuitum ad pontificatum obeundum diceret esse deductum. Tum ille, si inuitus Nouatiane (vt dicis) designatus es, probabis, cum volens recesseris. Cornelius autem priusquam in exilium mitteretur instante Lucina matrona sanctissima, corpora Petri & Pauli è catachumbis, vbi minus tuta esse videbantur, noctu leuauit. Paulum Lucina in prædio suo via Ostiensi collocat, eò loci vbi interfectus fuerat: Petrum verò Cornelius apud locum reponit, vbi crucis martyriū subierat, in templo Apollinis ad radices aurei montis tertio calendas Iulij. At verò Decius vbi intellexit Corneliū literas à Cypriano accepisse, eū à Cētum cellis Romā perduci iubet,

quem ita in Telluris templo, astante vrbis præfecto, alloquitur: Sic (inquit) obstinate vitam ducere instituisti, vt neque Deos cures, neque præcepta vel minas principum timeas, & contra rempub. litteras arripias ac mittas? Huic Cornelius: De laudibus Christi, de ratione redimendorum animorum, non de imminutione imperij, litteras accepi & reddidi. Tum Decius iratus, sanctissimum virum plumbatis cædi, genus id flagelli est, atque deinceps ad templum Martis duci iubet, vt simulacrum eius adoraret: id si facere abnueret, pœna capitali afficeretur. At vir sanctus dum ad supplicium duceretur, omnia bona sua Stephano archidiacono commisit. Post hoc verò tertio nonas Maij obtruncatur. Huius corpus beata Lucina vnà cum quibusdam clericis noctu sepeliuit in harenario prædij sui, via Appia non longe à cœmiterio Callisti. Sunt qui scribant hunc pontificem sub Gallo & Volusiano passum. At ego multo magis Damaso credo, qui Decij iussu hoc factum affirmat. Cornelius autem mense Decembri sacrorum initiandorum potestatem bis fecit, vnde presbyteros quatuor, diaconos quatuor, episcopos septem creauit. Sedit annis duobus, mensibus duobus, diebus tribus. Sedes autem diebus quinque & triginta tum vacat.

ANNOTAT.

Post S. Fabiani obitum, & Cornelij electionem, primum in Ecclesia Romana turbam fuisse constat. Nouatianus enim quidam presbyter S.R.E. ambitionis spiritu inflatus, Nouato presbytero Afro, magni nominis viro, & quibusdam confessoribus, eiusdã Nouati dolis, & fallacijs circumuentis auctoribus (hi duo pro Christi fide in vinculis fuerant) Pontificatum contra Cornelium, Romæ assumpsit, occasione accepta, quod Cornelium Papam, & qui ei consensissent, in hæresim prolapsus esse diffamasset, cùm præter ipsius & sociorum eius sententiam, eos, qui idolis sacrificauerant pœnitentes in ecclesiæ communionem, suscepissent. Nouati enim socij lapsis, & immundis sacrificiis coinquinatis, quanquam eos dignè pœnituisset, spem omnino ecclesiasticæ reconciliationis denegabant, Deo eiusmodi causam remittentes, qui solus peccata dimittere posset. Diu autem in schismate contra Cornelium & eius successores Romæ episcopus fuit. A quo hæresis Nouatianorum manauit. Hæc Eusebius libris VI. & VII. historiæ ecclesiasticæ, & Damasus in vitis Fabiani & Cornelij pontificum. Huius Nouatiani in Episcopatu successores Romæ vsque ad Cælestini Papæ pontificatum permanserunt, à quo deinceps publicè episcopum habere prohibiti sunt, vt auctor est Socrates libro VII. cap. XI. historiæ ecclesiasticæ. Huius schismatis, & hæresis frequens mentio est, in epistolis sancti Cypriani, qui hoc tempore vixit.

S. LVCIVS I.

23. Pont.

Gallus imp.

Valerianus & Gallienus imperatores.

LVcius natione Romanus, patre Porphyrio, imperante Gallo Hostiliano, Pontifex eligitur.

Gallus enim cum Volusiano filio imperium obtinuit: quorum temporibus in vltionem Christiani nominis tãta pestis exorta est, vt paucæ domus, nedum ciuitates & prouinciæ extiterint, quæ non tãtam calamitatem senserint. Verùm Gallus & Volusianus dum contra Aemilianum res nouas agitantem, bellum ciuile moliuntur, Interamne necantur, nondum completo imperij sui biennio. Æmilianus verò obscuro locus natus, tertio mense occupatæ tyrannidis opprimitur. Mox autem Valerianus in Rhetiis & Norico ab exercitu, Gallienus Romæ à senatu imperatores eliguntur. Quorum imperium perniciosum Romano nomini fuit, principum ignauia, & in Christianos sæuitia. Nam & Germani Rauennam vsque peruenêre, ferro ac flamma omnia vastantes, & Valerianus in Mesopotamia bellum gerens, à Parthis captus, in seruitute turpiter vixit. Eò enim vt scabello Sapores Persarum rex equum inscensurus vtebatur: ac meritò quidem, cùm statim vbi imperium arripuit, octauus à Nerone adigi tormentis Christianos, idola colore, abnegantesque interfici vbique iusserit. Territus autem tam claro Dei iudicio Gallienus, pacem ecclesijs tribuit. Serò tamen: iam enim Dei voluntate barbari omnes in fines Romanos eruperant, & tyranni quidam perniciosi exorti sunt, qui quod domi relictum erat ab externo hoste, pessundarent. Gallienus verò cùm remp. deseruisset, ac Mediolani libidinibus operam daret, occiditur.

Cyprianus.

Lucius igitur mortuo Volusiano exilij pœna liberatus, Romam veniens constituit vt duo presbyteri, diaconi tres, vbique locorum episcopum comitarentur, eius vitæ & actionis testes. Huius autem temporibus martyrium passus est Cyprianus, qui primo rhetoricam docuit: deinde suadente presbytero Cæcilio, vt Hieronymus ait, à quo & cognomen sortitus est, ad Christianos transiens, omnes facultates suas pauperibus erogauit. Presbyter primò, deinde Carthaginensis episcopus creatus, sub Gallo & Volusiano martyri pœna afficitur. Cuius vitam & martyrium Pontius eiusdem Cypriani presbyter & exilij comes, egregio volumine composuit. Ante verò quàm moreretur Cyprianus, venerat in sententiam ecclesiæ Romanæ, non esse rebaptizandos hæreticos, sed sola manus impositione in

gratiam

gratiam recipiendos. Hac enim de re inter Cyprianum & Cornelium magna fuerat olim contentio. Lucius verò antequàm ad martyrium iubente Valeriano duceretur, omnem potestatem ecclesiæ Stephano archidiacono suo permisit. Ter autem dandis ordinibus sacris vacauit Decembri mense, vnde presbyteros quatuor, diaconos quatuor, episcopos septem creauit. Sepultus est in cœmiterio Callisti via Appia octauo calendas Septembris. Sedit annis tribus, mensibus tribus, diebus tribus. Dies quinque & triginta sedes tum vacat.

S. STEPHANVS I.

STephanus natione Romanus, patre Iulio, cùm iam de imperio Romano actum videretur, pontifex eligitur, eo potissimum tempore, quo Postumus in Gallia tyrannidem occupat, cum maximo reip. emolumento. *24. Pont.*

Nam annis decem ingenti moderatione vsus, pulsis hostibus, prouinciam in pristinam formam redegit. Huic deinde militari tumultu apud Maguntiacum interfecto, Victorinus successit, vir quidem in re militari strenuus: sed dum nimiæ libidinis esset, & aliena matrimonia corrumperet, Agrippinæ occiditur.

Stephanus autem ad ordinandam ecclesiam conuersus, instituit, ne sacerdotes & leuitæ vestibus sacris alibi quàm in ecclesia, & peragendis sacris vterentur: ne si secus facerent, pœnam Balthasar regis Babylonis subirent, qui vasa sacra prophanis manibus attigerat. De rebaptizandis autem his qui ad fidem rediissent, eadem sensit quæ Cornelius Pontifex: neque vllo modo his communicandum esse qui rebaptizarent. Vnde Dionysius qui antea hac de re cum Carthaginensibus & orientalibus senserat, mutata sententia, ad Stephanum scribens, eum bono esse animo iubet, cum ecclesiæ tam Asianæ quàm Africanæ, mutata opinione, in sententiam Romanæ sedis iam venissent. Iuuit & ecclesiam Dei illa tempestate Malchion eloquentissimus Antiochenæ ecclesiæ presbyter. Hic enim contra Paulum Samosatenum episcopum Antiochenum scripsit, quòd dogma Artemonis instaurare conaretur, affirmantis Christum communis naturæ hominem tantummodo fuisse, sed à Maria sumpsisse principium. Quæ opinio postea in Antiocheno concilio omnium cōsensu improbata est. Hac autem de re idem Malchion grandem epistolam nomine Synodi ad Christi fideles scripsit. Stephanus autem cum opere & verbis multos gentiles ad fidem Christi conuertisset, conquisitus à Gallieno, vt quidam volunt, vel ab his qui ex Deciano edicto Christianos persequebantur, vnà cum plerisque suorum ad martyrium rapitur. Capite enim mulctatus, in Callisti cœmiterio via Appia sepelitur, quarto nonas Augusti, cum iam ex ordinibus sacris bis mense Decembri propositis, presbyteros sex, diaconos quinque, episcopos tres creasset. Sedit annis septem, mēsibus quinque, diebus duobus. Sedes autem ad dies duos & viginti tum vacat. *Malchion presbyter.*

S. XYSTVS II.

XYSTVS secundus, natione Græcus, patria Atheniensis, ex philosopho Christi discipulus factus est, durante adhuc Deciana & Valeriana persecutione. *25. Pont.*

Sed non erit à re nostra alienum, reliquos tyrannos, vt cœpimus, sparsim scribere, quoad verum principem attigerimus. Nam Victorino in Gallia interempto, Tetricus senator, qui tum Aquitaniam gubernabat, absens à militibus imperator creator. At verò dum hæc in Gallia agerentur, per Odenatum Persæ victi, defensa Syria Mesopotamia vsque ad Ctesiphontem recepta est.

Eaque tempestate exorta doctrina est apud Ptolemaidem, quæ olim Barce vocabatur, Pentapoleos ciuitatem, plena blasphemiis in Deum patrem & in Christum, quem summi Dei filium esse negabat, primogenitumque omnis creaturæ, simul etiam Spiritussancti intellectum auferebant. Hi Sabelliani à Sabellio auctore, tam peruersæ sectæ inuētore, vocati sunt. Quid dicam de spurcissimo Cherinti dogmate? Qui post mille annos futuram anastasim, & regnum Christi in terris dicebat: vnde Chiliasta à Græcis vocatus est. Is autem quia libidinum & cupiditatum impatiens erat, voluptates ipsas in promissionibus futuri regni sanctis proponebat, abundantiam ciborum, & mulierum copiam. Idem sentiebat & Nepos in partibus Aegypti episcopus. In delitiis enim corporis & voluptatibus omnibus regnaturos in terra sanctos cum Christo dicebat. Hinc Nepotiani, tam turpis sectæ imitatores, vocati sunt. Confutare & extinguere has opiniones Xystus aliquādo meditabatur, verum accusatus quod Christi fidem contra imperatorum decreta prædicaret, captus ad Martis templum ducitur, vt aut Marti sacrificet, aut si id facere noluerit, pœnam capitis subeat. Euntem ad supplicium Laurentius archidiaconus ita alloquitur: Quo (inquit) progredieris sine filio pater? Quo sacerdos optime sine ministro properas? Cui Xystus, *Sabelliani* *Nepotiani.*

ego te non desero fili, maiora tibi pro fide Christi supersunt certamina, post triduum me sequeris sacerdotem leuita. Interim autem si quid in thesauris habes, id pauperibus distribue. Eodem verò die vnà cum Xysto diaconi sex interficiuntur: Felicissimus, Agapitus, Ianuarius, Magus, Innocentius, Stephanus sexto idus Augusti. Laurentius verò triduo post vnà cum Claudio subdiacono, & Seuero presbytero, & Crescentio lectore, & Romano ostiario, variis cruciatibus necatur quarto idus Augusti. Exustum igni Laurentium ferunt. Vincentius verò quem Xysti discipulum fuisse constat, in Hispaniam profectus huic martyrio interesse non potuit. Xystus autem in pontificatu suo sacrorum ordinum potestatē bis fecit mense Decembri, vnde & presbyteros quatuor, diaconos septem, episcopos duos creauit: Xysti corpus in cœmiterio Callisti via Appia sepelitur. Reliqui verò martyres iacent in cœmiterio Prætextati in agro Veranio via Tiburtina. Sedit autem Xystus annos duos, menses decem, dies tres & viginti. Vacat tum sedes dies quinque & triginta.

Laurentius

ANNOTAT.

Ita certum, & manifestum est Xystum Papam II. & eius archidiaconum Laurentium cum plerisq; alijs clericis, & laicis fidelibus Romanis, sub Valeriano, & Gallieno imperatoribus martyria consumasse, quàm ea quæ auribus, & experientia percipi consueuerunt: passim tamen eos sub Decio imperatore occisos fuisse legimus, historicorum quorundam proculdubio incuria, Decium cum Valeriano confundentium. Nam Fabianus quidem sub Decio: Cornelius sub Gallo, & Volusiano: Lucius, Stephanus, & Xystus II. sub Valeriano pro Christo capite pœnas dedisse ex temporum ordine, atque ex aliquot epistolis D. Cypriani Damasi, Eusebijq; libris VI. & VII. hist. ecclesiasticæ manifestè liquet.

Post Xysti II. mortem, ob persequutionis sæuitiam, Romanam sedem annum I. menses XI. & dies XV. pastore vacasse tradit Damasus, qui etiam presbyteros, vacanti ecclesiæ præfuisse inter pontificatus tempore refert. Sed hoc ex instituto in fine operis ostendam.

S. DIONYSIVS.

26. Pont.

Dionysius, cuius origenem Damasus inueniri potuisse negat, ex monacho Pōtifex creatus, presbyteris ecclesias & cœmiteria in vrbe Roma statim diuisit. Parochias & diœceses foris distribuit, quò quisque finibus suis limitibúsue contentus esset.

Claudius imp.

Huius temporibus fuisse Claudium existimauerim: qui vbi ex voluntate senatus imperium suscepit, Gothos annis iam quindecim, Illyricum Macedoniamque vastantes, bello adortus, incredibili clade superauit. Hanc ob rem in curia aureus clypeus, in Capitolio aurea statua eidem à senatu decreta est. Morbo autē correptus apud Syrmium moritur, nondum expleto biennio in imperio. Quo mortuo statim Quintillus frater ab exercitu imperator eligitur, vir quidem vnicæ moderationis, & qui solus fratri præferri posset. Is quoque decimoseptimo imperij die interficitur.

Paulus Samo apostata.

Dionysij verò temporibus, Paulus Samosatenus ab orthodoxa fide desciscens, Artemonis hæresim suscitauit. Nam in Demetriani locum Antiochenus episcopus creatus, superbe nimium sese habebat. Inter eundum enim præ superbia & litteras relegebat, & dictabat epistolas, multis constipato agmine præcedentibus ac subsequentibus, vnde propter hominis arrogantiam, Christianam religionem plerique detestabantur. Sed quid facerent nostra tempestate, qua nil vel superbiæ vel pompæ, nolo dicere luxuriæ, addi potest, si tot adolescentes ante ambulones sericatos & coccinatos in equis præferocibus, ac phaleratis viderent? Sique subsequentium presbyterorum turbam cernerent, chlamydibus optimi cuiusque coloris hinc inde ab equis deauratis pendentibus? Execrarentur eos sat scio: dicerent nil eis cum Christo præter similitudinem quandam religionis commune esse. Ad Paulum redeo, quem tutius reprehendere licet. Is enim inflatus opinione suijpsius, ac tribunal altius quærens, negabat Dei filium è cælo descendisse, sed à Maria cœpisse originem, & initium è terra habuisse. Hanc ob rem in concilio Antiocheno omnium episcoporum, qui aderant, consensu, publicè damnatus est: maximè verò Gregorij Cæsariensis episcopi, viri sanctissimi sententia, qui tanto concilio interfuit: & postea pro fide Christi martyrij pœnam subiit. In Paulum verò Malchio Antiochenus presbyter multa disseruit & scripsit quia Artemonis hæresim (vt dixi) instaurare conabatur. Huic autem concilio propter senium interesse Dionysius non potuit. Ea tamen de re ad eum per Maximum Alexandrinū episcopum latè perscriptum est. Mortuus autem Dionysius, sepelitur in cœmiterio Callisti, vbi ex institutionibus duabus, mense Decembri habitis, presbyteros duodecim, diaconos sex, episcopos septem creasset. Sedit annis sex, mensibus duobus, diebus quatuor. Vacat tum sedes dies sex.

Gregorius Cæsariensis episcopus.

ANNO-

ANNOTAT.

Huius Dionysij ecclesia, quod sciam, Salomonem memoriam non colit. Quem naturali morte decessisse ex eo opinor, quòd diu vixit: & nemo eius martyrium commemorat, atque in tranquilla ecclesiæ tempora, pace à Gallieno edictis publicis, Christianis data, mors eius incidit. Liber quoque bibliothecæ Vaticanæ quem supra citaui eum confessorem aperte nominat. Damasus Felicem, & qui huic successit Eutychianum, item Caium, Marcellinum, & Marcellum martyres prodit: ita etiam eos ecclesia celebrat.

S. FELIX I.

FElix natione Romanus, patre Constantino, Aureliani tempore fuit. Qui anno ab vrbe condita millesimo ac vigesimoseptimo imperium adeptus, vir militari disciplina Clarus, Gothos apud Danubium graui prælio superat. In Asiam deinde traijciẽs, Zenobiam, quæ occiso Odenato marito orientis tenebat imperium, apud Thymas haud longe ab Antiochia terrore magis quàm prælio vincit, eamque in triumphum vnà cum Tetrico ducit, quo apud Catalaunos superato, Gallias receperat. Aureliani tamen clementia & humanitate Zenobia honorificè in vrbe consenuit: vnde Zenobia familia Romana originem habuit: & Tetricus conseruatus, Lucanis deinde præfuit. Ad pacis verò opera cõuersus imperator, & templum Apollinis, & muros vrbis magnificentissimis operibus extruit. Hic autem postea mota in Christianos persecutione, nonus à Nerone, de cælo tactus inter Constantinopolim & Heracleam in Zenophrurio occiditur.

27. Pont.
Aurelianus imp.

Felix autem martyrum gloriæ consulens, statuit vt quotannis sacrificia eorum nomine celebrarentur, vtque nullibi, quàm in sacro loco & à viris sacris initiatis sacrificiũ, quod Missam appellant, celebraretur, necessitatẽ semper excipiens. Quòd si de consecratione templi ignoratum fuerit, vtpote vetustate & abolitione monumentorum, consecrari denuò mãdat. Neque enim (vt ipse aiebat) iteratũ dicitur, quod factum esse nescitur. Huius tempore Manes quidam gente Persa, vita & moribus barbarus, profiteri se Christum ausus est, ascitis in societatem duodecim discipulis, quò fidem rebus in omnibus faceret. Vt autem tum impugnatur Manes ob impietatem & superbiam, ita maximè laudatur Anatolius Laodicenus episcopus propter religionem & doctrinam. Ausus etiam eodem tempore Saturninus est nouam Antiochiam condere, exercitus opera fretus. Verùm dum audacter nimium imperium quoque molitur inuadere, Apameæ tandem occiditur. Felix autem vbi repetitis sacris ordinibus mense Decembri, presbyteros nouẽ, diaconos quinque, episcopos quinque creasset, martyr via Aurelia sepelitur, tertio calendas Iunij in basilica, quam antea in honorem Dei condiderat, secundo ab vrbe milliario. Sedit autem annis quatuor, mensibus tribus, diebus quindecim. Vacat tum sedes dies quinque.

Manes Persa

S. EVTYCHIANVS.

EVTYCHIANVS natione Tuscus, patre Maximo, temporibus Aureliani fuit.

28. Pont.

Cui quidem interempto Tacitus succedit, vir certè idoneus reipub. gubernandæ ob eius virtutem & integritatem. Verùm in Ponto sexto mense post adeptum imperium occisus est. Florianus quoq; qui Tacito successit, tertio demum imperij sui mense, apud Tarsum occiditur.

Tacitus imp.
Florianus successit Tacito.

Eutychianus autem instituit, vt in altari fruges benedicerentur, maximè verò fabæ & vuæ. Constituit item, ne, qui martyres sepelire vellent, sine Dalmatica, colobióue purpureo id facere auderent, se nesciente præsertim. Sunt qui scribant huius temporibus Dorotheum eunuchum fuisse, virum certè Græca & Hebraica lingua doctissimũ, cuius doctrina mirificè delectatum Aurelianum ferunt. Nam ita primis imperij sui annis Christianis fauit, vt Pauli Somosateni sectam ab ecclesia separauerit. Verùm postea malis consiliis subornatus, in Christianos (vt dixi) persecutionem mouens, scriptis iam ea de re ad Præsides prouinciarum litteris, diuino iudicio interimitur. Ipsius autem Dorothei scripturas sacras exponẽtis, auditor Eusebius etiam adolescens fuit. Anatolius quoque Alexãdrinus Laodiceæ Syriæ episcopus, multæ doctrinæ vir, præclara quædam in mathematicis, & scriptura sacra tum composuit. Inuectus est & in Manichæorum hæresim, quæ tũ maximè inualuerat: Hi ad reliquos errores & duas substantias introduxerunt, bonam & malam, dixẽreq; animas ex Deo quasi ex aliquo fonte manare. Testamentũ vetus omninò respuebant: nouum verò aliqua ex parte recipiebãt. At Eutychianus vbi ex sacris ordinibus mẽse Decembri habitis, presbyteros quatuordecim, diaconos quinque, episcopos nouem creasset, martyrio coronatur: & in cœmiterio Callisti via Appia sepelitur, octauo calendas

Dorotheus.
Anatolius Alexandrinus. Episcopus Laodiceæ.

Augusti. Sedit annum vnum, mensem vnum, diem vnum. Vacat tum sedes dies octo. Sunt tamen qui scribant eum annis octo, mensibus decem in pontificatu vixisse, sed ego multò magis Damaso credo, qui primæ sententiæ auctor est.

S. CAIVS.

29. Pont.

CAius natione Dalmata, patre Caio, ex genere Diocletiani imperatoris, primùm Probi tempore fuit, deinde Caio & Carino imperantibus.

Probus imp.

Probus autem rei militaris gloria insignis, suscepta reipublicæ administratione, Gallias à barbaris occupatas ingenti felicitate restituit. Saturninum imperium vsurpare conantem in oriente, Proculum & Bonosum Agrippinæ magna celeritate oppresit. Apud Syrmium tamen vir acer & iustus tumultu militari & licentiá occiditur, anno imperij eius sexto, post quem Carus Narbonensis imperium suscepit, ac biennio tenuit. Hic cum filios duos, Carinum & Numerianum ad gubernacula imperij traduxisset, bello Parthico captis etiam Charris & Cresiphonte nobilisimis vrbibus, in castris fulmine ictus concidit. Numerianus verò, qui tum cum patre erat rediens, Apri soceri sui fraude necatur. Carinus autem probris omnibus cōtaminatus, à Diocletiano, difficili tamen bello in Dalmatia victus, scelerum suorum pœnas tandem luit.

Carus Narbonensis.

Caius verò ordines in ecclesia distinxit, quibus tanquam gradibus quibusdam ad episcopatum ascenderetur. Hi erant ostiarius, lector, exorcista, acolytus, subdiaconus, Diaconus, presbyter, episcopus. Idem quoque (vt quondam Fabianus) regiones diaconis diuisit, qui res gestas martyrum conscriberent. Constituit etiam ne prophanus quispiam sacris initiatum in iudicium vocaret, néue paganus, aut hæreticus accusandi Christianum hominem potestatem haberet. Huius tempore fuisse Victorinum Pitabionensem episcopum constat, qui multa commentaria in sacros codices scripsit. Inuectus est etiam in hæreses omnes, licet non æquè Græcam linguam ac Latinam nouerit, vt Hieronymo placet, qui affirmat eius scripta grandia sensu, compositione vilisima apparuisse. Pamphilus verò presbyter Eusebij Cæsariensis episcopi necessarius, adeo diuinorum voluminum cupidus fuit, vt magná partem librorum Origenis sua manu descripserit: quos quidē libros Hieronymus affirmat se vidisse in bibliotheca Cæsariensi tanta auiditate, vt Crœsi diuitias consecutum se arbitraretur. Scripsit idem Pamphilus Apologeticum pro Origene, quod etiam Eusebius non multò pòst fecit. At verò Caius orta in Christianos tempore Diocletiani tanta persecutione, quanta nunquam antea, in subterraneis locis, quas cryptas vocant, diu latuit. Captus deinde à persecutoribus vnà cum Gabinio fratre, eiusq; filia Susanna, martyrio coronatur, & via Appia in cœmiterio Callisti sepelitur, decimo calendas Maij. Sunt etiam qui scribāt Luciam, Agatham. Hagnetem non multò pòst martyrium passas fuisse. Sedit autem Caius annis vndecim, mensibus quatuor, diebus duodecim. Quo quidem tempore presbyteros quinque & viginti, diaconos octo, episcopos quinque creauit, quater ordinibus sacris mense Decembri habitis. Vacat tum sedes dies vndecim.

Victorinus Pitobonienfis episcopus
Pamphilus Eusebij necessarius.

S. MARCELLINVS.

30. Pont.

MArcellinus natione Romanus, patre Proiecto, Diocletiani Dalmatæ obscuro loco nati, & Maximiani temporibus fuit.

Diocletianus imp.

Diocletianus enim anno ab vrbe condita M.XLI. ab exercitu imperator electus, Aprum qui Numerianum interfecerat, ipsemet occidit. Verùm moto in Gallia tumultu potius quàm bello, eò cum exercitu Maximianum cognomento Herculeum misit, qui agrestes facilè compescuit. At verò circunstrepentibus vndique bellis, cum solus Diocletianus resistere tot periculis non posset, Maximinianum Augustum: Constantium verò & Maximinianum Galerium, Cæsares creat. Maximianus autē Herculeus Carausio fraude Alecti interempto, Britāniā post annos decem recipit. At Constantius, cum primò in Gallia malè pugnasset, renouata secundò pugna, multa millia Alemanorum occidit, qui eò venerant mercede conducti, ac Gallias pacatas reddidit. Diocletianus interim captam Alexandriam, quàm Achilleo resistēte mensibus octo obsederat, diripiendam militibus dedit. Præterea verò Maximianus Galerius cū duobus præliis contra Narseum bene pugnasset, postremò inter Galletium & Charras superatur. Atque tam sinistra pugna amisis copiis ad Diocletianum confugit: à quo ita arroganter acceptus est, vt per aliquot millia passuum purpuratus ante currum eius cucurrisse dicatur. Is autēhac contumelia motus, repetito bello hostes superat ac domat.

Decima Christianorum persecutio.

Pacatis hoc modo vndique rebus Diocletianus in oriente, Maximinianus verò Herculeus in occidente vastari ecclesias, Christianos affligi, interficique mandant, decima post Neronem persecutione quæ certè omnibus diuturnior & immanior est habita. Nam & scripturæ

ſcripturæ ſacræ igni exuſtæ ſunt, & ſi quis Chriſtianus in magiſtratu fuiſſet, eo ſublato remanebat infamis. Preterea verò ſerui, qui in Chriſtianiſmo perdurabant, libertatem conſequi non poterant, milites item Chriſtiani cogebantur aut immolare idolis, aut militiam pariter vitamque deponere, edicto principis in foro poſito. Hoc verò quidam lacerare auſus, pelle nudatus, ſuperfuſo aceto & ſale tam diu cruciatur, quoad vita ſuperfuit. Hunc in fide confirmârunt Dorotheus, & Gorgonius viri clariſsimi. Iiſdem diebus fortè fortuna in vrbe Nicomediæ regia domus incendio conflagrare cœpit, vnde imperator à Chriſtianis id factum falſa ſupicione exiſtimans, multos interfici, pleroſque viuos in ignem conijci iubet. Eadem quoq; ſæuitia vſi ſunt, qui in Militene prouincia, in Syria, in Africa, in Thebaide, in Ægypto cum imperio erant. In planitie verò Paleſtinæ & Tyri multi ſæuiſsimis beſtiis expoſiti ſunt. Nullum autem genus tormenti Chriſtianis tum non adhibitum eſt. Pro vngulis enim teſtas fictilium vaſculorum adhibebant: quibuſdam verò arundines acutæ ſub vnguibus figebantur. Hoc etiam tormento vexatæ mulieres ſunt, arundinibus ipſis per pudēda corporum adactis. Vrbs quædam in Phrygia tota combuſta eſt, quia ciues idolis ſacrificia exhibere recuſarunt, Adaucto Romano viro ſanctiſsimo eos in fide retinente: ad hæc poſtremo venêre ſæuiſsimi tortores, vt oculis effoſsis, ac cauterio aduſtis ſæuirent. Paſsi etiam martyrium ſunt Anthimus Nicomediæ epiſcopus, Lucianus presbyter. Antiochenus vir doctiſsimus, Pamphilus Cæſarienſis, Phileas Aegyptius, qui & Thmuenus epiſcopus vocabatur. Is enim capitali pœna afficitur, quòd & librum de laudibus martyrum compoſuit, & impugnare iudices male iudicantes auſus eſt. Quid plura? cùm Damaſus referat xvij. millia hominum vtriuſque ſexus diebus xxx. per diuerſas prouincias martyrio coronata fuiſſe. Omitto eos, qui in inſulas relegati ſunt, vel ad metallum, vel ad opus metalli, vel ad fodiendas arenas, excidendoſque lapides damnati, quæ multitudo prope infinita eſt habita. At Marcellinus Pontifex ad ſacrificia gentium ductus, cum minis inſtarēt carnifices, vt thura diis exhiberet, metu perterritus, Deos alienos adorauit. Habito deinde non ita multò pòſt concilio C, & L X X X. epiſcoporum in Sinueſſa vrbe Campaniæ, eò & Marcellinus ſqualidus & puluerulentus ac cilicio indutus proficiſcitur, petitque vt ſibi pro inconſtantia, debita pœna tribuatur. Qui eum damnaret, in tanto concilio nemo vnus inuentus eſt, cum dicerent omnes ea fermè ratione Petrum peccaſſe, ac flendo peccati pœnā luiſſe. Rediit Romam Marcellinus iratus, Diocletianum adijt, hominemque increpat, qui ſe impulerit diis gentium immolare. Ducitur ad martyrium Diocletiani iuſſu Marcellinus cum Claudio, Cyrino, Antonino Chriſti fidelibus. Inter eundem verò Marcellum presbyterum admonet, ne Diocletiani præceptis obtempet in rebus maximè ad fidem pertinentibus: néue corpus ſuum ſepulturæ traderet, quòd diceret ob negatum Saluatorem ſe id nequaquam mereri. Horum autem ſimul interēptorum corpora, Diocletiani iuſſu ad dies ſex & triginta inſepulta iacuerunt via publica. Vnde Petri Apoſtoli iuſſu, qui Marcello in ſomnis apparuit, via Salaria in cœmeterio, quod Priſcillæ deinceps nomen habuit, ſepeliuntur, ſexto calendas, Maias apud beati Creſcentionis corpus. Tandem verò aperuit oculos Deus (vt Euſebius ait) & eò Diocletianum compulit, vt depoſito imperio priuatus viueret. Idem fecit & Maximianus eius collega, acerrimus perſecutionis Chriſtianæ auctor, qui poſt aliquot annos multis, variiſque morbis vexatus, ac poſt longos cruciatus, inſania mentis percitus, furiiſque ſcelerum agitatus, ſeipſum tandem peremit. Hanc autem calamitatem, quam noſtri paſsi ſunt, à Deo permiſſam refert Euſebius, propter corruptos nimia libertate & indulgentia Chriſtianorum mores, maximè verò eccleſiaſticorum, quorum peruerſitatem diuina iuſtitia frenare hac perſecutione inſtituit, dum ſimulationem in vultu, dolum in corde, fallaciam in eorum verbis cerneret. Hi enim liuore, ſuberbia, inimicitiis, odiis inter ſe certantes, tyrannidem potius quàm ſacerdotium ſapere videbantur, Chriſtianæ pietatis omnino obliti, ac diuina myſteria profanantes potius, quàm celebrātes. Sed quid futurum noſtra ætate arbitramur? qua vitia noſtra eò creuêre, vt vix apud Deum miſericordiæ locum nobis reliquerint. Quanta ſit auaritia ſacerdotum, & eorum maximè qui rerum potiuntur, quanta libido vndique conquiſita, quanta ambitio & pompa, quanta ſuperbia & deſidia, quanta ignoratio tum ſuijpſius, tnm doctrinæ Chriſtianæ, quàm parua religio, & ſimulata potius quàm vera, quàm corrupti mores, vel in profanis etiam hominibus (quos ſeculares vocant) deteſtandi, non attinet dicere, cùm ipſi ita apertè & palàm peccent, ac ſi inde laudem quærerent. Veniēt (mihi credite, vtinam falſus ſim, vates) veniet Turcus hoſtis Chriſtiani nominis, Diocletiano & Maximiano violentior. Italiæ clauſtra iam pulſat. Nos deſides & ſomniculoſi interitum communem expectamus, voluptati priuatę potius, quàm communi vtilitati conſulentes. Ad Marcellinum venio, quem vtinam aliquando imitati, ad ſanitatem redeamus. Hic enim (vt dixi) cognito errore ſuo, quo à fide defecerat, ad ſe rediens, martyrium pro fide Chriſti conſtanti animo paſſus eſt, vbi ex ſacris ordinibus bis menſe Decembri habitis, presbyteros quatuor, diaconos duos, epiſcopos quinque creaſſet. Sedit autem annis nouem, menſibus duobus, diebus ſedecim. Vacat tum ſedes dies quinque & viginti.

Anthimus epiſ. Lucianus preſ. Phileas Aegyptius.

S. MARCELLVS I.

31. Pont.

Constantius & Galerius imp.

MArcellus natione Romanus, patre Benedicto, ex regione viæ latæ, à Constantio & Galerio vsque ad Maxentium peruenit.

Constantius enim & Galerius, abdicantibus se ab imperio Diocletiano & Maximiano, imperii gubernacula suscipientes, prouincias inter se partiti sunt. Nam Galerius Illiricum, Asiam & orientem sortitus est: Constantius verò singulari moderatione vsus, Gallia tantùm & Hispania contentus fuit, licet ei & Italia sorte obtigerit. Vnde Galerius duos Cæsares legit, Maximianum quem orienti præfecit, & Seuerum, cui Italiam commendauit. Illyricum ipse retinuit, quòd ea barbaros hostes populi Rom. iter facturos sentiebat. At Constantius vir singularis mansuetudinis & clementiæ, Gallis omnibus carissimus fuit, præcipuè verò quòd & Diocletiani vafrum ingenium, & Maximiani crudelitatem non sine magno discrimine euaserant. Moritur autem Constantius Eboraci in Britannia, principatus sui anno decimotertio, atq; in diuos summo omnium consensu refertur.

Ad Marcellus diuino cultui intentus, vbi Priscillam matronam Romanam impulisset cœmiterium suis sumptibus via Salaria construere, titulos quinque & viginti in vrbe Roma constituit, quasi diœceses ad commoditatem baptismi & oportunitatem eorum, qui ad fidem ex gentibus quotidie veniebant, consultum iri & eo modo sepulturis martyrum videdebat. Maxentius verò vbi Lucinam matronam Romanam instituisse Ecclesiam Dei rerum suarum hæredem intellexisset, iratus, & mulierem ipsam relegauit ad tempus, & Marcellum captum impellere minis conatus est, vt & episcopatu se abdicaret, & Christianum nomen deponeret, quem vbi contemnere & deridere sua præcepta vidit, in cacabulum ad custodienda animalia publica (vt quidam volunt) statim inclusit: quo in loco nec orationes vnquam, nec ieiunia prætermisit. Parrochias item non secus ac si liber esset, epistolis gubernabat. Mense autem nono captiuitatis suæ à clericis nocte à cacabulo liberatus est, qua ex re maiore percitus ira Maxentius, sanctissimum virum in cacabulum redegit: vbi cum fœdè, & incommodè habitaret, pedore & situ mortuus est. At verò Lucina sanctissimi viri corpus via Salaria in cœmiterio Priscillæ condidit decimo septimo calendas Februarij. Postea autem re Christiana crescente, cacabuli domus in Ecclesiam erigitur beati Marcelli nomine, quæ etiam ætate nostra inuisitur. Sunt autem qui scribant Mauritium cum vna Christianorum legione apud Rhodanum flumen à persecutoribus cæsum. His additur Marcus, Sergius, Cosmas, Damianus, aliique complures, qui vbique terrarum cædebantur. Marcellus autem annis quinque sedens, mensibus sex, diebus vno & viginti, ex sacris ordinibus mense Decembri habitis, presbyteros sex & viginti, diaconos duos, episcopos vnum & viginti creauit. Vacat tum eius morte Romana sedes dies viginti.

Maxentius imp.

Marcus, Sergius, Cosmas Damianus, mart.

S. EVSEBIVS.

32. Pont.

Constātinus imp.

EVsebius natione Græcus, patre medico, pontificatum adijt Constantino & Maxentio imperantibus.

Nam mortuo Constantio (sicut dixi) Claudij ex filia nepote, Constantinus eius & Helenæ in gratiā Herculei repudiatæ filius, occidentis imperium maximo omnium consensu adeptus est. Romæ interea prætoriani excitato tumultu, Maxentium Maximiani Herculei filium, Augustum nuncupant, Vnde Maximianus spe recuperandi imperij ex solitudine Lucaniæ Romam venit, litteris Diocletianum adhortatus, vt idem ipse faceret. Contra hos motus missus à Galerio Seuerus cum exercitu, dum vrbem Romam obsidet, fraude militum, qui cum Maxentio sentiebāt, circunuentus, fugiens demum Rauennæ occiditur. Paululum etiam abfuit, quin Maximianus pater, militum beneuolentiam pollicitationibus & largitione quærens, à filio Maxentio occideretur. Is autem in Gallias ad Constantium generum profectus, dum circūuenire hominem studet, detecto per Faustam eius filiam dolo, quæ rem omnem marito aperuit, fugiens, ac Massiliæ oppressus, suorum scelerum pœnas tandem luit: vel seipsum (vt quidam volunt) desperatis rebus interfecit.

Dum autem Eusebius in pontificatu viueret, crux Domini inuēta est quinto nonas Maij, & ab Helena Constantini matre exornata, ac in magna, veneratione habita. Baptizatur & Iudas crucis inuentor, quem postea mutato nomine Cyriacum vocarunt. Hæreticos quoque idem pontifex reconciliauit, imposita tantummodo manu. Instituit præterea, ne prophani quos laicos vocant, episcopū in iudicium vocarent. Huius verò temporibus fuisse Lactantium Firmianū constat Arnobij discipulum. Hic cum Rhetoricam Nicomediæ doceret, infrequentia discipulorū motus, quòd in Græca ciuitate ageret, ad scribendum se contulit, qua in re tantùm valuit, vt post tempora Ciceronis ab eo secundus habeatur. Multa scripsit, sed illa potissimum extant, quæ contrà Gentiles, de opificio hominis, de ira Dei con-

Inuentio S. Crucis.

Iudas crucis inuentor.

Lactantius Firmianus.

conſcripſit. In extrema ſenectute conſtitutus, Cæſaris Criſpi, filij Conſtantini præceptor fuit in Gallia. Euſebius quoq; Cæſareæ Paleſtinæ epiſcopus, ac bibliothecæ diuinæ cum Pamphilo martyre diligentiſſimus inueſtigator, multa eiſdem temporibus ſcripſit, maximè verò libros euangelicæ præparationis, eccleſiaſticæ hiſtoriæ, in Porphyrium Chriſtianorum hoſtem acerrimum. Apologias item ſex pro Origene compoſuit: de vita Pamphili martyris, à quo ob amicitiam cognomentum accepit, libros tres. Euſebius autem Pontifex, habita ſemel ratione ſacrorum ordinum, menſe Decembri, cùm presbyteros tredecim, diaconos tres, epiſcopos quatuordecim creaſſet, Romæ moritur, ac in cœmiterio Calliſti via Appia ſepelitur ſexto nonos Octobris. Sedit autem annis ſex, menſe vno, diebus tribus. Vacat tum ſedes diem vnum.

Euſebius Cæſarea.

ANNOTAT.

Quod ex Damaſi (vt videtur libro) Platina tradit, crucem Chriſti ab Helena imperatoris Conſtantini matre ſub Euſebio inuentam fuiſſe, qua nam ratione fieri potuerit, non inuenio: cùm nihil tum Conſtantinus in Syria iuris haberet, quæ incredibili Maximini tyrannide premebatur, neque adhuc ipſe plenè in Chriſtum credebat, quod poſt crucis in cœlo viſionem ardentiſſimè fecit. Inſuper Rufinus libro primo, cap. vij. & viij. Theodentus libro primo, cap. xvij. Sozomenus lib. ij. cap. primo, & ij. & Socrates libro primo, cap. xvij. hiſtoriæ eccleſiaſticæ, id xxv. ferè anno pòſt, Niceno iam Concilio celebrato, quod magis quadrat, factum fuiſſe referunt.

S. MILTIADES.

Miltiades natione Afer, Maxentij, Licinij & Maximini temporibus fuit.

53. Pont.

Licinius enim ex Dacia oriundus, à Galerio in partem imperij recipitur propter eius in re militari præſtantiam. Hi, quòd Conſtantinum videbant apud omnes magno eſſe in precio, Chriſtianis parcebant. Maxentius tamē milites clanculum mittebat, qui obuium quemque cæderent. Arte quoque magica delectatus, grauidas, maximè verò Chriſtianas, funeſtis ſacris adhibitis ſcindebat infantum cauſa, quorum cineribus in magia vtebatur, vt oſtenderet tyrannidem ſeruari etiā per nefas poſſe, Simili veſania & crudelitate Maximinus quoque in oriente vtebatur, qui magorum magiſtris & malarum artium doctoribus præmia etiam decernebat, auguriis ac diuinationibus fidem præſtans. Sæuior ceteris in Chriſtianos hæc omnia contemnentes eſt habitus. Vetera autem delubra renouari, ac more veterum ſacra diis exhiberi iubet. In hos verò Conſtantinus mouens, & Maxentium graui prælio victum apud pontem Miluium ita ſuperat, vt dum præ dolore ſuarum fraudum oblitus, pontem ad decipiendum hoſtem ſtructum decipulis tranſit, cum magna parte ſuorum ſatellitum ſubmergatur. Et Licinium ſororium nauali ac terreſtri prælio victum, apud Nicomediam dedere ſeipſum coēgit, vitamque Theſſalonicæ priuatam ducere, ac meritò quidem, cum à fide ob inuidiam deficiēs, Chriſtianos Conſtantino fauentes grauibus ſuppliciis perſequeretur. Maximinus verò diuina vltione inflatis ſubito viſceribus, ſuppuratiſque inteſtinis ita diſtenditur, vt inter ſe & putridum cadauer nil intereſſet, ſcatentibus vndique vermibus, & tabo ſerpente, tanto pedore, vt ſuſtineri fœtor non poſſet. Hoc volebant eius merita, qui & noſtros ad cœmiteria conuenire vetabat, & ſimalacrum Antiochiæ conſecratum, ſubornatis ſacerdotibus, qui ex adytis id enunciarent, clamaſſe dicebat, pellēdos ab vrbibus Chriſtianos, & præmia in prouinciis diſtribuit ſacerdotibus ſimulacrorum, qui contra Chriſtianos agerent, Tandem verò tyrannus pœnitētia ductus, medico verum dicente, decreto publico vetuit Chriſtianos lædi, eoſque ſuis legibus vti ſinit, Sed hoc nihil ei profuit cum vi fierēt omnia. Nam grauiſſimis morbis diutius cruciatus, viuendi finem tandem fecit, homo ſæuus & varius: nunc enim in Chriſtianos, nunc pro Chriſtianis agebat.

His autem cladibus multi Chriſtiani interfecti ſunt, maximè verò Dorothea virgo ſanctiſſima & pulcherrima, quæ mortem potius quàm ſtuprum tyranni pati voluit. Sophronia quoque à Maxentio ſæpius de ſtupro appellata, cum diutius vitare periculum non poſſet, ſeipſam interfecit, Lucretiam imitata. Miltiadis autem inſtitutum fuit, ne dominico, néue quinta feria ieiunaretur, quia hos dies pagani quaſi ſacros celebrant. Multa quoque in oblationibus faciendis conſtituit, quod Manichæorum hæreſis in vrbe Roma tum maximè inualeſcebat. His autem peractis, Maximini iuſſu martyrio coronatur. Idem fatum ſubiere & Petrus Alexandrinus epiſcopus, & Lucianus Antiochenus presbyter, vir moribus & doctrina inſignis, & Timotheus presbyter Romanus, alijque complures epiſcopi & ſacerdotes. Sepultus eſt autem Miltiades via Appia in Calliſti crypta quarto idus Decembris. Viuens adhuc ex ordinibus ſacris ſemel habitis, presbyteros ſeptem, diaconos ſex, epiſcopos duodecim creauit. Sedit annis quatuor, menſibus ſeptem, diebus nouem. Vacat tum ſedes dies ſeptendecim.

Dorothea.

ANNO-

ANNOTAT.

Maxentium, qui Romæ Marcelli, Eusebij, & Miltiadis temporibus tyrannidē gessit, hostili aliquando in nos animo fuisse, Marcelli Papæ acerba mors, quam ipsi tyrannus intulit, testimonio esse potest. Mitiorem deinde in Christianos factum, persecutionemq; prohibuisse refert libro primo contra Donatistas Optatus Afer episcopus Mileuitanus. Sub quo Eusebium etiam morte naturali consumptum esse existimo, tum propter eam, quam dixi, rationem, tum etiam, quod eius martyrium, nec Damasus, nec ecclesia profitetur.

De Miltiade (non vt vulgo legitur Melchiade) dubium esse non debet. Nam eum Romæ viuum post Maxentij necem, sub Pij Constantini imperio, & ab ipso imperatore iudicem datum cum quibusdam alijs episcopis in causa Ceciliani episcopi Carthaginensis libro primo refert Optatus Mileuitanus & Eusebius historiæ ecclesiasticæ lib. 10. cap. 5. idem propemodum tradit. Sed nec Damasus vllam eius martirij mentionem facit, vir in his enumerandis alioqui diligens. Liber quoque vetustissimus bibliothecæ Vaticanæ eum confessorem vocat. Nam quod Platina scribit eum Maximini iussu cæsum fuisse fieri omnino non potuit, cum nullum Maximini Romæ, vel in occidente imperium fuerit, Eusebius, & Optatus sub Constantini principatu, post Maxentij, & Maximini ipsius obitum Romæ vixisse tradant, Constantino IIII. & Licinio III. Augustis consulibus. Quo etiam anno IIII. idus Decembris mortuus est, Siluestro successore relicto, auctor Damasus.

S. SILVESTER I.

34. Pont.

Siluester natione Romanus, patre Rufino, Constantini temporibus fuit anno ab vrbe condita millesimo, nonagesimoprimo, Domini verò anno CCC XVI.

Sub hoc tandem principe Christiani à tyrannis antea oppressi, non nihil respirare incipiunt. Nam corporis ac animi dotibus cum optimo quoque principe comparari Constantinus potuit, militaris enim gloriæ appetentissimus fuit, in bello fortunatus. Pacem petentibus libenter dedit. liberalibus studiis, vbi per ocium licebat, delectabatur. liberalitate & gratia omnium beneuolentiam sibi comparabat. multas leges abrogauit ex æquo & bono, superfluas abscidit, seueras nimium emendauit. vrbem in Byzantij ruinis de nomine suo condens, eam Romæ magnitudine ædificiorum parem facere conatus, secundam Romam vocauit: vt litteræ sub equestri eius statua indicabant.

Constantinus imp.

Is igitur tantus princeps omnia circunspiciens, omnia considerans, vbi honestatem Christianæ religionis intellexit, qua seruare parsimoniam, paupertate gaudere, mansuetudinem colere, paci studere, simplicitate & constantia vti iubemur, eam ita complexus est, vt iturus ad bellum, non alio quàm crucis signo vteretur. Quod sereno cælo dum in Maxentiū tyrannum copias mouet, & viderat & adorauerat, astantesque Angelos audierat dicentes: Constantine, ἐν τούτῳ νίκα, quod etiam fecit, ac tyrannos omnes à ceruicibus populi Romani Christianorumque omnium depulit, maximè verò Licinium, qui Christianos & domo & militia pulsos, aut relegatione, aut carcere (vt dixi) ad mortem vsq; macerabat: aut leonibus obijciebat, aut suspensos tanquam porcos, membratim lacerans dissipabat. Tantum itaque principem ac tam humanum Siluester nactus, relicto Soracte monte, quo à tyrannis sæuientibus relegatus fuerat (vel vt quidam volunt) secesserat, Romā veniens, Constantinum erga Christianos bene animatum, promptiorem ad optimè de ecclesia Dei promerendum reddidit. Nam & pontificibus diadema aureum distinctum gemmis concedebat: quod quidem Siluester aspernatus, tanquam religioso capiti minime conueniens, phrygia mitra & candida tantummodo contentus fuit. Permotus autem Constantinus sanctitate Siluestri, ecclesiam in vrbe Roma condidit in hortis Equitij non longe à thermis Domitianis, quæ titulum Equitij vsque ad tempora Damasi præ se ferebat. Cui quidem ecclesiæ imperator munificus hæc etiam dona præstitit, patenam argenteam librarum viginti, scyphos duos viginti librarum, calicem aureum duarum librarum, & alia vasa cum argentea tum aurea, quæ enumerare longum esset. Fundum quoque Valerianum dono dedit in agro Sabino positum, vnde quotannis solidos octoginta capiebat. Hortum intra vrbem ad regionem Duorum amantium, vnde solidi quindecim capiebantur. Domum in regione Orphea intra vrbem, vnde solidi octo & quinquaginta proueniebant. Verùm, dum hæc Romæ agerentur, apud Alexandriam presbyter quidam Arrius nomine, vir specie & forma magis quàm virtute insignis, & laudis ac gloriæ potius quàm veritatis cupidus, serere discordiam in fide Christi cœpit, separare enim filium ab æterna & ineffabili Dei patris substantia conabatur his verbis: Erat aliquando quando non erat, non intelligens filium patri coæternum esse, & eandem in trinitate substantiā, cum dictū sit: Ego & pater vnū sumus. Cùm autē Alexāder Alexandrinę vrbis Episcopus frustra reuocare Arriū ab errore tētasset, Constātini mandato, adhibita etiā impensā munificè quidē, apud Nicæam vrbem Bithyniæ cōcilium generale indicitur: cui trecenti & octodecim episcopi interfuêre. Disputatum est in eo loco aliquandiu, & quidē acriter. Nam viri aliquot in quæstionibus callidi, Arrio tum quidem

Arrius hæreticus.

Concilium Nicænum.

quidem fauebant, simplicitati fidei nostræ aduersantes, licet ex his quidam doctißimus philosophus diuino spiritu motus, vno momento fidem nostram, quam antea impugnabat, vt sanctam & integram statim amplexus sit. Tandem verò re ipsa in concilio diligenter discussa, concluditur ὁμούσιον scribi debere, id est, eiusdem cum patre substantiæ filium confiteri. Qui verò cum Arrio sentirent, fuere ad decem & septem, affimantes extrinsecus creatum esse Dei filium, & non ex ipsa patris diuinitate progenitum. Cognita auté tantæ controuersiæ veritate, Constantinus decretum concilij affirmat, proposito contradicentibus exilio, vnde sex tantum cum Arrio exulauere, reliqui enim in sententiam bene iudicantium venêre. In eodem damnatos ferunt & Photinianos, à Photino episcopo Gallogræciæ nomen ducentes, qui Ebionitarum hæresim imitati, affirmabant Christum à Maria pio coitu fuisse conceptum. Damnati & Sabelliani, qui vnam tantùm personam patri & filio & spirituisancto ascribunt. In eodem verò concilio querimoniarum libellos (vt fit) episcopi ipsi Constantino dabant, se inuicem accusantes, expetentesque à principe iudicium: quibus ita imperator optimus respondet, combustis eorum libellis, eos Dei tantummodo & non hominum iudicium expectare debere. Præterea autem in eodem concilio decretum est, ne qui se impatientia libidinis castrarent, in clerum amplius reciperentur: néue neophytus antequam cautius examinaretur, clericus fieret: & ne in militiam Dei ascitus, cum extraneis mulieribus habitet: cum matre verò, sorore, amita id tantummodo licere, ne episcopus in ordinem asciscceretur, nisi ab omnibus, vel saltè à tribus prouinciæ episcopis: & ne, quem alius episcopus expulerit, vel clericum, vel laicum alius suscipiat. Decernitur etiam ac quidem sanctè, ne cuiquam fieret iniuria, vt singulis annis concilium in prouincia habeatur. Quare hoc sanctum institutum aboleuerint nostræ ætatis pontifices, non video, nisi quòd censuras bene viuentium ac sentientium reformidabant. Constitutum quoque est, vt qui absque tormentis in persecutionibus lapsi fuerint, annos quinque inter catechumenos vitam ducant. Postremò verò decernitur, ne quis de minore ecclesia ad maiorem transeat ambitionis & auaritiæ causa, quod certè non obseruatur, cum siccis faucibus, tanquam lupi famelici, precibus, pollicitationibus, muneribus, largitione, vberiores episcopatus, omißis primis, omnes quærant & efflagitent. Siluestri auté constitutiones hæ sunt habitæ, vt chrisma ab episcopo tantùm consecraretur, vt episcopi baptizatum signarent propter hæreticam suasionem, vt baptizatum chrismate liniat presbyter, occasione mortis. Addit prætetererea, laicus clericum in iudicium ne vocet. Diaconus in eccesia celebrandi causa dalmatica induatur, & palla linostima læua eius tegatur. Clericus causas in curia nè agat: nec ante iudicem secularem causam dicat. Presbyter celebraturus neque serico, neque panno tincto vtatur, sed lineo, & quidem albo. Sic in albis celebrandum esse dicebat, quemadmodum in linea sindone & alba Christi corpus sepultum fuit. Gradus quoque in ordinibus ecclesiasticis constituit, vt vnusquisque vno tantum ordine contentus sit, & vnius solum vxoris vir. Constantinus autem augendæ Christianæ religionis cupidus, Basilicam Constantinianam (quam Lateranensem vocant) ædificauit, donisque plurimis eandem exornauit. Nam & fastigium argenteum templo obtulit, habens in fronte Saluatorem sedentem in sella quinque pedum, centum & triginta librarum, & xij. Apostolos in quinis pedibus librarum nonaginta cũ coronis argenti purißimi. Saluatorem quoque addidit respicientem in apsida, sedentem in throno V. pedum, cuius pendus centum quadraginta librarum erat. Angelos quatuor ex argento ponderis centum & quinque librarum, coronas quatuor ex auro purißimo cum delphinis viginti librarum, altaria septem ex auro purißimo ducentarum librarum. In vsum verò luminum massæ Gargilianæ prouentum ex agro * Sueßano constituit solidos CCCC. Additur & massa Vrbana, quæ in agro Antiati est. Sacrumque prætrea fontem instituit apud eandem Basilicam ex lapide Porphyretico, cuius tota pars illa quæ aquam continet, ex argento erat. In medio autem fontis columna porphyretica posita erat, in qua aurea phiala L. librarum balsamo plena, in celebritate paschæ vsum nocturni luminis præstabat. In labro fontis stabat agnus auri purißimi, vnde aqua fundebatur. Nõ longè ab agno erat Saluatoris statua argenti purißimi centum & LXX. librarum. Ad alteram partem stabat Ioannis Baptistæ statua argentea centum librarum, hunc titulum præ se ferens, Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Septem verò cerui aquam fundebant: quorum singuli octoginta librarum erant. Prouentus autem sacri fontis ex massa Statiliana in agro Corano, ex fundo Basi, ex domibus & hortis, aliquot in vrbe positis, ex quibusdam fundis in Africa, Numidia, & Græcia sitis. Idem etiam Constantinus rogatu beati Siluestri Petro Apostolorum principi Basilicam in Vaticano ædificat, non longè à templo Apollinis, quo in loco eiusdem Apostoli corpus splendidè, ac mirificè collocauit: ex ære enim & cupro vndique clausum erat. Supra beatißimi Apostoli sepulcrhum crux centũ & quinquaginta librarum extabat ex auro purißimo. Aderant circunquaque cãdelabra IIII. argento conclusa, cum sigillis argenteis, vnde Apostolorum actus cernebantur. His addidit calices aureos tres, librarum duodecim, calices argenteos XX. quorum singuli X. librarum erant. Metretas argenteas IIII. CC. librarum. Patenam auream cum thure & columba ornatam

Photiniani & Sabelliani hæret.

Sinueßano

ornatam gemmis hyacinthinis & margaritis XXX. librarum. Ipsum autē altare erat clausum argento & auro, distinctumque pluribus gemmis. Hos verò prouentus huic basilicæ addidit, in Antiochia domum Daciani, solidos centum & L. præstantem. Cellam in Aphrodisia solidos D.XV. præbētem. Horum Maronis, thermas complures, popinas, pistrina condonauit, vnde multum colligebatur ad vsum sacerdotum. Idem quoque Constantinus instante Siluestro, Basilicam Pauli via Ostiensi extruxit: corpus verò Apostoli ita condidit, vt de Petro diximus. Vasa etiam aurea, argentea, ænea totidem donauit, quot diuo Petro, maximè autem crucem auream centum & quinquaginta librarum, supra loculum beati Pauli collocauit. Venêre prouentus ad eandem Basilicam ex Tarso Ciliciæ, ex possessione Tyri venit oleum, venêre aromata & casiæ: venit balsamum ex locis hæc eadem ferentibus: venit crocum, sal, piper, cinnama. Ædificatur etiam imperatoris iussu Basilica in atrio Sessoriano sub titulo sanctæ crucis in Hierusalem, vbi sanctæ crucis partem aliquam reposuit, inuentam ab Helena matre, fœmina in comparabilis fidei, & religionis. Hæc enim magnitudine animi mota & visis nocturnis, Hierosolymam petijt, vt lignum crucis perquireret. Difficile id quidem erat, quia ab antiquis persecutoribus eò loci simulacrum Veneris collocatum fuerat, vt Christiani Venerem Saluatoris loco adorarent. At mulier religione percita, vbi locum ipsum ruderibus purgasset, tres cōfuso ordine cruces reperit. In vna inscriptio illa legebatur tribus linguis, IESVS NAZARENVS REX IVDÆORVM. Astabat autem Marcarius illius vrbis tum episcopus, qui vnam ex his manibus cum religione retinens, veram esse dicebat: at tertia mulieri mortuæ admota, eidem vitam restituit. Hanc ob rem Constantinus motus, edicto vetuit, ne quispiam deinceps eo supplicio vteretur. Helena verò ædificato eo in loco templo, vbi crucem repererat, abiens clauos, quibus Christi corpus cruci affixum fuerat, secum ad filium portat. Horum ille vnum in frenos equi transtulit, quibus in prælio vteretur, alio pro cono galeæ vtebatur, tertium in mare Hadriaticum (vt ait Ambrosius) ad compescendas sæuientis maris procellas deiecit. Illa autem crucis pars, quam eadem mulier secum in thecis argenteis detulerat, gemmis & auro distincta in Basilica Sessoriana collocatur. Huic hæc munera adduntur, argentea candelabra quatuor, argentei scyphi quatuor, calices aurei decem patena argentea auro clusa librarum L. altare argenteum CCL. librarum, agros quoque circa palatium positos, ecclesiæ dono dedit. Ex Faliscis autem & Nepesino agro fundos quosdam donauit. Sunt qui scribāt & Basilicam sanctæ Hagnetis Constantini iussu ædificatam esse, rogatu Constantiæ eius filiæ, & baptisterium ecclesiæ additum: vbi & filia & soror Constantini eiusdē nominis, batizatæ sunt. Huius Basilicæ hæc fuêre munera: patena aurea librarum viginti, calix aureus librarum decem, calices argentei quinque, fundus ex agro Fidenatium, fundus ex vico Pisonis. Idem quoque imperator basilicam sancti Laurentij extra muros ædificat in agro Veranio super harenarium cryptæ, gradusque extruxit: quibus ascensus ac descensus his daretur, qui ad visendum beati Laurentij corpus accederent. Templi ornamentum erat, apsis, argento & porphyreticis lapidibus ornata. In aditu cryptæ, lucerna erat ex auro purissimo librarum viginti. Ante corpus martyris erant lucernæ X. argenteæ librarum XV. Fundus autem Cyriacetis fœminæ, quem fiscus persecutionum tempore occupauerat huic basilicæ assignatur: fundus item Veranius, vnde solidi LX. veniebant. Via etiam Lauicana idem imperator inter duas lauros basilicam beatis martyribus, Marcellino presbytero & Petro exorcistæ ædificat. Non longè verò mausoleum erexit in honorem matris, quam sepulchro porphyretico inclusit. Huic templo martyrum & matris gratia hæc dona data sunt, patena ex auro purissimo librarum quinque & triginta, candelabra argentea IIII. auro clusa in pedibus XII. calices aurei tres cum gemmis prasinis & hyacinthinis: amæ aureæ duæ: ara ex argento purissimo librarum CC. scyphus ex auro purissimo librarum viginti: fundus Laurentinus cum balneo iuxta formam prodeūtis aquæ posito, fundus Augustæ Helenæ, vnde solidos trecentos & viginti, sacerdotes quotannis habebant. Sunt qui scribant (sine auctore tamen) Sardiniam cum fundis suis, & Mesanam, & Maritimam cum monte Argentario, ac fundis omnibus huic ecclesiæ dono datam. Ad has basilicas in vrbe Roma ædificatas, alias quoque foris extruxit. Nam & Ostiæ non longè à portu eius mandato templum ædificatur in honorem beatorum Apostolorum Petri & Pauli ac Ioannis Baptistæ, quibus etiam hæc dona eius munificentia oblata sunt: patena argentea librarū XXX. calices argētei X. patena argentea chrismatis librarum X. peluis ex argento ad vsum baptismi librarum XX. His muneribus additi & Gracchorum fundi Ardeatini agri, fundus Quirini in agro Ostiensi. In Albano quoque Ioanni Baptistæ templum ædificat, cui hæc dona obtulit, patenam argenteam librarum triginta, scyphum argenteum deauratum librarum duodecim, amas argēteas librarum viginti, fundum Laurentinū cum adiacentibus prædijs, fundū cum lacu Albano, fundum Ti. Cæsaris. Capuæ etiam basilicam Apostolorum cōdidit, quam ciues Cōstantinianam appellarunt. Cui & hæc dona oblata, patenæ argenteæ XL. librarum, candelabra Græca IIII. cum pedibus X. His additur fundus ex agro Caietano, & fundus Paternus ex agro Suessano. Aliam postremo basilicam Neapoli ædificauit, vt ait Damasus, in

Basilica Pauli ædificatur.

Helena.

cuius honorem eam erexerit, non satis constat. Proinde reticere donaria templo dedicata institui, ne videar cum aliis errare. Sunt etiam qui scribant, Siluestrum titulum suum in tertia regione vrbis apud thermas Domitianas instituisse, Equitium quidam vocant. Huic titulo multa dona Constantinus obtulit, vt patenam argenteam librarum XX. cerostrata ænea X V I. fundum Barbatianum ex agro Ferentinati, fundum Sulpicianum ex agro Corano. Ne autem nouæ Romæ sacerdotes imperatoriæ munificentiæ expertes essent, duas item basilicas Constantinopoli ædificat, quarum altera Iræne, altera Apostolorum vocatur, euersis prius paganorum templis, aut in vsum Christianorum translatis, sublatisque è medio tripodibus Delphicis, vnde infinita mala oriebantur. Hæc sunt Constantini dona, quæ antea narrauimus, quibus hoc etiam addidit: Certum enim vectigal à ciuitatibus pēdi solitum, ecclesijs prouincialibus cleroque distribuit. Dationem verò ipsam, decreti sui auctoritate validam in perpetuum esse voluit. Vt autem virginibus & qui in cœlibatu viuerent, testari liceret, aliquidq; sacerdotibus ex testamento relinquere, (qua ex re ego arbitror ecclesiæ patrimonium auctum esse) legem sustulit antea latam ad propagandam sobolem, qua illi vetabantur hæreditatem adire, qui vigesimoquinto ætatis anno vxorem non duxissent. Hinc ius illud trium liberorum iuuētum à principibus est, quo in amicos prole carentes plerunque vtebantur. Hæc Socrates & Sozomenes in tripartita sua accuratè scribunt. Fuêre autem & Siluestri temporibus multi præclari viri, quorum opera & labore gentes & nationes pleræque ad fidem nostram venêre, maximè verò Iuliani, Frumentij & Edisij prædicationibus: quos philosophi quidam Alexandrini eò perduxerant. Iberorum quoque gens, quæ sub axe pontico iacet, fidem Christi intelligunt à captiua muliere, & credunt, Baccurio rege omnes ad id cohortante. Valuit etiam multum illis temporibus ad monendos homines Antonij eremitæ sanctissimi auctoritas, cui litteris & nuncijs Helena se ac filios sæpius commendauit: eius cibus solus panis erat, aqua potus: nec vnquam, nisi in occasu solis comedebat: homo ægyptius omnino contemplationi deditus. Huius quidem vitam Athanasius Alexandrinæ vrbis episcopus insigni volumine perscripsit. Siluester autem vbi ex sacris ordinibus septies mense Decembri habitis, presbyteros duos & quadraginta, diaconos sex & triginta, episcopos quinque & sexaginta creasset, moritur, ac sepelitur in cœmiterio Priscillæ via Salaria, tertiò ab vrbe milliario, pridie calen. Ianuarij. Sedit autem annos tres & viginti, menses decem, dies vndecim. Vacat tum sedes dies quindecim.

Hæc parenthesis in plerisque desideratur.

Antonius eremita.

Athanasius Alexandriæ episcopus.

ANNOTAT.

Constanti omnium scriptorum sententia, optima pax, quies, & libertas sub Siluestro Papa, hostibus nostris Galerio, Maxentio, & Maximino mortuis, atque Licinio necato, vniuersis Christi ecclesiis, quæ in toto orbe Romano erant, non solum à Constantino imperatore concessa est, sed etiam optimis legibus, & multis sanctionibus aduersus vim & audaciam aduersariorum nostrorum, circa annū Christi CCCXXV. (quo celeberrima c c c x i i x. patrum Nicæna Synodus contra Arrij hæresim celebrata est) septa, & communita fuit: Postquàm diabolus Christianorum hostis, & hostis quidem atrox, atque immanis, Romanorum Principum ministerio, & præsidum prouinciarum, ac populorum furentium opera, annis plus minus c c c. in gentem inermem, atque imbellem omnem sæuitiæ suæ vim nouem persecutionibus frustra effudisset. Quarum primam Nero iussit, secundam Domitianus indixit, tertiam Traianus, quartam sub Marco Aurelio furentes populi, & pessimi prouinciarum aliquot rectores imperatore conniuente, quintam Seuerus, sextam Maximinus, septimam Decius, octauam Valerianus, nonam omnium acerbissimam, ac maximè diuturnam duodecim annorum Diocletianus, instaurarunt. Cui per Constantinum (vt dixi) sublatæ, decima omnium longè periculosior hæreticorum Arrianorum à Constantio Magni Constantini filio imperatore incepta successit, quæ per continuos xl. annos adeò in Christi ecclesiam debacchata est, vt cuiuis superiorum, vel temporis diuturnitate, vel suppliciorum magnitudine comparari potuerit. Multa de ea apud Eusebium, Rufinum, Epiphanium, Socratem, Sozomenum, Theodoritum, Damasium, D. Hieronymum, & alios veteres historiæ scriptores, tradita sunt.

MARCVS I.

Marcus natione Romanus, patre Prisco, Magni Constantini temporibus fuit, de quo varia scribunt historici.

35. Pont.

Sunt enim qui affirmant Constantinum vltimis imperij sui annis, instigāte sorore, Arrium ab exilio reuocasse, quod inuidia damnatum hominem mulier diceret, in eiusque dogma declinasse. Hos ego deceptos similitudinē nominis puto, & patri illud adscribere, quod filij scelere factum est. Neque enim simile veri est, principem illum sapientissimum, quod semper improbauerit, ea potissimum ætate

qua sapere datur, illud idem collaudasse. Scribunt præterea Constantinum ab Eusebio Nicomediæ episcopo Arriani dogmatis imitatore, baptizatum esse. Quod quidem falsum esse,& religio principis ostendit, & baptisterium huius rei causa Romæ ab eo magnificentissimis operis ædificatum. A Siluestro enim vnà cum Crispo filio baptizatur,pulsis ab vrbe tyrannis,fidemque edocetur. Aiunt qui aliter dictum sentiunt, Constantinum tantam rem distulisse, quoad ei ad Iordanem peruenire contingeret,in quo ad imitationem Saluatoris baptizari cupiebat. Verùm dum in Parthos proficiscitur Mesopotamiam incursionibus vastantes, vno & trigesimo imperij sui anno,ætatis verò sexto & xl.apud Nicomediá via publica diem extremum obijsse:nec ad Iordané baptismi causa peruenire potuisse: atque illic tum demum extremo vitæ tempore baptizatum fuisse. Misceant isti, vt volunt, rem hanc:& nos quod omnes ferme sentiunt,credamus, Constantinum qui in signo crucis toties hostes vicerat,qui tot templa in honorem Dei ædificauerat,qui sacris concilijs interfuerat,qui toties cum sanctis patribus in mysteriis orauerat, baptismatis charactere,vbi sapere cœpit,muniri etiam contra hostem humani generis voluisse. Non latet me certè quid Socrates & Sozomenes in tripartita sua velint,quidq; alij plerique:veritatem sequor,optimi principis religioni & pietati conuenientem. Quod verò in lepram inciderit, vt vulgò dicitur, baptismoq; mundatus sit, cōficta prius de sanguine infantū nescio qua fabula,nullo modo credo, Socraté hac in re secutus, qui affirmat Constantinū ipsum vbi sexagesimumquintum ætatis annum attigisset,ægritudine captum, ex vrbe Constantinopoli ad aquas calidas egressum valetudinis causa, nulla de lepra mentione habita. Præterea verò hac de re à nullo scriptorū fit méntio, non dico ab his, qui ethnici sunt habiti,sed ne à nostris quidem.Non reticuisset hoc Orosius,non Eutropius, non illi qui Constantini res gestas quàm diligentissimè scripsere. Ante verò tanti principis mortem stellam crinitam inusitatæ magnitudinis(quam Græci cometen appellant) fulsisse aliquandiu constat.

Marcus autem Romanus Pontifex ad curam Christianæ religionis conuersus,instituit vt episcopus Ostiensis à quo Romanus cōsecratur,pallio vteretur. Voluit præterea diebus solennibus statim post euangelium symbolum à clero & populo magna voce decantari:& eo modo quo fuerat in Niceno concilio declaratum. Duas item ecclesias Romæ condidit, vnam via Ardeatina,in qua sepultus est:alteram in vrbe Roma ad Palatinas, quas quidem Constantinus his muneribus exornauit & auxit: Fundo Rosarum cum omni agro campestri,patena argentea librarum xx.scypho argenteo x.librarum, corona argentea librarum x. Fundo Antoniano,qui est via Claudia, Fundo Marmoreo via Ardeatina. Huius autem & Cōstantini temporibus fuit Iuuencus Hispanus presbyter genere nobilis,qui tetrauangelia hexametris versibus ferè ad verbum transferens,quatuor libris composuit. Scripsit & quædam eo genere metri ad sacramentorum ordinem pertinentia. Marcus autem posteaquam ex sacris ordinibus bis mense Decembri habitis,presbyteros quinque & viginti,diaconos sex, episcopos octo & viginti creasset,moritur, ac sepelitur in cœmiterio Balbinæ via Ardeatina tertio nonas Octobris. Sedit autem annis duobus,mensibus octo,diebus viginti. Vacat tum sedes dies viginti.

Iuuencus Hispanus presbyter.

IVLIVS I.

36. Pont. Constantinus imper.

IVlius natione Romanus,patre Rustico,temporibus Constantij fuit: qui cum Constantino & Constante fratribus imperium adeptus, annis quatuor & viginti imperauit.

Habitus est etiam inter successores magni Constantini Delmatius Cæsar fratris filius adolescens sanè præclaræ indolis, qui haud ita multo post tumultu militari opprimitur,sinente potius Constantio quàm iubente.Interea verò Arriana hæresis inualuit fauente Constantio, qui nostros cogebat Arrium recipere.Secundo itaque Constantij anno apud Laodicœam vrbem Syriæ, vel vt alij volūt,apud Tyrum concilium indicitur. Eò conuênere catholici & Arriani:disputatur quotidiè, homusión ne,an secus,Christum cum patre vocarent. Instabat Athanasius Alexandrinus episcopus rationibus & argumentis,affirmans filium patri homusion esse.Id cùm refellere Arrius non posset,ad conuicia versus,magicas artes Athanasio viro sanctissimo obijcit,prolato in loculis Arsenij brachio. Damnatur itaque violenter iubente Constantio Athanasius: quiquidem fugiens, sex continuis annis in lacu cisternæ carentis aqua ita delituit, vt solem nunquam viderit. Indicante deinde ancilla quadam, cum in eo esset vt caperetur, Dei monitu ad Constantis partes confugit, qui fratrem Constantium minis certè coëgit Athanasium recipere. Arrius interim episcoporum & populi frequentia stipatus, dum leuandi ventris causa ad publicum locū declinat, egerere conatur,intestina omnia in cuniculum latrinæ demisit,mortem certè passus vita turpissima condignam.

Arriana hæresis inualuit.

Athanasius Alexandrinus.

Iulius autem Pontifex multis incommodis vexatus in tanta rerum perturbatione,tandē post menses decem Romam ab exilio rediit,audita præsertim Constantini morte:qui bellū fratri

fratri Constantini inferens, dum apud Aquileiam inconsultè dimicat, occiditur. non destitit tamen Iulius orientales episcopos reprehendere, maximè verò Arrianos, qui iniussu Romani pontificis Antiochiæ concilium indixerant, cum id sine eius auctoritate fieri non posset, quòd Romana ecclesia ceteris præesset. Confutabant id orientales, non sine ironia, quod dicerent à se ad occidentem Christianæ religionis principes cōmigrasse, hanc ob rem suam ecclesiam tanquam perennem fontem, vnde tanta gratia manauerat, ceteris præferendam. Constat autem Iulium ipsum omissis his contentionibus, duas ædificasse basilicas: vnā iuxta forū Romanū, aliam in Transtiberina regione. Tria item cœmeteria, extruxit vnū via Flaminia, aliud via Aurelia, tertiū via Portuensi. Constituit præterea ne sacerdos alibi, quàm apud iudicem ecclesiasticum causam diceret. Voluit item vt omnia ad ecclesiam pertinentia, per notarios aut per primicerium notariorum conscriberentur: hos hodie (vt arbitror) protonotarios vocamus, quorum officium est res gestas præcipuè cōscribere. Verùm nostra ætate adeò plerique (nolo dicere omnes) litterarū ignari sunt, vt vix sciant nomen suum latinè exprimere, nedum aliorum res gestas perscribere. De moribus nolo dicere, cùm è lenonum numero, & parasitorum quidam in hunc ordinem relati sint. Constantini autem & Constantij tempore in precio fuit Marcellus Ancyranus episcopus, qui multa scripsit, maximè verò contra Arrianos. Feruntur tamen contrà hunc Asterij & Appollinarij libri, eum Sabellianæ hæresis arguentes, eiusdem quoque erroris eum Hilarius arguere conatur: quem certè Marcellus refellens, se tamen nequaquam cum Iulio & Athanasio sentire ostendit. Contra hunc præterea scripsit & Basilius Ancyranus episcopus librum vnum de virginitate. Nam Basilius Macedonicæ partis vnà cum Eustachio Sebasteno princeps fuit. Theodorus quoque Heracleæ Thraciarum episcopus, elegantis copiosæque elocutionis vir, multa tum scripsit, maximè verò commentarios in Matthæum, in Ioannem, in Psalterium, in Apostolum. Iulius verò cum ex sacris ordinibus ter mense Decembri in vrbe habitis, presbyteros octodecim, diaconos tres, episcopos nouem creasset, moritur, ac sepelitur via Aurelia in cemiterio Calepodij, ab vrbe Roma milliario tertio, pridie idus Augusti. Sedit annos quindecim, menses duos, dies sex. Vacat tum sedes dies quinque & viginti.

S. LIBERIVS I.

LIberius natione Romanus, patre Augusto, Constantij & Constantis temporibus fuit. *57. Pont.*

Constantinus enim (vt antè dixi) dum Constantem fratrem bello incautius persequitur, ab eius militibus opprimitur. Constans autem varia fortuna contra Persas vsus, cum nocte intempesta seditione militum suscipere prælium cogeretur, tandem vincitur. Verùm postea cum de seditiosis militibus suscipere pœnas instituisset, Maxentij dolo ac fraude in oppido Helena interficitur anno imperij sui xvij. ætatis verò xxx. *Constantius & Constans imper.*

Mortuo autem Constante, rursum in Athanasium consurgunt veteres illi Arrianæ hæresis suscitatores. Nam concilio apud Mediolanum habito, omnes qui Athanasio fauebant, in exilium pelluntur. Præterea verò cum in synodo Ariminensi orientales sacerdotes callidi homines & acuti, occidentales simplices & imperitos argumentis ac fallaciis conuincerent, prætermittere eam disputationem pro tempore satius visum est. Christum enim cum patre Homusion esse negabant. Hoc autem, quia primum Liberius Pontifex apertè impugnabat, quòdque etiam damnare Athanasium iubente imperatore nolebat, in exilium ab Arrianis pellitur, atque ita triennio ab vrbe abfuit. At verò sacerdotes congregata synodo, in Liberij Locum, Felicem presbyterum virum optimum, pontificem creārunt, qui statim octo & quadraginta episcoporum conuentu duos presbyteros, Vrsatium & Valentem ab ecclesia separauit, quòd cum Constantio Augusto in fide sentirent. Hanc ob rem rogatu & precibus eorundem, Constantius Liberium ab exilio reuocat, qui imperatoris beneficio motus, cum hæreticis in rebus omnibus (vt quidam volunt) sentiens, illud tamen cum catholicis tenebat, hæreticos ad fidem redeuntes, non esse rebaptizandos. Ferunt Liberium apud cœmiterium sanctæ Hagnetis aliquandiu habitasse cum Constantia Constantij sorore, quo eius rogatu & auxilio vrbem tutius ingrederetur: sed mulier catholica dolum inesse sentiens, id se facturam omninò recusauit. Tandem verò Constantius, instigantibus Vrsatio & Valente, pulso Felice, Liberium introduxit. Vnde persecutio ita vehemens exorta est, vt in ecclesijs presbyteri & clerici passim necarentur. Sunt tamen qui scribant mulieres Romanas in circensi spectaculo reditum Liberij ab imperatore precibus impetrasse. Pontifex autem tametsi cum Arrianis sentiebat, ecclesias Dei quam diligenter exornauit, maximè autem sepulcrum beatæ Hagnetis, & basilicam, quam de nomine suo fecit apud macellum Liuiæ. Fuit autem hac misera tempestate Eusebius Emesenus, qui multa contra Iudæos, gentes, & Nouationos doctè admodum, & *Eusebius Emesenus*

dum, & eleganter scripsit. Triphylius quoque Cypri Ledrensis, siue λευτεώνων episcopus, in cantica canticorum copiosè & accuratè commentarios composuit. Præterea verò Donatus Afer (à quo Donatiani nomen sumpsere) multa in catholicos scribens, totam penè Aphricam & Iudæam sua persuasione decepit. Affirmabat enim patre minorem esse filium, & spiritumsanctum minorem filio, catholicosque rebaptizádos esse. Extabant autem Hieronymi tempore eius multa scripta ad hæresim pertinentia, & de spiritusancto liber, Arrianæ doctrinæ conueniens. Et ne quicquam Arrianæ perfidiæ tum deesset, Asterius eius factionis philosophus, imperante Constantio, multa scripsit in epistolam ad Romanos, in euangelia, in psalmos, quæ ab hominibus suæ hæresis studiosissimè leguntur. Lucifer præterea Caralitanus episcopus, cum Pancratio & Hilario Romanis clericis ad Constantium à Liberio missus, cum nollet sub nomine Athanasij Nicænam damnare fidem, relegatus, cōtra Constantium imperatorem scripsit, librumque ei legendum misit: moritur tamen sub Valentiniano principe. Ferunt autem Fortunatum Aquileiensem episcopum Liberiū fidei causa in exilium pergentem, vt in hæresim & discordiam laberetur, solicitasse. Serapion, quoque, qui ob elegantiam ingenij, Scholastici cognomen meruit, addidit tum aduersum Manichæum librum egregium: nec vnquam Constantij minis à confessione veritatis destitit: ad hominem enim profectus quò eum pacatiorem magno Athanasio redderet, minis tanti principis è gradu constantiæ nūquam decidit. Ideò autem Athanasius magnus est habitus, quod paganis & hæreticis constanti animo semper restitit. Liberius verò vbi ex sacris ordinibus bis in vrbe Roma habitis, presbyteros octo & decem, diaconos quinqus, episcopos decem & nouem creasset, moritur: ac sepelitur via Salaria in cœmiterio Priscillæ ix. calendas Maij. Sedit autem annos sex, menses tres, dies quatuor. Vacat sedes dies sex.

Donatus hæreticus. *Asterius Arrianæ factionis philosophus.* *Lucifer Caralitanus episcopus.*

FELIX II.

38. Pont. *Constantinus imp.*

FElix secundus, natione Romanus, patre Anastasio, Constantij temporibus fuit.

Qui solus post interfectum à Magnentio Constantem, imperio potitus est. Mox Iulianum patruelem suum, quippe qui ex Constantio patris Constantini fratre natus erat, Cæsarem creatum in Gallias seditione quorundā tyrannorum tumultuantes misit, qui breui & Gallorum & Germanorum motus virtute sua compescuit: vnde militum omnium consensu Augustus appellatur. Quo audito, Constantius rebus Parthicis occupatus, ad bellum ciuile conuersus, apoplexia in itinere obiit inter Ciliciā, Cappadociamq; in Mopsocrene oppido, anno imperij quarto & vigesimo, ætatis quinto & quadragesimo. Hoc autem morbo dixère medici hominem interiisse ob dolorem animi & grauem cogitationem, in quā rebellante Iuliano inciderat. Ob eius autem moderationem (Christianorū causam semper excipio, in qua vnicè impius fuit) & comitatem, inter diuos more veterū referri meruit. Nam post susceptum imperium, Romam cum triumpho via Flaminia ingressus, aureo carpento ciues obuiam factos, mira benignitate inspexit & veneratus est, dictitans illud Cyneæ Pyrrhi legati verum esse, tot se videre reges in vrbe Roma quot ciues. In vna tamen re populum Romanum ad risum potius, quàm ad indignationem concitauit, quòd portas vrbis ingrediens, celsas & fastigiatas, arcusque triumphales præaltos & latos, homo paruæ staturæ caput incuruaret, more anserum læsionem veritus. Is præterea campum Martium cum admiratione inspiciens, sepulcrum Augusti Cæsaris tot simulacris marmoreis, & æneis ornatum, forum Romanum Iouis Tarpeij delubra, thermas, porticus in prouinciæ modū auctas, amphitheatrū Tiburtino lapide extructum tantæ altitudinis, vt eò vix inspicere humanus oculus posset, Pantheon mira altitudine spatiosis molibus fornicatum, templum pacis, Pompeij theatrum, circū maximum, septisolium, tot arcus triumphales, tot aquæ ductus, tot statuas per vrbē ad ornatum positas, obstupuit ac tandem dixit, naturam vires omnes in vnam vrbem effudisse. Stabat Traiani equus æneus in atrio, cuius instar alterum sibi fieri Constantinopoli Constantius petebat ab Hormisda architecto, quem secum duxerat. Cui Hormisda, stabulum quoque tale condas oportet, si voles equum latè succedere. Idem quoque Hormisda à Constantio interrogatus, quid de vrbe Roma sentiret, Id tantum sibi placere respondit, quòd didicisset ibi quoque homines mori, vt philosophum decebat, locutus.

Felix autem, quem diximus in Liberij locum à catholicis subrogatum esse, licet id factum ab hæreticis Eusebius & Hieronymus affirment, quod certè miror statim vbi pontificatum inijt, Constantium Magni Constantini filium, hæreticum & secundo rebaptizatum promulgat ab Eusebio Nicomediēsi episcopo in Aquilone villa non longè à Nicomedia. Hinc autē deprehendi error potest, quo ducuntur nonnulli, qui hanc hæresim Magno Constantino asscribunt. Quod profectò (vt ex historia vides) in tantum principem, tamq; religionis Christianæ amantissimum nec debuit cadere, nec potuit. Dum autem altercatio

esset, &

esset, & quidem magna (vt diximus) inter Liberium & Felicem, Arriana hæresis bifariam diuiditur. Nam Eunomius (vnde Eunomiani) vir corpore & animo leprosus, nec secus interius quam exterius morbo regio correptus, affirmabat in rebus omnibus & filium dissimilem patri, & sanctum spiritum cum patre & filio nihil habere commune. Macedonius autem quem nostri ante errorem Constantinopolitanum episcopum fecerant, ab Arrianis expellitur, quia filium patri similem fatebatur, licet Spiritumsanctum non secus atque illi blasphemaret. Aiunt quidem Felicem cōcilium octo & quadraginta episcoporum habuisse, in quo decernitur vt episcopi omnes aut ad concilium generale veniant, aut litteris rationem reddant, quare id facere nequeant. quod quidem institutum, Carthaginensi in concilio postea renouatum est. Huius autem temporibus fuit Acacius, quem quia luscus erat, μονόφθαλμον vocarunt. Hic verò Cæsariensis ecclesiæ in Palestina episcopus, multa in ecclesiasten conscripsit: tantæque auctoritatis ob eloquentiam & versutiam apud Constantium fuit, quemadmodum Hieronymus ait, quod ego certe miror, vt Romæ in Liberij locum Felicem Arrianum episcopum constitueret: quem profectò catholicum fuisse constat (vt scripsimus) & Arrianos semper damnasse. Felix autem postremò cum nulla in re orthodoxæ fidei deesset, ab aduersariis captus, vnà cum multis secum bene sentientibus interficitur, sepeliturque in basilica quam ipse ædificauit via Aurelia, secundo ab vrbe Roma milliario, duodecimo calendas Decembris. Sedit autem tantummodo annum vnum, menses quatuor, dies duos, propter seditionem à Liberio motam, quem, Damasum secutus, licet immerito, inter pontifices numeraui.

ANNOTAT.

Marcellus Papa II. vir sempiterna memoria dignus antiquum Romanæ ecclesiæ registrum ab horum temporum clericis scriptum mihi aliquando describendi copiam fecit, quod ille Eugubij in monasterio sanctæ crucis de Auellana litteris vetustissimis, & maiusculis in membranis scriptum inuenerat. In eò accurata huius schismatis inter Liberium, & Felicem descriptio extat, ab eo, qui tunc vixit, proculdubio facta. Res autem sic se habet. Constantius Augustus Athanasio episcopo Alexandrino Arrianæ hæresis, cui imperator adductus erat, oppugnatori constantissimo infensus, cū eum omnibus modis sede sua eijcere vellet, episcoporum synodum congregari iussit: ex cuius decreto iuxta Cæsaris sententiam sedē suam, alio subrogato sanctus pontifex amisit. Hunc (inquit) illorum temporum scriptor Ammianus Marcellinus rerum gestarum libro 15. per subscriptionem adijcere sede sacerdotali paria sentiens ceteris iubente principe, Liberius monitus, perseueranter renitebatur, nec visum hominem, nec auditum damnare nefas esse sæpè exclamans, aperte scilicet recalcitrans imperatoris arbitrio. id enim ille Athanasio semper infestus licet sciret impletum, tamen auctoritate, qua potiuntur æternæ vrbis episcopi firmari desiderio nitebatur ardenti. Quo non impetrato Liberius ægre populi metu, qui eius amore flagrabat, cum magna difficultate noctis medio potuit asportari. Hæc ille. Extat apud Theodoretum lib. 2. cap. 16. hist. ecclesiasticæ Liberij ipsius colloquium super hac re cum imperatore constantissime antequam in exilium pelleretur, habitum. Porrò autem antequā Liberius ex vrbe discederet, clerus omnis Romanus sanctissimo interposito iureiurando ipsi pollicitus est, se nullum alium Pontificem vnquam illo viuente suscepturum. cæterum relegato, statim Felix archidiaconus eius contra sacramēti fidem episcopus ordinatus in schismate Romanum inuasit sacerdotium, quod vniuersus populus Romanus valdè egrè ferens, se ab eius separauit cōmunione. Biennio post Constantio Romam venienti populus Romanus pro Liberij reditu supplicauit. Cui annuens Liberium ad Vrbem reuocauit, Felice à populo, & senatu notato, & vrbe pulso. Qui nihilominus sacerdotij iura in schismate dum vixit contra Liberium modo in vrbe modo extra in alia ciuitate annos x. mēses iij. & dies xi. retinuit: obijt enim x. Kal. Decēbris Valētiniano, & Valente Augustis consulibus. Tum Liberius misericordia motus, clericos omnes, qui peierauerant absoluit, & locis suis, quibus viuente Felice priuati fuerant, restituit. Et anno sequenti, qui salutis erat CCCLVI. Gratiano, & Dagalaipho consulibus viij. Kal. Octobris rebus humanis excessit.

Quo mortuo presbyteri aliquot, & diaconi S.R.E. Liberianæ partis statim Vrsicinum diaconum pontificem constituunt, & à Paulo episcopo Tiburtino ordinari faciunt. Hi verò, qui Felici adhæserant Damasum in schismate etiam ipsi pontificem Romanum renunciant, atque ita pessimum schisma, & ciuilis seditio vrbem vexare cœpit, quæ eò vsque populo in duas factiones diuiso succreuit, vt in basilica Sicinij armatis vnà concurrentibus ad c. & xxxvij. interfecti sint. Quod cum imperator Valentinianus cognouisset, seditionis Vrbanæ, schismatisq́ tollendi causa, Damaso in pontificatu confirmato, Vrsicinum vrbe expulit anno primo, & mense secundo ordinationis eius, atque ita solus Damasus præsul Apostolicæ sedis permansit. Hæc ex vetustissimo illo registro excepi, quæ multo magis Ammiani Marcellini libro 15. D. Hieronymi in Chronico, Rufini lib. 1. cap. 12. & lib. 2. cap. 10. Socratis lib. 2. cap. 27. & lib. 4. cap. 29. Theodoreti 2. cap. 15. 16. 17. Sozomeni lib. 4. cap. 11. & lib. 6. cap. 23. & aliorum historiis quadrant, quam ijs quæ vulgo circunferuntur, de Liberio, & Felice. Neque enim Liberius vnquam Arrianus fuit, neque Felix legitimè pontificatum adeptus est, aut quid contra Constantium gessit, vel ab eo capite est cæsus.

Hæc Anastasius bibliothecarius (vt opinor) primus credidit, & vt pleraque alia Damasi libro interposuit. Hac igitur ratione schismata duo fuerunt breui tempore sub quatuor pontificibus fere continuata. & Felix cum scismaticus fuerit, nulla ratione inter legitimos Romanos pontifices enumerandus esset, duo enim simul Papæ esse non possunt, sed hæc in meo libro apertius, & distinctius conscripsi.

S. DAMASVS. I.

39 Pont. Iulianus imp.

DAmasus natione Hispanus, patre Antonio, Iuliani temporibus fuit, viri certè egregij, si domi, si foris eius ingenium respicis, Nam & Eubolo sophista & Libanio philosopho præceptoribus vsus, liberalibus disciplinis ita erat imbutus, tum Græcè, tum Latinè, vt cuiuis optimo principi comparari posset. Multæ erat memoriæ, ingentis facundiæ, in amicos liberalis, prouincialibus iustissimus, gloriæ cupidus. Verùm hæc omnia ad extremum euertit, dum Christianos persequitur. Callidior tamen ceteris persecutor, non vi neque tormentis primo, sed præmiis, honoribus, blanditiis, persuasionibus maiorem ferè populi partem, quàm si atrocior fuisset, elicuit. Vetuit autem ne Christiani auctorum gentilium studia adirent, néue scholæ nisi his qui Deos deasque venerarentur, paterent. Vni tamen Prohæresio viro doctissimo concessum est, vt Christianos publicè doceret, quam gratiam ipse indignatus contempsit. Militare cingulum dari nisi Gentilibus vetuit. Satuit præterea, procurationes prouinciarum iurisque dictionem Christianis non debere permitti, quippe quibus lex ipsa Christiana proprio vti gladio vetat. Athanasium tamen apertè oppugnat, atque in exilium mittit, à magis, & auguribus instigatus, quorum artibus maximè delectabatur, quod dicerent Athanasium obstare, quò minus eorum artes in pretio essent. Cum Daphne quoque in suburbano Antiochiæ iuxta fontem Castalium litaret Apollini, & nulla ex his, quæ querebantur, responsa susciperet, causasque silentij percontaretur à sacerdotibus, dæmones aiunt sepulcrum Babylæ martyris propè astare, & ideò responsa reddi. Tum Iulianus Galilæis imperat, hoc enim nomine Christianos appellabat, vt sepulcrum martyris inde auferant. Qui dum sepulcrum mira exultatione traherent, dicentes: Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulacris suis, ita iram Iuliani principis concitarunt, vt multos præter institutum suum interfici iusserit. Miror ego id à Iuliano factum, cum diaboli artes iam vanas esse cognosceret. Semel enim magum quendam in speluncam secutus, cum voces dæmonum perhorresceret, signo crucis vsus est, quo fugati sunt dæmones. Cũ verò Iulianus diceret, signo crucis aliquid mirum inesse, respondit magus, dæmones etiam genus illud supplicij formidare. Hanc ob rem Iulianus pertinacior quàm antea factus est, adeò vanitati magicæ deditus erat, licet prius Christianam religionem simulato animo amplexus fuisset, vt Constantij odium vitaret, legissetque publicè diuinos codices, ac basilicã nomine martyrium ædificasset. Præterea verò idem imperator quò nostris stomachum faceret, Iudæis templum Hierosolymitanum restituit, cum dicerent se alibi sacrificare non posse. Qui certè tanta arrogantia elati sunt, vt maiore impensa, quàm antea, restituere templum conarentur. Verùm non ita multò pòst terræmotu templum corruens, & multos Iudæos simul oppressit, & illud approbatum est, lapidem supra lapidem poni non debere. Sequenti autem die incendio diuinitus immisso, & farramenta ipsa consumpta sunt: & eò miraculo multi Iudæi perterriti, ad fidem Christi venêre. In Persas verò proficiscens Iulianus, quos intellexerat res nouas moliri, in reditu suo malam quidem rem Christianis minatur. Cum autem superatis hostibus incomposito agmine victor rediret, apud Ctesiphontẽ confossus perijt. A suis, an ab hostibus id factum sit, incertum est, quanquam sunt qui scribant sagitta ex incerto missa transfixum fuisse, eundemque exclamasse manu ad cælum extensa, Vicisti Galilææ, vicisti: nam Christum, Galilæum appellabat & fabri filium: vnde illud adolescentis in Libanium sophistam, interrogantem quid ageret fabri filius. Iuliano, inquit, locellum componit: nam paulò post eius cadauer locello auectus est. Sunt etiam qui scribant, hunc antea clericum fuisse, ac postea à fide nostra defecisse, vnde hominem apostatam vocant. Perijt autem post annum, & octo imperij sui menses, anno verò ætatis secundo & trigesimo. Huic deinde succedit Iouinianus, qui ab exercitu imperator electus, non prius profiteri imperatoris nomen voluit, quàm omnes conclamarent se Christianos esse. Quibus collaudatis, & imperium suscepit, & exercitum è manibus barbarorum liberauit, Ni sibi ac magna Mesopotamiæ parte Sapori regi Persarum relicta. Hic autem octauo imperij sui mense, cruditate stomachi, siue tetro odore prunarum moritur.

Vicisti Galilæa. Iulianus.

Iouinianus imper.

Damasus autem electus ad Pontificatum obeundum, Vrsicinium diaconum competitorem habuit in basilica, quæ Sicini appellatur, vbi multi vtrinque cecidere in ipso templo, cum res non suffragiis tantum, sed vi & armis tractaretur. Verum non ita multò post, sacerdotũ ac populi consensu Damasus episcopus cõfirmatur, & Vrsicinus ad Neapolitanam ecclesiam

Vrsicinus.

ecclesiam traducitur. Damasus autem adulterij accusatus, publico consilio causam dixit: vbi & innocens absoluitur & concordius atque Callistus diaconi falsi accusatores damnati, ac reiecti ab ecclesia sunt. Cautumque lege est, vt deinceps pœnam talionis subeant qui aliquem falsò accusauerint. Pacata tádem ecclesia, Damasus otio litterario delectatus, vitas pontificum omnium qui ante se fuere, conscripsit, easque ad Hieronymum misit. Non destitit tamen & templa & cultum diuinum augere. Duas enim basilicas ædificauit: vnam iuxta theatrum, alteram via Ardeatina ad catachumbas, Dedicauit & platoniam, vbi corpora Petri & Pauli aliquando iacuerant. versibus quoque elegãtibus sanctorum corpora eò loci sepulta exornauit ad memoriam posteritatis. Præterea verò basilicam quã ipse in honorem diui Laurentij non longe à theatro Pompeiano condiderat maximis muneribus ornauit, patena argentea librarum viginti, ama argentea librarum quindecim, scypho argenteo anaglypho librarum decem, calicibus argenteis quinque coronis argenteis V. domos quoque circa basilicam positas domo dedit: fundum etiam papirianum agri Ferentinatis: fundum Antonianum, balnea non longe à templo posita vt psalmi quoq; alterius vicibus in ecclesia canerentur, in fineque eorum verba hæc ponerentur. Gloria patri & filio & spiritui sancto, instituit. Primus etiam Hieronymi scriptis auctoritatem dedit, cũ priùs septuaginta interpretum scripta tantummodo in pretio essent, Nam & biblia Hieronymi legi cœpta est, & Psalmi eiusdem fideliter ex hebraico traducti, cum antea apud Gallos potissimum incomposité legerentur. Mandauit item, vt in principio celebrationis (quam Missam vocant) confessio diceretur, vt hodie fit. Idem vero Damasus, vbi ex sacris ordinibus quinquies habitis presbyteros vnum & triginta, diaconos vnum & decem, episcopos duos & sexaginta creasset, moritur, ac sepelitur via Ardiatina cum matre & sorore in basilica à se condita, tertio idus Decembris. Sedit annos xix. menses tres, dies xi. Vacat tum sedes diem vnum & viginti.

SIRICIVS I.

Iricius natione Romanus, pate Tiburtio, Valentiniani temporibus fuit. Qui à Iuliano multa incommoda ob fidem Christi passus, pulsusq; militia cũ scutatorum princeps esset. Mortuo autem Iouiniano, militum omnium consensu imperator electus, Valentem fratrem in partem imperij accipiés eidem orientem assignat, Postea verò imperij sui anno tertio Gratianum filium, nec dum bené puberem socrus & vxoris hortatu Augustum creat. Procopium quidem apud Constantinopolim res nouas molientem, cum satellitibus suis mira celeritate opprimit.

40. Pont.

Valentinianus imper.

Sed valens ab Eudoxio Arriani dogmatis episcopo baptizatus in sæuissimam hæresim declinans, nostros persequitur, & in exilium pellit, mortuo præsertim Athanasio, quo viuente res Christiana sex & quadraginta annis mirificè sustentata est. Instabat Lucius hæreticus hostilem in modum nostros persequens, neque illis quidem parcens, qui in eremo erant: eos enim immissis militibus aut trucidabat aut in exilium mittebat. Magne auctoritatis tunc erant Antonij discipuli, Macharij duo in Syria. quorum alter in superiore, alter in inferiore habitabat eremo. Isidorus quoque tum in prætio erat, Paphnutius, Pambo, Moses, Beanim, Paulus Alpheliotes, Paulus Phocensis, Ioseph qui mons Antonij dicebatur. Hos cùm exilio vexaret Lucius, mulier phanatica proclamabat, viros Dei in insulam Ægypti nequaquam mittendos esse, Maunia quoque Saracenorum gentis regina, cum frequentibus prœlijs Romanorum opes attriuisset, Palæstini & Arabici limitis oppida vastans, orata pacem, non aliter repromittit, nisi Mosen Christianum virum sanctissimum, genti suæ episcopum designarent. Id agere Lucius conabatur. verùm Moses inclamat, Arguunt te, ò Luci per metalla damnati Christiani in insulas relegati & carcere inclusi: quare manus tuas ad me consecrandum nunquam inijcies. Reuocatis itaque episcopis qui se consecrarent, datur reginæ presul, ac pax Romanis redditur. Sæuiebat in Chistianos Valens & Lucius, licet Themistij philosophi litteræ Valentem aliquantulo mitiorem reddiderint. Sæuiebat & Athanaricus Gothorum rex, qui plurimos barbarorum martyrio affecit.

Eudoxius Arriani dogmatis episcopus.

Macharius Isidorus.

Themistius philosophus.

Interim verò Valentinianus Saxones gentem in Oceani littoribus positam locis inuijs, & Burgundiones virtute ac rei militaris scientia oppressit, At verò dum Sarmatæ sese per Pannonias effudissent, bellumque in eos parat, subita sanguinis effusione apud Bergentioné oppidum moritur. Tum Gotthi sedibus suis pulsi, per omnes se Thracias effundunt: quibus dum Valens ire obuiam cum exercitu parat, reuocatis priu, sed sero ab exilio episcopis & Monachis, quos etiam militare coegerat, prœlio victus, igni exuritur. Hæc quidem clades Romani imperij ac totius Italiæ exitium fuit.

Siricius autem (dum hæc agerentur) censuit monachos, quorum vita probata esset, posse sacris initiari à primis ordinibus vsq; ad episcopatum. Censuit item ordines per inter-

ualia dandos, Manichæos præterea qui in vrbe erant, vetuit communicare cum fidelibus. Pœnitentes autem & redeuntes ad gremium orthodoxæ fidei, recipiendos esse censuit, si monasterium ingrederentur, atque ibi ieiunijs & orationibus se toto suæ vitæ tempore macerarent. Viaticum siquidem tum demum ab ecclesia recipiebãt, vbi de optima eorum vita constaret. Consecrari autem presbyterum ab episcopo tantum censuit. Instituit item, vt quicunque aut viduam aut secundam vxorem duxisset, ab officio ecclesiastico pelleretur. Hæreticos quoque per manus impositionem recipiendos censuit. Huius temporibus Hilarius fuit, orbis Pictauorum Aquitaniæ episcopus, qui & contra Arrianos duodecim libros scripsit, & alterum contra Valentem & Vrsatium: atque non ita multo post Pictauis moritur. Victorinus autem natione Afer, Romæ tum primum rhetoricam docuit: postea vero in extrema senectute fidei nostræ se tradens, contra Arrium libros more dialectico scripsit. Multa quoque composuit ad commendationẽ fidei nostræ Gregorius Bæticus Iliberi episcopus. Photinus autẽ Gallogrecus, Marcelli Ancyrani episcopi discipulus, Hebionis hæresim instaurare tũ conatus est. Hebion enim Christum pio coitu Mariæ natum, virũ iustum putauit. Is quidem à Valentiniano imperatore pulsus, plura scripsit volumina, ac præcipua contra gentes. At Didymus Alexandrinus, à teneris annis oculis captus, & ob id etiam primarum litterarum ignarus, ita geometriam & dialecticam, quæ magno vsu indigent, iam grãdis natu cum primis elementis didicit, vt præclara quedã opera in mathematicis scripserit, in Psalmos quoq; & in euangelium Matthæi ac Ioannis, & contra Arrianos multa edidit. Optatus quoque Afer episcopus Miliuitanus, libros sex contra Donatistas composuit. Seuerus autem Aquilius Hispanus, agnationem ab illo Seuero ducens, ad quem Lactantij duo extant epistolarum libri, volumen composuit, quod catastrophen vocauit. Siricius vero compositus ecclesiæ rebus, & creatis sex & viginti presbyteris, diaconis sedecim, episcopis duobus & triginta, ex sacris ordinibus quinquies habitis, moritur, ac sepelitur in cœmiterio Priscillæ via Salaria octauo calẽdas Martij. Sedit enim annos quindecim, menses vndecim, dies quinque & viginti. Vacat tum sedes dies viginti.

Hilarius Pictauorum episcopus. *Victorinus Afer.* *Gregorius Bæticus.* *Photinus hæreticus.* *Didymus Alexandri.* *Optatus episcopus Miliuitanus.*

ANASTASIVS I.

41. Pont. *Gratianus imp.*

Anastasius natione Romanus, patre Maximo, imperante Gratiano, vrbis Romæ episcopus creatur.

Nam Gratianus adolescens religione clarus, militia strenuus, apud Argẽtariam oppidum Galliæ, vno prælio ad triginta millia Alemanorum fines Romanorum vastantes, cum minimo suorum incommodo interfecit. In Italiam deinde rediens pulsa Arriana hæresi, totam prouinciam ad veram Christi fidem redegit. At vero cum instantibus Gotthis, rempub. in magno discrimine videret, Theodosium ex Hispania oriundum virum clarissimum, socium ac imperij comitem sibi delegit, qui superatis Alanis, Hunnis & Gotthis, orientale imperium restituit, icto cũ Athalarico rege Gotthorum fœdere: quo quidem mortuo, ac Constantinopoli egregiè sepulto, omnes eius milites Theodosium virum optimum secuti sunt. Interim vero Maximus in Britannia tyrannidem occupans, ac in Galliam traijciens, apud Lugdunum Gratianum interfecit: quare Valentinianus iunior frater metu perterritus, ad Theodosiũ in orientem confugit. Sunt autem qui scribant hos quidem fratres in tantam calamitatem incidisse matris Iustinæ crimine, quæ Arrianam hæresim fouens, Christianos persequebatur, maximè vero Ambrosium, quem etiam inuitum populus Mediolanensis tum episcopum delegerat. Mortuo enim Auxentio hæreticorum episcopo, statim seditio Mediolani exorta est. Cum hanc itaque reprimere Ambrosius conaretur, qui tum consularis eiusdem prouinciæ fasces regebat, ecclesiamque, ingressus multa de concordia partiũ disseruisset, ab omnibus succlamatum est, non alteri quam Ambrosio episcopatum committi debere, quod etiam factum est. Ex catechumeno enim Christianus factus, & sacris initiatus, Mediolanensis episcopus creatur. Cuius doctrina & sanctitas quanta fuerit, eius vita ac opera doctissimè & elegantissimè scripta ostendunt.

Ambrosius.

Tunc autem Anastasius rei diuinæ cauens, constituit ne sacerdotes vllo modo sederent, sed curui & venerabundi starent, cum sacrum euangelium aut caneretur aut legeretur in ecclesia Dei: Néue peregrini, maxime autem transmarini, in clerum reciperentur, nisi quinque episcoporum præ se ferrent chirographa. Hoc autem factum esse aiunt propter Manichæos, qui tum in Africa magno in precio erant, & ad corrumpendã fidem de suis quoquouersum mittebant. Constituit item, ne debiles & manci, néue aliquo membro carentes, in numerum clericorum reciperentur. Basilicam quoque, quæ Crescentiana vocatur, in regione secunda via Mamurtina dedicauit. Huius & Damasi & Siricij tempora, illustrarunt non modò optimi imperatores, Iouinianus, Valẽtianus, Gratianus, Theodosius, verũ etiam sanctissimi atque excellẽtes in quauis facultate & doctores, tum Græci, tum Latini. Gregorium nobis Christianis cum Basilio Cappadocia genuit, vt ait Eusebius, ambo fuere nobiles,

Gregorius Basilius.

nobiles, ambo Athenis eruditi. Basilius enim Cæsareæ Cappadociæ, quæ prius Mazaca vocabatur, episcopus contra Eumoniū egregios libros edidit. Scripsit volumen de Spirituſancto, & monachorum instituta. Duos habuit fratres, Gregorium & Petrum viros doctissimos. Gregorij extabant Eusebij temporibus aliqua volumina. At Gregorius Nazianzenus qui Basilium ad monasterium perduxit, Hieronimi præcepor multa scripsit, maxime vero in laudem Cypriani, Athanasij, Maximi philosophi. Scripsit & contra Eumoniū libros duos, contra Iulianum Imperatorem librum vnum. Laudauit & nuptias & virginitatem hexametro versu. Leuauit & Constantinopolitanos ab hæresi rationibus & suo elegantissimo dicendi genere, in quo Polemonem virum eloquentissimum secutus est. Is postremū dum senex admodum esset, successorem sibi deligens, ruri vitam monachi duxit. Basilius autem sub Gratiano, hic vero sub Theodosio moritur. Epiphanius quoq; Cypri Salaminæ episcopus, hæreses omnes elegantissimis voluminibus impugnauit. Composuit tum etiam multa sermone Syro, Efræm Edessenæ ecclesiæ diaconus, qua ex re ad tantam venit dignitatem, vt post lectionem scripturæ sacræ, publice in quibusdam ecclesijs eius scripta legerentur. Anastasius autem vbi ex sacris ordinationibus bis in vrbe mense Decembri habitis præsbyteros octo, diaconos quinque, episcopos decē creasset moritur, & sepelitur in cœmiterio ad Vrsum pileatum quinto calendas Maij. Annos vero tres, dies decem sedit. Vacat tum sedes dies vnum & viginti.

Gregorius Nazianzen.

Epiphanius Efræm Edessenus.

INNOCENTIVS I.

INnocentius natione Albanus, patre Innocentio, particeps Theodosij temporum fuit.

41. Pont. Theodosius imp.

Qui singulari celeritate & consilio vsus, Maximum tyrannum Gratiani interfectorem, apud Aquileiam occidit. Hanc calamitatem Maximo ipsi Martinus vir sanctissimus antea prædixerat, dum Britanniam militaribus copijs spoliat, in Italiam contra ius fasque venturus. Tunc enim à circio Scoti, ab aquilone Picti. insulam vacuam militibus ingressi, longè ac latè omnia vastarunt. Theodosius autem diuino auxilio fretus. & Andragatium Maximi comitem, & victorem eiusdem tyranni filium, Arbogastem & Eugenium tyrannos, mira celeritate vsus opprimit, vnde merito Claudiani poætæ carmina in laudem Theodosij extant:

*O nimium dilecte Deo, tibi militat æther,
Et coniurati veniunt ad classica venti.*

Accidit Theodosio ad disciplinam militarem laus ingens, qua plurimum valuit, & religionis. Nam cum Mediolani ingredi ecclesiam vellet mysteria visurus, prohibitus ob quoddā facinus (vt fieri solet) ab ingressu ecclesiæ nisi pœniteret, ita æquo animo id tulit, vt vltro ipsi Ambrosio gratias egerit, atque pœnituerit. Huius vxor Flaccilla fuit ex qua Arcadium & Honorium suscepit. Iratus semel Theodosius quòd Thessalonicenses in theatro militem occidissent, vel (vt alij volunt) iudicem suum, ægrè retentus à sacerdotibus Italicis est, quo minus omnes Thessalonicenses occideret. Qui postea ad se rediens, re cognita, & lacrimis pœnitentiam prope patrati sceleris egit, & legem tulit, & sententiæ principum super animaduersione prolatæ, in *tertium diem differentur quò misericordiæ vel pœnitentiæ locus daretur. Ferunt principem ipsum, si quando ira percitus fuisset, hac deinceps cunctatione vsum, vt notas omnes litterarum expresse recenseret, quo interim iræ daretur locus. Affirmant quidam principem ipsum familiaritate cuiusdam Ioannis monachi anachoretæ in Thebaide vsum, cuius consilio tum bellum tum pacem gerebat. Theodosius autem quinquagesimum ætatis agens annum, Mediolani moritur.

Theodosius ab ingressu ecclesiæ prohibitus.

alias xxx.

Innocentius verò tanta imperij tranquillitate & benignitate principis vsus, multa ad religionem Christianam pertinentia meditatus est. Constituit .n. vt sabbato ieiunium celebraretur, & quod tali die Christus in sepulchro iacuisset, & quod eius discipuli ieiunassent De Iudæis quoque & paganis, deq; monachis regulas quasdam tulit. Cathaphrygas autem hæreticos, quorum auctores fuere, Montanus, Priscilla & Maximilla, & antè dixi, ab vrbe expulit, Theodosio annuente, vel in monasteria (vt alij volunt) relegauit. Præterea verò Pelagiū monachū & Cælestinū hæreseos damnauit, & quod liberū arbitrium diuinæ gratiæ anteferrent, & quòd dicerent ad implenda diuina iussa, voluntatē per se sufficientem esse. Contra hos quoque multa scripsit Augustinus Pelagius autem in Britanniam proficiscens, totam insulam errore suo infecit adiuuante Iuliano tanti mali comite & socio. Basiliciā verò Geruasij & Protasij dedicauit Vestinæ mulieris impensa structam & ornatam, diuenditis eius bonis ex testamento relictis iusto prætio. Templi dona hec fuere: patenæ argenteæ duæ lx. librarum, coronæ xij. cerostrata argentea quatuor. Ad ornatum baptisterij ceruum obtulit quinque & xx librarum fundentem aquam, vas chrismatis ex argento librarum v. scyphos duos argenteos anaplyphos xx. librarum. Dos autem templi erat domus ad basilicam Liuianam, balneum ad templum Mamuri domus, itē in cliuo Salutis balneatæ, fundus in

Pelagius & Cælestinus damnantur.

dus in agro Clusino, alter fundus in agro Fundano. His addita domus Emeriti in cliuo Mamurtino, domus altera in vico longo, balneum quoque in eodem vico. Curam verò & administrationem huius basilicæ & sanctæ Hagnetis, Leopardo, ac Paulino presbyteris commisit, Huius tēporibus fuit Apollinarius Laodiceæ Siriæ episcopus, vir sanè in disputādo vehemens, & ita acutus, vt ausus sit dicere, corpus, non animam à domino in dispensatione susceptum. postea verò cùm rationibus vrgeretur, ait eum quidem habuisse animā non tamen ex ea parte qna rationabilis est sed ex ea solum, qua corpus viuum reddit: ad supplementum vero rationabilis partis, ipsum verbum Dei fuisse perhibebat. Quæ quidē sententia, & à Damaso antea, & Petro Alexandrino episcopo explosa est. Hinc Apollinaristæ originem habuere. Pacianus autem Barcilonæ vrbis episcopus, castitate & eloquentia insignis, bene cum fide sensit, & Nouatianos scriptis suis impugnauit. Cyrillus vero Hierosolymitanus episcopus, sepe pulsus ecclesia, & receptus, ad extremum sub Theodosio principe annis octo episcopatum tenuit, multaque scripsit Euzoius item apud Thespesium rhetorem cum Gregorio Nazianzeno episcopo adolescens Cæsareæ eruditus plurimo labore Origenis & Pamphili corruptam bibliothecam membranis instaurare conatus est. scripsit & ipse multa. Eodem quoque tempore Hieronymus presbyter in Bethleem habitans, ingenio ac facunda sua Christi fidem mirum in modum auxit: quod etiam eius scripta declarant. Improbatur item eo tempore in synodo Burdegalensi Priscillani dogma sumptum ex Gnosticorum & Manichæorum hæresi, de qua superius diximus. Innocentius vero vbi per sacros ordines quater in vrbe habitos, presbyteros triginta, diaconos duodecim, episcopos quatuor & quinquaginta creasset, moritur, ac sepelitur in cœmiterio ad ad Vrsum pileatum quinto calendas Augusti. Sedit annis quindecim, mensibus duobus, diebus quinqne & viginti. Vacat tum sedes dies duos & viginti.

Apollinaristæ. *Cyrillus.* *Hieronymi habitatio.*

ZOSIMVS I.

43 Pont.

Zosimus natione Græcus, patre Abrahamo, mortuo Theodosio, Arcadij & Honorij, qui patri in imperio successere, temporibus fuit.

Hi quidem gubernacula imperij suscipientes, paribus auspicijs illud rexere, diuisis tantummodo administrationibus. Arcadius enim orientem, Honorius vero occidentē gubernabat, licet Theodosius filiis adhuc adolescentibus tres duces reliquerit, qui Romanum gubernarent imperium, Rufinum qui orientem, Stiliconem qui occidentem, Gildonem qui Africam regerent. Qui deinceps cupiditate imperandi moti, spretis paruulis, regnum occupare conati sunt. Gildoni res nouas in Africa molienti, Mascezel fratris eius crudelitatem veritus, cum exercitu obuiam factus, hominem fundit fugatque: qui vel dolore animi, vel veneno, non ita multo post, moritur. Item quoque Mascezel tanta victoria elatus, cum nec Deo nec hominibus parceret, à militibus occiditur. Rufinus verò ab Arcadio opprimitur, dum orientale imperium conatur inuadere. Ingressus tum Italiam Rhadagasus Gotthorum rex immanissimus, ferro ac flamma omnia vastabat. Verum Romani comparato exercitu, barbarum in fesulanis montibus opprimunt, duce Stilicone. Huic vero successit Alaricus, quem Stilico regni cupidus, cum superare posset, & fouit & iuuit. Verùm postremo cum Alaricus in Galliam proficiscens, concedente eo loci sedes ad incolendum Honorio apud Polentiam consedisset, Saulum gente & religione Hebræum, à Stilicone cum militibus immissum, quò fœdus turbaretur, hostem sensit. Facilè enim fuit, barbaros nil tale suspicantes, & diem paschæ obseruantes, incautos perturbare. Verū sequenti die sumptis armis, & Saulum cum exercitu ad internecionem cædit, & omissa Gallia, in Stiliconem & Romanos mouet. Quibus superatis, vrbem Romam post longam & grauem obsidionem capiunt, anno eiusdem conditæ millesimo ac centesimo & septuagesimoquarto: salutis verò Christianæ, anno duodecimo & quadringentesimo. Hac tamen moderatione Alaricus vsus est & clementia, vt suis mandauerit, à cæde & sanguine quoad fieri poterat, abstinere: vtque confugientibus ad Basilicas Petri ac Pauli, parceretur. Rex verò tertia die ab vrbe discedens, minus calamitatis quàm putaretur perpessa (parum.n.incendij senserat) in Lucanos & Brutios proficiscitur, vbi apud Consentiam vj captam & direptā, moritur. Cui statim omnium Gotthorum consensu Athaulphus ob affinitatem & genus succedit, quem quidem ad vrbem Romam cum exercitu redeūtem, Galla Placidia superioris Theodosij filia, eius vxor, ita placauit, vt à cædibus & rapinis tēperatum, & suis magistratibus vrbs dimissa sit. In animo certe ei prius fuerat, vrbem Romam delere, ac nouam condere, eamque Gotthiam appellare, & imperatoribus nomen de se relinquere, vt non Augusti deinceps, sed Athaulphi vocarentur. Mentem hominis Placidia non modo à tanto facinore auertit, verumetiam fœdus inter Athaulphum, Honorium & Theodosium iuniorem composuit, Arcadij iam mortui filium.

Arcadius & Honorius.

Zosimus autem in tanta rerum perturbatione rem diuinam nunquam omisit. Constituit enim vt diaconi, dum celebraretur, Læuas tectas haberent linostimis. Concessit item,

Vt in

vt in parochijs cerei Sancto ſabbato benedici poſſent. Bibere autem in publico clericis vetuit: in cellis fideliũ, id fieri poſſe non negauit. Vetuit etiam ne ſerui in clerum reciperentur, quod huiuſcemodi viros liberos & integros eſſe oporteret. Aſciſcuntur nũc non modò ſerui & vulgò concepti ac nati, verumetiam flagitioſi omnes ex flagitioſo quoque geniti quorum ſceleribus eccleſia Dei magnum aliquod incommodum tandem capiet. Ferunt tũ Zoſimum miſiſſe ad Carthaginenſe conſilium Fauſtinum epiſcopum, duoſque vrbis Romę presbyteros, vt oſtenderet nil vſquam publicè agi debere ſine conſenſu eccleſiæ Romanæ. Huius autem pontificatu fuit Lucius Arrianæ partis epiſcopus, qui variarũ hypotheſeon libellos ſcripſit. Diodorus quoque Tarſenſis epiſcopus, dum Antiochiæ presbyter eſſet, multa tum ſcripſit, Euſebij ſententias, non autem eloquentiam imitatus, propter ignorationem ſæcularium litterarum. Scripſit & Tiberianus apologeticum ob ſuſpicionem hæreſeos, quia cum Priſciliano accuſabatur. Euagrius præterea acris & feruentis ingenij, vitam beati Antonij de Græco Athanaſij, in ſermonem noſtrum tranſtulit. Scripſit & Ambroſius Alexandrinus auditor Didymi, in Apollinarium volumen præclarum. Fuere tũ etiam in pretio Ioannes Conſtantinopolitanus & Theophilus Alexandrinus illuſtres epiſcopi. Hunc ego arbitror Ioannem Chryſoſtomum fuiſſe, qui ob elegantiam dicendi hoc cognomentum merito adeptus eſt, quiq; Theodorum & Maximum condiſcipulos ſuos ad fidem Chriſti traduxit, relictis præceptoribus Libanio & Andragathio philoſopho. Interrogatus Libanius iam morti propinquus, quem potiſsimũ in ſchola ſucceſſorem relinquere vellet, non alium quam Chryſoſtomũ dixit, niſi hominem Chriſtiani ad ſe traduxiſſent. Perlata tũ etiam ſunt ad Zoſimum ſynodalia decreta, quibus confirmatis, Pelagiana hæreſis vbique damnatur. Sunt qui ſcribãt & Petronium Bononienſem epiſcopum virum ſanctiſsimum. & Poſsidonium Africæ prouinciæ epiſcopũ, magnam ſanctitatis opinionem de ſe tum cõcitaſſe. Scripſit & multa contra hæreſes Primaſius ad Fortunatum epiſcopum. Sunt qui ſcribant Probam Adelphi pro conſulis vxorem, Centonas Virgilij in laudem Chriſti tum compoſuiſſe. Hanc certè laudem quidam Eudoxiæ aſſcribunt, Theodoſij iunioris vxori. Auguſtinus verò beati Ambroſij in fide diſcipulus, homo certè omnium, qui tum fuere, doctiſsimus, Hippone in Africa epiſcopus, fidem noſtram ſcriptis & diſputationibus tum maxime tuebatur. At Zoſimus creatis in vrbe Roma presbyteris decem, diaconis tribus, epiſcopis octo, moritur, ac ſepelitur via Tiburtina apud corpus beati Laurentij martyris ſeptimo calendas Ianuarij. Sedit annum vnum, menſes tres, dies duodecim. Vacat tũ ſedes dies vndecim.

Lucius Arrianæ partis epiſcopus. Tiberianus. Euagrius. Ambroſius Alexand. Ioannes Chryſoſt. Petronius Poſsidonius Primaſius. Auguſtinus Hipponenſis

ANNOTAT.

Zoſimum hunc fuiſſe natione Græcũ Aſiaticum, patria Cæſarienſem in Cappadocia, eiusq; Hermogenis nepotem, qui in conſilio Nicæno ſymbolum edidit, facile ſuſpicari poſſumus ex quadam epiſtola Baſilij Cæſarienſis epiſcopi, quam ad Papam Innocentium ſcribit, in quo eum virum depingit quem ex multis circunſtantijs Zoſimum hunc eſſe intelligitur. Qui cum eſſet vir doctiſsimus, & ſanctiſsimus propter eius incredibilem virtutem à Baſilio Epiſcopo Cæſarienſe (cum eſſet ſuæ eccleſiæ presbyter) ad prædeceſſorem ſuum Innocentium Papam miſſus Romam veniens ſtatim poſt Innocentij mortem omnium ſuffragijs Romanus Pontifex Theodoſio iuniore Auguſto VII. & Palladio V.C. conſulibus anno Chriſti CXVI. renunciatus, ſedit annos III. menſes IIII. & dies VIII. Poſt cuius obitum altero die Bonifacius preſbyter in ſciſmate Romanus Pontifex ordinatus eſt cũ Eulalio archidiacono. Qui Eulalius menſe III. & die XV. initæ dignitatis coactus abdicauit, & factus eſt epiſcopus in cãpania, Bonifacius verò Apoſtolicam ſedem in pace obtinuit. Fuit hoc ſciſma quintum in Romana eccleſia, ab Anaſtaſio Bibliothecario, & in eo regiſtro, de quo ſupra dixi, accuratiſsimè, & ſingulatim deſcriptũ, de quo ego plura in meo de Pontificibus libro. Ceterum de ijs quæ de Zoſimo dixi, monuit ne vir doctiſsimus & præſtantiſsimus Guillelmus Syrletus ſedis protonotarius.

BONIFACIVS I

BOnifacius natione Romanus, patre Iucundo presbytero, Honorij temporibus fuit. Orta quidem tum in clero ſeditio eſt. Nam dum Bonifacius in baſilica Iulij, vrbis Romæ epiſcopus creatur, Eulalius in Conſtantiniana electus, huic ſtatim obijcitur. Quod vbi honorius, qui tum Mediolani erat, intellexiſſet inſtãte Placidia cum filio Valentiniano, ambo ab vrbe pelluntur. Reuocatur tamen ſeptimo menſe poſt Bonifacius, & ſolus vrbis præſul cõſtituitur.

44. Pont. Honorius imper.

Interea verò mortuo Athaulpho, Gotthorum rex Vallias decernitur, qui Dei iudicio perterritus, Placidiam apud ſe tamen honeſte habitam, Honorio fratri reddidit, pacemque cum eo datis dilectiſsimis obſidibus inijt. Idem fecêre Alani Vandali & Sueui. Placidiam verò Honorius Conſtantio, quem Cæſarem declarauerat, in matrimonium collocat: vnde

Constantius Valentinianum filium suscepit: quæ postea à fratre pulsa ad orientem cum filijs Honorio & Valentiniano proficiscitur.

Bonifacius autem Pontifex tum constituit, ne mulier ulla aut monacha sacratam pallam attractaret, aut thura contingeret: néue seruus aut obnoxius, vel obæratus, in clerũ reciperetur. Cõdidit præterea oratoriũ in cœmiterio sanctę Felicitatis martyris, eiusq; sepulchrũ ornauit marmoribus & argẽto. Nam & patenã argenteã dono dedit librarũ viginti, & schyphũ argenteũ librarũ decẽ, & coronas argenteas tres, calices minores duos. Huius quoque pontificatũ insignem reddidere multi præclari viri, maximè verò Hieronymus presbyter, patre Eusebio natus oppido Stridonis, quod à Gotthis euersum, Dalmatiæ quondam Pannoniæq; in finibus fuit. Quantum iste iuuerit ecclesiã Dei, vita & scriptis, non attinet dicere cum & vita eius sanctissima omnibus præluceat, & scripta eius ita in precio & honore sint, vt nemo magis legatur, ab eruditis præsertim. Moritur autem Hieronymus in Bethlehem ætatis suæ anno lxxxxj. pridie calendas Octobris. Laudatur & Gelasius Cæsariæ Palestinæ post Euzoium episcopus, vir accurati elegantisque ingenij. Scripsit & historiam Dexter Paciani filius ad Hieronymum. Laudauit & Spiritum sanctum Amphilochius eleganti stylo. Laudat & Sophronium Hieronymus, quod de euersione Serapis librum copiose ac docte scripserit. Aiunt & Lucianum presbyterum Deo innuente, tum quidem reliquias Stephani protomartyris & Gamalielis Pauli præceptoris inuenisse, deque ea re sermone Græco ad omnes ecclesias scripsisse: quam scriptionem postea Abundius presbyter Hispanus Latinam fecit ad Orosium presbyterum. Sunt etiam qui huic ætati addunt Ioannem Gassianum & Maximinum viros doctissimos. De Eutropio autem Augustini discipulo, nõ ita ambigitur, qui Historiæ Romanę Epitomen fecit ab vrbe condita vsque ad tempora sua satis eleganti stylo & oratione. Scripsit & ad duas sorores Christo dedicatas de pudicitia & amore religionis. Laudatur & Iuuenalis, qui tum * Constantinopolitanus episcopus erat. Fuit etiam in pretio Heros vir sanctus, ac beati Martini discipulus, Arelatensis episcopus iniuria pulsus. Bonifacius autem vbi ex sacris ordinibus semel habitis, presbyteros tredecim, diaconos tres, episcopos sex & triginta creasset, moritur, ac via Salaria sepelitur apud corpus sanctæ Felicitatis martyris octauo calendas Nouembris. Sedit annis tribus, mensibus octo, diebus septem. Mortuo Bonifacio, clerici quidam Eulalium statim ad vrbem reuocãt qui vel indignatione, vel contemptu rerum humanarum reuocationem spernens, anno post Bonifacium moritur. Vacat tum sedes dies nouem.

Hieronymus presby. — *Gelasius episcopus.* — *Casianus Eutropius.* — *alias Hierosolymitanus* — *Eulalius reuocatur.*

CÆLESTINVS I.

45 Pont. Theodosius iunior.

CAELESTINVS natione Campanus, Theodosij iunioris temporibus fuit.

Hic enim mortuo Honorio principe clarissimo, Valentinianum Placidiæ amitæ suæ filium Cæsarem creatum ad regendum occidentale imperium mittit. Qui statim totius Italiæ consensu imperator creatus, gubernacula imperij apud Rauennam suscipiens, hostes Romani nominis, maximè verò Ioannẽ tyrannum, mira felicitate in Italia compescuit. Interea verò Vandalorum, Alemannorum, & Gotthorum effera gens, ab Hispania in Africam Genserico rege traijciens, prouincia ferro ac flamma depopulata, fidem quoque catholicam Arriana impietate fœdauit, pulsis etiam in exilium quibusdam episcopis bene sentientibus, in qua perturbatione beatus Augustinus Hipponensis episcopus, tertio obsidionis mense, quinto calendas Septembris moritur, septimo & lxx. ætatis anno. Vandali autem capta Carthagine in Siciliam traijcientes, insulam depopulantur & vastant. Idem fecere Picti & Scoti, insulam Britanniam occupantes. Accitus autem à Britannis in auxilium Aetius patritius, vir bellicis artibus insignis, nõ modo laborantibus auxilium non fert, verum etiam regnandi cupidus, Hunnos ad inuadendam Italiam solicitat. Vnde Britanni ab Aetio destituti, ab Anglis auxilium petiere, quos hostes deinceps, non auxiliares sensere. Ab his enim oppressi & patriam simul & nomen amisere. Interim verò Theodosio Constantinopoli mortuo, septimo & vigesimo imperij sui ac patrui honorij anno. Bleda & Attila fratres Hunnorum reges, Illyricum ingressi, omnia incendunt & vastant.

Augustinus moritur.

At Cælestinus diuino cultui intentus, constituit vt psalmi Dauid ante sacrificium antiphonatim ab omnibus canerentur, quod ante fieri non consueuerat. Perlecta enim epistola & euangelio, finis sacrificio imponebatur. Refert Martinus Cassinas, Iudica me Deus & discerne causam meam, quod in principio sacrificij dicitur, eius inuentum fuisse. Graduale quoque huic asscribitur. Multa præterea constituit de omni ecclesia, quæ tum in archiuijs legebantur. Dedicauit & basilicam Iuliam, cui etiam hæc dona obtulit, patenam argenteam librarum v. & xx. scyphos ij. argenteos xx. librarum, aquam anulos argenteos xx librarum, candelabra argentea duo lx. librarum, cantharos, cerostrata ænea quatuor & viginti magni ponderis. Nestorius autem Constantinopolitanus episcopus, nouũ

cum errorem inducere conatus eſt. Prædicabat enim Chriſtum ex Maria hominem tantum, & non Deum natum, atque diuinitatem collatam eſſe pro meritis, cui impietati & Cyrillus Alexandrinus epiſcopus, & Cæleſtinus Pōtifex, mirum in modum aduerſati ſunt. Nam habita apud Epheſum ſynodo cc. epiſcoporum, impius Neſtorius cum hæreſi nominis ſui, cumque Pelagianis omnibus, qui dogma illud prope conatum iuuabant, omnium conſenſu xiij. canonibus eorum ſtultitiam impugnantibus damnantur. Præterea Germanum Antiſiodorenſem epiſcopum in Britanniam mittit, qui deturbatis hæreticis, inſulares ad catholicam fidem redigeret. Miſit ad Scotos Chriſti fidem optantes Palladium, quem ipſe epiſcopum creauerat. Huius certè atque ſuorum opera, magna pars occidentis ad veram Chriſti fidem conuerſa eſt. Ferunt hoc tempore diabolum perſonam Moſi indutum, multos Iudæos decepiſſe, dum eos ex Creta in terram promiſsionis ad ſimilitudinem hiſtoriæ veteris ſicco pede per mare deducere pollicetur. Multi enim ex his falſum Moyſen ſecuti, in vndis periêre. Aiunt autem illos ſolos euaſiſſe, qui tum Chriſtum verum eſſe Deum credidere. At Cæleſtinus vbi ex ſacris ordinibus ter in vrbe menſe Decembri habitis, presbyteros duos & triginta, diaconos duodecim, epiſcopos duos & lx. creaſſet, moritur, ac ſepelitur in cœmiterio Priſcillæ via Salaria octauo idus Aprilis. Conſederat annis octo menſibus decem, diebus & ſeptem. Vacat tum ſedes dies vnum & viginti.

Neſtorius Conſtantinop.

Synodus Epheſina

Germanus, Palladius

Diabolus perſonam Moſi indutus.

XYSTVS III.

XYSTVS III. natione Romanus, patre Xyſto, Valentiniani tempora attigit.

46. Pont.

Qui occidentalis imperij gubernator, pacem cum Genſerico Vuandalorum rege inijt ac certis finibus Africam ſibi ac Genſerico diuiſam, Vuandalis incolendam dedit. Subornatus deinde Genſericus ab Arrianis, eorum impietatem extollens, variis terroribus epiſcopos noſtros perſequitur. Interim verò dum Valentinianus Conſtantinopolim proficiſcitur, & Theodoſij filiam in vxorem ducit Vuandali Genſerico duce Carthaginem iterum capiunt ac diripiunt, anno quingenteſimo & lxxxiiij. poſteaquam Romanorum eſſe cœperat. Dum hæc autem in Africa gererentur. Attilla cum Bleda fratre Hunnorum reges, non contenti occupaſſe Pannonias Macedoniam, Myſiam, Achaiam & vtraſque Thracias ferro ac flamma deuaſtat, Bledamque fratrem obtruncat, quò ſolus regno potiretur. Inde verò animos ſumens ad occupandum occidentale imperium, copias vndique celeriter colligit atque iter ſtatim carpit. Quod vbi Aetius intellexiſſet, legatos de pace ſtatim Toloſam ad Theodoricum regem mittit, cum quo fœdera ita ſunt inita, vt communi impenſa & paribus copijs bellum contra Attilam gereretur. Romanorum ac Theodorici auxiliares copiæ fuêre, Alani, Burgundiones, Franci, Saxones, atque omnes ferè occidentales populi. Tandem verò ſuperueniente Attila in campis Catalaunicis, magno ardore animorū prælium vtrinque committitur. Pugnatum erat aliquādiu atque acriter, cum vox ſuperueniens incerto auctore, certamini finem impoſuit. Ad centum & octoginta millia hominum in eo prælio vtrinque cecidiſſe conſtat, neutra inclinante acie, aut cedente. Ferunt tamen Theodoricum Thuriſmundi regis patrem, eo prælio cecidiſſe.

Valentinianus imp.

At Xyſtus pontificatum iniens, à Baſſo quodam reus in iudicium accerſitur. Hic autem congregata ſeptem & quinquaginta epiſcoporum ſynodo, ita cauſam dixit vt ab omnibus vno conſenſu abſolueretur. Damnatur Baſſus calumniator iniquus, annuente Valentiniano & Placidia eius matre: in exiliumque mittitur, ita tamen, vt vltimo die viaticum ei ob pietatem eccleſiæ non negaretur. Eius autem prædia non fiſco, ſed eccleſiæ aſſeribuntur. Aiunt Baſſum poſt exilium non multum vixiſſe, tertio enim menſe diem extremum obijt: cuius corpus Xyſtus epiſcopus linteaminibus inuolutum, & aromatibus conſperſum, proprijs manibus ad ſanctum Petrum ſepeliuit in loculis parentum. Ædificauit autem Xyſtus baſilicam beatæ Mariæ virginis, quæ ab antiquis Liberij cognominabatur iuxta Marcellum * Liuiæ. accepit deinde nomen ad præſepe: poſtremo verò ſancta Maria maior, vocata eſt. Xyſtum autem huius templi auctorem fuiſſe, titulus ipſe in frontiſpicio primi fornicis declarat his verbis: XISTVS EPISCOPVS PLEBI DEI. Per x enim in principio & y ſcribitur Græca ortographia, licet noſtra ætas conſuetudini ſeruiens. Sixtum ſcribat per s & iota. Huic quoque templo pontifex hæc dona obtulit, altare argenteum puriſsimum, CCCC. librarum ſcyphos argenteos quinque, calices decem, coronas argenteas octo & viginti, candelabra argentea tria, thymiamateriū librarū quindecim, fundū Scauri in agro Caietano, fundū Celeris, ceruū argenteū fundentem aquā in fontem baptiſterij. Ornauit & ambonem eccleſię porphyreticis lapidibus, quem nos ſuggeſtum

appellamus, vbi euangeliũ & epiſtola canitur. Præterea verò rogatu Xyſti Valentinianus templa quædam ſanctorum mirifice excoluit. Nam & ſupra confeſsionẽ beati Petri aureã Saluatoris imaginem gemmis aureis diſtinctam collocauit, & faſtigium argenteum baſilicæ Conſtantinianæ à barbaris ſublatum reſtituit. Ornauit & confeſsionem beati Petri ex argento. Aiunt præterea huius temporibus Petrum epiſcopum natione Illyricum, ædificaſſe templum diuæ Sabinæ in monte Auentino non longe à monaſterio ſancti Bonifacij, in quo diuus Alexius iacet. Quod ego factum Cæleſtini primi tempore crediderim, vt etiam carmina heroica indicant, quæ adhuc leguntur his ferè verbis.

Culmen apoſtolicum cum Cæleſtinus haberet,
Primus & in toto fulgeret epiſcopus orbe:
Hæc, quæ miraris, fundauit presbyter vrbis
Illyrica de gente Petrus, vir nomine tanto
Dignus, ab exortu Chriſti nutritus in aula.
Paupertas locuples, ſibi pauper, qui bona vitæ
Præſentis fugiens, meruit ſperare futura.

Sunt etiam qui ſcribant huius temporibus fuiſſe Euſebium Cremonenſem & Philippum Hieronymi diſcipulos, qui pleraque eleganti oratione ſcripſere. Laudatur & Eucherius Lugdunenſis epiſcopus doctrina, dicendi copia. Non improbatur poſtremò Hilarius Arelatenſis epiſcopus, vir ſanctitate & doctrina ea tempeſtate inſignis. Xyſtus autem cum omnia quæ habuerat, aut in ædificiis & ornamentis eccleſiarum, aut pauperibus erogaſſet, creatis presbyteris octo & viginti, diaconis duodecim, epiſcopis duobus & quinquaginta, moritur, ac ſepelitur in crypta via Tiburtina apud corpus beati Laurentij. Sedit autem annis viij. diebus ix. Vacat tum ſedes dies duos & viginti.

Hilarius

LEO I.

27. Pont.

LEO natione Tuſcus, patre Quintiano.

Eo tempore fuit, quo Attila à pugna Catalaunica rediens, in Pannonias comparatis magnis copiis, Italiam hoſtili manu ingreſſus, ac primo Aquileiam in limitibus prouinciæ poſitam, triennio obſedit. Verum cum iam deſperatis rebus in eo eſſet vt ſtatiua moueret, vidiſſetque ciconias ex vrbe in agros pullos ſuos deferentes, auſpicio motus, adhibitis machinis, miſeram ciuitatem acriter oppugnatam, tandem capit, diripit & incendit: nec vlli generi hominum parcit, flagellum Dei ſe vocitans. Inde Hunni veluti ruptis clauſtris, per totam Venetiam ſeſe effundentes, vrbes omnes occupant, Mediolanum, ac Ticinum diripiunt. Iturus deinde Romam infeſtis ſignis, cum eo loci conſediſſet, vbi Mincius Padum influit, amnem traiecturus, vir ſanctiſsimus Leo Pontifex calamitatem Italiæ & vrbis Romæ miſeratus adhortante etiam Valentiniano, ei fit obuiam, perſuadetque Alarici exemplo, qui ſtatim Dei iudicio poſt captam vrbem mortuus eſt, ne vltra progrediatur. Monitis pontificis optimi obtemperans Attila, quod dum ſimul loquerentur, cernere duos viros ſupra caput ſuum ſtrictos tenentes gladios, ac mortem minitantes, niſi pareret, viſus eſt. Ij Petrus & Paulus apoſtoli putati ſunt. inde mouens, Pannonias repetit: vbi non ita multò poſt, effundente ſe hubertim propter ebrietatem è naribus ſanguine, moritur.

Attila flagellum Dei.

Leo verò ad vrbem rediens, totus ad confirmandam catholicam fidem conuertitur, quæ tum potiſsimum à multis hæreticis impugnabatur, maximè autem à Neſtorianis & Eutychianis. Neſtorius enim Conſtantinopolitanus epiſcopus, virginem non Dei, ſed hominis tantummodo genitricem dixit, vt aliam carnis, aliam diuinitatis perſonam faceret, & ſeiunctim alterum eſſe Dei filium, alterum hominis oſtenderet. Eutyches autem Conſtantinopolitanus abbas, ne ſentire cum Neſtorio videretur, diuinam cum humana natura in idem compoſitum recidiſſe affirmabat, vnumque factum, nec vllo modo inter ſe diſtingui debere. Hanc hæreſim cum Flauianus Conſtantinopolitanus epiſcopus damnaſſet, Theodoſio annuente, ſynodus Epheſina indicitur, in qua Dioſcoro Alexandrino epiſcopo præſidente, Eutyches reſtituitur, Flauianus verò damnatur. At Leo, mortuo Theodoſio, in eiuſque locum ſuffecto Marciano principe catholico, concilium Chalcedonenſe indicit, in quo ſexcentorum & triginta epiſcoporum auctoritate decernitur credendum duas naturas in Chriſto fuiſſe: vtque vnus idemque Chriſtus Deus & homo crederetur, ac ſtatim Neſtorius & Eutyches nefandus Manichæorum præſul damnarẽtur. Combuſti etiam publicè ſunt Manichæorum libri, calcata & depreſſa eſt Dioſcori ſuperbia atq; hæreſis. Interim verò mortuo à ſuis Valentiniano, Maximus tyrannus imperium occupat, Eudoxamque quondam Valentiniani vxorem, ſibi violentis nuptiis adiungit. Hanc ob rem Vandali ex Africa acciti, Genſerico duce Romam hoſtili manu ingreſsi, Maximum in illo tumultu ab Vrſo milite Romano occiſum, in Tiberim proijciunt, vrbem diripiunt atque incendunt, templa & ſacraria ſpoliant, nec Leonem Pontificem exaudiunt clamantem & dicentem,

Concilium Chalcedonenſe
Neſtorius Conſtantinopolitanus epiſcopus.

vt vrbi

vt vrbi & templis parcentes, prædam quò vellent abigerent. Abeuntes quartodecimo die poſt vrbem captam, atque Eudoxiam cum filia & ingenti captiuorum numero ſecum trahentes, in Africam reuertuntur. At Leo ad reparandam vrbem & templa conuerſus, Demetriam ancillam Dei impulit, vt baſilicam beato Stephano via Latina tertio ab vrbe milliario in fundo ſuo conderet. Ipſe verò in honorem beati Cornelij epiſcopi baſilicam via Appia ædificauit. Templa diſtracta reſtituit, ſacrorum vaſa cõminuta aut ablata vel denuo renouauit, vel ex integro quoad fieri potuit, reſtituit. Cameras præterea tres condidit in tribus baſilicis, Ioannis, Petri ac Pauli. Sepulcris quoque Apoſtolorum cuſtodes addidit ex clero Romano: hos cubicularios appellauit. Præterea verò monaſterium prope ſanctum Petrum condidit, conſtituitque vt intra actionem myſterij diceretur: HOC ſanctum ſacrificium &c. néue vlla monacha velamen capitis benedictum acciperet, niſi approbatum fuiſſet, eam quadraginta annis caſte & integre vixiſſe. Dum autem his curis vir ſanctus intentus eſſet, ſubito exorta eſt Acephalorum hæreſis: qui ideo Acephali vocati ſunt, quia ſine cerebro & ſine auctore habebantur. Hi autem Chalcedonenſe concilium improbant, proprietatem duarum ſubſtantiarum in Chriſto negant, vnam tantum in eiuſdem perſona naturam prædicantes: quam quidem hæreſim epiſtolis ſuis eleganter & docte ad Chriſti fideles ſcriptis acerrime confutauit. Sunt qui ſcribant Paulinum Nolanæ vrbis epiſcopum, Proſperum Aquitanum virum doctum, Mamercum Viennẽſem epiſcopum, in pretio tum fuiſſe. Primus.n. Mamercus (vt aiunt) ſupplicationes, quas Græci litanias vocant, inſtituit ob frequentes terræmotus, qui tum maximè Gallias vexabãt. Leo poſtremò creatis ex inſtitutione ſacrorum lxxxj. presbyteris, diaconis xxxj. epiſcopis ſex & lxxx. moritur, ac ſepelitur apud ſanctum Petrum in Vaticano iiij. idus Aprilis. Sedit annis vno & viginti, menſe vno, diebus tredecim. Vacat tum ſedes dies octo.

Acephalorũ hæreſis.

Paulinus Proſper. Mamercus.

HILARIVS I.

HILARIVS natione *Sardus, patre Criſpino, ad Leonis tempora peruenit.

48 Pont.

Leo.n. primus ex Græca natione, in locũ Marciani imperatoris demortui ſufficitur, qui ſtatim filium ſuum eiuſdem nominis, Auguſtum creat. Sub hoc quidem imperatore reſpublica Romana magnas calamitates paſſa eſt, ſubortis quibuſdam tyrannis imperium vſurpare conantibus. Hac verò oportunitate illectus Genſericus Vandalorum rex, ex Africa in Italiam ſtatim nauigat, Romanum imperium inuaſurus. quod vbi intellexit Leo, *Baſiliſcum patritium cum valida claſſe in auxilium Anthemij principis Romani mittit. Hi coniunctis copiis & animis ad Populoniam Genſerico fiunt obuiam, hominemque claſſe decernere impellunt: qui quidẽ ſuperatus ingenti clade, turpi fuga in Africam rediit. Vexare interea vrbem Romanam parabat Ricimer ille patricius, qui Biorgum Alanorum regem in montibus Tridentinis ſuperauerat, elatus tãta victoria, ni Epiphanius Ticienſis epiſcopus, hominem Anthemio vrbem defendenti conciliaſſet.

Leo primus imp.

Hilarius autem in tanta perturbatione rerum, diuinam rem intermiſit nunquam. Præterea verò inſtituit, ne pontifices deinceps ſucceſſorem ſibi deligerent, quæ inſtitutio ad omnes eccleſiaſticos gradus pertinet. Fecit & decretalem, ac per vniuerſum orbem ſparſit. Epiſtolas quoque conſcripſit de fide catholica, tres ſynodos confirmantes, Nicænam, Epheſinam, & Chalcedonenſem, quibus item Eutychem, Neſtorium, & Dioſcorum cum ſectatoribus damnat. In baptiſterio autem Conſtantinianæ baſilicæ tria oratoria ædificauit, auro & prætioſis lapidibus diſtincta, tribus ſanctis dedicata, Ioanni Baptiſtæ, Ioanni Euangeliſtæ, & ſanctæ Cruci: quorum ianuæ erant æneæ argento cælato clauſæ. in oratorio autem τοῦ σωτῆρος erat lignum crucis auro clauſum, & ornatum gemmis. Stabat & eo loci agnus aureus duarum librarum in columna onychina. ante oratorium erant columnæ miræ magnitudinis, quæ dicuntur hecaton. In fonte Ioannis erat lucerna aurea librarum decem; cerui argentei tres, octoginta librarum, aquam fundentes, columba aurea duarum librarum. Addidit & oratorium ſancti Stephani baptiſterio Lateranenſi. Duas quoque bibliothecas apud eundem locum ædificauit. Ad Lunam verò, monaſterium in vrbe ſtruxit. Omitto dona templis oblata, quæ quidem propè infinita fuère, ex auro, argento, marmoribus & gemmis. Sunt qui ſcribant, Germanum Altiſiodorenſem & Lupum *Trecharenſem epiſcopos, huius temporibus fuiſſe, qui tum multũ iuuère Chriſtianã fidem, gentilium ac Pelagianorũ opera plurimũ labefactatã. Gẽnadius præterea Cõſtantinopolitanus epiſcopus, ingenio, doctrina, & moribus eccleſiæ catholicæ multum profuit. Victorinus autẽ natione Aquitanus arithmeticus inſignis, rationẽ Paſchæ ad curſum lunæ tũ redegit, Euſebiũ & Theophilũ ea in re ſuperans. Sunt qui Merlinũ Angliũ vatẽ inſignem his tẽporibus aſſcribant, de quo plura fortaſſe, quã ſatis eſt, ſcribuntur. Hilarius autẽ vbi ea peregiſſet, quæ ad optimum põtificem

Tracaſenß.

Gennadius epiſcopus. Victorinus Aquitanus. Merlin. vates.

ficem pertinebant, tum in extruendis templis ornandisque, tum etiam docẽdo, admonendo, castigando, eleemosynasúe vbi erat opus præbendo, moritur, creatis prius de more quinq; & viginti presbyteris, diaconis quinq;, episcopis duobus & viginti. Sepelitur autem in crypta sancti Laurentij apud corpus beati Xysti. Sedit annos septem, menses tres dies decem. Vacat tum sedes dies decem.

ANNOTAT.

Vt, ex antiquis litteris argenteis, & musiuis, quæ adhuc extant in baptisterio Lateranensi, Hilarus, non Hilarius dicendum est, quod etiam in aliquot vetustis codicibus scriptum animaduerti.

SIMPLICIVS I.

49. Pont.

Leo secundus, & Zeno imper.

SImplicius patria Tiburtinus, patre Castino, imperante Leone secundo & Zenone fuit.

Nam Leo primus valetudine correptus, Leonem secundum ex Ariadne sorore sua nepotem, & Zenonis Isaurici filium, successorem imperij designauit: qui non ita multò pòst graui morbo oppressus, cum finem vitæ sibi adesse cerneret patri Zenoni imperium reliquit. Interim vero Odoacer cũ maxima Tucilingorum & Herulorum manu Italiam ingressus, Orestem patricium apud Ticinum superatum & captum, placentiæ inspectante exercitu interfecit. At Zeno calamitates Italiæ miseratus, Theodoricum Gotthorum regem iam antea apud se in honore habitum, contra Odoacrem cum ingentibus copiis in Italiam propere mittit, qui duces Odoacris non procul Aquilea ad Lisontium amnem graui prœlio superat. Eadem quoq; fortuna contra Odoacrem sæpius vsus, hominem triennio Rauenna obsessum eò perpulit, hortante etiam Ioanne episcopo, vt se imperij socium acciperet. Verum sequenti die cum filio contra datam fidem interficitur, vnde statim nemine aduersante Theodoricus totius Italię imperio potitus est.

Simplicius autem vir sanctissimus has basilicas interim dedicat, basilicam Stephani protomartyris in Cælio monte, basilicam Andreæ Apostoli non longe à templo sanctæ Mariæ maioris, in qua ad huc vestigia quædam antiquitatis apparent, quæ persæpe flendo etiam inspexi ob incuriam eorum, quibus ipsa templa iam ruinam minantia, commissa sunt. Hoc autem in templo hæc carmina legisse me memini musiuo opere descripta,

Hæc tibi mens valide decreuit prælia Christe,
  Cui testator opes detulit ille suas:
Simpliciusque Papa sacris cælestibus aptans
  Effecit vere muneris esse tui:
Ne quod Apostolici deessent lumina nobis,
  Martyris Andreæ nomine composuit.
Vtitur hæc hæres titulis ecclesia iustis,
  Succedensque domo mystica iu a locat.
Plebs deuota veni, perque hæc commercia disce
  Terreno censu regna superna peti.

Dedicat & aliam basilicam Stephani Simplicius apud sanctum Laurentium, basilicam quoque Vibianæ martyris ad Palatium Licinianum, vbi corpus virginis repositum est. Hebdomadas quoque instituit, vt presbyteri, tum ad Petri, tum ad Pauli, tum ad Laurentij martyris templa vicissim manerent propter pœnitentes & baptismum requirentes. Vrbem præterea presbyteris in quinque regiones diuisis, prima erat Petri, secunda Pauli, tertia Laurentij, quarta Ioannis Lateranensis, quinta sanctæ Mariæ maioris. Instituit postremò, ne clericus vllus possessionem beneficij à laico recognosceret, quod postea à Gregorio & aliis Pontificibus confirmatum est. Romam autem sedem esse primam omnium ecclesiarum, declarant Acatij episcopi Constantinopolitani, & Timothei viri doctissimi scripta, quibus rogatur Simplicius Pontifex magnus, vt Petrum Alexandrinum episcopum Eutychetis imitatorem, hæreseos damnet. Quod etiam factum est, hac conditione tamen, vt pœnitenti tempus asscriberetur. Sunt qui dicant huius temporibus fuisse Remigium Remensem episcopum virum sanctissimum, qui Clodoueum (vt historiæ referunt) regem Francorum baptizauit. Scripsit etiam multa eo tempore contra Eutychetum Theodorus Syriæ episcopus: edidit & decem libros ecclesiasticæ historiæ, Eusebium Cæsariensem imitatus. Tum verò omnes fere Ægyptij declinarunt in Dioscori hæretici errorem, de quo multa superius diximus. Vexauit & catholicos in Africa Hunericus Vandalorum rex, Arrianos imitatus. Quamobrem Eudoxia Theodosij neptis, mulier catholica eius vxor, simulans se Hierosolymam voti causa ituram, à marito hærecico discedens, Hierosolymis post longam peregrinationem, & mulieri præsertim grauem moritur.

Remigius Episcopus Remensis.

Ferunt

Ferunt ea tempestate & Elisei ossa in Alexandriam translata esse, & corpus Barnabæ Apostoli cum euangelio eius manu scripto, repertum. At Simplicius cum ecclesiam Romanam non institutis solum, verumetiam donis auxisset, creassetque ex ordine sacrorum presbyteros octo & quinquaginta, diaconos vndecim, episcopos sex & octoginta, moritur, ac sepelitur in Petri Basilica sexto nonas Martij. Sedit autem annos quindecim, mensem vnũ, dies septem. Vacat tum sedes dies sex & viginti.

FELIX III.

Felix tertius, patria Romanus, patre Felice presbytero, ex regione Fasciolæ, à rege Odoacre, qui annis quatuordecim Italiæ imperauerat, vsq; ad Theodoricum peruenit.

50. Pont. Odoacer.

Qui etsi Rauennam sedem regni fecisset, tamen vrbem Romam quoad fieri potuit, exornauit: Nam & sepulcrum Octauij instaurauit, & spectacula de more exhibuit, & ædificia ac basilicas plerasque restituit, nihilque omisit quod ad optimum principem pertineret. At verò vt regnum aliquando stabiliret, & Clodouei Franciæ regis filiam Andefledam in vxorem duxit, & sororem Hunerico Vandalorũ, & filiarum suarum alteram Alarico Vesegotthorum, alteram Gundibato regibus in matrimonium collocauit.

Felix autem tum maximè intellexerat Petrum Eutychianum, quẽ ante diximus ob hæresim in exilium pulsum, instigante Acatio, tunc demum ab eodem reuocatum esse. Quare sanctus Pontifex fraudem subesse veritus, ex auctoritate sedis Apostolicæ concilio bene sentientium approbata, Petrum & Acacium damnat. Post annos verò tres cum Zeno fidem faceret hos homines pœnitere, Felix eò misit episcopos duos, Messenum & Vitalem, qui re cognita damnatos absoluerent. Hi itaque Heracleam ciuitatem ingressi, pecunia corrupti, nihil ex sententia Felicis egêre. Vnde Pontifex meritò indignatus, habita de more synodo, hos vt præuaricatores & Simoniacos à communione deiecit. Messeno tamen pœnitentiæ tempus ascriptum est, qui errorem suum fassus est, pœnitendique tempus petijt. Idem quoque Felix basilicam sancti Agapeti ædificauit non longe à basilica Laurentij martyris. Constituit itẽ vt ecclesiæ non nisi ab episcopis consecrarentur. Aiunt autem huius tẽpore Theodorum presbyterum Græcum, librum contra hæreticos scripsisse de conuenientia veteris ac noui testamenti. Sunt etiam qui huic ætati ascribant Ioannem Damascenum, virum doctissimum ac theologum insignem. Hic enim librum sententiarum composuit, in quo Gregorium Nazianzenum, Gregorium Nyssenum, Didymum Alexandrinum imitatus est, libros quoque medicæ artis composuit, quibus morborum causam & medelas describit. At Felix cum ex institutione sacrorum ordinum, quos in vrbe Roma mense Decembri bis habuit, presbyteros octo & viginti, diaconos quinque, episcopos triginta creasset, moritur, ac sepelitur in Pauli basilica. Sedit annos octo, menses vndecim, dis decem & septem. Vacat tum sedes dis quinque.

Theodorus presbyter. Ioannes Damascenus.

ANNOTAT.

Gelasius, de quo mox Platina scribit, canonicos (vt vocant) regulares ordinis sancti Augustini Laterani primus collocauit, qui ibidem vsque ad Bonifacium VIII. à quo expulsi sunt, permanserunt, ex archiuijs basilicæ Lateranensis.

GELASIVS I.

Gelasius natione Afer, patre Valerio,

51. Pont.

Eo tempore fuit, quo Theodoricus Clodoueo socero suo Francorum regi bellum intulit, quòd Alaricum generum Vesogotthorum regem in agro Volgadensi interfecisset, Vasconiamque occupasset, vterque affinis, erat. Iustior habebatur Alarici causa, vnde socerum genero prætulit. Superatis itaque Francis ingenti prælio, Vasconiam recipit, receptamque pro Almatico Alarici filio, donec adolesceret, gubernat. Idem Theodoricus Siciliam, Dalmatiam, Liburniam, Illiricum, Narbonensem Galliam, Burgundiam suo regno adiecit. Tridentum vrbem in alpibus muro cinxit, & Italiam ab externo hoste tutatus est, collocatis Erulis in extremis Italiæ partibus apud prætoriam Augustam, quorum regem adhuc adolescentem in adoptationem susceperat.

Gelasius autem Manichæos in vrbe deprehensos exilio damnat, eorumque libros apud basilicam diuæ Mariæ publicè comburit. Instante præterea synodo, cognita Messeni pœnitentia, cum libello prius satis facientem, purgatum ecclesiæ suæ restituit. Cum verò intellexisset Petri & Acacij seditionibus multa flagitia & parricidia in ecclesijs Græciæ committi,

mitti, confeſtim eò miſit, qui hos, ſi non ſtatim pœniterent, in perpetuum damnarent. Erat autem conſuetudo primitiuæ eccleſiæ, diutius expectare ad gremium pietatis ſuæ aliquando redituros. Confugerat tum Ioannes Alexandrinus epiſcopus, vir catholicus illorum ſeditionibus vexatus, ad pontificem Romanum, à quo perbenignè & comiter ſuſceptus eſt. Dedicauit Gelaſius eccleſiam Euphemiæ martyris in ciuitate Tiburtina. Dedicauit & baſilicam ſanctorum Nicandri & Eleutherij via Labicana, & baſilicam ſanctæ Mariæ via Laurẽtina in fundo Criſpi vigeſimo ab vrbe lapide. Clerũ quoque amauit & auxit. Pauperes ſemper mira beneuolentia & caritate complexus eſt. Ciuitatem Romanam à multis periculis liberauit, maxime verò ab inopia rerum & fame. Hymnos etiam compoſuit ad imitationem beati Ambroſij, edidit & libros quinque contra Eutychen & Neſtorium, duos item contra Arriũ. Orationes habuit elegantes & graues. Epiſtolas præterea ad amicos & domeſticos fidei ſcripſit, nõ minus graues quã doctas: quæ opera in publicis bibliotheticis tũ legebantur. Sunt qui ſcribant Gelaſium excommunicaſſe Anaſtaſium imperatorem Conſtantinopolitanum, Zenonis ſucceſſorem, quòd hæreticis & Acatio faueret. vnde conſtat imperatorẽ errantem in fide & monitum, ſi non paruerit, à pontifice Romano excomunicari poſſe. Eadẽ auctoritate vſus eſt etiam contra Vandalos eorumque regem, qui Arriana infecti hæreſi, catholicos cruciatibus & ſupplicijs perſequebantur. Fuere etiam in primo huius pontificis tẽpore Germanus & Epiphanius, quorũ alter Ticinenſis, alter vero Cãpanus epiſcopus fuit. Hi multum auctoritate & ſanctitate ſua Italiam à barbaris vexatũ iuuêre, orationibus & blãdicijs barbarorum corda mollientes. Multum præterea tum in Gallia profecere, & Lanociatus abbas Carnotenſis, & Aurelianus & Mezentius Pictauienſis viri optimi ac docti, qui Clodoueum regem Franciæ, ac Crocildim eius vxorem eò perpulere, vt Chriſtianiſſimi fierent, & fidem catholicam vbique tutarẽtur. Sunt qui hanc laudem Remigio viro ſanctiſsimo aſſcribant. Gelaſius autem poſteaquã presbyteros duos & triginta, diaconos duos, epiſcopos ſeptem & ſexaginta creaſſet, moritur, ac ſepelitur in baſilica beati Petri Apoſtoli xj. Calendas Decembris. Sedit annis quatuor, menſibus octo, diebus decem & ſeptem. Vacat tum ſedes dies ſeptem.

Anaſtaſius imper.

ANASTASIVS II.

52. Pont.
Anaſtaſius imper.

ANaſtaſius ſecundus, patria Romanus, patre Fortunato, Anaſtaſio imperante fuit.

Quo tempore Tranſamundus Vandalorum rex, & catholicas eccleſias claudit, & centum ac viginti epiſcopos exulatum in Sardiniam mittit. Ferunt tum apud Carthaginem Olympium quendam Arrianum epiſcopum, ſanctam trinitatem publicè in balneis deteſtantem, tribus fulminibus ictum concidiſſe, eiuſque cadauer exuſtum omnino fuiſſe. Cum item Barbas quidam Arrianus epiſcopus, neſcio quem baptizaturus eſſet his verbis, Baptizat te Barbas in nomine patris per filium in ſpirituſancto, ferunt aquam nuſquam comparuiſſe, quo miraculo permotus, qui charecterem expectabat, confeſtim ad noſtros tranſit.

Olympius de cælo tactus.

Anaſtaſius verò (vt quidam ſcriptores referunt) Anaſtaſium imperatorem excommunicauit, quòd Acatio faueret, tametſi poſtea ipſe ab Acatio ſeductus, dum eum reuocare clanculum tentat, clerum à ſe grauiter alienauit, qui ſe à communione pontificis tum maxime ſubtraxit, quòd etiam ſine catholicorum conſenſu Photino Theſſalonicenſi diacono communicaſſet, qui tum Acatij errorem imitabatur. Hanc ob rem ferunt diuino nutu hominem ſubito morbo correptum interijſſe. Sunt qui dicant eum in latrinam effudiſſe inteſtina, dũ neceſsitati naturæ obtẽperat. Huius tẽporibus Fulgentius natione Afer, Rumpenſis, epiſcopus qui in Sardiniam quoq; cũ aliis catholicis Africæ à Tranſamundo exulatũ miſſus eſt, nil prætermiſit quod ad veram Chriſti fidem pertineret docendo, prædicando, monendo. Edidit & libros de trinitate, de libero arbitrio, de regulis fidei. Scripſit & contra Pelagianam hæreſim. Orationes quoq; habuit ad populos elegantes quidem & graues. Iuuit etiam ſcriptis ſuis eccleſiam Dei Egeſippus vir doctiſsimus, qui & monachorum regulas compoſuit, & Sancti Seuerini abbatis eleganti ſtylo vitam edidit. Fauſtus autem apud Gallos epiſcopus multa tum ſcripſit copioſe & ornate, ſed eius illud opus potiſsimum laudatur, quod contra Arrianos ſcripſit, in quo oſtendit τριάδα, hoc eſt, trinitatẽ eſſentialem eſſe. Scripſit & contra eos qui dicunt, increatis aliquid incorporeum eſſe. qua in re oſtendit, tum patrum ſententijs, tum diuinæ ſcripturæ teſtimoniis, ſolum Deum incorporeum dici poſſe, ne etiam creata incorporea dicerentur. Hæc de Anaſtaſio & eius pontificatu, qui ex ſacris ordinibus ſemel Decembri menſe in vrbe habitis, presbyteros duodecim, epiſcopos ſedecim creauit. Sepultus eſt autem in baſilica Petri xiij. calendas Decembris. Sedit annum vnum, menſibus decem, dies quatuor & viginti. Vacat tum ſedes dies quatuor.

Fulgentius

Egeſippus.

SYMMA-

SYMMACHVS I.

Symmachus natione Sardus, patre Fortunato mortuo Anastasio, Pontifex creatur, non sine magna discordia. Nam dũ pars cleri Symmachũ apud basilicam Constantinianam pontificem decernit, pars altera apud basilicã Mariæ in via Noua, Laurentium in locum demortui Anastasij sufficit, seditio ingens in senatu ac populo Romano bifariam diuiso orta est, vnde omnium consensu consilium Rauennæ indicitur: discussaque re præsente Theodorico, Symmachus tandem in pontificatu confirmatur, qui certe magna clementia vsus, Laurentium competitorem Nucerinis episcopum dedit. Verùm anno quarto post clerici quidã seditionibus gaudentes, adiuuantibus Festo & Probino senatorij ordinis viris, Laurentiũ reuocant, qua ex re indignatus rex Petrum Altini episcopum Romam mittit qui pulso vtroque sedem teneret. Verùm Symmachus habita centum & viginti episcoporum synodo, & obiecta constanti animo diluit, & omnium sententijs obtinuit, vt Laurentius & Petrus malorum omnium capita relegarentur. Orta autem ob hanc rem tanta seditio Romæ est, vt multi tum ex clero, tum ex populo passim cæderentur, nec sacris virginibus parcerent. Opprimitur eo tumultu Gordianus presbyter, vir optimus ad vincula sancti Petri, nec finis tantæ cædis factus fuisset, ni Faustus consul clericos miseratus, cõtra Probinum tanti mali auctorem arma sumpsisset.

53. Pont.

Gordianus presbyter.

Respirante deinde aliquãtulum republica Christiana, Clodoueus pulsis Arrianis hæreticis, & Catholicos reduxit & Parisiorum ciuitatem regni caput constituit.

Symmachus vero Manichæos tum ab vrbe expulit, eorumque libros ante fores Constantinianæ basilicæ concremauit. Basilicas verò multas, aut ornauit, aut à fundamentis erexit. Nam & templum beate Andreę Apostoli apud sanctum Petrum ædificauit, multoque argẽto & auro exornauit, & templũ ipsius Apostolorum principis ac porticum cum marmoribus opere verimculato in angustiorem formam redegit. Gradus quoq; ipsius basilicæ ampliores fecit, aliosque gradus sub diuo dextra leuaque episcopia præterea cõstruxit. Aedificauit etiam basilicam Agathe martyris via Aurelia in fundo Lardario. Basilicã sancti Pancratij cum arcu argẽteo librarum quindecim. In basilica Pauli renouauit apsidã, cui ruina imminebat, picturisque ornauit post apsidam vero aquam introduxit, balneũque fundamẽto erexit. In vrbe autem basilicam sanctorum Siluestri & Martini à fundamentis extruxit iuxta Traiani thermas, vbi & super altare ciborium fecit argenteum librarũ centũ viginti, arcus argenteos librarum decem: confessionem argenteam librarum quindecim, suggestum quoque erexit porphyreticis & crustis marmoreis insignem. Fecit & gradus basilicæ Ioannis & Pauli post Apsidem, Auxit & basilicã archangeli Michaelis, aquamque introduxit. Sanctorum Cosmæ & Damiani oratoria à fundamentis erexit via Tiburtina in fundo Paciano, adiuuantibus Albino & Glaphyra illustribus viris. Pauperibus quoque ad basilicas Petri & Pauli habitacula extruxit, curauitque ne quid eis deesset, quod ad victum pertineret. Amator enim pauperum fuit, & episcopis ac cæteris clericis in Africa & Sardinia propter catholicam fidem exultantibus, pecunias & vestes subministrabat. Reparauit etiam basilicam sanctæ Felicitatis: & apsidam beatæ Hagnetis cum Basilica, quæ ruinam minabantur, in meliorem formam restituit. Redemit & captiuos in diuersis prouincijs multa pecunia. Constituit item vt die dominico, vel natalitijs martyrum caneretur hymnus, Gloria in excelsis Deo. Cœmiterium quoque Iordanorum vel fecit, vel in meliorem formam redegit. Nil postremò omisit, quod ad omnipotentis Dei gloriam pertineat. Huius quoque tempore ecclesiam Dei multum iuuit Gennadius Massiliensis episcopus, qui diligens Augustini imitator, & librum de dogmatibus composuit: & quid cuique ad salutem necessarium esset, declarauit. Scripsit item de viris illustribus, Hieronymum imitatus Symmachus autẽ creatis duobus & lxxxx. presbyteris, diaconis xvj. episcopis cxxij. habitis de more sacris ordinibus, moriens, ad basilicam Petri sepelitur xiiij. calendas Augusti. Sedit autem annis xv. mensibus sex, diebus xxij. Vacat tum sedes dies septem.

Episcopia.

Ciborium.

Gennadius Massiliensis episcopus.

ANNOTAT.

Schisma hoc pernitiosum, & atrox à primo Nouatiani scismate quartum fuit, cuius præter bibliothecarium in dialogis libro iij. cap. xl. beatus Gregorius mentionem facit, vbi de Pascasio Diacono loquitur. Reliqua schismata in meo indice diligenter annotabo.

HORMISDA I.

Hormisda patria Frusinonius, patre Iusto, ad Theodorici & Anastasij tempora peruenit, à consulatu Senatoris vsque ad consulatum Boethij & Symmachi. Quos Theodoricus ob suspicionem affectatæ libertatis, exilio primo, mox carcere afficit. In hac calamitate constitutus Boethius, multa scripsit quæ adhuc leguntur. Transtulit & pleraque ex Aristotele, in eademque commen-

54. Pont.

Theodoricus imper.

Boethius.

tatus est. In mathematicis doctissimus est habitus, quod eius musice arithmetice ostendūt. Postremo vero cum Symmacho senatore Theodorici iussu necatur. Sunt autem qui scribant Boethium tantam calamitatē subijsse, quod in Arrianos inueheretur, ad quos Theodoricus declinauerat. Superior sententia mihi verior videtur.

Hormisda autem hortante Theodorico, prouincialem synodum in vrbe habuit omniumque consensu Eutychianos iam antea improbatos, damnauit. Ioannem quoque Cōstantinopolitanum episcopum litteris & nuncijs adhortatus est, vt ab eadem hæresi desisteret, crederetque duas in Christo naturas esse, diuinā & humanā. Desijt parere Ioannes Anastasij viribus fretus, quem non ita multo post fulmine ictum, dedisse pœnas creditum est, tum propter hæresim quæ grauis erat, tum vel Maximè, quia legatos ab Hormisda missos, cōtra ius gentium magna affecerat contumelia: reiectos enim à se, naui quassa & rimosa ea conditione nauigare iussit, vt recta in Italiam redirent. nec vllum Græciæ littus attingerēt. Hæc etiam eisdem mandata ad Pontificem dedisse referunt, vt sciret imperatoris proprium esse imperare, & non imperata pontificis aut cuiusuis alterius accipere. Fuere autē legati, Euodius Ticinensis episcopus, Fortunatus Catinensis, Venātius vrbis Romæ presbyter, & Vitalis diaconus. Mortuo itaque Anastasio vij. & xx. imperij anno, Iustinus orthodoxæ fidei amator imperium accipit, ac statim nuncios ad pontificem mittit: qui & sedis apostolicæ auctoritatem confirmarent, & pacem ecclesijs omnibus exquirerent, quantum per religionem concederetur. Quare permotus hormisda Theodorico annuente Germanum Capuanum episcopum, Ioannem & Blādum presbyteros, & Felicem, ac Dioscorum diaconos, legatos ad Iustinum mittit, qui eos nullo non genere honoris adhibito, effusa obuiā honoris gratia monachorum, ac magna orthodoxorum & illustrium virorum multitudine honorificè accipit, congratulante clero vnà cum Ioanne Constantinopolitano episcopo. At qui cum Acatio sentiebant, istorum aduentum veriti, se in templo quodam munitissimo incluserunt, & nuncios habita consultatione ad imperatorem misere, affirmantes se nullo pacto in sententiam apostolicæ sedis venturos, nisi eis reddita fuerit ratio, quamobrē Acatius damnatus esset, hos omnes Iustinus ex templo atque ab vrbe expulit. Idem fecit Hormisda contra Manichæos iterum in vrbe Roma pullulantes, eorumque codices ante fores basilicæ Constantinianæ incendio consūmpsit.

Iustinus imper.

Eodem tempore mortuo in Africa Transamundo Vandalorum rege, Ildericus filius, quem ex captiua Valentiniani filia susceperat, regnum obtinet. Hic non hæresim paternā imitatus, sed matris Catholicæ monita secutus, omnes catholicos, quos Transamundus in exilium miserat, reduxit, atque eos suo instituto viuere permisit. Dona præterea multa ac preciosa eodem tempore Romam ad ornandas basilicas sanctorum sunt missa. Gēmas enim magnæ æstimationis Clodoueus rex Franciæ misit. Delata & dona tum aurea, tum argētea: Delata euangelia cum tabulis aureis gemmis distinctis à Iustino imperatore voti gratia. Misit & patenam auream librarum viginti cum hyacinthis, scyphum aureum gēmis circundatum. Ornauit & templum beati Petri Theodoricus rex trabe argentea M. & xl. librarū. cerostratis argenteis duobus librarum lxx. Certauit & Hormisda muneribus cum his principibus. Locauit enim ante altare Cōstantinianæ basilicæ coronā argenteā librarum viginti, cantharos argenteos sex. Ornauit etiam templum Pauli scyphis argenteis decem, amis argēteis tribus. His demum ex sententia peractis, cū etiam de more presbyteros vnum & viginti, episcopos quinque & I. creasset, moritur, ac sepelitur in basilica Petri octauo idus Augusti, consulatu Maximi. Sedit annis nouem, diebus octodecim. Vacat tū sedes dies sex.

IOANNES I.

55. Pont.

IOannes natione Tuscus, patre Constantio, à consulatu Maximi vsque ad consulatum Oliberij peruenit, Theodorici regis temporibus & Iustini Augusti, qui Orthodoxæ fidei diligentissimus obseruator, vt tandem hæreticorū nomen extingueret, Arrianos expulit, eorumque, ecclesias catholicis assignauit. Quam quidem rem Theodoricus ægrè ferens, Ioannem Pontificem, Theodorum, duosq; Agapetos oratores ad Iustinū mittit, qui eum adhortarētur, vt Arrianos restitueret: sin secus animatus esset, sciret se omnes Italiæ ecclesias, catholicas præsertim, demoliturum. Magnificè & per benignè primo quidē excepti legati sunt, qui vbi rationem legationis exposuere, cum flectere Iustinum non possent, ad lachrymas versi, ac suppliciter petentes, vt perituræ Italiæ vna cum catholicis omnibus subueniret, eò tandem pium hominem perpulere, vt Arrianos restitueret, atque eos viuere suis legibus & institutis sineret. Sunt qui scribant Theodoricum rabie sæuiendi tum incitatū, Symmachum & Boethium reuocatos ab exilio & carcere, eo tempore occidisse. Vtcunque sit, necatos Theodorici iussu constat, nec multum refert Hormisdæ ne, an Ioannis temporibus asscribantur. Ioannes autē Rauennam ad Theodoricum rediens, in carcerem propere cōijcitur: ac parum abfuit quin eum statim occideret: adeo in hominem exarserat, & fide & moribus

moribus cum Iustino sentientem. Perijt tamen sanctissimus homo in carcere pedore, situ, & inedia: quam quidem sæuitiam ira diuina non ita multò pòst grauiore pœna compescuit. Apoplexia enim Theodoricus moritur, eiusque anima (vt quidam eremita vir sanctissimus retulit) in ignem Lipareum immersa est.

Theodorico autem in regnum Amalasiuntha filia successit, cum gnato Athalarico, quem ex Eucherio marito susceperat. Quæ quidem mulier supra sexum prudentia vsa, & patris decreta mala præsertim emendauit, & Boethij ac Symmachi filijs bona paterna in fiscum delata restituit, & filium optimis disciplinis erudiuit, aduersantibus Gotthis, & acclamantibus, non litteris, sed rei militaris disciplina, regem suum imbuendum esse. Iustinus autem senex admodum, eodem ferme tempore Iustiniano sororis suæ filio imperatore relicto moritur, & Clodoueus Franciæ rex, filijs quatuor in regno relictis. Fuere tum in pretio & Benedictus Nursinus, qui rationem monasticæ vitæ Italis dedit, & Brigida Scotica mulier sanctissima, & Ioannes Antiochenæ ecclesiæ presbyter, qui multa contra eos scripsit, qui in vna tantum substantia Christum adorandum censebant. His addidit Isidorus Cyprigniũ quendam episcopum Hispanum, qui eleganter in Apocalypsim scripsit.

Benedictus. Brigida.

Ioannes autem Pontifex, antequam Constantinopolim proficisceretur, tria cœmiteria restituit: Primum fuit Nerei & Achillei via Ardeatina: Secundum, sanctorum martyrum Felicis & Adaucti: Tertium, Priscillæ. Ornauit etiam altare sancti Petri gemmis & auro. Detulit & secum Iustini imperatoris munere patenam auream librarum viginti, calicem aureum gemmis librarum quinque, quæ dona vnà secum perisse arbitror. Creauit etiam habitis de more sacris ordinibus episcopos XV. Feruntur corpus viri sanctissimi Rauenna ad vrbem delatum, sepultumque in basilica Petri vj. calendas Iulij Olibrio consule. Sedit autem annis duobus, mensibus octo. Vacat tum sedes dies octo & quinquaginta.

FELIX IIII.

Felix quartus natione Samnis, patre Castorio, Iustiniani tempora attigit. Qui Belisario duce in prœlijs vsus de Persis & Vandalis triũphat, quorum gentem in Africã traijciens idem dux præstantis animi & singularis virtutis superauit, ac prope deleuit, capto eorum rege Gilimere, & in triumphum ducto. Amalasiuntha vero seditionibus Gotthorum diu vexata, mortuo filio Athalarico, quo cum moleste vixit Theobaldum consobrinum suum regni consortem fecit. Erat autem Theodahatus ita Græcis & Latinis litteris edoctus, vt & tẽporum suorum historiam eleganter scripserit, & Platonicam disciplinam optimè callueris segnis tamen ad res agendas habebatur. Verum hortante Amalasiuntha, Burgundiones & & Alemannos felicibus prœlijs superauit.

56. Pont. Iustinianus

Theodahatus.

Felix autem rei diuinæ interim curam gerens & patriarcham Constantinopolitanum declinantem à fide, anathemate notauit, & sanctorum Cosmæ & Damiani templa, quæ adhuc extant in vrbe via Sacra apud forum Romanum ædificauit, quod carmen vermiculato opere notatum adhuc indicat. Basilicam quoque sancti Saturnini via Salaria incendio consumptam, restituit. Sunt qui scribant Casiodorum hac ætate fuisse, qui & senator de regenda repub. multa conscripsit: & monachus psalterij sententias eleganti oratione ac stylo edidit. Ferunt etiam Priscianum Cæsariensem grammaticum insignem, librum suum grammatices tum composuisse. Arator quoq; vrbis Romæ subdiaconus, versibus hexametres euangelia conscripsit. Laudatur & Iustianus Valentinæ ecclesiæ episcopus: multa enim prędicauit & scripsit ad doctrinam Christianam pertinentia. At Felix habitis de more sacris ordinibus, vbi præsbyteros quinque & quinquaginta creasset, diaconos quatuor, episcopos nouem & viginti, moritur, ac in basilica Petri sepelitur quarto idus Octobris. Annis quatuor sedit, mensibus duobus, diebus tredecim. Vacat tum sedes dies tres.

Caßiodorus Priscian. grammaticus.

BONIFACIVS II.

Bonifacius secundus, patria Romanus, patre Sigeuulte, Iustiniano imperante fuit.

57. Pont.

Quem quidem imperatorem tanti constat ingenij, tantæque doctrinæ fuisse, vt mirum non sit, si leges Romanas sparsas & incompositas in ordinem ad vtilitatem hominum redegerit, eaque absciderit, quæ superuacanea & inutilia videbantur. Hac tamen in re, consilio & opera Ioannes patricij Treboniani, Theophili, & Dorothei vsus est, qui tum doctrina & auctoritate insignes habebantur. Immensum namque illud librorum pelagus (ad duo enim fere millia librorum fuisse constat) coaceruatis simul ab vrbe condita vsque ad hæc tempora tot iudicijs, in quinquaginta libros titulatim digessit, quos nunc Digesta, nunc Pandecta appellant: quod omnem ciuilem doctrinam contineant. Idem quoque legum Epitomen fecit librorum quatuor.

Has

Iustiniani codex.

Has autem leges institutiones vocat. Dicimus etiam Iustiniani codicem & volumen esse. Sunt præterea qui dicant Iustinianum ipsum libros de incarnatione Domini eleganter scripsisse, templumque in honorem Dei patris (nam filius sapientia est) sanctæ Sophiæ, quo nullum est in orbe maius, sua impensa, suoque iussu ædificatum.

Huius itaque tempore Bonifacius Pontifex creatur, non sine contentione tamen: nam & Dioscorus diuiso bifariam clero, in demortui Felicis locum subrogatur. Exagitatus autem clerus hac seditione diebus octo & viginti, morte Dioscori à tanta perturbatione tandem liberatur: vnde Bonifacius ad confirmandam ecclesiam conuersus, instituit ne quispiã sibi in episcopatu successorem deligeret, quod postea multi pontifices confirmarunt. Instituit item vt in demortui locum alter pontifex, si fieri posset, tertia die sufficeretur, ne dilatio seditionem faceret. Diuisit & populum à clero dum celebraretur. Hoc eodem tempore multi ex Romana nobilitate Benedicti sanctitate moti, in montem Casinum peruenere religionis gratia: inter quos Maurus quidem ac Placidus insignes habentur. Laudatur & Dionysius abbas, qui tum Romæ Paschæ calculum mira ratione composuit. Facundi quoque scripta contra Eutychianos quosdam tum pullulantes, laudantur. Martinus præterea gentem Suessionum prædicatione & scriptis ab Arriana hæresi ad nostros traduxit. At Bonifacius cum in pontificatu sedisset annis duobus, diebus duodus, moritur, & in basilica Petri sepelitur. Sedes autem mensibus duobus tum vacat.

IOANNES II.

58. Pont.

IOannes secundus, patria Romanus, patre Proiecto ex Cælio monte, Iustiniani tempore fuit: qui statim vbi pontificatum inijt, Anthemium episcopum damnauit, quòd in Arrianam hæresim declinasset. Sunt qui scribant hũc episcopum Constantinopolitanum fuisse. Iustinianus verò sedem Romanam veneraturus, Hyppatum & Demetrium episcopos Romam cum muneribus mittit, qui & Romanum Pontificem suo nomine salutarent, & munera hæc beati Petri templo offerrent, scyphum aureum circundatum gemmis librarum sex, scyphos argenteos duos librarum duodecim, calices argenteos duos librarum quindecim. Interim verò, dum hæc dona misisset, Mundus exercitus Iustiniani dux, Salonas vrbem munitissimam capit, ac Gotthos prælio vincit non incruenta victoria. Vnà enim cum filio egregiæ virtutis adolescente, Mundus eo prœlio occiditur, quo nihil potuit Iustiniano molestius nuntiari: tanti faciebat hominis virtutem & fidem. Ioannes autem pontifex, de quo pauca admodum scribunt historici, moritur, vbi ex sacris ordinibus semel habitis, presbyteros quindecim, episcopos vnum & viginti creasset, sepeliturque in Basilica Petri sexto calendas Iunij. Sedit annis duobus, mensibus quatuor. Vacat tum sedes dies sex.

ANNOTAT.

Huius Ioannis mentio extat in antiqua tabula, sita in pauimento basilicæ S. Petri ad vincula, his verbis.

*SALBO PAPA N. IOANNE COGNOMENTO MERCVRIO. EX SANCTÆ ECCL. ROM. PRESBYTERIS ORDINATO. EX TIT. S. CLEMENTIS. AD GLORIAM PONTIFICALEM PROMOTO. BEATO PETRO AP. PATRONO SVO A VINCVLIS EIVS SEVERVS PRESB. OFFERT ET IT. P. C. LAMPADI ET ORESTIS VV. CC. VRBICLVS CERDINVS EST.

AGAPETVS I.

59. Pont.

Amalasiuntha.

AGapetus patria Romanus, Gordiano presbytero ecclesiæ sanctorum Ioannis & Pauli, pontifex creatus, à Theodahato, statim ad Iustinianum mittitur, ei infensum, quod Amalasiuntham Athalarici matrem, in insulam lacus Vulsiniensium relegauerat, interficique iusserat. Erat enim hæc femina ita Græcis & Latinis litteris imbuta, vt cum quouis docto disputando congredi auderet. Prætereà verò ita linguas barbarorum omnium callebat, vt sine interprete cum his omnibus loqueretur, qui tum Romanum inuaserant imperium. Huius autem mulieris interitum Iustinianus ita ægre tulit, vt bellũ Theodahato se illaturum minaretur. Agapetus itaque eò missus, ac benignè & honorificè susceptus, cum pacem impetrasset ab imperatore, tentatur vt Eutychianã opinionẽ confirmaret. Verum cũ Iustinianus ab ea re hominẽ sanctissimũ abhorrere cerneret, precibus minas addidit. Tum Agapetus, ego, inquit, ad Iustinianũ Christianissimũ principẽ venire optaui, sed Diocletianum inueni, quẽ Christianorũ hostẽ fuisse cõstat. Hac libertate loquendi & Dei nutu Iustinianus

permotus,

permotus,& fidẽ catholicã amplexus est, & pulso Anthemio Cõstantinopolitano episcopo qui Eutichyanam hæresim tuebatur, Menam catholicũ in eius locum suffecit Agapeto consecrante,qui haud multò post Constantinopoli moritur,cuius corpus loculis plumbeis clusum , Romam defertur, ac in basilica Petri sepelitur. Sedit autem mensibus vndecim, diebus vndeuiginti. Vacat tum sedes mensem vnum, dies nouem & viginti.

SILVERIVS.

Siluerius natione Campanus, patre Hormisda episcopo, Theodahato iubẽte pontifex creatur, cùm antea non regum, sed imperatorum auctoritas interueniret. Plus autem valuere Theodahati minæ quàm decreti ratio. Mortem enim his clericis minatus est,qui nomina sua non subscriberent in creatione Silueri. *60. Pont.*

Hanc ob rem,& vt etiam Amalasiunthæ necem vlcisceretur Iustianus,Belisarium patritium cum exercitu in Italiam mittit. Nauigans hic primò Siciliam attigit,eáque in fide imperatoris retinuit. Interim verò mortuo Theodahato, cum Gotthi regẽ cõtra voluntatem Iustiniani creassent , Belisarius è Sicilia mouens , Italiam à tyrannide Gotthorum liberaturus, in Campaniam veniens,Neapolim mandata imperatoris nequaquam facientem vi capiens ac diripiens, Gotthos omnes qui in præsidio erant, ac magnam partẽ ciuium interfecit, abactis inde virginibus ac pueris cum omni præda. In tanto autem belli furore & templa spoliata, & virgines sacras violatas fuisse constat. Inde verò Romam cum exercitu properans, noctu vrbem ingressus, tantum terroris Gotthis, qui in præsidio erant incussit, vt omnes relictis portis ac mœnibus Rauennam confugerint. Belisarius autem superventurum Vitigim cum ingenti exercitu ratus, cui aperto marte nequaquam par esse posset,mœnia vrbis pro tempore vallo ac fossa opus esse videbatur quã celerrime muniuit. Superueniente deinde Vitige cum ingenti exercitu, ad centum namque millia hominum secum duxisse fertur, continere se mœnibus Belisarius contentus fuit, cum non amplius quinque millibus hominum secum duxisset. Castra inter duos aquæ ductus locat Vigitis, quò munitiora sint: quorum alter ad Latinam viam, alter verò ad Prænestinam vergit, seque inuicem iungunt quinto ab vrbe milliario:& ne aqua ad vrbem Romam influeret,omnes aquæ ductus,quos ad quatuordecim fuisse constat, intercisi sunt. Portum quoque Vitigis cum parte copiarum occupat, qua ex re magna calamitas Romanis illata est, cũ & bello simul & fame laboratum sit. *Vitigis.*

Interea verò instigante Vigilio diacono ciue Romano & apocrisario, Theodora Augusta Siluerio imperat, additis etiam minis, vt pulso Menna ab vrbe Constantinopoli, Anthemium reuocet, quem diximus ob Eutichianam hæresim damnatum esse. Id autem cum facere pontifex recusaret,scribit ad Belisarium mulier, vt pulso Siluerio, in eius locũ Vigilium sufficiat. Belisarius autem rei bellicæ intentus, rem Antoninæ vxori suæ committit, quæ quidem subornatis à Vigilio testibus qui affirmarent Siluerium vrbem Romam Gotthis hostibus prodere voluisse,hominé coegit abdicare se pontificatu:ac posito pallio cucullam monasticam sumere, qui in Pontiam insulam in exilium missus, non sine opinione sanctitatis moritur . Ferunt Gallos hoc tempore nuncijs & litteris Benedictum rogasse , vt vnum aliquem ex discipulis suis ad se mitteret,qui Gallos monasticam vitã edoceret. Quare Benedictus Maurum eò misit, qui omnibus vita & moribus rationem bene ac beate viuendi dedit: quiq; etiam multa monasteria constituit. Vigilius autem clericis Romanis ex Antoninæ sententia ita petentibus, pontifex creatur. At verò Siluerius vbi annum vnum, menses quinque, dies xij. in pontificatu vixisset, vt dixi, in insula Pontia moritur ac sepelitur xij. calendas Iulij. Vacat tum quidem episcopatus dies sex. *Vigilius Pontifex creatur.*

VIGILIVS I.

Vigilius patria Romanus,patre consule,imperãte Iustiniano,Pontifex creatur cuius temporibus Constantinopoli quinta synodus habita est contra Theodorum & omnes hæreticos, qui affirmabant beatissimam Virginem solum hominem, non etiam Deum & hominem peperisse: qua quidem in synodo statutum est, vt beata virgo θεοτόκος diceretur, quod Deum suo partu nobis edidisset. *61. Pont. Synodus Constantinopolitana.*

Interim verò Belisarius auctis copijs, cum per annum integrum & dies nouem mœnia vrbis tutatus esset, egredi constituit, & collatis signis cum Vitigine decernere. Is autem copijs suis diffidens, incensis castris Rauennam magnis itineribus proficiscitur. Eò & Belisarius propere mouet, ac Vitigim in vrbe captũ cum omni familia & magna procerũ parte, recuperataque fere tota Italia, Constantinopolim secum ducit, quinto anno postea quàm in Italiam venerat. Idem quoque Mauros Africam vastantes, mira celeritate perdomuit,

deque

deque hostium manubijs crucem auream gemmis distinctam librarum centum, cerostrata duo magni pretij, Petro Apostolorum principi dono misit. Duo item xenodochia, quæ nos domos hospitales appellamus, sua impensa Romæ ædificat: quorum alterum in via lata, alterum via flaminia extabat. Condidit & monasterium sancti Iuuenalis apud hortam vrbem, additis fundis, vnde Monachi pascerentur.

Instabat tum Theodora, vt Vigilius Pontifex Constantinopolim proficisceretur, Anthemiumque vt pollicitus fuerat, restitueret. Negat vigilius se id facturum, quod malis promissis standum non sit. Censere enim se quæ Agapetus & Siluerius contra Anthemum hæreticum egissent, iure facta esse: & propterea eorum acta nullo modo sibi rescindenda videri, Irata Theodora, Romanis quibusdam adiuuantibus, vigilium in iudicium vocat: & quòd eius fraudibus Siluerius circũuentus exulatum abierit: & quod ipso iubẽte, adolescens quidam à nepote Vigilio Asterij consulis filio cæsus ad necem sit. At verò ne iudicij pœnam Vigilius refugeret, Anthemium quendam cum his mandatis Romam mittit, vt Vigilium parere recusantem, ad se vi etiam perduceret. Is verò Romam veniens, mandata facturus in basilica sanctæ Cæciliæ hominem comprehendit, munera populo ob diem natalem suum distribuentem more Romano, ac captum quibusdam Romanis adiuuantibus Constantinopolim perducit. Ferunt Vigilium naui per Tiberim deuectum, fustibus & saxis cum execratione à populo impetitum: cumque hac exprobatione, Malè meritus de Romanis es, mala omnia tecum veniant. In Siciliam verò perueniens concedentibus his qui captum ducebant, quosdam ad sacros ordines asciuit, ex hisque Ampliatum presbyterum, & Valentinum episcopum, qui clerum & Romanam ecclesiam interim gubernaret. Ei verò è Sicilia Constantinopolim mouenti, Iustinianus cum magno comitatu fit obuiam. Ingrediuntur vrbem clero præcedente, vsque ad templum Sanctæ Sophiæ. Tentare tum Theodora Vigilium, vt quod pollicitus erat, præstaret. Qui ille, malle se quoduis suppliciũ pati respondit, quàm sententiam mutare: & cùm mulier & qui secum aderant, minis instarent, Ad Diocletianum se, non ad Iustinianũ, quemadmodum arbitrabatur venisse, dicens, ita cæsus est, vt paulum abfuerit, quin tum occideretur. Fugiens itaque in templum sanctæ Euphæmiæ, quod haud procul aberat, inde à crassatoribus trahitur & iniecto in collũ eius fune, tanquam latro per totam vrbem vsque ad vesperam trahitur. Deinde verò carceri inclusus, pane & aqua tantummodo aliquandiu vitam duxit, ita patienter & æquo animo, vt semper diceret se etiam peiora meritum, si digna pro peccatis pœna irrogaretur. Clerici autem qui hominem secuti fuerant, partim in exilium, partim ad excidenda metalla deportati sunt. Verùm postea rogantibus Romanis omnibus, qui iam sententiam mutauerãt & instante Narsete, quem Iustinianus contra Gotthos Romam miserat, Vigilius ac exules omnes in patriam remittuntur. At verò, cùm Syracusas in Siciliam peruenissent, Vigilius quem tot mala, tot curæ occidere non poterant, ex calculo moritur: eiusque corpus Romã defertur, & apud sanctum Marcellum via Salaria sepelitur. vixit autem in pontificatu cùm Romæ tum alibi annis decem & septem, menses sex & viginti. Vacat tum sedes eius morte mensibus tribus, diebus quinque.

ANNOTAT.

Huius Vigilij ingressus parum legitimus fuit, cùm præter ecclesiasticas regulas prædecessore suo Silnerio viuente, & Pontificatus administratione submoto, per vim pontificatum Romanum occuparit. Et idcirco sextum schisma, quod Siluerij morte finitum est, notaui. Proculdubio Vigilius ambitionis spiritu diu laborauit. Nam paulo ante sub Bonifacio Papa II. se in pontificatu coadiutorem creari procurauerat, & ea re ille tunc ex animo succedente, aliquo tempore post, Siluerij locum inuasit. Quæ omnia illi Siluerius exul in epistola quadam, quæ secundo consiliorum tomo excusa est, vehementer exprobrat, auctor Bibliotecarius.

PELAGIVS. I.

62. Pont.

Totila Gotthorum rex

PElagius primus, patria Romanaus, ptre Ioanne Vicariano,

Eo tempore fuit, quo Totila Gotthorum rex Vannĩio mouit cũ magno exercitu, Italiam inuadens ac diripiens, adeo vt propter seuitiam & rabiem, flagellum Dei vocatus sit. perueniens deinde ad montem Cassinatem in Campaneam iturus, gregarij militis habitu à Benedicto viro sanctissimo dignoscitur: & minis deterretur, ne tantopere in Christianos sæuiat. Inde vero mouens, in Samnium proficiscitur, Beneuentum oppugnat, vrbis mœnia demolitur, Neapolim obsidet, Cumas recipit, & magna benignitate ac modestia vsus plerasq; matronas Romanas ibi captas Romam ad suos intactas remittit. Capta deinde Neapoli, atque occupata omni illa Italiæ parte, quæ ad Siciliam vergit, in Romanos mouet: quos quidem occupato prius portu, vnde subuehi comeatus poterant, tam acri obsidione pressit, vt inopia rerum, humana quidam vescerentur carne. Tandem verò Totila pet Ostiensem portam vi irrumpens, vrbem capit,

vrbem capit, ac direptam incendit. Sunt tamen qui scribant ei in animo fuisse vrbẽ seruare, misisseque noctu præcones per vrbem, qui militibus mandarent, vt vrbi parcerent. Hoc verò vbi Iustinianus comperit, Narsetem Eunuchum cum magno exercitu in Italiam propere mittit. Narses enim, vt nonnulli scribunt, primo quidem bibliopola fuit. hunc cũm in cubiculum suum accepisset imperator, cognita hominis virtute, eum in ordinem patriciatus asciuit. Pietatis enim, religionis, misericordiæ, munificentiæ, gratiæ postremo vnicum exemplar tum omnibus erat. Is igitur acceptis etiam auxiliaribus copiis ab Alboino Longobardorum rege, Gotthos inuadit, obtruncat, persequitur. Nam & Totila apud Brixellũ malè pugnans occiditur, & Theias in eius locum suffectus, non longe à Nuceria fortiter pugnas, virtute Narsetis opprimitur. Atque ita secundo & septuagesimo anno postea quã Theodoricus eorum rex primò Italiam ingressus est, Gotthorum nomen cum regno interiit. Iustinianus quoq; non ita multò pòst quadragesimo imperij sui anno moritur, vir quidẽ memoria dignus, cũ merito suo Alemannicus, Gotthicus, Vãdalicus, Persicus, Africanus, more veterum imperatorũ appellari posset, licet aliorũ opera & suo consilio hæc gesta sunt.

Narses mittitur.

Alboinus.

Pelagius autem ecclesiam Dei in tantis perturbationibus non deserens, constituit vt hæretici & schismatici coërceri etiam sæcularium manu possent, quando ad sanitatem rationibus non deducerentur. Hic autem accusatur quod malorum Vigilij causa fuisset, cum Iustinianus eum Vigilio præferret, vidente populo & clero crucem tangens & euangelium, iureiurando suscepto, se à tanto crimine purgat. Inde Narses ad vrbem veniens, supplicationes pro rebus bene gestis à sancto Pancratio vsq; ad sanctum Petrum celebrat, vrbemque à Gotthis liberatam, quoad fieri potest instaurat. Vna verò cum Pelagio instituit, ne vllus ambitione vel pretio ad quosuis sacros ordines admittatur. Pelagius præterea Valentinum notarium suum, virum probatæ fidei & religionis, thesauris ecclesiæ præficiens, basilicam Apostolorum Iacobi & Philippi inchoat. Sunt qui scribant Cassiodorum monachum virum doctissimum, vsque ad tempora Pelagij peruenisse, qui primum consul, inde senator factus, postremo monasticam vitam, spretis rebus omnibus, complexus est. Aiũt & Victorem Capuanum episcopum librum Phase tum composuisse, quo potissimum Dionysium abbatem Romanum inscitiæ arguit, qui Paschalem calculum inepte nimium composuisset. Ornarunt etiam Pelagij tempora sanctitate & doctrina Sabinus Canusinus, Gregorius Lingonensis, Vedastus beati Remigij discipulus, & Attrebatum episcopus. Herculanus verò Perusinus antistes à Totila interemptus, in sanctos refertur. Pelagius autem vndecimo sui pontificatus anno, mense decimo, die octauo & vigesimo moritur, & in basilica Petri sepelitur: vbi ex sacris ordinibus bis mẽse Decembri habitis, presbyteros sex & viginti, diaconos vndecim, episcopos vndequadraginta creasset. Vacat tum sedes mensibus tribus, diebus sex & viginti.

Cassidorius

Victor Capuanus.

IOANNES III.

IOannes tertius, patre Anastasio ex illustri genere orto, Iustini temporibus fuit, qui Iustiniano successit, cuius certè nulla in re similis fuit.

63 Pont. Iustinus Iustiniano successit.

Auarus enim, improbus, rapax, deorum atque hominum contemptor habitus est. Hãc ob rem, cum totus auaritię & cupiditati inhæreret, libidine habendi in insaniam vertitur, cuius vxor Sophia imperium vsque ad Tiberij secundi tempora gubernauit: hæc autem mulier instigãtibus quibusdam delatoribus, qui Narsetem oderant, hominem ab Italia ad se cum ignominia verborum reuocat, videlicet vt eunuchus ad lanam & pensa rediret. Ferens id iniquo animo, vt par erat, Narses, respondet se talem orsurum telam, quæ inextricabiles errores æmulis atque inimicis suis præstaret, quod etiam fecit. Alboinum nanque Longobardorum regem cum omnibus copiis è Pannonia in Italiam ad capessandas sedes vberiores quas in Pannonia occupauerant, litteris & nunciis accersit. Obtemperans itaque Narsetis monitis Alboinus, Italiam per Syrmium ingressus cum coniugibus & liberis, cumque exercitu lectissimo, primo quidem omnem Venetiam occupat. inde Insubriam ingressus, Mediolanum vi capit ac diripit. Papiam triennio obsessam, in potestatem suam tandem redigit. Hac autem victoria lætus Alboinus, Veronam se contulit, quam regni totius sedem cõstituerat. Vbi verò conuiuio exhilaratus, Rosimundam vxorem ea patera bibere compellit, quam ex patris ipsius mulieris capite à se occisi, in poculum redegerat. Erat autem in exercitu Alboini Helmechidis Longobardus adolescens forma insignis. & nobilitate atq; armis pręstantissimus, cuius consuetudine Rosimunda quidem delectabatur: quemq; in cubiculum secreto ducens, proposita regni spe, Alboinum obtruncare compulit. Verùm cum aduersantibus Longobardis de spe regni decidissent, ambo ad Longinũ, qui tũ Rauennæ præerat, confugêre. Nec ita multò pòst. seipsos inuicem veneno petentes, diem extremum claudunt. Multas clades tum passa Italia est, irrumpentibus in prouinciã barbaris, quas quidem portendere prodigia illa tempestate visa, & igneæ acies in cælo apparentes: ita etiam in immensum Tiberis creuit, vt inundatione sua populo Romano magnas calamitates intulerit.

Interim verò Ioannes pontifex & sanctorum cœmiteria restituit, & Iacobi ac Philippi ecclesiam à Vigilio inchoatam perfecit: & Narsetem Romanis non dissimulanter iratum, quòd de se malè opinarentur, idque ad Sophiam scripsissent, è Neapoli ad vrbem ducit: vbi haud ita multò pòst Narses moritur, cuius corpus loculis impositum, Constantinopolim defertur. Actum tum demum de nomine Italico putassem in tanta rerum perturbatione, nisi sanctissimi viri perituræ prouinciæ succurrissent. Nam & Paulus patriarcha Aquileiensis, & Felix episcopus Taruisinus, Alboinum vbi Italiam attigit, mitiorem ciuibus suis & prouinciæ reddidêre. Et Fortunatus vir singularis litteraturæ & eloquentiæ Gallos ad mitiorem cultum redegit scriptis & exemplo. Ad Sigibertum enim eorum regem, libellum de gubernãdo regno perscripsit, ac beati Martini vitam eleganter composuit. Sunt qui scribant Germanum Parisiẽsem episcopum, virum quidem sanctissimum hoc tempore fuisse, qui Franciæ reges semper in officio cõtinuit & adeo quidem, vt inter se certatum religione, pietate, gratia, humanitate sit. Nil enim in Germano cernebant, quod ipsi nõ imitarentur, tantum valent boni pastoris exempla. Ioannes autem, cuius temporibus Armenij fidẽ Christi recepêre, moritur, ac in basilica Petri sepelitur pontificatus sui anno duodecimo, mense vndecimo, die sexto & vigesimo. Vacat tum sedes eius morte mẽsibus decem, diebus tribus.

Paulus patriarcha.

Pastoris boni exempla.

BENEDICTVS I.

64. Pont.

BEnedictus patria Romanus, patre Bonifacio, Tiberij secũdi tẽporibus fuit. Quem quidem Iustinus per adoptionem in filium & regni hæredẽ susceperat, ac merito certè, cum in homine ea ornamenta essent, quæ in optimo principe requiruntur, clementia, iustitia, pietas, religio, sapientia, constantia & perpetua fortitudo. Verùm inter alias eius virtutes benignus & liberalis in omnes, potissimũ verò erga pauperes habitus est, & ob eam rẽ dominus largas opes ei subministrauit. Nam dum semel per ædes suas contentius inambularet, cerneretque in pauimento marmoream crucem, eam religionis causa, ne pedibus culcaretur, auferri iussit, meliorique loco atque honestiore reponi. Post hanc verò vna atque altera inuenta est: sub qua tantam vim auri & argenti reperit, quantam hominis beneficentia requirebat: cuius quidem magnam partem pauperibus erogauit. Ferunt etiam Narsetis thesauros ad eum ex Italia delatos fuisse, quibus conflatis ad munificentiam & liberalitatem vsus est. Ad Sigibertum nanque Francorum regem, qui se per legatos inuiserat, cum reliquis muneribus, quæ magna fuere, aureos etiam quinquaginta singularum librarum misit: quorum pars vna imagine principis signata erat his litteris, Tiberij Constantini perpetui Augusti: Altera verò pars quadrigam continebat cum ascensore: atque his litteris, Romanorum Gloria. Et ne quid ad integram eius felicitatem deesset, exercitus, quem in Persas miserat, victor rediens, tantam prædam cum elephantis viginti auexit, quantam nullus vnquam antea. Hoc requirebant eius merita erga genus humanum: hoc religio in Deũ Saluatorem nostrum: hoc postremò eius beneficentia erga populum Romanum, quem & armis quoad fieri potuit, ab hostibus tutatus est: & immisso ex Ægypto frumento, à sæuissima fame liberauit, interuenientibus Benedicti Pontificis precibus, quem Tiberius mirum in modum dilexit & obseruauit. Adeo enim Longobardi longè & latè Italiam vexauerãt diutino bello, vt ex illa vastatione rerum omnium caritas & inopia oriretur. Dum hæc in Italia agerentur, Ioannes Constantinopolitanæ vrbis episcopus, orientalem ecclesiã quoad fieri potuit, in fide continuit, legendo, disputando, scribendo, monendo, docẽdo, licet multos aduersarios habuerit. Idem quoque fecit Leander Toletanus, vel (vt quidam volunt) Hispalensis episcopus, in quo doctrina, & eloquentia pari lance certabant. Multa enim cõposuit, tum ad confirmationem nostri dogmatis, tum ad confutationem Arrianæ perfidiæ, quã tanquã teterrimam labem Vãdali ex Africa in Hispaniã à Belisario pulsi, secũ detulerãt.

Leander Toletanus

Benedictus autem (vt quidem scribũt) solicitudine & dolore, quem in calamitatibus vrbis Romæ & prouinciæ Italiæ conceperat, moritur quarto pontificatus sui anno, mense vno, & diebus octo & viginti. Vacat tum sedes mensibus duobus & diebus decem.

PELAGIVS II.

65. Pont.

PElagius secundus, patria Romanus, patre Vnigildo, à Tiberio ad imperatorẽ Mauricium Tiberij generum peruenit. Huic enim & si Cappadox erat, imperium tamẽ ob virtutem & strenuitatem in rebus agendis commissum est. At verò Longobardi, cum post mortẽ Alboini viginti annis sub ducibus fuissent, Autharim regem sibi creãt, quem & Flauium appellarunt: quo quidem cognomento omnes Longobardorum reges deinceps vsi sunt. Mauricius autem pellere Italia Longobardos conatus, Sigibertum Francorum regem mercede ad id bellum solicitat. qui statim comparato Gallorũ & Germano-

Mauricius Tiberij gener.

manorum

manorum magno exercitu, cum Authari decertãs, magno accepto incommodo superatur. Hac autem elati victoria Longobardi, vsque ad fretum Siculum peruenere, vrbes Italiæ in potestatem suam redigentes. quò minus verò vrbe Roma diu obsessa potirentur, fecere imbres, & quidem frequentes: quibus hostes à mœnibus propelluntur. Tanta enim tum aquarum inundatio fuit, vt Noe diluuium renouatum crederetur.

Aquarum inundatio.

Hæc autem vna fuit causa, quare Pelagius iniussu principis tum pontifex creatus sit, cũ extra obsessam ab hoste vrbẽ mitti quispiã nõ posset. Nil enim tũ à clero in eligendo põtifice actum erat, nisi eius electionem imperator approbasset. Missus itaque Constantinopolim ad placendum imperatorem Gregorius diaconus vir optimus atque doctissimus, vbi ex sententia pontificis omnia peregisset, nequaquam otio & ingenio suo abusus, & libros moralium in Iob composuit, & Eutychium quendam Constantinopolitanæ vrbis episcopum, ita præsente Augusto disputationibus conuicit, vt omnia, quæ in libro suo de resurrectione conscripserat, retractare coactus sit. Dicebat enim corpus nostrum in illa resurrectionis gloria vento aëreque subtilius futurum, & ob eam rem tangi nõ posse. Quod cõtra illud dominicum est, palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, quemadmodum me videtis habere. Pelagius autem vbi Gregorium rogatu populi Romani ad vrbem reuocasset, & domum paternã in xenodochion pauperum senum redegisset, Hermetisque martyris cœmiterium ac basilicam Laurentij martyris à fundamentis extruxisset, pestilentia moritur: quæ tum maximè Europam omnem vexabat, anno pontificatus sui x. mense secundo, die decimo. Sepultus est autem in ecclesia beati Petri in Vaticano. Vacat tum sedes mensibus sex, diebus octo & viginti.

Luc. 24.

ANNOTAT.

In eo, quod Platina scribit Pelagium Pontificem iniussu Principis creatum, nihilq; tum à clero in eligendo pontifice actum esse, nisi eius electionem imperator approbasset, non ita accuratè rem hanc attigisse visus est, quæ sic se habet. Gothis Italia omni per Narsem patricium pulsis, eaq; cum vrbe Roma orientalis imperij parte facta: sub Iustiniano imperatore, ex auctoritate Papæ Vigilij nouus quidam in comitijs Põtificijs mos inoleuit. Is fuit, vt mortuo Papa, noua quidem electio more maiorũ statim à clero S.P.Q.R. fieret, verùm electus Romanus Pontif. non ante consecrari, atque ab episcopis ordinari posset, quã eius electio ab imperatore Constantinopolitano confirmata esset, ipseq; litteris suis patentibus licentiam electo Pontifici concederet, vt ordinari, & consecrari posset, atque ita iurisdictionem pontificatus tum obtineret. Pro qua licentia consequenda electo necesse erat certam pecuniæ quãtitatem imperatori transmittere. Qua venia obtenta, ipse postea consecrabatur, & Romanum administrabat Pontificatum. Antea enim idem dies comitiorum, & consecrationis Pontificis renuntiati erant. Hoc autem ideo Iustinianum imperatorem, vel ex eius auctoritate Vigilium Papam instituisse credendũ est, vt imperator certus esset de conditionibus noui Pontificis, cuius tum maxima esse auctoritas cœperat, imperatoribus præsertim Italia absentibus, ne aliquo Pontifice factioso, vel imperatoris hoste ordinato, Vrbs, & Italia eo auctore ab orientali imperio deficeret, seq; finitimis barbaris traderet, quod Siluerium Papam aliquãdo quæsisse sibi persuadebat. Qua ratione fiebat, vt in nouis comitijs eum potissimum Romanum Pontificem crearẽt, quem imperatori, à quo confirmandus erat, amicum esse scirent, & de quo ille confideret nihil in Italia contra imperium moliturum, barbaris præsertim Longobardis, eam paulo post vexãtibus. Perdurauit hæc consuetudo vsque ad Benedictum II. cuius sanctitate permotus Constantinus imperator Heraclij pronepos edicto suo iussit, vt deinceps quem clerus S.P.Q.R. Pontificem summũ delegissent, is nulla amplius imperatoris confirmatione expectata, more vetustissimo, statim ab episcopis ordinaretur. Rursus Hadrianus primus hoc ius, & paulo amplius Carolo magno Francorum Regi, & eius successoribus Regibus Francorum, primum, deinde Imperatoribus Romanorum concessit: quod successoribus eius ab Hadriano III. ereptum Othoni primo Germanorum Regi, & Romani Imperatori restituit Leo VIII. Id postremo Gregorius VII. Herico IIII. ademptũ Cardinalibus, & clero S.P.Q.R. primum, deinde alij Pontifices, qui secuti sunt, Cardinalibus tantum permisere. quod ad nostra vsque secula perdurat. Ex epistola S. Gregorij IIII. libri primi, Anastasio Bibliothecario in vitis Pelagij II. Vitelliani, Agathonis, & Benedicti II. Romanorum Pontificum. Item post Carolum magnum, Gregorij IIII. Sergij II. Leonis IIII. Benedicti III. & Nicolai. Abbate Vrspergense ex Ademaro monacho S. Germani in eorundem Pontificum enarrationibus. Registro Gregorij Papæ VII. Sigeberto in Chronico, Guillelmo Tyrio lib. 1. cap. 13. de bello sacro, Gratiano in decretis distinctione lxiij. Concilij Lateranensis sub Alexandro III. Papa celebrati actis, & alijs vetustis S.R.E. monumentis.

GREGORIVS I.

66. Pont.

GRegorius patria Romanus, patre Gordiano, viro senatorio, vno omnium consensu inuitus etiam pontifex creatur, anno domini DCX. Monachus nanq; erat, ac Leuita. Is autẽ, cũ principis cõsensus requireretur, vt antea dixi, nuntios cũ litteris miserat, qui Mauritiũ obsecrarẽt, ne pateretur electionẽ cleri & populi Romani ea in re valere.

Interceptæ ſunt litteræ à præfecto vrbis, ac diſcerptæ, ſcripræque aliæ, quibus rogabatur, vt quem populus ac clerus in pontificem legiſſet, eundem imperator confirmaret, quo nihil ei nunciari iucundius ac gratius potuit, cum ſecum familiariter, dum Conſtantinopoli erat, Gregorius vixiſſet, filiumque eius è fonte baptiſmatis leuaſſet. Remittit itaque Mauritius nuntios, ac quidem properè, qui Gregorium confirmarent, cogerentque hominem ſanctiſsimum pontificatus gubernacula in tanta perturbatione rerum ſuſcipere. Is itaque non ſibijpſi, ſed vtilitati hominum, ac honori diuino conſulens, quem certè ob religionem & pietatem rebus omnibus ſemper ante tulerat, ſpretis opibus, poſthabitis voluptatibus atque omni ambitione, & potentia, gubernacula reipublicæ Chriſtianæ ſuſcipiens, ita vixit, vt vſque ad tempora noſtra neminem ex ſucceſſoribus parem habuerit, nedum ſuperiorẽ vel ſanctitate vitæ, vel diligentia in rebus agendis, vel doctrina & ſcriptis. Nam & librum de ſacramentis compoſuit, & Antiphonarium tam diurnum quàm nocturnum, & commentarios in Ezechielem & quadraginta homilias in euangelia, in Iob quoque (vt dixi) allegoricè ad mores, & hiſtoriam reſpiciens, eleganter ſcripſit. Edidit & libros quatuor in dialogo: & librum quem paſtoralem appellauit, ad Ioannem epiſcopum Reuennatẽ de ratione gubernandæ eccleſiæ. Inſtituit præterea, ne quid ornatus & concentus inter ſacrificandum deeſſet, vt antiphonæ canerentur: hæ vulgò introitus vocantur. Eius quoque inuẽtum eſt, vt nonies kyrieeleyſon caneretur, & Halleluia, interpoſitis ſeptuageſimæ diebus vſque ad Paſcha. Cantatur etiam poſt Euangelium, poſt communionem ſuo mandato. Idẽ quoque in canonem redegit, Dieſque noſtros in tua pace diſponas. Præterea verò ſupplicationes maiores, quas Græci litanias vocant, primus inſtituit: Stationum quoque magnam partem, maximè autem, quæ in baſilica Petri habentur, die natali IESV CHRISTI, in epiphania, in dominica paſsionis, in albis paſcæ, in aſcenſione, in pentecoſte, in natalibus apoſtolorum, in tertia dominica aduentus, in dedicatione eiuſdem baſilicæ, die Feſto ſancti Andreæ, in cathedra Petri: dum maior Litania fit in ſabbato quatuor temporum. Quid plura de hoc ſanctiſsimo viro commemorem? cum omnis inſtitutio eccleſiaſtici officij, veteris præſertim, ab eo ſit inuenta & approbata: quem quidem ordinem vtinã ſequeremur. Non abhorrerent hodie à lectione officij viri docti, quemadmodum faciunt propter barbariem, neſcio quam illi latinitati & compoſitioni additam. Ne verò vlla in re vir ſanctiſsimus eccleſiæ deeſſet, ſynodum habuit apud ſanctum Petrum quatuor & viginti epiſcoporum, qua certe multa ſuſtulit, quæ nocitura, multa etiam addidit, quæ profutura fidei noſtræ videbantur. Miſit & viros optimos in Britanniam, Auguſtinum, Melitum, & Ioannem, cumque his monachos quoſdam probatiſsimæ vitæ: quorum monitis & prædicationibus fidei noſtræ dogma Angli tum primum integrè receperunt. Rediere etiam Gothi Gregorij opera ad vnionem catholicæ fidei. Sunt præterea qui ſcribant Gregorium dialogum ſuum de moribus ad Theudelindam Lõgobardorum reginam miſiſſe, cuius lectione præferocem & indomitum viri ſui Autharis animum, ad religionem & mitiorem cultum redigeret. Erat enim matrona inſignis, & fidei Chriſtianæ ſtudioſiſsima. Nam & baſilicam beati Ioannis Baptiſtæ Modoetiæ ædificauit, quod oppidum decem millibus paſſuum à Mediolano diſtat & eandem eccleſiam prædijs, ac vaſis aureis ornauit.

Angli & Gothi receperunt fidẽ.

Ferunt eo tempore quo Hermichildus à patre Leuigildo Gothorum rege interfectus eſt, quòd fidem catholicam confiteretur, Ieſu Chriſti tunicam quæ ſorte vni militum obtigerat, inuentam eſſe apud vrbem Zaphat in arca marmorea eo loci repoſitam, Thomæ Hieroſolymitani epiſcopi, & Ioannis Conſtantinopolitani, ac Gregorij Antiocheni tẽpore. Intereà verò Mauritius, ſuperatis in Etruria & Campania, Exarcho Romano duce, Lõgobardis, in omnia vitia & omnem arrogantiam prolapſis, legem tulit, vt qui Romanæ militiæ aſcriptus eſſet, niſi finita militia, aut mãcus, & debilis ex vulnere factus, Deo militare non poſſet. Hanc ob rẽ motus Gregorius, hominẽ admonet, ne eius religionẽ impugnet, cuius benignitate ex infima ſorte hominũ, ad ſummũ gradũ dignitatis peruenerat. Præterea verò cum Ioannes Conſtantinopolitanus epiſcopus habita Græcorũ ſynodo, ſeipſum œcumenicũ, id eſt, vniuerſalem patriarcham creaſſet, monuiſſetq; Gregoriũ Mauritius, vt Ioanni obtemperaret, Reſpondit homo conſtantis ingenij & fidei, poteſtatem ligandi & ſoluendi Petro traditam, eiuſque ſucceſſoribus, non epiſcopis Conſtantinopolitanis: proinde deſineret iram Dei in ſe concitare, dum ſeditiones ſtudioſe nimium in eius in eccleſia ſerit. Nequaquam verò his malis contentus Mauritius, reuocatis militibus ſuis, qui in Italia erãt, Longobardos adhortatur, vt ſpretis fœderibus iam ictis, Romanos adorirentur: quare Agilulphus & Ciſalpina mouens, vaſtatis longè ac latè Etruriæ agris, qua iter faciebat, vrbem Romam magnis illatis calamitatibus integrum annum obſedit: quo quidem tempore Seuerus Aquileienſis epiſcopus in hæreſim prolapſus eſt, quæ multorum malorum ſeminarium fuit. Nam Seuero mortuo, Aquilienſis eccleſia bifariam diuiſa eſt, cum Agilulphus Longobardorum rex, Ioannem Aquilienſem, Gregorius Candianum Gradenſem Forouilianis epiſcopos præfeciſſent. Agilulphus verò, omiſſa ſpe potiundæ vrbis, obſidionem ſoluens, Mediolanum redijt. At Mauritius non ſpontè, ſed coactè pœnitentia ductus, cum

Seuerus Aquileienſis.

Grego-

Gregorio mitius agere cœpit, quòd intellexerat quendam monachi habitu indutum, strictum gladium in manu tenentem, in foro Constantinopolitano clamasse, imperatorem breui gladio moriturum: hoc idem eius somnium confirmauit, quo se, vxorem ac liberos cædi videbat. Interim verò milites stipendiis suis defraudati, Phocam centurionem imperatorem creant, & Mauritium obtruncant vndeuigesimo imperij sui anno. At Gregorius exornatis quibuscunque rebus potuit basilicis Romanis, dedicataque Gothorum ecclesia, quæ in Sabura est Agathæ martyris nomine, Fl. Ricimeris viri consularis opus (vt litteræ musicæ indicant) paternam domum in Cliuo Scauri positam non longè à Circo maximo, in monasterium redegit, quo in loco & hospites continuo accipiebat, & pauperes vndique confluentes, cibo & potu in vita retinebat. Vir certè omni laude dignus, si vitam, si mores, si doctrinam, si solertiam in rebus tum diuinis tum humanis inspicis. Neque est cur patiamur Gregorium hac in re à quibusdam litterarum ignaris potissimum carpi, quod suo mandato veterum ædificia sint diruta, ne peregrini & aduenæ (vt ipsi fingunt) ad vrbem religionis causa venientes, posthabitis locis sacris arcus triumphales & monumenta veterum cum admiratione inspicerent. Absit hæc calumnia à tanto pontifice Romano, præsertim cui certè, post Deum, patria, quàm vita, carior fuit. Multa profectò ex collapsis ædificijs exedit vetustas. Multa præterea demoliuntur homines ædificandi gratia, vt quotidie cernimus. Impacta illa foramina quæ tum in concauo fornicum, tum in coniuncturis marmorum quadratorumue lapidum videntur, non minus à Romanis quàm à barbaris auellendi æris causa crediderim. In fornicibus enim, quò leuior esset moles, ollas cum numismatibus collocabant. Lapides verò quadratos æneis clauis firmabant. Factum id quoque à Romanis, dixi, si Epirotæ, Dalmatæ, Pannonij, & fex totius orbis terrarum huc missa, Romani appellari possunt. Gregorius autem confirmata omni ratione ecclesia Dei, anno xiij. mense sexto, die decimo, pontificatus sui moritur: Phoce verò imperatoris anno secundo, sepeliturque collacrymantibus omnibus in basilica Petri ante secretarium, quarto idus Martij. Eius verò in morte mensibus quinque, diebus decem & nouem, sedes Romana tum vacat.

Phocas creatur imperat.

ANNOTAT.

Multa de hoc Pontifice dicenda essent, à Platina vel omissa, vel leuiter tacta, quæ ego in meis Romanorum Pontificatum vitis accuratè, & copiosè describam, puta de stationibus, ritibus ecclesiasticis, cantoribus, septem Romanæ ecclesiæ officiis, videlicet primicerio, secundicerio, arcario, sacellario, adminiculatore, primicerio defensorum, & protoscriniario cum xij. scriniarijs, & alijs multis. Illud tantum de eius sepulchro dicam: Quod moriens in extrema porticu ante basilicam S. Petri apostoli, propè secretarium, quod nunc dicitur, sancta Maria de Febre (vbi etiam sepulti fuerunt Leo, Simplicius, Gelasius, Symmachus, & aliquot alij Romani pontifices) conditus est, vt libro 4. eius vitæ tradit Ioannes diaconus, cuius corpus postea Gregorius IIII. intra basilicam transtulit, & sub B. Andreæ apostoli altare collocauit. Priori eius tumulo hoc epitaphium positum fuit.

Suscipe terra tuo corpus de corpore sumptum
Reddere, quod valeas viuificante Deo.
Spiritus astra petit, leti nil dira nocebuut,
Cui vitæ alterius mors magis illa via est.
Pontificis summi hoc clauduntur membra sepulchro,
Qui innumeris vixit semper vbique bonis.
Esuriem dapibus superauit, frigora veste
Atque animas monitis texit ab hoste sacris.
Implebatq; actu quicquid sermone docebat
Esset, vt exemplum mystica verba loquens.
Anglos ad CHRISTVM conuertit pietate magistra.
Acquirens fidei agmina gente noua.
Hic labor, hoc studium, hæc tibi cura, hoc pastor agebat.
Vt Domino offerres plurima lucra gregis.
Hisq; Dei consul factus lætare triumphis,
Nam mercedem operum iam sine fine tenes.

SEDIT BEATÆ MEMORIÆ SANCTISSIMVS GREGORIVS PAPA ANNO XIII. MENSES VI. DIES VIII. OBIIT IIII. IDVS MARTII. INDICTIONE VII. ANNO DOMINICÆ NATIVITATIS DCIIII.

SABINIANVS I.

67. Pont.

SAbinianus cuius patria ignoratur, ac meritò quidem, Gregorio successit. Homo enim obscuro loco natus, obscurior moribus, rebus gestis Gregorij viri sanctissimi aduersatus est. Nam cum suo pontificatu fame laboraretur, instarentque pauperes, vt pietatem Gregorij eleemosynis imitaretur, nil aliud respondebat, quàm Gregorium popularem famam aucupantem, patrimonium ecclesiæ, largitionibus dissipasse. Paululum etiam abfuit, quin libri eius comburerentur adeò in Gregorium ira, & inuidia exarserat homo maleuolus. Sunt qui scribant Sabinianum instigantibus quibusdam Romanis, hoc in Gregorium molitum esse quod veterum statuas in tota vrbe dum viueret, & obtruncauerit, & disiecerit, quod quidem ita à vero dissonum est, vt illud, quod de abolendis ædificijs maiorum in vita eius diximus. Iacent statuæ tum propter vetustatem collapsæ, tum etiam quia basibus sublatis, vel æris, vel etiam marmorum causa, stare tantæ moles non poterant. Quòd autem capitibus careant, mirum nequaquam videri debet, cùm ipsius statuæ casu ea pars vtpote fragilior, & ad accipiendam læsionem paratior, potissimum frangatur. Sed quid ego has coniecturas quæro? Videmus statuas excisis capitibus, non diffractis iacere, quia facilius est caput statuę quàm totum corpus deferri: quod hodie quoque fit ab his præsertim, qui antiquitatis studiosi sunt. Non est igitur cur tantum facinus Gregorio obijciatur. Ad Sabinianũ redeo, cuius hoc fuisse institutum ferunt, vt & horæ in ecclesijs distinguerentur officij gratia, & accensæ lampades continuò retinerentur, potissimùm verò in ecclesia beati Petri.

Sunt qui Scribant Phoca annuente, pacem tum cum Longobardis ictam, reddita Agilulpho eorum regi filia, quæ in bello capta fuerat. Tanta verò hoc tempore apparuerunt prodigia, quanta nunquam anteà, quibus certè futuræ calamitates portendebantur. Nam & cometes visus est perlucidus, & Byzantij puer quadrupes nascitur. Et apud Delon insulam duo marina monstra omnino humanam speciem habentia, visa sunt. Sirenes fortasse fuere Acheloi filiæ, vt aiunt Poetæ: quod si ita fuisset, nequaquam pro monstro habenda erant, cum elementum aquæ, animalia terrestribus similia, in omni specie producat. Sunt qui scribant tempore Sabiniani & Ioannem patriarcham Alexandrinũ virum pietate & doctrina insignem, & Latinianum episcopum Carthaginiensem Ioanni nequaquam dissimilem, dignitatem vtriusque ecclesiæ mirum in modum auxisse. Seuerus quoque Latiniani familiaris, vir doctissimus, multa tum in Vincentium Cæsar Augustanum episcopum scripsit, qui in Arrianum dogma declinauerat. Idem quoque de virginitate librum ad sororem scripsit, quem aureolum appellauit.

Prodigia.

At Sabinianus cùm annum vnum, menses quinque, dies nouem, in pontificatu sedisset, moritur, funusque eius à sancto Ioanne per portam Asinariam & pontem Miluium ad basilicam Petri defertur. Vacat sedes, eius morte, menses vndecim, dies sex & viginti.

BONIFACIVS III.

68. Pont. Phoca imperat.

BOnifacius tertius, patria Romanus, à Phoca imperatore obtinuit, magna tamen contentione, vt sedes beati Petri apostoli, quæ caput est omniũ ecclesiarum, ita & diceretur, & haberetur ab omnibus: quem quidem locum ecclesia Constantinopolitana sibi vendicare conabatur, fauentibus interdum malis principibus, affirmantibusque eo loci primam sedem esse debere, vbi imperij caput esset. Affirmabant Romani pontifices vrbem Romam, vnde Constantinopolim Colonia deducta est, caput imperij meritò habendam esse, cùm etiam Græci ipsi litteris suis principem suum, τῶν ῥωμαίων αὐτοκράτορα, id est, Romanorum imperatorem vocent, ipsique Constantinopolitani etiam ætate nostra ῥωμαῖοι, non Græci vocentur. Omitto, quòd Petrus Apostolorum princeps successoribus suis pontificibus Romanis, regni cælorũ claues potestatemq; à Deo sibi cõcessam reliquerit, non Cõstantinopoli, sed Romæ.

Illud tantùm dico, multos principes, maximè verò Constantinum comparandæ synodi, ac dissoluendæ, confutandi vel confirmandi ea, quæ in synodis decreta erant, Romanæ sedi tantummodo concessisse.

Meritò igitur sedes Romana ceteris antefertur, cuius integritate, & constantia cunctæ hæreses confutatæ sunt & explosæ. Idem quoque Bonifacius instituit, habita synodo episcoporum duorum & lxx. presbyterorum xxx. diaconorũ trium, ne quis sub anathematis culpa in locum demortui põtificis aut episcopi sub rogaretur, nisi tertia saltem post obitum eius die: vtque anathematizarentur, qui largitione, & gratia ad pontificatum, vel episcopatum aditum sibi quærerent. Voluit item electionem episcopi à clero pariter, & populo fieri, eamque ita ratam fore, si à principe ciuitatis approbata esset: & si summus pontifex denique his verbis auctoritatem suam interposuisset, Volumus & Iubemus; sancta quippe institutio, & pernecessaria nostris præsertim temporibus, quibus in peius

Largitionibus nõ quærendus episcopatus.

in peius omnia dilabuntur. Est enim simile veri, clerum & populum, ac principem ciuitatis, si libera suffragia sunt, non alium electures, quàm qui meritò posſit, & debeat aliis præesse, quod est episcopi proprium, vt vocabuli etymologiam, huic rei accommodatam repetamus. Licèt reuera (pace bonorum dicam) multi episcopatum desiderent explendæ auaritiæ, & libidinis suæ causa, non quò communi vtilitati, vt eorum exposcit officium, & nomen, consulant. Quæritur enim quantum reddat episcopatus, non quot oues pascuæ in eo sint. sed de his satis. Ad Bonifacium redeo, cuius cum vita, vt video, etiam decreta extincta sunt, pontificatus sui mense nono. Sepultus est autem in basilica Petri. Vacat tum **sedes mense vno, diebus sex.**

ANNOTAT.

Vetustiſsima patriarchalium sedium priuilegia in concilio etiam Nicæno canone 6. approbata fuere, vt Romana *sedes primum locum, secundum Alexandrina, & tertium Antiochena, obtinerent. Nã Hierosolymitana longo tempore post inter patriarchales ecclesias connumerata est. Constantinopoli verò cõdita in concilio generali secundo in ea vrbe sub seniore* Theodosio *congregato, decretum est, vt Constantinopolitana sedes secundum post* Romanam *locum, & ante Alexandrinam obtineret, quòd Constantinopolis esset noua* Roma. *Ita einsdem concilij vulgatus canon 3. & Socrates historiæ ecclesiasticæ libro 5. cap. 8. Quem tamen canonẽ suppositítiũ esse, & à Græcis fictum fuisse apertè in concilio Chalcedonensi proclamarunt legati Leonis papæ, & S.R.E. qui in concilio papæ nomine præsidebant. Vt ex eiusdem synodi actione 16. liquet. Nam cùm eius canonis occasione concilium* Chalcedonense *prærogatiuam supra omnes ecclesias post* Romanam *tamen, sedi Constantinopolitanæ denuo tribuiſſent, repugnarunt ijdẽ legati affirmantes nihil tale vnquam ei ecclesiæ ante id tempus fuiſſe conceſſum, & decretum illud, quod cæterarum ecclesiarum dignitatem tolleret, iniquum esse. Vtcunq; autem sit, illud satis constat quod episcopi Constantinopolitani ambitione, & regiæ vrbis magnificẽtia, splendoreq; elati, non solum super cæteras sedes locum sibi vendicaſſe contenti, maiora etiam ausi, sub* Leone *papa, vnus eorum Anatolius ceterarum sedium priuilegia, & eorundem episcoporum consecrationem ad se vnum reuocare, eosq; in ordinẽ cogere, & sibi subdere conatus, acerrimum oppugnatorem habuit Leonẽ papam. Is enim scribens ad ipsum Anatolium epistola 51. post illa (inquit) ordinationis tuæ non inculpata principia, post consecrationem Antiocheni episcopi, quam tibimet contra canonicam regulam vindicaſti, doleo etiam in hoc dilectionem tuam esse prolapsam, vt sacratiſsimas Nicænorum canonum constitutiones conareris infringere, tanquã opportune se tibi hoc tempus obtulerit, quo secundi honoris priuilegium sedes Alexandrina perdiderit, & Antiochena ecclesia proprietatem tertiæ dignitatis amiserit, vt HIS LOCIS IVRI TVO SVBDITIS omnes Metropolitani episcopi proprio honore priuentur. De eadem re Martiano imperatore, & Pulcheriæ Augustæ scripsit epist. 52. & 53. eius registri. Cuius postremo industria res turbatæ compositæ sunt. Cæterum aliquo tempore post sub Pelagio II. Ioannes, & qui ei succeſsit Cyriacus patriarchæ Constantinopolitani, longe maiora moliti, & aduersus ipsam sanctam sedem Apostolicam insurgere ausi. Vniuersalis sibi episcopi nomen, & primum in ecclesia locum, in præiudicium non solum omniũ ecclesiarum, sed etiam* Romanæ *aſſumere conati, Gregorium papam eorum superbiæ resistentem habuere. Cuius in registro suo de hac controuersia aliquot graues epistolæ extant vt lib. 4. epi. 76. 78. & 80. 82. & lib. 6. epi. 168. 169. 170. Et cùm res Mauritij inertia sub S. Gregorio transigi non poſset, eo mortuo sub Bonifacio III. ab imperatore* Phoca *ita constituta est, vt* Romanus *pontifex, iuxta Apostolica dogmata, & vetustiſsimam sanctorum patrum traditionem primum omnino locum in catholica ecclesia retineret, secundũ verò* Constantinopolitanus *antistes. Ita Beda in lib. de temporum ratione: &* Paulus *diaconus historiæ* Longobardicæ *lib. 4. cap. 21. & lib. 18. historiæ* Romanæ *Eutropio adiunctæ. Processu temporis, & præsertim post* Photium *patriarcham* Constantinopolitanum *vtraque parte conniuente illud vsurpari cœptũ, vt ambo episcopi,* Romanus *s. &* Constantinopolitanus *Oecumenici, i. vniuersales appellarẽtur, hic, quod vniuersalis patriarcha, nõ quod sibi vni aliorũ iura vẽdicaret, sed quod ijs dignior esset, primũq; post papam locum haberet: ille verò vniuersalis papa. Additumq; vt Papæ nomen, quod omnium vocabulorum episcopalium excellentius esse statutum est, solus* Romanus *pontifex, cùm ante omnibus commune esset episcopis, retineret: quo vno, & illi tantum particulari nomine, potestatis eius dignitas, & supra cæteras ecclesias vetus prærogatiua designaretur: ceteri verò quatuor episcopi præcipuarum sedium, videlicet* Constantinopolis, *Alexandriæ, Antiochiæ, & Hierusalem patriarchæ vocarentur. Ex his porrò episcopus* Constantinopolitanus *œcumenici nomen, quod initio vsurpauerat, etiam continuauit, & præsertim post* Photium, *atq; ita scribere solitus est: N. miseratione diuina archiepiscopus nouæ* Romæ *Cõstantinopolis, & Oecumenicus patriarcha. Episcopus verò* Romanus *superbi nominis ambitiosi titulo semper abstinuit, neque alio quam humillimo nomine, videlicet N. episcopus seruus seruorũ Dei, vel catholicæ ecclesiæ episcopus se appellauit. In publicis tamen acclamationibus, quæ in miſſarum solennijs, & celebratione cõciliorum fieri solebant, hunc titulũ sibi ab alijs attribui ægre permisit sic: D. N. N. vniuersali Papæ vita, &c. Atque hic fuit litis finis inter duos summos Christiani orbis episcopos. Quã rem ego ex historiarum tum Græcarũ, tum Latinarũ varia lectione obseruaui. Sed hæc alio loco abundãtius.*

BONIFACIVS IIII.

96. Pont. Maria rotunda.

BOnifacius quartus, natione Marsus, patria Valeriensis, patre Ioanne medico, templum sanctæ Mariæ rotundæ, quod veteres Pantheon, quia Cybeli, & omnibus dijs commune esset, à Phoca imperatore obtinuit, consecrauitque quarto idus Maij in honorem beatæ virginis, omniumque martyrum, eiectis prius gentium simulachris, lustratoque templo. Vnde postea virgo ad martyres appellata est.

Hoc eodem tempore Persæ, rege Chosdroe in Romanas prouincias irrumpentes, superato Phocæ exercitu, Hierosolymam occupant. Templa Christianorum profanant & diripiunt. Lignum dominicæ crucis inde auferunt. Zachariam virum sanctissimum eiusdem ciuitatis patriarcham, in captiuitaté abducunt. Hanc ob rem ab omnibus, potissimum verò à senatu spretus Phocas, ab Heraclio copiarum Africæ Prouinciæ duce, imperio, ac vitæ priuatur. Cacannus verò Auarorum rex per Pannoniam & Illyricum in Italiam irrumpés Longobardorum reges ita superat, vt paulum abfuerit quin prouinciam ipsam caperet, ita tamen Forumiulij proditione Romildæ eius amore captæ diripuit, vt vix ipsius prouinciæ cernerentur vestigia. Dum hæc agerentur in Italia, Ioannes Gerundensis episcopus religionem Christi prædicatione & scriptis vbique tuebatur. Hic enim genere Gothus, in Lusitania natus, vbi sapere aliquid per ætatem cœpisset, Constantinopolim proficiscens, ita græcè & latinè doctus inde discesit, vt in Lusitaniam rediens Arrianam hæresim, quæ tũ inualuerat, facillimè confutaret, Hanc ob rem Barchinonam ab hæreticis relegatur. Verũ posteà mortuo Lemungildo rege qui hæreticis fauebat, in patriam rediens, & multa scripsit ad doctrinam nostram pertinentia, & monasterium condidit, rationemque viuendi monachis conscripsit. Eutropius quoque Valentinus episcopus Hispanos doctrina & exéplo in fide continuit. Præterea verò colũbanus abbas vir sanctissimus, genere Gotthus, vt quidem affirmant, ex Scotia in Burgundiam primò veniens, Lexouiense monasterium egregium id quidem extruxit: inde in Italiam abiés, apud Bobium in Apennino aliud monasterium amplum sanè ædificat inter Hetruscos, Ligures & Insubres.

Ioannes Gerundensis.

His autem hac in re nequaquam cedens Bonifacius pontifex domum paternam in monasterium redigit, fundosque suos monasterio asscribit in monachorum vsum. Verum nõ ita multò post diem extremum obiis, sexto pontificatus sui anno, mense octauo, die xiij. quo quidem tempore, peste, fame, & inundatione aquarum laboratum est, sepelitur in basilica Petri. Vacat tum sedes eius morte mensibus vij. diebus quinque & viginti.

DEVSDEDIT I.

70. Pont.

DEusdedit patria Romanus, patre Stephano subdiacono, pontificatum omnium suffragijs adeptus, clerum mirum in modum dilexit & auxit. Ferunt quidam hunc tantæ sanctitatis fuisse, vt quendam obuium elephátiæ morbo laborantem, osculo suo lepra statim liberauerit. Constituit autem vir optimus, ne filius patrimi puellam è sacro fonte à patre leuatam, ducere in vxorem posset.

Heraclius Imp. gesta.

Eodem quoque tempore Heraclius magno comparato exercitu, multas prouincias à Persis occupatas, in potestatem suam redigit. Ducem Persarum singulari certamine ex equo deturbat & interficit. Chosdroen regem Persarum opprimit, filium eius captum & baptizatum, in regnum paternum restituit. Persidem ingressus, turrim Chosdroæ thesauris plenam capit, quorum partem militibus tribuit, partem verò reparandis templis, quæ Persæ diripuerant, & vastauerant, designat. Ipse præterea alia onustus præda cum septem elephantis Hierosolymam rediés, crucem domini à Persis ablatam secum deferens, eo loci reponit, in quo anteà fuerat. Captos à Persis, in patriam remittit. Rediens deinde Constantinopolim, litteris & ocio delectatur, ad astrologiam se contulit. Sororis tamen suæ filiam tantus imperator contra ius, fasque in vxorem accipit: & vt sceleri scelus adderet, quod fieri consueuit, vbi quis in peiora labitur, ad Eutychianos transijt, eo potissimum tempore, quo Anastasius Persa monachus sub nomine Christi à suis captus, martyrium passus est: cuius reliquiæ posteà Romam aduectæ sunt, & in monasterio beati Pauli repositæ ad aquas Saluias, vt vulgò dicitur. Ferunt eodem tempore Sisebutum Gothorũ regem, plurimas Hispaniæ ciuitates, quæ ad Romanos defecerant, in fidem recepisse, Iudæosque omnes in regno deprehensos, grauioribus supplicijs ad Christi fidem compulisse rogatu (vt aiunt) Heraclij, qui in fatis habuerat, sibi cauendum à circuncisis esse, cum tamen posteà haud satis fati necessitatem circunspiciens, à Saracenis circuncisionem obseruantibus, oppressus sit. Agebantur hæc in oriente, nec suis athletis pro fide Christi carebat occidens. Arnulphus enim Metensis episcopus consilio, & sanctitate Dogobertum Francorum regem in officio continebat, adiuuante Amando Traiectensi episcopo, viro quidem optimo, &

Sisebutus Gothorum rex.

Arnulphus Metensis Amandus Episcopus Traiect.

& religionis Christianæ defensore acerrimo. Hispanis quoque Isidorus Hispalensis episcopus Leandri successor, multa tum scripsit, quæ fidem Christianam mirificè iuuāt. De summo enim bono, de viris illustribus, de vocabulis grammatices, & etymologiis libros composuit. Historiam prætereà ab Adam vsque ad tempora Heraclij, vitas quorundam sanctorum, historiam Longobardorum, & breuem quandam cosmographiam stylo satis eleganti edidit. In eo homine pluris facienda est certè sanctitas, quàm eruditio. Sunt qui scribant Isidorum Germanum fuisse, quanquam Hispani hunc suum esse affirment: vtcunque sit, satis constat, eum fuisse quauis laude dignum ob doctrinam & sanctitatem.

Isidorus.

Deusdedit autem, cuius tempora ad hæc etiam, quæ diximus, notiora fecere & terręmotus, & scabies quædam ita ad elephantiam tendens, vt deformitate cognosci homines non possent, moritur pontificatus sui anno tertio, die tertio & vigesimo, ac sepelitur in basilica Petri, sexto idus Nouembris. Eius morte episcopatus tum vacat mensem, vnū, dies xvj.

ANNOTAT.

Hic ante pontificatum presbyter Cardinalis fuit tituli sanctorum Ioannis & Pauli, cuius mentio extat in vetusto diplomate S. Gregorij Papæ tabulæ marmoreæ inciso, quæ adhuc est in ipsorum sanctorum titulo his verbis.

Gregorius episcopus seruus seruorum Dei, dilectissimis in Christo filijs, Deusdedit Cardinali, & Ioanni archipresbytero tituli S S. Ioannis, & Pauli, & per vos in eodem titulo in perpetuum. Credite speculationis impellimur cura, &c.

BONIFACIVS V.

Bonifacius quintus, natione Campanus, patre Ioanne, eo tempore pontificatum inijt, quo Eleutherius patricius Romam ab Heraclio missus, vindicata Ioannis Exarchi morte, semetipsum regem Italiæ creat.

7. Pont.
Eleutherius patricius.

At verò cùm Romam proficisceretur, à militibus suis necatur, eiusque caput Cōstantinopolim mittitur. Huius in locum posteà Isaatius patricius Constantinopolitanus, Exarchus suffectus est. At Theudelinda (vt diximus) mortuo Adoaldo marito, vnà cum filio regnum Longobardorum sapienter, & integrè gubernans, inter Longobardos & Italos pacem decennio continuit, ecclesias multas donis, & muneribus exornauit, fundos quoque his adiecit, quorum prouentibus sacerdotes vterentur. Anno verò duodecimo Heraclij Mahometes Arabs, vt quidam volunt: vt alij Persa, nobili genere natus, patre, qui Deos gentium coleret, matre Hebraica Hysmaelitici generis, magnum in Christiano populo excitauit incendium, & ita magnum, vt verear ne eius secta, nostra potissimùm ætate, reliquias Christiani nominis penitus extinguat: adeò tepesimus, & animo, ac corpore languidi interitum nostrū expectantes concidimus. Inualescit eius secta nunc multo magis quàm anteà. Nam tota Asia & Africa, magnaque pars Europæ Mahumetanis principibus subiecta est. Instant nunc Turci terra, ac mari, vt nos tanquam cuniculos ex his Europæ latebris eruant. Sedemus otiosi, alterū expectantes, quasi hoc malum vniuersæ reipublicæ Christianæ non immineat. Expectant sacerdotes, vt à secularibus hoc tantum bellum, & tam necessariū sumatur. Expectant item seculares, vt presbyteri tuendæ religionis causa pecunias in sumptus bellicos polliceantur & subministrent, nec in peiores vsus effundant, quemadmodum facere plerique consueuere, pecunias eleemosynis, & sanguine martyrum comparatas, in aurea & argentea vasa, & prægrandia quidem fundentes, parum de futuro soliciti, Dei, quem tantùm vtilitatis gratia colunt, & hominum contemptores. Ad Mahometem redeo, virum adeo versutum, & acris ingenij, vt cum inter Christianos diu versatus esset, omnesque omnium, qui ante fuêre sectas cognouisset, nouam quandam superstitionem introduxit, vt videmus, qua propè nostra religio extincta est. Ausus est etiam comparato ingenti Arabum exercitu, fines Romani imperij turbare, cuius motus Heraclius citò compescuit, solicitatis eius ad defectionem militibus, pollicitationibus, & præmiis.

Mahometes Arabs.

Bonifacius autem Pontifex vir singularis humanitatis & clementiæ, magna in homines benignitate, & gratia vtens, nullum genus officij, quod bonum pastorem deceret, prætermisit. Instituit præterea ne qui ad ecclesias confugerent, inde vi retraherentur: néue acolyti reliquias martyrum attrectarent, quod est presbyteri, aut subdiaconi officium. Mandauit item vt quouis in loco sacrilegi anathematizarentur: vtúe testamentum iussu principis vbique valeret. Cœmiterium autem beati Nicomedis fecit, & dedicauit. In clericos verò integrè viuentes, vnicè liberalis, & munificus fuit. Gallus autem beati Columbani discipulus ita in occidente tùm viuebat, vt etiam in vita sancti nomen mereretur. Huius vestigia secutus est Eustachius abbas, secuta & sancta Aurea, in cuius honorem beatus * Eligius monasterium virginum ædificauit. Ferunt etiam Basilium quēdam Isidoro æqualem vita, moribus &

Eligius.

ribus & doctrina insignem tum habitum fuisse. Moritur autem Bonifacius pontificatus sui anno quinto, die decimo, & in basilica Petri collachrimantibus omnibus sepelitur. Eius autem in morte diebus tredecim sedes tum vacat.

HONORIVS I.

72 Pont.

HOnorius natione Campanus, patre Petronio viro consulari.

Eo tempore pontificatum inijt, quo Theudelinda moritur, eiusque filius Adoaldus è regno deijcitur, suffecto in eius locum Arioaldo. Instabat tũ (vt dixi) Heraclius, qui de Persis triumphauerat, vt omnes Iudæi imperio subiecti baptizarentur. Hanc ob rem Sarraceni, & Arabes arma sumentes, à natiuitate Christi anno DCIII. ac vigesimo, ita Heraclij duces superarũt, vt hominem felicem primò, mox in felicissimum reddiderint, duce Mahomete, qui cum magnum se Dei prophetã assereret, magicis artibus Asianos, & Africanos deludens, ita populos quosdam concitauit noua à se religione imbutos, vt paulum abfuerit, quin omnino imperij nomen delerent, capta Alexandria, multisque alijs Syriæ & Ciliciæ vrbibus. Saracenos sectatores suos habuit,* à Sara Abrahæ legitima vxore ita appellatos, quasi legitimos diuinæ professionis successores & hæredes. Secutus est homo callidissimi ingenij hac in re Hieroboam exemplum, qui tribui suæ alios colendi ritus conscripsit, ne vnquam Iudæorũ imperio subessent. Idem posteà fecere Græci à Catholicis dissentientes, non ob religionẽ tantummodo, sed ob imperium, cuius gratia Nestorianorum, Iacobitarum, & Hebionitarum errores secuti sunt. Verùm postremò hac pertinacia eò deducti sunt, vt vna cũ religione & secta imperium, omnino amiserint, in turpissimam seruitutem redacti. Mahometes autem (vt in Alcorano legitur) quò magis sectatores suos à religione Christiana seiungeret, hæreticos quosdam in componendis legibus, maximè verò Nestorianos secutus est, multa hinc inde contra legem Moseos, & euangelij Dei astutè colligens, ac in vnum quasi corpus redigens. Ferunt Heraclium tum quidem desperatione, & fœdam pacem cũ Sarracenis inijsse, & Pyrrhi patriarchæ Constantinopolitani & Cyri Alexandrini episcopi fraudibus deceptum, in hæresim quoque Monothelitarum incidisse, vnam tantummodo volũtatem in Christo esse dicentium, vnde nomen accepere.

Stephanus à Sarracha vrbe.

Hos tamen posteà tanti erroris auctores, hortante Honorio, & verum ante oculos litteris, & nuntijs ponente, relegauit Heraclius. Honorius autem à rebus externis aliquantulum quietis adeptus, doctrina, & moribus sanctissimis omnem propè clerum renouauit. Basilicam beati Petri tegulis æneis ex Ioue Capitolino sumptis cooperuit. Aedem Hagnetis martyris via Nomentana, vt carmen in apside indicat, ædem Pancratij via Aurelia restituit. Templum quoque S. Anastasij ac aquas Saluias, templum quatuor Coronatorum martyrum, templum beati Cyriaci via Ostiensi milliario septimo, templum S. Seuerini apud vrbem Tiburtinam magnificentissimis operis ædificauit: & argento, auro, porphyreticis, & marmoreis lapidibus, incrustatione parietum, opere tectorio, opere vermiculato exornauit. Restituit etiam cœmiterium S. Marcellini & Petri via Lauicana. Ecclesiã quoque beatæ Hagnetis apud sanctum Siluestrum, ecclesiam beati Hadriani in tribus foris, huius mandato, & impensa ædificatas fuisse, scribunt nonnulli: vt vero vnoquoque sabbato à sancto Apollinari ad diuum Petrum iretur cum litanijs, primus instituit. Moritur autẽ vir sanctissimus anno pontificatus sui duodecimo, mense vndecimo, die decimo septimo, ac in basilica Petri sepelitur quarto idus Octobris. Eius morte annum vnum, menses septẽ, dies decem & octo sedes interim vacat.

ANNOTAT.

Video in sextæ synodi Constantinopolitanæ tertiæ vulgatis codicibus, sanctissimo huic viro Monothelitarum hæresis crimen impingi, cum falsissimum sit ipsum ei hæresi nunquam subscripsisse, immo constet eam condemnasse, vt ex Maximi monachi eius contemporanei, qui sub Martino Papa vixit epistolis Græcis, & dialogo, contra Pyrrhũ patriarcham Constantinopolitanum hæreticum Monothelitam, quæ in bibliotheca platina extant, satis manifestum est. Eundem etiam pontificem catholicum semper fuisse scriptis confirmarunt Emanuel Calleca Græcus, qui paulo post concilij secundi Lugdunensis sub Gregorio decimo Papa anno CCLXXIIII. celebrati tempora vixit, & insignem librum pro Latinis contra omnes Græcorum hæreses scripsit, Io. de Turre cremata in lib. de primatu S. R. E. & nostris temporibus Albertus Pigius in libris de Ecclesiastica Hierarchia. Cæterum vulgata sexta synodi exemplaria à Græcis corrupta, eiusq; canones, in quibus Honorius cõdemnatur, suppositios esse ex Theophanæ Isauro Græco historiæ ecclesiasticæ scriptore docet Anastasius bibliothecarius in historia sua Latina, quam ex eodem Theophanæ, Nicephoro, & Georgio abbate composuit. Hæc animaduertit Guillelmus Sirletus Apost. sedis protonotarius, vir doctrina, pietate & omni virtutum genere cumulatissimus.

SEVERINVS I.

73. Pont. Electione m pontificis imperator confirmare solebat.

SEuerinus patria Romanus patre Labieno, in demortui Honorij locum subrogatus, ab Isaatio totius Italiæ Exarcho in pontificatu confirmatur. Vana tunc enim habebatur cleri, ac populi electio, nisi id imperator es, aut eorum Exarchi n confirmassent. Isaatius itaque ob eam causam Romam profectus cum pontificem confirmasset, ne gratuitò tantum laboris suscepisse videretur, thesaurum & sacrariũ basilicæ Lateranensis adiuuantibus Romanis quibusdam spoliat, resistentibus aliquandiu frustra tamen sacerdotibus templi, quorum primates omnes posteà in exilium misit. Indignabatur enim Isaatius eos tantum in thesauris habere neque quicquam in vsus bellicos conferre, præsertim cùm milites inopia rerum omnium tunc laborarent, Huius prædæ partem militibus concessit, partem secũ Rauennã detulit, reliquum verò ad imperatorem misit.

Sarraceni autem, quos pretio conductos ab Heraclio diximus, cùm eis auarè, maligneq; pacta merces persolueretur, in Syriam profecti, Damascum imperio subiectam vi capiunt. Deindè verò cum reliquis Arabibus, qui domi remanserant coniuncti, commeatibus, & armis adiuti, Machometis furore incitati, Phœnicem & Aegyptum peruagati, resistentes cum imperio suo, tum legi Mahometanæ passim cædunt. Versi deinde in Persas, Hormisda Persarum rege interempto, non prius vastandi omnia finem fecére, quàm Sarracenorum legem, & imperium suscipiunt. Verùm Heraclius audita Sarracenorum licentia, capta præsertim Antiochia, veritus ne Hierosolymam occuparent, crucem domini Constantinopolim deferendam curauit, ne iterum in Agarenorum manus deueniret. Agarenos enim Græci Arabas appellarunt ob ignominiam, quasi ab Agar ancilla Abrahæ ortos: neque ita multò pòst Hierosolyma capta est. Mahomete autem (vt quidam scribunt) ad Mecham mortuo, in principatu Calipha succedit. Post hunc Hali. Quo quidem pulso, quòd nimiũ superstitiosus esset, alterum Calipham sibi ducem Ægyptij creauére. Ferunt tum etiam, ne quid calamitatis deesset, quod Romanum vexaret imperium, Sisebutum Gothorum regem omnes Hispaniæ ciuitates Romanis ademisse: ac tum demum Romanos imperare in Hispania desijsse.

Seuerinus autem pontifex vir singularis pietatis, & religionis, amator pauperũ, in calamitosos benignus, in omnes munificus, in reparandis templis splendidus, pontificatus sui anno primo, mense secundo moritur, ac sepelitur in basilica Petri quarto nonas Augusti. Vacat tum sedes menses quatuor, dies vndetriginta.

IOANNES IIII.

74. Pont. Rhotaris Arioaldo in regno successit. Arriana secta.

IOannes quartus, natione Dalmata, patre Venantio, pontificatũ iniens statim mira pietate vsus est. Ex reliquis enim thesauris, quos Isaatius apud Lateranũ reliquerat, captiuos omnes, quos potuit, Istros, & Dalmatas à captiuitate redemit.

Intereà verò Rhotaris, qui Arioaldo in Lõgobardorum regnũ successerat, licet iustitia, & pietate insignis habitus sit, ad Arrianos tamen declinat, passusque est, vt eodem tempore omnibus regni sui ciuitatibus duo episcopi pari potestate præessent: alter enim catholicus, alter Arrianus habebatur. Tanti præterea ingenij fuit, vt leges quæ sola memoria & vsu retinebantur, in seriem quandam redigerit, codicemque ipsum edictum appellari præceperit. In re autem militari ita præstans fuit, vt Etruriam omnem, & Liguriam cum ora maritima Massiliam vsque in suam redegerit potestatem. Anno deinde sexto regni sui moriens, Rhodoaldo filio regnum reliquit. Ferunt sacerdotem quẽdam Rhotaris corpus apud templum Ioannis Baptistæ sepultum, noctu aperto tumulo spoliasse: solent enim prætiosa quædam cum regum corporibus reponi. Hanc ob rem beatus Ioannes homini apparens, ei mortem interminatus est, si deinceps templum suum ingrederetur. Huic enim sancto Rhotaris mirum in modum in vita deditus fuerat. Idem contigit temporibus nostris Alouisio cardinali, patriarchæ Aquileiensi. Eruto enim sepulchro ab his spoliatur, quos ipse ex infima sorte hominum ad dignitatem sacerdotalem, & meliorẽ fortunam erexerat. Rhodoaldus igitur regni gubernacula suscipiens, Gundibergam reginæ Theudelindę filiam in vxorem accipit quæ religionem matris imitata, vt illa Modoetiæ sic ipsa Terracinæ Ioannis Baptistæ templum ædificat, plurimoque auro & argento exornat. At Rhodoaldus in adulterio deprehensus, à marito adulteræ interficitur. Huic autem successit Aripertus Gudualdi filius, Theudelindæ reginæ frater, qui apud Ticinum Saluatoris oraculum condidit, varijsque ornamentis insigniuit, & fundis dotauit.

Ioannes autem pontifex veritus ne corpora Vincentij, & Anastasij aliquando in manus barbarorum deuenirent, vt Romam quam diligentissime ferrentur curauit, ac iuxta fontem Lateranensem in oratorio beati Ioannis Baptistæ magna cum veneratione collocauit.

Sunt

qui scribant huius pontificis tempore & Vincentium Beluacensem episcopum, & Muardum archiepiscopum Remensem, sanctitate & doctrina in pretio fuisse. His addunt & Riginulpham Gallam motronam, genere, & sanctitate insignem: & Renaldum Traiectensem episcopum, vita, & miraculis clarum. Iodocus quoque his nequaquam inferior est habitus, qui Britonum regis filius, spreto regno, cum aliquandiu in eremo vixisset, tandē in pago Pontio moritur. Ioannes autem pontificatus sui anno primo, mense nono moriēs in basilica Petri sepelitur quarto idus Octobris. Vacat tum sedes mensem vnum, dies tredecim.

THEODORVS I.

75. Pont.

THeodorus natione Græcus patre Theodoro episcopo Hierosolymis oriundo, pontificatum iniens, omnia, quæ ad dignitatem religionis Christianæ pertinere arbitrabatur, circunspiciebat, vt bonum pastorem decet: in omnes maximè autem erga pauperes, mira benignitate vtens.

Constantinus filius in locum Heraclij sufficitur.

Intereà verò Heraclius trigesimo imperij sui anno, morbo intercutaneo perijt, cum paulò ante Theodorum cognomento Calliopam mortuo Isaatio Exarchum in Italiam misisset. In locum verò demortui Heraclij primo sufficitur Constantinus filius, qui quarto suscepti imperij mense, veneno opprimitur Martinæ nouercæ & Heracleonis insidijs, quos quidem ad tantum facinus (vt aiunt) Pyrrhus patriarcha instigauerat. Heracleon itaque mortuo fratre imperium occupat, eo potissimùm tempore, quo Cyrus, Sergius, & Pyrrhus Acephalorum hæresim instaurantes, vnam operationem in Christo, humanitatis scilicet & diuinitatis, vnamque voluntatem prædicabant. Ex his autem Pyrrus audita Heraclij morte, redeundi in patriam cupidus, ex Africa vbi exulabat, Romam veniens, ac errati veniam petens non ex animo, sed fictè, à Theodoro viuendi formam accepit. Verum prius vitam amisit, quàm tanto scelere quæsitam dignitatem potuerit obtinere. Senatus enim, populusque Constantinopolitanus cognito scelere, in Martinam, Heracleonemque consurgens, cum hunc naso, illam lingua mutilatam relegasset, Pyrrhum de fuga retractum interficit. Constantium verò Constantini dolo necati filium imperatorem creat. In locum autem Pyrrhi Paulum episcopum sufficit, quem Theodorus pontifex Romanus dignitate priuauit, quia orthodoxæ fidei normam, & rationem suscipere recusabat, adiuuante eius stultitiam Constantio, in eandem hæresim stolidè nimium prolapso. Conuersus deinde ab hoc certamine pontifex ad ornanda sanctorum corpora, Primi, & Feliciani martyrum reliquias ex harenario viæ Nomentanæ ablatas in vrbem deferens, in basilica Stephani protomartyris in Cælio monte collocat: multis ornamentis, tū ex argento, tum ex auro adhibitis. Idem quoque basilicam ædificat via Flaminia non longè à ponte Miluio, & statim dedicat. Duo postremò oratoria construxit, & ornauit: quorum alterum erat apud Lateranensem basilicam beato Sebastiano: alterum verò via Ostiensi, Eupolo martyri dedicatum. His ita constanter, & sanctè peractis, moritur pontificatus sui anno sexto, mense quinto, die decimo octauo: sepeliturque in basilica Petri pridie idus Maij. Episcopatus autem diebus duobus & quinquaginta tum Vacat.

MARTINVS I.

76. Pont.

MArtinus primus, patria Tudertinus, patre Fabritio, in Theodori locum suffectus, legatos statim Constantinopolim misit, qui Paulum adhortarentur, vt omissis erroribus suis, aliquando veritatis callem ingrederetur. Is autem non modò pontifici benè momenti non obtemperat, verumetiam eius legatos Constantij auctoritate abusus, in diuersas insulas relêgat. Quam ob rem indignatus Martinus, synodum centum, & quinquaginta episcoporum Romæ habuit, in qua Cyri Alexandrini, Sergij, ac Pyrrhi damnationem renouauit, & Paulum patriarcham omni anathematis vinculo damnatum, priuauit.

Intereà verò, dum hæc ita agerentur, pax Italiæ, quæ inter Romanos, & Longobardos annis triginta durauerat, turbari iam cœpta est, Longobardis omnia ad vtilitatem suam trahentibus: contrà verò recusantibus Romanis, quæ præter ius fasque mandarentur, maximè verò cum Rhotaris Arriana labe inquinatus, nullam ferme ciuitatem haberet, cui non Arrianum pariter, & catholicum episcopum præposuisset. Hunc autem errorem emendare conati Theodorus, & Martinus, rem sæpius frustra tentauerant. Ob has igitur causas instante etiam Theodoro Italiæ Exarcho, bellum Longobardis indicitur. Non detrectarunt illi certamen. Ad Scultennam siquidem Mutinæ amnem acriter vtrinque pugnatum est. Tandem verò Theodorus superatus funditur, & fugatur. Quo quidem in prœlio ex suis ad septem millia desiderati sunt. Rhotaris autem tāta victoria elatus, Liguriam omnem haud magno negocio breui in potestatem suam redigit.

Intereà verò Constantius fortunam cum duce mutaturus, reuocato Theodoro, Olympium Ex-

pium Exarchum in Italiam statim mittit, qui primò quidem, & Monothelitarum sectā per omnem Italiam spargeret: & Martinum pontificem aut interficeret, aut captum ad se perducendum curaret. At Olympius Romā veniens, vbi iam synodus habebatur contra hunc, atque alios orientalis ecclesiæ errores, cum virus conceptum spargere non posset, lictorem suum immisit, qui Martinum in ecclesia sanctæ Mariæ maioris caperet, & ad se perduceret, vel saltem parère recusantem interficeret. Facturus mandata lictor, Dei miraculo subita cęcitate corripitur. Atque ita diuinæ maiestatis nutu tantum discrimen tum Martinus euasit. Hac verò orientalis, & occidentalis ecclesiæ discordia freti Sarraceni, Alexandria cum ingenti classe soluentes, Rhodum peruenēre: captaque vrbe, colossum fama celeberrimū demoliti sunt, ex cuius ære nongentos camelos onustos ferunt. Erat enim septuaginta cubitorum cuius auctor Chares Lysippi discipulus habitus est. Deinceps verò occupatis multis Ægei maris insulis, in Siciliam nauigantes, multa damna Siculis intulére: ob quod Olympius Martini precibus motus, eos insula depulit, non sine magna nauium, militum, ac suiipsius iactura: ibi enim morbo correptus moritur. Constantius verò tot calamitatibus nihilo melior factus, Theodorum Calliopam cum his mandatis iterum in Italiam mittit, vt primo quoq; tempore Martinū pontificem ad se vinctum mitteret: eiq; rei socium addidit Paulum Pellarium, qui tantū facinus curaret. Theodorus à Romanis perbenignè exceptus cum salutandi causa adire pontificem simularet, homini cathenas inijcit, eumque Constantinopolim mittit. Vnde posteà in Chersonnesum Ponti exilij causa deportatur: vbi quondam beatus Clemens Romanus præsul exulauerat. Martinus autem multis calamitatibus circunuentus, ac inopia rerum omnium pressus, tandem in exilio moritur, pontificatus sui anno sexto, mense vno, diebus sex & viginti. Sedes autem Romæ quatuordecim mensibus tum vacat, quia nil certi de sanctissimi viri morte habebatur.

Olympius.

Rhodus à Sarracenis capitur.

EVGENIVS I.

EVgenius primus, patria Romanus, patre Rufiniano è Cęlio monte Martino in pontificatu successit, eodem ferme tempore, quo Petrus in locum Pauli hæretici Cōstantinopoli sufficitur. Hic enim etsi melius aliquātulum de religione sensit, quàm Paulus, non tamē vsque adeò eandem fidei normam tenuit, quam sancta Romana ecclesia prædicat, & seruat. Cuius quidē litteræ Romam missæ, duas operationes, & voluntates in Christo negantes, ita sunt explosæ, vt clerus ipse interdicere pontifici ausus sit, quò minus in ecclesia sanctæ Mariæ maioris sacrificaret, nisi prius tam profanas litteras reiecisset.

77. Pont.

Litteræ ad Eugenium negantes duas operationes & voluntates in Christo.

Intereà verò Grimoaldus dux Beneuentanus Rhomoaldo filio Beneuenti duce relicto, cum ingenti exercitu in Galliam Cisalpinam mouens, Papia Pertherim, Mediolano Gundibertum Arithperti filios expulit. Quod vbi Clodoueus Francorum rex intellexisset, casum adolescentum miseratus, magnas copias statim in Italiam misit, quæ adolescentes in regnum paternum restituerent. In Transpadana regione prœlium vtrinque magna virorum concitatione committitur, cum illi redire in ditionem paternam, hic retinere bello partū conarentur. Tandem verò se inclinante ad Grimoaldum fortuna, fusi ac fugati Galli Italia expelluntur. Sunt tamen qui scribant Gallos hac ratione deceptos esse. Longobardi enim simulata fuga, castra rerum omnium copia, ac vini potissimum plena relinquentes, haud lōge in insidijs constiterant: Galli verò castra ingredientes, rati veram esse hostium fugam, in omnem voluptatem effunduntur, epulis, & vino replentur: quare superuenientibus hostibus, cum somnolentia grauati passim, veluti pecora sine custode iacerent, ita ab hostibus cæduntur, vt vix nuntius superfuerit, qui tantam cladem Clodoueo nuntiaret. Hac victoria fretus Grimoaldus, omnem prouinciam statim in potestatem suam redigit.

Eugenius autem pontifex, vir miræ pietatis, religionis, mansuetudinis, comitatis, munificentiæ, pontificatus sui anno secundo, mense nono moritur: ac in basilica Petri sepelitur quarto nonas Iunij. Vacat tum sedes mensem vnum, dies viij. & xx.

VITALIANVS I.

VItalianus patria Signinus, ex oppido Volscorum, patre Anastasio, eo tempore pontificatum inijt, quo Cæsarea Persarum regina, nesciente marito cum paucis fidelibus Constantinopolim venit, anno sexcētesimo tertio ac lxxx. Quæ quidem ab imperatore honorificè suscepta, non multò pòst characterem baptismi suscepit, cuius rei causa profectò venerat. Hoc vbi intellexisset Persarum rex, legatos statim Constantinopolim mittit, qui vxorē ab imperatore repetant. Respondet imperator, in arbitrio reginæ esse standi vel discedendi, proinde eam sciscitentur. Interrogata regina respōdet, nunquam redituram in patriam, nisi rex

78. Pont.

Christiani nomen susciperet, qui statim re cognita cum quadraginta millibus hominum Constantinopolim pacato agmine veniens, perbenignè ab imperatore susceptus, vnà cum militibus suis baptizatus, in regnum cum vxore reuertitur. Posteà verò Constantius Constantino filio in partem imperij suscepto comparata ingenti classe, Constantinopoli solués, Tarentum peruenit, copias etiam terrestres nauibus onerarijs secum vehens. Inde verò terrestri itinere in Samnium veniens, obsidere Beneuentum instituerat. Verùm vbi intellexit vrbem valido præsidio, multisque commeatibus Rhomoaldi diligentia munitam esse, Luceriam mouens, vrbem vi cœpit: ac direptam solo æquauit. Inde autem Acherontiam profectus, cum vrbem munitissimam capere non posset, Beneuentum oppugnare adortus, statim obsidionem soluit, quòd intellexerat Grimoaldum propediem cum magnis copijs affuturum vt filio Rhomoaldo opem ferret. Neapolim igitur primò mox Romam, inde Constantius petens, magna incommoda in itinere passus est. Saburro autem ciue Romano cum viginti millibus hominum apud Formias relicto, qui hostes reprimeret, tandem ad vrbem peruenit, prodeunte obuiam pōtifice cum clero, & populo vsque ad sextum lapidem honoris causa. Ductus per vrbem plaudente multitudine ad basilicam Petri, pallium auro intertextum sancto obtulit. Interim verò Rhomoaldus patris auxilio fretus Saburrum aggreditur, & superat, at plurimos Græcos interficit. Hac desperatione motus Constantius, quinta posteà, quàm vrbē ingressus est, die, ad direptionē conuersus, omnes statuas ex ære, & marmore ad ornatum vrbis locis insignibus positas, omnia ecclesiarum ornamenta paulo decentiora distrahit, ac nauibus ad id subuectis imponit: plusque ipse ornamentorum septem diebus vrbi detraxit, quam barbari anteà ducentis, & quinquagintaocto annis. ne dicant maleuoli, historiarum ignari, Gregorij pontificis iussu cominutas esse maiorum statuas & monimenta. Duodecimo autem die Roma in malam rem abiens Græculus nequam & perfidus, Neapolim contendit: inde quoque in Siciliam proficiscitur, vbique tributa adeo acerbè colligens, vt filij obærati à parentum complexibus diuellerentur. Commoratus aliquandiu in Sicilia homo auarissimus, dum Syracusis in balneo libidini vacat, à suis occiditur: in eiusque locum Mezentius, cuius fraude necatum putant Constantium, imperator à militibus creatur. Magna fuit in hoc homine varietas. Nam primò quidē vbi intellexit Vitalianum pontificatum inijsse, nuntios misit, qui ei suo nomine gratularentur: quique euangelia aureis litteris scripta, ac multis gēmis ornata beato Petro condonarent. Deinde verò mutata sententia, nec dijs, nec hominibus pepercit, diuina humanaque omnia cōfundens. At Vitalianus cultui diuino intentus, & regulam ecclesiasticam composuit, & cantū ordinauit, adhibitis ad consonantium (vt quidam volunt) organis. Theodorum quoque archiepiscopum, & Hadrianum abbatem viros doctissimos, atque optimos in Britanniam mittit (quam Angliam vocant) cum magna potestate ligandi, & soluendi, quò Britannos in fide, prædicationibus, & exemplo continerent. Fecère mandata ac quidem diligenter viri optimi, Librum præstereà Theodorus scripsit, quo declarauit, qua pœnitentia dilui vnumquodque peccatum posit. Sunt tamen qui hoc opus Theodoro pontifici ascribant. Vitalianus autem benè, & ex sententia quantum in eo fuit, gubernata ecclesia, anno xiiij. pontificatus sui, mense vi. moritur: ac sepelitur in basilica Petri, vj. calendas Februarij episcopatus autem tum vacat mensibus quatuor, diebus quindecim.

Cantus ordinatur ab Vitaliano.

ADEODATVS I.

79. Pont.

ADeodatus patria Romanus, patre Iouiniano, ex monacho pontifex creatur, eo tempore potissimùm, quo Lupus Foroiulianorum dux, regnū Italiæ occupare conatus est.

Grimoaldus enim (vt diximus) à filio Romoaldo duce Beneuentano contra Constantium imperatorem in auxilium accitus, Lupo (vt aiunt) regnum, & oues commendauit. In Etruria enim, Aemilia, & transpadana Italia omnia tumultu Lupus inuoluit. Hanc ob rem Grimoaldus Auaros duce Cacanno in Lupum pecunijs, & pollicitationibus mouet: qui primò congressu à Lupo superati sunt. Verùm sequenti die prœlium repetentes, Lupū superant, & obtruncant, ac totum Forumiulij diripiunt. Grimoaldus autem abeunte ex Italia Constantio in Cisalpinam rediens, Forum Pompilij sabbato sancto aggressus, cæsis omnibus, diripuit, ac solo æquauit propter iniuriam, quam eo loci à Rauennatibus acceperat, cum in auxilium filij proficisceretur. Dū verò Arnefites Lupi filius, adiuuantibus Dalmatis, ducatū paternum repetit, ad Natisonem fluuiū à Longobardis superatus, duce Vectari Vicentinorū comite cæditur. Opitergini quoq; hanc calamitatem senscre. Domo enim, & patria pulsi sunt, quia Arnesitis studiosi erant. in Sicilia verò tum quoq; laboratū est: eò enim ex omnibus prouincijs Romanis profecti milites sunt, ad opprimendum Mezentiū cuius dolo Constantius interfectus fuerat. Quo sublato cū omnes passim dilaberentur, superueniētibus cum magna classe Sarracenis, & Syracusæ, & tota insula occupatur. Vnde posteà onusti prædæ Alexandriam redeuntes,

Lupus foroiulianorum dux.

vrbis

vrbis quoque Romæ ea ornamenta secum detulere, quæ Constantius Syracusas aduexerat eo animo, vt inde Constantinopolim traijcerentur. Indicabat profectò tot clades, tot mala, & stella crinita, quam Græci cometen appellant: quæ tribus continuis mensibus apparuit: & pluuiæ magnæ, ac frequentia tonitrua, qualia nunquam antea fuere. Sed cæcum est humanum genus: etsi enim futura præuidet, non tamen, vt deceret, sibi cauet. Ferunt autem his frequentibus pluuiis, omnes segetes conculcatas iterum renatas esse: & ad maturã frugem peruenisse, in Cisalpina potissimum.

Cometis apparitio.

Intereà verò Adeodatus vir religione, & omni comitate præditus, in delinquentes clemens, in pauperes beneficus, in hospites benignus, erga calamitosos misericors, ecclesiam beati Petri via Portuensi iuxta pontem Meruli tum instaurauit, ac dedicauit. Auxit & monasterium sancti Erasmi in Cælio monte ædificiis, & fundis, vbi ipse monasticam vitam duxerat. Supplicationes quoque frequentes habuit ad abolenda prodigia, quæ diximus tum apparuisse. Demũ verò peractis pontificatus sui annis iiij. mensibus ij. diebus v. vir sanctissimus moritur: & ab omnibus fletus ad basilicam Petri sepelitur, sexto calendas Iulij. Vacat tum sedes mensibus quatuor, diebus viginti.

DONVS I.

Donus patria Romanus, patre Mauritio, Eo tempore pontificatum inijt, quo Grimoaldus Longobardorum rex moritur ix. die post phlebotomiam in brachio factam, dum arcu in columbam sagittam acriter intendit, quod fieri non sine magna neruorum, & venarum contentione solet, vnde sanguis sine vlla intermissione prodijt. Fuere in hoc rege multæ præclaræ corporis, & animi dotes. Tantum enim prudentia, & consilio valuit, non solùm in rebus externis, verùm etiam in domesticis, vt quædam capitula ac quidem vtilia, Rhotaris regis edicto addiderit, quæ posteà legis formam accepere. Fuit præterea mediocris staturæ, corpore validus, capite caluo, promissa barba, nec animo minus in rebus agendis, quàm corpore promptus. Sepultus est autem Papiæ in basilica beati Ambrosij, quam ipse sua impensa ædificauerat. Pertharis autem Arithperti regis filius, quem pulsum à Grimoaldo diximus, dum exul ex Gallia in Britanniam traijceret, incerta voce admonetur, vt mortuo Grimoaldo regnum paternũ repetat: qua quidẽ voce permotus, licet incertus haberetur auctor, in Italiam rediens tertio mense post Grimoaldi mortem, regno paterno sine cõtentione potitus est. Eodem fermè tempore Dagobertus Francorum rex, vir callidi, & astuti ingenij, nec consilio minus, quàm manu promptus moritur, cuius animam è manibus dæmonum Lyparean insulam propè attingentium, liberatam ferunt Dionysij, ac Mauritij martyris, ac etiam Martini cõfessoris auxilio, quos semper, dum vixit, vt patronos coluit, & templis honoratiores reddidit.

80. Pont. Grimoaldus Longobard.

Donus autem pontifex honori, & cultui diuino consulens, vestibulum beati Petri (quod paradisum vocant) quadriporticum marmoribus strauit, sublatis (vt arbitror) ex illa pyramide, quæ in vaticano est è regione molis Hadrianæ. Instaurauit prætereà, & restitutas dedicauit ecclesiam apostolorum via Ostiẽsi & ecclesiam beatæ Euphemiæ via Appia sitam. Clerum quoque diuersis ordinibus distinxit, & honoribus auxit. Monachos verò quosdam Syros cum Nestorianis sentientes, in monasterio Boethiano deprehensos & castigatos, in varia monasteria diuisit: Boethianumque Romanis incolendum tradidit. Præterea autem tantum doctrina, & sanctitate vitæ emicuit, vt Rauennatem ecclesiam à Romana iam pridem segregatam, & ob eam rem Allocephalim appellatam, sedi Apostolicæ obtemperantẽ reddiderit, Theodoro eiusdem ecclesiæ præside in hanc opinionẽ descendente. Sunt etiam qui scribant huius temporibus & Proiectum episcopum in agro Cameracensi ob fidem Christi martyrij pœnam, & gloriã subiisse: & Mezelindim feminam incomparabilis pudicitiæ tum habitam, quæ ab Ardenia amatore petita, & varijs cruciatibus affecta, etiam pro persecutore ob crimen, Dei nutu obcæcato, ita orauit, vt eius precibus homini scelesto, & intemperãti lux tandem sit reddita. At Donus pontificatus sui anno v. die x. moritur, ac sepelitur ad basilicam Petri Apostoli iiij. idus Aprilis, cuius in morte episcopatus vacat mensibus ij. diebus sexdecim.

Allocephalis ecclesia.

ANNOTAT.

In antiquo musiuo, quod est Romæ in ecclesia sanctæ Martinæ, hic pontifex Domino, non Donus, siue Domnus apellatur: sic in antiquis codicibus Cuno, non Conon alias, qui paulo post pontifex fuit, vocatur.

AGATHO I.

81. Pont.

AGatho natione Siculus, patre Romano, anno Domini D C C I I. ex monacho pontifex creatur, vir certè tantæ sanctitatis, vt leprosum obuium factum osculo suo statim liberauerit. Tãtæ præterea mansuetudinis, & humanitatis fuit, vt neminem à se vnquam tristem dimiserit. Nactus itaque imperatorem moribus suis haudquaquam dissimilem Monothelitarum causa consilium habere constituit. Expectauit itaque donec Constantinus à bello in patriam rediret, qui Sarracenos à se victos, imperio Romano vectigales reddidit. At verò cum Bulgari ex Scythia venientes, Thraciam tum inuasissent, eorumque impetũ retardare imperator conaretur, ab hostibus Pannoniam inter, & Mœsiam ingenti clade superatur. Hanc ob rem pacem non æquis conditionibus inire necesse fuit. Pannonia siquidem & Mœsia his ad incolendum concessa est, non sine magno reipublicæ Christianæ emolumento, & incommodo. Hi enim tanquam propugnatores nostri bellum iam septingentis & septuaginta annis contra Turcas Christiani nominis hostes assiduè gerunt. Pace itaque hac ratione parta, Agatho pontifex statim legatos Constantinopolim mittit, Ioannem Portuensem episcopum, & Ioannem Romanæ ecclesiæ diaconum. Hos perbenignè susceptos, mira caritate Constantinus adhortatus est, vt omissis cauillationibus, & sophisticis altercationibus ex æquo & bono, omni controuersia sublata, duas ecclesias vnam tandem facerent. Aderant in ea synodo ducenti, & octogintanouem episcopi. Elati in medium sunt imperatoris iussu è bibliotheca Constantinopolitana libri, vnde antiquorum patrum sententiæ, & decreta perlegerentur. Inuertebant veras maiorum sententias Georgius patriarcha Constantinopolitanus, & Macarius Antiochenus, vnam tantum voluntatem, & operationem in Christo esse dijudicantes. Verùm cum orthodoxi rationibus & auctoritatibus instarent, ac Georgium in veram sententiam deduxissent, Macarium pertinacem anathematizant, eiusque sectatores: & Theophanẽ abbatẽ vera sentientem, in locum Macarij Antiochenum episcopum creant. Hac autem re ex sententia feliciter gesta, vt Deo gratiæ agerentur, quod vtranque ecclesiam vnam fecisset, sententia, & animis, Ioannes episcopus Portuensis octaua Paschæ coram principe, ac patriarcha, coramque populo Constantinopolitano in basilica sanctæ Sophiæ missam latinè celebrat, approbantibus omnibus, qui tũ aderant, verum esse, ac sanctum illum sacrificandi morem: & qui aliter sentiunt, à recto, & honesto discedere. Hæc est autem sexta vniuersalis synodus ducentorum, & octogintanouem episcoporum Constantinopoli habita, quà Cyrilli, Athanasij, Basilij, Gregorij, Dionisij, Hilarij, Ambrosii, Augustini, Hieronymi, sententia conclusum est, duas naturas, & operationes in Christo esse, explosaque illorum pertinacia, qui vnicam esse in domino voluntatem dicerent, vnde Monothelitæ vocati sunt. Prima enim synodus trecẽtorum & x viij. patrum (vt antea diximus) Nicææ habita est, pontifice Iulio,* ac Constantino principe contra Arrium, qui diuersas in trinitate substantias ponebat. Secunda Constantinopoli centum & quinquaginta patrum, Gratiani principis, & Damasi papæ temporibus contra Macedonium, & Eudoxum, negantes Deum esse Spiritumsanctum. Tertia in Ephe∫o ducentorum patrum Theodosio iuniore principe, & pontifice Cælestino contra Nestorium Constantinopolitanum episcopum, qui virginem non Dei, sed hominis tantum genitricem appellauit: quique aliam personam carnis, aliam faceret diuinitatis: & seiuncti alterum esse filiũ Dei, alterum hominis prædicaret. Quarta Chalcedonæ, quæ vrbs è regione Byzantij est, sexcentorum & triginta patrum, Leone pontifice, & Martiano principe, contra Euthycem Constantinopolitanum abbatem: qui asserere non dubitabat Christũ post humanã assumptionem, non ex duabus naturis consistere, sed sola diuina contentum esse. Quinta Constantinopoli contra Theodorum & hæreticos omnes, qui Mariam virginem solum hominem peperisse dicebant, non Deum, & hominem: qua in synodo constitutum est, vt beata virgo theotocos diceretur, quia verum Deum & hominem pepererat. De sexta synodo satis superius diximus, in qua etiam plurimũ valuere litteræ Damiani episcopi Ticinensis, Mansueti archiepiscopi Mediolanensis nomine missæ, quibus hæc potissimum inerant: Hæc est vera Dei & hominis fides, vt duæ credantur in Deo voluntates, duæ operationes. Ego (inquit) quantum ad diuinitatem, & pater vnum sumus: quantum vero ad humanitatem pertinet, pater maior me est. Prætereà verò secundum humanitatem eum in naui dormientẽ cernis, si diuinitatem inspicis, ventis, & mari imperat. Agatho verò, cuius tempore post lunæ ac solis eclipsim peste, ac grauissima quidem laboratum est, pontificatus sui anno secundo, mense sexto, die quintodecimo moritur, ac sepelitur ad sanctum Petrum quarto idus Ianuarij, cuius morte annum vnum, menses quinque sedes tum vacat.

Constantinus Sarracenis deuictis Romã redit.

Sexta synodus.

Prima synodus Nicææ. alias Silue stro. Secunda. Tertia.

Quarta.

Quinta.

LEO II.

82. Pont.

LEo secundus, natione Siculus, patre Paulo, vir doctissimus fuit Latinè, ac Græcè, vt eius scripta indicant. Præterea verò adeò musices peritus est habitus, vt psalmodiam composuerit, hymnosque ad meliorem concentum redegerit, artem exercitatione confirmans. Idem quoque instituit, vt in celebratione pax populo daretur. Sextam verò Synodum (de qua in Agathone diximus) ita suscepit, vt eosdem anathematizauerit, quos sancta synodus præsente Constantino dãnauerat. Contudit etiam superbiam præsulum Rauennatum, quod Agatho inchoauerat. Instituit enim, ne electio cleri Rauennatis valeret, nisi eadem Romanæ sedis auctoritate confirmata fuisset. Anteà verò Exarchorum potentia freti, diuina atque humana omnia pro arbitrio animi miscebant, nemini obtemperantes, quasi Romanis pontificibus pares. Leonis quoque institutum est, ac quidem sanctum (quod vtinam hodie obseruaretur) ne ad archiepiscopatum assumptus, pro vsu pallij aliorumúe officiorum quicquam ecclesiæ persolueret, cum ex largitione multa quotidie mala orirentur.

Agebantur hæc à Leone, cum Rhomoaldus dux beneuentanus comparato magnò exercitu, Tarentum, Brundusium, ac totam Apuliam occupat, eiusque vxor Theodata mulier pientissima, ex his manubijs non longè à Beneuento Basilicam in honorem beati Petri ædificat, addito sacrarum virginum cœnobio. Moritur deinde Rhomoaldus, cui Grimoaldus filius sine stirpe virili succedens Gisulpho fratri ducatum reliquit.

At Leo, in quo præter doctrinam, & eloquentiam singularis religio, mira pietas, & clementia fuit, quique omnes verbis, & exemplo ad iustitiam, & fortitudinem, humanitatẽ, benignitatem adhortabatur, pontificatus sui mense decimo moritur, sepeliturque collacrymantibus omnibus tanquam publico parente orbatis, ad basilicam Petri quarto calendas Iulij. Post eius mortem mensibus vndecim, diebus vno & viginti episcopatus vacat. Breuis fuit huius sanctissimi viri pontificatus, sed gloria tanta, vt diutius vixisse appareat, cũ eius nomen omnium laudibus meritò celebretur.

BENEDICTVS II.

83. Pont.

BEnedictus iunior, patria Romanus, patre Ioanne, ab ineunte ætate Christo militans, diuinæ scripturæ ita operam dedit, vt doctrina, & exercitatione in rebus diuinis singularis tum haberetur. Addo eius humanitatem, pietatem, gratiam in omnes, maximè verò erga pauperes, quibus virtutibus hominum corda ita sibi deuinxit, vt tum vnus haberetur, qui omnium suffragijs in locum demortui Leonis meritò subrogaretur. Ad hunc autem Constantinus imperator hominis sanctitate permotus, sanctionem misit, vt deinceps quem clerus, populus, exercitusque Romanus in Pontificem delegisset, eundem statim verum Christi vicarium esse omnes crederent: nulla aut Constantinopolitani principis, aut Italiæ Exarchi expectata auctoritate, vt anteà fieri consueuerat. Id enim ratum erat in creando pontifice, quod princeps confirmasset, vel qui eius vices in Italia gerebat.

Constantini sanctio de pontifice.

Pertharis verò Longobardorum rex religionem Benedicti, & pietatem imitatus, monasterium Papiæ in honorem sanctæ Agathæ ædificat. Eius autem vxor Rhodelinda viri exemplo permota, extra mœnia Ticinensium basilicam beatæ virgini extruit, quæ ad perticas dicitur.

Hoc autem fecere æmulatione moti, quòd intellxerant Benedictum pontificem Romæ beati Petri apostoli, Laurentij martyris in Lucina, beati Valentini via Flaminia, virginis genitricis ad martyres templa magnis sumptibus restituisse: eademque ophitico, & porphyretico lapide, incrustatione parietum, opere tectorio & vermiculato, argenteis atque aureis vasis, vestibus inauratis, & holosericis exornasse.

Erat & Perthari in animo maiora templa extruere, sed eũ retraxit Alalchis Longobardus Tridentinus dux qui elatus victoria, quod Bauaros ingenti clade superasset, in regem suum arma mouet. Verùm Pertharis comparato excitu hominem primò impetu fundit, ac fugat, clausum Tridenti aliquandiu obsidet: quo quidem noctu fuga inde abeunte, Tridentino potitur. Tanta prætereà Pertharis regis clementia fuit, vt & hominẽ ad se redeuntem in gratiam reciperet, & eum Brixianorum ducem creauerit.

Sunt qui scribant Benedicti temporibus, stellam iuxta Vergilias per aliquot dies & noctes apparuisse sereno cælo inter natalem Domini, & Epiphaniam, Stellã ipsam apparuisse non negauerim, & quidem crinitam, atque aliquid portendentem. Sed de ortu Vergiliarũ non cohæret, nisi id quoque prodigiosè factum arbitremur, Aequinoctio enim verno oriuntur Vergiliæ, cum Sol Arietis signum ingreditur: quod fieri consueuit nono calendas Aprilis, occidereque incipiunt æquinoctio autumnali. Quod autem ex Vesuuio monte

Campaniæ tantus ignis tum eruperit, vt loca circunquaque posita exusta sint, minus mirũ videtur, cùm Plinius ille, qui naturalem historiam scripsit, ex classe, cui tum iussu Traiani præerat, ad visendum spectaculum profectus, consumptus incendio dicatur. Vtcunque sit, constat tamen non ita multò pòst, cædes, rapinas, incendia, mortes principũ subsecutas esse, maximè verò Benedicti pontificis, qui vt æquè omnibus in vita carus fuit, ita post mortẽ ab omnibus vt sanctus, & bene de humano genere meritus celebratur. Moritur autem põtificatus sui mense decimo, die duodecimo, sepeliturque apud beatum Petrum Idibus Maij. Eius autem in morte sedes vacat mensibus duobus, diebus quindecim.

IOANNES V.

84. Pont. Iustinianus secundus filius Constantini Imperatoris.

IOannes quintus, natione Syrus, patria Antiochenus, patre Cyriaco, pontifex creatur fermè tempore, quo imperator Constantinus decimo septimo imperij sui anno moritur filio Iustiniano secundo in imperio relicto.

Qua quidem tempestate Sarraceni Lybiam, & Africam inuasere, omniaq; mari exposita haud magno negocio occuparunt. Verùm Iustinianus confirmato aliqua ex parte imperio, comparatoque satis magno exercitu in Sarracenos mouens, eorum duci Abimelech (quem Admiratum vocant) tantum terroris incussit, vt vltro pacem petierit, atque Africam restituerit. Sunt qui scribant pacem in decenniũ his concessam, hac conditione tamen, vt mille nummos aureos, seruum vnum ex gẽte sua equo insidentem Romano imperatori singulis diebus penderent.

Ioannes itaque vir singularis religionis, & mansuetudinis, vno omnium consensu pontifex creatus in ecclesia Saluatoris, quæ Constantiniana appellatur ad Lateranum, ea ratione, qua Leo secundus consecratur à tribus episcopis, Ostiensi, Portuensi & Veliterno: quẽ quidem morem posteri deinceps tenuêre. Huius pontificatum celebrem eius fecêre, & Felix Flauiani patruus, vir tantæ integritatis & doctrinæ, vt Condiperthus Arithperti filius Longobardorum rex, ei baculum argento, & auro insignitum virtutis gratia dono dederit: & Ioannes Bergomatum episcopus, cui ob sanctitatem, & doctrinam reges etiam, & principes honoris gratia assurgere consueuerant. Ioannes autem, & anteà, & in pontificatu valetudinarius, cum libellum de pallij dignitate composuisset, pontificatus sui anno primo moritur, sepeliturq; ad sanctum Petrum iiij. nonas Augusti. Eius in morte sedes vacat mensibus duobus, diebus xix.

CONON I.

85. Pont.

COnon Thracia oriundus, in Sicilia educatus, inde Romanæ ecclesiæ militans, ex presbytero põtifex creatur. Nam dum Romani Petrum archiepiscopum, exercitus verò Theodorum presbyterum in Ioannis demortui locum sufficere conarentur, tandem post longam altercationem in hanc sententiam venêre omnes nutu diuino impulsi, vt Cononem eligerent, virum certè tanto principatu dignum, si animi dotes, si corporis inspicimus. Erat enim moribus, litteratura pietate, religione, dignitatis specie insignis, quem nonnulli angelicum ob venerandam caniciem, & dignitatem formæ appellarunt: animi simplicis & integri, modestiæ & iustitiæ singularis, constantiæ & prudentiæ plusquã humanæ semper est habitus. Hanc ob rem è vestigio omnes, ad quos pertinebat, eum confirmarunt cum maxima acclamatione laudum suarum. Idem fecit Theodorus Exarchus Rauennas, cui quidem in magistratu mortuo, non ita multò pòst Ioannes Platina in Exarchatu succesit: hunc ego crediderim dedisse nomen meo natali solo, quod Platina appellatur, in agro Cremonensi positum. Nam cum inter Exarchos, & Lõgobardorum, reges frequentia bella committerentur, haud dissonum vero fit, cum ille locus propè medius inter Rauennam, & Papiam sit, quarum altera Longobardorum altera Exarchi sedes haberentur, ibidem aliquãdo vel pugnatũ esse, vel castra habita: quibus ex rebus locis ipsis plerunq; nomina indita legimus: vt in eodem agro Vitellianam, oppidum à Vitellianis castris, & vicum Bebrignanum non longè à Bebriaco Othonis clade insignem videmus. Ad Cononem redeo, qui post initum pontificatum statim in valetudinem incidit: vnde Paschalis * archipresbyter, ac thesauri pontificij dispensator regnandi cupidus, Ioannẽ Exarchum pecunia sollicitat, vt eius suffragiis post mortem Cononis pontificatus sibi decernatur. Accepit pecuniam Exarchus: quanquam nihil eorum, quæ promiserat, deinceps præstiterit. Nõ erat certè alio præmio quàm frustatione dignus, homo auarus, & imperandi cupidus, qui thesaurum ecclesiæ, quem mandato Cononis, tum in eleemosynas pauperum, tum in restitutionem templorum errogare debuerat, in largitionem effuderit: quo nihil potest esse in viro præsertim ecclesiastico, detestabilius. Hoc non fecisset Gubertus episcopus Britannus vir ea tempestate doctrina, & integritate vitæ insignis: non Leodegarius martyr episcopus Augustodunensis, qui Thodorici Francorũ reges iussu interfectus est, quod eum per-

Platina in agro Cremonensi.

Alias archidiaconus Paschalis pecunia sollicitat pro pontificatu.

ſæpe tyrannidis arguerit. Non Audonus Rhotomagenſis archiepiſcopus, doctrina & ſanctitate nulli ſecundus. Hi enim non in ambitione & auaritia, ſed in Deo & doctrina ſpem omnem ſuam collocarunt: vnde poſteà condignam, cum apud Deum, tum apud homines accepere mercedem felicitatis æternæ, ac gloriæ. Moritur autem Conon pontificatus ſui menſe vndecimo, die tertio, ſepeliturque ad ſanctum Petrum vndecimo calendas Octobris. Vacat tum ſedes menſibus duobus, diebus tribus viginti.

SERGIVS I.

86. Pont.

SErgius natione Syrus, patria Antiochenus, patre Tiberio, Adeodati pontificis tempore Romam veniens, in clerum Romanum aſciſcitur. Deinde verò ob eius doctrinam, & diligentiam circa myſteria, ac rem diuinam, per ordines conſcendens, ſanctæ Suſannæ ad duas domos presbyter cum titulo eius loci creatur. Frequentare tum magis atque magis cœmiterea cœpit, eiſdemque in locis ſolennia celebrare, qua ex re tantum ſibi nominis comparauit, vt defuncto Conone, in eius locũ ſuffectus ſit, non ſine altercatione tamen. Populus enim Romanus bifariam diuiſus, hinc Theodorum, hinc Paſchalem archidiaconum petebat. Irruperat iam Theodorus cum factione ſua interiorem partem epiſcopatus Lateranenſis: exteriora verò Paſchalis occupauerat ab oratorio ſancti Silueſtri vſque ad baſilicam domus Iuliæ, quæ campo imminet. Verum cùm ibi tanta altercatio, & rixa eſſet, vt de pugna nõ ambigeretur, cum alter alteri ceſſurus non videretur, niſi vi, & armis pulſus, principes ciuitatis, cleri, militiæque Romanæ, vnum in locum ſecedentes, quid maxime fieri oporteret ad tollendam ſeditionem, cõſultant. Tandem verò re ipſa diſcuſſa, cum neutri eorũ qui ob ambitionem tantos motus cõcitauerant, demandandũ pontificatum cenſerent, Dei nutu nemine aduerſante, Sergium pontificem deligunt: eundemque è media turba humeris tollentes, primò in oraculum Cæſarij martyris, mox in Lateranenſem epiſcopatum detulerunt, refractis vi foribus, repulſiſque his qui locum occupauerant. At verò Theodorus cognito omnium conſenſu, Sergium pontificem ſalutat, & oſculatur. Idem fecit Paſchalis alter competitor, licet inuitus, cogente multitudine, quæ armis circunſtrepebat. Hic tamen clanculum Ioannem Platinam Exarchum Rauennatem litteris, nuncijs, & pollicitationibus adeò cõcitauit, vt quæ anteà pollicitus erat, largitione corruptus tandem præſtaret, vt idem Ioannes Romam confeſtim veniret nullis præmiſsis nuntijs, quò negligẽtes & incautos opprimeret. Verùm vbi intellexit Sergium omnium conſenſu pontificem declaratum, inſtaretque, vt quæ Paſchalis pollicitus erat, ſibi præſtarentur, aduerſante Sergio quòd tantam largitionem improbaret, donaria quædam ex baſilica ſuſtulit. Verùm Paſchalis tanti mali cauſa magices accuſatus & conuictus, vt ſortilegus archidiaconatu priuatur: in monaſteriumque pœnitentiæ cauſa retruditur: vbi quinquennio poſt eadẽ ſemper pertinacia vſus, moritur. Intereà verò Iuſtinianus cum in Deum, in homines, mira inconſtantia vſus, & Sarracenos, & Bulgaros præter fœdera pacis initæ adoritur, à quibus certè plus incõmodi accepit, quàm intulit: & Conſtantinopolim rediens, à ciuibus omnibus odio habitus, quod ſæuitiã præfecti vrbis non cõpeſcuiſſet, ſynodũ habuit, in qua nonnulla approbata ſunt, orthodoxæ fidei nequaquam congruentia. Eadem quoque Sergij apocriſarius, qui tum Conſtantinopoli erat, ſub ſcriptione ſua ſtolidè nimium confirmauit. Verùm cùm poſteà Romam delata à Sergio exploderentur, qui non vnam, ſed duas in Chriſto naturas tenebat, ac virginem θεοτόκον fuiſſe, ita percitus Iuſtianus, Zachariam prothoſphatarium (quem nos principem militiæ dicere poſſumus) Romam miſit, qui Sergium ad ſe vinctum traheret: quod vbi ſenſere milites Exarchatus Italici, raptis propere armis, non ſolum põtificem à tanta iniuria tutati ſunt, verùmetiam parum affuit, quin Zachariam occiderent: quem põtifex ad ſe confugientem, in cubiculo ſuo aliquandiu conſeruatum, clanculum ad imperatorem remiſit.

Populi diuiſio ob electionem.

Agebantur hæc Romæ cum Leontius annuente Callinico patriarcha, plebe Conſtantinopolitana ad arma excitata, refractis omnibus cuſtodijs vrbis: vnde multi nexi prodiere, Iuſtinianum imperio deiecit, ac truncis naribus exulatum in Cherſonneſum Ponti mittit. Hæc cum intellexiſſet Abimelech Sarracenorum admiratus, Africam ſtatim inuadit ſeditionibus Conſtantinopolitanorum fretus, eò properè & Leontius copias ſuas mittit, quæ barbarorum impetum retardarent. Verùm non ita multò pòſt ſeditione inter eos orta, Tiberium quendam ciuem Conſtantinopolitanum imperatorẽ creant: qui confeſtim Conſtantinopolim cum exercitu adnauigans, Leontium capit, & eodem affectum ſupplicio quo Iuſtinianum diximus, in carcerem conijcit maiori ludibrio hominem reſeruans. Philippum præterea Nicephori patricij filius, qui in eo adipiſcendo imperio fauerat, in exilium mittit, quò æqualibus ſuis narrauerat ſe per quietem vidiſſe aquilam caput ſuum alis obtegere, veritus ne imperium adoleſcenti portenderetur. Dum hæc Conſtantinopoli agerentur, Pipinus Auſtriæ gubernator, & dux, occupandi regnum Franciæ fundamenta iecit.

Cum enim intellexiſſet Bertarium quendam ignobilem,cuius opera Theodoricus Francię rex plurimum vtebatur,omnibus odio eſſe,coactis in vnum ingentibus copiis in Galliam traijcit,ac Theodoricum cum Bertario obuium factum,collatis ſignis fundit,fugatque.Salutem ſibi Bertarius fuga quæſiuit.In regnum verò,Theodoricus ſeſe recipiens, Pipinum victorem pace ſequeſtra regni gubernatorem,& maiorem domus (vt Galli aiunt) efficit. Is autem in Auſtraſiam rediés, quòd à Germanis,& Sueuis vexari ſuos intellexerat,ſuperatis hoſtibus:in Franciam denuo redijt,quod mortuo Theodorico regnum ad Childepertum fratrem eius perueniſſe cognouerat,eò perueniens,& à rege perbenignè ſuſceptus,cum filium Grimoaldum domus regiæ gubernatorem inſtituiſſet, in Sueuos,& Germanos iterũ rebellantes infeſto animo rediit.

At verò Sergius pontifex,relegato Iuſtiniano pace ac quiete vſus,baſilicam Petri ablatis ruderibus,renouatiſque tignis,ſtillicidijs,ac parietibus,in antiquam formam reſtituit.Frõtiſpicium baſilicæ opere vermiculato exornauit, candelabra atque alia templi ornamenta ex auro,& argento conficit in eadem baſilica, & partem dominicæ crucis inuenit in capſula ænea:& beati Leonis corpus vilius vſque ad tempora ſua iacens, quàm eius merita requirebant,honeſtiore,ac celebratiore loco repoſuit. Statuas Apoſtolorum vetuſtate exoletas renouauit.Multarum præterà eccleſiarum,quas commemorare lõgum eſſet, ornamenta collapſa,vel reſtituit,vel noua de integro fecit.Conſtituit præterea vt in fractione dominici corporis,caneretur, Agnus Dei,qui tollis peccata mundi,miſerere nobis : vt litaniæ quoque à ſancto Hadriano quotannis dicerentur per vrbem die annunciationis ſanctæ genitricis,ac Simonis,inſtituit:Rauennatibus autem Damianum, Berflauardum verò Britannis archiepiſcopos dedit. Eccleſiam Aquileienſem quintam ſynodum non omnino approbantem ad ſanitatem doctrina,& auctoritate ſua tandem perduxit.Sunt qui ſcribant Lambertum virum ſanctiſsimum,apud Leodium ea tempeſtate martyrium ſubijſſe,quòd Pipinum reprehenderit,qui vxori pellicem Elpiadem ſuperinduxerat. Hoc autẽ facinus ipſius Elpiadis fratrem commiſiſſe,qui poſteà morbo pediculari conſumptus eſt. Sunt etiam qui ſcribant, Sergij virtute, & ſanctitate Saxones tum primum fidei noſtræ characterem ſumpſiſſe.His tot rebus vir ſanctiſsimus inſignis,pontificatus ſui anno xiij.mẽſe octauo,die iij. & xx.moritur,in baſilica Petri collacrymantibus omnibus præ dolore ob amiſſum pontificem,communem omnium parentem,magno funere ſepelitur vj.idus Septẽbris.Vacat tum ſedes menſem vnum,diebus viginti.

Lambertus epiſcopus.

IOANNES VI.

87.Pont.

IOannes ſextus,natione Græcus, eo tempore pontificatum iniit,quo Theophylactus Exarchus Italiam petens,primò in Siciliam venit. Quod vbi ſenſere milites Itali,veriti ne quid mali eius aduentus portenderet, quòd ſuperioribus temporibus ferè magis cum pontificibus, quàm cum imperatoribus ſenſiſſent,ingreſſurum vrbem Romam interficere cõſtituerant. Verũ Theophylactus auctoritate Ioannis pontificis defenſus, qui ſequeſtrum ſe inter ducem,& milites fecerat,compoſitis rebus omnibus Rauennam proficiſcitur.Intereà verò Giſulphus Beneuentanus dux militum, & Exarchi diſcordia fretus, Campaniam inuadit, Soram,& Arpinum occupat,villas incendit,ruſticos,& pecora abigit:quibus malis permotus pontifex,legatos ad Giſulphum mittit,qui ei mandent vt omiſsis Campaniæ,& Hernicorum oppidis, in Samnium reuertatur : quòd ſi ſe ſecus fecerit, breui ſenſurum omnipotentis Dei in ſe iram.His monitis perterritus Giſulphus,oppida, quæ ceperat,reſtituẽs,Beneuentum reuertitur.Captiuos autem omnes quoad per ærarium eccleſiæ ſibi licuit,Ioannes redimit ex toto Samnio conquiſitos.

At Iuſtinianus(quem diximus)à Tiberio in Cherſonneſum Põti relegatum,inde fugiens ad Cacãnum Auarum peruenit,à quo primò ita perbenignè ſuſceptus eſt, vt ei filiã in vxorem ſpoponderit : verùm poſteà pecunia, & muneribus à Tyberio corruptus, hoſpitem, & generum ei prodere inſtituerat.Hoc vbi Iuſtinianus intellexiſſet, ad Trebellium Bulgarorum regem confugit, à quo etiam non ita multò pòſt vi, & armis in imperiũ reſtituitur. At verò dum hæc in Europa agerentur,Sarraceni occupata Lybia, & Africa, ex Lepta ſoluentes tranſmiſſo Athlantico freto,omnes Hiſpanias præter Aſtures,& Cãtabros occupãt. Hi enim ſicuti vltimi fuère in Hiſpania,quos Romanum ſubigeret imperium, vltimi quoque:qui ab eo deficerent:ſoli poſtremò,qui Viſegothorum à ſe diſcuterent iugum:ita nunc demum accepta Chriſti fide, & religione armis ſe à perfida Sarracenorum gente conſtantiſsimè tutati ſunt.Africa igitur, quæ à Beliſario primi Iuſtiniani duce recuperata, centum & ſeptuaginta annis Romano paruit imperio, Sarracenis vnà cum Bætica Hiſpania (quam nunc granatam vocant)tum occupata,eorum moribus,& legibus iam ſeptingentis,& quadraginta annis obtemperat, cum maxima Chriſtiani nominis ignominia : etſi Hiſpani, qui iactare ingenium,& fortitudinem ſolent, nequeant tantam labem ab Europa propellere.

Sarraceni occupata Lybia & Africa Hiſpanias occupant.

Sunt

Sunt qui ſcribant, Bedam, qui eiſdem temporibus fuit, hanc calamitatem litteris ad principes Chriſtiani nominis, ſcriptis lamentatum fuiſſe, quò bellum in hoſtes Dei atque hominũ ſuſciperent. Beda enim præter Græcæ, atque Latinæ linguæ doctrinam, quam non mediocriter tenebat, ob religionem etiam, atque modeſtiam, Venerabilis cognomentum adeptus eſt. Scripſit enim multa in Actus Apoſtolorum, in Lucam. Edidit & librum de temporibus, & homilias pleraſque, quibus multum Gallici ſacerdotes vtuntur. Strabo quoque, & Haymo viri doctiſsimi, Bedæ fratres ſunt habiti: quorum alter pleraſque homilias eleganti ſermone compoſuit, alter verò geneſim commentatus eſt.

Beda venerabilis.

Strabo & Haymo Bedæ fratres

At Ioannes pontifex reſtituta baſilica ſancti Andreæ in Vaticano, ſarctoque tecto diui Marci, atque ornato altari principis Apoſtolorum Petri, ductis columnis dextra, læuaque, moritur pontificatus ſui anno iij. menſe iij. martyrio vt quidam volunt. Sed à quo martyrium paſſus ſit, non ſatis conſtat. Sepultum ad catacumbas S. Sebaſtia. via Appia quidam affirmant. Eius ex morte vacat tum ſedes menſem vnum, dies vndeviginti.

IOANNES VII.

Ioannes ſeptimus, natione Græcus, patre Platone,

88. Pont.

Eo tempore pontificatum inijt, quo Iuſtinianus Conſtantinopolim reuerſus, Tiberium, & Leontium, à quo fuerat imperio deiectus, ſpectante populo interfici iuſſit. Multos præterea ex inimicis è medio ſuſtulit vario genere mortis, pleroſque in carcerem coniecit: quorum de numero quotidie aliquẽ ſupplicio afficiebat, cum nares emungẽdo illatæ iniuriæ reminiſcebatur. Præterea verò Callinicum patriarcham Conſtantinopolitanum confoſſum oculos, Romam exulatum miſit: Cyrumque abbatem, cuius munificentia in Ponto vixerat, in locum Callinici patriarcham ſufficit.

Eadem verò ſtultitia vexatus, qua fuerat ante amiſſum imperium Sergio pontifice, duos metropolitanos Romam miſit, qui Ioannem adhortarentur, vt habita ſynodo, quæ de homuſio crederent orientales, eadem vera etiam occidentales affirmarent, præpoſitis libellis, in quibus ei ſubſcribendum erat. Homines autem re infecta ad imperatorem pontifex remiſit, neque tamen (vt par erat) errores in malè de Deo opinantium emendauit cenſuris, & interdictis, quemadmodum conſtantem pontificem decuiſſet. Sunt qui ſcribãt (ſine auctore tamen) Arithpertum Longobardorum regem religione motum, donaſſe alpes Gottias beato Petro: & quicquid à Taurinis, & Medullis Genuam vſque, Liguſticamque protenditur. Alij autem affirmant donationem ipſam ab Arithperto confirmatam fuiſſe. Verùm cũ de donatione nil certi habeatur, paleamque pontificij iuris periti appellant, quod ſine frumento ſit, nihilque Conſtantinianæ elegantiæ, ac dignitatis habeat, quomodo de confirmatione conſtabit? Ad Ioannem pontificem redeo, virum certè multæ eloquentiæ, & ſanctitatis, qui in baſilica Petri oratorium (ita enim appellant locum orandi) in honorem Dei genitricis extruxit, cuius parietes vermiculato opere intecti, dextera, læuaque quorundam ſanctorum patrum vultus oſtendebant. Baſilicam præterea ſanctæ Eugeniæ reſtituit, iampridem vetuſtate collapſam. Cœmiteria quoque ſanctorum martyrum Marcellini, Marci, Damaſique pontificis exornauit. Poſtremò verò multas baſilicas pictura, & ſtatuis ſanctorũ cultiores reddidit. Has autẽ qui cernebant, ipſum pontificẽ intueri videbantur, vnde exemplaria grauitatis, & dignitatis pictores, ac ſtatuarij ſumpſearnt. Moritur autẽ Ioannes ſecundo põtificatus ſui anno, mẽſe ſeptimo, die xvij. ſepeliturque in baſilica Petri ante altare Dei genitricis quod ipſe extruxerat, quintodecimo calendas Nouembris. Eius autem in morte tribus menſibus ſedes vacat.

SISINNIVS I.

Siſinnius, vel (vt alij volunt) Zoſimus, natione Syrus, patre Ioanne, xx. tantum diebus in pontificatu vixit, quo quidem tempore ferunt S. Benedicti corpus è mõte Caſsino furto ſublatum propter ſolitudinem loci, & in Galliam trãſlatum fuiſſe. Siſinnius autẽ licet podagra, & chiragra ita laboraret, vt neq; ambulare, neq; cibũ capere poſsit, tamẽ ita vrbis Romæ, & reipub. Chriſtianæ curam geſsit, vt nil prætermiſerit, & ante pontificatũ, & in ipſo magiſtratu, quod bonum pontificem deceret. Iam enim materiam omnem parabat, qua & mœnia vrbis, & templa vetuſtate collapſa in meliorem formam reſtitueret, celebrationaque redderet. Verùm ſubita morte correptus, in baſilica Petri ſepelitur octauo idus Nouẽbris. Vacat tum ſedes menſem vnum, & dies decem & octo.

89. Pont.

CONSTAN-

CONSTANTINVS I.

90 Pont.

Iustinianus imperat.

Constantinus natione Syrus, patre Ioanne, eo tempore pontificatum inijt quo Romæ triennio famæ laboratum est: qua quidem in re ita omnes, tum vel maximè pauperes iuuit, vt Constantinum cælitus missum homines arbitrarentur. Interea verò Iustinianus odio pontificij nominis Mauritium patricij ordinis virum, & Heliam Spatharium in Chersonnesum, vbi exulauerat, cum classe mittit, qui omnes pubertatem supergressos occiderent. Fecêre mandata præfecti clasſis, vt rabiem imperatoris explerent. Et ne in homine solam crudelitatem fuisse existimes, tantæ ingratitudinis fuit, vt Trebellium regem, cuius ope, & copijs in imperium restitutus fuerat, cum Thracibus cōtendentem, de improuiso hostili manu adortus sit: quem certè Trebellius non modò sustinuit, verumetiam cum detrimento repulit. De pristina vita ob calamitates, quas perpessus fuerat Iustinianus, nil immutauerat, præter hoc tantum, quod sedem apostolicam contra atque antea consueuerat, veneratione deinceps obseruauit, tutatusque est. Nam cū Felix archiepiscopus Rauennas ordines à Romano pontifice accepisset, cogereturque de more formulam obtemperandi scripto, & pecuniam Romam mittere, neque id præ arrogantia faceret, Iustinianus re cognita Theodorum patricium clasſis præfectum statim admonet, vt primo quoque tempore ex Sicilia in Rauennates moueat. Is autem dicto imperatoris obtemperans, & Rauennates prœlio superatos, maximis affecit cladibus, & Felicem cathenis vinctum Constantinopolim misit, quem posteà Iustinianus in Pontum relegauit, orbatum prius luminibus æneo vase concauo, ac quidem cádente diu inspecto. Inde enim pyramis ignea exit, quæ facilimè oculorum aciem perstringit, & obcæcat. Nequaquá tamen hanc sæuitiam Constantinus probauit: redigere enim hominem ad sanitatem volebat non tantis malis affici.

Interea verò cùm hæc à Pontifice & imperatore agerentur, Arisprandus regnum auitū repetens, auxilio Bauarorum fretus, in Italiam descedens, collatis signis cum Arithperto dimicat & vincit regnoque Longobardorum potitur, Arithperto ipso dum trepidè nimiū aufugit, in rapido flumine submerso, Verum Arisprádus non ita multò pòst moriens, Luithprandum filium regni successorem approbantibus omnibus reliquit.

Iustinianus autem videndi Constantini Pontificis admodum studiosus, hominem rogat vt ad se proficiscatur, pręmissa classe quò tutius nauigaret. Appropinquanti autem vrbi regiæ Constantino Tiberius Iustiniani filius cum regio comitatu, & Cyrus patriarcha cum omni clero honoris causa ad octauum lapidem obuiam prodeunt, eumque Camelanto pōtificali amictu indutum, solenni pompa vrbem ingresſi in regiam perduxere. Inde verò Nicodemiam proficiscens, quò venturus & imperator Nicæa erat, nō secus quàm Constantinopoli à Nicomediensibus suscipitur. Iustinianus autem non ita multò post vrbem ingressus, non solùm pontificem amplectitur, verumetiam eius pedes venerationis causa exosculatur. Cùm verò sequentibus diebus multa inter se colloquuti fuissent, cōfirmassetq; Iustinianus pontificum decreta, Constantinus abiens hominem adhortatur, ne in Philippicum in Chersonneso exulantē grauius aliquid decerneret, veritus ne aliquid mali oriretur, quod Philippicum magni animi esse, & consilij virum intellexerat. Verùm Iustinianus cōsilio pontificis bene monentis nequaquam obtemperans, clasſem in pontum mittit eo animo, vt Philippicum interficeret: qui quidem deficientibus ad se militibus, eadem classe vsus, duodecimo ab vrbe Constantinopoli milliario, cum Iustiniano, & Tiberio dimicans eos vincit, & interficit, imperioque statim omnium consensu potitur. Deinde verò Cyro patriarcha in pontum relegato, quòd bene cum pontifice Romano sentiret, in eius locum Ioannem monachum hæresiarcham sufficit. Cuius quidem dogmata statim Romam misit, mandauitque vt omnium consensu, approbarentur. At Constantinus habita synodo, non modò Philippici, & Ioannis monachi opiniones improbat, verumetiā decernit, vt sanctorum patrum imagines, qui sex conciliis ab omnibus probatis interfuerant, in porticu beati Petri depingerentur, cum intellexisset eas à Philippico è parietibus sanctæ Sophię ignominiæ causa abrasas fuisse. Prætereà verò idem pontifex constituit, ne imperatoris hæretici nomen publicis scriptis, aut priuatis in ære, argento, plumbóue reciperetur. At Anastasius cognomento Arthemius, sumptis armis Philippicum imperio deiecit, anno primo, & mense imperij vj. eumque captum oculis priuauit. Litteras prætereà ad Constantinum pontificem mittit, quibus se catholicæ fidei, ac sextæ synodi acerrimum defensorem futurum pollicetur. Verùm hic quoque triennio pòst à militibus spretus, imperio deijcitur, cogiturque à Theodosio, qui in eius locum suffectus est, sacros ordines recipere, ne ei sacris initiato amplius redire ad imperium liceat. Theodosius autem catholicus imperator statim imagines sanctorum patrum (vt diximus) à Philippico demolitas, restitui pristino in loco mandauit. Felix verò (quem diximus) in Pōtum à Iustiniano relegatum, à pristina hæresi discedens, in patriam reuertitur, ac sedem, vnde pulsus fuerat, repetit. Declaratum est etiam eodem tem-

Imagines sanctorum Patrum depingi in parietibus.

Imperator hæreticus.

dem tempore, Ticinensem episcopum Romanæ sedi tantùm, non etiam Mediolanensi archiepiscopo obtemperare debere. Ea enim de re magna, & diuturna inter vtrunque antistitem contentio fuerat. Sunt qui scribant duos reges Saxonum hoc eodem tempore Romam voti, & religionis causa venisse, mortuosque ibidem esse peste vt arbitror. Post hos verò non ita multò pòst moritur Constantinus, vij. pontificatus sui anno, die xx. ac in basilica Petri sepelitur iij. idus Februarij. Sedes autem huius in morte mēsem vnum & dies xl. tum vacat.

Ticinensis episcopus cui vt obtemperet decretum.

ANNOTAT.

Primus omnium Romanorum pontificum imperatori Græco Philippico, qui Iustiniano iuniore Orthodoxo principe occiso, imperium inuaserat, in os resistere palàm ausus fuit Constantinus Papa. Imperator enim in Iconomachiæ hæresim lapsus, sanctas imagines vbique tollendas esse etiam Romano pontifici iusserat, quod ille facere constantissimè recusauit. Leoni verò III. Augusto similia iubenti, Gregorius, qui Constantino successit, maiora ausus, Italicum imperium, quod de Longobardis supererat, iure eripuit anno Domini DCCXXIX. Gregorius deinde III. quem secundus moriens successorem reliquit, orientalibus destitutus auxilijs, primus ad Francorum opes longè lateq́; patentes confugit, & ab ipsorum duce Carolo Martello, Pipini posteà regis patre auxilia contra Longobardos Romam vexantes implorauit, Quæ res semel incepta cum Longobardici regni excidio finita est. Ex Anastasio S.R.E. bibliothecario, in supradictorum pontificum vitis, Paulo Diacono lib. 6. cap. 11. & 13. hist. Longobardiæ, Annonio, qui ex Ademaro monacho de rebus gestis Francorum scripsit lib. 4. cap. 57. item annalibus Constantinopolitanis, qui sub Eutropij nomine circunferuntur lib. 21. Quorum auctor fuit Nicephorus patriarcha Constantinopolitanus, qui ante annos 70. vixit, eosq́; Anastasius bibliothecarius è Græco in Latinum vertit.

GREGORIVS II.

Gregorius secundus patria Romanus, patre Marcello, sub Sergio pontifice sacris initiatus, sacellis, & bibliothecæ præfuit, tantæ fidei & integritatis est habitus. Sumens deinde diaconatus ordinem, Constantinopolim cum Cōstantino pontifice proficiscitur: vbi cum acriter disceparetur quibusdam de rebus ad fidem pertinentibus, ita acutè respondit, vt omnibus ingenij sui, & doctrinæ admirationem iniiceret. tantæ n. eruditionis, & facundiæ erat, vt facilè conuinceret malè de fide nostra opinantes. Inito autem pontificatu, & mœnia vrbis aliqua ex parte vetustate collapsa instaurat, & trabes basilicæ principis apostolorū, Laurentijque martyris extra muros, annositate quassas restituit, refartis tectis ac parietibus, introductisque de more aquis, compaginatis fistulis iamdudum vetustate, & hominum incuria vitiatis. Alias quoque ecclesias restituit, muneribusque tum aureis, tum argenteis exornauit: quas quidem enumerare longum esset. Non reticebo tamen, restitutum esse ab eo monasterium in via Ostiensi positū, non longè à basilica Pauli, cuius ruinas adhuc cernimus. Restitutumque etiam monasterium beati Andreæ, quòd Barbaræ nuncupatur, ibique dispositos monachos, qui die, ac noctu laudes Deo canerent. Huius præterea hæc peculiaris laus est, quòd eius opera Germani ad fidem nostram conuersi sunt, misso eò Bonifacio monacho, qui eos è tenebris educeret proposita veritatis luce. Ipsorum autem Germanorum magnam partem Romam venientem, suis manibus vir sanctus baptizauit. Impulit item sua auctoritate Luithprandum, primò quidem recusantem, Arithperti donationem (de qua anteà diximus) confirmare: qui quidem Luithprandus principio regni sui, & Baiouariæ magnam partem occupat, & Rauennam obsidet, ac capit. Eiusdem temporibus Tiberis adeò in immensum creuit, vrbem porta Flaminia influens, vt & in via Lata hominis magnitudinem aqua ferè æquaret, & à ponte Miluio vsq; ad gradus sancti Petri nauigaretur lintribus non paruis. Durauit autem hæc illuuies diebus septem cum maximo ciuium damno, & detrimento, euersis domibus, ac erutis arboribus, satisque. Luna quoque eclipsim tum passa, vsque ad mediam noctem colorem sanguineum præ se tulit. Dedit & signa futuri mali cometes, extensa ad septentrionem cauda. Gregorius autem quò summi Dei iram à ceruicibus Christianorum auerteret, frequentes supplicationes vrbe tota facit. Dum hæc Romæ à pōtifice agerentur, nunciatum est Longobardos Beneuentano duce arcem Cumanam insidiis occupasse: qua ex re Gregorius vehementer commotus, Longobardos admonet, vt arcem præter fœdera pacis, fraude occupatam reddant, aliter eos breui indignationem omnipotentis Dei sensuros: cùm hostes sæpius moniti, res repetitas non redderent, Neapolitanos pontifex adhortatur proposito præmio, præmissisque etiam quibusdam militibus Romanis, vt arcem vi occupent. Hi verò mandata strenuè facientes, Theodoro subdiacono hác rem curante arcem recipiūt, cæsisque trecentis ex his, qui in præsidio erant, ad quingentos viuos capiunt, ac Neapolim perducunt, vbi statim militibus præmia reddita sunt. Pace itaq; foris

90. Pont.

Germani ad fidē conuersi

foris parta, Gregorius reparandis locis sacris animum adijcit, basilicam nanque sanctæ crucis in Hierusalem iampridem destitutam restituit, porticus circunquaque positas instaurat fornicibus, & tectis. Oratorium Susannæ in monte Cælio, à fundamentis extruxit. Domum paternam mortua matre in honorem Agathæ Christi martyris dedicauit, eoque loci monasterium extruxit, additis suburbanis, & rusticis prædijs ad monachorum vsum & cõmoditatem.

Sarraceni autẽ discordia Christianorum freti, ex Lepta Africæ in Hispaniam traijciẽtes, prouinciam omnem præter Bæticam à suis iam anteà possessam depopulantes, ad Aquitaniam vsque cum coniugibus, & liberis peruenêre, eam quoque prouinciam occupaturi. Erat tum Carolus Martellus Pipini ducis filius magno apud omnes in pretio: duos enim filios Pipinus tum habuit, mortuo Grimoaldo, Carolomannum, & Carolum Martellum, qui posteà solus hoc quoque mortuo regnum Franciæ obtinuit, multis tamen aduersantibus: maximè verò Eudone Aquitaniæ duce, & Chilperico rege, quem Franci quidam post Theodoricum æmulatione moti regem constituerant. Verùm Carolus Martellus transmisso Sequana fluuio, in Aurelianos mouens, vno impetu hostes fundit, fugatque ac regno Franciæ solus potitur. Rhenum deinde traijciens, Saxones, Alemannos, Sueuos, Bauaros regno suo adijcit. Verum cum intellexisset Sarracenos ab Eudone in Galliam euocatos, magnis itineribus in hostem proficiscitur: pugnandique potestatem facit, & vincit non lõge à Turonum finibus. in eo autem prœlio scribunt historici ad trecenta & lx. millia Sarracenorum cecidisse: ex Francis verò mille tantummodo centum, & quinquaginta desideratos. Sunt tamen, qui scribant, Eudonem tanto periculo motum, postremò cum Carolo sensisse. Hac itaque ratione Sarraceni beneficio Caroli à ceruicibus Hispanorum, & Gallorum pulsi, rabiem omnem, & indignationem ex tanta clade conceptam, in Constantinopolitanos vertêre: vrbem enim terra marique triennio obsident. Verùm cum fame, frigore, peste, bello, postremò magna incommoda paterentur, obsidionem soluentes, ad sua quique rediere. Ex Constantinopolitanis autem ad trecenta millia eadem peste consumpta traduntur. In Italia verò Longobardi duce Luithprando, Rauennam diu obsessam, tandem capiunt, & diripiunt: inde Ticinum, auferentes quicquid præclaram in vrbe erat, vnde crediderim tum equum illum æneum viro insidẽte, Papiam aduectam, quem acolæ Regis solem vocant. Sed ita fit, in rebus humanis vicissitudo est. quod enim Theodoricus, alijque reges Gothorum, atque deinceps Exarchi Rauennates Roma Rauennam detulerant, id posteà in varia loca disiectum est.

Martellus.

Interim vero Romæ à quibusdam seditiosis in pontificem coniuratur, principibus coniurationis Basilio, Iordane cartulario, Ioanne subdiacono cognomento Lurion, Marino spathario, qui ducatui Romano imperatoris nomine tum præerat. Verùm dilata in aliud tempus res est, quòd Marinum imperator reuocauerat. Tentare & Paulum Exarchum cõiurati cœpere, quo quidem duce in tanta re vti volebant. Sed Romanus populus re ipsa tãdem patefacta, arma capit, Ioannem & Lurionem interficit, reliquosque coniuratos dissipat. Basilium monasterio includit: vbi & vitam finiuit. Paulus autem vehementer pontifici infensus, quod ab eo prohiberetur, quò minus noua vectigalia exigeret, clàm & apertè mandato imperatoris viri sanctissimi mortem quærere, sed Romani & Longobardi sumptis armis, quò minus id fieret, prohibuere. Tum verò Leo tertius imperator, cum apertè inuehi in pontificem non posset, edictum proponit, vt omnes qui sub imperio Romano essent, sanctorum omnium, martyrum & angelorum statuas, atque imagines è templis abraderent, & auferrent, tollendæ (vt ipse dicebat) idololatriæ causa: qui verò secus fecisset, eum se pro hoste publico habiturum. Gregorius autem tantæ impietati non modò non obtemperat, verumetiam omnes catholicos admonet, ne in tantum errorem timore, vel edicto principis vllo modo dilabantur. Qua cohortatione adeò certè animati sunt Italiæ populi, vt paulum abfuerit, quin sibi alium imperatorem deligerent. Quò minus autem id fieret, auctoritate sua obstare Gregorius annixus est. Rauennæ tamen tanta seditio orta est, cùm alij imperatori, alij pontifici obtemperandum dicerent, vt in ipso tumultu Paulus Exarchus cùm filio occideretur. Mittitur deinde ab imperatore Eutychius eunuchus, qui pollicitationibus, & donis Longobardos à beneuolentia, & societate Romani pontificis seperaret. Verùm cùm id frustra quæreretur, rem toties tentatam ad tempus omisit, vnde pontifex tanta molestia liberatus, loca pauperum, & basilicas inuisère cœpit, eaque restituere, quæ ob vetustatem, & incuriam, ruinam minabantur. Pacem prætereà inter regem Longobardorum, & duces Spoletinum, ac Beneuẽtanum composuit. Hos enim rex ipse opprimere instituerat, cuius animum adeò pontifex ad mansuetudinem redegit, interposita Saluatoris nostri auctoritate, vt omisso bello, armillas, baltheum, ensem, ac reliqua arma templo principis apostolorum offerret: cum exercitu enim vsque ad Vaticanũ peruenerat, pacato tamen agmine, hac de re cum pontifice locuturus. Leo autem imperator phanatico spiritu iterum incitatus, omnibus mandat, vt simulacra, vel lignea, vel ænea, vel marmorea ad se deferãt, & delata statim incẽdit, non deferentes verò capit, & obtruncat. Ger-

Seditio Rauennæ propter imperatorem & pontificem.

eat. Germanũ patriarcham id potiſsimùm improbantem, in exilium mittit, in eiusque locũ Anaſtaſium malè ſentientem ſufficit, quem poſteà Gregorius ſynodo habita priuauit, & ab officio diuino ſemouit, niſi ad catholicam fidem reuerteretur. Sæpius prætereà, vt ſanctiſſimum virum decuit, litteris imperatorem admonuit, vt omiſsis quorundam improborum erroribus, veram tandem amplecteretur fidem: & abolere ſanctorum imagines deſineret, quorum memoria, & exemplari ad virtutem & imitationem excitarentur homines. Sunt qui ſcribant Bonifacium huius pontificis tempore è Britannia Romam veniſſe, & ex monacho ob eius ſanctitatem epiſcopum factum, ac in Germaniam ad confirmandos prædicatione, & exemplo Germanos in fide miſſum, quod quidem ita egregiè fecit, vt Maguntinus epiſcopus creari meruerit: in Friſiam deinde proficiſcens cum verbum Dei elegantiſſimè prædicaret, ab hoſtibus Chriſtiani nominis occiditur. Ferunt & ſanctum Egidium natione Græcum, exemplo, & miraculis inſignem tum habitum fuiſſe, & Petronacem ciuem Brixianum ex voto baſilicam beati Benedicti propè derelictam, ſua impenſa reſtituiſſe. At Gregorius qui ſuo exemplo omnes ad virtutem, & ſanctitatem incitabat, põtificatus ſui anno ſextodecimo, menſe nono, die vndecimo moritur, ſepeliturque ad baſilicam Petri, tertio idus Februarij. eius in morte epiſcopatus tum vacat dies quinque & XXX. Centum autem & vij. ac xl. epiſcopos toto ſuo pontificatu creaſſe dicitur.

Germanus patriarcha in exilium mittitur.

GREGORIVS III.

Gregorius tertius, natione Syrus, patre Ioanne, anno domini ſeptingenteſimo quinquageſimonono omnium conſenſu pontificatum inijt. Fuit autem vir ſingularis doctrinæ, & humanitatis præcipuæ, Græca atque Latina lingua eruditus, mentem diuinæ ſcripturæ ita callens, vt nemo tum diſertior prædicatione atque interpretatione rerum occultarum & admirabiliũ haberetur. Præterea verò, ne verbo tantum & cohortatione populos mouiſſe arbitreris, omnia, quæ exemplo mouere poſſunt, ita aſsiduè obibat, vt iudicare difficile ſit, promptiórne lingua quàm opere habendus eſſet. Orthodoxæ fidei ita acerrimus defenſor fuit, vt ob eam rem maximorum principum graues ſimultates & inimicitias ſuſceperit, non armis, non potentia, non minis cuiuſpiam è gradu conſtantiæ ſuæ deiectus. Tantæ proſtremò humanitatis fuit, vt & pauperes mira charitate cõplecteretur, ac eleemoſynis foueret, captiuos redimeret, ære alieno nexos ſolueret, viduas & pupillos, quò minùs à potentibus circunuenirentur, tutaretur adeò, vt ferè omniũ parés ac paſtor meritò vocaretur. Hic ſtatim vbi pontificatum iniit, cleri Romani conſenſu Leonem tertium imperatorem Conſtãtinopolitanum, imperio ſimul & communione fidelium priuat, quod ſanctas imagines è ſacris ædibus abraſiſſet, & ſtatuas demolitus eſſet, quodque etiam de homuſio malè ſentiret. Interim verò cum Luithprandus Lõgobardorum rex cupiditate imperandi motus, vrbem Romam obſideret, captis circunquaq; oppidis omnibus, Gregorius legatos naui, quia terreſtri itinere non licebat, ad Carolum Franciæ principem ſtatim mittit, qui hominem rogarent, vt primo quoque tempore laboranti Romæ & eccleſiæ auxilium ferret. Conſueuerãt autem pontifices Romani, ſi quid mali ab externo hoſte immineret, auxilia ab imperatore Conſtantinopolitano petere. Quod facere Gregorius ſubſtitit, cum ob eaſdem cauſas, quas paulò antè cõmemoraui, tum vel maximè quòd vrbem regiam ægrè Leo à Sarracenis tutaretur, nedum alios defenderet. His itaque rationibus accidit, vt tunc primum tutela eccleſiæ ab imperatoribus Conſtantinopolitanis ad alios tranſlata ſit. Carolus autem rogatu Gregorij patrocinium eccleſiæ ſuſcipiens, Luithprandum regem amicum & compatrem rogat, vrbémne obſideat, ac pontificémne vexet, hac re nil ſibi fieri moleſtius quicquam aut grauius poſſe. Obtemperat Carolo Luithprandus, atque vrbem obſidione ſoluit.

92. Pont.

Leo tertius imperator à Gregorio & imperio & communione fidelium priuatur.

Nam inito iam antea inter ſe fœdere, Carolus Pipinum filium in Ciſalpinam Galliam ad Luithprandum miſerat, vt ei capillum de more ſacrorum ſuccederet, vnde compatres more Chriſtiano inuicem facti ſunt, quod eſt quoddam affinitatis vinculum. Remiſerat puerum ad parentes Luithprandus multis ac maximis donatum muneribus. At Carolus pacatis Italiæ rebus, in Burgundiones verſus, eos vi capit, & præ modeſtia ſocios appellat, Friſones idololatras opprimit: Lugdunum Arelate, Maſsiliam de Veſogothis occupat, qui Athimum Sarracenorum regem in auxilium vocant. Is itaque cum magno exercitu Rhodanum traijciens, Auinioné vi capit, opportunitate loci pro arce vſurus. At Carolus re cognita eo propere cum exercitu mouit, & Auinioné recuperat, interfectis Sarracenis omnibus, qui in præſidio erant. Inde Narbonam proficiſcitur, quò aufugiſſe Athimum cognouerat. Ab obſidione Narbonæ diſcedens quòd Amoreum alterum ex Sarracenis Hiſpaniæ regem, venire in auxilium Athimy cũ magno exercitu intellexerat, haud procul inde in valle Corboriã deſcendit: vbi inerat planities ad dimicandum aptiſsima. Amoreus autem arbitratus Carolum deſperatione rerum in fugam verſum, in vallem ingreditur, ſtatimque pugnandi copiam facit. Non detrectat certamen Carolus, licet hoſtium numerus propè infinitus eſſet.

Tandem verò vbi acriter aliquando vtrinq; pugnatum esset, cadēte autē in primis aciebus Amoreo, funduntur hostes fuganturque quorū pars magna in proximis paludibus & stagnis quò confugerant, oppressa est. Athimus verò fortè fortuna nauigium nactus, inde in Hispaniam vlteriorem fugiens, omnes insulas, quas adiit, desperatione rerum ferro ac flāma vastat. Eodē fermè tempore beati Augustini corpus, quod antea ducentis & quinquaginta annis ab Hippone in Sardiniam translatum fuerat, cum Vandali prædabundi Africam vastarent, diligentia Luithprandi ex insula ipsa Papiam delatum est, & egregio in loco reconditum. At Sarraceni his cladibus domiti, intra Pyreneū se deinceps continent, vnde Vesogothi omnes qui citeriorem Hispaniam & partem Galliæ occupauerāt, auxilio carentes, in potestatem Caroli deuenēre, atque ita Gothi, qui trecentis propè annis imperauerant, funditus deleti sunt præter paucos, quos Barchinonenses ab interitu liberarunt. Sunt qui scribant Luithprandū copias auxiliares in tanto bello Carolo misisse, atque ita rebus bene gestis suos omnes onustos præda domum redijsse.

Augustini corpus Papiam delatum est.

Interim verò Gregorius pontifex nequaquam ocio & pace abutens, ad exornandas ecclesias animum adijcit. Nam & altare beati Petri sex columnis onychinis augustius reddidit, dextra ac læua positis ad Philopareas vetustate ferè comminutas. Stabant in his columnis trabes argento delibutæ. In trabibus verò æquis spatiis Saluatoris & Apostolorum simulachra distinxit. Struxit & oratorium in eadem basilica, in quo de reliquiis ferè sanctorum omnium recondidit, celebrarique eo loci quotidie mandauit, atque in canone celebritatis hæc verba addidit, marmoribus circunquaque positis insculpta. Quorum solennitas in conspectu tuæ maiestatis celebratur domine Deus noster toto in orbe terrarum, & cætera. Quibus verbis nunc sacerdotes in secretis non vtuntur. Præterea verò huic basilicæ multa argentea vasa donauit, eius quoque iussu & impensa aurea Dei genitricis imago Saluatorē amplectens, extructa est, & in basilica sanctæ Mariæ ad Præsepe collocata. Restituit etiam tectum sancti Chrysogoni, eoque in loco monachos collocauit, qui rem sacram quotidie celebrarent. His addidit & fundos vnde viuerent. Monasteria quoque multa partim restituit, partim verò à fundamentis extruxit, addita regula, qua monachi integrè & sanctè viuerent. Instaurauit & mœnia vrbis, magna ex parte vetustate collapsa. Idem etiam Centum cellis fecit iā propè desertis propter collapsa mœnia. Instituit præterea, vt ferè sine interuallo & à presbyteris hebdomadariis & à monachis in ecclesia sancti Petri diuina officia celebrarētur: vnde apparet & monachorum & presbyterorū secularīū domicilia multis in locis contigua fuisse, qui æmulatione moti, Deo quam diligentissimè seruiebant, Gregorius verò bene de Deo & hominibus meritus, anno pontificatus sui decimo, mense octauo, die quarto & vigesimo moritur, ac in basilica Petri sepelitur quarto calendas Decembris, collacrymantibus omnibus tanquam communi parente orbatis. Sedes autem dies octo tantummodo tum vacat.

ZACHARIAS I.

93. Pont.

Zacharias natione Græcus, ex patre Polycronio, inter optimos pontifices annumeratur. Fuit enim vir mitissimi ingenij, miræ suauitatis & gratiæ, omni virtute præditus, cleri ac populi Romani amator: ad iram tardus, ad misericordiam & clementiam promptissimus, nulli malum pro malo reddens, sed ad imitationem Saluatoris malum in bono vincens: & adeo quidem, vt quos habuerit æmulos & inimicos, & eosdē posteà inito pontificatu honoribus & premiis affecerit. Cum autem initio pontificatus sui ardentē bellis Italiam offendisset, legatos de pace cōponenda statim ad Luithprandū Longobardorum regem misit, persequentem bello Transmundum Spoletinum ducem. Verùm cum à legatis ea de re nil fieret, ipse comitante clero Romano in Sabinos proficiscitur. Ferunt autem octauo milliario à Narnia regem pontifici honoris causa obuiam factum, ex equo descendisse, ac pedibus virum sanctissimum in vrbem comitatum fuisse. Qui sequenti die inter Missarum solennia orationem publicè habuit, & quidem elegantem, qua ostendit, quid maximè regem Christianum deceret, siue pacem, seu bella gerat. Hac oratione ita permotum regem ferunt, vt statim arbitrium omne componendæ pacis ei commiserit. Iam verò Trāsmūdum ducatu Spoletino rex priuauerat, in eiusq; locum Agrādum nepotē suū suffecerat. Accipitur tamen in gratiam Transmundus rogatu pontificis: & ex duce in clericatum assumitur. Redduntur item Romanis oppida sua ex Sabinis capta: redditur Narnia & Ancona ex Picentibus: & quicquid à Longobardis triginta iam annis in Etruria occupatum fuerat. Redduntur & captiui omnes eo bello capti. Mira etiam humanitate pontifex vsus est: adhibito enim rege in conuiuium, nullum genus comitatis & gratiæ prætermisit. Inde verò rex pacato agmine abiens non ita multò pòst moritur, anno regni sui trigesimo secundo.

Fuit autē vir tanto regno dignus: quippe qui sapientia, prudentia, cōsilio plurimū valebat, ac ita manu prōptus erat, vt nemo veteranus eo pugnacior haberetur. Iustitia autē & clementia

mentia ita insignis habebatur, vt difficile iudicaretur vtra in re maiorem laudẽ mereretur. Huic autem in regno Aldeprandus nepos succedit: quo quidem post menses sex defuncto, Rachis dux omnium suffragiis rex decernitur, vir certè omni laude dignus, si vitam eius, si mores, si animi integritatem inspicis. Redintegratum quoque fœdus cum hoc rege à pontifice est missis legatis, quibus omnia ex animi sententia rex ipse pius & religionis amator, benignissimè concessit. Post quartum verò regni sui annum, rex diuino numine tactus, spreto regno, vitam monasticam amplectitur: vxorem & filios, vt idem ipsi facerent, adhortatus. Huius quidem frater Aistulphus regnum occupat, qui ob astutiam ingenij & ferocitatem animi omnibus arma intentabat, maximè verò pontifici & Romanis: quorum ditionem sibi vendicare armis conabatur. Intereà verò Carolus Martellus graui morbo correptus, suadentibus amicis, regna à se armis occupata filiis suis diuidit. Nam Carolomanno maiori natu Austrasia & Sueuia, Pipino verò iuniori Burgundia & pars Franciæ obtigit. Moritur autem Carolus vir animi magni & sapientiæ singularis villa Carisiaco apud Isarim fluuium, anno magistratus sui (quem maiorem domus vocant) quinto & trigesimo, sepeliturque Parisiis in basilica Dionysij martyris. Habuit & alium filium Carolus ex prima vxore ortum, quem Grifonem appellabant: cuius cum nomine etiam mores conueniebant. Rapere enim ex alieno consueuerat, vnde & bella fratribus intulit, & Saxones, gentem ferocissimam contra eos sollicitauit. Carolus autem & Pipinus hostili manu prouinciam Saxonum ingressi, Theodoricũ gentis principem in deditionem accipiunt. Ab hac autem expeditione digrediens Carolomannus, Romam venit: ibique dimissa imperiorum & regni gloria, in mõtem Casinatem ad monasterium sancti Benedicti proficiscitur: vbi & monachi habitum & mores suscipit.

At Pipinus regnandi cupidus, legatos suos ad pontificem mittit, eumque rogat, vt regnũ Franciæ sibi auctoritate sua confirmet. Annuit pontifex eius postulatis, accepti beneficij & veteris beneuolentiæ memor, quæ inter pontifices & principes huius familiæ intercesserat, atque ita eius auctoritate regnũ Franciæ Pipino adiudicatur, anno domini septingentesimo quinquagesimo tertio: ex maiore nanque domus, qui post regẽ summus erat apud Francos magistratus, reges Franciç deinceps à Pipino secũdo eiusq; familia origenẽ habuêre. Ferunt Carolum, quem diximus, monachi habitum sumpsisse, ex mõte Casino cum aliis monachis ad Zachariam pontificem venisse: ab eoque precibus obtinuisse, vt eis liceret repetere sancti Benedicti corpus furtim ablatum, quod tum in Floria censi monasterio regni Franciæ collocatum fuerat. Annuit istorum precibus pontifex, & litteris Pipinum adhortatur, vt patiatur monachos sancti Benedicti corpus repetere. Quod quidem rex haud grauatè concessit, quia inde furtim ablatum à monachis quibusdam senserat. Zacharia autem pace iam vbiq; parta, multas basilicas ruinam minantes restituit. Porticum quoque & turrim ante basilicam Lateranensem à fundamentis erexit: vbi & cancellos & portas æneas extruxit. In ipso frõtispicio porticus vbi orbis terrarum imago descripta erat, sanctorum imagines vetustate exoletas renouauit. Lateranenses ædes auxit & exornauit. Bibliothecam beati Petri restituit. Vectigal præterea vnicuiq; basilicæ assignauit, vnde oleum pro lampadibus emeretur. Condonauit & vestem altari beati Petri, auro gemmisque distinctam, in qua depicta inerat Iesu Christi natiuitas. Idem quoq; basilicam beati Georgij in Velabro condidit, eoque loci caput ipsius sancti collocauit. Ædificauit & oratorium beatæ Cæciliæ via Tiburtina quinto ab vrbe milliario. Huic autem basilicæ oratorium quoque addidit in honorem beati Cyri abbatis: addidit & fundos, vnde sacerdotes viuerent. Restituit & tectũ Eusebij martyris, quod suo tempore corruerat. Constituit item, vt buccellarij quotidie eleemosynas è Lateranensi palatio cuiusuis generis præberent. Venetis prætereà inhibuit sub anathematis pœna, ne seruos Christi signo notatos, Sarracenis & gentilibus venderent, vt mercatores facere consueuerunt. Postremò verò, ne litteras in tanto rerum fastigio eum prætermisisse arbitreris, quatuor libros Gregorij in dialogo è Latino in Græcum transtulit, vt haberent Græci vnde bene viuenbi rationem perdiscerent. Cum verò ita sanctè & integre populum Dei annis decem, mensibus tribus cum maxima omnium beneuolentia gubernasset, moritur, ac sepelitur in basilica Petri idibus Martiis. Eius autem ex morte episcopatus tum vacat diebus duodecim.

STEPHANVS II.

STephanus secundus, natione Romanus, patre Constantino, per gradus ecclesiasticos ad pontificatum peruenit, licet defuncto Zacharia Stephanũ quendam presbyterum Romanum pontificem populus statim creasset, qui tertia die pontificatus sui somno excitus, dum res domesticas disponere incipit, morbo apoplexiæ correptus interiit. Post hunc verò cleri ac populi consensu in templo sanctæ Dei genitricis ad Præsepe, Stephanus secundus pontifex creatus, humeris omnium (adeò erat omnibus gratus) in basilicam Saluato-

49. Pont.

ris, quæ etiam Constantiniana dicitur, deportatur, atque inde in patriarchatum Lateranensem. Erat autem vir singularis religionis & prudentiæ, amator cleri, ecclesiarum restitutor, Christianæ doctrinæ diligens prædicator & scriptor, pater pauperum, pupillorũ & viduarũ defensor acerrimus, fortißimus & constans in rebus agendis, non tamen pertinax. Placare enim Aistulphum, Romanorum agros & fines bello vexantem, primò quidẽ verbis & muneribus conatus est. Nam tributum sibi rex auarißimus pendi volebat à populo Romano, quotannis singulis aureis in capita collatis: vnde pontifex coactus ad externa auxilia confugere, ad Constantinum imperatorem Constantinopolitanum legatos mittit, qui auxiliũ petant contra Aistulphum totam Italiam vexantem, quique iam Rauennam Exarchatus sedem & magnam partem Flaminiæ cœperat. Verùm cùm id frustra ac sæpius tentasset, eius rei causa proficisci ad Pipinum regem Franciæ instituit. Mittit itaque legatos ad regem, qui Aistulpho mandet, vt ei tuto liceat iter facere per regnum suum. Postulata concesit Aistulphus Pipini rogatu. Stephano iam fines regni Franciæ attingenti, Carolus Pipini filius, cui posteà à rebus gestis Magno cognomentum fuit ad centesimum lapidem honoris causa fit obuiam. Idem facit Pipinus tertio ab vrbe lapide, qui ex equo descendens, & pedes sanctißimi viri exosculatus est, & à freno equi, quo põtifex vehebatur, pedes ipse nunquam discesit, donec hominem in vrbem perduceret, & in cubiculo, vbi diuersaturus erat, collocaret. Aistulphus autem veritus, ne quid mali in se Stephanus moliretur, Carolomannum monachum ad fratrem Pipinũ mittit, qui eũ adhortaretur, ne Stephani gratia bellum Longobardis inferret: qui certè non modo monacho non obtemperat, verũetiam eum in Viennense monasterium relegat, vbi non multò pòst dolore animi & cruciatu moritur. Intereà verò cum pro anni tempore bellum geri non posset, Pipinus veteri amicitiæ multum tribuens, legatos ad Aistulphum mittit, qui hominẽ adhortentur, res repetitas redderet: aliter enim se eas bello & armis breui repetiturũ. Non paruit sanis admonitionibus Aistulphus, vnde Pipinus appetente iam verè, copias in Longobardos mouet, præmißis leuis armaturæ militibus, qui Aistulphi præsidia è claustris alpium deturbarent. In planitiem deinde Insubrium descedens, cum longè ac latè omnia depopulatus esset, nemine obstante, Papiam Longobardorũ sedem obsidione cingit & oppugnat, defendẽte Aristulpho, & qui cũ eo in prẹsidio erãt. At Stephanus tot calamitatibus hominis pertinacißimi & prouincialium motus, pacem vltro Aistulpho pollicetur, modò ablata restituat. Accepit tandem conditiones pacis Aistulphus, & plura etiam quàm quæ peterentur, promisit iureiurando interposito. Hanc ob rem Pipinus satisfactum pontifici arbitratus, soluta obsidione in patriam reuertitur, relicto Varreno huiusce pacis arbitro. Eunt Romam Stephanus & Varrenus, arbitrari Aistulphum promissa breui præstiturum, qui contractis celeriter vndique copiis tumultuario magis quàm iusto exercitu eos subsecutus, Romam obsidione cingit: ac suburbana omnia vastat & incendit, maiore propè damno ex hoc latrocinio accepto, quàm trecentis iam ante & quatuor ac quadraginta annis ab inclinatione imperij sensissent. Rogatus denuo Pipinus à pontifice, vt vrbi Romæ perfidia & rabie Aistulphi laboranti opem ferret, exercitum quanta maximè celeritate potest, comparat.

Papia Longobardorũ sedes.

Interim verò Turci meliores sedes expetentes, Alanos primò, mox Colchos, & Armenios, inde minoris Asiæ populos, postremò Persas & Sarracenos vincunt & opprimunt, anno domini septingentesimo quinquagesimoquinto. Sunt qui scribant hos fuisse Scythas, ex his præsertim, quos Alexander Mecedonum rex intra Hyperboreos ferreis repagulis clausit, hac metaphora vsi, quòd gentem indomitam In angulum illum tanquam in ergastulum inclusisset. Verùm cùm post multas illatas inuicem & acceptas clades, de pace inter Sarracenos & Turcos conuenisset, decretũ est, vt Turci, qui in Perside habitabant, Sarraceni appellarentur: atque ita æquiore animo Sarraceni in Asia regnare Turcos paßi sunt: & quòd etiam eos breui accepturos Mahumetanam superstitionem videbant, adeo erant eorum ingenia ad malum prona.

Turci quos vicerunt.

Pipino autem iam in Italiam cum exercitu descendenti, Gregorius Constantini quarti imperatoris protosecretarius fit obuiam, hominem imperatoris nomine admonet, ne Exarchatum Rauennatem oppressum à Longobardis, ad se pertinentem, vel pontifici, vel Romanis dedat, si ei contingerit Longobardos superare. cui Pipinus ita respondet, se quidẽ in Italiã ideo venisse, vt & põtifici & populo Romano rem gratam faceret, consulturumq; eorum cõmodis quoad eius fieri poterit. Deinde verò Papiam mouens, ita Aistulphum obsidione presit, vt breui eum coegerit pristinas cõditiones pacis accipere. Redditus itaque Romanis Exarchatus est: quicquid Padum & Apennium interiacet à Placentinis vsque ad stagna Venetorum: & quicquid intra Isaurum flumen, Apenninum & Hadriaticũ continetur. Addo etiam quæ Aistulphus de Etruscis & Sabinis cœperat. Pipinus autem qui ad radices alpium tamdiu constiterat, donec deditio fieret, relicto abbate Pholcado cum parte copiarum, qui Aistulphum in officio contineret, non prius alpes transcendit, quàm intellexit Aistulphum in venatione apoplexia interiisse, nõdum plane deditione facta. Desiderius autem qui dux Etruriæ erat, copias Longobardorũ statim vndiq; contrahit, regnũ inuasurus.

Pholcadus alij Holcadus.

inuasurus. Idem quoque facit Rachisius Aistulphi frater, quem diximus monachi habitum sumpsisse. Hunc autem Longobardi omnes, præter eos, qui in Etruria erant, secuti sunt. Verum Desiderius multa pontifici & Romanis pollicitus, eos statim in sententiam suam trahit, qui quidem propere legato ad Rachisium misere, atq; inter hos Pholcadum abbatem, qui homini mandarent, vt armis discederet, ac Desiderio obtemperaret. Atque ita Fauentia & Ferraria postremò pontifici reddita, nomen Exarchatus cessat, qui centum & septuaginta durauerat annos, à Narsete vsque ad captam ab Aistulpho Rauennam. Foris itaq; pace parta, atq; aucta mirum in modum ecclesiæ ditione, Stephanus habita synodo, oues suas atque earum pastores recenset, delinquentes castigat seruata clementia: errantes in viam rectam deducit, ignaros docet & admonet quid deceat episcopum, quid presbyterũ, quid denique omnes sacris initiatos, proponit. Litanias præterea instituit ad placandam Dei irá. Itum est primo sabbato ad sanctam Dei genitricem ad præsæpe, secundo ad beatũ Petrum in Vaticanum, tertio ad sanctum Paulum via Ostiensi. Restituit & basilicas quasdam ab Aistulpho, dum vrbem obsideret, comminutas, nõ tamen recuperauit sanctorũ reliquias quas idem rex Papiam secum detulerat, ibique nõ indecore in quibusdam basilicis collocauerat. His itaque artibus Stephanus vir sanctißimus bene de Deo, de patria, de ciuibus suis, deq; omnibus Christianis meritus, pontificatus sui anno v. mense primo moritur, ac sepelitur in basilica Petri collacrymantibus omnibus, tanquam communi parente orbatis, vj. calendas Maij. Vacat tum sedes dies duos & xxx.

PAVLVS I.

95. Pont.

PAulus natione Romanus, patre Constantino Stephani secundi frater in patriarchatu mores & doctrinam ecclesiasticam perdidicit, sub Gregorio secundo & Zacharia pontificibus, à quo in diaconatus ordinem cum fratre ascitus est: verùm mortuo fratre in ipso pontificatu cum successor quæreretur, fuere qui Theophylactum archidiaconum proponerent. Fuere item qui dicerent Paulũ ob integritatem vitæ & doctrinam in demortui fratris locum subrogandum esse. Exploso itaque post longam contentionem Theophylacto, solus bonorum omnium suffragiis Paulus pontifex decernitur Constantini & Leonis temporibus. Erat autem Paulus vir mitißimi ingenij, clemẽtiæq; singularis, & adeo Saluatoris nostri imitator, vt nulli vnquam malum pro malo redderet, sed contra malos, à quibus persæpe iniuria afficiebatur, in bono vinceret. Hic autem tantæ pietatis & humanitatis fuit, vt noctu cum duobus & eò amplius tribus familiaribus cubicula pauperum ægrotantiũ circuiret, vnumquenque eorum & verbis & eleemosynis ad recuperandam valetudinem cohortatus. Carcerem quoque frequenter adibat, indeque plerosque ære alieno nexos, persoluto creditoribus prætio dimittebat. Pupillos & viduas circumuentas fraude causidicorum tuebatur, & eleemosynis sustentebat. Idem quoque congregato clero, vniuersoque populo Romano, corpus beatæ Petronellæ Petri filiæ, vnà cum sepulchro marmoreo his literis notato, Petronellæ filiæ dulcißimæ, ex via Appia in Vaticanũ detulit canẽtibus (vt fit) sacerdotibus, populoque celebritatem agente. Atque corpus ipsum sanctißimum in templo Apollinis ad caput Basilicæ patri dedicatæ collocauit. Interea verò cum Constantinus Imperator sacras imagines vbique demolitus, Constantinum regiæ vrbis episcopum, impietati suæ resistentem, verberibus necasset, in locumq; demortui Nicetam spadonem sui sacrilegij conscium suffecisset, pontifex ipse omni ex parte religioni consulens, nuncios Constantinopolim mittit, qui imperatorem adhortarentur, vt sacras imagines & statuas restitueret: id si facere recusaret, eidem anathematis censuram minarentur.

Sed Constantinus in sacrilegio suo pertinax, & sanas admonitiones contempsit, & Sabinum Bulgarorum regem in demoliendis sacris imaginibus eius impietatem imitatum, in gratiam recepit, cum antea bello Bulgaros persecutus fuisset. Ascito deinde Leone filio eius nominis quarto in partem imperij, cui Irenen Atheniensem mulierum omnium pulcherrimam, in matrimoniũ collocaret, fœdus cum Sarracenis iniit, stomachum orthodoxis Christianis facturus. Interea verò Pipinus & Taxillonem Bauarorum ducem suo imperio subijcit, & Saxones in amicitiam recipit, hac tamen conditione, vt trecentos equites, quoties bellum gerere oporteret, auxilio mitterent. cum Aquitanis diuturnum ei fuit bellum: quod quidem postremo Carolo adolescenti commisit, cum ipse senio confectus, interesse non posset. Hoc bello absoluto, Carolus Borbonium, Claromontem, & multa de Aluernis oppida vi cepit: At Pipinus, quem diximus annis grauem esse, non ita multo post moritur, duobus filijs Carolo ac Carolomanno in regno relictis. Sunt qui scribant hoc tempore mortuum esse Aistulphum Longobardorum regem, quem dixmus multa sanctorum corpora Romæ Papiam secum detulisse: eorumque sacella ædificasse, ac monasteria virginum, vbi & filias deo dicauit. Monachos autem supra modum dilexit, quorum etiam in manibus regni sui anno sexto, mẽse quinto moritur: In principio regni nimiũ ferox & audax,

in fine moderatus. Tantæ præterea litteraturæ fuit, vt edicta Longobardorum in leges retulerit. Huic (vt dixi) Desiderius dux militaris successit, languescente iam ob delitias Lõgobardorum virtute. Moritur & Paulus in basilica Pauli via Ostiensi, restitutis quibusdam ecclesijs vetustate collabentibus: pontificatus sui anno decimo, mense vno: eiusque corpus magna ac solenni pompa in Vaticanum defertur. Vacat tum sedes annum vnum, mensem vnum.

STEPHANVS III.

96. Pont.

STephanus tertius, natione Siculus, patre Olibrio, anno domini septingẽtesimo sexagesimooctauo pontificatum inijt, vir certè doctus atque eruditus, & in rebus agendis, maximè verò ecclesiasticis, strenuus admodũ ac constás. Hic enim à teneris annis Romam veniens, mandato Gregorij tertij in monasterio sancti Chrysogoni rationem bene viuendi, & doctrinam ecclesiasticam perdidicit, accepto clerici ac monachi ordine. Vocatus deinde à Zacharia pontifice in patriarchatum Lateranensem, cum eius vita & doctrina ab omnibus probaretur, sanctæ Cæciliæ presbyter cum titulo instituitur, quem tamen & Zacharias & Stephanus & Paulus à se nunquam dimisere: tantæ probitatis erat & præstantiæ in agendis rebus. Mortuo autem Paulo, quem nunquam ne in extremo quidem spiritu reliquit, Desiderius, quem ex duce regem Lõgobardorum creatũ esse adiuuante Paulo diximus liberatus omni metu Pipini morte, Totonem Nepesinum ducem adhortatur, vt Constantinum fratrem vi etiam, quando largitione & ambitione fieri non possit, pontificem delegat. Is itaque Romam cum exercitu profectus, Constantinum fauentibus quibusdam amicis largitione & pollicitationibus corruptis, pontificem creat. Fuêre etiam qui Philippum quendam hic præponerẽt, qui statim abdicare se magistratu armis cõpulsus est. Cogitur & Gregorius Prænestinus episcopus, Constantinum ipsum laicum sacris statim initiare, atque episcopum inungere, cuius manus ita ob eam rem exaruisse miraculo dicuntur, vt eas orì admouere nõ posset. Cùm verò Constantinus munera pontificatus per annũ obstinate exercuisset, tandem è sede deijcitur à populo Romano, ira & indignitate rei percito: in eiusq; locum omnium suffragijs Stephanus tertius sufficitur. Hanc ob rem Constantinus in basilicam Saluatoris perductus, videntibus omnibus ac sacris canonibus perlectis vt fieri solet, deposito Pontificali habitu, magistratu se abdicat, in monasterio vitam priuatam ducere iussus. Tunc verò Stephanus in basilica sancti Hadriani inter tria fora à tribus episcopis cõsecratus, & ab vniuerso clero ac populo vt verus pontifex salutatus, ad corrigendos mores quorundam improborum, labefactare integritatem ecclesiæ Romanæ volentium, animum adijcit. Indicto itaque concilio, Carolum litteris ac nuncijs adhortatur, vt primo quoque tempore episcopos quosdam Galliæ ad hanc rem doctrina & integritate morum idoneos Romam quàprimum mittat. Idem quoque cæteris principibus Christiani nominis scribit. Obtemperarunt omnes mandato pontificis. in Lateranensi basilica conciliũ habetur. Multa inter se de componendis ecclesiæ rebus collocuti, Constantinum ad se perduci iubent. Nam cum Desiderij Longobardorum regis subornatione & Pauli cognomento Aphiarthæ imperatoris Constantinopolitani fraude, crebræ seditiones in populo Romano orirentur, quòd Desiderius reuocare animos Romanorum à Carolo ad imperatorem studeret: & interfecti plerique sunt, & Constantinus, cuius causa tot mala cõmittebantur, ab aduersa factione reclamante Stephano & indignante, oculis capitur. Sed ire obuiã populo in furorem verso non licet. Perductus itaque in medium Constantinus & accusatus, quòd nullis sacris initiatus, sedem apostolicam occupasset, omne crimen in vim populi & quorundam facinorosorum reijcit, quòd se etiam inuitum coëgerint pontificatum obire. Cùm verò in pauimento pronus & supplex iaceret veniam petens, commiseratione moti qui aderant, eũ è medio duci iubent: atque ita rem integram in sequentem diem reijciunt maturius cõsulturi, quid in tali re facere oporteret. Verùm Constantinus sequenti die in concilium rediens, mutata sententia, ostendit quæ adhuc egerat, maiorum exemplo fecisse: quod & Sergius Rauennatum archiepiscopus, & Stephanus Neapolitanorum, ex laico episcopus creatus sit. Ob hanc verò impudentiam indignati, qui in consilio aderant, eum turpiter eijcientes, ad componendam rempublicam Christianam animum adiecère, abrogatis primò Constantini decretis. Institutum est autem omnium consensu, ne quisquam laicus, nisi per gradus ecclesiasticos ascendens pontificatum occupare auderet sub anathematis pœna, promulgatum est item, vt qui episcopis dignitatem Constantini tempore consecuti fuerant, magistratu se abdicantes, ad pristinos ordines reciderent. Quod si istorum vita & doctrina à populo probata fuisset placere vt ad sedem apostolicam venientes, denuo consecrarentur. Idẽ de presbyteris & diaconis adiudicatũ est. Vetitum tamen est, ne qui istorũ maiores gradus attingerent: vetitos credo, ne quid erroris, aut secta aliqua inde oriretur, tanquã ex seminario quodã discordiæ ac seditionis. Constitutũ est præterea vt quæ Cõstantinus in re

Constantinus laicus initiatur sacris.

sacra

sacra egisset, irrita haberentur, præter baptismum & chrisma. Postremò verò abrogata synodo Constantiniana, qua decretum inter Græcos fuerat, vt sanctorum simulacra & statuæ è templis abraderentur, eijcerentúrue: constitutum est, vt eædem statuę vbique restituerétur, anathematizátes execrabilem & perniciosam illam synodum, qua Dei immortalis conditio peior quàm hominum fieret. Referre. n. statuas mortalium bene de repub. meritorū licet, ne ingrati videamur, vtque eorum facta æmulatione imitari cogamur: Dei non licet, quem semper ante oculos, si fieri posset habere deberemus, si eius merita erga humanum genus, si naturæ diuinæ dignitatem inspicimus? His verò ex sententia peractis, decretum est vt sequenti die suppplicationes haberentur, quibus & Deo gratias agerēt, & iram ipsius, si qua ex hominum peccatis concepta esset, placarent. Itum est autem à Lateranensi basilica ad sanctum Petrum cum maxima omnium religione nudis pedibus, & à pontifice & ab omnibus, qui tum aderant.

Nunc verò adeò refrixit pietas & religio, non dico nudis pedibus, sed caligati & cothurnati vix supplicare dignantur. Non flent inter eundum, vel dum sacrificatur, vt illi sancti patres: sed rident, & quidem impudenter: de his etiam loquor, quos purpura insigniores facit non hymnos canunt: id. n. seruile videtur, sed iocos & fabulas ad risum concitandum inter se narrant. Quid plura? quò quis dicacior est & petulantior, eò maiorem in tam corruptis moribus laudem meretur. Seueros & graues viros reformidat hic noster clerus. Quid ita? quia in tanta licentia malunt viuere, quàm bene monenti, aut cogenti obtemperare, & ob eam rem Christiana religio quotidie in peius labitur.

Ad Stephanum virum sanctissimum redeo, qui peractis supplicationibus statim quæ in concilio acta erant, & voce apocrisarij & scripto promulgauit, pœnamque anathematis illis proposuit, qui abrogare auderent, quæ in sancta synodo instituerant. Verùm non ita multò post mortuo Sergio Rauennatum archiepiscopo, Michaël eiusdem ecclesiæ scriniarius sedē occupat, nullis sacris initiatus, adiuuante Desiderio rege & Mauritio Ariminensium duce, quos Michaël pecunia & largitione corruperat pulso Leone archidiacono, quem potissimum clerus expetebat. Ausi quinetiam missis ad Stephanum legatis eum pecunia subornare, vt eundem Michaëlem in ecclesia confirmaret: qui non modo dona reiecit, verumetiam edictum proposuit, quo ille anathematis pœna notaretur, nisi sedem relinqueret, quam cōtra ius fasque occupauerat. Tam diu tamen vi Rauennatum eam obtinuit, quam diu aliquid habuit & profanum & sacrum, quod Desiderio munerum cupientissimo elargiretur. Verū cùm pontifex eò legatos suos misisset, cum oratoribus Caroli regis ob eam rem in Italiam missis, admonuissentque quid maximè pontifex expeteret, statim eiecto Michaële Leonē deligunt, quem pontifex confirmauit. At verò cum ob hanc rem à Desiderio clanculum vexaretur, Carolum rogat vt Desiderium admoneat, vt ab iniuria inferenda caueat. Fecit id Carolus, & quidem perdiligenter; retinere tamen hominem in officio armis non potuit, quòd ei mortuo fratre, qui secum paribus animis biennio regnauerat, multa bella obire necesse fuit. Aquitanos enim, quod bellum pater inchoauerat, in potestatem suā redegit, Vascones domuit in Aquitannia positos. Deinde verò transmissis Pyrenæis montibus, fusis ac fugatis Sarracenis, vsque ad Bætim flumen peruenit, quò nunc in Hispania Sarraceni Granatæ se continent. Interim verò Stephanus pastor quàm diligentissimus, & verus Petri successor, ac Christi imitator, quarto pontificatus sui anno moritur, mense quinto, die vij. & xx. sepelitur inque basilica Petri. Eius autem ex morte dies nouem sedes tum vacat.

HADRIANVS I.

Hadrianus primus, patria Romanus, patre Theodoro summæ nobilitatis viro, pontificatum iniens, nequaquam à maioribus suis degenerauit. Nam magnitudine animi, consilio, doctrina, & sanctitate vitæ, cum quouis optimo pontifice comparari potest. Cuius amplitudinem Desiderius Longobardorum rex veritus, statim de pace ineunda & de amicitia mentionem per legatos fecit. Verùm Hadrianus cognita hominis perfidia plusquam Punica, in aliud tempus pacem distulit. Intereà verò mortuo Carolomanno, Berta eius coniunx Hildegardæ Caroli vxori ob amplitudinem mariti inuidens, Adorarij cuiusdam concilio vsa, cum filijs ad Desiderium regem in Italiam confugit, qui eam perbenignè suscepit: & quod se tutiorē futurum hac ratione ab impetu Gallorum existimabat, & quod Francos propositis Carolomanni filiis, facilius sumpturos arma in Carolum regem, si quid in se moueret, arbitraretur. Verùm cùm obtinere ab Hadriano precibus non posset, vt filios Carolomanni reges inungeret, ad vim conuersus, in Rauennates mouens ditioni Romanæ obtemperantes, Fauentiam & Comaclum vi cepit. Præerat tum Rauennæ archiepiscopus & tribuni tres, qui primo quoque tempore ab Hadriano auxilium petiere. Pontifex autem primò quidē Desiderium nuntiis & litteris adhortatus est, vt suis finibus se cōtineret, nec ditionem ecclesiæ inuaderet. Deinde verò vbi intellexit eum Vrbinum, Senogalliam, & Eugubium cepisse,

97. Pont.

tum magis atque magis minari, cum paulò pòst affuturum Deum vindicem violati fœderis diceret. Qui quidem in tantis minis nil aliud dicebat, quam pontifici in suas partes transeundum esse. Separare enim hominem ab amicitia Caroli omnino nitebatur, & ob hanc rem cum precibus & pollicitationibus id obtinere non posset, minabatur se vrbem breui obsessurum. Iam .n. Spoletium cum Aldagasio Carolomanni filio venerat, inde tamen ad vrbem peruenturus (vt ipse dicebat) pacato agmine voti gratia. Verùm Hadrianus redactis in vrbem reliquijs omnium basilicarum, quæ extra vrbis mœnia habebantur, tres episcopos ad Desideriũ misit, qui ei sub anathematis pœna minarentur, ne vllo modo fines Romanos attingeret. Rex igitur veritus ne iram Dei incurreret, in Cisalpinam statim redijt. Interea verò Carolus ab Hadriano de iniuria sibi illata certior factus, Desiderium per legatos admonet, ac frustra quidem, vt res iniuria ablatas pontifici restitueret: aliter se breui cum exercitu affuturum, vt quod sponte nollet, id vi facere cogeretur. Vtrinque igitur magni parãtur exercitus, sed Carolus mira celeritate vsus, præmissa parte copiarum quæ in transitu alpium Iouis montem occuparet, cum reliquo exercitu per montem Cinisium in Italiam descendit, fusóque ac fugato Desiderio obuiam facto, omnia longè ac latè populatur & capit. Desiderius autem desperatis rebus tanto accepto incommodo: Papiam se recepit, vxore ac liberis Veronam missis. At Spoletini, Reatini ac Longobardi omnes, qui eas regiones incolebant, audita Desiderij calamitate Romam venientes, se ac sua omnia Romani pontificis fidei committunt, adhibito iureiurando, deposito capillo & barba, quod apud eam gentem maximum veræ deditionis signum erat. Horum secuti exemplum Anconitani, Auximates, Firmani, pontifici se ac sua liberè dedunt. Longobardis autem ad suos redire nolentibus, Faticani sedes ad incolendum concessa, quò postea ex tota Italia multi suæ gentis confluxêre, istorum exemplo permoti. At Carolus relicto Bernardo patruele suo in obsidione Ticinensis vrbis, cum parte copiarum Veronam proficiscitur: quæ quidẽ ciuitas haud ita multò pòst inclinante in partes Francorum Berta ac Carolimanni filijs, deditionem fecit. Aldegisius verò Desiderij filius inde abiens, ad imperatorem Constantinopolitanum confugit. Carolus autem acceptis in deditionem omnibus fermè Transpadanæ Italiæ vrbibus, Romam petit, vnà cum pontifice resurrectionis festum celebraturus: cui iam vrbi appropinquanti ad tria millia iudicum honoris gratia accurrisse, bibliothecarius scribit: iudices eos vocans, qui nequaquam sordidis artibus impliciti essent. Expectabat hominem Hadrianus cum clero suo in gradibus sancti Petri: quem quidem accedentẽ mira beneuolentia complexus est, nec retinere eum potuit, quò minus pedes suos exoscularetur. Inde post datam acceptamque salutem basilicam ingressi, cum ad altare Apostoli simul peruenissent, iurauerunt mutuo Carolus ac pontifex, Romani ac Franci, & perpetuã se amicitiam seruaturos: & communes eorum hostes fore, qui alteram partem lacessissent. Vrbem deinde ingressus, omnes basilicas piè admodum & religiosè inuisit, ac muneribus quibusdam ornauit. Nudius verò quartus posteaquam vrbem ingressus fuerat, quod dono pater Pipinus Gregorio tertio dederat, eadem ipse amplioribus priuilegijs confirmauit iureiurando interposito. Quæ quidem (vt Bibliothecarius refert) hæc sunt, quicquid in Liguria ab vrbe Luna iampridem euersa vsque ad Alpes Italiæ fines pertinet, huic ditioni additur: & Corsica insula, & quicquid Lucam & Parmam interiacet. Additur & Forumiulij cũ Exarchatu Rauennatum, cumque Beneuentano & Spoletino ducatu. His autem rebus ita compositis, Carolus cum bona Hadriani gratia in Transpadanam rediens, sexto mente posteà quàm obsideri cœpta est, Papiam deditione occupat.

In Desiderium autem clementia vsus, hominem spoliatum regno, non etiam vita, Lugdunum cum vxore & liberis exulatum mittit. Versus deinde Arachium Beneuentanum principem Desiderij generum, qui eius furores iuuerat, hominem pacem petere breui coëgit, duobus filijs obsidibus datis. At verò dum iter in Cisalpinam facit, ad Casinum diuertens religionis causa, omnia monasterij dona ab alijs principibus diuo Benedicto data confirmauit. Atque ita sedatis in tota Italia rebus propositisque Cisalpinæ firmissimis præsidijs, cum magna præda & gloria in patriam reuertitur. Caroli fratris vxorem & liberos secum ducens, quos quidem semper in honore habuit. Paulum quoque Longobardũ Aquiliensis patriarchatus diaconum, Desiderio ob doctrinam & ingenium admodum carum, secum in Galliam ducens, libertate donauit: in pretioq; aliquandiu habuit. Verùm cũ posteà comperisset hominem Desiderij libertatem quærere, eum in Diomedis insulam relegauit, vnde post aliquot annos aufugiens, & ad Arachim perueniens, rogatu Adelpergæ Desiderij filiæ & Arachis vxoris Eutropij historiæ duos libros addidit, à Iuliano principe vsque ad primi Iustiniani tempora omnia perscribens. Mortuo inde Arachi, Casinense cœnobium ingressus, reliquum vitæ sanctissimè vsque ad mortem ducens, sæpe ad Carolum regẽ litteras elegantes & humanitatis plenas scripsit, ab eodemque, à quo fuerat ob litteraturam seruatus, vicissim accepit. Longobardi itaq; quarto & ducẽtesimo anno postquam in Itataliã venerant, regnũ amisere, anno Domini septingẽtesimo septuagesimo sexto. Carolus autẽ nulla interposita mora in Saxones idololatras, qui ob eius in Italiam discessum rebellauerant,

uerant, mouet, eosdemque, quibus cum ad triginta annos bella gesserat, vincit, & fidem Christi omnino suscipere cogit. Cõuersus deinde in Hispanos, à nostra quoque fide alienos, Papalunam & Augustam vi captas militibus diripiendas concessit. Neque Hispanis pacẽ & quietem daturus erat, nisi ipsi quoque integrè fidem Christi recepissent. In Galliam verò tum quoque rediens, rebus ex sententia gestis, dum Pyrenæos transit, in Vasconum insidias incidit: quo in prœlio licet se acriter tutatus sit, Anselmum tamen & Egibardum summos in bello duces amisit. Sunt qui eo quoque prœlio cecidisse scribant Rolandum Caroli ex sorore nepotem, post editam ingentem hostium cędem & stragem. Perieritne siti (vt aiunt) an vulnere, haud satis constat. Vascones vero tandem à Carolo superati, defectionis ac perfidiæ meritas pœnas dedêre. Mouent bellum in Francos, taxillo Baiouariæ dux, Desiderij gener, solicitatis Hunnis, quod quidem celeritate sua prius penè Carolus confecit quàm inchoatum sit: huic quoque pacem non negauit acceptis prius obsidibus. Dum hæc in Gallia gererẽtur, Constantinus orientis imperator elephantiæ morbo correptus, vnde fortasse nata est illa de lepra magni Constantini vana opinio, ob similitudinem nominis, moriens Leonem quartum imperatorẽ reliquit, qui adeò gemmis delectatus est, vt direpto sacrario sanctæ Sophiæ, coronam magni ponderis ac pretij sibi constituerit, qua quidem ita frequẽter vtebatur, vt aut propter pondus, aut ob frigiditatem lapillorum subito morbo correptus sit.

Leone itaque mortuo, Irene eius vxor & filius Constantinus sextus imperium accipiẽtes, consilio trecentorum & quinquaginta episcoporum in Nicæna vrbe secundo habito instituere, vt qui sacras imagines delendas dicerent, perpetuò anathemate notarentur. Quã quidem constitutionem Constantinus adolescens patris flagitia secutus, quorundam improborum suasu, non ita multò pòst & abrogauit & matri omnino administrationem imperij abstulit. Repudiata deinde vxore, Theodoram eius ancillam corona imperij augustiorem redditam, in suos complexus traduxit. Subornauit & duces suos, quos in Italia habebat, contra finitimos: hos quidem vnico nuncio sua auctoritate Carolus in officio continuit, qui tum in Sclauos & Hunnos (quos Vngaros meritò dicemus) copias mouerat, quod horum incursionibus circa Danubium vexarentur omnia, quibus certè perdomitis, in Frãconiam duxit maiorum suorum natale solum, vnde Franci nomen sumpsere. Qua quidem prouincia haud magno negotio in potestatem suam redacta, biennio post Theophylactus & Stephanus episcopi insignes Hadriani nomine synodum Francorum Germanorumque episcoporum habuêre: in qua & synodus (quam septimã Græci appellabant) & hæresis Feliciana de tollendis imaginibus abrogata est.

Hadrianus verò opera & auctoritate Caroli à terrore bellico securus, ad exornandã vrbẽ sacrasque basilicas animum adijcit. Nam & corpus beati Pauli laminis argenteis inclusit, & altare Petri Pallio exornauit auro intertexto, in quo depicta historia inerat, quemadmodũ angelus beatum Petrum è vinculis liberauerat. Restituit item & strauit marmoribus Pauli Apostoli atrium, iam antea vetustate collapsum. Instituit item, vt singulis diebus centum pauperes in atrio Lateranensi pascerentur, in quo etiam discumbentes pauperes picti cernebantur. Restituit præterea magna impensa aquæ ductus quosdam & vetustate & hostiũ maleficio collapsos: Alsietinum potissimum ductum, iam antea ab Augusto via Claudia ex lacu Alsietino duobus ac viginti millibus passuum in subiacentem Transtiberinam regionem magis ad vsum hortorum, naumachiæ, thermarumúe, quàm ad potum, cum aqua illa insalubris haberetur. Sabatinum verò ex lacu Sabatino nomen ducens, quem quidem lacum alio nomine Anguilariæ appellant, à tribus angulis, quos præ se fert, via Aurelia in Vaticanum duxit, vt eo vterentur sacerdotes beati Petri, tum ad vsum basilicæ tum ad lauandos Christi pauperes, qui in Paschate eleemosinam accepturi lauabantur ad imitationem apostolicæ doctrinæ & religionis. Molendi quoque vsum ea aqua interdum præstabat, è Ianiculo in planum cadens. Sabbatinum autem lacum Anguilariæ etiam appellatum fuisse declarat emptio Polæ Rutiliæ, quæ fundum hac ratione in ripa lacus Sabbatini, vel Anguilariæ emit, vt quicquid agro exhausto lacu desiccaretur, id fundo Polæ adiudicaretur, quaquà versum fundus tenderet. Restituit & Iuliam à duodecimo lapide via Latina in vrbem ductam, quæ quidem (vt ait Frontinus) Tepulæ ex agro Tusculano ductæ riua intercipitur. Ita verò Claudiam formam reparauit via Sublacensi conceptam ad trigesimũoctauum lapidem ex duobus fontibus amplissimis, vt eius aquæ pars in baptisterium Saluatoris ad Lateranũ deriuaretur. restituit etiam Virginis formã ab octauo lapide via Collatina in vrbẽ introductam. Tecta quoq; multarũ basilicarum ob vetustatem ruinam minãtia, resarsit. Dum verò his operibus detineretur Hadrianus, adeò in immẽsum excreuit Tiberis, vt & portã flaminiam à fundamentis euerterit, & pontem Antonini Pij, quem olim Sublicium vocarunt, inter Ianiculum, & Auentinum, & multa vrbis ædificia demolitus sit, secum & arbores & segetes & vrbis ornamenta trahens. In tanta autem calamitate hac diligentia Hadrianus vsus est, vt per vicos nauiculas mitteret, vnde cibaria ob excrescentiam aquæ egredi domo nequeuntibus subministrarẽtur. Eos præterea, qui tanta calamitate magis ac

Synodus septima abrogata & hæresis Feliciana.

gis ac magis vexati fuerant, & verbis & muneribus consulatus est. Turres & vrbis muros collapsos restituit, centum auri libris in eo sumptu expensis. Quid plura? nil prætermisit in vita Hadrianus, quod ad bonum principem, & ad optimum pontificem petineret. Nam & religionem Christianam, & libertatem ciuium suorum & vitam pauperum, pupillorum viduarum acerrimè tutatus est. Moritur autem pontificatus sui anno tertio & vigesimo, mense x. die decimoseptimo: sepeliturque magna cum laude in basilica Petri sexto calendas Ianuarij.

ANNOTAT.

Sub Hadriano papa, Desiderio Longobardorum rege à Carolo Magno prælio victo, & capto, ipsorum regnum, quod CC. & amplius annis darauerat, in Italia defecit. Auctores Anast. Bibliothecarius in vita Hadriani papæ, Annoninius ex Adimaro lib. 4. cap. 69. 70. & 71. Eginardus in vita Caroli magni, & abbas Vrspergensis.

Nemo porro post apostolum Petrum Romanorum pontificum diutius in pontificatu, quam Hadrianus papa vixit. Sedit enim, vt ex eius sepulchri elogio intelligitur, annos, xxiij. menses x. & dies. xvij. Huius autem Epitaphium, quod à Carolo Magno editum, sepulchro eius in basilica sancti Petri collacatum est, subijcere placet, quod est eiusmodi.

Hic pater ecclesiæ, Romæ decus, inclytus auctor
Hadrianus requiem papa beatus habet.
Vir cui vita Deus, pietas, lex, gloria Christus,
Pastor apostolicus promptus ad omne bonum.
Nobilis, ex magna genitus iam gente parentum,
Sed sacris longè nobilior meritis.
Exornare studens deuoto pectore pastor
Semper vbique suo templa sacrata Deo.
Ecclesias donis, populos & dogmate sancto
Imbuit, & cunctis pandit ad astra viam.
Pauperibus largus, nulli pietate secundus.
Et pro plebe sacris peruigil in precibus.
Doctrinis, opibus, muris erexerat arces
Vrbs caput orbis honor inclyta Roma tuas.
Mors cui nil nocuit, Christi quæ morte perempta est
Ianua, sed vitæ mox melioris erat.
Post patrem lacrymans Carolus hæc carmina scripsi
Tu mihi dulcis amor, te modo plango pater.
Tu memor esto mei, sequetur te mens mea semper
Cum Christo teneas regna beata poli.
Te clerus, populus, magno dilexit amore,
Omnibus vnus amor optime præsul eras.
Nomina iungo simul titulis clarissime nostra
Hadrianus Carolus rex ego, tuq; pater.
Quisq; legas versus, deuoto pectore supplex
Amborum mitis dic miserere Deus.
Hæc tua nunc teneat requies charißime membra,
Cum sanctis anima gaudeat alma Dei.
Vltima quippe tuas donec tuba clamet in aures.
Principe cum Petro surge videre Deum.
Auditurus eris vocem scio iudicis almam:
Intra nunc Domini gaudia magna tui.
Tum memor esto tui nati te pater optime posco,
Cum patre dic natus pergat & iste meus.
O pete regna pater felix cælestia Christi,
Inde tuum precibus auxiliare gregem.
Dum sol ignicomo rutilus splendeßit ab axe
Laus tua sancte pater semper in orbe manet.
Sedit beatæ memoriæ Hadrianus papa
Annos xxiij. menses x. dies xvij. obijt septimo Kl. Ianuarij.

LEO

LEO III.

LEo tertius, patria Romanus, patre Azzupio, pontifex creatur, ac meritò quidem. Ab ineunte enim ætate ita erat educatus & eruditus diſciplina eccleſiaſtica, vt dignus eſſet qui cæteris anteferretur. Fuit præterea vir caſtus, integer, pudicus, facundus: doctorum virorum ita amator, vt eos vndiquaqua ad ſe præmijs alliceret, eorumque conſuetudine mirum in modũ delectaretur. Præterea verò ægrotos viſere eoſque ad patientiam adhortari eleemoſynas indigentibus præbere, deſperatos conſolari, errantes in viam rectá deducere prædicationibus, admonitionibus, quibus plurimum ob eloquentiam & doctriná valebat, ei peculiare fuit homo certe ita mitis ingenij, vt omnes diligeret, neminem odio haberet, tardus ad iram, ad miſerendum promptus, inſignis pietate, fortiſsimus rerum eccleſiaſticarum, honoriſque diuini procurator & defenſor. Creatur itaque (vt dixi) pontifex vno omnium conſenſu in natalitijs Stephani protomartyris, ſequentique die acclamantibus omnibus præ fauore in ſede Petri collocatur.

Irene Conſtã tini imperatoris mater.

Iiſdem verò temporibus Conſtantini imperatoris mater Irene, filij flagitia nequaquam ferens impellentibus quibuſdam ciuibus Conſtantinopolim reuertitur, ac Conſtantinum captum oculis in carcerem conijcit: vbi & meritò tanquam ſacrilegus minimæque pietatis quippe qui matrem relegauerat, vitam finiuit. Interim verò cum Carolus multis rebellantibus vndique laceſſeretur, Pipinum filium in Vngaros miſit, quos quidem grauibus prœlijs ſuperatos, tandem ad deditionem compulit. Adelphonſus autem Aſturiæ & Galliciæ rex acceptis, à Carolo auxiliaribus copijs, ſuperatiſque Sarracenis, Vlyxibonum vi cepit. qui verò in præſidio Barchinonæ erant, Carolo audita Adelphonſi victoria, ſe confeſtim dedunt. Superantur & Bauari, qui Foroiulianos vexabant, ab Henrico Caroli præfecto.

Interea verò Leo tertius dum ſupplicationes à beato Gregorio inſtitutas, Romæ agit cum populo & clero, Paſchalis primicerij & Campuli presbyteri fraudibus apud ædẽ Beati Silueſtri captus, ac pontificali amictu priuatus, multiſque verberibus adeo cæſus vt oculis & lingua captus putaretur, in monaſterio ſancti Eraſmi in vincula conijcitur: vnde poſtea Albini cubicularij induſtria cuſtodes fallens, in Vaticanũ ſeſe proripuit: ibique tádiu latuit, quoad Vinigiſius Spoletinorum dux clanculum accerſitus, eum incolumen Spoletium perduxit, cohortibus militiũ itinere ſtipatum, ne aliqua hoſtium vi obrueretur. At ſeditioſi cum ſæuire in Leonem & Albinum non poſſent, eorum domos à fundamentis diruunt. Iidem quoque (adeo audaces erant & temerarij) ad Carolum qui tum bellum contra Saxones gerebat, quoque Leonem profectum intellexerát, accuſandi hominis cauſa peruenêre. Verùm Carolus reiecta in aliud tempus diſceptatione, pontificem cum egregio comitatu Romam mittit, ſe eò breui peruenturum pollicitus, componendarum rerum Italicarum gratia. Leoni verò ad pontem Miluium honoris & gratulationis cauſa clerus ac populus Romanus obuiam factus, virum ſanctiſsimum in vrbem introducunt, Carolus autem non diu immoratus per Maguntiacos in Belgis poſitos, Noricumque montem in Forumiulij deſcendens, Taruiſinos graui ſupplicio afficit, quòd Henricum præfectum occidiſſent. Creato verò in huius demortui locum altero, Rauennam primo, mox Romam expectatus proficiſcitur. vrbem ingredienti omnia certe, & merito quidem honoris genera adhibita ſunt. Octauo autem die poſteaquam vrbem ingreſſus fuerat, in baſilica Petri aſtante populo & clero, epiſcoporum omnium, qui eò ex tota Italia & Francia conuenerant ſententias de vita & moribus pontificis rogat. Verùm ab omnibus vna voce reſponſum eſt, ſedem apoſtolicam omnium eccleſiarum caput, à nemine (laico præſertim) iudicari debere. Omiſſa autem ob tam graue reſponſum à Carolo quæſtione, Leo pontifex, qui id iudicium maximè expetebat, ſuggeſtum conſcendens, ac euangelia in manibus retinens, iure iurando affirmauit ſe omnium rerum, quæ ſibi objcerentur, inſontem eſſe. Fuit is dies Idibus Decembris, ſalutis anno octingẽteſimo. Dum hæc autem Romæ agerentur, Pipinus mandato patris Beneuentanos duce Grimoaldo finitimos ſuos vexantes aggreſſus, magnis cladibus ita perdomuit, vt ægre ſe mœnibus tuerentur: cui bello Vinigiſium Spoletinum ducem præficiẽs ad patrem reuertitur imperij coronam breui ſumpturum. Nam põtifex Carolo optimè de eccleſia Dei meritò aliquam gratiam relaturus, cum videret imperatores Conſtantinopolitanos ægrè id nomen tueri, ac ob eam rem vrbem & Italiam ipſam magnas calamitates paſſam, in baſilica Petri poſt ſolennia ſacra populi Romani ſcito ac precibus ipſum Carolum magna voce Imperatorem decernit, ac diademate donat, ter acclamante populo Romano Carolo Auguſto à Deo coronato magno & pacifico imperatori vita & victoria. Pontifex item hominem inunxit vna cum Pipino filio quem Italiæ regem ſolenni decreto pronunciauit. Accepta itaque imperij poteſtate Carolus Campullum & Paſchalem coniurationis reos, capite plectendos cenſet. At pontifex omni ex parte clemens, à Carolo rege tamen obtinuit, vt his vita condonaretur, in Franciam tantummodo relegarentur. Pòſt hoc verò fuere

Sedes Apoſtolica omnium eccleſiarũ caput.

fuere qui Carolo suaderēt, vt omnes Longobardos Italia expelleret. Verùm cum id nequaquam tutū videretur, quòd multis Italiæ populis sanguine & affinitate cōiuncti essent, censuêre simul & Carolus & Leo, vt Longobardorum nomen ibi tantummodo remaneret, vbi ea gens præcipuè sedem habuisset.

Pipinus autem cum in Samnium redisset frustráque per aliquot menses Beneuentum oppugnasset, Theate se conferens, oppidum vi captum incendit ac diripit. Inde Ortonam & Luceriam mouens, eas ciuitates timore perculsas in deditionem statim accipit, ac Grimoaldum Beneuentanum ducem Luceriæ capit: qui non ita multo post dolore animi perijt. Interea verò Constantinopolitana imperatrix missis in Italiam legatis, cum Carolo pacem & fœdus inijt, imperiumq́ue his terminis diuisit, vt Irene ea Italiæ parte potiretur, quæ ad dexteram Neapoli incipiens, ad sinistram Syponto (quæ vbrs nunc Maufredonia dicitur infero superoq́ue mari clauditur vnà cum Sicilia. Reliqua verò Italiæ pars Carolo ipsi ex fœdere obtigit, ea tamen loca semper excipio, quæ ditionis ecclesiasticæ habebantur. At Nicephorus patricius ægrè ferēs Irenes mulieris imperiū, cúm eam dolo captam Lesbum in exilium misisset fœdus iam antea initum per legatos cùm Carolo renouat, qui tum Saxones toties deficientes, migrare in Franciam cum vxoribus & liberis compulit, eos in itinere cū legionibus subsequens ne quid maleficij inter eundem committerent.

At Leo cum seditionibus semper vexaretur, ab vrbe discedens, Mantuam proficiscitur ad visendum Christi sanguinem, qui tum miraculis magno in pretio erat. Is autem à Mantuanis perbenignè susceptus, approbato Christi sanguine ob frequentia miracula, ad Carolum proficiscitur, vt hominem veritatis cognoscendæ cupidum, eius rei certiorem faceret: simul q́ue etiam vt de componendis rebus Italicis inuicem colloquerentur. Rediens deinde in Italiam, adiuuante Pipino rege, mandato patris, de coniuratis quibusdam & seditiosis nō sine clementia supplicium sumpsit.

Carolus autem iam senio grauis, cùm intellexisset Pipinum, quem (vt diximus) Italiæ regem præfecerat, Mediolani mortuum esse, Ludouicum filium minorem natu, Aquitaniæ regem & imperij successorem, Bernardum verò nepotem Italiæ regem declarat, eiq́ue mandat, vt Ludouico rebus in omnibus obtemperet. Fines imperij hos esse voluit: in Gallia Rhenum ac Ligerim, qui in Celtis oriens, eos à Biturigibus diuidit: in Germania verò Danubium & Sauum fluuios: his autē prouincijs Aquitaniam, Vasconiā, magnam partem Hispaniæ, Cisalpinam Galliam, Saxoniam, vtranque Pannoniam, Istriam, Liburnos addidit: maritima verò Dalmatiæ Imperio Constantinopolitano subiecta erant. Rebus autem ita compositis, dum Aquisgrani esset valetudinis causa, propter aquas calidas, quæ ibi scaturiunt, febre ac dolore laterum moritur, ætatis suæ anno secundo & septuagesimo, quinto calendas Februarij: salutis verò anno octingentesimo ac quintodecimo. eius autem corpus nullo non genere honoris adhibito, in templo beatæ Virginis, quod ipse magnis sumptibus Aquisgrani exstruxerat, sepelitur hoc addito epigrammate:

MAGNI CAROLI REGIS CHRISTIANISSIMI, ROMANORVMQVE IMPERATORIS CORPVS HOC SEPVLCHRO CONDITVM IACET.

Fuit autem Carolus, si eius res gestas tum domi tum foris inspicias, tantæ amplitudinis & integritatis imperator, vt postea neminem superiorem, nedum parem habuerit. adeo autem (cum ei per otiū liceret) studijs litterarū delectatus est, vt primus (suadente tamē Albino) gymnasium Parisiense instituerit. Tres autem mensas argenteas habuit, quarum vnā (in qua vrbs Constantinopolitana insculpta erat) basilicæ beati Petri, aliam (vbi imago vrbis Romæ cernebatur) ecclesiæ Rauennati dono dedit, Tertiam filijs reliquit vbi inerat orbis terrarum descriptio. Sunt item qui scribant hanc auream fuisse.

At verò Leo pontifex restituto sancti Pauli tecto, quod terræmotu conciderat, ædificatoq́ue à fundamentis apud sanctum Petrum amplissimo hospitali, quod Græci xenodochiō vocant, necnon institutis trium dierum supplicationibus ante diem Ascensionis, quibus prima die ab ecclesia Dei gēitricis ad Præsepe, ad basilicam Constantinianam, secunda ab ecclesia beatæ Sabinæ martyris ad sanctum Paulum, tertia à sancta Cruce in Hierusalem ad S. Laurentium extra muros ibatur: moritur primo ac vigesimo pontificatus sui anno, quo etiam cometes apparuit (vt nonnulli putant) tantæ calamitatis indicium. Sepelitur autem in basilica Petri pridie idus Iunij: eius in morte sedes tum vacat diebus decem.

STEPHANVS IIII.

99. Pont.

STephanus quartus, patria Romanus, patre Iulio, pontificatus sui mense tertio ad Ludouicum Imperatorem in Gallias proficiscitur: quamobrem autem id fecerit, haud satis constat, Sunt tamen qui coniectant, id ab eo factum ad vitandam seditionem & reliquias Campiulanæ coniurationis, quæ iam inualescebat mortuo Leone. in Aurelianis tunc erat Ludouicus imperator cognomento Pius: qui vbi intellexit pontificem aduentare,

statim

ſtatim ei honoratiſsimum quenque obuiam miſit: maximè verò Theodolphum Aurelianorum epiſcopum,cum clero & magna populi parte. Ipſe verò ad primum lapidem prodiens, cùm hominem vidiſſet,ex equo deſcendit: atque eum, data acceptaque ſalute, cum maxima veneratione in vrbem introducit, præcedente clero, ac ſæpe carmen repetente, Te Deum laudamus. Erat enim Stephanus ex nobili genere ortus, tantæ doctrinæ & integritatis, vt facile apud omnes ſanctitatis nomē nãciſceretur: quippe qui ſub duobus ſanctiſsimis viris Hadriano & Leone educatus, rationem benè ac beatè viuendi didicerat. In vrbem introductus, ſuſtentante eum imperatore propter impetum multitudinis ſtudio videndi concurrentis, in regiam diuertit, vbi & ſæpe cum imperatore de componēdis Italiæ rebus collocutus eſt: & ita ſe mutuò conuiuiis excepere, vt rarò alter ſine altero conuiuaretur. Retinuiſſet hominem apud ſe diutius imperator, niſi tum grauibus implicitis bellis, ſeſe obijcere hoſti neceſſe fuiſſet. Nam & Vaſcones ab imperio defecerant, quos breui in poteſtatem ſuã redegit: & Britones res nouas molientes, armis in officio continuit, & conuentu Aquiſgrani habito, legatis Sarracenorum Cæſaream Auguſtam incolentium, pacem conceſsit. Abiturus itaque Stephanus ad imitationem Saluatoris noſtri, qui etiam inimicis pepercit, à Ludouico impetrauit, vt exulibus omnibus & captiuis, quos ſceleris conuictos in Leonem admiſſi Carolus mulctauerat, redire ad vrbem Romam liceret. Secum quoque detulit crucē magni ponderis magnæque æſtimationis, quam Ludouicus ſua impenſa beato Petro dicauerat. At verò ſanctiſsimus pontifex ad vrbem rediens, ſeptimo pontificatus ſui menſe vita functus in baſilica Petri ſepelitur. Sedes autem eius morte, dies vndecim tum vacat.

PASCHALIS I.

PAſchalis patria Romanus, patre Bonoſo, nulla interpoſita imperatoris auctoritate pontifex creatur: hanc ob rem vbi pontificatum iniit, ſtatim legatos ad Ludouicum miſit, qui eius rei culpam omnem in clerum & populum reijcerent, quòd ab his vi coactus eſſet pontificium munus obire. Accepta hac ſatiſfactione Ludouicus reſpondit populo & Clero, maiorum inſtituta & pacta ſeruanda eſſe, cauerent ne deinceps maieſtatem læderent.

100. Pont.

In conuentu autem apud Aquiſgranum habito, Lotharium filium maiorem natu, imperij ſocium ſibi deligens, Pipinum ſecundum à Lothario Aquitaniæ, Ludouicum tertium Bauariæ, reges appellauit. At verò cum Bernardus Italiæ rex, inſtigantibus quibuſdam epiſcopis & ſeditioſis ciuibus ab imperio defeciſſet, coēgiſſetque ciuitates quaſdam & populos in ſuã verba iurare, Ludouicum in ſe concitauit, qui prefectos quoſdam cum ſatis valida manu in Italiam miſit. Horum verò impetus retardere conatus Bernardus, in alpibus ſuperatur. Seditionis auctores ſtatim capti necantur. Ipſe verò Bernardus quamuis ſupplex veniam peteret, Aquiſgrani ſupplicio capitali afficitur. Epiſcopi autem tanti mali auctores, ſynodali decreto in monaſteria quædam relegantur. Sedato itaq; Italico tumultu verius quàm bello, in Saxones, qui ab imperio defecerant, copias mouet, eorumq́ue tyrannum Viromarchũ regnum affectantem, & ſecum congredi auſum ſuperat atque interficit.

Deinceps verò Lotharium filium regem Italiæ declaratum, ad pontificem miſit, à quo in baſilica Petri inungitur, & Auguſtus appellatur. Intereà verò tumultuante Italia, & ad res nouas ſpectante, cum Lotharius tantis motibus nequaquam ſe parem cerneret, maiores copias paraturus, ad patrem ſe contulit. Hanc ob rem Theodorus Primicerius, & Leo Nomēclator Romæ in Lateranenſi palatio per ſeditionem confoſsis oculis necantur. Fuere qui tantũ crimen in Paſchalem reijcerent: qui quidem in ſynodo triginta epiſcoporum habita, & coniecturis, & rationibus, & iuramento à tanto ſe crimine liberauit. Accepit hanc ſatiſfactionem Ludouicus, &, vt Bibliothecarius ait, cum Paſchali reſcriberet, ne deinceps ſeditio ex re incerta oriretur, ciuitates Etruriæ imperio ſubiectas litteris declarauit: Arretinum, Volaterras, Cluſium, Florentiam à patre Carolo reſtitutam & auctam, Piſtorium, Lucam, Piſas, Peruſiam, & vrbem veterem: cætera verò eccleſiæ Romanæ aſſcribebat. Addidit & Tudertum in Vmbria, & vltra Appēninum Flaminiam, ac Rauennę vrbis Exarchatum. Idē quoque Bibliothecarius ſcribit, Ludouicum liberam eligēdorum epiſcoporum poteſtatem Paſchali dediſſe, cùm antea ea quoque in re imperatores conſulerentur: quam poteſtatem ab Hadriano pontifice Carolo conceſſam, idem auctor refert. Paſchalis itaque, quem Stephanus ob eius virtutem & doctrinam dum viueret, monaſterio beati Stephani martyris in Vaticano præfecerat, pontificatum iniens, & corpora ſanctorum minus religioſè iacentia, in vrbem cum maxima veneratione introducta, honeſtiore loco recondidit, & captiuos perſoluto creditoribus precio, è vinculis liberauit. Idem quoque Praxedis beatiſsimæ Chriſti martyris templum à fundamentis extruxit, non longe à veteri, quod iam ob vetuſtatem & incuriam ſacerdotum ruinam minabatur: quo quidem in templo à ſe dedicato & perſepe celebrauit, & multorum corpora ſanctorum collocauit, iam autem in cœmiteriis paſsim & ſine veneratione iacētia. Extat & in eadem baſilica oratoriũ beatæ Hagneti

Libera poteſtas eligēdorum epiſcoporum Paſchali data.

dedicatum, quod ipse pluribus ornamentis augustius reddidit. Idem quoque beatæ Cæciliæ templum extruxit, quod carmen in apside notatum nunc etiam indicat, eò quoque loci & ipsius virginis & eius sponsi Valeriani, Tuburtij, Maximi martyrum, Vrbani, Lucij, pontificum corpora collocauit, multis additis muneribus & ornamentis ex auro, argento & quouis genere marmorũ. Restituit præterea beatæ genitricis templum ad præsepe vetustate quassum, eiusque apsida in meliorem formã redegit. Qui non ita multò post nullo religionis, pietatis, humanitatis, benignitatis exemplo prætermisso, septimo põtificatus sui anno, mense tertio, die decimoseptimo moritur, sepeliturque in basilica Petri. Vacat tum sedes dies quatuor.

EVGENIVS II.

101. Pont.

EVgenius secundus, patria Romanus, patre Boëmundo, tantæ religionis, sanctitatis, doctrinæ, humanitatis & eloquentiæ fuit, vt omnium consensu põtifex crearetur, eo maximè tempore, quo Lotharius in Italiam veniẽs, magistratum delegit, qui populo Romano ius diceret. Romani enim imperante Carolo ac filiis, libertate aliqua post longam & grauem seruitutem vsi sunt.

Interim verò Lodouicus cùm quadraginta diebus ferro ac flamma Britanniam vastasset, acceptis obsidibus Rhotomagum petit, vbi Michaëlis Constantinopolitani imperatoris oratores audit, eum consulentes, quid de sacris imaginibus faciendum censeret, abolendæné, an restituendæ viderẽtur. Hos autem ad pontificẽ reiecit, cuius maximè intererat ea de re decernere. Bulgaros deinde Pannonias inuadentes primò quidem pepulit: verùm cùm Haydo Aquitaniæ præfectus rebellasset, Abderamãni Sarracenorum regis auxiliis fretus, omittere tantum bellum necesse fuit. hanc ob rem Bulgari per medias Pannonias in Dalmatiam infesto agmine penetrarunt. Sed antequàm Ludouicus in Haydonem mouisset, magnã Hispaniæ partem deficiẽtibus populis iam occupauerat, dimissa circunquaq; classe, quæ maritimas ciuitates vexaret. Solus autem Bernardus Barchionensium comes terra marique vexatus, in imperatoris fide permansit.

At Eugenius dignitate corporis & præstantia animi insignis, spretis rebus omnibus humanis, vel potius fortunæ bonis, ad munificẽtiam & liberalitatem versus, adeo rem frumentariam curauit, vt nullibi vilius, quàm Romæ, annona venderetur. Præterea verò pauperũ, pupillorum, viduarum causas & vitam ita tutatus est, vt ab omnibus meritò pauperum pater diceretur. Hoc autem genere viuendi & ante pontificatum vsus est: & dum beatæ Sabinæ in Auentino presbyter esset, quam ædem pontifex in meliorem postea cultum restituit: & dum basilicæ Lateranensis archipresbyter esset, quo ex loco deinceps tantæ integritatis & modestiæ fuit, ad pontificatum omnium suffragiis traductus est. Huius preterea opera & precibus, captiui omnes & exules ex Gallia tandem ad vrbem rediẽre, quos bonis paternis & fortunis omnibus spoliatos, suis facultatibus sustentauit, & in vita retinuit. Per eũ quoq; non stetit, quò minus Sico dux Beneuentanus Neapolitanos obsidione solueret, quos tum vehementer premebat: vnde beati Ianuarij corpus Beneuentum trãstulit, & in maiori basilica cum Desiderio & Festo honorificè collocauit. Siconem nanque mouere in Sarracenos pontifex adhortabatur, qui Panhormum in Sicilia iam ceperant. Cùm his itaque artibus in pontificatu annis quatuor vixisset, moritur pontifex optimus collacrymantibus omnibus, & suam vicem potius, quàm mortẽ sanctissimi viri, dolentibus, cùm mors ei ad felicitatem via optatissima esset: sepelitur autem in basilica Petri Apostolorum principis.

VALENTINVS I.

102. Pont.

VAlentinus patria Romanus, patre Leontio, tantæ virtutis & sanctitatis fuit, vt nondum presbyter, sed diaconus summum põtificatus gradum meruerit: nec mirum, quippe cùm apud Paschalem & Eugenium viros sanctissimos & doctrinam & rationem benè ac sanctè viuendi à teneris annis vsque ad maturam ætatem didicisset. Non ludis, non iocis, aut voluptatibus intentus, vt plerique omnes adolescentes facere cõsueuerunt, sed doctrinam & beatè viuendi normam ex lectione veterum, & exemplo sanctorum pontificum sumens. Fuit prætereà in homine tanta ingenij dexteritas, tanta eloquẽtia, vt facilè quod vellet suaderet & dissuaderet: nil nisi sanum, & quod doctrinam saperet ac modestiam, proponens. Postremò autem pietate, clementia, liberalitate, tum in vita priuata, tum in pontificatu, nulla maiorum secundus est habitus. Has ob res omnium consensu pontifex creatus, meritis hominum, qui tum erant, id fortasse exigentibus quadragesimo pontificatus sui die moritur, ac in basilica Petri sepelitur, cõquerentibus omnibus eum hominem sibi morte sublatum esse: quo stante labefactari Romana libertas, & Christiana religio vix poterat. Vacante autem sede,

ſede Sicardus dux Beneuentanus, qui patre mortuo tyrannicam vitam ducebat, Deuſdedit montis Caſsini abbatem, à quo pecunias expetebat, in carcerem cõiecit, quo in loco non ſine opinione ſanctitatis mortuus eſt.

GREGORIVS IIII.

GRegorius quartus, patria Romanus, patre Ioanne, tituli Sancti Marci presbyter eo tempore pontificatum inijt quo & Sarraceni Aſiam occupantes, ad ſancta Paleſtinæ loca Chriſtianis aditum intercluſere.

103. Pont. Sarraceni Aſiam occupauerunt.

Et Mauri in Siciliam claſſe delati, ipſius inſulę magnam partem vaſtauerũt, occupato (vt dixi) Panhormo. Nec prohibere Veneti potuêre, quò minus id facerent, eò claſſe rogatu Michaëlis imperatoris Conſtantinopolitani contendentes. Maior enim erat Maurorũ claſsis, maiores etiam nauales copiæ. Creſcebat tum res Veneta, quæ originem à Venetis omnibus habuerat, eo maximè tempore, quo Hunni Attila rege Aquileiam, Concordiam, Altinum, aliaſq; Venetiæ prouinciæ vrbes ceperũt, ac diruerunt, à ſæuitia barbarorum ſolis æſtuarijs & paludibus ſeipſos tuentes. Dux Venetorum Iuſtinianus Patritius tum erat cuius nomen ideo commemorare libuit quod ſuis tẽporibus corpus ſancti Marci Alexandria à mercatoribus Venetis in patriam delatum eſt: vbi nũc in maxima veneratione habetur, extructo egregio tẽplo in celebriore vrbis loco, multiſque donarijs in ipſo ſacello reconditis. Hinc primum Veneti Marci imaginem vrbis patroni in vexillis retulêre.

Corpus S. Marci à Venetis mercatoribus in patriam delatum eſt.

At verò Gregorius cum intelligeret à Venetis barbaros pelli ex inſula non poſſe, legatos ad Ludouicum & Lotharium miſit, qui eos rogarent, vt primo quoque tempore Siculis auxilium ferrent. Tergi verſabantur hi, cum dicerent id bellum ad Michaelem imperatorẽ Conſtantinopolitanum pertinere, ſe tamen paratos eſſe communi impenſa communibuſque copijs rem ipſam gerere. Interea verò cùm legati ea de re vltro citroque mitterentur, Bonifacius Corſicæ comes, cum fratre Bertario, & auxilijs quorundam populorum Etruriæ, claſſe in Africam delati, inter Vticam & Carthaginem quater cum hoſtibus congreſſus tantam hominum ſtragem edidit, vt coacti ſint Mauri, vt olim à Scipione vexati, ſuos ex Sicilia reuocare, qui patriæ laboranti auxilium ferrent. Hac igitur ratione Sicilia à barbarorum manibus liberata eſt. Redijt itaque ex Africa in Corſicam Bonifacius cum claſſe victrici ingenti præda onuſta. Sunt qui ſcribant, dum omnia vbique in Italia placata eſſent, Lotharium ægrè ferentem quod Ludouicus Carolum natu minimum, cui poſteà Caluo cognomentum fuit, rebus in omnibus ſibi præferret, patri vincula indidiſſe, nec ita multò pòſt eum liberum dimiſiſſe: eaque oportunitate barbaros illectos, ex Africa cum ingenti claſſe in Italiam delatos, Centumcellis applicuiſſe: vrbemq; (quæ nunc Ciuitas vetus appellatur) vt quidam volunt, deleſſe: atque inde Romam mouentes, vrbem ipſam cepiſſe, quod quidem vero diſſonum eſt. De Centumcellis nõ negauerim. Barbaros verò vrbẽ oppugnare adortos conſtat: ſed Guidone Ciſalpinæ Marchione eam acriter defendente, incenſis ſuburbijs, ac baſilicis Petri & Pauli via Latina, in ſaltum Caſsinatem mouentes, vbi ſancti Germani oppidum, & monaſterium beati Benedicti in monte poſitum auertiſſent, iuxta Lyrim fluuium ad mare deſcendentes, claſſe ab Oſtia eo aucta, Tarentum & Siciliam inuadere: atque (vt dixi) Bonifacij virtute in patriam à ciuibus bello oppreſsis reuocati ſunt. Crediderim ego tum Bartholomæi apoſtoli corpus ex Lypari Siciliæ, Beneuentum trãſlatum fuiſſe à Sicardo Beneuentanorũ principe, qui tanto bello interfuit, ne ſanctiſsimi apoſtoli corpus in hoſtium Chriſtiani nominis manus deueniret. Ad Gregorium redeo, qui tãtæ modeſtiæ fuit, vt electus à clero populoque Romano, non prius pontificium munus obire voluerit, quàm à legatis Ludouici imperatoris ob eam cauſam Romam miſsis, qui diligenter tantam electionem diſcuſſerant, confirmatus eſſet. Fecerat id Ludouicus non ſuperbia motus, ſed ne iura imperij amitteret, quippe qui natura clemens & humaniſsimus eſt habitus, quique iura eccleſiæ & dignitatem ſemper tutatus eſt. Inſtituit enim ne Chriſti ſerui vlli ſeruituti humanæ ſubiecti eſſent: & vt vnaquaque eccleſia ſuos prouentus haberet, vnde ſacerdotes viuerent ne ob inopiam rerum, cultum diuinum deſererent: néue ob neceſsitatem quæſtui ſeſe dederent. Idem præterea octingenteſimo ac trigeſimo dominicæ incarnationis anno, ſynodum multorũ epiſcoporum habuit, excogitatam ad honorem Dei & vtilitatem eccleſiaſticæ dignitatis: in qua quidem conſtitutum eſt, ne epiſcopi & clerici cuiuſuis gradus pretioſas & exquiſitas veſtes, vtpote ſericas & coccinei coloris aut bracteatas ferrent: néue in digitis gemmas, niſi dum præſules ſacrificant, ne in cingulis, calceis, aut crepidis aurum & argentum ferrent, quæ certè procul omni religione ſunt, & magnæ incontinentiæ ac vanitatis ſigna manifeſtiſsima. Vtinam noſtris temporibus Ludouice viueres. Indiget nunc eccleſia tuis ſanctiſsimis inſtitutis, tua cenſura, adeò in omnem luxum & libidinem ſeſe effundit eccleſiaſticus ordo. coccinatos & trabeatos nũc inſpiceres nõ homines, quod leue fortaſſe videretur, ſed equos & iumenta. præcedente, dum incedunt magno ado-

no adoleſcentum, & altero presbyterorum agmine ſubſequente, non in aſinis, vt Chriſtus noſtri dogmatis auctor, & bene viuendi vnicum in terris exemplar, ſed in equis præferocibus & phaleratis, ac ſi ex hoſte deuicto triumphum ducerent, De argenteis vaſis, & egregia eorum ſuppellectile, deque cibarijs non attinet dicere, cum & Siculæ dapes, & Attalica ornamenta, & vaſa Corinthia, ſi hæc inſpicias, nullius pretij dici poſsint. Quid verò ex hac intemperantia naſcatur, prætermittam, ne hos (vt ipſi aiunt) in cælum ponam. Ad Ludouicum redeo, qui his artibus & humanis & diuinis rebus conſulens, imperij ſui anno trigeſimoſexto moritur ſepeliturque Metis in baſilica beati Arnulphi. Hunc autem non multò pòſt ſecutus eſt Gregorius pontifex, nobilitate inſignis, ſanctitate clarus, doctrina & eloquẽtia præcipuus, diligentiæ ac ſollicitudine, tum in rebus diuinis, tum in humanis admiratione dignus. Nam & populi ſui commoda mirum in modum curauit: diuites in officio continendo, pauperes paſcendo, deſperatos ſolando, errantes ſanis admonitionibus in viã rectã deducendo, eccleſias quoque multas vetuſtate collapſas reſtituit. Electos in ſortem domini doctrina, & exemplo, quoad vixit, in officio continuit. Tranſtulit idem ſanctiſsimus põtifex beati Gregorij corpus: atque eò loci collocauit, vbi nunc iacet, magnis adhibitis ornamentis, quo in loco multi temporibus illis, religionis aut voti cauſa excubare conſueuerãt. Ferunt & ab eodem corpore Sebaſtiani & Tiburtij à cœmiterijs, in quibus ante iacebant, ad baſilicam Petri tranſlata fuiſſe. Sunt qui ſcribant rogatu Ludouici Gregorium ſanctorum omnium celebritatem calendis Nouembris inſtituiſſe, eamque rem magnopere à Rabano monacho theologo inſigni, carminibus & proſa laudatam fuiſſe. In his enim duobus dicẽdi generibus vir doctus, vt illa maximè tempeſtate, ſatis valebat. Commentatus eſt idem Rabanus & librum Paralipomenon, & Machabæos. Habuit etiam ſermones ſatis elegantes ad populum, ſed is potiſsimùm laudatur, quem habuit in celebritate omnium ſanctorum. Moritur autem Gregorius pontificatus ſui anno decimoſexto, ſepeliturque in baſilica Petri ac ſedes eius in morte, diebus quindecim vacat.

SERGIVS II.

104. Pont.

Nomina põtificum immutandi cõſuetudo.

Sergius ſecundus, patria Romanus, patre Sergio è regione quarta, eo tempore pontificatum inijt, quo Michael imperator Cõſtantinopolitanus moritur. Sũt qui Sergium primo quidem Os porci appellatum fuiſſe dicant, & ob turpitudinem cognomenti Sergij nomen ſumpſiſſe, eamque conſuetudinem ad noſtros manaſſe, vt qui pontifices crearentur, ſuo omiſſo, maiorum nomina ſibi inderent, licet ab omnibus non ſit obſeruatum, Vtcunque eſt, conſtat Sergium ex illuſtri familia ortum, nequaquam à maioribus ſuis degeneraſſe, adiuuantibus eius præclaram ingenium, Leone tertio, Stephano quarto, Eugenio ſecundo, & Gregorio quarto: ſub quorum moribus & doctrina ita vixit, vt ſolus mortuo Gregorio dignus haberetur qui pontificium munus obiret. Exarcerat tum inter Ludouici filios tantum odij, propter imperij diuiſionem, vt in Antiſiodorenſi agro apud Frontanetum acerrimè à Ludouico & Carolo contra Lotharium fratrem dimicatum ſit, quo quidem multi vtrinque cæcidere. Lotharius enim tandem victus, Aquiſgranum confugit, atque inde quoque deturbatus inſtantibus hoſtibus, Viennam cum coniuge & liberis ſe contulit, Inſecuti & eò cum exercitu fratres, ad quos quidem placandos non ſolùm multi regni ipſius proceres, ſed ex Italia quidam iuſſu Sergii profecti ſunt, inter quos Georgius archiepiſcopus Rauennas primus eſt habitus: qui cum ſecundo prœlio apud Lotharium componendæ rei cauſa eſſet, ac fortuna ad Ludouicum & Carolum inclinaſſet, totum comitatum in prœlio amittens (eo enim cũ trecentis equitibus venerat) vix ſolus è tanta ſtrage fuga prolapſus eſt. At verò hi cõmunem totius regni calamitatem & interitum miſerati, fœdera pacis in hunc modum ineunt, vt pars illa occidentalis regni, quæ à Britannico oceano vſque ad Moſam flumẽ pertinet Carolo obtemperaret, in eaque etiam Francorum nomen maneret: vtque Ludouico Germania contingeret vſque ad Rheni fluenta, & trans Rhenum quicquid genitor poſſediſſet. Lotharius autem cum imperij titulo vrbem Romam obtineret cum Italia & ea parte Galliæ, quæ olim Narbonenſis, nunc Romano prouincia vocatur: huic autem addidere eã quoque partem, quæ inter Scaldin & Rhodanum fluuios, Lotharingiæ nomen accepit à Lothario, vt arbitror. Rebus autem ita compoſitis, Lotharius Ludouicum filium, quem regni ſocium aſciuerat, in Italiam cum ingenti exercitu mittit: huic ſocios addidit Drogonem Mittenſem epiſcopum, atque alios viros eccleſiaſticos prudentia & auctoritate dignos, quorum conſilijs vteretur. Is autem adoleſcens nimia felicitate elatus quacunque iter facit, cædibus omnia & rapinis vaſtat, incendit, & diruit. Verùm cùm vrbi appropinquaſſet, eique obuiam honoris cauſa Romani ciues prodijſſent, depoſita ferocitate illa Gallica, mitior eſſe cœpit, quod ei præter ſententiam ingredi vrbem pacato agmine liceret. Prodeunt & obuiam ad primum lapidem ſacerdotes cum crucibus, & hoc cantu, Benedictus qui venit in nomine domini, Oſanna in excelſis. Atque eum vſque ad gradus ſancti Petri comitantur.

ibi

ibi pontificem offendens, mutuo osculo, mutuaque salute data & accepta, ad argenteas portas simul peruenere clausas quidem. Tum pontifex, Si pacato magis, quàm hostili animo ad nos venisti, sique ad reip. Christianæ vtilitatem magis respicis, quàm ad voluptatem sæuiendi prædandiue, meo iussu ingredere: sin aliter animatus es, foréisne tetigeris: nam supra caput ensem habes scelerum omnium vltorem. Cùm autem bono animo esse pontifice iussisset, statim eius iussu fores patuere. Ingreßi itaque pariter magna Romanorum ac Fracorum multitudine tum præcedente tum sequente, cùm ad altare beati Petri peruenissent, procidentes simul omnipotenti Deo & apostolorum principi gratias egerunt, quòd sine vllo maleficio res ex sententia acta esset, pentecostes octaua. Verùm cùm posteà à multitudine militum suburbia vastarentur, parumque abesset, quin vrbem prædandi causa irrumperent, octauo, ex quo venerat, die videntibus omnibus, qui aderant, Ludouicum regem oleo sancto inungit, corona donat, Italiæ regem decernit. Ad quē Siginolphus dux Beneuentanus salutandi hominis causa statim venit, qua quidem multitudine & arbores truncatæ, & pecora distracta, & segetes (vt fit) in pabulum equorum succisæ sunt: His itaque pontifex quicquid petiere, honestum præsertim, facilè concesit, quò citius ab vrbe discederent. Vnde Romani tyrannicæ immanitatis metu liberati, sanctißimum pontificem verum Christi vicarium & vnicum patriæ parētem prædicabant. Qui quidem adornanda tēpla conuersus, basilicam sanctorum Siluestri & Martini vetustate collapsam restituit, in eaque vnà cum ipsis confessoribus, Fabiani, Stephani, Soteris, Asterij, Cyriaci, Mauri, Smaragdi, Anastasij, Innocentij, Quirini, Leonis, Arthemij, Theodori, Nicandri corpora collocauit, Struxit & à fundamentis ad ipsius basilicæ latus in honorem Petri ac Pauli monasterium, vbi continuò res diuina agebatur. Demum verò sanctißimus pontifex re ecclesiastica bene ac integre gubernata, tertio pontificatus sui anno moritur, sepeliturque in basilica Petri. Vacat tum eius in morte Romana sedes mensibus ij. diebus xv.

Ludouicus Italiæ rex decernitur.

ANNOTAT.

Quæ hic Platina ex Martino tradit, Sergium II. primum fuisse qui nomen mutauerit, apud neminem veterum auctorum inueni, immo ex Anastasio Bibliothecario, qui hoc tempore vixit, contrarium magis elicitur, eum scilicet etiam ante pontificatum Sergium vocitatum esse. Fortè Sergij prænomen semper habuit, Osporci verò cognomen, & pontifex factus cognomen, prænomine tantum retento, omisit. Sed ista nec sic concinnata mihi quadrant. Ioannem XII. ego primum inueni, qui priscū nomen papa creatus mutarit, cùm ante pontificatum Octauianus diceretur, vt infrà ostendam.

LEO IIII.

LEO quartus, patria Romanus, patre Radulpho, anno incarnationis octingentesimo quadragesimooctauo pontifex omnium consensu decernitur, ac meritò quidem. Vir enim fuit in omni vita priuata etiam, religione, innocentia, pietate, humanitate, gratia, liberalitate, doctrina ecclesiastica præcipue insignis. Tantæ preterea prudentiæ & virtutis fuit, vt euangelij sententia serpentis astutiam vbi oportebat, & colūbæ simplicitatem imitaretur. Tā Constanti autem fama impulsus Sergius secundus Romanus pontifex, hominem totius virtutis exemplar, ex subdiacono presbyterum creat, eundemq; titulo sanctorum Quatuor Coronatorum præficit. Vnde posteà mortuo Sergio ad Lateranensem basilicam ductus, ac in sede Petri collocatus, vt verus & dignus pontifex ab omnibus salutatur. Exosculati sunt etiam eius pedes, qui propè aderant, morem antiquum seruantes. Sunt qui arbitrantur huius sanctißimi viri orationibus Deum permotum, Sarracenorum rabiem naufragio, dum onusti præda domum redeunt, compescuisse. Nam superato apud Tarentū nauali prælio Theodosio Michaelis imperatoris duce, Italiam nemine obstante longè ac latè populati, captaque Ancona ac direpta, vexatoque item Dalmatico sinu, dum læti domum redeunt, volente Deo procellis fluctuum obruuntur. Liberatus Sarracenorum metu Leo & sedilia in uestibulo atrij Lateranensis posita ex marmore cōstruxit, & solariū à Leone tertio inchoatum perfecit. Instituit item pius antistes, vt quotānis à cuncto clero in basilica Pauli, ipsius apostoli natalis dies hora vespertina celebraretur. Mādauit præterea, ne laicus quispiā presbyterium ingrederetur, dum sacra fierent. Habitæ sunt etiam eius iussu eisdem ferme diebus supplicationes ad auertendam iram Dei, quàm frequentes terræmotus præ se ferebāt. Crucem quoque quam Carolus Romanorum imperator Constantinianæ basilicæ donauerat, furto gemmis spoliatam, mirum in modum exornauit. Hunc autem tantæ sanctitatis fuisse constat, vt & basiliscum serpentem (quem Latini regulum appellare possunt) suis orationibus è fornice sanctę Luciæ virginis in Orthea expulerit, cuius halitu & veneno multi mortalium perierant: & incendium illud signo crucis extinxit, quod diu per domos Saxonum & Longobardorū vagatum, diui Petri basilicæ appropinquabat. Hoc autem factum est

105. Ponti.

ctum eſt octaua die ab aſſumptione beatæ Dei genitricis, qui dies poſtea vt feſtus celebratus eſt non longè à baſilica Laurentij martyris extra mœnia. Eo nanque loco ipſius virginis templum extabat, cui munificentiſsimus pontifex multa dona ex argento auróue obtulit. Præterea verò opus muſiuum baſilicæ ſancti Martini & Silueſtri in mõtibus, incruſtationemq́ue parietum à Sergio inchoatam ipſe perfecit, vt epigramma indicat, quod ſolùm ſupereſt: nam pictura iam pridem corruit, vel incuria hominum, vel vetuſtate & ſitu. Eius quoque iuſſu crux illa, quæ ante pontificem à ſubdiacono fertur ex auro facta, gemmis ornatur: dum nullum genus ornamenti relinqueret, quod ad dignitatem Saluatoris noſtri pertineret. Reſtituit quoque vrbis mœnia & portas vetuſtate collapſas. Ad hæc verò xv. turres propugnacula vrbis à fundamentis erexit: harum duas maximè neceſſarias, hinc dextera, hinc ſiniſtra Tiberis amnis poſuit infra Ianiculum & Auentinum, ne ſubuehi naues hoſtium ad diripiendam vrbem poſſent. Idem quoque ſua diligentia corpora ſanctorum Quatuor coronatorum inuenit, eorumq́ue templum in ſplendidiorem formam inſtaurauit. Sanctos ipſos ſub altari collocauit, Sempronianum, Claudium, Nicoſtratum, Caſtorium. His addidit & corpora Seueri, Seueriani, Carpophorij, Victorini, Marij, Feliciſsimi, Agapeti, Hippolyti, Aquilæ, Priſcæ, Aquilini, Narceſsi, Marcellini, Felicis, Apollinaris, Beuedicti, Venantij, Diogenis, Liberalis, Feſti, Marcelli. Addidit & caput ſancti Proti, & Cæciliæ, Alexandri, Xyſti, Sebaſtiani, Praxedis. At verò dum his rebus, vt ſanctiſsimũ virum decebat, quam diligentiſsimè vacaret, nunciareturq́ue Sarracenos cum magna claſſe deripiendæ vrbis cauſa aduentare, & Neapolitanos ac ceteros illius oræ maritimæ paulò pòſt ipſi vrbi auxilio futuros, ipſe ſtatim cum quanta potuit manu Oſtiam proficiſcitur: eoque omnes auxiliares copias conuocat, cum hoſtibus dimicaturus, ſi copiam pugnandi feciſſent. Suos autem ſanctiſſimus pontifex ad communionem primò adhortatus, vbi id obſequentiſsimè feciſſent, orationem ad Deum his verbis habuit: Deus, cuius dextera beatũ Petrum ambulantem in fluctibus, ne mergeretur, erexit, & coapoſtolum eius Paulum tertio naufragantem de profundo pelagi liberauit, exaudi nos propitius, & concede, vt amborum meritis horum fidelium tuorum brachia contra inimicos eccleſiæ tuæ ſanctæ dimicantia, omnipotenti dextera tua corroborentur & conualeſcant: vt de recepto triumpho nomen ſanctum tuum in cunctis gentibus glorioſum appareat. His dictis, ſtatim facto ſigno crucis pugnandi copiam fecit, qui ita alacriter pugnam inière, ac ſi victoriam certam ſibi propoſitam viderent. tandem verò poſt longum & acre certamen hoſtes ſuperantur fuganturq́ue multi in ipſo prœlio vtpote nauali periere: plerique tamen viui capti, & Romam perducti ſunt. Placuit etiam ciuibus Romanis quoſdam ad terrorem non longe à portu Romano furca ſuſpendere aduerſante tamen Leone ob manſuetudinem & clementiam, qua potiſsimum inſignis habebatur ſed ire obuiam multitudini, in tanto præſertim furore, non licuit. Eorum verò opera, qui viui Romam perducti ſunt, vſus eſt Leo in reſtituendis eccleſijs, quas ipſi Agareni quondã diruerant & incenderant, in extruendis mœnibus, quibus Vaticanum cinxit, Leonianamq́ue vrbem de ſuo nomine appellauit. Idq́ue potiſsimum effecit, ne deinceps hoſtibus liceret eccleſiam beati Petri vna vel leui incurſione ſpoliare & incendere, vt antè conſueuerãt. Non caruere ſuis precationibus portæ. In ea enim quæ ad ſanctum Peregrinum ducit, hæc erant in marmore inciſa: Deus, qui apoſtolo tuo Petro collocatis clauibus regni cæleſtis, ligandi atque ſoluendi pontificium munus tradidiſti, concede, vt interceſsionis eius auxilio à malis nexibus liberemur: & hanc ciuitatẽ, quam nouiter te adiuuante fundauimus, fac ab ira in perpetuum manere ſecuram, & de hoſtibus, quorũ cauſa cõſtructa eſt, nouos ac multiplices habere triumphos. In ſecunda verò porta, quæ apud Hadriani molem ad prata ducit, hæc verba inerant: Deus qui ab ipſo huius mundi principio hanc ſanctam catholicam & apoſtolicam Romanam eccleſiam ab hoſtibus cuſtodire & confirmare dignatus es, iniquitatis noſtræ chirographum propitiatus emenda, & vrbem hanc, quam tuo ſancto nomini per apoſtolorum Petri & Pauli ſuffragia nouiter dedicauimus, ab omnibus inimicorum inſidijs ſecuram permanere concede. Tertia autem precatio erat in frontiſpicio portæ, qua ibatur ad ſcholam Saxonum, his verbis: Præſta quæſumus omnipotens & miſericors Deus, vt ad te toto corde clamantes intercedente beato Petro apoſtolo, tuæ pietatis indulgentiã conſequamur, vt vrbs, quam ego famulus tuus Leo quartus epiſcopus Romanus, te auxiliante meo nomine Leonianam vocaui, nouoq́ue opere dedicaui, vt ſecura atque illæſa permaneat, apud clementiam tuam iugiter exoramus. Hanc autem vrbem primo pontificatus ſui anno inchoatam, demũ ſexto abſoluit: eamq́ue Corſis, quos Sarraceni ex inſula depulerant, incolendam dedit, aſsignatis viritim agris, vnde viuerent. Sed miror in portis ipſis aliam nunc inſcriptionem legi verſibus hexametris ineptis quidem, quos certè Leonis nullo modo eſſe arbitror, licet ſub eius nomine ferantur. Ex manubijs verò Sarracenorum dona quædam, tum ex auro, tum ex argento baſilicis Romanis obtulit. Sunt qui ſcribant eius mandato etiam baſilicam ſanctæ Mariæ in via noua ædificatam fuiſſe, & turrim in Vaticano apud ſanctum Petrum, quam adhuc cernimus. Fores prætereà ſancti Petri ab Agarenis direptas ex argento reſtituit. Synodum ſeptem & quadraginta epiſcoporũ habuit, in qua ex decretis

Oratio pontificis prima

Leonina vrbs.

Oratio pontificis ante portã prima

Secunda.

Tertia.

Synodus ſeptẽ & quadraginta epiſcoporum.

maiorum suorum Anastasium presbyterum cardinalem sancti Marcelli, multis criminibus conuictũ damnat, & ab ecclesia reijcit, eo maxime, quòd parochiam suam per annos v. cõtra canonũ instituta deseruerit. Colonias præterea ex Sardinia, Corsicaq;, quæ pulsis Sarracenis iam respirare cœperant, Ostiã cultoribus propter insalubritatẽ aëris & frequẽtes direptiones vacuam, duxit. Lothario postremò egregiè satisfecit, qui delatione quorundã impulsus Romam venerat, quòd intellexerat Leonẽ transferendi imperiũ ad Constantinopolitanos cõsilia iniisse. De delatoribus in mendacio deprehensis (vt par erat) suppliciũ sumitur, atq; amicitia inter vtrũque integratur. Sunt qui scribant Ioannem Scotum huius temporibus fuisse, virũ in rebus diuinis doctissimum, qui in Franciam veniens regis Ludouici iussu hierarchiã beati Dionysij è Græco in Latinum transtulit, nec ita multò pòst (vt aiunt) à discipulis stilo cõfossus periit. Tanti sceleris causa nusquã traditur. Ferũt item Alidulphum Angliæ regẽ, ob religionẽ, insulam vectigalem ecclesiæ Romanæ fecisse, singulis nummis argenteis in singulas domos quotãnis collatis. Moritur autem Leo vir sanctissimus, & optimè de ecclesia Dei, deque vrbe Roma ac nomine Christiano meritus, consilio, auctoritate, diligentia, doctrina, magnificentia præclarorum operum, anno pontificatus sui octauo, mense tertio, die sexto, xvj. calendas Augusti, sepeliturque in basilica Petri. Vacat tum sedes mensibus duobus diebus xv.

Ioannes Scotus.

IOANNES VIII.

106. Pont.

IOannes Anglicus, ex Maguntiaco oriundus, malis artibus (vt aiunt) pontificatum adeptus est. Mentitus enim sexum, cum femina esset, adolescens admodum Athenas cum amatore viro docto proficiscitur: ibique præceptores bonarum artium audiendo tantum profecit, vt Romam veniens, paucos admodum etiam in sacris litteris pares haberet, nedum superiores. Legendo autem & disputando doctè & acutè, tantum beneuolentiæ & auctoritatis sibi comparauit, vt mortuo Leone in eius locum (vt Martinus ait) omnium consensu pontifex crearetur. Verùm posteà à seruo compressa, cum aliquãdiu occultè ventrem tulisset, tandem dũ ad Lateranensem basilicam proficisceretur, inter theatrum (quod Coloseum vocant à Neronis colosso) & sanctum Clemẽtem, doloribus circunuenta peperit: eoque loci mortua, pontificatus sui anno secundo, mense vno, diebus quatuor, sine vllo honore sepelitur. Sunt qui ob hæc scribant, pontificem ipsum, quando ad Lateranensem basilicam proficiscitur, detestandi facinoris causa, & viam illam cõsultò declinare, & eiusdem vitandi erroris causa, dum primo in sede Petri collocatur, ad eam rem perforata, genitalia ab vltimo diacono attrectari. De primo non abnuerim, de secundo ita sentio, sedem illam ob id paratam esse, vt qui in tanto magistratu constituitur, sciat se non Deum, sed hominem esse: & necessitatibus naturæ, vtpote egerendi subiectum esse, vnde meritò stercoriaria sedes vocatur. Hæc, quæ dixi, vulgò feruntur, incertis tamen & obscuris auctoribus: quæ ideo ponere breuiter & nudè institui, ne obstinatè nimium & pertinaciter omisisse videar, quod ferè omnes affirmant: erremus etiam nos hac in re cum vulgo, quanquam appareat, ea quæ dixi, ex his esse, quæ fieri posse creduntur. Sunt qui dicant huius temporibus beati Vincentij corpus è Valentia citerioris Hispaniæ ciuitate, à quodam monacho in pagum Albiensem vlterioris Galliæ deportatum. Dicunt præterea Lotharium iam grandem natu, sumpto monachorum habitu, filium Ludouicum imperatorem reliquisse, qui statim in Germaniam prouinciam rediens, omnes ad arma spectantes sua præsentia in officio continuit.

ANNOTAT.

Hanc Ioannis feminæ fabulam, etiam antequam in historiarum pœnitioribus studiis versari cœpissem semper suspectam habui & iure, neque enim mihi verisimile vnquam videri potuit, homines hac tempestate adeò stupidos, & stultos fuisse, vt in tantæ potestatis gradu ignotum hominem, & qui per longa tempora ipsis probatus non fuisset, imo feminam pro masculo collocare potuerint. Quod si tanta fuisset huius seculi inertia, vt hoc facinus committere potuissent, non est existimandum Deum tulisse, vt sedem Petri, quam ipse constituerat, à qua ecclesia sancta dirigitur, femina nullius ordinis capax polluisset. ceterum cùm multos & magni nominis viros historiam hanc suscipere eam quoque vulgo veram existimari, animaduertissem, diu ipse mecum hæsitaui, postremo in animum induxi, vt vnde huius rei origo manarit, eiusq; auctorem, si fieri posset, inuenirem, & subtili examinatione rem totam discuterem. Vetustissimis igitur tam bibliothecæ vaticanæ, quàm aliarum libris diligenter perlectis, ceterisq; vetustis ecclesiasticis monumentis accuratè perlustratis, tandem in apertam, & manifestam totius fabulæ cognitionem deueni. Ostendam igitur primum, rem hanc nulla ratione vnquam fieri potuisse, sed fabulosam esse, deinde vnde originem habuerit, & qui de ea primum scripserint, reperiam. Multis autem argumentis non grauabor rem omnem, quæ Romanæ Ecclesiæ tantam ignominiam, & dedecus attulit, dissoluere, & meras nugas esse demonstrare. Primum autem incipiam de tempore disputare, in quod huius Pontificatum, qui de ea scripserunt, conijciunt. Omnes igitur, qui de ea meminerunt auctores, Ioannis *feminæ pontificatum annorum duorum, mensium V. & dierum trium, insuper menstruæ vocationis sedis inter Leonis* IIII. *&* *Benedicti* III. *sacerdotium præter vnum tantum mendosum indicem in fine septimi libri Otbonis Fri-*

singensis collocatum interponunt. Quo tempore Anastasius S.R.E. bibliothecarius; qui vitas Romanorum pontificum, vsque ad Benedicti III. successorem Nicolaum scripsit, viuebat, & creationibus Sergij II. Leonis IIII. Benedicti III. Nicolai I. Hadriani II. & Ioannis VIII. vt ipsemet refert, interfuit. Is non solum nullam biennalis pontificatus Ioannis feminæ mentionem facit, verum etiam Romanam sedem, post Leonis IIII. obitum, dies tãtum quindecim vacasse scribit, subijcitq; Leoni mortuo non Ioannem aliquem, sed Benedictum ipsum III. statim suffectum. Cuius verba hæc sunt. Sanctissimus Leo Papa IIII. obdormiuit in Domino XVI. Kalen. Augusti, sepultus ad sanctum Petrum, & cessauit episcopatus dies quindecim. Quo mortuo mox omnis Clerus Romanæ sedis, vniuersi proceres, cunctusq; populus, ac senatus congregati sunt, Domini clementiam exorantes, vt beatificum illis in omnibus demonstrare dignaretur pastorem, qui Apostolatus culmen regere valuisset tranquille. Qui diuinitus, æthereoq; lumine inflammati, vno consensu, vno conamine Benedictum pro tantis, quibus pollebat sacris operibus, Pontificem promulgauerunt erigere. Miro verò vniuersa & alacri studio plebs & populi cœtus ad Calisti titulum properantes, eum cum hymnis & canticis spiritualibus, ad Patriarchium Lateranense perduxerunt, & vt moris est, in pontificali solio collocarunt. Hæc ille. Nullam igitur de hac femina mentionem facit Anastasius. Ex quo etiam illud apertè intelligitur, Ioannem ipsam, veritate illius historiæ stante, nulla ratione hoc tempore esse potuisse. Sed faciamus Anastasium ipsum eam ipso loco collocasse, hoc quoque fieri non potest, cùm temporum, & annorum ratio, quibus Romani Pontifices huius temporis sederunt, apertè repugnet, neque biennij spacium inter se ab Hadriano I. vsque ad Ioannem VIII. illorum Pontificatum anni, qui ex horum temporum monumentis concinnati sunt, capiant. Ab anno enim Christi DCCXXII. quo Hadrianus primus creatus est, vsque ad annum DCCCXXCII. in quo obiit Ioannes VIII. ne mensis quidem vnus ne dum duo anni alieni pontificatus interijci possunt, stante maximè temporum, & annorum serie, quam ego accuratissimè ex Anastasio ipso anno, non vetustis inscriptionibus, diplomatibus & instrumentis constitui. Deinde cum annus agatur DCCVI. ex quo hanc feminam pontificem fuisse scribant (eius enim creationem in annum Christi circiter DCCCLV. conijciunt) quanam ratione fieri potuit, vt non solum Anastasius bibliothecarius, qui hoc tempore vixit, sed nemo, qui vitas Romanorum pontificum, aut ex instituto, aut obiter scripserunt, (plures autem fuere) vsque ad annum Christi DCCCL. per annos continuos quadringentos, nullam omnino de ea mentionẽ fecerunt? Paulo post Anastasium historia, in qua frequenter summorum Pontificum meminit, edidit Adevarus monachus sancti Hermanni Lutetiæ Parisiorum, quem Annonius eiusdem monasterij monachus ante quadringentos annos sequutus est. Regino quoque Abbas Prumiensis ante sexcentos annos, Hermannus contractus, & Lambertus Schafna Burgensis ambo monachi ante quingentos, Otho Frisingensis ante quadringentos, Chunradus de Lichtenaw abbas Vspergensis ante trecentos, chronica vel historias suas scripserunt, & nemo hunc Ioannem profitetur, diligenti alioqui in Romanorum pontificum successione enumeranda. Sed nec Leo ostiensis episcopus, Ioannes Cremonensis presbyter, aut alius quispiam aliquid de ea tradiderunt. extant in bibliotheca Platina sex vel septem Romanorum Pontificum breues enumerationes, siue indices quorum vnus versibus exaratus est, quem paulo post subijciam, ante Innocentium IIII. varijs in libris scripti, nullus in his est Ioannes papa femina. Insuper in vetustis quinq; Damasi, Bibliothecarij, & Pandulphi Pisani vitarum libris nulla huius feminæ memoria est, sed in margine inter Leonem IIII. & Benedictum III. alienis characteribus ab exemplaribus vetustis longè differentibus, huius rei fabula à posterioriore auctore est addita. Deinde quanam ratione Leo nonus, qui ducentis plus minus annis post vixit, scribens ad Constantinopolitanum patriarcham Michaelem Cerularium, & Leonem Acridanum episcopum in hæresim, & schisma lapsos, in quadam epistola reprehẽdere potuit ecclesiam Cõstantinopolitanam, quòd feminam, & eunuchos in patriarchatu suo collocasset; (Nicetam, & Ignatium intelligit) si femina etiam Romæ summum sacerdotium, quod longè peius est, tenuisset? Scribit enim in epistola illa magna, siue libello aduersus Græcorum hæreses capite 23. Absit autem vt velimus credere, quod publica fama non dubitat asserere, Constantinopolitanæ ecclesiæ contigisse vt eunuchos contra primũ S. concilij Niceni capitulum passim promouendo, femina & in sede pontificum suorum sublimasset aliquando, hoc tam abominabile scelus, & detestabile facinus, & si enormitas ipsius, vel horror, fraternaq; beneuolentia nõ permittit nos credere: considerata tamen in curia vestra erga sanctorum cẽsuram canonum, quod eunuchos & aliqua parte corporis imminutos non solum ad clericatum, sed & ad pontificatum indifferenter ac solẽniter adhuc promouetis, fieri potuisse pensamus. Sed & si faceremus multos eam scriptores commemorasse id tamen fieri non potuisse ex fabulæ ipsius contextu etiam ostendam. Nemo Romæ legitimus vnquã pontifex creatus fuit per annos plus minus nongẽtos à S. Petro Apostolo, vsq; ad Formosum papam, qui ab ineunte ætate Romana in Ecclesia educatus non esset, & per omnium ordinum ecclesiasticorũ gradus ad diaconatum ad minus, vel sacerdotium saltem non ascendisset. Quod facile pontificum seriem consideranti, inuiolabiliter obseruatũ fuisse manifestum erit: & modo femina ignota, incertæ originis, & patriæ, sine vllo ordine, & testimonio anteactæ vitæ, ita inconsulto põtifex fieri potuit? Qua demũ ratione eius fabulã concinnarunt? Ioannes (inquit auctor fabulæ, ex quo Platina, & alij acceperunt) Anglicus natione Magũtinus, sedit annos ij. mensem vnũ, & dies iiij. alias menses v. & dies iij. & cessauit episcopatus mẽsem vnũ. Vide inscitiã scribẽdi: Anglicus natione Maguntinus. An Magũtia fortè est

tè est in Anglia, & non in Germania? Sed Platina diligentior præter auctoris sententiam, eam quidem ratione Anglicam refert, verùm Maguntiaco oriundam. Subijcit. Hic (vt asseritur) femina fuit, & in puellari ætate à quodam suo Amasio in habitu virili Athenas deducta, sic in diuersis scientijs profecit, vt nullus sibi par inueneretur. Athenas profectam fabula narrat. Et cur? vt (inquit) literis operam daret? Rectè: cum neque Athenæ eo tempore, neque in ijs amplius vllum gymnasium esset, sed omnia tunc in Attica, vt ex horum temporum scriptoribus intelligitur, fœda barbarie oppressa tenerentur. Adiũgit. Adeò vt postquã Romæ fuit per bienniũ legens, magnos magistros discipulos, & auditores haberet, & cùm in vrbe vita, & scientia magnæ opinionis esset, in papã concorditer eligitur. Duo hic suffarcinat mendacia, primũ, eam tum bonas literas publicè in vrbe professam esse, quod omnino falsum est, cum huius temporis hominibus nihil minus curæ esset, quàm vt in vrbe quispiam publicè doceret: quod ex historiarum contextu facile liquet: alterum biennij spacio pontificatum adeptum esse, cùm vt dixi, nõ nisi presbyteris, vel diaconis cardinalibus in Romana ecclesia ab incunabulis enutritis pontificatus demandari perpetua consuetudo tunc fuerit. Sequitur. Sed in papatu per suum familiarem impregnatur. Verùm tempus partus ignorans, cùm de sancto Petro in Lateranum tenderet angustiata inter collosseum, & ecclesiã sancti Clementis peperit, & mortua, ibidẽ (vt dicitur) sepulta. Hic animaduersione dignũ, quòd huius fabulæ auctor, qui rem hanc ita imperitè tradidit, eam difficilem creditu etiam ipse existimauit, & ideo initio hic (vt asseritur) inquit, femina fuit. Nunc (vt dicitur) sepulta est, scribit. Rem non affirmat, sed per vt aiunt, & tradunt, eam refert. Cæterum hæc mulier non nisi in papatu impregnatur? & quæ diu ante pontificatum, amatorem habuerat sine partu aliquo, nunc senex (vt verisimile est) papa ingrauidata peperit? Nonnè ante partum vterum intumescentem præseferebat? & nemo ex tot familiaribus, ex tot aulicis, qui Romanum pontificẽ comitari semper solent, rem tam claram non animaduertit? Non, Quia cum duobus, vel tribus tantum familiaribus clausa in palatio permanebat, immo è contra, nam si pauco ante partum tempore, in quo magis verisimile est eam quiescere debuiße, à sancto Petro Lateranum profecta est, multo magis antea quoq; grauida, sui conspiciendi, & alloquendi omnibus copiam faciebat. Fieri non potest, vt sint, qui existiment omnes huius seculi homines adeò stupidos, & ineptos tunc deueniße, vt nemo fuerit, qui à masculo feminam, ore, voce, gestisq; non internouerit, & feminam quidem nouem mẽsibus grauidam, tot molestijs, quæ partus præmittere solet circumuentam? nónne habebat seruos, familiares, medicos, aulicos? & nemo tam longè duorum annorum interuallo rem cognouit. Res certè Martino Cisterfiensi monacho auctore digna est: qui vitas Romanorum Pontificum scribens, primus quod sciam, ante trecentos annos rem euulgauit. Sed antequam de hoc viro loquar, fabulam expediamus. Et quia Dominus Papa eandem viam semper obliquat, creditur à pluribus, quod ob detestationem facti hoc faciat. Nec ponitur in catalogo summorum Pontificũ, propter mulieris sexum. Hæc ille. Porro autem, quod Papa Lateranum illac non pergat, ea non est causa, sed quia per medium amphytheatrum, cui via illa correspondet, ob loci angustiam magna hominum, & equorum manu comitatus transire nequit, sinistra ad collosseum deflectit, deinde recta progreditur versus SS. Petrum, & Marcellinum, ne tot giris obequitans, cometatus ordinem confundat, reuertenda denuo circum amphitheatrum ad viam, quæ sub SS. IIII. coronatis Lateranum ducit. Eadem ratio est cum reuertitur. Quam tamen rem à multis pontificibus omnino neglectam scio. De sacello vero quod nunc eo loco extat, in quo eam sepultam tradunt, item sedibus porphyreticis Lateranensibus ex quibus Papa an esset masculis cognoscebatur, aliquid dicere superfluum esset & inane existimo, cum omnia fabulosa sint & ab imperito vulgo ficta. Primus autem (vt dixi) qui huius feminæ fabulam tradiderit, fuit Martinus quidam (vt ferunt Polonus) monachus Cistertiensis, & Papæ Innocentij IIII. pœnitentiarius qui vitas Romanorum Pontificum vsque ad sua tempora, item librum, cui mirabilia Romæ nomen est, conscripsit, ab alio postea grauioribus mendacijs, auctũ: & non est hic, vt quidam perperã intellexerunt, celeberrimus ille vir Martinus Cromerus Polonus, qui historiam Polonicam accuratißimè, & peritißimè edidit, suiq; regis diu apud Imperatorem Ferdinandum optimum, & integerrimum oratorem egit. Homo moribus, doctrina, rerum gerendarum experientia, & omni virtutum genere cumulatißimus. sed ad Martinũ illum redeamus, fabulæ huius (vt opinor) auctorem: Eam enim in nullo, qui ante ipsum scripserit, inueni, præterquam in vno Segeberti chronico: in quo inter Leonem, & Benedictum ita scriptum est. Ioannes Papa Anglicus. Fama est hunc Ioannem feminam fuisse, & vni soli familiari tantum cognitam, qui eam complexus est, & grauis facta peperit Papa existens, quare eam quidem inter pontifices non numerant, ideo nomini numerum non facit, ita ibi. Cæterum hanc rem ex insectionibus Galfridi monachi, qui post Martinum vixit, aut Roberti, qui Sigibertum suppleuit, esse, testimonio est, quod in antiquis, veris, & germanis Sigiberti exemplaribus non extat. Porro autem vt quis hic Martinus, qui hanc rem primus scripsit, fuerit, quantaq; illi fides adhibenda sit, intelligamus, scitu dignum, hunc auctorem eum esse, ex quo mirabilium vrbis Romæ liber manauit, qui scripsit. Primus successor Romuli Pompilius pater Numæ, secundi Romanorum Regis ponitur, eodem libro Virgilius. Numa Pompilius Romæ tribunus plebis. Qui portas Ostiensem, Capenam & prope arcem sancti Angeli colinam vocat. Qui Pantheum Agrippæ, Cybeles ædem dicit. Qui amphitheatrum templum solis fuisse tradit. Statuam M. Aurelij æneam equestrem Pusticum Tiburtinum cum bubone, equos Quirinalis à philosophis factos, templum pacis nocte Natalis CHRISTI corruisse, & multa alia eiusmodi primus scripsit.

Ab hoc

Ab hoc igitur haud multum occupato, sed potius simplici scriptore Ioannis feminæ fabulam, omnes quotquot post eum scripserunt, hausere. Sed Platina rem totam stilo paululum elaboratiore, quibusdam de suo additis, tradit. Cui quantum credendum sit, iam multis argumentis ostendi. Sed quoniam omnia insignia mendacia ab aliqua veritate originem habent, hanc fabulam ex Ioannis Papæ XII. viri impuri vita manasse crediderim. Is Ioannes per vim, patris Alberici Romani principis potentia adhuc pene adulescens papa factus, aliquot concubinas, vt Luithprandus Ticinensis illorum temporū scriptor lib. 6. cap. 6. & 7. tradit, habuit: in his præcipuè erant Ioanna, Raineria, & Stephania. Ex Ioanne igitur Papa, & eius item scorto Ioanna, ad cuius fortè arbitrium tanquam Papæ omnia Romæ pendebāt, Ioannis feminæ Papæ fabula manauit, quæ processu temporis aucta, in historiæ auctoritatem imperiti alicuius scriptoris opera, paulatim inrepsit.

BENEDICTVS III.

107. Pont.

BEnedictus tertius, patria Romanus, patre Petro, meritò Benedictus appellatus est ob sanctitatem vitæ & rerum diuinarum gratiam. Sub Gregorio enim militans, cum ab eò subdiaconatus gradum accepisset, ita deinceps vixit, vt mortuo Leone vnus Benedictus tanti pontificis dignus successor haberetur. Ad hunc itaque concurrentes omnes tanquam ad vnicum & benignissimum sidus à Deo in terras missum, eum pontificem decernunt. Qui flens, & Deum ac sanctos testes faciens, se nequaquam dignum esse, qui tantæ sedi præficeretur, dicebat. Acclamantibus itaque omnibus, & electionem approbantibus, inuitus tandem pontificiū munus suscipiens, in atrium Lateranense perducitur, & in sede Petri collocatur. Inde verò in equo albo sedens, ad ecclesiam sanctæ Mariæ ad Præsepe ductus, ieiunijs triduo & orationibus vacauit, Deum rogans, vt sibi liceret sanctè & integrè ecclesiam suam gubernare. Eò autem post diem tertium iterum venêre omnes, & eius pedes de more osculati sunt. Hi potissimùm, qui Rhodoaldi Portuensis episcopi factionem secuti, alium nescio quem: vel (vt quidam volunt) Anastasium à Leone pontificatu deiectum, hominem ignotū pridie eius diei Benedicto præferre conati fuerāt: sed cognito errore (vt dixi) veniam petentes in sententiam bonorum tandem venêre, & hominem sanctissimum de more adorarunt. Idem fecere & Ludouici imperatoris legati, ad confirmandam cleri ac populi electionem Romam missi. Sequenti verò die comitante populo ad basilicam Petri deductus videntibus omnibus, vt mos est, & antiqua traditio dictat, consecratus insignia pontificis suscepit, acclamantibus omnibus & plaudentibus. Tantæ enim mansuetudinis fuit, tantæ dignitatis corpore & animo, vt tam in magistratu cōstitutus, quàm in vita priuata charus omnibus & gratus videretur. Hic quidem ad cultum diuinum cōuersus, multas ecclesias vetustate collabentes restituit, & dona pleraque in earundem sacraria reposuit. Instituit præterea, vt funeribus episcopi, presbyteri, aut diaconi, pontifex vnà cum clero interesset honorandi corporis defuncti, & commendandæ animæ gratia: mandauitque, vt vicissim clerus mortui pontificis funus celebraret. Ipse verò quod instituit, dum in vita esset, non verbis tantum, sed re ipsa comprobauit. Sacerdotum enim funeribus semper interfuit. Ægrotos præterea inuisit, pauperes aluit, desperatos & calamitosos cōsolatus est, viduas & pupillos accerrimè tutabatur. His artibus vitam sanctissimam traducens suo magis, quàm populi Romani tempore, moritur pontificatus sui anno secundo, mense vj. die ix. Sepultus est autem ante fores basilicæ beati Petri Apostoli. Interim verò dies xv. episcopatus vacat.

NICOLAVS I.

108. Pont.

NIcolaus primus, patria Romanus, patre Theodosio benè ac sanctè à teneris annis educatus, primo quidem subdiaconus à Sergio, mox verò diaconus à Leone creatur. In quo ordine adhuc cōstitutus, nullum genus pietatis omittens, Benedicti corpus suis manibus tumulo collocauit non sine multis lacrymis. At verò cùm paracto de more funere, creare alterum pontificē necesse esset, cumq; ieiunijs, vigiliis, orationibus instarent homines, vt talem à Deo consequerentur pontificem, qualem amiserant, in basilica sancti Dionysij confessoris atque pontificis (eò nanque eius rei causa conuenerant) post lōgam consultationē Nicolaū absentem pontificem creant: & fugientem in Vaticanum, latitantemque vitandi honoris causa, conquisitum in atrium Lateranense perduxerunt, & nolentem etiam in solio apostolico collocarunt. Deinde verò in basilica Petri consecratus, sumptaque de more pontificia corona, multa cum Ludouico Cæsare, qui tum aderat, collocutus est, tum ad pontificiū, tum ad imperium pertinentia. Cum verò Ludouicus ipse ab vrbe discessisset, consedissetq; in loco, quem Romani quintum appellabant, eò profectum Nicolaum ferunt cum proceribus vrbis Romæ, itaque honorificè susceptum, vt imperator ad mille passus pontifici

obuiam

obuiam factus, ex equo descendens, eum freno manibus attrectato in castra perduxerit. Erat enim tantæ venerationis & maiestatis, & tantæ eloquentiæ & doctrinæ, vt ab omnibus tanquam numen coleretur. Habito autem simul longo & secreto colloquio post epulas osculoque inuicem dato & accepto, ad vrbem pontifex rediјt quam quidem excrescentia Tiberis ita vexatam inuenit, vt non nisi lintribus de vico ad vicum transire liceret. Nam & ecclesiam sancti Laurentij in Lucina & monasterium beati Siluestri, & totam illam planitiem, quæ à via Lata ad radices Tarpeiæ rupis, & viam Argentariam, ad Auentinum ducit, ita occupauerat, vt instare diluuium vulgò putatum sit. Hac inundatione & multæ domus euersæ sunt, & plures arbores euulsæ, & sata passim disiecta. Neque hoc semel eo anno, sed iterum Decembri mense Romæ accidit. Emendare hæc damna, vel potius delenire pōtifex enixus, nullū genus officij & pietatis in ciues suos omisit. Interim verò Michael Theophili filius Constantinopolitanæ vrbis imperator, legatos cum muneribus Romam misit, qui & limina Apostolorum & pontificem inuiserent. Hæc autem munera fuêre patena aurea, & calix aureus iusti ponderis cum gemmis magnæ æstimationis. Hic est ille Michael, quem postea Basilius consors imperij factus, dolo necauit, vt solus imperio potiretur. Habiti sunt autem à pontifice perbenignè legati, & domum vicissim cum muneribus missi. Nicolaus verò pontificiæ dignitati admodum consulens, Ioannem archiepiscopum Rauennatem, ad sedem apostolicam propter obiecta crimina venire recusantem, dignitate priuauit. Is autē Papiam ad Ludouicum confugiens, ab imperatore litteras commendatitias ad pontificem obtinuit, & legatos, qui à pontifice impetrarent, vt Ioanni archiepiscopo Romā ad causam dicendam tutò proficisci liceret: quod haud grauate pontifex concessit. Ioannes autem facta dicendi copia in magno præsulum conuentu in domo Leonina, nil aliud fassus est, quā se maiestatis reum esse, ob eam rem & à pontifice, & ab his, qui eo in conuentu aderant, se veniam petere. Motus hac confessione pontifex, & precibus eorum, qui tum aderant, his conditionibus Ioannem in gratiam recipit, vt & se in consilio de hæresi purgaret, vtque quotannis Romam se profecturum polliceretur, quoad fieri posset: & ne electos etiam canonicè in Flaminia episcopos, consecrandi facultatem haberet, nisi id sibi à sede apostolica literis concederetur: néue eosdem episcopos Romam proficisci quotiescunque vellent, prohiberet vtque ei nullam exactionem, quam sacri canones non recipiunt, nullum morem, nullam consuetudinem introducere liceret. Postremò verò ei sub anathematis pœna mādatum est, ne de bonis ecclesiæ quicquam immutaret aut decerneret inconsulta sede apostolica néue etiam profana ei recipere liceret, nisi id placere sommo pontifici intellexisset. Has autem sanctissimas iussiones tota synodus ita approbauit, vt ab omnibus ter acclamatū sit, Rectum iudicium summi præsulis, Iusta definitio pastoris vniuersalis ecclesiæ, Salubris institutio Christi discipulis omnibus placet. Omnes autem eadem dicimus, eadem sapimus, eadem iudicamus. Tum verò Ioannes videntibus omnibus, eadem se conseruaturum iureiurando & scripto confirmauit. Atque ita soluta synodo, Ioannes Rauennam ad suos rediјt liberatus autem hac molestia pontifex ecclesiam Dei genitricis (quæ prius antiqua, nunc vulgò noua appellatur) restituit, egregijsque picturis exornauit. Regem Bulgarorum cum omni prouincia ad fidē Christi litteris & sanis admonitionibus conuertit, eisdemq; Bulgaris episcopos & presbyteros dedit, qui neophytos in fide confirmarent, Pulso Photino, cuius fraude in errorem Bulgari dilapsi fuerant. Pacem præterea inter Ludouicum imperatorem & Andalisium Beneuentanum ducem composuit, Sarracenos Beneuentum vsque aliquando peruagatos repulit. Postremò verò approbante Ludouico imperatore instituit ne princeps vllus secularis aut imperator consilijs clericorum interesse auderet, nisi de fide ageretur, licere tum ac par esse censuit. Sunt qui scribant beatum Cyrillum ex Chersona Ponti, sancti Clemētis corpus Romam tū detulisse: idque in ecclesia his temporibus sancti Clementis appellata, reconditum fuisse, nec ita multò post Cyrillū mortuum eo loci sepultum iacere. Nicolaus autem in omni genere virtutis vnici viri exemplar, septimo pōtificatus sui anno, mense nono, die decimotertio moritur & ante fores basilicæ beati Petri ex testamento sepelitur. Sunt qui scribant, post mortem eius, annis octo, mensibus septem, diebus nouem sedem vacasse.

Tiberis excrescentia tā magna, vt diluuium instare Romani putauerāt

ANNOTAT.

Ad hunc vsque Nicolaum Romanorum pontificum vitas, quæ adhuc apud me sunt, scripsit Anastasius monachus, & S.R.E. bibliothecarius, sub quo, & eius successoribus, Hadriano II. & Ioanne VIII. in vrbe floruit. Quæ sequuntur, concinnauit Guillelmus quidam alter bibliothecarius, quæ in libro qui sub Damasi nomine circumfertur, extant. Porrò autem cùm sequentes pontifices, vsque ad Clementem II. neq; perpetuum quendam habeant scriptorem, & maiorem suorum actorum partem amiserint, tempora adeo incerta, & obscura habent, vt neque quo loco, neque quo ordine aliquot Romanorum pontificum nomina reponerentur satis liqueat. Quidam verò etiam noui inrepserunt pontifices, vt post Marinum Agapitus,

& post

& post Hadrianum III. Basilius, quos Sigibertus in chronicis prodidit. Quibus stante maximè historiæ veritate, & temporum ratione, locus in hac serie esse non potest. Hi enim vel ijdem, nominibus mutatis cum aliquot alijs pontificibus, vel schismatici fuerunt, vel omnino nunquam extiterunt. Vnumquodque autem horum asserere dubium est, & incertum, cæterum si quæ alia animaduersione digna occurrēt, ea non omittam.

HADRIANVS II.

Pont.

Hadrianus secundus, patria Romanus, patre Valaro episcopo, Sergio pontifici familiaris fuit, à quò cùm aliquando denarios quadraginta dono accepisset, domum rediens dispensatori mandauit, vt eos peregrinis & pauperibus, qui in vestibulo domus suæ stabant, erogaret. Facere ille mandata conatus, cùm videret ne minimæ quidem parti tantula re satisfieri posse, ad Hadrianū rediens, rem ipsam exponit. Tū Hadrianus accepta pecunia ad pauperes veniens, & ternos denarios singulis præstitit, & totidem sibi, rei familiari satisfacturus reseruauit, admirante dispensatore miraculo rei. Cui Hadrianus, vides, inquit, quàm benignus & largus sit dominus, his præsertim, qui liberales & munifici in pauperes sunt? Hac & alijs virtutibus tanto in pretio apud omnes fuit, vt cùm de pontifice creando sermo haberetur, certatim omnes vnicum Hadrianum deligerēt, quem etiam ab ecclesia sanctæ Dei genitricis ad Præsepe, ad Lateranēsem basilicam nolentem detulere, ac statim pontificem crearūt. Non est habita in tanto tumultu cuiuspiam ratio. Hanc ob rem Ludouici legati, qui eius rei causa aderant, indignati, quòd nusquam (vt par erat) dum hæc agerentur interesse potuissent, & auctoritatem imperatoris in creando pontifice interponere. Legatis autem hac ratione satisfactum est, quòd dicerent multitudinis voluntatem in tanto tumultu moderari non potuisse, eos tamen rectè facturos, si virum optimum, quem & clerus & populus elegerat, de more pontificem salutarent. Fecere id legati, quanquam apertè cernerēt clerum & populum eligendi pontificis totam auctoritatem sibi vendicare, ne deinceps principis cuiuspiam nutus expectaretur: fortè etiam vt libertas ecclesiastica tum inolesceret. Superuenere à Ludouico imperatore litteræ, quibus Romanos admodū laudat, quòd summum pontificem sanctè & integrè creassent, non expectato aliorum voto, qui fortè ea in re ob ignorationem personarum minus iudicij habuissent. Quî enim fieri posse dicebat, vt peregrinus & hospes dignoscere posit in aliena repub. quis potissimum cæteris præferendus sit? Id maximè ad ciues pertinere, & ad eos præsertim, qui cum inquilinis familiariter vixère. Hadrianus autem pontificatum adeptus, omnia, quæ ad honorem summi Dei pertinerent, diligenter circunspiciebat, verbis, exēplo, auctoritate, tum sua, tum maiorum, vnumquenque ad benè beateque viuendum cohortatus: Circumuentos etiam aliorum iudicijs & potentia, acerrimè tutatus est. Haberi enim synodum Constantinopoli passus est, qua & pulsus est Photius vir seditiosus, & restitutus Ignatius iam antea iniuria pulsus. Habita etiam in eadem synodo longa contentio est, Bulgari (quorum legati tum aderant) sedine Romanæ, an Constantinopolitanæ subiecti essent. Tandem verò Basilio contradicente, Romanæ sedi adiudicantur. Quare Hadrianus à Bulgaris rogatus, vt virum vita & doctrina in prouinciam mitteret, cuius auctoritate & exemplo in fide Christi retinerentur: tres sanctissimos viros eò cum summa potestate misit, qui ecclesias illas ex sententia ad meliorem cultum redigerent. Hi autem fuere, Siluester subdiaconus, Leopardus Anconitanus, Dominicus Taruisinus, qui rem omnem ex sententia pontificis breui composuere. Quanquam Bulgari non ita multò pòst donis & pollicitationibus à Constantinopolitanis corrupti, pulsis Latinis sacerdotibus, Græcos receperint: quæ quidem seditio multorum malorum incendia inter Græcos & Latinos suscitauit. Hadrianus verò sese omnibus ecclesiæ hostibus, quoad fieri poterat, obijciens, cùm mortuo Ludouico Carolum filium inuncturus esset, moritur pontificatus sui anno quinto, mense ix. die xij. Eius autem ante mortem & tribus diebus sanguine apud Brixiam pluit, & locustæ Gallias mirum in modum vastarunt, tam calamitosæ mortis indicia permaxima.

Tribus diebus sanguine pluit.

ANNOTAT.

Synodus, cuius leuiter Platina meminit, à Latinis octaua vniuersalis Constantinopolitana iiij. appellatur, CCCXXCIII. episcoporum. cui Donatus Ostiensis. Stephanus Nepesinus episcopi, & Marinus S.R.E. diaconus postea papa apostolicæ sedis legati præfuerūt. Quam ex Græco in Latinum Anastasius bibliothecarius, qui ei interfuit conuertit. In qua Photio patriarcha eius sedis inuasore pulso, Ignatius ex papæ Hadriani auctoritate est restitutus, sed de hac re latius aliàs. Huius synodi tā Græca, quàm Latina exemplaria extare dicuntur. Latina autem apud me sunt. Eius etiam meminit Aimonius libro quinto, capite vigesimo septimo de rebus gestis Francorum.

IOAN-

IOANNES IX.

110. Ponti.

Ioannes nonus, patria Romanus, patre Gundo, initio pontificatus sui Carolum, qui tum Romam venerat, imperatorem decernit. Hanc ob rem indignati duo Caroli, Ludouici regis Germaniæ filij, contractis vndique copijs in Italiam descendunt, patruum Carolum imperio simul & vita priuaturi. Is autem Tridentinos saltus nepotibus clausurus, cum exercitu Veronam properans, apud Mantuam valetudine correptus, venenata potione moritur, quam Sedechias Iudæus, quo medico vtebatur, curandæ valetudinis causa (vt creditum est) ei dederat. Ea re cognita, Ioannes pontifex omnibus viribus annitebatur, vt Ludouicus rex Franciæ Caroli filius, imperator decerneretur. Quò minus autem id faceret, obstitere Romani proceres, Carolum tertium Germaniæ regem, qui cum fratre Carolomanno iam partem Italiæ occupauerat, imperatorem esse cupientes. In tanta verò seditione cum non deessent, qui etiam Ludouico fauerent, pontifex capitur, & in vincula conijcitur. Hanc ob rem non ita multò pòst adiuuantibus quibusdam amicis, è vinculis prolapsus, ad Ludouicum cognomento Balbum, in Franciam confugit: vbi per annum immoratus & regem inunxit, & controuersias quasdam inter ecclesiasticos ortas sustulit. Nam Gibertus Neumanensis episcopus, Leonem abbatem possessione monasterij sui vi priuauerat. Erat enim monasterium sancti Petri, in quo beati Egidij corpus quiescebat. Situs autem loci Flauianus appellatus est à valle Flauiana, quam Flauius quondam rex beato Egidio donauerat: is posteà eò loci in honorem Petri & Pauli monasterium condiderat. Multis itaque episcopis & iudicibus astantibus, pontifex cognita causa Leoni monasterium adiudicat. Arelate hæc contentio extincta est. vnde Ioannes abiens, annuente Ludouico, apud Trecas ciuitatem concilium habuit: in quo & multa ad fidem pertinentia sunt instituta, & Flandris, qui tum primùm ex locis nemorosis ad meliorem cultum venerant, episcopus datus est. Verùm cùm Italia à Sarracenis vastaretur, cumque iam montis Casini monasterium cepissent ac diripuissent, Ioannes Romam accitus, adiuuantibus principibus Christianis, Agarenorum magnam partem Italia ac Sicilia expulit. Carolum prætereà, quò ei liberius in vrbe viuere liceret, imperij corona donauit, tertiusque Carolus appellatus est. Qui postea in Normannos mouens, Franciam & Lotharingiam vastantes, ita eos perdomuit, vt Rhothifredus eorum rex, pacem petere & fidem Christi suscipere coactus sit: quem imperator in gratiam recipiens, è baptismatis fonte leuauit, vt scribit Anastasius, qui tum in pretio erat, Romanæ ecclesiæ bibliothecarius, vir sanè ita vtraque lingua doctus, vt è Græco in Latinum & septimam vniuersalem synodum, & Hierarchiam Dionysij Areopagitæ, & vitas multorum sanctorum, Caroli gratia in Latinum eleganter & doctè transtulerit. Sunt qui scribant Garolum ipsum multa monasteria condidisse, ac rem diuinam auxisse. Sed hæc eius præcipua laus, quòd multos ad scribendum impulit. Nam & Milo beati Amandi monachus, eiusdem sancti vitam accommodatè perscripsit: & Ioannes Scotus quædam nostræ religionis acutissimè disputata, grauissimè composuit. Non caruit etiam hac laude scribendi Ioannes pontifex dum adhuc priuatus esset. Diaconus enim, primi Gregorij vitam quatuor libris egregiè conscripsit. Cùm verò in pontificatu annis decem, diebus duobus vixisset, moritur, & in basilica Petri sepelitur.

Carolus imper.

Flandri.

ANNOTAT.

Ioannes hic omnino VIII. *non* IX. *est, vt à Platina describitur, nam & si Ioannes femina papa, quam profitetur, fuisset, non tamen numeri notam habere debuisset, sacri ordinis non capax. Adde quod in omnibus huius pontificis historijs, bullis, & instrumentis, Ioannes* VIII. *semper appellatur. Ad quem* Ioannes *quidam diaconus cardinalis S. R. E. quatuor libris vitam S. Gregorij, ex eius potissimum operibus excerptam, diligenterq́ in vnum collectam, quæ etiam circumfertur, conscripsit. Annonius in historia Francorum libro 5. à cap. 22. vsque ad 37. de hoc* Ioanne *in Galliam profecto, multa, & maximè memoratu digna literarum monumentis commendauit. Huic soli* Romanorum *pontificum accidit, vt breui temporis spatio tres imperatores coronaret, Carolum Caluum, Ludouicum ij. Balbum, & Carolum iij. Crassum. Annonius in locis supra citatis, & Otho Frisingensis libro historiarum 6. cap. 7. & 8.*

MARTINVS II.

Martinus secundus, natione Gallus patre Palumbo, post Ioannem pontificatum inijt. Sunt qui hunc Marinum vocent, quos ego similitudine scriptionis de-

111. Pont. alias Marinus.

ceptos puto. Martinus itaque appellatur: cuius vita ideo breuior est, quia breui tempore in pontificatu vixit, imperantibus apud Constantinopolim Leone & Alexandro Basilij filijs, in occidente verò Carolo tertio, quem ab Ioanne octauo coronam accepisse scripsimus: quemque Normannos Galliam infestantes, ita continuis prœlijs attriuisse, vt eos & fidem Christi, & leges victoris accipere cogeret. Sunt qui scribant Martini fraude, vt in Formoso dicetur, Ioannem pontificem ita seditionibus agitatum fuisse, vt ei in vincula coniecto aufugere necesse fuerit. Martinus autem malis artibus pontificatum adeptus, breui moritur. Annum enim & menses quinque tantummodo in pontificatu vixit, nil dignum memoria gerens, vel ob breuitatem temporis, vel quòd nil tum accidit, quo nomen eius fieret illustrius, vel quòd Dei nutu malis artibus principatus acquisiti, veram gloriam, vnicum optimi principis cibum amittunt.

ANNOTAT.

Pontifex hic, quem Martinum II. Platina vocat, in eius diplomatibus, instrumentis suo tempore confectis, & vetustis libris historijsq., vt Leonis Ostiensis, Guillelmi Bibliothecarij, Annonij, & similiũ, Marinus vbique vocatur, non natione Gallus, sed ex Gallesio Faleriorum in Etruria oppido ortus, quemadmodum, & eius affinis Romanus, qui, & ipse paulo post papa fuit. Hoc ex antiquo Bibliothecario Guillelmo animaduertit Antonius Massa Galesius in patriæ suæ describenda vetusiate diligentissimus. Vir probitate, doctrina, fide, & humanitate in vrbe clarissimus, & de me optimè meritus. Idem de Martino III. dicendum est, qui vbique in ijsdem, quæ suprà citaui, monumentis Marinus II. siue iunior vocatur. Quare Martinus IIII. & V. secundus, & tertius vocandi essent.

HADRIANVS III.

112. Pont.

HAdrianus tertius, patria Romanus, patre Benedicto, tanti animi fuit, vt initio pontificatus sui, statim ad senatum populumque retulerit, anno Domini octingentesimo nonagesimoquinto, ne in creando pontifice imperatoris auctoritas expectaretur, vtque libera essent & cleri & populi suffragia: quod quidem institutum à Nicolao primo tentatum potius, quàm inchoatum diximus. Illectum credo hac oportunitate Hadrianum, quòd Carolus imperator ab Italia cum exercitu discedens, in Normannos rebellantes mouerat. Fuerat ei in animo gentem inquietam omnino delere. At verò cùm id difficile videretur, nec fieri sine magna suorum clade posset, partem illam Galliæ ad incolendum his concessit, quæ vltra Sequanam flumen est, quæque hodie à gente ipsa, Normandia vocatur. Pendere autem quotannis vectigal regibus Franciæ sunt iussi, ne vi, sed benignitate imperatoris Caroli loca illa obtinuisse viderentur. Intereà verò Guilielmus cognomento Pius Aquitaniæ dux & Aluerniæ comes cùm stirpe virili careret, Cluniacense monasterium in fundo paterno Burgundiæ pago Masticensi magnificentissimis operibus inchoauit, eidemque loco Bernonem abbatem præfecit, designatis prouentibus, vnde monachi viuerent. Ante tempus verò Guilhelmus moriens, monasterium imperfectum reliquit, Elbo comite Pictauiensi hærede instituto, qui rem ipsam ex testamento curaret.

Hadrianus autem pontifex, de quo clerus populusque Romanus magnam spem conceperat ob eius virtutem & magnitudinem animi, anno primo & mense secundo pontificatus sui moritur, sepeliturque in basilica Petri, collachrymantibus omnibus & ingemiscentibus tantum parentem iniquo tempore tam repente sibi ablatum esse.

STEPHANVS V.

113. Pont.

STephanus quintus, patria Romanus, ex via Lata patre Hadriano, pontificatum inijt eo tempore, quo Normanni adiunctis sibi Dacis omnem ferme Galliam ruptis fœderibus vastarunt.

Timore verò tantæ incursionis beati Martini corpus Turonis Antisiodorum deportatum est, & in ecclesia sancti Germani collocatum. Accidisse miraculum tum ferunt, orta inter monachos discordia, cui potissimum sancto nomen ecclesiæ ascriberetur. Hanc ob rem discutiẽdæ ambiguitatis causa leprosus in medio vtriusque sancti collocatus, ea parte sanatur, quæ ad Martinum vergebat: conuersus deinde in alteram partem virtute beati Martini integer omnino redditur. Hoc totum à Germano hospiti suo tributum creditur, ne de sanctitate eius ob translationem quicquam diminutum videretur. Sunt qui scribant huius pontificis tempore Carolum cognomento Crassum, qui iam annis duodecim imperauerat, potestate deiectum ab optimatibus suis fuisse, ob segnitiem corporis & ingenij tarditatem: in locumque eius Arnulphum nepotem suffectum fuisse, qui septimus à Carolo Magno imperator est habitus. Hac ita que pertur-

perturbatione rerum illecti Hunnigens Scytica (vt Vincentius & Martinus ſcriptores referunt) in Pannoniam inferiorem ad conſanguineos Vngaros deſcendentes, pulſis inde Gepidis & Auaribus, ipſam occupant: inde in Germaniam hoſtili agmine mouentes, ad Belgicam vſque Galliam peruenere, ferro ac flamma omnia vaſtantes. Stephanus verò in tanta rerum perturbatione, ſanctitate Luithprandi Ticinenſis eccleſiæ diaconi, Valdridi Bauari, Bernardi Pictauienſis, mirificè recreabatur. Quorum vita ac moribus ita Chriſtiana fides inoleuit, vt & monaſteria multa & ſacella magnis ſumptibus in vtraque Gallia ſint condita.

Moritur autem Stephanus pontificatus ſui anno ſexto, die xi. Vacat tum ſedes diebus quinque.

ANNOTAT.

Stephanus hic VI. dicendus eſſet, non V. & ſic deinceps in cæteris huius nominis pontificibus numeri nota ſeruanda, quod ante Stephanum illum, quem ſecundum Platina vocat, fuerit papa Stephanus alius, qui triduo tantum vixit, vt tradit An. bibliothecarius. Non enim plus, vel minus viuendi ratio aliquem verum facit eſſe pontificem, ſed vera & legitima comitia, quibus Stephanum illum ſecundum renunciatum fuiſſe conſtat. Ideo & in Stephanis numerorum notæ mutandæ, & qui alijs eſt II. III. IIII. *V. & ſic deinceps, deberet eſſe* III. IIII. *V. VI. & cæteri vſque ad decimum.*

FORMOSVS I.

114. Pont.

FOrmoſus Portuenſis epiſcopus, poſt Stephanum pontifex creatur, qui ſtatim initio magiſtratu eccleſiam Petri principis apoſtolorum leui pictura exornauit. Hic aliquando Ioannis pontificis ſeueritatem veritus, epiſcopatum ſuum deſerens, in Gallias aufugit. Verùm cùm reuocatus redire abnueret, anathemate notatus, Romam veniens, omni eccleſiaſtica dignitate priuatus, profana indumenta ſimul cum moribus aſſumens. Sunt qui arbitrantur hoc ideo Formoſo accidiſſe, quòd eius coniurationis conſcius & auctor fuerit, qua Ioannes captus & in vincula coniectus eſt. Hac itaque contumelia motus Formoſus, ab vrbe diſcedens, iureiurando affirmauit, ſe nunquam poſtea vel Romam vel ad epiſcopatum rediturum. At verò Martinus pontifex Ioannis ſucceſſor, hominem poſtea iuramento ſolutum in patriam & priſtinam dignitatem reſtituit, vnde ad pontificatum non ita multò pòſt largitione potius, quàm virtute contradicentibus quibuſdam aſſumitur.

Arnulphus autem quem ſeptimum à Carolo imperatorem diximus, primo quidem ſtrenuè ſumptis armis Normannos adhuc rebellantes, magnis cladibus perdomuit. Verùm poſtea nimio ſucceſſu elatus, ita contumax in omnes, tum vel maximè in eccleſiaſticos factus eſt, vt Dei nutu pediculari morbo breui conſumptus ſit. Huius in locum poſtea ſuffectum Ludouicum imperatorem legitur, quem tamen nuſquam habuiſſe imperij coronam accepimus. Hic autem (vt Martinus ſcribit) cum Berengario duce Foroiuliano, à regibus Longobardorum originem ducente, & auitum paternumque regnum repetente, armis decernens, eum primò quidem ſuperat & vincit: Mox renouato prœlio apud Veronam Ludouicus ſuperatus ingenti ſuorum clade capitur, & oculis priuatur. * Atque ita imperium, quo annis ferè centum Franci potiti ſunt, demum in Longobardos transfertur, imperante apud Græcos Conſtantino Leonis filio. Verùm neſcio quo fato accidiſſe dicam, vt vnà cum induſtria imperatorum, ſimul etiam pontificum, virtus & integritas defecerit: quæ quidem tempora infælicißima eſſe arbitror, cum auctoritate Platonis tales ſoleant eſſe reliqui ciues, quales ſunt in republica principes.

Is non eſt Ludouicus Arnulphi filius, ſed alius.

Ad Formoſum redeo, cuius tempora ne omnino infelicißima haberentur, effecit Remigij Altiſiodorenſis virtus & doctrina. Hic enim multa commentatus eſt, & ſcripſit in Matthæum potißimum & Pauli epiſtolas, Sunt qui ſcribant huius interpretationis auctorem fuiſſe Remigium Remenſem non autem hunc, de quo loquimur: vtcunque ſit, conſtat vtrunque Remigium doctißimum fuiſſe. Formoſus autem pontificatus ſui anno quinto, menſe ſexto moritur. Vacat tum ſedes diebus duobus.

ANNOTAT.

Formosus Papa, vt ego obseruaui, primus omnium Romanorum Pontificum ex alienæ diœceseos episcopo, Romanus Pontifex est factus, cùm ante ipsum non nisi ex presbytero, vel diacono cardinalibus factus fuisset Romæ papa. Idem refert vetustißimus & sine auctoris nomine scriptus liber Bibliothecæ Vaticanæ. Multa de hoc scribit Luithprandus Ticinensis libro primo, capite primo & octauo historiarum suarum, & Luithprando Abbas Vespergensis. Quæ verò de eius cadauere ex sepultura à successoribus eruto dicuntur, proculdubio fabulæ magis quàm vera similia sunt, quod ex illorum, qui de ea re scripserunt, diuersitate, & repugnantia facilè liquet, & ego alibi demonstraui.

BONIFACIVS VI.

BOnifacius sextus, natione Tuscus, in demortui Formosi locum pontifex creatur. Quantum autem in pontificatu vixerit, magna controuersia est. Plus enim alij, minus quidam temporis huic asscribũt. Sentio ego cum pluribus, qui affirmant pontificem hunc diebus tantummodo sex & xx. in pontificatu vixisse. Hoc vt credam, faciunt historiæ, in quibus nulla vel parua de hoc homine fit mentio. Quo enim modo fieri posset, vt huius tempora sub silentio præterirentur, si annis duodecim (vt quidem referunt) in sede Petri vixisset? Ponere itaque hunc hominem in catalogo summorum Pontificum institui, non propter res gestas, quæ nullæ sunt. (Quid enim geri in tanta breuitate temporis potuit) sed quia legitimè & rectè pontifex creatus est. Moritur enim (vt dixi) pontificatus sui die sexto & vigesimo, sepeliturque in basilica Petri.

STEPHANVS VI.

116. Pont.

STEPHANVS sextus, patria Romanus, Ananignus episcopus, pontifex creatus, tanto odio persecutus est Formosi nomen, vt statim eius decreta abrogauerit, res gestas resciderit, licet quidam scribant ipsum Stephanum episcopatum Anagniæ à Formoso consecutum fuisse. Sed ego arbitror hoc odium ex ambitione ortum fuisse, cùm iam eò deuenissent ecclesiastici, vt non coacti, vt antea, sed sponte & largitionibus pontificium munus obirent. Hinc odium ortum est quo etiam in mortuum Stephanus sæuiebat, quòd ei antea impedimento fuisset, quò minus optata sede potiretur. Refert Martinus scriptor, Stephanum tanta rabie desæuisse, vt habito consilio corpus Formosi è tumulo tractum põtificali habitu spoliatum, indutumque seculari sepulturæ laicorum mandauerit, abscissis tamen dexteræ eius duobus digitis, illis potissimùm, quibus in consecratione sacerdotes vtuntur: in Tiberimque proiectis, quòd (vt ipse dicebat) contra iura sacramenti Romam & sacerdotium repetisset, quo à Ioanne octauo iure spoliatus fuerat. Magna fuit hæc controuersia & pessimi exempli, cùm postea ferè semper seruata hæc consuetudo sit vt acta priorum pontificum, sequentes, aut infringerent, aut omnino tollerent. Quod hactenus certè ab optimis illis pontificibus, quorum vitas conscripsimus, alienum fuit.

Martinus historiarum scriptor.

Interim verò ignauia pontificum fretus Constantinopolitanus imperator, Symbaticum patritium protospatarum suum, in Italiam cum exercitu mittit, qui Beneuentum tertio mense postea quàm obsideri cœptum est, in potestatem suam redegit possessum ante à Lõgobardis annis CCC. & XXX. Verùm anno tertio pòst Guido Longobardus, pulsis Græcis, vrbem recuperat, atque ita denuo ad Longobardos recidit.

Ad Stephanum redeo, qui pontificatus sui anno primo, mense tertio moritur. Sedes autẽ eius ex morte tribus diebus tum vacat.

ROMANVS I.

117. Pont.

ROmanus patria Romanus, vbi pontificatũ inijt, Stephani pontificis decreta & acta statim improbat abrogatque. Neminem siquidem vnquam inuenies alienæ famæ inuidere, nisi qui omnibus probris contaminatus, desperat suũ apud posteros celebre nomen aliquando futurum. Hi sunt, qui fraude, malitia, dolo, maledicentia de humano genere benè meritos mordent, lacerant, accusant, corrodunt, tanquam ignaui canes & inutiles, nec feris sese obijcientes ob timiditatem, sed vinctas & caueis inclusas mordentes. Commemorare tamen huius pontificis nomen libuit, quia de more Petri sedem obtinuit, in qua tertio pontificatus sui mense demoritur.

THEODORVS II.

THeodorus secundus, patria Romanus, pontifex creatus, vestigia seditiosorũ sequitur. Nam & Formosi acta restituit, & eius sectatores in pretio habuit, imperante adhuc in Italia (vt quidam volunt) Arnulpho, regnante in Frãcia Carolo Simplici, Constantinoque Leonis filio orientale imperium gubernante.

118. Pont.

Quo quidem tempore Sarraceni Apuliam ingressi, occupatoque sancti Angeli monte, magnam vim hominum & pecorum cepêre. Verùm Itali tumultuaria manu comparata, magna ex hostibus edita strage prædam recuperant. Agebantur hæc in Italia, cum Guillelmus cognomento Sectorferi, Engolosinæ comes, à Carolo Caluo originem ducens, monasterio Carthugiensi reliquias sanctorum, quæ incursionis Normandicæ tempore inde ablatę fuerant, restitui mandauit. Videbat enim seditionem inter populos orituram, quiescentibus iam Normannis, nisi in loco pristino reliquiæ collocarentur. Qui fuerint Normanni, haud satis constat. Sunt tamen, qui dicant eos ex Noruegia in Galliam descendisse.

Sectorani Engolosinæ comes.

At Theodorus vigesimo pontificatus sui die moritur, nulla magnopere de se relicta memoria ob breuitatem temporis.

IOANNES X.

IOannes decimus, patria Romanus, pontifex creatus, Formosi causam in integrũ statũ restituit, aduersante magna populi Romani parte, qua ex re tanta seditio orta est, vt paulum admodum ab iusto prœlio abfuerit. Is autẽ Rauẽnam profectus, iiij. & lxx. episcoporum, habito conuentu, & Stephani res gestas improbauit, & Formosi acta restituit, dijudicans perperam à Stephano factum, qui censuit eos iterum ordinandos esse, quos Formosus ad sacros ordines asciuerat. Hoc idem accidisse putauerim ego, cum quia pontifices ipsi à Petri vestigijs discesserant, tum vel maximè, quia respub. Christiana ignauos & desides principes habebat, quorum maximè intererat nauiculam Petri fluctibus exagitari: ne si gubernator aliquãdo* resipiscerer, principes ipsos vt malos nautas è rep. deijceret.

119. Pont.

respiceret

Deditus erat voluptatibus Arnulphus. non multum distabat à suo cognomento Carolus rex Franciæ, quem simplicem vel potius stolidum vocabãt. Hac autem oportunitate illecti Vngari gens quidem fera & indomita, hostili manu Italiam primò mox Germaniam & Galliam ita inuadit, nemine propè resistente, vt ferro ac flamma omnia quoquò proficisceretur, absumeret, nulli mortalium ætati aut sexui parcens. Pæterea verò Afri Calabriam ingressi, cùm iam magnam prouinciæ partem cæpissent, oppugnarentque Consentiam, eorum rege in oppugnatione ictu fulminis diuinitus mortuo, passim dilabuntur & ad suos redeunt. Deus enim populi sui calamitatem miseratus à principibus terræ derelicti, tum demum telũ suum in hostes Christiani nominis direxit: quod nisi fecisset de nomine Italico, deque ecclesia actum profecto tum putabatur . adeò socordes & nullius precij homines in principatibus tum erant.

Vngari Italiam Germaniã & Galliam inuadunt.

Ioannes autem pontificatus sui anno secundo , die decimo quinto moriens , nil de se dignum memoria reliquit, nisi quòd seditiones quasdam propè extinctas reuocauit.

BENEDICTVS IIII.

BEnedictus quartus, patria Romanus, põtifex creatur ob eius humanitatem & clementiã. Verùm nil suo tẽpore gestum est, quod magnopere collaudari possit. Acciderat huic ætati, quod alijs interdũ solet, vt hominũ industria in quouis genere virtutis consenesceret, nullis calcaribus adhibitis, quibus hominum ingenia ad laudem excitarentur, quod fieri à bene institutis populis optimisque principibus consueuit. Constat enim (vt antea dixi) falsum Ludouicum Arnulphi filium imperium paternum repetere conãtem, eo tempore Veronæ captum & interfectum à Berengario fuisse atque tum primùm genus Caroli Magni ignauia posteriorum principum tam Franciæ , quàm etiam Germaniæ imperij titulos amisisse: Verum est certè quod Crispus ait, quæ orta sunt, occidunt: quæ aucta senescunt. Imperium ipsum magnum habuit incrementum: verùm postea principum ac populi Romani ignauia splendor ille Romani nominis in obscuras tenebras conuersus est, tũ vel maximè, vbi remissa exercitatione virtutis, voluptatibus se & thermis ad effiminanda corpora inuentis, tradidêre. Idem etiam accidisse pontificali dignitati dicere possumus. Sanctitate enim & doctrina, quæ non nisi magnis laboribus consumataque virtute comparantur , pontificium decus sine vllis opibus primo quidem auctum est inter tot hostes & obstinatos persecutores Christiani nominis: mox verò vbi cum ipsis opibus lasciuire cœpit

120. Pont.

ecclesia Dei, versis eius cultoribus à seueritate ad lasciuiam, peperit nobis tanta licentia peccandi, nullo principe flagitia hominum tum coërcente, hæc portenta: à quibus ambitione & largitione sanctissima Petri sedes occupata est potius, quàm possessa. Hæc tamen Benedicti laus est, quòd in tam corruptis moribus grauiter & constanter vitam ducens, pontificatus sui anno tertio, mense quarto moritur. Vacat tum sedes diebus sex.

LEO V.

121. Pont.

LEO quintus, cuius patriam historici non ponũt, pontificatũ adeptus, à Christophoro eius familiari dominandi cupidine capitur, & in vincula conijcitur: quod quidem fieri non sine magna seditione & multorum interitu potuit. Quantæ enim auctoritatis pontificatus tũ esset vitio priorum pontificum, ex hoc vel maximo comprehẽdi potest, quòd à viro priuato tanta dignitas vi & factione vno ferè momento occupata est. Verum est certè quòd dici solet: plus auctoritatis dignitates ex hominibus capere, quàm ex dignitatibus homines, vt in cẽsura Romana apparuit, quæ primò vt exiguus magistratus posthabita est: verùm vbi ciuitatis optimates obire munus illud dignati sunt, tantam ei auctoritatem tribuêre, vt inter optimates infelix propè haberetur, qui censoriam dignitatem consecutus in vita nõ fuisset. Christophorus itaque sedem occupat xl. Leonis in pontificatu die: quem ego præ dolore animi paulò pòst perijsse crediderim, quòd ab eo potissimùm honore spoliatus fuisset, quẽ ipse vt lupum domi aluerat, vt illud Theocriti, enutrito lupos, qui te comedant.

CHRISTOPHORVS I.

122. Pont.

CHRISTOPHORVS, cuius patria & cognomentum ob ignobilitatem ignoratur, pontificatum malis artibus adeptus, malè amisit. Septimo enim mense dignitate ac merito quidem eiectus. Sunt qui scribant Christophorum deiectum pontificatu fuisse, Ludouico tertio imperante: alij hæc tempora Berengario asscribunt, quem diximus è duce Foroiuliano imperatorem creatum, quòd in Italia oriundus esset è stirpe Longobardorum regum: quodque etiam in eo solo spes vnica imperij collocari tum maximè poterat ob virtutem & nobilitatem. Vt autem credam Berengarium tum imperasse, facit & pontificum, qui antè fuere, breuis vita, quos tanquam monstra quædam è medio breui Deus sustulit, & ipsius imperatoris tẽpus, qui superato Guidone duce Spoletino, interfectoque Ambrosio comite Bergomate, quos primo hostes habuerat, accepta à Formoso imperij corona, annis ix. vixit. Quid verò postea Christophoro acciderit, è pontificatu deiecto, in Sergio dicetur.

SERGIVS III.

123. Pont.

SErgius tertius, patria Romanus, patre Benedicto, pontificatum iniens, basilicam Lateranensem, quæ tum corruerat, restituit, Christophorum è monasterio tractum in vincula coniecit. Rebus deinde cõfirmatis, Gallias profectus, Lotharij gratia & amicitia fultus, qui tum regnabat, in Italiam rediẽs, & Christophorum arctiore custodia reuinxit, & Formosi acta ita improbauit, vt denuo ad sacros ordines eos admittere necesse fuerit, quos Formosus antea sacerdotali ordine dignos censuerat. Neque hanc quidem ignominiam mortuo intulisse contentus, eius cadauer è sepulchro tractum, capitali supplicio, ac si viueret, afficit, corpusque ipsum in Tiberim proiicit, tanquam sepultura & honore humano indignum. Ferunt piscatores corpus ipsum inter piscandum repertum, ad basilicam Petri detulisse, atque dum funus celebratur, sanctorum imagines, quæ in templo locatæ erant, corpus ipsum veneratas fuisse: & ob eam rem creditũ esse. Formosum iniuria quidem tali ignominia affectum fuisse. Sed factúmne sit hoc à piscatoribus, haud satis constat, viuente præsertim Sergio, qui Formosi factionem persequebatur, quod antea ei impedimento fuerat, quò minus pontificatum consequeretur. Vide quæso quantum isti degenerauerint à maioribus suis. Illi enim, vtpote viri sanctissimi, dignitatem vltro oblatam contemnebant, orationi & doctrinæ Christianæ vacantes: hi verò largitione, & ambitione pontificatum quærentes & adepti, post habito diuino cultu, inimicitias non secus ac sæuissimi quidam tyranni inter sese exercebant: suas voluptates postea securius expleturi, cum nullibi extarent, qui eorum vitia coercerent. Crediderim ego Sergium hæc facere à Lothario cõpulsum, quod Formosi opera à Gallis in alieni genas imperiũ translatũ sit. Sergius autẽ his artibus vitam ducẽs, septimo pontificatus sui anno, mẽse quarto, die xvj. moritur: cùm paulò ante igneæ faces in cælo & stellæ micantes, discurrentesque præter consuetudinẽ sint visæ. Vnde non ita multo post Vngari Italiam cum exercitu ingressi, multas vicissim intulere acceperéq; clades.

ANA-

ANASTASIVS III.

ANastasius tertius, patria Romanus, eo tempore pontificatum inijt, quo Lãdulphus Beneuentanus princeps, graui prœlio in Apulia cũ Græcis decertauit & vicit. Nam Patritius Leonis Constantinopolitani imperatoris dux Italiam ingressus, se omnia breui euersurum minabatur, nisi Leoni properè obtemperarent. Verũ (vt dixi) Landulphi virtute impetum simul cũ loquacitate omisit, quanquam verò à Berengario iam pararẽtur copiæ, quæ Patricio obuiam fierent, plus terroris, quàm virium secum ferenti. Anastasius autem à quo nil memoria dignum gestum est, secundo anno pontificatus sui moritur & in basilica Petri sepelitur. Hunc tamen pontificem hac vna in re laudare possumus, quòd neminem eorum, qui ante se in pontificatu fuere, ignominia aliqua notauerit, vel maledicentia persecutus sit: modestè enim & integrè vixit, nec in se quicquam habuit, quo reprehendi posit. 124. Pont.

LANDVS I.

LAndus patria Romanus, Anastasio successit. Huius autem vita ita obscura fuit, vt etiam sint, qui eum inter pontifices non numerent, maximè autem Vincẽtius historicus. Aliter tamen Martinus & Cusentinus sentiunt, horum de numero & Gothifredus est, qui scribit Landum auctoritatem suam interposuisse, quò minus Berengarius & Rhodulphus comitis Guidonis filius, inter se decertarent. 125. Pont.

Sunt qui scribant Rodulphum apud Veronam Berengarium superasse, ac imperio tribus annis potitum esse. Magna enim tum erat inter Italos, Germanos & Francos de possessione imperij concertatio. Vnde & grauissima bella orta sunt, nec extincta sine multorum interitu, omniumque prouinciarum calamitate. Annitebantur tamen Romani Italique imperij nomen in prouincia retinere, obstantibus barbaris omnibus, licet duce & auctore tã præclari facinoris indigerent, extinctis iam non solũ illis præclaris luminibus, quæ Italiam quondam per totum orbem terrarum illustrarunt, verùm etiam sublato omnino & exciso illo egregio seminario, vnde tam præclaræ radices pullulabant.

Landus autem sexto pontificatus sui mense, die vigesimoprimo moriens in basilica Petri sepelitur.

IOANNES XI.

IOannes vndecimus, patria Romanus, patre Sergio pontifice, anno Domini nongentesimonono pontificatum inijt, Præsul Rauennas is antea fuerat, episcopatu deiectus populi tumultu. Verùm lando mortuo, pontificatum adeptus, spiritus militaris magis, quàm religioni deditos gessit. Indigebat huiuscemodi pontificè tum quidem & ecclesia & Italia. Nam Græci (vt diximus) vt Lamdulphi virtute superati, Sarracenos in Italiã vocant, qui ex Calabris & Apulis in Lucanos & Campanos mouentes, vrbi Romæ exitium se illaturos propediem minabantur. Hoc autem periculo motus Ioannes, Albetico Etruriæ Marchione in auxiliũ accito habito delectu cum Sarracenis confligens & superans, ab Vrbis finibus submouit. Verùm nil actum ea victoria existimans, nisi fugientes insequeretur, eos ad Lyrim fluuium nactus, (quem Gariglianum vocant) apud Minturnas tanta clade superat, vt de relinquenda omnino Italia cogitauerint, locaque omnia fermè quæ in littore Italico obtinebant, incenderint. Postea tamen mutata sententia occupato monte Gargano incursionibus loca circunquaque posita vexabant. Interim verò Ioannes in triumphi modum Romam rediens cùm omnia sibi vendicaret. Alberici odium ita in se concitauit, vt ingens seditio sit orta, qua quidem Marchio pulsus Ortam proficiscens, oppido munito & arce, Vngaros præmijs sollicitatos in Italiam vocat: qui certè prouinciam ingressi, plus propè calamitatis Italiæ intulere quàm olim Sarraceni. Pueros enim & virgines abducebant, grandioribus natu necatis: neque ipsis quidem Etruscis pepercere, quos ex fœdere Alberici intactos esse oportebat: imò verò magis in hos quàm in cæteros Italos sæuitũ est, incensis & euersis ferè omnibus oppidis quæ ipsi occupauerant. Crediderim ego Berengarium, qui tum Cisalpinam tantummodo tuebatur, hostibus iter in Etruriam dedisse, modò sine vllo suorum maleficio transirẽt. Hac autem dulcedine prædæ illecti Vngari, frequenter deinceps Italiam repetebant. Qua calamitate Romani permoti, cùm sæuire in hostem præferocem & potentem non possent, Albericum capiunt & obtruncant. Ioannes quoque seditioni militari, maximè verò à militibus Guidonis comitis captus, & in vincula coniectus, ceruicali in os coniecto necatur pontificatus sui anno xiij. mense ij. die iij. Cuius in locum alter Ioannes subrogatur: verùm quia vi sedem occupauerat, è loco statim deiectus, connumerari inter pontifices non meruit. 126. Pont.

ANNOTAT.

Hic Ioannes X. (vt dixi) appellandus esset, fuitq́, vt ex horum temporum scriptore Luithprando Ticinensi lib. 2. cap. 13. rerum per Europam suo tempore gestarum liquet, natione Romanus, ante ex episcopo Bononiense factus archiepiscopus Rauennas, Ioannis cuiusdam, vt auctor est Guillelmus bibliothecarius non papæ Sergij III. filius. Cui Ioanni papæ ceruicali super os coniecto, & suffocato, si Luithprando Ticinensi horum temporum scriptori credere volumus, Ioannes XI. Sergij papæ & Marociæ nobilißimæ inter Romanas feminæ filius, matris quæ tunc in vrbe potentißima erat, auctoritate & studio succeßit. cæterum omnes quotquot de Romanis pontificibus scripserunt, plures autem fuere, Ioanni huic non alterū Ioannem, sed Leonem VI. & illis Stephanum VII. subijciunt. Post quos Ioannem ipsum XI. Sergij papæ filium communi consensu referunt. Quos & magis sequendos esse existimo.

LEO VI.

127. Pont.

LEO sextus, patria Romanus, legitimis suffragiis pontifex creatus, nil tyrannicum in vita præ se tulit, integrè ac modestè vitam ducens, ac rei diuinæ consulens, quantum illa tempora in tam corruptis moribus patiebantur. Reuocare enim ciues ad cōcordiam, temeritate & stultitia priorum pontificū adhuc tumultuantes, componere res Italas, pacare externum hostem, propulsare barbaros à ceruicibus Italiæ conatus est: quo certè nil melius aut laudabilius in tam breui magistratu fieri potuit. Septimo enim mense, die xv. pontificatus sui moritur, sepeliturque in basilica Petri magno sui apud Romanos desiderio relicto.

STEPHANVS VII.

128. Pont.

STephanes septimus, patria Romanus, eo tempore pontificatnm iniit (vt quidam scribunt) quo Vngari Alemanniam Saxoniamque populantes, ab Henrico Germaniæ rege apud Merspurgum ingenti clade superati sunt.

Ferunt tum etiam Rodulphum Burgundiorum regem, in Italiam hostili manu contra Berengarium secundum descendisse, eumque suorum fraude regno spoliatum ad Vngaros confugisse, qui sumptis armis, tertio anno post pulsum Berengarium in Italiam cum magno exercitu duce Salardo veniētes, Papiam vi captam, ferro & igne magna ex parte vastarunt. At verò Itali cum non satis virium in Rodulpho cernerent, Hugonem Arelatensem comitem in Italiam vocant. Huic autem non sine contentione tamen Rodulphus cedens, cum hostes acriter instarent, in Burgundiam sese recepit. Hugo verò non satis his fidens, qui se vocauerant, multos in exilium pepulit: qui quidem ad Arnoldum Bauarorum ducem confugientes, hominem regnandi cupidum mouere copias in Italiam propellunt. Descendentem itaque ex alpibus Veronenses statim intra mœnia benignè ac comiter recipiūt: verùm Hugo in eum mouens, commisso prœlio hominem superat. Veronamque statim recipit. Mortuo autem apud Bauaros Berengario, vt alij volūt, apud Vngaros, Berengarius tertius primi Berengarij ex filia nepos, in Italiam veniens, anno salutis nongētesimo trigesimo quinto imperio potitur. Sunt autē qui hæc, quæ scripsi, huius pontificis temporibus asscribant. Ego verò & priorū quorundam & sequentium tēporibus asignanda crediderim, cùm ea, quæ breuiter scripsi, nō sine diuturnitate geri potuerint. Sed satius fuit in tanta scriptorum varietate & temporum, omnino aliquid scribere, quàm quæ sunt aliquando gesta, ob incertos auctores omittere. Cōsulimus posteritati, nec ita superstitiosi sumus, vt nolimus ea credere, quæ varij auctores sparsim conscripsere.

Huius quoque pontificis tempori meritò asscripserim sanctum Vgibertum nobilem Lotharingiæ principem, qui Gemblacence cœnobium propria impensa magnis operibus breui extruxit. Ferunt & hac tempestate Spireneum Bohemiæ ducem fidem Christi tum primū recepisse. Nam duces antea qui Bohemiæ præerant, nunc demum reges appellantur auctis opibus & copiis. At Stephanus, cuius vita mansuetudinis & religionis plena fuit, secundo pontificatus sui anno, mense vno, die duodecimo moritur, inque Petri basilica sepelitur.

IOANNES XII.

129. Pont.

IOannes duodecimus, patria Romanus, patre Sergio pontifice, vt quidā volunt, eò tempore pontificatum iniit, quo sanguinis fons (vt Martinus & Vincentius aiunt) Genuæ largisime effluxit, futuræ calamitatis indicium. Nam & Genua à Sarracenis ex Africa venientibus tum capitur ac diripitur, & Vngari Italiā ingresi, lōgè omnia ac latè populati sunt. Verum dum onusti præda Pelignorum fines attigissent, à Marsis, qui repente arma ceperant, opprimuntur,

muntur, atque ita prædam omnem cum vita amisere. Scripsit tum multa Racherius ex monacho Veronensis episcopus factus, in exiliumque Papiam ab Hugone rege missus, quòd aperte nimium in eius mores inueheretur. Ioannes autem pontificatus sui anno quarto, mense decimo, die xv. moritur. Vacat tum sedes diebus duodecim.

Racherius episcopus Veronensis.

LEO VII.

LEO septimus, natione Romanus, Hugone & Lothario in Italia imperátibus, pontificatum adeptus, nil dignum memoria gessit. Huius autem tempora illustriora fecêre Spireneus Bothemiæ dux (vt Martinus refert) iustitia & religione insignis, & eius filius Vinceslatus, nequaquam à patre degenerans, à fratre Boleslao interemptus ob regni cupiditatem: qui quidem Vinceslaus postea in sanctos referri meruit, comprobata eius vita approbatisque miraculis in vita & post mortem editis. Leo autem pontificatus sui anno tertio, mense sexto, die decimo moritur, & in basilica Petri sepelitur. Vacat tum sedes dies tres.

130. Pont.

STEPHANVS VIII.

STephanus octauus, natione Germanus, pontificatum iniens, ita à Romanis seditionibus vexatus est, vt nil memoria dignum ab eo geri potuerit, imò verò (vt Martinus refert) in tanta seditione mutilatus turpiter aliquandiu vitam duxit, cum ob inhonesta vulnera prodire in publicum erubesceret. Parabat quidem rex Hugo tantam iniuriá vlcisci, sed in ipso apparatu moritur: cui quidem Lotharius filius in regno succedens, hac de re nullá mẽtionem fecit: vel quod populi Romani amicus esset, vel quòd breui regnauit: biennio enim tantum post mortem patris superuixit. Otho autem Germanorum rex, Vincesłai Bothemiæ regis mortem vlturus, in Boleslaum, qui fratrem per scelus interfecerat, copias mouẽs hominem tandem post multas illatas acceptasque clades in potestatem suam redegit. Stephanus verò pontificatus sui anno tertio, mense quarto, diebus xij. moritur. Vacat tum sedes diebus x.

131. Ponti.

MARTINVS III.

MArtinus tertius, patria Romanus mansuetudinem & placabilitatem Stephani septimi imitatus est: pontificatum enim adeptus, bella omittens, religioni sese totum addixit, templa vetustate collapsa instaurans, pauperes eleemosynis pascens. Non caruit tamen huius temporibus Europa ipsa bellica rabie. Nam cum Otho anniteretur Italiam ingredi aduersante Lothario, magnæ cædes vtrinque commissæ sunt. Adhortante tamen eos Martino pontifice, vt ab armis discederent, tum vel maximè, cùm vbique fame & penuria rerũ omniũ laboraretur, succisis vndique arboribus, prostratis segetibus, & abductis grauissimo bello colonis ac pecoribus: apud Constantinopolim quoque tumultuatum vehementer est. Nam ciues ipsi Constantinum imperatorem captum, abraso capite, in insulam relegarunt. Verùm non ita multò pòst Constantinus Leonis filius imperium adeptus, seditiosos ciues eadem turpitudine tantum affectos, qua ipsi Constantinum notauerant, in eandem insulam exulatum mittit. Martinus autem tertio pontificatus sui anno, mense sexto, die decimo moritur, & in basilica Petri sepelitur. Eius autem in morte sedes Romana diebus duodecim tũ vacat.

132. Pont. aliàs Marinus II.

AGAPETVS II.

AGapetus secundus, natione Romanus, ardente tumultu bellico in Italia pontifex creatur.

Vngari enim tum etiam hostili manu Italiam ingressi, iam feré omnem oram Transpadanam occupauerant, cum Henricus Bauariæ dux, sumptis propere armis, comparatoque exercitu in prouinciam mouens, non sine magno incolarum incommodo duobus grauissimis prœlijs eos superat ac prouinciam omnem ab Aquileia Papiam vsque occupat. Vnde non ita multò pòst propere in Austriam discessit, quòd iam aduentare Berengarium cum magno exercitu intellexerat. Potitus autem Italia Berengarius, imperatoris nomen sibi indit, filiumque Albertum regẽ Italiæ nuncupat, coniecta in carcerem Adalinda Lotharij fratris filia, ne Papiam vrbem dotalem repeteret. Interim verò Agapetus pontifex, Italiæque proceres, cognita Berengarij superbia, quòd omnia sibi contra ius fasque vendicaret Othonem Germaniæ regem in Italiam vocant: qui quidem per Forumiulij prouinciam cum quinquaginta millibus hominũ ingressus, deturbatis statim è regno Berengario & Alberto, Adelindam Lotharij filiam è

133. Pont.

Henricus Bauariæ dux.

carcere ductam in vxorem accepit, ex qua postea filium suscepit, cui Othoni secundo nomen fuit. Otho tamen Italia decedens, hac moderatione vsus est, vt Berengario & Alberto gubernandæ prouinciæ arbitrium permiserit, compositis inter pontificem & Berengarium rebus. Idem quoque Otho Ludouicum regem Franciæ magnis eò propere deductis copijs iuuit, quem proceres prouinciæ adiuuante Hugone Parisiorum comite, ipsius Othonis sororio propè è regno depulerant. At verò Albertus Berengarij filius, qui tum Rauennæ præerat, Comaclensium classe & auxiliis fretus, mercatores Venetos aduersante Agapeto pōtifice infestabat, vnde Veneti ira incensi comparatis propere quibusdam nauigijs, Comaclum expugnatum incendunt.

Dum hæc itaque hoc modo agerentur, Agapetus pontifex vir innocens, & reipublicæ Christianæ amator: pontificatus sui anno nono, mense septimo, die x. moritur, eò ferè tempore, quo Oddo Cluniacensis monasterij abbas in Domino quieuit. Cuius quidem discipulus habitus est Domaielus vir miræ sanctitatis & monasticæ disciplinæ restitutor.

IOANNES XIII.

134. Pont.

IOannes decimustertius, patria Romanus, de via Lata patris Alberici potentia fretus, pontificatum occupat. Octauianus is quidem primo vocabatur, homo sanè ab adolescentia omnibus probris ac turpitudine contaminatus, venationibus magis, si quid temporis à libidinibus superat quàm orationi deditus. Erant tum Romæ duo annui consules, ex nobilitate præfectus vnus, qui ius populo diceret: ex plebe autem decarchones xij. creabantur, qui vicem senatus gererent. Non carebant aliqua ditione Romani. nam & vicina Etruriæ oppida intra Vrbeuetanum Tudertinumq́ue agrum, & quicquid à Neapoli Beneuentoque à Marsis, à Reatinis ad vrbem spectat, Romani ciuitati obtemperabat. Vlteriora partim Græci, partim Sarraceni occupauerant. Quis tum Picenum Spoletinumq́ue agrum obtineret, incertū est. Octauianus itaque patris potentia in satis libera ciuitate fretus, pontificium munus humeris suis nequaquam conueniens, sibi desumit. Hac quidem indignitate moti duo cardinales, litteris Othonem obsecrant, vt clerum populumq; Romanum è manibus Berengarij Ioannisq́ue duodecimi vendicare conetur, aliter Christianam fidem vnà cum imperio perituram. Otho enim tum magno in pretio erat, domito Bodeslao (vt dixi) Bothemiæ rege, superatisq́ue tribus grauissimis prœlijs Vngaris Germaniam vastantibus, ac captis tribus eorum regulis, quos Germani contradicente imperatore vitam finire laqueo coegere. Interim verò dum Otho expectaretur, re per indices patefacta, Ioannes pontifex cardinales ipsos capit, & huic nasum, illi verò manum abscindit. Hanc ob rem Otho in Italiam mouens primo quidem Berengarium & Albertum filium in potestatem suam redigit: alterumq́ue Constantinopolim, alterum in Austriam relegat. Mox vrbem ingrediens, ab ipso Ioanne honorificentissimè suscipitur, coronaturq́ue (vt quidam tradunt) accepto Germaniæ Pannonięq́ue titulo, quod reliqui imperatores deinceps obseruarunt, translato tùm primum ad Germanos imperio. Alij verò à Leone octauo, de quo paulo post dicemus, hoc factum existimant. quorum opinionem Gratianus in decreto secutus est. priorem sententiam Richardus & Cusentinus non improbant, Lateranensis autē bibliothecarius Othonē Ioannis tempore Romam venisse scribens, de coronatione eius nullam mentionem facit, adeo confusa sunt & perturbata hæc tempora, scriptorum negligentia & incuria. Otho autem composito aliquātulum statu ciuitatis, cum Ioanne secreto collocutus, hominem primò blandè appellando à flagitijs deterrens ad virtutem adhortabatur: verùm cùm nequaquam moueri à sentententia verbis eum cerneret, ad minas conuersus consilium indicit, conuocatis episcopis Italiæ, quorum iudicio vita sceleratissimi hominis dijudicaretur. Is itaque iudicium bene sentientium reformidans, in Hernicos aufugit, in siluisq́ue more feræ aliquandiu delituit. Hác ob rem Otho persuadente clero, Leonem Romanum ciuem Lateranensis ecclesiæ protoscriniarium pontificem creat. Verùm abeunte imperatore, Ioannis cognati & clientes, pulso Leone, Ioannem ipsum reuocant: quem quidem diuinitus eisdem fermè diebus perijsse creditum est, ne ecclesia Dei perniciosa seditione iam gliscente labefactaretur. Sunt qui scribant hunc sceleratissimum hominem, vel hoc monstrum potius, in adulterio deprehensum & confossum interijsse. Verùm non ita quoque leuata seditio est. Nam Romani mortuo Ioanne in eius locum Benedictum subrogant, idq́ue ab imperatore, qui tum Spoleti erat, confirmari contendunt. At imperator iratus, non solùm Romanos vtpote iniqua postulantes, à se repulit, verumetiam eosdem armis (vt postea dicetur) coegit abrogato Benedicto Leonem suscipere. Ferunt multa prodigia tum in Italia apparuisse. Nam & lapis de cœlo miræ magnitudinis cecidit sæuiente ventorum atque imbrium procella, & in vestibus multorum signum crucis, ac quidem cruentæ, diuinitus apparuit. Quæ quidem portenta indicare magnas clades & calamitatem ecclesiæ multi interpretabantur.

Romæ duo annui consules.

Prodigia varia apparuerunt.

Ioannes

Ioannes autem vir omnium, qui vnquam ante se in pontificatu fuêre, perniciosissimus & sceleratissimus, pontificatus sui anno ix. mense iij. die quinto moritur. Eius verò in morte sedes in seditione dies xij. tum vacat.

ANNOTAT.

Ioannem hunc XII. ab omnibus scriptoribus (præter vnum Platinam) appellari obseruaui. Quem primum esse inueni, qui nomen in pontificatu mutarit. Nam cùm antea Octauianus vocaretur, vt Guillelmus bibliothecarius scribit, gentili nomine omisso tanquam parū maiestati & religioni pontificiæ idoneo, se Ioannem appellauit. Cuius exemplum sequentes pontifices qui deforme, & parum conueniens tanto magistratui nomen habuere, sensim, & paulatim sequuti, leuem consuetudinem tanquam in legem perpetuam transtulerunt. cæterum hanc rem Romani pontifices, & maximè ex Germania lecti, Bruno, Gerebertus, Suidegerus, Poppo, alius Bruno, Geberardus, Fridericus, Gerardus, Cadolus, Anselmus, Huldebrandus, & similes maxime confirmarunt, barbarorum nominum deformitate commoti.

BENEDICTVS V.

BEnedictus quintus, patria Romanus, ex diacono in seditione pontifex creatur, ab his potissimùm, qui Ioanni cognatione factioneque coniuncti fuerant, ægrè ferentes Leonem ab Othone Ioanni antelatum. Verùm cū imperator hanc electionem nequaquam probaret, Romanos id maximè expetentes à se repulit, eosque ferro & flamma omnia circa vrbem posita vastãs compulit, pulso Benedicto vel dedito potius, Leonem suscipere, adactos sacramento, nil se earum rerū immutaturos, quas ipse imperator in re pontificia constituisset. Compositis autem hoc modo rebus, Otho in Germaniam rediens, secum Benedictum ipsum duxit, qui non multò pòst dolore animi apud Hamburgum moritur, vbi relegatus erat. Vixit autem in pontificatu mensibus sex, diebus quinque. Sedesque deinceps diebus * triginta vacauit.

135. Pont.

* viginti

LEO VIII.

LEO octauus (vt antè dixi) protoscriniarius, à clero populoque Romano, pulso Ioanne pontifex creatur. Nam cum Ioannes flagitiosé nimium & intemperanter viueret, instarentque Romani apud imperatorem, vt alterum pontificem abrogato Ioanne crearet, respondit electionem ad populum & clerum pertinere: Eligerent quem maximè idoneum putarent, se eum statim approbaturum. Vnde cum Leonem elegissent, quem ipse confirmauerat, deinde mutata sententia abrogato eodem Benedictum suffecissent, iratus Otho, eos vi & armis compulit, dedito etiam Benedicto Leonem suscipere, qui statim Romanorum inconstantiam pertæsus, auctoritatem omnem eligendi pontificis à clero populoque Romano ad imperatorem transtulit. Verùm Leo in pontificatu non diu vixit. Anno enim primo, mēse quarto moritur.

136. Pont.

IOANNES XIIII.

IOannes decimusquartus, Narniensis episcopus, patria Romanus, patre Ioanne episcopo, Leoni successit. Verùm Romani inita iam consuetudine pellendi pontifices, hunc quoque seditionibus fatigant. Accersito enim Iofredo Campaniæ comite. Lateranenses ædes vi irrumpentes. Ioannem capiunt, captumque primo in Hadriani molem perducunt, mox inde hominem in Campaniam exulatum mittunt. Verùm interfecto Iofredo eiusque vnico filio à Ioanne Campano principe, pontifex vndecimo mense sui exilij Romam propere rediit. Otho præterea cognita pontificis calamitate, cum Othone filio ingentibusque copijs magnis itineribus Romam perueniens, consules & præfectum cum Decarchonibus captos in vincula conijcit, sciturus coniurationis capita. Quæstionibus autem re cognita, consules in Germaniam mittuntur: Decarchones verò laqueo suspensi, pœnas statim dedere. Petrus autem vrbis præfectus malorum omnium fons & origo, diu cum ignominia per publica vrbis loca tractus ac virgis cæsus, in Germaniam vinctus mittitur. Sunt qui scribant Petrum ipsum ex carnificandum pontifici traditum abrasa barba, capillis suspensum ad caput equi Constantiniani aliquandiu stetisse, vt eius exemplo talia facinora malefici declinarent. Inde autem ablatum, asinoque superimpositum, verso ad clunes vultu, & manibus sub cauda ligatis, atque ita per vrbem ductum, & virgis cæsum ferè vsque ad interitum fuisse: postea verò in Germaniam exulatum missum. Hac etiam seueritate (exempli gratia) in Iofredum à Ioāne principe Campano (vt diximus) cæsum, imperator vsus est, vt eius ac filij cadauera

137. Pont.

è loco

è loco sacro tracta, in profanum proijci iusserit. Intereà verò Sclaui, qui Hadriani tertij pontificis, & Suerophyli principis Dalmatiæ tempore fidem Christi susceperant, in Italiam traijcientes, Sarracenos ingenti clade superatos monte Gargano deiecerunt. Horum autem exemplum & virtutem imitati Vngari, reliquias Sarracenorum ita attriuere, recuperata Consentia iam ab hostibus capta, vt Othoni magni Othonis filio eò cum exercitibus misso, haud difficilè fuerit reliquias bellorum absoluere. Nec contentus Sarracenos cædere, Græcos quoque qui cum Mauris fœdera inierant, grauissimis prœlijs ita perdomuit, vt eos ferè omni Calabria & Apulia eiecerit. Sunt qui scribant idcirco Othonem Græcos persecutum fuisse, quia Nicephorus Constantinopolitanus imperator filiam iam ei pactam, in matrimonium daturum se negabat. Constat tamen Othonem ipsum adolescentem egregium, pulso Nicephoro & Ioannem filium in imperio confirmasse, & Theophaniā sororem in vxorem accepisse, quam quidem Ioannes tertiusdecimus vnà cum marito apud Lateranensem basilicam corona imperij exornauit, annuente Othone sene, qui filium consortem imperij creauerat. In tanta autem & tam publica lætitia, Campana ecclesia Metropolitanæ nomen à Ioanne pontifice consecuta est. Otho verò in Germaniam proficiscens, senio confectus, Viennæ moritur: quem non ita multò pòst Ioannes pontifex sexto pontificatus sui anno, mense xj. die v. subsecutus est. Eius in morte dies xiij. sedes tum vacat.

BENEDICTVS VI.

138. Pont.

Benedictus sextus, patria Romanus: Ioanni in pontificatu & calamitatibus successit: à Cintio enim Romano ciue & quidem præpotenti captus, in Hadrianam molem (quam sancti Angeli arcem nunc vocant) custodiam noxiorum, vel potius innocentium includitur, eodemque in loco non multò pòst strangulatur: vel (vt Cusentinus refert) fame moritur. De tanta iniuria nullam sumptam esse vimdictam, vel à ciuibus Romanis aduersæ factionis, vel ab Othone imperatore, non possum ego non admirari, præsertim cum Otho ipse vir optimus sit habitus, & ecclesiæ Romanæ defensor acerrimus. Sed vereor ne talia fuerint Benedicti merita, quale præmium à Cintio consecutus est. Malè tamen à Cintio actum est: neque enim ad se pertinebat, etiamsi Benedictus grauiter deliquisset, pontifici manus inijcere. Sed heus, vt rerum omnium vicissitudo est. Nam Romani pontifices nostra ætate Romanos ciues, aut delinquentes, aut ob potentiam suspectos, eò loci tanquam in Tullianum carcerem includunt & macerant. Crediderim ego Othonem alijs negocijs implicitum, Romani pontifici præstare auxilium nequisse, ob eamque rem anno primo, mense sexto, pontificatus sui mortuum esse.

DONVS II,

139. Pont.

Donus secundus, patria Romanus, tantæ modestiæ fuit, vt si nihil in pontificatu gesserit, quo magnopere laudaretur, non tamen vel aliqua iniuria affectus, vel ignominia notatus est. Huius autem tempora, ne omnino obscura essent, effecere res quædam, tum à principibus quibusdam, tum à sanctis viris gestæ.

Nam Baianus artis magicæ peritus Bulgarorum princeps, ita Basilium & filium Constantinum Byzantinos principes bello vexabat, vt paulum ab capienda vrbe regia abesset, negligentia Græcorum propè derelicta. Inita tamen sunt inter eos fœdera, licet non æqua, & pax composita est. Adalbertus autem Bothemus Pragensis episcopus tātæ sanctitatis tum habitus est, vt diuino spiritu impellente in Pannoniam descedens, & Regem Vngarorū baptizauerit, & omnes prouinciæ episcopos ad bene de Deo promerendum exemplo & vita instruxerit. Profectus deinde in Prusiam, dum fidem Christi quàm diligētissimè prædicat, martyrio coronatur. Ferunt & beatum Eduardum Angliæ regem, sanctitate in pretio tum habitum fuisse quem certè nouercæ dolis & fraude interfectum constat. His addit & Richardus scriptor sanctum Maiolum abbatem, qui in Cluniaco magnum sui apud posteros vita & miraculis exemplum reliquit.

Donus autem anno pontificatus sui primo moritur, & in basilica Petri sepelitur: diebus tantummodo duobus sedes tum vacat.

BONIFACIVS VII.

140. Pont.

BONIFACIVS septimus, cuius cognomen & patria ob ignobilitatem credo reticetur, pontificatum malis artibus adeptus, malè etiam amisit. Nam inito magistratu conspirantibus simul bonis ciuibus, relinquere vrbem coactus, preciosissima quæq; è basilica Petri subtrahens Cōstanstinopolim confugit: vbi tandiu substitit, quoad diuendit is,

quæ sacrilegio abstulerat, magnam vim pecuniarum comparasset, quibus tanquam adminiculis occupandæ tyrannidis fretus, vrbem repetit, ciues Romanos largitione corrupturus. Obstabant conatibus suis viri boni, maximè verò Ioannes diaconus cardinalis, quem captum adiuuantibus quibusdam perniciosis hominibus, oculis statim priuauit. Atque ipse tantorum malorum auctor gliscente maiorem in modum seditione, siue timore, siue pœnitentia patrati sceleris, turpiter vitam finiuit. Vide quæso quantum degenerauerint hi pontifices à maioribus suis, qui hanc rempublicam Christianam tam amplam, tamque magnificam suo sanguine nobis reliquere. Pontifex Romanus sacrorum pater & rex, sacra ipsa furto abstulit: & qui vindicare sacrilegia debuerat, tanti sacrilegij factus est auctor. Hoc autem contingere in quauis rep. consueuit, quando plus malorum ambitio & auaritia valet, quàm bonorum virtus & grauitas. In clerum igitur deligendi essent, quorum vita & doctrina probata sit: non autem hi, qui cùm nil virtutis & religionis habeant, ambitione & largitione sibi potentiam quærunt. Vixit autem Bonifacius in pontificatu mensibus septem, diebus v. Vacat tum sedes dies viginti.

BENEDICTVS VII.

141. Pont.

Benedictus septimus, patria Romanus, statim inito pontificatu, Arnulphum episcopum Remensem seditione quorundam pulsum, habita synodo in integrum restituit.

Eo maximè tempore, quo Otho secundus & Henricum Bauarorum ducem rerum nouarum cupidum perdomuit, & in Lotharium mouit, qui Lotharingiam Romani imperij prouinciam occupauerat, Aquisgranensemque agrum populatus fuerat. Otho autem superato Lothario, vastatisque Suessionum agris ac incensis Parisiorum suburbijs, dum in patriam copias reducit, apud Auxonam fluuium nonnihil incommodi accipit. Deinde verò comparato maiore exercitu in Italiam contra Basilium & Constantinum imperatores Græcorum veniens, qui iam Calabriam & eam partem Italiæ occupauerant, quæ ad Siciliam vergit, apud Basentellum superatus, scapham conscendens, salutem sibi fuga quærebat: A piratis autem fortè fortuna captus, in Siciliam defertur. Verùm Siculi redempto homine, ac Romam misso, de piratis autem supplicium sumpsere. Otho deinde comparato satis iusto exercitu, animaduertere in Romanos & Beneuentanos constituerat, à quibus initium fugiendi factum fuerat, dum ad Basentellum contra Græcos pugnaretur, agere id in Romanos minus tutum visum est. In Beneuentanos itaque conuersus, vrbem capit & incendit, translato inde sancti Bartholomæi corpore, Romæque in insula Tiberina collocata, eo loci maximè, qui olim Iouis hostia Lycaonia dicebatur, quique triremis puppim præ se fert. Nam insula vt adhuc ex Tiburtino lapide cernitur, triremis formam habuit, ad similitudinem illius credo, qua Æsculapius Romam aduectus est: visitur adhuc serpens lapidi insculptus, visuntur transtra, adeo viri illi excellentes studiosi erant vel naturam in artem redigere, vel artem ad naturam. Ad Othonem redeo, qui non multo post translatum sancti Bartholomei corpus Romæ moritur, & in vestibulo beati Petri (paradisum vocant) labro porphyretico, quod adhuc introeuntibus ad læuam apparet, honorificentissimè sepelitur. Cum autem de creando nouo imperatore consultatio haberetur, & alij Othonem tertium secundi filium, alij verò Henricum Bauariæ ducem, primi Othonis ex fratre nepotem exposcerent, instarentque Itali quidam, vt Crescentio Nomentano viro clarissimo res committeretur, Germani statim, qui tum frequentes Romæ aderant, Othonem tertium delegere.

Bartholomæi corpus transfertur.

Instabat Benedictus vir optimus vnumquenque rogando, vt in creando imperatore reipub. Christianæ consulerent, quæ tum maximè perito & solerti gubernatore indigebat. Tandem verò ne seditio aliqua oriretur, Germanorum sententiam approbat. Moritur & ipse pontificatus sui anno octauo, mense sexto. Vacatque sedes diebus quinque Valderico Amburgensi episcopo tum maximè in pretio existente doctrina, moribus, & sanctitate vitæ.

IOANNES XV.

142. Pont.

Ioannes decimusquintus, patria Romanus, vel (vt nonnulli volunt) Papiensis, post adeptum pontificatum mense tertio à Romanis capitur & in mole Hadriani, vt publica custodia inclusus, ibi tandiu pedore carceris, inedia & molestia animi maceratur, quoad vitam turpiter finiuit. Sunt qui scribant eum vi mortuum fuisse à Ferrucio Bonifacij septimi parente magnæ potentiæ viro, ob eam rem credo, quod filio in pontificatu aduersatus fuisset. Vtcunque est, constat eum in carcere mortuum & in basilica Petri sepultum. Deiectúsne pontificatu fuerit, vel ob impotentiam & tyrannidem, vt quidam coniectant, vel ob inuidiam maleuolorum & seditiorum quorundam, haud satis constat: adeo sunt confusæ istorũ temporum historiæ.

Fuisse tamen in pretio hac tempestate constat & Odilonem abbatem Cluniacensem & Berengarium Turonensem, viros sanctitate & doctrina insignes, quanquam sint qui dicant Berengarium amplitudine doctrinæ confisum, primo in fide errasse, cum de sacramento eucharistiæ malè opinaretur, erroremque suum postea publico concilio Romæ habito emendasse, ac statim omisso studio sophisticæ disciplinæ, cum esset archidiaconus Andegauensis, omnia pauperibus erogans, labore manuum suarum victum sibi quæsiuisse.

IOANNES XVI.

143. Pont.

IOannes decimussextus, patria Romanus, patre Leone presbytero, è regione Gallinæ albæ, pontificatum adeptus, miro odio in clericos exarsit, vnde merito ab ipsis clericis odio habitus est, maximè vero quod diuina humanaq; omnia cognatis & affinibus suis elargiebatur, posthabito Dei honore & Romanæ sedis dignitate, quem certè errorem ita posteris tradidit, vt ad nostram quoque ætatem peruenerit. Qua quidem consuetudine nil certè dici perniciosius potest, cum non ob religionem & Dei cultum appetere pontificatum nostri sacerdotes videantur, sed vt fratrum vel nepotum vel familiarium ingluuiem & auaritiam expleant. Apparuisse cometem tum ferunt futuræ calamitatis indicium: nam & fame & peste diu laboratum est, & terræmotu Beneuentum ac Capua concussa, eaque mala ob superbiam & rapacitatem pontificis, contemptumque Dei & hominum accidisse putatum est. Moritur autem Deo volente octauo pontificatus sui mense, sepeliturque in basilica Petri.

IOANNES XVII.

144. Pont.

IOannes decimusseptimus, patria Romanus, pontificatum inijt Othone imperante, sed nondum coronam imperij adepto. Fuit autem Ioannes vir tantæ doctrinæ, vt multa quidem eleganter ediderit, quemadmodum Martinus scribit. Agitatus deinde seditionibus á Crescentio consule Romano, imperiũ vrbis sibi vendicare conante, cupiditati hominis cedens, exulatum in Hetruriam abiit. At verò Crescentius cognita Ioannis indignatione, qua percitus Othonem contra se cum exercitu in Italiam vocabat, ipsius pontificis cognatos & amicos, qui in vrbe remanserant, ad hominem mittit rogatum, vt omissa accersendi Othonis cura, ad vrbem cum potestate redeat, polliceturque se ei rebus in omnibus obtemperaturum. Precibus autem suorum motus Ioannes, veritus etiam, ne si Otho cum exercitu Italiam ingrederetur, plus maleficij, quàm beneficij secum afferret, ad vrbem veniens, prodeunte obuiam Crescentio cum omnibus magistratibus, & vrbana multitudine, in ædes Lateranenses magno comitatu introducitur: quasdam in vestibulo eius pedes Crescentius & omnes seditionis auctores, petita venia, exosculati sunt, atque ita in concordiam redacti, vitam simul quietè traduxere.

Feruntt um Henricum abbatem Lobiensem in Lotharingia, & Adeoboldum episcopum Vltraiactensem, qui multa in laudem beatæ virginis, sanctæque Crucis scripsit, & Albonem abbatem Floriacensem (qui postea in Vasconia ob fidem Christi martyrium passus est) doctrina, religione, sanctitate, magno in pretio habitos.

Moritur autem Ioannes pontificatus sui anno decimo, mense sexto, die decimo. Vacat tum sedes diebus sex.

GREGORIVS V.

145. Pont.

GRegorius quintus, natione Saxo, patre Othone, Bruno ante vocatus, Othonis tertij auctoritate ob affinitatem pontifex creatur. Verùm abeunte in Germaniam Othone, seditionibus Romanorum exagitatus, in Etruriam primò, mox in Germaniam ad imperatorem confugit. Interim verò Romani Crescentium denuo cum summa potestate consulem decernunt, qui statim Ioannem quendam natione Græcum, episcopum Placentinum, non minus pecuniosum, quàm doctum, pontificem creat, cuius certè nomen inter pontifices quidam supprimunt, vtpote minus legitimè creatum: alij verò xvij. hunc vocant, quòd populi clerique Romani consensu, ad quos electio spectabat, pontificatum inijsset. Ad Crescentius cognito Othonis cum magno exercitu ad vrbem aduentu, vrbis mœnia & portus quàm diligentissimè firmat, molem Hadriani munit, positis in vnaquaque statione firmissimis præsidijs. Hinc est quòd postea moles Hadriani, Crescentij arx appellata est, sumpto nomine ab ipso munitore Crescentio. Superueniente deinde imperatore, vrbemque oppugnare adorto, populus Romanus cum nequaquam tantis copijs par esse posset, clementia Othonis fretus, Germanis portas aperit. Tum Crescentius & Ioannes consilij & auxilij inopes, in arcem Hadriani confugientes, sese acriter contra hostes tuebantur. Verùm proposita spe veniæ, dum ex arce ad imperatorem se conferunt, multis vulneribus à multitudine Crescentius confoditur. Ioannes autem, effossis prius oculis, pontificatu simul & vita priuatur, in pristinamque sedem Gregorius xj. mense posteaquàm pulsus fuerat, restituitur.

Is au-

Is autem cognita imperij imbecillitate varietateque fortunæ, quò diutius apud Germanos summa potestas remaneret, illeque ceteris præesset, qui virtute & dignitate cæteris præstaret, sanctionem retulit haud abnuente Othone de imperatore eligendo anno Christi M. ac secundo, quam vsque ad tempora nostra seruatam videmus, Videlicet solis Germanis licere principem deligere, qui Cæsar & Romanorum rex appellatus, tum demum imperator & Augustus haberetur, si eum Romanus pontifex confirmasset. Hos autem imperatoris eligendi auctoritatem primo habuisse Ptolemæus refert, archiepiscopum Maguntinum Germaniæ, archiepiscopum Treuerensem Galliæ, archiepiscopum Coloniensem Italiæ nomine. His additi & iiij. principes, Marchio Brandemburgensis, imperatoris post electionem camerarius, comes Palatinus qui dapes, dux Saxoniæ qui ensem fert. Sunt qui scribant Bohemiæ regem vij. electorem, imperatoris pincernam esse: hisque in eligendo additum esse ad tollendam discordiam partium: ad vtros enim inclinasset, ea pars certè potior habebatur. Tulisse hoc iniquo animo Francos aiunt. Verùm quia in Ludouico Lotharij filio genus Caroli Magni defecerat, regnumque illud ad Hugonem ducem cognomento Caputium venerat (nam à regibus ad duces res aliquandiu translata est) repetere imperium destitêre: maximè verò quòd ipsi duces noui homines, illa fortuna tum contenti, moliri maiora non sunt ausi: quippe qui nondum bene regni fundamenta iecerant. Laudatur tamen, & meritò quidem Robertus magni Hugonis filius, regnum à patre accipiens fortitudine, iustitia, modestia & religione. Hic enim etsi rei militaris admodum studiosus erat, tum vbi per otium licebat, ita Dei templa frequentabat, diuinaque officia celebrabat, acsi sacrorum omnium initiatus fuisset. Ferunt cantum illum eius inuentum fuisse, Sancti spiritus adsit nobis gratia. His artibus autem non minus quàm armis crediderim ego Robertum conciliasse sibi animos vulgi, eosque à prima illa Caroli Magni stirpe, ad genus suum nouum transtulisse. Ferunt tum quoque magno in pretio fuisse Robertum quendam Carnotensem episcopum doctrina & sanctitate vitæ. Multa enim scripsit, & canendi modum in sacris meliusculum reddidit. Gregorius autem ij. pontificatus sui anno, mense v. moritur. Vacat tum sedes diebus xv.

Germanis solis electio imperatoris permissa.

Principes electores.

ANNOTAT.

Quæ hic Platina de electoribus tradit, satis à me examinata sunt in libro quem de comitijs imperatorijs scripsi. Nam quæ sub Gregorio X. instituta sunt, quinto adscribunt. Huius sepulcrum adhuc in basilica sancti Petri propè altare sancti Andreæ extat cum hoc epitaphio,

Hic, quem tegit humus, oculis vultuq; decorum,
Papa fuit Quintus nomine Gregorius.
Ante tamen Bruno Francorum proles
Filius Othonis de genitrice Iudith.
Lingua Teutonicus Vangia doctus in vrbe
Sed iuuenis cathedram sedit Apostolicam.
Ad binos annos, & menses circiter octo
Ter senos Februo connumerante dies.
Pauperibus diues per singula sabbata vestes
Diuisit numero cautus Apostolico.
Vsus Francisca vulgari, & voce Latina
Instituit populos eloquio triplici.
Tertius Otho sibi Petri commisit ouile
Cognatis manibus vnctus in imperium.
Exuit, & postquam terrenæ vincula carnis
Æquiuoci dextro substituit lateri.
Discessit xij. Kal. Mart.

IOANNES XVIII.

Ioannes decimusoctauus, Placentinus episcopus, vt diximus, potentia Crescentij Romani consulis fretus, quem pecunia corrupisse creditum est, tempore Gregorij quinti per factionem pontificatum occupat. Tantum enim pecuniarum ex Constantinopoli ad vrbem secum detulerat, vt constantes etiã sua largitione ad maleficium impelli potuissent, nedum Crescẽtius homo auarissimus & regnandi cupidus. Miror ego historicos Ioannem ipsum inter pontifices numerasse, cum viuente adhuc Gregorio sedem occupasset, nisi fortè in conscribendis pontificum vitis ita faciendum censent, vt in perpetua historia fit. Nam & tyrannorũ peruersè facta, optimorum principum rebus gestis annumerantur, vt quantum inter se boni & mali dissideant, à legentibus cognosci possit, quò malorum exẽplo à vitijs deterreantur: & bonorũ exẽplo ad virtutẽ impulsi, vitã ducãt in terris felicẽ & beatã: qua quidẽ beatitudine

146. Pont.

Ioannes caruit, fur certè in pontificatu & latro: non enim, vt par fuerat per ostium intrauit. Moritur autem, atque cum ignominia quidem decimo vsurpati pontificatus mense. Vacat tum sedes dies viginti.

147. Pont.

SILVESTER II.

Siluester secundus, Gerebertus antea vocatus, natione Gallus, malis artibus (vt aiunt) pontificatum adeptus est. Adolescens enim & Floriacensi cœnobio in Aureliana diœcesi posito dedicatus monachus & addictus relicto monasterio, diabolum secutus, cui se totum tradiderat, Hispalim ciuitatem Hispaniæ bonarum artium causa peruenit. Erat enim admodum doctrinæ & litteraturæ cupidus, qua in re tantum profecit, vt breui ex discipulo optimus præceptor sit habitus. Discipulos autem eius hos fuisse Martinus testatur, Othonem imperatorem, Robertum Franciæ regem, Lotharium virum nobilitate & doctrina insignem, qui postea Senonensis archiepiscopus creatus fuit. Gerebertus igitur ambitione & diabolica dominandi cupiditate impulsus, largitione primò quidem archiepiscopatum Remensem, inde Rauennatem adeptus, pontificatum postremò, maiore conatu adiuuante diabolo, consecutus est, hac tamen lege, vt post mortem totus illius esset, cuius fraudibus tantam dignitatem adeptus erat. Nam cùm Gerebertus regnandi cupidus, diabolum sciscitaretur, quamdiu in pontificatu victurus esset, respondit humani generis hostis ambiguè, vt solet: si non attigeris Hierusalem, diu viues. Dum itaque pontificatus sui anno quarto, mense vno, die decimo in basilica sanctæ Crucis in Hierusalem Romæ sacrificaret, fato moriturum se statim cognouit, vnde pœnitentia motus & errorem suum coram populo fassus, omnes primò posthabita ambitione & diabolicis fraudibus, ad benè & sanctè viuendum adhortatus est: deinde verò vnumquenque rogauit, vt post mortem truncum corporis sui laceri & disiecti, quemadmodum merebatur, bigæ super imponerent, eoque loci sepelirent, quò sponte ab equis vectum foret. Ferunt itaque Dei nutu & prouidentia, vt scelerati sciant apud Deum locum veniæ sibi relictum esse, si in vita aliquando eos pœnituerit, equos ipsos sponte ad Lateranensem basilicam peruenisse, eoque loci sepultum eius corpus fuisse. Scribit idem Martinus tam ex collusione osium, quàm ex sudore ipsius sepulchri, vel humectatione potius, deinceps morituri pontificis signa, & quidem manifestissima colligi, idque ipsius sepulchri epitaphium indicare. Verùmne sit, an secus, ipsi pontifices viderint, ad quos pertinet.

ANNOTAT.

Huius in bibliotheca Alexandri Fornasii cardinalis amplißimi extat in membranis scriptus vetustißimis characteribus liber, cum hac præscriptione. INCIPIT LIBER GEOMETRICÆ ARTIS EDITVS A DOMINO GERBERTO PAPA ET PHILOSOPHO QVI ET SILVESTER II. EST NOMINATVS. *Cuius mortis fabulam ex Martino Cistertiense, & additionibus Galfridi in chronicum Sigeberti sequutus est Platina, quare nihil absurdius, magisq́ inter se repugnans. Non poßum certe non mirari tantam fuisse hominum in eiusmodi rebus perquirendis negligentiam, immo facilem credulitatem, vt viris optimis, & doctißimis ab horum, & sequentium temporum parum diligentibus scriptoribus talia crimina impingi impunè non solum permiserint; verum inscitiam quoque ipsorum sequuti sint. Vir fuit Siluester II. vt Annonius lib. 5. de rebus gestis Francorum cap. 46. Guillelmus bibliothecarius: Vetustißimus liber regni Siciliæ, qui est in bibliotheca Vaticana, & alij tradunt, doctißimus: Mathematicus, & philosophus egregius, monachus ex Floriacensi cœnobio, propter insignem doctrinam primum archiepiscopus Remensis, deinde ab Othone III. imperatore archiepiscopus Rauennas, demũ papa creatus, quod omnes etiam horum temporum scriptores referunt. Verùm quoniam rari admodum tunc in occidente erant, qui philosophiæ, & mathematicis operam darent, si quis eiusmodi essèt, ab imperito vulgo statim magus, & nigromanticus vocabatur. cæterùm hanc de morte eius, siue diaboli percußione famam alibi commodius conuellam. Addam tantum eius sepulcri, quod Laterani adhuc visitur, elogium, quanquam barbarum, rem tamen totam aperiens, ab eius successore Sergio papa factum, sit.*

Iste locus mundi, Siluestri membra sepulti,
Venturo Domino conferet ad sonitum,
Quem dederat mundo celebre doctißima virgo,
Atque caput mundi culmina Romulea.
Primùm Gerbertus meruit Francigena sede,
Remensis populi Metropolim patriæ.
Inde Rauennatis meruit conscendere summum,
Ecclesiæ regimen nobile sitq́ potens.
Post annum Romam mutato nomine sumpsit,
Vt toto pastor fieret orbe nouus.

Cui nimium placuit sociali mente fidelis,
Obtulit hoc Cæsar tertius Otho sibi.
Tempus vterque comit clara virtute sophiæ,
Gaudet & omne seclum, frangitur omne reum.
Clauigeri instar erat, cœlorum sede potitus,
Terna suffectus, cui vice pastor erat.
Iste vicem Petri postquam suscepit, abegit
Lustralis spatio sæcula morte sui.
Obriguit mundus discussa pace triumphus,
Ecclesiæ mutans dedidicit requiem.
Sergius hunc loculum miti pietate sacerdos,
Successorq; suis compsit amore sui.
Quisquis ad hunc tumulum deuexa lumina vertis,
Omnipotens Domine, dic miserere sui.

OBIIT ANNO DOMINICÆ INCARNATIONIS M III. INDICTIONE I. MENS. MAI. DIE XII.

IOANNES XIX.

IOannes decimusnonus, cuius cognomentum & patria ob ignobilitatẽ ignoratur, quarto mense, die xx. post initum pontificatum moritur. Vnde ob breuitatem pontificatus nil ab eo, vel à quopiam alio gestum memoria dignum scribitur, nisi quod illo quinquemestri pontificio multa prodigia apparuere, futura mala indicantia: visus & cometes, & terræ motu multæ vrbes concussæ. *148. Pont.*

In his autem malis vnicum leuamen Hugo præfectus Othonis in Italia, & Etruriæ gubernator est habitus, adeò enim iustè & integrè prouinciam sibi creditam rexit, vt optimi principis desiderium nemini non prouincialium reliquerit. Quem posteà Pistorij mortuum Etrusci omnes non secus ac publicum parentem luxere, nullo non genere honoris funeri eius adhibito. Placuit hoc loco Hugonis laudes commemorare, vt gubernatores prouinciarum intelligant, satius esse bene & integrè viuendo laudem & gloriam, quàm malè agendo diuitias malè partas cum ignominia & nota sempiterna reportare. *Satius est bene viuendo laudem & gloriã quã male agẽdo diuitias cũ ignominia reportare.*

IOANNES XX.

IOannes vigesimus, patria Romanus, è regione portæ Metodij, pontificatum iniens, ad otium conuersus, nil dignum memoria gessit. *149. Pont.*

Laudari vel maximè Robertus rex Franciæ potest, qui ea tempestate non minus piam, quàm regalem vitam ducebat. Nam & doctrina & sanctitate omnes reges Christianos ita anteibat, vt disputationibus nulli secundus haberetur: longè aliter sentiens, quàm quod nostrorum temporum reguli arbitrantur, nequaquam principe dignum esse dictitantes, scire literas, cùm maximè deceat, qui populos regunt, bene gubernandi rationem ex aliorum præceptis colligere: quod fieri sine doctrina & lectione non potest. Quid enim aliud est princeps illiteratus, quàm imago leonis ceteris feris imperantis? Sedent affectus tum suos, tum populorum necesse est, qui digni haberi volunt vt alijs imperent. Meritò igitur Robertum laudamus, cuius præterea tanta fuit religio, vt quoties sibi per occupationes bellicas liceret, horas canonicas vnà cum sacerdotibus caneret. Hac autem pietate hoc meritum ferunt, cum oppidum quoddam ex hostibus obsideret, neque horas suas intermitteret, mœnia hostium diuinitus corruerent, statimque irruentibus suis oppidum caperetur. *Robertus rex Francorum.* *Princeps illitteratus.*

Ioannes verò (vt quidam auctores ferunt) pontificatus sui anno quarto, mense item quarto moritur, sepeliturque in basilica Petri. Vacat tum sedes diebus vndeuiginti.

ANNOTAT.

Ioannes hic quem xxi. Platina vocat, se ipse xix. appellat, in suis, quæ apud me extant diplomatibus, item publicarum tabularum instrumentis suo tempore factis, quare Ioannes illi, quos nos xxi. xxij. & xxiij. vocamus xx. xxi. & xxij. dicendi essent.

SERGIVS IIII.

SErgius quartus, patria Romanus, patre Martino, vir sanctißimæ vitæ gratæque consuetudinis, & antè pontificatum & in ipso magistratu fuit. In pauperes liberalis, in amicos & familiares iucundus, in delinquentes clemens, in contumaces modestus, Tantæ præterea prudentiæ fuit, vt toto suo põtificatu nil cõmissum sit, quo meritò reprehẽdi gubernantis neglgẽtia posit. In Deũ enim omnẽ mentem conuertens (quod facere pontifices *150. Pont.*

omnes deberent) iustè ac integrè omnia ex animi sui sententia bene natura & moribus instituti, gubernabat. Interea verò huius consilio & monitionibus principes Italiæ composito fœdere consilia ineunt pellendi Sarracenos è Sicilia. Idque moliri paribus animis & copijs instituunt.

Erant tum in Italia Tancredi magni Normandiæ ducis filij plerique quorum de numero Guillelmus cognomento Ferrabrach, tanti animi fuit, vt assumpto in societatem expeditionis Malocho Michaelis Catalaici Constantinopolitani imperatoris copiarum duce, Sarracenos è Sicilia breui expulerit, adiuuantibus etiam Campano & Salernitano principibus. Verùm cum posteà Malochus prædam malignè diuideret, Guillelmus dissimulandum esse ad tempus ratus, in Italiam rediens cum quadraginta millibus Normannorum militum, qui tum ab expeditione Hierosolymitana redierant, Apuliam Græcis obtemperantem occupat: ad Melphiam Malochum cum exercitu occurrentem fundit fugatque. Atque ita virtute Guillelmi à Græcis ad Normannos regnum Apuliæ transit. Verùm posteà mortuo sine heredibus Guillelmo Drogo frater, Drogoni autem Hunfridus iunior successit. vnde posteà Robertus Guiscardi & Rogerius frater originem habuere.

Dum hæc autem in Apulia agerentur, laborante Italia, ac ferè toto orbe terrarum fame ac peste, Sergius vir sanctissimus secundo pontificatus sui anno, die quintodecimo moritur, sepeliturque in basilica Petri. Vacat tum sedes diebus octo.

BENEDICTVS VIII.

151. Pont.

BEnedictus octauus, patria Tusculanus, patre Gregorio, inito pontificatu in demortui Othonis tertij locum Henricum primum è gente Bauara imperatorem, secundum institutionem Gregorij quinti creatum, corona imperij donat. Sunt qui scribant Othonem ipsum Romæ mortuum, eiusque corpus in Germaniam delatum fuisse: alij autem in basilica Petri sepultum affirmāt. Vtcunque est, constat Henricum Bauarorum ducem virum optimum ac sanctissimum imperatorem creatum, habuisseque vxorem, quæ nequaquam mariti laudibus, pietate, religione, humanitate cederet.

Verùm dum is res Germaniæ componit, Sarraceni Italiam ingressi, Capuam occupant, Barum obsident. Barensibus autem fame laborantibus, Veneti annonam classe inportant. At verò dum nihilominus ciuitas ipsa obsideretur, ijdem Veneti adiuuantibus Græcis Sarracenos aggressi, multis interfectis, Barum obsidione liberant, anno salutis octauo & millesimo: quo quidem tempore Turci Hierosolymis captis, non tamen sepulchrum Domini ecclesiasque montis Syon aut Bethleem violauere. Laborantibus Hierosolymis succurrere Venetis erat in animo, nisi Iaderenses hostes eos distinuissent. Quos quidem Veneti apud Lauretum tāta clade perdomuere, vt nunquā postea inferre bellum finitimis sint ausi. Henricus autem compositis Germaniæ rebus Romam veniens accepta imperij corona Capuam mouens, Sarracenos inde expulit, ac Bubaganum Græcorum ducem, qui Mauris fauerat, acerrimo bello adeo persecutus est, vt eum quoque è Troia eiecerit, quæ in finibus Apuliæ à se eo loci condita fuerat, vbi olim Hannibalis castra sunt habita. Sunt autem qui scribant Henricum cū vxore Chunegunda ita castè ac sanctè vixisse, vt vterque in morte miraculis clauerit. In vita enim nil prætermisit, quod ad honorem Dei pertineret. Nam & Bambergensem fundauit episcopatum, & sororem suam regi Vngarorum in vxorem collocauit, cuius opera rex ipse & populi omnes imperio eius subiecti, integrā Christi fidem accepere. Moritur autem Henricus decimooctauo imperij sui anno, magno de se relicto apud suos desiderio.

Bambergēsis episcopatus.

Benedictus verò mortuo Henrico, quo defensore rebus in omnibus vtebatur, per seditionem alio in locum eius suffecto pellitur. Verùm postea inita cum inimicis suis concordia pulso adulterino pontifice, in vrbem cum dignitate rediens, vndecimo pontificatus sui anno, mense vno, die xiij. moritur, sepeliturque in basilica Petri. Sunt etiam qui referant episcopum quendam die in solitudine vidisse Benedictum equo nigro insidentem, eumque interrogasse, quid causæ esset, cur mortuus equo nigro veheretur: Tum Benedictum hominem rogasse; vt pecunias, quas occultauerat (locum indicat) pauperibus suo nomine erogaret: quæ antea datæ fuerant eleemosynarum nomine, nil ei profuisse, quia ex rapinis partas constabat. Facit mandata episcopus, ac statim episcopatu se abdicat, & vitam monasticam amplectitur. Scribit Vincentius Gerardum Canodiensem episcopum, doctrina & moribus eisdem temporibus magno in precio fuisse: huic addit Guthet episcopum pragensem doctrina & sanctitate vitæ tum præcellentem, & ob eam rem ab hostibus orthodoxæ sidei martyrio coronatum. Tanta præterea eodem tempore peste laboratum est, vt plures mortui, quàm superstites sint habiti. Quam quidem calamitatem in Lotharingia fons saluberrimæ aquæ indicauit, in sanguinem tum versus.

IOANNES XXI.

IOannes vigesimus primus, patria Romanus, patre Gregorio, episcopus Portuensis, vt quidam volunt, vt alijs placet, nullis sacris antè initiatus pontificium munus suscepit, eo tempore, quo Conradus Sueuus in demortui Henrici locum triennio pòst legitimis suffragijs imperator creatur. Hoc autem interregno crediderim ego multas Italiæ ciuitates spe libertatis erectas, ab imperio defecisse. 125. Pont.

Hanc ob rem Conradus vir in re militari præstans, quippe qui apud Henricum diu ordinum dux fuerat, coactis propere copiis in Italiam descendens, primò in Mediolanenses ducit tantæ defectionis auctores, eos obsidet, suburbia incendit, excidiumque & interitum vrbi minatur. Mutata deinde sententia obsidionem soluit, Coloniensi antistite id ei suadente, quòd diceret beatum Ambrosium sibi inter missarum solennia apparuisse, exitiumque omnibus minitantem nisi ab vrbe descenderent, cuius patrocinium ipse sumpserat. Romam itaque Conradus proficiscens, accepta à Ioanne pontifice imperij corona, in Sclauos & Vngaros ducit, qui rebellantibus Italicis auxilia præstiterant, eosque breui perdomuit. At verò Rodulphus Burgundionum dux, suorum seditionibus vexatus, Conradi fidei & patrocinio se commisit. Quamobrem Burgundia deinceps imperialis prouincia aliqua ex parte habita est. Ferunt Conradum ipsum leges multas ac perutiles quidem tulisse, hanc præcipuè, vt cuiuis principi capitale esset pacem & quietem prouinciarum turbare. Hac itaque ratione motus, Lapuldum comitem Germaniæ acerrimè persecutus est, quòd ab eo turbandi otij & quietis initium ortum fuerat. Nuncios præterea misit, qui Græcis & Normannis inter se de regno Apuliæ concertantibus imperarent, vt ab armis discederent. Romanis quoque exitium interminatus est, si diutius quemadmodum cœperant, pontificem seditionibus vexassent, cuius tempore quorundam abbatum sanctitate & vita monastica religio in Gallia præcipuè floruit, & Himericus beati Stephani Vngarorum regis filius, sanctissimus ob miracula est habitus. *Burgundia Imperialis prouincia.*

Ioannes autem, cuius vita mirificè laudatur, vndecimo pōtificatus sui anno, die nono moritur. Vacat tum sedes diebus octo.

BENEDICTVS IX.

BEnedictus nonus, vt quidam volunt, Ioannis nepos, patria Tusculanus, patre Alberico, eo tempore pontificatum inijt, quo Cumitus Anglorum rex, voti & religionis gratia Romam venit, qui voti compos factus, in patriam rediens, filiam suam Henrico Conradi filio in matrimonium locat. 153. Pont.

Verùm non ita multò pòst Conrado vita functo, Henricus filius eiusdem nominis secundus, patri succedens comparato statim exercitu, cum Olderico Boemorum rege dubio marte decertat. Repetito deinde certamine Oldericum superat & capit, vectigalemque factum incolumem dimittit. Mouens deinde in Vngaros de regno inter se dissidentes, Petrum ab Alboino pulsum in regnum restituit.

Interim verò Romani Benedictum hominem ignauum, & nullius pretij perosi, è sede deijciunt, in eiusque locum sufficiunt Ioannem Sabinum episcopum, Siluestrum tertium appellantes, quo post nouem & quadraginta dies pulso, denuo Benedictus restituitur. Is autem cum cerneret se iterum subiturum eadem discrimina, Ioanni archipresbitero sancti Ioannis ad portam Latinam, qui postea Gregorius sextus appellatus est, pontificium munus libere cessit: vel (vt quidam affirmant) vendidit. Hanc ob rem meritò ab omnibus benedictus ipse accusatus est, & iudicio diuino damnatus. Constat enim simulacrū eius admodum mōstruosum post mortem cuidam apparuisse: interogatumque quid illa horrida imago præ se ferret, cùm antea pontifex fuisset. Quia (inquit) in vita sine lege & ratione vixi, ideo volente Deo & Petro, cuius sedem omnibus probris fœdaui, simulacrum meum plus feritatis quàm humanitatis in se habet. Nam cum annis decem, mensibus quatuor, diebus nouē per interualla sedem Petri occupasset, tandem moritur. Nec vacasse tum sedes dici potest, cùm pontificatum vendiderit. Sunt qui scribant hoc tempore Gerardum Venetum Vngarorum episcopum, virum optimum & doctissimum, ab hostibus Christianæ fidei martyrium æquissimo animo passum. Ad currum enim ligatus, ex altissimo monte in præceps demittitur ac laceratur.

SILVESTER III.

SIluester tertius, patria Romanus, patre Laurentio, in locum pulsi Benedicti subrogatus, non diu in Pontificatu mansit. Nono enim & quadragesimo die factione suorum Benedictus restituitur. Eò enim tum pontificatus deuenerat, vt qui plus largitione & ambitione non dico sanctitate vitæ & doctrina valeret, is tantummodo dignitatis gradum 154. Pont.

bonis oppresſis & reiectis obtineret, quem morem vtinam aliquando non retinuiſſent noſtra tempora. Sed hoc parum eſt, peiora (ni Deus caueat) viſuri aliquando ſumus. Ad Silueſtrum redeo cardinalem Sabinum pontificem creatum, non dico à collegio patrum, quod tolerabilius fuiſſet, ſed largitione, vt quidam tradunt: quo quidem pulſo ac merito, cum non per oſtium, ſed per poſticum intraſſet vt fur & latro, Benedictus denuo reſtituitur tumultuante vrbe, & nunc alium appetente, quod fieri ab his populis conſueuit, qui duce & rectore carent, quique malos pluris, quàm bonos faciunt.

GREGORIVS VI.

155. Pont.

GRegorius ſextus, ſancti Ioannis ad portam Latinam archipresbyter, pontificatum (vt diximus) à Benedicto nono accepit. Has ob res Henricus ſecūdus in Italiam cum magno exercitu veniens, habita ſynodo, cum Benedictum nonum, Silueſtrum tertium, Gregorium ſextum tanquam tria teterrima monſtra abdicare ſe magiſtratu coegiſſet. Suidegerum Bambergenſem epiſcopum, cui Clementi ſecundo appellatio fuit, pontificem creat. Gilbertus tamen hiſtoriarum ſcriptor, affirmat Gregorium bene de eccleſia Dei meritum eſſe cùm ſedis apoſtolicæ dignitatem negligentia priorum pontificum labefactatam, ſua auctoritate & animi magnitudine breui reſtituerit. Nam & ditionem eccleſiæ recuperauit, & latrones circa vrbem poſitos, quorum ſæuitia peregrini ad vrbem religionis cauſa accedētes necabantur è medio ſuſtulit, prius execrationibus & interdictis admonitos, deinde vi & armis domitos. Hanc ob rem ferunt à perniciosis hominibus vulgò homicidam, ſimoniacum & ſanguinis humani appetentiſsimum habitum, idque à Cardinalibus etiam quibuſdam prædicari ſolitum. Motum itaque Gregorium ipſum in ea ægritudine, qua poſtea moritur, Cardinales ad ſe vocatos verbis caſtigaſſe, quodque iuſtè & ſanctè feciſſet, ipſi liuore moti reprehenderent: & vt, inquit, ſcire poſsitis, vbi mortuus fuero, rectè an perperam fecero, corpus meum antè fores eccleſiæ ſiſtite vectibus obſeratas: ſi diuino nutu aperientur, cenſetote me dignum Chriſtiana ſepultura: ſin ſecus corpus meum vnà cum anima damnatum, quò volueritis, eijcitote. Fecere mandata Cardinales, itaque ita portæ coorto graui vento apertæ ſunt, & corpus cum admiratione omnium & opinione magnæ ſanctitatis introlatum eſt. Hæc ferè ſunt, quæ à varijs auctoribus de Gregorio ſcribuntur: quem quidem conſtat in pontificatu ſediſſe annis duobus, menſibus ſeptem, durante ſchiſmate.

ANNOTAT.

Huius tēporis ſchiſma accurate ſane deſcribitur ab Hermanno Contracto monacho in Chronicis, Leone Oſtienſe hiſtoriæ Caſsinen. libro 11. cap. xxc. & xxcij. & Othone Frinſingenſe epiſcopis in hiſtoriarum ſuarum lib. 6. ca. 32. & 33. ex quibus ego illud diligenter in meis libris digeſsi. Illud igitur à Platina omiſſum ſcitu dignum Benedicto VIII. pulſo Silueſtrum III. ſuffectum eſſe, quo à Benedicto ipſo vrbe exacto, Benedictus ſecum ordinari fecit alium Pontificem nomine Ioannem. Atque ita tres Pontifices Romanam ſedem vexabant. Quibus proborum hominum precibus & pollicitationibus ſacerdotiorum ſuorum iuri cedentibus, quartus ſuffectus eſt Ioannes Gratianus archipresbyter S. Ioannis ante portam Latinam, Gregorins VI. vocatus, qui Cluniaci pontificatu priuatus (quo ab Imperatore Henrico tertio relegatus fuerat) mortuus eſt, & non vt Platina tradit, illo mortis genere adhuc pontifex affectus. Ea enim, quæ poſt eius mortem accidiſſe ſcribit, minus certa ſunt probatosq́; ſcriptores deſiderant. Multa de eo ſcripſit Gregorius Papa VII. qui eius diſcipulus, & alumnns fuit.

CLEMENS II.

156. Pont.

CLemens ſecundus, Suidegerus antea vocatus, Bambergenſis epiſcopus in ſynodo pontifex creatur, annuente Henrico ſecundo, vel imperante & cogente potius. Verùm Henricus accepta à Clemēte imperij corona, Romanos in verba ſua iurare coegit, pontificum electioni ſe nequaquam interfuturos, niſi iuſſu imperatoris id facere cogerentur. Videbat enim imperator eò licentiæ factioſum quenque & potentem, quamuis ignobilem deueniſſe, vt corruptis ſuffragijs tantam dignitatem conſequeretur: quæ certè niſi ſanctitate & doctrina bene meritis volente Deo demandari cuipiam non deberet. Inde verò Capuam profectus, rebus in prouincia bene diſpoſitis, conductisque eò loci militibus, qui Sarracenis hoſtibus reſiſterent. Roma deinceps in Germaniam iter facit. Abeunte itaque imperatore, vt quidam ſcribunt, Romani pontificem iniuſſu ſuo creatum, veneno è medio ſuſtulêre, pontificatus ſui menſe nono. Scribunt auctores venenum ipſum in hos vſus à Stephano paratum, qui ei in pontificatu ſucceſsit, Damaſusque ſecundus appellatus eſt, eò maximè tempore, quo Odiloni abbati Cluniacenſi in magna ſanctitate mortuo Hugo abbas ſubſtituitur, vir genere, pietate, religione, clementia, doctrina inſinis, regnante altero Henrico in Francia, Alphonſo in Hiſpania, Michaele cum filio Conſtantino Byzantij: quod quidē imperium iam tum maximè labefactatum erat.

ANNO-

ANNOTAT.

Quatuor sequentes pontifices, viros quidē sanctissimos, optimos & de Dei ecclesia bene meritos, ex imperatoris Henrici tertij, auctoritate creatos ex horum temporum scriptoribus Hermanno Contracto in Chromeo, Lamberto Schafnaburgense in historia Germanica, Othone Frinsingense lib.6.cap. 33. & alijs probatis auctoribus constat. Vnde miror Platinam optimi pontificis Damasi II. famam ita fœdasse. Sed venia dignus est: nam alios auctores minus quam par esset diligentes hac in re forte est secutus, Martinū dico & Galfridum. Post hæc tempora ob insignem librorum & auctorum copiam, quæ hactenus desiderata est, clariora & illustriora omnia erunt. Vnde ex obscurissimis tanquam tenebris historiarum egressi, paulatim in apertissimam lucem prodemus. Quare deinceps non est quod multum laborem, cum Platinæ ipsius longè post hæc accuratiorem historiam habeamus. Breui tamen quæ memoratu digna existimabo, tangam.

DAMASVS II.

157. Pont.

DAmasus secundus, natione Bauarus, cognomento Bagniarius, vel Popo, vt quidam volunt, pontificatum per vim occupat, nullo cleri populique consensu. Adeo enim inoleuerat hic mos, vt iam cuique ambitioso liceret Petri sedem inuadere. Sed obstitit Deus iustus vindex, vt is cæteris exemplo esset, ne quod virtus dare consueuit ambitione & largitione, quæreretur. Nam tertio & xx. pontificatus sui die moritur. Censent nonnulli hunc inter pontifices nequaquam numerandum esse, cum non rectè pontificatum adeptus sit. Miranturq; cur Romani tanta rei indiginitate moti contra iusiurandum Henrici iussu habitum abdicare se magistratu hominem statim non coegerint. Sed cùm breui admodum tempore vixerit, cumque vix sui colligendi Romanis facultas data sit, nequaquam eos aliqua censura dignos putauerim. Ad Leonem deinceps transeamus.

LEO IX.

158. Pont.

LEo nonus, natione Alemannus, anno Domini millesimo quadragesimonono pontificatum hac ranione inijt. Nam cum Romani legatos ad imperatorem misissent oratum, vt optimum pontificem sibi daret, is statim Baunonem episcopum Tullensem, virum bonum & simplicis ingenij, legatis & ecclesiæ Romanæ obtulit. Cui quidem Romam pontificio habitu petenti, abbas Cluniacensis, & Hildebrandus monachus Soana oriundus, obuiam facti persuasere vt deposito pontificali ornatu, Romam priuatus ingrederetur, quod dicerent Henricum nullam cteandi pontificis potestatem à Deo habere, sed ad clerum populumque Romanum id pertinere. Motus his verbis Leo, cùm etiam vocem è cœlo intereundum audiuisset, Ego cogito pacis cogitationes, non afflictionis, deposito pontificio apparatu, priuatus vrbem ingreditur, seipsum accusans, quod imperatori maluerit, quam Deo obtemperare. At verò Romanus clerus suadente Hildebrando eundem Baunonem in pontificem eligunt, eò libentius quòd omnem auctoritatem eligendorum pontificum ab imperatore (vt par erat) ad clerum transtulisset. Fecerant tamen vitia quorundam pontificum, quemadmodum scripsimus, vt meritò ipsi clero sublata potestas videretur Dei iudicio, quò in melius eorum mentes flagitijs contaminatæ aliquando verterentur, ne Christiana resp. malis rectoribus commissa pessundaretur. Pontificatū itaque hoc modo Beaunon. adeptus ac mutato nomine Leo nonus appellatus, Hildebrandum ipsum statim sanctæ Romanæ ecclesiæ subdiaconum cardinalem creat: eidemque sancti Pauli ecclesiam gubernandam committit vt quasi consors pontificij muneris secum videretur, cùm alter Petri, alter Pauli templum tueretur & regeret. Interim verò Drogone Normannorum comite in Apulia mortuo, Gisulphus frater regnum adeptus, Beneuentum vrbem Romano pontifici deditam per vim occupat. Nam cùm Henricus imperator in honorem beati Georgij templum Bambergæ condidisset, cuperetque id in cathedralem ecclesiam consecrari, annuente Benedicto octauo quotannis census nomine daturam ecclesiam ipsam Romano pontifici, centum argenti marcas cum equo albo ac Falerato. Leo nonus dono Beneuentum ab imperatore accipiēs Bambergensis ecclesiæ tributum remisit. Hanc itaque ob rem Leo suo iure & copijs imperatoris fretus, cum in Gisulphum incomposito agmine mouisset, ab eo superatur & capitur. Nec ita multò pòst Romam incolumis cum magno comitatu remittitur. Sunt qui scribant Robertum Guiscardi è Gallia in Italiam cum exercitu profectum, fugatis Græcis & Afris, Apuliam occupasse, statuamque reperisse circa caput æneum circulum habentem his literis notatum, Calendis Maij oriente sole aureum caput habebo. Vnde Sarracenus quidā magicæ obseruationis peritus, à Roberto Guiscardi captus, notato termino vmbræ ipsius statuæ, Calendis Maij oriente sole effosso loco thesaurum inuenit, quo se à Roberti manibus liberauit. Ad Leonem redeo, virum certè pietate, innocentia, benignitate, gratia, hospitali-

ſpitalitate adeo inſignem, vt eius domus peregrinis & pauperibus ſemper patuerit. Nam cùm ſemel ante fores ſuas leproſum pauperē inueniſſet, eumque præ miſericordia collocari in lecto ſuo mandaſſet, apertis mane à ianitore foribus, nuſquā pauper inuentus eſt, Chriſtū pauperis nomine eo loci recubuiſſe creditum. In rebus præterea ad religionem pertinentibus tanta diligentia & ſolertia vſus eſt, vt & in Conſilio Vercellenſi Berengarium hæreſeos auctorem damnauerit, & Conſtantinopolitanum imperatorem ſuis monitionibus impulerit ſepulchrum Domini Hieroſolymis à barbaris diruptum reſtituere, eo maximè tempore, quo & Theobaldus nobilis Francus ſanctitate vitæ apud Vincentinos in precio fuit, & Vicentius Franco Leodienſis epiſcopus doctrina & moribus inſignis, ad Hermannum præſtantis ingenij virum de quadratura circuli doctè multa & acutè ſcripſit. Moritur autem Leo pontificatus ſui anno quinto, menſe ſecundo, die ſexto.

VICTOR II.

159. Pont.

Victor ſecundus, Gebehardus antea vocatus, natione Alemannus ex Bauaria pontificalem dignitatem poſt Leonem adeptus eſt, magis Henrici gratia, quam liberis ſuffragijs. Verebatur enim clerus populuſque Romanus Henrici potentiam, quem in creandis nouis pontificibus aliquando læſerant. Ne itaque contra iuſiurandum moliri aliquid viderentur, Victorem proponūt, legato Hildebrando ad Henricum ob eam rem miſſo, qui omnia ex ſententia Romani cleri imperatoriſque perfecit. At Victor in ſede omnium conſenſu confirmatus, magnam ſynodum annuente imperatore Florentiæ habuit. in qua quidem multos epiſcopos, tum Symoniæ tum fornicationis cauſa epiſcopatu priuauit, clerumque admonuit quid maximè ad ſe pertineret, propoſita pœna his, qui leges canonicas tranſgrederentur. Sunt qui ſcribant Victorem ad Henricum profectum, magnificentiſsimeque ab eo habitum: ſed ego ſolum Hildebrandum eò profectum puto, qui auctoritate legationis fretus, Henricum tertium Henrici filium, Cæſarem creat.

Interim verò dum Capua à Sarracenis obſideretur, trepidarentque omnes finitimæ ciuitates, Robertus Guiſcardi ſumptis armis, fugatis Sarracenis, & Campanos obſidione, & finitimos omni formidine vno impetu liberat. Vnde autem originem habuerit Robertus ipſe haud ſatis conſtat, cum alij Normannum, alij Francum fuiſſe exiſtiment. Vtcunque ſit, conſtat eum magni animi excellentiſque ingenij fuiſſe, & ob eam rem meritò Apuliæ regnum adeptum.

Victor autem pontifex, de quo nunc ſermo fit, ſecundo pontificatus ſui anno menſe tertio, die quartodecimo moritur. Vacat tum ſedes diebus xj.

STEPHANVS IX.

160. Pont. *Eccleſia Mediolanēſis Romanæ reſtituta.*

Stephanus nonus, Federicus antea vocatus, natione Lotharingus, Caſsinenſis abbas, pontificatum adeptus, ſtatim curauit, vt Mediolanenſis eccleſia, quæ à Romana ducentis ferè annis ſe ſubtraxerat, nunc demum eidem obtemperaret, vt veræ omnium eccleſiarum parenti & altrici, quam poſtea non ſecus obſeruauit, ac veræ filiæ pientiſsimam matrem facere conſueuerunt.

Hoc ferè tempore & Henricus tertius in locum Henrici patris demortui ſufficitur: & Alexius Nicephoro imperatori Conſtantinopolitano ſuccedit. Et Robertus Guiſcardi Græcos magno prælio ſuperatos è Calabria omnino expulit, relictis tantummodo Græcis ſacerdotibus, qui vſque ad noſtram ætatem linguam ſeruant cum moribus. Adeo enim Conſtantinopolitanum imperium iam erat imminutum à Sarracenis, vt ægrè Thraciam, Galatiam, Pontum, Teſſaliam, Macedoniā, Achaiam obtineret, è quibus prouincijs nunc Turci, nunc Sarraceni quotidie aliquid ſubtrahebant.

Stephanus autem ſeptimo pontificatus ſui menſe, die octauo Florentiæ moritur, eo quoque in loco honorificè ſepelitur, vt Martinus ſcribit. Sunt qui dicant Stephanum pontificem in Henricum imperatorem hæreſeos nomine inuectum eſſe, quòd ſummorum pontificum auctoritatem diminueret, contempta religione, ſpretoque immortali Deo.

BENEDICTVS X.

161. Pont.

Benedictus decimus, natione Campanus, qui prius Mincius dicebatur, Veliternus epiſcopus, factione quorundam nobilium eo maxime tempore pontifex creatur, quo Hagnes Henrici tertij mater, Gibertum Parmenſem virum inſignem, regni Italici gubernatorem inſtituit.

Erat & tū in Italia Cotifredus Mithildis comitiſſæ feminæ nobiliſsimæ maritus, vir ſanè

potens

potens. Nam Mithildis mater Beatrix, Henrici ij. imperatoris soror fuerat, nupseratque Bonifacio cuidam viro potentissimo ac nobili Luca vrbe Etruriæ oriundo: quo mortuo, omnis potentia primò ad Beatricem, postea ad Mithildem & maritum Gotifredum peruenit. Nam & Lucam, & Parmam, & Rhegium Lepidi & Mantuam, & eam partem Etruriæ possidebant, quam nunc patrimonium sancti Petri vocamus.

Ad Benedictum redeo, ab Hildebrando pontificatu pulsum, quod non per ostium quẽadmodum decebat, sed per vim & largitionem intrasset. Fidem enim dederant clerici omnes Hildebrando subdiacono, non prius se habituros suffragia noui pontificis creandi, quã ipse Florentia, quò tum proficiscebatur, ad vrbem reuerteretur. Rediens itaque cum Gerardo episcopo Florentino, in omnes acerbissimè inuectus est, tum vel maximè in eos qui fidem dederant se eius aduentum expectaturos. At verò cum hac de re magna contentio esset, probarentque nonnulli Benedictum ipsum vt virum optimum & sapientissimum: contrà autem eam electionem plerique magnis clamoribus improbarent, vtpote minus canonicè & legitimè factam: tandem plurimorum consensu Hildebrando instante, Gerardus vir tanto magistratu dignus, eiecto Benedicto, pontifex creatur. Sunt tamen qui scribant hanc electionem Senis factam, cùm libera suffragia Romæ ob factionem quorundam potentum haberi non possent. Benedictus itaque mense ix. die xx. pontificatu deiectus, Velitras exulatum abijt.

ANNOTAT.

Hic Benedictus legitimus põtifex non fuit, cum Simoniace per vim, & metum contra canones, & iuramenta pontificatum occuparit. Quod diserte in epistola quadã refert Petrus Damiani episcopus Ostiensis, qui hoc tempore vixit. Vnde meritò alio subrogato, exactus est, quare in numeri nota eius ratio habenda non esset. Vide auctores Hermannum Contractum, Lambertum Schafnaburgensem, Leonem episcopum Ostien. hist. Caßinen. lib. 2. cap. 102.

NICOLAVS II.

NIcolaus secũdus, natione Allobrox Gerardus antea vocatus, episcopus Florentinus, ob virtutem & animi præstantiam abrogato Benedicto, haud legitimè creato, pontifex maximus Senis decernitur, qui statim inito pontificatu Sutrium concessit: ibique anno Domini millesimo quinquagesimo-nono consilio habito, cui non solùm episcopi, verùm multi Italiæ proceres interfuere, Benedictum abdicare se pontificio munere & habitu coegit, & Velitras exulatum abire. Inde verò Romam proficiscens, secundo apud Lateranũ concilio habito legem tulit, vt in decretis legitur, Romanæ ecclesiæ admodum salubrem quæ talis est: Si quis pecunia vel gratia humana, aut populari militaríue tumultu sine concordi & canonica electione cardinalium fuerit in throno Petri collocatus is non apostolicus, sed apostaticus, id est, à ratione deficiens meritò vocetur: liceatque cardinalibus, clericis & laicis Deum colentibus, illum vt prædonem anathematizare, & quouis humano auxilio à sede apostolica propellere: atque quouis in loco, si in vrbe non liceat, catholicos huiusce rei causa congregare. In eodem quoque concilio reuocatum ab errore suo Berengarium diaconum Andegauensis ecclesię ferunt, qui arbitrabatur in sacramento eucharistiæ & calicis non esse verum Christi corpus, integrumque sanguinem, nisi vt in signo & figura mysterióue: quem quidem errorem instante & vrgente Nicolao & Alberico diacono viro doctissimo, publice confessus est, affirmans illud esse verum Christi corpus, integrumque sanguinem. Scripsimus hunc errorem à Leone nono damnatum non tamẽ emendatum fuisse. Quæ certe laus tota Nicolai est, vt Lafrancus scribit, vir ea tempestate doctissimus, qui errores eiusdem Berengarij præclaro opusculo notauit. Dum hæc à pontifice Nicolao Romæ agerentur, Gotifredus Normannus, qui Drogoni fratri in Apuliæ Calabriæque comitatum successerat, moriens Bagelardum filiũ comitatus hæredem instituit: verùm Sobertus Guiscardi frater (vt quidam volunt) hoc ægrè ferens, pulso nepote, Apuliam & Calabriam occupat, adiecta Troia, quæ pontificibus Romanis parere consueuerat. Hac autem ob rem indignatus pontifex, nonnihil Roberto succensuit. Is verò cùm postea rogatu Roberti in Apuliam profectus fuisset, receptis, quæ de ecclesia amiserat, non solum hominem in gratiam accepit, verùm etiam eundem vectigalem ecclesiæ factum, Calabriæ & Apuliæ (prouincias Romanæ ecclesiæ censuarias) ducem creat. Accepto deinde magno à Roberto exercitu, ad vrbem rediens, Prænestinos, Tusculanos, Nomentanos Romanæ ecclesiæ rebelles perdomuit. Tiberim quoque traijciens direpta Galeria, alijsque Gerardi comitis Sutrium vsque castellis expugnatis, ditionem Romanam tutiorem reddidit. Sunt qui scribant Hẽricum tertium à Nicolao secũdo coronam imperij accepisse, totoque tempore pontificatus sui ob beneficium acceptum, nil contra ecclesiasticos molitum esse. Nicolaus autem vir omnia

162. Pont.

omni vita probatus, tertio pontificatus sui anno, mense sexto, die vi. & xx. moritur. Vacat tum sedes diebus xij.

ALEXANDER II.

163. Pont.

ALexander secundus, Anselmus antea vocatus, patria Mediolanensis, episcopus Lucensis, mortuo Nicolao, ob humanitatem, benignitatem, & doctrinam absens etiam pontifex creatur. At verò Cisalpini episcopi arbitrati ob dignitatem prouinciæ suæ, par esse, vt è suo numero aliquis eligeretur Giberto Parmensi viro potentissimo admodum annitēte, ab Henrico imperatore obtinuere, reclamante eius matre Hagnete, vt alter quoque pontifex eligeretur. Quare episcopi ipsi habito consilio Cadolū Parmensem episcopum pontificem creant. Cui statim Cisalpini omnes obtemperauere, præter Michildem optimam feminam & cum ecclesia Romana bene sentientem. Superueniēte deinde Cadolo ab his, qui Alexandro aduersabantur, accito, in patris Neronianis sub radicibus aurei montis graue prœlium committitur: in quo multi vtrinque cecidere, Alexandro & Gotifredo Mithildis viro sese ad ædes Lateranensium continentibus. Incerti enim erant quibus potissimùm se tutò committerent, adeo omnia infida & fluxa videbantur. Sunt qui scribant Alexandrum ante prœlium commissum. Lucam profectum vitandæ cædis causa eoque loci quietè aliquandiu vixisse. Neque ingratū tantæ erga se Lucensium beneuolentiæ, ecclesiam & ciuitatē multis priuilegijs, vt in eorum annalibus apparet, insigniorem reddidisse. Repulsus tandem ab vrbe Cadolus, non diu in prouincia quieuit: accitus enim à Romanis quibusdam, quorum maximè intererat omnia Romæ perturbari explendarum voluptatum causa, comparato maiore exercitu, quam antea, Romam venit, ac vrbem Leoninam ecclesiamque beati Petri vi occupat. At verò erumpentibus Romanis cum Gotifredi copijs, tantus terror repente hostes inuasit, vt & effusa fuga omnes abierint, & paulū abfuerit, quin Cadolus caperetur à suis derelictus, quem Cincius Romani præfecti filius, facto cum suis cuneo, per media ciuium agmina ægre in arcem Hadriani perduxit. vbi aliquandiu obsessus, cùm nullum liberè abeundi subesse spem videret, trecentis argenti libris ab his se redimens, qui arcem obsidebant, cōscenso strigosissimo equo inde solus aufugit. At verò Annon. Coloniensis archiepiscopus, apud Henricum adolescentem Hagnetem criminatus, quod contra maiestatem imperij Christiana resp. mulieris nutu gubernaretur, accepta potestate componendæ ex arbitrio ecclesiæ Dei Romam veniens, Alexandrum primò quidem grauissimis verbis increpat, quod sedem Romanam iniussu Cæsaris, & contra atque consuetudo & lex ipsa iubebat, occupasset. Tum Hildebrandus archidiaconus, qui fortè tum aderat, partes pontificis acerrimè tutatus, quod diceret electionem ad clerum pertinere, si ius, si antiquam consuetudinem vellet inspicere, facilè Annonem in sententiam traxit. Quare Henricus cognito errrore ad se postremò rediens, Alexandrum rogat, vt concilium, quò se peruenturum pollicetur, indicat. Vrbs Mantua ad eam rem potissimùm idonea visa est, eò proficiscuntur omnes, ad quos pertinere videbatur ecclesiæ salus & tutela. Vbi compositis rebus omnibus imperator ipse non solum in gratiam pontificis redijt, verùm etiam precibus ab eo impetrauit, vt & Cadolo veniam petenti ignosceret, & Gibertum tanti mali (vt diximus) auctorem, Rauennatis ecclesiæ archiepiscopum crearet. primum haud grauate fecit, Saluatoris nostri exemplum imitatus, qui nouit etiam pro persecutoribus exorare secuncundum inuitus concessit, & non nisi precibus Henrici fatigatus quod verebatur, sicuti postea accidit, ne ea res ecclesiæ Romanæ magnas calamitates afferret. Abiens Mantua pontifex, ac Luca iter faciens, ecclesiam maiorem cuius episcopus antea fuerat, sacris solennibus adhibitis consecrat, tamdiu ibi immoraturus, quoad ab Hildebrando archidiacono res in Apulia pacatiores redderentur. Is enim acceptis à Mithilde comitissa auxiliaribus copijs, non solum Richardi & Guillelmi impetus repressit, verùm etiam eos coegit, quæ de ecclesia cepissent, restituere. Veniens itaque ad vrbem Alexander pontificatus sui anno vndecimo, mense sexto moritur, in basilicaque Lateranensi sepelitur, nullo genere honoris, quod impendi summo pontifici potest, non adhibito, & à clero & à populo. Ferunt tum magno in pretio fuisse Ioannem Gualbertum monachum Vallis vmbrosæ, & illius ordinis auctorem virum sanctissimum ac miraculis insignem.

ANNOTAT.

Cadolus hic schismaticus, de quo Platina scribit, Honorius II. in suo pontificatu vocatus est, vt ex antiquo eius diplomate didici.

GRE-

GREGORIVS VII.

GREGORIVS septimus, Hildebrandus antea vocatus, natione Etruscus, patria Soanensis, patre Bonicio, omnium bonorum consensu pontifex creatur. Ipsius autem electionis verba ita annotata sunt, Nos sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinales, clerici, acolyti, subdiaconi, presbyteri, præsentibus episcopis, abbatibus, multisque tum ecclesiastici, tum laici ordinis, eligimus hodie decimo calendas Maij in basilica sancti Petri ad vincula, anno salutis M. L X X I I I. in verum Christi vicarium Hildebrandum archidiaconum, virum multæ doctrinæ, magnæ pietatis, prudentiæ, iustitiæ, constantiæ, religionis, modestum, sobrium continentem, domum suam gubernantem, pauperibus hospitalem, in gremio sanctæ matris ecclesiæ liberé à teneris annis vsque ad hanc ætatem educatum, doctum: quem quidem cum ea potestate ecclesiæ Dei præesse volumus, qua Petrus Dei mandato quondam præfuit. Adeptus pontificatum Gregorius, statim Henricum imperatorem admonet, ne deinceps largitione corruptus, episcopatus & beneficia alicui per Simoniacum cupiditatem committat, aliter se vsurum in se & delinquentes censuris ecclesiasticis. His admonitionibus & quidem sanis non modò non obtemperauit Henricus, verum etiam Hagnetem impetratricem bene admonentem, quid fieri cùm religione oporteret, omni administratione depulit. quæ Romam profecta, non diu superuixit, dolore animi vitam cum morte permutans. Tandem verò multis legationibus vltro citroque missis, imperator in gratiam cum Gregorio redijt, eundemque in pontificatu confirmauit, vt tum imperatorum mos erat. At verò cùm Henricus in bono leuis, in malo pertinax, Simoniam nequaquam omitteret, sæpius admonitus: illos anathematis censuris pontifex notauit, qui episcopatus & beneficia largitione adepti erant. Et ne id temerè fecisse videretur, concilium apud Lateranum habito, in quo multi episcopi interfuere, maximè verò Gibertus Parmensis archiepiscopus Rauennas, rationem reddidit, quamobrem censuris ecclesiasticis Simoniacos notasset: facturum quoque id in imperatorem crebrò dicebat, nisi sententiam mutaret. Tum verò Gibertus soluto concilio, & criminandi Gregorij occasionem nactus, ad pontificatum viam quærens, Cincium Romanum ciuem Stephani præfecti vrbis filium, hominem temerarium & seditiosum, in pontificem animat, magna ei pollicitus Imperatoris nomine, si tantum facinus ex sententia confecisset. Structis itaque insidijs Cincius, dum pontifex media nocte natalis Domini nostri celebrat in templo beatæ Mariæ ad Præsepe, quæ maior nunc dicitur, irrumpens cum satellitibus & coniuratis, dum hostiam sacrificij comminuit, hominem capit, & in regionem Parionis secum trahens, in turri quadam munitissima eum collocat. Sequenti verò die populus Romanus, cognito facinore, in Cincium arma suscipit, pontificem liberat, ædes ac turrim scelerati hominis à fundamentis euertit, familiamque eius nares mutilatam ab vrbe pellit. Ipse verò Cincius tanti mali auctor, fuga salutem quærens, in Germaniam varijs tramitibus ad imperatorem tandem peruenit. Gibertus autem tanti doli machinator, cùm insidiæ ex voto non successissent, simulata beneuolentia à pontifice dimissus, Rauennam peiora moliturus se contulit. Nam & Theobaldum Mediolanensem archiepiscopum, & plerosque alios Cisalpinæ antistites coniurare in Gregorium pollicitationibus perpulerat. His addidit Hugonem Candidum sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalem: qui & si antè idem fecerat, in gratiamque simulato animo redierat, nunc malum animum, malam mentem præ se tulit. Is enim viribus omnibus annixus est imperatorem & Normannos inter se de imperio dissidentes, composita pace, initisque fœderibus, in pontificem concitare. Quod vbi Gregorius resciuit, congregata ad Lateranum synodo, propositis rationibus quare id faceret, Gibertum & Hugonem dignitatibus priuatos anathemate notat. Dum hæc Romæ agerentur, Henricus cum Saxonibus hostibus feliciter pugnans, adeo felicitate illa elatus est, vt habito conuentu apud Vormatiam, Sigifredo Archiepiscopo Maguntino negotium procurante, interdicere omnibus ausus sit, ne vlla in re pontifici Romano obtemperarent. ex illo autem conuentu mandato Henrici Rolandus clericus Parmensis Romam veniens, & Gregorio publicè interdixit, ne quid ageret deinceps quod ad magistratum pontificis pertineret: & cardinalibus ipsis mandauit, vt relicto Gregorio, alium habituri pontificem, ad se proficiscerentur. Tum Gregorius tantam iniuriam diuinæ maiestatis causa non diutius ferens; & Sigifredum aliosque clericos cum Henrico sentientes, dignitatibus ac beneficijs priuauit, & imperatorem ipsum anathemate notauit, priuatum prius omni regia administratione. Abrogationis autem pontificiæ habita ferè hæc formula est: Beate Petre Apostolorum princeps, inclina quæso aures tuas, & me seruum tuum exaudi, quem & ab infantia educasti, & vsque ad hunc diem ab iniquorum manibus vendicasti, qui me pro mea in te fide oderunt & persecuti sunt.

Abrogationis pontificiæ formula.

M Tu mihi

Tu mihi testis es optimus, & pia IESV CHRISTI mater, & frater tuus Paulus tecum martyrij particeps, me non sponte, sed inuitum pontificatus gubernacula suscepisse. Non quòd rapinam arbitratus sim sedem tuam legitimè conscendere, sed malebam vitam meam in peregrinatione degere, quàm locum tuum pro fama & gloria tantum occupare. Fateor ego, ac meritò quidem, mihi tua gratia, non meritis meis, populi Christiani curam demandatum esse, concessamque ligandi & soluendi potestatem. Hac itaque fiducia fretus, pro dignitate & tutela ecclesiæ suæ sanctæ, omnipotentis Dei nomine Patris, Filij, & Spiritus sancti, & Henricum regem Henrici quondam Imperatoris filium, qui audacter nimium & temerariè in ecclesiam tuam manus iniecit, imperatoria administratione regiaque deijcio: & Christianos omnes imperio subiectos, iuramento illo absoluo, quo fidem veris regibus præstare consueuerunt. Dignum est enim, vt is dignitate careat, qui maiestatem ecclesiæ imminuere conatur. Præterea verò quia monita mea, imò tua ad suiipsius populorumque salutem pertinentia contempsit, & se ab ecclesia Dei, quam seditionibus pessundare cupit, separauit, eum anathematis vinculo colligo, certò sciens te esse Petrum, in cuius petra, vt in vero fundamento rex noster CHRISTVS ædificauit ecclesiam suam. Fuere tum multi post execrationem, qui pacis mentionem facerent: Quibus ita Gregorius respondit, se pacis conditiones non abnuere, modò Henricus ipse primò cum Deo pacem ineat. Non ignoratis, inquit, quandiu & quantis malis Romanam affecerit ecclesiam, quotiesque à me sit admonitus, vt meliorem vitam moresque probatiores indueret. Hoc tribuimus beneuolentiæ & charitati, qua Henrico patri coniuncti olim fuimus, Sed nil profecimus, adeo mores à patre auersos imbibit. Instabant tamen ex his, qui aderant, nonnulli regem non ita citò anathematizandum esse. Quibus ita pontifex respondit: Quando, inquit, CHRISTVS Ecclesiam suam Petro commisit, & dixit, Pasce oues meas, excepitne reges? Nam cùm eidem ligandi & soluendi potestatem daret, nullum excepit, vel neminem eius potentiæ subtraxit. Hanc ob rem, qui dicit se vinculo Ecclesiæ ligari non posse, restat etiam vt fateatur se absolui ab eius potestate nullo modo posse: & qui hoc impudenter negat, à CHRISTO & ecclesia eius se omnino seiungit. At Henricus cognita Gregorij censura, multas literas ad gentes & nationes conscripsit, quibus se contra ius fasque damnatum à pontifice ostendebat. Gregorius autem id à se iure factum, non verbis tantùm & litteris, verùm etiam ratione & testibus comprobabat, re ipsa antea oculos omnium proposita. Interim verò cùm pars regni ab Henrico defecisset, & iam Saxones bellum contra Henricum quàm diligentissimè pararent, Alemanni principes veriti, ne quid mali in prouincia nasceretur, conuentu habito decernunt, vt si Gregorius in Alemanniam pergat, Henricus supplex veniam errati petat. Quod se facturum rex ipse interposito iuramento pollicitus est. Motus itaque pontifex his pollicitationibus & precibus Treuirensis archiepiscopi Henrici oratoris, Augustam prætoriam petiturus, Vercellas vsque iam peruenerat, vbi ab Episcopo loci ipsius regni Italiæ cancellario, clam resciuit Henricum hostili in se animo cum exercitu aduentare. Tum verò pontifex omisso instituto itinere, Canossam se recepit, oppidum agri Regiensis, ditioni Mithildis comitissæ subiectum. Venit & eò properè cum omnibus copijs Henricus, qui statim deposito regali ornamento, nudis pedibus, vt oppidanos ad misericordiam commoueret, portæ oppidi appropinquans, suppliciter intromitti petebat: denegatum ingressum æquo animo tulit, aut tulisse dissimulauit, quamuis aspera esset hyems, & gelu cuncta rigescerent. In suburbio quidem oppidi triduo immoratus, continuò veniam petens tandem rogatu Mithildis, & Adelai Sabaudiensis comitis, & Cluniacensis abbatis introductus absoluitur, & ecclesiæ reconciliatur, pace iureiurando confirmata, obedientia promissa. Regij autem iurisiurandi hæc formula est, Rex Henricus composita pace ex sententia Domini nostri Gregorij septimi, affirmo me pacta & fœdera conseruaturum, curaturumque, vt quoquo voluerit idem pontifex sine vllo discrimine suiipsius & comitatus proficisci possit, maximè autem per loca imperio nostro subiecta, neque per me staturum, quò minus liberè pontificio munere vbique locorum vti possit, & hæc obseruaturum me iureiurando addico: Actum Canossæ quinto calendas Februarij, Indictione decima quinta. Tum verò rebus ita ex sententia peractis, dilabentibus inde omnibus varijs itineribus, dum Henricus Papia iter facit. Cincium amittit subita febri correptum. non tamen mortuo tam pernicioso homine, Henricus rebus nouis studere destitit. Pacis enim fœdera abrumpens, eò Alemannos principes indignitate rei motos perpulit, vt Rodulphum Saxoniæ ducem, regem prouinciæ crearent posthabito Henrico. Petijt primo quidem Henricus à pontifice, vt Rodulphum execrationibus ab occupatione regni depelleret. Id verò cùm impetrare nequisset, sumptis armis, magna clade & incerta victoria vtrinque dimicatum est. Missi tum quidem ab vtroque legati ad pontificem rogatum, vt in partes suorum declinaret: quibus nil aliud ipse respondit, quàm vt ab armis discederent.

Regij iurisiurandi formula.

Pugna-

Pugnarent iterum simul æquo marte Henricus & Rodulphus. Verùm cùm tertiò prœlium inijssent, magna cæde vtrinque commissa ac superior aliquantulum Henricus videretur, Rodulphi legatos pacem petentes audire noluit, ad pontificemque denuo scripsit, vt Rodulphum regnum occupare conantem, execratione anathematis notaret. Quod cùm facere Gregorius recusaret, tanta ira percitus Henricus est, vt die noctuque nil aliud cogitaret quàm quod ad pontificis perniciem & exitium vergeret. Interea verò ne quid in orbe Christiano deesset, quod seditionibus non agitaretur, Michaël cum Andronico filio à Nicephoro cognomento Botoniata, vi ab imperio Constantinopolitano deiectus, ad Gregorium confugit, qui: & Nicephorum excommunicauit, & Rogerio Romanæ ecclesiæ feudatario negotium dedit, vt Michaëlem, quo cum Ceparani locutus est, in imperium restitueret. Is itaque mandato pontificis comparata classe, Rogerio minore natu in Italia dimisso, Boemundum alterum filium secum ducens, Auleon primò adnauigat, & ad Dyrrachium castra facit, vrbem tanto bello pernecessariam primò occupaturus. Sed Dominicus Siluius dux Venetus cum Nicephoro sentiens, Rogerium ab obsidione repellit, magno illato acceptoque incommodo. Verùm non ita multò pòst Nicephorus ab Alexio cognomento Mega copiarum suarum duce deceptus, libertate simul & ciuitate priuatur, quam triduo Alexius militibus diripiendum ex pacto concessit. Captus ipse Nicephorus in templo sanctæ Sophiæ, vita donatur, hac conditione tamen, vt monachi habitum cum vita susciperet. At verò Gregorius cùm videret Henricum contra ecclesiam Dei à quibusdam seditiosis episcopis concitari, habita ingenti synodo, Giberto Rauennati archiepiscopo ob superbiam & malitiam interdicit sub anathematis pœna, ne episcopali & sacerdotio munere fungatur. Vocatus præterea ad sedem apostolicam, scelerum suorum conscius parere desierat, qua ex re tantummodo pœnam anathematis merebatur. Rolandumque Taruisinum censura notauit, quòd legatus ad res componendas inter Henricum & se factus, consequendi episcopatus causa semina discordiarum, non pacis seuerat. Nec Hugoni quidem tituli sancti Clementis Cardinali pepercit, quòd cum Cadolo Parmensi episcopo in seditionibus & hæresi sensisset. In eodem postremò conuentu tres legatos delegit, Bernardum diaconum, alterum Bernardum Massiliensem abbatem, Odonem, Treuerensem archiepiscopum, qui de latere sedis apostolicæ ad componendas res inter Henricum & Rodulphum proficiscerentur. Videbat enim sapientissimus pontifex eam discordiam, nisi sedata foret, magnas aliquando calamitates populo Christiano parituram. Verùm quia certò sciebat non defuturos perniciosos quosdam, qui id quò minus fieret, impedire conarentur, quòd eorum maximè intererat discordias augeri, non tolli, Litteras apostolicas in hunc modum conscriptas, legatis ad principes & nationem dedit: Cognita imbecillitate, cupiditate & ambitione humani generis, mandamus ne quispiam cuiusuis conditionis sit, vel rex, vel archiepiscopus, episcopus, dux, comes, marchio, siue miles, aliqua elatione temerarióue ausu, fraude, dolo, cupiditate ductus, legatis nostris resistere audeat, ne pacem & concordiam ex æquo & bono componere possint. Quicunque autem temeritate ductus, quod non optamus, huiusce nostræ constitutionis violator extiterit, legatisque nostris impedimento fuerit, quò minus pacem componant, eum anathematis vinculo alligamus: & non solum in spiritu, verùmetiam in corpore, atque in omnibus fortunæ bonis apostolica potestate colligamus, victoriamque in armis partam ei auferimus, vt saltem confundatur, ac duplici pœnitentia conteratur. Mandatum præterea legatis est, vt in Alemannia conuentu habito, maturè decernant, vtri duorum regum ex æquo & bono ius competat, eidemque consensu bonorum regnum decernant, cuius causa iustior & potior videbitur: se verò posteà re cognita, quod egerint, confirmaturum, interposita omnipotentis Dei & beati Petri auctoritate, qua nulla potest esse maior. Intereà verò Gregorius, ne Romana ecclesia ob largitionem & Simoniacam cupiditatem aliquid incommodi caperet, conuentu habito, maiorum decreta ad rescindendam hanc labem pertinentia confirmauit, his verbis: Sanctorum patrum instituta nunc sequentes, quemadmodum in prioribus concilijs fecimus, auctoritate omnipotentis Dei decernimus ac confirmamus, vt qui deinceps episcopatum, vel cœnobium, vel aliquod aliud ecclesiasticum beneficium à laico acceperit, nullo modò in numero episcoporum, abbatum, vel clericorum is censeatur: néue idem sub censura anathematis limina apostolorum attingat, priusquàm locum ambitione & contumacia conquisitum, quod est idololatriæ scelus resipiscendo commutauerit. Eisdem quoque censuris teneri volumus & alligari reges, duces & principes, qui episcopatus ecclesiasticásue dignitates, quod contra ius fasque est, demandare alicui fuerint ausi. Confirmamus præterea anathematis sententiam meritò latam in Theobaldum Mediolanensem, Gibertum Rauennatem archiepiscopum, in Rolandum Taruisinum præsulem, & Petrum olim Redonensem episcopum, nunc autem inuasorem Narbonensis ecclesiæ, pari censura damnamus.

Littera pont.

Pontificis decretum.

Præterea verò gratiam S. Petri & ingressum ecclesiæ his interdicimus, quousque pœnituerint, satis fecerintque, siue Normanni sint, siue Itali, vel cuiusuis nationis, qui aliqua ex parte læserint, aliquóue incommodo affecerint Marchiam Firmanam in Picentibus, ducatum Spoletinum, Campaniam in Hernicis, agrum Sabinum, Tiburtinum, Prænestinum, Tusculanum, Albanum: & quicquid in Volscis & Etruscis ad mare vergit. His addo monasterium sancti Benedicti: & quicquid in Casinatum agro positum est, nec Beneuentum in Samnitibus excipio. At si quis istorum auferendi res repetitas & non redditas habere iustam causam se dixerit, prius à nobis vel à magistratibus nostris iustitiam requirat: quòd si eis non fuerit factum abundè satis, concedimus vt ad res suas recuperandas inde tantum auferant, quantum sat est: nec more prædonum modum excedant, sed agāt vt Christianos decet, & eos maximè, qui sua magis repetunt, quàm aliena percupiant: quique & iram Dei & execrationem beati Petri reformidant ac timent. Præterea verò execrationem in Henricum his verbis denuo confirmauit: Beate Petre apostolorum princeps, & tu Paule gentium doctor, vestras quæso aures mihi paululum præbete, meque clementer exaudite: nam veritatis discipuli estis & amatores: quæ dicam, vera sunt. Hanc causam suscipio veritatis gratia, vt fratres mei, quorum salutem exopto, mihi obsequentius acquiescant, sciant, intelligant quòd vestro auxilio fretus post Christum & matrem eius semper virginem, flagitiosis & iniquis resisto: fidelibus autem præsto adsum & auxiliū fero. Non enim volens & libens hanc sedem conscendi, sed inuitus & lacrymans, quòd me indignum iudicabam qui in tam excelso throno sederem. Hæc autem dico, quia non ego vos, sed vos me elegistis, & grauissimum pondus humeris nostris imposuistis. In me autem vestro iussu montem ipsum conscedentem, clamantem & annunciantem populis eorum scelera, & filijs ecclesiæ peccata, membra diaboli consurrexêre, & ad sanguinem vsque manus suas in me coniecêre. Astiterunt enim reges terræ & principes seculi, cum his coniurarunt ecclesiastici quidam, & vulgares in Dominum & nos Christos eius, dicentes: Dirumpamus vincula eorum & proijciamus à nobis iugum ipsorum: hoc autem fecêre, vt me vel morte vel exilio mulctarent: quorum de numero fuit Henricus, quem regem vocant, Henricus inquam, Henrici imperatoris filius, qui cornua & calcem contra ecclesiam Dei superbè nimium erexit, facta coniuratione cum multis episcopis Italici, Gallici, Germanicique nominis, cuius superbiæ vestra adhuc restitit auctotitas, qui fractus potius, quàm ad sanitatem redactus, ad me in Cisalpinam perueniens, absolutionem anathematis suppliciter quæsiuit. Hunc ego, quem ad pœnitentiam venisse credideram, in gratiam recepi, huicque tantummodo communionem reddidi, non tamen in regnum, è quo eum in Romana synodo meritò depuleram, restitui, nec vectigalibus regni, vt ad finem redirent, concessi. Hoc ideo feci, vt si redire in gratiam cum finitimis suis, quos semper vexauerat, differret, reddereque res tum ecclesiasticas tum profanas ex fœdere abnueret, cogi ad officium execrationibus & armis posset. Hac opportunitate adiuti quidam Germaniæ episcopi, & principes ab hac fera bestia diu vexati, in locum Henrici suis flagitijs è regno cadentis, ducem suum & regem Rodulphum deligunt. Qui regia modestia & integritate vsus statim nuncios ad me misit, à quibus intelligerem, se coactum regni gubernacula suscipere, non esse tamen adeo regnandi cupidū, vt non malit nobis, quàm regnum pollicentibus optemperare: futurū se in Dei potestate semper ac nostra, idque vt arbitremur ipsum facturum, filios obsides pollicitus est. Stomachari tum Henricus cœpit, & nos primò quidem precari, vt Rodulphum ab occupatione regni execrationibus propelleremus. Dixi me velle videre, cui ius competeret, & eò missurum nuncios, qui rem omnem rescíscerent, meque deinceps iudicaturum vter ipsorum in causa potior habendus esset. Vetuit Henricus quò minus rex à legatis nostris decerneretur multosque tum seculares tum ecclesiasticos interfecit, ecclesias diripuit & profanauit, atque hoc modò sese anathematis vinculis illigauit. Hanc ob rem fidens in Dei iudicio & misericordia, inque patrocinio beatæ virginis, fultus etiam auctoritate vestra, ipsum Henricum eiusque fautores vinculo anathematis colligo: atque iterum regiam ei potestatem adimo, interdicoque Christianis omnibus illo iuramento absolutis, quo fides regibus dari consueuit, ne Henrico vlla in re optemperent, Rodulphum in regem suscipiant, quem multi prouinciæ principes abrogato Henrico in regem optimum sibi delegêre. Etenim par est, vt sicuti Henricus ob superbiam & contumaciam facultatibus suis priuatur, ita Rodulphus omnibus gratus, pro sua pietate & religione regia dignitate & potestate donetur. Agite igitur apostolorum sanctissimi principes, & quod dixi vestra auctoritate interposita confirmate, vt omnes nunc demum intelligant, si potestis in cœlo ligare & soluere, in terra quoque imperia, regna, principatus, & quicquid habere mortales possunt, auferre & dare nos posse. Si enim quæ ad Deum pertinent iudicare potestis, quid de his inferioribus & profanis censendum est? Et si Angelos dominantes superbis principibus vestrum est iudicare, quid in seruos illorum facere * vos decet? Ediscant nunc reges huius exemplo & omnes seculi principes, quid in cœlo possitis: quantique apud Deum sitis, ac deinceps timeant

Execratio pontificis in Henricū.

* nos.

sanctæ

sanctæ ecclesiæ mandata contemnere. Hoc autem iudicium citò in Henricum exercete, vt intelligant omnes iniquitatis filium non fortuitò, sed vestra opera è regno cadere. Hoc tamen à vobis optauerim, vt pœnitentia ductus, in die iudicij vestro rogatu gratiam à Domino consequatur: Actum Romæ nonis Martij, indictione tertia. Ad hoc verò Gibertum discordiarum omnium & hæresum, quæ tunc erant, auctorem, ab ecclesia Rauennate deijciens, sacerdotibus omnibus eidem ecclesiæ obtemperantibus mandauit, ne Giberto facinorum omnium auctori, & ob eam rem execrationis vinculo illigato vlla in re obedirent. & ne populi illi gubernatore indigerent, Petrum imitatus, qui Apollinarem quasi supplementum mittere consueuerat, vbi oportebat, eò alterum archiepiscopum proficisci iubet cum integra potestate, qui & hæresim Giberti auelleret, & mentes hominum in fide confirmaret. Tum verò Henricus irritatus magis his censuris, quàm monitis, capto Ostiensi episcopo è legatione redeunte, habitoque episcoporum secum malè sentientium conuentu, Gibertum olim Rauennatem archiepiscopum pontificem creat, Clementemque appellat. Verùm cùm à Saxonibus premeretur, relicto ad tempus nouo pontifice, in eos mouet, ac commisso pœlio magno suorum incommodo superatur. Victor Rodulphus accepto vulnere paululum abscedens, mortuus inuentus est. Ferunt Henricum ea clade adeo perterritum fuisse, vt vix decimoseptimo die repertus sit, quo quidem tempore Germani Henricum eius filium eiusdem nominis quartum, in locum patris suffecerant. Qui simul postea coniunctis copijs in Italiam venientes, Clementem suum in pontificatum collocaturi, pulso Cregorio Mithildim obuiam cum exercitu factam leui prœlio superant. Quæ quidem mulier primo marito mortuo, paulò antè Azonem marchionem Estensem prioris viri consanguineum, ac tertio gradu affinitatis sibi coniunctum, in coniugem accepit. Verùm re posteà cognita suadente Gregorio, diuortium cum Azone fecit. Henricus itaque superata apud Parmam Mithildi eiusque marito Azone, Romam hostili animo proficiscens, in pratis Neronianis castra collocat, vrbem Leonianam ingreditur, sancti Petri basilicam cum suo clemente profanat, porticusque demolitur. Idem quoque factum de basilica Pauli constat, At verò cum vrbem ingredi non posset: Tibur concedens, inde tanquam ex arce belli in Romanos quotidie incursiones faciens, vastatis rebus omnibus, eò inopiæ eos redegit, vt pacem quauis conditione expeterent. Admotis itaque copijs Henricus re per transfugas cognita, vrbem ingreditur. Tum pontifex haud satis populo fidens in molem Hadriani se confestim recepit, vbi aliquandiu obsessus est, acriter qui in præsidio erant, arcem ipsam defendentibus. Non est vsus ea fortuna Gregorij nepos ex fratre, qui eo tumultu ad Septem solia Seueri Afri opus confugiens, cùm ferre oppugnationem non posset, deditionem turpiter fecit. At verò Henricus, cognito Guiscardi aduentu Apuliæ ducis in auxilium Gregorij, non amplius immorandum ratus, ad dolos conuersus, Cluniacensem abbatem ad Gregorium in arcem mittit, qui diceret se in Germaniam propere cum exercitu rediturum, si ab eo in Laterano coronaretur, populus quoque Romanus, vt idem fieret, precibus instabat. Facturum se id Gregorius dicebat, si errata sua Henricus corrigeret, veniamque peteret: quod cùm facere recusaret, & iam aduentare cum exercitu Guiscardum sentiret, Clementem antipapam in Lateranensi basilica corona pontificia publicè donat, eam rem procurantibus Bononiensi, Ceruiensi, Mutinensi episcopis. Quo facto, statim Senas proficiscitur Clemente secum ducto. Guiscardus autem per portam Flaminiam irrumpens, resistentibus ciuibus vsque ad triumphalem Domitiani arcum vrbem incendio consumpsit. Munierant Capitolium ciues, & se acriter contra Guiscardum defendebant, qui Lateranum iam ceperat. Vnde cùm multa crebro vtrinque committerentur certamina, & illa pars vrbis euersa est, quæ Lateranum & Capitolium interiacet, & ipsum Capitolium postremò vi captum, ferè vsque ad solum æquatur. Inde verò superata iam & capta Roma, fortunisque ciuium militibus in prædam datis, ad molem Hadriani profectus, vbi pontifex obsidebatur, hominē multis calamitatibus vexatum, tandem è manibus hostium liberauit, secumque Casinum ac Salernum perducit. Vbi non ita multò pòst pontificatus anno xij. mense vno, diebus tribus sanctè & piè moritur. Vir certè Deo gratus, prudens, iustus, clemens, pauperum, pupillorum, viduarum patronus, atque vnicus ecclesiæ Romanæ fortissimus & acerrimus defensor contra hæreticorum improbitatem, & malorum principum potentiam, res ecclesiasticas per vim occupare conantium.

ANNOTAT.

Huius Gregorij viri celeberrimi, & maximè memorabilis vitam, & res gestas, quinque libris conscripsi. Animus erat quædam de eo cognitu dignissima hic subijcere, neque à Platina, neque ab alijs, qui circunferuntur auctoribus, quod sciam scripta: sed rei ipsius moles longè maiorem locum, quàm annotationis desiderat. Illud tantum dicam hunc maximum pontificem, totius ecclesiasticæ libertatis vnicum asser-

torem fuisse, qui quanquam vir sanctissimus esset, vt ab infinitis penè suorum temporum scriptoribus traditur, tamen nec ipse ineptissimam vulgarium hominum opinionem effugere potuit: ab alijs enim necromanticus, ab alijs Simoniacus, à qua labe supra omnes alienus fuit, ab alijs sanguinarius, & similibus nominibus appellatur. Quæ omnia in gratiam imperatoris, quo cum maximas inimicitias ob liberalitatem ecclesiasticam, quæ eius & tyranni deprimebatur, recuperandam gesserat conficta fuerunt. Sed de his alias latius. Multa de hoc pontifice & scitu digna scribit Lambertus Sahafnaburgensis monachus Iscrueldensis. Leo episcopus Ostiensis libro tertio historiæ Casinensis, qui eo tempore vixerunt, Otho episcopus Frisingensis historiarum libris 6. & 7. & alij complures.

VICTOR III.

165. Pont.

VIctor tertius, Desiderius antea vocatus, montis Casini abbas, pontifex creatus, statim Gregorij partes suscepit. Hanc ob rem crediderim eum quoque Henricum regem hostem habuisse, cuius fraude (vt Martinus scribit) veneno in calicem iniecto dum sacrificat, necatur. Vincentius tamen longè aliter sentit, cum dysenteria perijsse hominem dicat, quod à suspicione dati veneni nequaquam alienum est, vnde, in in dysenteriam veneno petiti interdũ vertuntur, correptis & labefactatis intestinis.

Vindicasset autem tantam iniuriam Guiscardus, ne ei mori properè nimium contigisset. Superatis enim Græcis in Casiopam insulam delatus moritur, cui absente Boemundo Rogerius natu minor in Apuliæ ducatu successit. Ferunt & eodem tempore in toto ferè orbe terrarum fame laboratum esse, qua quidem occasione Auful Gallæciæ rex, Toletum multis annis obsessum de Sarracenis cepit, eandemque vrbem Christianis incolendam tradidit. Hẽricus præterea in Germania sinistro Marte cum Saxonibus dimicans, quatuor milia militũ amisit Deo volente, vt tandem desisteret ecclesiam suam persequi, & calamitatibus vexare. Sunt qui hoc tempore multa prodigia apparuisse scribant, quòd & aues domesticæ, vtpote gallinæ, anseres, columbi, pauones, ad loca montana confugerint, siluestresque sint factæ, & pisces tum fluuiales tum marini magna ex parte perierint. Terræmotu etiam quædam vrbes adeo concussæ sunt, vt Syracusis maior basilica corruens, dum vesperæ celebrarentur, omnes qui tum in templo aderant, contriuerit, duobus tantum diuinitus superstitibus, diacono scilicet & subdiacono. Sunt qui dicant hoc tempore corpus sancti Nicolai Barũ translatum à mercatoribus esse, ibique in pretio habitum, vt Martinus Scotus vir magnæ doctrinæ singularisque vitæ, in sua historia conscribit. Victor autem, cuius gratia Deusdedit librum canonum in ordinem redegit, anno vno, mense quarto pontificatus sui non sine suspicione dati veneni moritur.

Nicolai corpus translatum.

ANNOTAT.

Victoris III. vitam, & res gestas diligentissimè scripsit Leo Marsicanus monachus, Casinẽ. Ostiensis episcopus in libro 3. historiæ Casinensis. Vir certè tanto pontificatu, & qui Gregorio VII. successisset, dignus. Obijt Casini, cuius monasterij ante pontificatum abbas fuerat, ibiq; cum hoc elogio sepultus.

Casini, in monasterio S. Benedicti, Victoris III. sepulchro.

Quis fuerim, vel quid, qualis, quantusq; doceri
Si quis forte velit, aura scripta docent.
Stirps mihi magnatum, Beneuentus patria, nomen
Est Desiderius, Tuq; Casine decus.
Intactam sponsam, matrem, patriamq; propinquos
Spernens, huc propero, monachus efficior.
Abbas dehinc factus, studui pro tempore totum
Vt nunc aspicitur hunc renouare locum.
Interea fueram Romana clarus in vrbe
Presbyter ecclesiæ Petre beate tuæ.
Hoc senis lustris minus anno functus honore
Victor apostolicum scando dehinc solium.
Quatuor, & senis vix mensibus inde peractis
Bis sex lustra gerens, mortuus his tumulor.
Solis Virgineo stabat lux vltima signo
Cum me sol verus huc tulit ipse Deus.

VRBA-

VRBANVS II.

VRbanus ſecundus, Otho vel Obdo antea vocatus, monachus Cluniacenſis primò, deinde Cardinalis Oſtienſis, poſtremò quinto menſe poſt mortem Victoris pontifex creatur, ac meritò quidem. Doctrina enim & ſanctitate vitæ quouis grandi magiſtratu dignus erat. Tum verò Rogerius opportunitatem nactus, quòd mortuo Gregorio res ad Vrbanum nouum hominẽ deueniſſet, Capuam vrbem & quicquid inde vſque ad Tiberim pertinet, de Romanis & pontifice vi cepit. Hanc ob rem Vrbanus parum etiam Romanis iam pridẽ rebus nouis ſtudentibus fidens, Melphim ſe contulit: ibi verò ſynodum habiturus, quò tutius eò proficiſci liceret, Rogerio & Boemũdo inter ſe de ducatu Apuliæ contendentibus imperat, vt ab armis diſcedant, hac tamen conditione, vt Rogerius permiſſa Boemundo Apuliæ parte, ipſe reliquam patris ditionem haberet. Tum pontifex ex ſententia animi ſedatis rebus Italicis, compoſitoque rei eccleſiaſticæ ſtatu, quantum in tanta perturbatione licuit, Troiam proficiſcitur, recogniturus quid maxime clerus eo loci ageret, correcturusq; errores quorundam male viuentium. Interim verò Boemundus fratre Rogerio in Sicilia contra Sarracenos bellum gerente. Melphim furto occupat. Hanc autem ob rem Rogerius è Sicilia rediens, viginti millibus Sarracenorum bello conductis fratrem Boemundũ Melphi obſidet, acriter ciuitatem qui in præſidio erant, defendentibus. Pontifex itaque cum in Italia nullibi quietis locum cerneret, in Gallias profecturus, Placentiæ ſynodum habuit, in qua licentiam quorundam eccleſiaſticorum mirificè compeſcuit. Inde verò in Gallias abiens, rem memoratu dignam aggreſſus eſt. Conſilio enim apud Clarum montem habito, ita principes Galliæ ad recuperandam Hieroſolymam à Sarracenis iamdiu occupatam animauit, vt anno ſalutis milleſimo & octogeſimo quarto trecenta millia hominum nomen in militiam Chriſti dederint, ſignumque crucis ſuſceperint, quo facto Romam ſtatim rediјt, vt compoſitis in Italiã rebus, Italos ad eam quoque rem animaret.

166. Pont.

Placentiæ Synodus.

Non deſtitit interim Henricus rex, homo pernicioſus, Robertum Flandriæ comitem prœlio laceſſere, quò eum à ſancta expeditione auerteret. Multi tamen Petrum quendam eremitam virum incomparabilis ſanctitatis ſecuti, per Germaniam & Pannonias iter facientes, Conſtantinopolim communem belli ſedem peruenere, quos non ita multò pòſt ſecuti duo fratres ſunt Gotifredus, Euſtachius & Balduinus, cognomento Bolioui, Galliæ comites, viri & animi conſtantia & corporis robore inſignes. Prætereà verò & Podienſis epiſcopus & Raymundus ſancti Egidij comes, & Hugo Magnus Philippi regis Francorum frater, & duo Roberti: quorum alter Normandiæ, alter Flandriæ comes erat, & Stephanus Carnoti Comes, tranſmiſsis alpibus magnis copijs iter per Italiam facientes, primò Romam peruenere. Vnde recognitis prius ſanctorum locis, ſacelliſque inuiſis, accepta à pontifice benedictione Brunduſium peruenere, inde in Epirum traiecturi. Verum quia non omnes idem portus capiebat (tanta erat multitudo) pars Barum pars Idruntum petijt, Boemundus autem (quẽ diximus Melphim occupaſſe) cupiditate gloriæ incenſus, relicta Melphi, cum duodecim millibus delectorum hominum Italicæ iuuentutis in eandem expeditionem proficiſcitur. Huius autem virtus & animi præſtantia adeo fratrem Rogerium permouit, vt poſitis armis dixerit ſibi omnia cum fratre communia deinceps fore, ac ſtatim Trancredum filium pugnandi cupidum, belli comitem fratri tradidit. Peruenerat iá Conſtantinopolim Petrus eremita, & in ſuburbijs caſtrametatus, tot mala ciuibus inferebat, nõ ſponte, ſed militum licentia, vt omnium interitum Græci peroptarent. Permotus itaque ſuorum malis Alexius imperator, Petrum compulit negato commeatu, ante tempus Boſphorum traijcere: qui Micomediam primò, mox Nicæam peruenientes, ciuitatem ipſam natura & præſidio Sarracenorum munitam, oppugnare adorti ſunt. Verùm cùm obſidentibus commeatus deficerent, dilaberenturque paſsim milites Chriſtiani, eius rei cauſa à Sarracenis inſidijs oppreſsi, ac relinquere obſidionem coacti, tantum in fuga detrimentũ accipere, vt & Reynaldus dux Alemannorum abnegata Chriſti fidem cum aliquot militibus deditionem fecerit, & Petrus legationis nomine ſine militibus Conſtantinopolim redierit. Quæ res Alexio grata admodum fuit, quod ſperaret Chriſtianos tanto accepto incommodo, eam expeditionem omiſſuros. Interea vero ſuperuenientibus alijs copijs, cùm eos aperto Marte repellere Alexius non poſſet, clam noctu in ſuburbijs Conſtantinopolitanis caſtrametantes aggreditur, ſed nil eſt actum, acriter qui in ſtatione erant, caſtra defendentibus, donec reliqui milites ſomno excitati, arma caperent. Pugnatum eſt item ſequenti die paruo vtrinque accepto incommodo. Tum Boemundus exercitus nomine ad Alexiũ miſſus, hominem partim minis, tum pollicitationibus ad pacem in eundum compulit his fœderibus, vt & iter tutum per loca imperio eius ſubiecta facere liceret, & commeatum ac ſupplementa præberet, vtque quod è Sarracenis caperetur, eius imperio ſubijceretur, excepta Hieroſolyma. Peractis his rebus ex ſententia, transmiſſoque Boſphoro, primo Nicomediã, inde Nicæam ventum eſt, à Turcis, qui in præſidio erant, acriter defenſam. Sarraceni enim

& Turci paribus copijs auspicijsq; bellum contra Christianos tum gerebant. Ad sexaginta enim Turcorum millia, qui proximos montes insederant, signa eruptionis oppidanis præbentes, Christianorum castra adorti, magno accepto incommodo, ad montes ipsos, re infecta, rediêre. Difficile tamen erat vrbem oppugnare, quia commeatus & supplementa militum submitti per lacum vrbi adiacentem continuò poterant. Verùm superuenientibus è Constantinopoli lembis non paucis, in lacumque missis rerum omnium inopia oppidani pressi, dies post duos & quinquaginta ab initio obsidionis deditionem fecere, Turcis, qui in præsidio erant, cum rebus suis & armis abire permissis. At verò Christiani munita Nicæa, inde abeuntes, cùm iter per loca deserta facêre necesse esset, bifariam copias diuisere. Cùm autem Boemundus herbidum solum ad riuum quendam inuenisset, castris positis reficere militem labore itineris fessum instituerat, cùm subitò eum Sarraceni & Turci Solimanno duce adorti sunt: qué certè oppressissent abundante vndique multitudine, ni Hugo & Gotifredus cum quadraginta millibus equitum, ei confestim re per nuncios cognita opem tulissent. Pugnatum est vtrinque acriter & diu, nec dirimi nisi noctis interuentu certamen potuit. Eo autem prœlio, quo Medi, Turci, Syri, Chaldæi, Sarraceni, Arabes interfuêre, quadraginta millia hominum cecidisse sequenti die cognitum est. Solimannus autem effusa fuga inde abiens, ac vbique prædicans se victorem fuisse decem millia Arabum ad exercitum venientium obuiam habuit, quos statim secum in Lycaoniam duxit, Christianis eò proficiscentibus commeatus & iter intercepturus. At Christiani segetibus iam maturescentibus adiuti, sine vllo incommodo Iconium primam Lycaoniæ ciuitatem peruenêre: qua in potestatem dedentibus ciuibus redacta, pari felicitate Heracleam, Tarsumque cepere. Tum Balduinus præstantis animi & ingenij vir, primus ommium in Asia dominatum adeptus est, Tarso donatus, & quicquid in ea regione caperet: qui quidem paulò pòst Edessa & Manifesta vrbibus potitus est. Flexit inde in Ciliciam maior exercitus, quæ nunc minor Armenia vocatur. Quam quidem primo impetu captam, Palinuro Armenio cum nostris militare solito regendam commisere. Capta deinde Cæsarea Cappadociæ, in Antiochiam mouere, transmissis altissimis montibus. Antiochiæ verò Cassianus rex tum præerat, quæ vrbs antea Reblata appellata est. Hanc autem duplici muro circundatam, de suo nomine rex ille quondam Asiæ dominator appellauit, ductis circunquaque quadringentis & sexaginta turribus. Hæc item quõdam Petri apostoli sedes fuit. Hinc Lucas euangelista, & ille Theophilus originem duxerunt, ad quem Lucas euangelium & actus Apostolorum scribit. Hic tamen primum baptismatis fonte renati, Christianos se appellauere, in eaque sub Christiano imperio mille annis floruere. Centum etiam ac lx. episcopos sub patriarcha Antiocheno fuisse constat ante vrbem à barbaris captam, in qua ad trecentas & lx. ecclesias fuisse legimus. Anno igitur salutis nostræ millesimo nonagesimoseptimo, vrbs Antiochia magnis operibus obsideri cœpta est.

Sedes Petri Apost.

Quo quidem tempore Vrbanus maximis seditionibus exagitatus, in domo Petri Leonis potentissimi ciuis biennio se continuit, apud ecclesiam sancti Nicolai in carcere Tulliano. Verùm mortuo Ioanne pagano seditiosissimo homine, liberior factus, ad componendum ecclesiæ statum animum adijcit. Nam & archiepiscopum Mediolanensem iam antea magistratu pulsum, quòd ab vno tantùm episcopo contra ius diuinum consecratus fuerat, in gratiam recepit, cùm antea mutaro habitu eius rei causa in cœnobio sponte ac sanctissime vixisset, & eidem pallium suppliciter petenti cum integra potestate transmisit, his verbis: Litteris tuis exorati cum apostolicæ sedis benedictione pallium fraternitati tuæ mittimus, quod quidem dignitatis genus nulli antè nisi præsenti concessum est. Prætereà verò Toletano archiepiscopo, qui Romam veniens de more in verba pontificis iurauerat, palllium & priuilegia quædam concesit, eundemque totius Hispaniæ primatem instituit. Regẽ autem Gallaciæ cum omni diœcesi sancti Iacobi, anathematis vinculo illigauit: quia prouinciæ episcopum in carcerem, inaudita causa coniecerat. Eodem ferè tempore Henricus Suessionensis episcopus Romam ad Vrbanum veniens, episcopatu quem à rege Francorum acceperat, liberè se abdicat sine vlla restitutionis spe. Hanc ob rem Vrbanus cum necessitas prouinciæ ita exigeret, nolenti & recusanti episcopatum restituit, accepto iureiurando. His tamen verbis in restitutione hominem vsum ferunt, Excommnnicatis ab hac sede deinceps sciẽs & volens non communicabo: Similiter verò consecrationibus eorum qui episcopatus vel cœnobia à laicis contra ius fasque acceperint, nũquam interero: & ita me Deus adiuuet, & hæc sancta Dei euangelia, vt nunquam de sententia cedere instituerim. Idem quoque in Beluacensem episcopum actum ferunt. Nec est cur eum ob has res pertinacem quispiam fuisse putet. Didicerat enim vbi erat opus, mutare sententiam, quod est viri boni proprium. Nam cùm clericum quendam à Giberto antipapa ad ordinem subdiaconatus antea prouectum, iterum ad sacros ordines admisisset, sentẽtiam mutauit, quòd ea res mali exempli videretur, pariturаque aliquando esset ingentia mala, Cistersiensem autẽ ordinem primò in Burgũdiam exitatum, sua auctoritate confirmauit. Sunt etiam qui scribant Carthusienses religiosos huius pontificis tempore originem habuisse. Alij autem temporibus Victoris

Cistersiensiũ ordo confirmatur, & Carthusien-

Victoris tertij hoc aſcribunt. At verò cùm Vrbanus ſanctiſsimus pontifex non opere ſolū & exemplo, verùm etiam ſcriptis contra hæreticorum dogmata eccleſiam Dei confirmaſſet, duodecimo pontificatus ſui anno, menſe iiij. die xix. apud ſanctum Nicolaum in carcere Tulliano in ædibus Petri Leonis ciuis egregij moritur, iiij. calen. Auguſti, cuius corpus per Tranſtiberinam regionem ad vitandas inimicorum inſidias, qui etiam mortuum lædere conabantur, ad ſanctum Petrum in Vaticano delatum eſt, ibique honorificentiſsimè ſepultum.

matur, & Carthuſienſes, vt quidam ſcribūt ex huius tēpore originē habuere.

PASCHALIS II.

167. Pont.

PAſchalis ſecundus, Rainerus ante pontificatum vocatus, natione Italus è Flaminia, patre Creſcentio, matre Alſacia, eò ferè tempore pontifex creatur, quo Chriſtiani in Aſia dimicantes Antiochiam cœpêre, Pyrrho Antiocheno ciue admodum potente, vrbis ingreſſum præbente.

Qui Boemundi virtutem admiratus, dediturum ſe illis vrbem ſpopondit, ſi reliqui Chriſtiani eidem cum imperio præeſſe Boemundum paterentur. Ingreſsi vrbem, Chriſtiani, omnibus ferè pepercere, in præſidia Sarracenorum tantummodo ſæuitum eſt. Caſsianus autem rex ad loca montana confugiens, ab Armenijs trucidatur Sola arx ſupererat: quam dum Boemundus acerrimè oppugnat, femur ſagitta traijcitur: & adeo grauiter, & per aliquot dies ab oppugnatione deſtiterit. Verùm ſuperueniente Corbane Perſarum regis militiæ principe, cum Senſadolo Caſsiani filio Antiochiam recuperaturis, Boemundus iam ex vulnere integer obuiam cum exercitu factus, ſtatim pugnandi copiam facit. In montibus ſe hoſtes continebant, nec elici ad certamen vllo modo poterāt. Quare Boemundus penuria rerum omnium vrgente, decertare omnino inſtituit etiam iniquo loco Prælata itaque lancea illa tanquam vexillo optimo, qua Chriſti latus transfixum à Longino fuit, nuper in baſilica S. Andreæ Antiochiæ reperta, hoſtes primò acriter reſiſtentes ſuperat & cædit, quorum de numero ad centum millia perijſſe conſtat. Præthereà verò in eorum caſtris ad quindecim millia camelorum capta traduntur: indeque tanta præda auecta, vt ab extrema inopia ad ſummam rerum omnium vbertatem ventum ſit. Præfectus autem arcis, cognita ſuorum calamitate, & arcem Boemundo tradidit, & Chriſti fidem ſuſcepit: permiſſum & his, qui in præſidio erant, vt ſi Chriſti fidem amplecterentur, abire cum rebus ſuis liceret quoquò vellent. Magna deinde inter Boemundum & Raymundum concertatio orta eſt, cum Boemundus ſibi Antiochiam depoſceret, & Raymundus inſtaret, vt imperatori Conſtantinopolitano ex fœdere prius inito ſine vlla controuerſia traderetur, Sacerdotes autem, quibus eius rei arbitrium commiſſum eſt, Boemundo Antiochaim ſtatim adiudicant. Intereà verò mortuo Hugone Magno, qui componendarum rerum cauſa Conſtātinopolim iuerat, reliqui duces Raymundo excepto, qui Cæſaream Capadociæ obſidebat proficiſci Hieroſolymā cum exercitu inſtituere in Lyciam ſimul conuenientes. In itinere autem Tortoſam oppugnari adorti, tribus menſibus fruſtra conſumptis ſoluta obſidione, Tripolim mouêre: cuius regulus pecunia, commeatu, armis benigne præbitis, pacem hac lege impetrauit, vt ſi Hieroſolyme caperentur, Chriſtianum nomen amplecteretur & fidem. Inde verò mouentes, ac Cæſaream Paleſtinæ prætereuntes, quinis caſtris Hieroſolymam tandem peruenere, in arduo monte ſitam, ac pluribus conuallibus diſtinctam, adeo, vt non niſi à maximis exercitibus obſideri vrbs poſſet. Adde quod aquis fontanis & fluuialibus caret quæ execitibus maximè neceſſariæ ſunt. Solus enim Syloe amnis, & is quidem æſtate pertenuis, ac interdum nullus, per montem Syon in cōuallem Ioſaphat delabitur. Sunt tamen permultæ in vrbe & in agris ciſternæ, quæ ſolis ciuibus aquā præſtent, non etiam magnis exercitibus & iumentis militaribus. Chriſtiani tamen comparato omnifariam commeatu, quatuor locis oppugnare vrbem magnis viribus adorti, eam Hieroſolymitanis acriter defendentibus, idibus Iulij vi cœpere, trigeſimonono die poſteaquam obſideri cœpta eſt, anno ſalutis milleſimo nonageſimonono: anno quadringenteſimo nonageſimoque poſteaquam imperante Heraclio à Sarracenis occupata fuerat. Præcipua tamen in recuperanda tanta vrbe laus Gotifredi fuit, qui partem muri ei ac fratribus ad oppugnandum aſsignatam primus conſcendit: Balduinoque poteſtatem fecit, vt in vrbem deſcendens Chriſtianis portas recluderet: quibus certe irrumpentibus, tanta cædes facta eſt, cum in vrbe, tum vel maxime in templo, vt morientium cruor tales hominum ſupergrederetur. Cœpiſſent eadem quoque die tēplum, niſi nox ſuperueniſſet. Verùm ſequenti die repetita oppugnatio eſt: & his venia conceſſa, qui poſitis armis ſuppliciter ſalutē petiêre. Chriſtiani autem tanta victoria potiti, vbi & diebus octo à bellicis rebus quieuiſſent, & ſancta vrbis loca ac Domini ſepulchrum de more viſum iuiſſent, vno omnium conſenſu Gotifredum humeris etiam in regiam delatum, regem, decernunt. Qui regni quidem titulum non abnuit, coronam verò auream reiecit, indignum arbitratus illic aureo diamate hominem vti, vbi rex regum Chriſtus ſpineam coronam pro redemptione humani generis tuliſſet. Præterea verò Arnulphus presbyter patriarcha creatus, ab epiſcopis, qui tum aderant

erant

erant, consecratur. Perterriti autem hac victoria Neapolitanæ vrbis Assyriæ ciues, legatos ad Gotifredum misere, qui se ac sua omnia illi dederent. Verùm cùm non ita multò pòst nunciatum fuisset, Solimanni Babylonis regis ingentem exercitum Ascalonem peruenisse vrbem viginti millibus passuum ab Hierosolymis distantem, Hierosolymitanoque populo semper infensam, occurrere hosti Gotifredus statuit, Petro eremita ad custodiendam vrbē relicto: reuocatoque Eustachio & Tancredo, quos Neapolim cum duabus legionibus miserat. In hostem itaque profectus, cùm ex captiuis comperisset Clementem esse regis Babyloniorum Solimanni militiæ principem, quo cùm quinquaginta millia hominum militarent, eundemque habere classem frumento & machinis onustam, decertare omnino instituit. Vnde pugna commissa victoriæ compos, ad XXX. millia hominum interfecisse traditur. Clemens autem hostium dux, naui fugiens salutem sibi quæsiuit. Ascolonitæ verò tāto accepto incommodo, vrbem statim Gotifredo tradidere, in qua tantum auri & argenti deprehensum est, quantum alio vnquam in loco. Recuperatis itaque Hierosolymis, multi principes voti cōpotes facti, redire in Europam ad suos instituêre. Inter quos sancti Egidij Trecensisque comites sunt habiti. Gotifredus autem cum fratribus mira felicitate victoriæ vsus & Ioppem maritinam & Ramulam vrbem expugnauit, quæ impedimēto Christianis erat, quò minus tutò ab Ascalone Hierosolymam proficiscerentur. Obsedit & Caipham, quæ alio nomine Prophoia dicitur, ad Carmeli radices sitam & quatuor millibus passuum ab Accon semotam. Verùm durante adhuc obsidione, Tiberias Galilææ vltro sese obtulit. Caipha non ita multò pòst ex fœdere recepta. Sed nihil in humanis rebus, quod ad felicitatem pertineat, diuturnum est. Anno enim vno post captá tot laboribus Hierosolymam Gotifredus febri correptus moritur, cui statim Christiani, ne ob interregnum aliquid detrimenti caperent, Balduinum fratrem in regnum sufficiunt, anno salutis nostræ centesimo primo ac millesimo.

Ad Paschalem autem redeo, quem quidem Gregorius septimus ob virtutem & doctrinam, sancti Clementis presbyterum creauit, in quo quidem loco clerus ipse post Vrbani mortem eundem Paschalem vita priuata contentum (quippe qui antea monachus fuerat) etiam nolentem & latitantem pontificem creat, quod diceret humeros suos nequaquam tanto oneri suffecturos, sed expetente populo, eligente clero, collaudante cardinalium senatu, pontificium munus suscepit: maximè verò cùm ter acclamatum esset, Sanctus Petrus Rainerium virum optimum poutificem elegit, cui postea primiscrinij & scribæ regionarij Paschalis nomen indidêre. Indutus deinde coccineam chlamydem, tiaraque capiti eius imposita, comitante populo & clero, equo albo ad Lateranum perducitur, maximè verò ad eam porticum, quæ ad austrum versa, in Basilica Saluatoris ducit, quam Constantinianam vocant: vbi cùm in sede ad eam rem de more parato aliquandiu quieuisset, atrium Lateranense conscendens, baltco succingitur, vnde septem claues septemque sigilla pendebant, vt intelligeret se secūdum septifariam sancti spiritus gratiá sanctarum ecclesiarum quibus Deo auctore præerat, claudendi, sigillandi, aperiendi, recludendique rationem habere. Inuisit sceptrum pontificium manibus gerens, ea quoque loca, quæ solis pontificibus sunt adiudicata. Sequentibus verò diebus consecrationem accepturus, ad basilicam beati Petri proficiscitur, in qua eum chrismate inunxêre Oddo Ostiensis episcopus, Mauritius Portuensis, Gualterus Albanus, Bouo Lauicanus, Milo Prænestinus, Offo Nepesinus. Oddoni Ostiensi primæ partes, quas adhuc retinet, obtigere. Post vnxionem verò in vrbem rediens, coronam de more accepit. Hoc ita futurum Albertus Alatrinus episcopus aliquando diuinauit. Nam cum ab amico interrogaretur, quem Vrbano successurum putaret, Rainerium, inquit, propter fidem & constantiam Deus eligat. Ferunt & eundem Albertum tempus ipsum, quo in pontificatu victurus erat, prædixisse. At verò Paschalis ecclesiæ Dei propè labenti quorundam seditionibus consulturus, copias suas in Gibertum antipapam mittit malorum omnium caput. Vt autem tanto bello sufficere pontifex posset, Rogerius Siciliæ comes ei turmas aliquot, & mille auri vncias auxilio misit. Albæ Marsorum Gibertus homo perniciosus tum degebat. Qui vbi intellexit hostes aduentare, haud satis copijs suis fidens à Richardo Campano comite acceptis, relicta Alba in Furconensium montana, quæ nunc Aquilanorum mutato nomine habentur, sese proripuit. Vbi non ita multò pòst subita morte correptus, sui sceleris pœnas luit. A malis tamen ecclesia Dei non statim, tam pernicioso homine sublato, quieuit. Richardus enim, quem diximus Giberto copijs & opibus fauisse in locum demortui Albertum quendam sufficit Atellanum ciuem, quæ vrbs Auersa nunc dicitur, inter Neapolim & Capuam posita, qui statim à bene sentientibus abdicare se magistratu coactus relegatur. Cauenses autē agri Prænestini incolæ, Richardi stultitiam & arrogantiam imitati, Theodoricū quendam pontificem creauere. Verùm hi quoque pœnitentia ducti, quinto & centesimo die è pontificatu deiectum, anachoritæ habitū induere cogunt, & vitam ducere priuatam. Tertius præterea Maginulphus Romanus ciuis apud Rauennam pontificatus titulum vsurpare ausus est: quem quidem & Romani exilio mulctarunt, & Rauennates omni humana ope destitutum, ab vrbe sua pepulere. Pacata autem hoc

modo

modo Romana ecclesia, Paschalis vir magni ingenij atque animi, à religione ad arma conuersus adiuuante Rogerio, vrbem Castellanam & Beneuentum ab hostibus occupatam recipit. Interim verò Petrus Columna Romanus ciuis, impellente Richardo Campano comite, cuius maximè interereat copias pontificis distrahere, Cauas occupat pontificiæ ditionis oppidum. Hanc ob rem pontifex in eum mouens, non solùm Cauas recepit, verùm etiam Zagarolum & Columnam paternæ hæriditatis castella ei abstulit. Ex Columna hanc familiam cognomentũ duxisse certè putauerim. Erat & alia familia Romæ admodũ potens, Corsi sunt appellati, Gregorio septimo adeo fideles, vt eorum domus sub Capitolio positæ, ab Henrico tertio sint exustæ & solo æquatæ. Verùm postea mutato consilio Stephanus eiusdem familiæ princeps, absente Paschali, sancti Pauli basilicam & castellum eo loci ædificatum furto occupat: vnde incursionibus mirum in modum vrbem Romam continuò vexabat. Hanc ob rem omissis rebus externis, pontifex ad vrbem properè rediens, Stephanum inde vi deiecit: quem ideo incolumen abijsse credimus, quòd monachi habitum indutus, irrumpentes decepit. Apparuisse tum multa prodigia auctores plerique scribunt, quod & mare quibusdam in locis littus præter solitum viginti passibus occupauerit: in quibusdam verò à littore in altum centum excesserit. Hoc ego quoque superiore anno apud Puteolos vidi, exesis quibusdam columnis marmoreis vsque ad tres cubitos, quas mare (vt incolæ dicebant) triennio ante abluere consueuerat. Apparuisse & cometem miræ magnitudinis tum affirmant, qui in occasu cadẽte sole statim apparebat. Non mouebatur his prodigijs Paschalis, quippe qui fieri hæc natura cernebat. Verùm cùm intellexisset Florentinũ episcopum affirmare solitum Antichristum natum esse, eò statim proficiscitur conciliòque habito re ipsa admodum discussa, cùm leuitate quadam, vt alicuius magnæ rei auctor videretur, motum episcopum cerneret hominem verbis castigatum dimittit, atque inde in Cisalpinam proficiscitur. Vbi ad Guardastallum conuẽtu multorum principum & episcoporum habito, de homagijs, de feudis, de sacramentis episcoporum laicis antea exhibitis, exhibendisue, magna est habita ratio. At verò cum intelligeret Gallos sacerdotes, non ita integrè, vt dicebat, vitam ducere, eò profectus, apud Trecas conuentu habito, redactis ad laudabiliorem cultum ecclesijs, earumque præsidibus partim pulsis, partim castigatione emendatis, in Italiam properè redijt, quòd intellexerat omnia seditiosorum quorundam factionibus perturbari. Stephanus enim Corsus montem altum & Ponticelum de ea parte Etruriæ, quam nunc principis apostolorum patrimonium vocant, ceperat, præsidijsque muniuerat, vnde frequenti incursione omnia circunquaque vexabat, quem pontifex insecutus, ex altero castello deiecit: alterum vi capere non potuit, natura loci obstante & hyeme, quæ iam appetebat. Iturus itaque in Apuliam componendarum rerum Italicarum gratia, Lauicano episcopo ecclesiam, Petro Leonis, & Leoni Fregepani vrbem vrbanaque omnia, Ptolomæo Sublacensi domino, quæ circa vrbem sunt, quàm diligẽtissimè commendauit, relicto Gualfredo nepote militiæ principe: qui vna cum his ditionem ecclesiasticam tueretur. Verum absente pontifice, quem ferunt Ptolemæum tanti mali auctorem dicere solitum, nunquam amplius ad vrbem rediturum, ab ecclesia Dei hi homines defecere: Petrus Columna quem pontifex in gratiam receperat, Farfensis abbas cum Anagninis, Prænestinis, Tiburtinis, Tusculanis, Sabinis. Ausus & idem Ptolemæus comparato exercitu Albam Latinam oppugnare, ciuibus ipsis acriter vrbem defendentibus. Verùm superueniente pontifice cum principe Caietano, cumq; Richardo Aquilano egregijs copiarum ducibus, pulsis tyrannis ecclesiam Dei occupare conantibus, & Albam obsidione liberat, & reliqua oppida, quæ iam defecerant, in deditionẽ recipit. Tibur obstinate resistens expugnat non sine magno vtriusque partis incommodo. Montem altum, deiecto inde Stephano, recipiens, totum patrimonium breui pacatum reddidit. Pace deinde composita, ad bellum Asiaticum animum adijcit, principes Christianos litteris & nuncijs ad eam rem quàm diligentissimè animat, quod intellexerat Gotifredo Hierosolymis mortuo, Sarracenos recuperandæ Hierosolymæ causa magnos exercitus eò duxisse. superatisque Christianis ingenti clade, & comitem Burgundiæ in ipso prœlio cecidisse, ac Boemundum viuum in manus hostium deuenisse, ipsum verò Balduinum regem Gotifredi fratrem, ægre ex tanta clade sese proripuisse, nec paulùm abesse, quin vrbs caperetur.

Familiæ cognomentum ex colũna.

Prodigia.

Conuentus ad Guardastallum.

Veruntamen barbari tanta victoria potiti, obsidere Hierosolymã nequaquam sunt ausi. Tancredus autem egregiè defensa Antiochia, Laodiceam vrbem imperio Constantinopolitano subiectam vi cœpit quòd intellexerat Alexium imperatorem Christianorum clade delectatum, militibus quoque nostris impedimento fuisse quò minus supplementi causa ex Europa in Asiam traijcerent. Felicitate & audacia Tancredi Balduinus rex percitus, comparato properè exercitu, in Accon ducere statuit, vocatis in auxilium Genuensibus & Venetis: qui eò properè cum octoginta rostratis nauibus ac triremibus plerisque profecti sunt: quare & vrbs terra marique acriter oppugnata, vigesima die tandem capitur & Sarraceni, qui eò venerant tuendæ vrbis causa, fusi fugatique sunt. Tancredus autem tantæ fuit pietatis in patruum Boemundum ab hostibus triennio in vinculis detentum, vt ei magna vi

auri redempto, Antiochiæ principatum restituerit: Postea verò idem Boemundus Antiochiam ipsam Tancredo committens, in Italiam primò mox in Galliam profectus, Constantiam Philippi regis Francorum filiam in vxorem accepit. Cognito deinde Alexij imperatoris Constantinopolitani conatu, qui maritimas Antiochiæ vrbes infestabat, in Italiam rediens, parata classe in Dalmatiam nauigat, Dyrrhachiumque obsidet, vt ea ratione Alexium à bello Asiatico reuocet, quod etiam breui factum est: pacem verò petenti Boemundus hac lege edidit, vt bello Antiocheno omisso, militibus Francis nullo maleficio per sua loca transeuntibus, iter in Asiam tutò facere liceret. Composita autem pace, cum ea classe, quam in Alexium parauerat, in Asiam Boemundus contendens, adeo Christianorum animos recreauit, vt Balduinus rex Berytum vrbem maritimam Phœniciæ inter Sydonem & Byblium positam, ac Tyro metropoli obtemperantem, obsessam duobus mensibus vi tandem cœperit, non sine magno suorum incommodo. Hanc ob rem & passim in omnes sæuitum est, & vrbs ipsa tanquam colonia Christianis omnibus concessa est. Eodem quoque tempore capta & Sydon est. In tanta verò Christianorum felicitate Boemundus clarissimus princeps morte sublatus, luctu omnia compleuit, qui Boemundum filium paruulum admodum, ex Constantia vxore susceptum, principatus Antiocheni successorem relinquens, Tancredo nepoti donec adolesceret, commendauit.

Interea verò Henricus quartus mortuo patre, quem apud Leodium bello superauerat, compositis in Germania rebus, in Italiam veniens, apud Sutrium substitit, quod senserat eius aduentum Paschali parum admodum gratum esse: quippe qui & ecclesias multas in bellis euerterat, & episcopatus contra ius fasque pro libidine animi, cui placuisset demandauerat. Verùm missis vltro citroque legatis, cùm imperator iureiurando interposito polliceretur se, & pacato agmine vrbē ingressurum, & coacturum suos episcopos, vt se à possessione episcopatuū abdicarent, quos largitione acceperant & potentia, portæ repente apertæ sunt. Nam Sutrio mouens Henricus ad montem Guadij, vel (vt alij volunt) ad montem Malum (sunt etiam qui montem Aureum hunc appellent) castra posuerat. vnde postea annuente populo prodeunteque obuiam honorato quoque vrbem Leonianam primo ingreditur, præcedentibus sacerdotibus cum infulis & reliquijs sanctorum à mole Hadriani. Nam per eam portam vrbem Leonianam ingressus est vsque ad basilicam sancti Petri, cuius in gradibus pedes pontificis eosque cum cardinalibus prodeuntis exosculatus est. Positis deinde militibus suis in stationibus, vnà cum pontifice, ad dexteram tamen, templum ingreditur, in quo post orationem ad altare factā, à pontifice petit, vt illos confirmet, quibus ipse episcopatus dederat, licet iusiurandum antea interposuisset, se nunquam id à pontifice petiturum. Paschalem verò id facere recusantē, intromissis militibus, dato signo, vna cum cardinalibus statim capit, eumque cum magna parte cleri spoliati prius in castra perducit. Permotus tam insigni iniuria populus Romanus, sumptis armis, Teutonicos ex vrbe Leoniana pellit, portasque omnes claudit. Tum verò imperator ad Soractis montem perueniens, quem nunc sancti Siluestri vocant, in loco excelso & munitissimo pontificem & cardinales collocat, dipositis circunquaque custodibus & præsidijs, ne inde aufugere vel retrahi ab aliquo possent. quo facto, statim reliquas copias vrbē oppugnaturus mouens, ad Anienem peruenit. Vnde occupato prius ponte Mammæo, à Mammæa matre Alexandri imperatoris nomen ducente, ac tanti operis auctore, incensis circunquaque villis, incursiones continuò in Romanos faciebat. Quare pontifex incommodis ciuium & precibus motus, ad pontem salarium perductus, accitis ex vrbe notarijs, qui pacta conscriberent, eos omnes (licet inuitus) in episcopatu confirmauit, quos ante Henricus delegerat. Hoc itaque modo compositis rebus dimissis captiuis omnibus, imperator à pontifice coronatur in basilica sancti Petri, clausis prius vrbis portis, ne populus erumperet, firmataque stationibus ipsa ab Henrico basilica. Vnde non ita multò pòst voti compos factus in Germaniam redijt. Pontifex verò pacata aliquantulum Italia, Pisanos nauali gloria admodum potentes adhortatur, vt ex insulis Balearibus, quas iam antea occupauerant, in Sarracenos moueant mare nostrum & littora Christianorum infestantes. Quare Pisani cupiditate gloriæ capti, comparata ingenti classe, impositaque maiore iuuentutis suæ parte in hostem proficiscuntur. Verùm dum apud vada Volaterrana ventum expectant, Lucenses eorum vrbem defensoribus vacuam inuadunt, quam quidem Florentini Pisanorum precibus moti, repulsis Lucensibus, acerrimè tutati sunt. Ob quam rem Pisani de Sarracenis victores domum redeuntes, Florentinos duabus porphyreticis columnis donant: quæ adhuc ad portam sarelli beati Ioannis Baptistæ visuntur. Interim verò Paschalis consilio apud Lateranum habito, omnia, quæ Henrico promiserat, reuocat, quòd coactus, non libens in eius sententiam armis, non rationibus munitam descendisset, instantibus cardinalibus, qui in vinculis erant populoque Romano, qui ab Henrico bello vexabatur, vt quauis conditione pacem componeret. Satius itaq; visum est retractare malè acta, violenter præsertim, quàm pati exemplo pernicioso, vt id quoque reliquis principibus licere videatur, quod Henricus ab inuito pontifice exorserat. Hoc autem tempore Mathildis comitissa admodum senio confecta

moriens, Romanæ ecclesiæ ex testamento reliquit, quicquid à Pisia amne & sancto Quirico agri Senensis vsque ad Ceperanum inter Apenninum & mare pertinet, addita Ferraria, quæ adhuc Romanæ ecclesiæ vectigalis est. Sunt qui scribant, quorum de numero Vincentius est auctor egregius, hanc mulierem Florentiæ mortuam esse eo incẽdio, quo & magna pars vrbis consumpta est, & ad duo millia hominum combusta traduntur, eiusq; corpus postea in Cisalpinã trãslatum esse, & in monasterio sancti Benedicti, quod ab vrbe Mãtua xij. millibus passuum distat, sepultum. Crediderim ego mulierẽ ipsam Mantuæ diem extremum obijsse, suoq; iussu ad sanctum Benedictum sua impensa ædificatum, translatam & sepultam procurante eam rẽ Anselmo viro sanctissimo ac tanti monasterij auctore: quippe qui operam dederat Mathildis impensa, vt cœnobium tam amplum, tamq; magnificum ædificaretur. Eodem quoque in loco sepultum fuisse eundem Anselmum episcopũ Lucensem comperi, ac Mantuam deinceps trãslatum in ecclesiam cathedralem, ob eam rem credo, ne à vicinis furto surriperetur, cùm miraculis continuò clarior fieret. Affirmant Lucenses corpus Mathildis apud se esse: quod ne credam, facit Guidonis Gonzage auctoritas. Qui dum monasterium sancti Benedicti restitueret, inuentum corpus honestiore loco (vt par erat) collocauit. Alium quoque Anselmum fuisse his temporibus quidam auctores scribunt, virum doctissimum, & apud Anglos tãti pretij habitum, vt breui ex monacho abbas, deinde Cantuariensis archiepiscopus sit factus: qui etiam libros de meditationibus, cur Deus homo, de libero arbitrio, de similitudinibus, de cruce, de beato Ioanne Baptista conscripsit. Felicia certè hæc tempora fuere, quæ & Sigibertum monachum Cẽblacensem virum spectatæ doctrinæ, & Bernardum ex Castilione Burgundiæ nobili genere ortum, protulêre. Is xxij. annum attingens, sub abbate Stephano, qui tertius fuerat ab inchoato Cistertiensi monasterio, vnà cum triginta socijs monachi habitum suscipiens, tanti pretij ob doctrinam & sanctitatem est habitus, vt breui abbas Clareuallensis monasterij, tum primum Roberti viri illustris impensa ædificati creatus sit, cui certè loco cum maxima gloria ad annos sex & triginta præfuit. Moriens deinde Bernardus, præter sanctitatem, multa quoque scriptis ingenij sui monumẽta reliquit: maximè verò commentarios in cantica canticorum cõsiderationes diuinæ contemplationis ad Eugenium pontificem, vnde pontificij muneris ratio duceretur: scripsit & varias epistolas: vnam potissimùm ad Romanos, qua eos vehementer carpit, scripsit & apologeticum & sermones in solennibus habitos. Ad Paschalem redeo, qui in concilio apud Guardastallum habito decreuit, ne vrbes Æmiliæ, Placẽtia, Parma, Regium, Mutina, Bononia, Rauennati ecclesiæ antea Metropoli subiectæ amplius essent, quòd sæpius ob superbiam in Romanam sedem præsules Rauennates cornua erexerant. Pontificem verò ad vrbem redeuntem rogarunt ciues quidam, vt in locum Petri præfecti vrbis demortui filium subrogaret. Quod cùm facere pontifex negaret propter ætatem pueri, qui vix decimum attigerat annum tanta repentè seditio exorta est, vt ei abire ex ciuitate necesse fuerit, ne magna aliqua cedes inter ciues committeretur, cùm multi inessent, qui nequaquam tantum magistratum puero committendum dicerent. Neque ita quoque seditionis semina abstulit. Nam cum Albæ esset, intellexissetque Petrum Leonis ecclesiæ fautorem, in ædibus suis ab aduersa factione oppugnari, eò properè Ptolemæum mittit ab Aricia accitum cum satis valida manu, qui pulsos in Transtiberinam regionem aduersarios partim interfecit, partim capit, ac per municipia custodiendos diuidit. Sed magna repentè in Potlemæo inconstantia apparuit. Nam quos ipse paulò antè ceperat, eosdem postea suo quoque nutu ad municipia proficiscentes, dum iter per Algidum faciunt, ex insidijs adortus, capit, & Ariciam secum ducit: inter quos & demortui præfecti filius erat. Non contemptus autem tanto admisso facinore Ptolemæus, Sarminetum, Nymphæum, Tiberiam, oramque maritimam occupat. Interim verò Henricus è Germania in Italiam cum exercitu descendens magno terrori omnibus fuit. Verùm cùm is Romam venisset, absentè pontifice, qui tum in Apulia concilium habebat, cumque se priuatum dignitate imperij putaret, vna cum potestate dandorum episcopatuum, à Bracharensi archiepiscopo patria exule, iterum coronatus ante beati Gregorij corpus, in patriam abijt. Paschalis autem absoluto conuentu ex Apulia Romam cum copijs Normannorum rediens, & multa oppida ab hostibus occupata recepit, & Præneste Caloioannis imperatoris Constantinopolitani, qui patri Alexio successerat, oratores libenter audiuit, eisdemque in mandatis dedit, vt Caloioannem suo nomine contra Sarracenos animarent. At verò Farfensis abbas & Ptolemæus, qui nullum sibi veniæ locum apud pontificem ob sua maleficia reliquerant, latebris delitescentes, tandem per amicos in Paschalis viri mitissimi gratiam redeunt. Pacatis hoc modo rebus, dedicataque Præneste Agapeti basilica, Romam effusa obuiam vrbana multitudine honoris causa tandem redijt: qua quidem ex frequentia in valetudinem incidens, se paulò post moriturũ cognouit: quare acceptis ecclesiæ sacramentis, cohortatusque clerum ad pacem & concordiã, põtificatus sui anno decimo octauo, mense sexto, die septimo moritur decimoquinto calẽdas Februarij: sepeliturq; honorificẽtissima põpa in Basilica Cõstantiniana. Suo autem pontificatu facta potestate sacrorum ordinum presbyteros quinquaginta, dia-

conos triginta, episcopos centum creauit. Romæ præterea ecclesias quindecim consecrauit, maximè verò basilicam sancti Hadriani in tribus foris profanatam quorundam factiosorum scelere, ecclesiam sanctæ Mariæ Monticelli in regione Ariolæ: postremò verò restituit & consecrauit basilicam sanctorum coronatorum, eo tempore dirutam, quo Robertus Guiscardus Salernitanus princeps eam partem vrbis incendit, quæ à Laterano ad Capitolium vergit, vt in vita Gregorij septimi diximus.

GELASIVS II.

Font. 168.

GElasius secundus, Ioannes antea vocatus, patria Caietanus, patre Crescentio, nobili genere natus, ingenueq; à teneris annis educatus & doctus, in monte Casino religionis fundaméta perdidicit sub Oderisio abbate viro sanctissimo. Hanc ob rem ab Vrbano secundo Romá accitus, cognita hominis virtute & fide, semper in precio est habitus. Verùm in primis eius fides perspecta eo tempore est, quo Vrbanus pótifex à Germanis, & Giberti antipapæ factioné sequentibus in insula Lycaoniæ Romæ inter duos pontes obsessus est. Solus enim vnà cum Petro Leone viro illustri, hominem sanctissimũ nunquam deseruit. Hanc ob rem posteà cùm Vrbanus meliore fortuna vteretur, tanti beneficij memor, Gelasium primo quidem secretis suis admonet ob fidem & doctrinam: eique negotium dedit ob elegantiam compositionis suæ, vt Romanæ curiæ stylum negligentia & ignorantia maiorũ labefactatum, in meliorem formam & ornatum redigeret. Postea verò cognita hominis amplitudine, eundem referre in cœtum cardinalium instituerat, eaque de re sæpius in senatu locutus fuerat, assentientibus omnibus. Verùm mortuo non ita multò pòst Vrbano, Paschalis meritorum táti viri non immemor, statim eum diaconum cardinalem decernit. Mortuo deinde Paschali, cum de creando nouo pontifice ratio haberetur, ob eamque ré cardinales omnes in monasterio ad Palladium paululum infra ædes Leonis & Cincij Fregepanis congregati essent, vno omnium consensu Ioannes Caietanus Gelasius pontifex creatur. Verũ Cincius Fregepanis ira ob hanc electionem percitus, quòd vnum ex suis cardinalibus collegio proposuerat, quem pontificem eligerent, in monasterium Palladij cum armatis satellitibus irrumpens, refractis foribus, obuium quenque percutit: pontificem obtorto collo in terram deiectum calcibus conterit, in vinculaque conijcit. Cardinales autem fugam parantes, ex mulis & equis deijcit, nullumque genus contumeliæ prætermittit, quo affici tantus senatus posset. Non tulit autem tantam iniuriam populus Romanus. Ad ædes Cincij Fregepanis armatus concurrit, eique ac familiæ interitum minatur, nisi properè Gelasium incolumen reddat. Faciunt mandata Fregepanes: maximè verò Leo, qui pontificis pedes videntibus omnibus sæpius exosculatus, veniam suppliciter petebat. Equum itaque album conscendens pontifex, via sacra in Lateranum ducitur, comitante clero populoque Romano, ibique de more coronatur. Interea vero Balduinus, quem statim literis & nuncijs pótifex adhortatus est, vt barbarorũ impetum tandiu sustineret, quoad in Asiam noua supplementa mitterentur, castellũ in Syria Sobal vocitatum occcupat & munit, vt Christianis cótra barbaros continuè dimicantibus receptaculum esset. At vero Boemundo adolescente mortuo, Tancredus tutor Antiochiæ princeps ab omnibus Christianis declaratur: qué quidé confirmato prius principatu, Balduinus Hierosolymitanus rex ad se cũ militibus suis vocat, dimicaturus cum hostibus Turcis, Sarracenis, Arabibus: qui cum magno exercitu prouinciá Hierosolymitanam ingressi erant. Eò itaque veniens Tancredus, cognita Christianorũ paucitate, frustra Balduino dissuasit, ne collatis signis cum hoste decerneret: néue rem Christianam in summum discrimen abduceret. Nam cum hostibus ipsis pugnandi copiá fecisset ingenti clade superatus, ægrè cum paucis Herosolymá se recepit, diuersis præterea tramitibus Tancredus Antiochiam perueniens, fuga salutem sibi quæsiuit. Elati auté tanta victoria hostes, montem Tabor conscendentes, monasterium eo loci positum diruunt, monachis ad vnum omnibus interfectis.

Cincius Fregepanis homo factiosus.

Nec interim quietus ab externo hoste Gelasius fuit, qui Henrici imperatoris furoré Italiá vastantis, Iamiamq; vrbem hostili animo ingressuri deuitás, ad ædes Bulgamini potétissimi ciuis primò cófugit. Verùm cùm ibi quoq; nequaquá tutus videretur, vnà cũ suis triremes conscendens: duæ enim iam ad id instructæ paratæque erant, Ostiam Tiberi delabitur, insequentibus Germanis militibus, & pontificé telis ac sagittis petentibus. Cùm ostiá verò peruenisset, neque ingredi mare propter instátes procellas liceret, terrestri itinere Ardeá proficiscitur. Hugone xij. apostolorũ cardinali viro amplissimo semper eũ comitante. Cadétibus auté fluctibus Ostiá reuersus, Tarraciná primò, mox Caietá adnauigat, vbi perbenignè à ciuibus suis suscipitur. Cóuenere eo statim & Guilielmus Apuliæ dux, & Robertus Cápanus princeps ac Richardus Aquilanus, pollicentes se in eius potestate semper futuros, vt veros decet ecclesię dei vectigales. Cùm igitur parari exercitũ cótra se Héricus intellexisset, Mauritiũ Bracharésem archiepiscopũ antipapam creat: qué potissimũ Gelagio obijceret, eumq; Fregepanum familiæ commendauit: Gregorius is appellatus est. Non contentus auté tam perni-

pernicioso exemplo Henricus, in Anagninum agrum copias suas mouens, omnia hostilem in modum diripit & capit, Turriculum quoque munitissimum locũ iam oppugnabat, cum subito nunciatum est Gelasium cum proceribus Apuliæ, magnoque cum exercitu aduentare: quare motis castris Italia cedens, cuncta cædibus & rapinis compleuit. Gelasius autem remissis in Apuliã proceribus Romã venit, arbitratus ob discessum Henrici omnia deinceps pacata fore. Verùm lõge secus, quàm putarat, accidit. Nam cum intellexisset antipapã Fregepanum auxilio fretum Romæ mãsisse, potentiã istius familiæ veritus, apud amicos quosdam prius delituit. At verò cùm postea in ecclesia sanctæ Praxedis mysteria celebraret, instantibus hostibus cum factione sua, vix sese ab eorum manibus fuga subtraxit, Corsis, Normannis, familijs egregijs ac Crescentio nepote acerrimè defendentibus. Sequenti verò die à suis armis & clientelis bene munitis, in vrbem vocatus (nam ad sanctum Paulum confugerat) habito cardinalium conuentu discedere ab vrbe instituit, ne crescente in dies magis magisque seditione, magna aliqua clades oriretur. Relicto itaque Petro Portuensi episcopo, qui vices eius quantum ad rem sacram pertinebat, Romæ gereret, commendataque Beneuentanæ ciuitatis cura Hugoni cardinali xij. apostolorum, Pisas primò adnauigat, cùm terrestre iter nequaquam sibi ac cardinalibus, quos comites sociosque habebat, tutum videretur. Exceptus itaque perbenignè à Pisanis, cùm rationem discessus sui ab vrbe audientibus omnibus reddidisset, inde soluens in Galliam, ad portam sancti Egidij peruenit: vbi cùm abbate Cluniacensi viro optimo, tum à monachis, & omnibus fidelibus, qui eò eius rei gratia vndique conuenerant, magnificè ac splendidè suscipitur. Deinde verò per cõtinentem honesto comitatu magis quam splendido, vt nunc fit, incedens, inter eundum basilicam sanctæ Cæciliæ in Stragello, ecclesiam sancti Siluestri in Tillano, ecclesiam sancti Stephani in Tornaco dedicat lapidibusque ecclesiarum terminos notat. Tandem verò ad Cluniacense monasterium perueniens pleuresi correptus, pontificatus sui anno primo, die quinto moritur, vir sanctissimus & omni laude dignus, si vitam continentissimam, si mores, si doctrinam inspicis: quibus ex rebus sit, vt facillimè credam eum, qui ita constanter & sanctè in tantis procellis humanarum perturbationum vixerit, nunc beatam & sempiternam vitam in cœlo ducere. Sepelitur autem eius corpus intra limina Cluniacensis cœnobij. Sunt qui scribãt huius pontificatu inchoatam esse templariorum militum originem, qui non longè à sepulchro Domini habitantes, peregrinos suscipiebant, eosque per loca sacra armati ducebant ac reducebant: quò eis sine vllo maleficio inuisere loca sancta liceret. Hos vita, fide, gratia mirum in modum Cusentinus commendat.

Templarij milites.

CALLISTVS II.

169. Pont.

Callistus secundus, Guido antea vocatus, natione Burgundus, Viennensis archiepiscopus, originẽ à regibus Franciæ ducens, ab his cardinalibus pontifex creatur, qui mortuo Gelasio Cluniaci tum aderant. Verùm is nõ prius pontificium habitum sibi desumpsit, quàm intellexit se ab his quoque cardinalibus confirmari, qui Romæ & in Italia remanserant. Re itaque litteris & nuncijs cognita, Romam veniens, populo obuiam prodeunte ac honorato quoque vrbem ingreditur, congratulantibus omnibus tum pontifici, tum ciuitati Romanæ quòd hunc quietis & pacis auctorem futurum cernebant. Rebus autem ex sententia Romæ compositis, Beneuentum proficiscitur, quò & principes omnes statim conuenere, salutandi (vt mos est) põtificis causa, maximè verò Guillelmus Apuliæ dux, Iordanus Campaniç comes, Arnulphus Ariolæ, Robertus Lorotelii comes, viri insignes & sine contentione illius partis Italiæ facilè principes: qui etiã polliciti sunt adhibito iureiurãdo, se in potestate põtificis semper futuros. Callistus autẽ, qui nil aliud meditabatur, quã bellum Asiaticũ, in quo de Christianis ægre tot barbaras gẽtes sustinẽtibus addubitabatur, Romã rediẽs, Lãbertum Ostiẽsem episcopũ, Saxonẽ S. Stephani in Cælio mõte presbyterũ cardinalẽ, Gregoriũ S. Angeli diaconũ, legatos ad imperatorẽ mittit: qui pace sine vlla cõtentione composita, ad vrbẽ redeuntes, tabellã pacis ad Lateranensem basilicã suspendere. Qua quidẽ perlecta, tanta repentè lætitia publica exorta est, vt passim congratulantium cœtus audirentur. Verùm ne diuturnior hæc lætitia videretur, effecit Rogerius Siciliæ comes, qui Calabriam & Apuliam absente Guillelmo comite occupat, Guillelmus enim Alexij imperatoris Constantinopolitani filiã in vxorẽ ducturus, abiens Calabriã & Apuliã pontifici cõmendauerat. Hãc ob rem Callistus ab vrbe discedens, Beneuentũ peruenit, indeq; Hugonem cardinalem ad eũ misit, arcem Nicephorium tũ in Calabria obsidentẽ. Monitus autẽ Rogerius vt ab armis discederet, nequaquã pontificis edicto obtemperat, imò acrius instabat, ne Guillelmus consobrinus rediens, ei impedimento foret, quo minus Apulia & Calabria potiretur. Parabat iam arma pontifex, cùm subito vnà cum magna parte senatus febri correptus redire ad vrbem re infecta compellitur. Hanc ob rem Rogerius nemine aduersante, Apulia & Calabria potitur.

Atque hoc modo Guillelmus vxore frustratus ac principatu deiectus, apud Salernitanum principem vitam degens, sine hæredibus breui moritur. Rogerius itaque tanto aduersario sublato, regem Italiæ se nuncupat. Callistus autem recuperata valetudine, apud

Lateranum noningentorum patrum concilium habuit, in quo quidem deliberatum est, vt primo quoque tempore supplementa militiæ iam deficientis Christianis in Asia bellum gerentibus subministrarentur. Qua spe erectus Balduinus Hierosolymitanus rex, Gazim regem Turcorum minorem Asiam incolentium, cum magno exercitu in se mouentem superat, & captum in carcerem cōijcit. Eadem quoque fortuna vsus, Damasci regem Hierosolymas cum exercitu hostili animo petentem fundit fugatque duobus millibus hostium cæsis, millæque captis. Verùm superueniente cum magnis copijs Balahac Parthorum rege, cui statim nullis expectatis auxilijs congredi ausus est, tanta clade superatur Balduinus, vt etiá ipse vna cum proceribus multis captus & in vincula coniectus sit.

Quare Callistus pontifex maturandum ratus, ne reliqui Christiani amisso rege opprimerentur, instante Veramundo Hierosolymitano patriarcha viro optimo ac doctissimo, Venetos spe gloriæ & præmij concitos in hostem magna classe permouit, Dominico Michaële duce, millesimo centesimo ac vigesimo secundo salutis nostræ anno: qui quidem ad Ioppem classe delati, quam Sarraceni Babylonis terra marique obsidebant, superatis barbaris ingenti clade, obsidioné soluunt. Itum est & in Tyrum, quam diu obsessam haud incruenta victoria cœpere, pacti tamen prius, vt Tyri & Ascalonis dimidium obtinerent, si eorum opera in Christianorum potestatem deueniret. Verùm Emanuel Græcorum imperator Caloioanni suffectus, tantam victoriam Latinis inuidens, vel Latina litteratura vtentibus, Venetis mandat vt classis suæ præfectum reuocent: qui certè eorum dicto optemperans, ira incensus Rhodum, Chium, vnde corpus beati Theodori martyris Venetias translatum tum est, Samum, Mitylenen, Andron imperatoris insulas, diripuit: Motonium spoliatum incolis muniuit. Tragurium ex Vngaris captum, ditioni Venetæ subiecit. Lapidem præterea secum in patria detulit, super quo apud Tyrum CHRISTVS sedisse fertur. At verò Balduinus, quem diximus ab hostibus captum, precio redemptus, Hierosolymas rediens, Christianam remp. iam labentem aliquandiu sustinuit. Hanc ob rem Callistus aliquid quietis à rebus externis nactus, & cardinales xij. creat, & Basilicas multas vetustate collapsas reficit. Mœnia vrbis instaurat, aquam in vrbem inducit, arces ecclesiæ munit, donaria plurima argenti aurique basilicis diuidit. Fundos plerosque coëptos beato Petro donat. Ecclesiam beati Nicolai in palatio ædificat. Verùm ne tanta felicitas sine aliquo incommodo diutius in terris esset, Gregorius antipapa Burdinus antea vocatus, nomen pontificis vsurpare conatus, Sutrij se continens, auxilio quorundam tyrannorum fretus, & Romanos incursionibus vexabat, peregrinos negotij ac religionis causa ad vrbem accedentes spoliabat. Quare Callistus comparatis repentè copijs præmissoq; cum expeditissimo quoque Ioanne Cremensi sancti Chrysogoni presbytero cardinali, subsequens ipse hosté vincunt, Sutrium capiunt, Burdinum camelo impositum, in triumphi spem Romam ducunt: quem pontifex vita donatum, Cauensi monasterio inclusit. Callistus autem de Deo deque hominibus bene meritus, pontificatus sui anno quinto, mense x. die vj. in Domino moritur. Vacat tum sedes dies viij.

ANNOTAT.

Sub Callisto II. *inter imperium, & sacerdotium, insignis illa pax, & concordia facta est, anno plus minus quinquagesimo ex quo inter Gregorium V*II. *& Henricum* IIII. *discordia ingens ob sacerdotiorum collatione excitata fuerat. In qua episcoporum, & abbatum electiones quæ ad imperatorem, & reges hactenus pertinuerant, clero & monachis restitutæ sunt. Cuius transigendæ causa papæ Callisti legati omni memoria digni fuerunt Lambertus Bononiensis, Ostien. episcopus, post Honorius* II. *Saxo de Comitibus Anagninus presbyter, & Gregorius de Paparescis* Romanus, *pòst Innocentius* II. *tunc diaconus cardinalis. cuius rei adhuc mentio cum pictura extat in antiqua vetusti palatij pontificum camera Lateranensis, vbi est hoc elogium.*

ECCE CALLISTVS PATRIÆ DECVS HONOR IMPERIALE NEQVAM BVRDINVM DAMNAT, PACEMQVE REFORMAT.

Huius rei mentionem fecerunt Chunradus de Listenaw abbas Vrspergensis in vita Henrici v. imper. Guillelmus Tyrius *lib. de bello sacro* 1. *cap.* 13. *Otho Frisingensis lib.* 7. *cap.* 16. *Pandulphus Pisanus in vita Callisti papæ* II. *& alij multi.*

HONORIVS II.

170. Pont.

HOnorius secundus, qui & Lambertus, ex agro Imolensi oriundus, Ostiensis episcopus, Eo tempore pontifex creatur, quo Balduinus ab hostibus precio redemptus, Antiochiam Hierosolymitano regno adiunxit, mortuis his omnibus, ad quos principatus ille iure deueniebat. Verùm cùm tantus principatus retineri sine præside non posset, eidem præfecit Raymundum Guillelmi ducis Austriæ filiũ, cui superioris Boemũdi filia nupserat. Hoc auté modo cōpositis rebus, regé Ascalonitarũ, Ægyptiorũ copijs fretũ, & ob eā rē Hierosolymitanos infestanté, vnico prœlio repulit. Baldeuinũ præterea Damasci regulũ idem molienté, sed maioribus copijs, tribus grauissimis prœlijs fundit fugatq;, multis passim more pecorum cæsis.

Ad Ho-

Ad Honorium redeo, qui & si obscuro loco natus erat, tamen litteratura & moribus tanto magistratu dignus videbatur. Verùm non adeo eius ingressus laudatur, cũ ambitione quorundam potius, quàm omnium bonorum cõsensu pontificatum inierit. Mortuo enim Callisto, cùm de legendo nouo pontifice ratio haberetur, Leuo Fregepanis omnibus cardinalibus interdixit, ne vsque ad diem tertium pontificem crearent, quò & maturius deliberare, & canones inspicere liceret, quamuis non ea mente id fecerit homo acutus & ad fallendum vafer, quàm verbis præ se ferebat, sed ei tantisper disponere hominum suffragia liceret, quibus Lambertus põtifex crearetur. Nam populus ipse Saxonem sancti Stephani cardinalem, pontificem percupidè nimium optabat. Id quoque se cupere Leo Frigepanis ostendebat, quò & populum & patres negligentes & incautos in sententiam sui quauis arte pelliceret. At verò cùm id velle Leonem cardinales quidã cernerent, ne ex eius sententia pontificem legerent, omisso Saxone, Thebaldum sanctæ Anastasiæ presbyterum cardinalem, pontificem deligunt, quem Cælestinum appellarunt. Tunc autẽ Leo non amplius immorandum ratus, quòd iam offensum hac electione populum cernebat, Lambertum (de quo antè diximus) pontificem magna voce proponit, acclamante populo, cleroque eam electionẽ, manibus, & nutibus approbante. Tum Leo maturandum ratus, ne sententiæ hominum immutarentur, in Simijs, loci nomen est, non longè ab ecclesia sancti Siluestri, hominem põtificali habitu exornat, Qui & si primò artibus quibusdam tantùm magistratum adeptus est, tamen postea omnium consensu pontifex maximus consalutatus. Pontificatũ adeptus, cardinales quosdam viros insignes creauit, quorum opera postea magnis in rebus vsus est. Familiaritate enim præclarorum virorum mirificè delectatus est. Nam pontium quendam abbatem Cluniacensem, virum industrium Romæ retinuit, Ingenium quoque Hildeberti Cenomanensis episcopi mirificè extulit: quem deinceps Turonensem archiepiscopum creauit, quòd plurimùm heroico, elegiacóue, carmine valeret, Huius quoque tempore clariòra fecit Hugo de sancto Victore, si cognomentum inspicis: si patriam, Parisiensis doctor insignis. Hic enim tum dicendo, tum scribendo ingenij sui præclara monimenta reliquit. Extat eius liber de sacramentis, liber sententiarum, liber in dialogo, qui Didascalus appallatur: liber de cura animæ, liber de artibus & doctrinis. Hos autem omnes tanta beneuolentia Honorius pontifex amplexus est, vt nullum genus officij prætermiserit, quo eos ad honestiorem dignitatis gradum euehi posse existimaret. Vnum tamen suis temporibus accidit, quod nequaquam probandum est. Arnulphus enim Christianæ religionis prædicator egregius clericorum insidijs Romæ necatur, quòd acerbè nimium in eorum lasciuiam & libidinem inueheretur: quodque eorum pompam, & in comparandis diuitijs nimium studium improbaret, paupertatem Christi & integerrimam vitam ad imitationẽ omnibus proponens. Hunc multi ex nobilitate Romana tanquam verum Christi discipulum & prophetam sequebantur. Hunc laudibus ad cœlum tollebant. Hinc odium, hinc iræ in perniciem bene sentientis vsque ad necem excitatæ. Fuerit ne hic sanctissimus vir presbyter, an monachus, an eremita, haud satis constat. Sunt qui scribant Honorio ipsi id admodũ displicuisse, non tamen tanti facinoris auctores vnquã inuentos. At verò cùm in pontificatu rectè gubernato quinquennio ac mensibus duobus vixisset, collacrymãtibus omnibus moritur, & in basilica Lateranensi nullo non genere honoris adhibito sepelitur. Vacat tum sedes diebus octo. Nescio ego quid sibi velit marmor illud suo nomine inscriptum, quod ante ædes beatæ Praxedis adhuc extat.

Hugo de S. Victore.

INNOCENTIVS II.

171. Pont.

INnocentius secundus, patria Romanus, ex Transtiberina regione, patre Ioanne, pontifex creatus, in Rogeriũ Rogerij comitis Siciliæ filium heredem nuncupatum, quòd mortuo Gulielmo Apuliæ duce, omnique Roberti Guiscardi familia in eo deficiente, dominatum Apuliæ occupare nitebatur, statim mouet. Nam is ad sanctum Germanum castra habebat, quem certè primo impetu repulit. tantum valuit Romani exercitus fortitudo & virtus: oppidoque ipso capto, tyrannum in Galucio aliquandiu acriter obsedit. At verò Guillelmus Calabriæ dux cum magnis copijs adueniens, & patrem vnico prœlio feliciter habito obsidione liberat, & pontificem cum his cardinalibus capit, qui in exercitu Romanorum erant. Hos autem omnes non ita multò pòst Rogerius mira modestia vsus, vnà cum põtifice liberos facit. Quam ob rem deinceps quod voluit facilè à pontifice obtinuit, præter regni titulum, quem maximis præmijs & pollicitationibus impetrare contẽdebat. Interim verò Petrus Romanus ciuis, Petri Leonis potentissimi hominis filius, Romæ antipapa creatur, quorundam facinorosorũ seditionibus, Anacletusq; appellatur: qui spoliatis Romanę vrbis tẽplis, spoliatis ecclesiarũ thesauris, vi irrũpens, maximè verò in basilicã Petri, vnde crucifixũ aureũ & coronas pendẽtes sustulit: tantũ pecuniarum cõflauit, vt perfacilè largitionibus seditiosum quenque Romæ in sententiam suam alliceret. Innocentius autem ad vrbem rediens, vbi seditionibus plena omnia cerneret, spectareque rem ipsam ad cœtum multorum videret, sponte cedens, primò quidem Pisas adnauigat, deinde Genuam, postremò in Franciam peruenit.

Interim verò Anacletus antipapa, tanto aduersario submoto, & animos ciuium cum Innocentio sentientium quoad fieri potest, sibi largitionibus conciliat: & Rogerium in partes suas facilè descendentem, quò magis ei obnoxius esset, vtriusque Siciliæ regem creat. Innocentius autem celebrato apud Clarum montem concilio, in quo Petrum antipapam cum sectatoribus damnauit. Aurelianum se contulit, visoque rege Philippico, à quo perbenignè est habitus, Carnotum in Belgis petijt: vbi Henricum Angliæ regem in itinere obuiam factum, multis rationibus ad expeditionem in Sarracenos adhortatus est. In Lotharingiam inde flectens, Lotharium Leodij repertum, à Germanis tum regem creatum, de se restituendo multa pollicentem, sacramento adigit expeditionem parare, qua quidem tutus etiam ad vrbem reduceretur. Remis deinde in Belgis altera synodo habita, in Italiam redijt, celebratoque concilio apud Placentiam, Pisas se contulit: quam ciuitatem iam pridem cum Genuensi populo dissidentem, in gratiam tandem redegit. Genuensem quoque episcopum, qui Mediolanensi suberat, archiepiscopum creat, tribus Corsicæ episcopis illi cum Bobiensi parere iussis. Pisanis quoque archiepiscopum dedit, tribus item alijs Corsicæ episcopis cum Populoniensi eidem subiectis, Lotharius autem cum magno exercitu in Italiam veniens, admonito pontifice quid fieri oporteret, partitis copijs ad vrbem mouet. Nam dum ipse occupato prius Ianiculo vrbem ingreditur, Innocentius Anienem ponte Mammæo traijciens in Lateranum perducitur, nusquam apparente antipapa, cuius factionem Lotharius mira felicitate ad sanitatem redegit, cauitque quantum in eo fuit, ne deinceps vexari ab aduersarijs Innocentius posset. Tanto itaque beneficio deuictus Innocentius, mortuo Henrico, Lotharium imperatorem Romanum creatum imperij corona exornat, quo statim in Germaniam abeunte ad compescendos Leuticorum motus, dum pontifex consilium Pisis pro rep. Christiana, proque tuenda fide de more habet, rursum antipapa, quem in eodem concilio damnauit, factiosis quibusdam & Rogerio adiuuantibus, in pontificem surgit. Quare & Lotharius imperator iterum cum exercitu superatis Leuticis Italiam repetit, & Pisani classem potentissimam in auxilium pontificis educunt. quibus copijs & Romæ seditionē oppressere, & Rogerium terra marique oppugnatum, amissis rebus omnibus, Italia in Siciliam breui pepulere. Audita tanta victoria Ioannes Constantinopolitanus imperator, qui Rogerio aduersabatur, legatos statim ad Lotharium mittit de superato hoste congratulatum, quorum de numero quidam philosophus erat, qui disputationibus ostendere nitebatur Latinam ecclesiam admodum errare, quòd contra sententiam Nicæni concilij, vt ipse dicebat, quo declaratum est spiritum sanctum à patre procedere, Latini à filio quoque id fieri addidissent. Tum Petrus diaconus homo doctus & argutus, qui tum in corona aderat disputandi gratia: Si, inquit, Latini damnandi sunt, quòd addiderint spiritum sanctum à filio quoque procedere, damnandi multò magis Græci videntur, qui id fieri à solo patre addiderint, cum ipsum consilium à patre dixerit. Delusus homo audax tam acuto responso substitit amplius hac de re disceptare. At verò pontifex, ne abeunte imperatore, Rogerius iterum Apuliam repeteret, Rainonem Lotharij imperatoris comitem, cum aliquot cohortibus ad propulsandam iniuriam relictum, ducem Apuliæ creat. Mortuo deinde antipapa occulteque à suis sepulto, cùm etiam eius cardinales in fidem Romani pōtificis deuenissent, quietura iam resp. Christiana videbatur, cùm subito Romani quidam seditionibus potētiam quærentes senatores creauere, qui remp. Romanam ditionemque ad se pertinentem gubernarent. His autem dum pontifex restitit habito apud Lateranum concilio, quo instituit, ne quis laicus manum violentam clerico inijceret, pontificatus sui anno xiiij. mense vij. die xiij. moritur, M C X I I I I. salutis nostræ anno quo tempore magno in pretio sunt habiti & Gilibertus è Britannia oriundus, vir tantæ doctrinæ, vt ob varietatē disciplinarū vniuersalis appellaretur, & Ambertus Remensis archiepiscopus, Gililiberto præceptore nequaquam eruditione & doctrinæ inferior. Huius quoque pontificis illud opus est, quod adhuc cernimus in fornice sanctæ Mariæ Transtiberinæ è musiuo.

ANNOTAT.

Innocentium II. natione Romanum, de regione Transtiberim, ex parte Ioanne fuisse constans fama est. Cæterùm familiam eius de papa, siue de Papareseis vocatam esse intelligitur ex antiquo pulpito marmoreo, quod Romæ in ædicula S. Iacobi trans Tiberim adhuc extat, ab eius nepote Cincio Cardinali S. Hadriani facto, vt elogium marmoreæ tabulæ inscriptum indicat. Hanc verò gentem eam esse, quæ nunc de Matthæis appellata, nobilissima in vrbe viget, ex eo mihi persuadeo, quòd in vetustis tabularum eius familiæ instrumentis, qui nunc de Matthæis tunc de Papareseis vocantur. Meam verò hanc opinionem maximè confirmat, quod Matthæiorum familia ex Transtiberina regione oriunda est, & noua hæc eius gentis insignia, haud multum ab antiquis illius clypeis differunt. Hoc tempore populus Romanus multa cum finitimis Tiburtinis, Tusculanis, Albanis, Prænestinis, & reliquis Latij populis bella gerere cœpit. Quare Tusculi tandem excidio quinquagesimo postquam suscepta fuerant anno finita sunt. Quorum occasione Romano pontifice Innocentio II. qui pacem, quàm bellum malebat, à ciuitatis admi-

administratione submoto, nouum reipublicæ corpus, præter eius voluntatem, constitutum est. Senatoribus aliquot (non consulibus, vt Platina, & Volaterranus tradunt) equestri ordine, patricio qui omnibus præesset, iudicibusq; quibusdam, veterum Romanorum exemplo, institutis. In quibus controuersiis populus Romanus, quod pontifici rebellis esset, anathemate notatus, tunc primùm à pontificijs comitijs omnino exclusus est, & ad solos cardinales, pontificis electio paulatim, cleri etiam primoribus omnino exclusis, vel in cardinalium collegio cooptatis redacta. Primus porrò sine vllo populi interuentu papa creatus est mortuo Innocentio secundo, Cælestinus secundus. Ex vetusto sine auctoris nomine libro bibliothecæ Palatinæ, & Othone frisigensi libro historiarum septimo, cap. xxvij. xxxi. & xxxiiij. Item libro primo de gestis Friderici imperatoris cap. xxvij. xxix. qui hanc etiam de electione rem tantùm tetigit.

CAELESTINVS II.

Pont. 172.

CÆlestinus secundus, Guido antea vocatus, sancti Marci presbyter cardinalis, natione Tuscus, è castro Felicitatis, quod nonnullli ciuitatem Castelli esse affirmant, Tyfernum ab antiquis appellatum, pontifex in demortui Innocentij locum omnium consensu creatur, eo maximè tempore quo in Asia Balduino rege vita functo. Andegauensium comes Fulco, Balduini gener tertio loco, si ordinem successionis inspicis, regnum Hierosolymitanum accepit, quod duorum etiam filiorum virtute fretus aliquandiu acerrimè tutatus est.

Nam cùm Turci sinum Persicum incolentes in agrum Antiochenum incursiones fecissent, eos non solùm fudit rex Fulco, verùm etiam ex his tria millia interfecit, totidemque cœpit. Hac autem clade excitus Alaph genere Turcus, Babylonum auxilijs fretus, Edessam Mesopotamiæ ciuitatem, Arach ab Hebræis vocatam, inuasit: quam antea diximus Balduinum à fratre Gotifredo precibus obtinuisse. Capta est autem vrbs & à barbaris crudeliter direpta, occisis omnibus Christi fidem abnegare recusantibus, stupratis etiam nobilissimis matronis super altari sancti Ioannis Baptistæ, quod sciebant à nostris piè ac sanctè cultum fuisse. Sed nescio quo fato dum parantur copiæ, Fulco in venatione leporem concitatè nimium & incautè insequens, casu equi moritur: cui filius Balduinus eiusdem nominis tertius in regno successit.

Cælestinus autem pontificatus sui mense v. moritur, sepeliturque in Lateranensi basilica, vnà tantum re felix, ob breuitatem temporis, vt arbitror, quòd nullis seditionibus toto suo pontificatu vexatus fuit.

LVCIVS II.

173. Pont.

Edessam Thadæus ad fidem Christi conuertit.

LVcius secundus, patria Bononiensis, patre Alberto, eo tempore pontificatum inijt, quo Edessæ vrbis euersio nunciata est. Ea enim ciuitas edessa est, ad quam Thobiam misisse filium Gabelo sacræ litteræ testantur: quamque Thadæus apostolus ad fidem Christi conuertit: & in qua beati Thomæ ossibus ornata Abagarus regnum obtinuit, qui datis ad Iesum literis, scripta manu Dei responsa accipere meruit. Hac verò clade audita, Bernardus Clarauallensis vir & sanctitate & doctrina, vt dixi, insignis patrocinium religionis Christianæ assumens, principes omnes Christianos tum litteris, tum nuncijs adhortatus est, vt crucem in Sarracenos Christi vexillum sumerent. Hanc ob rem Conradus Sueuus, qui Lothario in regnum Romani nominis successerat, in militiam nomen dedit. Dum hæc autem pro fide Christi in Gallia & Germania pararentur, Rogerius pontificum negligentia in Italiam reuersus, quæ amiserat breui recuperauit, nullo repugnante: qua ex re copijs deinceps & animis auctus, classe in Africam traijciens, adeo regem Tunesij vexauit, vt hominem data pace persoluere tributum quotannis coëgerit, quod certe ad triginta annos continuò exegit. Conradus verò magno cruce signatorum comparato exercitu, Constantinopolim perueniens, ab Emanuele secundo Græcorum imperatore precibus compellitur, nullo comparato commeatu, Iconium statim ducere: se enim præstaturum omnia, quæ exercitui necessaria erant, Emanuel pollicebatur. Obsessa est vrbs natura & artificio munita aliquandiu atque acriter. Verùm cùm scelestus imperator, Græco vsus ingenio, gypsum farinæ miscuisset, ex eaque re panis fieret, quo exercitus Christianorum aleretur, tot statim milites periere, vt re infecta, relicta obsidione, in Thraciam secedere oportuerit. Hoc tamen emolumēti illa expeditio præstitit, quod Balduinus quartus Hierosolymitanus rex animo auctus, Ascalonam diu obsessam tandem vi cœpit, cum paulò ante Gazam vrbem antiquissimam penitus ab hoste derelictam ædificasset, incolendamque fratribus templarijs concessisset. Ausus quin etiam idem Balduinus Turcorum satrapas Hiericontinos infestantes propulsare, quorum de numero vnico prœlio ad quinque millia interfecta referuntur. Noradinum quoque Damascenæ militiæ principem, Hierosolymitanum agrum vexantem, tanta clade

superauit & persecutus est, vt ægrè Christiani retenti sint, quò minus vnà cum hoste Damasci mœnia ingrederentur.

Ad Lucium pontificem redeo, qui interim nil prætermittebat, quod ad tantam expeditionem, tamque necessariam pertineret. Credo ego hominem ipsum miro amore excitatū retinendæ Hierusalem, quod tituli sanctæ crucis in Hierusalem presbyter cardinalis, pontifex creatus fuerat, quam quidem basilicam totam fermè restituit. Eius præterea consensu in Gallia synodus episcoporum quorundam & abbatum facta est contra Petrum Abelardum philosophum Peripateticum, virum multæ doctrinæ, non benè in quibusdam cum fide nostra sentientem, qui præsente etiam Ludouico rege, rationibus victus, non modò sententiam mutauit, verùm etiam monasticam vitam & religionem induit, ac deinceps vnà cum quibusdam discipulis in loco deserto sanctissimè vixit. Lucius autem pontificatus sui mense xi. die iiij. moritur, ac in basilica Lateranensi sepelitur.

EVGENIVS III.

Pont. 174.

EVgenius tertius, Pisis oriundus, sancti Anastasij abbas, in monachum antea à Bernardo viro sanctissimo electus, in ecclesia sancti Cæsarij pontifex creatur. Nam cùm haud satis inter cardinales constaret, quem potissimum è numero suo deligerent, diuino nutu perciti virum sanctissimum Eugeniū deligunt. Qui vbi Romanos instare minis etiā cognouit, quò sui confirmarentur senatores, ad Farfense monasterium noctu in Sabinos abijt comitáte cardinalium cœtu, ibique consecrationis munus suscepit. Verùm cùm postea Romanorum non minas tantummodò, sed etiam facta contemneret, senatores ipsos eò perpulit, vt petita pace magistratu se abdicarent. Romam itaque rediens vbi intelligit Romanos nequaquam bono animo, sed fraudi in gratiam secum redijsse, insidias veritus Tibur delabitur, fugientem Romani telis & sagittis insequuntur. Postea verò Pisas profectus, nauigio in Franciam contendit, regemque Ludouicum cruce signatum in Turcos & Sarracenos animat, quem Constantinopolim cum exercitu profectum non secus Emanuel fraude circumuenit, quàm olim Conradum Sueuum.

Persuasum enim iniquo tempore ducere copias per deserta Syriæ, eo necessitatis eum compulit, vt lacerum exercitum difficultate & inopia rerum Antiochiam re infecta ducere coactus sit. Hanc ob rem Rogerius Siciliæ rex Emanueli infensus classe in Græciam delatus Corcyram insulam, Corinthum, Thebas, & Euboeā de imperio Emanuelis occupat, duxissetque eodem animo Constantinopolim, ni Veneti instructa in Hadriatico sexaginta triremium classe, quò minus id faceret, prohibuissent. Flexit itaque Rogerius ad littora Asiæ Deo volente. Nam tum forte Sarracena classis Ludouicum regem Franciæ circumuenerat qui non longè à portu sancti Simeonis soluens, Palæstinam petiturus erat. Rogerius itaque barbaros in augusto nactus oppugnat & vincit, Christianumque regem cum exercitu ab interitu liberat. Interim verò classis Veneta, quæ Emanueli admodum fauebat, ea loca recipit, quæ Rogerius occupauerat, immunitaque ac sine vllo præsidio reliquerat. Rogerius autem dimisso apud Ioppem Ludouico Constantinopolim delatus, suburbia vidente Emanuele incendens, eoque victoria delatus est, vt & ædes imperatoris aliquandiu oppugnauerit, & poma ex hortis eiusdem manu legerit. Verùm cùm postea inde in Siciliam composita classe abiret, in Venetos incidens instructos, & ad dimicandum paratos, ex suis triremibus xx. amisit, ægreque fuga sibi salutem quæsiuit. Interim verò Conradus, Ludouicus & Balduinus iunctis copijs animisque Damascum magnis conatibus obsident: quam vrbem seruos Abrahæ fundasse constat, loco campestri naturaque arido, sed artificio hubere atque fœcundo. Ager enim effossis cuniculis ductisque fistulis, vnde irrigari potest, miram hubertatem præ se fert. Paruus amnis in regione vnicus non longe ab vrbis mœnibus præterlabens, lingulam quandam facit, in qua nostri castra posuerant, vnde facile cohibere ab aquatione oppidanos poterant: verùm Assyrio quodam persuadente, cui maxime Balduinus in rebus arduis credebat, castra ad alteram vrbis partem transferuntur: quòd diceret facilius irrumpi hostium mœnia eo loci posse, vtpote minus munita. Motis itaque castris Damasceni repentè statiua nostrorum occupant ac muniunt, nostrosque ab aquatione & commeatu prohibent. Quare cum siti fameque laboraretur, tandem non sine contumelia obsidionem soluunt Hierosolymam Balduinus in Europam Ludouicus & Conradus comminutis varijs casibus exercitibus reuertuntur, M C L I I. salutis anno.

Venerat tum Romam Eugenius, excitis ad expeditionem Chriastinis, qui egregio apparatu & magna ciuium charitate susceptus est, Tarracina autem, Seria, Norbano ac Eumonis arce receptis. quæ loca hostes ac tyranni circunquaque positi occupauerunt, Tibur recreandi animi gratia concessit. Vbi non ita multò pòst pontificatus sui anno viij. mense iiij. die vigesimo moritur: cuius corpus Romam delatum, magna, vt decebat, pompa in basilica Petri sepelitur. Eius autem iussu & impensa extructa est porticus, vel restituta potius sanctæ Mariæ ad Præsepe, quemadmodum ex inscriptione apparet.

ANA-

ANASTASIVS IIII.

Anastasius iiij. patria Romanus, patre Benedicto, abbas antea sancti Rufi Veliternæ diœcesis, ex cardinali pontifex creatur, eo potissimùm tempore quo Alphõsus Hispaniæ rex ab expeditione Hierosolymitana rediens moritur: in eiusque locum sufficitur Sanctius filius, cui paulopost mortuo pro Christi fide in Arabia bellum gerenti, Ferdinandus frater in regno succedit. Anastasius autem pontificatum adeptus, & calicem pulcherrimi operis magnæque æstimationis Lateranensi basilicæ condonauit, & ædes egregias apud Panthæon, quod sanctam Mariam rotundam vocant, breui ædificauit. Plura quoque mente destinauerat, tum ad dignitatem ecclesiæ, tum ad ornatum vrbis Romæ pertinentia, si ei aliquandiu viuere licuisset. Fecit tamen cùm spes ex eo concepta, tum Richardi de sancto Victore doctrina, ne eius tempora ignobilia viderentur, Richardus enim doctor insignis multa & grauiter & copiosè tum scripsit, præcipue verò librum de trinitate. Habuit & sermones ad populum non minus docte quàm eleganter. Laboratum hoc etiam tempore in tota ferme Europa fame est, Anastasio pontifice & clam & aperte pauperibus ipsis elemosynas præbente, qui pontificatus sui anno vno, mense quarto, die quarto & vigesimo moritur, sepeliturque in Lateranensi basilica, concha porphyretica.

Pont. 175. Alphonsus rex ab expeditione Hierosolymitana reuertitur.

Richardus de sancto Victore.

HADRIANVS IIII.

Hadrianus quartus, natione Anglicus, Albanus episcopus & cardinalis ab Eugenio creatur, quòd in Noruegiam missus, prædicando & bene monendo prouinciam illam ad Christi fidem redegerat. Mortuo deinde Anastasio pontifex creatus, tentatusque à Romanis tum precibus, tum minis, vt * cõsulibus liberam vrbis administrationem relinqueret, id se facturum constantissimè renuit. Instabat Romanus clerus vt Lateranum proficisceretur faciendæ consecrationis causa, quod etiam facere recusauit, nisi prius Arnaldus Brixianus hæreticus, ab Eugenio antea damnatus, ex vrbe pelleretur. Hoc autem ægrè ferens populus, cardinalem sanctæ Pudentianæ ad pontificem via Sacra proficiscentem, vno atque altero vulnere afficiunt. Hanc ob rem iratus pontifex, eos acerba etiam execratione persecutus est, quoad mutata sententia, & Arnaldum ab vrbe pepulere, & consules abdicare se magistratu coegere, relicta pontifici administrandæ vrbis libera facultate. Interim verò Guillelmus Siciliæ rex, qui mortuo Rogerio successerat Beneuentana suburbia, Ceperanũ Baucumque in Hernicis de ecclesia occupat. Ob quam rem indignatus pontifex, regem graui anathemate notat, eiusque ditioni, subiectos omni sacramento liberat, quo facilius à rege deficerent, nullo iureiurando astricti. Fredericus autem primus hoc tempore ex gente Sueua imperator creatus Cisalpinam Galliam cum exercitu ingressus, cùm Dertonam haud satis imperio obtemperantem aliquandiu obsessam, vi tandem cœpisset, magnaque celeritate, Romam versus iter statim fecit. Pontifex autem Viterbij tum agens confirmaturus in fide ecclesiasticas ciuitates circunquaque positas, Oruietum, & ciuitatem Castellanam adijt. Verùm cùm postremò se imparem tanto exercitui cerneret, pace per internuncios composita, in agro Sutrino imperatori fit obuiam: qui ex equo descendens, eum vt verum Christi vicarium salutat. Cùm verò ad vrbem venissent, & pontifex in basilica Petri Fredericum imperij corona donaret, populus Romanus clausis tum portis ne quid tumultus excitaretur, per Hadriani pontem vi erumpens, Teutonicos cum pontifice præter eorum voluntatem sentientes, passim cædit. Excitus quidem tanto tumultu imperator intromisso exercitu, qui in pratis Neronianis consederat, Romanos ex Vaticano in vrbem retrudit, multis cæsis captisque pontificis tamen precibus imperator lenitus, captiuos incolumes demittit. Verùm cùm postea, vt mos est, ituri simul ad Lateranum pontifex & imperator essent fierique id nequaquam tutò viderent, Romanis ad arma spectantibus, Mallianam simul proficiscuntur: vbi transmisso flumine per Sabinos & pontem Lucanum ad Lateranum peruenientes solennia persoluere. Dum hæc autem Romæ agerentur, Tiburtini ad imperatorem venientes, se, ac omnia ei spontè dedunt. Verùm cùm imperator intellexisset vrbem illam ad pontificatum pertinere, eandem Hadriano statim restituit, neque ita diu immoratus in Germaniam redijt. At pontifex à proceribus Apuliæ rogatus Beneuentũ se contulit, maioremque regni partem sua tanta præsentia Guillelmo abstulit. Interea verò Palæologus, vir quidem nobilitate insignis, Emanuelis secundi imperatoris Constantinopolitani nuncius & orator, Anconam primo nauigio delatus, terra deinde Beneuentũ petijt, pontificiq; imperatoris nomine spontè obtulit auri libras quinque millia, fugaturumque se ex Italia Guillelmum, si tres maritimæ in Apulia vrbes, ei ex fœdere rebus bene gestis darentur. Quod vbi Guillelmus resciuisset, pontificem ad misericordiam cohortatus, pollicetur non modò se restituturum quæ de ecclesia abstulerat, verùm vltro quædam alia condonaturum, Romanosque

176. Pont.

** alias senatoribus.*

nosque

nosque ecclesiæ rebelles in officio retenturum, si vtriusque regni titulis tam citra, quàm vltra Pharum positi, insignior fieret. Facere id quidem pontifici nequaquam licuit, aduersantibus, quibusdam cardinalibus Hanc ob rem Guillelmus instructo exercitu Apuliam hostili animo ingressus, cùm omnia ferro ac flamma consumpsisset, in Græcos & Apulos mouens qui apud Brundusium castra posuerant, eos facilè superat: vnde Salentini, Apulique omnes deditionem statim fecere. Pontifex autem cardinalibus infensus, qui obstiterant quò minus pax componererur. Guillelmum in gratiam recipit, eidemque vtriusque regni titulos asscripsit, adhibito prius sacramento, se nil deinceps moliturum, quòd ecclesiam Romanam offenderet. Rebus autem ex sententia compositis, pontifex per Cassinates, Marsos, Reatinos, Narnienses, Tudertinos iter faciens, ad Oruietum tandem peruenit, primus pōtificum Romanorum, à quo ea vrbs & inhabitata, & cultior reddita est. Cum verò instantibus Romanis ad vrbem redijsset, vexareturque à consulibus libertatem Romanam restituere conantibus, Anagniá petijt: vbi non ita multò pòst moritur, pontificatus sui anno quarto, mense x. relicta magno in precio ecclesiæ Romanæ ditione. Nam & circa lacum sanctæ Christianæ multa castella muniuit, & Radicofanum, quod nunc Senenses obtinent: muro & arce propè in expugnabile reddidit. Horum autem temporum historiam scripsit satis eleganti stylo & oratione Richardus Cluniacensis monachus, quem alij scriptores non parum laudant. Corpus autem Hadriani Romam delatum, in basilicà Petri sepelitur non longè à sepulchro Eugenij pontificis.

ALEXANDER III.

177. Pont.

Alexander tertius, patria Senensis, patre Ranucio, mortuo Hadriano, duorū & viginti cardinalium suffragijs pontifex creatur, licet Octauianum Romanum ciuem titnli sancti Clementis presbyterum cardinalem, Victorem appellatum. tres tantum subrogauerint, vnde schisma ortum est. Tum verò Alexander, ne diutius seditio illa cum pernicie ecclesiæ Romanæ protraheretur, Fredericum imperatorem Cremonam tum obsidentem, per legatos rogat, vt interposita auctoritate imperatoria seditionem tollat. Respōdit ille vtrūque pontificem Papiam ire oportere, quò & ipse proficisceretur cognoscendæ disceptationis causa. At verò cùm Alexander accepto tali responso Anagniam se contulisset, Octauianus Siginam occupat. Tum imperator indignatus quòd dicto suo pontifex non obtemperasset, episcopos ij. ad Alexandrum mittit, qui eum non pontificem, sed cardinalem appellatum, ad concilium citarent. Hi autem ab Alexandro confutati & reiecti, ad Octauianum statim se conferunt: eumque Papiam perducunt, vt haberent quem Alexandro obijcerent. Habito deinde concilio, Fredericus Octauianum pontificem confirmat, eumque equo albo insidentem per vrbem Ticinensem ducit, & de more adorat. Qua iniuria Alexander permotus præmissa admonitione Octauianum & Fredericum anathematis vinculo colligat, litterasque mittit ad Christianæ reip. principes & populos, quibus iutelligant id à se iure ac meritò fieri. Rediens deinde Romam Alexander pontificatus sui anno secundo. multos aduersarios in vrbe inuenit, in se cornua palàm erigentes, quòd Frederici exercitus præter vrbem veterem & Anagniam, omnem ecclesiæ ditionem iam occupauerat. Quare Alexander, adhortante etiam Philippo Francorum rege, Tarracinam profectus, conscenso nauigio ad eam rem mandato Guillelmi Siciliæ regis parato, in Franciam contendit: conuentuque in Claro monte habito anathema in imperatorem & Octauianum factum statim enunciat. Dum hæc autem in Europa agerentur, mortuo apud Hierosolymam Balduino iij. Almericus frater statim regnum accepit: ne ob interregnum in tanta barbarie & perfidia aliquid noui exoriretur. Verum compositis pro tempore rebus in Ægyptios ducens, Drogonem copiarum præfectum edita ingenti cæde, statim superat: Alexandriamque obsidet, quam Tiracinuus Soldani Sarracenorum regis præfectus, in suam potestatem fraude redegerat: Alexandrini autem cùm nec diutius pati obsidionem possent, nec subijci Christianorum imperio vellent, Almerico se hac conditione cōmisere, vt in Soldani potestatem pulso Tiracino tyranno redigerentur. Almericus itaque ingenti pecunia recepta, Soldano vrbem restituit. Verùm cum secum fraude homo ingratus ageret, nec pactam pecuniam præstaret, in eum ducens, Cares vrbem, nunc Cairum appellatam, obsidet. Fredericus autem tyrannica potestate vsus, direpta Dertona, & Mediolanum solo æquauit (vnde translata magorum corpora Coloniam tum crediderim à Rodolpho Coloniensium archiepiscopo) & Cremonenses magnis incommodis affecit. Quare Veronenses Vincentini, Patauini, Veneti, communi periculo moti decreuere, ne amplius vlla auxilia Frederico Cisalpinam vastanti præstarentur.

Magorū corpora Coloniam trāsferuntur.

Fredericus itaque ira incensus, Veronam ducens oppugnandæ vrbis causa, cùm eò peruenisse aliarum vrbium auxilia intellexisset, retrocedens, ac Papiam sese recipiens, litteris & nuncijs Franciæ regem adhortatur, vt tollendi schismatis causa Alexandrum secum ad concilium ducat, quò & se vnà cum Victore profecturum pollicetur. Apud Diuonem locus est vbi

Conciliū apud Diuonē

est, vbi Sauo fluuius Gallos à Germanis diuidit. Is locus concilij est habitus, quò Fredericus, rebus Italiæ pro tempore compositis, profectus cum Octauiano est, Scotiæ ac Boemiæ regibus, magnisque armatorum copijs stipatus. Verùm cùm Alexander ad id se profecturũ concilium recusaret, quod ipse non indixisset, Turonique inchoasset, Fredericus ira ac minarum plenus in Germaniam rediens. Octauianum quem paulò pòst secuturus erat, in Italiam misit: quo quidem Lucæ mortuo, Guido Cremensis in antipapam Octauiano subrogatur. At verò Romani creatis * consulibus, Alexandro pontifici amicis, eum statim ex Francia reuocant, qui primò in Siciliam, mox Romam nauigio delatus, congratulantibus omnibus perbenigne suscipitur. Aduentu autem Alexandri Cisalpinæ Galliæ populi in spẽ libertatis erecti, anno salutis, M C L X V. in Fredericum sæue nimium imperantem arma sumunt, præsidiaque eius ex arcibus quibusdam deijciunt. Verùm Fredericus comparato magno exercitu in Italiam veniens, præter spem nulli noxius, traiecto ratibus Pado in agrum Bononiensem descendens, copias partitur. Cohortes enim quasdam Lucã misit, quarum præsidio tutus antipapa esset, qui tum Lucæ erat. Ipse verò cum reliquo exercitu Anconam profectus, vrbem aliquandiu obsidens, in suam tandem redegit potestatem. Interim verò sociæ Cisalpinæ Galliæ ciuitates, Mediolanum restituunt ac muniunt: Laudenses Mediolanensium hostes in societatem recipiunt, quo facilius Frederico resistere possent, si in eos moueret. Verùm Fredericũ maior cura incessit. Mortuo enim Guillelmo Normãno Siciliæ rege, Emanuel Græcus imperator legatos ad pontificem misit, qui ei pollicerentur, & magnas copias in Fredericum, & vnicam mentem omnium Græcorum cum ecclesia Romana conuenientem, vt orientalis cum occidentali eadem fieret, si pateretur imperium Romanum antea diuisum in vnum corpus redigi. Legatis autem quid sit responsum, haud satis constat, cum bellum inter Romanos, Tusculanos, atque Albanos ortum, pontificem impediuerit, quò minus certum responsum legatis daret. Nam cum Tusculani Albanique pendere Romanis tributa immoderatius imperata recusarent, incensus ira populus Romanus, reclamante pontifice, populariter in Tusculanos mouent. Tusculanorum rempub. tum maximè gubernabat Raino comes, quem Rogerius ducatu Apuliæ deiecerat. Is itaque in re militari peritus, accersitis Germanis, qui apud Nepete Sutriumque consederãt, tanta Romanos clade affecit, vt deinceps vix se tueri mœnibus, nedum hostem foris lacessere potuerint. Tum verò Fredericus vlciscendi iniurias (vt ipse dicebat) ab Alexandro acceptas occasionem nactus Ancona discedens, Romam mouet. Positis autem in pratis Neronianis castris, irrumpere suburbium Vaticani conatus, à familiaribus Alexandri constantissimè repellitur. Sequenti verò die basilicam Petri incendisset, si æditui furentem ac iam facem intentantem admisissent. Pontifex autẽ haud satis tutò in Laterano consistens, quod Iamiam irrupturos Germanos videbat iñ ædes Fregepanum ad Palladium diuertentes confugit. Tum verò Guillelmus Siciliæ rex magni Guillelmi filius, audito pontificis discrimine, magnam vim pecuniæ & triremes duas paratissimas ei misit. Instabat cum populo Romano Fredericus, cui pacem promittebat, vt de duobus pontificibus digniorem eligeret, altero eliminato & reiecto. Quæ res certè cum tota ad Frederici nutum spectaret, pontifex noctu abiens nauigatione, salutem sibi fuga quæsiuit: Caitam primo, mox Beneuentum delatus. Expulit & Fredericum ab vrbe Roma pestis qua passim veluti pecora & ciues & milites oppetebant. Venienti autem in Cisalpinam Galliam Frederico imperatori, fœderatæ ciuitates cum exercitu obuiam fiunt: quos acriter nimium instantes detrectato certamine studiosè vitans, in Germaniam peruenit. Abeunte itaque Frederico, sociæ ciuitates Alexandriam de nomine Alexandri pontificis nuncupatam, apud Roretum Taro amni adiacentem, paribus animis impensaque condunt: in eamq; ex omnibus ciuitatibus quindecim millia hominum ad incolendum mittunt, diuisis agris viritim, partitisque in vrbe locis ad ædificandum. Romani autem acceptæ cladis memores, abeunte Frederico Albam vi capiunt ac diruunt. Idem etiam in Tusculanos fecissent ni pontifex eos nunc minis, nunc execrationibus à tanto facinore deterruisset. Misit tum etiam Emanuel imperator Constantinopolitanus alias oratores qui maiora pollicebantur, si pontifex in sententiam suam descẽdisset: quibus Alexander ita respondit, se nolle id in vnum coniungere, quod olim de industria maiores sui disiunxissent. Moritur interim Guido Cremẽsis antipapa in basilica sancti Petri: quam magno Frederici præsidio adhuc obtinebat, cuius in locum à seditiosis quibusdam sufficitur Ioannes Strumiensis abbas ex Pãnonia, vir pridem furto infamis, cuique Raino comes sibi timens ob cladem antea Romanis illatam, Tusculum tradidit, montem Flasconem ex pacto recepturus. Verùm cum Raino à Flasconensibus non reciperetur, recusarentque Tusculani antipapam recipere, Tusculum rediens omnino excluditur. Inde verò ad Alexandrum, qui tum Verulis erat abiens, ius omne suum, quod in Tusculo habebat ei cõdonauit. Vnde Tusculani, publico etiam decreto ac consilio adhibito, pontificem recipiunt, quo in loco Henrici Angliæ regis oratores auditi sunt, regem suum purgantes, quòd falso diceretur in necem beati Thomæ archiepiscopi Cantuarensis coniurasse. Hanc ob rem pontifex cum non facilè oratoribus regis crederet in Angliam duos cardinales cum magna potestate

Aliâs senatoribus.

potestate mittit, qui rem ipsam diligenter inspicerent, quibus certe rex omisso Hybernico bello quo erat implicitus, honoris causa apud Normanniam occurrit: reque discussa ad hoc ventum est, vt Henricus iuramento adhibito cum non satis de facto constaret, sese purgauerit, promiseritque se pœnitentiam pro nece sanctissimi viri acturum: cuius etsi fuisset insons atque inscius, occasionem tamen præstitisse sit visus, quod viuentem simultate & odio persecutus sit. Additum præterea, vt cc. milites Hierosolymam mitteret, qui suis auspicijs, suaque impensa per annum contra Sarracenos dimicarent: vtque ipse triennio cum quanto posset exercitu contra barbaros bellū gereret, libertatem ecclesiasticam in suo regno tueretur appellationibus ad curiam Romanam factis non aduersaretur. His autem rebus iureiurando confirmatis, regni Anglici titulum in se, atque in heredes suos transferri meruit, pontifice annuente. Hinc autem obseruatum est, vt omnes Anglici reges à Romano pontifice regni iura recognoscant. Alexander autem diu cum Romanis colluctatus, cum diceret se vrbem eorum pace ingressurum, nil amplius quàm rem diuinam curaturum, omissa eis cura rerum sæcularium, cum id etiam non impetraret, Signiam proficiscitur: ibi auditis legatis, qui ex Anglia venerant, cognitisque beati Thomæ miraculis, eum in numerum sanctorum refert. Fredericus autem in Italiam per montem Cinisium rediens, Secusam dolo captam diruit: Astienses timore perculsos in deditionem accipit: Alexandriam menses quatuor graui obsidione premens, magnum incommodum ab erumpentibus accipit. Postea verò pertæsus longitudine laborum, in die Paschatis obsidionem soluens Papiam venit: vbi de pace Italiæ est actum, interposita pontificis auctoritate, quam Veneti cum imperatore Constantinopolitano antea sentientes, libenter amplexi sunt, ob violatum à Græcis ius gentium Henricum enim Dandolum ciuem suum, legatum ad Emanuelem missum, tamdiu cadentia ænea inspicere coegere, quoad oculorum aciem amitteret. Interea verò Almericus Hierosolymitanus rex Cairum obsidens, quamuis spe potiundæ vrbis non careret, tamen ingenti pecunia accepta, obsidionem soluit in Ascolonam mouens, quam paulò pòst re item infecta reliquit, quod commeatibus indigeret: quodque etiam milites fessos diutino & graui labore cerneret. domum autem rediens, cum non diu superuixisset, moriens filio Balduino regnum reliquit. Qui etsi lepra ac quidem vehementi laborauit, regnū tamen constantissimè ac prudentissimè gubernauit, Alexander autem pontifex cum iam pacata esse omnia existimaret. Alexandriæ nouæ vrbi episcopum dedit, anno salutis nostræ M C L X X V. Verùm non ita diu pòst Fredericus in Italiam cum magnis exercitibus descendens, omnia statim infesta reddidit. Mediolanenses tamen adiuuantibus socijs omnibus, eius copias ita attriuere frequentibus prœlijs, vt paulum abfuerit, quin ipse quoque imperator subfosso eius equo interficeretur. Ex Papiensibus autem, & Comensibus, qui imperatori fauebant, multi desiderati sunt. Ipsum verò Papiensem episcopum pallij & ferēdæ crucis dignitate priuauit pontifex, qui in partes imperatoris declinauerat. Tum verò Frederici proceres arbitrati id ei accidisse, quod ecclesiam Dei persequeretur, palam minari se in patriam redituros, omissa iam iniqua malitia, ni properè cum pontifice in gratiam rediret. Dum itaque pax in Italia tractaretur, in locum Noradini Sarracenorum regis demortui, Saladinus vir fortissimus sufficitur: qui rege Ægypti armis capto atque occiso, Ægyptum statim ac Syriam suo adiecit imperio. In Christianos deinde mouens, nequaquam certè tali fortuna vsus est. Nam primo prœlio apud Ascolonam, secūdo ad Tiberiadem duce Balduino, superatur. Comparatis deinde copijs contra Emanuelem in Siciliam profectum exercitum mouet, quem simulata fuga in angustas conualles protractum superat & capit: eaque conditione omittit, vt quæ in Asia cœperat, statim dimitteret. Conuenerat iam Venetias Alexander componendæ pacis Italiæ causa, eò & Fredericus accedens, in vestibulo S. Marci pontificis pedes exosculatur: simul deinde ad altare maius profecti, accepta dataque salute de fœderibus pacis inter se multum diuque collocuti sunt, quæ postea sequentī die ex sententia confecta est. Abiens deinde imperator cum bona pontificis venia, Rauennam primò, mox Bertonorum se contulit: quod oppidum cum retinere ob oportunitatē loci instituisset, rogatu Alexandri ecclesiæ tandem restituit. Abiens quoque Venetijs Alexander cum triremibus xiij. Guillelmi Siculi, & iiij. Venetorum, ornato ob beneficiū acceptum eorum summo magistratu insignibus quibusdam & muneribus, Sypontum primo ventis delatus, atque inde Troiam & Beneuentū, per Casinensem saltum Anagniam se contulit: vbi non diu immoratus, Tusculum petens, de abrogandis C O S S. agere cum Romanis cœpit, antequam pax componeretur. Verùm quia res in L. annum protracta, tolli difficillimè videretur. pacti sunt, vt non prius electi à populo C O S S. magistratum inirent, quàm in verba pontificis iurarent, se ecclesiæ Romanæ fidelissimos fore: nihilque vnquam molituros quod dignitati pontificiæ obesset. Hoc itaque modo rebus compositis. pontifex tertium Romam profectus. prodeunte obuiam gratulationis & honoris causa honoratissimo quoque concilium statim in Laterano concelebrat: tum vt mores curiæ iam nimia licentia labefactatos componeret, tum vel maximè, vt decerneretur sub anathematis pœna, ne quis ferrum, ligna, armáue infidelibus, & à religione nostra alienis importaret. Moriens hoc se-

hoc fere tempore Emanuel Constantinopolitanus imperator, Alexium filium hæredem imperij reliquit, Andronico Græco regia progenie tutore dato: qui aliquot annis imperium sapienter & firma cum fide administrauit. Eius quoque consensu Philippus Franciæ rex, Hagnetem filiam adolescenti in matrimonium locat. Balduinus item quartus huius nominis Hierosolymitanus, quò rem suam stabiliorem redderet, sororem Sibyllam Guilelmo Montis ferrati Marchioni cognomento Longaspata, viro in re militari præstantissimo, in vxorem collocat: arbitratus, si opus esset, Guilelmum ipsum cum alijs Christianis principibus rei suæ laboranti opem statim allaturum. Interim vero Alexander post longos & assiduos labores, cum iam quietius à tyrannicis perturbationibus videretur, pontificatus sui anno xxi. die xix. Romæ moritur, sublatis prius è medio iij. schismaticis pôtificibus, quorum seditionibus ecclesia Romana fere subuersa est.

ANNOTAT.

Alexandri III. *&* *Victoris* IIII. *suorumq; successorum schisma, & eius causas accuratè, diffuseq; Radeuicus canonicus Frisingensis in libri secundi alias quarti historiarũ, quas Othoni Frisingensi episcopo adiunxit à cap.* 54. *vsque ad caput* 70. *item Ioannes Cremonensis presbyter, abbas Vrspergensis, ac innominatus Alexandri papæ* III. *capellanus, qui hoc tempore vixerunt, exponunt. Ex cuius rei occasione, clero omnino, & populo à pontificis electione exclusis, ea ad cardinales solos, tunc primum redacta est, lexq; salutaris de duobus tertijs suffragiorum cardinalium, ad euitanda in posterum schismata, ab Alexandro isto tertio in concilio generali Lateranensi facta est anno Domini* ∞ CLXXIX. *Iuxta cuius constitutionis formam, scrutinij ratione Lucius papa* III. *primus creatus est, vt ex eiusdem pontificis diplomate, quod apud me est liquet. Cæterùm non alienum à meo instituto esse mihi visum est, hic subijcere breue Romanorum pontificum Catalogum, versibus à Nicolao quodam Maniacutio canonico regulari Lateranensi, qui hoc tempore vixit exaratum ad incorrupta nomina pontificum, rectamq; seriem conseruandã maximè facientem, & ad plura, de quibus suprà verba feci, confirmanda aptissimum, quem ex antiquo Lateranensis basilicæ archiuio accepi. Est verò huiusmodi.*

NICOLAI MANIACVTII CANONICI REGVLARIS LATERANENSIS ORDINIS S. AVGVSTINI VERSVS DE ROMANIS PONTIFICIBVS AD ALEXANDRVM PAPAM III.

Si vis pontifices Romanæ noscere sedis,
Carminibus nostris perlectis scire valebis.
Primo papatus Petrus est in sede locatus,
Qui consederunt Linus, Cletusque fuerunt.
His Clemens iunctus: simili fuit ordine functus,
Hinc nutat mundus sit quartus, sit ne secundus.
Hinc Anacletus præsedit, hinc Euaristus,
Hinc Alexandro succedit in ordine Xystus,
Hos iuxta positus Telephorus est, & Hyginus
Additur Anicetus, seu præsul nomine Pius
Soter, & Eleuther, quibus est Victor quoque mixtus.
Quos Thephorinus habet comites, martyrque Callistus
Vrbanus turbæ CHRISTI prælatus in vrbe.
Post hos papatus succedis Marce locatus,
Hinc Pontianus, hinc Anterus, hinc Fabianus,
Cornelius, Lucinus, Stephanus, Xystusque secundus.
Hos rutilans iuxta Dionysi sede venusta
Felix Romanus, cui iungitur Eutichianus.
His comites Caius, seu Marcellinus habentur
Marcellus, nec non Eusebius enumerentur.
Miltiades etiam, post quem Siluester haberi
Te Dominus papam decreui in ordine cleri.
Marcus cui Iulius succedit, Liberiusque
Felix, & Damasus, cleri speculumque, decusque.
Exuli Liberio Felix in sede locatur,
Martyriumque subijt, cum Liberius reuocatur.
Quare Liberij Damasus successor habetur,
Sicut Hieronymi chronica narrante docetur.
Postea Siricium numeramus Anastasiumque.
Hinc Innocenti te, qui comitaris vtrunque.

Post Sosimum verò Bonifacius enumeretur,
Hinc Cælestinus cum Xysto consocietur.
Hos autem iuxta Leo vir doctissimus extat,
Eloquium cuius quantus fuerit manifestat.
Hilarius hanc, & Simplicius, Felixque sequuntur.
Post quos Pelagius, Anastasiusque leguntur.
Symmachus Hormisda rutilant, præsulque Ioannes
Agapitum cum Siluerio, tecumque Vigili
Pelagium legimus, papali sede potiri.
Hos meriti magni papæ præmitto Ioanni,
Papam post istum tunc numero Benedictum.
Pelagium Romæ prælatum postea prome,
Hinc tu Gregori confortans cuncta decori,
Ecclesiæ CHRISTI sal, atque lucerna fuisti.
Post te Bleranum ciuem lego Sabinianum,
Hinc Bonifacius, & Bonifacius annumerentur.
Deusdedit, & quintus Bonifacius his socientur.
Honorium cum Seuerino, teque Ioannes
Inter prædictos cælestes scribimus amnes.
Post hos Theodorum, Romæ, Martinum consociemus,
De quo quod fuerit per Græcos passus habemus,
Additur Eugenius, præsul quoque Vitalianus
Adeodatum cum Domno suscipiamus.
Describitur hinc Agatho Siculæ regionis alumnus,
Et copulatus ei prudens Leo papa secundus.
His adiungantur Benedictus, atque Ioannes,
Et Conon tecum Sergi, sextusque Ioannes.
Hinc alio papa gauisa est Roma Ioanne,
Et te Sisinni genite genitore Ioanne
Post Constantinum Gregorius alter habetur,
Tertius his etiam Gregorius associetur,
Cui Zacharias, Stephanus, Paulusque decenter,
Hic Constantinus, Stephanus quoque connumerentur.
Post Hadrianum Leo tertius esse videtur.
Post Stephanum quartum, Paschalis præsul habetur.
Eugenius verò Papa subscribitur istis,
Cui successor tu Valentine fuisti.
Gregorius quartus, & Sergius, & Leo quartus
Pontificem dictum, post quos legimus Benedictum,
Hinc Nicolae tuo, tua gaudet Roma decore,
Cuius Hadrianus post mortem fulsit honore.
Octaui viguit post hos doctrina Ioannis,
A quo Marinus perpaucis præfuit annis.
Præstantibus præsul subnectitur his Hadrianus.
Et Stephanus quintus, genuit pater hunc Hadrianus.
Postea Formosum cathedram legimus tenuisse.
Inde Bonifacium Papatum promeruisse.
Post Stephanum sextum, Romanum per lege tandem,
Et post Theodorum, nonum subnecte Ioannem.
Cui Benedicte pater, Leo tecum connumeretur.
De titulo Damasi Christoforus associetur,
Sergius hinc rutilans Anastasio copulatur,
Et Lando viuens modicè sub astra leuatur.
Omnibus his tandem decimum coniunge Ioannem.
Te Leo cum Stephano præcedit papa Ioannes
Cui Leo, post Stephanus succedunt dogmate grandes,
Necnon Marinus, & Agapitus, atque Ioannes
Præsulibus quintus coniungitur his Benedictus,
Cui Leo iungatur, Ioannes, & Benedictus,
Et Domnus, necnon Bonifacius, & Benedictus,
Et decimum quartum post istos scribe Ioannem,
Et quintum decimum post istos scribe Ioannem,
Et decimum sextum post istos scribe Ioannem,

Grego-

Gregorium quintum prius, & post scribe Ioannem,
Post quem Siluestrum prius, & post scribe Ioannem,
Huic etiam nonum decimum subscribe Ioannem,
Sergius hinc quartus subnectitur & Benedictus.
Restat vicesimus Ioannes & Benedictus.
Hunc nonum decimum depromunt scripta Ioannem,
Quod cur euenerit, dabit hoc agnoscere carmen:
Quendam Ioannem si Mercurium vocitamus
Iustum vicesimum, nonum decimum numeramus.
Siluester cum Gregorio, Clemensque secundus,
Cum Damaso rutilat Leo, Victorque secundus,
Stephanus huic nonus, nec non decimus Benedictus
Et succedit eis Nicolaus in ordine mixtus
Alter Alexander, & Gregorius copulatur.
Victor, & Vrbanus cum Paschali comitatur:
Gelasium mundo concessit postea CHRISTVS,
Cui decedenti successit papa Gallistus.
Honorius cathedram post omnes hos decorauit,
Hinc Innocenti papam Roma vocauit.
Post Cælestinus cælesti dogmate functus,
Chrismate lætitiæ fit præ consortibus vnctus.
Lucius hinc mundi cupiens resistere morbis,
Ast raptus statim, quia dignus non erat orbis
Tertius Eugenius, qui nunc præclarus habetur.
Donec vult viuat demum super astra tenetur
Sunt centum quinque, nec non, & septuaginta.
Quartus Anastasius post ecclesiam viduauit,
Quam sibi mox copulans Hadrianus clarificauit.
Hinc licet inuictum papali sede potitum
Scimus Alexandrum, per sæcula commemorandum
Sunt omne centum, sunt octo, & septuaginta.

LVCIVS III.

LVcius tertius, natione Tuscus, Luca vrbe, gente nobili oriundus omnium consensu eo tempore pontificatum inijt, quo Andronicus Græcus, quem diximus Alexio pupillo tutorem datũ, pulsis Latinis, qui puero fauebant, Constantinopolitanum imperium vsurpauit, necato in vndis puero, dum laxandi animi causa paruo nauigio huc illuc temere dilabitur. Præterea verò ne facinore partam tyrannidem amitteret, facinus haud paruum addidit. Nam proceres omnes quorum virtutum suspectam habebat, breui interfecit. At verò Guillelmo Lõgaspata Hierosolymis mortuo, Balduinus rex nepoti consulturus, Sybillam nouo marito collocat Cuidoni Lusigniano e Pictauorum gente oriundo, hac tamen lege, vt se mortuo Guido pro nepote Balduino quoad pueritiam supergrederetur, regnũ gubernaret: illudq́; deinceps nepoti traderet. Agebãtur hęc omnia Lucij põtificis auctoritate, qui ad Christianã remp. pertinere arbitrabatur, principes Asiæ quàm maximè inter se beneuolentia & affinitate connexos esse, quò facilius Sarracenis & Turcis in bello resisterent. Is tamen ex vrbe eijcitur, dum fauentibus quibusdam ciuibus Romanis, abolere consulum nomen annititur. Fautoribus eius in vrbe deprehensis effossi, oculi sunt. Accepta autem tam insigni contumelia pontifex Veronam profectus, concilio habito, & Romanorum licentiam ac superbiam improbauit, & principes omnes Christianos adhortatus est, vt nostris in Asia pro fide Christi laborantibus succurreretur: maximè vero cum seditione principum nostrorum hostes freti, duce Saladino Hierosolymitanum agrum popularentur. Nam pulso Guidone Lusignano ab administratione regni ob superbiam, Bertrando comite Tripolitano tutore designato, ad arma ciuilia res ipsa spectare videbatur. Non destitit tamen pontifex & literis & nuncijs eos adhortari, vt positis simultatibus, vna mente, eodemq́ue animo tam diu hostibus resisterent, quoad nouæ copiæ in supplementum militiæ submitterentur. Iam enim instante Heraclio patriarcha Hierosolymitano, qui primo Veronam eius rei causa ad Lucium venerat, deinde ad Philippum Franciæ regem accesserat, milites cruce signati ad tantam expeditionem mittebantur. Verùm Guillelmus Siciliæ rex, iniquo tempore iniurias Latinis ab Andronico Constantinopolitano imperatore illatas vlturus, cum armato exercitu in Græciam traijciens, omnia perturbauit. Nam & Thessalonicam Macedoniæ vrbem vi cœpit, & multas Græciæ Thraciæque ciuitates varijs calamitatibus

Plat. 178.

affectas partim cæpit, partim dirupit: nusquam occurrente Andronico, & dijs & ciuibus suis infesto, propterea quòd multos occiderat, plerosque exilio damnauerat. Hac verò necessitate impulsi & coacti Constantinopolitani ciues Isaacium quendam regia progenie ortum, è Peloponneso ad imperium vocant: qui Andronicum prœlio superatum & captum, varijs cruciatibus interfecit. Quo sublato, Lucio pontifici haud difficile fuisset. Guillelmum regem pace cum Isaacio composita, impellere pollicitationibus, & præmijs, vt in Asiam traijceret. Verùm dum ob hanc rem nuncij vltro citroque mitterentur, Lucius vir optimus pontificatus sui anno quarto mense secundo, die xviij. Veronæ moritur: sepeliturque magna adhibita pompa ante altare cathedralis basilicæ. Hic autem pontifex non immemor patriæ suæ, eam multis muneribus, tum diuinis, tum humanis ante mortem ornauit. Ab imperatore enim Frederico, quo cum in pace vixit, obtinuit, ne Etrusci alia quàm moneta Lucensi vterentur, quemadmodum Lõgobardi solam Papiensem admitterent signatam imperatoria nota. Nam Cisalpinos iam antea pontifex imperatori conciliauerat. Scribit Ptolemæus Lucensis & Petrum Comestorem, qui historiam vtriusque testamenti conscripsit, & Ioachimum abbatem in Calabria apud monasterium Floris ab eo conditum, in precio tum fuisse, doctrina & diuinandi arte, quam sub ambagibus quibusdam præ se ferebat.

ANNOTAT.

Lucius istæ Lucæ ortus, ex nobiligente, quæ Allucingula dicebatur, tertiò pontificatus sui anno Veronam patriam meam florentissimam tunc Italiæ vrbem ciuili seditione vrbe à senatoribus (non vt Platina scribit, consulibus) pulsus, vt Christianorum principum conuentum ageret, adiens, ibidem diem clausit extremum, in cathedrali ecclesia cum hoc elogio sepultus.

Luci Luca dedit tibi ortum, pontificatum
Ostia, papatum Roma, Verona mori. Immo
Verona dedit tibi lucis gaudia, Roma
Exilium, curas Ostia, Luca mori.

Huic Vrbanus III. *Veronæ à cardinalibus creatus, & Ferrariæ mortuus successit. Cui Gregorius* VIII. *subrogatus est, deinde huic Clemens* III. *Pisis renuntiatus. Ex vetustis eorundem pontificum bullis siue diplomatibus, quorum exempla apud me sunt, ex bibliotheca Palatina excepta.*

VRBANVS III.

179. Pont.

VRbanus tertius, patria Mediolanensis, patre Ioanne, è gente Cribella, pontificatum iniens reuocare ad concordiam Christianos principes primò annixus est, ne dissidentes à barbaris opprimerentur. Verùm mortuo Balduino quarto lepra laborante, non potuit Tripolitanus comes, tutor Balduini quinti designatus, curam eius suscipere, Sibilla pueri matre, Guidoneque Lusignano prohibentibus.

Non superuixit diu puer: octauo enim mense post patrem moritur, cuius mortem tam diu occultauit mater, donec largitionibus ac blanditis in sententiam suiipsius deducto patriarcha & proceribus, Guidonem creare regem obtinuit. Tulit eam quidem rem grauiter & iniquo animo Raymũdus Trypolitanus comes, atque quò ei facilius vlcisci iniurias suas liceret, inducias cum Saladino paciscitur. Hoc itaque modo Tripolis & Tiberiadis & Galilææ principatus à Christianis auulsus est. Raymundo enim comiti tum parebant ob vxorem, quam nuper duxerat: & nequid Saladino deesset, occasionẽ belli gerendi enixe quærenti, Montis regalis Christianus princeps, qui vltra Iordanem longè ac latè imperitans, annonam & quidem abundantẽ Hierosolymis perpetuo subministrabat, inducias temere violauit. Hanc ob rem Saladinus venisse tempus ratus, quod maximè expetebat: comparato ingenti peditum atque equitum exercitu, ad Ptolemaidam castra ponens, cum templarijs in præsidio positis acerrimè dimicat. Fuêre superiores templarij, optimo tamen quoque de suis occisio. Nam & magister militiæ & pleriq; alij consilio ac manu prompti, eo prœlio cæcidere. Auxit exercitum Saladinus, & à calamitate animum sumens, Templarios magis magisque vrget. Hanc ob rem Raymundus haud satis Saladino credens, Tiberiadi vxore relicta, quam firmissimo præsidio munierat, Tripolim reuersus, in gratiam cum Guidone rediens, barbarorum inducias contempsit. Quare Saladinus belli gerendi occasionem nactus Ptolemaida omissa, in Tiberiadem suo iure mouet. Instantibus itaque Christianis omnibus, maximè verò Templarijs, vt exercitus in hostem duceretur, Guido rex in Saladinum mouens, qui loco irriguo & amœno castra posuerat, repulsus ab hoste, haud longe castrametatus loco iniquo & arido, sequenti die ad pugnam compellitur, ac magna clade superatur, laborantibus siti Christianis. In tam vero sinistra pugna capti fere omnes principes sunt, maximè autem Guido rex, & Templariorum magister: quorum de numero multi securi percussi sunt. Hac itaque victoria potitus Saladinus, Aconem propere duxit: quam statim Christiani dedidere, cum singulis vestimentis abire permisit.

Eadem

Eadem quoque fortuna vsus, Berytum, Byblum, ac maritima omnia occupat. soli Ascalonnitæ munitionibus fisi, responderunt, se non nisi post captam Hierosolymam deditionem facturos. Multum certe Saladini humanitas & fides Christianis obfuit. Nemo enim (adeo se æqualem omnibus præbebat) eius imperium aspernabatur. Is itaque Ascalonam mouens decem dierum oppugnationem eam his conditionibus in deditionem accepit, vt reddito Guidone rege, & templi magistro, quos in vinculis habebat, ciuitatem dedentibus incolis acciperet. Vt hæc autem deditio quamprimum fieret, Saladinus properabat quod iam Tyrum peruenisse Conradum intellexerat Montis ferrati Marchionem, cum classe ab Isaacio imperatore Constantinopolitano accepta, cuius sororem nuper in vxorem duxerat, eoque peruenturum breui suspicabatur Guillelmum Siciliæ regem cum triremibus xl. At verò Turci, cum intellexissent tanta cum gloria Christianos à Saladino superatos, æmulatione gloriæ moti Laodiceam profecti, vrbe recepta in Antiochenum agrum descendunt: quo in loco à Christianis tanta clade superati sunt, quantam Saladinus Christianis intulerat. Oppugnabat tum Saladinus vrbem Hierosolymitanam, & quidem acriter: quam tandem ij, qui in præsidio erant, desperatis suppetijs, hanc conditione dedidere octauo & octogesimo anno, posteaquam à Gotifredo capta fuerat, vt tantum abeunti cuique ferre liceret, quantum suis tantummodo humeris sustinere posset. Migrantium Christianorum pars Tyrum, pars Antiochiam, pars Alexandriam delata est. Inde verò multi deinceps Sicula classe in Italiam delati sunt. Saladinus autem Hierosolymam ingressus, campanas primò è turribus deiecit, mox basilicas omnes, præter Salomonis templum, prophanauit: quod priusquam ingrederetur, aqua rosacea lauisse ferunt. Mansere Hierosolymis Christiani Asiatici, Syriani Armenij, Iacobitæ, Georgiani, Græci, permittente Saladino: qui relicto eo loci firmissimo præsidio, Tyrum propere ducit: quam Guillelmus publico consilio, auxilioque defendendam acceperat. Hic itaque Siculæ classis auxilio fretus, Saladinum ab vrbe repulit. Verùm cùm postea constaret hominem ferocem Antiochiam oppugnandæ vrbis causa, profectum, Vrbanus pontifex, qui omnibus viribus annixus fuerat, ne Hierosolymæ caperentur, Venetias, comparandæ classis gratia proficiscens, dolore animi, quem ex calamitate Christianorum acceperat, Ferrariæ in itinere moritur, pontificatus sui anno primo, mense decimo, die vigesimoquinto.

GREGORIVS VIII.

Gregorius octauus, patria Beneuentanus, summo omnium consensu pontifex creatus, statim nuncios, & literas ad principes Christianos mittit, eos cohortatus, vt viribus omnibus vnà secum comparato exercitu, terra marique Hierosolymam ab hostibus captam recuperarent. Quò verò id liberius fieri liceret, ipse Pisas statim proficiscitur, vt composita inter Pisanos & Genuenses pace, vtrunque populum bello maritima præpotentem, in sanctam expeditionem concitaret. Verùm dum hæc intentiore cura vir sanctissimus agit, Pisis moritur, pontificatus sui die lvij.

Pont. 180.

CLEMENS III.

Clemens tertius, patria Romanus, patre Ioanne, cognomento Scholaris, pontificatum iniens, statim de bello in Sarracenos gerendo edictum proponit. Nam Saladinus secundam victoriæ fortunam secutus, iam ciuitates qninque & viginti de principatu Antiocheno cæperat: ipsamque Antiochiam corrupto largitionibus patriarcha, denique occupauerat.

Pont. 181.

Hanc ob rem moti Christiani principes, bene admonente pontifice arma sumunt: quorum de numero præcipui fuere Fredericus imperator, Philippus Franciæ, Richardus Angliæ reges, & Otho Burgundiæ dux, subsequentibus multis episcopis archiepiscopisque. Veneti quoque & Pisani paratissimas eduxere classes. Venetæ præfuit archiepiscopus Rauennas, Pisanæ Pisanus præsul. Guillelmus autem Siciliæ rex, pacato à piratis mari Annonam omnifariam ex Sicilia & Apulia proficiscentibus subministrabat, Frisones præterea, Dani, & Flandrenses cum quinquaginta triremium classe inter nauigandum ad Africæ littora flectentes Sarracenos magnis incommodis affixere, capta ac direpta Siluma eorum vrbe. Bela autem Poloniæ rex, saluti Christianorum consulens, Vngaris pacem dedit, quò omnibus proficisci facilius ad tantam expeditionem liceret. Tyrum iam peruenerant omnes, indeque paribus animis è Ptolemaida mouerant, vrbemq; oppugnabant. tũ superueniente cũ magno exercitu Saladino, & à tergo, & à frõte eodem tẽpore cõtra hostem dimicare necesse fuit. Pugnatũ est diu, atq; acriter & iam ad Christianos victoria inclinabat, cum æquus è manibus gregarij cuiusdam elapsus, Christianis fugiẽdi initium fecit, arbitrantibus suos in fugam versos. Verùm Gaifredus Lusignanus ad custodiam castrorum relictus, eruptione facta & hostes repressit, & suis animum ad resistendum dedit. Constat tamen ex Christianis ad duo millia eo die cæsos fuisse. Periere item ex acceptis vulneribus

Templariorum magiſter,& Andreas Bremenſis comes. Durante autem diutius obſidione, tanta fame obſidentes oppreſsi ſunt, vt etiam ab hoſte annonam peterent. Quare Saladinus bene gerendæ rei oportunitatem nactus, caſtra rerum omnium copia referta ſine vllo cuſtode dimiſit: ad quæ diripienda cum paſsim nullo ſeruato ordine Chriſtiani accurriſſent, Saladinus rediens, multos incautos & nil tale opinantes opprimit. Non deſeruere tamen tam grauem & diutinam obſidionem Chriſtiani, licet ad cætera mala, dyſenteria quoque in caſtris laboratū ſit: quo quidem morbo & Sybilla Guidonis vxor, & quattuor filij quos ex ea ſuſceperat, in caſtris periere. Interim verò dum hæc in Aſia agerentur, Guillelmus Siciliæ rex, Panhormi moritur: cuius regnum ad eccleſiam recidebat, nullo legitimo hærede relicto: licet inſulæ proceres Tancredum ſtatim ſuffecere, ex Rogerio Normanno,& pellice quadam genitum, hominē certè tantæ ſocordiæ, vt eum Guillelmus negaret ex Rogerio genitum.

Repetiturus itaque ſua iura Clemens pontifex, copias eò celeriter miſit: quibus dum Tancredus reſiſtit, rapinis, & cædibus omnia repleta ſunt. Mouerat iam copias ſuas in hoſtes Chriſtiani nominis Fredericus, & per Vngariam iter faciens, Thraciamque, iam Conſtantinopolim peruenerat: quem certè Iſaacio imperator eius potentiam veritus, traijcere Boſphorum ſtatim adhortatus eſt. Tranſmiſsis itaque copijs, Fredericus, inſtante etiam litteris & nuncijs Clemente, & Philomelium vrbem de Turcis capit: & agrum Iconio adiacentem populatur,& Armeniam minorem in poteſtatem ſuam redigit. Verùm dum lauandi cauſa rapidum amnem inexplorato ingreditur, in vndis perijt. Tum verò eius exercitus in Antiochenum agrum delatus, partim morbo, partim fuga conſumptus eſt. Philippus autem, Richardusque reges, Gallico Tyrrhenoque pelago Meſſanam ſimul delati, varia fortuna deinceps vſi ſunt. Nam Philippus proſpera nauigatione vſus, Ptolemaidis portum attingens, Chriſtianorum exercitū, & animos auxit. Richardus verò tempeſtate in Cyprum delatus, cum à Græcis portu prohiberetur, inſulam vi ingreſſus, expugnatam, ſpoliatamque firmo ſuorū communiens præſidio, Ptolemaidem tandem in caſtra peruenit. Oppugnabatur tum acriter vrbs: ſed inerat validum Saladini præſidium: quo quidem perſæpe erumpente, Chriſtiani magna incommoda recipiebant. At verò Clemens omiſſo tantiſper Tancredo, donec Chriſtiani contra Sarracenos dimicantes, meliorem fortunam nanciſcerentur ad componendas res eccleſiaſticas animum adiecit. Nam & mores clericorum quorundam non ſatis probatos ſeueritate ſua emendauit, & clauſtrum ſancti Laurentij extra muros ædificauit, & Laterani ædes non mediocri impenſa reſtituit: templumque vermiculato opere, ac muſiuo exornauit. Moriens deinde haud ita multò pòſt pontificatus ſui anno tertio, menſe quinto, in baſilica Lateranenſi ſepelitur, ducta ingenti funeris pompa.

ANNOTAT.

Perpetua per annos plus minus quinquaginta inter populum pontificesq́; Romanos, ab Innocentio II. *vſque ad Clementem* III. *diſcordia ciuilis fuit, regiminis Vrbani occaſione excitata: tum populus Romanus pontifici ſuo vrbis adminiſtratione ſubmoto ſenatores, qui reipublicæ præeſſent, cum patricio quodam, ſumma cum auctoritate creaſſent, vt Otho Friſingenſis epiſcopus libro hiſtoriarum* 7. *& lib. primo de geſtis Frederici imperatoris, capitibus ſuprà citatis, & abbas Vrſpergenſis, item vitarum pontificum incerti nominis ſcriptor bibliothecæ Platinæ auctores ſunt. Ex cuius rei occaſione Innocentius* II. *& Cæleſtinus* II. *animi dolore defecerunt, Lucius* II. *penè eſt interfectus. Eugenius* III. *Alexander* III. *& Lucius* III. *vrbe pulſi, Vrbanus* III. *& Gregorius* VIII. *exules fuere: donec nouiſsimè tanti diſsidij vtraque parte pertæſa, populus Romanus cum pōtifice populari ſuo Clemente* iij. *pacem æquis conditionibus facit, ſenatoribus confirmatis, patricij vero loco præfecto, quem magiſtratum aboleuerant, refecto. Huius pacis fœdera, & conditiones cum omnium ſubſcriptionibus ex libris cenſuum cameræ Apoſtolicæ exceptas adhuc apud me ſunt. Diuturna deinde quies, & tranquilla eccleſiæ tempora fuerunt.*

CAELESTINVS III.

Pont. 182.

CÆleſtinus tertius, patria Romanus, patre Petro, cognomento Bubonis, pontificatum adeptus, ægrè ferens Tancredum regno Siciliæ potiri, Conſtantiam rege Rogerio natam, occultè, è monaſterio Panhormitano eduxit: eamque licet Deo dicatam, Henrico ſexto Frederici Barbaroſſæ filio diſpenſatione apoſtolica in matrimonium collocauit: Hac conditione, vt regnum Siciliæ cis,& vltra Pharū dotis nomine repeteret, reſeruato cenſu, qui pontifici feudatario iure quotannis ſolueretur. Hac autem beneficentia motus Henricus, Tuſculum (quod ipſe firmo præſidio munierat) Cæleſtino reddidit, quod ſtatim Romani à pontifice acceptum, adeo diripuere euertereque, vt ſaxa demolitæ vrbis in Capitolio vſque ad multam ætatem in memoriam tantæ cladis ſeruata ſint.

At verò Henricus,& Conſtantia Neapolim oppugnātes, ſoluere obſidionem coacti ſunt, peſte

peste exercitum populante. Christiani autem, qui biennio Ptolemaidem obsederant, tandem eam dedente præsidio receperunt, his conditionibus, vt & pars dominicæ crucis, quã superius amissam diximus, à barbaris redderetur: & eisdem cum singulis vestimentis abire liceret. At verò cum dominica crux non reperiretur, multos è barbaris Richardus trucidauit. His itaque malis perterritus Saladinus, desperansque posse reliqua tueri, quarundam vrbium mœnia demolitus, de reddenda Christianis Hierosolyma cogitauit: quod certe ne faceret discordia inter Philippum Richardumque orta de principatu inter se contendentes, effecit. Verùm abeunte ex Asia Philippo, simulato interim morbo, Richardus maiori animo rem bellicam deinceps aggreditur, eo potissimum tempore, quo Conradum Mõteferratum Tyri in foro agentem, sicarij duo (arsaculas Sarraceni vocant) gladijs confodere, deuoti prius ac iurati se hostes omnes suæ superstitionis ea ratione interfecturos. Hi autem postea de fuga retracti, exquisitissimis cruciatibus sunt interempti. Henricus verò Campaniæ comes, Isabella regina in vxorem ducta, Tyri dominatu potitus est. At Richardus Guidonem Lusignanum blandè eum appellando, in eam sententiam tandem adduxit, vt sibi regni Hierosolymitani iura permitteret, quẽ titulum Anglici reges adhuc vsurpant. Auctus itaque omnino Richardus, obsidere Hierosolymam instituerat. Verùm in itinere à Saladino extremum agmen carpente vexatus, cum iniquo loco decertare necesse esset, hostem magno suorum incommodo tandem superat. Qui postea non longè à Bethleem munitissimo loco castrametatus, intercipere cõmeatus instituerat, quò minus ab Ægypto ad Christianos Hierosolymam obsessuros importarentur. Ob hanc itaque causam & ob hyemem, quæ iam appetebat, Richardus relicta tam necessaria obsidione, ad quam pontifex eum cõtinuo subministratis pecunijs animabat, Ascalonam concessit: quam pariter, & Gazã à Saladino antea deletas instaurauit. Dilabẽtibus deinde passim maritimis copijs, Pisani in hadriaticum delati, Polam capiunt, eo loci hybernaturi. Hanc ob rem Veneti aucta maiorem in modum sua classe Pisanos Pola eijciunt, vrbemque diripiunt: eos quouis in loco persecuturi ni Cælestinus reip. Christianæ cauens, vtrumque populum ad pacem cohortatus fuisset. Instabat iam ver, & mouere copias Hierosolymam Richardus instituerat, cùm subitò nunciatum est, regem Franciæ Normanniam ea mente vexare, vt in Angliam traijciens regnum illud fraudi Ioanni acquireret. Mutata itaque sententia Richardus pacem cum Saladino componit, his conditionibus, vt sibi omnia præter Tyrum & Ptolemaidem haberet: reliqua autem quæ in potestate Christianorum remanerent, nequaquam vexaret. Ictis hoc modo fœderibus, Richardus in Europam rediens, ab hostibus capitur. Redemptus autem ingenti pecuniæ vi, tandem in Angliam proficiscens, sæpe cum rege Franciæ decertauit, inclamãte pontifice, qui suo, ac Christianorum omnium iniquo tempore tãtum certamen excitassent: maximè verò, quod Saladino mortuo tum maxime recuperari Hierosolyma posset. Ferũt Saladini viri clarissimi trophæum hoc in funere habitum. Eius enim interior tunica lancea suspensa, ante funus deferebatur præcone clamante, Saladinum Asiæ dominatorem, ex tanto regno, tantisque opibus nil aliud secum ferre: Dignum sane tanti principis spectaculum, cui nil aliud ad summam laudem defuit, quàm Christi character.

Tum verò Saladino mortuo, Cælestinus in magnam recuperandæ Hierosolymæ spem veniens, Henricum imperatorem, qui mortuo Tancredo regnum Siciliæ occupauerat, ad bellum Asiaticum adhortatur, quod cum ipse obire non posset, eò Maguntinum archiepiscopum, & Saxoniæ ducem cum magnis copijs properè mittit. Idem quoque fecisset & Franciæ rex, ni Sarraceni Mauritaniam incolentes, in vlterioremque Hispaniam traijcientes, capta rege Castellæ, Bæticam omnino cæpissent, quæ hodie Granata dicitur. Non enim quieturos barbaros Galli arbitrabantur, tanta victoria elatos sed illaturos bella finitimis. Hanc itaque ob rem militẽ in Europa retinebant. Germani verò in Asiam traijcientes, & Berytum à Sarracenis destitutum muniuere, & Ioppem obsidione pressam liberauerunt: petituri deinceps Hierosolymam, ni Cælestino tum mori contigisset, pontifici sanctissimo & qui nil in vita prætermisit, quò terra sancta (ita enim Hierosolymas vocant) recuperaretur. In tantis autem perturbationibus rerum, tantoque sumptu bellico ædes egregias tũ apud sanctum Petrum, tum ad Lateranum ædificauit, qua recipi pontifices percommodè possent, Extant adhuc in Laterano valuæ æneæ è regione sancta sanctorum suo iussu, suaq; impensa fabrefactæ. Præterea verò ciuitatis nomen Viterbio dedit: ecclesiamque eorum cathedralem fecit Tuscanensem & Centumcellensem ita in eandem transferens, vt vnus episcopus omnibus præesset. Moritur autem Cælestinus pontificatus sui anno sexto, mense septimo, die vndecimo, sepeliturque in basilica Petri, bonis omnibus, præ dolore, & desiderio hominis lachrimantibus.

INNOCENTIVS III.

INnocentius tertius, patria Anagninus, patre Trasimundo è familia Comitum, vir etiam ante pontificatum doctrina & moribus insignis, à Cælestino in numerum cardinalium refertur: quo mortuo, in eius locum omnium consensu pontifex sufficitur. Hic autem *Fasc. 183.*

ſtatim vbi magiſtratum inijt, bello Aſiatico animum adijciens, Germanos propter Henrici mortem in Aſia tumultuantes retinere in officio litteris, nuncijs, præmijs, pollicitationibus conatus eſt. Verùm id quidem fruſtra tentauit. Germani enim nemini obtemperantes, relicta Aſia, in Europam cum maximo Chriſtianorum detrimento transeunt: potiſsimùm verò Ioppenſium, in quos omni ope deſtitutos: delati Turci, Sarraceniq́ue, etiam deditionem facturos, vi captos ad vnum omnes interfecere, euerſa ſtatim à fundamentis vrbe. Orta & in Germania ſeditio non parua eſt, cum pars electorum Othonem Saxoniæ ducem, pars Philippum Germanum Sueuiæ ducem, quem Henricus tutorem filij moriens reliquerat, imperatorem optaret. Et ne quid mali ad perturbanda omnia deeſſet, rex Franciæ, Philippo, Othoni rex Angliæ fauebat. At verò Innocentius ne tumultu omnia complerentur, Othonem imperatorem confirmat, legitimè ab his, ad quos pertinebat, electum. Non deſtitit tamen Philippus ob hanc rem, & Etruriam in Italia, & Sueuiam in Germania firmo præſidio munire. Idem fecit & Conſtantia Henrici vxor, quæ Frederici ſecundi filij ſui adhuc pueri Siciliæ regnum cis & vltra Pharum præter conditionem ſexus, ad propulſandam vim hoſtium conſtantiſsimè muniuit. Increbeſcentibus itaque hoc modo diſcordijs, non omittendum bellum Aſiaticum Innocentius ratus, ſua auctoritate & Bonifacium Montiſferrati Marchionem, & Balduinum Flandriæ, & Henricum ſancti Pauli, & Ludouicum Sabaudiæ comites in Sarracenos mouit.

Hi autem omnes coniunctis copijs Venetias delati, non prius Venetos perpulere claſſem in Turcos & Sarracenos armare, quàm polliciti ſunt omnes paribus animis Iaderam, quæ iterum ad Vngaros defecerat, recuperaturos. Comparata itaque claſſe, & Tergeſtinos mare infeſtantes compeſcunt, & Iadarenſes poſt longam obſidionem capiunt. Agebantur hæc in ſinu Hadriatico, cum Alexius Iſaacium fratrem imperatorem Conſtantinopolitanum, quo Latini amiciſsimo vſi ſunt, imperio depulit, & captum oculis in vincula coniecit. Hác ob rem Alexius adoleſcens Iſaaci filius, ex fuga in caſtra perueniens, opem pro patre contra Tyrannum petit, quæ profectò hac conditione ei conceſſa eſt, vt & Græcam eccleſiam Romanæ ſubijceret: & auri marcas XXX. millia perſolueret ob damna, quæ olim Emanuel imperator Venetis Franciſq́ue intulerat. Hoc autem modo ictis fœderibus ab Iadera mouentes, dum Cretam præterlabuntur, eam puer Alexius in deditionem accipiens, Bonifacio Montisferrato ſibi cognatione coniuncto condonauit. Inde verò Conſtantinopolim profecti, dum terra mariq́ue vrbem oppugnant, Lheodorum Laſcari, Alexij tyranni generum erumpere conantem, intra mœnia retrudunt, vrbemq́ue biduo continuata oppugnatione vi capiunt, Aufugerat noctu Alexius, relicto magno auri pondere apud Irenem virginem Deo dicatam. Redeuntes itaque in vrbem pater Iſaacius & filius Alexius, non diu ſuperuixêre: Pater enim morbo, filius autem veneno penitus interiere. Interea verò Bonifacius Montisferratus regno Theſſaliæ potitus, cum pecunia indigeret, ſuadente Balduino accepta ingenti vi auri, Cretam Venetis dedit. His autem pecunijs fretus Bonifacius, Hadrianopolim à tyranno preſſam oppugnans, & Valachos olim Romanos vlteriorem Danubij ripam incolentes, & Bulgaros vicinos in ſe excitauit. Multitudinē itaque hoſtium timens, Conſtantinopolim petijt, Soldano Iconij iturus obuiam, qui Satellia vrbe Græca capta, maximis calamitatibus Chriſtianos quotidie vexabat. Innocentius autem tot hoſtibus vndique laceſsitus, conquiſitum vndequaque militem continuò ſubmittebat. Qui vbi accepit Hilminolinum maxima claſſe in Hiſpaniam traieciſſe, Toletumq́ue oppugnare, publico edicto omnes, qui ferre arma poſſent, ad extinguendum tantum incendium concitauit. Conuenerant eò multi Galli opem Hiſpanis allaturi: qui ſtatim in patriam rediere, vbi aduentum ſuum Hiſpanis minimè gratum ſenſere. Hanc ob rem Hilminolinus vtramque Hiſpaniam incredibili celeritate hoſtilem in modum peruagatus, Arelatum vſque & Auinionem perueniens, cædibus omnia, & populationibus compleuit. Hac autem calamitate perciti quatuor Hiſpaniæ reges, Caſtellæ. Aragoniæ, Portugalliæ & Nauarræ, copijs ſimul iunctis, cum Sarraceno congreſsi, maximam victoriam adepti, nil præter Granatam Hilminolino reliquere.

Dominicus hæreſim apud Toloſam compeſcit.

Oborta tum apud Toloſam hæreſis eſt, quam Innocentio procurante beatus Dominicus qui poſtea in ſanctos relatus eſt, mira celeritate cōpeſcuit, adiuuante etiam Simeone Mōteforti. Non enim diſceptationibus verborum tantum, verùm etiam armis opus fuit: adeo inoleuerat tanta hæreſis.

Otho interim Romanorum imperator, vbique à Philippo ſuperatus, cum in Agrippina Colonia obſideretur, eruptionemq́ue infeliciter tentaſſet, à Colonienſibus excluditur, qui ſtatim Philippo deditionem fecere. Non diu tamen ſuperuixit Philippus: à comite nanque Palatino inſidijs petitus necatur. Cognita verò huius morte, Germani ducem Saxoniæ imperatorem deligunt. Othonem quintum appellatum: quem Innocentius ſequenti anno Romæ coronauit. Veneti autem tum maximè rei maritimæ ſtudentes, cum obire omnia publicè non poſſent, priuatis etiam ciuibus negotium dedere, vt qua vellent inſulas occuparent, modo in fide reip. permanerēt. Vnde multi ciues inſulas Ionij & Ægei occuparunt,

publicè

publicè tamen Corcyram, Motonium, Coronum in ſuam redegere poteſtatem.

Otho verò, quem diximus ab Innocentio coronam imperij ſuſcepiſſe, contra ius, faſque occupatis Monteflaſcone, Radicofano, multiſque eccleſiæ Romanæ oppidis, in regnum Neapolitanum mouens, id adoleſcenti Frederico ſecundo ſublaturus, cuius ob ætatem curam tutores adhuc gerebant, iram pontificis in ſe concitauit: à quo & anathemate notatur, & imperij titulis priuatur, cum monitus vt ab iniuria diſcederet, parere deſierit. Hanc ob rem Boemiæ rex cum Maguntino & Treuerenſi archiepiſcopis, Lantgrauio Turingiæ, atque Auſtriæ duce ſuadente, Fredericum ſecundum Siciliæ regem, vigeſimum agentem annum, Romanorum imperatorem deligunt. Otho itaque in Germaniam rediens, paternæ ditioni conſulturus, Innocentio recuperandi omnia, quæ in Italia cæperat, facultatem dedit. Veneti autem rebellantem Cretam in fide armis continentes, anno ſalutis milleſimo ducenteſimo quartodecimo, eandem in Coloniæ formam redigere, miſsis eò ciuibus, qui Cretenſes in officio continerent. Venerat tum Romam Fredericus ſecundus coronæ gratia: quam vbi ab Innocentio impetrare nequiuiſſet in Germaniam profectus, regni Germaniæ diadema à Maguntino archiepiſcopo accipiens, cum Ludouico rege Franciæ amicitiæ & fœderis ſocietatem inijt: qua quidem amicitia Ludouicus ipſe fretus, Ioanni Angliæ regi bellum ſtatim intulit. Verùm Ioannes auxilio diuino & humano vſurus, Angliam Hiberniamque Romanæ eccleſiæ vectigales faciens, centum auri marcas quotannis ſoluturũ ſe pollicebatur, quod poſtea aliquandiu ſeruatum eſt. Fredericus autem Othonẽ perſequens à Ludouico rege Franciæ graui bello ſuperatum Aquiſgranum cæpit: ibique iterum Innocentij pontificis auctoritate fretus, vexillum crucis ſuſtulit: laturus (vt ipſe dicebat) opem & quam primùm, Chriſtianis contra Sarracenos in Aſia dimicantibus. Præterea verò vt grati animi ſignum aliquod præ ſe ferret, Fundanum comitatum eccleſiæ Romanæ dono dedit: vel datum antea, & vſurpatum deinceps, reddidit: At pontifex, vbi videret Sarracenorum potentiam in Aſia concreſcere, apud Lateranum maximum conſilium cẽlebrat, cui interfuere Hieroſolymitanus, Conſtantinopolitanus patriarcha, Metropolitani lxx. epiſcopi quadringenti, duodecim abbates, priores conuentuales octingenti Græci & Romani imperij legati, regum verò Hieruſalem, Franciæ, Hiſpaniæ, Angliæ & Cypri oratores. Venere multa tum quidem in conſultationem, nec decerni tamen quicquam apertè potuit, quòd & Piſani & Genuenſes maritimo, & Ciſalpini terreſtri bello inter ſe certabant. Eò itaque proficiſcens tollendæ diſcordiæ cauſa pontifex. Peruſij moritur, pontificatus ſui anno decimooctauo, menſe ſeptimo, die decimoſexto, cuius vita adeo probata fuit, vt poſt eius mortem nil earum rerum, quæ in vita egerit, laudauerit, improbaueritque, immutatum ſit. Nam & decreta pleraque retulit, quibus tam laicorum, quàm clericorum mores componerentur. Scripſit & libros de ſacramento euchariſtiæ, de ſacramento baptiſmi, de infelicitate conditionis humanæ. Habuit item ſermones temporibus & ſolennibus diebus accomodatos. Improbauit præterea abbatis Ioachimi libellum quendam, non ſanam doctrinam præ ſe ferentem. Damnauit & errores Almerici hæretici, qui poſtea Pariſijs cum ſectatoribus ſuis exuſtus eſt: qui ad reliquos errores affirmabat ideas, quæ ſunt in mente diuina, & creare & creari, cum ex ſententia beati Auguſtini in mente diuina nil niſi æternum & incommutabile ſit. Dixerat præterea in charitate conſtituto nullum peccatum imputari. Iuuere autem huius pontificis virtutem & doctrinam beati Dominici, vnde prædicatorũ, & Franciſci Aſsiſinatis ſanctitas, vnde Minorum ordo tum originem habuit. Sunt qui ſcribant & Gratianum compilatorem decreti, & Papiam Lombardum, qui vocabula Latina in ordinem redegit, tempore Innocentij fuiſſe, de Papia non ambigitur: Gratianum Alexandri tertij pontificis temporibus quidam aſſcribunt. Et ne exiſtimes Innocentiũ opera pietatis in tanto pontificatu prætermiſiſſe, ſcito eius opera & impenſa hoſpitale ſancti ſpiritus conditum fuiſſe auctumque adeo magnis prouentibus: quibus & peregrini, & ægroti, & vulgò concepti ac orphani alerentur. Ornauit & altare ſancti Petri opere vermiculato, vt eius imago, & litteræ in fornice ipſo ſcriptæ indicant. Vniuerſis præterea vrbis Romæ eccleſijs librã argenti dedit, vnde calices ſacrificanda gratia conficerentur. Reſtituit & beati Xiſti eccleſiam iam vetuſtate collabentem. Hoc ideo factum ab eo maledici dicebant, ne omnem impenſam in turrim quandam, nunc Comitum appellatam cognomento familiæ ſuæ transtuliſſe videretur. Vtcunque eſt, conſtat eum in quouis genere vitæ probatiſsimum fuiſſe, dignumque, qui inter ſanctos pontifices cenſeatur.

Hoſpitale ſancti ſpiritus conditur.

HONORIVS III.

Honorius tertius, patria Romanus, patre Americo, omnium ſuffragijs põtifex creatur, ad quem Petrus imperator Conſtantinopolitanus cum Iole vxore veniens in baſilica ſancti Laurentij extra muros coronatur, deligiturque ſtatim Ioannes Columna cardinalis Romanus, qui legatus ad res Aſiæ componendas cum ijs copijs proficiſceretur, quas Innocentius ad eam rem collegerat. Peruenerant iam aconem Chriſtiani proceres Honorio hortante

184. Pont.

tante: maximè verò Andreas Vngariæ rex venetorum nauigio fretus, quibus ob tantum beneficium ius omne concessit, quod in Dalmatia dux Austriæ habuerat.

Andream quoque secuti sunt & Henricus comes Niuernensis, & Gualtherus regis Franciæ camerarius. Hi autem omnes inito consilio cum Ioanne Hierosolymitano rege, Damiatam Ægypti vrbem obsidere instituentes anno salutis millesimo ducentesimo ac decimo octauo, mense Maij eò proficiscuntur. * Heliopolis hæc vrbs quondam appellata est, ab Ælio pertinace, qui eam triplici muro circundedit, deducta Nili particula, quæ vrbem in insulæ formam redigeret. Suburbia habebat circunquaque posita plena mercimonijs, hæc primo miles diripuit. Verùm cum postea stantibus zephyris Nilus in immensum creuisset, corrupta annona, laborare inopia rerum Christiani tum cœpere, præcipuè autem obsidente aditus Soldano, ne quid importaretur, qui non longè à nostris castra posuerat. Hac itaque difficultate rerum moti Christiani, in Soldanum copias mouent. Is autem terrore perculsus, relictis castris rerum omnium copijs refertis, nostris obsidendi vrbem quam liberaturus venerat, facultatem præstitit. Cordirius autem magni Soldani filius, Hierosolymæ retinendæ spem abijciens, si Damiata Christiani potirentur, dirupto vrbis muro, turrim Dauid & templum Domini tantummodo integrum reliquit: nec sepulchrum Christi violauit, motus (vt aiunt) illorum Christianorum precibus, qui ea loca incolebant. Dum nostri autem Damiatam acriter oppugnant, Soldanus cum maioribus copijs rediens, inter Cairũ & Damiatam castra posuit, nec vnquam elici ad certamen conuicio, aut maledicto potuit. Hac verò indignitate moti Galli, sine ordine in eos ruẽtes magnum incõmodum ab erumpentibus accepêre. non tamen obsidio Damiatæ relicta est, quæ tandem mẽse decimo quinto à Christianis capitur: direpta, militem ingenti præda locupletauit.

falsum.

Interim verò Honorius Romæ & ordinem beati Dominici ipso instante confirmat, & Fredericum secundum anathemate notatum, imperij dignitate priuat, quòd mortua matre Constantia, quæ ipsum in officio continebat, Romam veniens, contra ius fasque ditionem pontificiam vexabat. Hanc igitur ob rem motus Soldanus, quod de amicitia pontificis & imperatoris ei constabat, maiorem, quàm nunquam antea, comparauit exercitum, arbitratus Christianos nusquam apparaturos, qui statim suadente Ioanne Columna cardinali Romano sumptis armis, hosti ad Nilum obuiam fiunt.

Is verò timorem simulans, ne à loco, in quo consederant, abirent, Nili excrescentiam expectauit quæ Paulò pòst apertis vndique ipsius fluminis cataractis, ita omnia inundauit, vt cubitum quouis in loco excederet. Hoc autem malo perterriti Christiani, pacem statim hac conditione inière, vt Damiata relicta, captiuis vtrinque dimissis, reddito à barbaris crucis ligno Christianis, Aconem, Tyrumque redire liceret. Damiata itaque in celebritate purificationis beatæ Virginis à Christianis prius habitari cœpta, in eiusdem natali die barbaris tum ex fœdere reddita est, anno salutis millesimo ducentesimo & vigesimoprimo. Quo quidem anno Tartari gens Scythica, vel (vt alij volunt) à montibus Indiæ digressa vastata Parthia, Media, Persia, Assyrea, Armenia, in Sarmatas tandem peruenit: atque non longè à Mæotidos palude concedentibus accolis sedes posuit.

Ordo Dominici confirmatur.

Christianorum autem duces, cum moliri in Asia nil posse viderent, obstantibus hostibus cum Ioanne Columna in Italiam redeunt, quos subsecutus Ioannes Hierosolymitanus rex cùm Romam venisset, perbenignè magnis donatus muneribus ab Honorio suscipitur. Frederico deinde, quem diximus anathemate pontificis notatum, filiam ex Iole vxore susceptam, in matrimonium locat, eique ius illud condonat dotis nomine, quod sibi hæreditario iure in regno Hierosolymitano competebat. Hinc est quod omnes Siciliæ Neapolitanique reges, Titulum Hierosolymitani regni verbis, non etiam armis sibi vendicant. Ioannes deinde in Frãciam proficiscens, meliore certè fortuna quàm antea vsus est. Nam Philippus rex Franciæ moriens, ei ex testamento quadraginta millia librarum argenti, totidẽque magistro templi Hierosolymitani reliquit: quo adminiculo fretus, in Hispaniam proficiscens ad persoluendum votum beato Iacobo promissum, Berengariam regis Hispaniæ sororem in vxorem accipit: eo præsertim anno, quo Dominicus vir sanctissimus Bononiæ moritur, quoque Fredericus Henricum filium decennem adhuc, Alemanniæ regem promulgat. Honorius autem satis à rebus externis quietus, & ecclesiam sancti Laurentij extra muros, & basilicam Sancta sanctorum, & ecclesiam sanctæ Vibianæ restituit. Ædes præterea Basæ Marij ædificauit: semifornicem, & Ciborium beati Pauli miris operibus exornauit. Decretales quoque epistolas compilauit. Ordinem beati Francisci comprobauit, quem biennio pòst Gregorius in catalogum sanctorum retulit. Hoc autem modo Honorius benè ac beatè vitam ducens, vt bonum pastorem decebat, anno pontificatus sui decimo, mense septimo, die decimotertio moritur, sepeliturqu in basilica sanctæ Mariæ maioris ad Præsepe. Post cuius mortem tanti terræmotus repentè exorti sunt, vt in montibus Saluijs ad quinque millia hominum perijsse constet, cadentibus domibus, saxisque ex cacuminibus montium in habitatas conualles passim ruentibus.

GRE-

GREGORIVS IX.

185. Pont.

Gregorius nonus, natione Hernicus, patria Anagninus, è familia Comitum, Innocentij tertij nepos, apud Septizonium pontifex creatus, Fredericum statim monuit sub anathematis pœna, vt primo quoque tempore in Asiam cum exercitu proficisceretur recuperandæ Hierosolymæ causa. Promisit quidem Fredericus se id facturum: atque omnibus cruce signatis mandauit, vt Brundusij ad certam diem cum armis adessent. Venerat eò magna multitudo, præcipuè verò è Germania Lantgrauius Hassiæ, qui Brundusij vnà cum magna parte militum moritur, dum Fredericus ægritudinem simulans in Sicilia se continet. Hæc autem fraus ita apertè deprehensa est, vt constet ipsum Fredericum cognita Lantgrauij morte, eò celerrimè adnauigasse, omnemque eius supellectilem diripuisse: non destitit tamen fingere sibi in animo esse in Asiam traijcere. Eò enim post rapinam nauigationem direxit, omnibus qui tum aderant subsequi iussis, licet non ita multò post (vt ipse dicebat) procellis agitatus, Brundusium redierit. Hac autem fama percitus Ioannes rex Hierosolymitanus, cum Berengaria vxore pontifici rem gratam facturus Benoniam venit, Venetorum nauigio in Asiam traiecturus. Verùm pontifex cognita Frederici fraude, ne Ioanni re infecta abire liceret, eum & Exarchatus Rauennatis gubernatorem instituit, & Honorij tertij sententiam in Fredericum latam, confirmauit: grauioraque in eum molitus fuisset, ni Maurorum impetum reformidasset, classe tum potentiam, quos tandem Ferdinandus Arragonum rex tanta clade superauit, vt breui Maiorica insula, vna ex balearibus, & Valentia vrbe potitus sit, pulsis Sarracenis, incolas locorum suscipere Christianos ritus impulerit. Nauigauit tandem Fredericus amicorum præcibus & minis pontificis fessus in Cyprum vsque, vt Christianis in Asia bellantibus, quos sæpe deceperat, aliquam spem daret. At verò dum inde Soldani vires explorat, Rainaldus eius præfectus, quem in Sicilia dimiserat, in pontificem mouens, multa Picentini agri oppida occupat. Erat tum Perusij pontifex. Æsisium petiturus, vt quæ de Francisco viro sanctissimo miracula audierat, præsens cognosceret. Quam ob rem eum re (quemadmodum audierat) comperta, in sanctorum numerum statim retulit, magno Christianorum conuentu ob eam rem habito. Dum hæc à pontifice agerentur, alter Frederici satelles Fulgineum per factionem occupat: vnde paulò pòst armis benè cum ecclesia Dei sentientium depellitur. Instabat litteris, nuncijs Fredericus Anconem iam profectus, vt à pontifice absolueretur, quod diceret se deinceps in eius potestate futurum. Verùm pontifex cognita hominis fraude, & Christianos milites in Asia dimicantes admonet, vt sibi à Frederici insidijs caueant, aliquid noui semper machinantis in hominum perniciem: & Ioannem Hierosolymitanum regem comparato exercitu in Rainaldum mittit Picenum agrum rapinis & incendij vexantem. Alijs verò copijs, quibus cardinalem Columnam præfecerat, è sancto Germano præfectum Frederici deijciens cum Sarracenis mercede conductis, omnia ab eo saltu Capuam vsque pertinentia, in deditionē breui recepit. Hac autem calamitate moti, qui in Vmbria & Picentibus Frederici nomine militabant, relictis quæ occupauerant, in regnum trepide redeunt. Interim verò Fredericus Brundusium rediens, pacis admodum cupidus, vltro pontificem rogat, vt in gratiam recipiatur, imperatorque appelletur, ac pro regno Siciliæ verus ecclesiæ feudatarius. Quod quidem non prius impetrauit, quàm vncias auri centum & viginti millia ecclesiæ Romanæ ob illata damna persoluisset, ipseque pro ea re supplicatum ad pontificem Anagniam venisset. Cùm autem Gregorius ad omnia intentus (vt bonum pastorem decebat) Perusinorum res ab exulibus perturbatas, eò profectus componere studiosus esset, statim Romæ tanta seditio orta est & hæresis, quanta nunquam antea, Hannibale ex gente Hannibaldia cum quibusdam sacerdotibus male sentiente, quo quidem auctore populus Romanus ausus, in ecclesiam Dei coniurauerat, sed hunc diuina vltio cito compescuit. Nam & Tiberis supra modum inundans, multa damna mortalibus intulit: & tanta peste laboratum est vt decimus quisque vix superfuerit. Pontifex tamen mira clementia vsus Romam veniens, populo Romano ignouit, pulso è senatorio ordine Hannibaldo, conuictis de hæresi sacerdotibus errorem fassis, ac saniorem opinionem subire iussis. Ad ornandam verò vrbem deinde conuersus, & veteres cloacas elimatas restituit, & nouas extruxit, vrbis dignitati, & valetudini vno tempore consulens. Ab vrbe deinde abiens valetudinis gratia, & Reate (vt quidam volunt) beatum Dominicum, principem ordinis prædicatorum, & Spoletij Antonium, Vlixibona oriundum, Patauij mortuum secundum à Francisco ordinis Minorum auctorem, in sanctos retulit. Anagniam deinde rediens, omnia circunquaque posita muniuit, Romanorum contumaciam veritus: quorum senator more veterum legem rogauerat, populusque sciuerat, vt omnia oppida circa vrbem posita Romanis vectigal penderent: non est tamen veritus pontifex dissuadentibus cardinalibus Romam proficisci, quo Romanos ad sanitatem reduceret, tum monendo, tum castigando. Verum cum nihil proficeret, Reate se contulit, quo & Fredericus imperator collocuti simul de rebus agendis, in hanc statim

sententiam

sententiam Venere, vt primo quoque tempore Romanos coniunctis copijs adorirentur. Decepit tum quidem pontificem, vt antea semper, Fredericus. Namque in Germaniam abiens, militibus suis mandauit, vt Romanis rebus in omnibus obtemperarent. Hac itaque perfidia pontifex motus, Germanis militibus ad castra sua confugientibus magnum proposuit præmium, qua re tanta multitudo confluxit, vt postea Romani aperto marte cum ecclesiæ copijs congredi nusquam sint ausi. Recuperato igitur & patrimonio sancti Petri, & agro Sabino, spretisque Soldani legatis, qui suppliciter pacem petebant, multos ex Francisci & Dominici fratribus, per Europam misit, qui prædicatione Christianos ad arma contra Sarracenos concitarent: quorum opera tanta multitudo militum breui comparata est, quanta nunquam antea. Interim verò dum tanto exercitui dux idoneus quæreretur, Elisabet regis Vngariæ filiam, mulierem optimam, ac miraculis claram pontifex in sanctas retulit. Theobaldus autem Nauarræ rex & Aimericus Montisfortis, Henricusque Bari ac Campaniæ comes, iter per Germaniam & Vngariam cum magnis copijs facientes, Constantinopolim primò, mox traiecto Bosphoro Ptolemaidem peruenere, longè ac latè omnia populantes. Verùm non ita multò pòst superueniente magna hostium multitudine, cùm se cædendo biduo defendissent, cum optimo quoque milite cadunt. Atque hoc modo expeditio magno conatu inchoata, breui cecidit imperitia ducum. Pontifex autem tantam calamitatem ægrè ferens, Romam persuadentibus Romanis & obsecrantibus redire instituerat, faciendarum supplicationum causa ad placandam Dei iram, si quam ex peccatis hominum conceperat. Quo minus autem id faceret, veritus à Petro Fregepane, qui partes imperatoris sequebatur, Perusia Viterbium se contulit, iturus contra imperatorem armato milite quem intellexerat transpadanam Italiam iam tum attigisse, ac contra ius fasque socias ciuitates oppugnare iam fessas calamitate, alia super aliam ab Ecelino Patauino tyranno accepta. Ecelinus enim cognomento de Romano, cuius auus Teutonicus sub Othone tertio in Italiam origines duxerat, copias à Frederico secundo accipiens, magnam tyrannidem in transpadana Italia sibi comparauit, redactis in potestatem suam Taruisio, Patauino, Vicentia, Verona, Brixia. Fredericus itaque aui fœdera nequaquam obseruans, Mediolanenses, & socias ciuitates apud nouam Curtem (ita enim locus vbi pugnatum est appellabatur) ingenti clade superatos trucidat. Hanc ob rem pontifex omissa deinceps spe rei benignè gerendæ ob illatum socijs incommodum, redire ad vrbem instituit, Ioanne Cincio vrbis senatore contradicente: cuius audaciam Iacobus Capocius Romanus ciuis infringens, pontificem magnificè ac splendidè suscepit. Hic est ille Iacobus, cuius nomen adhuc legitur in tabernaculo opere musiuo sua impensa extructo in sancta Maria ad Præsepe, qua in basilica Petrus quoque Capocius sepultus est, sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalis, qui Fredericum imperatorem sibi inimicum persecutus est, quique & hospitale sancti Antonij non longè ab eadem basilica, & Perusij gymnasium (quod sapientiam vocant) sua impensa extruxit: Gregorius autem pacata vrbe, & Fredericum iterum anathemate notat ac imperio priuat, & legatos Genuensium, ac Venetorum iam ad arma spectantium, componendæ rei causa ad se vocat, hisque rationibus inter vtrumque populum fœdera componit, ne alter sine altero cum imperatore Constantinopolitano fœdus ineat, vtque bella gerenda vtrique communia essent, & signa vtriusque vicissim ferrent. Illis autem, qui fœdera hæc in nonum inita annum rupissent, interdictum sibi à sacris, anathematis vinculo, scirent. Balduinus autem, qui mortuo Ioanne, biennio Constantinopolitanum tenuerat imperium, cùm ægrè se ab hostibus inopia ærarij tutaretur, & filium pignori mercatoribus Venetis, ob æs mutuo acceptum, dedit & ex ædibus sacris ablatum plumbum ac item lanceam illam, spongiamque qua Christus saluator noster hinc potus est, hinc vulnus accepit, Venetis pecuniosis vendidit. Fredericus autem Venetis admodum infensus, quòd Gregorij partes tuerentur, eos tum paludibus conclusos vehementer oppressit, ac maximis calamitatibus afflixit. Interim verò conspirantibus omnibus Transpadanis ciuitatibus, duce Gregorio Mõtelongo, Bononiensis ciuitatis legato, Ferraria, quæ ab ecclesia Romana ad imperatorem defecerat, capitur, Salinguerra viro fortissimo eam acerrimè aliquandiu defendente. Capta autem, Azoni Estensi, qui bello interfuerat, ecclesiæ nomine gubernanda committitur, salutis nostræ anno millesimo ducentesimo ac quadragesimo. At verò imperator, qui tum Pisis erat, cùm non satis sibi constaret, qui partes suas, quiue pontificis sequerentur, ciuitates Italiæ in duas factiones cum primum diuisit. Nam qui pontifici fauebant, Guelphi, qui verò imperatori Gibellini appellati sunt. Hæc quidem teterrimarum factionum nomina, ad perniciem humani generis inuenta primum apud Pistorienses audita sunt, cum cancellarij Panzaticos Gibellinos ab vrbe eiecissent, cumque altari factioni Guelph, alteri Gibel Teutonici fratres fuerent, vnde tantum perniciei nomina indita sunt. Florentini præterea nobiles suos Philinis Gibellinarum partium fauentes, in exilium eijciunt. Pellunt & Guelphos vicissim ab vrbe sua Arretini, & Senentes, quorum exempla multæ ciuitates Italiæ secutæ, bella plusquam ciuilia inter se commisere. Hinc multæ ciuitates à pontifice discissere, tum in Vmbria, tum in Etruria, præcipuè autem Viterbienses. Defecissent etiam Romani ciues, ni pon-

Pontifex ab Imperatore deceptus.

Elisabeth regis Vngariæ filia.

Guelphi & Gibellini.

ni pontifex delatis per vrbem supplicando apostolorum capitibus, populum ad commiserationem mouisset, habita etiam in basilica sancti Petri oratione dignissima: qua tumultuantes in sententiam suam traxit, vt eos impulerit pro ecclesia Dei crucem & arma suscipere. Hi postea venientem hostili agmine ad vrbis mœnia Fredericum armis submouere, qui indignabundus captiuum quemque varijs cruciatibus necans, in Samium concessit: Beneuentum vi captum diripuit: ac mœnia circunquaque euertit. Iterum autem ad vrbem rediens via Latina hostili animo Casinense monasterium spoliat, eiectis inde monachis: Soramque quondam Samnitium ciuitatem, ad Lyris fluuij caput sitam, ferro, flammaque vastat. Templariorum bona vbique diripit. Sarracenos verò adeo dilexit, vt eorum opera præ cæteris in bello vteretur, magistratusque eis, ac propriam vrbem concesserit, quæ nostris quoque temporibus Nuceria Sarracenorum vocatur. Fratrem præterea regis Tunisij, Panhormi baptismum petentem, ne id faceret, verbis deterruit. Rauennam autem repentino incursu petitam, in potestatem suam redegit. Hanc ob rem Gregorius concilium apud Lateranum indixit, in quo de abrogando Frederico ratio haberetur. Verùm Fredericus terra marique vias præclusit, & quosdam cardinales ac prælatos de via & nauigatione captos, adiuuantibus Pisanis in carcerem coniecit. Qua ex re tantum dolorem Gregorius cæpit, vt non diu superuixerit. Moritur enim pontificatus sui anno quartodecimo, mense tertio, cum paulò antè solis eclipsis tanta apparuisset, quanta nunquam antea. Raymundum autē Barchinonensem, quo adiutore in compilando libro decretalium Gregorius vsus est, ita quidam tum laudant, vt maiori commendatione laudari nemo possit.

Solis eclipsis ante mortē Gregorij.

CAELESTINVS IIII.

Pont. 186.

CÆlestinus quartus, patria Mediolanensis, è familia Castilionum, episcopus Sabinus vita & doctrina insignis, senex admodum & valetudinarius in locum Gregorij suffectus, decimooctauo pontificatus sui die moriens, in basilica Petri sepelitur, magno sui desiderio relicto, quod homines sperabant se eius pontificatu Felices futuros. Vacat tum sedes vno & viginti mensibus. Censuere enim qui tum auctoritate in ecclesia Dei valebant, neminē in pontificem eligendum esse, donec cardinales à Frederico in carcere detinerentur. Interim verò sede vacante, Fredericus agrum Picenum percurrens in Flaminiam vsque Fauentiam, & Bononiam aliquantulum resistentem vi occupat, scholamque Bononiensem, quibus admodum infensus erat, tum primum Patauium transfert. Omnes præterea, quos fautores ecclesiæ intellexerat, varijs calamitatibus afficit. Balduinus autē Constantinopolitanus imperator, omissa spe omni bene gerendæ rei in Asia, cum Raymundo Tolosano comite in Italiam veniens, tantum precibus valuit, & auctoritate apud Fredericum, qui tum Parmæ erat, vt cardinales captiuos, aliosque ecclesiasticos, incolumes dimitteret. Qui non ita multò pòst Anagniæ conuentu habito, de creando nouo pontifice rationem habuere.

INNOCENTIVS IIII.

187. Pont.

INnocentius quartus, Sinibaldus antea vocatus, patria Genuensis, familia Elisca, è Lauaniæ comitibus, Anagniæ pontifex creatur, quo nuncio Fredericus imperator non admodum delectatus est, Norat enim hominis virtutem, magnitudinemque animi. Antea namque simul familiariter aliquandiu vixerant, & ob eam rem verebatur, ne à se anteactæ vitæ rationem exposceret. Quare congratulantibus amicis dixisse ferunt. Sinibaldum cardinalem ex amico optimo in hostem acerrimum ob pontificatum mutatum esse. Innocentius autem pontificium habitum indutus Romam veniens prodeunte obuiam honorato quoque magno omnium applausu suscipitur: qui statim peractis quæ de more in consecrandis, coronandisque pontificibus fieri consueuerunt, de pace cum Frederico ineunda mentionem facit, Balduino ad rem conficiendam auctoritatem suam interponente. In longum verò protracta res, quatuor mensium tempus insumpsit, conuentumque inter eos tandem, vt pontifex ciuitatem Castellanam petens, eo loci imperatorem operiretur, secum de componendis rebus sermonem habiturum. Verum cū Innocentius paratas sibi à Frederico insidias, tum Romæ tum in itinere certo indice comperisset, Genuensium nauigio fretus, quod apud Centumcellas in portu consederat, in Franciam proficiscens, secunda nauigatione vsus, Lugdunum peruenit, ab omnibus benignè & comiter susceptus, Concilio deinde eo loci indicto, anno salutis millesimo ducentesimo quadragesimo sexto, litteris, nuncijs, præcone postremò imperatorem ad se citat, proposita pœna nisi dicto obtemperet, Imperator autem Sinuessanum quendam iureconsultum eò mittens, nihil aliud præter dilationem temporis à pontifice petens, iturum se breui pollicetur. Datum est tempus quo

id fieri deberet. Verùm cùm Fredericus fallendi arte callidus, occasionem calumniandi, & opprimendi Innocentij quæreret, omnium consensu imperio & regnis priuatur. Hác ob rem Fredericus ira incensus, ædes ac villas cognatorum quorundam Innocentij, qui eius monitu Parma, vbi fundos habebant, Placentiam commigrauerant, dirui iussit. Inito deinde fœdere cum duce Burgundiæ, proficisci Lugdunum instituit, parato ingenti comitatu. Peruenerat iam quidem ad Taurinos, cum ei nunciatum est Parmenses exules, superatis ad Tarum fluuium ciuibus suis vrbem vi ingressos maximam cædem edidisse. Hanc ob rem Fredericus omisso itinere quod cœperat, conuocatis ex tota Italia copijs suis quæ ad sexaginta millia hominum fuisse constat, obsidere Parmam instituit. ad quam tuendam magna profecto ciuitatum sociarum cum legato apostolico auxilia conuenerant. Is autem biennio constanti animo obsidionem passus, tandem erumpens, Fredericum nil tale metuentem fundit, fugatque, eumque castris rerum omnium copia refertis spoliat. In vrbis enim modum castra vallo ac fossa Fredericus ipse hac mente munierat, vt direpta & versa Parma in quam magnum conceperat odium, eo loci vbi statiua habuerat, nummosque conflarat Victorinos appellatos, Victoriam vrbem conderet. Sunt qui scribant Fredericum ea clade & coronam maximi precij, & vasa aurea magni ponderis amisisse, ægreque ex tanta calamitate ad Cremonenses confugisse: quorum tamen vrbem intrare nequaquam ausus est, quod multi ex Cremonensibus cum Frederico militantibus eo prœlio ceciderant. At verò Innocentius vbi intellexit Fredericum tanta clade infractum animo, voluptatibus sese dedisse, exructis amœnissimis hortis, in eisdemque incluso cum spadonibus suis pulcherrimarum mulierum agmine, hominis sortem miseratus, omisso concilio, legatos per Franciam, & alias prouincias misit, qui populis suaderent militiam Christi suscipere, Ludouicumque regem Franciæ sequi, in Asiam traijcere properantem. Id enim se facturum Ludouicus dum graui valetudine cruciaretur, pollicitus est, & nouit.

Impedire tamen hanc expepitionem nonnihil visi sunt Tartari, qui agmine bipartito Europam, tum & Asiam inuaserant. Nam qui Asiam petiere, Georgianam superioremque Armeniam peruagati, Iconium vsque Turcorum regiam peruenere. Alia verò manus Batone duce Poloniam, & Vngariam populati, ad mare ponticum deflexere, vbi Russiam siue Rutheniam, & Gazam amplissimas regiones vastarunt. Eodem quoque tempore Grossoni gens Arabica, Soldano Babylonis impellente. Templarios aggressi eos fundunt, ac Hierosolymam facilè capiunt mœnibus carentem, Christianos, qui tum in ea erant, trucidant Sepulchrum Christi quouis genere turpitudinis fœdant. Hanc ob rem motus Innocentius regem accelerare iter in Asiam cohortatur cum eo exercitu, quem ad eam comparauerat. In Cypro hyemare ei necesse fuit, quia eò iniquo anni tempore peruenerat. Vere autem appetente, Damiatam contendens, & classem Soldani repulit, & pugnantes in littore terrestres hostium copias superat, ibique statiua tamdiu habuit, donec ab Italia reliquæ copiæ subsequerentur. Quo minus autem ex Italia eò miles proficisceretur. Frederici rabies effecit, quia à libidinibus quibus aliquandiu immersus fuerat, ad arma conuersus, totam prouinciam tumultu compleuerat, impuleratque quasdam ciuitates studio partium à pontifice desciscere, maximè verò Foroliuienses, Ariminenses, Vrbinates, ac totum Picenum. In vmbria præterea defecerant omnes præter Tudertinos, Perusinos, Assisiates. Soli autem Florentini in Etruria põtificem sequebantur, quos certè adeo bello Fredericus vexauit vt tandem eos coegerit Guelphos conciues suos ab vrbe pellere, Bononienses verò cum Henrico Frederici præfecto pugnare ausi, hominem vincunt, & obtruncant. Sunt autem qui scribant Fredericum hoc tempore, dum in Siciliam traijcit, Panhormi mortuum. Alij verò affirmant eum in Apulia graui morbo laborasse, & iam conualescentem à Manfredo filio adolescenti ex nobili concubina suscepto compresso ore, mori coactum. Illud certè cõstat, Fredericum paulò antè mortem Manfredo, quem Tarentinis principem dederat, multa etiam oppida, præter ipsum principatum dedisse: Conradum verò ex Iole Ioannis Hierosolymitani regis filia susceptum, hæredem rerum omnium reliquisse, quem postea Manfredi opera veneno petitum constat, cum tamen prius Neapolim, & Aquinum vi captum diripuisset, obstante pontifice, & frustra reclamante: qui pacem Italiæ ea mente quærebat, vt ei transmittere militem Italum ad Ludouicum iam Damiatam oppugnantem liceret. Verùm capta Damiata, cum Robertus Pictauiensis comes nouas ex Gallia copias traiecisset, Damiata mouens ad Pharamiam vrbem exercitum mouet, quò Soldanus cum magnis copijs id veritus iam peruenerat. Fluuius certè duos excercitus dirimebat, qua ex re factum est, vt nunquam collatis signis ad summam dimicationem ventũ sit. Leuia interdum committebantur prœlia vtroque excercitu castra sua tuente. Robertus tamen maiora ausus, cum temere progrederetur, ab hostibus capitur.

At verò Innocentius incendijs bellorum iam penè in Italia extinctis, ad vrbem redire instituit, redacto tamen prius in sanctorum numerum Edimundo confessore Cantuariensi archiepiscopo. Cum verò Perusiam iam peruenisset, Romam consulto declinans ob senatoriam potestatẽ, quæ nimia ei, ac curiæ Romanæ videbatur, Petrũ Veronensem ordinis prædica-

prædicatorum ab hæreticis Mediolanum & Comũ intercæsum, in sanctos Christi martyres retulit. Idem fecit de sancto Stanislao Cracouiensi episcopo, qui in vita miraculis claruit. Accersitus deinde à proceribus regni Siculi, Neapolim nuper instauratã statim proficiscitur: ibique moritur ac sepelitur, in ecclesia sancti Laurentij, pontificatus sui anno vndecimo, mense sexto, die duodecimo, dum breui se toto regno potiturum arbitratur. Ipsius autem Innocentij viri optimi decretum fuit, vt octaua natiuitatis beatæ Mariæ virginis in ecclesia Dei quotannis celebraretur. Idem verò bono consilio vsus, cardinalium sedes iam pridem vacuas optimo quoque in collegium cooptato repleuit, statuitque vt cardinales equo in publicum vecti, galero rubro vterentur, honestandi ordinis causa. Multa quoque vir doctissimus in tanto rerum fastigio collocatus, edidit, & compilauit. Apparatus nanque decretalium composuit, quo ipsi canonistæ plurimùm vtuntur. Continent enim disputationes quasdam, quæ rem ipsam mirificè aperiunt. Edidit & alium in concilijs approbatum, quem Ostiensis in summa sua Autenticas vocat. Scripsit & librum de iurisdictione imperij & auctoritate pontificis, contra Petrum quendam cognomento de Vinea, qui imperij, & aliarum rerum omnium arbitrium imperatori tantum adscribebat. Hunc librum postea Innocentius apologeticum vocauit. Doctorum quoque virorum familiaritate mirificè delectatus est, quos etiam ad dignitatis gradum euexit. Hugonem enim vita & doctrina insignem, sanctæ Sabinæ cardinalem prommulgauit, qui ob dignitatem acceptam à priore vita nusquam decessit: ordinis sancti Dominici prius habebatur. Scripsit idem Hugo & glossas in Biblia & concordantias, vt istorum vocabulo vtar. Huius quoque pontificis tempore & mandato Alexander de Ales ordinis Minorum frater, qui iam grandis natu religionem ingressus fuerat, summam in theologiam scripsit admodum copiosam. Edidere & libros suo tempore in decretales, quos apparatum vocarunt, Bernardus Parmensis & Compostellanus viri doctissimi, ad hanc laudem diligentia & benignitate Innocentij excitati. Pontificis verò nepos Guillelmus, patruum nõ multò post sequitur, cuius quidem sepulcrum in sancto Laurentio extra muros adhuc cernitur.

Cardinales rubro galero vtuntur.

ANNOTAT.

Hic in vigilia natalis Domini anno ∞ CCXLIIII. Lugduni in concilio generali, xij. cardinalibus viris excellentissimis creatis, eius ordinis hominibus proprium insigne pileum rubeum dedit. Auctor Martinus, qui eo tempore vixit in huius pontificis vita, quo significabatur eos etiam caput suum, si opus esset, pro ecclesiastica libertate tuenda, gladio offerre debere, & præsertim eo tempore, Romana ecclesia à Frederico ij. imperatore, vehementer oppugnabatur. Reliqua eius ordinis insignia posteriores pontifices excogitarunt, in his præcipuus fuit Paulus ij. Hæc F. Ptolemæus, Platina, & alij auctores tradunt.

ALEXANDER IIII.

Pont. 158.

ALexander quartus natione Campanus (nam Hernicos olim, nunc Cãpanos vocant) patria Anagninus, in locũ Innocentij suffectus, Maufredum statim admonet, ne quicquam contra dignitatem ecclesiæ moliatur qui accersitis à Nuceria Sarracenis, copias ecclesiæ nil tale metuẽtes apud Fossam aggressus partim occidit, partim cæpit, iampridem animos regios gerens, mortuo (vt ipse fingebat) Coradino, cuius se hæredem meritò futurum dicebat.

Christiani autem, quos diximus ad Pharamiam castra habuisse, peste ac fame laborare cœperunt, parte Nili ab hostibus occupata, per quam commeatus in castra vehebantur. Eò enim Hierosolymitanus patriarcha cum multis nauigijs profectus, ab hostibus capitur. Hác ob rem Ludouicus ne fame opprimeretur, Damiatã repetens, in maximas incidit hostium copias, à quibus bello superatus, cum Alphonso Pictauiensi, & Andegauensi comite fratribus germanis capitur. Verùm interfecto à suis post tantam victoriam Soldano, alter, qui ei suffectus est, recuperata Damiata, & accepta pecunia, Christianos omnes liberos & incolumes Ptolemaidem perduxit. Ludouicus autem rex, suadente Alexandro pontifice, remissis in patriam fratribus tamdiu in Asia commoratus est, quoad Cæsarea, Ioppe & Sidon, quæ oppida Christiani de Sarracenis nuper receperant, instaurata præsidijs firmarentur. Tum demum verò sexto expeditionis suæ anno in patriam reuertitur.

Interea quidem Alexander pontifex excommunicato Manfredo, Anagniam profectus Octauianum Vbaldina gente ortum, ecclesiæ Romanæ cardinalem, Neapolim mittit, qui Neapolitanos contra Manfredum in fide confirmaret, pollicitus se breui Campanis omnibus ac Neapolitanis auxilium allaturum. Sed Manfredus non contentus Neapolitanos vexare, in Etruria quoque factiones mouet: maximè verò Florentiæ, quæ mortuo Frederico, statim in libertatem sese vendicauerat. Vnde communi decreto placuit Guelphos sub Frederico eiectos in patriam reducere, qui Gibellinorum conatibus resisterent. Hac itaque ratione Guelpha factio tantum in Etruria valuit, vt Pistorienses,

Arretinos, Pisanos, Senenses, qui Guelphos ciues suos eiecerant, graui odio & maximis bellis persequerentur: Lucenses contra Pisanos potissimum adiuuantes, quos certè Florentini tum oppressissent superatos ad Arbiam fluuium, nisi Bonitij oppidi suspectam fidem habuissent. Erat enim Bonitium in valle Helsæ situm, à Senis duodecim millibus passuum distans, loco, natura, & arte munitum: quo quidē Gibellini, vt arce belli, in Guelphos vtebantur: hoc vi sublato & euerso, Florentini, contra quos Manfredus senserat, Alexandro pontifici Manfredi aduersario copias pollicentur. Hanc ob rem Manfredus iam Panhormi rex declaratus, conducto Sarraceno milite, & legatum apostolicum magnis cladibus attriuit, & Iordanem copiarum suarum præfectum cum mille & quingentis equitibus in auxilium Senensium contra florentinos misit, qui non ita multò pòst Florentinos ad Arbiam flumen tanta clade superarunt, vt relinquere vrbem hostibus sint coacti. Non destitit tamen pontifex tyrannos vbique locorum persequi. Cum enim Ecelinus tyrannus, quem diximus totam fere Venetiam occupasse, Mantuam obsideret, Philippum Fontanesium archiepiscopum Rauennatem Alexander Venetias properè misit, qui prædicata CHRISTI cruce, comparatoque exercitu Ansedisium Ecelini ex vxore nepotem, Patauio expulit. Hanc ob rem Ecelinus Mantuam obsidione soluens, ac Veronam concito gradu petens, cum recuperandi Patauij spem omnino omisisset, Patauinos omnes (ad duodecim millia fuisse in castris constat) varijs cruciatibus necauit. Tum verò theologi quidam ordinis Minorum Brixiam missi, eò, prædicando ciuitatem deduxere, vt & Guelphos extorres reciperent, & partes ecclesiæ sequerentur. Idem quoque Placentini & Cremonenses fecissent ni Vbertus Pallauicinus dominatum adiuuantibus Gibellinis occupasset. In hunc verò & Ecelinum belli socium, legatus Apostolicus Brixia mouens, adiuuantibus Guelphis, apud Gambaram magna accepta clade superatur, & capitur cum episcopo Brixiano, & factionis Guelphæ optimatibus, quos omnes Ecelinus accepta prius Brixia incolumes statim dimisit, anno salutis millesimo ducentesimo quadragesimo nono. Legatus autem apostolicus veritus ne Ecelini potentia supra modum cresceret, seiungere Vbertum Pallauicinum ab Ecelino instituit. Id autem potissimùm per Bosium Douarium ciuem Cremonensem & domi nobilem tentat, qui Vbertum impulit, proposita cum detestatione Ecelini crudelitate & sæuitia, vt omisso Ecelino, cum Mediolanensibus & Mantuanis, alijsque socijs ciuitatibus fœdus iniret. Tum verò Ecelinus ira percitus, quod omnes propemodum in se coniurasse cerneret, comparato ad Cassanum exercitu, omnem Insubriam vastans, socias ciuitates ad bellum excitauit, à quibus non ita multò post superatus & captus, Soncini moritur: eò enim, post acceptum graue vulnus, delatus fuerat. Omnes itaque Cisalpinæ ciuitates libertatem mortuo tyranno consecutæ, Alexandri pontificis deinceps auspicia & monita secutæ sunt. Legatus autem apostolicus, qui Patauinos in libertatem vendicauerat, relquias bellorum persecutus, Albericum Ecelini fratrem Taruisio pulsum, cum vxore & liberis obtruncat. Alexander vero pontifex sublatis tyrannis, extincto tanto incendio, repetere bellum Asiaticum instituerat: sed discordia inter Genuenses & Venetos orta effecit, ne tam pium bellum tamque necessarium sumeretur. Ptolemaidem Tyrumque, vrbes admodum diuitijs & opibus præpotentes, Christiani tum incolebant: maximè verò Genuenses, Pisani, Veneti mercatores, qui per annos iam quattuor & sexaginta, omnes fere orientis, atque occidentis mercaturas eò contraxerant. Hi autem mercatores separatas habebant aras, separatos vicos, portoria propria, nec quicquam commune inter Venetos Genuensesq; apud Ptolemaidem erat præter diuina templa. De monasterio sancti Sabæ orta contentio est, quod vtraque ciuitas sibi vendicare conabatur. Componere hanc litem pontifex annixus, literas vtrique dedit, quibus ostendebat sibi placere monasterium vtrique ciuitati commune esse debere. Sed Genuenses cognita prius pontificis voluntate, fretique beneuolentia Philippi Montis fortis vrbis præfecti, excluso Veneto monasterium capiunt, & in arcem munitissimam redigunt. Hanc ob rem Veneti populariter abeuntes, inito fœdere cum Manfredo Siciliæ rege, contra Genuenses arma sumunt, eorumque classem duarum triremium & trium ac viginti magnarum nauium, in portu Ptolemaidis vi irrumpentes incendunt, ac monasterium sancti Sabæ eodem impetu captum euertunt. Genuenses autem hac calamitate magis irritati quàm perterriti, comparata denuò classe, apud Tyrum Venetis occurrunt, qui de industria cedentes, in pontum delati, Selymbriam vrbem de Sarraceno expugnatam diripiunt. Interim verò auctis vtrinque copijs Tyrum communem belli sedem ab vtroque contenditur. At pontifex veritus, ne aliqua magna clades ex hac contentione oriretur, legatos vtriusque populi ac Pisanos ad se vocat, componendæ pacis causa: quæ propemodum cōposita erat, cum nunciatum est inter Tyrum & Ptolemaidem Pisanos ac venetos eo bello socios, Genuenses ingenti clade superasse, vigintiquinque eorū nauibus partim captis partim submersis, atq; victores Ptolemaidem victos Tyrū redijsse. Ptolemaidi autē omnia Genuensiū ædificia diruta, omnia bona direpta fuisse pulsosque inde ciues omnes. Hanc cladem ita moleste tulisse dicitur pontifex, vt non prius admittere Venetorum legatos voluerit, quam captiuos Genuensiū incolumes dimitterent:

& ne vni tantum incommodo pontifici mederi neceſſe eſſet, Balduinus imperator Conſtátinopolitanus, quo ſtante ſpes aliqua recuperandæ terræ ſanctæ ſupererat, de relinquenda Conſtantinopoli cogitabat. Michaël enim Palæologus duorum Theodori Diplobatacij filiorum ob affinitatem ex teſtamento patris tutor: omni genere iniuriarum Latinos perſequebatur, pulſo ex Achaia Guillelmo Franco, vexatoque Balduino & domi & foris armis ac ſeditionibus. Quo quidem abeunte ad tuendam oram Ponticam ab hoſtibus vexatam, Conſtantinopolitani ciues nocte concubia Palæologum in vrbem admiſere. Hanc ob rem Balduinus & Pantaleo patriarcha Ponto in Europam flectentes, contentiones bellorũ omiſere. Tum verò Palæologus ſublato æmulo & hoſte, occiſis clam pueris, imperium ſibi deſumit, quod poſt annos octo & quadraginta à Latinis in Græcos rurſum tranſlatum eſt. Interea verò Octauianus cardinalis Vbaldinus, re Neapolitana parum feliciter adminiſtrata ſtatim ad pontificem redijt: qui vbi Claram virginem ordinis ſancti Franciſci Anagniæ in ſanctas retuliſſet, Viterbium ſtatim proficiſcitur pacem inter Genuenſes & Venetos compoſiturus. Qua in re diutius vexatus, eo loci tædio animi tãdem moritur, & in eccleſia ſancti Laurentij honorificè ſepelitur, pontificatus ſui anno ſeptimo. Vacat tum ſedes menſibus tribus, diebus quattuor. Huius pontificis vita ab omnibus certè mirificè laudatur. Beneficus enim & liberalis eſt habitus, maximè verò erga pauperes Chriſti, & bene de religione Chriſtiana meritos: vnde libellos quoſdam contra paupertatem editos à quodam Guillelmo de ſancto amore, perpetuo edicto aboleuit. Affirmabat enim vir ille pernicioſus, pauperes religioni deditos eleemoſynis viuentes, non eſſe in ſtatu ſalutis. Combuſsit etiam vidente curia Romaua libellum peſtiferum, quo auctor aſſerebat ſtatum gratiæ non à lege Euangelij, ſed à lege ſpiritus procedere. Quæ opinio ex libris Ioachimi abbatis ſumpta dicebatur. Hic autem liber à ſectatoribus Euangelium æternum dicebatur. Ipſe verò Alexander vbi ab externis negotijs vacuus fuit, aliquid ſemper, quod ingeniũ ſaperet, edidit: nam & decretales epiſtolas compilauit, & viris doctis ita fauit, vt eos ad cardinalatum vſque prouexerit: maximè verò Henricum cardinalem Oſtienſem, virum diuini, humaniq́ue iuris peritiſsimum. Vſus eſt & magna liberalitate erga Bartolomæum Brixianum, qui multa in decretales edidit, quibus ex rebus præter doctrinam ſingularem & ſanctitatem, magnã cõſecutus eſt laudem. eius quoque opera redactum eſt templum teſtudineum, quod apud ſanctam Hagnetem cernimus, ad cultum diuinum, cum antea Baccho dicatum eſſet, conſecrationemq́ue altaris beatæ Conſtantiæ huius manibus factam, litteræ ipſæ indicant in veſtibulo templi poſitæ.

ANNOTAT.

Et hic pontifex, quod Platina omiſit, è nobili genere Comitum fuit, Innocentij III. *& Gregorij* IX. *à quo cardinalis creatus fuit propinquus. Rolandus antea vocatus, epiſcopus cardinalis Oſtienſis & Veliternus, ex eiuſdem pontificis regiſtris, qui in bibliotheca Palatina Romæ conſeruantur.*

VRBANVS IIII.

Vrbanus quartus, ex Trecenſi Gallica vrbe oriũdus, patriarcha Hieroſolymitanus, pontifex creatus, ſtatim è Gallia milites conuocauit, quos Manfredo ditionẽ eccleſiæ vexanti obijceret. Hanc ob rem Iordanis copiarũ Manfredi in Etruria cõtra Guelphos dux reuocatus in regnum, Guelphis reſpirandi facultatem aliquantulam dedit: maximè verò Florẽtinis & Lucenſibus, quos è medio tollere omnino Gibellini inſtituerant. Laboratur & eadem peſte in Ciſalpina Gallia, Vberto Pallauicino factionem Gibellinam vbique extollente, cõtrariamq́ue deprimente. Tantæ etiam verſutiæ is fuit, vt Brixia potitus ſit vtraque factione id approbante, cum ſe omnibus pariter affuturum oſtendit. Tum verò Mutinẽſes & Regienſes Ferrarienſium ac Bononienſium conſilio vſi, qui verebantur ne Pallauicinus omnia occuparet, in partes eccleſiæ declinantes, Gibellinos ciuitatum ſuarum eijciunt, eorumq́ue bona Guelphis Florentinorum exulibus condonant, quo factio ſua vbique validior haberetur. Fiebant hæc in Ciſalpina Gallia, pontifice ipſo omnes continuò ad pacem cohortante. Apud Cõſtantinopolim verò Palæologũ Veneti imperio deieciſſent, niſi à Genuenſibus ſocijs & amicis fuiſſet adiutus. Factus deinde potẽtior Palæologus capta Manouaſia, Venetis & Guillelmo Acaiæ principi facile reſiſtebat. Parauerat iam legatũ põtifex, qui pacem inter Venetos & Genuenſes cõponeret, cùm ſubito Manfredus cõparatis nouis Sarracenorũ copijs, agrum Picenum iam anteà nutantem occupat. Pontifex itaque eundem legatũ in Galliam mittit, qui Gallos crucefignatos, iam antea ea de re monitos, maturare iter precibus & pollicitationibus impelleret: qui certè duce Guidone epiſcopo Antiſiodorẽſi in Italiã deſcẽdentes, ſuperato ad Brixiã Pallauicino, nemine deinceps reſiſtẽte. Viterbiũ vſq; peruenere. Vnde nõ ita multò poſt accepta põtificis benedictione digreſsi, per Vmbros & Marſos iter facientes, Sarracenos qui eo confugerant, facillimè ſuperant, & ad Lyrim vſq; propellunt.

Pont. 189.

Eodem quoque tempore Romani, & si ditionē ecclesiæ nequaquam vexarent, non tamen pontificis imperio obtemperabant, magistratus in vrbe suo nutu creantes. Desinentes itaque senatorem ex ciuitate Romana creare, tum primum ex exteris Brancaleonem Bononiensem magni animi consilijque virum ad tantum magistratum magno proposito prœmio acciuere. Verùm postea mutata sententia, hominem comprehensum in carcerem conijciūt. Hac autem iniuria Bononienses moti Romanos quosdam captos non alia conditione dimissuros se affirmant, nisi restitutum in libertatem ciuem suum Brancaleonem intellexerint. Tum verò Romani suis cauentes, non solum Brancaleonem dimittunt, verùm etiam eundem in pristinam dignitatem restituunt: alio etiam ex omni regione vrbis delecto magistratu (quem Banderesios appellabant) penes quem vitæ ac necis hominum arbitrium esset. Hac autem insolentia ideo vti Romanos pontifex intelligebat, quod se à Manfredo vexari armis cernerent, nec eorum conatibus posse resistere. Quare tyrannos à ceruicibus ecclesiæ aliquando reiecturus legatos, ad Ludouicum Franciæ regem mittit, qui eum adhortentur, vt primo quoque tempore Carolum prouinciæ & Andegauiæ comitem consobrinum & generum suum cum exercitu in Italiam mittat, quod sibi in animo esset Manfredo pulso, hominem regem Siciliæ citrà & vltrà Pharum creare. Fecissent tum id quidem (adeo erat ad tantam rem ob ingratitudinem Manfredi animatus) ni ægritudo à rebus gerendis eum abstraxisset. Quod deinceps à sequenti pontifice posteà factum autumant. Sunt qui adscribant huius pontificis ætati Albertum Teutonicum ordinis Prædicatorum fratrem quem ob amplitudinem doctrinæ magnum appellant. Qui & omnia opera Aristotelis commētatus est, & Theologiam Christianam acutissimè aperuit, & de paruis naturalibus quàm diligenter scripsit. Edidit & librum de coæquæuis, in quo quidem res naturales theologiæ, quantum fieri potest persimiles ostenduntur. Exposuit & magnam partem Bibliæ, Euangelia ac Pauli epistolas glossis optimis aperuit. Inchoauit etiam summam Theologiæ, sed non perfecit. Tantæ præterea modestiæ fuit, adeoque lectionum appetentissimus, vt Ratisponensem episcopatum abnuerit, quem tumultu & armis gubernare interdum opus erat, vt nunc etiam apud Germanos mos est, quorum plerique episcopi ense & milite rem suam tutantur. Priuatus itaque Coloniæ aliquandiu publicè legit. Tandem verò octogesimum ætatis agens annum, eodem in loco moritur, multis discipulis, qui posteritati consulerent, relictis, maximè autem Thoma Aquinate: qui relicta patria insignique cognatione (originē enim è comitibus Apuliæ ducebat) Coloniam pergens, tantum profecit, vt post aliquot annos apud Parisios primum in doctrina locum teneret. Vbi & quatuor libros in sententias edidit. Scripsit & librū contra Guillelmum de sancto amore virum perniciosum, vt antea diximus. Duos præterea libros edidit, quorum alter est de qualitate & essentijs, alter verò de principijs naturæ. Romam deinde ab Vrbano accersitus, spretis dignitatibus, quæ vltrò ei offerebantur, totum sese lectioni & scriptioni dedit. Nam & scholam Romæ instaurauit, & rogatu Vrbani multa conscripsit, & totam fere naturalem philosophiam ac moralem commentionibus exposuit, & contra Gentiles librum edidit. Declarauit & Iob, catenamque auream contexuit. Composuit & officium de Christi corpore, quo in opere plurimæ figuræ testamenti veteris continentur. Ad Vrbanum pontificem redeo, qui pontificatus sui anno tertio, mense vno, die quarto Perusij moritur, in cathedralique basilica sepelitur. Vacat tum sedes mensibus quinque.

Albertum magnū hoc tēpore fuisse aliqui scribunt.

Thomas Aquinas Alberti discipulus.

ANNOTAT.

Vrbanus papa IIII. Iacobus, vel vt alij Pantaleo (quod fortè cognomen erat) antea vocatus, fuit natione Gallus patria Trecensis, quæ Campaniæ vrbs est, humili ac sordido loco natus ex patre (vt fertur) sutore veteramentario. Qui cum esset Hierosolymitanus patriarcha, Viterbij vbi tunc curia Romana erat, à cardinalibus numero nouem inter se discordantibus, extra eorum collegium iiij. Kal. Septēbris anno Domini ∞ CCLXI. Romanus pontifex renuntiatus, sedit annos tres, mensem i. & dies quattuor. Hic veterem ac nobilissimam Tusciæ vrbem accedēs, loci aspectu & securitate delectatus (est enim summo saxo posita, & ad expugnandum difficillima) diu in ea cum Romana curia permansit. Nam Manfredi Siciliæ regis Romanæ ecclesiæ hostis potentia, & vi sancta sedes tunc præcipuè vexabatur. A ciuibus Vrbeuetanis honorificentissimè susceptus Monaldēses & Philippenses primarios vrbis ciues, bello ciuili inter se laborantes, in concordiam redegit, & dum vixit, eam conseruauit. Vrbem sibi & Romanæ ecclesiæ fidelissimam varijs ædificijs, tum publicis tum priuatis, multis item priuilegijs exornauit. A fundamentis autem ædificauit superbas illas ædes pontificias in loco, qui dicebatur Solianum prope S. Mariam Priscā quarum adhuc parietes supersunt. extruxit etiā ecclesiam & monasterium S. Augustini, ecclesias verò Minorum & Prædicatorum restituit & ampliauit. Ibidem etiam concilium, siue multorum prælatorum conuentum celebrauit, in qua inter cætera tractatum est. quanam ratione sancta sedes apostolica à Manfredi potentia & tyrannide se tueri posset, decretumq́, vt Carolus Ludouici Francorum regis frater prouinciæ comes, & dux Andegauensis in Italiam contra Manfredum cum Siciliæ regis titulo euocaretur. Cardinali legato ad illum ob eam rem misso, quod postea sub Clemente IIII. factum est.

In ea postremo vrbe anno Domini ∞ CCLXIIII. sacratissimi corporis CHRISTI solennitas quinta feria post octauam Pentecostes ab eodem pontifice perpetuis temporibus cum solenni supplicatione, quæ nunc etiam celebratur, instituta est, cum eius solennitatis officiũ sanctus Thomas Aquinas, qui eo tempore publicè theologiam in ea ciuitate profitebatur, composuisset. Id verò factum fuit propter miraculum, quod hoc tempore Vulsinijs in diœcesi & ditione Vrbeuetana in ecclesia sanctæ Christianæ accidit. Nam dum sacerdos quispiam sacra missarum solennia celebraret sacramento iam confecto, de panis & vini transubstantione, & CHRISTI corpore dubitauit. Vnde statim (dictu & auditu mirum) ex sanctissima, quam in manibus tenebat hostia, viuus sanguis manare cœpit, & totam mappam, quam corporale vocant, tinxit. quo miraculo attonitus pontifex Vrbanus IIII. corporale primum ad se ab episcopo loci cum processione vrbem veterem transferri voluit, & illud solennitate instituta in ecclesia Vrbeuetana recondidit. Quæ omnia ex eiusdem pontificis bulla, quæ adhuc extat, intelliguntur. Quanquam non me lateat, quosdam esse, qui nescio quid de quadam muliere sancta Moniali reclusa nomine Eua fabulentur. Quorum sententiam nihil moror: cùm quod supra dixi, vulgarissimum sit. In cuius postea rei memoriam ciues Vrbeuetani tunc nobiles ditissimi & potentes nobilissimum templũ Deo & beatæ virgini Mariæ à fundamentis construere cœperunt, tanta mole, apparatu, & impensarum magnitudine celebre, vt nullum in toto terrarum orbe, tunc ei potuerit comparari. cæterùm hoc non nisi xxv. anno, post CHRISTI verò ∞ CCXC. factum fuit Nicolao IIII. pontifice maximo, qui eodem anno xij. de Nouembris primum lapidem in maximi & augustissimi tẽpli fundamentis. Cardinalibus cum omni Romana curia, multis peregrinis prælatis, episcopo ciuitatis, clero, magistratibus, nobilibus, & vniuerso populo Vrbeuetano adstantibus, post celebres supplicationes habitas, solenniter posuit, maximasq́; singulis annis ipso die ecclesiam illam visitantibus indulgentias largitus est, ab alijs postea pontificibus confirmatas & auctas. In quo celeberrimo templo, cùm perfectum penè fuisset postea sanctum corporale collocatum est, altari & tabernaculo ad illud conseruandum elegantissimè fabrefactis, quod singulis annis in die corporis CHRISTI in celebri illa supplicatione deuotissime circunfertur, finitimis omnibus populis eo illa die ad id videndum confluentibus. Eius porro templi anterior pars tota è marmore Pario incrustata est, varijs & elegantibus sigillis noui & veteris testamenti exornata, multisq́; alijs decorata ornamentis. quæ eo tempore excellentius in statuaria opus existimata est, omnium quæ toto terrarum orbe id genus essent.

CLEMENS IIII.

Clemens quartus, Guido Fulcodij antea vocatus, natione Narbonensis è villa S. Ægidij, meritò ob sanctitatem & doctrinam pontifex creatur. Is enim iureconsultus totius Galliæ sine contentione primarius, in curia regia causas integerrimè agens, vxorem & liberos habuit, qua mortua, primo Podiensis, deinde Narbonensis episcopus, postremò cardinalis omnium consensu creatus, solus ob integritatem & auctoritatem deligitur, qui lites inter Henricum Angliæ regem & Simonem montis ferrati comitem componeret. Posteà vero pontificatum adeptus, (vt quidam tradunt) mendicantis religiosi cuiusdam habitu indutus, Perusium incognitus peruenit: eò deinceps profecti cardinales, quem etiam absentem in pontificem delegerant, hominem ipsum Viterbium honorificè perducunt. Carolus autem, quem diximus ab Vrbano in regnum accitum, cum triginta triremibus Massilia soluens, Tiberi amne subuectus, Romam ingressus, tamdiu senatorium munus mãdato pontificis obiuit, quoad superuenere cardinales à pontifice missi, qui hominem in Lateranensi basilica Hierusalem & Siciliæ regem declararunt: hac conditione, vt Carolus sacramento adactus, quotannis feudi nomine quadraginta millia nummum aureorum ecclesiæ Romanæ persolueret: néue imperium Romanum etiam vltrò oblatum acciperet. Magna enim de imperio contentio iam orta erat inter Alphonsum regem Castellæ, imperium armis & largitione quærentem, & Richardum Carnubiæ comitem regis Angliæ fratrem: ad quem electores non facilè respiciebant. Ne igitur Manfredo spes vlla subesset discordiarum inter Alphõsum & Carolum ad quem magna pars hominum imperium deferebat, sublata petendi facultate, pontifex hominem in Manfredum concitabat ecclesiæ Romanæ contemptorem.

190. Pont.

Iam enim Caroli copiæ, superatis Alpibus, in Cisalpinam descenderant: factoque per Flaminiam itinere, omnes factionis Guelphæ milites Romam vsque perduxerant. Vnde Carolus mouens & Ceparanum capit, pulso inde Manfredi præsidio: & saltum Cassinatem occupat, quem Manfredus ipse custodiendum acceperat: quanquam deinde mutato consilio, Beneuentum profectus expectare hostem in planis parentibusque locis instituerat, quod plurimùm equitatu valeret. Mouit & eo Carolus: & facta pugnandi copia, licet ex itinere fessi milites essent, prœlium non detrectat. Ciet vterque dux suos in pugnam. Verùm dum Carolus laboranti suorum turmæ intentius, vt fit, succurrit, ex equo consternatus, ita hostium animos auxit, vt Manfredus extra ordinem incautius pugnas interfectus, apparente

subito Carolo, fortunam belli statim mutauerit. Ex suis enim in fugam versis multi interfecti sunt, plerique verò viui capti, Carolus autem tanta victoria potitus, Beneuentum mouens, vrbem dedētibus vltro ciuibus, ingreditur. Nuceriam deinde oppugnare adortus, quò se noui veteresque Sarraceni receperant, magistrum militiæ suæ (quem marescallum vocant) cum quingentis equitibus in Etruriam mittit, qui Guelphos ex torres in ciuitates suas reduceret. Is itaque profectus, abeuntibus sponte Gibellinis, magistratum sine prouocatione Florentiæ constituit, quem accolæ factionis Guelphæ capitaneos vocant. Inde verò in Senenses mouens, omnes Gibellinos Etruriæ, maximè verò Pisanos, in se concitauit, dum ad Bonitium castra habet, quod Gibellini acriter defendebant. Carolus autem vtroque regno in potestatem recepto, excepta Nuceria, Sarracenis tandem pacem concedit, permissis etiam suis legibus in Italia viuere. Ipse verò cum exercitu vocante pontifice, Viterbium se contulit, quò & Henricus à fratre rege Castellæ pulsus, paulò antè peruenerat: quem pontifex Caroli commendatione motus, & multis muneribus donauit, & senatorem vrbis creauit. Carolus autem in Etruriam mouens, Gibellinos domiturus, qui Corradinum adolescentem Conradi Sueui nepotem, in Italiam contra Guelphos vocabant, Bonitium egregiè defensum & natura munitum, cum vi capere non posset, fame ad deditionem compellere instituit, quo tandem post longam obsidionem recepto, in Pisanos mouens, Mutronium eorum oppidum captum, Lucensibus dono dedit. Moliturus etiam maiora tum Carolus videbatur, nisi à suis in regnum properè vocatus fuisset, ob factiosos quosdam qui Corradini rebus fauebant, maximè verò Sarracenos, quos deinceps munitissimis castellis in Nuceria conclusit, quò ei tutius in Corradinum proficisci liceret, quem Pisani in regnū deducere conabantur, vastatis prius Lucensium agris: superatoque atque interfecto apud Arretium Caroli marescallo, adiuuante præsertim Guidone Ferretano, totiusque Cisalpinæ factione Gibellina.

Ferunt pontificem (dum adolescens per agrum Viterbiensem iter in regnum faceret) eius casum miseratum, prophetica voce dixisse, Corradinum ipsum vt victimam ad cædem duci. Is itaque Romam proficiscens, Henricum senatorem ad pontem Miluium cum populo Romano obuium habuit, imperatoris nomine sæpius acclamato, timore ne id fecerint, an studio partium, haud satis constat. Dimisso autem Romæ Guidone ferretano, ipse cum exercitu in regnum properans, vbi intellexisset Carolum saltus Hernicos Latinamq; viam occupasse, flexit inde ad Æquicolos mōtes, quos Taliacocij vocant, in Marsos profecturus, Castra itaque primò non longè à lacu posuit, ferè aquæductu vetere & ædificiorū ruina munita. Mouerat & eò Carolus, decimo inde stadio ad concauæ vallis fauces castra locans, qui Alardi Neapolitani consilio vsus, (is enim cū Germanis diu militauerat) partem exercitus statim præmisit cum marescallo regia veste induto, lacessendi hostis causa. Ipse verò citra collem cum fortissimo quoque in insidijs bene gerendæ rei occasionem interim expectabat. Ad tres autem horas iam pugnatum est dubio marte, cum marescallus fortissimè pugnans occiditur: cuius in morte cedentibus Gallis, Germani ferociores facti, passim sine vllo ordine insequebantur. In hos itaque incompositè ruentes Carolus delatus, statim fundit fugatque magna in fuga edita hostium strage. Henricus autem senator Reate in fuga captus est: & Corradinus cum duce Austriæ cognitus, dū traijcere Tiberim nauigio in Etruriam tentat ad Carolum pertractus, capitali supplicio afficitur: quod, vt diximus, pontifex futurum propediem diuinauerat. Carolus itaque anno salutis millesimo ducentesimo sexagesimo octauo, tanta victoria potitus, totoque regno sine contentione in potestatem suam redacto, Romam proficiscens, senatorium munus volente pontifice aliquandiu administrauit misso mariscallo suo in Etruriam: cuius certè & industria & opera pax inter Senenses & Florentinos composita est. Verùm mortuo Clemente pontificatus sui anno tertio, die vigesimoprimo, eodemque Viterbij sepulto, tanta repente non solum inter populos Italiæ, quos aliquantulum in officio sanctissimus pontifex auctoritate sua continebat, verumetiam inter cardinales discordia orta est de creando nouo pontifice, vt biennio sedes vacauerit. Tum verò Carolus omnia circunspiciens, ne quid mali ecclesiasticæ ditioni obueniret. cum parte exercitus in Etruriam profectus, Bonitium oppidum (vnde initium turbandæ pacis ortum est) captum Florentinis vendidit. Quo demolito nouum haud longè in plano condidere. Poggium Bonitium appellatum. Carolus deinde inita cum Pisanis pace, quorum nauigijs in Africam traiecturus vti instituerat, redire in regnum constituit, relicto cum parte copiarum in Etruriam Rufo Anguillariæ comite, qui Etruscos in officio contineret. Interim autem Ludouicum regem Massilia soluentem tres filij adolescentes, rexque Nauarræ Theobaldus, & comes Campaniæ cum legato apostolico secuti sunt. Tunisium itaque simul applicantes, vrbem obsidione cingunt, incursionibus omnia circunquaque posita vastantes. Verùm orta in castris pestilentia ac diutius, per ignota capita vagata, Ludouicū regem cum filio minore natu, cumque legato apostolico è medio sustulit: cuius in locum Philippus filius suffectus, de discessu cogitare iàm cœperat. Superueniente autem Carolo Siciliæ rege, hac conditione pax composita est, vt dimissis vtrinque captiuis, rex gentis

Carolo

Carolo tributum penderet, liberamque in Africa Christi prædicationem sineret. Reductis deinde in Siciliam copijs, mortuus apud Direpanum rege Nauarræ & Campaniæ comite, Philippo & Carolo placuit, partim pietate motis, partim vitandæ contagionis causa, Centumcellas adnauigare, inde terrestri itinere Viterbium ituri: vbi de eligendo pontifice cardinales adhuc contendebant, qui certe tantorum regum præsentia moti Theobaldum Placentinum, Leodiensem archidiaconum absentem, pontificem crearunt.

Ad Clementem redeo: cuius vita omni ex parte laudanda est doctrina, pietate, religione, humanitate, modestia, charitate, in proximum & pauperes Christi. Bona autem ecclesiæ ita accuratè dispensauit, vt plus Deo quàm affinitati & cognationi tribuisse videatur. Duas habuit filias ex mortua vxore ante pontificatum susceptas, quarum alteræ in monasteriũ collocatæ triginta libras Turonensium paruorum dedit, alteræ autem quæ marito suæ conditionis nupserat, trecentas libras Turonensium dotis nomine numerari iussit: hac conditione, ne quid vnquam amplius peteret. Habuit & nepotem clericum: quem vbi comperit tres præbendas (ita enim canonicatus vocant) habere, optionem facere compulit, vt quam vellet ex his retineret, duas relinqueret. Verùm instantibus amicis, non solum quæ habebat, nepoti dimitteret, sed maiora & plura tribueret. Respondit vir sanctissimus (quem vtinam nostræ ætatis pontifices imitati essent) se Deo, non autem carni & sanguini acquieturum, Deum ita velle, vt sua in pias causas erogarentur, nec esse dignum Petri successorem, qui plus cognationi quàm pietati & Christo tribueret. Dum autem Viterbij esset, referreturque quotidie Eduigem Poloniæ ducissam iampridem mortuam, miraculis summo in prætio esse, eam in sanctas retulit. Delectatus est etiam mirificè doctrina Bonauenturæ ordinis Minorum generalis: qui grauiter & copiosè tum scripsit in primum, secundum, tertium, & quartum Sententiarum librum. Hac autem commendatione moriens vir sanctissimus, magnum sui apud omnes desiderium reliquit. Hinc contentio inter cardinales orta est, cum dignus Clementi successor quæritur.

Bonauentura ordinis Minorum Generališ.

ANNOTAT.

Hic pontifex vir optimus, & sanctissimus fuit. Cuius rei eius res in pontificatu gestæ, vita innocenter, pureq; acta & incredibilis morum, & vitæ sanctitas, quæ omnia de eo à fide dignis auctoribus feruntur, fidem facilè facere possunt. Verũ vt hæc magis elucescant, sequentem bullam addere institui, quã vbi pontifex renunciatus fuit, cuidam Nepoti suo scripsit, quæ inuenta est à Petro Michelio Hispano, Barchionensi notario scriptore historiæ Hispanicæ diligenti, in antiquo libro sacristiæ monasterij ordinis prædicatorum Barchione pag. 240. eam autem refert in historia Hispanica pagina lxijx.

Clemens episcopus seruus seruorum Dei, dilecto filio Petro Grosso de sancto Egidio salutem & apostolicam benedictionem.

Multis de nostra promotione gaudentibus, nos soli sumus, qui certius immensitatem oneris experimur. Et idcirco quod alijs gaudium, nobis metum subministrat, & fletum. Sane vt scias, qualiter his auditis debeas te habere, scire te volumus, quod humilior solito debes esse, neque enim quod nos vehementer humiliat, debet, nostros extollere, maximè cum honor huius sæculi momentaneus sit, & sicut ros transeat matutinus: nec ad nos te, nec ad fratrem tuum, vel ex alijs nostris aliquem venire volumus, sine nostro speciali mandato. Quia spe sua frustratus, si secus venire præsumeret oporteret redire confusus. Sed nec in tuæ sororis nuptijs gradum queras propter nos altiorem, nec enim nos haberes propitios, nec in aliquo adiutores. Si tamen eam filio militis simplicis desponsaueris in ter centum libris Turonensibus tibi proponimus subuenire. Et si altiora quæsiueris, nec à nobis denarium speres vnum, & hoc ipsum secretissimum esse volumus, & tibi & matri solummodo, notum esse. Illud etiam scias, quod nullum, nullamq; de sanguine nostro sub nostri sublimatione obtentu inflare volumus, sed tam Mobliam quàm Cæciliam illos viros habere volumus, quos haberent, si essemus in simplici clericatu. Sybillam visita, & dic ei, quod locũ non mutet, sed remaneat apud susam, & omnem maturitatem, & habitus honestatem obseruet, & preces nobis pro aliquo non præsumat assumere, nam & ei, pro quo fierent, essent inutiles, & ipsis, qui rogauerint, damnosæ. Et si fortè per aliquos ex hac causa munera offerentur, ea respuat, si vult nostram gratiam retinere. Saluta matrem & fratres, non scribimus tibi, nec familiaribus nostris sub bulla, sed sub piscatoris sigillo, quo Romani pontifices in suis secretis vtuntur. Datis Perusii in festo SS. Perpetuæ & Felicitatis. Hanc habui ab Antonio Augustino rotæ auditore, quem ob insignem pietatem, eruditionem, & morum grauitatem, maximamq; in rebus gerendis dexteritatem, & fidem Philippus Hispaniarum rex maximus proximè episcopum Ilerdensem à Romano pontifice Pio IIII. postulauit, & vt ex Alli. ecclesia ad eandem transferetur obtinuit.

GREGO-

GREGORIVS X.

Pont. 191.

GRegorius decimus, Theobaldus antea vocatus, natione Italus, patria Placentinus, Leodiensis archidiaconus, in Asia existens, Viterbij à collegio cardinalium pontifex creatur.

Eo enim tempore, quo Ludouicus in Africam nauigauit, Odoardus regis Angliæ filius, ex Anglia cum ingenti classe in Asiam traiecit, recuperãdæ terræ sanctæ causa. Verum dum Ptolemaidi tam diu immoratur, quoad Ludouicus rex Franciæ, vt pollicitus erat, eò ex Africa victor traijceret ab Arsacida familiari, dum solus in cubiculo esset, tribus vulneribus petitus, ægrè mortis periculum euasit, adiuuante altero familiari: qui manum sicarij tam diu retinuit, donec à domesticis discerptus & extractus à cubiculo sceleratus Arsacida est. Odoardus autem vbi ex vulneribus conualuit, Theobaldum contubernalem suum magno semper in precio habitum, quippe qui omnes reges & principes Christianos continuò in Sarracenos animauerat, iturum Romam pontificatus gratia à cardinalibus accitum, nauigio, pecunijs, egregio comitatu mirificè iuuit: eo potissimùm tempore, quo Henricus adolescens. Richardi paulo ante mortui comitis Cornubiæ filius, Viterbium vidẽdi Clementis causa venerat. Quo mortuo, dum adolescens ipse ibi aliquandiu moram trahit, malo fato sublatus est: à Guidone enim Monteforti qui tum cum Philippo Francorum rege cathedralem ecclesiam audiendæ rei diuinæ causa petierat, ante aram interficitur, quod à Richardo pater eius Simon in Anglia dolo necatus fuerat. Vltus hoc modo patris necem, ad Rufum Etruriæ præfectum incolumis euasit. Abiere Viterbio hac in dignitate moti, non ita multò pòst, & Philippus in Galliam, & Carolus in Apuliam, qui pace cum Sarracenis inita, Theobaldum Sypontum, quod & Manfredoniam nunc vocant, nauigijs appulsum, Ceperanum vsque comitatus est. Inde verò pontifex per Marsos & Sabinos iter faciens, Viterbium tandem peruenit: vbi à cardinalibus perbenignè & honorificentissimè susceptus, coronaque pontificia ornatus omnem potestatem accipit, quam CHRISTVS Petro reliquit. Composito deinde pro tempore pontificatu, ad componendam pacem inter Genuenses & Venetos animum adijcit. Hi enim populi inter se magnis cladibus iam dudum decertauerant. Hanc ob rem Philippus rex Franciæ Cremonæ subsistens, pontificis rogatu vocatis Genuensium & Venetorum legatis pacem inter eos in quinquennium composuit: quo simul omnibus proficisci in Sarracenos liceret. Quiescebat iam Italia, cum initium perturbandi omnia à Venetis ortum est, noua vectigalia exigentibus. Instituerant enim ne quis in sinu Hadriatico nauigaret, maximè verò Pola Venetias, nisi soluto portorio è mercium numero. Hanc autem indignitatem non ferentes Bononienses, qui magnæ Flaminiæ parti tum præerant, triennio varia fortuna cum Venetis decertarunt. Demum verò fessi hac lege pacem acceperunt, vt dirupto castello, quod in primo Padi ostio ædificauerant, quarundam mercium liberam eductionem haberent, hostiorum Padi Veneto libera custodia dimissa. Anconitani quoque indignabundi, quòd Veneti Hadriatici maris dominatum sibi vendicarent, vectigalque à nauigantibus exigerent, ea de re apud pontificem conqueruntur, cuius officium est prohibere, ne noua vectigalia imponantur. Is autem Venetis statim imperauit, vt exactionem illam tollerent, qui certe nil aliud respondere, quàm pontificem nõ habere rei ipsius planam cognitionem, verùm re cognita, tum melius iudicaturum. Non potuit Gregorius rem inchoatam ex sententia perficere. Eundum erat ad concilium, quod Lugduni indixerat: quò & Palæologus imperator Constantinopolitanus cum magno comitatu profectus tertiadecima vice in sententiam Romanæ ecclesiæ Græcos toties deficientes pertraxit. Huius præterea auctoritatem quidam Tartari proceres secuti, sacrum baptisma tum recepere. Interea verò vacante imperio occidentali, Rodulphus Haspurgensis comes, ab electoribus hac conditione imperator creatur, vt sequenti anno Romam peteret coronæ accipiendæ causa. Florentini autem Guelphi, Gibellinos conciues suos à Gregorio (dum iter in Galliam facit) in patriam reductos, statim eijciunt. Hanc ob rem iratus pontifex, eis ius fasque omne interdixit: paulumque abfuit quin idem quoque in Bononienses ageret, qui Lambertescos Asinellosque Gibellinos cum præclaris familijs eiecerant: sed hi non ita multò post pœnas dedere. Nam cum exercitum in Foroliuianos duxissent, qui exules suos perbenignè susceperant, eruptione facta, de Bononiensibus ad octo millia cæsa traduntur. qua quidem calamitate confisæ quædam Flaminiæ ciuitates ab ipsis Bononiensibus statim defecere: maximè vero Ceruia, vnde magnum salis vectigal suscipiebant. Gregorius autem absoluto Lugdunensi concilio, in quo multa decreta sunt, ad electionem summi pontificis, ad expeditionem in Sarracenos, ad vnionem Græcæ Latinæque Ecclesiæ, ad pacem Christianorum pertinentia, iter in Italiam faciens, obuium habuit Alphonsum Castellæ, regem apud Bellocadorum, admodum conquerentem, quòd imperium Rodulpho mandasset. Verùm accepta pontificis satione, ius omne suum Rodulpho concessit. Pontifex autem perbenignè ab omnibus Italis ca-

Concilium Lugduni.

lis susceptus, dum iter per Etruriam facit, Florentinos sponte deuitans, ne interdictum tolleret, Arretium peruenit: vbi pontificatus sui anno quarto, mense secundo, die decimo, moritur, & sepelitur: vir certè in omni vita clarus, prudentia rerum gerendarum, fortitudine animi, qua pecunias & res humiles contemnebat: humanitate, clementia, benignitate in pauperes Christi, & eos potissimum, qui ad gremium sedis apostolicæ confugiebant.

ANNOTAT.

Ratio cur conclauis vsus in creatione Romani pontificis inuentus fuerit. Anno Dominicæ natiuitatis MCCLXVIII. Clemens papa IIII. Viterbij, vbi cum curia sua toto penè sui pontificatus tempore permanserat, in die sanctæ Cæciliæ ægrotare cepit, & octauo die pòst morbo, senioq; confectus, iij. Kal. Decembris obijt. Cuius cadauer honorificè ad Ecclesiam Prædicatorum sanctæ Mariæ ad gradus Viterbij sepultum est. Quo mortuo vacauit sedes propter cardinalium discordiam annos duos, menses ix. & diem. Eo porro vita functo, cardinales, qui tunc in curia Romana præsentes erant numero xvij. in creatione futuri Pontificis dissentire ceperunt, electionisq; ratio adeo discordijs agitata est, vt propè in triennium protraheretur. Sæpius siquidem congregati, negotium conficere nulla ratione valuere, dum vnusquisque ipsorum ad pontificatum aspirans, nemini cedere vellet. Eo autē tempore nequaquā vt nunc consuetudo est, cardinales in conclaui recludebantur, sed summo mane singulis diebus, si Romæ erant, Laterani: vel in basilica sancti Petri, aut alibi prout occasio sese offerebat: sin autem extra vrbem, in ecclesia cathedrali illius ciuitatis, in qua tunc commorabantur, vnà conueniebant, perinde, ac nostro tempore faciunt, cùm congregationem sunt habituri, de Romani pontificis electione tractantes. Quo interim tempore ad curiam Romanam Viterbium venerunt Philippus Francorū, & Carolus Siciliæ reges, collegiumq; pro celeri & matura pontificis electione rogantes, parum profecerunt, sed rebus infectis reuersi sunt. Tunc Ioannes episcopus cardinalis Portuensis videns cardinalium pertinaciam, ijs in comitio existentibus, & spiritum sanctum inuocantibus, publicè dixit Domine discooperiamus tectum cameræ huius, quia spiritus sanctus nequit ad nos per tot tecta ingredi. Qui etiam cùm papam Gregorium renunciatum animaduertisset, hos de sua electione versus istos edidisse fertur.

Papatus munus tulit archidiaconus vnus.
Quem patrem patrum fecit discordia fratrum.

Postremo post longissimum duorum annorum, mensiumq; nouem interregnum, quod maximo Reipublicæ Christianæ malo, & incommodo fuit: à Viterbiensibus propemodum coacti, cum discordantibus animis, vt vnum ex se eligerent, fieri non posset, tandem per viam compromissi, in sex cardinales facti, suadente maximè S. Bonauentura ordinis Minorū generali ministro, Kal. Septem. Anni MCCLXXI. in pontificem maximum renunciauerunt Thealdum vicecomitem Placentinum, archidiaconum Leodiensem virum sanctum, & religiosum extra collegium cardinalium & absentem. Is in obsequio Christi tunc trans mare in Syria apud Ptolemaidem commemorabatur, cum Odoardo primogenito regis Anglorum, tempus oportunum expectans, vt Hierosolymā cum cæteris peregrinis proficisceretur. Qui decreto electionis à collegij legatis trans mare missis, accepto, atque confirmato, mense Decembri ex Syria nauigio recessit, Brundusiumq; primum, demum Viterbium sequenti anno, vbi cardinales erant, iij. idus Februarij venit, Romani pontificatus insignia suscepturus. Inde Viterbio discedens, Romam profectus est, vbi vi. Kalend. Aprilis consecratus & coronatus, Gregorius X. est appellatus. Sedit autem à die electionis annos iiij. menses iiij. dies x. Hæc ex registris eius, F. Ptolemæo Lucensi, Martino Polono, Theodorico à Niem, Ioanne de Columna & aliis horum temporum scriptoribus, qui huius Pontificis vitam edidère, excepi. Qui pontifex altero post consecrationem anno, Christi verò MCCLXXIIII. maximo Christianorum concilio Lugduni in Galliis congregato, multas super ecclesiæ catholicæ reformatione leges edidit, quos canones appellant. Inter quas has quoque de futura Romani pontificis electione tulit, longissimis interregnis, quæ in posterum accidere possent, remedium aliquod allaturus. quæ processu temporis paululum varietate in hanc propemodum formam ex vsu redactæ sunt.

Præcipuæ leges, quæ in comitijs Romani pontificis seruari debent.

I *Vt noui pontificis comitia habeantur, loco idoneo, vbi pontifex præcedens cum sua curia residens, causarumq; & litterarum apostolicarum audientiam habens, mortuus fuerit. Quod si in villa, pago, aut oppido obierit, & propterea commodè ibidem comitia haberi requierint, in vrbe, in cuius diœcesi villa, pagus, vel oppidum fuerint, habeantur, nisi interdicta sint. Quo casu in proximiore vrbe non interdicta ipsa electio fieri debet. Si verò ipsa audientia alio loco fuerit, tunc non vbi papa obierit, sed vbi eadem audientia fuerit, futuri pontificis creatio habeatur Gregorius X. & Clemens V.*

II *Vt mortuo pontifice, comitia non habeantur, nisi ad minus decem dierum spatio interiecto, quo tēpore, & cardinales absentes, expectari, & nouem dialia demortui pontificis per cardinales præsentes celebrari debent.*

III *Vt cardinales omnes quauis ratione à conclaui absentes, nullum ferendorum suffragiorum ius habere possint.*

Vt non

IV Vt non solum cardinales absentes, sed & omnes cuiuslibet ordinis, & conditionis homines in Romanum pontificem creari possint.

V Vt finitis nouemdialibus, sacrisq́; die decimo rite sancto spiritui factis, omnes cardinales, qui adsunt (siue absentes venerint, siue non) in palatio, in quo mortuus pontifex habitabat, loco tuto, vndique cluso, ac optimè custodito, quod conclaue vocant, recludantur, cum duobus tantum, vel, vt nunc consuetudo est, tribus, aut quattuor famulis, qui eis necessaria subministrent, quo in loco comitia habeantur. Nec alicui præterea fas sit, locum ingredi, vel egredi, nisi infirmitatis causa, certisq́; quibusdam hominibus, quorum opera in conclaui existentibus, maximè est necessaria. Is porro locus conclauis nullum intermedium parietem habeat, sed omnes cardinales in cellulis suis laneis distinctis pannis ipsum inhabitent in communi.

VI Vt locus, & portæ conclauis diligentissimè custodiantur, si Romæ electio habeatur, primum à prætorianis, deinde à Regulis Romanis, & oratoribus principum sacramento prius astrictis, demum in loco ostio conclauis proximiore ab episcopis, & conseruatoribus vrbis. Si autem extra vrbem comitia hæc habentur, à loci eiusdem dominis temporalibus, eodem iuramento fidelitatis obligatis. Quorum munus est, conclaue custodire, & diligenter cauere, ne quid conclaui inferatur, seu exportetur, quò minus legitima suffragia ferri possint, atque singula scrutari, quæ vel cibi, vel alterius rei causa inferuntur ad eos, & prouidere, ne quid detrimenti patiantur cardinales, omnibusq́; ipsorum nutibus præsto esse ac eligere pontificem differentes ad maturandum arctare. Milites vero prætoriani, ac Reguli Romani conclaue ab omni impressione tutum reddere debent.

VII Vt cardinales conclaui egredi nulla ratione possint, nisi Romano pontifice creato, quod si re infecta egressi fuerint, ab his qui conclauis custodiæ præsunt, iterum ingredi cogi debent.

IIX Vt Cardinalibus venientibus post ingressum conclauis, & antè papæ creationem, potestas sit conclaue ingredi, & cum cæteris suffragia ferre, nullusq́; cardinalis quauis occasione, aut prætextu etiam excommunicationis vinculo innodatus, ab electione ipsa arceri possit.

IX Vt post triduum ingressus conclauis, nisi pontifex renuntiatus fuerit, episcopi, Reguli Romani, & qui conclauis custodiæ præsunt, maximam in epulis, & cibis, quæ cardinalibus inferuntur rationem habeant, & illis non nisi ferculum vnum inferri permittant.

X Vt in comitijs habendis sub anathematis pœna, nulli fas sit aut largitione vti, aut quicquam polliceri, aut prensare, siue ambiendo, animos cardinalium sibi in noua creatione deuincire. Quo interim tempore cardinalibus nulli alij negocio vacandi ius, potestasq́; sit, quo electio maturetur.

XI Vt nemo Romanus pontifex renunciari possit, nisi duarum partium ex tribus cardinalium, in conclaui præsentibus integra suffragia tulerit.

XII Vt mortuo Romano pontifice, omnes ecclesiastici magistratus, & officia statim cessent, atque à muneribus suis vacent præter pœnitentiarum maiorem, minoresq́;, & camerarium S. R. E. quorum munera etiam mortuo papa perdurant. Ex libro 6. decretalium, Bonifacij papæ VIII. libro primo, titulo sexto de electione & electi potestate capite tertio. Vbi periculum. Item libro Clementinarum primo, titulo 3. de electione & electi potestate. cap. Ne Romam.

Porro autem iuxta Gregorij X. constitutionem, Arretij, vbi Gregorius X. papa obierat, primum papa creatus est Innocentius V. ex ordine Fratrum Prædicatorum ad episcopatum Ostiensem assumptus anno salutis MCCLXXVI. deinde eo mortuo Hadrianus V. Romæ: nouissimè Viterbij Ioannes papa XXI. Vigesimus ritè dicendus, vt ex ijsdem auctoribus, quos paulò antè citaui, intelligitur. Idem refert glossa capituli vbi periculum quam fecit Io. Andr.

INNOCENTIVS V.

Pont. 192.

INnocentius quintus, Petrus Tarantasiensis antea vocatus, natione Burgundus, ordinis sancti Dominici, vir in sacris literis doctissimus, anno Domini MCCLXXV. Arretij pontifex creatur: vnde paulò pòst Romam abiens in sancto Petro coronatus, statim animum ad pacandas res Italas adiecit. Quare legatos magnæ auctoritatis viros misit, qui & Etruscos in peruiciem Pisanorum conspirantes, & Genuenses ac Venetos de vita ac sanguine inter se certantes, ab armis discedere sub anathematis pœna cogerent. Aderant & oratores Caroli regis, cuius etiam auctoritate rem magis ex sententia confici posse sperabat. Fecere mandata Etrusci, maximè Florentini, quos ob hanc rem pontifex ab interdicto Gregorij absoluit. Genuenses autẽ & Veneti, quorum odia magis inoleuerant, in armis continuò erant sese inuicem mutuis cladibus conficientes, quos tamen Innocentius in sententiam suam traxisset, si ei diutius viuere licuisset: adeo ad eam rem animatus erat. Moritur autẽ pontificatus sui mense sexto, die secundo, sepeliturque in Lateranẽsi basilica. Quo minus autem mors eius molesta presbyteris secularibus videretur, effecit eius iudiciũ paulò antè latũ. Nã cũ Viterbij inter sacerdotes cathedralis ecclesiæ & fratres prædicatores de corpore Clementis quarti orta contentio esset, vterque enim ordo sanctissimum corpus apud se volebat, adiudi-

adiudicauit id fratribus committi debere, quod diceret sanctissimum pontificem id ita dum viueret, instituisse. Hanc itaque ob rem leuem offensiunculam Innocentius contraxit, alioqui vir optimus, & de quo bona omnia sperari poterant.

HADRIANVS V.

Hadrianus quintus, patria Genuensis, familia Flisca, Othobonus antea vocatus, Romæ in atrio Lateranensi pontifex creatus. Fuit autem Innocentij quarti nepos: sanctique Hadriani diaconus cardinalis ab eodem creatus, & in Angliam legatus cum summa potestate missus ad sedandum tumultum inter regem & barones ortum. Creatus itaque pontifex, Viterbium statim proficiscitur; Rodulphumque imperatorem ad comminuendam Caroli potentiam, qui tum Romæ omnia pro arbitrio agebat, in Italiam vocat. Verum Rodulphus Boemico implicitus bello Hadriano satisfacere non potuit. Carolus autem ad declinandum inuidiam intentus, omnem vim belli in Achaiam transfert, viam sibi ad imperium Constantinopolitanum facturus. Verùm mortuo Hadriano pontificatus sui die quadragesimo, in Italiam redijt. Moritur autem pontifex Viterbij ante munus consecrationis suæ, sepeliturque in conuentu fratrum Minorum. Fuerat quidem ei in animo, & ditionem ecclesiæ tutiorem à tyrannis reddere, & constitutionem Gregorij de eligendo pontifice, in meliorem formam redigere non omnino tollere. Eius autem conatibus & animi magnitudini mors obstitit. Vacat tum sedes dies octo & viginti.

Pont. 193.

IOANNES XXII.

Ioannes vigesimus secundus, natione Hispanus, patria Vlixiponensis, Petrus antea vocatus, ex episcopo Tusculano pontifex creatur. Hic & si doctissimus est habitus: tamen ignoratione rerum gerendarum, & morum in æqualitate, plus detrimenti, quàm honoris & emolumenti pontificatui attulit. Multa enim stoliditatem & leuitatem præ se ferentia egit. in vno tantum commendatione dignus, quòd adolescentes litterarum studiosos, inopes maximè, beneficijs ecclesiasticis & pecunia iuuit. Vexabant tum Veneti Anconitanos, quòd in Dalmatia mercaturam exercerent, nullo persoluto Venetis portorio: neque eos (vt par erat) vectigales ecclesiæ pontifex ipse tuebatur, in verbis tantummodo promptus, in rebus agendis timidi & infracti animi. Anconitani autem pontificis auxilio destituti, seipsos colligentes, eruptione facta, Venetos vrbem obsidentes, magno illato incommodo propellunt. Vsus tamen consilio Ioannis Caietani, cuius nutu omnia tum gerebantur, quod ipsius auxilio & suffragijs pontifex creatus fuerat, legatos tum ad Palæologum, tum ad reges occidentales misit, qui eos suo nomine cohortarentur, vt pace inter se inita, arma in Sarracenos & hostes Christiani nominis pararent. Pollicebatur homo stolidus sibi longam vitam, & diu se victurum omnibus prædicabat: quippe cuius vita & mores omnibus patebant, adeo erat inuerecundi & secordis ingenij. Sed ecce dum hanc stultitiam omnibus prædicabat, camera quædam noua, quam in palatio Viterbiensi extruxerat, subitò corruit, atque inter ligna & lapides inuentus, septima die post tantam ruinam acceptis omnibus ecclesiæ sacramentis, pontificatus sui mense octauo moritur, Viterbijque sepelitur, vir (vt dixi) admodum litteratus, sed parum prudens. Multa enim in vita sua scripsit, potissimum verò canones quosdam ad medicinam pertinentes. Nam medendi arte admodum peritus habebatur. Scripsit & librum, quem thesaurus pauperum vocat. Edidit & problemata quædam, Aristotelem imitatus. Sed hoc nescio quo pacto compertum est, vt viri quidam admodum litterati, ad res agendas parum idonei videantur. Nescio quo pacto dixi, cum mirum potius omnibus videri debeat, vt qui contemplatione delectatur, idem etiam rebus terrenis animum applicet.

Pont. 194.

ANNOTAT.

Post Innocentij V. mortem, qui ei successit Hadrianus papa V. Gregorij X. de conclaui constitutionem statim reuocauit. Cuius reuocationem, siue suspensionem, quod ante eius coronationem facta fuisset, inualida erat, Ioannes XXI. confirmauit. Atque sine conclauis reclusione, qui deinceps ei successerunt Romani pontifices Nicolaus III. Martinus II. dictus IIII. Honorius IIII. Nicolaus IIII. & Cælestinus V. creati sunt. A Cælestino vero eadem qua Gregorius X. causa, moto, ipsius Gregorij constitutionem de conclauis reclusione denuo renouatam, & approbatam, qui ei suffectus est Bonifacius papa VIII. ratam habens, & confirmans libro decretalium sexto registrauit. A quo deinceps tempore vsque ad nostram memoriam perpetuo obseruata est. Hæc ex Glossa capituli vbi periculum. Cuius auctor fuit Io. Andreæ celeberrimus iureconsultus.

NICOLAVS III.

Pont. 195.

NIcolaus tertius, patria Romanus, ex familia Vrsina, Ioannes Caietanus antea vocatus, pontifex tandem creatur, protracta in sex menses electione, non sine magna cardinalium contentione, quorum conclaui senator Siciliæ rex præfuit, qui admodum instabat, vt vnus aliquis ex natione Gallica eligeretur. Nicolaus autem inito pontificatu, anno Domini millesimo ducentesimo septuagesimooctauo, Caroli potẽtiam comminuturus, Etruriæ vicariatum abstulit, quod diceret Rodulphum id ægrè ferentẽ, non aliter expeditionem pro terra sancta promissam acturum, cum Etruria imperatoriæ iurisdictionis haberetur. Hoc consecutus põtifex, nihilominus Flaminiam ipsamque Bononiam cum Exarchatu Rauennatum, quæ tum imperatori suberant, in potestatem suam redegit: eoque misit Bertoldum nepotem, Romandiolæ comitem declaratum. Misit & alterum nepotem Latinum cardinalem legatum in Etruriam, qui restitutus vbique Gibellinis, Florentiæ ac in cæteris Etruriæ vrbibus pro arbitrio animi magistratus imposuit. Munus verò senatorium, quod principibus & regibus demandari consueuerat, ipse solus obiuit. Legatos Venetorum (qui tum Anconitanos bello vexabant) à cõspectu suo reiecit. Abeuntes præterea ex itinere reuocatos, grauissimis verbis increpauit, & perniciem eorum ciuitati comminatus est, ni ab Ancona oppugnanda desisterent. Tandem verò multis vltro citroque illatis incõmodis, æquis conditionibus pax inter vtranque ciuitatem componitur. Huic autem pontifici in animo fuerat duos reges creare, vtrunque Vrsinum: quorum alterum Etruriæ, alterum Lombardiæ præficeret: qui inde Teutonicos partẽ Alpium incolentes, hinc Gallos Siciliam & Regnum Neapolitanum tenentes, armis in officio continerent. Vt verò id ei facere liceret, Petro Arragonum regi persuaserat, vt iure hæreditario Constantię vxoris suæ, regnũ Siciliæ repetere anniteretur. Senatoriam autem dignitatem ipse à Carolo ad se transtulit: vetuitque perpetuo edicto, ne quis rex aut princeps magistratum ipsum petere aut obire auderet. Fuit autem Nicolaus pontifex (vt auctores scribunt) vir magni animi atque consilij, adeoque moribus & vita integer, vt vernacula lingua compositus vulgo diceretur. Armator & cultor doctorum virorum, & eorum maximè, qui doctrinam cum prudentia & religione coniunctam haberent. In partiendis autem dignitatibus & honoribus communis omnibus est habitus. Nam semel habita potestate sacrorum initiandorum, Albanum episcopum ex ordine Minorum, Ostiensem & Portuensem ex ordine Prædicatorum delegit. Prænestinus & Tusculanus episcopi seculares fuere. Creauit & duos presbyteros, videlicet Gerardum tituli duodecim apostolorum, & Hieronymum ordinis Minorum, tituli sanctæ Pudentianæ. His addidit duos diaconos videlicet Iordanem fratrem suum sancti Eustachij, virum multæ doctrinæ & innocentiæ: & Iacobum Columnam sanctæ Mariæ in via Lata, virum exactæ religionis & grauitatis. Ædificijs præterea ædes pontificias exornauit. Ædes enim apud sanctum Petrum percommodè extruxit, quarum partem aliquam adhuc cernimus. Has postea Nicolaus quintus, magna impensa restituit. Cinxit etiam mœnibus in vrbis modum pomarium sancti Petri, quod viridarium nunc vocant. Ecclesiam quoque sancti Petri ferè vetustate collabentem restituit, ac pictura summorum pontificum exornauit. Idem etiam fecit in basilica pauli. Auxit præterea mirum in modum diuinum cultum, aucto canonicorum numero, & seruientium ecclesijs prouentu. Diuisit etiam ordines ecclesiasticos inter se, & quid cuique conueniret ostendit. Habitationes quoque vnicuique assignauit: vt & aduenæ scire possent, quo in loco quisque magistratus, curialis præsertim, inueniri posset. Perfecit etiam Lateranenses ædes ab Hadriano quinto antea inchoatas. Condidit præterea à fundamentis Sancta sanctorum, primo sacello iam vetustate collapso: templumque ipsorũ opere vermiculato (vt adhuc cernitur) & crusta marmorea exornauit: eoque transtulit apostolorum capita, donec templum Constantinianum sua impensa restitueretur. Quo facto, statim in capsulis argenteis suo iussu extructis, comitante populo in templum restituit: cõdunturque in sacello ad eam rem percommodè fabricato. Eodẽ quoque die basilicã ipsam consecrauit, pridie nonas Iulij is dies est habitus. Scribunt historici quidam, neminem ante ipsum sacrificare religiosius visum, cum semper dum solennia ageret lachrymas funderet. Erat enim religionis obseruantissimus, & adeo ordinis Minorum, ob contemptum rerum humanarũ, amator, vt ipse etiã decretali epistola quædã ipsius ordinis ambigua declarauerit. Vacãtibus ecclesijs nullus põtifex celerius ac maturius consuluit, cũ eas statim optimo cuique & idoneo cõmiserit. Prius enim mores hominũ & doctrinam inspiciebat, deinde vacãtes sedes his statim cõmittebat: quòd diceret in mora periculũ esse, cũ non deessent, qui diuina etiã cupidissimè diriperẽt & occuparẽt. Notarios & tabelliones, vtpote sanguine pauperũ litigantiũ viuẽtes, à se vt pestiferos reiecit, Gregoriũ decimũ & Ioannẽ vicesimumprimũ hac in re imitatus. Verùm quoniã vbiq; terrarũ magna in magistratibus corruptela erat, cõstituit ne magistratus ipsi vllo in loco magis quam annui crearetur: eos si quispiã retinere vlterius ausus fuisset, anathematis pœna notabatur, à qua, nisi à põtifice absolui non posset. Multa præterea constituit, ad vtilitatem cleri populique Christiani pertinentia, vt in titulis suis

ſuis apparet. Non caruit tamen in tantis laudibus reprehenſione. Suos enim ita amaſſe dicitur, vt aliunde raperet quod eis condonaret. Nam quibuſdam nobilibus Romanis caſtella vi abſtulit, ac ſuis dono dedit, maximè vero Surianum. Vbi idem pontifex cibi ac potus continentiſsimus, ſubita tamen morte correptus, tertio ſui pontificatus anno, menſe octauo, die quintodecimo moritur. Quam mortem prædixiſſe quendam ferunt, notato per excreſcentiã Tiberis vaticinio. Adeo enim in immenſum excreuerat, vt altare ſanctæ Mariæ rotundæ quattuor pedibus & eo amplius excederet. Eius autẽ corpus Romã delatum, in ſacello beati Nicolai à ſe condito in baſilica ſancti Petri ſepelitur, tumulo marmoreo & vermiculato opere exornato, quem adhuc cernimus, anno Domini MCCLXXX. aſſumptionis octaua die. Quo quidem anno Carolus rex beatæ Magdalenæ corpus iam antea à beato Maximino in villa ſui nominis conditum, ornatiore ſepulcro & maiore ſacello exornauit caputque eius ſeorſum in theca argentea condidit. In morte autem Nicolai vacaſſe pontificatum quinque menſibus ferunt. Nam dum Viterbij à cardinalibus noui pontificis electio fieret, præeſſetque conclaui Richardus ex Hannibaldenſium familia Romana, ac ſine contentione primaria, qui paulò antè Vrſum mortui Nicolai nepotem, prætura Viterbienſi deiecerat: erat enim huius familiæ hoſtis acerrimus: duo cardinales ex familia Vrſina impediebant, quò minus electio fieret, niſi Vrſus in præturã reſtitueretur. Hanc ob rem Viterbienſes Richardum ſecuti, conclaue ingreſsi, cardinales capiunt, & in vincula coniiciunt. Quod vbi Romæ ſcitum eſt, eadem Hannibaldenſium factio familiã Vrſinam ab vrbe pellit, quæ ſtatim populariter cum ſua factione abiens, Præneſte ſeceſsit. Poſt quintum itaque menſem Gallici cardinales abſentibus Vrſinis, ſuffragijs Italos ſuperantes, Gallicum pontificem creant.

Tiberis inundatio.

MARTINVS IIII.

MArtinus quartus, Simon antea vocatus, tituli ſanctæ Cæciliæ presbyter cardinalis, natione Gallus, patria Turonenſis, pontifex electus, Viterbij coronari noluit, quòd ei ciuitati ob impetum in cardinales factũ, interdictum ſacris putabat. Vrbem itaque veterem petens, quod Oruietum vocant, eo loci omnia ſolennia peregit decimo calendas Aprilis. Reſurrectionis autem die ſex cardinales creauit: quorum de numero fuere Comes Mediolanenſis tituli ſanctorum Marcellini & Petri, & Benedictus Caietanus ſancti Nicolai in carcere Tulliano diaconus. Regem verò Carolum ad ſe venientem, nõ modò perbenignè ſuſcepit, verùm & eidem ſenatoriam dignitatem, qua à Nicolao priuatus fuerat, reſtituit. quod non ita ab omnibus probatum eſt, cum ea res excitatura videretur magnas in vrbe ſeditiones, reuerſis iam Vrſinis & pulſis Hannibaldenſibus. Vrſinis enim ob odiũ in Nicolaũ conceptum, Carolus mirificè aduerſabatur. Ioannes itaque Latini fratris vlturus iniurias, tutaturuſque dignitatem ſibi à populo Romano traditam, comparato ſatis iuſto exercitu, in Viterbienſes mouens, eorum agros longè ac latè populatus eſt. At Martinus qui tum in Monteflaſcone erat, Viterbienſium calamitate permotus, Matthæum ex gente Vrſina cardinalem, Romam propere miſit ad res componendas: qui ex itinere Ioannem populi Romani capitaneũ (ita enim populi ducem appellant) ſecum duxit. Venerant & eò omnium factionum capita mandato legati: maximè verò Richardus Hannibaldenſis, vt ab interdicto, quod Viterbij contraxerat, dum conclaue violenter irrupit, & cardinales Vrſinos in carcerem coniecit, abſolueretur legati auctoritate. Is itaque ad cardinalis pedes prouolutus, laqueum collo gerens, quod eſt maximum pœnitentiæ ſignum, ac veniam petens abſoluitur. Compoſita autem hoc modo inter vtranque factionem pace, reuocatoque exercitu Romano ab iniuria Viterbienſiũ, pontifex Romanis ſtatim cõceſsit, vt ex ciuibus duos ſenatores ſibi deligerẽt, qui vrbẽ gubernarẽt. Delecti itaq; duo, Hannibaldus Petri Hãnibaldi filius, & Pandulphus Sabellus, qui ciuitatẽ toto ſuo magiſtratu optimè gubernarunt: eo potiſsimùm tẽpore, quo Martinus pontifex Palæologum vnionis pacta non ſeruantẽ, inſtante Carolo Siciliæ excõmunicauit. Tum vero Palæologus Caroli potentiam veritus, clã fœdera cum Petro Arragoniæ rege inijt, qui regnum Siciliæ ob Conſtantiam vxorem Manfredi filiam, & Corradini neptem, ſuo iure repetebat. Communi itaque impenſa magna claſsis ab vtroque parabatur. Quare pontifex legatũ ad Petrũ mittit ſciſcitatũ, quid ſibi vellent tãti apparatus. Cui ille ita reſpõdit, interiorem ſe tunicã laceraturũ, ſi illam arbitraretur ſuarũ cogitationũ conſciã fieri poſſe. Abijt itaque re infecta legatus. Petrus verò cõparata iam claſſe in Africã cõtendens, Hipponenſium littora vehementer populatus, in Sardiniã redijt, expectans vt à Ioanne Prochita res nouæ in Sicilia orirentur, quemadmodum inter eos conuenerat.

Pont. 196.

Oborti ſunt interim & noui motus in Ciſalpina Gallia. Nam Vicecomites familia nobiliſsima, duce Luchino Turrianos admodum potentes, Mediolano pellunt. Inde verò Luchinus in Etruriam vicarius ab imperatore miſſus, apud Miniatem oppidũ ſe continens, Florentinos & Lucenſes grauiſsimis incurſionibus vexabat, ſpretis pontificis interdictis, quibus hominem à ceruicibus ſociorum remouere conabatur. Peruſini quoque ſumptis armis ita Fulginiates tum inuadunt, vt eorum vrbem vi cœperint, & mœnia aliqua ex parte de-

te demoliti sint. Quam ob rem à pontifice sacris interdicti, veniam deinceps meruere, persoluta tamen prius magna pecunia pœne nomine. Interim verò Siculi, quorum motus rex Petrus in Sardinia expectabat, superbiam ac libidinem Gallorum amplius ferre nequeuntes, suadente Ioanne Prochita, in Carolum coniurationem ineunt, data die ad rem conficiendam, vt cum primũ vesperi campana audita fuerit, vbique Galli nullo sexus discrimine habito cederentur. Qua in re adeò certè sæuitum est, vt etiam mulieres Gallico compressu prægnantes cæsæ dicantur. Hinc tritus ille sermo est, cùm quis multorum interitum exoptat, vt vesperas Siculas commemoret. Malum quoque fatum expertus est eodem tẽpore Guido Appius, cum octingentis equitibus Gallici nominis, ad recuperandã Romandiolam missus pontificis nomine. Nam dum Forũ liuij obsidet, essentque erumpendi cupidi ciues, Guido Bonatus astrologiæ peritissimus, conciues suos adhortatus est, expectata astrorum benignitate, vt tum demum erumperent, quando eis signum daret. Fecere illi mandata, & in tempore erũpentes Guidonẽ cum omnibus ferè Gallis interfecere. Atque ita vrbs tanta obsidione liberata est. Carolus autẽ audita Siculorum defectione & sæuitia, cum magnis copijs in Siciliam traijciens, primo Messanam vrbem obsidet, quam certe per deditionem tandem cœpisset, nisi Galli vltionis cupidi, deleturos se vrbẽ minati fuissent: Tum verò Petrus Arrago tantos motus (vt diximus) expectans, ea de re certior factus, è Sardinia properè in Siciliam traijciens, Panhormum contendit, à ciuibus & Siculis perbenignè susceptus: à quibus etiam regium nomen consecutus est, confluente vndique ad eum omni multitudine. Hanc ob rem Carolus perterritus, Messana relicta, in Calabriam se statim recepit, expectaturus filium Salerni principem, quem paulo post è Narbonensi prouincia cum aliquot cohortibus venturum sciebat: Reprehensus à Carolo Petrus Arrago, quòd affinis consanguineusque regnum inuadere ausus esset, respondit se misericordia motum, calamitoso populo & indigna ferenti petitam opem negare non potuisse: quanquam id quoque regnum iure hæreditario ei deberetur, propter vxorem Constantiam Manfredi filiam, & Corradini neptem. Concrescentibus autem vltro citroque, iurgijs, res tandem ad singulare certamen deducta est: hac conditione tamen, vt vterque rex centum sibi ad tantum certamen commilitones cooptaret, loco certandi apud Burdegalem delecto.

Vtrique enim rex Angliæ affinitate cõiunctus erat, qui tamen certamen, adiuuante Martino pontifice, tandem diremit. Verùm cum nihilominus Petrus Carolum bello premeret, Martinus Gerardum Parmensem cardinalem, legatum Neapolim misit, qui & populos in fide Caroli contineret, & Carolum ipsum adolescentem consilio & auctoritate iuuaret. At verò cum Petrus Rogerium Doriam classis suæ præfectum Neapolim misisset, Carolus aliter sentiente legato & reclamãte nequaquam tantum regnum fortunæ committendũ esse, in hostem mouens, non longe à Neapoli, ingenti suorum clade superatur: & captus in Siciliam primo, deinde in Arragoniã perducitur. Hoc certè ei non accidisset, si bene monenti legato (vt par erat) obtemperasset. Nam paulò pòst pater Carolus cum ingenti classe superuenit, qua etiam cum hoste nondum victore decertare potuisset. Martinus autem calamitate Caroli permotus, Petrum Arragonẽsem anathemate notat, eiusque regnum in prædã id occupare volenti exponit, subiectos à Petri iuramento absoluit, cruce signatos in hominem concitat, bonorum ecclesiasticorum vsurpatorem, vt ipse dicebat. Milites quoque ecclesiasticos Carolo auxilio misisset, ni ei bellũ in Flaminia gerere necesse fuisset contra Foroliuianos, qui adiuuante Guidone Montisfeltri comite, deficere ab ecclesia sunt ausi, & quædam etiã castella haud longe posita oppugnare. Verùm cum Guido ipse pœnitentia ductus, pacem cum pontifice iniisset, & mœnia Foroliuianorũ demolitus est in vltionẽ Guidonis Appij, & magnam partem Flaminiæ breui recepit. Vrbinum quoque, quod tum oppugnabat, cæpisset, ni Rubeus Anguillarius Etruriæ comes, in oppugnatione ipsa mortuus fuisset. Duo tum castris præerant duces, quorum alter in Etruriam missus est, ad eam oram tuendã, quæ ad Soanam vergit: alter verò (quem Iuuenatij comitẽ vocabant) obsidionem iussu pontificis continuabat, subministrante clanculũ auxilio & commeatu oppidanis ipsis Guidone Mõtefeltrano. Interim verò cùm Martinus curis agitatus addubitaret, à quo duorum populorum, Pisanorum scilicet & Genuensium, contra Petrũ Arragonensem auxiliũ peteret, tanta repente inter hos de possessione Corsicæ contentio exorta est, vt ipsi aliunde auxilium peterent. Legatum tamen apostoli cũ pontifex adhortatus est, vt tam diu populos in fide contineret, quòd Carolus cum supplemento copiarum superuenisset. Ingressus deinde Neapolim Carolus confirmatisque ciuium animis, in Africam proficiscens febri correptus moritur: quare ad legatum ipsum totum gubernandæ prouinciæ pondus recidit. Erat tum rumor ac prope constans fama, Philippum regis Franciæ filium comitem Attrebatensem, eius regni causa aduentare: qui tamen deterrere Petrum non potuit, quò minus regnum vexaret, cum iam constaret eum cum paruis copijs aduentare. Nam pater Philippus in Arragoniam cum magno exercitu profecturus erat, ad occupandum Petri regnum à Martino pontifice grauibus censuris prius interpositis, in prædam occupanti datum. Pontifex autem tot curis circunuentus, Vrbeuetanis etiam tumultuantibus

(nam

(nam Gibellini Guelphos expulerant, Perusium proficiscitur. Vbi non multò pòst lenta febri, diu vexatus, tandem moritur, pontificatus sui anno quarto, mense vno, sepeliturque in cathedrali basilica. Ad cuius sepulchrum multi valetudinarij, delati multi cæci perducti, multi & claudi pristinam valetudinem sanctissimis pontificis meritis à Deo recepere.

HONORIVS IIII.

Honorius quartus, patria Romanus, è gente Sabella, familia nobilissima, Iacobus antea vocatus, diaconus cardinalis, Perusij pontifex creatus, Romam venit, anno Domini millesimo ducentesimo octogesimo quinto, fratre eius Pandulpho senatoriam dignitatem tum gerente. Tantæ enim seueritatis & iustitiæ Pandulphus est habitus, vt quoties Romani ciues purgare vrbem latronibus, sicarijs, furibus, parricidis vellent (quorum tum in solo Romano magna copia ob seditiones ciuium erat) non alium senatorem, quàm Pandulphum exposcerent. Is etsi podagra & chiragra vexabatur, non tamen animi magnitudine & constantia à bene valentibus superabatur. Eodem quoque morbo ita etiam interdum Honorius laborabat, vt ei instrumentis quibusdam ad id aptè fabrefactis, sacrificare necesse esset. Consilio tamen, & prudentia tantum valuit, vt non multum corporis vires in eo desiderarentur: quippe cum solus plura prope videret, quàm omnes simul, qui tum in vrbe aderant. Habitauit hic in Auentino apud sanctam Sabinam, egregiasque ædes (quarum vestigia adhuc cernuntur) in monte ipso ædificans eò ad incolendum multos quoque Romanos excitauit, vnde breui mons ipse frequentibus ædificijs incoli cœptus est. Cum autem neminem lædere in potificatu suo constituisset, omnibus prodesse quoad fieri poterat, prouocatus Petri Arragonum regis iniuria, qui regnum Siciliæ occupare conabatur, Martini interdicta contra Petrum confirmauit. Rodulphus autem imperator comparãdæ pecuniæ studiosus, cancellarium suum è gente Flisca in Etruriam misit: qui populos omnes liberos faceret, & eos potissimum, qui se pecunia redimerent. Persoluere autem ob eam rem Lucenses duodecim millia nummum auri. Florentini verò sex millia, qui statim liberi omnino facti, magistratum (quem priores artium vocant) addito vexillifero iustitiæ creauere. Non displicuit hæc venditio Honorio, licet indigna tanto principe videretur, quòd ea ratione ecclesiastica ditio futura securior videbatur, cum non amplius imperatori liceret liberas ciuitates vexare. Dum verò rex Franciæ vrbem Gerundensem obsideret, curaretque Petrus Arrago, quò minus in castra hostium commeatus à Narbona ferrentur, acri prœlio commisso graue vulnus accipiens, paulò post malè curatus moritur, atque ita Gerunda dedentibus ex pacto ciuibus, in potestatem regis Franciæ redacta est, qui non diu superuixit. Ex febre enim moritur contracta in castris, dum Perpinianum obsidet. Cuius etiam classis non multò post in portu Narbonensi à Rogerio Doria capta & incensa est. Duos habuit filios Petrus Arrago, Ferdinandum & Iacobum. Ferdinandum autem natu maiorem Arragoniæ, Iacobum verò Siciliæ regem ex testamento reliquit. Hac autem ratione mortuis primis regibus, bella ad secundos translata sunt: qui hinc Pisanos, hinc Genuenses maritimis prœlijs insignes, trahere in partes suas conabantur. Verùm hi odio & armis inter se certantes, tanta rabiæ apud Lamellum insulam Pisano portui vicinam concurrunt, vt ex Pisanis qui triremes quadraginta nouem amisere, duodecim millia hominum desiderata sint, partim cæsa, partim capta: quam quidem calamitatem Honorius ita ægrè tulit, vt paulum abfuerit quin Genuenses obstinatè nimium Pisanos insequentes, interdicto ecclesiastico notaret. Ea calamitas adeò certè Pisanos attriuit, vt nunquam postea vires recuperauerint. Odoardus verò Angliæ rex in Vasconiam tum se contulit, pacem compositurus inter Carolum adolescentem regis Franciæ filium, quem diximus bello captum, & Ferdinandum Arragoniæ regem. Confecta iam ex sententia res erat, & de libertate Caroli agebatur, cum interim legatus apostolicus & comes Atrebatensis, Auelini comite adiuuante, Catinam vrbem occupant, eoque ex Etruria collectas copias transmittunt. Hanc ob rem Odoardus re infecta in patriam redijt. Rogerius autem Doria gallicam classem ex Sicilia redeuntem occupans, Ferdinandi regis fortunam meliorem reddidit. Adijcere certe animum huic bello Honorius non potuit, quod armis à Guidone Feltrano in Flaminia vexaretur. Verùm tandem superato Guidone, totam Flaminiã breui recipit. Non diu tamen pòst moritur pontificatus sui anno secundo, die vno, corpusque eius à sancta Sabina ad basilicam Petri magni funeris pompa transfertur: sepeliturque sepulcro marmoreo, quod adhuc extat in numerum à Pio pontifice trãslatum, vt insignia familiæ indicant, eiusque epigramma: & meritò quidem, cum vir fuerit omni vita probatissimus, & Christianæ religionis amantissimus. Nam & Ordinem Carmelitarum non satis in concilijs probatum, mutatis chlamidibus nigris in albas, & ordinem Eremitarũ apud Parisios improbatũ, cõfirmauit. Solũ autẽ cardinalẽ Ioannẽ Buccamatiũ episcopũ Tusculanũ, suo põtificatu creauit, viros dicẽs & eosdẽ bonos ac doctos, non etiã rudes & rerũ humanarum ignaros, in tantũ collegium cooptandos esse.

Pont. 193

Adeò verò aulicos amauit, vt quotannis, æstate præsertim, Tibur proficisceretur vitandi æstus vrbani causa, vnde multæ ægritudines oriuntur. Mortuo autem Honorio, decem mensibus sedes tum vacat. Nam cùm apud sanctam Sabinam conclaue haberetur, multi cardinales repentina ægritudine sunt correpti, quorum de numero moritur Iordanus Vrsinus Comes Mediolanensis, Hugo Anglicus, Geruasius Andegauensis decanus Parisiensis, & Antherus vir insignis. Hanc ob rem soluto conclaui, in aliud tempus magis salubre rem ipsam reijciunt, maximè verò cum terræmotus ipsi, qui tum permagni fuere, religionem quandam iniecerint, quò minus tum quidem id fieret.

NICOLAVS IIII.

Pont. 198.

NIcolaus quartus, natione Picentinus, patria Asculanus, Hieronymus antea vocatus, ordinis Minorum frater & generalis, deinde presbyter cardinalis, apud sanctam Sabinam, decimo mense post mortem Honorij pontifex creatur, collocaturque in sede Petri ipsius sancti cathedra. Reate deinde profectus ob seditiones, quæ tum Romæ subortæ erant, quosdam cardinales creat ex omni fere religione. Omnes enim pariter amabat: nec plus debere affinibus & cognatis, quàm cuiuis bono arbitrabatur, Virtutes & vitia faciebant, vt in hunc magis quàm in illum inclinaret. Horum de numero quos cardinales creat, fuere Neapolio Petrus Columna, Hugo de Biliamo ordinis Prædicatorum doctor insignis, Mathæus de Aquasparta Fratrum Minorum generalis, episcopus Portuésis, Romam deinde post annum rediens, sedatis aliquantulum perturbationibus ciuium, apud sanctam Mariam Maiorem habitauit, quam basilicam ipse vnà cum Iacobo Calumna restituit, vt in fornice maiori apparet: vnde Saluatoris ipsiusque pontificis, ac Iacobi cardinalis imago ex opere musiuo adhuc cernitur. Idem quoque pontifex anteriorem posterioremque partẽ basilicæ Lateranensis restituit, ornauitque opere vermiculato, quemadmodum litteræ ipsæ indicant.

Interim verò reges Arragoniæ & Siciliæ his fœderibus, adhortante Nicolao pacem ineunt, vt rex Carolus è vinculis missus, sua impensa Iacobum Arragonem Siciliæ regem cõstitueret: quod nisi triennio id effecisset, in carcerem se rediturum pollicebatur, datis ob eam rem obsidibus duobus filijs: Carolo cui postea regi Vngariæ creato, Martello cognomentum fuit, & Ludouicum, qui post benè actam in ordine beati Francisci vitam in sanctos relatus est. Dum hæc autem in Europa gererentur, Soldanus discordijs Christianorũ fretus, Tripolim Asiæ ciuitatem insignem quidem, interfecto Christianorum præsidio, igni ferroque vertit. Parem quoque calamitatem Sydon & Berytus pertulere, nemine adiuuante. Restabat Ptolemais in annos duos inducias à Soldano consecuta: hanc vt tueretur Nicolaus pontifex annixus, milites ad vexilllum Christi vocat, ære suo conductos. Hi ad mille & quingenti fuere. Hos postea multi nullo dato nomine, nullis signis & auspicijs, secuti, cum Ptolemaidem peruenissent, non minora Christianis quàm Sarracenis damna intulere. Soldanus autem cum res suas repetijsset, nec redditæ essent, nostris omnibus exitium comminatus est. Magna inter Christianos de possessione Ptolemaidis concertatio tum orta erat, cum eam patriarcha Constantinopolitanus. Templarij Teutonici, rex Cypri, Siciliæ rex Carolus vindicare anniterentur. Erat & Pisanis in animo Ptolemaidem repetere (vt ipsi dicebant) suo iure, quos profecto bellum in Etruria ortum, à tanta rei fœditate auertit. Hi enim Vgolino comite cum duobus filijs, totidemque neptibus in carcerem coniectis, inedia interempto, animos Gibellinorum in Guelphos ita concitarunt, vt omnibus pariter exitium minarentur. In Arretinos primum arma conuersa sunt, petentibus id exulibus Gibellinis. Præerat tamen Arretio Guillelmus Petramala eiusdem ciuitatis episcopus, cui Feltranus comes & Florentini auxilio venerant. Verùm cum Florentini non satis suis copijs fiderent, etiam eò misere Carolum secundum cum aliquot cohortibus, qui ad pontificem iturus, forte eà tum iter faciebat. In agro Tifernate collocata sunt castra castris: Tifernum, ciuitatem Castelli mutato nomine nunc vocant. Commisso itaque prœlio magna statim de Florentinis cædes fieri cœpta est. Verùm non ita multò pòst mutata fortuna, cadentibus tamen in prœlio Guillelmo episcopo, & Feltrano comite ex Gibellinis ad tria millia interfecta, & duo millia capta dicuntur. Campaldinum locum vbi pugnatum est, accolæ dixere. Carolus autem tanta victoria potitus recta ad Nicolaum proficiscitur, ac vtriusque Siciliæ regnum feudatario iure obtinet. Hoc vbi Iacobus Arrago intellexit, oppugnare Caitam statim aggreditur. Ne quid autem deesset ad perturbandam Christianorum quietem, inter Philippum Franciæ & Odoardum Angliæ reges, grauissimum bellum exortum est: quæ res & Christianos in Asia mirificè perturbauit, & hostibus nostris delendi in Asia Christianorum nomen audaciam & spem dedit. Soldanus enim, qui tum ægrotabat, ad centum & quinquaginta millia hominum, filio duce Ptolemaidem miserat. Interim verò duorum mensium obsidione protracta, patre mortuo, filius statim sufficitur: qui certè acrioiribus animis vrbem oppugnans, completis fossis prædaque militibus promissa, ad mœnia

mœnia vſque iam pugnando peruenerat, cùm iam à Chriſtianis erumpentibus magno ſuorum incommodo in caſtra retruditur.

Dum hæc in Aſia gererentur, Nicolaus pontifex duos à latere legatos, Benedictum Caietanum, & Gerardum Parmenſem in Franciam properè mittit, qui compoſita inter duos reges pace, eos contra Sarracenos Ptolemaidem oppugnantes animarent. Nam & pacem inter Iacobum Arragonenſem & Carolum captum his conditionibus (quas ſupra memoraui) iam compoſuerat, quò omnibus in hoſtem liberius proficiſci liceret: & parare claſſem cœperat, de pace ferè certus. Sed nec reges ipſi pontifici benè monenti obtemperarunt, nec qui in præſidio Ptolemaidis erant inter ſe diſsidentes (quemadmodum poterant) vim hoſtium propulſarunt. Dilabentibus enim quotidie multis, ſoli tum ad duodecim millia remanſère, qui poſtea cum patriarcha Hieroſolymitano per dromonem ad id ſeruatum, fugientes primò ſecunda nauigatione vſi, tandem ſub ipſam Cyprum naufragio periere. Soldanus autem deſertam cultoribus vrbem ingreſſus, eam ferro ac flamma ſtatim euertit, anno centeſimo nonageſimo ſexto, poſteaquam à Gotifredo, capta fuerat. In tantis autem malis inſula Cyprus & Armenia minor, Cilicia prius appellata, in fide Chriſtianorum tamen permanſere. Inſtabat tum vel maximè Nicolaus, veritus ne hoſtes reliquũ Aſiæ occuparent, vt imperator Rodulphus eò copias ſuas mitteret, Quo nõ ita multò pòſt mortuo, cum Adolphus de Naſſau electus ſucceſſor, imperij iura repeteret, ab Alberto Rodulphi filio in agro Spirenſi prœlio interficitur. Vir quidem inſignis, ſed parum milite ac pecunijs potens: oppreſſus enim multitudine hoſtium, potiuſquam ſuperatus dicitur. Nicolaus autem pontifex tædio animi (vt quidã putãt) quòd malè ſibi cedere omnia videret: quodq́; etiam pluſquam pontificem decebat, in partes declinauerat, Romæ apud ſanctam Mariam Maiorem, pontificatus ſui anno quarto, menſe vno, die octauo moritur, eoque loci ſepelitur, ad caput baſilicæ apud Petri Columnæ cardinalis ſepulcrum, vt in pauimento cernitur, emblemate & porphyreticis lapidibus notato. Poſt eius verò mortem cardinales Peruſium profecti, quò eis liberius eligere pontificem liceret, rem ipſam diſcordijs inteſtinis biennio menſeque tertio in longum deduxere. Interim autem Michael Palæologus imperator Conſtantinopolitanus moritur. Quò minus autem eius corpus in loco ſepelitur ſacro vetuere ſacerdotes & monachi, quòd occidentali eccleſiæ in Lugdunenſi concilio acquieuiſſet. Andronicus autem Michaëlis filius, libenter tum quidem cum Latinis ſenſiſſet, ſi quid auxilij à noſtris habuiſſet. Verùm cum ſedes vacaret, deſtitutus auxilio Andronicus, à fide catholica tandem defecit. Hæc autem incommoda Carolus ſecundus rex Neapolitanus proſpiciens, è Narbonenſi prouincia Peruſium veniens, cardinales ipſos ſæpius ad concordiam & electionem pontificis adhortatus eſt. Nec id quidem facere deſtitiſſet vir inſignis, niſi acriter reprehenſus à Benedicto Caietano patria Anagnino, quòd inſtando acerbè nimium, ipſis cardinalibus vim afferre videretur, quorum ſuffragia libera eſſe deberent.

CAELESTINVS V.

CÆleſtinus quintus, Petrus Moroneus antea vocatus profeſsione anachoreta, patria Eſernienſis, ſecundo à Sulmone milliario cœnobium incolens inſtante Carolo rege & Latino cardinali, pontifex creatur: adeo maiore omnium admiratione, quo ob ſanctitatẽ vitæ à tanto faſtigio rerum ſponte remotior eſſe videbatur. Aquilam itaque poſt creationem ſuam profectus, eò ſtatim cardinales omnes Peruſio ad ſe vocat. Inſtabant tamen illi & litteris & nuncijs, vt Peruſium proficiſceretur ciuitatem pontificali dignitati magis conuenientem. Vicit demum Cœleſtini ſententia, quòd ita velle Carolum regem intelligebat. Omnes igitur eo profecti, Cæleſtinum ipſum vt verum pontificem adorant. Eius autem coronationi interfuiſſe ducenta millia hominum Ptolemæus ſcribit: & ſe etiam affuiſſe fatetur, homines credo motos nouitate rei & ſanctitate viri, quòd homo heremita ad tantum dignitatis gradum non niſi diuinitus prouectus eſſe videretur poſt tam lõgam eligentium contentionem. Inito itaque pontificatu, duodecim cardinales ſtatim creat, viros integerrimos, quorum de numero duo heremitæ ſunt habiti. Verùm cum Cæleſtinus à priore vita ob pontificatum nequaquam declinaret, adeo benignus & facilis omnibus petentibus erat, vt eadem diuerſis concederet: vnde & cõtemptus dignitatis, & imminutio pontificatus oriebatur. Erat ſiquidem ob priuatam vitam, quam anteà in heremo duxerat, rebus agendis parum idoneus. Hanc ob rem de abrogatione eius mentio fieri cœpta eſt: maximè verò mortuo Latino cardinali viro optimo, cuius auctoritate Cæleſtinus tantum pondus adhuc ſuſtinebat. Verùm inſtantibus acriter cardinalibus quibuſdam, maximè verò Benedicto Caietano, viro in iure ciuili & canonico peritiſsimo vafroque, qui primum locum apud pontificem tenebat, vt ſe pontificatu abdicaret ne eccleſia Dei ob imperitiam gubernantis periclitaretur, de omittendo pontificatu cogitare cœpit. Hac autem eius leuitate & ſuperſtitione motus Carolus, hominẽ amiciſsimum Neapolim perducit, eiuſq́;

Pont. 199.

Aquilam.

 animum

animum à tanta fœditate rei amouere conatur, clamante vbique locorum populo se nolle alium pontificem quàm Cælestinum, idque ab eodem pontifice precibus & obsecrationibus contendente. Cui pontifex respondit, nil aliud se esse facturum, quàm quòd Deus vellet, quodque ipse è rep. Christiana esse censeret. Tum verò cardinales abdicationem hominis quærentes, vehementer instant, vt id quamprimum agat, proposito reipub. Christianæ discrimine, quod sua ignoratione imminere omnium ceruicibus ostendebant, affirmãtes omnia mala tum accidentia, die iudicij sibi imputatum iri. Motus his verbis vir sanctus & simplex, futurum se in eorum potestate dixit; modò id iure fieri posset. Quare cõstitutio omnium consensu facta est, licere pontifici abdicare se magistratu. Quam quidem constitutionem Bonifacius octauus eius successor postea confirmauit, quemadmodum libro sexto decretalium apparet. Tum verò Cælestinus ad priuatam vitam se redigens, alterius subrogandi pontificis cardinalibus ex instituto potestatem dat, pontificatus sui mense sexto. Atque ita Benedictus Caietanus plurimorum consensu pontifex creatus, Cælestinum ad hæremum abeuntem, ex itinere ad se retrahit, eundemque præfecto arcis Fumonis, quæ in Hernicis est, custodiendum tradit. Hac ratione motus, vt ipse dicebat, ne auctores seditionum aliquam calamitatem hoc duce ecclesiæ Dei aliquando inferrent, licet reuera hominis sanctitatem admirarentur. Vtcunque est, constat hominem ipsum magnæ ingratitudinis & calliditatis fuisse: quippe qui ambitionis causa & virum sanctum deceperit, dum eum magistratu se abdicare compulit, & captum vitam heremiticam appetentem, in arce Fumonis dolore animi ante tempus mori coegerit, anno vno, mense quinto post initum pontificatum. Sunt autem qui scribant Cælestinum post mortem adeo miraculis claruisse, vt plerunque in concilijs de eo in sanctos referendo habita mentio sit: fuisseque plerosque qui eum pro sancto colerent, & in catalogo confessorum recenserent. Eius autem celebritas quartodecimo calendas Iulij, qua die moritur, quotannis obseruatur ex institutione Clementis quinti Auenioni facta.

BONIFACIVS VIII.

Pont. 200.

Bonifacius octauus, natione Hernicus, patria Anagninus, Benedictus Caietanus antea vocatus, Neapoli pontifex creatur in vigilia natalis Domini M. CCXCIIII. vir quidem doctrina & experientia rerum insignis, Diu enim in curia versatus fuerat, & per omnes dignitatis gradus ad pontificatũ, non sine tamen ambitionis crimine peruenerat. Nam dum esset sancti Martini in montibus presbyter cardinalis, adeo dignitatem pontificatus exoptauit, vt nil ambitione & fraude prætermiserit, quod ad eam rem consequendam pertinere arbitraretur. Tantæ præterea arrogantiæ fuit, vt & omnes ferè contemneret, & gratias à Nicolao quarto & Cælestino V. factos reuocauerit. Gibellinos quoque mirificè persecutus est. Hinc oritur illa inter pontificem & Columnenses Gibellinos contentio, qui etiam Anagniæ contra pontificem factionis suæ partes fouebant. Hos itaque maximè verò cardinales duos, Petrum & Iacobum eiusdem familiæ viros insignes, calumniari cœpit, quod thesauros ecclesiæ in morte pontificum diripuissent, quodque libellos famosos contra se sparsissent. Scripserunt siquidem post illatam sibi iniuriam ad reges, ad principes, ad nationes de arrogantia Bonifacij, de ambitione, quod contra ius fasque pontificatus sedem occupasset, reiecto fraudibus Cælestino, eodemque in carcerem coniecto. Sunt enim qui scribant Bonifacium immisisse subornatores clanculum quosdam, qui noctu dimissa quasi cælitus voce in cubiculum Cælestini hominis simplicis, ei persuaderent, vt pontificatum dimitteret, si saluus fieri vellet. Citati autem cardinales cum nusquam apparuissent, Bonifacij pertinaciam veriti, Nepete enim secesserant vnà cum tota Columnensium familia, publico decreto scismatici habentur, beneficijs, dignitatibus, fundis paternis, castellis, oppidis priuantur: quam priuationem Bonifacius posteà in decreti formam retulit, vt libro apparet, quem sextum appellant. Sumptis deinde armis Bonifacius, concitatisque multis crucesignatis, eos opprimere conatus, Præneste, quò se cum Sciarra viro insigni eorum patruo receperant, obsidione cingit. Dilapsos inde, capto ac direpto Præneste Zagalorum & Columnam confugientes persequitur: vnde non ita multò post abire ob multitudinem hostiũ necesse fuit, à quibus hæc item castella diripiuntur, maximè verò Columnæ paternum solum. Cardinales autem inde quoque dilapsi, Reate petiuere. Sciarra verò apud Antium multum diuque in memoribus vixit, sæuitiam Bonifacij veritus: sed in piratarum manus incidens, remigio admotus multas calamitates perpessus est. quanquam sic quidem æquiore animo exilium pati mallet, quàm sæuitiem Bonifacij experiri, qui Gibellinos omnes vno odio persequebatur. Notum est illud certè, quo Procheto dixerit Genuensi archiepiscopo, ad pedes eius die cinerum prodeunti. Nam cum dici à sacerdote tum soleat, memẽto homo quia cinis es & in cinerem reuerteris, dixit mutatis quibusdam verbis, memento homo quia Gibellinus es, & cum Gibellinis in cinerem reuerteris: in eiusque oculos cine-

cinerem coniecit, non in caput, vt mos est. Eundemque ob nomen factionis, archiepiscopatu priuauit, licet postea in integrum restituerit, cum intellexisset cardinales Columnenses, quemadmodum ipse suspicabatur. Genuam non petijsse. Pulsis hoc modo Columnensibus, Bonifacius duplicem celebritatem & apostolis & euangelistis, & quatuor ecclesiæ doctoribus, Gregorio, Augustino, Hieronymo, Ambrosio statuit. Idem etiam dum in Vrbe veteri esset, beatum Ludouicum ex regia Francorum stirpe ortum, vtpote ex Carolo secundo, ordinis sancti Francisci professum, vt quidam volunt, in sanctos retulit. Idem quoque ecclesiam cathedralem sanctæ Cæciliæ Albiensis ciuitatis, canonicis sæcularibus pulsis inde, regularibus commisit, instante Bernardo Castaneto Albiensi episcopo. Edidit præterea sextum pontificij iuris codicem, suo iussu à tribus doctissimis viris compilatum, quibusdam decretis nouis à se additis. Vrbem quoque Eugubium, quæ Gibellinorum auspicijs ab ecclesia defecerat, breui recuperauit. Alberto duci Austriæ, imperij confirmationem bis terque petenti, negauit. Mortuo autem Iacobo Arragonio, cum Robertus Caroli filius Calabriæ dux in Siciliam traiecisset, Catinamque cœpisset, tantum repentè bellum exortum est, vt tota fere Italia tumultuaret. Nam & Siculi Arragonensibus fauentes, comparata classe, Philippum Roberti fratrem bello superant, & captum in carcerem conijciunt. Quare Robertus relicta Catina, re infecta, in Italiam reuertitur. Fredericus autem Arragon ex Hispania cum exercitu in Siciliam delatus, non solum Siciliam totam, verumetiam Calabriam recuperauit. In Etruria verò adeò cõtra Pisanos Genuenses exarserant, vt & Liburnum ceperint, incendioque euerterint: & naues onerarias in fluminis ostio demerserint, ne Pisanis nauigare liceret. Fiebant hæc in Italia cum magno prouinciæ detrimento, pontifice nullibi ad pacem conficiendam auctoritatem suam interponente. Et ne existimares tũ Deum cum hominibus pacem habuisse, tantus repentè terræmotus exortus est, quantus nunquam anteà: quo quidem multis diebus per interualla plurima durante, ædificia passim corruere. Reate pontifex tum erat cum tota curia, qui certè veritus ne ruina ædificiorum opprimeretur, casulam quandam ex tabularijs sublitibus, in medio claustro fratrum Prædicatorum, prato admodum lato, ædificari iussit: eoque in loco aliquandiu resedit, licet horrida sæuiret hyems. In celebritate namque sancti Andreæ hæc perturbatio exorta est, Apparuit tum quoque cometes, magnæ alicuius futuræ calamitatis indicium. Verùm Bonifacius post tantos & tam diuturnos terræmotus, ad se rediens, cardinales aliquot creauit, quorum de numero fuere archiepiscopus Toletanus, Richardus Senensis, Nicolaus Taruisinus, ordinis Prædicatorum magister, Ioannes Murro ordinis Minorum generalis Petrus Hispanus. Iubileum quoque idem retulit anno millesimo trecentesimo, quo plenam delictorum omnium remissionem his præstabat, qui limina apostolorum visitassent, ad exemplum testamenti veteris, licet primo quidem apud Iudæos huius longè alia ratio habita sit. Iubileum namque quinquagesimo quoque anno repetebant, quo debitores à creditoribus laxabantur. vt ait * Iosephus, & serui libertatem vendicabant: vnde libertatis nomen præ se fert tam animi, quam corporis. Nam liberi verè hi dici possunt, quibus peccata remittuntur. Idem etiam centesimo quoque anno obseruari mandauit. Ob hanc rem eo anno tanta vndique hominum multitudo Romam venit, vt vix incedere per vrbem, amplam quidem & vastam, liceret. Venerat & Romam Carolus Valesi comes, Philippi Francorum regis frater, qui filiam Balduini vltimi Constantinopolitani imperatoris in vxorem duxerat; à Bonifacioque impetrauerat, vt socero suo liceret imperium ipsum repetere, à quo depulsus fuerat. Fecerat id quidem libenter Bonifacius, quod ei in animo erat horum principum auxilio exercitum in Asiam transmittere, qui Hierosolymam recuperaret. Interim verò dum res ipsæ componerentur, & Carolum ipsum patrimonio sancti Petri cum omni potestate præfecit, & legatũ in Etruriam misit, qui nouas seditiones cõpesceret. Nam à Gibellinis & Guelphis, ad Albos & Nigros transierat. Verùm cum legatus nil proficeret, propositis etiã interdictis, Carolus Valesius eò pontificis mandato profectus, continere Florentinos nõ potuit, quò minus Albos nõ sine magna cæde ab vrbe sua pellerent. Albi enim Gibellini tum appellati sunt. Sed pontifex Hierosolymitanam expeditionem iam pridem meditatus, Apameensem episcopum ad Philippum regem Francorum mittit, qui hominẽ ad eam rem cohortaretur. Is itaque eo profectus cum nil precibus impetraret, minas quidam addidit. Hanc itaque ob rem iratus Philippus, hominem subitò in carcere conijcit. Quod vbi Bonifacius resciuit, eò statim misit Narbonensem archidiaconum, virum certè insignem, qui pontificis nomine Philippo mandaret, vt missum faceret episcopum Apameensem. Id si non impetraret, diceret audientibus omnibus regnum Franciæ ad ecclesiam deuolui ob contumaciam Philippi, & violatum ius gentium: adderetque anathema, & omnes Francos à iuramento regio absolueret. Fecit omnia quàm diligentissimè archidiaconus, ac regem compulit episcopum Apameensem dimittere. Rex autem aliqua ex parte iniurias sibi à pontifice illatas vlturus, edictum proposuit, ne quisquam è regno suo Romam proficisceretur, aut eò pecunias mitteret. Secundo verò post Iubileum anno, Carolus Valesius ad Carolum secundum consobrinum suum se contulit: cuius aduentu motus Fredericus

Iubilei ratio.

Antiquitatum lib. 3. cap. 14.

dericus

dericus Arrago pacem his conditionibus petijt & impetrauit, vt redditis quæ in Italia cæperat, ei Siciliam quoad viueret, retinere liceret. Verùm abeunte ex Etruria Carolo Valesio, Albi Florentia pulsi Forumliuij populariter commigrarunt: quorum de numero habitus est Dantes Aldegerius vir doctissimus, & sua vernacula lingua poeta insignis: qui postea redire in patriam persæpe conatus est, sed frustra adiuuantibus etiam Bononiensibus, & Canegrandi Veronensium domino, quo cum postea familiariter aliquandiu vixit. Sunt qui scribant Bonifacium hoc tempore Hermanni cuiusdam corpus apud Ferrarienses iam viginti annis pro sancto cultum, exhumari mandasse, ac comburi, habita de eius hæresi quã diligentissima inquisitione. Hunc ego è fratricellis fuisse crediderim, quorum secta tum maximè inualescebat. Interim verò Philippus rex Franciæ, Bonifacij arrogantiam iniquo animo ferens, habito apud Parisios ecclesiasticorum & nobilium magno conuentu, commemoratisque iniurijs à Bonifacio acceptis, eiusque ambitione & malis artibus ad occupãdum pontificatum, quem iniustè teneret, ad sedem apostolicam tum vt ipse dicebat, vacantem, futurumque concilium appellauit. Qua quidem re percitus Bonifacius, habito generali concilio, Philippum eiusque regnum Alberto imperatori subijcit, quem in initio pontificatus sui repulerat. Tum verò Philippus superbiam hominis domiturus. Sciarram Columnensem in portu Massiliæ cognitum à piratis redemptum, cum Guillelmo Nogaretio Gallo equite fidissimo Romam mittit, hac ratione (vt ipse palam dicebat) vt appellationem suam publicarent. Verùm ei longè alia mens fuit, nam Sciarra seruili habitu Latium ingressus collectis vndique amicis, Nogaretium cum ducentis equitibus Gallis mercede conductis è militia Caroli Valesij Ferentinum præmittit: qui inde ei, si opus esset, auxilium ferret. Ipse verò Anagniam clam noctu ingressus, adiuuantibus Gibellinis, quos Bonifacius diu multumque vexauerat, pontificem nil tale metuentem in domo paterna capit, refractis valuis, captumque Romam perducit, vbi quinto & trigesimo die pòst dolore animi confectus perijt, pontificatus sui anno octauo, mense nono, die decimoseptimo; sepeliturque in basilica Petri sepulchro à se antea extructo, quod quidem adhuc extat in sacello à se cõdito opere vermiculato. Idem quoque suggestum condidit cum porticu apud basilicam Lateranensem, in quo execrationes in cœna domini fiunt: quoque in loco & Philippum regem Franciæ, & Columnenses anathemate notauit. Moritur autem hoc modo Bonifacius ille, qui imperatoribus, regibus, principibus, nationibus, populis terrorem potius, quàm religionem inijcere conabatur: quique dare regna & auferre, pellere homines ac reducere pro arbitrio animi conabatur, aurum vndique conquisitum plus, quàm dici potest, sitiens. Discant itaque huius exemplo principes omnes tam religiosi, quàm sæculares præesse clero & populis, non superbè & contumeliose, vt hic, de quo loquimur, sed sanctè & modestè vt Christus rex noster, eiusque discipuli ac veri imitatores: & malint à populis amari, quã timeri, vnde tyrannorum pernicies oriri meritò solet. Sunt qui scribant hunc quoque discordias inter Italos aluisse: maxime verò inter Genuẽses & Venetos, populos quidem nauali prœlio satis potentes.

BENEDICTVS XI.

Pont. 201.

BEnedictus vndecimus, natione Italus, patria Taruisinus, Nicolaus antè vocatus, cardinalis Ostiensis, Romæ calendis Nouembris pontifex creatur. Hic enim ab ineunte adolescentia ordinem prædicatorum ingressus, tantum virtute & doctrina apud fratres suos valuit, vt eum per omnes magistratus ad Generalis dignitatem prouexerint. Vnde & pontifex creatus, magnum breui tempore virtutis suæ documentum præstitit. Ita enim vixit, vt post mortem inter beatos merito censeatur. Inito autem pontificatu Nogaretium & Sciarram, omnesque Anagninos cum his in capiendo Bonifacio sentientes, & citatos antea ad iudicium nec apparentes, grauiore anathemate notat. Cognita quoque regis Philippi causa hominẽ Bonifacij censuris irretitum absoluit, in gratiam præterea recipit Ioannem & Iacobum cardinales Columnenses, quos ingenti odio Bonifacius factionis Guelphæ studiosus, plus quã pontificem decebat, persecutus fuerat. His quoque bona restituit, à galero tantum rubeo, quo à Bonifacio priuati fuerant, sed breue tempus, abstinere sunt iussi. Compositis autem hoc modo in vrbe rebus, creatisque cardinalibus quibusdam, quorum de numero Nicolaus Pratensis ordinis prædicatorum est habitus, animum statim ad componendam Italiæ pacẽ adijcit. Verùm quia in Etruria magis, quàm alibi seditionibus laborabatur, eo Nicolaum episcopum Ostiensem cum summa potestate mittit: qui & nouos magistratus Florentiæ constituit, in illisque ædibus collocauit, quas nuper ad recipiendos magistratus ædificauerant, dominorum palatium nunc vocatur. Tum verò Nicolaus plura his sibi licere arbitratus, de reducendis exulibus mentionem facit: quod vbi ex animi sententia non impetrauit, proposito anathemate, Pratum se contulit. mortuo deinde non ita multò pòst Benedicto pontifice tumultuantibus in Etruria omnibus exules omnium ciuitatum in agrum

Bono-

Bononiensem conuenientes, primo ingredi Florentiam instituunt, atque ita clam noctu apud portam, quæ Bononiam ducit, mœnia nondum perfecta superingressi, vsque ad templum diuæ Reparatæ paulò antè inchoatum perueniunt. Verùm dum & prædam cupidè nimium quærunt, & amicos consulunt, quid maximè agendum censeant, hostibus suis sumendi animos, & capiendi arma tempus dant: à quibus non sine multorum cæde properè expelluntur. Conducto deinde Roberto Calabriæ duce, non solum sua tueri, verùm etiam aliena oppugnare ausi, Pistorium obsidione cingunt, adeò egregiè ab his, qui in præsidio erant defensum, vt eruptione facta, Robertum cum exercitu Pratum vsque repulerint. Benedicti autem viri optimi ac sanctissimi mens fuerat, pacata Italia, Tartaros, Syriam & Palæstinam ingressos iuuare, à quibus litteris & nuncijs ad tantam rem conficiendam continuò inuitabatur. Mortuus itaque Perusij (eo enim profectus cum curia fuerat) pontificatus sui mense octauo, die decimoseptimo, rem destinatam omittit. Sepelitur autem magna pompa, vt par fuit, in ecclesia fratrum Prædicatorum, nonis Iunij millesimo trecentesimo tertio. Fuisse autem Benedictum virum optimum ac sanctissimum, declarant miracula à se post mortem edita, sanatis ægrotis, pulsisque dæmonibus è cordibus obsessorum. Vacauit tum sedes à nonis Iunij vsque ad Nonas Iulij insequentis anni, licet cardinales in conclaui ob eam rem cõstituti, à Perusino populo impulsi persæpe sint, minis interdum additis, vt pontificem deligerent.

CLEMENS V.

Clemens quintus, natione Vasco, Burdegalensis episcopus, Bertrandus Gotho antea vocatus. Perusij à collegio cardinalium absens, post longam cõtentionem pontifex tandem creatur. Is autem electioni consentiens, ex Burdegala Lugdunum profectus, eò cardinales omnes ad se vocat: qui sine mora pontifici obtemperarunt, atque ita curia Romana in Gallias translata est, millesimo trecentesimo quinto: vbi etiam ad septuaginta quatuor annos remansit cum magno Christianorum incommodo, potissimum verò vrbis Romæ cuius templa magna ex parte ob solitudinem & situm corruere, absentibus his, ad quos quidem ea restituere pertinebat. Coronationi autem pontificis interfuere, & Philippus rex Franciæ, eiusque frater Carolus nuper ex Italia reuersus, Ioannes Britanniæ dux, qui ruina muri oppressus moritur, cum plerisque alijs, dum Pompa coronationis, vt fit per vrbem ducitur. Philippus quoque rex ea ruina aliqua ex parte debilitatus est. Pontifex autem in tanta trepidatione ex equo deturbatus, solum carbunculũ ex tiara amisit, precij aureorum sex millium, vt quidam scribunt. Peracto deinde solenni sedatisque rebus omnibus, Clemens multos cardinales Gallicos tum creat, ex Italia nullũ, licet Ioanni & Iacobo Columnensibus dignitatem cardinalatus integram restituerit. Tres præterea cardinales cum senatoria potestate Romam misit, quorum auspicijs vbrs ipsa atque Italia gubernaretur. At verò cum cerneret Genuenses & Pisanos inter se grauissimo bello implicitos, interimque Sardiniam à Sarracenis occupatam esse, insulam hac cõditione Frederico Siciliæ regi concessit, vt primo quoque tẽpore eam pulsis inde hostibus recuperaret. Veneti autem cũ Carolo secundo contra imperatorem Constantinopolitanum fœdus ineuntes, eò Rasianum regem perpulere, millesimo trecentesimoseptimo, vt orthodoxæ fidei rationem a Romano pontifice petierit. Verùm cum postea Veneti ac Carolus refrixissent, Rasiani ipsi malo exemplo sententiam mutant. Interim verò apud Nouarienses noua hæresis à Dulcino & Margarita inuenta est, qua mares & feminæ simul habitantes, in omnem libidinem prolabebantur. Fraticelli hi sunt appellati, quos opprimere Clemens conatus, eo statim milites quosdam cũ apostolico legato misit, qui eos in alpibus positos, partim inedia & frigore, partim armis oppressit. Dulcinus autẽ & Margarita viui capti, membratim lacerantur: eorumque ossa cõbusta dissipantur. Rescitum quoque eodem fere tempore est, Templarios olim Christi milites, à nostris ad Sarracenos defecisse. Hanc ob rem interfecti illi sunt, qui comprehendi potuere: eorumque bona partim Rhodijs militibus qui insulam paulò antè occupauerant, partim verò nouis religionibus sunt attributa. Iudæos quoque Philippus rex Franciæ cum singulis vestimentis è prouincia sua deiecit, direptis eorum bonis ob maleficia quædam & auaritiam. Verùm cum non ita multò post Albertum imperatorem Ioannes ex fratre nepos interfecisset, omnes fere ciuitates Cisalpinę Gallię dominos sibi eos delegere, quos antea capitaneos habuerant. Capitaneos enim præfectos vrbium vocant, vt Verona Scaligeros, Mantua Passerinos, Patauiũ Carrarienses. Estenses autẽ iampridem dominatu Ferrariæ potiebantur, sed tunc potissimum Mutinam in potestatẽ suam redegere. nec indignatus est Carolus secundus Neapolitanus rex, Beatricem filiã Azoni Marchioni Estensi vxorem tum collocare. Verùm Friscus eius filius nouercam sibi super inductam cernens patrem in carcerem coniectum necat, Ferrariaque potitur, impetrato à Venetis auxilio ad expugnandum Thealdum, castellũ (ita accolæ vocant) ponti impositum. Tum verò cardinalis cognomento

Pont. 202.

Templarij ad Sarracenos defecerunt.

Pelagura,

Pelagura, Bononiam à Clemente missus, Venetis sub anathematis pœna imperat, vt à re Ferrariensi abstineant. Optabant quidem Ferrarienses ipsi ditioni ecclesiasticæ subesse. Hanc ob rem Veneti maturandum rati, castellum die noctuque oppugnatum tandem capiunt: quo facto, Friscus ipse vindictæ cupidus, dimidiam Ferrariæ partem incendit, potissimùm verò eorum domos, qui rebus nouis studere videbantur. At ciues tantam iniuriam non diutius laturi, sumptis armis Frisco dominatu eiecto, Venetis sese dedunt, cum cernerent se ab his egregiè defendi posse. Quare Pelagura indignatus, cruce signatos in Venetos & Ferrarienses vndequaque properè ad se vocat. Clemens verò cognita Venetorum contumacia & regnãdi cupiditate, eis anathemate notatis sacra interdicit: pro seruisque direptis eorum bonis, vbicunque locorum reperirentur, haberi iussit. Quamobrem gens ipsa mercaturæ admodum dedita, & in Anglia & in Gallia maxima imcommoda perpessa est. Alios præterea cardinales in Etruriam bellis tumultuantem pontifex misit, qui Roberto Calabriæ duci, Florentinis ac Lucensibus reliquisque prouinciæ populis mandarent, vt oppugnaro Pistorium desisterent. Paruere tum omnes præter Florentinos & Lucenses: qua re his quoque à sacris interdictum est. Verùm abeunte Roberto Auinionem salutandi pontificis causa, Pistorienses diutino bello fatigati, deditionem tandem fecere. Cepræ vrbis Florentini & Lucenses mœnia euertunt, fossas complent, agrũ sibi diuidunt: à sanguine tamen ciuium temperatum est. Solum vrbis vtrique populo commune remanet. Quod quidem Florentini non ita multò pòst contra fœdera inter se & Lucenses inita occuparunt, ducto circunquaque muro, eliminatisque fossis. Iidem præterea vt omnia circunquaque tutiora haberent, Acianum gentis Vbaldinæ castellum in agro Mugellano positum, emptum pecunia diruunt: in planoque haud longè Scarpariam, vt paucis ante annis in valle Arni Castelfrancum & sanctum Ioannem, condunt. Missus tum quidem in Etruriam Neapoleo cardinalis Vrsinus, qui res ipsas componeret, spretus à Florentinis & Lucensibus, eò iræ prorupit, vt anathemata & interdictum publicè continuaret. Hanc ob rem Florentini clerum ipsum grauissimis exactionibus diu multumque vexarunt. Vsi præterea hac sæuitia sunt: nã Cursium Donatum ciuem egregium & de rep. benemeritum, interfecere, quia Hugutionis Fagiolani filiam in vxorem duxerat, adeo nobilitatem odio habebant. Verùm cùm postea Pelaguram legatum in recuperanda Ferraria castelloque Thedaldo à Venetis occupato iuuissent, à pontifice in gratiam recipiuntur, millesimo trecentesimo nono.

Eodem verò anno Carolo secundo rege Neapolitano mortuo, filius Robertus in regnum à pontifice missus, Bononiam ad Pelaguram proficiscitur: quem statim ecclesiæ nomine tumultuanti Ferrariæ præfecit. Is autẽ Neapolim iturus, Degũ Catelanũ virum insignem, cum cohorte equitum in præsidio reliquit. Qui vbi continere Ferrarienses vrbis & minis in officio non posset, equites ex arce in ciues dimisit: quorũ de numero multos certe trucidauit. Ad octo nanque & viginti ex optimatibus Estensium dominatum appetentes laqueo necauit. Eodem verò tempore Henricus Lucemburgensis à Germanis imperator electus, hac quidem lege à pontifice confirmatur, vt intra biennium coronam Romæ habiturus, Italiam ingrediatur. Hoc autem animo id egerat pontifex, vt imperatoris aduentu motus Italici comprimerentur. Imperator itaque omnia se facturum pollicitus, oratores statim in Italiam ad populos & principes mittit, maximè verò ad Florentinos, qui tum Arretinos vexabant: petitque vt sibi & exercitui suo hospitium in vrbe parent, ac vexare Arretinos desinant respondere tum Florentini, tantum quidem principem imprudenter agere, qui barbaros in Italiam ducere conetur, quam ipse imperij causa à barbaris tueri deberet. Arretinis præterea imperatorem ipsum non benè consulere, quos sciret Guelphos quidem ciues suos expulisse: exules enim ab imperatore restitui consueuisse, & extorres retineri. Ferunt tum Dantem Florentinos cæcos appellasse, quod imperatori tam insulse respondissent: quo certè nil poterat esse magis à republica sua alienum: maximè autem tanto principe cum tanto exercitu hostili animo aduentãte. Animos siquidem eis dabant Roberti regis promissa, qui in regnum proficiscens, factionis Guelphæ defensorem acerrimum vbique se futurum pollicitus erat. Imperator autem ad Taurinos alpes transgressus, in plana descendens, omnes ferè ciuitatum principes honoris causa obuios habuit. Duæ tum præerant Mediolani factiones: quarum altera Turrianorum, altera vicecomitum habebatur. Guelphis præerat. Guido Turrianus populi capitaneus, vt gentis vocabulo vtar: Gibellinis verò Maphæus Vicecomes. Veritus autem Guido, ne Vicecomes Henrici gratiam ob factionem præoccuparet, contracto exercitu in agro Mediolanensi castra ponit, visurus, vt ipse dicebat, quinam vrbem se inuito ingrederentur. Tum verò Maphæus nuncijs imperatorem ipsum properè Mediolanum vocat, ad vrbem, vt ipse dicebat, imperij Romani domicilium. Henricus itaque copias vrbi admouens, magnos tum quidem tumultus ingresso iam Guidone concitauit, quos statim rebus hoc modo compositis repressit, vt Guido Vercellis potiretur, Maphæus verò equitum suorum dux & præfectus haberetur. potitus Mediolano imperator omnes fere ciuitates statim in deditionem accepit, præter Alexandrinos. Coronam itaque ferream Mediolani accipiens, quam modo etiam de more capere debuerat, tãta

ciues

ciues impensa vexauit, vt grauata onere plebs, quæ libertatem sperabat, arma sumpserit. Tum verò Germani cum ab vtraque factione suos cædi viderent, ex suburbijs vrbem ingressi, factionum capita aduocant. Galeatius autem Maphei Vicecomitis filius, relicto domi genitore, cum magna clientum manu ad imperatorem proficiscitur, ostenditque Turrianos tyrannidem vrbis affectantes, tantum tumultus concitasse. Hanc ob rem Germani cum Gibellina factione in vnum conuenientes, Turrianos nonnihil apud plateam sanctæ Mariæ nouæ resistentes ab vrbe pellunt: qui Guidone suadente, Vercellas populariter petunt. Ex hac autem factione ad triginta interfecti referuntur, quorum de numero quattuor Turriani fuere. Mouens deinde in Cremonenses & Cremenses Henricus, qui Gibellinos eiecerant, Guelphos ad supplicium vocat, sed libera Cremonensium deditio, Henricum mitiorem reddidit. In Gremenses aliquantulum sæuitum est, & eorum mœnia funditus euersa sunt. Parmenses autem timore perculsi, qui Giberto Corrigia suadente, Rubeos in vrbem acceperant, pulsis Guelphis imperatoris vicarium recipiunt. Tutati sunt aliquandiu se Brixiani. Verùm cum acriter ab Henrico oppugnarentur, noctu ad Montana confugientes, vacuam cultoribus vrbem reliquere. Ingressi itaque Germani, vrbis mœnia confestim demoliuntur. His autem vicinorum calamitatibus perterriti Mantuani, Veronenses, Vicentini, Patauini, Taruisini, Veneti, mandata imperatoris statim fecere. Placentini quoque pulso Alberto Scoto Guelphorum duce, imperatoris præfectum suscipiunt. Compositis itaque hoc modo Cisalpinæ Galliæ rebus imperator Amedeo Sabaudiæ comite Pisanorum Genuensiúmque oratoribus subsequentibus, per Placentinos iter faciens Genuam proficiscitur. Quo etiam non ita multò pòst applicuere & legati Roberti Neapolitani & Frederici Siculi regis: illi simulatam, isti veram amicitiam præ se ferentes. Nam Robertus rex marescallum suum cum duobus millibus equitum in Etruriam miserat, qui Florentinis & Lucensibus, si opus videretur, contra imperatorem auxilio essent. Verùm Henricus Pisas classe delatus, præmissis terrestribus copijs, maximis incommodis Lucenses afficit. Libuit hactenus commemorare hæc incommoda Italis illata, quorum omnis culpa à quibusdam in Clementem transfertur, qui Henricum impulerit cum exercitu Italiam ingredi. Sunt tamen qui scribant id ex vtilitate prouinciæ à Clemente factum ob intestina mala, quæ quotidie cum magna hominum cæde in vnaquaque ciuitate, imò in quouis paruo etiam castello, committebantur. Cædebantur ciues, necabantur senes, allidebantur infantes, nec vllus crudelitatis modus inerat: vnde Clementi placuit, quod scriptum apud Homerum est, vnus sit princeps, ad quem omnia referantur. Henricus autem Romam versus iter arripiens, cum quingentis equitibus Ludouicum Sabaudiensem Amedei filium præmittit, qui certè apud Stephanum Golumnam non longè à Lateranensi palatio diuertens, magnum Vrsinæ factioni timorem iniecit. Henricus tamen Viterbium primo, inde Romam veniens, effuso obuiam honorato quoque cum vrbana multitudine perbenignè suscipitur. Coronatus deinde à tribus cardinalibus, Romanos omnes in verba sua, vt mos est, iurare compulit, edito ingenti conuiuio, cui omnes ciuitatis proceres, exceptis dumtaxat Vrsinis, interfuere. Ne tamen in tanta celebritate quicquam tumultus ob concitatas hominum mentes oriretur, milites suos in theatris, thermis locisque munitis pro statione collocauit: quibus præsidijs adeò confisus est, vt ausus sit etiam tributum insuetum à populo exigere. Qua ex re omnes vtriusque factionis ciues ad Vrsinos confugiunt: qui ædes suas prope Tiberim & Hadriani pontem sitas, validis præsidijs communierant. Tum verò imperator ira percitus, sagittarios nauales, à Pisanis missos, in vrbem contra Romanos vocat, quos certè nil tale metuentes, Ioannes Roberti regis frater, qui suas nauales copias sub Auentino collocauerat, facile in fugam vertit: & intromisso equitatu haud longè in statiuis collocato, populo Romano adiuuante, imperatorem ipsum Tibur abire coegit. Discessit & Ioannes Roberti frater cardinalium iussu, vrbemque pacatam reliquit. Henricus autem Perusio iter faciens, cum Arretium peruenisset, Robertum regem maiestatis reum facit: citatumque nec apparentem regno priuauit, improbante eam rem Clemente, quo in loco nequaquam idoneo tantam rem, nec ad se pertinentem peregisset: pontificis enim proprium esse dicebat, regnum Siciliæ cis & vltra Pharum dare & adimere. Mouens Arretio imperator in Florentinos & Lucenses eum Roberto sentientes copias ducit. Verùm cùm vrbem oppugnare non posset, occupato Bonitio, eodemque munito, Senensibus bellum indicit, qui auare nimium ac malignè commeatus ei subministrabant. At verò cùm ægrotare cœpisset, ad Marcereti balnea se contulit, vnde multo imbecillior quàm anteà ad Bonconuentum redijt: vbi post aliquot dies moritur, non sine suspicione dati à Florentinis veneni, subornato pollicitationibus & præmijs monacho quodam, qui ei Eucharistiam veneno illitam dederat, vt nonnulli scribunt. Pisani autem mortuo imperatore Florentinorum potentiam veriti, Hugutionem Fagiolanum ducem sibi ac tyrannum deligunt: qui paulò pòst ab equitatu cum Henrico militare solito adiutus, Lucenses agris mulctatos, in potestatem suam redegit. Clemens verò ad cætera mala, quæ Italia patiebatur,

audito incendio basilicæ Constantinianæ vehemẽter indoluit: pecuniasque clero ac populo Romano misit ad templum restituendum, licet eo anno tanta caritate penuria rerum laboratum in regno sit, vt vix ad cibum & potum satis pecuniarum haberet. Quæ quidem mala & frequentes eclipses solis cometesque portendebant, & ipsa pestis, qua fere vbique tum laboratum est. Clemens autem cum animum ad componendum ecclesiæ statum adiecisset, sacris ordinibus ter habitis, & plerosque cardinales viros optimos creauit, & tribus concilijs diuersis in locis varijsque temporibus habitis, multa prudenter & maturè egit. Nam & Dulcini sectam ecclesiasticos impugnantem, vt dixi, perdomuit: & Templarios sustulit in maximos errores prolapsos, Christum scilicet abnegantes, eorumque bona Hierosolymitanis militibus addixit: & regi Franciæ apud Pictauium quædam inhonesta petenti, quò minus id impetraret, restitit: nam & damnari Bonifacium, & absolui Nogaretium ac Sciarram petebat. Primum certe nunquam obtinuit, secundum postremo impetrauit, pollicente Nogaretio se iturum pœnitentiæ gratia contra Sarracenos. Quam quidem expeditionem Clemens ipse maximè optabat, vt ex eius concilijs apparet. Prætérea verò & Cælestinum quintum approbatis eius miraculis, in sanctos retulit sub nomine Petri confessoris: & librum Clementinarum à se compositum in Viennensi concilio edidit. Deinceps verò varijs ægritudinibus afflictatus: nunc dysenteria, nunc stomachi ac laterum dolore cruciabatur, octauo pontificatus sui anno, mense decimo, die quintodecimo moritur. Vacat tum sedes annis duobus, mensibus tribus, diebus septemdecim, dum non satis inter cardinales constat, quem potissimum deligant. Nec minor quidem discordia inter electores imperij tum fuit mortuo Henrico, cum alij Ludouicum Bauariæ, alij Fredericum Austriæ duces proponerent. Quibus inter se prœlio concurrentibus, superato Frederico, tanta superbia Ludouicus elatus est, vt absque auctoritate Romanæ sedis & imperatorem se appellauerit: & ita Vicecomitibus in Cisalpina fauerit, vt Mediolano potiti sint, quò ei facilius Romam proficisci liceret ad coronam auream, vt mos est, accipiendam. Tum verò Etrusci omnes, ac maximè Guelphi trepidare cœperunt, quod cernebant Ludouicum imperatorem omnia imperij iura, adiuuantibus Vicecomitibus & Hugutione Fagiolano Pisanorum & Lucensium tyranno, breui repetiturum. Hanc ob rem & Guidonem Petramalam episcopum Arretinum ac dominum, & Philippum Tarentinum principem Roberti regis fratrem, in partes suas pollicitationibus & muneribus pellexerunt. Multum enim Philippus equitatu & disciplina rei militaris tum valebat.

ANNOTAT.

Clemens papa V. comitiorum pontificalium legibus à Gregorio X. editis confirmatis, nonnulla addidit, seu suppleuit in generali concilio Viennensi, quæ etiam supra annotaui, à Ioanne papa XXII. in libro Clementinarum primo, titulo tertio de electione, & electi potestate, cap. Ne Romani pontificis &c. postea registrata. Postremo Clemens VI. bullam de moderatione legis cibariæ cardinalium, in conclaui reclusorum fecit, quæ in libro ceremoniali extat. De quibus omnibus latissimè in libris, quos de varia creatione Romani Pont. scripsi, disserui.

Ratio creandi Romani pontificis.

Rationem verò, qua Romani pontifices deinde creari consueuere breuibus subijcere placuit, vt nihil postremò desit, quod accuratus lector desiderare possit. Est autem eiusmodi.

Patres conclaue ingressi diem integrum sequentem formandis legibus impendunt, ad sanam Romani pontificis administrationem maximè necessarijs, quibus patrum quisque subscribens iureiurando votoq́ promittit obtemperaturum se illis, si pontifex factus fuerit. His actis stato quodam die prima comitia indicuntur. Mane autem eius diei patres omnes induti pallijs, à summo deorsum apertis, quas croccias vocant, in capellam vbi corpus Christi asseruatur conueniunt. Ibi diuina spiritus sancti rite sacra celebrantur. Quibus absolutis, suo loco disponunt se per subsellia. Quisque autem quos eligere decreuit, in codicillo ante describit, huncq́ suo annulo obsignat. Inde tres ex patribus ad altare ascendentes, Decanus videlicet, presbyterorum, & diaconorum primi calicem, in quo eo die, sacra facta sunt, ad medium altaris constituunt, custodes ipsi omnium ac inspectores astantes. Posthæc eodem ordine procedunt & reliqui patres, atque ante altare in genua procidentes, codicillum sigillatim in calicem dimittunt. Id autem postquam ab omnibus factum est, tres illi, quos dixi, calicem ipsum ad cæteros inferius consedentes, sublatum altius ostendunt, consistentes in subselliorum medio, vnde spectari, & audiri à circumstantibus possint: numerant mox codicillos quorum, vt conuenisse numerus inuenitur, singuli à Decano aperiuntur, & leguntur, ac diacono proximo pronuntiandi traduntur. Patrum quisque papirum tenens, ac pugillare, quos quisque eligit, chirographo annotatus. Nullus autem ex Alexandri III. constitutione pro pontifice haberi potest, nisi qui duarum partium ex cardinalibus integra suffragia tulerit. Qui numerus si ex codicillis adimpletur, tum pontifex creatus est: sin minus, liberum est cuique quem voluerit patrum, non electum à se scripto, voce eligere, quæ electionis ratio accessus appellatur. Rarum est quempiam ex solis codicillis eligi, vocum accessio conficere totum opus solet.

Alius

Alius eſt quæ creandi pontificis mos, qui per adorationem dicitur. Hoc autem eſt cùm duæ partes cardinalium non expectato, vt vocant, ſcrutinio, ſed voce tenus omnium conſenſu, & voluntate quempiam ex cardinalibus in Romanum pontificem ſalutant, atque venerantur. Qua ratione Iulius III. Marcellus II. & Paulus etiam IIII. renuntiati fuerunt.

IOANNES XXIII.

IOannes vigeſimus tertius, Iacobus Caturcenſis anteà vocatus, epiſcopus Portuenſis, poſt longam viginti trium cardinalium altercationem Lugduni pontifex creatus, nonis Septembris in eccleſia cathedrali coronam pontificatus accepit. Inde verò Auinionem cum curia profectus, octo cardinales in ieiunijs quattuor temporum aduentus Domini creauit: quorum de numero fuit Iacobus Caturcenſis eius ex ſorore nepos, & Ioannes Caietanus ſancti Theodori diaconus cardinalis è gente Vrſina. Præterea verò in ſanctos confeſſores retulit Ludouicum epiſcopum Toloſanum, quondam Caroli regis Siciliæ filium. Sunt tamen qui hoc Bonifacio octauo aſcribant, vt antea dixi. abdicare autem ſe epiſcopatu & ſacerdotio compulit Hugonem Caturcenſem epiſcopum, priuatum omnibus pontificalibus inſignibus, anulo, mitra, cappa, pileo, camiſcaque Romana. Priuatum autem, degradatum (vt iſtorum vocabulo vtar) ac curiæ ſeculari traditum, omnibus cruciatibus coactum eſſe vitam cum morte commutare, quòd in pontificem coniuraſſet. Eccleſiam verò Toloſanam, quam vnicè dilexit, ad archiepiſcopatum tranſtulit: cuius quidem caſtella ſex in ciuitates erexit, vt haberet archiepiſcopus Toloſanus, quibus cum dignitate præeſſet. Diœceſes quoque archiepiſcopatui Narbonenſi aſcripſit, Limoſam & abbatiam ſancti Pontij. Adeo præterea rebus nouis pontifex ipſe ſtuduit, vt & ſimplices epiſcopatus bifariam diuiſerit, ac diuiſos in vnum redegerit: & abbatias in epiſcopatus & epiſcopatus in abbatias vicisſim tranſtulerit. Nouas quoque dignitates, noua collegia in eccleſijs conſtituit ac conſtituta prius in aliam formam tranſtulit. Hac tamen gratitudine vſus eſt, quòd Clementinarum editionem confirmauit, mandauitque doctoribus omnibus publicorum gymnaſiorum, vt librum ipſum publicè legerent. Ordinem autem Grandimontenſem, quorundam improborum factionibus labefactatum, in meliorem formam redegit, amputatis his quæ ordini obeſſent, additiſque inſtitutionibus quibuſdam, quibus tanta religio conſtaret. Cum verò Cæſar Auguſtanam eccleſiam admodum diligeret, eam in Metropolitanam erexit, quinque cathedralibus eccleſijs ex vndecim, quæ Tarraconenſi ſubſunt, huic aſsignatis. Inſtituit & nouum ordinem militum, qui militare ſub Chriſto dicerentur in Luſitania, quæ Portugallia dicitur, qui Sarracenis reſiſterent, Bæticam & Africam incolentibus. Bætica apud antiquos ea pars Hiſpaniæ dicebatur, quæ ad mare mediterraneum vergit, noſtris temporibus Granatæ nomen obtinens à cocco, vt arbitror, quo ea pars Hiſpaniæ maxime abundat. Coccum autem nunc granum vocant, vnde lanæ inficiuntur. Huius autem ordinis, quem diximus à pontifice conſtitutum, caput in maritimo Siluenſis diœceſis oppido repoſitum eſt: militibuſque omnia bona templariorum, annuente rege Portugalliæ conceſſa ſunt, quo liberius militiæ CHRISTI vacarent. Cuius cenſor & moderator eſt abbas Alcoaſiani monaſterij Ciſtercienſis ordinis Vlyxiponenſis, qui & conſcribendi & exauctorandi milites facultatem habet. Deinceps verò duos Thomas in ſanctos retulit, Thomam ſcilicet epiſcopum Herferdenſem virum nobilem genere, probatum moribus, doctrina inſignem, miraculis clarum; & Thomam Aquinatem ordinis ſancti Dominici doctorem præcellentem, de cuius vita & ſcriptis multa ſuperius annotauimus. Creatis deinde ſeptẽ cardinalibus ſecunda ordinatione, milleſimo trecenteſimo vigeſimoſecundo, ſtatim edictũ propoſuit, quo eos declarauit pertinaces & hæreticos, qui affirmarent Chriſtũ eiuſque diſcipulos nihil priuati vel proprij habuiſſe, quod certè non multum cum ſacra ſcriptura conuenit, quæ multis in locis teſtatur Chriſtum eiuſque diſcipulos ac veros imitatores nil proprij habuiſſe, vt illud euangelij: Qui non vendiderit omnia, quæ habet, & pauperibus dederit, non poteſt eſſe dignus me diſcipulus. Præterea verò hæreticum putauit eſſe, ſi quis affirmaret ipſis diſcipulis vendendi, donandi, teſtandi, acquirendi ſuopte ingenio ius non competere, quod ad religionem euntes, in alterius arbitrium tranſeant: vnde fit vt domini mancipia non ſibi, ſed domino acquirant: vel acquiſita prius ex arbitrio & mãdato eius pauperibus diſtribuant. Harum autem inſtitutionem litteras apoſtolicas ad gymnaſia publica tranſmiſit, ne amplius ſcholaſtici ea de re diſputare auderent. Damnauit præterea gloſſulam quandam Fratris Petri ordinis Minorum, qui conuentum quendam tertij ordinis ad imitandam Chriſti paupertatem animauerat, quorum de numero multi damnati & exuſti fuere. Habita præterea conſtitutione, vt eorum vocabulo vtar, decem cardinales creauit: inter quos Ioannis Columnæ & fratris Matthæi è gente Vrſina ordinis Prædicatorũ, ratio eſt habita.

Pont. 203.

Matth. 19.

Dum hæc à pontifice agerentur, Florentinus exercitus ingenti clade nõ longe à monte

Catino ab Hugutione Fagiolano ſuperatus eſt. Verùm Lucenſes non diutius tyrannidem Hugutionis laturi, capta occaſione, Nerium eius filium vrbe eijciunt, dum Caſtrucium virum domi nobilem & manu promptũ, quem in carcerem cõiecerat ob prædam ex hoſtibus captam ad ſupplicium ducit. Pulſus itaque Luca Nerius, patrem in Lucenſes concitat, cui quidem ex vrbe in hoſtem prodeunti, Piſani ſtatim clauſere portas. Is autem cum filio ad Malaſpinas confugiens, tentato ſæpius, ac fruſtra ad tyrannidem reditu, tandem in Flaminiam ſolum paternum pontifice iubente redijt. Atque ita Caſtrucius ab extrema calamitate ad ſummam felicitatem perducitur: è carcere enim ad dominatum ciuitatis Lucenſis traductus eſt. At verò pontifex intelligens & Eſtenſes, pulſo præſidio eccleſiaſtico, omnino Ferraria, & Vicecomites, adiuuante Ludouico Bauaro Mediolano potitos eſſe: omiſſis, vt ipſe dicebat, ad tempus Eſtenſibus, Vicecomites interdictis notauit, magis in Ludouicum, qui titulos imperij ſibi vſurpabat, quàm in Vicecomites inuectus. Eodem quoque tempore Gibellini Genuenſes à conciuibus ſuis Guelphis pulſi, adiuuante Roberto rege, cuius poteſtati ciuitatem commiſerant, Sauonam populariter migrauere. Hos poſtea etiam extorres bello inſequens Robertus, dum in Gallias traijcit, vnà cum Sauonenſibus in poteſtatem ſuam redactis, aliquandiu malè habuit. Pontifex autem intelligens diſceſſu Roberti Guelphos vbique opprimi, Carolum Valeſij comitem, Franciæ regis Philippi filium, in Italiam mittit, qui Guelphis præſidio eſſet: & his potiſsimum qui apud Vercellas cum Turrianis erant, vrbis ditione potitis. Verùm ſuperueniente Ludouici imperatoris iuſſu Galeatio Vicecomite ante aduentum Caroli, Turriani Vercellis pelluntur, eaq; vrbs in poteſtatem Vicecomitum redigitur: Potitur & Caſtrucius non ita multò pòſt Piſtorio, vt Guido Patramala paulò antè Tiferno, Florentinis aduerſantibus. Sed Caſtrucius Galeatij Vicecomitis auxilio fretus, (nam Accium filium cum mille & quingentis militibus ei auxilio miſerat) Florentinos magna clade ſuperatos ad mœnia vſque perſequitur.

Tum verò pontifex videns in Bauaro turbandi omnia principiũ ineſſe, ei ſacra interdicit more ſolenni, vt fieri conſueuit: Guidonemq́ue Patramalam poſt occupatum Tifernum, ſacerdotio exauctorauit. Cortonam quoque à diœceſi Arretina ſeparatam in ciuitatem erexit, creato Ioanne Viterbienſi Cortonienſium epiſcopo. Interim autem Nicolaus Eſtenſis Ferrariæ dominus, Argentam Rauennatis eccleſiæ oppidum vi occupat, adiuuante Baſſarino Bonacolſio vrbis Mantuæ tyranno, qui ſororem Nicolai paulò antè in vxorem duxerat. Hi etiam iunctis ſimul copijs Bononienſes aggredi ſunt auſi, ſed à Betrando eccleſiæ copiarum duce ſuperati, cum magno incommodo abiêre, non ita multò pòſt à pontifice anathemate notati. Ferrariæ præterea interdictum ſacris, donec Argenta redderetur. Caſtrucius verò adeo Florentinos tum vexabat capto oppido Signa, vnde frequentes incurſiones in eos faciebat, vt deſperatione rerum adducti, Carolum Roberti filium in dominum vocauerint. Tum verò Ioannes pontifex Ioannem Vrſinum in Italiam properè mittit, qui Florentinos & Guelphos omnes in Bauarum confirmaret, iam alpes cum magnis exercitibus tranſeuntem. Is autem Romam iter facturus, primo Mediolanum proficiſcitur, Gibellinorum precibus motus. Verùm cùm accepta ferrea corona pecunijs indigeret, atque eas à populo exigeret, quem Galeatius tuebatur omnibus. Vicecomitibus in carcerem coniectis, quatuor & viginti ciues deligit, quàm remp. adminiſtrarent addito præfecto, quem ex gente ſua vrbi præfecit. Bauarus tamen poſtea Caſtrucij precibus motus, Vicecomites omnes incolumes dimiſit, dum Lucæ eſſent, vbi imperator à Lucenſibus magna cum benignitate ſuſceptus eſt. Inde verò abiens, comitante cum mille & quingentis equitibus Caſtrucio Romam peruenit: apud ædes Laterani iuſſu cleri populiq́ue Romani à Stephano Columna coronatur. Præerant tum vrbi duo ex nobilitate Romana, quos Romani imperatoris vicarios appellabant. Tum verò cùm Nicolaus comes alter collega abeſſet, Stephano ea ſors obtigit. Coronatus imperator, Petrum Corbarienſem ordinis Minorum, ex Reatino agro oriundum, pontificem ſtatim creat, Ioannis vigeſimi tertij, æmulum futurum, hominem quidem humili loco natum, ſed doctum, & ad res agendas aptiſsimum. Habuit hic primo vxorem, qua renuente ac reclamante, religionem & habitum ſancti Franciſci ſuſcepit. Creatus itaque pſeudopontifex, ac Nicolaus quintus appellatus, ab imperatore & his, qui tum cum eo aderant, vt verus Chriſti vicarius conſalutatur. Creauit is quoque cardinales & epiſcopos homines ſuijpſius conſimiles.

Interea verò cùm equites Galli in præſidio Florentinorum relicti, noctu inſidijs Piſtorium occupaſſent, Caſtrucium Roma abire confeſtim cogunt: qui primo iunctis cum Vicecomitibus copijs, Piſas Lucamq́ue peruenit: inde verò in Piſtorium mouens, ciuitatem diu obſeſſam fame ad deditionem tandem compulit. Subſequens autem Caſtrucium cum exercitu Bauarus, Viterbij antipapam reliquit, Florentiam oppugnaturus: quam fortaſſe occupaſſet, ni Caſtrucio graui morbo ex immenſis laboribus contracto, mori contigiſſet. Bauarus tamen tanti accepti beneficij immemor, eius filios Piſis ac Luca expulit, dum in ciuitatibus præſidia diſponerent, vrbibuſque ipſe potitus eſt. Mortuo quoque eodem tempore Galeatio Vicecomite, eius filij ad Bauarum confugiunt, hominẽ rogantes,

vt acce-

vt accepta grandi pecunia, quam ipsi pollicebantur, se in patriam remittat. Tum ille pecuniæ admodum cupidus, Accium in patriam remittens, Marcum fratrem tandiu obsidem apud se detinuit, quandiu ei pecuniæ redderentur. Verùm Bauarus relicto Pisis antipapa. Marcoque Vicecomite, Mediolanum profectus, in Germaniam iturus, nequaquam ab Accio in vrbe recipitur paternarũ iniuriarum memore. Germani autem milites, qui in Etruria Marcum Vicecomitem obsidem retinebant, cognita hominis virtute, in eius verba iurauere, ex captiuo ducem creantes: qui statim dedentibus arcem Castrucianis militibus, Luca potitus est. Verùm non ita multò post absente Marco, Germani milites mutata sententia, Lucam vrbem cuidam Genuensi ex gente Spinola, qui multum classe valebat, vendidere. Abeũte præterea in Germaniam Bauaro, re omni infecta ad imperium spectante, Bonifacius Pisanus comes rem gratam Ioanni pontifici facturus, antipapam Auinionem perducit: vbi in carcerem coniectus, vitam cum morte permutauit. Tum verò pontifex duabus maximis curis liberatus: quod antipapam è medio sustulerat, quodque Bauarus in Germaniam relicta Italia abierat, instante Franciæ rege, expeditionem in Sarracenos promulgat, impositis decimis, quæ Philippo ipsi ad expeditionem ituro, darentur. Cœparant tum Lucam Florentini, vnde à militibus Boemicis statim expelluntur, quos antea Brixiani contra Bergomates in Italiam accersierant: quorumque auxilia fretus pontificis legatus, Parmam, Regium, Mutinamque ceperat. Is autem inita cum Ioanne rege Boemiæ amicitia, omnem rationem factionum Italicarum repentè commutauit. Nam quibus pontifex & Boemię rex amici ac socij erant, illis Robertus ac Florentini repentè aduersabantur, nullo Guelphorum aut Gibellinorum discrimine habito. Mastinus enim Scala Veronæ, Philippinus Gonzaga Mantuæ, Carrarienses Patauij, Estenses Ferrariæ domini, amicitiam & societatem cum Roberto ineunt, cuius etiam auxilio Florentini adiuti, Pistorium capiunt, dedentibus tamen vrbem quibusdam ciuibus, nemineque aduersante. Interea verò Marchiones Estenses non prius ab interdicto ecclesiastico absoluti sunt, quàm Ferrariensium precibus fatigati. Argentam à se occupatam, ecclesiæ Rauennati reddidere. Hi tamen auxilio Scaligerorum freti, castellum sancti Felicis agri Mutinensis obsidere incipiunt. Verùm superueniente Carolo Boemiæ regis filio, Manfredoque, cognomento Pio Carpi domino, qui societatem simul inierant. Estenses funduntur fuganturque. Ex eorum militibus ad octingentos cæcidisse ea pugna constat, multosque ex nobilitate captos, maximè verò Nicolaum Estensem Rainaldi Marchionis fratrem. Hac autem opportunitate motus legatus Bononiensis, comparato satis iusto exercitu, cui & Caleotus Malatesta Ariminensis & Franciscus Ordelaphus Foroliuiensis, & Richardus Manfredus Fauentinus, & Hostasius Polentanus Rauennas præfuere, Ferrariam obsidet. Nam hi omnes suarum ciuitatum dominatum paulò antè occupauerant, cum prius earundem capitanei haberentur. Oppugnabatur tum acriter Ferraria, capto sancti Antonij suburbio, cum auxiliares copiæ à Philippino Gonzaga, à Mastino Scala, ab Vbertino Carrariensi missæ, animum ad erumpendum Ferrariensibus dedere, qui & hostes fundunt, & omnes ferè duces capiunt. Captus autem Romandiolæ comes, cum Nicolao Estensi commutatur: reliqui deinceps incolumes ad suos remittuntur, hac conditione tamen, ne arma amplius contra Estenses capiant. Elatus verò tanta victoria Rainaldus Estensis, in agrum Bononiensem mouens, longè omnia populatus, à capiẽda vrbe paululum affuit. Venturum quidem in auxilium legati regem Boemiæ Bononienses sperabant: & iam esse in itinere dicebatur, cum subito ei nunciatum est, & Mastinum Scalam Brixiam ac Bergomum in deditionem accepisse: & Accium Vicecomitem Papiam ingressum, arcem oppugnare. Hanc ob rem ab instituto itinere discedens, relicto Parmæ filio, cum aliquot cohortibus Papiam ipse profectus, cum superare munitiones Vicecomitis non posset, vastato Mediolanensium agro, Parmam deinceps re infecta redijt: vbi quoque intellexit Americum Castrucij filium, Lucam amicorum opera recepisse. Oppugnabatur tamen arx, quam etiam rex accepta grandi pecunia Lucensibus & Americo reliquit, breui in Germaniam iturus, Italicas factiones pertæsus. Nam Vicecomites capta iam arce Papiensi, longè & latè vires suas diffundebant. Mutinæ itaque & Regij imposito Germanorum præsidio, commendataque Parma Marsilio & Petro Rubeo, in Germaniam abijt, celerem reditum cum maioribus copijs pollicitus. Abeunte autem rege, Bononienses ipsi adiuuantibus Florentinis, & Marchione Estensi, pulso legato, in libertatem se vendicant, cæso tum in vrbe, tum in agris ecclesiastico præsidio. Hanc ob rem legatus omni ope destitutus, Auinionem proficiscitur anno Domini millesimo trecentesimo quarto, quo tempore eodem in loco Ioannes pontifex moritur ætatis suæ anno nonagesimo, pontificatus verò xix. mense quarto, relicta in thesauris tanta vi auri, quantam nullus ante se pontifex. Sepelitur autẽ in ecclesia cathedrali cum magna funeris pompa. Sunt qui scribant Petrum Muroneum, quondam pontificem, à Ioanne in sanctos relatum: Gentilemque Fulginatem & Dynum Florentinum medicos insignes magnis præmijs & honoribus tum ab eo affectos. Amator enim doctorum virorum est habitus.

BENEDICTVS XII.

Pont. 204.

BEnedictus duodecimus, patria Tolosanus, ordinis Cisterciensis Iacobus antea vocatus, sanctæ Priscæ presbyter cardinalis, sextodecimo die post Ioannis mortem, Auinione pontifex creatus, statim censuras in Bauarum à Ioanne factas, vt in vsurpatorem imperij confirmauit. Hac autem ratione vacante imperio, ad arma omnia respiciebant, cùm vnusquisque quantumuis paruus dominus, rapere ex alieno conaretur, Scaligeri enim non contenti Veronæ Brixiæ, Bergomi dominatu, Parmam adimere Rubeis conabantur: Gonzaga Regium Estensis Mutinam, Florentini Lucam appetebant. Verùm cum Scaligeri potiri Parma nequirent, acriter qui in præsidio erant, vrbem defendentibus, maximè verò Germanis militibus, qui Scaligero infensi habebantur, in Vicetinos exercitum mouent: vnde re infecta abeuntes, cum Germanos milites abijsse Parma intellexissent, eò profecti, vrbe statim potiuntur, Rubeis ipsis eam dedentibus. Nicolaus quoque Estensis, Beatrice Guidonis Gonzagæ filia in vxorem accepta, soceri copiis adiutus, Mutinam capit. Philippinus item Gonzaga ciuibus ipsis vltro dedentibus, Regium Lepidi in potestaté suam statim recipit. Tum verò crescente Mastini scalæ potentia, qui & Parmam & Lucam & Patauiū, dedente Vbertino Carraria, in potestaté suam redegerat, ad tantum dominatum extinguendum omnes ferè Italiæ populi & principes simul coniurarunt; maximè autem Veneti & Luchinus Vicecomes, qui Accio paulò antè mortuo in dominatu successerat. Cinxerunt Veronam obsidione Veneti, Gonzaga, Estensisque, dum Luchinus alio exercitu Brixiā & Bergomum in suam potestaté redigit. At verò cum Veneti timerent, ne dum potentiā vnius extinguere parant, alterius augerent, pacem hac conditione cum Mastino Scaligero ineunt, vt omisso Patauio Carrariensibus, dimissaque Brixia & Bergomo Vicecomiti, quas vrbes nuper occupauerat, ipse Veronam, Vicetiam, Parmam Lucamque retineret. Displicuit vehementer hæc pax Florentinis socijs & amicis, qui potiri Luca admodum cupiebant: sed reiecta in aliud tempus querela, tum quidem reticuere.

Pontifex autem misso in Italiam legato, senatui populoque Romano persuasit, vt senatoriam dignitatem, quam diu regio nomine gesserant, suis tandem & ecclesiæ auspicijs administrarent. Hanc ob rem & Stephano Columnæ senatoria dignitas in quinquennium prorogata est, & collegæ annui ei dati sunt. Verùm cùm pontifex Stephanum ad se Auinionem vocasset, Vrsus Anguillariæ Comes, Stephani, collega, Franciscum Petrarcham virum eloquentissimum, maximè autem vernacula lingua rythmisque vulgaribus corona poetica in Capitolio donauit, astante populo omniique Romana nobilitate, anno salutis millesimo trecentesimo trigesimooctauo. At pontifex veritus, ne vacante imperio Italia ab aliquo externo hoste inuaderetur, Luchinum Vicecomitem Ioannemque eius fratrem archiepiscopum Mediolanensem, Mediolani aliarumque vrbium, quas possidebant, vicarios instituit. Eandem quoque potestatem Mastino Scalæ, Veronæ & Vicetiæ: Philippino Gonzagæ Mantuæ & regij: Albertino Carrariæ, Patauij: Obicoini Estensi Ferrariç, Mutinæ, Argentæ suo iure (vt ipse dicebat) tribuit: quòd vacante imperio, omnis eius potestas in pontificem rescidat, Iesu Christi supremi regis vnicum in terris vicarium. Obicioni tamen Estensi hoc vectigal imposuit, vt quotannis decem millia nummum auri ecclesiæ Romanæ persolueret. Semel autem toto sui pontificatus tempore sex presbyteros cardinales creauit, viros egregios, non de sua stirpe, vt nunc fit, sed vndequaque ad tantam dignitatem vocatos. Non improbo tamen eos, qui ob cognationem & affinitatem ad summos dignitatis gradus eriguntur, si tanta conditione digni sunt. Tantæ prærerea constantiæ fuit, vt dimoueri à recto vel vi, vel precario, vel pollicitationibus nunquam potuerit. Bonos enim diligebat, & vicissim malos ac sceleratos apertè odio habebat. Componere item pacem inter Philippum Franciæ & Eduardum Angliæ regem sæpe tentauit per legatos, at frustra, qui maximis cladibus quàm sæpissimè inter se concertarunt. Nam Eduardi classis supra Sclusas non longè à portu Flandriæ, tanta vi cum Gallis dimicauit & vicit, vt ad triginta tria millia Gallorum vna pugna interfecta referantur. Pontifex autem rem sæpius tentatam omittens, ædes pontificias cum turribus & pometis inchoauit ac perfecit: suoque iussu impensaque basilicæ sancti Petri tectum restituit, quemadmodum epigramma ad eius statuam in eadem basilica positum, indicat. Moritur autem pontificatus sui anno septimo, mense iij. die xvij. Multam vim auri non cognatis suis & affinibus, sed ecclesiæ reliquit. Iotum pictorem illa ætate egregium, ad pingendas martyrum historias in ædibus ab se structis conducere in animo habuit. In morte autem optimi pontificis & doctissimi, omnes verò collacrymarunt; idque in pompa funeris qui aderant, fletibus & gemitu præ se tulere.

Franciscus Petrarcha.

CLE-

CLEMENS VI.

Clemens sextus, patria Lemouicensis, Petrus antea vocatus, primo monachus, deinde archiepiscopus Rhotomagensis, postremò pontifex Auinione creatus est. Fuit autem vir multæ doctrinæ compositæque eloquentiæ, liberalis in omnes, comis & perhumanus. Electus itaque nonis Maij, millesimo trecentesimo quadragesimo secundo, coronatur xiiij. calendas Iunij. Sequentibus verò ieiunijs pontificatus sui anno primo, octo presbyteros cardinales creat, diaconos duos, scilicet fratrē suum monachum Tutellensis professionis, & Guilielmum ex sorore nepotem. Ex his præterea quos presbyteros creauit, vnus ei affinitate coniunctus fuit. Sequenti autem anno duos item creauit, quorum alter eius erat ex altera sorore nepos. Petentibus siquidem Romanis, vt quemadmodum Bonifacius octauus olim concesserat, vt centesimo quoque anno (quod seculum antiqui appellabant, vnde ludi sæculares nominati sunt) plenam peccatorum omnium remissionem visitantibus limina apostolorum Petri & Pauli, quinquagesimo quoque anno id facere libenter annuit, cum dicerent ætatem hominum iubileum illum centum annorum attingere non posse. Verùm cùm intelligeret totam Italiam in tumultu esse, solos Luchinum & Ioannem Vicecomites, vicarios Insubriæ confirmauit, de reliquis Italiæ principibus nulla mentione habita. Existimabat enim solos Vicecomites Bauaro resistere posse, in Italiam (vt ipse prædicabat) descensuro, qui vicissim, vt par pari pōtifici redderet, in ditione ecclesiastica multos vicarios imperiali auctoritate confirmauit. Nam Ioannem de Vico vrbis præfectum Viterbij, Galeotum Malatestam & fratres, Arimini, Pisauri, & Fani: Antonium Feltranum, Vrbini: Nolphum & Gallasium fratres, Callij: Alegretum Clauellum Fabriani: Bulgarutium Matelicæ: Ismedutium, sancti Seuerini: Gentilem Verraneum Camerini: Michaëlem montis Milonis: Pongonium Cingoli: Nicolaum Obscaretum Æsij: Guidonem Polentensem Rauennæ: Franciscum & Sinebaldum, Foroliuij & Cæsennæ: Ioannem Manfredum, Fauentiæ dominos confirmauit: licet ante quidam ex his loca ipsa partim vi, partim beneuolentia ciuium adepti fuerant, vt in Benedicto diximus. Interim verò Frescobaldi Florentini ciues admodum potētes à ciuibus suis pulsi, Pisanis ad arma concitant iniquo quidem tempore. Florentini enim Parmam à Scaligeris empturi tum erant: & ob eam rem filios obsides iam Ferariam miserant, quingenta millia nummum auri polliciti. Sequester enim ad eam rem conficiendam, Ferrariensis ab vtroque electus est. Verùm cum Florentini alia super aliam clade, tum à Pisanis, tum ab eorum socijs afflictati essent, omittere tantam emptionem coacti sunt: ferre tamen auxilium Lucensibus à Pisanis obsessis non omisere, adiuuantibus etiam socijs, copiarum duce Malatesta Ariminensi, cognomēto Vngaro, qui Pisanos à ceruicibus Lucensium armis quidem repulit. Tum verò Robertus Florentinorum amicus, sociorum calamitatibus permotus, Gualteriū quendam Gallum Athenarum ducem appellatum, cum paruo equitatu in Etruriam misit, qui artibus exquisitissimis deiecto Malatesta, vt imperito belli duce, ita gratiam Florentini populi aucupatus est, vt breui & copijs eorum & vrbi præficeretur, deiectis & extinctis omnibus vrbis magistratibus. Huius quoque fortunam iuuere Arretini, Pistorienses & Volaterani, qui homini sese statim dedidere. At cum Accius Corrigiensis Parmam vrbem, quam ipse tueri non poterat, Obicioni Estensi dedisset, Philippus Gonzaga bello ab ipso Obicione lacessitus, comparato exercitu in agro Regiensi hominem inuadens, collatis signis tanto impetu fundit, vt fugientem Ferrariam vsque persecutus sit. Tum verò Obicio desperatione rerum motus, Parmam ipsam, quam retinere non poterat, Luchino Vicecomiti tuendam tradit, anno Domini millesimo trecentesimo sexagesimosexto. Cum autem Florentini ferre Gualterij tyrannidem diutius non possent, necarenturque quotidie multi, in eum ob libertatē coniurantes, Angelus Accaiolus vrbis episcopus, ciues armatos in episcopatum properè ad se vocat, patriam in libertatem vendicaturus. Quare tyrannus imparem se ciuibus videns, episcopo ipso pacis sequestro adhibito, incolumis cum militibus & rebus suis decimo tyrannidis suæ mense abijt. Verùm plebs ipsa ingrata vt semper nobiles ciuitatis, quorum cōsilijs & armis libertatem consecuta erat, exules facit direptis eorum bonis ædibusque euersis. Et ne quid deesset ad perturbandam totam Italiam, in regno quoque Neapolitano magnæ discordiæ exortæ sunt. Rex enim Robertus sine stirpe virili moriens, Ioannam filiam Andreæ nepotis sui Caroli regis Vngariæ filio vxorē dedit. Neapolim enim illis diebus adolescens venerat. Verùm Ioanna hominē socordem perosa, eum in vrbe Auersa per insidias interimit: alterique fratrueli nubit, Ludouico olim Tarentini principis filio, quem Roberti quoque fratrem fuisse cōstat. Tum verò Ludouicus rex Vngariæ primi mariti frater tantum scelus vlturus, cum paratissimo exercitu in Italiam veniens, primo Sulmonenses resistere ausos oppugnare adoritur. Interim autem Romæ creandorum senatorum ex auctoritate apostolica cōmutata ratione, Nicolaus Rentij ciuis Romanus publicus scriba, vir quidem erecti ad libertatem excelsique animi, occupato armis Capitolio, tantum sibi beneuolentiæ

Pont. 205.

Vide Sabellicum lib. 8 Ennead. 9. non longe à fine.

nolentiæ & auctoritatis apud omnes comparauit, vt facilè quò vellet mentem populi Romani flecteret. Is autem quò magis animos hominum commoueret, hoc titulo vsus est. Nicolaus seuerus & clemens libertatis pacis iustitiæque tribunus ac sacræ Romanæ reip. liberator illustris. Hac autem verborum pompa tantam de se & admirationem & opinionem concitauit, vt omnes Italici nominis per legatos pacem amicitiamque ab eo petierint. Fuere & quædam externæ prouinciæ, quæ ad Romani imperij gloriam renascentem, vt ipsæ putabant, respicerent. Sed parum inoleuit fucata gloria: nam dum parti ciuium consulit, parti aduersatur, repente ex patrono tyrannus est habitus. Hanc ob rem septimo magistratus sui mense, sponte sua, ignaris omnibus, mutata veste, per obscuram noctem Roma abiens, ad Carolum Ioannis filium in Boemiam proficiscitur: quem Clemens pontifex ob multarum linguarum litterarumque peritiam, in Bauari etiam contumeliam ab electoribus in Cæsarem designari paulò antè fecerat. Captus itaque Tribunus à Carolo, & Auinionem missus, pontifici dono datur: Ludouicus autem Sulmone post longam oppugnationem potitus, regnum deinceps facilè occupat, abeuntibus in prouinciam Narbonensem ob timorem Ioanna & adultero Ludouico relicto ad regni custodiam duce Dyrrachino Roberti regis nepote: quem Carolus prœlio superatum & captum, vltimo supplicio affecit. At verò cum fere in tota Italia peste laboraretur Carolus relicto satis magno præsidio, tertio mense in Vngariam reuertitur, eò maximè tempore, quo Ioannes archiepiscopus magni animi consilijque vir, mortuo fratre Luchino, vicariatum Mediolanensem à pontifice suscepit. At Clemens retento in vinculis Nicolao, cardinales quosdam Romam misit, qui statum vrbis componerent: ad quos Franciscus Petrarcha perscribens eis persuadet, vt promiscuè senatores ad tollendam seditionem ex plebe ipsa creent, cùm non satis constet in ipsa vrbe Roma, qui senatorij, quique plebei ordinis sint, quo omnes ferè peregrini sint & ignotis parentibus orti. Declarati itaque senatores sunt, Petrus Sciarra Columnensis, & Ioannes Vrsi filius. Quo quidem tempore pestis adeo triennio totam Italiam peruagata est, vt vix decimus quisque ex millesimo homine superfuerit. Nec id quidem mirum, cum ob iubileum cõtagione hominum & multitudinem vndique Romã commigrantium squalore, situ, pedore, omnia inficerentur. Venere autem tum in potestatem Florentinorum Collis oppidum, & Geminianum. Venit & in potestatem archiepiscopi Mediolanensis Bononia, ciuibus ipsis vltro dedentibus. Quare pontifex commotus, misso in Italiam legato, Florentinos & Mastinum Scalam in Vicecomitem concitat. Sed mortuo Mastino archiepiscopus Canem grandem Mastini filium, omnesque Flaminiæ & Etruriæ Gibellinos in fœdus amicitiamque sui polliciens, Bernabouem nepotem Bononiam misit, qui ciues in fide contineret. Interim verò Florentini nemine vetante, Pistoriẽses ac Pratenses aggressi, eos tandem in potestatem suam armis redigunt. Verùm postea ab archiepiscopo vexati, duce copiarum Ioanne Aulegio, vix tum quidem se mœnibus tutati sunt. Defecisse tum Anglare & Burgum sancti sepulchri ecclesiæ oppidum ad Vicecomites constat. Pugnasse tum etiam legitur Genuenses & Venetos inter se bello nauali, in quo primo victi Genuenses sunt: mox victores præfecto classis Philippo Auria, & Chium insulã de Venetis cepere, & Euboeam (quam Necropontũ vocant) magnis cladibus vexarunt. Clemens autẽ quieti Italiæ tandem consulturus, Ludouicum Tarentinum principem, regem Neapolitanum decreuit, pacem cum Vngaro instaurat. vrbem Auinionensem à Ioanna regina emit, eius enim patrimonium habebatur. Persoluitur precium feudi permutatione: tantundem enim & eò amplius ob regnum Neapolitanum ecclesiæ Romanæ debebat. At verò dum Anglerianus Vicecomes Scarperiam in Mugulio obsideret, Senenses, Arretini, Perusini suis rebus timentes, nouam societatem cum Florentinis contra Vicecomites ineunt. Sentire cum Vicecomitibus Pisani apertè non poterant ob Gambacurtos familiam potentem Florentinis amicam: qui resistere Vicecomiti nequeuntes, Carolum imperatorem in Italiam vocãt. Hanc ob rem motus pontifex veritusque ne Italia ferro ac flamma vastaretur, quemadmodum se facturum imperator minabatur: & Vicecomitibus Bononiam hac lege permittit, vt xij. millia nummum auri quot annis ecclesiæ persoluerent: & pacem inter Vicecomites & Florentinos componit his conditionibus, vt neuter istorum Pisanos, Lucenses, Senenses, Perusinos vexaret. vtque Burgus sancti sepulchri ecclesiæ obtemperaret, libertatemque Cortonensium Vicecomites tuerentur. Pacem quoque & fœdus componere inter Philippum regẽ Franciæ & Eduardum Angliæ annixus est, sed frustra: adeo erãt ad bellum animati, in quo Eduardus victor cæsis viginti Gallorũ millibus, Calesium vndecim mensibus obsessum, vi tandem cæpit. Eadem quoque fortuna superantur Scotij ab his, qui Eduardi auspicijs in Scotia tum militabant. Pontifex autem boni pastoris officio functus, cum foris prodesse Christianis non posset, domi ecclesiastico senatui consuluit. Aliquot enim præstantes viros in cardinales legit: maxime verò Egidium Hispanum archiepiscopum Toletanum, Nicolaum Capocium Romanum ciuem Rainaldum Vrsinum ecclesiæ Romanæ protonotarium. Nepotem quoque suum huic numero asscripsit, qui postea pontificatum adeptus est, & Gregorius vndecimus appellatus. Sunt qui scribant hunc pontificem in sanctos

Pestis in Italia.

ctos retulisse Luonem presbyterum & confessorem Britannicum. Pontificatus autem sui anno decimo, mense sexto, die vigesimooctauo, millesimo trecentesimo quinquagesimo-secundo mortuus, Auinione sepelitur, adhibita à cardinalibus, qui tum aderant, honesta funeris pompa.

INNOCENTIVS VI.

Pont. 206.

Innocentius sextus, patria Lemouicensis, Stephanus antea vocatus, pontificij ciuilisque iuris vir consultissimus, procurator primò, mox episcopus Claromontanus, deinde cardinalis, pontifex tandem creatur, anno Domini millesimo trecentesimo quinquagesimosecundo, decimosexto calendas Decembris. Fuit autem vir integerrimæ vitæ, magnæque constantiæ & seueritatis. Beneficia autem ecclesiastica non nisi probatissimis sacerdotibus tum vita, tũ doctrina dedit. Post verò coronationem suam multas reseruationes à Clemente factas suspendit: constituitque statim, vt omnes prælati, omnesque qui beneficia habebant, ad ecclesias suas sub anatehematis pœna proficiscerentur. Dicebat enim oues pascuas à proprio pastore, non à mercenario custodiri debere. Impensam quoque domesticam, quæ magna erat, iminuit, familiam suam ad certum & honestum redigens numerum. Nec domi voluit nisi viros habere probatissimos. Idé vt facerent cardinales, acerrimo edicto mãdauit, dictitans suam ac omnium ecclesiasticorum vitam cæteris exemplo esse debere, ad imitationẽ Saluatoris nostri, cuius tota vita ad institutionem humani generis respiciebat. Præterea verò sacri palatij auditoribus salaria instituit, ne muneribus corrumpi in decernẽdis litibus ob inopiam possent. Dicebat enim famelicos non facilè etiam ab alieno cibo astinere, si sit oblata quouis modo edendi facultas. In victu parcus est habitus, in sumptu bellico largissimus dum bello repetit quæ à Tyrannis superioribus temporibus occupata fuerant. Egidium nãque Hispanum è gente Carilla cardinalem Sabinum virum insignem, è latere suo in Italiam misit, qui bello tyrannos persequeretur, ditionemque ecclesiasticam tutiorem redderet, eò maximè tempore, quo imperator Constantinopolitanus, Arragonum rex, & Veneti, contra Genuenses fœdera inter se iniere. Hi autem comparata ingenti classe, numero nauium & copia militum superiores, Genuenses inter Constantinopolim & Chalcedonem aggrediuntur loco ipsis Genuensibus iniquo, vento aduersante. Pugnatũ est ab aurora vsque ad vesperam: ac tandem Græcis in fugam versis, Veneti ac Catelani magna ex parte cum præfecto classis cæduntur, Pagano Auria duce. Veneti autem tantam cladem & ignominiam iniquo animo ferentes, redintegrata cum Catelanis classe, Nicolao Pisano Venetæ classis præfecto, sequenti anno non longè à Corsica Genuenses fundunt, eorumque triremes quadraginta viris onustas demergunt. Hac clade perterriti Genuenses, archiepiscopo Mediolanensi ciuitatem ac sua dedunt: qui Venetos bello aggressus, Patauium principem, Veronensem, Ferrariensem, Mantuanum & Florentinos in se concitat, veritos ne superatis Venetis, ad se demũ iretur. Pugnabatur terra marique: sed Genuenses præfecto Pagano Auria, mira felicitate nauali pugna vsi, apud Sapientiam Peloponnesi promontorium Venetos superant: eorumque præfectum Nicolaum Pisanum captum cum quinque millibus hominum, Genuam perducunt, anno Domini millesimo trecentesimo quinquagesimoquarto. Verum sequenti anno mortuo arbhiepiscopo Mediolanensi, Veneti ac socij magna cura liberati sunt. Bernabas & Galeatius ex Luchino fratre nepotes, patrui hæredes fuere. Sola Genua ab his defecit, inito cum Venetis fœdere. inchoato prius à Bernabone & Galeatio, suadente pontifice, Egidioque eius legato, Interim verò Calo Ioannes Constantinoplitanus imperator in patriam redijt, pulso armis Ioanne Cantacuseno imperij contra ius fasq; occupatore. Id autem factum est Francisci Gatalusij Genuensis opera, viri rerum maritimarum peritissimi: cui Mitylenem cum Lesbo dono dedit, grati animi signum præ se ferẽs quam certe insulam superioribus annis Turcus Gatalusiis ipsis vi abstulit, occupata prius Constantinopoli, totaque Thracia. Nec Romæ certe minor perturbatio, quàm Constantinopoli tum fuit. Franciscus enim Baruncellus Romanus ciuis admodum potens, pulsis senatoria dignitate Ioanne Vrsino & Petro Columnensi, tribunitiam dignitatẽ sibi vsurpat cũ his titulis, Franciscus Baroncellus scriba senatus, Dei gratia almæ vrbis tribunus secundus, ac Romanus consul. Tum verò Innocentius pontifex re cognita, ad comprimendã honis audaciam Nicolaum Gencij, qui eodem modo dominatum appetierat, è carcere Auinionensi ductum, Romam mittit ad Tribunatum repetendum. Is itaque vrbem ingressus, adiuuante nobilitate, ac magna plebis parte, Baruncellum è Capitolio deiectum interficit, ac solus tribunatu potitur. Verum cum non ita diu pristinæ conditionis immemor nobilitatem persequeretur, maximè verò Columnenses à porta Exquilina in Hernicos cum clientela proficiscentes, magno incommodo pulsus, in Capitolium se recepit: vnde fugiens instantibus hostibus, mutata veste cognitus à ciuibus Romanis obtruncatur. Tum vero auctoritate apostolica Guido Iordanis vnicus senator ad annum creatur, Imperator autem regis Boemiæ filius, perbenigne à Carrariensibus. Gonzaciacis Vicecomitibus susceptus, Mediolani

Vita ecclesiasticorum alijs exemplar.

Mediolani coronam ferreã, vt mos est, accipit. Inde verò Pisas abiens, legatos Senensium, Volaterranorum, totiusque ferè Etruriæ obuios habuit, qui dicerent se paratos esse eius mandata facere. Idem fecissent Florentini nisi prius data ingenti pecunia se ab eius manibus redemissent. Romam autem proficiscens, hac conditione à duobus cardinalibus ad eam rem missis coronatur, vt neque Romæ, neque in Italia diutius immoraretur. Quoquidem in Germaniam abeunte, Egidius legatus omnia ferè oppida breui recepit, quæ tyráni instigante Bauaro in Flaminia, quam Romandiolam vocamus, in Marchia Anconitana, in patrimonio sancti Petri occupauerant. Eos tamen vicarios in oppidis suis confirmauit, quos viderat ecclesiæ Romanæ obsequentes, vtpote Galeotum Malatestam, & Guidonem Polentanum in Flaminia, Varrenenses in Piceno, Ordelaphos autem nequaquam ecclesiæ Romanæ obtemperantes bello biennio persecutus, eos tandem è Foroliuij, Foroque Popilij, ac Cesena deturbauit. Potuissent hi quidem aliquam partem dominatus retinere, adiuuante Iacobo cardinali Columnensi, viro huic familiæ amicissimo, sed maluere totum constãter amittere, quam partem turpiter retinere. Egidius autem pacata Flaminia, adeo Foroliuij delectatus est, vt & ærarium ecclesiæ & pecuniam ab Auinione missam, vnde arces Italiæ ædificarentur, eo loci reposuerit, & institutiones quasdam vbi composuerit, quibus adhuc poruincia ipsa vtitur. Cùm autem Egidius Italiam pacasset arcesque in ditione ecclesiastica plures ac pernecessarias ædificasset, omnesque Italos principes ac populos ad officium redegisset, ad annum quintum legationis suæ successorem habuit, Arduinum Burgundum abbatem Cisterciensem, hominem rebus agendis nequaquam idoneum. Hanc ob rem abeunte Egidio, omnes Italiæ principes ad populi arma capiunt. Nam & Pisani Florentinos adeò vexauere, vt cum nemo prodire obuiam auderet, agrum omnem Florẽtinum diriperent, capto Figino superioris Arni castello, incensisque villis omnibus, quæ passim in agris ædificatæ erant. Dux autem Florentini exercitus Pandulphus Malatesta tum erat, quem populus abdicare se magistratu coegit, quia nunquam congredi cum hoste ausus est. Tum verò Pisani elatiores facti, non tam spe potiundæ vrbis quam inferendæ contumeliæ causa, leuibus aliquot prelijs ante portas cõmissis, cum magna præda domum redeunt, instante iam autumno: Bernabos quoque Bononiam bello agitatam, acriter eam defendente abbate Cluniacensi, multis castellis spoliat. Erat quidem Bononia, vt antea diximus, Vicecomitum dominatui subiecta, sed Aulegianus eam abbati Cluniacensi prodidit, Firmum in mercedẽ proditionis accepturus. Verùm dum Bernabos Bononiam & Regium bello premit, legatus apostolicus accitis in societatem belli Philippino Gonzaga, Cane Veronensi, Nicolao Estensi, in Brixianos mouet. Tum Bernabos Brixianorum periculo motus, relicta Bononia ac Regio, in hostem proficiscens, apud Montemclarum tanta prœlio superatur, vt ægrè deinceps vrbis mœnia tutatus sit. Eodem ferè tempore Florentini Galeoto Malatesta duce Pisanos superant, illectis prius ad se eorum militibus pecunia. Hanc ob rem Pisani in Cãbacurtos ciues suos præpotentes, omne crimen conijcientes, quod auarè maligneque stipendia militibus persoluerent, Ioannem Agnellum exulem Bernabouis amicum & Cambacurtis aduersantem reuocant, qui ciuitatem breui in potestatem suam redegit, sublatis è medio aduersæ factionis amicis. Verùm composita à pontifice inter Pisanos & Florentinos pace, Ioannes Haucut Pisanorum stipendijs militare solitus, milites omnes passim per omnem Italiam sparsos colligens, magnum omnibus terrorem iniecit, tumultuante potissimum ciuitate Romana in creandis senatoribus, quam discordiam Innocentius optimè sedauit, externo senatore ad vrbem misso Raymundo Ptolemæo ciue Senensi, qui annum integrum magistratum gessit, anno Domini millesimo trecentesimo quinquagesimonono. Non quieuere autem compositis etiam hoc modo rebus Romani. nam pulso senatore, septem ciues crearunt cum summa potestate, quos Reformatores totius reipub. vocarunt. Hanc ob rem Innocentius Hugonem Lusignaneum, Cypri regem, ad bellum, quod in Turcos gerebatur proficiscentem, senatorem creauit, mandauitque vt magistratum Reformatorum omnino aboleret. Erat autem tum maxime intentus obolendo bello, quod inter Anglos & Gallos gerebatur, quò omnibus proficisci in Turcum liceret Verùm cũ Angli in Pitriensi agro Gallos superassent, cœpissentque regẽ cum Philippo filio, rem difficiliorẽ facti fecisse videbãtur. Cum Eduardus magnitudine animi motus, captiuos omnes hac conditione liberat, ne amplius cõtra se bella gerant: qui non ita multò pòst pacis fœdera rumpentes, Eduardũ capere arma & obsidere Parisios impellunt. Parare & classem contra hostes Christiani nominis Innocẽtius constituerat, cum & Pisani, qui rem nauticam optime norant, cũ Florentinis, & Veneti, qui classe plurimum valebãt, cũ Ludouico Vngariæ rege bella tũ gererent. Taruisium enim rex magnis copijs tũ obsidebat: nec seditionibus intestinis Veneti carebãt. Nam Marinus dux affectatæ tyrãnidis cõuictus, securi percutitur In tantis verò animi perturbationibus afflictatus Innocentius, pontificatus sui anno nono, mẽse octauo, die sexto moritur: eo potissimũ tẽpore, quo & Bartholus Saxoferratus vir illa ætate omniũ cõsultissimus. Ante verò pontificis mortẽ tanta solis defectio facta est. quanta nunquam anteà. Visum itaque omnibus est, tantæ mortis planetas etiã signa aliqua dedisse,

Bartholus Saxoferratus.

VRBA-

VRBANVS V.

Pont. 207.

VRbanus quintus, patria Lemouicensis, Guillelmus Grisant antea vocatus, sancti Victoris Massiliensis abbas, absens etiam omnium consensu pontifex creatur. Legatione enim tum apud Vicecomites in Italia fungebatur. Vocatus itaque Auinionem pontificatum iniens, vir singularis virtutis ingentis animi, innocentissimæque vitæ, statim ad tuendam libertatem ecclesiasticam animum adijcit: eorumque opera vtitur, qui ad eam rem animati erát. Egidium enim Hispanum virum præstantem (de quo anteà diximus) in Italiam cum summa potestate mittit: qui ita Ludouicum Gonzagam, Nicolaum Estensem, Franciscum Carrarium initis fœderibus in Bernabonem concitauit, vt prœlio ab his superatus, & saucius ægrè aufugerit, amisso in bello filio; captisque Andræa Pepulo Bononiensi exule, Sinebaldo Ordelapho, Paulo Mirádula, Guidone Foliano, Azone Corrigensi, Guillelmo Caualcaboue egregijs copiarum suarum ducibus. Permoti autem calamitate Vicecomitum, Franciæ, Angliæ, ac Cypri reges, legatos ad Egidium misere oratum, vt Vicecomitibus pacem redderet. Non discessere re infecta legati: reddita si quidem pax est, quæ non diuturna fuit. Ioannes enim Haucut Vicecomitibus militás, cum Florentinos bello lacesseret, eorũ copias apud Miniate oppidum grauiter profligauit. Hanc ob rem Egidius legatus Thomam Obicionem egregium copiarum ducem, cum tribus millibus equitum, & satis magno peditatu Florentinis auxilio mittit. Pugnatum est inter Arretium & Cortanam dubio Marte quatuor horis: atque demum Thomas ita hostes superat adnitente peditatu, vt ex sex millibus equitum, qui cum Anglico militabant, pauci euaserint, atque ipse dux in deditionem venerit. Huius autem tantæ victoriæ fama permoti, qui ab ecclesia desecerant, statim deditionem fecere. At verò cùm Vrbanus ad quartum sui pontificatus annum in Italiam venisset componendarum rerum causâ, ei legatus Egidius Corneti fit obuiam, rationemque administratæ prouinciæ reddens, dum Corneto Romam proficiscitur liberatus tantæ legationis onere, quieturus ob senium Viterbium redijt: vbi & tertio mense post moritur: vir certè singularis virtutis, præstantisque animi: quique dignitatem ecclesiasticam, dum vixit, mirificè tutatus est. Eius autem corpus Asisium delatum, in ecclesia beati Francisci tumulatur, sepulcro à se condito dum viueret, At verò cùm Carolus imperator intellexisset Vrbanum Romam profectum, eò & ipse quoque cum vxore, & liberis statim aduolans, in itinere Lucam Pisanis, Miniate oppidum Florentinis adimit, sibique vendicat. Profectus ne fit Romam, haud satis constat, cum ab Innocentio sexto pontifice Romano coronam imperij accepisse dicatur, cardinali Ostiensi Romam ob eam rem misso. Accepta autem à Florentinis ingenti pecunia, ne eos bello vexaret, tertio mense postea quam venerat. Italia cessit, anno millesimo trecentesimo sexagesimooctauo. Vrbanus verò apostolorum capita diu quæsita tandem inuenit: desierant enim in honore esse propter desuetudinem & ignorationem hominum. Apud verò Sancta Sanctorum reperta, ac locellis argenteis recondita, ad altare maius basilicæ Lateranensis cum maxima veneratione & celebritate collocantur, astante clero populoque Romano. Idem quoque pontifex ædes pontificias tum in vrbe veteri, tum in Montefiascone construxit, vt ei ac cæteris pontificibus eò proficisci liceret, vitandi vrbani æstus causa. Breui autem in Galliã reuersurus, Ioannem Haucut egregium copiarum ducem è carcere missum, copijs illis omnibus præfecit, quæ antè sub Egidio militauerant, vt tam diu ditionem ecclesiasticam ab hoste tueretur, quoad ipse reuerteretur. Redire nanque ad Italiam ei in animo fuit. Verùm dum in Gallias proficiscitur, pontificatus sui anno octauo, mense quarto Massiliæ moritur: vel (vt alij volunt) Auinione vitam finiuit, eo maximè tempore, quo Brigida deuotissima Christi mulier, Suetiæ princeps, Romam voti causa venerat, motusque nonnulli in Apulia exorti sunt, mortuo Nicolao Acciolo, eiusdem prouinciæ gubernatore, vno strenuo ac in rebus agendis sapientissimo.

GREGORIVS XI.

Pont. 208.

GRegorius vndecimus, patria Lemouicensis, Petrus Belfortis anteà vocatus, sanctæ Mariæ nouæ diaconus cardinalis, Auinione pōtifex omniũ consensu creatur. Hunc enim adolescentem, vix decimumseptimum annum attingentem, Clemens sextus eius patruus, cardinalem creauit: & ne videretur carni ac sanguini magis, quam ecclesiæ consuluisse, eundem ad exquisitissimos doctores, maximè verò ad Baldum, qui tum Perusij legebat, disciplinæ gratia statim misit, vbi tantum in quouis genere doctrinæ profecit, vt idem Baldus eius auctoritate in confirmandis rebus dubijs plerunque vteretur. Fuit præterea tantæ innocentiæ & placabilitatis, adeoque humanus & pius, vt ab omnibus vnicè deligeretur. Eo itaque tempore, quo pontificatum inijt, Romæ senator singulo semestri à pontifice datus, ius po-

ius populo dicebat. Vrbis autem custodiam totamque reipublicæ administrationem & curam Banderesij tum gerebát. Banderesij enim appellati sunt Germanico verbo à vexillis, quibus in bello vtebantur. Singulæ enim decuriæ signo internoscebantur suo. Capita regionum nunc vocantur, qui vrbis tribubus præsunt. In Cisalpina autem principes illi, quos diximus in Vicecomites coniurasse, Regium à Vicecomitibus possessum, proditione occupant. Supererat arx, per quam Bernabos vrbem ingressus, hostes primo impetu fundit, Regiumque liberè recipit, Lucio Teutonico duce inde deturbato. Agebantur hæc in Italia, cum Perinus Cypri rex, Petro genitori in regnum suffectus, magnarum discordiarum inter Genuenses & Venetos causa fuit. Nam dum Famagustæ coronationis suæ pompam duceret, adessetque Genuensis & Venetus Bailus, (ita enim appellant mercatorum Prætores) velletque vterque ad dexteram regis incedere, tantus repentè tumultus exortus est, vt Genuenses cæsi ac pulsi per ignominiam sint, rege in Venetos magis, quàm in Genuenses, inclinante. Hanc ob rem Genuenses Petri Fregosi auspicijs dominici Fregosi ducis fratris, comparata quadraginta triremium classe. Cyprum hostili animo inuadunt, quatuordecim millibus hominum in insulam positis, qui omnia ferro ac flamma vastarent ob violatum ius gentium. Rex verò ab omnibus auxilio destitutus, ad misericordiam confugiens, dedita Famagusta, quadraginta millia nummum auri quotanni Genuensibus pollicetur, si pacem reddiderint. At verò cum legatus pontificis in Italiam venisset, resque ecclesiasticas recenseret, inita cum Vicecomitibus pace, initium perturbandi omnia à Pratensibus ortum est. Hi enim vindicare se in libertatem à populo Florentino quærentes exercitum ecclesiæ permittente legato in Etruriam vocant: quem ita Florentinus populus pecunia corrupit, vt eorum auxilio Pratum ingressus, & coniurationis capita vltimo supplicio affecerit, & multa vexilla libertatis litteras, & nomen præ se ferentia, pluribus cohortibus distributa ad oppida transmiserint: populos vt dominos cohortantes, vt libertatis ecclesiæ memores, iugum reijcerent. Primi autem Tifernates (quos Castellanos vocant) ab ecclesia desciuere hos deinceps Perusini, Tudertini, Spoletini, Eugubini, Viterbienses, Foroliuienses, Asculani secuti sunt. Occupauerat tum etiam Astrorgius Manfredus sub Bauaro, tyrannidis dulcedine gustata Granariolum agri Fauentini castellum, ad quem opprimendum è Benonia legatus Ioãnem Haucut cum aliquot cohortibus mittit. Tutati sunt Astorgium Florentini & Bononienses, qui excluso Haucut cum omni præsidio, in libertatem se vindicauerant. Haucut verò cernens Fauentinos ad rebellionem spectare, & ciuitatem crudeliter diripuit cæsis passim omnibus: quos obuios miles habuit: & solum vrbis viginti millibus nummum auri Nicolao & Alberto Estensibus fratribus vendidit, occupato Bagnacauallo, vbi impedimenta exercitus sui ad tempus reposuit. Tum verò pontifex cognita tanta rerum permutatione, cardinalem Gebẽnensem legatum cum sex millibus equitum Britonum in Italiam mittit, qui per Taurinos descendentes, sine vllo maleficio vsque ad Bononiæ portas peruenere, vrbem obsessuri. Sed legatus cognito Florentinorũ aduentu, qui Rodulpho Varraneo duce Bononiensibus suppetias ferebant, cum copijs suis Cesennam hyematum concessit: in qua vrbe ita tumultuatum est ob superbiam Gallorum, vt sexcenti Britones interfecti sint, reliqui vrbe ejecti. Qui postea per arcem ingressi, aucti numero, cædibus & rapinis omnia compleuere: neque his quidem parcentes quorum ætas suppliciter veniam petit: solæ virgines & iuniores matronæ ad iniuriam reseruatæ sunt. Foroliuienses autem veriti ne à legato inopia consilij & gubernatoris opprimerentur, Sinebaldum, Pinum, Ioannem, Theobaldum, Ordelaphos dominos in vrbem recipiunt, quorum virtute ab impetu Britonum defensi constantissimè sunt. Existimans autem Gregorius pontifex hæc omnia mala, quæ in Italia committebantur, sua absentia fieri, naufragiumque tam diuturnum absente gubernatore committi, de profectione sua ad Italiam vir bonus diu multumque cogitare cœpit: sed hominem maximè mouere cuiusdam episcopi verba, qui interrogatus à pontifice, dum simul laborarent, cur non rediret ad ecclesiam suam, quam aut par erat tamdiu sine pastore nudam relinqui: Cur, inquit, tu summe pontifex cæteris exemplum daturus, tuum episcopatum non repetis, ecclesiamque Romanam? Motus his verbis pontifex paratisque in Rhodano vna & viginti triremibus, aliò se iturum simulans ne à Gallis retineretur, si se profecturum ad vrbem intellexissent: ipsam namque curiam emolumenti causa in Gallia volebant. Genuam itaque primò, inde Cornetum contendit, vnde terrestri itinere nauigationẽ pertæsus, hyeme præsertim, Romã peruenit anno Domini M C C C L X X V I. idibus Ianuarijs pontificatus sui septimo, migrationis verò Romanæ curiæ in Gallias anno septuagesimo. Quo autem apparatu, quamque incredibili populi Romani lætitia susceptus in vrbem sit, honorato quoque obuiam prodeunte, non attinet dicere, cum vultu, gestu, acclamationibus omnem lætitiæ speciem effuderint, vt filij solent redeunte peregrè exoptato parente. Indigebant omnia aduentu pontificis. Nam & mœnia & Basilicæ & publica ac priuata ædificia vbique ruinam minabantur, quæ certè magna ex parte restituit, vt turris suo iussu ædificata ad sanctam Mariam Maiorem indicat. Labefactati etiam ita ciuitatis mores erant, vt nihil vrbanitatis habere videretur: vtque illi mores aliunde petendi

essent,

essent, quæ totum orbem terrarum quondam ad vrbanitatem redegerat. Collocata itaque in vrbe sede sua pontifex (vt bonum pastorem decet) omnia circumspicere cœpit, de medelaque vulneribus inferenda cogitare: pax igitur, qua sanari nondum obducta vulnera poterant, sibi diu multumque cogitandi oblata est. Legatum itaque primò ad Florentinos mittit, qui ad arma spectabant, eosque adhortatur, vt æquas pacis conditiones non detrectent. Hi verò pontificis potentiam suspectam habentes, ne ad pacem cogerentur, cum Bernabone hoste paterno auitoque fœdus & amicitiam ineunt. Postea verò Ioannem Haucut pecunia & pollicitationibus corruptum, ab ecclesia in partes suas trahunt, quo successu elati, nullum iniuriæ contumeliæque genus prætermittunt, quod in pontificem transferri posset: qua ex re anathemate notati, hac insolentia vsi sunt, vt etiam sacerdotes suos quibus à sacris interdictum erat, celebrare contra ius, fasque coëgerint. Tum verò pontifex à precibus ad arma conuersus, conciliatis prius Bononiensibus, qui suo nomine vrbem gubernarent, Varraneum mercede conducit, hac in re Florentinorum artibus vsus: eique exercitum ecclesiæ committit, paulò post in Florentinos moturo. Id ne, vt destinauerat, statim faceret, discordia inter Genuenses & Venetos orta effecit. Veritus enim est, ne aliqua externa vis Italiam inuaderet, si ipse quoque cum Florentinis decertaret. nam dum Andronicus Genuensium auxilio fretus, quibus Tenedon insulam mercedem facinoris permiserat, patrem Caroli Ioannem Constantinopolitanum imperatorem regno deturbasset, Veneti eundem in patriam reduxerunt, ac Tenedon insulam ab eo accepêre. Qua ex re indignati Genuenses, in aliud tempus vindictam distulere, veriti pontificis anathema, qui vtrique populo interminabatur, nisi ab armis discederent, cùm diceret neutri eorum bellum illud competere. Sed dum vir sanctus accuratè agit omnia, quæ ad pontificem pertinent, intolerabili vesicæ dolore moritur, sui pontificatus anno septimo, mense quinto, quinto calendas Aprilis, millesimo trecentesimo septuagesimooctauo: sepeliturque in basilica beatæ Mariæ in via Noua sepulcro marmoreo, quod adhuc visitur, tanto omniũ cum gemitu & lachrymis, quanto nunquam antè quisquam sepultus est: p[illegible]nte enim & vnico genitore priuati omnes videbantur: lugebantque non modò præsen[illegible]m, verumetiam futuram calamitatẽ, in quam sublato optimo pontifice ob patrũ discor[illegible]m incidere.

VRBANVS VI.

Mortuo itaque Gregorio cùm de creando nouo pontifice mentio haberetur, clerus populusque Romanus ad cardinales concurrunt, eosque rogant, vt vnum aliquem virum præstantem deligant è natione Italica, qui & ecclesiam Romanam & Christianam remp. integrè ac sanctè gubernet: aliter de Christiano nomine illo maximè tempore actum esse, nisi optimus pastor tum deligeretur. Italum autem requirebant, ne si Gallus deligeretur, Romanæ curiæ iterum migrare vltra montes necesse esset, cum maximo vrbis Romæ totiusque Italiæ detrimento & damno: quod dicerent absente pontifice omnem prouinciam, vrbemque Romam tyrannicis seditionibus continuò vexari ecclesiasque Romanas neglectas, & incultas, situ & squalore iam magna ex parte prolabi: tollique ob eam rem populorum pietatem Romam continuè proficiscentium, cum videant & sedem pontificiam, titulos cardinalium, & monasteria, ac sacratissima martyrum loca sine tecto, corruentibus iam parietibus, pecoribus & brutis animalibus patere: æquum esse, vt eo loci pontifex resideat, vbi Petrus sedem pontificiam relicta patria sua, relicta natione, volente Deo collocauerit: auxeritque martyrum, confessorum, sanctissimorum pontificum cineribus ac sanguine: vnde pastores ecclesiæ vndequaque circumspicientes mandatorum CHRISTI memores, incitatique maiorum exemplis, quorum martyria & res gestas ante oculos haberent, saluti hominum consulerent: patrimonium beati Petri recuperarent, quod pontificum absentia in Etruria, in Sabinis, in Hernicis, in Vmbris, in Piceno, in Flaminia à tyrannis quibusdam occupatum fuerat. Reticere se in præsentiarum, quàm imminuta sit hominum pietas & peregrinatio ad vrbem Romam, imò ad sanctorum corpora & reliquias visendas ob pontificũ absentiam, quæ adhuc redintegrari posset: si pontifex Italicus crearetur. Respondere tum cardinales, sibi curæ fore, vt virum optimum deligerent, qui ecclesiæ Dei præesset, nulla personarum aut nationum acceptione habita, ad imitationem Saluatoris, qui ad Apostolatum viros ex omni natione delegit, irent ipsi & bono animo essent, arbitrarenturque se nihil acturos, quod nòn totum ad honorem Dei, ad vtilitatem ecclesiæ Romanæ, totiusque Christiani populi pertineret. Disposito deinde apud sanctum Petrum conclaui, collocatisque in Vaticano militum stationibus, ne tumultu aliquo tanta electio impediretur: vbi de ineundis suffragiis mentionem faciunt, magna contentio subitò exorta est. Tredecim erant cardinales Gallici: hi pontificem è suo corpore volebant, quattuor erant Italici: quorum vnus ex gente vrsina ad pontificatum maximè aspirabat. Inclinabat autem in Gallos, quippe qui plures erant, res ipsa: sed forte fortuna inter Lemouicenses & reliquos Gallos, orta discordia, cùm vtraque pars è suis aliquem creari vellet,

Pont. 206.

effecit, vt Bartholomæum Barensem archiepiscopum, patria Neopolitanum, vel, vt alibi legitur, Pisanum, extra collegium cardinalium pontificem crearent, absentem quamuis, Vrbanumque sextum appellarent. Prius tamen quàm in publicum prodirent, scitumque esset Vrbanum pontificem creatum esse, calumniari Galli electionem illam fraudibus & metu extortam, instantibus Romanis vi & armis, vt Italus aliquis crearetur. Cardinales autem è conclaui prodeuntes, partim in Hadriani molem, partim verò ad montana loca confugêre, impetum populi furentis vitaturi. Secessit & ad Vicouarum cardinalis Vrsinus, in tanta discordia magnam spem consequendi pontificatus collocans. Verùm non ita multò post cardinales pœnitentia ducti, ad vrbem venêre, Vrbanumque ante electum confirmarunt, consalutaruntque vt verum pontificem decebat. Post mensem verò tertium in calores vrbanos Galli culpam reijcientes, à pontifice petunt, vt sibi proficisci Anagniam cum bona eius venia liceat, aërem mutaturi pestilentem, æstate præsertim, maximè verò Gallis: sed reuera seueritatem Vrbani veriti, abiêre. Nam semel atque iterum eos ad se vocatos admonuit, vt manus abstinentes haberent, non dona aliqua, non munera acciperent, dum causas agunt, dum patrocinium suum beneficia petenti præstant. Interminatusque est se acerrimè puniturum in Simonia deprehensos, aut iniustas causas fouentes. Præterea verò ostendit sibi placere, & ita velle, vt pompam dimitterent, tantamque familiarium turbam & equorum, cùm id quod in tales sumptus consumerent, ecclesiæ Romanæ perniciosos, pauperibus & restituendis corruentibus basilicis deberetur: se deinceps bonorum delectum habiturum dicebat, affirmans maios suorum flagitiorum pœnas laturos, nisi sententiam mutarent. Et quia sentiebat cardinales Gallicos de reditu curiæ Romanæ in prouinciam suam aliquando mentionem facere, apertè ostendit, se Romæ mansurum: neque cuiquam suadenti, vt inde abiret, obtemperaturum, quòd diceret fundamentum vniuersalis ecclesiæ fideique Christianæ, Romæ iactum & auctum ad culmen esse. His itaque rationibus moti cardinales Gallici, & hi maximè, qui thesauros ecclesiæ in morte pontificum expilauerant, quique pro arbitrio animi sui prius agebant, Anagniam primò, mox Fundos cõfugere: vbi primò in Vrbanum (vt falsum pontificem) inuecti sunt, quòd dicerent hominem vi creatum, vi etiam coronam pontificatus accepisse, cum electio illa & coronatio in loco minimè tuto sit habita, in qua liberæ deberent esse hominum voluntates, libera suffragia, cum contrà ipsi à populo Romano coacti sint Italicum potius quàm Gallicum eligere. Has autem ob causas sede vacante, vt ipsi dicebant, (decem & octo nanque erant) Ioanna regina fauente, Gebennensem cardinalem, qui antè legatus in Italia fuerat, pontificem deligunt, eique Clementi septimo indita appellatio est. Hinc magna discordia in ecclesia Dei orta, & diuturna, quam schisma vocant, cùm pars Christianorum principum Vrbano, pars Gebennensi faueret. Neque hoc modo contenti seditiosi cardinales, Britones, qui multa ecclesiæ castella, multas vrbis villas diripuerant, arcesque occupauerant, in pontificem & Romanos mittunt. Ad pontem Salarium Romanus populus hosti incomposito agmine obuiam factus, superatur & cæditur. Verùm cum postea apud Marinum pugnam magna animorum concitatione iniissent, adeò Britones cædunt, vt vix nuntius tantæ cladis superfuerit. Qui in arcibus erant, se aliquandiu ac suos tutati sunt, maximè verò arcis Surianæ præfectus, qui post multos annos Martino pontifici deditionem fecit.

Interim vero Genuenses odium, quod in Venetos mente conceperant, ostendunt, ascito in societatem belli Ludouico Vngariæ rege, Francisco Carrariensi Patauino domino, Austriæ duce, patriarcha Aquileiensi. Sentiebant tum cum Venetis Perinus Lusignaneus Cypri rex, & Bernabos Vicecomes. In primo autem congressu nauali prœlio superiores Veneti fuere in littore Antiatum, Victore Pisano classis præfecto. Ex decem nanque Genuensium triremibus quinque amissæ sunt. Tum vero Marchiones Carreti adiuuante Bernaboue, Albingaunium (quod nunc Arbengam vocant) Naulum & castrum Francum de Genuensibus occupant. Verùm non ita diu post in gratiam cum Genuensibus redeuntes, omnia reddidere. Genuenses præterea coniecto in carcerem Dominico Fregoso duce, eiusque fratre Petro, & Nicolaum Gualchum ducatui, & Lucianum Aurium classi maritimæ præficiunt. Bernabos vero, qui filiam regi Cypro in matrimonium collocauerat, eam cum triremibus, sex Catelanis, totidem Venetis, honorificè ad maritum in Cyprum misit: quibus triremibus Perinus deinceps terra marique Famagustam oppugnat, sed frustra acriter, qui in præsidio erant, vrbem defendentibus, disiectaque etiam ventis & procellis classe. Non cessabant hinc Veneti, hinc Genuenses maria ipsa, tum inferum, tum superum vexare. Nam dum Carolus Zenus classis Venetæ præfectus, Tyrrhenum mare Genuensibus infestum reddit, Lucianus Auria Hadriaticum cum magno Venetorum detrimento discurrit, ab Iadera, vbi stationes habebat, in Venetos mouens, Iadera nanque regis Vngariæ erat. Ob hanc autem iniuriam commoti Veneti, cùm allicere ad certamen Lucianum non possent, Catarum & Sibinicum ipsius regis oppida, incendunt. Interim verò mortuo Galeatio Vicecomite, anno Domini millesimo trecentesimo septuagesimonono

monono, tota ferè Insubria ad Bernabouem inclinatura videbatur: qua ex re maximam voluptatem cepere Veneti, sed frustra. nã & dimidia pars regionis primò, deinde tota Ioãni Galeatio nepoti obtigit. Lucianus autem Genuensiũ præfectus, Polam mouens classem Venetorum in portu ipso superat & capit. Verùm dũ incautè nimium in hostẽ fugientem ruit, lancea transfixus moritur. Vtraque classis & victrix & victa, Iaderam perducitur: quò statim Genuenses Petrum Auriam in demortui fratris locum misere cum triremibus nouem, alijs nauigijs compluribus. Qui victoriam fratris recensens, ad duo millia captiuorum inuenit, deprehenditque multos in prœlio & in vndis perijsse. Oppugnabantur & terra Veneti à Carrariensi eiusque socijs, quos antea commemoraui, quibus Veneti Albericum Barbianum Cunij comitem, egregium copiarum ducem, opposuere. At Petrus Auria Genuensium præfectus, sexaginta triremium totidemque nauigiorum comparata classe, Venetias contendens, Gradum, Comaclum, Caprulas vi captas incendit. Inde verò Clugiã mouens à præsidio Veneto aliquandiu egregiè defensam, tandem eam vi capit, Patauino tyranno cõmeatum subministrãte. Cæcidisse ea oppugnatione ad sex millia hominũ cõstat, & ad nõgentos, & quinquaginta ex Venetis captos, Iaderamq; missos muliebri tamen pudicitiæ in tanta clade ignotum est. Fracti autem tãta calamitate Veneti, cum nec terra, nec mari auxilia sperarẽt, captiuis Genuensium è carcere liberatis, eisque Clugiam ad præfectũ Genuensium impetrandæ veniæ causa missis, pacem petiuere, eas accepturi leges, quas victor imposuisset. Genuenses verò superbia elati, vt victores facere consueuerunt, Venetos reijciunt, nisi se ac sua omnia dedentes, qui ad tuendam patriam conuersi, deductis ante portus fauces catenis ferreis, dispositisq; in littore portus trecentis equitibus, totidemq; peditibus, ad vnũ aliquem ex ciuibus respiciunt, quem bello præficerent. At verò dum fluctuarent in tanta perturbatione, quem potissimum deligerent, incerto auctore vox audita est, vnicũ Victorem Pisanum, qui Genuenses optimè nosset, idoneũ esse qui tantæ rei præficeretur. Non est audita temerè ea vox, quasi auspicato emissa. Ad carcerem concurrunt omnes (eò enim deductus fuerat ob rem malè ad Polam gestam) eductumque, bello maritimo solũ præficiunt. Instabant Genuenses, & captis circunquaque castellis, ingredi vrbẽ parabant: quos post lõgam pugnam Ioannes Barbadicus armatis lembis quibusdam perfacilè repulit, cùm progredi vlterius in æstuarijs illis triremes Genuensium non possent. Hac etiam arte Barbadicus vsus est: inuenta tum primum à quodam Teutonico bombarda fuit, à sono & tonitru sic dicta, nulla erat scapha Venetorum, nullus lembus, qui non duas bombardas & eo amplius haberet: quibus multi Genuenses, vt à re insolita, nec ad præcauendum scita, opprimebantur. Singulæ enim bombardæ vno ictu binos ternósue plerunque necabant, cùm præsertim in triremibus declinare ictus, vt in terra, non liceat. Adhortabantur autem Veneti Bernabouem Vicecomitem, socium & amicum ita Genuenses bello premere, vt obsidione tam graui liberarentur: iam enim commeatibus carebant. De Venetis tum quidem actum fuisset, si (vt Carrariensis admonebat) Genuẽses cauissent, ne commeatus mari Venetis importari possent. Bernabos autem Venetis aliqua ex parte satisfacturus, exercitum suum in Genuenses mittit, qui vallem Pulceferæ, deprædatus, acceptisque decem & nouem millibus nummum auri, omissis Genuensibus, auro cum Bernaboue, non ferro decernentibus, onustus præda in Insubriã redijt. Non est vsus ea felicitate Astorgius fauentinus, eò cum equitatu à Bernaboue missus. Vrbi enim appropinquans, ab erumpente populo Genuensi funditur fugaturque, ægrè quidem Astorgius euasit rustico cucullo indutus. At Caloioannes imperator Græcorum cum Venetis sentiens, Peram Genuensium Constantinopoli vicinam, oppugnare adoritur. Videbat enim Genuenses pluribus bellis, & quidem grauissimis implicitos, sed Andronicus eius filius, patri ac Veneto æquè hostis, Turcorum Bulgarorumque præsidijs & societate fretus, eam acerrime defendit: eoque terroris partem deduxit, vt in partes Genuensium statim transiret.

Bombardæ vsus primus.

Interim verò Vrbanus non intentus componendæ paci inter Christianos, vt par erat, sed iniurias à Ioanna regina acceptas vlcisci cupiens, Ludouicum Vngariæ regem impulit, vt Adreasij fratris mortem se adiuuante vlcisceretur: qui Carolum filium in Taruisinis contra Venetos dimicantem, in Ioannam concitans, res Venetorum propè afflictas, meliusculas facit.

Superuenit & Carolus Zenus Venetus, vir bello nauali egregius, qui depressis duabus onerarijs nauibus autem portum Clugiensem, eò necessitatis Genuenses perduxit, cùm educere naues suas non possent, clausis reliquis ostijs, vt ipsi obsidentes, quàm obsessi maiore rerum omnium penuria laborarent. Sed nihil æque Genuenses afflixit, quàm Petri Auriæ mors ictu bombardæ interfecti, dum munimenta Clugiæ acriter defendit. In cuius locum Matthæus Rufus statim suffectus, dum Clugiam peteret cum nouis triremibus, apud Manfredoniam Thadæum Iustinianum cum sex triremibus annona onustis cæpit. His verò cladibus motus Agapitus cardinalis Columna, & Genuenses & Venetos sæpe ac frustra ad pacem adhortatus est. Sed hi de vita & sanguine, non de imperio inter se dimicantes, sanis bene admonentium consilijs nusquam optemperarunt.

Postremo itaque Genuenses Clugiæ obsessi, cùm erumpere non possent, premente Veneto, haberéue commeatus nequirent à Matthæo Rufo, Patauinoque domino, qui id se facturos breui pollicebantur, deditionem fecêre calendis Iulij, millesimo trecentesimo octogesimo. Capti autem sunt ea deditione ex hostibus ad quattuor millia trecenti & quadraginta. Plures autem fame & ferro in ipsa oppugnatione perijsse constat. Non quieuère tamen tanta accepta clade Genuenses, qui cum triremibus octo & triginta Tergestinos deficere à Venetis ad patriarcham Aquileiensem compulêre. Cepêre & Iustinopolim, excepta duntaxat arce. Aucta deinde classe, Venetias iterum contendunt: sed cùm nemo ad certamen prodiret, in Istriam redeuntes, Polam vrbem vi captam incendunt. Multæ vtrinque cædes inuicem acceptæ datæque sunt. Veneti tamen bello terrestri à Carrario opprimebantur, licèt Iacobus Caballus egregius copiarum dux, eos acerrimè tutaretur, dum Taruisium oppugnatur, quod fame in hostium potestatem ferè venerat. Verùm cùm fessus & defatigatus iam vterque populus tam diutino & atroci bello esset, dux Sabaudiæ pacem inter eos hac formula componit octauo calendas Septēbris, millesimo trecentesimo octogesimoprimo: vt regi Vngariæ decimo quoque anno Veneti septem millia nummum aureorum persoluerent, si nullum piratam in suis Dalmatiæ locis tutum esse pateretur, sique nullibi sal fieri fineret, vtque patriarchæ Aquileiensi in Foroiulio eadem maneret conditio, quæ ante bellum fuerat. Venetis autem & Genuensibus imperatum, vt captiuos alterutrum incolumes dimitterent, de præda vtrinque capta nulla mentio. Mandatum Patauino vt ab obsidione Taruisij recederet: vtque arces & turres in stagnis & ad fluuiorum ostia excitatas, statim demoliretur, termini inter Venetum & Patauinum positi. Interea verò Carolus, quem diximus à pontifice ex Vngaria contra Ioannam accitum, cum octo millibus equitum in Italiam veniens, Arretium primo in potestatem suam redegit, Guelphorum & Gibellinorum seditionibus diu agitatum. Inde verò in Florentinos mouens, à Ioanne Haucut, qui tum stagiæ erat, propellitur. Sed Florentini veriti ne sustinere tanti regis impetum non possent, pacem à rege datis quadraginta millibus nummum auri redimunt. Haucutque sine stipendio dimittunt, qui Bagnacauallum Nicolao Albertoque Estensibus vendidit, quò facilius retinere Fauentiam in sua potestate possent: quam tamen haud ita multò pòst amisere, Astorgio Manfredo eam quidem proditione adepto. Carolus verò salutato Romæ Vrbano, regnum ingressus, superatis etiam Ioannæ ducibus, Neapolim dedentibus ciuibus, capit. Obsidebatur in castello nouo regina, cum Arretini Guelphi tumultu excitato, Iacobum Carazolum Neapolitanum ciuem, eò à rege missum, fugere in arcem compellunt. Confugere eò & Gibellini: quibus certè vir æquus non magis quàm Guelphis consulebat. Volebat enim omnia pari iure in ciuitate agi. Accito itaque ob acceptam iniuriam Alberico Barbiano à Tudertinorum finibus, vrbem ingressus, dum Guelphos ad officium redigere conatur, Gibellinorum quoque bona diripit. Ferrabac autem alter copiarum dux Albericum secutus, quod reliquum superfuerat in Arretio, abrasit. Dum hæc ad Neapolim & Arretium agerentur, noua belli nubes Italiam inumbrauit. Nam Ludouicus Andegauensis à regibus Francorum originem ducens, Italiam ingressus, cum triginta millibus equitum, non longè à Bononia consederat, à Clemente antipapa impulsus: non tam vt reginam Ioannam obsessam liberaret, quàm vt Vrbanum armis pontificatu deijceret. Hanc ob rem Carolus omisso Arretio, Albericum & Ferrabac: ad se vocat. Florentini quoque Ioannē Haucut rogatu Vrbani ad Carolum misêre. Ludouicus autem per Marsos iter faciens, ad Casinensem saltum iam peruenerat. Adhuc enim ad duodecim millia equitum expectabat: qui Italiam ingressi duce Andegranio, per Placentinum, Lucensem, Florentinum, Senensem agrum iter facientes, Arretium iam peruenerant: vrbemque à Guelphis introducti, post illatam ab Alberico cladem, diripuere. Defendebatur arx Guelphorum præsidio, quæ diebus quadraginta oppugnata in Gallorum potestatem propediem ventura erat, nisi Ludouici Andegauensis mors interuenisset. Tum Andegranius re cognita, hortantibus Arretinis in arce obsessis, vrbem Florentinis vendidit, in Galliasque redijt, Andegauenses autē milites morte ducis consilio carentes, bini terníue mendicantes etiam in patriam rediêre.

Tum verò Vrbanus terrore Gallico liberatus, Neapolim se conferens, à rege petit, vt sibi liceat creare nepotem suum Campanum principem: quod cùm impetrare nequiuisset, homo sub specie iusti & honesti minus Vrbanus ac nulli gratus, ad minas conuersus, eò iracundiæ regem compulit, vt custodijs adhibitis per aliquot dies prodire publicum nequiuerit. Verùm dissimulata ad tempus iniuria, Nuceriam ad vitandos æstus, vt ipse dicebat, cum bona regis venia profectus, communitaq; firmis præsidijs vrbe, & nouos cardinales creat, & septem ex veteribus in carcerem conijcit, quod diceret eos cum rege & antipapa contra se coniurasse. Præterea verò & processum, vt istorum more loquor, contra regem inchoauit, missa de more citatione, qui breui se venturum Nuceriam respondit, diluiturumque obiecta crimina, non verbis modò verùm etiam armis. Nuceriam itaque cum satis magno exercitu veniens, vrbem obsidet. Motus autem hac indignitate Raimundus Bal-

dus Balcianus è gente Vrsina, comitis Nolani filius, qui postea Tarentinus princeps est habitus, suis copijs fretus, quas sub rege ductauerat, Vrbanum cum tota curia ad proximum littus deductum, Genuensium triremibus ad instructis paratisque imposuit. Quibus dum Genuam pontifex defertur, ex septem cardinalibus Nuceriæ captis, quinque saccis inuolutos, in mare demersit.

At verò mortuo Ludouico Vngariæ rege, proceres Vngari Carolum statim per legatos accersiunt: qui eò profectus dum conuentum ad res componendas celebrat, curante regina quæ odium dissimulauerat, obtruncatur, anno millesimo trecentesimo octogesimo quinto, quo tempore Ioannes Galeatius Bernabouem Vicecomitem, cui erat ex fratre Galeatio nepos, captum in carcerem Modoetiæ conijcit, ac coniectum vsque ad mortem detinet, eiusque ditione potitur. Prius enim dum patrimonium diuidunt, Papia, Vercellæ, Nouaria, Dertona, Alexandria, & cætera ad Appenninũ, Alpesque pertinentia Galeatio; Placentia verò, Cremona, Parma, Lauda, Brixia, & Bergomum Bernaboui sorte obtigerant, Mediolanum autem vtrique commune erat.

At Vrbanus circumacto anno, quo se Genuam contulerat, intelligens ecclesiasticas ciuitates à Florentinis ad libertatem, vt antea, incitari, Lucam primo, mox Senas & Perusium peruenit. Confirmatis deinde aduentu suo ciuitatibus, desiderio vt ipse dicebat, videndi Neapolim, Ferentinum vsque proficiscitur: ea mente reuera, vt Ladislaum admodũ puerum & Ioannem Caroli filios, hæreditate paterna deturbaret. Multi enim proceres Ludouico Andegauensi studere soliti, potiundi regni spem ei præstabant: sed magna vsi fide Caietani, pueris in vita retentis, regnum quoque cum summa laude seruauerunt. Pontifex itaque re infecta Romam rediens, cum magno apparatu honoreque plusquam dici potest, à populo Romano in vrbem suscipitur: licet haud ita multò pòst à Bandaresijs insidias perpessus sit, quas certè omnino deuitarit & sustulit, creatis vna die nouem & viginti cardinalibus: quorum de numero Romani tres sunt habiti. Reliqui verò ferè omnes Neapolitani fuere.

Interea verò Antonius Scala Veronensis, & Franciscus senior Patauinus dominus, grauissimo inter se bello contendere, Ioanne Vbaldino Carrarij, & Ioanne Ordelapho Scaligeri copias ducentibus. Verùm Galeatius Vicecomes instigante Carrario superatis Scaligeris, Verona Vicentiaque potitur. Neque hoc quidem contentus Galeatius, paucorum mensium obsidione Patauium capit, ac Franciscum Carrarium in carcerem Modoetianum conijcit. Eius verò filius Franciscus iunior, fuga salutem sibi quæsiuit. Florentini quoque augendæ ditionis cupidi, Politianum Lucinianũ oppida ex veteri Senensium dominatu, arte magis quàm viribus in potestatem suam redegere. Præterea verò Carolum Bernabouis filium, & Antonium Scalam cum quinque millibus equitum in agrum Senensem hostili animo immittunt. Hanc ob rem Galeatius motus, legatos ad Florentinos mittit, qui suo nomine conquerantur, Carolum Vicecomitem & Antonium Scalam hostes suos, à populo Florentino, quo cum ipse pacem antea inierat & fœdus, mercede conductos esse, vexarique ab eis belli Senenses amicos & socios contra ius fasque. Legatis item mandatum est, vt nisi ab iniurijs Senensium discederẽt, exauctorarentque suos belli duces, Florentino populo bellum indicerent. Quò minus verò id statim Galeatius faceret, Petri Gambacurtæ Pisanorum tyranni precibus factũ est, qui Galeatio & Florentinis amicis, rem inter vtrunque compositurum se prædicabat.

Interim verò Vrbanus pontifex pontificatus sui infæliciter acti, anno vndecimo mense octauo, Romæ moritur, sepelitur que in beati Petri basilica, paucis admodum eius mortem vtpote hominis rustici & inexorabilis, flentibus. Huius autem sepulchrum adhuc visitur cum epitaphio satis rustico & inepto.

BONIFACIVS IX.

Bonifacius nonus, patria Neapolitanus, Petrus cognomento Tomacelius antea vocatus, Romæ cardinalium omnium consensu pontifex creatur, anno Domini millesimo trecentesimo octogesimonono. Hic etsi annorum circiter triginta esset dum pontificatum iniit, ita tamen deinceps vixit in tam florida ætate, & tanta peccandi licentia, vt nulla ei libido, nulla voluptas impingi vel obijci posset. Iuuentutem certe cum ipsa senectute commutasse videbatur. Fuit præterea tanti animi consilijque, vt primus populi Romani vim omnem in pontificem transtulerit, creatis suo nutu magistratibus omnibus, munitaque sancti Angeli arce in mole Hadriani sita ad Tiberis pontem, quo ab vrbe in Vaticanum itur; munitisque item pontibus quibus in Transtiberim Romani commeant.

Penl. 210.

Verùm cum Bonifacius nonus adhuc in põtificatu esset, Galeatius Florẽtinos & Bononienses bello aggreditur, Ioãne Vbaldino & Lancedesco Petramala copiarum suarum ducibus, qui vallem Arni superioris ingressi, omnia longe ac latè populabantur. Iacobusque Vermes Bononiensem agrum suo nomine ingressus, ciuitati quoque multa damna intulit.

Tum verò Florentini ad præcauenda mala solliciti, & Ioannem Haucut, & Carolum Bernabouis filium & Antonium Scalam cum quattuor equitum, peditum duobus millibus, Bononiensibus socijs & amicis auxilio misere. Sollicitare præterea litteris & nuncijs Stephanum Bauariæ ducem, ad quem Franciscus iunior confugerat, & Iacobũ Armeniaci comitem magna mercede conductum, vt in Italiã contra Vicecomitẽ descenderent, eumque à ceruicibus suis ad propria tuenda auerterent. His cohortationibus motus Franciscus iunior, mutata veste fauentibus Venetis, secreto tamen, Patauium ingreditur, vrbeque potitur. Subsecutus verò Bauariæ dux vrbem ingressus, oppugnare arcem non destitit. Veronenses autem harum rerum permutatione moti, pulso Vicecomitis præsidio. Antoninum Scalam ad se vocant, qui ferè his diebus in Etruria mortuus erat, relicto vnico filio in prima pueritia adhuc superstite. Qua quidẽ re cognita pœnitentia ducti, in primis Vgolotum Blancardum, qui in Cremonensi agro cum exercitu Galeatij erat, ad se vocant impetrata prius errati venia, persolutisque aliquot millibus nummum auri, ad redimendam tanti erroris culpam. Ingressus vrbem Blancardus, retinere milites à direptione tam opulentæ vrbis nequaquam potuit. Vxor verò Galeatij tantæ ciuitatis calamitatem miserata, triduo pòst militibus direptionem inhibuit. At dux Bauariæ conquestus se mercede à Florentinis defraudatum, ab oppugnatione Patauinæ arcis in Germaniam discesit. Tum Florentini præbente aditum Alberto Estensi, qui iam pridem ab amicitia Galeatij discesserat, Ioannem Haucut Carrariensi socio auxilio misere: cuius fortitudine & astu arx Patauina in deditionem breui recepta est. Vnde Galeatij copiæ, quæ eò recuperandæ vrbis causa venerant, in Vicentinos secessere. Descenderat iam tum etiam comes Armeniaci è Florentinis mercede conductus, per Taurinos in Italiam cum viginti millibus equitum, Castellatiumq; in Alexandrinis vi captum diripuerat, quare Galeatio necesse fuit copias suas è Vicentinis reuocare, quas hosti opponeret. In suburbio Alexandrino consederant Mediolanenses, in quos delati Armeniaci sine vllo ordine, excidium ipsis militibus & ciuibus minabantur. Pugnatum est pro portis aliquandiu, & ab Italis tandiu protracta pugna est, donec sui (quos circumacto itinere ad carpendum extremum hostium agmen miserant) nil tale opinantes, aggrederentur. Dum pugnatur, superuenere illi: atque ita à tergo, à lateribus, à fronte cæsi, prius penè oppresi sunt ingenti cæde, oppidanis etiam superuenientibus, quàm discrimen in quod delati fuerant, cognouerint. Comes ipse Armeniaci tanti exercitus dux captus, ex vulnere in prœlio accepto statim moritur. Capti & Rainaldus Ianfiliatius & Ioannes Ricius Florentini equites, qui Armeniacum in Italiam duxerant. Tum verò Galeatius tanta victoria fretus, partem copiarum in Haucutum mittit, qui ea mente Atesim & Mintium traiecerat, vt se cum Armeniaco coniungeret. Verùm Haucutus re cognita, quanta maximè celeritate potuit, in Patauinos mouit, non paucis suorum in itinere amissis ob deriuatas passim à rusticis aquas, ne redire hosti impunè liceret. At Florentini bello presi à Iacobo Verme, qui eò à Galeatio cum duodecim millibus equitum, peditum quattuor, missus fuerat, Haucutum reuocant, qui hostes Florentinorum, quibus par esse aperto Marte non poterat, miris artibus ludisicatus est. Interim verò hortante Bonifacio pontifice, & Antonio Adurno Genuensium duce, pax æquis conditionibus inter Galeatium & Florentinos Genuæ composita est. Sed dum vnum incendium extinguitur, alterum exardescit. Nam & Franciscus cognomento Vicus, vrbis præfectus Viterbium pontifici proditione abstulit: & Petrus Gambacurta Pisarum dominos, à Iacobo Appiano publico scriba, & omnium consiliorum suorum participe cũ filijs occiditur, ipseq; Appianus dominatu potitur. Mortuo autem Alberto Estensi, Accius & ipse Estensi familia ortus, iam pridem patria pulsus, adiuuantibus Cunij comitibus, redire in patriam instituerat. Sed tutores Nicolai pueri Alberti filij, sumptis armis Accium Ferraria summouentes, Lucum & Concilicæ oppida Ioanni Cunio promisere, si Acciũ interficeret. Tum Ioannes composita fallacia virum Accio persimilem interficit, & acceptis oppidis, verum Accium in publicum producit. Non commisisset tantum facinus Albertus ex eadem familia ortus, cui plus Itali debent quàm omnibus ducibus, qui tum fuere. primus enim docuit Italos bella gerere, iam pridem arma ferre desuetos, quibus se deinceps ab intestino externoque hoste tutati sunt. Prius enim si quid gerere Itali vel inter se, vel in barbaros voluissent, accire externum militem opus erat. Sed tanta militum copia hoc duce breui suborta est sub vexillo sancti Georgij, vt Britones, qui prouinciam nostram & ecclesiæ castella euerterãt, Teutonicos, Anglicos, postremo omnia vastantes Italia expulerit. Hinc Brachiani & Sfortiani milites originem habuere, quorum armis Italia apud exteros tantum nominis consecuta est, vt aut exteri timore perculsi quieuerint, aut aditum ad nos tentantes, magnis cladibus superati sint. Interea verò mortuo Clemente septimo adulterino pontifice, in eius locum à cardinalibus tanti schismatis auctoribus, Petrus Luna Benedictus xiij. appellatus, Auinione sufficitur.

Clemens adulterinus Pontifex.

Successit tum etiam Carolo imperatori Romano Vinceslaus filius, à quo Ioannes Galeatius Vicecomes Mediolanensis ducatus titulũ accepit, misso oratore Petro Philargi Mediolanensi

lanensi archiepiscopo: qui postea Romanum pontificatum adeptus, quintus Alexander appellatus est. Galeatius autem mortuo Ioanne Haucut Florentiæ sepulto, quo vno duce in rebus bellicis tum maximè Florentini vtebátur, mittere Albericum suis copijs in Etruriam constituit: qui Florentinos Appianum Pisanorum tyrannum bello lacessentes, in officio contineret. Erant in eo exercitu Paulus Vrsinus, Ceculus, Brolia Brandulinus, Paulus Sabellus, Lucas Canalis, cohortium præfecti insignes: qui simul coniunctis copijs animisque oppugnare Florentiam adorti, ad monasterium Carthusiense castra posuerant: vnde crebris incursionibus tum agros, tum ciuitatem Florentiam continuo vexabant, cædibus rapinis incendiisq; omnia complentes, anno Domini millesimo trecentesimo nonagesimo septimo.

Quo quidem tempore & Bonifacius Perusium se contulit nobilitatem plebeis Raspantibus conciliaturus. Sed plebs præsente pontifice præter datam fidem arma capiens, interfectis ad octoginta ex optimatibus, Biordum & Michelorũ plebeiarum partium principes in vrbem intromissos, dominos constituunt. Indignatus autem ob eam rem pontifex, Assisium petens, inde ad ducem Galeatium oratores misit, qui eum adhortarentur, vt oppugnare Mantuam desineret: quam tum aqua & terra obsidionem premebat, accito in Cisalpinam Galliam ad id bellum Alberico Barbiano.

Hanc autē ob rem ex fœdere Florentinis licuit, & Venetis belli focijs Mantuano auxiliũ mittere, Carolo Malatesta Mantuani sororio tātarum copiarum duce, qui ingenti clade Galeatij exercitum apud Gouernolum profligauit. erat tum quoque in animo Florentinis Pisanos bello persequi, sed eos à tanta re auertebant Pupei Balneique comites & Vbertini rebelles, qui Florentini ciuitati exitium minabantur, si in Pisanos mouerent. Verùm mortuo non ita multò pòst Iacobo Appiano, filius Gerardus patri succedens, cum retinere Pisas in potestate sua non posset, ob seditiones à Florentinis excitatas, vrbem ipsam Galeatio Vicecomiti vendidit, Plumbino oppido tantummodo sibi ac suis retento, millesimo trecentesimo nonagesimonono.

Interfecto autem Biordo Lantedesci insidijs, Perusini vindicare se in libertatem conati sunt. Verùm cum Vgolinus Trincius Fulginas pontificis vicarius, eius nomine Perusium in ditionem ecclesiæ trahere conaretur, indignitati ciues, Galeatio sese dedunt: qui post menses duos Bononia quoque & Luca falsò potitur. Hunc maior timor Florentinos incessit, passim de se ac libertate sua actum dicentes, nisi Galeatius morte è medio auferetur. Appropinquante verò Iubilei anno, legati Romanorũ pontificem adeunt, rogantes vt Asisio Romā proficisceretur: qui & si id magnopere cuperet, tamen dissimulato desiderio, facturum se quod petebant, negauit: quod diceret eos noluisse recipere senatores ex nobilitate externa secundum consuetudinem & instituta pontificũ: quodque cameræ conseruatores suopte ingenio elegissent, homines quidem parum idoneos, & quorum licentia Bandere sijs omnia licerent. Tum verò Romani, vt rem gratam pontifici facerent & Bandereseos tollunt, & Malatestam Pandulphi filium Pisauriensem, virum doctum, pontificis nomine in senatorem recipiunt, pecuniasque insuper Bonifacio dant, quò ei proficisci ad vrbem liceret. Vrbem itaque ingressus, munita mole Hadriani (vt antea diximus) mœnibus & turribus, dominatu vrbis sensim potitus est. Celebratos deinde Iubilei anno, M C C C C. quo innumera ferè hominum multitudo ad vrbem religionis causa venerat, Florentini Galeatium à ceruicibus suis auertere cupientes, Robertum Bauariæ ducem, quem imperij electores abrogato ob ignauiam Venceslao Boemo, delegerant, hac conditione in Italiam vocant, vt non prius promissam mercedem accipiat, quàm Vicecomitis ducatum attigisset. qui Brixianum agrum ad Benacum ingressus, parte pecuniarum accepta, cum Galeatij copijs congrediens superatur, ac Tridentinum fuga petit, Retinere hominem Veneti & Florentini multa polliciti, quò minus in Germaniam rediret, nequaquam potuere. Tum verò Bonifacius, siue Vicecomitum potentiam veritus, siue augendæ ditionis ecclesiasticæ cupidus, Annatarum vsum beneficijs ecclesiasticis primus imposuit. hac conditione, vt qui beneficium consequeretur, dimidium annui prouentus fisco apostolico persolueret. Sunt tamen qui hoc inuentum Ioanni vigesimosecundo asscribant. Hanc autem consuetudinem omnes admisere præter Anglos, qui id de solis episcopatibus concessere in cæteris beneficijs non adeo. Cõfirmata hoc modo pecunijs arce, magistratibus suo nutu in vrbe delectis, ditione ecclesiastica, pontifex Ladislaum adolescentem Caroli Neapolitani regis filium, in regnum paternum restituit, à tyrannis & populis occupatum, qui Ludouici Andegauensis partes secuti fuerant. Quo autem facilius & honestius id fieret, priuationem Caroli ab Vrbano sexto Nuceriæ factam, abrogauit: cardinalemque Florentinum Gaitam misit, quæ sola in fide remanserat, vt & eo loci adolescentem coronaret, vbi summa cum fide seruatus fuerat.

Vicecomes autem redeunte in Germaniam imperatore Roberto, copias suas Alberico duce ad opprimendum Ioannem Bentiuolum misit, qui Bononiensem vrbem in suam redegerat potestatem, pulso Vicecomitum præsidio. Militabant tũ in exercitu Galeatij, Franciscus Gonzaga, composita inter eos pace: militabat Pandulphus Malatesta, Caroli frater: aderat & Otho bonus Rubeus, Parmensis ciuis: quorum nominibus perterriti Florentini,

Bernardonem copiarum suarum præfectum, Bononiensibus socijs auxilio mittunt: cuius aduentu Bononienses animis aucti, hosti mœnibus appropinquanti occurrere audent: quo prœlio superati, omnem equitatum cum Bernadone in ipsa pugna interempto, amisere. Captus etiam eo prœlio Iacobus Carraria, Francisci Gonzagæ precibus conseruatur. Aufugerat tum cum paucis Bentiuolus in vrbem: quam dum acriter nimium tutatur, in globum incidens, cùm viuus capi non posset, obtruncatur. Potitus itaque deinceps, nullo resistente Bononia Galeatius, magnum terrorem Florentinis iniecit. Eò enim se breui moturum omnem belli impetum ostendebat. Verùm morte eius adiuti, vt ipsi optabant, non ita multò pòst tanto metu liberati sunt. Mortuo autē ex febre Ioanne Galeatio apud Merenguanū, cum ante cometes tantæ mortis indicium apparuisset, anno millesimo quadringentesimo secundo, multi repentè tyranni oborti sunt, aut ciuitatū suarum principes, aut cohortium præfecti, à militibus ducis ob largitionem ad occupandas ciuitates adiuti. Oborta tum quidem infinita mala sunt, cùm nemo vnus præesset, qui vitia hominum imperio & auctoritate compesceret. Innouata est etiam Guelphorum & Gibellinorum pernitiosa seditio, quæ ducentis & eo amplius annis per Italiā vagata: omnes ciuitates ita ad arma ciuilia cōcitauit, vt fermè ad internecionem certatum sit. Nam Vgotinus Caualcabos, oppressis Gibellinis, Cremona imperitabat: Parmam Otho Tertius, interfectis ac pulsis Rubeis obtinebat: Soardi Bergomum, Rusconij Comum, Viginatæ Laudam: Vercellas, Alexandriam, plurimaque per eam regionem oppida Facinus Canis dux copiarum egregius vi occupauerat. Omitto reliquos tyrannos à Galeatio pulsos, qui tum quidem redeundi ad tyrannidem & dominatum spem aliquam sumpsere. Maximè verò Guillelmus Scala, & Carolus Vicecomes Bernabouis filius, qui principes omnes & populos ad defectionem sollicitabant. Hinc etiam Pynus Ordelaphus patria pulsus, Foroliuio potitur. Albericus quoque Cunij comes, Fauentiam bello pressam in sui potestatem redegisset, nisi à Ladislao adhortante etiam pontifice in regnum accitus properè fuisset: magnusque conestabilis, vt eorum vocabulo vtar, creatus. Miserat & eò cum satis iusto exercitu fratrem suum pontifex, vt regi auxilio esset: qui à Neapolitanis repulsus, Perusium mouens, ciuitatem ipsam in potestatem pontificis breui redegit. At Baldesar Cossa Neapolitanus ciuis, sancti Eustachij cardinalis Bononienses aliquandiu obsessos; redire tandem ad ecclesiam compulit, Brachio Montonio copias ecclesiasticas ducente, quem vt virum in re militari præstantem Albericus in Flaminia reliquerat. Sub eo enim ab ineunte ætate militauerat, ordinesque duxerat. Idem etiam contigerat Sfortiæ, è Cotignola Flaminia oppido originem ducente: quorum virtute militia Italica ita breui creuit, vt qui duce in re bellica deinceps indigerent altero istorum vterentur. Hinc illæ factiones militares exortæ sunt, vt sexaginta iam annis nihil propè gestum in Italia sit, quod non alteri istarum ascribi possit. Qui enim à Brachianis opprimebatur, vicissim à Sfortianis alteram factionem precio conducebat. Albericus autem (vnde tanquam ex equo Troiano innumerabiles belli principes emanarūt) Neapolim diu oppugnatam, tandem in potestatem Ladislai recepit. Qua victoria moti omnes regni principes ciuitatesque statim in deditionem regis peruenere. At verò Ladislaus regnandi cupidus, priusquam fundamenta regni Neapolitani confirmasset, accitus ab Vngaris, ad illud quoque regnum iure hereditario suscipiendum, cùm copias traiecisset, Iaderamque obsideret, certior ab amicis fit, Neapolitanos & aliquot regni proceres ad defectionem spectare. Iadera itaque potitus, eademque Venetis diuidenda, Neapolim redijt: reuocatoque è Flaminia Alberico (eò nanque ad suos visendos profectus erat) omnes proceres dominatu priuauit. Recusantes autem parere è patria deiecit. In Seuerinatū verò familiam crudeliter animaduertit, primatibus ipsis vltimo supplicio affectis.

Bonifacius autem in tanta rerum perturbatione diu afflictatus, dolore laterum tandem moritur, pontificatus sui anno quartodecimo, mense nono, millesimo quadringentesimoquarto. Sepeliturque in basilica Petri sepulchro marmoreo, vermiculato opere distincto, quod adhuc cernitur, cum gentilitijs insignibus: quæ item indicant, multa ædificia tum in mole Hadriani, tum in Capitolio, tum in palatio Vaticani, huius iussu & impensa ædificata tum fuisse. Huic autem pontifici ad summam gloriam nil certè defuisset, nisi affinium & cognatorum affinitatibus obtemperans, aliquam notam contraxisset. Multa enim crimina per Simoniacam prauitatem committebantur, petentibus contra ius fasque omnia tum fratribus, tum cognatis: quorum magna multitudo quæstus gratia Romam venerat. Indulgentiæ verò & quidem plenariæ ita passim vendebantur, vt iam vilesceret clauium & literarum apostolicarum auctoritas. Reuocare hæc omnia Bonifacius conatus, cognatorum precibus eo identidem redire cogebatur. vnde melius actum cum ecclesia Dei censerem, si pontifices reiectis affinibus & cognatis, vel saltem in mediocri fortuna collocatis, pontificię dignitati potius, quàm carni & sanguini consulerent. Maximè verò hoc tempore, quo mortuo Tamburlano, qui Turcos superauerat, eorumque regem catenis vinctum secum trahebat, Armenios, Persas, Ægyptios, Assyrios, sine gubernatoribus reliquerat: qua ex re facilè Christianis tum fuisset Hierusalem, ac sanctum Domini sepulcrum recuperare. In nostros

Indulgētias vendere in-ius erat, quare vilescebant.

enim

enim conuersus, Albos suo pontificatu nouam superstitionem introducentes persecutus est. Ex alpibus nanque descendisse in Italiam anno ante iubileum presbyterum quendam cum magna hominum multitudine, ex patre meo, qui hominem viderat, intellexi. Is quidem albo indutus panno, tantam modestiam vultu ac verbis præ se ferebat, vt ab omnibus sanctus haberetur. In Italiam itaque descendens, magnam hominum ac mulierum multitudinem in sententiam suipsius breui deduxerat. Linteis albis circumuoluti omnes sine discrimine, mares an fœminæ, rustici an ciues, serui an liberi essent, passim veluti pecora, vbi nox oppressisset, dormiebant. Publicè in vicis epulabantur, perlatis vndique certatim quasi ad sacrum epulis, Crucifixum sacerdos ipse præ se ferebat: quem lacrymari ob hominum errata dictabat. Id quoties accidisset, succlamabant omnes, veniã à Deo petentes. Laudes beatæ virginis canebant euntes & stantes, hymnis ad id aptè compositis. Ex Cisalpinis autem Flaminiam, Etruriam, Picentes, aucta opinione sanctitatis veniens, non plebem modò rudem & credulem, sed & principes & episcopos ciuitatum in sententiam suam facilè pertraxit. Substitit Viterbij cum magna multitudine labore itineris fessus, Romam inde, vt ipse dicebat, ad visenda loca sancta sanctorumque corpora venturus. Sed Bonifacius fraudẽ subesse veritus, quòd diceret hominẽ superstitiosum pontificatũ appetere, adiuuante illa multitudine, milites aliquot præmittit, qui hominem comprehensum ad se perducant. Sunt qui scribant huius fraudem quęstione detectam fuisse hominemque in tanto facinore deprehensum, meritas pœnas luisse igne scilicet quo exustum ferunt. Sunt etiam qui dicant nil fraudis in homine deprehensum fuisse: sed id fictum à pontifice abolendo rumori, quo hominem per inuidiam captum & necatum affirmabant. Vtrum verius sit, Deus nouit. Hoc tamen constat, post tantam colluuionem, quæ partim hac superstitione, partim frequentia iubelei obuenerat, magnam hominum multitudinem pestilentia cõsumptam fuisse. In tantis autem malis quibus prouincia nostra affligebatur, vnum tamen bonum in Italiam aduectum est. Ad nos enim Chrysoloras Byzantius litteras Græcas attulit, quæ annis iam quingentis in Italia conticuerant. Hinc Græcæ Latinæque linguæ scholæ exortæ sunt, Guarino, Victorino, Philelphi, Ambrosio monacho, Leonardo Arretino, Caroloque, ac plerisque alijs tanquam ex equo Troiano in lucem prodeuntibus, quorum æmulatione multa ingenia deinceps ad laudem excitata sunt.

Noua superstitio introducta.

INNOCENTIVS VII.

Pont. 215.

INnocentius septimus, patria Sulmonensis, Cosmatus antea vocatus sanctæ crucis presbyter cardinalis, Romæ pontifex creatur, tumultuante tota Italia. Mortuo enim Ioanne Galeatio, duobus filijs superstitibus, sed adolescentibus, adhuc tota Italia ad arma respiciebat. Ioannes Maria maior natu, id enim ei nomen erat, ducatum Mediolani sibi vendicat: Philippus verò Maria minor natu, Papiæ dominatum, cuius comes iure habebatur, facilè obtinuit. reliquæ ciuitates: vt antea dixi ad quinque enim & viginti fuisse constat, ab imperio Vicecomitum desciuere. Nam & Paulus Guinisius ciuis Lucensis, patriæ dominatum sibi vsurpauit: & Franciscus Carrarius sublato è medio tanto duce, cuius arma mirum in modum timuerat, augendæ ditionis in magnam spem veniens, Veronam, Brixiam, Bergomum, Cremonam, legatos ad solicitandos in partes suas Guelphos misit. Verùm vbi videt Guillelmum Scalam & Carolum Vicecomitem, qui imperia ciuitatum suarum desiderabant, posse conatibus suis obstare, Guillelmo Veronæ, Carolo Mediolani, acceptis ab eo mutuo triginta millibus aureis, dominatum pollicitus est. Reducto itaque in patriam Guillelmo, eodemque, non ita multò pòst veneno sublato, Verona ipse potitur. Eadem quoque fraude Carolum aggressus est, cum is instaret, vt non apparentibus promissis, pecuniam saltem mutuo datam solueret. Litteris quoque Franciscum Gonzagam admonet, vt descendere in partes suas sponte velit, amplectique eius amicitiam & societatem: sin secus esset animatus, habiturum se eum pro hoste, facturumque vt breui eius pertinaciæ pœniteat: fieri perfacilè id posse dicebat, cum Veronam Mantuanis finitimam adeptus, Brixiam quoque in potestatem suam breui sit redacturus, vnde percommodè Mantuanos bello premat. Nil respondere Franciscus instituit, priusquam Venetorum legatos audiret, quos in via ad se euntes intellexerat. Veneti enim Carrariorum potentiam suspectam habentes, Vicentiam dedentibus vltro ciuibus in deditionem & tutelam recipiunt, quòd Francisci arma vererentur: quodq; sub quouis alio, quàm sub Patauino domino esse malebãt: quippe cum inter Patauinos & Vicẽtinos immortale odium intercedat. Admonet tum Frãciscum Carrarium Venetus, ne Vicẽtinos vectigales suos bello attingat: vtque ab expugnanda Colonia (quam suæ ditionis esse rebantur) abstineat: aliter Venetos bello persecuturos illatas iniurias. Respondet Franciscus mirari se Venetorum impotentiam, qui cum nullum ius in continenti habeant, leges tamen meritò imperantibus velint perscribere: irent, & æstuarijs se ac paludibus continerent; eosque præesse ciuitatibus sinerent, qui eam facultatem à maioribus suis acceppissent.

accepissent. Indignati mirum in modum Veneti legatos suos, qui in via erant, admonent vt fœdus & societatem cum Francisco Gonzaga ineant: eumque primum copiarum suarum ducem deligant, addita pecuniarum summa, quæ ei stipendij nomine quotannis daretur. Tum verò Franciscus icto fœdere maturandum ratus, quod iam hostes potitos Colonia intellexerat, conscripto magno militum numero, Veronenses ad eam partem adoritur, qua ad Mantuanos vergunt. Idem faciunt Veneti, ex Vicetinis eò mouentes. Quo impetu Veronenses perterriti, cum nulla spes auxilij subesset, deditionem fecere. Oderant etiam ciues Franciscum Carrariensem, qui Guillemum Scalam veneno necasset, eiusque filios occupata fraude Verona, in carcerem coniecisset. Dum vrbem verò instructis aciebus ingrediuntur, ne qua fraus ab hoste subesset, Iacobus Carraria, qui ibi cum præsidio erat, repentè cum militibus aliquot Hostiliam profugit. Sed dum Padum traijcit, captus Venetias mittitur. Munita autem firmissimo præsidio Verona, inde cum omnibus copijs Veneti Patauium mouentes, vrbem præaltis muris ac profunda fossa munitam, defensamque firmo præsidio obsident: & tandem post aliquot menses interclusis vndique commeatibus, in deditionem accipiunt. Confugerat in arcem Franciscus cum filijs ac nepotibus, quam tamen Veneti non ita multò pòst cepere, vrgente eos, qui in præsidio erant, ad deditionem fame. Franciscus autem captus ac Venetias missus, vnà cum fratre necatur. Hunc exitum & finem habuit, qui humanam cupiditatem secutus, spreta pace, omnia bello occupaturus videbatur

Neque in hoc quidem malorum omnium finis fuit. nam vel ignauia pontificum, qui interdictis antea, minis, armis postremò tollere discordias consueuerant, vel scismate potius (quo tum ecclesia Dei multum laborabat) eo ventum erat, vt vilissimus quisque tyrannus post mortem Ioannis Galeatij, vnumquodque facinus quantumuis magnum aggrederetur. Innocentius enim dum adhuc cardinalis esset, carpere negligentiam & timiditatem priorum pontificum consueuerat, quod diceret eorum secordia factum, ne schisma ecclesiæ Romanæ, totiusque reip. Christianæ pernicies, hactenus extinctum & sublatum esset. Verùm ipse pontificatum adeptus, secutusque in quibusdam Vrbani & Bonifacij vestigia, quos priuatus carpebat, non modò quod tantopere laudabat effecit, verùm etiam iniquo animo ferebat, si quis apud se ea de re verbum vllum fecisset. Præterea verò adeo tumultuose omnia gubernabat, vt cum semel Romani restitui in libertatẽ, reddique sibi Capitolium, pontem Miluium, & arcem Hadriani peterent, instarentque item, vt schisma rem perniciosã exempli de ecclesia tolleret, bella extingueret & seditiones, rege Gallorum ad eam rem conficiendam operam suam pollicente: ac Petro Luna antipapa nequaquam tantam concordiam abnuente, Romanos ipsos pontifex ad Ludouicum nepotem diuertentem apud hospitale sancti Spiritus in Saxia, tanquam ad certum carnificem miserit. Vndecim enim ciues reip. suæ labenti in negligentia pontificis consulturi, statim necantur: è fenestrisque deijciuntur, quod diceret eo modo tolli seditiones & schisma non alio quidem posse. Hac autem sæuitia motus populus Romanus, accito Ladislao Apuliæ rege, arma capit, supplicium de Ludouico sumpturus. Verùm pontifex declinaturus populi furorem, Viterbium cum Ludouico citato gressu proficiscitur. Tum verò populus cum sæuire in auctorem tanti facinoris non posset, in aulicos iram cõuertit, quorum bona magna ex parte direpta sunt. Seruati tamen quidam dicuntur in ædibus cardinalium Romanorum, qui adiuuantibus clientibus, ægrè tamen, ad se confugientes tutati sunt. Capto deinde Capitolio, occupatoque ponte Miluio, arcem Hadriani oppugnare frustra conati sunt, adiuuantibus etiam Romanos Ioanne Columna Troiæ comite, Gentile Monterano, comite Carrariæ, egregijs tum copiarum ducibus, & Ladislai regis auspicijs militantibus. Verùm superueniente Paulo Vrsino mandato pontificis cum Mostarda & Ceccholino turmarum præfectis, in pratis Neronianis Ioannem Columnam & reliquam Ladislai militiam fundunt. Hanc ob rem Romani quidem multis incommodis circumuenti, cùm & homines & eorum pecora abigerentur, residente etiam ira iam antea concepta, pontificem in gratiam recipiunt, rogantque vt ad vrbem redeat. Erat enim natura comis & blandus: adeoque pontificij ciuilisque iurisperitus, vt facile homines tum rationibus tum suauitate dicendi in suiipsius sententiam alliceret. Rebus itaq; hoc modo compositis Romã veniens, plures cardinales delegit: quorum de numero fuit Angelus Carrarius, patria Venetus, tituli sancti Marci presbyter cardinalis in pontificatu Gregorius duodecimus appellatus. Fuit & Petrus Philardi natione Cretensis, basilicæ duodecim apostolorum presbyter cardinalis, Alexander quintus deinde creatus. Tertius habitus est Otho Columna, natus è principibus Romanis ad vellus aureum, sancti Georgij diaconus cardinalis, Martinus quintus postea vocatus. Confirmata autem hoc modo pontificatu suo, Ludouicum nepotem agri Piceni Marchionem creat: eundemque Firmanum principem constituit. Ipse verò non diu pòst Romæ moritur pontificatus sui anno secundo: sepeliturque in basilica Petri in sacello quod olim pontificibus dedicatum erat, quodque vetustate & situ corruens, Nicolaus quintus postea restituit, notato etiam hoc epitaphio hominis sepulcro.

INNOCENTIO SEPTIMO PONTIFICI MAXIMO CVM NEGLE-

CTI

CTI EIVS SEPVLCHRI MEMORIA INTERIISSET, NICOLAVS QVINTVS PONTIFEX MAXIMVS RESTITVI CVRAVIT.

Interim autem cùm & verò pontifice & optimo imperatore carerent Itali, vnicuique scelerato peccandi licentia data est. Nam Gabrinus Fundulus, cuius opera Carolus Caualcabos multũ & belli & pacis artibus vtebatur, spe occupandæ tyrannidis elatus quòd ei non secus ac Carolo magistratus omnes atque arcium præfecti parerent, redeũtem Lauda Pompeiana Carolum, ad Machasturmam ab vrbe Cremona decem millia passuum cum fratribus & cognatis obtruncat. Inde verò properè antequam res in vrbe sciretur, cum aliquot militibus Cremonam properans, occupata arce ac portis omnibus, forum armato ingressus milite, quos videt conatibus suis obstare posse, aut obtruncat aut pellit. Obtinẽdæ autem tyrannidis causa, nullum genus crudelitatis omittit. Erant tum quoque in armis Mediolanenses principes, ne dicas eorum opera tyrannos opprimi potuisse, instante præsertim Gutecaldo Genuæ præfecto regis Gallorum nomine qui tum redigere Mediolanum in potestatem regis conabatur: contra verò Facino Cane egregio tum copiarum duce, retinere Ioannem Mariam in dominatu paterno conante. Otho quoque Tertius Parmensis dominus ad colloquium spe componendę pacis cum Nicolao Estensi pellectus, ad Rubeiam, castelli nomen est, obtruncatur. Cuius quidem cædis, Sfortia Cotignola iubente Nicolao, auctor habitus est. Mortuo autem Ohtone, Rhegio statim & Parma dedentibus sponte ciuibus, qui oderant Othonis nomen, Nicolaus potitur. Ladislaus verò occupata Roma vt antea dixi, acceptaque in ditionem Perusia quam tum armis Brachius vexabat, in Etruriam hostili animo mouet: quæ certè industria & auspicijs Malatesta Pisauriensis egregiè defensa est. Repulsus enim inde Ladislaus, in regnum trepidus sese recipit, maiore propè accepto quam illato hostibus incommodo. Liberati autem tanto hoste Florentini, in Pisanos conuersi, post longam oppugnationem Pisas tandem capiunt, Tartalia, Sfortia ducibus, anno Domini millesimo quadringentesimosexto.

GREGORIVS XII.

AT verò dum schisma in ecclesia Dei lõgius protraheretur cũ pernicie Christiani nominis, altero pontifice Romæ creato, altero Auinione: principes Galliæ, duces scilicet Bituricensis, Burgundus, Aurelianus, qui tum ob valetudinem regis Gallias gubernabant, calamitatem ecclesiæ tandem miserati, Auinionem ad Petrum Lunam, Benedictum decimum tertium appellatum perueniunt: hominemque rogant, vt collabenti ecclesiæ tandem consulat, etiam si abdicare se pontificatu necesse esset, quemadmodum in conclaui se facturum promiserat iureiurando interposito, dum pontifex creatur. Spondent præterea alterum pontificem, qui tum Romæ crearetur post mortem Innocentij, idem facturum. Ita enim inter hos principes, & qui in Italia erant, reip. Christianæ amantissimi, conuenerat, vt abrogatis duobus de pontificatu contendentibus, quorum alter Gallicæ, alter Italicæ factionis haberetur, vnus aliquis postea deligeretur omnium nationum pater & pontifex. Respondet Benedictus se quidem grauiter Deum offensurum, si ecclesiam Dei desereret, cui patronus & publicus pater consensu bonorum non furtim, sed publicæ asscriptus esset. nolle se in dubium ponere, quod iustis suffragijs sibi demandatum fuerat. Quod dicerent, sublato schismate, de concordia agendum esse, sibi admodum placere, modo id in loco fieret libero: ne coactus quispiam potius, quam sponte facere aliquid videretur. Vnum tamen se polliceri, idque iureiurando affirmare, si aliter tolli schisma non posset, depositurum omnem pontificiam dignitatem, modo idem eodem tempore, ab altero antipapa statim fieret. Principes itaque cognita hominis voluntate, consultare inter se cœperunt, quonam modo Benedictum in sententiam suam perducerent, quorum colloquia & consultationes Benedictus veritus, pontificias ædes armis & commeatu optimè munit: in quibus aliquot menses obsessus, tandem paratis ad fugam triremibus, per Rhodanum in Cataloniam, vnde oriundus erat, adnauigauit. Sunt autem qui scribant principes Gallos id molitos in Benedictum esse, instantibus cardinalibus Gallicis, qui eum oderant, quod alterius nationis esset, & non Gallicæ. Nam cum post mortem Clemẽtis de creando pontifice Gallico inter eos non conueniret, hunc post longam altercationem crearunt, vt virum bonum & reipublicæ Christianæ amantissimum: qui eos sæpe admonuit, vt honestè ac sanctè viuerent: vtque à Simonica prauitate cauerent, aliter se in eos grauiter se animaduersurum. Huius itaque mores ferre nequeuntes, principes Gallos in virum optimum & constantis vitæ concitasse. At verò cardinales, qui post mortem Innocentij Romæ erant, cognita trium priorum pontificum in tollendo schismate negligẽtia, cognitoque etiam discrimine, in quo respublica Christiana vbique terrarum, maximè verò in Gallia versabatur, in vnum conuenientes, conclaui ad sanctum Petrum in Vaticano habito, iurarunt singuli maximis execrationibus interpositis, abdicaturos se statim pontificatu, si sibi deligi ad tantum magistra-

Pont. 216

tum contigisset, hac conditione tamen, vt id quoque ab antipapa fieret. Venerat autem in hanc sententiam, vt & Gallicæ nationi satisfacerent, quæ ob impotentiam creandi antipapæ consuetudinem introduxerat, à qua remoueri non sine ignominia videbatur, nisi id quoque ab Italis fieret: vtque in sententiam Benedicti venirent, qui hac vna ratione, non alia, sanari ecclesiã posse dicebat. Quòd si sibi contigisset vtrunque abrogari, vnum verum pontificem omnium, qui tum erant, cardinalium consensu creandum esse, cui omnes reges & principes obtemperarent. Creatus itaque Romæ anno Domini millesimo quadringentesimosexto pridie calendas Nouembris, Angelus Corrarius Venetus, tituli sancti Marci presbyter cardinalis, qui (vt dixi) Gregorius duodecimus appellatus est, statim quod ante pontificatum promiserat se facturum, scripto, adhibitis etiam notarijs & testibus confirmauit: suaque manu scripta tabellionum notauit. Cum verò de eligendo loco, quò sine discrimine vterque venire posset mentio haberetur, neque ea de re satis inter eos conueniret, collusores & fœdifragi ab vtroque cardinalium conuentu sunt habiti: qui Pisas, hinc Roma, hinc Auinione adnauigantes, vno consensu Gregorium & Benedictum dignitate pontificia priuarunt, consentientibus in tam grauem sententiam omnibus nationibus, præter Hispaniam citeriorem, regem Scotiæ, comitem Armeniaci, qui Benedicto fauebant. Inita deinde creandi noui pontificis ratione, qui benè ac sanctè sine vlla seditione ecclesiam Dei gubernaret, venere in hanc sententiam, vt Alexandrum quintum crearent. Dum autem Gregorius abesset, creandique Alexandri ratio haberetur, armis omnia Romæ circunsonabant. Ladislaus enim rex occupata Ostia Pedestribus naualibusque copijs, adeo Romanos incursionibus vexauit, vt inita pace honorificè postea in vrbem receptus tanquam dominus, & magistratus mutauerit, & portas ac mœnia pro arbitrio animi sui operibus & custodijs firmauerit. Verùm superueniente Paulo Vrsino ecclesiastico duce, apud sanctum Iacobum in Septimiano acerrimè pugnatum est, multis vtrinque desideratis. In Transtiberi nanque rex suos tum continebat, arbitratus se illo in loco tutiorem esse ob nauales copias, quas Ostia Romam subuexerat. Is verò deinceps cedens potius, quàm fugiens Vrsinæ factioni quæ in dies magis magisque augebatur, Neapolim proficiscitur, debilitata præsertim factione sua ob superatos ante ingressum suum Columnenses, Ioanne Columna, Baptista Sabello, Iacobo Vrsino, Nicalao Columna ducibus, qui occupata sancti Laurentij porta, vrbem iam ingressi erant. Verùm superueniente Paulo Vrsino, superati (vt dixi) & capti magna ex parte fuerãt. Ex his capitali supplicio duo affecti sunt: quorum alter Galeottus Normannus eques insignis, alter verò Richardus Sanguineus est habitus, è familia nobili ac vetusta originem ducens. Reliqui verò incolumes dimissi fuerant hac tamen conditione, ne amplius Ladislai auspicijs militarent. His autem perturbationibus adeo Romæ annonæ caritas inualuit, vt mensura tritici (quam Rubeum vocant) florenis decem & octo venderetur, propter ab acta pecora & rusticos partim captos, partim necatos, vt in bello fieri consueuit.

ALEXANDER V.

Pont. 213.

ALexander quintus, natione Cretensis, Petrus antea vocatus, ordinis Minorum frater, archiepiscopus Mediolanensis, vir doctrina & sanctitate vitæ praeclarus, omnium cardinalium consensu, qui tum in cõcilio Pisano erant, pontifex creatur. Hanc ob rem Gregorius in Austriæ ciuitatem profectus, quasi profugus de cõcilio generali mentionem fecit. Verùm cùm eo in loco nequaquam se tutum arbitraretur, Ariminum profectus à Carolo Malatesta perbenignè & splendidè est habitus. Benedictus autem post habitum in Perpiniano concilium, quò tutior esset, ad castellum, Panischolæ, locum munitissimum confugit, vbi diutius immoratus est. Vterque autem licet in Pisano concilio exauctorati essent, tanquam veri pontifices, cardinales crearunt, maxime verò Gregorius; quod dum Lucæ esset de consensu cardinalium, qui nondum ab eo discesserant, Gabrielem Condelmericum cardinalem creat: qui postea in pontificem electus, Eugenius quartus appellatus est. Ad Alexandrum redeo, virum in omni vita & ætate præstantem. Hic enim ab adolescentia ordinem Minorum ingressus, adeo Parisijs liberalibus studijs theologicæque disciplinæ vacauit, vt breui & publicam scholam habuerit, & in libros sententiarum doctè & acutè scripserit. Magnus quoque orator, magnus prædicator est habitus. Hanc ob rem à Ioanne Galeatio duce Mediolanensi accitus, primum locum in consultationibus suis habuit. Creatur deinde rogatu Galeatij Vicetinus episcopus, postea Nouariensis mutato loco, postremo præsul Mediolanensis factus, ab Innocentio septimo cardinalis basilicæ duodecim apostolorum creatur: quo quidem gradu pontificiam dignitatem adeptus, meritò Alexandri nomen consecutus est, cum & liberalitate & magnitudine animi, cum quouis optimo principe conferri posset. Adeo enim munificus erat in pauperes & viros sua benignitate dignos, vt breui nil sibi reliquerit. Vnde per iocum dicere interdum solebat, se diuitem episcopum fuisse, pauperem cardinalem, mendicum pontificem. In eo enim defuit illa habendi cupiditas, quæ vnà cum re

ætate & accreſcit ſimul. Sed hoc vitium cadere in viros bonos & rerum humanarum contemptores non poteſt: qui quò magis conſeneſcunt, eò minus viatico indigere ſe cognoſcunt, & ob hanc rem cupiditates ſedant, refrenant auaritiam, ac cæteras animi labes expellunt. Tanti præterea animi Alexander fuit, vt Ladiſlaum regem tum potentiſsimum, qui ditionem eccleſiæ pontificibus abſentibus diu multumque vexauerat oppidaque aliquod vi occupauerat, in concilio Piſano approbantibus qui tum aderant, regno priuauerit, iuſque illud Ludouico Andegauiæ duci competere declarauerit. Soluto autem concilio Piſano pontifex Bononiam proficiſcitur: cui ciuitati tum præerat Baldeſar Coſſa ſancti Euſtachij cardinalis: quem Alexander in legatione confirmauit, quòd eius induſtria ac Præſidijs Piſanum concilium habitum fuiſſet quodque etiam vir erat, qui percommodè tyrannis ac rem eccleſiaſticam occupare conantibus, obijci quouis tempore poſſet. In homine tamen plus ferociæ, pluſque audaciæ & ſecularitatis (vt ita dicam) erat, quàm eius profeſsio requirebat. Militaris propè habebatur eius vita, militares mores, adeo vt multa etiam, quæ loqui fas non eſt, ſibi licere arbitraretur. Cùm verò Alexander grauiter ægrotare cœpiſſet, noſſetque mortem propè inſtare, cardinales ad ſe venientes, ad concordiam, ad pacem, ad tuendam eccleſiæ dignitatem adhortatur. Teſtatus præterea eſt per eam mortem, quàm ante oculos ſe continuo cernere dicebat, nec reformidare, conſcientia bene actæ vitæ motus, ſe exiſtimare & credere quæ in concilio Piſano decreta fuiſſent, rectè atq; integrè facta eſſe omnia ſine dolo malo fraudéue. Cùm hæc dixiſſet lacrymantibus omnibus qui aderant, illud Saluatoris verbum ægrè proferens; Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis, ſtatim moritur pontificatus ſui menſe octauo, ſepeliturque Bononiæ in eccleſia fratrum Minorum. Laboratum eſt autem hoc anno fame ac peſte.

IOANNES XXIIII.

Ioannes vigeſimuſquartus patria Neapolitanus & nobilis, Baldeſar cognomẽto Coſſa antea vocatus, Bononiæ omniũ conſenſu pontifex creatur. Sunt autem qui ſcribant id factum violenter eſſe, quod & legatus Bononienſis eſſet, & armatos milites tum in vrbe, tum in agris pro ſtatione habuerat: vt ſi præcario id obtinere non poſſet, minis & armis tandem conſequeretur. Vtcunque eſt, conſtat eum pontificem creatum fuiſſe, ad eamque dignitatem ſemper aſpiraſſe. Nam cùm adoleſcens eſſet, ac Bononiæ aliquod annis iuri ciuili operam dediſſet, aſſumpto (vt nunc fit) doctrinæ gradu Romam iter inſtituit. Interrogatus autem ab amicis quò proficiſceretur, ad pontificatum reſpondit. Romam itaque veniens, à Bonifacio nono in cubiculum ſecretum recipitur. Creatus deinde ſancti Euſtachij cardinalis, legatus è latere Bononiam mittitur, quam breui conducto milite vnà cum magna Flaminiæ parte in poteſtatem eccleſiæ redegit pulſis quibuſdam tyrannis, alijſque extremo ſupplicio affectis. Verùm poſt nouem annos cum longa pace ciuitatem Bononienſem mirum in modum auxiſſet grandemque pecuniam ſibi comparaſſet, mortuo Alexandro, largitione vſus, maximè verò erga cardinales à Gregorio creatos, pauperes adhuc, pontifex creatur. Quo facto, oratores ſtatim ad electores imperij miſit, eos oratum, vt Sigiſmundum Lucimburgum Vngariæ & Boemiæ regem, imperatorem crearent, virum ſtrenuum (vt ipſe dicebat) & ad omnia fortiter agenda promptiſsimum. Hac enim ratione hominis gratiam aucupabatur. Vbi verò hoc ei ex ſententia accidit, cum in conuentu Piſano conſtitutum eſſet, vt ad certum tempus concilium haberetur, ne alibi transferretur, celebraturũ ſe id Romæ prædixit: & quò liberius eò proficiſci omnibus liceret, pacare Italiam conatus eſt, maximè verò Ciſalpinam, in qua bellum indies magiſque creſcebat, Facino Cane diſcordias ſuſcitante: qui mercenarios milites retinere ſine bello apud ſe nequaquam poterat.

Pont. 214.

Eos enim rapinis, direptioniſque vrbium paſcere conſueuerat. Fortè tum accidit vt Papienſes, quos Philippus ob tenellam adhuc ætatem retinere in officio non poterat, ſtudio partium concitati, ad arma concurrerent. hinc Gibellini Beccaria familia duce, Facinum cum exercitu in vrbem introduxere, pacti fortunas Guelphorum. Verùm is cum armato milite ingreſſus, neutri in diripiendis fortunis pepercit. Quærentibus autem Gibellinis, ſua quoque bona contra datum fidem diripi, reſpondit, ac egregie quidem Gibellinos ſaluos fore: eorum verò bona, quòd Guelpha eſſent, militibus ſe in prædam conceſſurum, deridens vtriuſque factionis ſtultitiam & cupiditatem. Inde verò abiens, relicto in portis & in arce firmo præſidio, tutelam Philippi donec adoleuiſſet præ ſe ferens, contra Pandulphum Malateſtam ducens, Brixianos & Bergomates incurſionibus ac rapinis vexat, nec à Cremonenſibus quidem abſtinuit, quibus tum Gabrinus Fũdulus imperitabat. Dum hæc autem in Brixiano agerẽtur, Vngariæ rex iturus (vt ipſe prædicabat) Romam libero itinere ac accipiendã imperij coronã, duodecim millia equitum, peditũ octo in Venetos mittens, capto primo impetu Foroliuio, Taruiſiũ oppugnat. Huic verò tanto exercitui Veneti Carolum Malateſtam obijciunt, qui cunctando magis quàm dimicando exultantẽ victoria hoſtem remoraretur,

retur. Parum etiam abfuit quin Veneti eodem anno Veronam proditione quorundam ciuium amitterent, ad rapinam magis quàm ad libertatem ſpectantium. De nocentibus pœna ſumpta, ac ſtatim ſedata ſunt omnia. Mortua autem eodem anno Facino Cane coniurati quidam Ioannem Mariam Mediolani ducem interficientes, Bernabouis filios & nepotes in vrbem recipiunt. Tum verò Philippus perſuadentibus amicis Beatricem viduam ob Facini mortem ditiſsimam, & cuius auctoritate, qui ſub marito militauerant, admodum mouebantur, duxit vxorem. Qua ex re & ciuitates omnes, quæ Facino paruerant, ſtatim in deditionem accepit: & Carmignolam, Siccumque Montagnanum: qui legionem mortuo Facino per ſeditionem diuiſerant, in ſuam militiam perſuadente Beatrice pertraxit: quibus ducibus Philippus poſtea vſus, Aſtorgium Bernabouis filium Mediolano pellens, in exupugnatione Modoeciæ interfecit. Agebantur hæc in Inſubria, cùm Ioannes Franciſcus Gonzaga Franciſci iam mortui filius, cum ſatis iuſto equitum peditumque numero, Bononiam præſidij cauſa proficiſcitur, mandato Ioannis pontificis, cuius auſpicijs tum militabat. Nam Malateſta Ariminenſis Ladiſlai regis mercenarius, vrbem ipſam graui bello tum premebat. Is itaque adiuuantibus Bononienſibus, grauia aliquot prœlia cum hoſtibus fecit: quibus ſuperior factus, vrbem acerrimè tutatus eſt.

Sequenti verò hyeme Ioannes pontifex à Ladiſlao bello vexatus, Roma Florentiam, atque inde Bononiam veniens, haud ita multò pòſt Mantuam proficiſcitur, vbi ſplendidè ac magnificè à Ioanne Franciſco Gonzaga ſuſceptus eſt. Quem inde abiens cum magna parte copiarum Laudam Pompeianam (quo venturum Vngariæ regem ſciebat) ſecum ducit. Multum enim huic principi fidebat, cuius fidem & integritatem Bononienſi bello optimè norat, quamuis pollicitationibus & donis in partes regias à Malateſta ſollicitaretur. Cùm itaque pontifex ac rex haud quaquam ſe tutos Laudæ arbitrarentur, Ioannem Franciſcum Mantuam (quò ſe velle ire dicebant) ad parandos commeatus, diſponendamque vrbem, quò recipi commodè tanta multitudo poſſet, properè mittunt: qui breui paratis rebus omnibus, Cremonam (quò iam perueniſſe pontificem ac regem intellexerat) redijt. Hos autem inde Mantuam abducens, populo omni ferè obuiam effuſo, opinionem omnium benignitate & gratia ſuperauit. His verò conuentibus, qui Laudæ, Cremonæ, Mantuæ ſunt habiti, de pellendo ex Latio, Vmbria, Etruria Ladiſlo, qui Romam & multa eccleſiæ oppida occupauerant, eſt actum. Videbant hi Italiam incendijs bellorum aliter liberari non poſſe. de impenſa bellica non Mantuæ, ſed Bononiæ (cùm eò veniſſent) agendum cenſuêre. Verùm maior eos cura inceſsit. Ad concilium nanque Ioannes omnium nationum conſenſu citatus, ad tollendum ſchiſma, duos cardinales ſtatim in Germaniam miſit: qui vna cum principibus Gallicæ & Germanicæ nationis locum concilio idoneum deligerent. Conſtantia Maguntinæ prouinciæ ciuitas, ad id potiſsimum idonea eſt viſa. Eò itaque ad certam diem ex inſtituto proficiſcuntur omnes proficiſcitur & Ioannes pontifex, admonentibus tamen quibuſdam ne id faceret, quòd vererentur, ne cum pontifex accederet, priuatus reuerteretur: quod etiam contigit. Eò namque proficiſcens cum viris quibuſdam in omni genere doctrinæ præſtantibus, diu multumque Germanos diſputationibus incertos & ambiguos tenuit, quid potiſsimum decernerent. Verùm ſuperueniente Sigiſmundo, factaque omnibus dicendi quod liberet, poteſtate, multa crimina & quidem grauiſsima pontifici obiecta ſunt: quorum cauſa mutato habitu familiaque, Conſtantia clanculum Scaphuſam ſe contulit veritus ne quid grauius in ſe conſuleretur. Erat Scaphuſa, Frederici Auſtriæ ducis ciuitas, quò etiam plerique cardinales à ſe creati fuga peruenêre. Verùm his poſtea concilij auctoritate reuocatis, Ioannes Scaphuſa Friburgum confugit, iturus inde, ſi tuto fieri poſſet, ad Burgundiæ ducem. Sed curante concilio, Ioannes capitur, & in inſula ſancti Marci prope Conſtantiam in carcerem conijcitur, pontificatus ſui anno quarto, menſe decimo. Cauſam fugæ diſquirere concilium tum cœpit, certoſque iudices viros grauiſsimos & doctiſsimos delegit, qui crimina Ioanni obiecta diſcuterent, eademque concilio ex ordine refert. Ad quadraginta capitula, & eo amplius contra hominem probata ſunt: quorum aliqua cum in eo minimè immutari poſſent, adeo erant inueterata, contra fidem indicata ſunt, aliqua verò Chriſtianis omnibus, ſi non damnarentur, ſcandalum paritura, Venientibus itaque omnibus in eandem ſententiam, Ioannes meritò è pontificatu deiectus, ſententiam, in ſe latam comprobat. Quo facto, ſtatim ad Ludouicum Bauarum, qui cum Gregorio duodecimo ſentiebat, cuſtodiendus mittitur, donec aliud decerneretur. In Haldeberga caſtello munitiſſimo, triennio ſine vllo cubiculario famulóue Italico diligenter, aſſeruatus eſt. Teutonici erant cuſtodes omnes: quibus cum Ioannes nutu & ſignis loquebatur, cùm nec ipſe linguam Teutonicam, nec illi viciſsim Italicam ſcirent. Abrogatum Ioanni pontificatum ab his tantummodo, qui cum eo antè ſenſerant, ferunt. Nondum enim qui cum Gregorio & Benedicto ſentiebant, conuenerant. Hi igitur vt abrogationem à ſe factam, veram & integram iudicarent, omnes ſynodicum decretum promulgarunt, quo affirma-

Pontifex capitur & in carcerē prope Conſtantiā cōijcitur.

affirmabant concilium generale legitimè congregatum, habere statim à Christo potestatem. Hoc quidem fundamento concesso, ipsum etiam pontificem concilio subijciebant. Quare Gregorio necesse fuit, suadente etiam imperatore Sigismundo, vnum aliquem ad concilium mittere, cùm ipse proficisci recusaret, qui suo nomine concilij sententiam approbaret. Missus itaque Carolus Malatesta vir certè insignis, cùm videret omnes in hanc sententiam venire, vt Gregorius quoque pontificatu se abdicaret, in publicum prodiens, ac in sede Gregorij non aliter extructa, si ipse adesset, collocatus, perlecta renuntiandi facultate, Gregorium pontificatu abdicat: quem statim conuentus omnis pro tam libera abdicatione, agri Piceni legatum creat. Is itaque non multò post Recaneti moritur, dolore animi (vt aiunt) propter subitam abrogationem ante constitutum tempus à Carolo factam. In longum enim re protrahi volebat, in mora spem aliquam ponens. Mortuus igitur ante Martini pontificatum, in Recanetensi ecclesia sepelitur. Sublatis duobus pontificalibus, tertius, in quo abrogando maior difficultas inerat, restabat, Petrus Luna Benedictus tertiusdecimus (vt anteà dixi) vocatus. Vt autem is etiam nolens abdicare se magistratu cogeretur, Sigismundus imperator vnà cùm oratoribus concilij ad Franciæ & Angliæ reges peruenit: eosque adhortatus est, vt pro salute Christiani nominis iam ob schisma periclitantis, in abrogando Benedicto, sublatis alijs duobus, eius sequerentur sententiam. Grato autem responso accepto, inde Narbonem properat, ad Ferdinandum Aragonum regem, cuius populi magna ex parte Benedicto obtemperabant. Quo cum inter alia capitula hoc pactus est, vt Benedictum rationibus moueret ea facere, quæ Gregorius & Ioannes in concilio Constantiensi egissent. Id verò si facere recusaret, populos cogeret ab eo ad cõcilium Constantiense deficere. Benedictus autem in castello Panischolæ loco munitissimo se cõtinens, moueri persuasionibus è sententia sua non poterat, quòd diceret & se verum Christi vicarium esse, & Constantiã nõ esse locũ libertati ecclesiasticæ conuenientẽ, cùm Ioãnes vigesimustertius ab his etiã addicare se põtificatu coactus fuerat, qui partes suas antea sequebãtur. Tũ verò principes Hispanię cernẽtes pertinaciã Benedicti, cõcilij opinionem secuti, in reliquorum sententiã venêre. Gerebantur res in concilio quinque nationum suffragijs, Italica, Gallica, Germanica, Hispanica, & Anglica. Quicquid verò harum nationum suffragijs decernebatur, id ita ratum erat, atque per præconem, aut per notarium publicum pro curia enuntiabatur, si omnium consensu postea confirmatum fuisset. Qua quidem auctoritate Benedictus, discussa aliquandiu re, pontificatu tandem priuatur, absentibus reiectisque nationibus, quæ cum eo sentiebant, maximè verò Scotis & comite Armeniaci. In eodem quoque concilio condemnata est, Ioannis VViglef hæresis: & duo ex sectatoribus eius combusti sunt, Ioannes Hus, & Hieronymus eius discipulus, tanquam hæresiarchæ: Rebus autem hoc modo compositis, cum de restituenda ecclesia, emendandisque moribus clericorum mentio haberetur, fieri id non posse existimarunt vacante sede. Vnde de eligendo nouo pontifice sermo est habitus, quo decreta concilij maiorem deinceps auctoritatem haberent. Cùm igitur hac de re verbum haberetur, placuit ex vnaquaque natione viros sex deligi, & quidem probatos qui vnà cum cardinalibus conclaue ingressi, pontificem deligerent. Anno igitur millesimo quadringentesimo decimoseptimo, sexto idus Nouembris conclaue ingressi consentientibus cardinalibus duobus & triginta, nationibusque omnibus præter omnium spem & opinionem cùm iam quadriennio verò põtifice caruisset ecclesia, multique scismatici tum interessent, tertio idus Nouembris, in celebritate beati Martini hora tertia Otho Columna Romanus princeps, sancti Georgij ad velius aureum diaconus cardinalis, pontifex creatur, tanta omnium lætitia, vt præ gaudio loqui vix homines possent. Effusus nimio gaudio imperator, nullo habito dignitatis suæ discrimine, conclaue ingressus, & gratias omnibus egit, qui tantum virum & tam necessarium reipublicæ Christianæ propè extinctæ delegissent: & ante pontificem prostratus, cum summa veneratione eius pedes exosculatus est, quem contra pontifex amplexus, non secus ac fratrem in precio habuit, eique gratias egit, quòd sua opera & industria pax tandem ecclesiæ Dei reddita esset. Vocari autem Martinus voluit, quòd ea electio in Martini celebritate habita fuisset. Interim verò dum hæc Constantiæ agerentur, mortuo etiam Ladislao contra Florentinos proficiscente, Romæ ad arma & libertatem conclamatum est. Cogitur à populo Petrus Mattheucij etiam nolens gubernacula reipub. suscipere: qui postea magistratu se abdicauit, cùm intellexisset legatum a Ioanne pontifice iam antea designatum, paulo post affuturum cum senatore ciue Bononiensi, qui vrbem ingressi, & Paulum Palonium, & Ioannem Cincium seditiosos ciues, capitali supplicio affecere. Sequenti vero anno Brachius Montonius Romam cum exercitu veniens, vrbe potitus, oppugnare arcem sancti Angeli adortus est: quæ firmo Ioannæ reginæ præsidio defendebatur. Nam Ioanna Ladislao fratri in regnum successerat. Verùm superueniente Sfortia militum reginæ duce: non solum Brachium ab oppugnanda arce dimouit, sed etiam hominem pugnantem continuo ab vrbe expulit, Romanis in neutram partem inclinantibus. In ea pugna occiditur Ioannes Columna à milite, qui olim cum Paulo Vrsino militauerat:

quem Ludouicus Columna cum Brachio militans in agro Fulginati interfecerat. Erat autem militi in animo, Ludouicum obtruncare vlciscendæ Pauli necis causa, sed Ioannes Ludouicum defensurus, innocens moritur. Dum autem Roma hoc modo fluctuaret, in varias partes declinans, creato Martino, spem aliqnam exoptatæ quietis tandem concepit.

MARTINVS V.

Pont. 215.

MArtinus quintus, patria Romanus, Otho cognomēto Columna prius vocatus, non magis suo, quàm ecclesiæ iam labentis tempore pontifex in concilio creatur, nationum omnium & cardinalium consensu. Is enim à teneris annis cura parentum moribus & literis imbutus, vbi adoleuisset, iuri pontificio Perusij operam dedit, vnde ad vrbem rediens, ob integritatem & doctrinam Vrbani sexti referendarius factus est: quod munus tanta cum humanitate, iustitia, & mansuetudine gessit, vt diaconus cardinalis ab Innocentio septimo creatus sit. Nec ob eam quidem rem à natura sua discessit. Humanior enim quàm antea factus, patrocinium suum omnibus præstabat, ita tamen, vt in rebus publicis non multum se immisceret. Nam cum in conuentu Constantiensi multæ in vtranque partem altercationes haberentur propter diuersa factionum studia, ipse medium quoddam tenuit quo in alterutram partem inclinare nullo modo videbatur, communi vtilitati semper consulens. Hanc ob rem & imperatori, & cardinalibus ac denique omnibus gratus, pontifex creatur. Quo in magistratu non somno & otio, sed negotio & solicitudini deditus, audire, refellere, approbare, suadere, dissuadere, hortari, deterrere accedentes ad sedem apostolicam consueuerat, cognita petentium honestate, vel secus. Mira enim vtebatur facilitate, & honesta petentes à se voti compotes dimittebat. In consultationibus autem miræ prudentiæ vir est habitus. Nam & quid agendum, & quid vitandum esset, statim re proposita acutissimè dijudicabat. Breuis in dicendo, cautior in agendo, adeò vt prius rem factam cernerent homines quàm ab eo excogitatam putarent. Eius autem sermo plenus sententijs erat. Ex ore eius nullum verbum tam crebro, quàm iustitiæ nomen prodibat. Ad suos persæpe conuersus, maximè ad eos, qui prouincias & ciuitates gubernabant, his verbis vtebatur: Diligite iustitiam qui iudicatis terram. Indigebat tum profectò tali pontifice ecclesia Dei, qui nauiculam Petri schismatis & seditionum omnium fluctibus quassam redigere in portum salutis gubernaculo admotus sciret & posset. Adeptus itaque tantum magistratum, cùm restare adhuc caput renascentis hydræ cerneret, Benedictum Lunam cum aliquot cardinalibus & Prælatis Panischolæ tanquam in arce schismatis se continentem, quibusdam Aragoniæ populis in vtram partem inclinarent adhuc titubantibus, approbante concilio, Alemannum Ademarium virum doctissimum, & cuius sepulchrum in sancta Maria noua adhuc cernimus, patria Florentinum, sancti Eusebij presbyterum cardinalem legatum è latere suo in Aragoniam mittit, qui sub pœnis & censura ecclesiastica Petrum admoneret, vt se pontificatu abdicaret. Cardinales autem, qui cum Petro sentiebant, intelligentes vltimam concilij & pontificis sententiam, Petrum ipsum adeunt rogantque, vt de ecclesia Dei tandem omne schisma tollat, quo iam multis annis Christiana resp. magnis calamitatibus afflicta erat. Id autem ob salutem labentis ecclesiæ, à Gregorio & Ioanne factum esse. Respondit petrus cauillationibus quibusdam, id sibi nequaquam integrum esse, sibi autem cum Martino conuenturum, si vera essent quæ de hominis integritate & humanitate dicerentur, sinerent sibi id negotij, nec amplius ea de re solliciti essent. Ex quattuor verò cardinalibus duo pertinaciam hominis inspicientes, ab eo ad Martinum statim defecêre. Qui autem in fide mansêre, anticardinales sunt habiti: quorum alter Cartusiensis fuit, alter verò Iulianus Dobla appellatus est. Martini quoque auctoritatem Hispania omnis statim secuta est. Idem fecêre non multò pòst & Scoti & Armeniaci. Atque ita omnis Respublica Christiana, vna duntaxat Paniscola excepta, Martini auctoritatem secuta est. Composita autem ex sententia tanta re principum omnium ecclesiasticorum & secularium, maximè verò Sigismundi imperatoris labore & industria, de componendis moribus nimia licentia iam labefactatis, tam laicorum, quàm clericorum mentio haberi cœpta est. Verùm quia quadriennio Constantiense concilium iam durauerat, cum magno prælatorum & ecclesiarum incommodo, Martino placuit approbante concilio, rem tantam in aliud tempus magis idoneum transferre. Dicebat enim rem ipsam maturitate, & concilio indigere: quia ex Hieronymi sententia, vnaquæque prouincia suos habet mores, suos sensus, qui tolli sine perturbatione rerum subitò non possunt. Verùm quia schisma ex parua re antea ortum fuerat, duriusque cum magna calamitate Christianæ reipublicæ durauerat, de celebrandis concilijs talem sententiam promulgauit, maximè verò vbi intellexit Ioannem vigesimum tertium è custodia lapsum, aufugisse. Verebatur enim ne rursum aliud concilium inchoaretur. Eius autem sententia & decretum tale fuit, vt à fine concilij Constantiensis non nisi ad quinquennium vsque

concilium denuo celebraretur: atque à quinquennali in septennium aliud transferretur: ab hoc vero in decennium res protracta, legis haberet locum, vt singulis quibusque decennijs generale concilium idoneo haberetur loco, vbi de rebus omnibus ad fidem & rempublicam Christianam pertinentibus, mentio fieret. Ad hanc autem institutionem approbandam patentibus literis (quas bullas vocant) comprobari Martinus rem voluit, in eius sententiam concilio veniente. Omnia autem decreta ante pontificatum suum in schismate facta, nisi ad fidem & bonos mores pertinerent, omnino sustulit. Vt verò omnes intelligerent sibi in animo esse concilium habere, locum ad id aptum publico concilio disquirit: ac tandem approbantibus omnibus, Papiam, quam idoneum habendi concilij locum decernit, litterasque apostolicas in hanc fere sententiam super ea edidit: Martinus episcopus seruus seruorum Dei, ad futuram rei memoriam: Cupientes ac etiam volentes huiusce generalis concilij decreto satisfacere, concilio approbante & consentiente, cum de loco ambigeretur, Papiam vrbem auctoritate nostrarum literarum designamus. Nulli ergo hominum liceat huius nostri decreti paginam infringere. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, omnipotentis Dei iram, beatorumque Petri & Pauli apostolorum eius se noscat incursurum. Datum & actum Constantiæ in loco publicæ sessionis tanti concilij decimotertio calendas Maij, pontificatus nostri anno primo. Præterea verò dissoluendi concilij cupidus, anno Domini millesimo quadringentesimo decimooctauo, conuentum habuit publica sessione: quo subiato consensu omnium, maxime vero imperatoris, hæc verba mandante pontifice à Rainaldo sancti Viti in Marcello diacono cardinali, audientibus omnibus enunciata sunt: Domini, ite in pace. Abeundi itaque omnibus potestas facta est. Cùm autem pontifex hinc ab imperatore & Germanis rogaretur, vt in Germania aliquandiu remaneret, hinc à principibus Gallicis, vt in Galliam proficisceretur, ostendit sibi id nequaquam integrum esse, quod diceret patrimonium ecclesiæ absente pontifice, à tyrannis quibusdam in Italia occupatum distrahi & lacerari: vrbemque Romam religionis Christianæ caput cùm rectore suo careret, penè ad interitum redactam esse, peste, fame, ferro, igne, seditionibus. De basilicis vero ac sanctorum martyrum sacellis nolle dicere quæ absente pontifice aut iam corruerent, aut paulò post collapsuræ viderentur. Proinde sibi abeundum esse dicebat. Ferrent æquo animo quod vellent ratio & necessitas: paterenturque eum sedere in solio Petri, quem pontificem omnium consensu decreuerant. Ecclesiam Romanam caput esse & matrem omnium ecclesiarum, proinde in ea immorandum pontifici esse, ne verus gubernator a puppi ad proram transferatur, cum magno nauigantium (hoc est, in Christiana Republica viuentium) periculo & detrimento. Abiens itaque Constantia, ac per Sabaudiam iter faciens, dum Italiam petit, Mediolanum peruenit. Vbi à Philippo duce populoque Mediolanensi, nullo non genere honoris adhibito, perbenigne suscipitur. Erat tum quidem Philippus in armis, ditionem paternam repetens, defendentibus se acriter tyrannis: qui gustata semel imperandi voluptate, non ita facilè de possessione pellebantur. Vrgebat tum Carmignola primus Philippi copiarum dux, Pandulphum Malatestam, qui capto Bergomo prodente arcem præfecto, pecunia & pollicitationibus corrupto, in Brixianos mouens, cum omni dominatu breui spoliasset, nisi à Venetis ingenti pecunia ac firmissimo equitatu esset adiutus: & à Martino pontifice, qui auctoritate & gratia Philippum ad pacem cum Pandulpho Malatesta ineundam perpulit, quæ postea Mantuæ, Martino eo accedente, Ioanne Francisco sequestro adhibito, his legibus composita est, vt Pandulphus quotannis tributo, tandiu Brixia potiretur, quoad ei viuere liceret, nulla in testando de ciuitate, quæ mortuo ad Philippum deuolueretur, relicta potestate. Hanc verò pacem sequenti anno Pandulphus disturbauit, annixus pecuniis & milite retinere Gabrinum Fundulum in vrbe Cremona: quem armis Philippus continuò vexabat, ciuitatem paternæ ditionis, tot annis à tyranno possessam, repetens. Erat tamen fama Pandulphum vrbem ipsam à Gabrino emisse, Salodij Riperiam (ita ripam Benaci vocant) in precium pollicitus. Ab hoc autem bello Ioannes Franciscus deterrere hominem ob affinitatem conatus est, missis legatis, qui eum admonerent contra ius fasque agere, quod fœdera sperneret, quod tyrannum tutaretur, quod contra eum arma sumeret, à quo dominatu Brixiano donatus fuerat. Non esse contemnendam auctoritatem Martini de sua nolle dicere, cuius auctoritate pax erat composita: si hominum auctoritatem contemneret, Deum saltem inspiceret, quem testem violati ab eo fœderis, dum pax fieret, inuocauerit. Abiens autem Mantua pontifex quarto post accessum mense, Ferraria ac per Flaminiam iter faciens, Florentiam peruenit, vitata de industria Bononia: quæ posteaquam intellexerat Baldesarem Cossam coactum esse abdicare se pontificatu, pulsis ecclesiæ magistratibus, in libertatem se vindicauerat. Instat tum acriter Carmignola iubente Philippo, qui suo iure ducere exercitum in Pandulphum posset, atque breui capta magna Brixiani agri parte, ad Montemclarum castra locat, cum Ludouico Meliorato Innocentij septimi nepote certaturus: qui aduentare cum magno equitatu in auxilium Pandulphi dicebatur. [illegible] itaque erant, & id Ludouicus necessitudini tribuebat.

Conferto itaque prœlio, ac Ludouico turpiter fugato, Carmignola haud ita multò post, Brixiam in potestatem Philippi redegit. Potitur & breui Cremona Philippus, ac Cabrinum tyrannum ad castellionem captum, capitali supplicio afficit. Hoc tanto Philippi successu Nicolaus Estensis motus, sponte facturus id, ad quod armis cogi potuisset, Mediolanum profectus, Parmam (quam mortuo Othone Tertio occupauerat) Philippo reddidit, retento Regio Martini pontificis rogatu feudi nomine. Profectus & eò Ioannes Franciscus Mantuanus princeps Philippo gratulatum pro re bene gesta, cum minus comi fronte inspiceretur, cumque intelligeret Philippo in animo esse, quicquid de Cremonensibus & Brixianis teneret, iure suo repetere, properè Mediolano abiens, Venetorum deinceps & Florentinorum amicitiam ac societatem secutus est. Hi enim duo populi sibi timentes, vnumquenque in partes suas blanditijs & pollicitationibus alliciebant, quod Philippus regnandi cupidus, ruptis legibus initi fœderis, & vltra Macram Sarzanam oppidum Lunensis agri, Thomæ Fregoso dedisset, quem è principatu vi & armis deiecerat, ne cum Genuensibus exulibus quicquam aduersus se moliretur & Bononienses Florentini populi socios ad defectionem concitasset, eorumque milites stipendio conduxisset, & Foroliuij nunc ob Thebaldi pueri teneliam ætatem, nunc ob Ferrariensis principis gratiam (vt crebrò dicebat) occupasset, cum fœderibus cautum esset: ne Philippus Bononiam & Flaminiam armis attingeret. Verebantur, item ne trium simul potentissimorum principum, Philippi, Martini pontificis, Alousij regis: quos societatem inijsse constabat, vi & armis occuparentur omnia, cùm contrà Philippus omnium malorum crimina in Venetos & Florentinos reijceret, quod Veneti retinere Pandulphum in dominatu Brixiano sint annixi, quodque Florentini & Genuenses quosdam hostes suos commeatu pecuniaque iuuissent: quod Liburnum ditionis Genuensis, quam tum in potestatem suam redegerat, centum millibus nummis aureis emissent. Satis tum quidem ad concitandum bellum hæc discordiarum semina videri poterant, sed nihil est quod æquè Venetorum animos ad bellum impulerit, quàm auctoritas Francisci Carmignolæ viri bellica laude insignis, atque ea ætate clarissimi: qui (vt ipse dicere solebat) ægrè ferens Philippi insolentiam, ad Venetos tum confugerat, eosque ad bellum animauerat, operam suam in ea re pollicitus. Quare hi duo populi, ascito in societatem belli principe Mantuano & Ferrariensi, partitaque bellica impensa, cum exercitu equitum duodecim, peditum octo millibus, cui Carmignola præficitur, cum fluuiali & maritima classe Philippum eodem tempore multis à lateribus oppugnare adorti, à Guelphis, Brixianis, qui Philippo aduersabantur, in vrbem vocantur: qua quidem ex parte occupata, Veneti tandem septem mensium oppugnatione totam denique in potestatem suam redegere. Ducente deinde Carmignola ad capienda Brixianorum castella, Martinus pontifex Philippi ducis calamitate motus, cardinalem sanctæ crucis ad Venetos mittit, qui pacem inter Philippum & Venetos componeret. qua infecta, quòd Veneti & Florentini iniqua postulare viderentur, rursum magnis viribus bellum vtrinque parari cœptum est. Pugnatum est ter eo anno collatis signis ad Gotolengum Brixianorum castellum, ad summum Cremonensem vicum, quibus in locis æquo Marte vtrinque discessum est. Ad Maclodiū tertia pugna est habita: quo in prælio superantur Philippi copiæ, capiturque Carolus Malatesta totius exercitus dux. Constat autem hanc tantā fuisse cladē, vt si milites captos retinere Carmignola voluisset, signaque ocyus perterritis inferre, eijcere principatu Philippum consternatum, tanto accepto incommodo, haud magno negocio potuisset. Captus (vt dixi) eo prœlio Carolus à Mantuano principe, ob affinitatem incolumis dimittitur. Interim verò dum Carmignola ad oppugnanda Brixianorum oppida, quæ in Philippi fide permanserant, copias ducit, eidem Philippo respirandi spatium dat. Nam & pacem cum Amadeo Sabaudiæ duce, à quo bello premebatur, datis ob id Vercellis componit, & Sigismundum ac Brunorum Scalam in Venetos concitat. Martinus autem pōtifex Philippi rem in maximo discrimine videns, cardinalem sanctæ Crucis secundo ad componendam inter Philippum & Venetos pacem mittit: qui Ferrariæ subsistens, eò proficiscentibus cum mandatis principum ac ciuitatum legatis, ita pacem composuit, vt Brixiam Veneti & oppida Brixianorum Cremonensiúmue, quæ antea ceperant, retinerent. Præterea vti Philippus Bergomum Bergomatémue agrum Venetis ex fœdere dederet, hac conditione, ne socios Venetorum Florentinorumque bello lacesseret, aut ad id defectionem concitaret. Approbauit hanc pacem Martinus, veritus ne Philippus ducatu omnino pelleretur. homini enim amicissimo, cum ob religionem auxilio esse non poterat, tum vel maximè quòd superioribus annis ærarium pontificium exhaustum omnino fuerat, eo bello quod contra Brachium gesserat. Nam eo tempore, quo Florentiam profectus est, offendit Brachium Montonium, virum in re militare præstantem, Perusiam, ducatum Spoletinum, & magnam patrimonij partem ita occupasse, conductis mercede quibusdam tyrannis circunquaque positis, vt ipse tuto proficisci Romam non posset. Cum verò admonitus Brachius redire ad sanitatem nollet, armis spiritualibus, hoc est, censuris primo in eum pontifex vsus est.

Inter-

Interdictum enim à sacris his omnibus est, qui Brachio parerent vetitiq́ue sacerdotes decreto pontificis eisdem in locis celebrare. Hanc ob rem Florentini moti amici Brachij incommodo, de pace cum Martino agunt, hac conditione, vt Brachius ad pedes Martini prouolutus, veniam peteret: quod etiam fecit, oppidaq́ue aliquot ecclesiæ redderet: vtq; etiam stipendijs pontificis militans, Bononiam rebellem in Martini potestatem redigeret. Cui quidem bello Gabriel Condelmerius, tituli sancti Clementis presbyter cardinalis & legatus præfuit: cuius industria & Brachij virtute Bononia in potestatem ecclesiæ breui redacta est. Interea verò dum hæc Bononiæ agerentur, quatuor illi cardinales, qui olim cum Petro Luna adhuc eo pontifice senserant, Florentiam ad Martinum venientes, cum magno & honorificentissimo comitatu publico consistorio suscepti, dignitatem suarum titulos retinuere. Tres enim diaconi cardinales erant: quartus verò, qui antea canonicus regularis fuerat, presbyter cardinalis est habitus. Cum autem Baldesar Cossa adhuc in vinculis apud Heidelberg in Germania a comite Palatino detineretur, quidam Florentini ciues, quorum de numero Cosmus habitus est, rogare pontificem Martinum omnino non desistebant, vt tandem è carcere Baldesarem liberaret. Facturum se id pontifex pollicitus est. verum dum eò legatum ob eam rem mittit, Baldesar moræ impatiens, triginta millibus nummum aureorum Palatino comiti persolutis, se è vinculis redimens, in Italiam veniens, vt recta Florentiam proficisceretur, apud Petrum Rubeum agri Parmensis baronem veterem amicum diuertens, parare sibi insidias intelligit. Hanc ob rem noctu cum legato pontificis, qui eum in via conuenerat, ad Thomam Fregosum veterem amicum confugiens, magnam iniecit omnibus suspicionem, ne rursum schisma renouaretur. Erat enim vir magni animi, sagacissimique, & qui priuatam vitam nequaquam pateretur. Non deerant præterea qui hominis audaciam ad res nouas moliendas concitarent, adeo tum rebus nouis studebatur: sed Deus omnipotens ecclesiæ suæ consulturus, Baldesarem impulit, nullis pactionibus interpositis, nulla requisita cautione, Florentiam ad Martinum proficisci: quò cùm venisset admirantibus omnibus, exosculato pontificis pede, eundem audientibus omnibus, vt verum pontificem & Christi vicarium canonicè electum salutauit. Mira profectò hæc res omnibus visa est, & Dei potius, quam hominum industria eò deducta, quod homo regnandi cupidus, in summo rerum fastigio ante collocatus in loco libero, vbi plurimum ab omnibus diligebatur amabaturq́ue, tanta vteretur mansuetudine. Quæ certè omnibus præ gaudio lacrymas excussit, maximè verò his cardinalibus, qui eum prius vt pontificem secuti fuerant. Martinus autem vicissitudine rerum humanarum motus, post aliquot dies hominem in numerum cardinalium asciscens, episcopum Tusculanum creat, atque deinceps eò habuit in honore, quo reliquos cardinales tam publicè, quàm priuatim. Verũ Baldesar dolore animi, vt putatur, (ferre enim vitam priuatam nõ poterat) aliquot post menses Florentiæ moritur: sepeliturque honorificentissimo sepulchro in templo sancti Ioannis non longe ab ecclesia cathedrali, magna adhibita funeris pompa, eam rem Cosmo Medice procurante: quem homines existimant pecunia Baldesaris opes suas in tantum auxisse, vt & primarius apud Florentinos ciues, & ditissimus omnium apud Italos, ac fortasse apud exteras quoque nationes deinceps sit habitus. Sepulcro hominis hæc verba fere inscripta sunt, BALDESARIS COSSÆ, IOANNIS XXIII. QVONDAM PAPÆ CORPVS HOC TVMVLO CONDITVM. Interim verò dum hæc Florentiæ agerentur, oratores imperatoris Constantinopolitani ad pontificem venere, pollicẽtes Græcos quod ad fidem pertineret, velle in sententiam Latinorum venire, si æquæ conditiones proponerentur. Hos & perbenignè ac splendide pontifex suscepit, & legatum è latere creauit, Petrum Fonsecam sancti Angeli cardinalem, hominem Hispanum in quauis facultate doctum, qui Constantinopolim ad res componendas proficisceretur. Verùm priusquam virum integerrimũ à se dimitteret, eò præmisit fratrem Antonium Massanum ordinis Minorum generalem gubernatorem, qui imperatoris ac Græcorum explorata sententia, quid ea in re post sperandum esset, pontificem admoneret. Instantibus autẽ Romanis, demum pontifex Romam proficisceretur, Martinus cum bona Florentinorum gratia discessurus, ciuitatem honore metropolitico exornauit. Nam cum antea ab ipsa penè vrbis origine episcopatum tantummodo habuisset, in archiepiscopatum eorum cathedralem ecclesiam transtulit: eique subiecit Vulterranam, Pistoriensem, Fesulanam ecclesiam. Dedicauit præterea ipsemet manu sua altare sanctæ Mariæ Nouellæ ordinis Prædicatorum, apud quam basilicam tandiu diuertit, quãdiu Florentiæ fuit. Est enim conuentus ille ad recipiendos pontifices maxime commodus. Abiẽs itaque Florentia, Romam tandem peruenit, effusa obuiam omni vrbana multitudine: effusis principibus tantæ vrbis qui hominem non secus ad quoddam salutare sidus, vel vnicum patriæ parente expectabant. Diem illum in fastis annotarunt Romani, decimo calendas Octobris, anno Domini millesimo quadringentesimo vigesimo primo. Vrbem Romam adeo diruptam & vastam inuenit, vt nulla ciuitatis facies in ea videretur. Collabentes vidisses domos, collapsa templa, desertos vicos, cœnosam & oblitam vrbem, laborantẽ rerum omnium charitate & inopia.

Quid plura? nulla vrbis facies, nullum vrbanitatis indicium in ea videbatur. Dixiſſes omnes ciues aut inquilinos eſſe, aut ex extrema omnium hominum fæce eò commigraſſe. Ciuium itaque ſuorum calamitate permotus pontifex optimus, animum ad exornandam ciuitatem, componendoſque ciuium [illegible] ita adiecit, vt breui cõualeſcens, meliorem faciem præ ſe tulerit. Hanc ob rem ciuitas ipſa, eum non modò ſummum pontificem, verùm etiam patriæ parentem appellauit. Sed ne tam publica lætitia diuturna eſſet ſine aliqua moleſtia, ſequenti anno menſe Nouembris in vigilia beati Andreæ, adeo in immenſum Tiberis creuit, vt per portam Flaminiam ingreſſus, totam vrbem in plano ſitã inundauerit: templumque Pantheon vſque ad altare maius repleuerit. Decreſcens autem biduo pòſt, multa anima-lia paſsim ſecum traxit, multaque ciuibus damna intulit: qui non ſecus per vicos nauigabãt, ac per alueum Tiberis facere conſueuerunt. Alouiſius autem rex Ludouici regis filius, eodem tempore Romam ad pontificem veniens, regni Neapolitani titulum à Martino conſecutus eſt, cardinalium omnium conſenſu. In regnum nanque per adoptionem à regina Ioanna Ladiſlai ſorore vocatus, ſine vllo Marte hoc modo conſecuturum ſe regnum putabat. Verùm ſtudio partium ab vrbe Neapoli ſubmotus in Calabriam ſeceſsit. Cum autem concilij tempus inſtaret (vt ex decreto Conſtantienſi inſtitutum erat) Martino placuit ſentientibus etiam ita cardinalibus omnibus, præmittere quoſdam prælatos, qui Papiæ illud inchoarent. Is enim locus ad eam rem omnibus maximè commodus videbatur. Miſsi itaque eò ſtatim Petrus Donatus archiepiſcopus Cretenſis, Iacobus Camplo epiſcopus Spoletinus, Petrus Roſatius Aquileienſis diœceſis abbas: frater Leonardus Florẽtinus, fratrum Prædicatorum generalis, concilium inchoarunt: ad quod nemo quidem adhuc venerat, præter duos abbates Burgundos. Differre itaque rem in aliquot dies placuit, donec ex omni natione vnus aliquis ſuperueniret. Ex Gallica enim & Germana natione nondum quis venerat. Parui nanque momenti fore putabant, quod ſine illorum auctoritate & ſuffragijs eſſet inchoatum. Sed ecce dum hos expectant, tanta repentè peſtis Papiam inuaſit, vt præſidentes concilij mutare locum & tempus ſint coacti. Placuit itaque omnibus ex ſententia pontificis Senas migrare: quò maior ex omni natione multitudo quàm Papiam peruenit. Alphonſus autem Aragonum rex Martino infenſus, qui titulum regni Siciliæ & Neapolis habere nequiuerat, datum (vt antea dixi) Alouiſio regis Ludouici filio, oratorem ad concilium mittit: qui & concilium in longum duceret, & cauſam Petri Lunæ adhuc in Paniſchola ſuperſtitis reſtitueret, largitione, pollicitationibus ambiendo vnumquenque ex his, qui in concilio auctoritatem haberet. Hanc ob rem Martinus non ignarus quantam calamitatem ea res eccleſiæ Romanæ allatura eſſet, quantumque periculi in mora haberetur mandauit concilium ſtatim diſſolui, approbatis decretis concilio habitis, quæ ad fidem pertinebant. Et ne ſubterfugere conuentum Chriſtianorum videretur, inſequens ſeptennium concilio adiudicauit, quod in Baſilea celebraretur. Atque hoc modo ſchiſmatis & diſcordiarum ſemina à quibuſdam in concilio Senenſi iacta & ſparſa, ſublata hominis prudentia & aſtu ſunt. Tum verò Alphonſus palàm de Martino conqueſtus eſt, quod diceret eius opera & ſe à regina Ioanna abrogatum regno eſſe quem prius hæredem inſtituerat, & Alouiſium regis Siciliæ filium, nouum hæredem inſtitutum. Refellebat quidem hæc crimina perfacilè Martinus, quòd diceret Alouiſium hæredem Ioannæ ab Alexandro quinto, & Ioanne vigeſimotertio in regno prius confirmatum fuiſſe, reijceret eam omnem culpam in reginam, non autem in ſe, ad quem pertineret feudatarios eccleſiæ confirmare, non autem tollere, niſi aliquod grande facinus in ſedem Romanam commiſiſſent: ſe non videre cur Alouiſius Ioannæ ſuo iuſſu coronatæ, legitimus hæres eſſe non poſſet. At verò Brachius cùm videret pontificem multiplici cura implicitum, ob ſimultatem cum Alphonſo contractam, multis oppidis eccleſiæ per vim potitus, Aquilam vrbem regni Neapolitani graui obſidione premit. Hanc ob rem motus pontifex, comparato ſatis iuſto exercitu, liberare Aquilam aggreſſus, adiuuantibus his, qui cum regina & Alouiſio militabant, non longè ab Aquila patenti cãpo Brachium ſuperat & interficit. Aderant in eo prælio Sfortiani Franciſco duce Sfortiæ filio, qui ſuperioribus annis dum Piſcariam flumen traijcit, quod Aternum veteres appellabant, in vndis perierat. Delatum itaque Romam Brachij cadauer, in loco profano extra portam ſancti Laurentij ſepelitur. Hac autem victoria tanta deinceps tranquillitas exorta eſt, redactis ad ditionem eccleſiæ Peruſio, Tuderto, Aſsiſio, alijſque oppidis, quæ Brachius occupauerat, vt Augusti Octauij felicitate & pax rediſſe ſua ætate videretur. Licebat tum frui otio, & liberè per ſiluas noctu etiam tutò commeare. Nulli latrones tum extabant, nulli ſicarij & fures, adeo hoc hominum genus perſequebatur, ſublato è medio Tartalia, Lauello, alijſque tyrannis, qui latrocinijs potius, quàm militia vitam traducebant. Huic autem felicitati obſtare Boemi hæretici videbantur, qui hæreſi & armis Germanos catholicos continuò vexabant. Vt igitur hi quoque rationi & eccleſiæ obtemperarent, cùm bene monẽti parere noluiſſent, legatos in Germaniam mittit, qui catholicos ad arma concitarent. Ac primò quidem Scotium tamen, Henricum ſancti Euſebij cardinalem, deinde Bartholomæum Placentinũ, poſtremò verò his reuocatis Iulianum Cæſarinum ſancti

sancti Angeli cardinalem eò misit, qui certè non sua culpa sed ignauia militum, magnum incommodum ab hostibus accepit. Martinus autem ob eam rem haud animo concidens, maiora in hæreticos parabat. Verùm priusquam tantam rem aggrederetur, sedare Italorum discordias instituerat. Nam pace, vt diximus, à Martino composita inter Philippum & Venetos, Florentini ægrè ferentes, Ladislaum Pauli Guinisij tyranni Lucensis filium superiore bello sub Philippo militasse occasionem opprimendæ Lucæ nacti, quod superiore pace nil scriptis de Guinisio cautum fuerat, in agrum Lucensem copias mouent, Nicolao Fortebrachio copiarum duce. Captis itaque non ita multò pòst quibusdam castellis circumquaq; positis, vrbem obsidione cingunt. Tum Philippus sollicitatus Pauli precibus veritusque ne si Luca in Florentinorum potestatem deueniret, acriores eos vtpote propinquiores haberet hostes, Franciscum Sfortiam cum magno equitatu primo in Parmensem agrum mittit, vnde pedestres copias conscriberet. Qui quidem verè iam appetente Apennium transgressus, tantum terroris Florentinis iniecit, vt prius quàm in vallem nebularum, ita enim accolæ vocant, descenderet, hostes mouere castra, ac Lucam obsidione liberare præ metu coegerit. Eius autem aduentus eò gratior Lucensibus fuit, quòd pulsis hostibus ac capto tyranno, liberi omnino Francisci auxilio futuri videbantur. Verùm Franciscus acceptis quinquaginta millibus nummum aureorum ex ærario Florentino depromptis Lucenses maiore in discrimine, quàm vnquam antea fuerant, reliquit, pactus ob datam pecuniam se eo toto semestri Philippi imperio non obtemperaturum. Obsideri deinde Lucẽses acrius sunt cœpti. Quare Philippus instante Martino pontifice, qui Lucensium quoque vices dolebat, Nicolaum Picennium cum maximo equitatu eo statim mittit, qui fusis ac fugatis hostibus, non solùm Lucam obsidione liberauit, verum etiam inde mouens, ex Pisanis ac Volaterranis multa castella vi cœpit, Senensibus etiam rem gratam facturus qui tum Florentinos bello inuaserant. Martinus autem ab externo hoste quietus, ad exornandam patriam basilicasque Romanas animum adijecens, porticum sancti Petri iam collabentem restituit: & pauimentum Lateranensis basilicæ opere vermiculato perfecit: & testudinem ligneam eidem templo super induxit: picturamque Gentilis, opus pictoris egregij inchoauit. Ædes præterea vetustate collabentes ad duodecim apostolos restituit, vbi & annos aliquot habitauit. Huius autem studia cardinales secuti, titulos suos ita certatim restituunt, vt iam aliqua facies redijsse vrbi Romæ videretur. Creauit & cardinales, quorum de numero fuit nepos suus Prosper Columna, sancti Georgij ad Vellus aureum diaconus cardinalis. Interea verò mortuo Petro Luna in Paniscola, ne aliquid deesset, quod ecclesiam vexaret, duo illi anticardinales, de quibus mentionem fecimus, Alphonso Martini hoste adhortãte, Egidium cognomento Munionis, canonicum Barchinonensem genere nobilem, pontificem deligunt, Clementemque octauum appellant: qui statim & cardinales creauit, & fecit quæ à pontificibus fieri consueuerunt. Verùm cùm Martinus in gratiam cum Alphonso redijsset, eò statim Petrum de fuxo cardinalem misit, apostolicæ sedis legatum: in cuius manus iubente Alphonso Panischolæ domino, Egidius omnia põtificatus iura deposuit: erga quem hac benignitate Martinus postea vsus est, vt eum Maioricensem episcopum declarauerit. Cardinales autem ab Egidio creati, spontè cardinalatu se abdicarunt. Illi autem duo, quos à Petro Luna creatos diximus, in suaque pertinacia mansisse, cum pontifici Romano parere nollent: in carcerem à legato conijciuntur. Atque hoc modo Martini pontificis sapientia & industria omne schisma vndique sublatum est. Pacata hoc modo vndique ecclesia Dei, in dandis beneficijs mira prudentia vsus est. Non enim vnicuiq; ea petenti conferebat, sed statim mente agitabat quis potissimum esset idoneus, cui talis cura demandaretur. Quod si homines prouinciarum non nosset, in quibus vacare beneficia contigisset, statim peritos regionum consulebat, quis aut in curia, aut gymnasijs publicis esset doctrina, nobilitate, moribus tanta prouincia dignus. Atque hac quidem ratione & ecclesijs & hominibus honore dignis pariter cõsulebat cum maxima celebritate nominis sui. Tantæ præterea constantiæ fuit, cum duos haberet fratres, quorum alter Iordanus princeps Salernitanus maior natu peste moritur: alter verò minor natu, Laurentium appellant: in turri igne casu iniecto exustus est, vt nil ex eo sit auditum nil visum, quod impatientiæ aut abiecti animi signum aliquod præ se ferret. Hic autem vir in omni vita integer, demum pontificatus sui anno quartodecimo, mense tertio. Romæ apoplexia moritur, ætatis sui anno sexagesimotertio, sepeliturque eius mandato in basilica Constantiniana ante capita apostolorum, sepulcro æneo comitante populo Romano, comitante clero non aliter flente, quàm si ecclesia Dei, si vrbs Roma vnico atque optimo parente orbata fuisset. Vacat tum sedes dies xij.

EVGENIVS IIII.

EVgenius quartus, patria Venetus, familia Condelmeria, populari quidem, sed antiqua, patre Angelo natus, pontificatum hac ratione adeptus est: Creato enim pontifice Gregorio duodecimo è gente Corraria, patria Veneto, Antonius Corarius Gregorij

Pont. 216.

gorij nepos Cælestini habitu canonicus congregationis sancti Georgij in Alga. Romam iturus, Gabrielem Condelmerium, qui eiusdem professionis erat, quo cum ab ineunte ætate familiariter vixerat, secum aliquandiu recusantem duxit: cuius ingenio & solertia delectatus Gregorius, eum primo thesaurarium fecit, deinceps verò episcopum Senensem creauit, præfecto Bononiensibus in eadem dignitate Antonio nepote. Recusarunt aliquandiu Senenses Gabrielem in episcopū, quòd dicerent hominem aliunde natum, nequaquam in tanta re ciuibus Senensibus præficiendum, eam curā debere ciuis alicuius esse, qui mores hominū & ritus ciuitatis nosset. Verùm cùm postea Gregorius rebus suis diffidens, Roma Lucam profectus fuisset, aucturus cardinalium numerum, Antonium nepotem & Gabrielem Condelmerium in cardinales retulit. Gabrielis autem opera in magnis rebus postea Gregorius, & Martinus abrogato Gregorio vsus est: maximè verò in legatione Picentina, qua & Picentes in fide ecclesiæ confirmauit, sumpta de quibusdam seditiosis & coniuratis pœna: & templum sanctæ Hagnetis Anconæ dirutum, portumque eisdem ciuitatis ad imitationem diui Traiani magna impensa restituit, fluctibus quassum, & vetustate consumptum. At verò cum Martinus intellexisset Bononienses rebus nouis studere, eò è Piceno Gabrielem legatum misit, qui suo aduentu seditionem omnem statim sustulit. Cum autem inde Romam venisset, mortuo haud multò pòst Martino, solus è duobus de viginti cardinalibus, qui tum in conclaui apud Mineruam aderant, pontifex creatur anno millesimo quadringentesimo trigesimoprimo, quinto nonas Martij: Eugeniusque mutato nomine, vt fit, appellatus, ad sanctum Petrum comitante populo & clero statim perducitur. Accepta deinde corona pontificia de more, inuisaque basilica sancti Ioannis Lateranensis, in Vaticanum rediens, consistorium generale proposuit indicta die: qua certè tanta multitudo affuit, vt cum trabes deficerent eius loci, vbi nunc consistorium publicum fit, trepidatum adeo tumultuosè sit, vt in ipsa fuga Senogalliæ episcopus ciuis Romanus è gente Mellina, obtritus perierit. Nondum enim ædes ipsæ pontificiæ hanc formam quam nunc habent, acceperant. Dimisso consistorio, Eugenius tumultus deinceps ex industria vitauit. Instantibus deinde quibusdam delatoribus, qui dicerent Martinum congregandi auri cupidum, maximos thesauros reliquisse, idque sciturum Eugenium ex Martini familiaribus nepotibusq; eo vesaniæ hominem perpulere, vt Oddum Poccium Martini vicecamerarium comprehendi iusserit, idque negocium Stephano Columnæ dederit, quem copijs suis præfecerat. Ab alijs enim Columnensibus is solus dissentiebat, cardinali Vrsino & cardinali Comitum insaniam hominis adiuuantibus, quorum artibus hæc omnia contra Columnenses gesta putantur, ob inueterata factionū odia. Mandauerat Eugenius vt Oddo ad se sine vllo tumultu, sine ignominia perduceretur, quòd contra à Stephano factum est. nam & eius bona à militibus direpta sunt, & ipse vi tanquam latro per ora hominum ad pontificem tractus est. Hac indignitate motus Eugenius, Stephano admodum succensuit, eique interminatus est, quod & Oddonem, & episcopum Tiburtinum olim Martini cubicularium, ita indecenter ad se pertraxisset. Veritus itaque Stephanus Eugenij iram, & Præneste ad principem Columnam confugit: eumque adhortatus est, suas opes pollicitus, vt Eugenium ab vrbe pelleret, quòd diceret ei in animo esse nomen Columnensium extinguere; id se optimè scire eiusque consiliorum participem fuisse, & ob eam rem aufugisse, quòd sciret partem illius calamitatis ad se quoque (nisi tantum mali simul declinarent omnes) peruenturam. Motus his verbis princeps, & eorum calamitatibus qui Martini pontificis familiares fuerant, sumptis properè armis, pontificem aggredi instituit. Substitit tamen aliquandiu donec Prosper frater diaconus cardinalis, quem quidem præmonuerat, ab vrbe discederet. Viso autem fratre è Præneste marinum, atque deinceps Romam tanquam ex arce belli in Eugenium mouens, occupata per Ioannem Baptistam porta Appia, vrbem armato milite sine vllo maleficio primo ingreditur. Iam peruenerat ad sanctum Marcum, & in vicum Columnam cum subito eis obuiam facti sunt pontificis milites, magna populi parte adiuuante. Pugnatum est in vrbe aliquandiu, atque acriter: qua in pugna multi vtrinque cecidere & capti sunt. Quare Columnenses cum viderent populum Romanum longè aliter sentire, quàm arbitrarentur, cedere ex vrbe instituentes omnia passim rapiunt, pecora abigunt, homines abducunt. Talionem tamen his reddidere pontificis milites, Romano populo mixti. Nam & Prosperi cardinalis & Columnensium omnium, ac eorum, qui cum Martino familiariter vixerant, domos hostilem in modum diripiunt & vastant. Irritatis hoc modo vtrinque animis, non solum aperto Marte, verum etiam proditionibus res agi cœpta est. Capitur nanque archiepiscopus Beneuentanus Antonij Columnæ filius, ac quidam Masius frater, qui fassus est quæstione adhibita sibi in animo fuisse arcem sancti Angeli dolo capere, interfecto ipsius arcis præfecto, eamque Columnensibus prodere: qua occupata & pontificem & Vrsinos ab vrbe pellerent. De Masio sacerdotio abrogato, quod degradare appellant, sumptum supplicium est in campo Floræ eiusque corpus quadrifariam sub furca diuisum, ad quattuor vrbis celeberrimas vias suspensum est, de archiepiscopo Beneuentano nulla mentione habita. At verò cum Eugenius in ægritudinem quandam incidisset, vel

dolore animi, quo in tantis perturbationibus affligebatur; vel veneno, quo appetitum à Soldano suo quidam dicebant, agere de pace cum Columnensibus cœpit, curante ea rem Angeloto Fusco ciue Romano, quem non ita multò pòst vnà cum Francisco Condelmerio nepote suo, cardinalem creauit. Diuulgata itaque pace quanta maxima celeritate potuit, quòd iam ingressum Italiam Sigismundum intellexerat, Romam venturum, nepotem Franciscum Camerarium instituit huicque viros quosdam præstãtes addidit, quorum consilijs vteretur in gubernanda ecclesiastica ditione. Dum hæc autem Romæ agerentur, Florentini & Veneti elatiores facti quod & Philippum Genuæ dominum classe in littore Genuensi superassent, quodque Eugenium ciuem pontificem haberent: Philippum ipsum bello terrestri aggrediuntur: qui accito properè ex Etruria Nicolao Picennio, & classem Venetam ad Cremonam disiecit: & Carmignolæ impetus facillimè retardauit, quem Veneti haud ita multò pòst quæstionibus, litteris, testibus condictum, vt ipsi dicunt, capite mulctarunt: quod per eum stetisset, quò minus Cremona potirentur, capta á Gaualcaboue ipsius vrbis porta: quodque etiam classis sub ipsius oculis disiecta ab hostibus fuisset, cum ex propinquo loco à tanto exercitu id fieri perfacilè potuisset. Tum verò Florẽtini aduentum imperatoris in Italiam veriti, quò Philippi rebus fauere videretur, Nerio Capponio ciui suo negotium dant, vt quibus rationibus maximè potest, Eugenio ostendat & persuadeat, aduentum imperatoris ad vrbem, non minus apostolicæ sedi, quam Florentinis exitium ac perniciem minari, destineri hostem facillimè posse, quò minus Arnum ad Senenses transeat, qui Florentinos iam pridé bello lacessierant, si Nicolao Tollentinas, qui tum pontificis nomine stipendia faciebat, coniunctis copijs & animis cum Micheleto Cotignola Florentinarum copiarum duce, ad Arnum Sigismundum coerceat, ne flumen cum Germano equitatu traijciat. Venerat in eandem sententiam perfacilè Eugenius: & cum de impensa bellica aliquantulum addubitaretur, rem Nerius ita statim partitus est, vt duobus millibus equitum Eugenij, populus Florentinus tandiu stipendia præberet, quò ad bellum illud protraheretur. Tum verò Nicolaus Tolletninas iussu pontificis ex hybernis mouens, dum Senenses incursionibus & rapinis vexat: Sigismundo traijciendi Arnum tempus & facultatem dat, adiuuante Antonio Pontadera egregio tum copiarum duce, & acerrimo Florentinorum hoste: qui deinde per Volaterranum iter faciens, pacato magis quam hostili agmine ab omnibus expectatus proficiscitur. At imperator cum iam sex mensibus Senis substitisset, cum magna populi Senensis impensa, tentatam frustra cum Florentinis pacem omittens. ad Eugenium conuersus, inito cum eo fœdere Romam profectus, perbenignè à pontifice populoque Romano susceptus, corona imperij donatur. Verùm dum è Vaticano vbi coronam acceperat, ad Lateranum vbi diuertebat proficiscitur, in ponte Hadriani vt imperatorum mos est, multos tum Italos, tum Germanos in equestrem ordinem asciuit, Sunt qui scribant Eugenium hominem vsque ad pontem comitatum, ad sanctum Petrum redijsse, Abiens deinde cum bona Eugenij gratia, imperator per Picentes & Flaminiam iter faciens, Ferrariam atque Mantuam peruenit. Vbi aliquot dies immoratus, & Ioannem Franciscum Mantuæ dominum marchionali dignitate additis imperij signis ornauit: & Barbaram Ioannis marchionis Brandiburgensis filiam, Ludouico Ioannis Francisci filio spopondit in vxorem, quæ nuptiæ honestare familiam Gonziacam sunt visæ: & quod Sigismundo imperatori puella affinitate coniuncta erat, & quòd pater Ioannes potestatem ineundi suffragia ad creãdum imperatorem habebat. Abeunte autem ab Italia imperatore, cum iam omnia bello feruerent, Nicolaus Estensis Ferrariensis marchio hortante Philippo Venetias profectus, Venetos ad pacem multis rationibus adhortatus est, qui & hominis auctoritate permoti, & quod etiam nimia belli impensa exhausti priuatim ac publicè essent legatos Ferrariam cum Nicolao mittunt, vbi Calendis Aprilis, anno trigesimotertio supra quadringentesimum & millesimum veniente in eadem sententiam Eugenio, pax his conditionibus composita est, vt Philippus Glarea Abduæ id eo loco nomen est, decederet. vtque marchioni Montisferrati & Orlando Pallauicino dominatum redderet: vtrunque enim ditione paterna spoliauerat: Florentinorum, Lucensium, Senensiumue, quæ bello capta fuissent, ad pristinos dominos reciderent, communi omnium hoste habito, qui infra trigesimum diem capta non reddidisset. Pace autem hoc modo vbique parta, quietura aliquandiu omnia videbantur, cum subito omnis belli vis in Eugenium conuersa est. Nam Philippus nouarum rerum cupidus, & Franciscum Sfortiam cum magnis copijs in Flaminiam misit, hominem iturum in Apuliam simulans, quam Alphonsus bello vexabat, defensurũ ea oppida, quæ pater Sfortia eo loci adeptus erat. Qui quidem paratissimis copijs per Picentes & Vmbros iter faciens, oppida illla ex inprouiso adortus, breui in potestatẽ suam redegit. Non hoc contentus Philippus, Nicolaum Fortebrachium, virum ingenio & manu promptum, cũ delecto equitatu adeo celeriter in Eugenium misit, vt prius prope & pontẽ Miluium & portam Flaminiam occupauerit, quam aduentare hostem sit cognitum, Militauerat prius sub Eugenio Nicolaus, & eius nomine præfectum Vici Vetralla & ciuitate veteri spoliauerat, adiuuantibus Venetorum triremibus, quæ mari arcem continuo oppugnabant.

nabant. Verùm cum postea Nicolaus stipendia sua peteret, respondit Eugenius, tantum prædæ ex castellis præfecti eum auexisse, maximè verò ex direpto Vico, vt ei pro stipendio sat esse possent. Quam ob rem indignatus Nicolaus, agrum Romanum ingressus, tãtum tumultus concitauit, ingenti præda tum hominum, tum pecorum abacta, vt Eugenius aliquandiu incertus remanserit, quorsum iret. Concurrebant Romani ciues ad Eugenium, quæstum de illatis iniurijs, quos pontifex eo potissimum tempore consilij expers & bonæ valetudinis, ad Franciscum camerarium remittebat, qui ocio & voluptatibus deditus, nil aliud respondebat, cum crebræ de ablatis pecoribus querelæ fierent, eos nimiam spem in pecoribus collocasset: Venetos quidem sine gregibus & iumentis longè vrbaniorem vitam ducere. Indignati huiuscemodi responsi Romani, cum iam Nicolaus & Tibur, pulso inde comite Taliacocij, & Sublacense oppidum cepisset, traxissetque in partes suas Columnenses omnes, interfecto à principe Stephano Columna, qui semper diuersa sentiebat, ad libertatem respicientes, sublato clamore ad arma & libertatem conclamatum, pulsis omnibus Eugenij magistratibus, ac capto Francisco camerario, nouos ipsi magistratus creant. Setpem fuere è ciuibus Romanis, quos ipsi gubenatores appellabant, penes quos vitæ ac necis hominum summa potestas erat. At verò Eugenius in tanta rerum perturbatione incertus, quid potissimum faceret, de fuga cogitare cœpit. Mutato itaque habitu, sumptoque monastico cucullo, vna cum Arsenio monacho nauiculam ingressus, Tiberi Ostia vehebatur cùm subito Romani quidam cognita hominis fuga, eum lapidibus, sagittisque incessunt. Distinere enim hominem tandiu cupiebant, quoad arce sancti Angeli potirentur. Abeunte autem Eugenio nonis Iulij, eodemque Pisas, ac deinde Florentiam triremibus ad id paratis delato, Romani adoppugnandam arcem sese accingunt, vallo & aggeribus omnia loca munientes, quæ dare accessum hostibus possent. Contra autem qui in arce erant, prodire in certamen nonnunquã consueuerant. At verò præfectus artibus agendum cum Romanis ratus, adiuuante Baldesare Aufida viro sagacissimo, qui inferiorem arcis partẽ tuebatur vni, ex militibus suis in certamen prodeuntibus negocium dat, vt captus de industria ab hoste, castellani sæuitiam & auaritiam criminetur; polliceaturque eis, si velint pactam mercedem præstare, & mortem præfecti, & arcis proditionem. Fecit ille mandata diligenter. Captus, nullo non genere maleficij in Antonium Ridium coniecto (ita enim arcis præfectus vocabatur) fidem dat se cum socijs omnia transacturum. Dimissus itaque arcem ingreditur, vestes Antonij ac caligas, addita etiam capitis forma suspendit: à longe idem videbatur. Clamabat Baldesar, de scelerato sumptum esse supplicium, ingrederentur aliquot ex optimatibus, & enumerata pecunia iam pacta arcem reciperent. Credidere miseri nullam subesse fraudẽ: ingressi aliquot, statim capiuntur. Fit clamor exultantium in arce, conijciuntur in populum Romanũ missilia, bombardæq;. Derisi autem hoc modo Romani, de redimendis captiuis cogitantes, & Camerarium Eugenij nepotẽ, quem in vinculis habebant, dimittunt, suos, qui in arce erant, recepturi: & demum in Eugenij potestatem veniunt, quinto post libertatem adeptam mense. Creati itaque magistratus ecclesiæ nomine, statim Capitolium firmo præsidio & commeatibus muniunt. Superueniente deinde Ioanne Vitelesco, quem patriarcham vocabant, abeunte ad Eugenium Frãcisco nepote, tantus repentè terror Romanis incussus est, vt hiscere præ metu non auderent. Erat enim Vitelescus homo imperiosus & sæuus, & tyrãnicam magis quam religiosam vitam præ se ferens.

Agebantur hæc Romæ, cum Alphonsus interim Neapolim & Caietam oppugnat, à mercatoribus Genuensibus acriter defensam. Succurendum itaque suis Genuenses rati, classem quanta maximè celeritate possunt, instruunt, Philippo Vicecomite eorum duce annuente, ac pedites, aliquot præbente. Facti non longè à Caieta hosti Alphonso obuiam, cum eo confligunt. Post longam & acrem pugnã superatur Alphonsus rex, & capitur vnà cum suis omnibus, quorum de numero aliquot principes fuere. Perducitur Mediolanum ad Philippum Alphonsus, suscipiturque non vt captiuus & Genuensium hostis, sed vt rex & amicus Habitus autem honorificentissimè per aliquot dies, multisque & magnis muneribus á Philippo donatus, in regnum abiens, Caieta statim potitur. Tum verò Genuenses indignabundi quod Alphonsum hostem, quem tãto cum periculo captum, tam leuiter dimisisset, Thoma Fregoso auctore à Philippo desciuere, eundemque Thomam ducem crearunt. Tum verò Picenninus in Genuenses missus, cum ciuium pertinaciam cognouisset, capta Sazana, in Pisanos mouens, simulata in regnum profectione iuuandi Alphonsi gratia, multa ex Pisanis castella diripuit. Hominis tamen impetus retardarunt Florentini, accersito Eugenij nutu Francisco Sfortia, qui iam Picenum occupauerat, quærebatque adiuuantibus Florentinis & Venetis, vt marchiæ dominus decerneretur. Facturum se id recusabat genius, quòd diceret pontificis esse redimere etiam bello, si oporteret, ecclesiasticas res, non alienare. Dilata tum res in aliud tempus est: atque hac spe ductus Franciscus, & Picennium ab obsidione Bargæ repulit, capto Ludouico Gonzaga, qui cum Picennino militabat: & Lucam Florentinorum nomine, acri obsidione cinxit, Sed Picenninus Lucensibus

censibus auxilio futurus, transitu Apennini prohibitus, liberaturum se alia ratione Lucenses prædicans, per Bononiensem agrum sine vllo maleficio iter faciens, vbi Oriolum Florentinorum oppidum expugnasset, Lucensium memor, cum exercitu victore eò profectus superatis Florentinis absente Francisco Sfortia, Lucam obsidione liberat. Tum verò pontifex ancipiti cura distractus, & quòd bellis vndique premeretur, & quòd Basileense concilium iam antè inchoatum Martini decreto, augeri indies cerneret, concurrentibus eò Hispaniæ, Galliæ, Germaniæ, Pannoniæque principibus, qui communem reip. Christianæ causam in arbitrio concilij reponebant: ad tollendum concilium versus, illud primo quidem ex Basilea Bononiam transtulit cardinalium omnium, qui secum aderant, consensu. Sed imperator aliíque principes & prælati, qui tum Basileæ erant, non modo pontifici non obtemperarunt, verùm etiam eum bis terque monuerunt, vt Basileam idoneam à Martino celebrandi concilij locum delectum, vnà cum cardinalibus proficisceretur, aliter se in eum acturos vt in præuaricatorem & contumacem. Motus istorum verbis Eugenius Basileense concilium litteris etiam apostolicis confirmauit, facta vnicuique eundi ad concilium potestate. Adeo enim bellis vndequaque vexabatur, vt vix ei respirandi facultas daretur. Verùm recuperata vrbe Roma, vt diximus, eò statim Ioannes Vitellescus ab Eugenio mittitur, homo quidem ad res agendas aptissimus, sed natura sæuissimus & immitis: qui in Columnenses & Sabellos totamque Gibellinam factionem ducens, & castellum Gandulphum ad lacum Albanum positum, & Sabellum & Borgetum in Latio de Sabellis diripuit & euertit. Albam, ciuitatem Lanuuianam, Præneste, & Zagarolum cepit, incolis omnibus, qui superstites fuere, Romam migrare iussis. In Hernicos deinde conuersus, quam nunc Campaniam vocant, omnes in ditionem ecclesiæ redegit. Captum Antonium Pontaderam hostem ecclesiæ, apud Frusinonem ad oliuam turpi laqueo suspendit. Reuersus deinde Romam trepidantibus omnibus, & domos quorundam coniuratorum, qui portam Næuiam, quam maiorem vocant, concitato in vrbe tumultu ceperant, diruit: eosque hostes ecclesiæ dijudicat. Ex his autem captum Pulcellum, & forcipibus ignitis in curru excruciatum, in Campo Floræ suspendit. Verùm conquerente populo Romano, quòd diuitum quorundam auaritia, caritate annonæ laboraretur, tantum repentè tritici suo iussu in forum delatum est, vt à magna caritate ad summam copiam breui sit ventum: adeo omnes eius imperia obseruabant. Pacatis hoc modo rebus, in regnum Neapolitanum conuersus, quod paulo antè Alphonsus occupauerat, quodque ipse dicebat ad ecclesiam & pontificem pertinere, principem Tarentinum cum duobus millibus equitum cepit, comitis Nolani ditionem occupauit. Paulum etiam abfuit quin Alphonsum caperet fraude potius, vt aiunt, quam vi, cum induciæ inter eos essent, & pax propè certa. Acceptis quæ ad ecclesiam pertinebant oppidis, principem dimisit. Rediens, ad vrbem, Præneste ad rebellionem spectans, Laurentio Columna instante, funditus euertit, Prænestinis populariter migrare iussis, anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo quinto. Quo quidem anno Eugenius Florentia abiens, consecrata prius vel dedicata Florentinorum cathedrali ecclesia, Bononiam profectus, & arcem ædificat ad eam portam, qua Ferrariam itur, & ædes in foro positas, vbi legatus nunc residet, muro præalto & lato à tergo potissimum & turribus firmat. Anno verò sequenti publico consistorio Basileense concilium, quod ante approbauerat, Ferrariam transfert, quod diceret Græcos cum ecclesia Romana in fide conuenturos, eundem locum sibi delegisse. Instabant tum concilij Basileensis præsides, & precibus ac pollicitationibus Græcos adhortabantur, vt omisso Eugenio ad se proficiscerentur. Neque hoc contenti abrogaturos se Eugenium prædicabant, nisi ipse quoque eò proficisceretur. Substitit aliquandiu Eugenius animi dubius, quid potissimum decerneret, misso tamen eò legato Ioanne Francisco Capitelista iureconsulto, Patauinoque equite, qui eius causam tueretur. Verùm mortuo Sigismundo imperatore, à quo Basileense concilium incrementum habuerat, creatoque ab electoribus imperij Alberto Austriæ duce, concilium Ferrariense Eugenij nomine cardinalis sanctæ crucis inchoauit. Eò proficiscitur & Eugenius, quod aduentare imperatorem Constantinopolitanum Ioannem Palæologum intellexerat cum plerisque triremibus, tum suis tum Venetorum Eugenij gratia obuiam missis, ne quà vis imperatori fieret: quod intellexerat concilij nomine triremes Gallicas in Ionium missas, quæ aut imperatorem ad se adducerent; aut si id fieri non posset, saltem hominem remorarentur, quo minus Ferrariam proficisceretur. Harum verò triremium præfectum ita largitionibus corrupit Eugenius, vt relicto concilio partes suas deinceps secutus sit. Imperator autem Ferrariam ingrediens, non aliter susceptus ab Eugenio est, ac Romani imperatores suscipi consueuere. Vitelescus vero sedata ecclesiæ ditione, sumptoque supplicio de presbyteris quibusdam, qui lapides preciosos è capitibus Petri & Pauli apostolorum furtim subtraxerant in basilica Lateranensi, in qua quidem sacerdotes erant, interfectoque cum socijs Iacobo Galesio, qui res nouas moliebantur, Ferrariam proficiscitur, ac publico consistorio cum magna laude in numerum cardinalium recipitur. Cardinalis namque

ſex menſes antea Bononiæ creatus fuerat, qui poſtea maiore cum auctoritate rediens, & præfectum Vici Vetrallæ, & Dominum Fulginatem tyrannide pulſum, in arce Suriana capitali ſupplicio affecit. Eugenius autem duas eccleſias iam pridem diſsidentes, in vnum corpus redigere cupiens, M CCCC. trigeſimooctauo habita ingenti ſupplicatione, celebrataque ſpiritus ſancti Miſſa, concilium vnà cum imperatore Græcorum & patriarcha Conſtantinopolitano ingreſſus, ſedente imperatore condigna ſede, alijsque Græcis è regione pontificis, primo quæſitum eſt vellent ne tam Latini, quàm Græci ex duabus eccleſijs iam pridem diſsidentibus vnam fieri: Ad quam vocem omnes ſucclamarunt placere & velle, modo rationibus illa prius confutarentur, quæ tantæ diſcordiæ cauſa fuerant. Diſputabatur quotidie ea de re ab his, qui tum à Græcis tum à Latinis delecti ad tantam rem fuerant. Verùm cum peſtis Ferrariæ inoleuiſſet, eodemque in loco non ſine magna incommoditate ſtaretur. Florentiam transferre concilium placuit. Eò itaque vbi ventum eſt, ſtatim Picenninus Forumliuium, Imolam, Rauennam Bononiam occupat mandato Philippi, cogitata Eugenij, qui Venetis & Florentinis hoſtibus fauebat, diſturbare conatus. Præterea verò in Parmenſem agrum reuerſus, comparato ingenti equitatu, Padum ratibus traijciens, & Caſale maius, & Platinam meum natale ſolum, & quicquid Veneti in Cremonenſi agro tenebant, breui recepit. Pulſo deinde ad Caluatonum Gattamelata Veneti exercitus duce, aſcitoque in ſocietatem belli principe Mantuano, Brixiam aliquot menſibus oppugnat, eam & ciuibus & Franciſco Barbaro viro doctiſsimo atque vrbis prætore, acriter defendentibus. Qua quidem omiſſa cum magno ſuorum incommodo, iniquo hyemis tempore ad occupanda caſtella circunquaque poſita conuerſus, ne commeatus ſubmitti in vrbem poſſent, Veronam vſque & Vicetiam longè ac latè omnia populatus, Venetis nil reliqui fecit. Occupato & magna ex parte Mincio, Atheſi, Benaco, Sebunioque lacu, ne ſubuehi quicquam nauibus poſſet penuria laborantibus. Ex Atheſi tamen remulco naues quædam attractæ vſque ad lacum, quem ſancti Andreæ accolæ vocant, ſenſim in Benacum à Peneda ad Torbolim demiſſæ & refectæ: quia attractu & illiſione quaſſatæ erant, rem Venetam meliorem aliquantulum fecere. Verùm cum nihilominus Nicolaus Picennius Veronenſes & Vicetinos vrgeret, Veneti de ſe actum putantes, niſi vnum aliquem egregium bello ducem mercede conducerent, Iacobum Donatum ad Florentinos ſocios mittunt oratum, vt ſi reipublicæ Venetæ, ſi ſaluti & libertati Italiæ conſultum velint, Franciſcum Sfortiam properè cum omnibus copiis in Venetiam mittant, Philippi ac Mantuani armis penè oppreſſam. Tum verò Florentini ſuo ac ſociorum periculo moti, Franciſcum adhortantur, vt arma pro Venetis ſumat, publica fide polliciti, ſe ei quæ de Romana eccleſia tenebat oppida, id enim maximè petebat, conſtanter defenſuros. Extorſere præterea ab Eugenio litteras apoſtolicas, quibus declarabat Franciſcum agri Piceni marchionem & dominum. His tamen verbis, accipiat, quod Petrus & Paulus ei malè vertant. Franciſcus autem cum ſuo equitatu ſecus Hadriæ littus in agrum Ferrarienſem deſcendens, traiecto ratibus Pado, auctoque in Patauinis exercitu (Nam & duodecim equitum peditum quinque milia habuiſſe ſub ſignis dicitur) hoſti primo ad Suaue in agro Veronenſi fit obuiam: vbi aliquandiu & acriter pugnatum eſt, neutri inclinante victoria. Cedente deinde Picennino ob ægritudinem & paucitatem copiarum, cum Franciſcus omnia de Vicetinis & Veronenſibus caſtella recepiſſet, Brixiam obſidione liberaturus, interclusos alios aditus cernens, Atheſim traijcit: ac in Tridentinum agrum mouens, ad Arcum oppidum oppugnaturus peruenit. nam comes Arci, Philippi partes ſequebatur. Venit & eò Picenninus, comitem loci defenſurus: verùm dum cupidius, vt eius mos erat, quàm cautius pugnat, à reliquo exercitu ſecluſus, magno accepto incommodo, fuga ſalutem in ſubiectas valles petens, ab hoſte captus fuiſſet, niſi Carolus Gonzaga Ioannis Franciſci filius, ſeſe hoſtibus obijciens, hominem è tanto periculo liberaſſet: qui quidem abundante poſtea multitudine, captus illico eſt, & Veronam in carcerem ductus. Sunt qui ſcribant Picenninum debilitatum altero latere propter accepta in prœlijs vulnera, cum equo ad ſuos redire non poſſet, à Todeſchino ingentis magnitudinis ac roboris famulò humeris tanquam cadauer ſacco inuolutum, ad ſuos etiam per caſtra hoſtium delatum. Dum hæc in Venetia agerentur, Philippus ægrè ferens Florentinos, adiuuante Eugenio atque adhortante, Franciſcum Sfortiam Venetis auxilio miſiſſe, cum his agit, qui in Baſileenſi concilio erant, vt Eugenium citarent. fecere illi id quidem bis terue. Verùm cum id ex ſententia ei non cederet, eo dementiæ eos perpulit, vt abrogato Eugenio Amedeum Sabaudiæ ducem ſocerum ſuum, qui eremitanam vitam ad Ripaliam cum quibuſdam nobilibus ducebat; pontificem crearent, Felicemque appellarent. Hinc magnæ ſeditiones in eccleſia Dei exortæ ſunt, cum Chriſtiana reſpublica trifariam diuiſa. aut Felicem aut Eugenium ſequeretur, eſſentque qui neutrales vocarentur, quòd neutri obtemperarent. Eugenius tamen haud animo concidit. nam habito ſæ-

to sæpius conuentu, discussaque Græcorum & Latinorum contentione, tandem eò ventum est, vt Græci rationibus victi, faterentur & spiritum sanctum à patre filioq; procedere, homusionque esse, non à patre tantum, vt ipsi credebant, prouenire, vtque in azymo siue fermento triticeo pane corpus Christi consecraretur, ac purgatorij locum esse crederent. Postremò verò, vt faterentur Romanum pontificem verum Christi vicarium, Petrique legitimum successorem, primum in orbe locum tenere, cui & orientalis & occidentalis ecclesia meritò pareret. Abeuntibus autem Græcis re hoc modo composita, Armenij etiam cum fide nostra conuenere, sublatis crebris disputationibus eorum erroribus, promulgatisque Eugenij litteris super ea re, quæ rationem concordiæ ostenderent, cum inscriptione, Datum in sacrosancti œcumenici concilij Florentini, quod in cathedrali ecclesia habitum est sessione anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo nono, vigesima secunda Nouembris die. Præterea verò vt partes suas augendo, Basileense concilium infirmaret, eodem tempore consistorio publico decem & octo cardinales creauit: quorum de numero fuere duo Græci, Rutenus & Nicenus, vt eorum auctoritate Græcorum natio in fide contineretur: quæ haud ita multò pòst in antiquos mores recidit. Habere tamen se alios dixit, quorum nomina deinceps nunciaturus esset. Hi autem fuere Petrus Barbo ex sorore nepos, & Alouisius Patauinus, quem deinceps patriarcham Aquileiensem & camerarium fecit, translato ad Vicecanceliariatum Francisco Condelmerio. Interea verò dum illa, quæ scripsimus, ad ripam Tridenti agerentur, existimarentque homines Picenninum & Mantuanum principem accepto tanto incommodo cessuros, inde celeriter abeuntes, Veronam vrbem capiunt, per Citadellam ingressi, admotis ad muros scalis, nemine vigilium sentiente, stridente maximè ea nocte aquilone vento, ad quem vitandum ob immensum frigus, relictis magna ex parte stationibus, custodes sese intra tabernacula receperant. Franciscus autem Sfortia captam ab hostibus Veronam intelligens, eò properè omnes copias mouens, recuperandæ vrbis spem mente concepit, vbi vidit & castrum vetus & arcem sancti Felicis in monte sitam, adhuc in potestate Venetorum esse; quà quidem structis aciebus, vrbem ingressus hostes magno clamore inuadit. Fuerunt obuiam Philippi duces cum paucis equitibus: nondum enim omnes eius copiæ superuenerant. Pugnatur acriter in ea parte vrbis, quam insulam vocant. Tandem verò cum pauci à pluribus pellerentur, in pontem (quem accolæ nouum appellant) Picennini ac Mantuani principis milites sese recipientes, vim hostium aliquandiu sustinent. Ibi dum ab equitibus (vt fit) manus conseruntur, dumque plures paruo in loco conglobati resistunt, pons ligneus, quo lapideus coniungi ac disiungi pro arbitrio solet, nimio pondere pressus concidit. Submersi fermè omnes qui è ponte in flumen ceciderant, fessi diutina pugna & pondere armorum pressi. Accurrens deinde ad pontem nauium Franciscus, traductis copijs, Picenninum & Mantuanum fidem ciuium suspectam habentes, penitus vrbe quatriduo post captam eandem, expulit. Tum verò Philippus animo concipiens distrahi Franciscum à Venetis posse, si Florentinos bello vexaret, qui paribus auspicijs atque impensa Franciscum mercede conduxerant, Picenninum media hyeme in Etruriam cum sex millibus equitum mittit. Tum Florentini accersito Petro iam Paulo egregio copiarum duce, rogatoque Eugenio, vt milites ex fœdere ad defendendam Etruriam acciret, ire obuiam Picennino instituerant. Verùm cognita Ioánis Vitelesci cum Philippo coniuratione, qui tum exercitui ecclesiastico legatus præerat, cum non amicus vt præ se ferebat, sed hostis in Etruriam sex millibus equitum venturus esset, iunctisque cum Picennino copijs Florentinos inimico & hostili animo persecuturus, dant operam qui tum Florentiæ in magistratu erant, siue veris, siue fictis Eugenij litteris; vt dum copias per pontem Hadriani traijcit, ab Antonio Rido arcis præfecto interficeretur, quod etiam factum est. neque enim iuuari à suis potuit, qui iam pontem traiecerant: ipse nanque extremum agmen subsequebatur. Comes auersus, qui sub patriarcha militabat, amisso duce, eius impedimenta Roncilionem secum detulit. Liberati autem tanto timore Florentini, cum Eugenio callide agunt, vt Ludouicus Patauinus in demortui Vitellesci locum suffectus, copijs ecclesiæ in vnum coactis, reipublicæ Florentinæ iret auxilio. Alouisij enim vafri & astuti opera sublatumè medio Vitellescum crediderim. Picenninus autem in Mugellanam vallem descendens, longè ac latè Esculas vsque cædibus & rapinis omnia complebat. in Cassentinum deinde conuersus, comite Popij adiuuante, multa oppida ad defectionem compulit. Inde verò Aerusium proficiscens, vrbem pacato ágmine ingressus, legatum, qui tum ibi cum imperio erat, ad pontificem Eugenium cum mandatis quibusdã mittit. Interim verò capto ærarij magistro, quẽ vulgo thesaurariũ vocant, totũ ciuitatis statum repente mutauit. Delegit enim ciues decem, qui vitæ ac necis in reliquos omnes potestatẽ haberent. Veriti autem Perusini ne tyrannidem occuparet, cum homine pepigere, vt acceptis quinquaginta millibus nummũ aureorum, ab vrbe discederet: qui accepta pecunia Cortonam mouens, vrbẽ, vt ipse arbitrabatur, proditione occupaturus, patefacta cõiuratione, ac proditoribus partim interfectis, partim ab vrbe pulsis Tifernum, quod ciuitatẽ castelli vocant, adijt.

Mouent & Florentini Anglare suæ ditionis oppidum, suis auxilio futuri, si quid per vim moliri Picenninus conaretur.

Agebantur hæc in Etruria, cum Franciscus Sfortia, superata ad Benacum Philippi classe, cui Italianus Furlanus præerat, non solum Brixiam ac Bergomum obsidione liberat, verùm ea æstate superatis ad Soncinum Philippi ducibus, captisque eiusdem mille & quingentis equitibus; & Brixiana castella, & partem Cremonensis Mantuaniqúe agri ac totam Gerram Abduæ in Venetorum potestatem breui redigit. Amisit tum Mantuanus princeps Asolam, Lonatum, Pischeriam, tria oppida satis magna ac munita, nemine defendente: nam absente Picennino, congredi cum hoste aperto Marte nusquam ausus est. Tum verò Picenninus commutatam in Venetia fortunam intelligens, ob eamque rem frequentibus nuncijs & litteris accitus, tum à Philippo, tum à Mantuano principe; fatigatusq; militum precibus, nam magna ex parte Cisalpini erant, motis à Tiferno castris ad Burgum suæ ditionis oppidum, quòd è regione Anglarij positum est, peruenit; ea mente, vt vel vi vel astu cum Florentinorum pontificisque exercitu decerneret, qui (vt diximus) ad Anglare consederant. Ad tertium itaque calendas Iulias, dies is Petri & Pauli celebris erat, Picenninus structis aciebus emensus planitiem quattuor millium passuum, prœlium, iniquo loco commisit, ratus occasionem bene gerendæ rei sibi oblatam esse, quòd gregarios hostium pabulatum profectos intellexerat. Subeundum erat ei in aduersum cliuum, quem facilè è superiore loco hostes propellebant. Dimicatum est tamen ad quinque horas constanter: tandem verò Picenninus à multitudine hostium & stultitia Francisci filij, qui à statione discesserat, superatus, Burgum repetit, magno accepto incommodo, amissisq; signis militaribus. Sequenti autem die, relicto Burgo in potestate oppidanorum, cum his tantum, qui ex prœlio supererant, iter per Flaminiam faciens, ad Philippum redijt. Oppidani Burgenses veriti ne in eos asperius animaduerteretur, quòd à pontifice desciuissent, impetrata per oratores venia, & corporum ac rerum omnium incolumitate, sese legato dedidere. Gratissima ea victoria tum Eugenio, tum Florentinis fuit. Ferunt Alouisium Patauinum ob eam victoriam in numerum cardinalium tum relatum fuisse. Eadem quoque æstate Florentini, comitem Popij, qui cum Picennino senserat, Etruria pellunt. Philippus autem tot cladibus circumuentus, ad externa auxilia respiciens, Alphonsum Neapolitano regno tum potitum. rogat vt quæ Sfortiani in regno oppida tenerent, bello vexaret, quò Franciscus Sfortia à Venetis distraheretur. Hac itaque in re Philippo morem gerens Alphonsus, Franciscum tamen à bello inito reuocare nunquam potuit. Is enim vbi primum pabuli copia esse cœpit, cum equitum quindecim millibus, peditum sex, Pischeria Brixiam mouens, apud Cignanum vicum Picennino fit obuiam hoc animo, vt hosti pugnandi copiam faceret. Non detrectauit certamen Picenninus, etsi numero copiarum inferior erat, suorum virtute fretus. Pugnatum est aliquandiu, atque acriter, incerta tamen victoria vtrinque discessum est. Tum verò Franciscus satis sibi factum ad belli famam existimans, quòd vltrò hostem ad certamen prouocasset, exercitum circumferens, quædam oppida per hyemem à Picennino capta, in potestatem Venetorum redigit. Martinengum deinde profectus, quod Picenninus firmo præsidio munierat, oppidum obsidione cingit & oppugnat. Verum Picenninus aucto exercitu aduentu Francisci filij & principis Mantuani, eò proficiscens, mille passibus longè ab hoste castra locans, eum frequentibus prœlijs ad vniuersæ rei dimicationem prouocat: qui remisso priore manum cum hoste conferendi ardore, ad expugnandum oppidum totus ferebatur. At verò cum Picenninus castra sua hostium castris magis indies conferens, eo discriminis Franciscum redegisset, vt neque eius gregarius miles ire pabulatum sine periculo, neque commeatus submitti tuto, neque inde exercitus abduci sine magno discrimine posset: præter omnium spem pax subito enunciata est, iam antea occulte agitata inter Philippum & Franciscum, Eusebiolo quodam cognomento Chaim, vltro citroque commeante, ignaro Picennino qui tanta re percepta, Deos hominesque accusabat, præcipuè verò Philippi inconstantiam, qui victor, pro victo pacem peteret. Digredientibus autem inde exercitibus, ad Caprinam pax hoc modo composita est, millesimo quadringétesimo quadragesimosecũdo, vt Franciscus Blancha Philippi ducis filia in vxoré ducta, Pontremolum & Cremonem doté cum agro Cremonẽsi acciperet, præter Picigitonum, & ea castella, quæ Mantuanus & Pallauicinus de Cremonensibus possideret: vtque illa præterea, quæ Philippus & qui cum Philippo sentiebant, bello cepissent, quæq; item Veneti, eorumque socij, præter Asolam, Lonatum, Pischeriam, quæ Mantuani principis ante id bellum fuerant, redderentur: vtque qui huic sententiæ stare noluisset, communis omnium hostis haberetur. Hanc verò pacis conditionem ægrè admodum Eugenius ferens, quòd Franciscus cæteris socijs se posthabito, de amissis restituendis cauisset, existimationemque suam non reddita Bononia, quam Picenninus occupauerat, contempsisset, abire Florentia Romam instituit, eoq; in loco, vtpote liberiore de recuperanda ecclesiæ ditione cogitare. Verùm vt omnia pacata inueniret, Alouisium Patauinum sancti Laurentij in Damaso presbyterum cardinalem præmisit, qui & canonicos regulares pulsis secularibus

laribus in ecclesiam Lateranensem remisit. Pulsi enim à presbyteris secularibus fuerant, dum contenditur vtri Christi corpus ferrent in celebritate eiusdem, dum letaniæ fiunt ac supplicationes. Et de Gino Albanesio viro in re militari præstanti sumptum supplicium, quia per eum nõ stetisset, quo minus pax inter Alphonsum & Eugenium inita turbaretur. Afficitur & capitali pœna Paulus de Lamolara, vir præstantis animi inuictiq; roboris, cuius virtus homini magis astuto quàm forti suspecta erat. Rebus autem hoc modo cõpositis, Eugenius Florentinis quouis modo frustra eum retinere annixis, Romam veniens anno MCCCCXLIII. xxviij. Septembris, effusa obuiam vrbana multitudine, nullo non genere honoris adhibito, ad portam Flaminiam noctu diuertit. Sequenti verò die ad sanctum Petrum iturus, paratis de more supplicationibus, pontificio habitu per vrbem incedens, tumultuantem populum intelligit ob duplicatum tributum vectigalque nouum vino impositum. Hanc ob rem facto silentio, audientibus omnibus exactionem illam vt minus liberalem sustulit. quo facto, statim succlamatum ab omnibus est: Viuat Eugenius, cum antea clamassent, Moriantur noua vectigalia eorumque inuentores. Post dies verò decem & nouem ad Lateranum proficiscens, concilium generale eo loci se habiturum omnibus denunciat, missis ad principes litteris & nuncijs, quibus ea de re certiores fierent. Hac enim ratione infirmari ac tolli omnino concilium Basileense volebat. Rebus autem hoc modo Romæ compositis, iniuriarum memor Picenninum belli ducẽ in Picentes, quos Franciscus bello subegerat, acciuit, qui Bononia abiens, dum Perusium proficiscitur Tifernates Florentini populi socios ad defectionem compulit. Eugenio rem gratã facturus Florentinis infenso, quòd Franciscum pecunia ad oppugnandum retinendumque Picenum semper iuuissent. Alphonsus item, qui superiore anno Neapolim iam diu obsessam, per cloacã ingressus, pulso inde renato ceperat, Picennini virtute ac fama permotus, hominem non ducem solum, quẽm exercitui suo præficeret, deligit, verùm etiã honoris gratia eum in adoptionem familiæ Aragonensis recipit, qui statim acceptis ab Eugenio & Alphonso in sumptus belli pecunijs, Picentes ingressus, multa oppida frustra retinente Francisco Sfortia, qui relicta Cremona cum firmo præsidio eò profectus fuerat in deditionẽ ecclesiæ redigit. Eodem fere tempore mortuo Ioanne Francisco Gonzaga, Veneti & Florentini de futuro soliciti, Ludouicum Gonzagam Ioannis Francisci hæredem & filium, quem Philippo si oporteret, obijciant, mercede conducunt. Quiescentibus autem in Chisalpina rebus, Hannibal Bentiuolus in arce Peregrini oppidi, iubente Picennino ob suspicionem coniurationis aliquandiu asseruatus, deceptis custodibus Bononiam rediens, conuocato ad libertatem populo, Franciscum Picenninum vrbis præfectum cum præsidio comprehendit, quo facto, exules omnes, tum suæ tum aduersæ factionis, maxime verò Baptistam Cannedolum in patriam euocat. Missi deinde sunt à Bononiensibus ad Venetos & Florentinos legati, societatem & amicitiam petentes. Qua quidem impetrata, domum redeuntes, arcem quæ adhuc in potestate hostium erat, cum sociorum copijs ad id missis capiunt, ac captam statim diripiunt, Alouisiumque Vermem ex agro Bononiensi fugant. Tum verò Philippus ægrè ferens, Bononienses cum Venetis ac Florentinis sentire, amicos quosdam Baptistæ subornat, auxilium eis pollicitus vt Hannibalem è medio tollant, quò principes ipsi cum sua factione in ciuitate remaneant. Tum Betotius Cannedolus fraudi ac sceleri intentus, Bononiensem quendam subornat: cui cum casu filius natus erat, vt Hannibalem in baptismate pueri compatrem sibi deligat, quo exorato dat operam, vt sequenti die infans ad sacerdotem deferatur. Baptizato puero, Hannibalem pater ad ædem sancti Ioannis Baptistæ, cuius tum solenne erat, inuitat. Obtemperat etiam ea in re proditori Hannibal, nullam fraudem subesse ratus, qui dum in via esset, à coniuratis circumuentus occiditur, resistentibus aliquãdiu duobus famulis charitate Domini vim propulsare conantibus. At Bononiensis populus indignitate rei motus, sumptis properè armis Cãnedolæ factionis principes obtruncat: maxime verò Baptistã, cuius cadauer & per vrbẽ tractum, & cum magna ignominia sepultum est. Accidit & tũ Romę scelus ingens, à suo enim cubiculario Angelotus sancti Marci presbyter cardinalis, & vita & fortunis, quas tãta cũ auiditate aggregauerat, priuatur. Captus sceleratus ille, ac varijs cruciatibus necatus, quadrifariam diuiditur ad quattuorque vrbis portas suspenditur. Veneti autem & Florentini veriti ne Bononia vtriq; ciuitati in rebus bellicis per opportuna, in manus Philippi veniret, eò statim cohortes aliquot mittunt, quæ socios Bononienses iuuarent. Non fefellerat hæc opinio Venetos eò enim Philippus rogantibus exulibus mittere Picenninium cum exercitu instituerat, ni hominem mors præripuisset. Mortuum ferunt dolore animi, cum intellexisset Franciscum filium, quem in Piceno cum exercitu reliquerat, cardinali Firmano, legato, à Francisco Sfortia superatum. Sequenti tamen anno Philippus haud animo concidens, Eugenium ad repetendam bello Bononiam adhortatur, militem ac impensæ partem pollicitus. Quare permotus pontifex, inito etiam cum Alphonso fœdere, Sigismundum Malatestam cum magno equitatu in Picentes contra Franciscum mittit: quò facilius distractis Florentinorum copijs, Bononia premi ad deditionem posset.

Præmiſerat iam Philippus & Guillelmum Montisferratum, & Carolum Gonzagam cum magnis copijs, qui agrum Bononienſem hoſtiliter ingreſsi, incurſionibus longè ac latè omnia vexabant. Moti verò ſociorum periculo Florentini, Aſtorgium Fauentinum cum equitibus mille & quingentis, cumque peditibus ducentis mittunt, qui Bononienſibus auxilio ſit, donec aliud à Venetis & Florentinis decerneretur. Agebantur hæc in Flaminia, cum Philippus præter opinionem omnium Franciſcum Picennium ex Picenis accitum, cum magno exercitu calendis Maij in Cremonenſes nil tale metuẽtes mittit: qui captis paſſim ruſticis, tantum terroris vrbem die noctuque oppugnando ciuibus iniecit, vt paulum à capienda vrbe abfuerit. Moti tum Veneti ac Florentini Franciſci ac communi periculo, Cremonam & Bononiam eodem tempore tueri inſtituunt. Mittunt itaque Tibertũ Brandolinum ducem impigerrimum, qui cum populo Bononienſi, cumque his quos Florentini auxilio miſerant, in hoſtes tendens, ſimultate & odio inter ſe certantes (ad ſanctum Ioannem oppidum hi conſederant) pertracto in partes Bononienſium pollicitationibus & præmijs Guillelmo Monferrato, ac Carolo haud magno negotio fuſo & fugato, oppida omnia ex hoſtibus breui recepit. Pacata autem hoc modo Bononia, auxiliares copiæ Venetorum ac Florentinorum mandato bifariam diuiſæ, pars Franciſco Sfortiæ, qui vſque ad Vrbini mœnia ab Eugenio & Alphonſo vi pulſus fuerat, pars Cremonenſibus grauiter à Franciſco Picennino præſsis auxilio miſſa. Veneti decernere aperto Marte cum Philippo inſtituẽtes, legatos, qui ei bellum indicant, mittunt; ni oppugnare Cremonam deſtiterit. Oratoribus per internuncios reſponſum (neque enim alloqui hominem fas erat) eos alibi quam Mediolani tutiores fore. Quo reſponſo commoti Veneti, Micheleto Botignolæ copiarũ ſuarum duci imperant, qui tum Brixiæ erat, vt in agrum Cremonenſem, quem Philippus magna ex parte occupauerat, cõfeſtim moueat, & cum hoſte vbicunque eum nactus fuerit, decertet. Is autem mandata diligenter facturus, traiecto Olio, ad Caſale maius celeriter proficiſcitur, hoſtemque haud longè inſula Padi munitiſsimo loco confidentem, vado traijciens caſtris exuit, ac magnam vim equitum cepit. Recuperatis deinde oppidis omnibus liberataque obſidione Cremona, aucto etiam Ludouici Gonzagæ copijs exercitu (qui Platinam & caſtella quædam agri Cremonenſis in deditionem Venetorum redegerat) in Gerram Abduæ mouentes nil præter Cremam citra abduam Philippo reliquere. Flumen deinde traijcientes, Mediolanum vſque perueniunt, incendijs & rapinis omnia paſsim complentes; direpto autem Briantiæ monte, Breuioque capto, qua ponte Abdua iungitur. Lecum Larij caput oppugnare adorti, acriter qui in præſidio erant, locum defendentibus, cum integri feſsis ac ſaucijs nauibus ſubmitti poſſent, multis in ea oppugnatione deſideratis, equiſque ad extremam maciem inopia pabuli redactis, tandem re infecta abire, de Franciſco Sfortia ſoliciti, quem in partes Philippi deſcendere clam intellexerant. Interim verò Alouiſius Patauinus pontificis legatus, qui his præerat copijs, quæ in Picentibus cõtra Franciſcum Sfortiam dimicabant, cognita Italiani ac Iacobi Gatuani, qui partim Philippi, partim Eugenij ſtipendijs militabant, ad Franciſcum tranſitione, eos antequam id fieret ad Rocham contrariam comprehendi iubet, & captos ſupplicio capitali affici. Vterque enim mille & quingentis equitibus præerat. Hac autem re permotus Franciſcus Sfortia cum amplius ſuſtinere hoſtes non poſſet, quippe à multis ſimul oppugnatus, & à nemine adiutus, adhortante ad eam rem Eugenio & Alphonſo, qui rem Venetam augeri indignabantur, omiſſo Piceno, Philippi militiam ſecutus, eius copijs præficitur.

Interea verò Eugenius, ne rem bellicam ſolum curare videretur, Nicolaum Tolentinatem ordinis S. Auguſtini, miraculis clarum, in ſanctos referens, à ſancto Petro cum omni clero ſupplicando, ad ſanctum Auguſtinum profectus, ſolennia ipſe celebrat, aſtante populo Romano, cardinaliumque omniũ cœtu. Præterea verò pulſis omnino è ſancto Ioanne Laterano canonicis ſecularibus, admiſsisque tantummodo regularibus, & porticum illam extruxit, qua ab eccleſia ad Sancta ſanctorum, & clauſtrum, vbi ſacerdotes habitarent, reſtituit. Auxit & picturam templi à Martino antea inchoatam. præterea verò ſancti Silueſtri mitram, Romam Auinione delatam ipſemet è Vaticano ad Lateranum detulit, magna cum veneratione & letania ſacerdotum omnium, populique Romani. Verùm cum Alphonſus rex Tiburtum veniſſet, de ratione belli gerendi cum Eugenio collocuturus eius ægritudinem intelligens, aliquantulum ſubſtitit. Eugenio autẽ in animũ venerat, Florentinos, qui hoſtem iuuerant, bello perſequi. Exiſtimabat nanque, ſi ſuis, ſi regis, ſi Philippi copijs eos adoriretur, eã vrbẽ in quas vellet partes facilè adductũ iri: verùm interuẽtu mortis diſturbata ſunt omnia. Moritur autẽ põtificatus ſui anno decimoſexto, vij. calẽdas Martij, anno milleſimo quadringenteſimo quadrageſimoſexto, vir certè in vita varius. Principio enim pontificatus ſui malis conſilijs ductus, diuina humanaq; omnia perturbauit. Nam & populum Romanum ad arma exciuit: & concilio Baſileenſi, vnde infinita mala orta ſunt, auctoritatem dedit, approbatis eorum per litteras apoſtolicas decretis. Verùm poſtea ad ſeipſum rediens, omnia prudenter ac conſtantiſsimè egit, vir aſpectu inſignis & veneratione dignus, grauis in dicendo potius quàm eloquens, modicæ litteraturæ, multæ cog-

tæ cognitionis, historiæ præsertim. Liberalis in omnes, tum vel maximè in litteratos, quorum familiaritate delectatus est. Nam Leonardum Aretinum, Carolum Poggium aurispam, Trapezuntium, Blondum, viros doctissimos, secretis suis admisit. Ad iram non facilè mouebatur ob iniurias illatas, & maledicentiā hominum aut mimos & dicteria scribētium, Gymnasia autē omnia quàm diligentissimè fouit, maximè verò Romanum ad quod omne genus litteraturæ adhibuit. Religiosos mirum in modum dilexit, eosque opibus & immunitatibus auxit: bella autem ita amauit, quod mirum in pontifice videri debet, vt ad ea quæ scripsimus ab eo in Italia gesta, & Delphinum Caroli regis Franciæ filium, cōposita prius inter regem & ducem Burgundiæ pace, cum magno equitatu in Basileenses concitauerit, cuius impetu dissipatus ille conuentus est, & Vladislaum Polonum regem cum Iuliano Cæsarino diacono cardinali in Turcos miserit: quorum de numero ad xxx. millia vno prœlio cæsa inter Hadrianopolim & Danubium sunt, licet in tanta victoria rex ipse cum cardinali ab hostibus interfectus sit. Constans præterea in pactis seruandis est habitus, nisi quid pollicitus fuisset, quod reuocare quàm perficere satius esset. Splendidus in victu familiæ, parcus in suo: & à vino ita alienus, vt abstemius meritò vocaretur. Familiares habuit admodum paucos, sed viros doctos, & quorum opera in grauibus rebus vti posset: quosq; tanquam suæ modestiæ testes in cubiculum cenaturus admittebat, ac sciscitabatur quid in vrbe fieret, quid de pontificatu suo sentirēt homines, vt errata sua vel suorum, si quid perperam factum esset emendaret. Exornare autem ecclesiam Dei ædificijs & sacellis est annixus, vt ex capella pontificia & æneis sancti Petri valuis apparet. Moritur autem (vt dixi) vir ingenio & rebus gestis insignis, ætatis suæ anno sexagesimoquarto; sepeliturque in basilica sancti Petri sepulchro marmoreo, his versibus notato.

Eugenius iacet hic quartus, cor nobile cuius
  Testantur vitæ splendida factæ suæ.
Istius ante sacros se præbuit alter ab ortu,
  Alter ab occasu Cæsar vterque pedes:
Alter vt accipiat fidei documenta Latinæ,
  Alter vt aurato cingat honore caput.
Quo duce & Armenij Graiorum exempla secuti,
  Romanam agnorunt Æthiopesque fidem:
Inde Syri ac Arabes, mundique è finibus Indi.
  Magna, sed hæc animo cuncta minora suo.
Nam valida rursum Teucros iam classe petebat;
  Dum petit, ast illum sustulit atra dies.
Qui semper vanos tumuli contempsit honores:
  Atque hac impressa condite, dixit, humo.
Sed non quem rubro decorauerat ille Galero,
  Non hoc Franciscus stirps sua clara tulit:
Susceptique memor meriti, tam nobile, quod nunc
  Cernis tam præstans surgere iussit opus.

Vacat tum sedes diebus duodecim.

NICOLAVS V.

NIcolaus quintus, Thomas Sarzanus antea vocatus, à Sarzana oppido Lunensis agri, pontifex omniū consensu creatur pridie nonas Martias. MCCCCXLVII. vir quidem modicis parentibus, vtpote matre Andreola, patre Barptolemæo physico natus: sed virtute, doctrina, comitate, gratia, liberalitate, magnificentia tanto pontificatu dignus, licet, ipse adeo modestus erat vt tanto magistratu se indignum arbitraretur: rogaueritque cardinales omnes supplex etiam, vt ecclesiæ Dei maturius consulerent. Verùm Tarentino cardinali eum adhortante, ne cursum sancti spiritus impediret, collum tanto oneri subiecit. Interrogatus (vt fit) cardinalis Portugalensis è conclaui prodiens, quem pontificem creassent, respondit, non nos Nicolaum, sed Deus pontificem designauit. Sunt autem qui scribant Thomam Pisis natum, Lucæ educatum, Bononiæ litteras & bonas artes didicisse; maximè verò philosophiam & theologiam, adiutus beneficentia sanctissimi viri Nicolai Albergati cardinalis sanctæ crucis, adolescentis ingenio delectati. Hanc ob rem in pontificatu hominis de se bene meriti nomen sumpsit. Cùm verò magistri nomen in gymnasio consecutus esset, acerrimus disputationibus probatus. Cardinalem sanctæ Crucis, sequutus, familiæ tanti viri œconomus factus in numero scriptorum pœnitentiariæ primo refertur; deinceps subdiaconatum pontificium adeptus, bene agendo vitamque sine inuidia & æmulatione du-

217. Pont.

ne ducendo, maiora mente concepit. Iam enim Eugenius cognita hominis doctrina & integritate, in illis potissimum disputationibus quæ cum Græcis Florentiæ & Ferrariæ sunt habitæ, eum cardinalem destinauerat. Verùm vt id honestius fieri posset, hominem cum Ioanne Caruagialla, qui postea sancti Angeli cardinalis est habitus, in Germaniam mittit ad tollendum Basileense cõcilium neutralitatemq́ue. Neutrales enim ideo Germani sunt dicti, quòd neque Felicis, neque Eugenij dictis obtẽperarent. Quas ob res ecclesia Dei multas & maximas calamitates incurrebat, cum imminutione maiestatis pontificiæ. Hac autem de re pluribus inconuentibus apud Fredericum Romanorum regem esse disceptatum Ænea Picolhomineo, qui deinceps pontifex fuit, quique tum regis secretarius erat, ad tantam rem tamq́ue necessariam longis orationibus omnes adhortante. Difficile quidem erat remouere Germanos ab opinione sua, falsa præsertim. Difficile item videbatur persuadere Eugenij oratoribus, vt postulatis Germanorum obtemperarent. Tandem verò delinita orationibus nimia oratorum seueritate, & castigatis Germanorum postulatis, schisma & neutralitatem, rem quidam Romanæ sedi perniciosissimã sustulerant si stare promissis Germani voluissent. Redeuntes itaque ad Eugenium cum hac opinione legati succlamantibus omnibus, cardinales decernuntur, eisq́ue Eugenius ad portam Flaminiam Galeros obuiam mittit, vt vrbem insigniores ingrederentur. Vno itaque eodemq́ue anno Thomas Sarzanus & episcopatum Bononiensem, & cardinalis dignitatem, & pontificatum adeptus est, cum maxima totius cleri populiq́ue Romani lætitia: licet, dum adhuc in conclaui cardinales essent, tumultuatum aliquantulum fit, Stephano Porcario equite Romano, viro in dicendo acerrimo & eleganti, ciues suos in ecclesia Aræ cœli congregatos, ad capessendam libertatem cohortante, quòd diceret paruum quodq́ue oppidum mortuo loci domino, de libertate vel saltem de moderanda regentium cupiditate verba facere. Verùm reclamante archiepiscopo Beneuentano tum quidẽ vicecamerario, de re ipsa nil deliberatum est. Veriti etiam Romani sunt Alphonsum regem, qui Tibure substiterat, mortuo Eugenio dubius animi, retro ne cederet an Florentinos bello persequeretur, quemadmodum ante cum Eugenio & Philippo instituerat. Hominem autem ita nutantem duo Senenses, qui ciuilibus discordijs alebantur, ad Etruriæ imperium adijcere animum perpulere: quod perfacilè esset consecutus, si Senas profectus, eam ciuitatem spontè sese dedituram, in potestatem suam redegisset. Collaudauit Senenses rex, eisque ad sollicitandos animos ciuium dimissis, affuturus se in tẽpore pollicetur. At Nicolaus pontifex pacis & quietis amator, celebrata de more coronatione sua, factisq́ue ingenti apparatu litanijs. quibus ipse pedes supplicabat, cardinalem Morinensem Ferrariam mittit, componendæ pacis commune domicilium: quò legati interuentu & auctoritate, ad pacem magis impellerentur partium animi. Missi & eò properè Alphonsi, Philippi, Venetorum, Florentinorumq́ue legati, qui post longam disceptationem hanc Philippo optionem dedere, vt vel inducias in quinquennium à Venetis Florentinisq́ue acciperet, vtraque parte possidente quæ tenebat: vel pacem permutata Crema, cum his oppidis, quæ vltra abduam vel in ripa Abduæ bello Veneti cepissent, Cassano tantum in arbitrio pontificis relicto, quod illi ex fœdere debebatur, cui primo illatæ essent iniuriæ. Hoc autem additum est, quò pax diuturnior haberetur. Missus autem ex legatis Philippi vnus, qui ei optionem faceret, vt vtrum mallet, eligeret: hominem pridie eius diei, quo Mediolanũ peruenerat, apoplexia mortuũ intelligit, vi. idus Augusti, MCCCCXLVIII. Tum Morinensis cognita Philippi morte, legatos omnes ad se properè vocat, & nihilo segnius quàm antea de pace agit. Interrogati Veneti, irẽtne in eã sententiam, quàm prius approbauerant, respondent Philippi morte eius rei nil sibi integrum relinqui, ad senatum ea de re velle perscribere, tum demum facturos quod à ciuitate mandaretur. Hac itaque mora interposita, qui aderant legati, cognita Venetorum cupiditate, quod totius Italiæ dominatum appeterent, soluto conuentu domos quisque suas rediere, legato pontificis frustra eos ad concordiam reuocante. Veneti autem, qui ad Soresinam in agro Cremonensi statiua habebant, quòd Cremonam tumultuantem adiuuantibus Guelphis in deditionem posse recipi sperabant: cognita Philippi morte, Laudam properè mouent, qua recepta, Placentinos quoque eadem, qua Laudenses, conditione in fidem suscipiunt, missis eò ac properè quidem mille & quingentis equitibus, qui Placentinis auxilio essent, si qua vis ingrueret. At verò Franciscus Sfortia, qui tum Piceno pulsus, in Bononiensi agro consederat, refecturus excercitum diutino bello, armis, equis, viris exhaustum, occupari omnia à Venetis soceri morte intelligens, magnis itineribus Cremonam proficiscens, à Mediolanensibus statim summo omnium consensu excercitus ac copiarum dux contra Venetos deligitur: qui Pado amne ponte coniuncto castellisq́ue ac machinis firmato, quo minus Veneti Placentiam classe contenderent, Abduam amnem ad Picigitonum traijciens, non longè ab hostibus ad Camuragum consedentibus castra ponit. Vbi parua quædam certamina ad tentandam credo hostium patientiam sunt commissa. Tum verò Papienses sumptis ob aduentum Francisci paululum animis, cum ab imperio Mediolanensium propter vetus inter eos odium abhorrerent, cumq́ue item extrema quæque pati mallent, quàm Venetis obtem-

obtemperare, qui eorum societatem aspernati essent, vrbem Francisco dedunt, præfecto arcis non abnuente: quo additamento Sfortia Insubriæ dominatum statim mẽte concepit. Agebantur hæc in Cisalpina Gallia, cum Alphonsus eodem tempore Nicolao pontifice frustra reclamante, cum exercitu in Senensium maritima descendens, eorum libertatem subuertisset, ni Florẽtinus populus cognita regis calliditate, legatum Senas misisset, qui ciuitatem admoneret Alphonsum regnandi cupidum, Senenses bello non minus quàm Florentinos petere. Tum verò Senenses cognito periculo, & si regi commeatus non negabant, non tamen quempiam ex regijs militibus ingredi sua mœnia deinceps sunt passi. Rex itaq; cognita Senensium diligentia, in Volaterranum & Pisanum agrum descendens, multa castella partim deditione, partim vi cepit: maximè verò Castilionum Piscariæ quæ oppida Florentini haud ita multò pòst recepere præter Castilionum, Sigismundo Malatesta duce: quem antea Alphonsi stipendio conductũ, ab eo ad se deficere pecunijs compulerant. Non desistebat interim Nicolaus pontifex nũc regem, nunc Venetos adhortari, vt pacem quàm bellum mallent: sed hi ferocia exultantes, benè monenti nequaquam obtemperabant. Hanc ob rem Franciscus comparato ingenti exercitu, in quo robur Italicorum militum inerat, Brachianis & Sfortianis militibus simul iunctis, ad Placentiam firmo Venetorum præsidio munitam, medio autumno castra locat, partemque murorum bombardis demolitus, crescente Pado adeo, vt Galeones, ita enim naues fluuiales ad bellum aptas vocant, mœnibus appellerentur, terrestri ac nauali oppugnatione vrbem capit ac diripit. Magna hæc Francisci laus est habita, quod hyeme tanta imbrium inundatione, vt ægrè in tabernaculis miles retentus sit, tantam vrbem vi ceperit. Non destitit tamen Nicolaus pontifex de pace tum quidem mentionem facere, instantibus etiam apud Venetos socios Florentinis, quod regis potentiam vererentur, qui tum cum exercitu in Etruria erat. Verùm ea de re nil actum est, quòd Laudam Veneti Mediolanensibus id maximè petentibns, reddere grauarentur. Nicolaus autem pontifex omissa re toties frustra tentata, ad rem diuinam animum applicans ingentes supplicationes decernit ad placandam iram Dei; præcandumque vt pacem Christiano populo præstaret, his litanijs pontifex ipse cum omni clero à sancto Petro vsque ad S. Marcum profectus est, multam religionem & singularẽ pietatem præ se ferens. Verùm neque ita quidem, exigentibus id fortasse hominum meritis, Dei ira placata est. Nam sequenti biennio adeo vbique ferè peste laboratum est, vt pauci de multis superfuerint. Quod quidem malum & frequens terræmotus, & eclipsis solis indicare videbatur. Minabantur hi quos Prædicatores vulgo appellant, futuram calamitatem: maximè verò Robertus ordinis sancti Francisci professus prædicator insignis, qui concionibus suis adeo populum Romanum mouit, vt pueri passim feminæque per vrbem incederent misericordiam à Deo exposcentes. Et ne quid mali in Italia deesset, bella, quæ ante inchoata diximus, adeo inualescebant, vt sedari nullo modo posse viderentur. Nam Frãciscus Sfortia sequenti æstate expugnatis quibusdam Venetorum castellis, in eorum classem qua Cremonenses vexabant, cum terrestri naualique exercitu profectus, eam cedere retro ad Casale maius coegit: quò & hostem insecutus, cum eius classem in naualia subductam bombardis disiecerit, ad tantam desperationem præfectum Venetum redegit, vt incensa classe, quam tueri non poterat, effusa fuga in oppidum sese receperit. Inde vero Franciscus abiens, non amplius de Cremona solicitus, sublata hostium classe, in Glaream Abduæ mouẽs, ad Carrauagium firmo hostium præsidio munitum castra loact. Mouent & eo Veneti, de existimatione sua actum putantes, si oppidum à Mediolanensibus occuparetur, qui positis ex regione hostium circiter mille passus castris suis, tẽpori se affuturos, si oppugnatione vexarentur, ostendunt. Crebra quotidie committebantur prœlia, vtpote ex tam propinquis castris. Verùm cum ad summam dimicationem ventum est in via paludibus vndique coarctata, ad quam primæ Venetorum acies retrusæ, neque cedere, vt in pugna facere plerumque necesse est, propter subsequentes, neq; pugnare in tam Angusto loco, propter instantes hostes poterant, oppressæ penitus & obtritæ cecidissent, nisi à nouissimo agmine fugiendi initiũ ortũ fuisset. Tum verò Franciscus cedentem hostem insecutus, & castris opulentissimis eum exuit, & equitum ac peditum circiter quinque millia capit. Postea verò Franciscus, Brachianis eo inuito ad expugnandam Laudam mandato Mediolanensiũ proficiscentibus, cum reliquo exercitu Brixiam mouens, vrbem obsidione cinxit. Hac verò calamitate promoti Veneti, de se actum existimabant, nisi pacem cum Francisco componerent, orta iam inter Franciscum & Mediolanenses simultate. quæ his legibus composita est, vt sumptis in Mediolanenses armis quicquid vltra Abduam Padúmue Francisci quicquid verò citra Abduam caperetur, Venetorum esset, collatis eidem à Florentinis ac Venetis singulis mensibus sedecim millibus nummum aureorum; immissisque aliquot turmis auxilio, donec Mediolano potiretur. Inito itaque hoc modo fœdere, allectisque ad se quos potuit copiarum ducibus pollicitationibus & premijs, in Mediolanenses conuersus, omnes ferè eorum ciuitates in deditionem recepit. Quo quidem successu promoti Veneti longè aliter euenire Francisco cernentes quàm arbitrati fuerãt, accepta ex fœdere Crema reuocatisque militibus suis, fœdus cum Mediolanen-

sibus

ſibus ineunt, Franciſci potentiam reformidantes ſi Mediolano potiretur. Franciſcus autem ſimulata cum Venetis beneuolentia, priuataque magis Coſmi Medices, quàm publica Florentini populi pecunia adiutus, poſt multas acceptas illatasque clades, poſt longam & grauem oppugnationem, vtpotè media hyeme poſt defectionem & tranſitionem militum ad hoſtes, aduerſante etiam Alphonſo, qui Mediolanum iure hæreditario deberi dicebat, ob eamque rem Ludouicum Gonzagam mercede conduxerat, & in Bononienſes miſerat. quò ſuis tutius in Ciſalpinam tranſire liceret, Mediolano tandẽ potitur, anno M C C C C X L I X. Iuuabant quidem Mediolanenſes Veneti, immiſſo cum exercitu ſuo Sigiſmundo Malateſta, qui ſe Picennino auſpicijs Mediolanenſium militanti coniungeret, ſed pernegligenter: vt enecti fame, ciuitatem Venetis potius quàm Franciſco committerent. Quare longè aliter euenire cernentes quàm putarant, cum Alphonſo agunt, qui Franciſcum inimico & hoſtili animo perſequebatur, inito prius fœdere vt homo dominandi cupidus priuſquam inualeſceret ducatu Mediolanenſi pelleretur. Inuitant & Florentinos ad eam rem. Verùm cum hi nunquam ſe aduerſaturos Franciſco dicerent, eorum mercatores ab vrbibus ſuis Veneti pellunt: idemque vt Alphonſus faceret, tandem etiam impetrarunt.

Nicolaus autem pontifex totam Italiam ad arma concitari cernens, auctoritatem ſuam ſæpius interpoſuit, quò pax componeretur, vt ſequenti anno liberè omnibus ex tota Europa ad Iubileũ venire liceret. Inſtabat enim quinquageſimus annus, quo iubileus de more indicebatur. Cardinales præterea ſex creauit: quorum de numero fuere Latinus Vrſinus & frater ipſius pontificis vterinus tantum Philippus tituli ſancti Laurentij in Lucina preſbyter cadinalis, vir certè bonus, ingenijque liberalis. Interim verò Fredericus imperator inſtante pontifice, Felicem compulit, vt ſe pontificatu abdicaret, quod cerneret tantam ſeditionem & tam diuturnam, eccleſiæ Romanæ pernicioſam eſſe. Vſus tamen hac benignitate erga Amadeum Nicolaus eſt. Ad hominem nanque galerum cardinalatus miſit: eundemque legatũ Germaniæ fecit, ne omnino ſine dignitate viueret. Venere & in arbitrium pontificis cardinales illi, quos Amadeus creauerat. Hac verò concordia adeo lætatus eſt non modò clerus omnis, verùm eitam populus Romanus, vt in ſequenti nocte eius diei, quo hæc audita ſunt, M C C C C X L I X. xxiij. Aprilis, cum faculis per vrbem in equis incederent, clamantes, Viuat Nicolaus. Pontifex autem, ne ingratus erga Deum tanti beneficij videretur, ſupplicationes admodum celebres cum populo & clero in Vaticano habuit. Idem fecere & reliqui Italiæ populi tam pernicioſa ſeditione liberatam eccleſiam Dei cernentes. Tanta præterea fuit pontificis auctoritas & gratia, vt animos principum ad bellum iam concitatos, aliquandiu repreſſerit. Inſtigabant namque Venetos ad id bellum & Iacobus Picenninus, & Sigiſmundus Malateſta & Carolus Gonzaga, acerrimi ipſius Franciſci Sfortiæ hoſtes & inimici. Pellexerant etiam in ſocietatem ſuam Veneti Sabaudiæ ducem, marchionem Montisferrati, ac Corregij dominos. Bononiẽſeſque & Peruſinos, reclamante pontifice & minante ne id facerent, concitare, ſed fruſtra conati ſunt, pacti cum Alphonſo, vt dum ipſi Franciſcum adorirentur, Florentinos bello deſtineret, At Franciſcus Florentinorum amicitia ac potentia fretus, aſſumptoque in ſocietatem belli Ludouico Gonzaga principe Mantuano, ad bellum ſe conſtanti animo parabat. Hinc ortæ ſunt inter Carolum & Ludouicum graues inimicitiæ, quòd amicitiam ſequeretur, quem ipſe hoſtem haberet: quodque oppida ſua occupaſſet, quæ ei pater ex teſtamento reliquerat. Nam Ludouicus fratris in carcerem coniecti vas factus, cum ſpopondiſſet, octoginta millia nummum auri, quò frater liberaretur, vetuiſſetque ſolum Carolus, cùm Franciſcus aut nummos, aut oppida peteret, maluit nummos perſoluere, & oppida retinere, quàm tam vicina & propinqua loca dimittere. Hanc itaque ob rem Carolus fratrẽ calumniabatur, vt raptorem & alieni appetentiſsimum, non modò apud Venetos, quorum partes ſequebatur, verumetiam ab imperatore ius ſuum repetere.

Iam attigerat annus Iubileus, cùm ſubito tanta multitudo Romam venit, quanta nunquam anteà. Vnde cùm ſemel è Vaticano viſa Saluatoris imagine ad vrbem redirent, facta obuiam mula quædam Petri Barbi cardinalis ſancti Marci, cum neque venientes, neque redeuntes ob inſequentem multitudinem cedere poſſent, cadente vno atque altero ſuper mulam illam iam à multitudine oppreſſam, ad ducenta hominum corpora, & equos tres, obtrita & ſuffocata in ponte Hadriani cõſtat. Multi etiam à lateribus pontis in flumen cadentes, in vndis periere. Sepulta in ſancto Celſo ad centum & triginta ſex conſtat: reliqua verò ad campum ſanctum delata ſunt. Hanc ob rem Nicolaus pontifex vices eorum qui mortui fuerant, dolens, caſulas quaſdam anguſtiorem viam ad pontem facientes omnino ſuſtulit: totumque ferè annum illum in celebritatibus conſumpſit, ſtationes ipſemet quotidie inuiſens cum cardinalium cœtu. Cauit etiam quàm diligentiſsimè, ne abundante tanta multitudine, commeatus & omnia ad victũ neceſſaria in vrbe deeſſent. Curauit item execrationibus & ſatellitibus, ne graſſatores in peregrinos ad vrbem accedentes ſæuirent, Sequenti verò anno quòd vẽturum ad vrbem Fredericum imperatorem intellexerat, tum vt coronam imperij acciperet, tum vt Leonoram regis Luſitaniæ filiam Alphonſi neptem

in vxo-

in vxorem duceret, portas vrbis ac turres, Capitolium, arcem sancti Angeli, muris firmissimis munire cœpit, veritus credo, ne aduetante imperatore noui aliquid & ab eo, & à populo Romano oriretur: erat enim natura formidolosus. Hanc ob rem milites omnes suos cum collecticijs copijs Romam acciuit. Ad deliniendos verò multitudinis animos, tredecim marescalcos, qui tredecim regionibus vrbis præessent, delegit, eisdemque tredecim vestes coccineas dono dedit. Imperator itaque prodeuntibus obuiam tredecim cardinalibus, omnique vrbis magistratu, ac honorato quoque, per portam castelli ingressus, & ad scalam sancti Petri perueniens, obuium habuit pontificem, à quo vnà cum Leonora vxore, quam Senis offenderat iam ex Hispania auectam, in templum Petri introducitur, millesimo quadringentesimo quinquagesimosecundo, die ix. Martij. Vnde facta oratione digressi, in ædibus illis diuertere, quæ ad ipsos sancti Petri gradus adhuc visuntur, meliorem formam quàm antea habentes, Romani cardinalis Constantiensis impensa. Pontifex autem sequentibus diebus in sancto Petro Missam celebrauit, benedixitque imperatori & imperatrici, vt in nuptijs fieri consueuit, antequam sponsus cum noua nupta coeat, eosque deinceps eodem in loco xviij. eiusdem mensis imperatoria corona donauit. Dum verò imperator (vt fit) ad sanctum Ioannem coronatus proficiscitur, pluresque auratos equites in ponte Hadriani creauit. Abiens deinde Neapolim cum vxore visendi Alphonsi regis causa, à quo sumptuosa ac magnifica impensa cum tanto comitatu est habitus. rursum ad vrbem mari rediens, iter in patriam statim arripuit, quòd intellexerat quosdam principes res nouas in Germania & Vngaria moliri, ob regem Ladislaum adolescentem egregium, quem imperator secum ducebat. Hominem autem abeuntem duo cardinales ad quinquaginta millia passuum comitati sunt, Bononiensis ipsius pontificis frater, & Caruaial sancti Angeli cardinalis.

Abeunte autem imperatore, Veneti comparato ingenti exercitu, Cremonensem agrum ingressi, omnia prius longè ac latè populati, Soncium atque oppida vicina oppugnare sunt adorti, quæ in potestatem eorum haud ita multò pòst venere: captis ibi aliquot equitum turmis, quòd serius quam decebat Fráciscus exercitum comparauerat. Verùm postea superueniente Ludouico Gonzaga amico & belli socio, in agrum Brixianum mouens, eò Venetos redegit, vt paludes egredi nunquam sint ausi, & aperto Marte collatis signis secum decernere. Protrahi rem volebant, in mora spem omnem victoriæ reponentes, quod existimabant Franciscum propter inopiam ærarij, impensæ bellicæ haud diu suffecturum, simul etiam sperabant, Mediolanenses exortæ quondam libertatis memores, Francisco tanto bello implicito aliquid noui ad excutiendum seruitutis iugum molituros. At Ferdinandus patris Alphonsi iussu, cum equitum circiter octo, peditum quattuor millibus, in Etruriā contra Florentinos mouens, cum Cortonam ad defectionem tentasset, Foianum Arretini agri oppidum quadraginta dierum oppugnatione, multis vtrinque desideratis capit. Inde verò abiens, ac per Senensem agrum iter faciens, cum Castellinam frustra oppugnare tentasset, in maritima Senēsium hyematum descendit, captis in itinere quibusdam Volaterranorum castellis. Obseruabat hominem continuo Sigismundus Malatesta Florentini exercitus dux occasionem bene gerēdæ rei capturus. Florentini autem cum pollentes Alphonsi ac Venetorum opes terra marique reformidarent, ad externa auxilia confugere instituūt. Francisco id approbante. Missus itaque in Galliam Angelus Acciaiolus equestris ordinis Florentinus orator ad regem Franciæ commemorata Florentinorum in regiam domum beneuolentia. hominem eò perpulit, vt & duci Sabaudiæ & Allobrogis imperaret, qui iamiam in Franciscum arma sumpserant, ne Franciscum Florentini populi socium & amicum dicto aut facto læderent, affirmans se illi hostem futurum. qui secus fecisset. Et Renatum impulit pecunias ei ac militem pollicitus, regnum Neapolitanum, vnde fuerat ab Alphonso pulsus, repetere: maximè verò quòd rex Florentinorum bello tum destineretur. Hac autē legatione Florentinorum ac Francisci res adeo secundæ sunt factæ, vt Veneti pacem deinde haud quaquam sint aspernati, fusis præsertim non longè à Godio eorū copijs, quas in Mantuanum principem Carolo Gonzaga duce miserāt, ne ipsa vna cum Tiberto Brandolino ad Franciscum Sfortiam, cuius auspicijs militabant, proficiscerentur; coniunctisque copijs maiorem exercitum, quem Gentilis ductabat, adorirentur & funderent. Venerat nanque superiore anno ad exercitus Caruaial sancti Angeli cardinalis, Nicolai nomine pacem inter concertantes compositurus: qui re infecta abiens, Deum hominesque testatus est per Nicolaum pontificem nō stare, quo minus pace inter Italos composita, bellum cōmuni omnium Christianorum consensu in Turcos decerneretur: quos iam parare arma contra Constantinopolitanos senserat, & ob eam rem cardinalem Rutenum patria Constantinopolitanum eo miserat, qui imperatori & ciuibus auxilium polliceretur, si ad catholicam fidem vt in Florentino concilio promiserant, redire voluissent. Interim verò Renatus recuperandi regni Neapolitani cupidus, ad quàm rem Franciscus ac Florentini copias & opes pollicebantur, si Alpes transmittens, contra Venetos exercitum mouisset, frustra tentato cum duobus millibus equitum per Allobroges itinere, quos nunc Sabaudienses vocant, æstateque in re penè consumpta, Sauonam alio itinere atque inde ad Franciscum peruenit; qui accessu

tanti

tanti regis & non paruis copijs, atque animo auctus, hostem pauidum, & certamen detrectantem mouere castra ad montana Brixiæ coegit. Inde verò exercitum circumferens ex Brixianis & Bergomatibus ad quadraginta oppida, partim vi, partim deditione cepit. Superueniente deinde hyeme, cum in hyberna vndique itum esset, Renatus relicto in Italia apud Florentinos filio malè in eos & Franciscum animatus, in Galliam redijt. Verùm frigescentibus vnà cum hyeme iam omnium animis exhaustisque item assidua bellorum impensa populorũ ac principum ærarijs, de pace iam antea à Nicolao pontifice tentata, mentio fieri cœpta est; ad quam Veneti & Florentini militaré licentiam perosi, summo ferebantur studio. Sed Nicolaus pontifex coniuratione Stephani Porcarij equitis Romani tum deprehensa, rem inchoatam omittens ad sedandum intestinum bellum animum adiecit. Stephanus enim maioris animi quàm potentiæ, vir quidem in dicendo materna lingua eloquentissimus, multa liberádæ patriæ indicia præ se ferens (vt in principio diximus) Bononiam à pontifice relegatur hac conditione, vt singulis quibusque diebus, Niceno gubernatori vrbis sese offerret, quem simulata ægritudine decipiens, Romam admonentibus coniuratis properè redijt, hac mente, vt cum vrbem attigisset, sumptis armis populum ad libertatem conuocando, pontificé & cardinales caperet. Verũ dum fessus longitudine itineris & diutina vigilia aliquantulum quiesceret, aliquot enim noctes insomnes duxerat, detegendæ reĩ tempus & occasionem dat. Cognita hominis audacia, pontifex senatorem Iacobum Lauagnolum Veronensem ciuem, & vicecamerarium cum armato milite domum eius statim mittit, vt captum in carcerem perducerent. Is autem aduentare armatos intelligens, ad sororem confugit, relicto domi Baptista Sciarra, cum aliquot seruis, homine quidem impigerrimo & audacissimo: qui domo cum socijs erumpens, incolumis aufugit. Cognita deinde Stephani per indices fuga, hominem apud sororem in capsa delitescentem capiunt, & captum ac seriem coniurationis fassum ad muros arcis sancti Angeli suspendunt. Eodem quoque supplicio afficitur in Capitolio Angelus Massa cum filio ac socio Sauo, lecta prius audientibus omnibus coniurationis serie, millesimo quadrigentesimo quinquagesimotertio quinto idus Ianuarij. Persecutus deinde reliquos coniuratos omnes oppressit, maximè verò Franciscum cognomento Gabadeum, & Petrum Monterotundum, & Baptistam Sciarram à Venetis ad supplicium deditum. Eo enim confugerat post patefactam coniurationem, Nicolaus autem, qui hactenus Romanos omni genere officij & liberalitatis iuuerat, quique liberior quàm vllus antea pontifex, incedere per vrbem consueuerat, sibijpsi deinceps cauens, morosior cùm in omnes, tum vel maximè in Romanos factus est. Accedẽtes enim alloquendi causa non ita facilè admittebat. Accessit & podagra, qua tum maximè laborabat. Sed nihil fuit, quod æquè hominẽ cruciauerit, quam vbi audiuit Constantinopolim & Peram eodem impetu à Turcis captam, obtruncatumque cum multis hominũ millibus Constantinopolitanum imperatorem. Captum quoque arbitrabatur & necatum cardinalem Rutenum, quem eò (vt dixi) miserat. sed is mutata veste incolumis abijt. Ipsi tamen pontifici in animo fuit, classe & milite Constantinopolitanos iuuare, quemadmodum eius literæ ad imperatorem scriptæ indicant, quibus & eorũ à catholica fide defectionem, & simulatum in gratiam cum Latinis reditũ, in calamitatibus increpat. Verùm adeo repente vrbs illa capta est, vt vix de mittendo auxilio cogitare licuerit. Præterea verò ne quid deesset, quod hominem cruciaret, Comes Auersus iniussu suo Nursinos bello aggreditur, à Spoletinis mercede conductus: hi enim populi de finibus inter se certabant. Hanc ob rem Angelum cognomento Ronconem cum militibus ecclesiasticis mittit, qui comiti iter intercluderet, quò minus ad oppida sua reuerteretur. At verò cùm intellexisset per Angelum stetisse, quò minus redeuntem milites caperent, hominem ad se vocatum, in arce Hadriani capitali supplicio afficit, tertia noctis hora. Sunt autem qui scribant Nicolaum eius reĩ mirificè pœnituisse, quodque ira percitus mandauerat, adeo accuratè præfectus arcis egisset. At Veneti frustra de pace mentionem fieri cernentes, cùm eam rem sæpius tentassent, veriti ne tanta res persuasu Ludouici Gonzagæ à Francisco intermitteretur, Iacobum Picenninum copiarum suarum ducem, cum magna equitatus parte ad Voltá celerrimè mittunt: qua capta, retrusoque in Godium Angelo comitis non sine aliquo Ludouici incommodo, qui tum ibi ægrotabat, hominem in hyberna reuocant, existimantes iam satis motum ad petendam pacem Ludouicum esse. Interim verò Simonetus ordinis Eremitarum vltrò citroque commeans, cum nunc Venetos, nunc Franciscum ad concordiam pluribus verbis adhortatus esset, eos tandé perpulit, vt pacé initis fœderibus firmarent, quæ omniũ consensu quinto idus Aprilis publicæ per præcones enunciata est. MCCCCLIIII. his federibus, vt quæ cuiusque ante id bellum fuissent redderétur præter Gerrá Abduæ, quam Franciscus de Venetis, & Castilionum Piscariæ, quod Alphonsus de Florentinis ceperat. Hoc verò quo firmius haberetur, vtue Alphonsus dignitatis regiæ habitam fuisse rationem dignosceret, ad hominem mittendos legatos principes ac ciuitates censuere: quo cum vndique conuenissent, cumque Dominicus Capranicus cardinalis sanctæ crucis, ac maior pœnitentiarius, vir magnæ prudentiæ & auctoritatis legatus à pontifice missus, hortãdo, monendo

nendo, pacis & cõcordiæ sequestrũ se fore ostẽderet, ita id fœdus post longas disceptationes tandẽ ventũ est: vt quã Veneti ac Franciscus pacem composuissent, eadem firma & stabilis ab omnibus haberetur: vtq; si quæ deinceps dissensio discordiáue inter eos orta essent eius tollendæ ius potestatemq; pontifex haberet: vtq; qui arma alteri intulisset, cognita à pontifice causa, is statim cõmunis omniũ hostis haberetur. Data itaq; publica per omnes fide, iureiurãdoq; adhibito, fœdus deniq; Neapoli firmatur, anno ferè post superiorẽ pacẽ, qua nulla memoria patrũ nostrorũ maior aut firmior est habita. Omnes enim præter Genuẽses in eãdem sententiã venere; quibus cũ Alphõso ex gẽte Catalonica nequaquã cõueniebat ob tributũ promissum, nec redditũ, vt Alphonsus dicebat. Relicta est etiã legatorũ negligẽtia vel industria (vt quidam volũt) ansa quædã ad bellũ, qua Alphonsus posteà Sigismundũ Malatestã bello persecutus est, quòd receptis anteà à se mercedis nomine pecunijs, transitione facta cũ Florẽtinis hostibus suis cõtra se militasset. Nicolaus autẽ põtifex, siue tædio animi, quod maximè cruciabatur post captã Cõstantinopolim, siue febri & podagra, qua potissimũ vexabatur, põtificatus sui anno octauo moritur, millesimo quadringẽtesimo quinquagesimo quinto, sepeliturq; in basilica Petri honorificẽtissima põpa, cuius in sepulcro hoc epitaphiũ meritò inscriptum est.

Hic sita sunt quinti Nicolai antistitis ossa,
  Aurea qui dederat secula Roma tibi.
Consilio illustris, virtute illustrior omni,
  Excoluit doctos doctior ipse viros.
Abstulit errorem, quo schisma infecerat vrbem;
  Restituit mores, mœnia, templa, domos.
Tum Bernardino statuit sua sacra Senensi.
  Sancta iubilei tempora dum celebrat.
Cinxit honore caput Frederici coniugis aureo;
  Res Italas icto fœdere composuit.
Attica Romanæ complura volumina linguæ
  Prodidit, en tumulo fundite thura sacro.

Laudatur quidem eius liberalitas, qua in omnes vsus est: maximè erga litteratos quos & pecunia, & officijs curialibus, & beneficijs mirifice iuuit. Eos enim premijs nũc ad lectiones publicas, nũc ad cõponendum de integro aliquid, nũc ad vertẽdos Græcos auctores in Latinũ ita perpulit, vt litteræ Græcæ & Latinæ, quæ sexcẽtis iã antea annis in situ & tenebris iacuerãt, tũ demũ splendorem aliquẽ adeptæ sint. Misit & litteratos viros per omnẽ Europã, quorũ industria libri cõquirerentur, qui maiorũ negligentia & barbarorũ rapinis iã perierant. Nã & Poggius Quintilianũ tũ inuenit, & Enoch Asculanus Marcũ Cæliũ, Appicium, & Põponium Porphyrionẽ in Horatij opera scriptorẽ egregiũ. Ædificauit preterea magnifice & splendidè, tum in vrbe, tũ in Vaticano; in vrbe ædes pontificias apud sanctã Mariam ad Præsepe. Restituit & templũ sancti Stephani in Celio mõte: à fundamentis verò erexit sancti Theodori tẽplum inter Palatinũ & Capitolinũ montem in plano sitũ. Pantheõ quoque in medio vrbis positũ templũ vetustissimũ M. Agrippæ opus plũbeo tecto restituit: in Vaticano autẽ & pontificias ædes sumptuosis operis in hanc formã, quam nunc cernimus, redegit & muros Vaticani præaltos & latos inchoauit, iactis insanis fundamẽtis ad turres & maiorẽ molem superædificãdam, quibus coërceri hostes possent, ne ædes põtificis & beati Petri templum, vt antea sæpe factũ est, diriperentur. Inchoauit præterea ad caput tẽpli beati Petri ampliã testudinẽ, quam vulgo tribunã vocãt, quò templũ ipsum augustius, & hominũ magis capax esset. Põtem quoq; Miluiũ restituit, & ædes egregias ad balnea Viterbiana ædificauit. Iuuit & multos pecunia, qui in vrbe ædificabãt. Eius etiã mãdato vici vrbis fere omnes strati sunt. Eleemosynas quoq; multas in pauperes erogauit, maximè verò in nobiles ad inopiã ob varios rerũ humanarũ casus redactos. Virgines inopes sua pecunia & munificẽtia maritis collocauit. Legatos aliunde venientes munificè semper suscepit, nullo non genere honoris & liberalitatis adhibito. Facilis ad iram fuit, ne mentiar, quippe qui biliosus erat, facilis etiam reditu ad beneuolentiam: hoc est, quod ansam maleuolis dedit ad carpendum hominem de Deo omnibus optime meritũ. Auaritiæ autem adeo expers fuit, vt neque officium vllum vendiderit vnquam, neque beneficium Simoniaca prauitate ductus vlli collocauerit. Gratus erga de se & ecclesia Dei meritos, amator iustitiæ, pacis auctor & conseruator, clemens in delinquentes, ceremoniarum diligentissimus obseruator, nihil, quod ad diuinum cultum pertineret, omittens. Extant adhuc vasa aurea & argentea, extant cruces gemmis ornatæ, extant & sacerdotales vestes auro & margaritis insignitæ, extant peripetasmata & aulæa auro & argento intertexta, extat & mitra pontificia, quæ hominis munificentiam nobis ostendunt. Omitto tot libros sacros suo iussu, descriptos, auro & argento redimitos. Licet inspicere bibliothecam pontificiam sua industria & munificentia mirificè auctam. Religiosos, vt vernaculo vocabulo vtar, ita amauit, vt eos & mira beneficentia & ecclesiasticis beneficijs iuuerit. Beatum quoque Bernardi-

num Senensem ordinis Minorum, in sanctos retulit, quod prædicando, docendo, monendo, castigando etiam factiones Italiæ Gueipham scilicet & Gibellinam, magna ex parte extinxerit, & Christianis hominibus benè beateque viuendi vitã ostenderit. Cuius corpus nunc etiam Aquilæ magna cum veneratione inuisitur.

CALIXTVS III

218. Pont.

Calixtus tertius, Alphonsus cognomento Borgia antea vocatus, natione Hispanus, patria Sauinensis, Valentinę diœcesis, patre Ioanne, matre Francisca generosis parentibus natus, ac liberè educatus, carnalium suffragijs pontifex creatur sexto idus Aprilis. MCCCCLV. Is enim quartum decimum natus annum, post prima literarũ erudimenta ad Ileridense gymnasium missus, tantum studio & diligẽtia profecit, vt breui doctor in vtroque iure factus, acutè ipse alijs ac perdoctè deinceps legerit. Hanc ob rem Petrus Luna (quem Benedictum tertiumdecimum appellarunt) proprio motu nemine rogante, canonicatũ Ileridensis ecclesiæ ei contulit. Verùm cum iam eius doctrina omnibus nota esset, ad Alphonsum Arragonum regem profectus, eius consilio & secretis statim adhibetur. Cum autẽ Martino pontifice ecclesię Maioricensis gubernator factus esset, persuaderentque amici, vt ecclesiam ipsam in titulum acciperet, facturum se id renuit, quòd diceret se expectare episcopatum Valentinum, quem haud ita multo pòst suo merito consecutus est. Cum enim mortuo Benedicto tertiodecimo, duo illi anticardinales, de quibus in Martino mentionem fecimus, Egidium quendam Barchionensem canonicum in locum demortui Paniſcholæ pontificem creassent, quem Clementem octauum appellabant, eò statim missus ab Alphonso rege, qui iam cum Martino pontifice in gratiam redierat, Alphonsus Borgia est, non sine magno sui ac comitum discrimine: adeò locus ille Paniſcholæ tyrannidè custodiebatur, & ab his potissimum, quorum maximè intererat discordias alere. Qui Alphonsus adeo rationibus & auctoritate Egidium ipsum ad sanitatem deduxit, vt postea superueniente Petro Fuxo Martini legato pontificio nomine se abdicauerit, in potestatemque pontificis deuenerit. Hanc ob rem Martinus & Egidium Maioricensem, & Alphonsum Borgiam Valentinum episcopum creauit. Orto deinde bello inter Alphonsum Arragoniæ, & Ioannem Castellæ reges, solus Alphonsus Borgia delectus est, qui ad pacem & concordiam reges adhortaretur, quam septennio pòst inchoatum bellum tanta cum diligentia composuit, contracta etiam inter eos affinitate, vt hodie quoque aliquod illius fœderis pacta seruentur. Verùm cum postea inualescente Basileensi concilio, rex Alphonsus qui tum in regno Neapolitano bellum gerebat, rogaretur vt aliquem ex suis eò mitteret, Alphõso Borgiæ id negotium demandauit, qui ægrè ferens rem tam perniciosi exempli sibi committi cum regina egit Alphonsi vxore, vt in Italiam ad regem proficisceretur cum Ferdinando regis filio, eumque adhortaretur, vt tandem post multos labores, & tot pericula adita, in quibus tum etiam frequenter versabatur, in patriam rediret. Rex autem se id facturum abnuens, hominem ad Eugenium misit, qui tum Florentiæ erat, quò cum de pace ageret. Vitelescus enim Eugenij nomine regnum Neapolitanum armato milite ingressus, longè ac latè omnia populabatur, prohibiturus quò minus rex Neapolim, quam tum oppugnabat, potiretur. Cum autem in longum res protraheretur, Eugenioque in mentem venisset viginti cardinales creare, Valentinum episcopum horum in numerum retulerat. Quam quidem dignitatem constantissimè renuit, quod diceret id sibi nequaquam integrum esse, re præsertim, ob quam venerat, infecta. Redeunte deinde Romam Eugenio, cum patriarcha Aquileiensis Tarracinam ad regem missus, pacem inter pontificem & regem composuisset, fœderaque inijsset, quibus Valentinus episcopus semper interfuit, auctoritatemque suam interposuit & diligentiam adeo à pontifice diligi cœptus est, vt eum breui cardinalẽ creauerit, tituli sanctorum Quattuor coronatorum, Romamque ad se accersierit, non minore modestia in cardinalatu vtens, quàm anteà in episcopatu fecerat ab omni pompa & inani gloria alienus semper fuit. In dicendis autem in senatu sententijs ita grauis habebatur, vt nihil vnquam per adulationem & gratiam locutus sit. Mortuo deinde Eugenio, eiusque successore Nicolao pontifice, Alphonsus Borgia, vt dixi, in ædibus sancti Petri pontifex creatus, Callisti nomen de more suscipiens, bellum Turcis statim indixit. Id se ante pontificatum vouisse ostendens suo chirographo, his verbis scripto quod in libro quodam suo extabat. Ego Callistus pontifex Dei omnipotenti voueo, & sanctæ indiuiduæ trinitati, me bello, maledictis, interdictis, execrationibus, & demum quibuscunque rebus potero Turcos Christiani nominis hostes sæuissimos persecuturum. Admirati sunt omnes, qui aderant quod pontificatus nomen sibi desumpsisset ante adeptam dignitatem, quodque homo senex ac fere decrepitus, tantum animi haberet. Vt autem quod promiserat, re ipsa præstare posset, prædicatores per totã Europã statim misit, qui omnes Christianos in Turcos animarent, quique facultatum aliquid & opum suarum ad tantã expeditionẽ conferrent.

Ex his

Ex his autẽ facultatibus ad ſedecim triremes Romę ædificatas in hoſtem miſit. patriarcha Aquileienſi præfecto, qui triennio maritima hoſtium Aſianorum vexauit, inſulas quaſdam cepit, ac magnas calamitates hoſtibus intulit. Alphonſus autem rex & Burgundiæ dux crucis ſignum ſuſcipientes, ituros ſe quoque in hoſtem profitebantur, vel armatos milites eò miſſuros. Verùm vt res vno impetu mota eſt, ita etiam facilè reſedit, principibus ipſis ob voluptatem rem tantam & magnam gloriam parituram omittẽtibus. At verò dum pontifex ipſe in baſilica Lateranenſi coronaretur, duo milites, quorum alter ſub comite Auerſo, alter ſub Neapolione Vrſino diuerſarum partium ducibus militabat, de adoleſcente armigero contendentes, ita ſe mutuis vulneribus confecere, vt vterq; ſtatim perierit. Hanc ob rem Neapolio factionem Vrſinam ad arma conuocans, ædes, vbi comes Auerſus diuertere conſueuerat, diripuit. aberat tum comes. Ad Lateranum itaque iturus Neapolio, vt comitem adoriretur, ægrè à Latino fratre, & à camerario pontificis retentus eſt. Non poterat certè ſine magna vrbis calamitate eò proficiſci Neapolio, cum tota Columnenſium factio, quæ comiti fauebat, iam in armis eſſet. Miſerat & ad vtrunque pontifex Ioannem Baruncellum, & Lælium de Valle aduocatos conſiſtoriales, qui pacem inter eos componerent: atque hoc modo auctoritate pontificis ſedata ſunt omnia, non tamen vetus ſimultas inter eos ſublata eſt. Bello enim ſæpius inter ſe concertarunt cum magno ſuorum incommodo. Pontifex autem ad tranſigenda negocia pontificia animum adijciens, B. Vicentij Hiſpani ordinis prædicatorum, & B. Edmundi Anglici memor, eos in ſanctos retulit: ob eamque rem ſupplicationibus Deo gratias egit, ab eccleſia Mineruæ vſque ad ſanctum Petrum cõtinuato magno cleri ac populo Romani apparatu. Verùm ne quid ad diſturbandam eccleſiæ quietem deeſſet ruſtici quidam Palumbaræ oppidi, quod in Sabinis eſt, extorres antea à Iacobo Sabello loci Domino facti, domum redeuntes, duobus Iacobi filijs obtruncatis, eccleſiæ oppidum ipſum ſe dedituros polliciti ſunt: quod non modo Calliſtus renuit, verùm etiam eò cardinalem Columnenſem miſit, qui in gratiam Iacobi eos redigeret. Tum verò Neapolio veritus, ne cardinalis Palumbaram ſuo nomine occuparet, eò cum militibus ſuis profectus, locum ipſum aliquot dies obſedit. Verùm ſuperueniente Mathæo Poiano & Franciſco Sabello ac pleriſque alijs militum ductoribus pontificis ac cardinalis Columnenſis mandato, ſoluta obſidione Palumbaram ingreſſi, ad viginti ruſticos ex his potiſſimum, qui tumultum concitauerant, laqueo interemptos membratim diuiſere, cæteris exemplum daturi, ne in dominos ſuos tam grande facinus molirentur. Apparente deinde per aliquot dies cometa crinito & rubeo, cum mathematici ingentem peſtem, caritatem annonæ, magnam aliquam cladem futuram dicerent, ad auertendam iram Dei Calliſtus aliquot dierum ſupplicationes decreuit: vt ſi quid hominibus immineret, totum id in Turcos Chriſtiani nominis hoſtes conuerteret. Mandauit præterea, vt aſſiduo rogatu Deus flecteretur, in meridie campanis ſignum dari fidelibus omnibus vt orationibus eos iuuarent, qui contra Turcos continuo dimicabant. Crediderim tum ego precibus omniũ Chriſtianos ad Bellogradum contra Turcos dimicantes duce Ioanne Vaiuoda viro clariſſimo, aſtante etiam Ioanne Capiſtrano ordinis Minorum, crucemque pro vexillo hoſtibus inferẽte, eos Bellogradum oppugnantes ingenti clade ſuperaſſe. Ad ſex enim hominum millia ex hoſtibus interfecta ſunt, cum parua noſtrorũ manu, vt Caruaial ſancti Angeli cardinalis, ad pontificem & ad Dominicum Capranicum ſanctæ crucis cardinalem ſcripſit: hoſtium quoque commeatus omnes, ad centum & ſexaginta bombardæ captæ ſunt, qua clade perterritus Turcus, Conſtantinopolim properè ſe recepit. Actum de crudeliſſimo genere tunc certè fuiſſet, ſi Chriſtiani principes omiſsis inteſtinis bellis & odijs, terra ac mari tãtam victoriam proſecuti fuiſſent, quemadmodum Calliſtus prædicabat & monebat. Verùm is reſumptis viribus & Trapezon prius imperatore interempto, & Boſinam deinceps rege capto atque interfecto, poſtea cepit, admonentibus Chriſtianos omnes his, qui rerum experientia & locorum cognitione tantam cladem à longè tanquam è ſpecula quadam præuidebant. Non ceſſabat Calliſtus litteris & nuncijs principes Chriſtianos adhortari, vt in tanto malo oculos aliquando aperirent, fruſtra remedia deinceps quæſituros, vbi iam hoſtis inualuiſſet. Ecce autem, dũ vir bonus hæc meditatur & prædicat, Iacobus Picenninus à Venetis diſcedẽs, cum magno equitatu ac peditatu in agrũ Senẽſem hoſtili animo deſcendit, repetens à Senenſibus aliquot millia nummũ aureorum, quæ, vt dicebat, patri Nicolao, qui eorum auſpicijs quondam militauerat, ipſi merito debebant. Senenſes autem ſuæ reip. cõſulturi, omnes Italiæ principes ex fœdere in auxiliũ vocãt: maximè vero pontificẽ, qui eos primo admonuit, vt ne quadrantẽ quidem Iacobo darẽt, deinceps verò & milites ſuos cõtra Picenninũ ipſum miſit, ac principes Italiæ adhortatus eſt, vt idẽ ipſi facerent, ne aliquod graue incendiũ in Italia excitaretur, quod non ita facile extingui poſſet. Veriti omnes, ne id certè eueniret, quod põtifex prædicabat, auxilia propere Senẽſibus misẽre. Solos autẽ Alphõſus, qui Iacobo fauebat hominẽq; ad ſe vocauerat, eius beneuolẽtiæ memor, quã antea cũ patre Nicolao Picẽnino cõtraxerat, Senẽſibus ex fœdere auxilio nõ fuit, imo vero & comitẽ Petilianũ in Senẽſes ita cõcitauerat, vt tãti mali prima cauſa inde exorta videatur.

Cur in meridie cãpanæ ſono Deum ſalutemus.

Verùm superuenientibus auxiliaribus copijs, tum à Francisco Sfortia tum à Venetis, eò redactus est Picenninus aliquot prœlijs, si non fusus, ac mutilatus & debilitatus, maximè verò ad Orbetellum, vt concensis Alphonsi triremibus, quæ ad hominem missæ sunt, rerum omnium inopia laborantem, in regnũ tanta re frustra tentata, profectus sit. Quare & Callisti & sociorum opera atque auxilio Senenses magno periculo liberati sunt, qui non minus intestino quam externo bello laborabant cum non deessent ciues quidam qui spreta libertate factionem Alphonsi sequerentur. quorum etiam opera tantum bellum concitatum crediderim. sed ciues bene sentientes, aut pulsis aut cæsis malè de patria merentibus, libertatem, quam tum magno labore & sumptu peperere, nunc etiam & quidem diligenter tuentur: animaduertere & tum acerrimè in militarem licentiam transfugas, interfecto Giberto Corrigia, eiusque milite in prædam dato: paululum quoque affuit, quin idem etiam Sigismundo Malatestæ acciderit, qui tum eorum stipendio militabat, quique & bellum in longum ducebat & prædam ex agris eorum non aliter abigebat ac si hostis esset. Eodem quoque anno tantus in regno Neapolitano terræmotus exortus est nonis Decembribus, vt, & multa templa, & plures ædes cum magno hominum ac pecorum interitu corruerint, maximè verò Neapoli, Capuæ, Caietæ, Auersæ, cæterisque veteris Campaniæ vrbibus, quarum ruinas ego cum maxima admiratione deinceps inspexi, dum cernendæ vetustatis studiosus eò me contuli. Repetebat tum votum Alphonsus tertio quoque verbo, quod in Turcos fecerat, & se quòd vouerat, breui facturum dicebat: verùm nec sic quoque impelli ad sanctam militiam potuit, adeo erat illecebris Neapolitani regni irretitus. Callistus autem sedatis Italiæ rebus, nouem cardinales creat: quorum duo ex sororibus fuere eius nepotes, Rodoricus Borgia, & Lucius Ioannes cognomento Millanus ex sorore nepos. Æneam quoque Senensem episcopum cardinalem creauit, cuius opera in componenda Italiæ pace, dum Senenses bello vexarentur vsus fuerat. Verùm mortuo comite Taliacocij, quem superiore anno pontifex vrbis præfectum creauerat, statim inter Auersæ comitem & Neapolionem Vrsinum orta dissensio est, cum Auersæ comes Monticellum non longè à Tibure positum occupasset, quòd diceret eam hæreditatem ad nurum suam pertinere comitis filiam. contra instaret Neapolio, id suum esse dedere iure hæreditario, quippe cùm comes ipse ex gente Vrsina haberetur. Ex altercatione autem duorum de hæreditate inter se, armis etiam concertantium, maxima dãna populus Romanus tum certè perpessus est. Verùm composita hac etiam controuersia, iusso vtroque ab armis discedere, Callistus Borgiam nepotem suum & vrbis præfectum creauit in locum demortui comitis, & eundem militibus ecclesiasticis præfecit, quò facilius barones vrbis Romæ in officio contineret. Mortuo verò non ita multò pòst Alphõso, hærede legitimo carente, tanti animi Callistus fuit, vt regnum illud repetere sit ausus, dictitans id ad sedem apostolicam Alphonsi morte iure feudatario deuolutum esse. Parabantur iam vtrinque arma: nec Ferdinandus Alphonsi hæres animos hominis contemnebat. Norat enim hominis ingenium & animi eius amplitudinem. Verùm eius morte disturbata sunt omnia, & tanto metu Ferdinandus liberatus est. Moritur autem Callistus pontificatus sui anno tertio, mense tertio, die decimosexto, sepeliturque in Vaticano ad sinistram basilicæ sancti Petri in templo Rotundo, quod sanctæ Mariæ in febribus dedicatum est, Nicolai impensa antea restitutum. Moritur etiam non multò pòst Borgias nepos, qui in ciuitatem veterem confugerat. Vrsinæ familiæ odia declinans, quæ ipse contraxerat, dum alteri factioni magis fauet. Callistus autem in omni vita vir integerrimus est habitus, sed hæc eius præcipua laus est, quòd dum episcopus esset aut cardinalis, beneficium aliquod in commendatione nunquam voluit, dicens se vna sponsa, & quidem virgine contentum esse, hoc est, ecclesia Valentina, vt ius pontificium mandat. Eleemosynas præterea pauperibus Christi, & seruis Dei frequentes dabat, tum publicè, tum priuatim. Virgines pauperes collata dote maritis collocabat. Nobiles ad inopiam redactos, sua impensa in vita retinebat. Vtebatur & munificẽtia erga principes quando opus erat: maximè verò erga eos, qui nomen Christianum auctoritate & opibus suis iuuare poterant. Ad Vsumcassanum, Persarum & Armeniæ principem, ad regem Tartarorum Ludouicum Bononiensem ordinis sancti Francisci fratrem, misit cum multis & magnis muneribus, eos in Turcum excitans, qui persuasu hominis & magnas Turcis calamitates intulere, & oratores suos, quos ad Callistum destinauerant, ad Pium pontificem demum misit: quos certè cum admiratione, tum ab interualla locorum, vnde venerant, tum vel propter habitum nostris oculis insuetum inspeximus. Ferunt Vsumcassanum, superatis persæpe hostibus ad pontificem scripsisse, se quidem victoriam ex hoste reportasse ob preces ab eo ad Deum habitas, eiusque beneficij diuini potius quàm humani se aliquando memorem futurum. Inchoata hæc amicitia à Callisto est, quàm nunc constanter Christiani cum ipso principe retinent, qui Turcum continuis prœlijs vexat. In ædificijs autem paruos sumptus fecit, quòd ei parum viuere licuit: quodque pecunias in vsum tanti & tam periculosi belli colligebat. Restituit solum sanctæ Priscæ in Auentino templũ, & mœnia vrbis dirupta ac ferè solo æquata. Aulæa tamẽ quædã auro intertexta ab eo empta cernuntur.

In victo

In victu suo parcus est habitus, in sermone modestissimus. Facilis aditu quantum ei per ætatem licebat: iam enim octogesimum attigerat annum, nec tamen de studijs suis quicquam remiserat: Legebat ipse, aut legentes audiebat, si quid in tanto rerum fastidio ei temporis supererat. Officium transfigurationis domini nostri Iesu Christi ipse composuit, iussitque eo modo atque cum his indulgentijs celebrari, quibus celebritas corporis Christi in pretio haberetur. Oratores ad se venientes mira beneuolentia complectebatur: quorum precibus aut postulatis ab honesto discedere nunquam voluit. Hanc ob rem cum Alphonso simultates exercuit, quòd is peteret, episcopatus interdum his dari, quibus vel propter ætatem, vel ignorationem tum litterarum, tum rerum humanarum, committi nequaquam debebant. Moriens autem Callistus, centum & quindecim millia nummum aureorum reliquit, quos in vsus bellicos contra Turcos comparauerat. Dum autem Callisti funus celebraretur, moritur & Dominicus sanctæ crucis cardinalis, & summus pœnitentiarius, vir quidem grauis ac sapientissimus: sepeliturque in templo Mineruæ bonis omnibus præ dolore lacrymantibus.

PIVS II.

Pius secundus, Æneas cognomento Picolhomineus antea vocatus, natione Italus, Senis oriundus, Corsiniani ortus, patre Siluio, matre Victoria, patrum omnium consensu pontifex creatur tertiodecimo calendas Septembris millesimo quadringentesimo quinquagesimooctauo. Nam pater eius à plebe Senensi cum reliqua nobilitate è republica deiectus, & in fundum gentilicium Corsinianum vallis Veciæ oppidum se conferens infantem eo loci ex vxore suscepit. Nato puero, Æneas Siluius nomen pater indidit. Puerpera autem per quietem visa est sibi infantem cum mitra parere, quæ (vt pronæ semper in peius mentes hominum sunt) verita est, ne somnium illud puero & familiæ ignominiam portenderet: neque antea huiuscemodi suspicione leuari potuit, quam postea intellexerit illum Tergestinum episcopum designatum fuisse: quo nuncio omni prorsus metu liberata, immortali Deo gratias egit, quòd defunctum meliore fato, quàm ipsa coniecerat, illum sibi videre contigisset. Prius tamen cum iam per ætatem discere aliquid potuisset, Corsiniani singulari memoria & summa docilitate grammaticam audiuit parce admodum ac duriter vitam ducens, vt omnia ruris officia ob inopiam adire sit coactus. Annum verò decimum & octauum agens, Senas proficiscitur: vbi à necessarijs & cognatis adiutus, poëtas primo, mox oratores audiuit: quibus facultatibus tantũ ingenio & diligentia valuit, vt breui præclara poëmata Latina & Etrusca lingua ediderit, lugens credo in amorem, quo ætas illa maximè conflictatur. Inde verò ad ius ciuile se contulit: quod professio non ita multò post deserere coactus est. Orto nanque inter Senenses & Florentinos bello, caritatem annonæ veritus, & nobilitatem plebi Senensi suspectam cernens, voluntarium sibi velut exiliũ adsciuit, secutus amplissimum virum Dominicum Capranicum, qui tum Senis iter faciens, ad Basileense concilium proficiscebatur, questum iniurias ab Eugenio pontifice sibi illatas propter denegatum galerum cardinalatus insigne, quo etiam ante Martinus ob eius virtutem & integritatem merito donauerat. Huius igitur contubernio vsus, post longos itineris labores superatis alpibus cœlo vicinis, & congelatis niuibus opertis, per inferni pontem, Lucernæ lacum, Heluetiorum campos, Basileam tandem peruenit. Quo in conuentu, & si multa negocia Æneæ Dominici secretario obuenerint, semper tamen est aliquid ocij suffuratus, quod litteris traderet. Dominicum deinceps paupertate & inopia circumuentum, quippe cui beneficiorum & paternæ hæreditatis prouentum omnem Eugenius denegabat, relinquere non sine lacrymis cogitur, Bartolomæum Nouariensem episcopum secutus, quò cum Florentiam, vbi Eugenius pontifex erat, peruenit. Sed hunc quoque in iudicium ob crimen læsæ maiestatis ab Eugenio accersitum, Æneas relinquere impellitur, Nicolaum sanctæ crucis cardinalem secutus, patrem certè optimum, & omnium opinione sanctissimum, qui Atrebatum profectus Eugenij iussu, vbi conuentus Gallorum principum habebatur, pacem inter ducem Burgundiæ, qui cum Anglis sentiebat, & regem Franciæ composuit. Redeunte autem in Italiam Nicolao, quem Veneti ac Philippus Mediolani dux auctorem componendæ pacis requirebant, Æneas non admodum Eugenio gratus Basileam proficiscens, magno semper in honore apud omnes est habitus. Fuit enim scriba in synodo illa celeberrima, & litterarum apostolicarum abbreuiator, Duodecimuir, qui magistratus in tanto conuentu censorius habebatur. Nihil enim publicè per quempiam agi poterat, nisi horum grauissima auctoritas interuenisset: & siqui admissi ad consultandum de rebus conciliaribus minime idonei habiti sunt, horũ iussu senatu mouebantur. Erãt in eo concilio quattuor cõuentus, qui deputationes more aulico vocabãtur, apud quos de fide, de pace, de reformatione, de cõmunibus agebatur. His magistratibus singuli præsidentes singulis mensibus præficiebãtur. In deputatione fidei, cui Æneas erat asscriptus, sæpe præsedit.

Inter collatores beneficiorum bis quoque electus in eo autem conuentu persæpe orauit, sed illa eius oratio egregia & elegans est habita, qua in eligenda concilij sede idonea, Auinioni, Vtini, Florentiæ, Papiam anteferendam ostendit, rerum oportunitate, situ loci, ædium priuatarum magnificentia, cœli benignitate & clementia, commoditate rerum omnium, quæ vrbi possunt importari, liberalitate Philippi ducis. Cùm verò aliquid per nationes agendum erat, vnus semper ex Italica deligebatur, qui rebus agendis præesset, tanta erat in homine morum facilitas, & ingenij dexteritas. Legationes verò plures concilij causa obiuit, Argentinam tertio, Tridentum semel, Constantiam secundo, Franco fordiam semel, in Sabaudiam iterum mittitur. Designato autem post longas consultationes concilij in pontificem Felice, Eugenioque excluso, cum octo viri ex vnaquaque natione deligerentur, quibus summa potestas in rebus conciliaribus permitteretur, Æneas pontificis secretarius, magistratum illum vltro oblatum renuit. Orator deinde ad Fredericum imperatorem à Felice missus, tantum dexteritate ingenij apud hominem valuit, vt eum corona poëtica donatum, in amicos & protonotariū receperit, ita eos Germani appellant, quos principes secretis adhibent. Relatus deinde in senatorium ordinem, quem princeps in rebus grauibus consulit tantum valuit doctrina & auctoritate, vt facilis in quauis re ad ingenium pertinente primus haberetur, licet æmulos & obtrectatores multos habuerit. Interim verò cum de abolendo schismate inter Eugenium & imperatorem agi cœptum esset, eiusque rei causa ad pontificem Æneas proficisceretur, Senis aliquandiu moratus, à suis vehementer rogatur, ne ad Eugenium proficisceretur: veriti enim sunt, ne in eum pontifex grauiter animaduerteret, quod eius auctoritas in Basilensi concilio ab Ænea epistolis & orationibus persæpe impugnata diceretur. At homo constans sua innocentia fretus, spretis cognatorum precibus, Romam proficiscēs se primum apud Eugenium eleganti oratione purgat, quod eorum auctoritatem secutus esset, quorum sententia Basileense concilium fuerat approbatum. Deinde verò his de rebus cum eo agere cœpit, quarum gratia ab imperatore venerat. Missis deinde in Germaniam duobus ab Eugenio oratoribus, quorum alter Thomas Sarzanus fuit, alter verò Ioannes Caruaial; tandem horum virtute & Æneæ industria vt in Nicolao diximus, neutralitas sublata est. Vt verò etiam id rebus, non verbis tantum appareret, imperator Æneam ipsum Romā mittit qui Eugenio publicè diceret, se ac Germanos omnes in humanis diuinisque ei deinceps optemperaturos. Mortuo autem eo tempore Eugenio, dum alter pontifex in locum demortui suffragijs patrum deligitur, Æneas conclaui præfuit: nullus enim orator tū in vrbe erat tanto munere dignior. Creato autem Nicolao pontifice, accepta abeundi venia, dum ab Eugenio subdiaconus creatus, iter in Germaniam facit, episcopus Tergestinus moritur, in cuius locum Æneas, se quidem inscio à pontifice & imperatore suffectus est. Philippo præterea Vicecomite sine hærede mortuo, à Cæsare ad Mediolanenses orator mittitur. Apud quos orationem habuit de imperio vrbis hæreditario, deque fide seruanda; cui quidem si populus ille obtemperasset, adhuc fortasse libertate vteretur. Secundo verò ad eos rediens, extrema quæque ob libertatem patientes, obsidente Mediolanum Francisco Sfortia, vrbem ipsam cum maximo discrimine ingreditur, relictis ad Nouocomum collegis, quos timor ab officio deterruerat. Inde autē re infecta abiens, imperatoris mādato ad Alphonsum Aragoniæ regem proficiscens, episcopus Senensis, vnde originem ducebat, à Nicolao creatur. Composita deinde inter Alphonsum & imperatorem affinitate, ad hominem in Germaniam rediens, eum semper adhortatus est vt primo quoque tempore in Italiam ad accipiendam imperij coronam proficisceretur. Vnde Fredericus iter in Italiam ingressus, Æneam præ misit, vt Leonoræ vxori è Lusitania vel Portu gallia, vt nunc dicitur, ad Hetruscū littus peruenturæ honoris gratia obuiam fieret. Qui vbi Senas peruenit, non diu in vrbe moratus, populo suspectus esse cœpit, ne aduentāte imperatore pulsis popularibus optimates reipub. gubernandæ præficeret. Æneas igitur vt populum suspicione leuaret; Thalamonem, quò Leonoram peruenturam putabat proficiscitur: non tamen ob eius discessum quieuere popularium animi. Relegata nanque per agros ad tempus omnis nobilitas est, cui paulò pòst vt mutabiles sunt popularium mentes, redeundi in vrbem potestas facta est, cognita imperatoris integritate, & Æneæ modestia. Is verò Pisas contendens, quo Lusitanos applicuisse intellexerat, puellam vni sibi creditam ad imperatorem, qui tum Senis erat, perduxit. Romam deinde tum proficiscens, & priuatim & publicè (dum Cæsar corona imperij donaretur) egit omnia. Imperator præterea ad Alphonsum salutandi hominis causa iturus, Ladislaum regium adolescentem, quem Pannonij & Boemi furtim ab eo ducere sæpe tentauerant, Romæ sub tutela & custodia Æneæ, qui plurimam fidem præstabat reliquit. Imperator autem Romam iterum rediens, cum gratias pontifici egisset, Ferrariam proficiscitur, Borsioque Estensi Mutinæ duce creato: vbi Germaniam atrigisset, Æneam statim ex mandato pontificis cum summa potestate oratorem in Boëmiam & omnes Austriæ ciuitates mittit. orta nanque erat inter eas & imperatorem controuersia pro Ladislao rege, quem illæ ad se mitti postulabant. Sublata autem tanta controuersia, ac pace inter vtrosque composita, Æneas haud ita multò pòst

tò pòst ad conuentum Ratisponensem mittitur: vbi imperatoris vices gerens, præsente Philippo Burgundiæ duce, & Ludouico Baioariæ de immanitate Turcorum, & de calamitate reip. Christianæ tanta contẽtione dixit, vt omnibus, gemitum & lacrymas excusserit, præcipuè autem Philippum Burgundum ad eam expeditionem adeo animare visus est, vt bellum statim omnium consensu decerneretur: quod postea omissum est eorum ambitione & stultitia, qui cuncta sibi deberi putabant. Æneas verò ingrauescente iam ætate, tædio laborum ac diutina inter exteras gentes peregrinatione fessus, redire Senas ad lares patrios instituerat: quem tamen facilè imperator, è sententia mouit, cùm diceret sibi in animo esse, Turcis ipsis bellum inferre. Missus itaque ob eam rem ad Francofordiensem conuentum Germanos principes, qui ex tota prouincia eò conuenerant, grauissima & longa oratione ad bellum periculosum & necessarium, multis rationibus adhortatur. Visus est quidem omnes vehementer commouere. Verùm hoc natura compertum est, eorum animos cito residere, quorum affectus perfacilè mouentur. Tertius item eadem de re in Noua ciuitate conuentus habetur, in quo Æneas mirificè annixus pedibus & manibus est, vt aiunt, rem ex sententia perficere: priuatim & publicè vnumquemque ad id bellum cohortando, quo salus Europæ, principum ac populorum libertas, dignitas Christiani nominis continebatur. Nec aberat à spe perficiendæ rei, cum subitò nunciatum est Nicolaum pontificem è vita migrasse, cuius in morte disturbata sunt omnia: nam & conuentus soluitur, & Germani rerum nouarum cupidi, persuadere imperatori annixi sunt, ne pontificibus amplius obtemperaret, nisi quædam ad pragmaticã tendentia ab ipsis prius impetrassent, quod dicerent Germanis longè peiorem conditionem esse, quàm vel Gallis vel Italis: quorum serui, Italorum in primis, ni res immutarentur, merito esse dicebantur. Nec certè procul abfuit, quin imperator tumultuantibus obsequeretur. Quo minus autem id fieret, grauissima Æneæ auctoritas intercessit: cuius hæc fuit apud Cæsarem sententia, Inter principes etiam de magnis rebus inter se dissidentes, pacem aliquando & amicitiam componi posse. At inter principem & populum immortale odium semper interuenisse; quare dicebat, satius sibi videri cum pontifice sentire, quàm eorum cupiditatibus obtemperare, quorum mentes non ratione, sed appetitu & cupiditate ducuntur. Motus hac ratione imperator, spreta populorum postulatione, Æneam oratorem deligit, qui ad Callistum mitteretur. Is autem Romam profectus, cum Frederici iuramentũ pontifici de more exhibet, collaudato quantum satis erat vtroq; , tota eius oratio fuit de bello Turcis inferendo: adeo erat ad eam rem animatus. Videbat enim vir sapientissimus id, quod postea vsu accidit, barbaros victoria elatos, occupata Græcia non quieturos. Inde verò ad pacem Italiæ conuersus, qua perfecta, bellum Turco inferri posse existimabat, pontificem ad eam rem vehementer adhortatur. Premebantur tum Senenses comitis Petilliani & Iacobi Picennini armis, qui Alphõsi potius quàm proprijs auspicijs bellum illud gerebant. Vt igitur omnis belli vis extingueretur, Æneas iussu pontificis & ciuium suorum rogatu, Neapolim ad Alphonsum proficiscitur: quò etiam totius fermè Italiæ legati de pace acturi conuenerant: quibus cum certè vsque ad eam diem ea de re nil adhuc actum erat. Verùm superueniente Ænea, tum demum sibi de pace conuenturum dixit: quando is quidem quem vnicè diligebat, ad se ob eam rem accessisset. Imperata itaque pace, ac liberata ab hoste patria, apud Alphonsum, cuius familiaritate plurimum delectabatur, aliquot menses fuit, quo tempore seruata opportunitate hominem eleganti & copiosissima oratione ad bellum maritimum orientalibus inferendum perpulit. Inde verò Roma abiens, iter in patriam facturus, à Callisto pontifice retẽtus est, à quo etiam non multò pòst patrum omnium consensu in numerum cardinalium refertur. Apud Callistum verò tantæ auctoritatis & gratiæ fuit, vt hominem impulerit oratores ad Senenses mittere, qui tum ciuili discordia laborabant, vt populum tumultuantem ad pacem & concordiam adhortarentur. At verò dum in balneis Viterbianis valetudinis causa esset, historiamque Boemicam inchoasset, mortuo Callisto Romam statim rediit: cuius expectatio tãta fuit, vt magna pars populi Romani officij causa, obuiã progressa, hominem quasi diuinarent, vt pontificẽ salutant. Ad hunc enim consensu omnium pontificatus deferebatur. Ingressus itaque conclaue, patrum omnium suffragijs pontifex maximus, vt dixi, creatur. Accepta deinde pontificia corona, qua tertio nonas Septemb. pontificali apparatu basilicam Petri ingressus est, cum Deo immortali gratias egisset, se totum confirmata prius ecclesiæ ditione, ad curam reip. Christianæ conuertit. Nam & bellum ante eius pontificatum in vmbria exortum, Iacobo Picennino duce rerum nouarum cupido, statim eo pontifice sublatum est, Asisium & Nuceria ab hoste recepta. Inter Ferdinandum regem & Sigismundum Malatestam, quod difficillimum factu videbatur, compositæ induciæ, quò Mantuam omnibus, vbi communem Christianorum conuentum indixerat, tuto proficisci liceret. Creato autem principe Columnensi vrbis præfecto in locum demortui Borgæ, relictoque Romæ legato Nicolao Cusa sancti Petri ad vincula cardinali, media hyeme ab vrbe discedit, per eas ciuitates iter facit, quæ ciuili discordia ad bellum potius quàm ad pacem spectare videbantur, populos ad concordiam & quietem adhorta-

hortatur. Mantuam postremo vndequaque ventum est. Magnus aderat principum numerus, magna legatorum vis. Ex tota enim Europa nulla natio, gens nulla fuit, quæ non aut principes, aut legatos eò miserit. Actum denique est in illo celeberrimo conuentu, Pio ipso dicente, vt bellum communi omnium decreto Turcis indiceretur. Dictæ sententiæ, qua id ratione geri posset. Propositum periculum, quod ceruicibus Christianorum immineret. Motæ sunt omnibus lacrymæ, cum eorum calamitates exponerentur, qui à barbaris in grauissimam seruitutem quotidie abducebantur. Incensi animi, cum ostenderet Turcos occupata Græcia & Illyrico, interiorem Europam penetraturos. Nil est certè ab eo prætermissum, quod ad mouendos Christianorum animos pertineret. Magna quidem in dicendo Pij laus fuit, quòd, cum sæpius iisdem de rebus loqueretur, diuersa semper visus est dicere: tanta erat in homine elegantia & copia. Gallorum querimonias & calumnias Renati regis, quòd eundem corona regia donasset, tribus actionibus acerrimè confutauit. Agebantur hæc in Mantuano conuentu, cum tota ferè Europa relicto externo bello, ad intestinum animos atque arma conuertit. Surgunt Germani, partim in seipsos, partim in Pannonios: quorum opera tantum tamque necessarium bellum magna ex parte confici potuisset. Excitatur Britannia duplici factione: quarum altera veterem in insula regem, altera nouum, fugato vetere, retinere conatur. Surgunt præterea Hispani Barchionensibus auxilio futuri: quos Aragoniæ rex Gallorum armis adiutus, bello premebat. Et ne quid ad disturbanda omnia deesset, Italia Europæ caput, relicto externo bello, ad intestinum animos atque arma conuertit. Gerebatur tum bellum in Apulia, quo Ioannes Renati regis filius Ferdinandum regno pellere conabatur. Hinc duplex factio in tota prouincia exorta est: cum ij Ferdinando, illi Renato fauerent. Pius itaque omisso Mantuano conuentu, ad sedandos motus in Etruriam rediens, Viterbium ab aduersa factione per fraudem occupatum, haud magno negocio recipit. Picentes ob fines domesticos acerrimis bellis exagitati partim ratione, partim metu ad pacem rediguntur. Vmbros simili contentione distractos, ac magnis cædibus oblitos & fœdatos, auctoritate sua tandem sedauit. Senensium rempublicam sublatis seditionibus omnibus, quibus triennio ante laborauerant, constituit. Exules quosdam, viros certè præclaros, in patriam restituit. Nobilibus reipublicæ administrationem reddidit: in Sabinorum verò perfidiam animaduersum est, quòd hostem publicum commeatu & trãsitu iuuissent. Romæ grauissimos tumultus sicariorũ repressit, capto cum aliquot socijs Tiburtio Angeli Masiani filio: quem diximus à Nicolao ob coniurationem interemptum & laqueo ad fenestras Capitolij suspensum: quòd ausi fuissent templum Pantheon occupare, atque inde tanquam ex arce in optimũ quemque grassari. Tyrannos quosdam ad res nouas spectantes, è finibus ecclesiæ bello submouit. neminem vnquam bello attigit, ad quem legatos non prius miserit, si quo modo ad sanitatem rationibus adduci posset. Fredericum Vrbinatem copiarum suarum ducem, Alexandro Sfortia in Marsos misit, qui Iacobum Picenninum remoraretur à Renato mercede conductum ne in Apulia ad Gallos Ferdinandum bello vexantes transiret. Ferdinando autem * ad Sardinum fugato auxilio fuit, quò minus regno spoliaretur: veritus, ne si Galli regnum occupassent, victoria elati, libertatem Italiæ subuerterent. Legatorum à Gallis venientium minas & pollicitationes, quibus se à Ferdinando ad Renatum traducere conabantur, facilè contempsit: Sigismũdi Malatestæ ecclesiæ Romanæ vectigalis furores ad rabiem, censuris & armis compressit. Is enim spreto fœdere, quod inter se & Ferdinandum fuerat à pontifice ictum castella omnia ob seruandam fidem data, contra ius fasque vi cepit. Legatum ecclesiæ Romanæ * Nidasturem fugauit, Picentibus bella intulit. Huius verò rabies sequenti anno ad Senogalliam Frederico Vrbinitate & Neapolione Vrsino ducibus, graui prœlio compressa & castigata est, recuperata Senogallia. Expugnatum fortunæ fanum Nicolao Pistoriensi cardinali sanctæ Ceciliæ legato, ac magna pars Ariminensis agri ei adempta est, ne posset aliquando ad rebellionem spectare. Pugnatum est præterea non ita multò post à Ferdinando pari felicitate ad Troiam Apuliæ oppidum, quo prœlio princeps Tarentinus ac plerique alij qui nouarum rerum cupidi Gallica sequebantur arma, adeo sunt perterriti, vt supplices à rege pacem petentes, in eius amicitiam redierint ferè omnes præter paucos, quos postea rex bello insecutus, aut regno expulit, aut ad sanitatem redegit. Plus autem duobus maximis ac grauissimis bellis liberatus expeditionem Asiaticam, quæ in Mantuano conuentu regum ac principum ambitione & auaritia fuerat omissa, repetit: socios belli Vngariæ regem, Philippum Burgundiæ ducem ac Venetos, quod hi promptiores ad eam rem esse viderentur sibi adiungit. Oratores & nuncios cum litteris apostolicis ad gentes & nationes Christianas mittit, qui principes omnes, qui populos ad tantum bellum tamque necessarium adhortarentur. ipse interim Senas proficiscitur, iturus vbi ei per anni tempus liceret, ad balnea Petriolana, quæ potissimum eius ægritudinem lenire videbantur. Ibi autem cognoscit Philippum Burgundum, qui semet venturum cum milite & classe vouerat, à tanta pollicitatione destitisse. Intelligit præterea multos esse principes ac populos, non exteros modo, sed Italos quoque, qui ambitione & liuore rem tantam disturbare conarentur, quia eos viderent

Sforcin.

Vidasturi.

rent

rent nobilissima præmia reportaturos, qui tātam belli molem subirent. Hos autem (vt pontificem decuit) ad sanitatem reducere conatus est. Relictis verò balneis, ad vrbem proficiscitur: vbi vehementi dolore pedum & febre dies aliquot laborauit: qua ex re factum est, vt nonis Iunij, quemadmodum publico decreto enunciauerat, Anconæ esse nequiuerit. Delinita autem aliqua ex parte ægritudine, oratores à rege Galliorum & Burgundiæ duce venientes, eiusque moram excusantes, audit. Vocatis deinde ad se patribus cardinalibus, regi Boemiæ de fide catholica malè sentienti diem dicit: inde ab vrbe discedens, per Sabinos, Vmbros, Picentes, Ancona lectica iacens defertur. In itinere autem magnam vim hominum ex Germania, Gallia, Hispania venienitum ad bellum Turcis indictum offendit: quorum magnam partem absolutam peccatis, Germanorum potissimum in patriam remisit, quòd minus idonei bello gerendo essent: quodque etiam belli impensam vt in litteris apostolicis continebatur, secum non detulissent. Dum classem, quæ passim in partibus superi inferique maris ad tantum bellum fuerat ædificata; dumque Venetorum ducem belli socium Anconæ expectat, diutina & lenta febri afflictatus, moritur anno sexagesimoquarto supra quadringentos & mille septimodecimo calendas Septembris, horam circiter tertiam noctis: anno verò pontificatus sexto, diebus sex minus. Tantæ autem constantiæ & fortitudinis fuit, vt tota ægritudine, graui quidem & longa, occupationes intelligendi causas diuersarum gentium audiendi, inhibendi, decernendi, iudicandi, signandi, admonendi, castigandi, intermiserit nunquam. Eo autem die, quo è vita migrauit, duas horas ante extremum vitæ spatium patres cardinales ad se vocatos constanti animo & voce non inconcinna ad concordiam in eligendo nouo pontifice adhortatus est: quibus item honorem summi Dei, dignitatem ecclesiæ Romanæ, bellum à se in Turcos susceptum, salutem animæ suæ, familiam omnem, nepotes verò maximè si commendatione dignos se præstiterint, constanti ac graui oratione commendauit. Petijt sponte sacramenta omnia, & signa integerrimi Christiani omnibus in rebus præ se tulit. Præterea verò acerrimè tum quidem disputauit cum Laurentio Rouerella episcopo Ferrariensi theologo doctissimo, liceretne extremam vnctionem iterare, qua semel inunctus fuerat, dum Basileæ pestilentia grauissimè ægrotaret. Orationes Canonicas, vt intermitteret in tanta animi anxietate, neque domesticorum quidem precibus exorari potuit. Symbolum Athanasij constanter pronunciauit: & pronunciatum, verissimum ac sanctissimum esse dixit. Non mortem exhorruit, non perturbationis, aut inconstantiæ, dum supremum spiritum efflaret, signum aliquod edidit. Extinctus profectò magis quam mortuus dici potest, adeo longis ægritudinibus maceratus erat, vt corpus suum Romam deferretur, suis mandauit. Affirmant polinctores viuacissimum cor in homine inuentum. Funus Ancona Romam defertur, comitante familia lugubri veste induta, ac lacrymis squalida. Peractis autem de more exequijs in basilica sancti Petri cōditur ad altare sancti Andreæ, sepulcro Frācisci cardinalis Senensis impensa condito cum hoc epitaphio: PIVS SECVNDVS PONTIFEX MAXIMVS NATIONE TVSCVS, PATRIA SENENSIS, GENTE PICOLHOMINEA: sedit annos sex. Breuis pontificatus, ingens fuit gloria. Conuentum Christianorum Mantuæ pro fide habuit. Oppugnatoribus Romanæ sedis intra atque extra Italiam restitit: Catharinam Senensem inter sanctas Christi retulit: pragmaticam in Gallia abrogauit. Ferdinandum Aragonensem in regnum Siciliæ cis fretum restituit: rem ecclesiæ auxit. Fodinas inuenti tum primum aluminis apud Tolfam instituit: cultor iustitiæ & religionis. Admirabilis eloquio. Vadens in belliū, quod Turcis indixerat, Ancone decessit: ibi & classem paratam, & ducem Venetorum cum suo senatu commilitones Christi habuit. Relatus in vrbem est patrum decreto, & hic conditus, vbi caput Andreæ apostoli ad se ex Peloponneso aduectum collocari iusserat. Vixit annos quinquaginta octo, menses nouem, dies septem & viginti. Collegio autem cardinalium quinque & quadraginta millia nummum aureorum, à vectigalibus ecclesiæ pensum, ob indictum Turcis bellum reliquit. Has autem pecunias cardinales & triremes, quæ tum in portu Anconitano erant, Christophoro Mauro Venetorum duci, qui biduo ante Pij mortem cum triremibus vndecim applicuerat, committunt his conditionibus, vt nauigijs pro eorū arbitrio bello nauali vterentur: pecunias verò stipendij nomine ad Matthiam Vngarorum regem mitterēt, bellum assiduo cum Turcis gerentem. Mortuus est vir fortitudinis certæ, ac prudentiæ singularis & qui non ad ocium, ad segnitiem, sed ad res agendas, & maximas quidem natus videbatur. Augere maiestatem pontificis conatus est semper. Non reges, non duces, non populos, non tyrannos in se aut ecclesiasticum quempiam delinquentes, bello, censuris, interdictis, exercrationibus persequi prius destitit, quàm eos ad sanitatem redijsse cognouerit. Ludouico autem regi Gallorum aduersatus est, quod libertatem ecclesiæ minuere conaretur, cum ab eo antea pragmaticam ecclesiæ Romanæ perniciosissimam pestem extorsisset. Borsio duci Mutinensi minatus est, quòd ipse Romanæ ecclesiæ censuarius, & Sigismundo Malatestæ hosti ecclesiæ, & rebus Gallicis faueret. Sigismundum verò Austriæ ducem grauissimis censuris persecutus, quòd Nicolaum Cusanū cardinalem ad vincula Petri cepisset,

cepiſſet, ac comprehenſum aliquandiu in carcere detinuiſſet. Dieterum Iſembergenſem Maguntinum antiſtitem, malè de eccleſia Romana ſentientem, ſede depulit, inque eius locum alterum ſuffecit. Beneuentanum archiepiſcopum contra eius voluntatem res nouas molientem, Beneuentumque Gallis prodere conantem, archiepiſcopatu mouit. Franciſcum Copinum plus auctoritatis cum magna pernicie & clade hominum in legatione Britannica ſibi vendicantem, quàm ei à ſede apoſtolica conceſſum fuerat, epiſcopatu Interamnenſi priuauit. Tarracinum, Beneuētum, Soram, Arpinum, ac magnam partem Hernicorum, quæ nunc Campania vocatur, in deditionem eccleſiæ redegit. Nil regibus, nil populis timore & auaritia conceſsit vnquam. Quoſdam verò ſeuerisſimè arguit, quòd ea peterent, quæ ſine eccleſiæ detrimēto & eius ignominia fieri nullo modo poſſent. Tantum terroris dominis quibuſdam Italicis præſertim iniecit, vt officio & fide nil antiquius ducerent. Vt hoſtes publicos conſtanter perſecutus eſt, ſic amicos humaniſsimè ac officioſiſsimè fouit. Fredericum Romanorum imperatorem, Mathiam Vngarorum regem, Ferdinandum Alphonſi filium, Philippum Burgundum, Franciſcum Sfortiam, Ludouicum Gonzagam vehementer dilexit, duodecim cardinales ſuo pontificatu veteribus addidit, Reatinum, Spoletinum, Thernenſem Alexandrum Saxoferratenſem, Barptolomæum, Rouerellam, Iacobum Lucenſem, Franciſcum Laodamiæ ſororis ſuæ filium, Frāciſcum Gonzagam, Ludouici principis filium. Hi omnes Italici ſunt habiti. Ex tranſalpinis Saltzpurgenſem, Ludouicum Alibretum Attrebatenſem Vergelenſem, Viuendi autem rationem ita partiebatur, vt ocij & deſidiæ accuſari nullo modo poſſet. Surgebat mane aurora illuſcente, & habita ratione valetudinis ac re diuina caſtè & piè facta, ad negocia publica ſtatim egrediebatur. Functos officio, ac per hortos recreandi animi gratia delatus, prandebat, Mediocri cibo vtebatur nō exquiſito & lauto. Cibos raro ſibi apparari iuſsit: quod opponebatur, hoc edebat. Vini parciſſimus, dilutique ac lenis magis quàm auſteri amator. Sumpto cibo, dimidium horæ cum domeſticis aut fabulabatur, aut diſputabat. Cubiculum deinde ingreſſus cum paululum quieuiſſet horis canonicis de more repetitis, tamdiu legebat aut ſcribebat, donec ei per munera publica licuiſſet. Idem faciebat noctu, quod die poſt cenam: nam & legebat & dictabat vſque ad multam noctem iu lecto iacens: nec amplius quam horis quinque aut ſex quieſcebat. Homo fuit ſtaturæ breuis caput habuit ante annos canū, faciem ante dies ſenectam præ ſe ferentem. Aſpectu ſeueritatem facilitate conditam oſtendebat. Circa cultum corporis neque moroſus, neque negligens, laboris patiens habebatur. Sitim æquo animo & famē tolerauit. Robuſtum ei corpus natura dederat, quod tamen longæ peregrinationes & crebri labores, & frequentes vigiliæ attriuerant. Accedebant morbi eius familiariſsimi, tuſsis, calculus, & podagra: quibus ita perſæpe cruciabatur, vt præter vnicam vocem nil ei, quare viuus dici poſſet relictum videretur. Aditu etiam dum ægrotaret facilis erat, verborum parcus, inuitus petita negauit. Pecuniarum quantum collegit, tantum erogauit: quarum neque ſtudioſus, neque aſpernator fuit. Dum numerarentur, dum reponerentur, intereſſe nunquam voluit. Fouere ingenia ſuorum temporum non vitiis, quod tria grauiſsima bella ob ea ſuſcepta: ærarium pontificium ita continuo exhauſerant, vt ære alieno, ac magno quidem ſæpe premeretur. Multos tamen muneribus aulicis & beneficijs eccleſiaſticis iuuit, litteratos dico. Oratores autem poemata recitantes libenter audiuit: eorumque iudicio, qui aliquid ſapere viderentur, ſua ſcripta commiſit. Mendaces & delatores odio habuit, iram facilè collegit, collectam faciliimè repreſsit. Laceſſentibus eum conuitijs & dictis petulantioribus conſtanter ignouit, ni ſedi apoſtolicæ facta eſſet iniuria: cuius dignitatem adeo acriter tutatus eſt ſemper, vt eius cauſa magnorum regum ac principum graues inimicitias frequenter ſuſceperit. Erga domeſticos mira comitate & facilitate vtebatur. Nam quos vel inſcitia, vel ignauia deliquiſſe deprehendiſſet, paterna caritate admonebat. Mala de ſe opinantes vel loquentes coercuit nunquā: liberè enim de libera ciuitate loqui omnes volebat. Quærenti neſcio cui apud eum quod malè audiret, reſpondit, de me quoque qui malè ſentiant, ſi in campum Floræ proficiſceris, multos audies. Si quando cœlum Romanum tanquam naturæ ſuæ contrarium & inſalubre mutare conſtituiſſet, æſtate præcipuè, aut Tibur, aut Senas in patriam proficiſcebatur. Seceſſu autem abbatiæ mirè delectabatur, quæ in agro Senenſi, tum amœnitate loci tum opacitate ſiluarum mira refrigeratio æſtate habetur. Frequentauit Maceratana & Petriolana balnea valetudinis cauſa. Rara veſte vtebatur, & argento frugali magis quàm regio. Eius enim voluptas omnis quando à munere publico vacabat, in lectione & ſcriptione frequenti repoſita erat. Libros pluſquam ſaphiros & ſmaragdos charos habuit, quibus chryſolitorum magnam copiam ineſſe dicebat. Menſam autem artificioſam ita contempſit, vt ad fontes ad nemora, ad loca agreſtia delatus, quæ ſæpe frequentabat animi cauſa non apparatu pontificio, ſed humili ac propè ruſticano ſit vſus. Hanc eius crebram locorum mutationem nō defuere, qui carperent, ex aulicis maximè, quod id nunquam ab alijs pontificibus factum eſſet, niſi aut bello, aut peſte vrgente. Horum autem querelas contempſit ſemper, quòd diceret, nil ob eam rem à ſe prætermitti, quod ad dignitatem pontificatus ad vti-

ad vtilitatem aulicorum pertineret. Signabat omnibus in locis, audiebat, censebat, respondebat, affirmabat, refellebat: quibus ex rebus quouis etiam in loco abunde omnibus satis fieri poterat. Non libenter solus commedebat. Hanc ob rem, vel Spoletinum cardinalem vel Theanensem, vel Papiensem in conuiuium adhibebat: inter cenandum de studijs bonarum artium loquebatur, memoriam veterum repetebat: & quid quisque laudis vel di- dicendo vel scribendo consecutus esset exquisito iudicio ostendebat. Ad virtutē suos frequenter adhortabatur, à vitijs deterrebat, cum eorum res gestas commemoraret, qui in via rectè aut perperam egissent. Augustino Patritio lectore visus est: à quo etiā (dum ipse dictabat) describebantur omnia: sales interdum libenter audiebat, negocijs præsertim vacuus. Florentinum quendam interdum adhibebat, cui Græco nomen est, hominem certé cuiusuis mores, naturam, linguam cum maximo omnium, qui audiebant, risu facilé exprimentem. Homo fuit verus, integer, apertus, nil habuit ficti, nil simulati. Christianam autem religionem ita coluit & obseruauit, vt omnem prorsus hypocrysis suspicionem à se remoueret, frequenter confitebatur & communicabat. Rem diuinam aut ipse faciebat, aut dum fieret, obseruatis de more cæremonijs omnibus, astabat. Somnia, portenta, prodigia contempsit semper. Fulgura procurauit nunquam, Geomantibus & cæteris id genus nullam fidem adhibuit. Timiditatis & inconstantiæ signum nullum in homine cognitum. Extolli secundis rebus, & perturbari aduersis nunquam visus est. Suos plerunque vt timidos & formidolosos reprehendit, quod acceptas clades (vt in bello contigit) apertè ei denúciari vererentur. Incommodis enim consilio & manu mederi posse dicebat, si id ad tempus, quòd accidisset, scitum foret. Socios belli, vel magnitudine impensæ, vel hostium potentia perterritus deseruit nunquam. Bella suscepit inuitus: tamen & multis ac maximis iniurijs lacessitus pro tutela ecclesiæ, pro defensione religionis. Ædificandi studio vehementer delectatus est. Impensa enim sua scalæ templi ad Vaticanum vetustate collapsæ instauratæ. Vestibulum ædium ad dignitatem & tutelam loci munitum. Aream pro templi foribus ruderibus purgatam sternere parabat. Porticum vnde pontifex populo benediceret, inchoauerat. Tibure arcem perfecisse priusquam inchoasse visus est. Senis quadrato saxo gentilibus suis porticum fastigiatam & ornatissimam extruxit: Corsinianum, quod Pientiam à Pio nomine in pontificatu accepto appellauit, ciuitatem fecit: templumque testudineum celebre id quidem, & ornatissimas ædes extruxit. Sepulcrum marmoreum paternis maternisq; ossibus Senis in templo beati Francisci suo iussu conditum, hoc disticho notauit.

Siluius hic iaceo coniunx Victoria mecum est:
Filius hoc clausit marmore papa Pius.

Quattuor habuit ex sorore nepotes: ex his duo minores natu eius gratia & auctoritate à rege Hispano equestri ordini sunt additi. Primus, cui Ferdinandus rex filiam in matrimonium locauerat, dux Amalphitanus creatur. Secundus, quem (vt antea dixi) Pius in numerum cardinalium retulit, tanta cum integritate & virtute adhuc viuit, vt in eo nil sit requirendum quod ad amplissimum virum pertineat: ingenio, moribus, solertia, religione, modestia, grauitate. Ad Pium redeo, qui in tanto rerum fastigio collocatus, litterarum studium intermisit nunquam. Adolescens, & nondum sacris initiatus poemata edidit lasciuiæ magis & festiuitati accommodata, quam pressa & grauia. Surgit tamen nonnunquam & dum iocatur, mordacitate non caret. Extant eius epigrammata referta salibus. Ad tria millia variorū versuum scripsisse dicitur, quorū pars magna Basileæ perijt. Orationi solutæ reliqua vita se totum dedit, magnitudine rerum inuitatus, delectatus est etiam mixto scribendi genere, & ad philosophandum aptiore. Libros in dialogo edidit de potestate concilij Basileensis, de ortu Nili, de studio venandi, de fato, de præscientia Dei, de hæresi Boæmorum. Reliquit dialogum imperfectum contra Turcos inchoatum pro defensione fidei catholicæ. Epistolas digessit in tempora: & quas prophanus, quas sacris initiatus, quas antequam pōtifex maximus scripserit, voluminibus separat. His reges, nationes, ciuitates, principes atq; omne genus hominū ad religionis arma incēdit. Extat eius epistola ad Turcum, qua hominem adhortatur, vt posthabita Mahumetana perfidia, veram Christi Iesu religionem sequatur. Libellum edidit de miseria aulicorum. Scripsit etiam de institutione grammaticæ ad Ladislaum adolescentem Vngarorum regem. Orationes circiter duas & XXX. habuit ad pacem regum, ad concordiam principum, ad tranquillitatem nationum, ad defensionem religionis, ad quietem totius orbis terrarum spectantes. Boemicam historiam perfecit: australem imperfectam reliquit. Aggressus est historiam rerum vbique locorum sua ætate gestarum: quam negociorum multitudine oppressus imperfectam reliquit. Commentariorum de rebus à se gestis libros duodecim scripsit, tertium decimum inchoauit. Scribendi genus lene est, ac temperatum. Conciones habet splendidas & rei accōmodatas. Mouet affectus, ac eos denique sedat. Candorem & ornatum orationis nunquam intermittit. Describit apposite situs & flumina. Variat pro tempore semit eloquentiæ vultus. Cognitionem rerum antiquarum non omittit. Nullius oppidi occurrit mentio,

cuius originem non repetat, ſitũ non notet. Qui duces, qua ætate claruerint, diligentiſsimè perſcribit. Mimos etiã ad voluptatem notauit. Sententias in prouerbij modũ reliquit multas: quarum partem aliquam quod ad inſtitutionem humanæ vitæ pertinere viſæ ſunt, ſubiungere inſtitui. Diuinam naturam credendo melius quàm diſputando intelligi ac comprehendi poſſe dicebat. Omnem ſectam auctoritate firmatam humana, ratione carere. Chriſtianam fidem, ſi miraculis non eſſet approbata, honeſtate ſua recipi debuiſſe. Vnius diuinitatis tres eſſe perſonas, non qua ratione probetur, ſed à quo dicatur animaduertendum. Mortales menſores cœli & terræ, audaces magis videri quàm veros. Siderum inueſtigare curſus, pulchrius eſſe quàm vtile. Amicos Dei & hac & futura perfrui vita. Sine virtute nulli ſolidum eſſe gaudium. Neque auarum pecunia, neque doctum cognitione rerum vnquam repleri. Cui plura noſſe datum eſt, eum maiora ſequi dubia. Plebeis argenti, nobilibus auri, principibus gemmarum loco litteras eſſe debere. Bonos medicos non pecuniam, ſed bonam valetudinem ægroti quærere. Artificioſam orationem ſtultos, non ſapientes flectere. Sanctas eſſe leges, quæ vaganti frena licentiæ imponunt. In plebem vim habere leges in potentes mutas. Res grauiores armis, non legibus diffiniri. Vrbanus ſuam domum ciuitati, ciuitatem regioni, regionem mundo, mundum Deo ſubijcit. Lubricum eſſe primum apud reges locum. Vt in mare flumina omnia, ſic vitia in magnas aulas fluere. Aſſentatores maximè quò volunt, reges ducere. Nulli magis principes aures, quam delatori præſtare. Peſſimam regibus peſtem adulatoris linguam. Regem, qui nulli fidit, inutilem eſſe: nec meliorem, qui omnibus credit. Qui multos regit, à multis regatur oportet. Non eſſe regio nomine dignum, qui ſuis commodis publica metitur: neque qui ſacra negligit, eccleſiæ prouentum: neque regem qui iuridicundo non aſsidet, vectigalia digna petere. Litigatores, aues: Forum, aream: iudicem, rete: patronos, aucupes dicebat. Dignitatibus viros dandos, non dignitates hominibus. Magiſtratus alios mereri & nõ habere: alios habere, & non mereri. Graue pontificis onus, ſed beatum ei, qui benè fert. Indoctum epiſcopum aſino comparandum. Corpora malos medicos, animas imperitos ſacerdotes occidere. Vagum monachum diaboli mancipium eſſe. Virtutes clerum ditaſſe, vitia pauperem facere. Fideli amico nullum theſaurum anteferendum. Vitam amico, inuidiam morti comparandam. Hoſtem in ſe nutrire, qui nimis filio ignoſcit. Nulla in re auarum placere hominibus, niſi in morte. Vitia hominum liberalitate obtegi, nudari auaritia. Mentire ſeruile vitium eſſe. Vini vſum & labores & morbos auxiſſe mortalibus. Vinum, quod mẽtem excitet, non quod obruat, ſumendum. Libidinem ætatem omnẽ fœdare, ſenectutem extinguere. Quietem vitam non aurum ipſum, non gemmas præbere. Dulce bonis, durum iniquis mori. Generoſam mortem turpi vitæ omnium philoſophorum ſententia anteferendam. Hæc ſunt ferè quæ de vita Pij pontificis ſcribi poſſunt: ad cuius laudes hoc etiam addo, quòd & beatam Catharinam Senenſem in ſanctas retulit, caput ſancti Andreæ è Peloponneſo à principe loci Romam auectum, in ſancto Petro cum maxima veneratione, cumque ſupplicationibus cleri populique Romani in ſacello ad id fabricato collocauit, repurgato templo, eo loci potiſsimum, dimotiſque quorundam pontificium & cardinalium ſepulcris, quæ baſilicam ipſam temere occupabant.

PAVLVS II.

Pont. 219.

PAulus ſecundus, Petrus Barbo antea vocatus, patria Venetus, patre Nicolao, matre Polixena, ſancti Marci presbyter cardinalis, pridie calend. Septembris pontifex creatur, MCCCCLXIIII. Is enim Eugenij pontificis ex ſorore nepos adoleſcens adhuc iturus in mercaturã erat, quæ apud Venetos in precio eſt, & à Solone non improbatur: & iam ſcrinium & arma in triremes detulerat, cum ei nunciatum eſt Gabrielem Condelmerium auunculum ſuum pontificẽ creatũ eſſe. Subſtitit itaq; adhortãtibus amicis & fratre Paulo Barbo maiore natu, ac litteris, licet iam adultus eſſet operã dedit: præceptore vſus Iacobo Ricionio, qui diligentiam hominis ea in re laudare conſueuerat. Habuit & alios præceptores, nec tamen ob ætatem admodum profecit: quos omnes præter Ricionem, dum pontifex eſſet, dignitate & facultatibus honeſtiores reddidit, oſtendens per eos non ſtetiſſe, quò minus doctior euaderet. Paulus autem Barbo magni animi ac prudentiæ vir, cognita fratris natura, quæ potius quietem quàm negocia appetebat, Eugenium rogat (nam Florentiam videndi hominis cauſa venerat) vt Petrum ad ſe vocet, initiatumque ſacris in aliquo dignitatis gradu collocet. Vocatus itaque Petrus, archidiaconatum Bononienſem, ac non ita multò poſt epiſcopatum Ceruiæ commendatione adeptus, protonotarius ab auunculo creatur, ex his potiſsimum, qui emolumentorum participes ſunt. His autem facultatibus aliquot annis vitam ducens, tandem vnà cum Alouiſio Patauino medico, quem poſtea patriarcham & camerarium appellarunt, cardinalis ab Eugenio creatur, inſtantibus quibuſdam Eugenij familiaribus, vt haberent, quem Alouiſij potentiæ interdum obijcerent: inter quos

inter quos postea tanta simultas fuit, vt nusquam maiore odio certatum sit: his etiam discordias alentibus, qui seditionibus ali & augeri consueuerant. Dolebat enim Petrus primũ locum apud Eugenium sibi surripi, cum nepos esset, cumq́ue etiã patricius Venetus. Hanc ob rem inimicitias non vulgares exercuit cum Francisco Condelmerio vicecancellario ex amita Eugenij nato: quo deinceps mortuo, totum se in patriarcham vertit, licet, sæpius intercedentibus amicis in gratiam rediʃsent simulato animo. Hác ob rem sub diuersis pontificibus ita inter se mutuis odijs certarunt, vt alter alteri non pepercerit, siue facultates siue dignitatem inspicias. Iactata & inter eos varia probra sunt, quæ consulto prætereo, ne maledicis fidem præstitisse videar. Mortuo autem Eugenio, cum in eius locum Nicolaus V. suffectus esset, tantum apud hominem gratia & blanditijs valuit, vt & primum ipse locum è natione sua apud eum tenuerit, fratre Nicolai hominẽ adiuuante: & ita Nicolaum animauerit, vt camerarij dignitatem Alouisio diminueret. Erat enim Petrus Barbo natura blandus, arte humanus, vbi opus erat. Præterea verò eò indignitatis plerunque deueniebat, cum prædicando, rogando, obtestando, quod vellet, consequi non posset vt ad faciendam fidem precibus lacrymas adderet. Hanc ob rem Pius põtifex hominem Mariam pientissimam appellare interdum per iocum solebat. His quoque artibus apud Callistum vsus eò perpulit hominem, vt Alouisium cum triremibus in Turcos mitteret, ostendens hominis amplitudinem, huic tantæ rei maximè conuenire, cum alias & exercitus duxisset, & ditionem ecclesiæ ab hostibus constanter tutatus fuisset. Hac demũ molestia liberatus Petrus, Callistum deinceps ita in sententiam suam semper traxit, vt donec vixerit, nullius magis quam huius consilio sit vsus. Facilè præterea quicquid volebat à pontifice impetrabat, sua vel amicorũ causa. Erat enim propensior in amicos: & quos in clientelã susceperat, quibuscunque rebus poterat iuuabat, ac constantissimè tuebatur, cum apud vnumquenque magistratum, vel tum maximè apud pontificem. Tantæ præterea humanitatis fuit, vt in ægritudinibus curiales ipsos, qui aliquo in precio erant, inuiseret: & quibusdã remedijs adhibitis, eos ad valetudinem adhortaretur. Semper enim domi habebat vnguenta Venetijs auecta, oleum, tyriacam & cætera id genus quæ ad curandam valetudinem faciunt. Ex his aliquid ad ægrotos mittebat. Curabat item, vt vni sibi magis quàm alteri ægrotantium testamenta committerentur, quæ postea ex arbitrio suo partiebatur: & si quid inerat quod ad rem suã pertineret, facto tamen sub hasta precio, id sibi pecunia vindicabat. Romanorum verò quorundam amicitia delectatus est, quos sæpe in conuiuiũ adhibebat, tum ad iocum tum ad risum: quem & Priabisius suus & Franciscus Malacaro salibus, mimis, dicterijs, scommatibus frequenter non sine vrbanitate excitabant. His quidem artibus effecerat, vt tum ciuibus Romanis, tum aulicis ipsis charus esse putaretur. Præterea autem ne domi tantum posse videretur, foris etiam auctoritatem sibi comparare annixus est. Nam & in Hernicos (quam nunc campaniam Romanam vocant) profectus est ad populos quosdam sedandos, qui de finibus contendebant: & litem componere inter comitem Auersæ & Neapolionem Vrsinum conatus, paulum abfuit, quin turpiter captus in vincula conijceretur, adeo in eum comes Auersus ob quandam verborum licentiam, malè animatus erat. Re itaque infecta abiens, homini semper aduersatus est. Mortuo deinde Callisto, in eiusq́ue locum Pio suffecto, cum permutare episcopatum Vicetinum in Patauium instando acerbè nimium rogandoq́ue anniteretur, & Pij pontificis & Venetorum iram adeo incurrit, vt Paulũ fratrem senatorio munere amouerint, & ei interdixerint, quò minus aliorum beneficiorum prouentibus potiretur nisi sententiam mutaret. Hanc ob rem indignatus homo, vlciscendi tempus obseruans, interim acerbè nimium in eos inuehebatur, per quos stetisset, quò minus voto potiretur. Mortuo autem Pio, in eius locum ipse suffectus, statim vbi magistratum inijt; siue quod ita pollicitus erat, siue quòd Pij decreta & acta oderat, abbreuiatores omnes, quos Pius in ordinẽ redegerat, tanquam inutiles & indoctos (vt ipse dicebat) exauctorauit. Eos enim bonis & dignitate indicta causa spoliauit: quos etiã propter eruditionẽ & doctrinam ex toto orbe terrarũ conquisitos, magnis pollicitationibus & præmijs vocare ad se debuerat. Erat quidem illud collegiũ refertũ bonis ac doctis viris. Inerãt diuini atque humani iuris viri peritissimi. Inerant poëtæ & oratores plerique, qui certe non minus ornameti ipsi curiæ afferebant, quàm ab eadẽ acciperẽt, quos omnes Paulus tanquã inquilinos & aduenas possessione pepulit, licet emptoribus cautum esset litteris apostolicis, cautũ etiam fisci pontificij auctoritate, ne qui bona fide emissent, è possessione honesta ac legitima deijcerentur. Tentarunt tamen hi, ad quos res ipsa pertinebat hominem è sentãtia dimouere. Atque ego certe, qui horum de numero eram, rogando etiã vt causa ipsa iudicibus publicis (quos rotæ auditores vocant) cõmitteretur: tum ille toruis oculis me aspiciens, Ita nos, inquit, ad iudices reuocas, ac si nescires omnia iura in scrinio pectoris nostri collocata esse? Sic stat sententia, inquit, loco cedant omnes, eant quò volunt, nihil eos moror, pontifex sum, mihiq; licet pro arbitro animi aliorum acta & rescindere & approbare. Hac verò tam immiti sententia accepta, vt lapidem immobilem volueremus, obseruabamur, & frustra quidẽ die ac noctu in foribus aulæ, vilissimum etiã quenq́ue seruum rogantes, vt nobis alloqui pontificẽ liceret.

Reijciebamur non sine cõtumelia, tanquam aqua & igni interdicti ac prophani. Hac autem diligentia xx. continuis noctibus vsi sumus: nil enim ferè nisi noctu agebat. Ego verò tanta ignominia excitus, quod mihi ac socijs meis coram non licebat, id agere per litteras institui. Scripsi itaque epistolam his fermè verbis. Si tibi licuit indicta causa spoliare nos emptione nostra iusta ac legitima, debet & nobis licere conqueri illatam iniuriam iniustamq; ignominiam. Reiecti à te, ac tam insigni contumelia affecti, dilabemur passim ad reges, ad principes, eosque adhortabimur, vt tibi concilium indicant, in quo potissimum rationem reddere cogaris, cur nos legitima possessione spoliaueris. Lectis litteris, Platinam reum maiestatis accersit, in carcerem trahit, compedibus reuincit, mittit Theodorum Taruisinum episcopum, qui quæstionem habeat. Is statim me reum facit, quòd & libellos famosos in Paulum sparsissem, & concilij mentionem fecissem. Primum crimen ita confutaui, eos quidem dici libellos famosos, in quibus scribentis nomen reticetur: at meum nomen in calce litterarum extare, non igitur libelli famosi sunt. Quod verò de concilio mentionem fecerim, me non adeo graue crimen id putasse, cum in synodis à sanctis patribus stabilita sint fundamenta orthodoxæ fidei, prius sparsim iacta à Saluatore nostro eiusque discipulis, vt maiores cum minoribus æquo iure viuerent, ne cuiquam fieret iniuria. Vnde etiam apud Romanos instituta est censura, qua & qui priuati & qui in magistratu fuerunt, rationem habiti magistratus, & vitæ anteactæ reddere cogebantur. Cùm verò his rationibus nihil profecissem, reuinctus compedibus, & quidem grauissimis, media hyeme sine foco celsa in turri ac ventis omnibus exposita coërceor mẽsibus quattuor: tandem verò Paulus Francisci Gonzagæ cardinalis Mantuani precibus fatigatus, ægrè pedibus stantem molestia carceris me liberat: admonet ne ab vrbe discedam, in Indiam, inquit, si proficiscere, inde te trahet Paulus. Feci mandata: Triennio in vrbe commoratus sum, arbitratus hominem aliquam medelam meis incommodis interim allaturum. Coronatus Paulus de more, memor à Callisto quondam pulsos esse è sancto Ioanne Laterano canonicos regulares, quos eodem in loco Eugenius pontifex ante collocauerat, eodem reuocauit, vt seorsum à canonicis secularibus diuina officia celebrarent. Præterea verò canonicorum secularium eo in loco nomen aboliturus, si quis moriebatur in demortui locum neminem sufficiebat: aut si quod beneficium vacabat, coactos se canonicatibus illis abdicare, ad alias ecclesias transferebat, vt tandem beneficia illa in vnum corpus redacta, canonicis regularibus satisfacerent sine vllo suo dispendio, cum eos tum pascere ob inopiam oporteret. Hanc autem ob rem Paulus multum à se alienauit ciuium animos, quod dicerent illa beneficia à maioribus suis instituta, pulsis ciuibus, inquilinis dari. Neque hoc contentus Paulus, seorsum canonicos quosdam allocutus, eos minis etiam adhibitis abdicare se illis canonicatibus impellebat. Nonnulli tamen eius minas contẽnentes, tempus vindicandæ libertatis expectabant, quod postea eo mortuo eluxit. At verò cum nunciatum esset, Turcos capta iam ferè tota Epiro, in Illiricum iter parare, oratores statim ad reges & principes misit, eos oratum, vt compositis rebus suis, de bello Turcis inferendo, ad propulsandam iniuriam cogitarent. Qua de re nil certè actum est, cum inter sese grauissimis bellis decertarent: hinc Germani, hinc Anglici, nunc veterem regem, interdum vero nouum expetentes. Hinc Hispani, hinc Galli principes veriti regis potentiam, qui regio nomini omnes obtemperare volebat, iactabatque se breui facturum, vt eos pœniteret, qui secus fecissent. Præterea vero Paulum vrgebat regis Boemiæ perfidia, qui se paulatim à toto corpore Christiani nominis subtrahebat. in hunc itaque mittere Vngariæ regem cum exercitu instituerat, si ei per bellum in Turcos susceptum licuisset: sique rem inter regem & imperatorem componere potuisset. Nam mortuo Ladislao rege Vngariæ eius nepote, qui hærede carebat, imperator ipse regnum illud, quod Matthias Vaiuodæ filius occupauerat, sibi deberi prædicabat. Differendam itaque rem Paulus in aliud tempus censens, ad componendas quasdam simultates ciuium Romanorum inter se dissidentium, animum adiecit. Orta nanque rixa erat inter Iacobum Ioannis Albertini filium, & Felicem nepotem Antonij Capharelli: hanc ob rem accitis ad se patribusfamilias, eos aliquandiu renitentes, ad concordiam datis vadibus compulit. Verùm non ita multo post Iacobus Alberini filius, nusquam laturus iniuriam patri illatam, Antonium Capharellum interficere conatus, confossum aliquot grauibus vulneribus, tanquam mortuum reliquit. Hanc ob rem indignatus Paulus, quod contra atque Alberinus iurauerat, filius egisset euersis eorum ædibus redactisque in fiscum omnibus bonis, eos ab vrbe demum exules facit. Hos tamen postea suo iussu ad vrbem redeuntes in gratiam recepit, restitutis rebus omnibus, paceque inter dissidentes composita, cum tamen ambo aliquandiu in carcere stetissent. Anno verò M C C C C L X V. Alouisius Patauinus pontificis camerarius, & tituli sancti Laurentij in Damaso presbyter cardinalis, vir quidem ditissimus, & in rebus agendis sagax, sed vltimo suæ vitæ tempore parum prudens: quippe qui ex testamento maxima ex parte hæredes reliquerat duos fratres cognomento Scarampos, alioquin bonos & liberales ingenij, sed nequaquam tantis fortunis & prouentibus ecclesiæ partis dignos. Quid homines suspicarentur scimus.

Epistola Platinæ ad Paulum II.

Has au-

Has autem facultates Paulus ei licet testandi facultatem vltro permisisset, sibi vindicauit. Scarampos cœpit, & tandiu, honesto tamen loco retinuit, quo ad quæ Florentiam delata fuerant, ad se deferrentur. Fugientes Scarampi dum hac de re ageretur, capti in carcerem coniiciuntur. Verùm cum bona patriarchæ Florentia Romam delata fuissent, Scarampos cum bona parte incolumes dimittens, in reliquos patriarchæ familiares maiore benignitate vsus est, quàm ipse testator instituisset. Atque hoc modo bona hominis tanta diligentia parta, maiore retenta, cum magna opum iactatione, ac si annos Matusalem victurus esset, ab eo sunt partim possessa, partim distributa, quo cum diutius simultatibus, odijs, maledicentia certauerat, cum maluisset ad Turcos ipsos quàm ad Paulum bona sua recidere. Sed neque hoc contenta diuina prouidentia, voluit eius quoque corpus iam sepultum in prædam dari. Ab ipsis enim, quibus ipse beneficia sancti Laurentij in Damaso dederat, noctu aperto sepulcro, annulo & vestibus spoliatus est. In hos autem Paulus re cognita, grauiter animaduertit. Eodem ferè tempore Fredericus adolescens egregius Ferdinandi filius, Mediolanum iturus ad ducendam Francisci Sfortiæ filiam fratris vxorem in regnum, Romam veniens, prodeunte obuiam honorato quoque & Rhoderico vicecancellario, perbenignè à Paulo suscipitur, ac rosa donatur, quam pontifices quotannis donare alicui ex principibus Christianis consueuere. Interim verò cum Ferdinando in animo esset, eos bello persequi, & potissimum in regno suo existentes, qui dum à Gallis premeretur, à se defecerant, misissetque copias quasdam ea mente, vt ducem Soranum adoriretur. Pontifex diuertere id bellum cupiens, archiepiscopum Mediolanensem eò properè misit oratum, vt copias illas quemadmodum ratione feudi tenebatur, ad se mitteret, quòd diceret sibi in animo esse comitis Auersi filios, ecclesiæ nequaquam obtemperantes, è medio tollere. Nam eo ferè tempore Auersus comes moritur, quo Paulus pontifex creatur: corpusque eius Romam delatum, in basilica sanctæ Mariæ Maioris, sepelitur. Rex itaque acerrimus Deiphobi hostis, quippe qui ab eo superiore bello insidijs, veneno & armis petitus fuerat, copiarum suarum præfectis mandat, vt primo quoque tempore proficiscantur, quò pontifex ire iusserit. Antea enim Deiphobum & Franciscum ad se vocatos monuerat, vt & iter tutum à latronibus seruarent, ne Romam aliunde venientes, in ipsis propè vrbis Romæ portis spoliarentur: vtque Securanciæ præfecti, Vici quondam filio, Caprarolam (quod oppidum est) redderent, cum omnia ferè ipsius præfecti bona possiderent. Vtrunque verò non modo facere recusarunt, verùm etiam minas addidere, iactantes sæpius se comitis Auersi filios esse, nec lacessentibus parcituros. Tum verò Paulus clanculum paratis rebus omnibus ad bellum necessarijs superuenientibus etiam regijs copijs, quintodecimo die posteaquàm inchoatum est, bello eos incautos & nil tale opinantes oppressit, redactis in potestatem ecclesiæ nouem castellis: quorũ de numero aliqua ita munita natura & arte erant, vt vix opera hominum expugnari posse crederentur. Deiphobus autem veritus ne captus ad regem mitteretur, salutem sibi fuga quæsiuit. Capitur autem Franciscus frater cum filio & quinquennio in arce Hadriani retentus, demum creato Xysto liberatur. Hinc postea inter Paulum & regem ipsum ortæ graues inimicitiæ sunt, cum Ferdinandus hoc tanto merito peteret superiorum annorum tributum, quod ecclesiæ pendebat, sibi ralaxari: & quod deinceps soluturus esset, diminui, cum regnum Siciliæ patruus suus possideret, cuius ipsa vnà cum regno Neapolitano vectigal penderet: Inspicienda dicens & sua merita, & considerandum, quid posset in contrarium accidere, cum diceret se continuo acies quasdam in armis habere, non magis sua quàm pontificis Romani gratia, vt in bello contra Auersanos paulò antè nouerat. Commemorabat vicissim Paulus merita ecclesiæ erga Ferdinandum: atque hoc modo altercationibus in longum res ipsa semper protracta est, cum vterque repetendi ius suum, tempus quæreret. Moliri res nouas rex interim cauebat, Iacobi Picennini, qui Sulmonem in Marsis & alia oppida tenebat, potentiam veritus: quem postea Franciscus Sfortia socer ad regem misit, data fide se quoties libuisset, incolumen rediturum. Verùm aliter Iacobo quàm putarat accidit. Captus enim Neapoli à Ferdinando cum filio, & in carcerem coniectus, non ita multò post vita priuatus, figmento adhibito quòd in carcere ipso decidens crus fregisset, dum redeuntes ab Ischia (quam Ænariam antiqui vocabant) triremes regis de Gallis victrices, studiosius quàm cautius per fenestram inspicit. Sunt qui arbitrantur hominem adhuc viuere. Quod ego nullo modo credo, cum nullus esset in Italia aptior, si auctoritatem hominis in militiam respicis, ad euertendum Ferdinandi regis imperium. Substiterat in via hac re cognita (Senis namque erat) ducis Mediolani filia Neapolim ad maritum itura, vt fidem faceret, nulla patris sui culpa Ferdinandum in Iacobi Picennini necem conspirasse. Quid autem ea de re suspicati sint homines, optimè nouimus. Fuere etiam qui dicerent id prius à Paulo pontifice scitum fore, cum illis diebus archiepiscopus Mediolanensis à pontifice scitum fore, cum illis diebus archiepiscopus Mediolanensis à pontifice ad regem, & à rege ad pontificem frequenter commeauerit, cum Paulus ipse dixerit, audita hominis captiuitate, appellationum iudicem à medio sublatum esse. Sed verum est illud Virgilianum.

Nescia mens hominum fati sortisque futuræ.

Nullius enim magis quàm Iacobi Piccinini opera reprimere Ferdinandi contumaciam Paulus potuisset, si tum in vita fuisset, quando inter eos de soluendo tributo contentio est orta, ac bellum propè certum. Nam celebratis nurus ac filij nuptijs hac vna re & Iacobi morte stabilito regno, Ferdinandus cum pontifice instat, & vt tributum ei diminuatur, & quædam oppida quæ de regno posidebat ecclesia, ei redderentur. Misit eò Paulus Barptolemæum Rouerellam legatum, tituli sancti Clementis presbyterum cardinalem, qui regis mentem aliqua ex parte leniuit. Verebatur tum (credo) vterque ne solis ac lunæ eclipses, quæ tum fuere cum maxima hominum admiratione, regnorum mutationem portenderent. Moritur tamen (ne corpora cælestia frustra pati existimes) sequenti anno Franciscus Sfortia Insubriæ & Liguriæ dux. Nam Genuæ dominatum biennio ante adeptus fuerat, dedentibus sese ciuibus diutino bello, partim intestino & graui, partim externo agitatis, Gallorum enim dominatum, quem spontè petierant reijcientes, ad sex millia Gallici nominis ante oculos Renati regis interfecêre, qui cum triremibus aliquot benè armatis aderant, recuperandæ vrbis causâ, quæ iam à Gallis defecerat. Mortuo itaque Francisco Sfortia Mediolanensium duce, cardinales statim Paulus ad se vocat, quid esset agendum consulit. Censuere omnes mittendas esse litteras & nuncios ad principes Italiæ, ad populos, qui eos adhortarentur nil noui moliri, sed pacem ante initam seruare: maximè verò tam iniquo tempore, quo à Turco communi Christianorum hoste vexaremur. Præterea verò episcopum Conchensem Mediolanum mittit oratum populum illum, vt nil antiquius fide putaret, quam Galeatio Francisci filio præstiterat. Aberat tum Galeatius iussu patris in Galliam cum exercitu missus, dum rex Alouisius cum principibus regni dicto suo haudquaquam obtemperantibus bellum gerit. Ex fœdere enim dum Genuam in feudum accipit, præsidia regi Franciscus subministrabat. Requirebat & hoc affinitas inter eos contracta, cum Galleam reginæ ac ducis Sabaudiæ sororem, in vxorem accepisset. Qui cognita patris morte, relicto bello, quod regio nomine contra Burgundiæ ducem inchoauerat, Lugduno abiens, ac cum paucis permutata veste in patriam rediens, ditione paterna auxilio matris, quæ populos in fide continuerat, sine vlla contentione potitur. Paulus verò compositis hoc modo Italiæ rebus, cum intelligeret militiam Rhodiorum militum ob inopiam ad nihilum redigi, eorum magistrum ac primates religionis ad se vocat corrigendi erroris causa, qui post frequentes conuentus apud sanctum Petrum habitos, tædio animi & senio confectus moritur, sepeliturque in basilica sancti Petri non longè à sacello sancti Andreæ: in cuius locum Carolus Vrsinus suffectus, Rhodum ad tuendam insulam properè mittitur. Interim verò cum Paulo nunciatum esset, in Poli oppido in Æquicolis posito multos hæreticos inesse, dominum loci cum viris octo & feminis sex comprehensos, & ad se perductos, cognito hominum errore, ignominia notauit, & quidem grauissima, eos potissimum, qui pertinaciores fuere. Nam mitius cum his est actum, qui errorem confessi, veniam petiere. Erant enim eius sectæ, quàm à peruersa méris opinione esse dicimus, quod dicerent nullum verum Christi vicarium esse eorum, qui post Petrum fuere, nisi qui paupertatem Christi imitati sunt. Aucto deinde cardinalium numero, ad x. enim eodem tempore creauit, quorum de numero hi fuere: Franciscus Sauonensis ordinis Minorum generalis, M. Barbo præsul Vicetinus, cuius opera & consilio magnis in rebus semper est vsus, Oliuerius archiepiscopus Neapolitanus, A. Episcopus Aquilanus, Theodorus Monferratus reliqui partim Galli, partim Vngari, & Angli sunt habiti. Senatu itaque in hunc modum aucto, ad componendam Italiæ pacem totus conuertitur. Nam cum Florentini quidam, à factione Petri Medices ciuili discordia pulsi, vt Deresaluus Neronius, & Angelus Acciolosius, ac Nicolaus Soderinus Barptolemæum Bergomatem concitassent, qui magnam vim equitum ac peditum habebat, vt in Etruriam cum exercitu mouens se ac extorres omnes in patriam reduceret, adiuuantibus etiam Venetis, occultè tamen, primo quidem impetu posse & velle subuertere totam Italiam visus est. Verùm cum in Flaminia Galeatium ducem Mediolanensem obuium habuisset cum regis ac Florentini populi copijs, habenas inhibuit, & cunctando potius quàm pugnando vincere annixus est. Pugnatum est tamen semel atque acriter comitis Vrbinatis auspicijs in agro Bononiensi ad Ricardinam (id ei loco nomen est) dum castra metatur. Quo quidem tempore de Bergomate actum certè erat, si tum Galeatius affuisset, qui Florentiam componendæ rei bellicæ causa profectus paulo ante fuerat. Ferunt qui tanto prœlio interfuere, nusquam ætate nostra maiore contentione certatum esse: nec prœlium antea fuisse, in quo plures desiderati fuerint; tum autem Veneti sibi potius quàm homini cauentes cohortibus aliquot & turmis ei in auxilium missis, pacem enixius quærere, eius conficiendæ arbitrium omne in pontificem deferentes. Qui rei suæ quoque admodum timens, si victoria ad regem & ducem recideret, vt pax conficeretur instabat, erat enim opinio quorundam hominum non vulgarium, Barptolemæum conniuente pontifice Padum traiecisse,

quo mutato Florentinorum statu, inferre bellum Ferdinando regi commodius posset, cui ita infensus erat, vt accire contra eum nouos quoque in Italiam hostes cogitauerit. Vocatis itaque ad se omnium principum legatis pacem his rationibus composuit, vt vtraque pars quæ bello ceperat, redderet: vtque Barptolemæus copias suas in Cisalpinam Galliam reduceret: seruareturque pax illa, quæ antea inter Franciscum Sfortiam & Venetos apud Laudam Pompeianam composita fuerat. In vna re tantum addubitatum est, excluderetur ne à pace Italiæ Sabaudiæ dux, vel Philippus frater, qui eo anno Venetorum stipēdijs militauerat, prouinciam Galeatij bello vexauerat. Petebāt Veneti, vt inter fœderatos is quoque censeretur. Negabat id fieri posse Galeatius, cum diceret eum se nunquam pro amico & socio habiturum, quem rex Franciæ hostem haberet. Verùm tantum valuit Paulus blanditijs & pollicitationibus, vt legatum Galeatij contra principis sui decretum in sententiam sui ipsius traxerit. Hanc ob rem iratus Galeatius, & Laurentium Pisauriensem legatum suum exilio mulctauit, & Sabaudienses ita bello vexauit, vt eos pacem exposcere coëgerit: quæ quidem ex arbitrio regis Franciæ postea composita est, interuenientibus & reginæ & vxoris Galeatij precibus, quæ ducis Sabaudiæ sorores sunt. Compositis autem hoc modo rebus, Paulus ad ocium conuersus, populo Romano ad imitationem veterum ludos quàm magnificētissimos & epulum lautissimum instituit, procurante eam rem Vianesio Bononiensi pontificis vicecamerario. Ludi autem erant pallia octo, quæ cursu certantibus in carnispriuio proponebantur singulis diebus. Currebant senes, adolescentes, iuuenes, Iudæi, ac seorsum pastillis primo quidem pleni, quò tardiores in cursu essent. Currebant & equi, equæ, asini, bubali tanta cum omnium voluptate, vt omnes præ risu pedibus stare vix possent. Cursus autem & stadium erat ab arcu Domitiani vsque ad ædes sancti Marci, vnde pontifex ipse solidam voluptatem percipiebat. Ac etiam in pueros cœno oblitos post cursum munificentia vsus, vt singuli carlenum (nummi argentei id genus est) condonaret. Sed ecce in tam publica omnium lætitia subitus terror Paulum occupat. Nunciatur ei, quosdam adolescentes duce Calimacho in eum conspirasse, cui præ timore vix respiranti, nescio quo fato nouus etiam terror additur. Aduolāt enim quidam cognomento Philosophus, homo facinorosus & exul, qui vitam primo & reditum in patriam deprecatus, nunciat, ac falso quidem, Lucam Totium Romanum ciuem Neapoli exulantem, cum multis exulibus in nemoribus Veliternis à se visum, ac paulò pòst affuturum. Timere Paulus ac magis trepidare tum cœpit, veritus ne domi & foris opprimeretur. Capiuntur permulti in vrbe, tum ex aulicis, tum ex Romanis. Augebat hominis timorem Vianensius, Augebant & alij eius familiares, qui ex tanta perturbatione aditum ad maiorē dignitatem & huberiorem fortunam sibi quærebant. Irrumpebant cuiusuis domum sine discrimine. Trahebant in carcerem quos suspectos coniurationis habuissent. Et, ne ego tantæ calamitatis expers essem, domum vbi habitabam multis satellitibus noctu circundant: fractis foribus ac fenestris, vi irrumpunt: Demetrium Lucensem familiarem meum comprehendunt: à quo vbi sciuere me apud cardinalem Mantuanum cenare, statim accurrunt, & me in cubiculo hominis captum, ad Paulum confestim trahunt. Qui vbi me vidit, ita inquit, duce Calimacho in nos coniurabas? Tum ego fretus innocentia mea, ita constanti animo respondi, vt nullum conscientiæ signum in me deprehendi posset. Instabat ille discinctus & pallidus: & nisi verum faterer, nunc tormenta mihi, nunc mortem proponebat. Tum ego cum viderem omnia armis & tumultu circunsonare, veritus ne quid grauius ob formidinem & iram in nos consuleretur, rationes attuli, quam ob rem crederem Calimachum nil aliud tale vnquam moliturum, nedum meditatum fuisse, quòd consilio, lingua, manu, solicitudine, opibus, cōpijs, clientelis, armis, pecunijs, oculis postremo careret. Cæculus enim erat, & P. Lentulo somniculosior, ac L. Crasso ob adipem tardior. Omitto quòd nec ciuis quidem Romanus erat, qui patriam liberaret: nec præsul, qui pontificatum sibi Paulo interempto desumeret. Quid poterat Calimachus? Quid auderet? Erat ne lingua & manu promptus? Habebātne ad tantam rem conficiendā certos homines delectos & descriptos, quorum opera vteretur? nisi forte vellent Claucum & Petreium fugæ suæ comites alteros Gabinios ac Statilios esse. Tum Paulus ad Vianensiū conuersus hic, inquit (me toruis oculis aspiciens) tormento cogendus est verum fateri: nā coniurandi artē optimè nouit. Vtinā cōsideratius mecū egisset Paulus: nō enim me statim tormēto subiecisset. Nā, cū verùm cōiectura quæritur, nec de facto cōstat, in cōiuratione potissimū, & quæ ante susceptū negocium, & postsūt gesta, quæritur. Consideratur vita coniurationis, cōsiderantur mores, ambitio, cupiditas tū facultatū, tū honorū: & si quid antea dictū, scriptū, aut factum sit, quod eò tendat. Illorum nihil considerauit Paulus, in carcerem nos conijcit. Verùm cum admoneretur ab his, qui bene sentiebant, quibusque exploratum erat Lucam Tortium nusquam pedem Neapoli mouisse, ne tantū tumultū cum suo discrimine concitaret, reuocat edictum tertio die, quo præmia illis proponebat, qui Lucā reū maiestatis, vel viuū vel mortuum in potestatem suā redegissent: non tamen Quadratios fratres, quos ob eā suspicionem ceperat & torserat, dimisit. Subesse aliquam latentē causam videri volebat, ne leuitatis argueretur.

Liberatus hoc metu Paulus, ad nos statim animum adijcit. Mittit in arcem Hadriani Vianensium cum Ioanne Francisco Clugiensi Sanga,& satellite,qui nos quouis genere tormentorum adigat, ea etiam fateri, quæ nusquam sciebamus. Torquentur prima & sequenti die multi: quorum pars magna præ dolore in ipsis cruciatibus concidit. Bouem Phalaridis sepulcrum Hadriani tum putasses adeo resonabat fornix ille concauus vocibus miserorum adolescentum. Torquebatur Lucidus homo omnium innocētissimus. Torquebatur Marsus Demetrius, Augustinus Campanus optimus adolescens, & vnicum seculi nostri decus, si ingenium & litteraturam inspicis: quibus cruciatibus & dolore animi mortuum postea crediderim. Fessi tortores, non tamen satiati. Nam ad viginti ferè eo biduo quæstioni subiecerunt: me quoque ad pœnam vocant. Accingunt se operi carnifices, parantur tormenta, spolior, laceror, trudor tanquam grassator & latro. Sedet Vianensius tanquam alter Minos stratis tapetibus, ac si in nuptijs esset, vel potius in cena Atrei & Tantali, Homo, inquam, sacris initiatus, & quem sacri conones vetant de laicis quæstionem habere: ne si mors subsequatur, quod in tormentis interdum accidere solet, irregularis (vt eorum verbo vtar) & impius habeatur. Neque hoc quidem contentus, dum penderem miser in ipsis cruciatibus, monilia Sangæ Clugiensis attrectans, hominem rogabat, à qua puella donum amoris habuisset. De amoribus locutus, ad me conuersus instabat, vt seriem coniurationis, vel fabulæ potius à Calimacho confictæ explicarem, diceréque quid causæ esset, cur Pomponius, qui tum Venetijs erat, ad me scribens, patrem sanctissimum in suis litteris appellaret, te inquit, pontificem creauerant coniurati omnes? Flagitat item, dederim ne litteras Pomponio ad imperatorem, aut ad aliquem Christianum principem suscitandi schismatis, aut concilij causa: Respondeo me nunquam cōsiliorum Calimachi participem fuisse, quippe cum inter nos simultas esset haud parua. Nescire item cur Pomponius me patrem sanctissimum appellaret, sciturum ab eo: nam paulò pòst vinctum affuturum dicebat. De pontificatu verò non esse cur soliciti essent, quod vita priuata semper contentus fuissem. Ad imperatorem verò me nunquam litteras misisse, nec Pomponij opera ea in re vsum esse, id etiam ab eo sciturū. Tandem verò delinitus aliquantulum tot meis cruciatibus non tamen satiatus, deponi me iubet vesperi maiores subiturū. Deferor in cubiculū semimortuus, nec ita multò pòst reuocor à quæstoribus bene potis & pransis. aderat & Laurentius archiepiscopus Spalatensis. Petunt quid mihi colloquij fuerit cum Sigismundo Malatesta, qui tum in vrbe erat. De litteris, inquam, de armis, de præstantibus ingenijs tum veterum, tum nostrorum hominum loquebamur, deque his rebus, quæ in hominū colloquia cadere possunt. Minari tū Vianesius ac maiores cruciatus proponere; nisi verùm faterer. Redíturū se die sequenti, meditarer interim vbi essem & quibus cū mihi esset agendū. Reducor iterū ad cubile, vbi tantus me repentè dolor inuasit, vt vitā cū morte cuperé cōmutare, recrudescentibus doloribus ob refrigerata membra, quassa vehemēter ac læsa. Recreabat me tamen non parū angeli Bufali Romani equitis humanitas, quē anno ante Paulus in carcerem cōiecerat, ob interfectum à Marcello filio Franciscum Cappociū. Id enim factū Angeli suasu Paulus dicebat. Angelus itaque ac Franciscus nepos, quibus cum in eodem cubiculo diuertebant, quò minus doloribus & inedia morerer, suis manibus & medelas & cibum mihi afferebant. Post biduum verò Christophorus Veronensis Pauli medicus ad me veniens, bono, inquit, animo te esse iubet Paulus, ac de se bene sperare, breuíque liberum futurum. Sciscitor quando id fore speraret: Respondet homo liber audientibus omnibus, qui tum aderant, non ita cito fieri posse, ne leuitatis & sæuitiæ argueretur pontifex, quòd illos quos tanto tumultu concitato cepisset ac torsisset, statim veluti innoxios dimitteret. Neque hoc quidem contentus Paulus quos paulò antè coniurationis & maiestatis accersierat, eosdem mutata sententia ob diuulgatam fabulam hæreseos accusat. Trahitur ad vrbem Pomponius Venetijs captus, per totam Italiam tanquam alter Iugurtha ducitur in iudicium Pomponius, vir simplicis ingenij, neque coniurationis, neq; alicuius sceleris conscius. Rogatus cur nomina adolescentibus immutaret, vt homo liber erat. Quid ad vos, inquit, & Paulum si mihi Fœniculi nomen indo, modo id sine dolo & fraude fiat? Amore nanq; vetustatis antiquorum præclara nomina repetebat, quasi quædam calcaria, quæ nostram iuuentutem æmulatione ad virtutem incitarent. Trahitur & Lucillus ad vrbem tanquam reus maiestatis, qui in Sabinis tetricam illam vitam ducebat, quod ad Campanū scribens, quæ litteræ vt postea deprehensæ sunt, Heliogabali cuiusdam amores reprehendebat, ita occultè tamen, nisi à conscio dignosci res ipsa non posset. Vianesius autem diligens pastor ad nos cum tormentis sæpius rediens, torto etiam Petreio Calimachi comite in fuga comprehenso, ac nihil confesso, quod diceret ebriosam illam Calimachi collocutionem nullius momenti existimandam fuisse, omnia oculis collustrans, ne refractis parietibus tanquam Dædali alta arce volaremus, carcerem subterraneum meditatur, ac fabris statim locat: eoque conijcit Franciscum Anguillaram, Gattalusium, Franciscum Aluianum, Iacobum Ptolemæum quadriénio ante molestia carceris maceratos. De libertate nostra interim nullū verbum fiebat. Erat tum Imperator in vrbe: voti enim gratia venerat cum magno comitatu, quem Paulus ma-

lus magna cum impensa honorificentissimè suscepit expensis decem & octo millibus nummum aureorum. Ambos ex mole Hadriani sub eodem pallio à Laterano redeuntes, comitante honorato quoque inspexi. Substitit Paulus in ponte, donec imperator equites aliquot crearet. Abeunte deinde imperatore, cum iam metu omni liberatus esset: nam & equitum & peditum suorum magnam partem in vrbem vocauerat: veritus ne quid tumultus à populo Romano excitaretur, præsente imperatore, decimo mense post captiuitatem nostram in arcem veniens, ne tantum tumultus frustra concitasse videretur, multa nobis obijcit, sed illud potissimum, quod de immortalitate animorum disputaremus, teneremusque opinionem Platonis, quam diuus Augustinus Christianæ religioni similimam esse censet: Merito, inquit Aurelius, Cicero Deum inter philosophos Platonem vocat qui certè cunctos ingenio & sapientia superauit: hunc mihi delegi, quo cum disputarem, qui & de vltimo hominis fine, & de diuina natura melius quam cæteri philophatur. In dubium, inquit Paulus, disputando Deum vocabatis. Quod quidem omnibus philosophis & theologis nostrorum temporum obijci potest, qui & animos & Deum & omnes intelligentias separatas disputandi ac veri inueniendi causa in dubium plerumque vocant. Præterea verò hæretici sunt, vt ait Augustinus, qui quod praue sapiunt, pertinaciter defendunt. Sanam disciplinam nunquam aspernati sumus, quod facere conseuerunt (vt ait Leo) erroris magistri qui seorsum ab ecclesia sentientes, hæretici meritò, Hieronymo teste, sunt appellati. Rationem vitæ meæ posteaquam sapere per ætatem cœpi, vsque ad hæc tempora reddere vobis possum. Nullum mihi facinus impingi potest, non furtum, non latrocinium, non sacrilegium, non depeculatus, non parricidiū, non rapina, nō Simonia. Vixi, vt Christianum decebat, confessionem & communionem in anno, semel præsertim intermisi nunquam. Nil ex ore meo excidit, quod contra symbolum esset, aut hæresim saperet. Non sum imitatus Simoniacos, carpocratianos, Ophytas Seuerianos, Alogios, Paulinos. Manichæos, Macedonianos aliámue hæreticorum sectam. Præterea verò Paulus crimini nobis dabat, quod nimiū gentilitatis amatores essemus, cum nemo eo huius rei studiosior esset, quippe qui & statuas veterum vndique ex tota vrbe conquisitas, in suas illas ædes, quas sub Capitolio extruebat congereret, auecto etiam ex sancta Hagnete beatæ Constantiæ sepulcro, frustra reclamantibus monachis loci, qui postea mortuo Paulo, sepulcrum illud porphyreticum à Xisto pontifice repetiere. Præterea verò numismata propè infinita, ex auro, argento æréue sua imagine signata, sine vllo senatusconsulto in fundamētis ædificiorum suorum more veterum collocabat: veteres potius hac in re, quàm Petrum, Anacletum & Linum imitatus. Cum verò nostra de re inter Palatinos episcopos & duos fratres esset aliquādo disceptatum, quorum alter erat ordinis Francisci, alter Dominici, venerunt ferè omnes in hanc sententiam, nihil esse in nobis, quod hæresem saperet. Verùm cum Paulus in arcem venisset excluderetur; de industria Franciscus patronus noster veritatis assertor, quo liberius Leonardo loqui liceret, eadem dicit quæ pridie. Rogati sententiam qui tum aderant, etsi ad nutum pontificis aliqua ex parte loquebantur, nostram tamen causam leuiorem faciebant, ac pontificem mitiorem reddere conabantur. Solus autem inter omnes Lælius de Valle Romanus ciuis & aduocatus consistorialis, nostram causam liberè tutatus est. Cōfutat omnia, quæ à Leonardo dicta erant, quæque partim affirmauerat alter aduocatus Andreas sanctæ crucis. Fit autem inter dicendum de Academia mentio. Inclamat tum M. Barbus sancti Marci cardinalis, nos non Academicos esse, sed fœdatores Academiæ. Quid turpitudinis autem à nobis in Academiam prodierit, certè non video cum nec fures, nec latrones, nec incendiarij, nec decoctores essemus. Veteres Academicos sequebamur, nouos cōtemnentes, qui in rebus ipsis nihil certi ponebant. Paulus tamen hæreticos eos pronunciauit, qui nomen Academiæ vel serio, vel ioco deinceps commemorarent. Iusta est hæc ignominia Platoni, ipse se tueatur. Volebat Paulus rebus in omnib⁹ videri acutus & doctus: volebat item videri facetus, deridebat ferè omnes contemnebatque. Interrogat tum Pomponium hominem irridens, quod ei à teneris annis nomen imposuerant parentes. Respondet Pomponius, se binonium fuisse. Confusus nouitate rei Paulus, substitit amplius de nomine quærere. Ad me autem conuersus, in omnem contumeliam prorupit, omitto quod mihi coniurationem, hæresim, maiestatis crimen obijceret, quæ omnia iam purgata erant: obijciebat etiam ingratitudinem, quòd in me licet ingratum officiosus fuisset. Si spoliare homines emptione sua incognita causa, si carcere, si tormentis, si ignominia, si calumnia afficere beneficium est, certè erga me beneficus & liberalis dici potest Paulus, & ego ingratus: qui tantorum maleficiorum immemor, ab vrbe non discesserim, suis mandatis obtemperans, suis pollicitationibus toties frustratus. Abijt inde minabundus, & ob iram quā tum conceperat, nos vsque ad integrum annum retinuit, ita eum credo iurasse: quando nos cœpit, & in carcerem coniecit, noluit periurus videri. Dimissos tandē in ædibus suis viginti diebus ita nos retinet, vt efferre pedē domo non liceret. Vagari deinde per Vaticanū sinit. Fatigatus postremò cardinalium precibus, liberos tandem nos facit. Vocor non ita multò pòst litteris à Ludouico Gonzaga principe Mantuano, ad balnea Petriolana valetudinis

causa, quam in carcere dextro humero debilitatus contraxerá. Eò vt proficiscerer, primo vetuit Paulus, quòd diceret se breui rei meæ bene consulturum. Eo tamen ac redeo, spondente reditum meum Bessarione cardinali Niceno, viro præstantis ingenij, & singularis litteraturæ. Fidem meam commendat Paulus, ac crebro iactat optimam eius erga me voluntatem. Post discessum Borsij Estensis, quem ad vrbem cum magno equitatu venientem magnificentissimè & lautè susceperat, ducemque Ferrariæ creauerat, me breui visurum quo in me animo esset. Idque etiam oratoribus tum Venetorum, tum Ducis Mediolanensis, qui me ei commodauerant, sæpe pollicitus fuerat. Biennio hac spe ductus vel frustratus potius, ire Bononiam institueram cum cardinali Mantuano, eiusdem ciuitatis legato. Quo minus id facerem, vetat Paulus: dixitque (ita erat vrbanus & facetus) me satis sapere, & facultatibus potius quam litteratura indigere. Sed ecce, dum expecto, vt mei tandem tot calamitatibus, tot malis circumuenti misereatur, pontifex ipse apoplexia moritur secunda hora noctis, solus in cubiculo nemine vidente, cum eo die lætus etiam consistorium habuisset, pontificatus sui anno sexto, mense decimo, quinto calendas Augusti, M CCCC L X X I. Fuit autem in homine quantum ad corpus pertinet, maiestas pontifice digna. Erat enim magni ac vasti corporis, adeò vt dum ad rem diuinam proficisceretur, solus immineret. Circa cultum corporis etsi morosus non erat, nequaquam tamen negligens habebatur. Fuere etiam qui dicerent, eum, dum in publicum prodiret, faciem sibi fucis concinnare. De apparatu pontificio non est cur ambigas, maiores ab hoc vno superatos, regno præsertim, siue mitram velis appellare, in quam multas opes contulit, coemptis vndique ac magnis precijs adamantibus, saphiris, smaragdis, chrysolithis, iaspidibus, vnionibus, & quicquid gemmarum in precio est, quibus ornatus tanquam alter Aaron, in publicum forma humana augustiore prodibat. Inspici tū ab omnibus volebat & admirari. Hanc ob rem nonnunquam peregrinos in vrbe retinuit, intermissa ostendendi sudarij consuetudine, quo à pluribus eodem tempore cerneretur. Præterea verò, ne solus differre à cæteris videretur, publico decreto mandauit proposita pœna, ne quispiam bireta coccinea (ita appellant capitis tegmen) præter cardinales ferret: quibus etiam primo pontificatus sui anno pannum eiusdem coloris dono dedit, quo equos vel mulas sternerent dum equitant. Voluit præterea in decretum referre, vt galeri cardinalium ex serico coccineo fierent: sed id quò minus decerneretur, vetuere illi, qui bene sentientes, diminuendam esse ecclesiæ pompam, non augendam cum detrimento Christianæ religionis prædicabant. Ante pontificatum verò prædicare solebat, si sors vnquam ei contigisset, singulis cardinalibus singula castella se donaturum, quo vitandi æstus vrbani causa secedere percommodè possent. Sed pontificatum adeptus, nil minus cogitauit. pontificatus tamen maiestatem tum auctoritate tum armis augere conatus est. Nam Tricaricensem episcopum in Gallias misit, qui cognita Leodiensium & ducis Burgundiæ contentione, eos ad concordiam reuocaret, sublato interdicto, quo Leodienses notati erant, ob pulsum iniuria episcopum suum. Verùm dum Tricariensis hæc quam accuratè agit, vt id ad solum pontificē pertinere ostenderet, à Leodiensibus cum eorum episcopo capitur. Hanc ob rem dux Burgundiæ inita pace cum Ludouico Franciæ rege (tum enim bellum inter se gerebant) adiuuante ipso rege, Leodienses grauissimis cædibus persecutus, eorum vrbem tandem euertit, & captos episcopos liberauit. Præterea verò Paulus cognita regis Boemiæ perfidia, in homine Laurentio Rouerella episcopo Ferrariensi legato ita Vngaros & Germanos concitauit, vt breui & stirpem Georgij funditus sustulerit: & nomen hæreticorum fuerit deleturus, ni Poloni id regnum ad se pertinere dicentes, Matthiam Vngariæ regem tenuissent bello lacessitum, quo minus regno Boemiæ potiretur. Duo tamen bella, & quidem parua in Italia suscepit, quæ nulla re prius repetita bello, sed insidijs primo inchoata, postea deseruit. Tum igitur Tolphæ veteris dominos insidijs primò, mox armis, cum id non cessisset, duce Vianesio aggressus esset, obsideretque locum, & oppugnaret, superuenientibus regijs copijs, quæ à bello, quod in Flaminia contra Barptolemæum Bergomatem gestum esse diximus, quo in exercitu Vrsini militabant, repente effusa fuga obsidionem deserit, cum amplius sexaginta millibus passuum hostes abessent. Atque ita Tolpham post longam contentionem, quæ etiam Vrsinos sibi inimicos ac propè hostes fecerat, decem & septem millibus nummum auri emit, familiæ Vrsinæ potentiam veritus, quæ dominis loci affinitate coniuncta erat. Iisdem quoque artibus Robertum Malatestam Sigismundi mortui filium aggressus, cum etiam dolo suburbium Ariminense cæpisset, vrbemque aliquandiu oppugnasset, Laurentio Spalatrensi archiepiscopo tantum negocium procurante, superueniente postea Frederico comite Vrbinati cum regio ac Florentini populi exercitu & obsidionem relinquere coactus est, & fuso turpiter ac fugato exercitu, pacem turpi etiam conditione initam non renuit. Affirmat Laurentius, potiundi Arimini oportunitatē amissam esse, dū auarè nimium stipēdia militibus persoluit: dumque ignoratione rerum æternitate ingenij, rem ipsam quæ momento temporis colligitur, in bello potissimum, in longū ducit. Natura enim in rebus agendis ita præposterus Paulus erat, vt nisi fatigatus, rem quantumuis claram, apertam & inchoa-

inchoaret, aut inchoatam perficeret. Quanquam ipse iactare solebat, id sibi in multis vsui fuisse, cum in pluribus (si verum fateri volumus) sibi ac Romanæ ecclesiæ id admodum nocuisset: in colligendis autẽ pecunijs ita diligens fuit, vt ferè semper beneficia & episcopatus his committeret, qui officium aliquod venale haberent, vnde elici munus posset. Omnia enim officia suo tempore venalia erant, quam ob rem factum est, vt qui episcopatum aut beneficium vellet, officium aliquod emeret, quo lenocinio quod vellet, consequeretur, superatis competitoribus omnibus, doctrina & probitate vitæ, quouis magistratu, & honore dignis. Præterea verò, cum episcopatus vacaret, quo plures annatæ eodem tempore soluerentur, digniores (vt ipse prædicabat) ad vberiores episcopatus mouens, magnã pecuniarum vim vndique colligebat. Redimendarum quoque pensionum vsum non improbauit. His autem pecunijs interdum etiam ad liberalitatem vtebatur. Nam & cardinales pauperes maxime, & episcopos & principes ac nobiles domo extorres, virgines, viduas, ægrotos frequenter iuuabat. Curauit idem vt Romæ, annona cæteraque ad victum pertinentia, vilius quàm antea venderentur. Ædificauit etiam splendidè ac magnificè tum apud sanctum Marcum, tum verò in Vaticano. Quod ad munificentiam pertinet, venationem quoque miro apparatu edidit duci Ferrariensi in campo Merulæ. Huic autem præfuit eius ex sorore nepos sanctæ Luciæ cardinalis, quem vna cum Baptista Zeno altero nepote cardinales ante creauerat. Adire hominem die dormientem, ac noctu vigilantem attrectantemque gemmas, & margaritas, difficile erat, nec nisi post multas vigilias, quod si tibi patuissent fores, audire hominem, non audiri ab homine necesse erat: adeo copiosus in dicendo habebatur. Morosus erat & difficilis, tum domesticis, tum externis: & sæpe quod promiserat, mutata sententia inuertebat. Volebat videri astutus rebus in omnibus, hanc ob rem perplexè nimium interdum loquebatur, quare amicitias principum ac populorũ non diu seruauit, quod variarum partium haberetur. Varia ciborum genera sibi apponi volebat: & peiora quæque semper degustabat. Clamabat interdum, nisi quæ expetebat, ex sententia ei apposita fuissent. Bibacissimus quidem erat, sed vina admodum parua & diluta bibebat. Peponum esu, cancrorum, pastillorum, piscium succidiæ, admodum delectabatur. Quibus ex rebus ortam crediderim apoplexiam illam, qua e vita sublatus est: nam duos pepones, & quidem prægrandes comederat eo die, quo sequenti nocte mortuus est. Iustus tamen est habitus & clemens. Plerosque autem latrones pœna carceris ad sanitatem redigere conatus est; fures, patricidas, perfidos, periuros. Humanitatis autem studia ita oderat & contemnebat, vt eius studiosos, vno nomine hæreticos appellaret. Hanc ob rem Romanos adhortabatur, ne filios diutius in studijs litterarum paterentur satis esse si legere & scribere didicissent. Durus interdum & inexorabilis, si quid ab eo peteres habebatur: neque hoc contentus, conuicia & probra in te conijcebat: plura tamen præstabar, quàm vultu facturum præ se ferret. Vno tamen postremo laudari potest, quod domi monstra non aluerit, quodque domesticos suos & familiares in officio continuerit, ne ob fastum & insolentiam populo Romano & aulicis stomachum facerent.

Huc vsque Platina,

SVBSEQVENTES PORRO XIIII. PONTIFICVM vitæ, Onuphrij Panuinij opera accessere.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS FRATRIS EREMITÆ AVGVSTINIANI, PONTIFICVM ROMANORVM vitæ, à Xysto IIII. Papa, vsque ad Pium V. Pontificem Maximum.

AD ILLVSTRISSIMVM PRINCIPEM D. PERAFANNVM, DE RIBERA, DVCEM ALEALÆ, Proregem Neapolitanum: ad quem epistolam dedicatoriam in fronte huius operis collocatam offendes.

Onuphrius Panuinius Candido Lectori.

ANTE Annos circiter XIIII. hortatu Marcelli Cardinalis sanctæ Crucis, quem postea summum pontificẽ vidimus, cui ego me tunc temporis in clientelam totum dederam, beati, & sanctissimi illius viri virtutes admiratus, ab historijs profanis conscribendis ad ecclesiasticas res, vsque ad ea tempora à paucis, aut leuiter tentatas, aut omnino neglectas, tractandas, & explicandas animum conuerti. Libellum igitur ante omnia de Romanis pontificibus cum Cardinalium breui chronico adornaui, quem adhuc imperfectum, neque vllam libri faciem habentem, quum & inuito, & nesciente me vulgatum cognouissem, incredibili dolore affectus, quo ei errori remedium aliquod adferrem, breuiorem alium librum statim, etiamsi contra animi mei sententiam, publicaui, in quo eædem res aliquando diligentius tractarentur, sed & is, quum immaturus, & celeriter confectus esset, non omni ex parte incorruptus, & integer exire potuit: res enim magni laboris, & multarum vigiliarum longius omnino tempus desiderabat. vnde quibusdam rebus non ita accuratè exploratis, vt librum quam primum publicarem, coactus sum: ne quæ in priore opere iam edita erant falsa, incertaq́, legentium mentibus obreperent. Atque hac ratione factum est, vt etiam in posteriore editione ad eundem modum, sed tamen multo leuius peccatum sit, & incorrupta, ac quæ in rerum scriptore maximè desideratur, certissima veritas, ad amussim non respondeat. Cæterum ab his, quorum interest admonitus, probatissimisq́, annalibus, & vetustissimis publicis monumentis subleuatus, certissimam rerum seriem, & veritatem inueni. Ob has igitur caussas librum ipsum longè locupletissimum, acuratissima diligentia iam magna ex parte concinnaui, quò Romanorũ pontificũ, & Cardinalium, quorum memoria extat, vitas effuse scripsi: Atqui quum res magni & difficilis negotij sit, non ita facilè quanquam iam diu multumq́, in eo elaborauerim, confici potuit. Interim amicorum quorundam grauissimorum hominum hortatu, dum liber meus publicetur, Platinam qui iam in officinis esse desierat, multis mendis purgatum restitui. annotationibus illustraui, & quanto breuius, & diligentius à me fieri potuit, XIIII. sequentium pontificum à Xysti IIII. (vbi ille scribendi finem facit) Pontificatu, ad nostra vsque tempora adiunxi. In quibus describendis, præter priuatos, publicosq́, annales, diaria, & acta consistorialia, Raphaelem quoque Volaterranum, & Paulum Iouium præcipue auctores sum secutus, quin & aliquot ex ijs ab ipso Iouio breuissimè mutuatus sum, publicam studiosorum vtilitatem vbique atque eam solam respiciens. Acquissimum nanque mihi videbatur, vt qui ad hasce vitas legendas animum adiecisset, ne quum iam ad finem ferè peruenisset, præ propere, ac parum opportunè destitueretur. Qui si cupiditati suæ (neque enim auiditatem ipsius expleri volui) sed tamen, si cupiditati suæ aliqua ex parte crediderit à me factum esse satis, tum ego quem ex hoc labore meo vnicum cupio, eundem mihi videbor fructum abunde consecutus.

XYSTVS

XYSTVS PAPA IV.

GEns Roborea, quæ & de Ruuere dicta est, Augusta Prætoria Taurinorum orta, inter Subalpinas nobilis, à Longobardis originem ducere, multorum consensu traditur. Cuius familiæ auctoré fuisse Hermundum, qui Ragumberti ducis Taurinensium, Pauli Diaconi in historia Longobardica testimonio clari, tempore circa annum Domini D C C. vixit, antiquis annalibus relatum est. Castellum vicus nouus eius familiæ vetus ditio, nam Cincianum, & Riualba posterioribus temporibus acquisita fuere. Simo Ruuereus ob pinguedinem cognomine Crassus, ante multos annos ex Taurinis in Ligures concedens, ad vada Sabatia, quam nunc Sauonam vocamus, substitit, à quo gens de Ruuere manauit, inter eius ciuitatis familias non postrema. De Ruuere autem gentis nomen est vernacula lingua, quod nos Latinè robur appelleremus, vel potius quercum, ob insigni gentilico clypeo quod est quercu aurea expressum. Ex ea quæ erat Sauonæ familia de Ruuere, Xystus papa IIII. originem duxit, cuius parentes fuere Leonardus, vir inter vrbis suæ ciues honoratus, & omnibus in patria magistratibus functus, & Luchina Munliona honesto loco Sauonæ nata. Extant adhuc Leonardi, & patris auique sui cum elogijs in ecclesia cathedrali Sauonensi sepulcra, ante omnem Xysti fortunam condita, isthæc referentia. Natus est Xystus XII. Kalendas Augusti, anno Domini MCCCCXIIII. Ioanne XXIII. Romano pontifice. Cellis qui est pagus maritimus ab Vrbe Sauona quinque millibus passuum distans: eo nanque parentes confugerant vitandæ pestis causa, quæ tum maximè Ligures vexabat. Videre per somnium visa est mater, ante partum editum infantem à beatis Francisco & Antonio cucullam & cingulum piè ac sanctè indui, quo habitu ipsorum diuorum fratres vtuntur, Minores vocati. At verò dum obstetrix puerum cui propterea Francisci nomen inditum fuit, vt fit, acurate in balneó lauaret ipsumque in vndis aliquádo deficientem, ac pæne mortuum ad matrem detulisset, illa somnij memor, vouit se induturum filium S. Francisci habitu, facturamque vt eundem sex mensibus ferret: quo semestri transacto, amoto habitu, puer iterum in grauem infirmitatem incidit, annum iam natus, & eo amplius; cæterum voto repetito, mater statim filium incolumé recepit, & quum parumper creuisset, nonum agens annum, cœnobio adiectus est sancti Francisci. Cuius pueri curam suscepit Ioannes Pinarolius vir optimus, à quo ordinis mores, vitamque fratrum Minorum instructus, grammaticam tanto studio perdidicit, vt breui Ciceronis volumina partim ab alijs audierit, partim verò ingenij acumine, nulla alterius opera intellexerit. Cherium deinde vbi adoleuisset profectus, Dialecticæ & logicæ doctores eius loci audiuit ita diligenter, & acuratè, vt postea facultatem eandem ipse alijs legerit. Papiæ deinde & Bononiæ celeberrimis gymnasijs philosophiam, & theologiam didicit, præceptoribus vsus Iacobo Textore, & Andrea Nolano doctissimis viris. Vigesimo ætatis anno nondum, doctorum capitulo generali sui ordinis Genuæ congregato, ita copiose, ita desertè, & eleganter disputauit, vt vnus omnium doctissimus existimatus sit, & à Generali ministro ordinis Guillelmo Casali maximis laudibus ornatus. Patauij demum magisterij gradu suscepto, philosophiam & theologiam multis in gymnasijs vt Patauino, Bononiensi, Papiensi, Senensi, Florentino, & Perusino publicè professus est. Hominem tota Europa clarissimum, quũ multi alij preclari viri, tum præcipue Bessario Cardinalis Nicænus, vir Latina, & Græca doctrina insignis, frequenter audiuit; cuius familiaritate ita delectatus est, vt eodem persæpe vsi sint contubernio. Sacras conciones annuis quadragesimæ diebus, in omnibus fere Italiæ vrbibus, magna hominum gratia habuit. Ministri generalis Iacobi Sarguellæ postea socius factus, non longè post Liguriæ prouincialis, quem ministrum vocant primum, deinde sui ordinis in Romana curia procurator, & totius Italiæ generalis vicarius, postremo in capitulo generali Perusij celebrato, omnium votis Iacobo Sarguella ob senium abdicante, minister generalis est renunciatus. Quibus in magistratibus tanta gratia & auctoritate apud omnes valuit, vt nihil quamuis difficile & arduum tentarit, quod non facile fuerit consecutus. Pius secundus eum maximo in precio semper habuit. Qui vero ei successit Paulus secundus, eius doctrinæ fama permotus, annitentibus maxime Bessarione Nicæno & Francisco Mantuano cardinalibus, illum absentem, & inscium (Papiæ enim morabatur Venetias iturus) cardinalem presbyterum tituli S. Petri ad Vincula, cum alijs septem anno Domini ∞ CDLXVII. xiiij. Kal. Octobris, creauit. Qui Romam veniens comiter ab omnibus susceptus, & quorundam cardinalium benignitate adiutus (pauper enim erat) ædes S. Petri ad Vincula rimosas & ruinæ proximas, ita restituit, vt se & familia percommode incoli possent. Cuius in cardinalatu potissimum institutum fuit, vt familiam suam in officio contineret. Nec tamen eum

Pont. 221.

eum aut parta dignitas,aut grauissimarum rerum cura à studijs litterarum auocauit. Nam in cardinalatu librum de sanguine CHRISTI, & de futuris contingentibus edidit. Scripsit etiam Commentarios de potentia Dei, de Conceptione Virginis, & contra errores cuiusdam Carmelitæ Bononiensis,qui affirmabat Deum sua omnipotentia,damnatũ hominem saluare non posse. Aggressus est & aliud opus, in quo validis rationibus ostendere nitebatur, D. Thomam Aquinatem, & Scotum in sententijs conuenire, quanquam verbis differrent ad tollẽdas discordias, & altercationes, inter Prædicatores, & Minores. Tantæ enim doctrinæ habebatur, vt huic vni ex cœtu cardinalium ad fidem pertinentiã potissimum committerẽtur,quibus rebus dum studiosius operam daret, Paulus papa II. viij. Kal. Augusti noctis hora tertia, morte repentina diem clausit extremum. In cuius locum omnium cardinalium suffragijs, qui xvij. tunc erant, in Conclaui reclusi in palatio apostolico apud S. Petrum, v. Idus Augusti, xiiij. vacantis sedis die, anno Domini ∞ CCCCLXXI. Romanus pontifex renunciatus est, Latino Vrsino, Roderico Borgia cancellario, & Francisco Gonzaga magnópere suffragantibus; cuius beneficij pontifex memor, Latino quidem camerariatũ, Roderico abbatiam Sublacensem, Gonzagæ verò monasterium S. Georgij concessit. At verò viij. Kal. Septembris in coronationis suæ solennibus, dum in magna populi frequentia lectica portaretur apud basilicam Lateranensem tantus repente tumultus exortus est, dum Romani quidam ciues in via ab equitibus pontificijs premerentur, vt maximum vitæ periculum adierit, saxis enim seu casu, seu ex composito appetitus, à lecticarijs certè destitutus fuisset, nisi Latini cardinalis auctoritas, à quo seditio sedata est, intercessisset, coronatione celebrata ad rem ecclesiasticã Christianamq; componendam animum adiecit, atque ante omnia concilium Laterani se indicturum ostẽdit, in quo & res ecclesiasticæ corrigerentur, & de bello Turcis indicendo tractaretur, quemadmodum Pius papa II. instituerat. Cæterum dum imperator Fridericus iij. concilium Vtini in Carneis loco magis oportuno à pontifice indici contendit, pontifex verò iure id facere recusaret, re in longum protracta, alia remedia quæri placuit. Patrum igitur consensu, Xystus quattuor legatos summa cum potestate creauit Bessarionem Nicænum in Galliam, Rodericum Borgiam cancellarium in Hispaniam, & Marcum Barbum in Germaniam, & Pannoniam, qui inter se dissidentes Christianos principes ad cõcordiam reuocarent. Ludouicus enim xj. rex Gallorum ducibus Karolo Burgundiæ, & N. Britanniæ arma intulerat, reges Ferdinandus Arragonũ, & N. Iustinianæ ob regnum Castellæ legitimo rege destitutum ad fœdum certamen venerant. Pannoniæ & Poloniæ reges de regno Boemiæ vacante inter se bella decertabant. Prioribus legatis quartum adiecit Oliuerium Carafam, quem classi maritimæ in Turcos paratæ præfecit, magna cum impensa, singulis enim legatis in singulos menses quingenti aurei assignati. Legati, qui ad reges profecti fuerant, rebus parum feliciter gestis, rediere. Eugenij porro, Nicolai, Callisti, Pij, & Pauli creditoribus vna concurrẽtibus, quum initio pontificatus pecuniæ deessent, gemmis quas Paulus II. in thesauris reliquerat diuenditis, satisfieri voluit. Ærario enim inani, non nisi quinque millia Aureorum præter hominum opinionem inuenit. Auditis deinde publicè & perbenignè oratoribus Christianorum principum, qui sedi apostolicæ, & ipsi obtemperaturos se quemadmodum mos est, pollicebantur, duos cardinales proximis quatuor temporibus natalis Domini designatos, eo die in publicum misit, quo legati domos quisque suas magno cum honore reducti sunt. Horum alter fuit Petrus Riaria mediocri familia Sauonæ ortus, & ab eo, à teneris annis, in ordine S. Frãcisci educatus, quem episcopum Taruisinum ante ab se dictum, presbyterum cardinalẽ tituli S. Xysti creauit. Alter verò Iulianus Raphaelis fratris filius episcopus Carpenctoratensis presbyter cardinalis S. Petri ad Vincula tituli Eudoxiæ fuit. Is postea pontifex maximus renunciatus, Iulius II. vocatus est. Xystus enim suorum amantissimus ac indulgentissimus, omnium iudicio est existimatus. Quorum causa multa præter fas iusque egisse & concessisse vitio illi datum est. Petrus ipse amplissimis sacerdotiorum redditibus auctus, ita splendidus erat, vt pecuniæ perdendæ natus esse videretur, nam eo biennio, quo tantum postea superuixit, ducenta aureorum millia in victu absumpsisse, lx. verò millia æris alieni, argenti autem celati ccc. pondo reliquisse traditur. Obijt voluptatibus confectus, annorum xxiix. sepultus ad S. Apostolos. Paulo ante obitum creatus à Xysto fuerat totius Italiæ legatus. Qua decursa & vbique ac Mediolani præsertim, Venetijs & Patauij honorificentissimè susceptus, Romam, vbi non longè post excessit, reuersus est. Cuius frater Hieronymus ex tenui alioqui & humili fortuna, in eius potentiæ locum succedens, & Forocornelij ac Foroliuij princeps factus, post eum rem omnem ecclesiasticam administrauit, ingenio magis seuero ac voluptatibus minimùm præter vnam venationem, deditus. Vxorem is duxit Catherinã Galeatij Insubrum ducis ex concubina filiam, cuius rei causa filium eius Ascanium cardinalem Xystus postea creauit. Post hos verò pontifex fratrum sororumque filios, quos multos habuit, ad magnos honores diuitiasque prouexit. Nam Leonardum fratris filium, data ei in matrimonium regis Ferdinandi filia notha vrbis præfectum dixit, & in eius defuncti locum alterius fratris filium Ioannem Iuliani cardinalis fratrem suffecit,

Soræ

Soræ ac Senogalliæ principatu adiuncto. Is ex vxore Ioanna Frederici Feltrij Vrbinatium ducis filia Franciscũ Mariam genuit, qui post auunculi Guidonis Vbaldi sine mascula prole obitum iure hæreditario, adoptionis, & dotis nomine ducatum Vrbini obtinuit. Christophorum deinde & Dominicum Ruuereos fratres patria Taurinenses ex regulis Vicinoui successiue, item sororis filium Hieronymum Bassum, & Petri Riarij sorore natum, Raphaëlem Sansonium, qui Riarium nomen tulit, annorum xvij. & Ioannem Iacobum Sclafenatem Mediolanensem Parmæ episcopum cubicularium suum, quem seruitio solo sibi acceptum & gratum ex humili loco in altum euexit, cardinales diuersis temporibus dixit. His inter quattuor & triginta, quos varijs lectionibus in senatum cooptauit, Stephanum Nardinum, Ioannem Baptistam Cybo, Georgium Lusitanum, Ioannem Aragonium Ferdinandi regis filium, Ioannem Columnam, Ioannem Baptistam Sabellum, Ioannem comitem, & Baptistam Vrsinũ è proceribus Romanis adiunxit. Initio pontificatus Lateranum canonicos sæculares reduxit, eiectis inde à Romanis statim post Pauli mortem regularibus quos olim Eugenius IIII. vt in antiquam possessionem, qua à Bonifacio VIII. iniquè spoliati fuerant, introductos, Callistus III. expulerat, Paulusque II. restituerat: hisque templum S. Mariæ de pace ab se media vrbe constructum concessit. Quum verò admodum liberalis esset, nec vlli prorsus negare quicquam sciret, plurimis easdem gratias importune rogantibus sæpe concessit. Qua de causa, vt litium & discordiarum initia & occasiones tolleret, subsignandis bellis Ioannem Monte mirabilem virum in aula exercitatum, & industriũ, seuerirosisq; ingenij præfecit, quòd non ritè concessa inducere posset. Ad arma conuersus, quibus maxime deditus fuit, initium à bello Turcico fecit. Prima expeditione dum classem in Turcas misit, legato & duce Oliuerio Carafa cardinale Neapolitano, centum millia aureorum expendit; secunda verò lxv. millia Laurentio patriarcha Antiocheno fratris filio, qui Oliuerio successerat, vna cum Ferdinando & Venetis tantum bellum administrante. Nam cum Oliuerio pontificis nomine cum xxiiij. triremibus bellum gerente, quinquaginta Venetorum, Ferdinando verò xxiiij. triremes communibus auspicijs militarunt. Nihil tamen præclare gestum est, nusquam prodeuntibus ex Bosphoro in Ægeum hostibus. Smyrna tantum in Asia capta incolæque omnes abacti. Oppugnare quidem Sataliam ante adorti erant, occupato per vim portu, refractaque cathena ferrea, cuius partem foribus Basilicæ Vaticanæ præfixam nunc etiam cernimus, sed defendentibus acriter, qui in præsidio erant Turcis prœlium omittunt atque ita re infecta abeuntes plus terroris quam calamitatis hostibus intulere, quum fere omnium constans fama esset, Christianos eo anno magnam Asiæ partem occupaturos fuisse, si ipsi mari, quemadmodum Vsumcassanus Persarum rex terra, Turcas vexare voluissent. Per quos verò steterit, quo minus res ex sententia gereretur, haud satis liquet. Quum Volaterrani in Etruria, occiso propter imperij acerbitatem prætore Florentino & Salinarum controuersiá à Florentinis defecissent, Xystus veritus ne eius rei occasione Italiæ pax turbaretur, motus etiam Florentinorum precibus, eò statim copiarum suarum partem misit, quibus factum est, vt Volaterrani expugnati perdomitique temeritatis atque Sæuitiæ suæ pœnas dederint. Interim Pontifex imperij diuturnitate, viribus instauratis, vt erat magni animi vir, pontificiam dignitatem augere, imperium armis proferre, & Hieronymum Riarium amplissimis fortunis honestare cupiens, fœdere cum Arragonio Ferdinando Neapolitanorum rege inito aliquot in vmbriæ tyrannos tumultuantes, & aduersus ecclesiam minus quàm beneficiarios deceret, contumaces tollere constituit. Ingenti igitur exercitu ab se congregato, imperatorem Fridericum Feltrium, quem ex comite Vrbini ducem nullo non honoris genere adhibito, creauerat, tum absentem, legatum verò fratris filium Iulianum cardinalem S. Petri ad vincula præfecit. Legatus ducis aduentu non expectato, in Tudertinos primum deinde in Spoletinos tumultuantes, pontificique rebelles impressionem facit: quos Iulio Varano Camertium duce opem ferente, sedatis intestinis discordijs factionumque capitibus relegatis, in ecclesiæ fide non sine maxima Spoletinorum clade continuit. In Nicolaum deinde Vitellium Tifernatem Regulum, ferocis ingenij hominem arma mouit, quem cum antea Xystus amicum habuisset, Laurentij Tifernatis acerrimi Nicolai hostis impulsu pontifex bello persequebatur. Vitellius impar pontificijs viribus, post trimestrem oppugnationem, Vrbinatium Ducis Friderici aduentu audito vrbem legato hac conditione dedit, vt ei tuto viuere priuati hominis more in patria liceret. Cauerat autem iam sibi Nicolaus amicitia Ducis fretus, vt accepto à Pontifice quanti bona eius vendi possent pretio, exulatum quo vellet abiret. Cæterùm aliquot annis post ciuibus fauentibus in vrbem reuersus, arcem quam Xystus quo ciuitatem in suam potestatem facilius continere posset, extruebat, disiecit, seque intra oppidum firmo præsidio muniuit. Porro autem longam illam trium mensium obsidionem non absque Laurentij Mediceis, qui tum in rep. Florentina principem locum obtinebat, pecunia, auxilijsq; tulit. Qui tranquillitatis, atque otij studio potentiam principum in Italia exæquatã volebat, nec pontificis sibi ex mutata quadam æmulatione, & fratris Iuliani in cardinalatus petitione repulsa parum amici, vires

nimio plus crescere patiebatur, vnde aduersarium se libidini eius, moderatæque cupiditati semper ostendit. Pontifici ita irritato, insignem aliam contumeliam adiunxit. Totis enim viribus operam dedit, ne pontifex Imolam Flaminiæ vrbem, quam Forum Cornelij vocant, emeret, quam princeps egestate coactus venalem proposuerat, eiusdem Regulo per amicos mensarios magna pecunia subleuato. Ita vt iam Laurentio cum pontifice apertæ simultates intercedere viderentur. Quæ res Mediceis, vt post dicam pæne exitio fuit. Dum hæc in Italia geruntur Scodra quod nunc Scutarum vocant, ditionis Venetæ oppidum à Turcis oppugnabatur, quod Xystus commeatu & pecunia iuuit, ne Turca munitissima recepta arce ea ad occupandum Epirum, & deinceps Illyricum vteretur. Simultas interea inter Xystum & Mediceos adeo creuerat, vt pontifex ab aduersa Mediceorum factione cuius princeps Franciscus Patius nobilis Trapezita erat sollicitatus, clam egerit, vt conspiratione facta fratribusque Mediceis Laurentio & Iuliano interfectis, resp. sui ipsius arbitrio constitueretur. Xystus tamen ne tam atrox scelestumque consilium sanctis auribus admisisse videretur, rem totam occultè tractandam, perficiendamque Hieronymo Riario demandauit, egitque cum Ferdinando Arragonio, vt Alfonsus eius filius cum exercitu in Etruriam mitteretur, ea spe vt sublatis aut eiectis Mediceis Florentinos sibi eo beneficio obstringeret, quorum postea opera subnixus maiore cum auctoritate pontificatus dignitatem tueretur. Totum igitur negotium Hieronymi nomine datum est Ioanni Baptistæ Montesicco qui erat & Hieronymo, fidus manu ac ingenio promptus. Florentiæ verò conspiratorum capita fuere Barptolemæus Saluiatus archiepiscopus Pisanus, Laurentio ob priuatam veterem simultatem offensus, Franciscus Pactius, & Iacobus Poggius Poggij oratoris clarissimi filius. Atque vt rem tutius aggrederentur, Florentiam mittitur Raphaël Riarius cardinalis S. Georgij Hieronymi sororis filius adolescens, qui tum in gymnasio Pisano commorabatur, vt si qui dubij ac timidiores forent, eius præsentia & auctoritate, maiore fiducia ad maturandam cædem inducerentur. Coniuratione igitur inita in quam plures nomina dederant, ad vj. Kal. Maij die Solis in augustissimo diuæ Reparatæ templo conspirati, Mediceos fratres sacris mysterijs assistentes adoriuntur. Ibi Iuliano interfecto dum Laurentius leui vulnere saucius in sacrarium ab æditius incolumis, coniuratis ianua prohibitis, receptus esset, archiepiscopus Pisanus, & Iacobus Poggius curiam occupare tentarunt. Tam immanis sceleris rumore per vrbem delato, quum Laurentium seruatum esse cognitum esset, impetu in coniuratos à ciuibus & magistratibus Mediceæ factionis studiosis facto, Pisanus archiepiscopus, & Iacobus Poggius capti statim cum omnibus comitibus, e fenestris suspensi laqueis præcipitantur, Antonius Volaterranus & Stephanus sacerdos qui Laurentium aggressi fuerant, Franciscus Pactius coniurationis princeps, qui Iulianum occiderat omnesque eorum affines, satellites, & qui aliquam eis operam tanto in scelere nauassent laqueis strangulati eundem vitæ exitum habuerunt. Nil eo spectaculo atrocius fuisse memoratur, Montesicco demum à quo quæstionibus habitis totius coniurationis series extorta est, interfecto, cardinalis qui ad aram maximam primo rumore confugerat, Laurentij precibus vix seruatus, & in custodia aliquandiu detentus, non longè post eius innocentia cognita in pontificis gratiam est dimissus. Hac re irritatus Xystus, quod sacrato viro & archiepiscopo ita fœdè interfecto cardinalem quoque captiuum fecissent, Hieronymo instigante grauissimum Florentinis, sacris omnibus interdictis, bellum intulit. Ecclesiastici exercitus imperator dux Vrbini Fridericus lectus, qui in Flaminiæ finibus arma parabat, pro rege verò Ferdinando pontifici fœdere coniuncto aderat iam cum exercitu Alfonsus filius Calabriæ dux. Florentini eo bello Gallorum regem, Venetos, Mediolanensium. Mantuanorum, & Ferrariensium principes fautores habuere. Quod aliquot cladibus vtrinque acceptis, oppidisque nonnullis à duce expugnatis. Laurentij postremo Medicis diligentia & studio, nulla re insigni in eo gesta finitum est. Is ad regem Neapolim profectus, eius animum prudentia, auctoritate, & disertissimis rationibus adeo expugnauit, vt pacem ab eo & fœdus haud iniquis conditionibus Florentiam reportarit, in quo aperte illud adiectum erat, vt Arragonij & Florentini si bellum alicunde ingrueret, certa collata pecunia, mutuis auxilijs iuuarentur. Initi eius fœderis fama Xysti papæ animum grauissime perculit: & haud dubie primo quoque tempore res nouas moliturus esse videbatur, nisi eius consilia repentinis Turcarum aduentus discussisset. Qui Hydrunte in Salentinis vi capta, Italiam omnem incredibili terrore compleuerant. Tum Xystus Turcico tumultu exterritus, pacem cum Florentinis fecit, & mulctæ nomine quindecim triremes ijs ad bellum Turcicum imperauit. Illud memoraru dignum, quod Florentino bello ardente, quum ab aduersariorum legatis Xystus papa huius controuersiæ, quæ iniusta videbatur, occasione ad concilium citatus fuisset, ipse ingenti animo, summaque constantia respondisse fertur: Se concilium quidem libenter admissurum, vbi speraret se omnium illorum principum, criminibus patefactis, res plurimas ecclesiæ ablatas, ab ijs repetiturum. Vnde qui illum metu expugnare sperabant, ab eodem perterriti alia perfugia quæsiêre. Per hæc tempora Cypri regibus patre & filiolo mortuis, Veneti

Veneti insulam, quod regis nouissimè defuncti mater Veneta è gente patricia Cornelia hæres esset, ne in Turcarum potestatem veniret, occuparunt. Oppugnabat eodem tempore Rhodum maximis viribus Mahometes ille, qui Constantinopolim ceperat. Verùm eam acriter Petro Daubuson magno magistro tuente, re infecta discedere coactus est, & furorẽ suum in Italiam conuertit vbi Hydrunte (vt dixi) capta quum Italiæ omni minitaretur repentino morbo oppressus, & suos in Italia fortissime repugnantes destituit, & Christianorum principum animos longe maximo metu liberauit. Cuius mortis & receptæ Hydruntis nuntio confirmatus pontifex, qui iam de relinquenda Italia cogitauerat, Venetis fauere cœpit, qui Herculi Estensi Ferrariensium duci bellum atrox maxime repẽtinum intulerant. Xystus porro cum Venetis fœdus inierat, vt ex Herculis calamitate, si victores Veneti euasissent Hieronymi Riarij potentiam amplificaret. Herculi adfuere Ferdinandus rex socer; Florentini, & Ludouicus Sfortia, qui tutor pueri principis Insubrum imperio potiebatur. Hi communicatis concilijs Fridericum Vrbinatium ducem, exercitus imperatorem creatum, in agro Ferrariensi Venetis opponunt. Alfonsum regis filium in agrum Romanum cum valido exercitu maturare iubent. Pontifex exercitus sui ducem Robertum Malatestam Sigismundi filium crearat, quem venienti Alfonso obiecit. Is ad Latinam vsque portam infesto cum exercitu veniens magno Vrbi terrori fuerat, nihil sese propterea animo demittente pontifice, fortiterque armis rem gerente. Signis ad Campũ Mortuum in agro Veliterno collatis Alfonsi numerosior exercitus, Roberti virtute à pauciori milite superatus, capti proceres omnes, & Romam adducti sunt. Dux ipse Antium vsque fugiens Neapolim trepidus se recepit. Verum Robertus cuius virtute tanta victoria parta erat triduo post celeriter extinctus suspicionem suscepti veneni reliquit. Iisdem diebus ipse etiam Fredericus Vrbinas qui Venetis oppositus bellum pro duce Ferrariæ gerebat, in castris ad Stellatam, Guidone Vbaldo filio superstite moritur. Pace paulo post inter pontificem & regem facta, captiui omnes in pugna ad Campum mortuum remissi, & cardinales Columna Sabellusque quos belli initio sibi tanquam regis fautores suspectos in Hadriani molem pontifex coniecerat, dimissi. Columnenses quoque qui regi fœdere coniuncti, illum intra oppida sua susceptum commeatu adiuuerant, sibique multis illatis incommodis vbique aduersati fuerant, primum quidẽ venia donauit, deinde grauiter bello persecutus est, quum Laurentius protonotarius ex ea familia rursus contumax nimium videretur, quem tumultuantem Romæ in domo sua armis cohorteque pontificia tum Vrsinorum auxilio expugnatum captumque breui tempore post in arce securi percuti iussit. Eorũ insuper iam omnia ferè oppida ceperat, quum medio ardore belli fato functus est. Dum bellum cum Columnensibus Xystus gereret, fœderatorum principum precibus sollicitatus, qui Venetum imperium Herculè ferè oppresso crescere ægrè ferebant, à Venetorum societate auulsus, fœdus cum cæteris Italiæ principibus aduersus Venetos percussit eosque monuit, vt à Ferrariensi agro penitus abstinerent, illos autem non solum non obtemperantes, sed quanto maximo studio atque apparatu fieri posset, bellum instaurantes, sacris interdixit. Conuenere tum totius Italiæ principes apud Cremonam, vt de bello consultarent. Cõmuniique omnium sententia Venetorum furori, vt obuiam iretur decretum. Igitur magna vi ac ingentibus copijs bellum subinde redintegratum est, quo nullũ grauius ac periculosius antea Veneti gesserant. Iamque Alfonsi ducis Calabriæ ductu fractæ eorum vires videbantur, nisi Ludouicus Sfortia à socijs discedens, victis iam planeque perdomitis præter omnium sententiam, æquissimam pacem inuito etiam Xysto, attulisset. Tot itaque prœliorum & bellorum sumptibus pontifex exhaustus, quum magna pecuniæ vi indigeret, noua collegia primus omnium Romanorum pontificum, quæ venirent, excogitauit. Dato itaque negocio Sinolfo de Castro octerio protonotario viro solerti, & industrio Breuiatores minoris præsidentiæ restituit, à Pio creatos, & ab eius successore Paulo II. sublatos, quorum loca quingentis: postea sollicitatores, quorum trecentis veniere. Deinde certos adstipulatores sine quibus nullæ possent confici tabulæ, lanicerorum quoque Stradiotarum, & Mamaluchorum officia induxit. Ex quibus Mamaluchos & adstipulatores, qui ei successit Innocentius VIII. abrogauit. Postremo apostolici fisci nouẽ notarios constituit, quibus redditus vnius assignauit, qui antea cunctis præerat. Atque hac ratione Romanæ aulæ libertas in compedes quasi coniecta omni industrij ac laboriosi ingenij diligẽtia sublata, quum non nisi pecunia hæc munera parentur, quæ antea gratuito doctis & probis viris tribui solebãt. Primus etiam vendidit officia procuratoris Cameræ notariatus apostolici, protonotariatus Capitolij, notariatus Gymnasij, metiẽdi salis, & camerariatus vrbis. Vectigalia noua inuenit vetera auxit. Plures à sacratis hominibus decimas nõ sine maxima auaritiæ nota exegit. Sed hæc seu temporũ necessitati, seu verius proximis ac ministris eius tribuẽda existimo, præsertim quũ nemo ad eã diẽ pontificũ, nec animo ad munificentiã liberalitatẽque propẽsior, nec in dãdo hilarior, nec in promerẽdis hominibus prõptior fuisse memoratur. Miseros enim atque à Turcis, vel alias ob calamitates auitis sedibus, & imperijs eiectos Andream Palæologum Peloponnensi, & Leonardum Toccum Epiri despotas, honestis sumptibus aluit.

 Sophia

Sophiæ Thomæ Palæologi filiæ Ruthenorum duci in matrimonium collocatæ, præter alia munera, dotis nomine sex millia aureorum donauit, Carolettam Cypri, & N. Bosſinæ reginas regnis fortuniſque omnibus ſpoliatas, & ad ſe ſupplices confugientes, benigne ſuſcepit, ſuaque munificentia ſubleuauit. Chriſternum virum religioſiſsimum Daniæ, Suetiæ, Noruegiæ, & Gotthorum, ac N. Boſsinæ & Valachiæ annis grauem & ſenio confectum reges, item N. Saxonum, & Alfonſum Calabriæ duces, voti cauſa ad limina Apoſtolorum, & ad ſe ſalutandum mira cum deuotione venientes, magnificentiſsimis ſumptibus in Palatinis ædibus excepit. Idem Ferdinando Arragonio Neapolitanorum regi, ad Iobileum cum magno comitatu venienti, regio apparatu officia omnia præſtitit, & annuũ cenſum quem eccleſiæ Romanæ debitum pendebat, equo tantùm falerato tributi nomine retento eidem remiſit: eius filiam Leonoram per Vrbem ad maritũ Ferrariæ ducem tranſeuntem pompa & donis regijs proſecutus eſt. Et vt à profanis ad ſacra tranſeam, B. Bonauenturam ordinis ſui olim Cardinalem virum doctiſsimum, & miraculis clarum inter diuos retulit. Multas veteribus ſolennitates adiunxit, vt conceptionis, & oblationis beatiſsimæ Virginis Deiparæ, ſanctorum Annæ, Ioſephi & Franciſci, quas in eccleſia celebrari iuſsit. Priuilegia à pontificibus, qui ante eum fuerunt, iure quattuor mendicantiũ ordinibus conceſſa, quieti eccleſiæ & communi ſaluti conſulens, ampliſsimis diplomatibus confirmauit, & auxit. Pro quibus rebus quantopere dilectus ſit facilè ſuſpicari poſſumus, præſertim quum in operibus publicis conſtruendis, vel reparandis æque maximus fuerit. Nam Vrbem ante omnia à ſitu & cœno vindicauit, vijs Vrbis primum munitis, & lateribus ſtratis, porticibuſque & mœnianis diſiectis, quæ vias deformes, & inconcinnas redditas obſcurabant. Cui rei vicorum magiſtros, ac curatores ab ſe inſtitutos præfecit. Quum verò annus Iobileus inſtaret, quem ex quinquageſimo ad XXV. contraxit, primuſque anno ſalutis MCDLXXV. celebrauit, animum ad religioſa loca, & peregrinæ multitudini ad Vrbem venturæ oportuna inſtauranda adijciens, in primis pontem veterem Ianiculenſem iam diu ante diſiectũ quem ruptum meritò ciues appellabant, publicæ, commoditati, & decori, à fundamentis magna cura & impenſa ex Tiburtino lapide reſtituit, ſuoque de nomine Xyſtũ vocari iuſsit, opus ſane omni antiquo principe dignum. Xenodochium S. Spiritus abſoletum ac ſordidum & vetuſtare pæne collapſum totum vſque ad ſolum diſiecit, & pulcherrimis ædificijs in meliorem ſplendidioremque formam ampliauit. Quumque puellos expoſitos, puellaſque ad pedes ſuos cum nutricibus proſtratos vidiſſet, locum habitandi ijs aſsignauit, mandauitque puellas nubiles maritis cum honeſta dote locari, nonnullas verò religioſiores infirmorum ſeruitio perpetuo dicauit. Nobilium quoque calamitate, & ægritudine motus ſeorſum à promiſcua plebe loca idonea decenterque ornata, his attribuit. Religione deinde & ſingulari pietate inflammatus, qua ſemper beatam Virginem proſecutus eſt, nobilem ædem cum ampliſsimo cœnobio S. Mariæ de populo ordinis Auguſtianorum à fundamentis erexit. Templum S. Mariæ de pace cum monaſterij parte canonicis regularibus S. Auguſtini ex congregatione Friſonaria Laterano pulſis media vrbe de nouo ædificauit. Nam Oliuerius Carafa cardinalis Neapolitanus monaſterium ipſum poſtea totum à fundamentis extruxit. Diui Petri in Vaticano Baſilicam ante repurgatam marmoreis & vitreis feneſtris templo accommodatis, dilucidiorem reddidit, & ruinam ſiniſtro latere minantem, additis lateritijs repagulis confirmauit. Baſilicæ quoque Conſtantinianæ repurgatæ & in auguſtiorem formam redactæ latera ſtrauit. Palatium vetus Lateranenſe ruinoſum reſarciuit. Multas per vrbem ſacras ædes vetuſtate labefactas, in his SS. Apoſtolorũ abſidam, S. Petri ad Vincula, S. Suſannæ, S. Vitalis, SS. Nerei & Archilei, S. Balbinæ, SS. Quirici & Iulitæ, S. Viti in marcello, S. Saluatoris trans Tiberim, & alias multas ſua impenſa, vt ex eius inſignibus, & elogijs liquet, refecit. Muros vrbis multis locis temporum iniuria collapſos inſtaurauit. Vtilitati vrbanæ conſulens ductus aquæ Virginis pæne confractos, elimatos perpetuo fornice à monte Pincio ad Triuij fontem cum aqua perduxit. Cloacas vrbis, qua ſordes in Tiberim vehuntur, repurgatas firmauit. M. Aurelij ſtatuam æneam equeſtrem humili & ſordido locoiacentem, in area Lateranenſi auguſtiore loco expoſuit. Ædes pontificias in Vaticano ampliſsimis porticibus deductis, renouauit; Prætorianis excubitoribus, qui põtificis corporis & palatij cuſtodiæ, ab eo primũ lecti ſunt, magiſtratibus inſuper & munera obeũtibus, loca quibus commode habitarent condidit, qui antea præter dignitatẽ in cellis pænè penuarijs, ſitu ſqualentibus agitarent. Bibliothecam Palatinam in Vaticano toto terrarum orbe celebrem Palatina præfecto, aduectiſque ex omni Europa libris conſtruxit, certoſque prouentus, vnde cuſtodes, & liberarij Græci, Latini & Hebraici menſtrua ſalaria quibus ali poſſent, haberent, librique emerentur aſsignauit. opus omniũ præclariſsimum, & pontifice maximo dignum. Nec his contentus reliquos patres ſæpe hortatus eſt, vt exemplo ſuo pro facultate quiſque monumentis vel nouis, vel reſtitutis vrbẽ exornarẽt. Vnde multa à multis extructa ſunt vel adornata, quemadmodum à Guillelmo Euſtouteuilla epiſcopo cardinale Oſtienſe, & camerario nobiliſsimum templũ cum Monaſterio S. Auguſtini cuius ordinis protector erat, & propinquum iuxta S. Apollonarem palatium; Baſilica verò

S. Ma-

S. Mariæ maioris in exquilijs ductis leua dextraque fornicibus, item ostia cum arce ab eodem restituta sunt. Sed & cardinalis Agriensis ecclesiam SS. Sergij & Bacchi cui præerat ruinæ proximam refecit. Raphaël Riarius luculentissimas apud S. Laurentium in Damaso ædes tum inchoauit, ab alijs vero complura & egregia palatia fabricata ita vt vere vrbem ex Lutea Lateritiam, se reliquisse dicere iure posset, quemadmodum Augustum olim dixisse accepimus se ex Lateritia marmoream. Merito igitur versus hi simulacro eius in Palatina Bibliotheca adscripti sunt.

> Templa, Domum expositis, vicos, fora, mœnia, pontes,
> Virginiam Triuij quod repararis aquam
> Prisca licet nautis statuas dare commoda portus,
> Et Vaticanum cingere Xyste iugum.
> Plus tamen vrbs debet, nam quæ squalore latebat
> Cernitur in celebri Bibliotheca loco.

Eius porro pontificatus fuit aliquot publicis calamitatibus insignis, in his maximæ & frequentes tempestates, fulgura, terræmotus, Solis lunæque defectus, bis Tiberis alueum egressus vrbem totam inundauit, bella tota Italia exarsere, cometes pluries visus, magna in Vrbe annonæ & perpetua caritas, intestinæ tota ditione ecclesiastica, & præsertim Tuderti Gabriele Catelano Guelphæ factionis principe in vrbe interfecto, item inter Vrsinos & Columnenses discordiæ, & cædes. Illud quoque non negligendum quod eo pontifice mercatus qui ante sub Capitolio fieri consueuerat, auctore cardinale Rothomagense Camerario, tum primũ in circo Agonali iiij. nonas Septẽb. die Mercurij. anno ∞ CDLXXVII. factus. Nihil enim vnquam Xystus quod publico vrbis decori, & commoditati esse censeret, quin perficeret destitit. Rem Romanam sedisque Apostolicæ dignitatem, ita in trepidè & egregiè tuebatur, & non facilè cuiquam quamuis maximo principi esset, ei aliquid molestiæ impune inferre. Quod quũ in his quæ supra dixi, tum in nouissimo ostendit bello quod cum Venetis & Genuensibus socijs contra Herculem Estensem Ferdinandi Arragonij, Ludouici Sfortiæ, & Florentinorum præsidijs fultum, deinde contra Venetos pro eodem duce gessit. In quo Venetis iam contusis, & aliquot prœlijs fractis, quum pacem à socijs auctore Ludouico Sfortia præter eius voluntatem, immo se neglecto, & inscio, datam conspexisset, animi dolore, podagra insuper aggrauante, qua in vltimis annis maximè laborabat in quintum diem in Vaticano palatio expirauit, noctis hora inter quartã & quintam, cui Idus Augusti illuxerunt, anno salutis ∞ CDLXXXIIII. ætatis lxx. die xxij. pontificatus verò supra diem quartum anno xiij. Cadauer in Basilica S. Petri ære monumento conditum, quod in Sacello ab se extructo, Iulianus cardinalis S. Petri ad Vincula fratris filius structuræ elegantia inter cætera vrbis ornamenta in primis conspicuum ante aram maximam faciundum curauit. Vacauit tum sedes Romana dies xvj.

INNOCENTIVS PAPA VIII.

INnocentij Papæ VIII. maiores ex nobili Græcia ortos ante quadringentos annos Genuensium rebus maximè florentibus, Neapoli, & Genuæ vrbibus Italiæ Clarissimis consedisse constat. Cuius migrationis causas in re adeo obscura, & vetusta, haud satis exploratas habeo. Neapoli Tomacellorũ nomen incertum quo casu adepti, inter primarias eius ciuitatis familias locum tenuere. Quanquam sint qui prodant Tomacellorum nomen à gentis in ea vrbe principe Tomacello viro egregio manasse: cuius posteri, vetusto familiæ nomine relicto, eius qui primus Neapolim accessit prænomen pro familiæ gentilicio nomine vsurparunt, qui frequentissimus per ea tẽpora mos fuit, id quod multis facilè confirmari posset exemplis. Ex hac gente Bonifacius IX. Romanus Pontifex ingentis animi, & spiritus vir, cuius maxime memorabilis extitit pontificatus origenem duxit, qui annos xiiij. in summo sacerdotio, ante centum lxx. annos vixit, cuius res gestas in meo de Pontificibus libro accuratè descripsi. Eadem verò gens, quæ Genuam migrauit auito nomine retento, Cybo Græca voce, ex gentilicij clypei insignibus appellati sunt. Est enim in eo rutilo colore decorato trãsuersa fascia pluribus quadratis cæruleo atque albo colore alternis æquisq; spacijs cõfecta, quę Cybi Latine, Grecè verò χύβοι vocãtur. Hæc insignia vtriq; gẽti cõmunia sunt. Cæterũ crux rubra, in superficie argentea, quę Genuensiũ publicũ insigne est, familiæ Cybo clypeis adiũcta, super neq; collocata, cuius stirpis propriũ decus est, rebus egregie pro patria gestis, vt infra dicam, publice partum. Huius familiæ homines ab eo vsque tempore, quum florente Latinorum primum, deinde Palæologorum Constantinopoli imperio oppidum Pera, quod prope Byzantium situm est, Genuenses obtinebant, omnibus honoribus, qui in libera ciuitate maximi, atque amplissimi existimantur gestis in nobilium ordine, cuius partes tuendas susceperunt, clari insignesque fuere: plures verò ex hac genere stirpes Genuæ manasse, quæ nunc in ea ciuitate inter nobiles relatæ sunt, oratores ipsius Reip. ad Innocentium Papam VIII. more maiorum initio eius pontificatus missi, publicè testati sunt.

Pont. 225.

Quorum adhuc extat oratio. Vniuersi generis honores exequi, quia longum esset, familiæ huius tantum breuiter percurram. Ante annos trecentos supra quadraginta Honorio III. Pontifice maximo Fredericus Cybo summo Sauonensium sacerdotio præfectus insigne religionis, & sanctitatis specimen dedit. Vigesimo anno post Lanfrancus Cybo inter eos, qui nobilitatis suffragijs adlecti Remp. obtinebant summum in ciuitate magistratum, qui consulatus dicebatur, gessit, vir belli pacisq; artibus instructissimus, Guillelmus Cybo, qui paulò pòst hæc tempora equestri dignitate, quæ tum eximia erat, à Frederico ij. Imperatore ornatus enituit, nobilem in primis Legationem pro difficillimis Reip. negotijs ad Clementem IIII. Pontificem maximum obijsse fertur: cui in ea Legatione egregie de suis ciuibus merito, crux rubra, de qua supra dixi, publicè donata est: quæ gentilicijs Clypeis addita præclarum summæ laudis testimonium præbet. Sextodecimo post hunc anno, quo tempore Pisani cum Genuensibus difficili, & periculoso bello decertabant, Mutuis Cybo trireme priuatis sumptibus comparata, prope Calarim Sardiniæ vrbem ex prouocatione cum rostrata Pisana congressus, egregiam de hostibus victoriam est consecutus. Post hos circa annum Christi ∞ CCXC. Princiualles Cybo vt ex priuatorum hominum annalibus, qui seorsum diligentissimè conseruantur, intelligitur, cum principibus nobilitatis aduersus plebem coniurauit, quum nobiles omnem Reip. administrationē in se transferre, paucorum aliquot nobilitatis studiosorum conspiratione, mitterentur. Hos omnes virtute, prudentia, consilio, & animi magnitudine superauit, qui quinquagesimo ferè anno post vixit Daniel Cybo, qui aduersus Afros, tam suis quàm communibus Patriæ auspicijs magnas res gessit, gratiaque & auctoritate plurimum inter suos ciues excelluit; cuius filia in matrimonium collocata est Luciano Grimaldo in nobilitatis ordine primario, ac tum Domino portus Herculis Mœneci. Horum ferè omnium meminit Augustinus Iustinianus, qui Italica lingua Genuensium annales conscripsit. Innocentij postremo pater Aaron Cybo equestris ordinis vir, rerumque gestarum gloria clarissimus in ciuitate sua diu vixit: eius enim forti, fidelique opera, vt libro vij. de rebus gestis Alfonsi tradit Barptolemæus Facius, Primum Renatus, deinde bello Neapolitano perfecto Alfonsus rex victor multis maximisque in rebus postea est vsus. Nam quum per belli tempora, quo de iure regni Neapolitani Alfonsus, & Renatus reges decertabant, Genuenses duce ipso Aaron viro forti ad DCCC. sagittarios Renato misissent, & Adegauensis factionis dux Renato regi egregiè operam nauasset, præesse Neapolitanis iussus, ita illos pro rege abstinenter, & summa cum integritate iure dicundo sibi deuinxit, vt parta victoria Alfonsus illum Neapolitanorum precibus adductus, & in gratiam receperit, & pro regem eundem ijs esse iusserit, ita ille. Romæ quoque Callisto III. Pontifice maximo præfectus iuri dicendo, quem senatorem vocant, creatus, id munus summa cū laude gessit, eius adhuc in palatio capitolino cum elogio insignia extant. Aaronis filius Ioannes Baptista anno salutis ∞ CDXXXII. natus forma egregia animoque liberali, diu inter Alfonsi regis ministros fuit, quo mortuo in Ferdinandi quoque filij familia aliquandiu vixit; inde Romam veniens longo tempore in contubernio Philippi Calandrini cardinalis Bononiensis, qui Nicolai papæ V. frater fuit commoratus est: cuius etiam magnificas ædes proximè S. Laurentium in Lucina post eius obitum iam Cardinalis creatus obtinuit. Episcopus deinde Sauonensis à Paulo II. postea Melfitensis à Xysto IIII. & datarius, demum nonis Maij anno ∞ CDLXXIII. cum alijs VII. presbyter cardinalis tituli S. Balbinæ primum, mox S. Cæciliæ secunda patrum lectione dictus est, tam patriæ studio, quàm fauore Iuliani cardinalis S. Petri ad vincula pontificis fratris filij, æmulatione Petri Riarij cardinalis S. Xysti, cuius precibus dicebarur Stephanum Nardinum Mediolanensem, illo tempore eandem dignitatem consecutum fuisse, ne plus hic, quam ille auctoritate apud pontificem valere diceretur. Sed profecto magis ei profuit anteactæ vitæ constans & cōmendata opinio, quam vel patriæ charitas, vel alicuius studium. Pontifici enim Xysto ob morum incredibilem suauitatem, & summam probitatem vehementer gratus fuit, vulgo quidem charissimus ob humanitatem, qua omnibus ita præstitit, vt infimæ sortis quoque homines amplecti, & ijs benigne omnia polliceri consueuerit. In cardinalatu Vrbi primū absente Xysto difficillimis temporibus, & pestilentia in vrbe grassante præfuit, deinde in Germaniam legatus designatus est, vt Cæsarem Fredericum iij. & Matthiam Coruinum Hungariæ regem multis iam annis exitiabili bello decertantes conciliaret, atque conuentui Nurimbergensi proxima quadragesima indicto, pontificis nomine interesset: ei enim muneri ob integritatem maximè idoneus visus est, ab omnibusq; eius opera duos principes facile in concordiā reduci posse existimatū, verùm legitimis causis impeditus eo profectus non est. Nouissimè anno salutis ∞ CDLXXIIII. mortuo Xysto quattuor, & viginti patrū votis Iuliano Ruuereo episcopo Ostiēsi, & Roderico Borgia cancellario maxime annitētibus, ex presbytero cardinale tituli S. Laurētij in Lucina iiij. calend. Septēbris hora xiiij. die solis Pōtifex maximus renunciatius in Innocentij IIII. Genuēsis, cuius memoriā sanctè colebat, recordationem Innocentius VIII. appellari voluit. Coronatione verò ad prid. idus Septembris perfecta Pontificatum ingressus eadem qua

priuatus antea semper humanitate & mansuetudine vixit. Cæterum quum omnibus comis & benignus esset, parcus tamen, & minimè liberalis pro suæ gentis gloria, innatam auaritiam scommatibus, & dicterijs velabat. Pacis atque otij studiosissimis omnes Christianos principes frequentibus nuntijs hortabatur, vt mutuis dissentionibus, & bellis compositis, fœderibus iuncti, Turcarum vires toto iam terrarum orbe formidabiles retunderent pontificatus initio Venetos ob bellum cum duce Ferrariæ gestum sacris à Xysto interdictos absoluit. Cum singulis principum Christianorũ & rerum publicarum oratoribus qui ad eum plurimi honoris causa veniebant, de pace, communique cõcordia diligenter agebat, quum enumeraret bellorum incommoda, violari templa, summi Dei cultum intermitti, vrbes diripi, virgines incestari: hæc, & eiusmodi sæpe repetebat. Ad componendas res ecclesiasticas conuersus, quum Romanis sua priuilegia renouasset, vrbem castigandis nefarijs hominibus, bonisque publicis muneribus euehendis, purgauit. Mamaluchorum officium à Xysto factum antiquauit, publicè se adeuntes patientissime audiens: ius seuerissimè à suis magistratibus dici mandauit. Proximo Epiphaniæ festo Leupoldum Austriæ ducem miraculis clarum Friderici imperatoris precibus inter sanctos retulit. Magistrum ordinis Augustiniani Ambrosium Coranum ob veteres simultates in arcem coniecit. Tum calices duo aurei magni ponderis, quos Ludouicus xi. Galliarum, & Ferdinandus Neapolitanorum rex Basilicæ Constantinianæ donauerant, item mitra, quam regnum appellant, quæ S. Siluestri fuisse ferebatur surrepta, nec tanti sceleris auctores vnquãinueniri potuerũt. Quum graui morbo decubuisset proceres Vrsini, Virgilio, & Paulo auctoribus veteribus factionibus suscitatis, arma Columnensibus quorum principes erant, Prosper, & Fabritius intulerunt. Pontificisque, qui conualuerat hortationibus neglectis, intestinis bellis, & seditionibus seinuicem lacerabant, non sine maximo vrbis Latij & finitimarum vrbi regionum damno, & clade. Hi adeo in mutuam perniciem exarserant, vt omnia non nisi cædibus, rapinis, incẽdijs transigerent, bonis Romanorum ciuium vbique direptis, Pontifice frustra reclamante, cui Virginius Vrsinus tunc infensissimus erat, quod se palatij apostolici præfectura Iuliani Cardinalis S. Petri ad Vincula hortatu, priuasset; eo bello insula, Campagnanum Caleria Bracianum, Cæreuetus & aliquot alia Vrsinorum oppida à Columnensibus direpta. Intestinum Romanorum procerum bellum maius externum suscitatum sedauit Ferdinandus Neapolitanorum rex comite Montorij ob quasdã suspiciones securi percusso, Aquilanos Comiti fœdere iunctos, & omnes regni sui proceres cõtra se concitauit, qui ad causam dicendam Neapolim à rege euocati, cum recusarent ipsius iram veriti, Aquilanis, qui regio prætore interfecto, defecerant, adiuncti, Pontificem maximum, & Venetos in ipsorum auxilium euocarunt. Hos Pontifex imperitorũ hominum consilijs impulsus, vt opulentam vrbem ecclesiæ imperio adijceret, fouendos tuendosque suscepit, occasionem eo cupidius amplexus, quod in regem antea non optimè animatus erat, ob annua tributa, quibus ex fœdere adstrictus erat, ecclesiæ non persoluta. Cõpijs igitur non contemnendis comparatis, Prosperoque & Frabritio Columnensibus, & Ioanne Sabello sibi fœdere coniunctis, Vrsinos quoque in suam amicitiam sollicitauit. Qui regi obstricti arma in eum suscipere recusarunt. Venetis insuper in belli societatem accitis totius ecclesiastici exercitus Robertus Sanseuerinas lectus est imperator, vir militari disciplina clarus. Legatus verò Ioannes Michaelius cardinalis, Veronensis creatus. Interim Ferdinandus grauissimis periculis implicitus à Florentinis, & Insubrum duce auxilia postulauit, quæ non modo facile impetrata, sed celeriter transmissa Pontificis rerum bellicarum imperiti consilia perturbarunt. Oderant eum valde Florentini, quòd Lunensi bello Liguribus contra ipsos fauisset. Vrsini, qui aperta vi à Pontifice defecerant, à rege stipendio conducti, in eius castris aduersus Pontificem militabant. Nam regiarum copiarum præfectus eo bello fuit Virginius Vrsinus, qui Columnensium Pontifici militantium acerrimus, & perpetuus hostis erat. Belli initio Aquilani regijs præsidijs omnino pulsis, se Pontifici dedunt. Vrsini regijs copijs aucti Columnensium & vicissim Columnenses à Pontifice adiuti Vrsinorum agros, & oppida igni ferroque vastarunt. Pugnabatur ad Anienis pontes, omniaque suburbana oppida, quæ in Etruria Vrsinæ ditionis erant Arragonijs fauebant. Belli dux Robertus ad vrbis præsidium accitus, eorum impetum sustinens, non satis pro vetere cum fidei, tum virtutis opinione rem gerebat. In vrbe enim moram ac diem trahens aliam atque aliam rem causatus, tertio postquam venerat mense, Nomentanum tantum pontem, qui ab Vrsinis militibus tenebatur, expugnauit. Ibi eius filij Fracassi pila tormento emissa faciem defœdauit. Nomento deinde in in deditionem accepto. Romam inglorius reuertitur, pecunia, argento, multoque commeatu frustra consumptis. Hoc bello in Etruria omni ecclesiasticæ ditionis & præsertim Viterbij tumultuatum est. Pontifex à suis se deceptũ animaduertens, præsertim quum Alfonsus Calabriæ dux copioso cum exercitu Latium, & Etruriam, multis oppidis captis & direptis vexaret, belli temere suscepti, eas postremo pœnas dedit, vt necessariam potius, quàm decoram pacem Ascanij Sfortiæ, Michaelis legati, Senensis, & Cancellarij cardinalium interuentu perferre coactus sit, Ioanne Balues Gallo cardinale Andegauense maximè

contradicente, qui Francorum regem pontifici auxilio propediem affuturum affirmabat. Pacis conditiones fuere, vt rex Romanæ sedi annuum vectigal penderet, regni proceres rebelles seruaret incolumes, vt Pontifex pro arbitrio omnia regni sacerdotia destribueret, vt Aquilanis sua libertas seruaretur, ne Pontifex impedimento esset, si Galli in regnum impetum aliquando facturi essent, vt Vrsini, & in his Virginius, Pontificis arbitrio se totos dederent, & supplices veniam peterent. Rex Hispaniæ, Ludouicus Sfortia, & Laurentius Medices pro rege Ferdinando pacis vates fuere. Eo bello ærario exhausto pontifex Xysti exemplum sequutus, quo pecuniam colligeret, lij. viros instituit, quos plumbatores Bullarum apostolicarum vocauit, eisque certos ecclesiæ prouentus in perpetuũ concessit, ex qua institutione ad xxvj. millia aureorum cepit. Veniere singuli quingentis aureis: eodem exemplo quæstus gratia, xxvj. secretariorum collegium, quorum officia venderentur erexit priore numero aucto; à quibus ad lx. millia aureorum exegit: veniere singula duobus millibus, & quingentis aureis. Ripæ quoque præsidentium officium venale induxit xxx. viris creatis, qui singula officia cc. aureis emerent. Cæterum quum Ferdinandus quæ in pacis fœderibus spopõderat minime præstaret, Petrus Vicetinus episcopus Cæsenas apostolicæ cameræ auditor vir audacissimus, & Iacobus Volaterranus secretarius, ac cubicularius apostolicus vir prudens ad repetendas res à pontifice missi, rebus infectis Romam reuersi sunt, non sine magna pontificis indignatione, qui haud ita multò pòst regem ob non solutum vectigal anathemate notatum, Francorum regis in primis litteris concitatus, Neapolitano regno priuauit, Gallus enim id ad se ex legitima sucessione, & hæreditate pertinere affirmabat. Bello Neapolitano confecto, ad pacis studia conuersus, ciues aliquot Romanos, quorum capita erant Margani, & Sanctacrucij armis feralibus dissidentes, idem Vrsinos, & Columnenses adhuc discordes summa diligentia conciliauit, quum nihil antiquius duceret quàm vrbis quieti, copiæque studere. Vnde toto eius pontificatu, & annonæ maxima vbertas, & vrbs à grassatoribus, latrocinijsque, quibus bello manente maxime obnoxia fuerat, tuta fuit; quum esset in vindicãdis criminibus inexorabilis. Nam & Pij, Pauli, & Xysti edicta contra homicidas & sicarios renouauit, & omnes vrbe ditioneque ecclesiastica eiecit. Duos fratres Francisci Bubali filios, Petrum, & Hieronymum, qui seditiosis omnibus receptaculum erant, ob potentiam diu impunitos, vna die simul capi, & securi percuti mandauit; quanquam cum parente ipsorum longo antea tempore amicitiam contraxisset, Dominicum etiam Viterbiensem, & Franciscum Maldentem nobiles viros & scriptores apostolicos falsarios, omnibus suis reclamantibus, suspendio enectos, medio foro conbussit. In Bucalinum Auximi tyrannum in ciues suos sæuientem, qui vrbe ex priuato occupata ab ecclesia defecerat, copias mouit, & non sine magna strage expugnatum, captiuum ad Ludouicum Sfortiam Insubrum ducem transmisit: cuius præcipue ope id bellum, duce Ioanne Iacobo Triuulcio confecerat. Cum Venetis fœdus renouauit. Quum ante pontificatum aliquot filios suscepisset, duos ex his pontificatui suo superstites magnis honoribus, & opibus euexit. Nam Francisco oppida nonnulla vrbi vicina dedit, Laurentijque Medicis filiam Magdalenam formosissimam puellam matrimonio iunxit: alteram Theodorinam Gerardo Vsumari Genuensi nuptam magnis diuitijs cumulauit. Vna creatione octo cardinales prioribus adiunxit. Laurentium Cybo fratris sui nothum Archiepiscopum Beneuentanum, & arcis præfectum, & Ioannem Medicem Laurentij filium nurus suæ fratrem vix xiij. annum agentem, Ardicinum de la porta, & Antoniotum Palauicinum veteres familiares suos viros honestissimos, Ludouicum Spinay rege Francorum, Franciscum Sanseuerinatem Roberto patre, & Masseum Gerardum Venetis petentibus, item magnum hospitalis Rhodi magistrum fratrem Petrum Daubusson, qui ideo cardinalis creatus fuit, quod eius opera Zizimus Sultanus Mahometis filius, prœlio à fratre Baiasete apud Prusiam Bithiniæ victus in suam potestatem venisset. Is Rhodum quum fugisset ab Insulæ magistro ad Francorum regem mox ab eo ad pontificem missus est, qui Christianis ad concordiam reductis bellum eius opera Turcis inferre meditabatur. Vixit Zizimus toto deinceps Innocentij pontificatu Romæ in Vaticano honesta custodia; ad cuius substentationem frater Baiasetes Constantinopolitanus imperator xl. aureorum millia annuatim dum vixit misit. Pontifex interim ducem Ferrariæ Herculem voti reum Romam venientem splendidè in ædibus Palatinis suscepit. Factum est autem eiusdem Pontificis humanitate, ne dicam segnitia, vt aliquot vrbium ecclesiasticarum proceres superbe se efferentes vrbibus, quibus præerãt occupatis, tyrannidẽ in sua quisque patria constitueret. In his præcipuus fuit Ioannes Bentiuolus Bononiensis regulus. Idem factum est Perusij, Tuderti, Fulginei, Hortisque: quos postea tamen vel ipse, vel qui sequuti sunt pontifices pœnitus extinxere. Innocentius autem ædificandi studiosus, insignes in palatio Vaticano porticus, item villam pontificum vsui, quam Beluedere vocant, extruxit. Fontes media sancti Petri platea fecit, basilicæ Lateranensis absidam ante aram maximam duabus ingentibus Columnis suppositam ædificauit: diaconiam S. Mariæ in via Lata fundamentis construi iussit. Cuius exemplo inflammati patres multas per vrbem substructiones & ipsi aggressi sunt. In his Petrus Gundisaluius de Mendocia

docia dum tectum, & absidam tituli S. Crucis, in Hierusalem repararet, in medio templi pariete pars tituli Crucis CHRISTI triplici lingua exarati inuenta est, ibidem à Placidio Valentiniano Imperatore ante mille annos reclusi. Quo die Ferdinandus, & Helisabeth catholici Hispaniarum reges Granata vrbe expugnata Maurorũ in Hispania vetustissimum imperium funditus exciderunt. Contingit etiam, vt eodem quo titulus CHRISTI inuentus est anno, Baiasetes Turcarum imperator, quo Pontificem fratris captiui causa sibi gratiorem redderet, pro magno munere ferrum hastæ; quod latus Domini perfoderat ad eum mitteret. Quod olim apud ædem S. Andræ Antiochiæ repertum, capta iam ciuitate Boemundus in prœlio corripiens, & quum arcem expugnare non posset, prælatum; eam illico cepit, & hostium multa millia prodigiose deleuit. Id Constantinopolim dono imperatori aduectum, postremo Turca hoc anno pontifici misit, quod aræ ad se conditæ marmoreo tabernaculo conclusum in basilica Vaticana religiosissimè paulò ante obitum suum collocauit. Fuit Innocentius corpore procero, candido & decoro; ingenio culto & à litteris non alieno. Inter officia publica quandoque dormitare videbatur, valetudine non satis prospera. Nam biennio antequam decederet in extasim quandam soporiferam ex morbo incidens horis ferè viginti sine arteriarum motu immobilis fuit. Famaque iam mortis eius quoquo versus perlata, cardinales de ordinandis circa successorem omnibus conuenerant, quum subito magna omniũ admiratione viuus apparuit. Excessit biennio post ex eodem ferè morbo Romæ in Vaticano viij. cal. Augusti hora noctis quinta. Anno salutis ∞ CDXCII. ætatis lx. Pontificatus verò vij. mense x. die xxvij. Cadauer in basilica S. Petri sepultum æreo monumento, iuxta aram ab eo designatam, in qua ferrum hastæ, de qua paulò ante dixi, condi iusserat. Vacauit tum sedes dies xvj.

ALEXANDER PAPA VI.

ALexander papa VI. Rodericus antea vocatus, ex nobili familia Lenzolia Valentiæ in Hispania originem duxit. Patrem habuit Iofredum equitem prædiuitem, matrem verò Callisti Papæ III. sororem. Qui quáquam gente Lenzolia ortus esset. Boriæ tamen, vel Borgiæ nomen, quo cum gentilicijs insignibus ab auúculo donatus fuerat, auito relicto, vsque ad obitum retinuit. Ipse adhuc adolescens ab eodem pontifice Archiepiscopus Valentinus primum designatus est, deinde xj. Kal. Octobris anno ∞ CDLVI. diaconus Cardinalis sancti Nicolai in carcere Tulliano, & sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cancellarius creatus. A Xysto verò IIII. Episcopus Cardinalis Albanus, & paulò post Portuensis factus; multas tam sub eo, quam sub alijs pontificibus, & maximas legationes obiuit; & præcipue Hispaniam Xysti pontificatus initio. Is eò legatus est, vt reges Lusitaniæ & Arragonum ad bellum pro regni Castellæ possessione pronos, impellerent. Qui rebus parum ex animo confectis, quum in Italiam triremibus Venetorum rediret, valida oborta tempestate, omni pæne supellectile amissa parum abfuit quin in littore Pisano mari obrueretur. Altera enim triremis, qua multi ex suis vehebátur, perpetua nocte, & magna parte diei fluctib⁹ quassata, tandem vndis submersa est, in qua ad centum & octuaginta homines periere, in his Episcopi tres, & aliquot Cæsarei pontificijque iuris periti. Mortuo Innocentio VIII. in eius locum Romæ, in Vaticano duorũ & viginti cardinalium suffragijs anno salutis ∞ CDXCII. iij. idus Augusti, pontifex maximus consalutatus, vij. calendas Septembris solemni pompa coronatus est. Nonnullorum autem Cardinalium cæca ambitione & auaritia corruptorum opera, tantam dignitatem dicitur esse assecutus, qui postea in ingrato pontifice perfidiam maximam experti, debitas scelerati studij, venalisque suffragij pœnas dedere. Horum princeps fuit Ascanius Sfortia, emptus proculdubio pro fusissima largitione, vt hic omnium eius ordinis deterrimus, pro optimo pontifex renunciaretur, qui Cancellariæ munus ex ea suffragatione consecutus aliquot annis post exitiabilis amétiæ dignas pœnas luit. Fuere iam aliqui in comitio patres, qui Hispanum occultæ iniquitatis, summeque simulationis hominem, stultissimè pontificem creatum, exitio tandem cunctis futurum non falsi vates denunciarunt. Ex reliquis porro, qui eius pontificatus auctores fuere, aliqui non longè post varijs calamitatibus sunt affecti; partim exilio, partim teterrimo carcere, partim violenta morte damnati. In his duo præcipui fuerunt Iulianus Ostiensis Episcopus, & Raphael Cardinalis sancti Georgij camerarius sanctæ Romanæ Ecclesiæ perpetuo dicennali exilio, spotaneo tamen, multatique quod sibi suspecti essent, alter ob veterem priuatam simultatem, alter ob Riarios pueros sanguinis necessitudine sibi coniúctos Catharina matre capta, Foroliuij & Forocornelij vrbibus vi pulsos. Proceres quoque Romani, quorum Cardinales eum extulerant, alij alia de causa sublati; Baptista Vrsinus qui magnificas eius ædes, & Ioannes Michael qui episcopatum Portuensem cum omni eius supellectile, quæ prætiosissima erat, consecuti fuerant, infeliccem ab eo vitæ exitum tulerunt, quum alter in arce aperta vi, alter veneno clam extincti fuerint. Sed hæc pòst acciderunt. Porro autem

Pont. 233.

tem eius pontificatus initio, rebus Vrbanis intentus, carcerum visitatores instituit, & quattuor iudices creauit, qui de quacunque causa capitali cognoscerent; & die Martis omnibus se adire, & alloqui volentibus, se ipsum exhibuit. Vnde ius in Vrbe seuerissimè dici cœptum. Quo tempore Fridericus Romanorum imperator imperij anno quarto & quinquagesimo, diem clausit extremum, Maximiliano filio Romanorum rege successore relicto. In primo consistorio pontifex Ioannem Borgiam Valentinum sororis filium Archiepiscopum Montisregalis presbyterum Cardinalem titulæ Sanctæ Susannæ creauit, quem mortuo Ferdinando rege Neapolim apostolicæ sedis legatum misit, vt filium eius Alfonsum nouum regem, quo cum affinitatem contraxerat, confirmaret, & sacramento suscepto, coronaret. Quo anno Carolus viij. Francorum rex bellicæ laudis auidissimus adolescens, exitiabili dissidio, singularique dementia Italicorum principum in Italiam euocatus, præter terribiles copias, inuisitato etiam bombardarum apparatu cuncta prosternebat. Petebat ipse Neapolitanum regnum, quod iure hæreditario ad se pertinere affirmabat, impellente Insubrum duce Ludouico Moro, vt Alfonsi regis audacia magna semper appetentis, tanto immisso hoste, frangeretur. Cuius vires veritus pontifex, qui tum cum Arragonijs affinitate fœdereque coniunctus erat, ne quid Italiæ detrimenti terribilis eius aduentus afferret, multas militum cohortes Vrbis præsidio conscripsit, quibus Vrbem, seque à Gallorum armis tueretur. Cum Arragonio, & pontifice fœdus Florentini percusserant. Quorum viribus diffisus papa, Venetos etiam & Regem Hispaniæ Ferdinandum incassum in suam societatem euocarat, qui medij, & spectatores tanti belli esse maluerunt. Carolus per Insubres & Etruscos cuncta prosternēs itinere habito Florentinorum copijs ad Maceram amnem fusis, eo imperata facere coegit. Romā deinde Calēdis Ianuarijs, initio anni ∞CDXCIIII. validissimis cum copijs xx. millium peditum & v. millium equitum ingressus, magnam commeatus copiam, qui exercitus longi itineris incommodis defatigatus, subleuaretur inuenit. Edixerat enim Romanos nil detrimenti passuros si facilis ei Romam tendenti pateret aditus, transitusque, & commeatus abunde suppeditaretur, quæ si negarentur se armis omnia paraturum. Eo igitur Romæ perhumaniter suscepto, milites à tumultu & rapina abstinere iussit, his qui non obtēperauerant supplicio affectis. Pontifex omni consilio speque destitutus, in arcē fugit. Qui nullo tumultu militari audito, cuncta pacata videns securiorq; iam factus, fœdus cū Carolo quanquā inuitus percussit. Rex ab Vrbe discedens, quū Pontificis fidem suspectā haberet, Cæsarem Borgiam Cardinalem Valētinum papæ filium secum obsidem, legationis specie, & Turcarū imperatoris fratrē Zizimū eduxit, vt potitus regno, Zizimi opera contra Turcas vteretur, qui haud longe post Capuæ magna Christianorū iactura dysenteria decessit. Neapolis rex Alfonsus desperatis rebus, quum se omnibus inuisum esse cognosceret, regno filio Ferdinando iuniori tradito, qui in omnium amore erat, trepidus in Siciliam cum regia supellectile nauigio se recepit. Ferdinādus tanto Francorum apparatui impar, continente relicto nauibus apud Ænariam paruam insulam salutem tuebatur. Carolus perpetuo victoriæ cursu, incredibilique celeritate, regno omni, arcibusque potitus omnes Europæ principes tanta victoria attonitos sibique metuētes contra se concitauit. Hi fuere: Pontifex, Cæsar, Rex Hispaniæ Catholicus, Ferdinandus, Dux Ludouicus Sfortia, & Veneti, qui fœdere iuncti pro Italiæ salute, contra Gallos conspirarunt, & xl. millium virorum exercitum communibus impensis instruxerunt, vt regi in Galliam tendenti trāsitum impedirent. Quorum copiæ apud Forum nouum, iuxta Farrum torrentem non longe à Parma, quum Gallos magnis à Neapoli itineribus expedito delectoque exercitu fortes contendentes expectassent, ancipiti dubiaque victoria, & cruento maxime prœlio dimicarunt. Post pugnam Carolus nobilissimo quoque amisso, tandem Astam se recepit. Pugna ad Farrū audita, qua vires Gallicæ fractæ erant, Ferdinandus quæ facile amiserat, fortunæ arridentis fauore, facilius recepit, & Gallorum præsidia omnia propinqui sui Ferdinandi regis Catholici auxilio, sub duce magno Consaluo in deditionē accepit, hostili parte omni extra regni terminos eiecta. cui paulo post sine liberis vita defuncto successit patruus Fridericus, nam & Alfonsus pater paulo ante excesserat. Quo tempore Carolo viij. Francorum Regi mortuo, regnum excepit Ludouicus xij. Aurelianensium dux. Hic cum Regno Neapolitano, Insubrum quoque imperium hæreditatis iure ad se pertinere contendens (quippe cuius auia Valentina fuerat primi Insubrum ducis Ioannis Galeatij filia) contra Ludouicum Sfortiam, & Regem Fridericum cum pontifice, quem varijs officijs sibi deuinxerat. Florentinis, Venetis, & Ferdinando Hispaniæ rege execrabile, ac Italiæ funestum fœdus, his conditionibus percussit. Vt principatu Mediolani acquisito, Cremona Venetis dederetur; & Cæsar Borgia papæ filius, qui sacram purpuram, ducta vxore Carolata de Aliberto regis Nauarræ filia, & Francorum regis propinqua, deposuerat, sociorum auxilio, Æmiliam, Flaminiam, Picenum, & Vmbriam, veteribus dominis eiectis, obtineret; Reges verò Hispaniæ & Francorum regnum Neapolitanum sibi diuiderent. Ingentibus igitur & potentissimis copijs comparatis, Morus paruo labore à Ludouico rege Mediolani imperio exutus, & non longe post, cum fratre Ascanio Cardinale captus, in carcere Gallico obijt.

obijt. Cremona Venetis ex fœdere cessit. Bello deinde in regnum traducto, Fridericus rex consternatus, tantis viribus impar, hostis potius manifesti Ludouici xij. quam regis affinitatis gradu sibi coniuncti Ferdinandi misericordiam experiri voluit. Ad quem supplex profectus, parum ex dignitate, & contumeliosus quam sperabat, ab eo tractatus est. In regni autem diuisione, inter Hispanos Gallosque discordia exorta, Gallis omnibus cæsis, Regnum ad solos Hispanos duce magno Consaluo peruenit. Dum hæc in Italia bella geruntur, Cæsar Borgia papæ filius adhuc cardinalis, quo sibi totius ecclesiasticæ ditionis imperium compararet, regulos omnes aggredi cœpit quum pater omnes suas rationes, & consilia ad id vnum conuertisset vt nothos suos magnis opibus, & potentia extolleret. Vrsini proceres ante omnes bellum sustinuerunt æstate vna, in quo duces fuere Guido Vbaldus Vrbinatium regulus, ac pontificis filius Ioannes vna cum Bernardino lunate legato. Captis aliquot oppidis, res ad Brachiani obsidionem redacta est, quod mulieris viduæ virtute eatenus defensum fuit, donec Carolus Virginij ex illicito concubitu filius, cum parua ac collectitia manu superueniens, totum pæne exercitum duce capto legatoque & pontificis filio vix fuga elapsis, profligauit. Sed pace Vrsinis data, Guido xxx. millibus aureorum se redemit. Hac re prospere non cedente animum ad firmiora præsidia matrimonijs sibi comparanda pontifex adiecit. Itaque Lucretiam filiam, quam ante pontificatum Hispano cuidam in matrimonium dederat, eidem ablatam, Ioanni Sfortiæ Pisaurensi principi primum, deinde abdicatam Alouisio Arragonio Alphonsi regis filio notho, quo demum interfecto Alfonso Estensi Ferrariæ duci, apud quem obijt, locauit. Ex filijs verò natu minimum Gofredum principem Squilatinum fecit, medium Cæsarem Cardinalem maximum natu Ioannem ducem Gandiæ in Hispania creari procurauit. Cui etiam vxorem dedit filiam notham regis Alfonsi. Qui breui tempore quum nocte quadam vagaretur, insidijs Cæsaris Cardinalis fratris interfectus, & in Tiberim proiectus est, quum simul apud matrem Zannociam paulò antea cenassent; conniuente prorsus ad immane patricidij scelus patre pontifice, qui & vim sibi afferri ab efferato filio proculdubio metuebat. Itaque sublato principatus æmulo, armorum studio teneri & contemnere galeri decus cæpit; non enim ob aliam causam fratrem interfecerat, quam vt eo qui ductaret exercitum extincto, ipse in eius locum pontificiarum copiarum dux efficeretur. Post fratris igitur nefariam cædem, se totum à Senatorio ordine, abiecta purpura, sumptoque militari sago auertens, ad arma transtulit. Pontificioque exercitui præfectus Gallis se coniunxit, quorum regis propinquam Carlottam de Albereto, vt dixi, in Vxorem ducens, Oppidum Valentiam dotis nomine, à quo dux Valentinus dictus est, accepit. Ludouici deinde xij. regis auxilio, perpetuoque fœdere, patre adiuuante, maximum sibi in Italia imperium comparauit. Pontifex enim totus in eam incubuerat curam, vt ingentes filio opes, maximique imperij facultates, vel summa cum omnium iniuria pararet. Sfortianis igitur dominatu Insubrum pulsis, & in carcerem coniectis, dum aduersus Arragonios bellum paratur, Cæsar Borgia adiuuante Gallo, immani sæuitia Æmiliam omnem, præter Bononiam, eiectis partimque necatis antiquis dominis in potestatem redegit. Riarijs enim pueris pulsis, & in eorum matre Catherina capta, parumque virili superbia Romam in Triumphum ducta, Forumliuij & Forumcornelij, occupauit. Fauentiam deinde Astore Manfredo regulo necato, Ariminum, & Pisaurum N. Malatesta, & Ioanne Sfortia deiectis, & paratim cædem effugere coactis, cum Senogallia vi cæpit. Eodē victoriæ cursu Guidonem Vbaldum Feltrium Vrbini principatu dolo exutum Mantuam aufugere coëgit. Nam quum vt hospes & amicus à Guidone duce cum exercitu apud Gallium exciperetur, exemplo dato signo, Vrbem corripuit, inde propere Vrbinum inuadi mandat. Guido tam repentino casu consternatus, quum non satis virium ad resistendum haberet, ne in truculentissimi tyranni hostis manus perueniret, nocte sequenti relictis omnibus, paucis comitatus, fuga sibi salutem quæsiuit, In Varanios deinde Camertium regulos vetustissimæ nobilitatis homines conuersus, Iulium Cæsarem, & Venantium, aliosque duos captos, Vrbe occupata, strangulauit; & reliquos passim opibus illustres eodem ambitionis ardore furens, inexorabili crudelitate persequebatur. Vertit postremo eandem sæuitiæ rabiem in finitimos Vrbi regulos; cæpitque à Caitanis vetusta, & nobili familia, qui aliquot in Volscis oppida possidebāt. Iacobo igitur Caitano Honorati filio apostolico protonotario necato, adolescentem vnicum Nicolai filium familiæ superstitem absentem iugulari iussit. Columnensium deinde Gallorum auxilio expulsorum imperium omne inuasit, eosque exules per Apuliam & Siciliam vagari cogebat. Quod reliquum erat quum ad Vrsinos anhelaret, nec satis causæ haberet, occasionem nactus est, quam optanti, cum nemo hominum aptiorem promittere potuisset, ipsa dies vltro attulit. Vrsini enim tantos Cæsaris successus inexhaustamque imperādi cupiditatē conspicati, sibi quanquā amicitia coniunctis, timere cæperunt; ne omnibus iam sublatis, in seipsos etiam crudelissima laniena verteretur. Itaque cum his, qui pari timore tenebantur Perusij consilio facto aduersus Cesarem conspirant. Fuere autem Ioannes Bentiuolus Bononiæ, Ioannes Paulus Balio Perusij, Vitellocius Vitellius Tiferni, Liberoctus Firmi, Paudulfus Petruccius Senæ

Tuscæ

Tuſcæ tyranni Baptiſta Cardinalis, & Paulus Vrſini. Hi collectis copijs, inruptione è veſtigio facta, Vrbino & Camerino receptis, Cæſariſque cohortibus, quæ ſubſidio mittebantur, profligatis, ad alia Æmiliæ oppida repetenda, iter conuertunt. Pontifex tantæ cladis nuntio accepto, mirum in modum commotus, omni ſtudio placare Vrſinos ſibi in primis conabatur, quod facile cunctos ipſorum ſperabat autoritatem ſecuturos. Eos igitur ingentibus pollicitationibus, conditionibusq́;, & magna humanitate delinitos, ſeu potius deceptos, in ſuam ſententiam adduxit. Illi conciliati iam capta reſtituunt, & Senogalliam Cæſari recuperant; quo Paulus & Franciſcus Grauinæ dux Vrſini, Vitellocius, & Liberoctus vna conuenerant. Cæſar qui Forocornelij erat, oportunum vindictæ tempus veniſſe ratus, eò cum Vaſconum cohortibus de improuiſo proficiſcitur. Illi inermes obuiam procedentes, veniam præteritorum petunt, humaniter exceptis, cuſtodiæ clã ne effugere poſſent adhibitæ. Cæſare autem vſque ad Prætorium deducto, cum diſcedere vellent, ſimulatione colloquij militaris in domum perducti, extemplo ianuis clauſis à deſtinatis militibus capti ſunt. Vitellocius & Liberoctus eodem die, alij paulo poſt ſtrangulati, meritas certo iure pœnas pependerũt, quod ſe à ſanguinario nefarioque tyranno ſincere in fidem receptos imprudentiſsimè putarint. Quanquam ea reditus leuitas exitio cunctis futura, ab ingenio Pauli Vrſini largitione promiſsiſque corrupti, Vitellocio fruſtra reclamante, emanaſſe credatur. Tum Peruſia, & Tifernum eiectis Balionibus & Vitellijs pontifici ſe dediderunt. Qui Romæ vbi celeri nuntio noctu captos hos eſſe accepit, Cardinalem Vrſinum, quem multis blanditijs ſpeque ſecurum reddiderat, ſummo mane hortatur, vt ad palatium veniat, fingẽs Columnenſes captis pontibus, prope vrbem adeſſe. Ille credulus cum obtemperaſſet captus eſt, & in Hadriani mole miſer, cum Abbate Vrſinarum partium Alouiſio Liuiani fratre conijcitur. Antiſtes porro Florentinus, Rainaldus è gente Vrſina, & Iacobus Sanctacrucius eadem hora capti, & in palatio cuſtoditi. Sanctacrucius poſtridie vadibus datis, conſentiente Cardinale ad oppida Vrſinorũ pontifici tradenda dimiſſus; ipſe verò Cardinalis paucis diebus poſt veneno iuſſu pontificis epoto, interijt. At Cæſar quum perſequi reliquias coniuratorum ſtatuiſſet, è Senogallia cum xv. millium armatorum exercitu contra Pandulfum Petruccium in agrum Senenſem profectus caſtella nonnulla capit. Senenſes qui ab initio reſiſtere, Pandulfoque omnia promittere, ſtatuiſſent tantis viribus impares, vrbe ad tempus cedere illum maluerunt, quam vnius hominis cauſa Rempulicam periclitari. Quapropter quum is Lucã cum omni familia profectus eſſet, bellum in Senenſes deſijt Ioannes Bentiuolus tantis Cæſaris viribus parumper commotus, ſuſpectis tamen ciuibus, aut pulſis, aut interfectis, ita ſeſe vti ſagax tyrannus munierat, vt eius periculi vexationem pecunia facilè redemerit. Inde Cæſar ad Vrſinorum Oppida reliqua occupanda ſe conuertit, ac Cære vetuſtam gentis arcem loci ſitu & arte munitiſsimam oppugnare aggreſſus, quum ea iamiam potiturus eſſe videretur, cum Iulio Vrſino Cardinalis fratre, qui illam defendebat, pactus eſt, vt tradito caſtello, incolumi ſubſtantia diſcederet. Victor igitur, ne cætera gentis Oppida adoriretur, Gallorum regis litteris reuocatus eſt, qui id Ioanni Iordano Vrſino Virginij filio ſibi militanti præſtiterat. His tantis belli ſumptibus, & Cæſare magnos alente exercitus, regioque luxu liberalitatem paſsim oſtentante, cum pontificij ærarij pecunia minime ſufficeret, Alexander aliorum pontificum exemplo nouum lxxx. ſcriptorum breuium collegium inſtituit quorum loca ſingula D C C L. aureis veniere reliquorum collegiorum emolumenta, quod omnia venditarentur, nihilque pecuniæ negaretur, ab initio vberrima quidem; verum poſtea tenuiora fuere, diuiſa cum Cardinale Rothomagenſe Galliæ Legato rerum omnium facultate. Magnum quoque vectigal ex his, quos vulgus Maranos vocabat, à rege catholico ex Hiſpania pulſos, & ab ſe Romæ magna cum eius regis indignatione ſuſceptos, colligebat. Cardinales multos pretio creauit. Hæc quoque quum ingentibus ſumptibus non ſufficerent, inopiæ metu rapax, atque immani ingenio ſæuus, opulentiſsimum quemque in aula ſacerdotem & in his aliquot Cardinales cæteris ditiores veneno tollendos conſtituit, vt eorum opibus in fiſcum redactis potitus, profuſiſsimè largiretur, inexplebilemq́ue filij cupiditatem expleret, haud dubie in reliquos aulæ ſacerdotijs atque diuitijs inſignes hæreditatis ſpe ſæuiturus, niſi mirabili Dei prouidentia, homo ad Italiæ exitium natus, quum animo adhuc maiora de filio conciperet, diuturnamq́ue ſibi vitam pollicerctur, fatali pincernæ errore ſibi mortem, ſupremam verò Cæſari filio calamitatem peperiſſet hilariorem ſcilicet in cena, dum ad vmbroſum Vaticani ruris fontem venenum bibunt, medicata Falerni vini Lagena, pocillatoris errore commutata, quam dira fraude ad opulentiorum aliquot ſenatorum, qui conuiuio aderant, exitium honoris ſpecie parauiſſet. Cæſar qui dilutius biberat, exquiſitis antidotis, vel ipſo viuente robore veneni vim ſuſtinente, atrociſsimo quidem, ſed non letali morbo correptus eſt, ſic vt magnis ſtipatus copijs dux acer, ſibi vſui eſſe nequierit, & dilabentes copias duoſq́ue veteres hoſtes pauciſsimis diebus pontifices creatos viderit. At pater pontifex iam ſenio grauis quũ non diu veneni vim ferre poſſet, Romæ in Vaticano ad xv. calendas Septembris, anno ſalutis ∞C D I I I. ætatis circiter altero & ſeptuageſimo põtificatus verò xj. die viij. eſt extinctus.

Cuius

Cuius cadauer in sacrario basilicæ Vaticanæ, lateritio & vili monumento sepultum est. Vacauitque tum sedes supra dies tres, mensem vnum. Cæterum in Alexandro (vt suorum temporum scriptor tradit) æquabant vitia virtutes. Inerat namque ingenium, ratio, cogitatio, memoria, diligentia, eloquentia verò quædam naturalis, & ad persuadendum apta, quæ multis exitio fuit, vt nemo rem cautius proponeret, aut acrius defenderet, seu quò desiderabat, impelleret; sese vnum omnium animis accommodando, cum iucundis de remissione, cum seueris de disciplina, cum patribus de republica loquebatur. Aduersarios lenitate ac patientia deuinciebat, nam ijs, qui de numero patrum exulabant, quosue suspectos habuerat, nihil de pristina dignitate detraxit. Gallorum animos contumacissimos ita sedauit, vt amicissimi discederent. In tanta procerum Romanorum clade, quod sane incredibile est, nullum in vrbe tumultum, nulla arma audita, omnia ipse obire, parum in rebus arduis cuiquam fidere. Idem in otio solutissimus, in metu constantissimus, nunquam negotia voluptate omisit, res in multam noctem protrahebat breuissimi somni cibique. Artes liberales si non colebat admirabatur, & iuris præsertim scientiam; salaria doctoribus, stipendia militibus, mercedem operarijs nunquam est differre, nec dum auferre visus; cuius rei gratia exercitum, quem magnum ductore filio nutriebat, obsequentissimum habuit, breuique tempore ac paruo negotio tantum ei imperium comparauit. In annonæ difficultate, quæ bis contigit, aduecta è Sicilia magna vi frumenti ita diligenter vrbi prouiderat, vt plebs nullum fere sentiret incommodum. Hæc igitur animi ornamenta magnis obiuerat vitijs, perfidia plusquam Punica, sæuitia immani, auaritia immensa ac rapacitate, inexhausta parandi filio imperij per fas & nefas libidine. Si quando negocijs non premeretur, omni se iucunditatis generi sine discrimine dedit. Mulieribus maxime addictus ex quibus quattuor filios, & duas filias tulit. Omnium præcipua fuit Vannocia Romana, quam à formæ venustate, & morum illecebris miraque demum fœcunditate, in minori fortuna legitimæ propè vxoris loco habuit. Comedias Plautinas cæteraque ludicra libenter spectauit, frequenterque in Hadriani molem quam propugnaculis, muro, fossaque muniuit, ventitabat, vt palam personatos hilaribus festis, ac per omnes dies celebres, si quid elegantius in hominum genere per viam præteriret, propius aspiceret. In filiæ nuptijs quæ ad virum Ferrariam profectura erat, equestres ludos, & venationem in Vaticano extra ordinem dedit. In vrbe gladiatorum & sicariorum nunquam licentia maior, nunquam populo Romano libertas minor, delatorum ingens numerus, breuissimo maledicto pœna mortis erat. Grassatorum insuper omnia plena, nec noctu tutum per vrbem iter, nec interdiu extra vrbem. Roma gentium profugiũ & asylum, omnibusque sæculis populorum omnium tutissima arx, iam carnificina facta erat, quæ quidem omnia suorum causa, quibus omnia indulserat, permittebat. Quos etiam vt magnis clienteiis subleuaret, dominationis præsidia in eo quoque ijs parauit, vt ad xliij. cardinales varijs lectionibus in his xviij. Hispanos creauerit. Inter hos præcipui fuere Bernardinus Caruaial Hispaniæ regis orator tituli sanctæ crucis, Ioannes Lopes Datarius. Iacobus Serra Arborensis, Franciscus Cusentinus, & Ioannes Salernitanus. Italicorum verò Ioannes Antonius Alexandrinus, Alexander Farnesius, post Paulus III. Ioannes Antonius Triuulcius, Ioannes Baptista Ferrarius, Franciscus Soderinus, Hadrianus Cornetanus, Ioannes Stephanus Ferrerius viri magnæ in aula Palatina auctoritatis & existimationis. Anno ∞ D. Iubileum ex veteri instituto celebrauit, delictorum venia his, qui venire neglexerant, vel minimè poterant perdiplomata concessa.

PIVS PAPA III.

Mortuo Alexandro VI. Cæsar Borgia statim pecunias, & pretiosa quæque corripuit; Vaticanum; quod XII. armatorum millibus tenebat, & Hadriani molem operibus munijt eo consilio, vt patres in eodem loco veteri instituto cogendos ad nouum creandum successorem in sua vota compelleret. At illi ad euitandum periculum in ædem prædicatorum ad Mineruam congregati subito à Cæsarianis, quos Michalettus Corellia Cæsaris ægrotantis dux adducebat, cirumdantur. Fama peruagante captos esse cardinales, direptiones ac cædes tota vrbe fieri, omnes illico pauor inuasit. Tabernis clausis, arma arripiuntur, & transtris, trabibus, canthenisque ferreis viarum exitus obstructi; haud aliter quam si rursus Annibal sub vrbis mœnibus esset, Michalettus quod duram forte prouinciam assumpsisse videretur, paulo post quam venerat discedens, Vrsinorum tantum ædium partem apud Montem Iordanum incendit. Patres interim ad vrbis custodiam peditnm quattuor millibus scriptis, proceres Romanos accersunt, cardinales transalpinos, & vndequaque euocatos, præter consuetudinem expectant. Prosper Columna, qui ad vrbem cum Fabio Vrsino, Pauli à Cæsare strangulati filio venerat; ad Cæsarem à patribus mittitur, rogatum vt ab ea mente desistat. Idem fecerunt Galli Hispanique

Pont. 224.

regum oratores. Quibus obtemperans cum omnibus copijs vrbe ſe deferri lectica iuſsit. Arx verò adhuc ab eius militibus tenebatur, quanquam præfectus Bernardini Caruaialis Gardlnalis S. Crucis opera, ſe patribus obtemperaturum polliceretur. Vaticanum igitur recipitur. Vbi more maiorum nouemdialibus celebratis, tantiſper comitia diſtulerunt, donec Gallorum exercitus, qui tum illac contra Hiſpanos in Campaniam iter habebat, iubente Georgio Ambroſio Cardinale Rothomagenſe, qui ſumma apud Gallos auctoritate erat, mœnibus egrederetur, ne quauis, aut tumultus patribus in comitio occupatis exoriretur. Cardinalibus igitur qui tum ſeptem & triginta erant, conclaue ingreſsis, ſenatus melior pars, quanquam paucißimis innixa ſuffragijs, longe maiorem patrum numerum, tum factionibus, tum Cæſaris imperio ſeruientem, ex longa diuturnaque contentione peruicit, effecitque vt x. Kalend. Octobris omnium eius ordinis optimus Franciſcus Picolhomineus Senenſis S. Euſtachij diaconus cardinalis, ac tum eius ordinis princeps, pontifex maximus omnium ſuffragijs renuntiatus ſit, & Pij III. nomine aſſumpto viij. Idus Octobris coronatus. Huic patria Sena Etruriæ nobiliſsima ciuitas fuit. Ipſe natus erat vij. Idus Maij, anno ſalutis ∞ CDXXXIX. Qui quum Pij papæ II. ſororis Laodomiæ filius fuiſſet, ab auunculo cuius cura à teneris annis omnibus diſciplinis & iuri in primis operam dederat, gentilitijs inſignibus, & Picolhomineorum familiæ nomine donatus, archiepiſcopus Senenſis deſignatus, haud longè poſt abſens iij. nonas Maij anno ∞ CDLX. in ampliſsimorum patrum collegium vix decimumſeptimum annum ingreſſus cooptatus eſt. Varijs porrò legationibus & Germanica præſertim, ſub ſuperioribus pontificibus ſumma cum laude functus, non tam Pij auunculi ſanctiſsimi pontificis memoria, quam ſumma de eo ſpe ab omnibus concepta, tanquam labentem Chriſtianæ pietatis ſtatum vnus confirmare ſua virtute poſſet, ampliſsimum ſacerdotium obtinuit. Ad cuius creationis nuntium, Gæſar, qui ad eam diem Nepet cum copijs ſubſederat cum parte ſuorum Romam venit, patribuſque gratias egit, quod virum optimum Chriſtianæ reipub. præfeciſſent, ipſumque pontificem in primis adorat. Interim Vrſini vindictæ cupidi, Cæſarem in Vaticano agentem cum armatis inuadunt, cæduntur que multi Valentino ſe egregiè tutante. Qui haud longe poſt pontificis iuſſu in Hadriani molem ducitur, vnde nonniſi ex pontificis voluntate ei abire liceret. Pius interim ſenectæ vitijs, & mortifero cruris vlcere vehementer affectus, intra ſextum & vigeſimum pontificatus diem, xv. Kalend. Nouembris, non ſine veneni ſuſpicione Pandulphi Petrucij Senenſis tyranni conſilio vulneri illiti in palatio Vaticano magno bonorum omnium dolore interijt, anno ſalutis ∞ DIII. ætatis lxiiij. menſe quinto, die decimo, cadauer in baſilica Sancti Petri, ſacello Sancti Andreæ prope auunculum Pium II. marmoreo & eleganti ſepulcro conditum eſt. Vacauit tum ſedes dies xiiij.

IVLIVS PAPA II.

Pont. 225.

IVlij Papæ ſecundi, genus quum Xyſti quarti vitam breui commentario conſcriberem, expoſui. Ipſe qui ante pontificatum, Iulianus vocabatur, patrem habuit Raphaëlem Xyſti papæ quarti fratrem, matrem verò Theodorem Manèrolam. Natus eſt Iulius Sauonæ littoris Liguſtici oppido, Anno ſalutis LIII. ſupra ∞ CCCC. fratres ei fuere Barptolemæus ordinis Minorum ſacerdos, Epiſcopus Ferrarienſis, & Patriarcha Antiochenus Ioannes vrbis præfectus Soræ ac Senogalliæ princeps, Guidonis Vbaldi Vrbinatium ducis, & Iulij Ruuerei Gardinalis Sancti Petri ad Vincula auus. Luchina quoque Galeotti & Xyſti Gardinalium mater eius ſoror fuit. Ante pontificatum filiam tulit Felicem, quam Iordano Vrſino pontifex factus, in matrimonium dedit, quum & Columnenſes affinitate ſibi coniunxiſſet, Lucretia eiuſdem Luchinæ filia M. Antonio Colũnæ deſponſata. Eum Xyſtus quartus patruus pontificatus initio xvij. Kalendas Ianuarij, anno ∞ CDLXXI. ex epiſcopo Carpentoractenſe presbyterum Gardinalem tituli S. Petri ad Vincula cum Petro Riario creauit. Hac dignitate accepta quum alias virtutes, tum moderationem in omnibus, & dictis, & factis præcipuè coluit amabilis & charus ſummis & infimis, grauitate, comitate, & morum elegantia. Nec ſatis habuit ſe talem præſtare, ſed familiares quoque ſibi quoad fieri potuit, modeſtos delegit. In eam præcipue curam incumbens, vt bene vndique audiret. Acri porrò & callido ingenio, animoque excellenti quum eſſe exiſtimaretur, variam admodum in vita ſua fortunam expertus eſt, vt ei modo mater, modo nouerca fuiſſe videatur. Priuatus in ædificijs extruendis, ita delectabatur, vt præter profanas ædes baſilicam S. Petri ad Vincula cui præerat, quemadmodum nunc cernimus breui & magnificè reſtituerit. Inchoauit & porticum miræ faſtigatum ante veſtibulum baſilicæ ſanctorum Apoſtolorum: ædes quoque proximas, quas Petrus Cardinalis Riarius inchoauerat, & morte præuentus non abſoluerat, perficere aggreſſus eſt. Caſtellum apud Cryptam Ferratam bello olim diſiectum ad monaſterij tutelam, ad vrbemque venien-

tium

tium commoditatem, instaurauit. Xysto porrò ex presbytero tituli S. Petri ad Vincula episcopus Cardinalis Albanus primum, deinde Sabinus & maior pœnitentiarius, demum Ostiensis & Veliternus Auinionisque legatus renuntiatus est. Apud Innocentium VIII. plurimum & gratia, & auctoritate valuit. Alexandro pontifice quo cum veteres & priuatas simultates habebat, perpetuis decem annis vrbe abfuit, in Gallis & Auinione commoratus. Nouissimè Pio III. breui vita functo instauratis comitijs, tanto studio in eum patruum omnia suffragia sunt conuersa, vt pænè priusquam conclaue ingrederentur, Pontifex sit dictus, incredibili cum Cæsaris Valentini dolore, qui ad exemplum incertæ nutantisque formæ, quum Hispanos Cardinales vti clientes suos iurare solemni sacramento coëgisset; se neminem nisi Borgiæ familiæ studiosum suffragio adiuturos; ijsque Cardinalem Rhotomagensem Georgium Ambrosium proposuisset, eum statim primo comitiali die vij. & xxx. cardinalium in comitio ad Vaticanum existentium votis, Kalend. Nouembris, anni ∞ DIII. sub sacra thiara pontificem viderit, quem ipse paterque Alexander vti grauissimum hostem perpetuo decem annorum exilio mulctassent. Nec multo post cum vj. Kalend. Decembris supra gradus basilicæ Vaticanæ coronatus esset, Cæsarem Borgiam fugam adornantem, vel mille neces meritum, copijs vrbibusque ac omni dignitate exutum, ea conditione dimisit, vt Cæsenæ & Coriliuij arces eius præsidio munitas, reciperet. Impetrata itaque libertate Cæsar, quum Ostia nauigio Neapolim peruenisset, iussu regis Catholici à magno Consaluo captus, in Hispaniam transmittitur. Inde cum ex custodia ad Ioannem Nauarræ regem profugisset: ignobili quodam in prœlio à Cantabris interfectus est. Iulius pontificatu firmato, cum proximis bellis & inaudita immanique ducis Valentini tyrannide, totam ecclesiasticam ditionem labefactatam, atque occupatam inuenisset, non ad recuperanda solum quæ amissa erant, sed etiam amplianda animum adiecit. Nemo enim superiorum pontificum Petri patrimonium maiore animi præstantia tutatus est, aut latius proferre contendit. Primum itaque in Ioannem Bentiuolum Bononiensem tyrannum veterem hostem arma mouet, quem cum vxore, & filijs, vrbe expulsum, exulatum Bussetum Parmensis agri, oppidum abire coëgit; eiusque eximiæ structuræ domum furenti populo excindendam obiecit. Ad Veneti nominis excidium, qui Ariminum, Fauentiam & Rauennam de ecclesiæ Romanæ ditione occupauerant cum Cæsare Maximiliano Francorum, & Hispaniæ regibus, Ferrariæ, & Mantuæ ducibus Cameraci in Belgis fœdus percussit, eosque repugnantes aquæ & igni interdictos grauissimo anathemate notauit. Cuius atrocissimi turbinis procellam quum Veneti ferre nequiuissent, amisso ad Glaream Abduæ exercitu omni & ingenti prœlio à Ludouico Francorum rege superati, atque ex ducibus Liuiano capto, Pitiliano fugato, cunctas breui momento copias, & vrbes quas in continente possidebant amisere. Cæsar enim Maximilianus, qui nihil ferè præter legatos, & Augustum nomen ad id bellum attulerat. Veronam Vicetiam, Patauium cum Carnis; Gallus Bergomum, Brixiam, Cremonam, & Cremam; Hispanus Tranum, Monopolim, & Barlettam in Apulia; Pontifex Rauennam, Ariminum, & Æmiliam omnem; Ferrariæ dux Rodigium, Mantuæ verò Asulam receperunt. Atque ita gens cuius toto orbe terrarum maxima & inueterata auctoritas erat, tot vrbibus amissis, intra paludes ipsasque Venetias circumflui maris beneficio permunitas, redacta est. Fuit tantæ cladis, & Veneto nomini funestissimus dies xiiij. Kalendas Maij, anni ∞ DIX. Iulius sua quum recepisset, vti pius, æquissimus ac vere Italus pontifex, Venetorum nomen tantis fluctibus obrutum, & pæne demersum miseratus, eos suppliciter deprecantes, subleuandos censuit. Legatis porrò eorum in Vaticana basilica solenni precatione adiecta pro templi foribus expiatis, vrbi Venetæ sacra restituit, ictoque subinde fœdere: quo illi maris imperium eiurabant, & sacerdotia pontificis arbitrio conferenda relinquebant, in amicitiam fidemque recepit, totisque viribus vt eos Cæsari conciliaret operam dedit, quo tempore Patauio per dolum recepto, imperatorem ab ineundis secum pacis conditionibus auerterunt. Conatus quoque est pontifex Alfonsum Estensem Ferrariæ ducem à Gallorum amicitia auertere, quo eorum vires toti iam Italiæ formidabiles frangeret; sed ille Veneti nominis antiquus hostis, & qui sese Ludouico regi persoluta pecunia, & ictis fœderibus applicauerat, pontificis adhortationem contempsit. Vnde iratus pontifex bellum ei indixit, & à fœdere Ludouici xij. Galliarum regis discessit, specie quod eundem Alfonsum, qui à Romano pontifice Ferrariam beneficiario iure obtinebat, aduersus se tuendum defendendumque suscepisset. Quum ille terra à Gallis, & Pado amne ab se profligatis Venetis, apud Comaclum, salinas maximi prouentus sibi vindicasset, neque in his rebus voluntati pontificis obtemperaret. Has ob caussas pontifex Alfonsum vti contumacem sacris interdictum armis persequi cœpit, & hostiliter in eius fines copias eduxit; rebus Romæ compositis, & multa pecunia coacta, ab vrbe profectus Bononiam contendit, quo facilius imminenti bello operam subministraret. Rex papæ iratus Maximilianum Cæsarem pontificis hostem ob reconciliatio-

nem cum Venetis in suas partes traduxit, cuius præsidio & auctoritate rex fultus, simulque aliquot Cardinalium, qui ad eum confugerant consilio adductus, generalem Christianorum conuentum indicendum curauit, in quo Iulius II. ad causam dicendam citaretur. Pontifex porro fœdere cum rege Hispaniæ Ferdinando icto. Heluetijs gente ferocissima mercede conductis, & communis sui, Venetorumque exercitus imperatore creato Francisco Mantuæ Marchione, impetum in Ferrariensem ducem fecit, & mutina ei adempta cum duodecim millium peditum copijs Mirandulam, quæ Gallicis præsidijs tenebatur, expugnat; haud satis specioso præmio pro tantis laboribus. Mirandula capta Iulius vti victor Bononiam reuersus est, ex qua pauló pòst copiarum suarum clade apud fossam Giliolam audita recedens, Rauennam se contulit. Bononiam præsidio vacuam Bentiuoli adiuuantibus Gallis, Francisci Cardinalis Alidosij legati vel dolo, vel negligentia, occupant. Legatus cum Rauennam ad Iulium, vt sese expurgaret profectus esset, à pontificis fratris filio Vrbini duce interficitur. Galli successu rerum elati, Cæsare, & Cardinalibus, qui à pontifice desciuerant, auctoribus, pontificem ad concilium, quod ad Kalendas Septembris Pisis futurum esset, citant. Papa quum omnem operam dedisset vt recepta Bononia, Pisanoque concilio dimisso pacem cum Francorum rege faceret, illumque victoria insolentem, & obstinatissimè recusantem animaduertisset, quo Pisannum conciliabulum tolleret, Antonij de Monte consilio, Romæ Laterani concilium generale indixit. Regem Francorum denuo, Florentinos qui concilio locum Pisas concesserant, & omnes conuentui illi præsentes grauissimo anathemate persecutus est. Cardinales quinque qui eius conuentus auctores fuerant, omnibus dignitatibus, & Galero priuatos ordine senatorio amouit, hi fuere omnium & concilij princeps Bernardinus Caruaial Hispanus Sabinensis, & Guillelmus Brissoneta Gallus Prænestinus Episcopi Franciscus Borgia Hispanus tituli S. Cæciliæ, & Renatus de Bria Gallus tituli S. Sabinæ presbyteri, demum Fridericus Sanseuerinus Italus S. Angli diaconus Cardinalis. Qui postea omnes præter vnum Borgiam iam fato functum mortuo Iulio II. à Leone X. schismate eiurato, ad pristinas dignitates sunt restituti; Lateranensi verò concilio omnia Pisani conuentus acta antiquata sunt. Sperauerant Cardinales Iulio rebelles fore, vt pontifice abrogato, alius vti optimus atque sanctissimus Christianis sacris præficeretur, & quisque eorum ad pontificatum hac ratione adspirabat atque in primis Caruaial ipse ambitione & inani gloria perditus. Iulius vbi videt se à Gallis tam aperta vi, & tantis insidijs oppugnari, ab Anglorum, & Hispaniæ regibus Henrico, & Ferdinando auxilium implorauit. Qui Pontificis iniurias tuendas quum suscepissent, arma in Gallos mouent, Anglus quidem contra Aquitanos, Hispanus verò contra Ioannem Nouarræ regem fœdere Gallis coniunctum, & à pontifice sacris interdictum. Neque Iulius quiescebat, quia in dies Francorum regem æquis conditionibus ad pacem sollicitaret, Illo verò incredibili pertinacia in suscepto consilio perseuerante. Pontifex cum principibus fœderatis, Heluetijs quoque in belli focietatem euocatis, vt Gallos Italia eijceret in gentes copias adornabat; in Florentinorum odium, qui concilio Pisas sedem dederant, Ioannem Medicem Cardinalem, Florentiæ cum tota Medicea domo exulem, Bononiæ, & Æmiliæ totiusque fœderati exercitus legatum creat. Horum conatibus rex animo nonnihil consternatus Brixia præsertim à Venetis occupata maiora præsidia parabat. Cardinales concilij Pisani veriti ne in Iulij Pontificis potestatem venirent, Pisis synodum Mediolanum transtulerunt. Cæterum Brixia à Callis recepta, & direpta, rex Franciscus obstinantissimè bellum gerere pergebat. Quum verò ab Hispanis & Anglis regni sui fines vexari cognouisset, belli aleam in Italia iacere nouissimoque prœlio cum hostibus decertare constituit Copiarum Gallicarum dux Gasto Foisseius erat rei militaris peritissimus, & imperatorum sui temporis longe præstantissimus, qui Bononia obsidione qua à pontifice premebatur liberata, Heluetijsque repressis, Brixiam de Venetis incredibili celeritate receperat. Is copijs omnibus quas tum Brixiæ tum Bononiæ habebat in vnum collectis, & propè Rauennam vt cum fœderato Ferrariæ duce se coniungeret, traductis (fuere tum Gallorum copiæ mille & quingenti equites cataphracti, & xiiij. millia peditum) prœlium committere, & Fortunam experiri cupiebat, nec fœderatorum castra quæ Rauennæ præsidio aduenerant procul erant, xiij. millium peditum, & mille octingentorum equitum cataphractorum. Cum autem pontificij fœderatiq; certamen aliquandiu recusassent, cognito Rauennā muris vbique tormētorum vi disiectis, pænè expugnatā esse, quo vrbi cōsulerent, prœliū inire coacti sunt, die sancto Paschatis. Haud procul à Rauenna atrox certamen habitū est, quod horas sex perdurauit, in quo tanta animorum pertinacia pugnatum est, vt cuinam parti victoria cessura esset, diu incertum fuerit. Postremo cum ducis Ferrariæ Alphonsi (qui belli præcipuè causa erat) cōsilijs tormenta bellica magno in obliquū circuitu, in latus, & terga hostiū conuersa essent, Franci adeo cruenta victoria omnibus pænè præcipuis Gallorum ducibus cæsis, Hispanisque & pontificijs in fugam versis potiti sunt, vt victores longe maiori periculo expositi fuerint quam victi. Ad xx. hominum millia eo prœlio, vtrinque ferè æquata clade, cæsa tradūtur, in his C L. nobiles ex aula regis Gallorū, & quinq; militum tribuni, cum to-

cum totius exercitus imperatore. Foisseio, Ex pontificijs legatus, & aliquot duces capti. Ad primum cladis nuntium pontifex, & Ferdinandus ita animo consternati sunt, vt alter regnum se tueri posse diffideret, alter fugam nauigio Ostiæ præparato adornaret. Atqui reparatis viribus, belliq́ue imperatore Ferdinando Consaluo in Italiam transmittere iusso, maxime recreati sunt nouissima Francorum clade audita. Nam & si ad Rauennã prospere pugnarant, ita tamen vires eorum attritæ fuerant, vt Venetorum, & Heluetiorum sub Cardinale Sedunense opera, Italia omnino septuagesimo à pugna die maximo fortunæ Ludibrio exacti sint, nam Palicia, qui Foisseio successerat, quum exercitus reliquijs, certamen cum Venetorum & Heluetiorum, qui paulo antè à pontifice euocati; in Italiam descenderant, copijs detrectans, in Galliam ocyssimè reuerti iussus est, vt regno ab Anglis, Hispanis, & Heluetijs vndique vexato opem ferret. Mediolano, & Insubrum arcibus modico præsidio munitis. Sed & consilij Pisis inchoati, & Mediolani parum prospere renouati, patres Heluetiorum timore perterriti, illud repente dissoluunt, & Lugdunum in vlteriorem Galliam transferunt. Gallorum porrò reliquijs ab Heluetijs cæsis. Insubres aduersam eorum fortunam conspicati, receptis armis, Francorum, quorum arrogantiam immoderatamq́ue libidinem ferre vix poterant, præsidia omnia eiecerunt. Eo modo paucis diebus Mediolanense imperium Gallis est ereptum, & Maximiliano Sfortiæ Ludouici Mori filio vti legitimo principi ex Cæsaris auctoritate cuius beneficiarium est: Iulij II. pontificis, Venetiq́ue senatus auspicijs, & vna maximè Heluetiorum virtute restitutum; idq́ue Laterani in concilio pro Cæsare Matthæus Langus Cardinalis Gurgensis imperatoris in Italia procurator approbauit. Nec mora Banonia pulsis Bentiuolis, Rauennaque recepta, Parma & Placentia ex fœderis legibus pontifici traditæ: Genua quæ Gallis parebat à Fregosijs occupata; Veneti Cremam & Brixiam receperunt. Medicei factionis pontificiæ Florentiæ restituti perpetuo vexillifero Petro Soderino vrbe exacto. Et quum hæc Heluetiorum ope præcipuè facta fuissent, papa eos multis muneribus donatos, specioso Italicæ libertatis assertorum titulo decorauit: quibus summa cum felicitate gestis, pontifex cum imperatore contra Venetos nouum fœdus percusit, quod Veronæ Vicetiæq́ue imperium Cæsari obstinatissimè cedere recusassent. Quo tempore Veneti pontificem infracti animi veriti simulq́ue ab Hispanis contra fœderis leges Brixia turpissimè exclusi cum Ludouico Francorum rege perpetuo pontificis Hispanorumq́ue hoste societatem ineunt, qui nouos contra Iulium Cardinalium rebellium opera tumultus indies in Gallijs excitabat, abbatemque Cluniacensem quem summum sacerdotem dicerent. Iulio opponebant. Pontifex Venetorum consilijs cognitis, ipsos quos fœdere cum Cæsare facto irritauerat, Francorumq́ue amicitiam petere coëgerat, vt à Gallis auerteret, sæpius frustra tentauit, quo non impetrato animi dolore senioque ex leui, sed tenaci febricula fluente sensim aluo confectus, schismatisq́ue timore, decubuerit, & Romæ in Vaticano ix. Kal. Martij hora xj. rebus humanis excessit, septuagenario maior, salutis anno MDXIII. pontificatus vejx. mense iij. supra diem xxj. Lateranense adhuc concilio perdurante; bellica gloria plusquam pontificem deceret clarus. Cadauer in basilica Vaticana Xysti patrui sacello pone aram maximam conditum est. Vacauit tum sedes dies xviij. Fuit Iulius pontifex animo magnus, constans, rerum ecclesiasticarum defensor acerrimus, contumeliarum insolens, & contumacibus implacabilis, in calamitatibus semper se ipso maior, & excelsior, inuicto animo, rebus prosperis continens, ingenti liberalitate; neque ob alias causas tot bella gesit, quam vt imperium ecclesiasticum à diuersis occupatum recuperaret. Ecclesiæ Romanæ, Bononiæ, cum Æmilia, & Flaminia pulsis tyrannis & Venetis, firmissimum imperium, & maximè stabile restituit, potiundæ Mutinæ ecclesiæ initia dedit, Parmam, Placentiam ditioni ecclesiasticæ adiecit, suorum parum indulgens, eis nihil de vetere ecclesiæ ditione donauit, fratris enim filium Franciscum Mariam in Ducatu Vrbini à propinquo suo Guidone Vbaldo Feltrio sine prole mascula decedente adoptari & hæredem constitui procurauerat. Pisaurum Ioanne Sfortia sine hærede mortuo eidem stipendij debiti nomine assignauit. Inter xxvij. Cardinales quos creauit, quattuor tantum è gente sua Galeottum & Xystum sororis Luchinæ filios S.R.E. cancellarios, item duos consobrina sua natos Clementem Mendensem & Leonardum Agenensem maiorem pœnitentiarium successiuè, septem antiqua familiaritate & seruitio acceptos, reliquos in gratiam principum, vel doctrinæ laude commendatos fecit; in his fuere Antonius de Monte, Petrus Accoltus, & Achilles Crassus Rotæ præstantissimi auditores, templum S. Petri Vaticanum nouum, veteris parte disiecta Bramantis eximij architecti opera, portentosæ vastitatis inchoauit. Vir nunquam satis Laudatus ob ecclesiæ ditionem fortiter conseruatam, & auctam, quanquam à nonnullis parum probatus, quod armis magis quàm sacrosanctum pontificem deceret deditus esse videretur.

LEO PAPA X.

GEns Medicea, quæ nunc rerum in Etruria potitur, lectißimorum virorum prole fœcundißima, Florentiæ inter veteres, & honoratas popularis ordinis familias enumeratur. Eam primus magnus ille Cosmus Medices Ioannis filius, Auerardi nepos, vir in libera ciuitate omnium præstantißimus illustrauit, decreto publico pater patriæ vocatus. Qui ex vxore Contesina Barda Ioannem & Petrum filios suscepit, Ioanne iuuene fato erepto, Petrus paternæ potentiæ hæres extitit. Petri filij fuere Laurentius & Iulianus, qui postea admirabili sorte geminos Pontifices maximos Leonem x. & Clementem vij. genuerunt. Iuliano Pactiana coniuratione interfecto, solus paternarum opum, & potentiæ Laurentius Medices hæres superfuit. Is Clarice Vrsina nobilißimi sanguinis matrona in matrimonium accepta, tres mares, & totidem fœminas tulit. Marium natu minimus Iulianus, medius Leo x. Ioannes ante pontificatum vocatus, maximus Petrus fuit, qui paterna potentia exutus, & patria Gallicis armis Italiam vexantibus ciuili seditione profugus, decimo exilij anno in Lyri amnis ostio submersus est. Huius vxor Alfonsina Vrsina fuit, ex qua Laurentium filium auspicatioris fortunæ hæredem reliquit. Quem à patruo Leone pontifice eiectis Ruuereis Vrbini ducem constitutum, sed non diu eodem principatu lætatum supersunt qui viderunt, ex quo Catherina Henrici ij. Francorum Regis vxor legitima matrimonio, ex maternæ verò ancillæ furtiuo congressu Alexander Medices primus Florentinorū dux geniti sunt. Iuliani verò ex nobili vrbinati vidua Hyppolitus Medices Cardinalis filius fuit. Feminæ Magdalena, Contesina, & Lucretia clarißimis nobilißimarum familiarum Cybo, Rodulfæ, & Saluiatæ viris in matrimonium locatæ quattuor Cardinalium parentes extitere Innocentij Cybo, Nicolai Rodulfi Ioannis, & Bernardi Saluiatorum. Natus est Leo x. Florentiæ iij. Idus Decembris, anno salutis M C D L X X V. patris doctißimi, & grauißimi ciuis cura à teneris annis bonis moribus ornatus, & optimis disciplinis latina græcaque doctrina, musica item instructus, præceptores habuit Angelum Politianum, & Bernardum Michelotium, viros græcis, & latinis litteris, versu & soluta oratione eruditißimos. Eum in Laurentij patris gratiam Ludouicus xj. Galliarum rex etiamnum puerum insigni, & amplo Archiepiscopatu honestauit. Qui postea ab Innocentio viij. adhuc adolescens vix tum xiij. annum excedens, Laurentio patri gratificaturo, qui filiā Magdalenam Francisco Pontificis nato desponderat, Diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ in Dominica pridie Idus Martij, anno salutis ∞ C D X X C I X. cooptatus, ætatis defectu diu Vrbe abfuit. A puero statim frugi apparuit, mores eius pudici, incessus grauis, & honestißimè eius actiones fuere. Paulo antequàm Pater excederet in vrbem Innocentio V I I I. adhuc pontifice veniens, supra bonarum artium notitiam, ex patris disciplina ab humanitate, suauitateque ingenij omnibus charus esse cæpit. Vbi verò de Patris morte nuntium accepit: continuo Florentiam est reuersus. Abeuntem Pontifex totius Etruriæ legatū creauit. Rebus compositis, & Petro fratre ad Reipublicæ gubernacula constituto, non multo post Romam redijt vbi paucis inde diebus Innocētius moritur. Comitijs Alexandri præstantißimis se Cardinalibus Senensi, & Neapolitano adiunxit. Nec multò pòst in Italiā irruit Carolus viij. Francorum rex, cuius vi, ciuilique dissensione, Petro fratre à Reipublicæ gubernaculis submoto, & Florentia pulso, atque cum omni Medicea familia relegato, Ioannes grauißimum fortunæ telum sensit. Medicei patria & auita dominatione exacti, totos decem & octo annos exules fuere. Quo temporis interuallo, quum ter tam per veteres amicos pacificè, quàm aperta vi, & insidijs in patriam regredi in prospera fortuna tentasset, Ioannes excedere Italia tantisper & per externos populos, vt tempori seruiret, peregrinari constituit, cum dignitate enim Romæ esse non poterat quod Alexander Pontifex Florentinis tum fœdere iunctus esset. Italia igitur omni Germania & Gallia peragratis Genuam in Ligures profectus, apud Magdalenam sororem aliquandiu substitit; denuoque sed parum prospere in patriam reditus fortunam tentauit. Nam Florentini perpetuum dictatorem Reipublicæ Petrum Soderinum constituerant. Per id tempus Petrus frater in ostio lyris fluctibus maris obrutus interijt, superstite Laurentio filio. Romam deinde mortuo Alexandro cum redijsset bello, quod Iulius I I. & Hispanus rex adiunctis Venetis cum Gallorum rege Ludouico xij. gerebat legatus est creatus, adiuncta insuper totius Æmiliæ administratione. Clade Rauennati à Gallis captus, quum eis abeuntibus è via aufugisset, Raimundum Cardonium Hispanicas copias infelici pugnæ superstites reparantem adijt, eumque adiuuante pontifice Florentinorum, qui Pisis conciliabulo locum dederant, hoste sibi coniunxit. Cuius ope expugnato Prato, quū Florentiā tenderet priusquàm ab aduersarijs præsidia parari possent, à beneuolis propinquis suis in patriā cum familia omni est receptus. Ibi Petro Soderino perpetuam dictaturam abdicante rempublicam ad arbitrium constituit, Iuliano fratre in patria principe relicto. Quarto mense post Iulio I I. mortuo, quum ad vrbem venisset, comitium in Vaticano ingressus, Cardinalium iuniorum Arragonij, Gonzagæ,

Corne-

Cornelij, Petrucij, Saulij, & Sedunensis in primis opera, v. Idus Martij anno Domini M D X I I I. triũ,& xx. Cardinalium suffragijs, Pontifex maximus renuntiatus, xiiij.Kal. Aprilis inauguratus est, & iij. Idus anniuersario cladis Rauennatis, die magnificentissimo apparatu,tota vrbe aulæis, & festiuis frondibus, arcubusq; ornata, basilicam Lateranensem veteri pontificum instituto visitauit. Initio pontificatus Europam omnem bellicis turbinibus agitatam, remque ecclesiasticam schismate pæne dilapsam sedare, & reparare studens, pacem, seu inducias inter Christianos principes per legatos tractauit, vt feralibus odijs pacatis, & discordibus animi lenitis, teterrimis seditionibus, ciuilibus discordijs, & intestinis malis sublatis, Italiæ pacem, cuius in primis amantissimus fuit, afferret, homo quieti, & voluptatibus deditus. Illudque agebat, vt his omnibus compositis, bellum communi hosti Turcæ inferretur. Maximiliano Sfortia in Mediolanensi principatu confirmato, Heluetios qui ei præsto fuerant magnis stipendijs prosequutus est. Cardinales à Iulio I I. ordine senatorio amotos, & priuato habitu Romam ad se supplices venientes eiurato scismate conciliorumque Pisani, Mediolanensis, & Lugdunensis actis inductis in pristinas dignitates restituit. Concilium à Iulio Laterani cœptum multis de causis celebrandum, perficiendumque curauit. Mutinam à Maximiliano Cæsare xxx. aureorum millibus coemit. Bello inter Cæsarem, & Venetos ob Veronæ, Vicetiæque imperium adhuc vigente, totus in eam curam incubuit, vt pax inter eos æquis conditionibus fieret. Heluetijs magnis stipendijs in Sfortiæ auxilium contra Gallos euocatis, Octauianum Fregosium Genuensium imperio præfici curauit. Francorum rege Ludouico xij. edaci febre vita functo, quum qui ei successerat Franciscus Valesius gener bellum Insubrum Duci Maximiliano Sfortiæ intulisset, noua rursus arma Italiã turbare cœperũt. Gallus enim & Anglus reges cum Venetis fœdere iuncti, Maximilianũ Sfortiam Cæsaris, Heluetiorum, & Hispanorum regis armis munitum aggressi fuerant. Pontifex quod Galli Parmam, & Placentiam se repetituros pulso duce minitabantur, Sfortiæ studebat, Heluetiasque cohortes magnis premijs auctore Cardinale Sedunense legato in sua fide continebat. Interim Francorum rex Franciscus valedissimis copijs instructus, quum Heluetij bellum adornarent, in Italiam descenderat, pontificij exercitus imperator Iulianus Medices pontificis frater creatus. Pugna ad Melennianum commissa, Heluetijs ad internicionem pæne cæsis, rex Mediolanum nullo negocio obtinuit. Sfortia qui se ei dederat in Galliam missus, xxxv. millium aureorum redditu pro principatu à rege impetrato. Placentia, & Parma quæ Iulius papa I I. ecclesiæ adiecerat à Francis pontifici repugnare non auso occupatæ. Leo pontifex quum Gallica arma plurimum formidaret, parere præsenti fortunæ, & cum victore amicitiam inire constituit, Ludouici igitur Canossæ Veronensis pontificij legati opera, papa à rege pacem petijt, cui ineundi rex, & pontifex Bononiam cum ingenti apparatu se contulerunt; ibi pacis conditionibus transactis, rex Mediolanum, & mox relicto in Insubribus Borbonio, in Galliam est reuersus. Redijt & Leo Florentiam, deinde verè nouo Romam. Nec multo post Florentiæ Iulianus frater nulla edita è Filiberta coniuge prole moritur, qui ducis Allobrogum soror, Francorum regi consanguinitate coniuncta erat. Ferunt Leonem X. aliquãdo cogitasse Iulianum fratrem ex Maximiliani Cæsaris cum quo fœdus percusserat, & eo mortuo Laurentium fratris filium ex Caroli v. auctoritate, Lucensium, & Senensium imperio beneficiario iure præficere, cui ipse Vrbinum & Ferrariam veteribus regulis pulsis adiungeret, sed hæc consilia Iuliani, & Laurentij immaturæ mortes disturbarunt. Iuliano igitur extincto, Laurentius Petri fratris filius rebus Etruscis præficitur, ita constituta republica, vt amicissimorum ciuium industria regeretur, summa consiliorum ad eum vnum respiceret. Quem quum pontifex matris Alfonsinæ precibus maiori in dies cum imperio, & dignitate esse percuperet, vt sunt mortalium desideria, quæ in immensum aucta, nullis demum terminis contineri possunt, leuibus quibusdam occasionibus quæsitis, Franciscum Mariam Feltrium Ruuereum Vrbini ducem sibi suspectum, & inuisum, armis aggressus est. Quẽ missis copijs Rentio Cærite duce, Vrbino cæterisque eius ditionis oppidis, atque vrbibus spoliauit Laurentio fratris filio duce constituto. Ipse Feltrius cum vxore, & liberis excedens Mantuam se recepit, Feltrio pulso, non sine ingrati animi nota Borgesium, & eius fratrem Alfonsum Cardinalem Petruccios, Pandulfi Senensium tyranni filios patria expulit, imperio ciuitatis ad Raphaelem Petruccium veterem amicum, & qui quondam exilij comes extitisset, translato. Hinc odij inter pontificem, & Alfonsum origo, quod eo vsque processit, vt ipse ira immodica efferuens, de necando pontifice nefaria consilia agitarit, quæ cognita exitio ei fuere. Non dissimili animo, quanquam dispari euentu, Leo ducem Ferrariæ Alfonsum diutinis insidijs afflixit, verum vir militari gloria præstans, & munitissima ciuitate tutus, vim Leonis, aduersosque conatus fregit. Obierat per hæc tempora catholicus Hispaniarum rex Ferdinandus Hispaniæ, Neapolis atque Siciliæ regnis Carolo nepoti iure hæreditario relictis. Tum Heluetij, qui nihil de pristina armorum ferocia etiam insigni paulo ante clade ad Melenianum accepta remiserant, cum Maximiliano Cæsare fœdus percusserunt, vt consociatis viribus Gallos Italia depellerent, frustra reclamante pontifice, qui pacem quaqua

ratione, quàm arma in Italia malebat, & propterea ad Cæsarem, Egidium Viterbiensem Cardinalem singulari eloquentia præditum, legatum miserat. Galli Heluetiorum,& Cæsaris armis non sine gloria contusis, Venetis adiuncti Brixiam de Hispanis vi, Veronam verò de Cæsare solutis cc. aureorum millibus receperunt. Quo anno qui fuit ∞ D X V I I. res Italicæ maximis bellorũ turbinibus agitatæ aliquantisper compositæ sunt. Fuit annus, tum pace Italica. & alijs quibusdam rebus admodum memorabilis, tum Romanæ ecclesiæ grauissimus, ac pestilentissimus. Tunc enim Martini Lutheri hæresiarchæ infandum nomen ex vltimæ Germaniæ finibus audiri primo cæptũ est. Selymus Turcarũ imperator duobus Sultanis victis,& interfectis Syriæ,& Ægypti amplissima regna obtinuit, maximo cũ Christianorum omnium, quorum ceruicibus imminebat, terrore. Vnde Leo solennes illas habuit supplicationes, qua pedibus discalciatus cum omni Romana aula à sancti Petri basilica ad sanctæ Mariæ de Minerua templum profectus est, sacratis omnibus ferculis, sanctorum reliquijs & imaginibus in pompa delatis Dei opem aduersus efferati tyranni vim implorans, quas exaudisse Deus visus est, immani patricida paulò pòst ex cancri morbo extincto, & mitiore filio Solymanno tanti imperij successore relicto. Eodem anno Petrucciana coniuratione detecta, Pōtifex Cardinales aliquot, qui aduersum se coniurauerant, vel eius consilij conscij fuerant cæpit,& dignitatibus omnibus priuatos senatorio ordine mouit; ex his Alfonsus Petrucius conspirationis princeps in Hadriani mole Orlandi Ethiohis manu elisis faucibus strangulatus, Hadrianus Cornetanus qui aufugerat, rubri pilei honore priuatus, Raphaël, Riarius, & Bendinelus Saulius ordine amoti non longe post restituti. Soderino in Fundanum agrum liberum exilium concessum. quapropter quum tot afflictorum Cardinalium pœnis senatum nonnihil contumacem haberet, nouis patribus sibi opus esse dictitans, vna lectione, incredibili liberalitate, vnum & xxx. cardinales ex toto terrarum orbe conquisitos partim pretio, partim virtutis causa, in his successorem suum Hadrianum vj. creauit. Nam præter quattuor veteres restitutos, ad duos, & xl. patres in senatum varijs lectionibus cooptauit. Prima creatione Iulium Medicem patruelem suum, quē & cancellarium fecit, cardinalem dixit. qui post Clem. V I I. fuit. Exinde ad totius Europæ reges è cardinalibus virtute ac eloquentia insignes legatos misit Thomam Viũ Caietanum ad Cæsarem, Bernardum Bibienam ad Gallum,& Egidium Viterbiensem ad Carolum Hispaniarum regem, vt sublatis offensionibus, communi consilio viribus consociatis inpotenti tyranno, bellum terra marique ad publicam tuendam salutem inferretur. Sed fatali Christianorum principum socordia, Leonis saluberrima consilia perierunt. Nec multò pòst Maximiliano Cæsare defuncto, Carolus nepos Hispaniarum rex Francisco Francorum regi competitori prælatus, imperator designatus est, legis venia à Leone V I I. millibus aureorum annuorum impetrata, qua cautum erat, ne Neapolitanus rex, Cæsar deligi posset. Quo tempore Laurentius Medices ab iuuenili intemperantia concepto letali morbo, Florentiæ interijt; vxorem is duxerat è Galliæ regis cognatione. Nam Feltrio pulso, Vrbinoque occupato, Laurentius totum ad Francisci Francorum regis amicitiamque se contulerat. Laurentio mortuo pontifex Iulium Cardinalem Florentiam misit, vt reipublicæ præesset Paulum Baleonem è Perusia Romam euocatum, eiusque lenitati impense confidentem in arce securi percussit. Ama Deum Ricinantium tyrannum suspendi iussit. Cæsari deinde fœderi coniunctus, arma Gallis intulit, vt ijs Italia pulsis, Franciscus Sfortia Mori filius iure paternæ hereditatis Mediolanense imperium obtineret, Placentia verò & Parma à Gallis impotenter ereptæ Leoni restituerentur. Summa belli Prospero Columnæ demandata est, pontificij copijs præfuit, Fredericus Gonzaga Mantuæ princeps. His adiuncta sunt Germanorum, & Heluetiorum auxilia, legatus totius exercitus Iulius Medices designatur. Hi coactis copijs, Mediolanum, & Insubres omnes pulsis breui tempore Gallis qui superbia & sæuitia iam ferri nōn poterant, occuparunt. Ducatus Francisco Sfortiæ Cæsaris auspicijs ex fœderum lege datus, Parma, & Placentia ecclesiæ restitutæ. Tantæ victoriæ nuntio, quum in Manliana villa esset, accepto, pontifex incredibili gaudio est affectus nec multo post priusquam cenaret obriguit, sensimque exorta est febris lenis quidem, sed quæ ei suprema fuit. Ob id sequenti die in vrbem reuectus, aliquot diebus post crescente morbo, Romæ in Palatio ad iiij. nonas Decembris hora noctis præcedentis vij. non sine veneni suspicione rebus humanis excessit, anno salutis ∞ D X X I. ætatis xlv. mense xi. die xx. pontificatus verò viij. mense viij, die xx. Ferunt eum paucis horis antequam è vita migraret, supplicē Deo gratias egisse, constātissimeque professum esse se æquo animo mortem ferre, postquam Parmam Placentiamque sine vulnere recuperatas vidisset. Porro autem paulo ante obitũ, sanctum Franciscum Faulensem Calabrum Francisco rege petente, sanctorũ confessorum albo adscripserat. Fuit enim rerum diuinarum diligens obseruator, sacris ceremonijs deditus, corpore procero, decora facie, naso grandiore, oculis cæcutientibus, & cæsijs, aspectu grato, & venerabili in dicendo elegans, sententijs grauis, ingenio peracuto, in audiendo patiens, in loquendo prudens, elogio facilis, aditu omnibus permisso. Iustitiæ acerrimus cultor, nam & grassatores cohibuit, vt ex ijs multos capitali pœna affecit.

affecit. Id vnum ei datum, quod voluptatibus, venationibus, aucupijs effuse deditus, luxui, & splendidissimis conuiuijs, musicæque magis quam tantum pontificem deceret, totus impenderet. Pecuniæ quærendæ causa (quum multa, tum ædificijs, tum effusis largitionibus & bellorum vsibus, assumpsisset) pretio cardinales aliquot legit, & officia quædam venalia excogitauit, vt cubicularios, Scutiferos milites, S. Petri, & Ripæ Portionarios. Fuit X. omnium, qui ad eam diem fuerant Romanorum pontificum liberalissimus, musicos magnopere amauit, quum esset eius artis peritissimus. Doctos, & eruditos viros coluit, & magnis muneribus persequutus est. Nihil enim antiquius duxit, quam bonarum artium studia maiorum suorum, maximeque Laurentij patris exemplo prouehere, & liberalissimè exornare. Ante omnia ab epistolis Petrum Bembum, & Iacobum Sadoletum, omnium litteratorum eloquentissimos habere voluit. Vaticanæ bibliothecæ Beroaldum iuniorẽ præfecit, Gymnasium Romanum accitis vndequaque grauissimarum artium præstantissimis professoribus instaurauit, Augustinus Niphus Suessanus philosophiam, Christophorus Aretinus Medicinam, Hieronymus Butigella iuris scientiam profitebantur, humaniora vero studia Ianus Parrhasius Consentinus, græcas litteras Basilius Calchondiles Demetrij filius docebat. Singulos verò, vel mediocri nominis litteratos magna liberalitate subleuebat, Romanis porro vectigal salis imminuit, conseruatorum potestate amplificata, eosque præmijs ac immunitatibus multis, publicè priuatimque est prosecutus. quam ob rem solenni decreto, fratrem eius Iulianum ciuitate donatum insigni maximoque apparatu, conuiuioq; in Capitolio. & varijs ludicris scænicisque artificijs susceperunt, & ei ad testificandum gratissimi animi studium marmoream statuam in palatio Capitolino dedicarunt, cum hac inscriptione.

OPTIMO PRINCIPI LEONI X. MED. IOAN. PONT. MAX. OB RESTITVTAM INSTAVRATAMQ. VRBEM AVCTA SACRA BONASQ. ARTES ADCITOS PATRES SVBLATVM VECTIGAL DATVM CONGIARIVM S. P. Q. R.

Eius pontificatu, quem omnium lætissimum, ac beatissimum Roma vidit, Emanuel Lusitaniæ rex elephantem ad vrbem misit, ante mille annos Romæ non visum pontificique nobilissimas sacratas vestes margaritas refertissimas dono dedit. Ædificandi studio incensus basilicam Vaticanam miro artificio à Iulio II. inchoatam perficiendam, quantum in eo fuit, magno animo suscepit, palatium Vaticanum triplicibus longis & præamplis portubus eximia structura, auratis laquearibus, egregijs, nobilissimique operis picturis splendidissimum fecit, Deiparæ virginis ædem cui cardinalis præfuerat in monte Cælio à fundamentis pænè refecit, & laqueari aureo exornauit, lauacrum Constantini Lateranense ruinam minitans restituit, laminis plumbeis tectum reparauit, Pyrgorum portu cœnu, & saxis repletum publicæ commoditati purgato, oppidum muro cingere cæpit. Arcem montis Flasconis, Corneti, cardinalis Vitellesci, & in multis patrimonij oppidis per amplas ædes, vel restituit, vel à fundamentis ædificauit, Manlianam villam aqua corriuata, elegantiori ædificio exornauit, Romæ sancti Alexij caput argentea theca clusit, aulæa è Belgis serica, auroque intertexta quinquaginta aureorum millibus sacelli pontificij ornamenta coemit. Postremo nihil ardentius, quam liberalitatis summam gloriam, à qua cæteri sacerdotes abesse longè consueuerunt, in omni vita expetiuit, eos principe loco indignos existimans, qui nequaquam beneficia, & larga manu fortunæ muneribus, & ijs præsertim, quæ nullo aut paruo labore parta sunt, vteretur: sacerdotium nullum vnquam venale proposuit. Hoc modo vrbem Romam moderantem cunctis læta pace fruentibus mors præpropera adhuc ætate florentem, eripuit. Cadauer in basilica Vaticana latericio tumulo tum sepultum, postea Paulo III. ad Mineruæ ædem cum Clementis corpore translatum, & nobilissimo marmareo monumento conditũ est. Vacauit eo mortuo, sedes Romana mẽsem vnum, dies vij.

HADRIANVS PAPA VI.

Hadrianus VI. patria Traiectum fuit inferioris Germaniæ ad Belgicum oceanum vbrs quæ prouinciæ nomen dat, ac inter Batauos & Cananefates principem locum tenet. Ipse natus est vj. nonas Martij anno ∞CDLIX. Patrem habuit Florentium, qui familiæ nomen tulerat, virum ex ingenua plebe (quemadmodum ipse de se scribebat) & vt alij addunt, aulæorum textor (quanquam plerisque placeat coctoris ceruisiæ ministrum eum fuisse) probus tamen & frugi. Is adeo angusta domi, re familiari vtebatur, vt filio, ad bonas artes propenso, vnde subueniret, non haberet. Itaque Louanium missus Hadrianus, impetrauit, vt in pedagogio Portiorum gratuito nutriretur. In quo vetere instituto, honestis atque ingenuis adolescentibus egestate pressis, in aliquot annos ad bonas artes perdiscendas, alimenta ex publico præbentur. Per hunc modum Hadrianus patre Florentio an-

Pont. 227.

nuæ

nuæ impensæ metu liberato, cum incredibili vitæ integritate & continentia sese totum liberalibus disciplinis, ita dedit, vt breui tempore inter dialecticos, philosophos, mathematicos, & theologos principem locum obtinuerit. Sed nec pontificij iuris expers fuit. Cuius virtutem & castißimæ vitæ famam, quum Margarita Cæsaris Maximiliani filia, quæ tum Belgis imperabat audisset, eum nihil tale expectantem sacerdotio parœciali in Hollandia liberaliter honestauit. Nec multò pòst, ob hanc morum doctrinæ præstantiam, sacerdotum omnium suffragijs, Decanus Louanij in templo maximo est effectus, qui summæ dignitatis gradus est. Id sacerdotium alium quoque honorem secū traxit, in gymnasio summum. Vicecancellarius enim, vt vocant, creatus est, qui in scholis collegiorum omnium cuncta moderari solet. Ab hoc sacerdotio magistratuq́ue ditior factus, nil mox antiquius duxit, quàm Louanij Collegium, sub Hadriani nomine ædificare adiunctis redditibus quibus studiosi adolescentes inopes cum doctoribus sustentarentur. Quod aliquot annorum interuallo abundè præstitit, non sine maxima omnium admiratione. Per id tempus Philippus Hispaniarum princeps, Maximiliani Cæsaris filius, apud vrbem Burgos morbo correptus interijt, Carolo septēni filio, qui posteà Imperator fuit, relicto; huic ipse auus Cæsar quum præceptorem esset daturus, vnum Hadrianum præcipua quæsitum cura delegit, his qui se ambitiose obtulerant, vel amicorum studio perducti ingenium varijs artibus ostentabāt reiectis. apud Carolū ipso in munere aliquandiu vixit. Cui summa in eo puero excolendo felicitas defuit. Nam Carolus quum mores in principe litteris potiores existimaret, nec his perdiscendis tantum operæ vel temporis, quantum æquorum & armorum studijs impartiendum arbitraretur, deprecante præceptore citius quam debebat scholam deseruit. Vnde haud longè pòst Hadrianus ad Ferdinandum regem in Hispaniam mittitur amplißimo cum legationis munere. Apud quem tantum gratia & auctoritate valuit, vt breui Derthusensis episcopus ab eo renunciatus sit, & in eodem legationis munere obeūdo, vsque ad eius vitæ exitū perseuerauit. Mortuo Ferdinando, quum Carolus nepos summo populorū studio tot regnorum hæreditatem consecutus esset, remansit etiam tum in Hispania, ex legato consiliorum rerumq́ue omnium particeps & moderator effectus. Summa enim regendæ Hispaniæ penes Cardinalem Toletanum erat. Quo in munere absens, ob egregiam nominis famam tum cognitus, cōmendationeq́ue Cæsaris Maximiliani expetitus à Leone X. anno ∞ D X V I I. Kal. Iulij magna illa vnius & xxx. Cardinalium lectione, in patrū collegium est cooptatus, & titulo Pammachij SS. Ioannis & Pauli præfectus, sequenti anno Carolus confirmata cum Francisco Francorum rege ad Nouiodunum amicitia in Hispaniam venit, circumactisq́ue vlterioribus prouincijs paßim ciuitates ac regulos in verba sua iurantes sacramento adegit. Nec multò pòst Cæsar Maximilianus in Germania moritur. Inde pro nouo Cæsare deligendo procerum comitia habita. Quibus etiam ipse Francorum rex magnis innixus largitionibus eum pro se honorem petebat. Sed eo repulsam ferente, Karolus omnium suffragijs prælatus Cæsar appellatus est. Qua imperij maiestate auctus, vti necesse erat, quam primùm in Germaniam redire constituit, vt de more patentibus campis & Cæsar, & imperator militaribus comitijs acclamaretur. Itaque eo in Germaniam contendenti Hadrianus cum imperio toti Hispaniæ præficitur, tanta cum dignitate, vt Cæsar recusantem & peroptantem sequi humanißimè vt manere vellet exorare cogeretur, quando rege absente in Hispania præside opus foret præclaræ dignitatis & famæ, qui populos nouo principatu nequaquam adhuc parendi obsequio confirmatos, omnibus moderationis & iustitiæ exemplis in officio contineret. In cuius imperio coniurantes contra Cæsarem cum aliquot regulis vlterioris Hispaniæ populi auctoribus Padillia & Brauo; Indaci Vellasci, & Friderici Henrici, quos pari cum imperio ei negocio & expeditioni Cæsar præfecerat, tantæ conspirationis ducibus vltimo supplicio affectis, domiti, & imperata facere sunt coacti. Seditionem Hispanicam, bellum Gallicum est consecutum, quod eorundem ducum fortitudine recuperata Nauarra à Gallis occupata, egregiè & feliciter transactum est. Quo tempore Leo papa leui ab initio & fere contemnenda, sed mox vehementi atque mortifera febre inopinantibus medicis extinguitur. Tum cardinales nouemdialibus defuncto persolutis, ad comitia in Vaticano coeunt, Aduenerat Mediolano mutatis ad celeritatem equis Iulius Medices pontificis mortui patruelis, qui pulsis Gallis apud exercitum legatus erat. Is multos sibi deuinxerat cardinales & xvj. præsertim iuniores à Leone paulo ante creatos. Cuius præcipuè opera, quū ipse repugnante aduersa seniorū cardinalium factione pontifex fieri non posset, vt & hi qui eum oppugnabant, summo sacerdotio, ad quem totis viribus anhelebant excluderentur, præter omnium expectationem Hadrianus ipse v. idus Ianuarij anno ∞D X X I I. absens iix. & xxx. patrū suffragijs pōtifex maximus est renuntiatus. Qui comitiorum actis ad victoriam Vellicam Cantabriæ vrbem susceptis, altero die post pontificalia insignia suscepit. Petebant per litteras patres, vt posteaquam legittimis omnium suffragijs pontifex esset creatus, quamprimum paratis ad nauigandum rebus omnibus in Italiam maturaret, bello & ciuilibus discordijs acerrimè oppressam. Venit ac ipsum Cæsare Augustæ tunc agentem, Alexander Cardinalis Cæsarinus ab vrbe, qui Pontificem

sacri

sacri senatus, & Romani populi nomine vehementer impellebat ad nauigandũ, vt Italiam atrocibus bellis, & in primis Romani pontificis prouincias, ab ipsa factionum insania, cædibus ac incendijs expositas, maturo aduentu liberaret. Profectione igitur in Italiam edicta, ipse Tarraconæ Prid. Non. Augusti profectus, lenissimis tempestatibus Genuam peruenit, vbi à totius Galliæ proceribus visitatus est. Inde secundissima nauigatione ad Liburnum Pisanum portum deuectus, obuios habuit Iulium Medicem cum quinque cardinalibus, & totius Italiæ principum legatos Franciscumque Gonzagam Mantuanum regulum, pontificij exercitus imperatorem. A quo portu secunda vigilia soluens breui Pyrgos est deuectus. Ibi fuere à senatu missi Pompeius Columna, & Franciscus Vrsinus Romani Cardinales, qui exceptum sub vmbella pontificem ad templum deduxerũt, vbi oratio à Pompeio Columna habita est, ei lætitiæ accommodata. A Pyrgis postridie ostiam, inde Tiberi ad S. Pauli monasterium subuectus, ea nocte conquieuit. Altera die ad iij. Kal. Septembris populus Romanus, singulisque sacerdotum ordines, solenni pompa per vrbem inuectum, ad Vaticanum palatium deduxerunt. Ibi ante fores basilicæ S. Petri vetere instituto postridie Prid. Kal. coronatus est. Tum totum se præbuit vrbanis magistratibus, vt cuncta sigillatim cognosceret, opemque afferret labanti reip. nam Romæ pestilentia vulgus inuaserat, & ærarium non modò exhaustum, sed & gemmæ, publicæ, & sacrorum solennium ornamenta, feneratoribus à Leone, & interregni tempore oppignorata erant, vt præsidia afflictis rebus pararentur. Ariminum occupauerat Sigismundus Malatesta, Turcæ incredibili apparatu mari Rhodon, terra Pannoniam vexare nuntiabantur. Quibus de causis pontificem rerum Italicarum penitus ignarum vehementer conturbari necesse erat. Pontificijs igitur negocijs intentus Guilielmum Enchauordium, quem Datarium & Derthusensem episcopum fecerat, Theodericum Hezium à secretis Belgas & Ioannem Rufum episcopum Consentinum veteri amicitia sibi coniunctos intimos conciliarios adsciuit. Quorum arbitrio omnibus in rebus regebatur. Horum igitur consilio pontifex Sigismundum Malatestam bello aggressus Arimino expulit, adiuuantibus Ferrariẽse & Vrbinatium ducibus. Nec multò pòst ad pacandam Italiam conuersus Alfonsum Estensem Ferrariæ, & Franciscum Mariam Ruuerum Vrbini duces in gratiam recepit, decretis ijs antiquatis, quæ contra eos Iulius II. & Leo X. ediderát. Misit & legatum ad Venetos vt eos Cæsari coniungeret nouisque initis fœderibus Gallus ab Italia procul arceretur. Franciscum Soderinum veterem Cardinalem acanarum rerum, & intimorum consiliorum participem in Hadriani molem conclusit, quum eius litteras Iulij Medicis Cardinalis opera intercepisset, quibus Fráciscum Gallorum regem ad transferendum bellum in Siciliam exulum multitudine, & Hispanorum odio nouandis rebus oportunam, hortabatur, & Cæsariani ab Insubribus ad tuendum id regnum traherentur, monebatque vt nihil pontifici temere crederet, qui quum de pace agere videri vellet, Cæsari tamen perpetuo studio obsequeretur, nec quicquam magis exoptaret, quàm eum nouis victorijs auctum conspicere, neque eum in componenda pace æquum iudicem existimare debere, qui in attollendo Cæsare parentis & præceptoris officia semper implesset. Quare incitatus pontifex, aliquanto suspicatior, & senatui minus familiarior esse cœpit, quum ab ijs prodi se quæreretur, quibus summopere confidebat. Rarius igitur cunctis consilia sua communicare, & eis non sine magno omnium stomacho neglectis, hominibus tantum Belgis quos, præclara fide esse aiebat, fidere. Mox quoque succursum voluit vrbi Rhodo, quæ tertium tum mensem à Solymanno Turcarum Imperatore grauissima obsidione premebatur, cuius salutem maximum esse momentum ad reliquarum prouinciarum Christianæ ditionis salutem minimè ignorabat, nisi quòd ratio, qua id commodè fieret, iniri non poterat, deficiente scilicet belli neruo pecunia, neque pro expedienda ea moram re patiente. Versabat quidem se in omnes cogitationes, accersitis patribus, si quid illi præsentis fidique consilij afferrent, implorata fide omnium, quorumcunque poterat, missis litteris ad Siculos, Neapolitanos, Hispanos, ad quoscunque denique vnde aliquid subsidij affore posset sperare. Contractasque aliquot naues apud Genuenses, milite, commeatu, armisque quantum potuit instruxit, instructasque Rhodum versus misit. At verò dum ventus nauibus deest, & ij quorum auxilium implorarat, prolatando tempus omne idoneum si quod erat nauigandi consumunt, ac Turca indies acriùs obsidionem vrget, spe omni præsidij posita Rhodij pacti incolumitatem vitæ rerumque, deditionem fecere, ipso die nato Christo sacro, anno humanæ salutis M D X X I I. cum ingenti eius mœrore, quòd tanta clades reipublicæ Christianæ illata, eaque labes nomini suo apud posteros, licet immerenter, ascribenda esset. At quid potuit solus? inani ærario? in summa monarcharum discordia? Germania tot superstitionibus corrupta? & adeo denique omnibus à reuerentia sacrosanctæ sedis alienatis? Si idem religionis ardor, idem pietatis studium principum animos, proximis aliquot sæculis habuisset, qui Gotthofredum Bulonium, Hugonem Magnum, Tancredum, Robertos, & reliquos proceres sacri belli, quum Hierosolyma recipiebatur, haud dubiè etiamnum Rhodus nostra esset, neque Rhodus modò, sed etiam clarissima illa duo imperia Constantinopolitanum, & Trapezuntinum, & reliqua

Græciæ

Græciæ regna longè florentissima. Verùm ô mores, ô tempora, locum habet adagium, Olim fortes milesij. Potestque Ecclesia Catholica iure optimo illud Hieremiæ deplangere: Non esse qui se consoletur ex omnibus charis suis. Omnes amicos se spreuisse, & factos sibi inimicos. Sed quærelæ alibi locus sit. Eodem die atque adeò eadem penè hora, qua Rhodus debebatur, saxum ingens è superiore limine portæ sacelli Pontificij in Vaticano prodigiosè decidit, cùm Pontifex vno aut altero non amplius passu à limine abesset, iam ingressurus pro religione diei, ad faciendum solenne sacrum, oppressitque vnum ex Heluetijs, qui ex more custodiæ corporis eius adhibiti erant. Inter hæc non minore sollicitudine Lutheranismum profligare nititur. Conuentus erat principum, liberarumque ciuitatum Germaniæ apud Nurenbergam. Huc Franciscum Cheregatum mittit, sibi anteà in Hispania cognitum, dum is illic nuncius Apostolicus ageret, tum recens à se, propter opinionem virtutis, præsulem Fabrianensem declaratum, qui verbis suis, acerrimè Germanos hortaretur, si ditiones quoque suas saluas vellent, nollentque omnia sua etiam fœde euastari, mitterēt auxilia primo quoque tempore, abrupta omni tergiuersatione, proximè sito Ludouico Vngariæ Regi adolescenti, tum de impetu Turcarum grauius laboranti. quàm vt solus posset resistere, neque sinerent nobilissimum regnum, quod vniuersæ Germaniæ velut firmissimus obex præiaceret, immanissimo hosti prædæ fieri, qui alioqui ad ipsos quoque pronum accessum habiturus esset: Simul exploderent impia dogmata à literis sacris traditisq; Ecclesiæ & priscorum patrum aliena, quæ apud eos passim subolescerent, memores quanto ardore maiores eorum religionem sanam, remque Catholicam olim asseruissent, à quibus degenerare, cùm ad famam turpe, tum verò impium foret. Dedit ad hæc litteras ferè ad singulos quosque principes, & Ecclesiasticos & laicos eiusdem exempli, sed præsertim ad Ducem Saxoniæ Fredericum, in cuius dominatu, totius incendij fax Lutherus agebat monens eum, vt haberet ob oculos quàm ineluibilis, tetraque gloriæ suæ ad posteros macula foret, fouisse hominem phreneticum, qui non minus impijs ac Satanicis, quàm stolidis næ-nijs orbem pænè vniuersum in exitium inuoluerer: Prætereà adiutorem fuisse labefactandæ pietati, quam tot martyrum fusus sanguis, tot eruditissimorum hominum vigiliæ, tot fortissimorum principum inuicta arma, summo nixu stabiliuissent: alioqui non eum de ea temeritate causam feliciter dicturum, cùm standum esset ad tribunal iudicis Christi. Et alia multa in eandem sententiam. Resipisceret igitur, & ingressus per vestigia fidei maiorum suorum, non sineret prudentiam suam præstigijs vnius rabiosi homunculi illudi, qui scilicet nihil scriptis suis nefandis produceret, quod temporum superiorum Concilijs ex professo damnatum non esset. Spondebat ad hæc, vbi primum sedatis bellorum turbis posset, indicere Concilium vniuersale, vt quicquid Romæ quicquid alibi, apud Episcopos, Abbates & vniuersum denique ordinem Ecclesiasticum collapsum esset, in pristinum gradum restitueretur, ne quid hac parte possent obtendere, quò minùs monitis suis morem gererent. In summa, tantum effecit sedulitate, auctoritateque, quàm sanctitas vitæ, præstantiaque doctrinæ pepererant, tum gratia, qua maxima apud Germanos, Pontifex Germanus valebat, vt malum illud iam tum vtcunque mitesceret, & spes magna esset, nisi mors eius impedisset, fortassis breui, aut in totum, aut ex maxima certè parte explodendum. Iam verò legatum in Vngariam Thomam Caietanum Cardinalem, qui Sixti mittit, cuius supra meminimus, cum quinquaginta ducatorum millibus, ita demùm erogandis, si expeditio aliqua memoranda ab ijs in Turcam pararetur, quam pecuniam vir ille insignis, nullo modo aliter atque ex præscripto erogare sustinuit, tametsi ab Vngaris magnis & conuitijs & minis, vt pro eorũ potiùs arbitratu, qui necessitates suas magis quàm quiuis exterus nossent erogaretur, acerrimè vrgeretur. Eadem pietate permagnam vim frumenti puluerisque tormentarij, per extremas vrbes arcesque Dalmatiæ & Croaciæ misit, quæ ob captam Rhodum in summo discrimine versabantur. quid quæris? In his rebus non solum quantum potuit, verùm etiam suprà quàm potuit præstitit. Porrò animum ad ecclesiam Christi fœdis abusibus corruptam, restituendam adiecerat, eiusque rei causa in vrbem Vaticanasque ædes acciuerat Ioannem Petrum Carafam Archiepiscopum Thretinum, & Marcellũ Caietanum, veteris disciplinę Christianę moribus venerabiles, & in omni grauiore doctrina lectissimos, vt eorum consilia in morũ censura, & Ecclesiæ restitutione vteretur. Atque vt promissum de corrigendis Ecclesiasticis etiam re, nō verbis præstaturus videretur, multa protinus Romæ in statum alium vertit, noua officia super ordinarijs sacrosanctæ sedis prouētibus à Leone instituta ex quibus pretio datis, plurimum quæstus fisco eius accesserat, paulatim abolebat, & quotquot eius generis deinde vacassent, nulli pretio dabat, etiamsi ipse id temporis grauiter re nummaria laboraret: Sciebat quippe quantum illa sedi Apostolicæ onerosa essent, & sic data amplissimam passim materiam offendiculis & obtrectationibus præberent. Abrogabat quoque ea nonnullis, qui gratis nacti fuerant, ratus satis eis esse debebere, quod indè annis plurimis sine vllo sumptu onereque commoda nō exigua accepissent: Quanquam ea in re plurimum difficultatis passus est, multorum quoque offensam subijt, qui quæstui suo per hoc plurimum decedere videbant, quod tamen ipse minimi fecit, quia

mores

mores temporum, statusque rerum præsens, sic facere commoueret. Quanquam si Paulo Iouio fides est, damna illa ademptorum officiorum, aliunde nimirum censu sacerdotiorum pensaturum se polliceretur, atque nonnullis etiam pensauerit. Accedit quòd indulgentias, quas vocamus, parcius longè quàm antecessores concedebat, propterea quòd profusiore largitione ad vilitatem contemptumque apud plebem recidissent, & Lutherus ex earum abusu prima vesaniæ suæ auspicia sumpsisset, vt spes esset, si diutius superfuisset, ad pristinam reuerentiam redituras esse, prout iam tum opera ipsius vtcumque cœperant. Adde quod reseruas, accessus, regressus, coadiutorias, præsertim concessas sine assensu eorum, quorum erant sacerdotia, & id genus alia, Romani aucupij nescio quo nomine appellata retia, quæ facilitate Leonis supra modum propagata erant, magna ex parte sustulit, præsertim quod ea via plurimi probrosi ineptique ad opima sacerdotia obreperent, qui pecuniam haberent, qua nihil non parare est, maximè Romæ, probi literatique, qui hanc non haberent, ab eis excluderentur. Multaque alia, quæ longum esset commemorare, quæ antecessores eius passim solent concedere, cum graui offendiculo plebeiorum, & sacrosanctæ potestatis contemptu, concedere noluit. Constituerat nanque inter cætera dissolutæ ciuitatis mores corrigere, Maranos delere, blasphemos, symoniacos, fæneratores, & aduersæ Veneri deditos imprimis ex legum scitis acerbissimè castigari; sed mors eius maturior cœptis pijssimis consilijs successum eripuit. Quid quòd non paucos, quos idoneos sciret, nec ambientes, nec expectantes, sacerdotijs auxerit, diplomatibus, quæ in huiusmodi pretio nancisci necesse est, gratis plumbatis, ad eosque transmissis? qua via aliquot præclaros iam viros Louanij ad honestam fortunam peruenisse commemini. Hinc item fuit quòd difficulter cognatos ad beneficia proueheret, non quia eis candidè non faueret, si alioqui idonei fuissent, sed quia, vt dicere solet, ædificare Sion in sanguinibus nollet, hoc est, quia in sacris respicere necessitudines naturæ nollet, vt quæ ibi locum non haberent. Quinimo in ijs etiam in paribus dotibus alienorum potius, quàm suorum, rationem habiturus videbatur. Ex quo fuit, quòd litteris magnatum quorundam inferioris Germaniæ sollicitatus, vt quendam propinquum suum adolescentem & forma & ingenio præstantem, qui tum recens Magister philosophiæ creatus, studia altiora Louanij sequebatur, galero Cardinalitio ornaret, ex more solenni aliorum Pontificum, nequaquam voluit. Patruelis sui filium, Senæ Etruscæ in Gymnasio literis operam nauantem, quod Romam nequaquam vocatus intermissis studijs repentè venerat, confestim meritorio equo impositum remisit, animi leuitatem identidem obiectans, & seuerè admonens, vt ab se modestiæ & temperantiæ exemplum oportunè sumeret. Alios quoque nec remoto affinitatis gradu necessarios, qui spe cellioris fortunæ è Germania pedibus Romam venerant, mirum in modum increpauit, donatisque singulis, sagis laneis, & frugi viatico pedibus similiter in patriam redire iussit. Quarum rerum testimonio superiorum pontificum profusam erga propinquos liberalitatem, vti grauem, & Reipub. perniciosam, detestari erat solitus. Simile quiddam fertur etiam de Clemente Pontifice eius nominis quarto, qui & ipse interpellatus ab amicis, vt consanguineo cuidam suo, tria habenti beneficia, plura adhuc tribueret, respondens, non, inquit, carni & sanguini obtemperabo, sed potius Deo, nec dignus Petri successor est, qui plus cognationi quàm Christo tribuit. Autor est Platina. Constituerat quoque, vt asserunt qui id coràm à narrante audiuere, antiquare exemptiones secundariarum (vt vocant) Ecclesiarum collegiorumque diœcesis Leodinensis, etiamsi opera sua aliquando impetratas, quòd videret eas contrà quàm ratus esset ad nihil aliud vsurpari quàm ad impunitatem scelerum, & materiam maioris lasciuiæ & nequitiæ, neque visitationem annuam ad vitia exemptorum corrigenda à Decanis ad id designatis, fieri iuxta formam diplomatis à se impetrati. Qua ipsa de causa fortassis etiam alias plærasque antiquaturus erat. Destinauerat denique ijs ipsis vacationibus, quæ obitum eius antecesserunt, adhibitis Theologis & Iurisperitis Romanæ curiæ discutere leges Compositionum, vt vocant ad quas Datarius ab his, quibus quid Pontifex indulget, aliquid subsidij nummarij in necessitates Pontificias de more exigit, vt quæ moderatæ & tolerabiles forent, retinerent vsum: si quæ graues & immodicæ, tolerentur. Sed morte occupatus, proposito lusus est.

Cæterùm ne quid item in moribus suis priuatis desideraretur, illicò à Pontificatu Romæ de numero satellitum, equitum peditumque, quos etiam Pontifices vetusto more asciscunt, multum præcidit. In illa atrocissima pestilentiæ vastitate, quæ omnia id temporis Romæ depascebatur, pastor oues non deseruit, sed alijs plærisque magnatibus sibi fuga consulentibus, ipse nec pauidus multum nec anxiè pharmacis armatus, in vrbe permansit, eo officio incolis mirificè gratificatus. Si quando anteà, tum maximè speciem omnem impudicitiæ amouit. Eoque cùm adolescentes aliquot honestæ tum indolis tum stirpis in gratiam parentum in familiam ascitos, ex Hispanijs secum in vrbem duxisset, intellexissetque Italos ex coniunctu illorum, nescio quæ abominanda, nostratibus insusitata suspicari, statim in Hispanias remisit, in Academia Salmaticensi plenius litteris imbuendos,

dos quibus anteà domi ipsius à pio simul & erudito viro Theodorico Hezio secretario ipsius vtcunque imbuti fuerant eo iubente. Inter prandendum & cœnandum semper lectorem assistentem habebat, quomodo anteà. Æquè parce, vt solet, aut etiam parciùs cibum capiebat. Ædes sacras per vrbem cum religione subinde visebat. Suo quoque tempore in catalogum beatorum, Antonium Archiepiscopum Florentinum retulit, virum suo æuo & pietate & doctrina singulari, vt luculenter scripta eius demonstrant. Ad hæc Bennonem, Misnensis olim, ni fallor, Ecclesiæ præsulem, virum sua tempestate sanctissimum & apud Germanos miraculis etiam hodie nobilem. Et tamen cùm ista integritate esset, studeretque pro viribus, in omnibus absoluti Pontificis partes implere, vt argentum sine scoria non est, in quibusdam nonnihil officio defuisse visus est. In absoluendis negotijs vndique Romam confluentibus, aliquanto lentior timidiorque erat, quam pro nonnullorum animo: Vnde illa in eum Hieronymi Balbi Vngari libertas, qui cùm legatus Romam missus à Ferdinando Cæsaris fratre, coërcendis Lutheranis & Turcis, auxilium imploraret, & ille cunctantius perplexiusque in re petita ageret, frequenti cœtu patrum, Sanctissimè, inquit, pater Fabius Maximus cunctando rem Romanam restituit, tu cunctando rem Romanam, atque adeò vniuersam Europam perditurus videris: quò scommate & Pontifex mirificè pudefactus, & plærisque patribus risus excussus fuit: Sed causam cessationis in eo putant, quòd cùm de omnibus ritè firmeque statuere cuperet, non haberet quibus cum ex animo consultaret, quique adiutarent, vbi opus esset, neque sciret, vtpote nouus illic hospes, quibus quid tuto committeret, quos processu temporis cogniturus erat: Alioqui in absoluendis negotijs nihil minùs quàm cessator erat, vt ad liquidum patet ex rebus eius gestis in Hispanijs: Displicuit quoque hoc nomine, quòd mensæ suæ sæpenumerò scurram quendam Hispanum, Tocinum nomine, assistentem haberet: cùm is ad eum in vrbem, toleratus potius, quàm accersitus, venisset: Rursus quòd in nonnullos sacerdotia contulerit, qui ad ea non satis idonei viderentur: Ad hæc, quòd quibusdam deformitatibus Romanæ curiæ, vix aut nullo pacto excusandis, diutius iusto indulserit: Sicut etiam multò ante Pontificatum malè quosdam habuit, quòd Guillermo Croio, etiam tum adolescenti, de quò suprà meminimus, postea Archiepiscopo Toletano, & Cardinali, nepoti Marchionis Cheruiani, ad Abbatiam illam opimam Affliginianam apud Brabantos adiumento fuit: Interpretabantur quippe eum hoc facere, ad promerendam voluntatem, vitandamque offensam Marchionis, qui id temporis magno in aula Caroli loco esset, cùm hoc maximè spectaret, vt monasterium illud fœdè prolapsum, autoritate opeque potentum ad frugem recoleretur, quæ adolescenti illi generosæ indolis, amplissimæque spei per Marchionem patruum minimè defutura videbantur, sicut vtique nec defuerunt, cùm omnibus palam sit opera eius & consiliariorum omnia ferè eo loco in melius correcta esse: Sunt & alia plæraque, in quibus nonnullis minùs probabatur, in quibus eum non omninò tueri velim, quasi ipse solus omnibus horis sapere potuerit, id quod rectè nemini concessum perhibetur. Porrò illud confidenter dixerim, sicubi ab orbita aberrauit, ac si qua in re aliter se gessit, quàm fortassis plærisque sapientum probatum fuerit, id tamen nec à sciente factum esse, nec de industria: Si quid indulsit, quòd fortassis satius esset non indulsisse, ingenuè assero, & ij item asserunt, qui propius eum cognouerunt, non sic indulsit quin ratio aliqua probabilis, cur indulgeret, ei constiterit aut certè constare visa fuerit: Non dubium quin multa concessit ad grauiora incommoda, quæ alioqui satis idoneis indicijs oritura videbantur, excludenda: Multa quoque malè doctus concessit, quòd aliter exponerentur quàm veritas haberet: Multa per ignorantiam, quòd eo fuco coloreque polirentur, vt quòd improba essent, à tantis curis distracto ægrè possent deprehendi. Iam vero nonulla primùm intuentibus, visus est inconsultius agere, quæ tamen ab acutius attendentibus, & ex ipso euentu rerum, non solùm non inconsulte, sed salubriter admodum & prudenter ab eo acta compertum est: Adde quòd plurima non approbauit quidem, sed tantum ad tempus tolerauit, quia protinus corrigere non potuit, correcturus tamen suo tempore, cum commodius posset. Illud constat, si quando per affectus, aut per fucatas aliquorum strophas sibi impositum sentiret, illico sua sponte nulloque monente, erratum correxisse si modo integrum foret, vel vehementer doluisse, si non foret. Vtut est, certum habeat, quisquis nonnulla desiderauit, diuinum potiùs quàm humanum esse, ita ad omnia perpetuo vigilare, vt non alicubi tibi excidas, præsertim in tantis occupationibus, & apud homines tam astutos, qui mille præstigias, mille colores quærunt, sub quibus res suas meliores faciant, nihil interim pensi habentes, æquum sit an iniquum, pium an impium quod sequuntur, dummodo via aliqua assequantur. Credat denique functionem sedis Apostolicæ operosiorem esse, quàm imperitis rerum, & in otio, quieteque egentibus prima specie videatur: vbi non intempestiuè quis illud Comici produxerit, Tu si hic sis, aliter sentias. Ferunt eo Pontifice Theophilum Patriarcham Alexandrinum, permotum fortasse claritate nominis eius, literas Græce scriptas, ad eum transmisisse, quibus sedi Apostolicæ obedientiam obsequiumque detulerit, & caput Ecclesiæ Catholicæ reuerenter agnoue-

agnouerit, quas vir multarum linguarum simul & disciplinarum exacta cognitione clarus Hieronymus Alexander, tunc Pontificiæ bibliothecæ curator, nunc Brundusinæ sedis Archiepiscopus, Latinè interpretatus est,& vnà cum ipsa interpretatione,ni fallor,in scrinijs Pontificijs ad memoriam posteritatis reposuit: Atq; hæc fermè in Pontificatu saluus ac validus gessit. Cæterùm quonam modò amplissimam spem, quam omnibus de se concitarat, & honestissimos eius maximarum rerum conatus,præsertim in sarciendis quæ passim dirupta iacebant, obrepens mors eluserit, restat vt paucis item exponamus. Ecce dum totus & mente & viribus reformationem Ecclesiæ meditatur,putatque principes eam ad rem piam scilicet & necessariá haud dubiè enixè adiuturos esse, euentus non omninò votis & conatibus eius respondit: Fœdere tamen iunxit non quidem omnes, sed præcipuos Christianæ pietatis monarchas, liberasque Italiæ ciuitates, inprimis sedem Apostolicam, Carolum lectum Cæsarem, Henricum Angliæ, Ludouicum Vngariæ reges ,& minores aliquot Italiæ principes. Quorum omnium legatis apparatissimum epulum Romæ Pompeius Columna Cardinalis dedit. Tametsi causa fœderis præcipua erat,tueri Italiam ab incursu Turcarum, qui à capta Rhodo feroces,à bello minimè cessaturi videbantur: quam ob causam Cæsar etiam cum Venetis pacé firmauit. Vnus Gallus extra ius fœderis erat,sed sic, vt inseri posset, si conditionibus oblatis vellet. Ac constitit fœdus illud, vsque ad obitum Pontificis, à quo mox diremptum fuit: Fœderi auté publicádo locus constitutus, ædes virginis matris erat, vulgò sanctæ Mariæ Maioris, olim sanctæ Mariæ ad præsepe appellata. Hic cùm Pontifex per se interesse cuperet,quò res maioris autoritatis esset,medici vetuerunt: Quippe iá tum laborare è renibus cœpit, quo malo antè quadragesimum postea diem, absumptus fuit. Conatique sunt persuadere, publicationé eam in æde diui Petri celebrari iuberet, palatio videlicet Pontificio proxima, quo accedere sine magno valetudinis incommodo posset,cùm si ad ædem illá virginis concederet, quæ longo satis interuallo inde distabat, id non posset sine magna corporis concussione, quæ sic affecto, non posset non esse vehementer noxia, & propemodum exitialis. Verùm ille siue fisus auxilio numinis, cuius negotium bona fide ageret, siue non ratus tantum subesse discriminis quantum denunciaretur, vt sententia cederet,adduci non potuit. Quarto itaque Augusti,qui dies longè feruidissimus erat,aliquanto post meridiem in palatium concessit, ædi illi virginis, de qua diximus,vicinum,comitátibus aulicis omnibus. In quo quidem itinere plurimum pulueris hausit, qui multitudine equorum, in ingenti scilicet terræ siccitate, qualis per æstatem Romæ esse solet, excitabatur: Ac diuturniore equitatione adeò defatigatus est, vt vesperi cubitum discesserit incœnatus,appetentia scilicet cibi prorsus deiecta. Postridiè,qui dies item plurimum feruebat, languidus admodum in templum venit, & amictu Pontificali non parum ponderoso oneratus, sacro solenni prolixoque, quod Pompeius Columna Cardinalis celebrabat,publicationique fœderis,quæ à Vincentio Pompei,à secretis fiebat,ad finem vsque interfuit. Vndè multò magis deiectus,totóque corpore sudore destillans,vt etiam vestes ipsæ maderent in palatium, vbi pernoctarat,redit. Ac mox vestibus positis, in lectum cubitum concedit,cubantem sudor ingens repetit, vt lectum stragulamque penitus madefaceret. Neque vllum cibi desiderium adest, vt tot sudoribus exhaustas vires, posset refouere. Et tamen sic prostratus, eodem die sub vesperam pari difficultate Vaticanú repetijt, postridie scilicet quàm inde abisset. Ex eò tempore,renum dolor indies magis ingrauescebat,vt suprema illi adesse facilè posset intelligi. Qui animaduerso,conuocatis fratribus Cardinalibus, vltimum vale dicit,summo eis studio re Christiana mandata, quæ tum si vnquam aliàs grauiter laboraret, quamque ipse ad statum meliorem,pacem,quietemque reducere cupiuisset quidem, si modò rerum arbiter Deus, vitam longiorem indulsisset,suppeditatis simul viribus & auxilio, Porro pileum Cardinalitium,quo titulo ipse habuerat,circunstantibus patribus, præsertim Iulio Medice & Ludouico Suessano,in Guillermum Enchauordium cótulit,in quem quoque antea Episcopatum suum Dertusensem trástulerat,nonnullis agentibus, vt eo ipso pileo Theodoricum Hezium decoraret, quod & fortassis factum fuisset,si modò viro illo optimo,ad dignitatem eam tuendam,aliunde satis prospectum fuisset. Atque cum admodum rebus omnibus publicè priuatimq; rite quantú potuit ordinatis sacramentisq; Ecclesiasticis Christiano ritu religiosè acceptis,octauo cal. Octobris,qui dies exaltatæ cruci tú festus erat, ad extremú fermè halitú mentis cópos,Romæ in Vaticano naturæ concessit: quo tempore Galli Bonuiueto duce,repulsis Cæsarianis,amnem Ticinú transierant,anno humanæ salutis M D X X I I I. Pontificatus sui anno secúdo cùm annos sexaginta quattuor,menses sex dies sedecim ætatis impleuisset, vir dignus,qui Pontificatui annis multis præsedisset, quem vtinam ita Romani,Italique, vt Germani, iijque apud quos ab ætate viridi, vegetaque versatus erat,penitùs cognouissent: Crediderim fassuros fuisse,haud alium vllum sæculis multis fuisse, qui Spartam eam (vt aiunt) felicius ornare potuisset. Neque accessuros cuidam ipsorum, qui in libro, quem de piscibus inscripsit, de eo prodit, hominem sicuti in administranda republica hebetis ingenij, vel deprauati iudicij, ita in esculentis insulsissimi gustus fuisse. Sic scilicet de viris bonis censent, qui affectus in consilium,non rem ipsam adhibent.

At verò sæculum illud turbulentum, & nunc multò turbulentius fortasse tali Pontifice dignum non fuit, vt non rarò Deus iratus, salutare reipublicæ rectores de medio tollit: quia subditi per mores improbos diu habere non merentur. Fateor, iusta erat senectute, & ad metas humanæ ætatis accedere incipiebat. Atqui immatura mors eorum virorum, meo quidem animo, omnibus videri debet, qui per ingenium etiamnum florentissimum, per memoriam adhuc præsentissimam, per multiplicem rerum vsum, quantò maiorem eum senes iam, quàm olim iuuenes habent, quæ omnia in Hadriano erant, in publicum prodesse, & possint & velint quidem, sed per communem omnibus mortalitatis sortem non permittuntur. Quanquam egregia eius virtus, eximia pietas, excellens eruditio, de omnibus bene merendi incredibile studium, eum facilè ni fallor, ab interitu asserent: Viuet quippe per hæc, viuet in sæcula, atque eò quidē diutius, quò æquiores posteri de omnibus, quàm præsentes erunt iudices. Defuncti corpus in templo diui Petri, in vesperam vsque insequentis diei, in publico constitit, affluentibus eò certatim omnis generis mortalibus, alijs religione quadam manus pedesque, quos hominis verè sancti esse credebant, osculaturis: alijs propius libereque visuris mortuum, quem reuerentia quadam contingere ausi non fuerant viuum. Quare multorum afflatu, vtique in tanto æstu, quantus tum Romæ erat, resoluto corpore, adeò facies deformata fuit, vt Hadriani esse vix agnosceretur, vt inde plerique suspicionem caperent, sublatum veneno. Quod vt familiares eius constanter asserere non velint, ita nec inficiari ausint. Sanè dissecto corpore, quo rei fides exploraretur, veneficij notas certas nullas compertas ferunt. In ore stomachi initia quædam fuere apostematis atri, quòd vel solum breui extinguendo ei, medicus qui aderat, suffecturum aiebat. Id autem natum coniectabant ex mœrore, tristioreque melancholia, quòd tot passim malis, ex vniuerso orbe, velut de composito irrumpentibus ex animi sententia non posset occurrere: cùm alioqui nihil minùs quàm melancholicus esset. Prætereà nihil singularis vitij in corpore repertum aiunt. Conditus est temporario monumēto in æde diui Petri inter duos Pios, secundum & tertium, Picolhomineæ familiæ Pontifices, cum hoc elogio: HADRIANVS SEXTVS HIC SITVS EST, QVI NIHIL SIBI INFELICIVS IN VITA, QVAM QVOD IMPERARET DVXIT: Qua vtique parte elogium verum dixit. Quippe nunquàm ei in Pōtificatu ita benè fuisse annotari poterat, quin intra priuatim vitam consistere, multo malle videretur. Cæterùm Cardinalis Enchauordius; vt in defunctum quoque amicitiæ fidem præstaret, quam luculentam in viuum præstiterat, alterum ei monumentum amplissimum & magnifici operis ex alabastro, posuit in templo sanctæ Mariæ Germanorum, ad arcum Flaminium, cum plurimis eiusdem materiæ statuis, virtutum eius, quarum ductu ad id fastigij emerserat, clarissimis indicibus. Vacauit eius obitu sedes menses duos supra dies quattuor.

CLEMENS PAPA VII.

Pont. 228.

Clementis Septimi pater Iulianus Medices fuit, senioris Laurentij frater, qui coniuratione Pactiana, anno salutis ∞ CDLXXVIII. quinto cal. Maij nefariè interfectus est; in quo iuuene singularis humanitas, cū insigni liberalitate coniuncta, omnium ætatum, ac ordinum hominum incredibilem ei beneuolentiam comparauit. Natus est illi ex parum certa, neque propalam legitima vxore, altero circiter atque tricesimo ab obitu die ad septimum calend. Iunior filius postumus nomine Iulius, nō modò lineamentis oris, sed toto corporis habitu patri simillimus: cuius nunc vitam paucis enarrare constitui. Is sub patrui Laurentij tutela puer educatus, à teneris annis singularis viuidique ingenij specimen præ se ferebat, Vnde optimis, qui tunc Florentiæ erant, præceptoribus vsus, animum ita composuit, vt litterarum cognitioni maximam morū elegantiā adiunxerit. Mediceis autē Gallorum regis Caroli VIII. vi Florentia pulsis, quū Petrus, Leonis X. natu maximus frater Venetias, ipse cum patruelibus Ioanne Cardinale & Iuliano Pitilianū, atq; inde Tifernū ad Vitellios veteres amicos confugit. Fuit autem absens à patria totos xiix. annos. Quo tempore miles Hospitalis sancti Ioannis Hierosolymitani, & prior Capuanus creatus est. Patruelem vero Ioannem Cardinalē in aduersa, prosperaque fortuna semper secutus, pugnæ interfuit Rauennati, ex qua Ioanne Cardinale, qui tum legationis munere fungebatur capto, Cæsenā cum Antonio Leua aufugit, inde Romā per dispositos equos profectus, pontificem Iulium II. funesta, & pænè exitiabili clade consternatum, fugamq; meditantē confirmauit, & legati, qui in hostium potestate erat, salutem ac dignitatem eidem commendauit. Cæterùm quum Ioannes in Galliam duceretur, ex via clam aufugiens, sese Hispanici exercitus reliquijs, qui cladi superfuerant adiunxit; quorum ope quum Cardonio duce Pratum expugnasset, Petro Soderino perpetuo vexillifero pulso, patriam etiam suam recepit, Iuliano fratre reipub. clauo admoto. Intra quartum mensem Iulio II. mortuo, quum ei incredibili felicitate Ioannes ipse, Leo X. vocatus suffectus esset, pontificatus initio, Iulium Medicem Patruelem archiepiscopum Florentinum designatum ix. Kalend.

Octobris

Octobris anno ∞ DXIII. diaconum cardinalem sanctæ Mariæ in Dominica, mox presbyterum tituli sancti Clementis, deinde mortuo Xysto Ruuero S. R. E. cancellarium, qui summus Romæ magistratus est, creauit. Eo pontifice, qui otio, & voluptatibus deditus à curis imperij, quantum poterat se expedierat, Iulius vnus magnas negociorum moles substinuit: vnde auctoritas, & opes maximæ ei accessere. Fœdere quod Leo cum Venetis & Cæsare ad Gallos Italia exturbandos fecerat, exercitus ecclesiastici legatus Parmam & Placentiam à Gallis occupatas Romanæ ecclesiæ restituit. Eius præcipue commendatione Leo X. pontificatus illi subsidia struens, magna illa patrum lectione, multos cardinales in senatum cooptauit. Quo mortuo vnius præcipue Iulij opera pontificatus Hadriano absenti delatus est: apud quem summa auctoritas fuit. Is leui, sed tabifica febre quum decubuisset, adulatione medicorum eo perductus est; vt pæne prius quàm venæ tangerentur, improuisa morte perierit. Duo post eius obitum ad pontificatum maxime aspirabant: Iulius Medices, & Pompeius Columna, opibus, dignitate, & genere maxime illustres. Ille insuper magnis patrum clientelis, & recentis Leonis X. grauissimi pontificatus memoria præstans hic nobilitate, & Cæsaris gratia, atque amicitia pollebat. Quorum dissidijs non sine summa contentione, interregnum ad menses duos, & dies quattuor productum: seniorum prærogatiuam, ad quos se conuerterat, Pompeius vehementissime tuebatur. Iuniores omnes constantissimè Iulio fauebant. Postremo quum Iulius summa ope à Pompeio oppugnatus, spe pænè decidisset, obiecto quem pontificem diceret Francioto Vrsino, Cæsaris familiæque Columnæ ex professo hoste, Pompeium eò impulit, vt se pontificatu ornandum se conuerterit, qui si ei obstinatius obniteretur, proculdubio Vrsino se suffragaturum Iulius minabatur, veteri amico, & arctissima cognatione familiæ Mediceæ coniuncto. Nec mora, auctore atque hortatore Pompeio Cardinales omnes, qui tunc xxxiix. comitijs aderant. xiij. Kalend. Decembris anni ∞ DXXIII. Iulium, qui tum presbyter cardinalis tituli sancti Laurentij in Damaso erat, Pontificem maximum salutant, & proximo vj. calend. Decembris die thiara sacra redimitum, inaugurant. Cuius nauatæ operæ Pompeius præmium tulit, magnificentissimas ædes à Raphaële Riario extructas, quas Iulius paulò antè Riario mortuo à Leone obtinuerat; item cancellariatus officium. Nouo Clementis pontificatu, anno sæculari, quem ∞ DXXV. celebrauit, horrendi à rusticis tumultus in Germania passim excitati, cuncta vexabant. Hi vesano furore perciti, religionis specie, omnia libera esse debere contendebant, occasione à Christiana libertate accepta, quæ tum vbique à multis temere ex pestilenti Lutheri doctrina prædicabatur. Cœpit exitiabilis superstitio in Pannonia inferiori, mox latius serpens superiorem etiam, & demum totam Germaniam peruasit. Verùm quum hi non solum ecclesiarum bona inuaderent, & diriperent, sed etiam nobilitatem omnem extinguere molirentur, aut saltem in ordinem redigere; vix tandem centum pænè, & quinquaginta millibus ex ijs passim cæsis repressi sunt. Quibus motibus, nisi celeri remedio obuiam itum fuisset (quod partim aperta vi, partim dolis factum est) præsens erat periculum, ne Italiam quoque veterum barbarorum more fuissent perturbaturi: nam regionibus etiam longinquis, & Italiæ in primis minitabantur. Ad quod malum declinandum Clemens, vt erat in rebus agendis sagax & industrius, multum aduigilauit in Italia. Quo tempore Cæsarianorum, Venetorumque armis: & Piscarij eximij ducis virtute, Guillelmus Gofferius appellatus, Ammiras, Francorum regis præfectus, qui in Italiam cum quadraginta peditum, & decem equitum Gallorum millibus descendens Mediolanum aliquandiu obsederat, duobus prœlijs ad amnē Sesithem victus Italiæ, finibus pulsus est. Ea victoria adeo Cæsaris duces elati sunt, vt Carolo Borbonio, qui per eos dies à Galliæ rege ad Cæsarem defecerat, concitante, Gallias aggredi non dubitarint. Borbonius is, coniuratione detecta, qua Galliarum regnum affectasse existimatus est, exul factus, ad Cæsarianos se contulerat. Quibus de causis Frãciscus rex, quũ pro salute imperij, & totius Galliæ dignitate ingentes copias comparasset, hostesque, qui iam Massiliam oppugnare aggressi erant, prouincia expulisset, in Italiam superatis alpibus transcendit, primoque impetu Mediolano potitus, Ticinum obsidebat. Formidolosa iam Cæsaris potentia pontifici & Venetis esse cœperat; qui exæquata in Italia imperia, viresque non admodum impares esse volebant. Cæsar enim immodica, & insatiabili cupiditate, non Italiæ solum, sed totius Europæ imperium affectare videbatur, quando Gallias demum ipsas Italia non contentus, ex qua Gallos paulò ante eiecerat, armis inuasisset. Ob id occulto metu consternati, & de libertate Italiæ solliciti, studia sua erga Cæsarem non modò remiserant, verùm nequaquam transmissis oportunis auxilijs, eum remorabantur, & qui socij, & fœderati erant spectatores euaserant, in eo potissimè studia sua collocantes, vt inter Gallos, & Cæsarianos multorum mensium induciæ producerentur. Pontifex enim vim Cæsarianorum retardare, Gallorum regem confirmare, & pacem inter vtrunque honestis conditionibus adstruere, totis viribus contendebat. Verùm dum intempestiue neutri partium fauere videretur, Cæsariani duces Germanicarum aliquot cohortium præsidio confirmati, Franciscum regem Ticinum obsidentē cruenta edita pugna,

 suo at-

suo atque equi vulnere retardatum, cum maxima totius Galliæ iactura viuum ceperunt. Interiere hoc prœlio nobilissimi quique Francorum duces, capti rex Nauarræ, Hanno Memorantius, postea magnus stabuli comes, & alij multi maximi, nominis & dignitatis viri. Tum Clemens tantæ victoriæ nuntio consternatus, Albanum reuocauit, qui eiusdem consilio è regijs castris cum valida copiarum parte ad Aquilam vsque peruenerat, in Neapolitanum regnum præsidijs spoliatum impressionem facturus, Andegauensis præsertim factionis præsidio subleuatus. Gallica igitur auxilia ex Italis Corsisque conflata ad vrbē redeuntia Latini Columniæ factionis & ditionis populi, aliquotque Cæsariani equites, auctoribus præcipuè Columnensium proceribus diripuere; in vrbe quoque Vrsinæ domus ad Montem Iordanum ab eisdem Columnijs Clementis maiestate contempta vexatæ. Animos enim Cæsariani omnes, & in primis Columnenses celebri Cæsaris ad Ticinum de tanto rege victoria audita, erexerant; quod pontificem maximè perturbauit. Huic rei insignis alia accessit contumelia: nā pontifex multo auro exoluto, cum Cæsarianis ducibus antiquum fœdus renouauerat, ea conditione, vt Regium Lepidi, quod Hadriano mortuo Alfonsus dux Ferrariæ occupauerat, à Carolo Lanoio fœderis sponsore pontifici redderetur. Cæterùm Cæsar id fœdus ratum esse noluit, ne eius vrbis accessione pontificiæ vires augerentur. Itaque Pontifex pecunia circumuentus, vrbe etiam ea exclusus est. Direptis insuper per eos dies à Cæsarianis Parmensium & Placentinorum agris, lacrymabilem miserorum ciuium legationem pontifex susceperat; quibus rebus irritatus, occulta cum Venetis, & Gallis ducibus consilia inire cæpit, vt Cæsarem Mediolano, Francisco Sfortia in auitam possessionem restituto, exueret, quem perfidiæ à Cæsarianis ducibus apud Imperatorem insimulatum Cæsar Mediolano eiectum in arce obsidebat: qui pace per eos dies cum rege Francorum Francisco, quem captum detinebat, duris conditionibus facta, & sorore sua illi in matrimonium tradita, abire duobus eius filijs obsidibus acceptis permiserat. Rex liber factus, negauit se his conditionibus teneri, quas Cæsar vltima carceris necessitate expressisset, atque ita fœdus cū Clemente, Venetisque pro Italica libertate tuenda, & Sfortia paterno imperio restituendo, amicitiamque percussit. Contractis in vnum fœderatorum copijs, Laus Pompeia primo impetu capta, & vt Francisco Sfortiæ obsidione in arce Mediolani cincto famæque laboranti subueniretur, edictum. Venetorum igitur, pontificis, Galli regis & Heluetiorum copijs coniunctis, acre in Insubribus bellum contra Cæsarem gerebatur. Cæsarianorum ducum egregia tum facinora enituere, arce Mediolani non solum per deditionē recepta, sed & hostibus procul ab vrbe submotis; qui Cremona aliquot diebus pòst occupata, eam Francisco Sfortiæ tradiderunt. Interim pontifex Ariminum à Sigismundo Malatesta occupatum missis copijs, pulso regulo, recipit. Ludouicus quoque Pannoniæ rex prœlio à Turcis victus, & interfectus, Regni & vitæ finem, Buda etiam amissa, habuit. Tum Columnenses proceres Clementis consilijs cognitis, & præuiso magno Cæsarianorum periculo, auctore Pompeio cardinale, qui belli initio ex vrbe se in Tusculanam villam subduxerat; quò studia eorum erga Cæsarem aliquo edito facinore præclariora viderentur, copias instruere cæperunt, specie tuendi regni Neapolitani; re autem ipsa in Pontificem aliquid molituri. Clemens his cognitis longè maiore exercitu conscripto Columnensibus iussit, vt armatos ab se lectos extra imperij ecclesiastici fines abducerent, & quo quò vellent ad tuendos regni fines proficiscerentur, Cardinale itaque Vallensi auctore res compositæ sunt, hac conditione, vt in ditione pontificia Columnenses armis abstinerent: si Cæsari operam suam nauare vellent id extra ecclesiæ limites facerent. Clemens nouo fœdere fretus, armis depositis, copias, quas legerat, amicis omnibus, & familiaribus reclamantibus, non sine insigni auaritiæ nota exauctorauit. Tum Columnenses pontifice omnibus præsidijs nudato, Hugone Moncata sibi adiuncto, copijs reparatis & breui auctis, vrbem Cœlimontana porta irrumpunt, & Xysti ponte, ac Septimana porta cum armatis instructisque agminibus, ad Vaticanum contendunt. Clemens rebus desperatis trepidus in arcem fugit, frustra auxilium, opemque quærens; qui inusitata auaritia, vsque adeo omnium hominum odia in se concitarat, vt nemo esset, qui vicem eius tam fœde & præter sacramenti fidem oppressi doleret. Nam sacratos viros nouis decimis onerarat, officiorum collegijs redditus auerterat; gymnasij salaria doctoribus constituta subtraxerat; irata etiam tum maximè plebs erat, quòd certis horreorum monopolijs, magno Fisci quæstus, annonæ tum in vrbe summa charitas esset. Insuper vt vias vrbis ad normam redigerat, plurimorū domus funditus exciderat non sine magno multorum damno, & incommodo, vt alterum è duumuiris viarum, iniquo illo quæstu expleret. Nemine igitur in tanto pontificis periculo, qui omnium odio flagrabat repugnante, Columnenses, ducibus Marcello Pompei Cardinalis fratre, Hieronymo Sarnensi comite eius genero, Hugone Moncata, Vespasiano, & Ascanio Columnijs in vrbem Leonianam irruperunt, & Palatio Vaticano omni supellectile sacra & profana direpto, in omnium quoque augustissimam basilicam sancti Petri nefarias manus iniecere. Pompeius tum domi suæ constiterat. Clemens ita circumuentus, quum commeatu in arce deficiente,

ficiente, nullam in aliquo ſpem haberet, Hugonem ad colloquium magnis precibus, Cardinale Pompeio reluctante, aduocauit. Ibi poſt multos ſermones, pax ita compoſita eſt, vt Papa exercitum ex Gallia Ciſalpina reuocaret, Pompeio & Columnenſibus parceret, obſes mitteretur Neapolim vir pecunioſiſsimus Philippus Strocius; cui Petri Medicis eius patruelis filia in matrimonium data fuerat. Hugo vrbe relicta in regnum cum omnibus copijs reuerteretur, daretque operam, vt quæ ex ſacrarijs ablata eſſent, ad myſteriorum cultum pertinentia redderentur: atque ita Hugo Moncata vrbe exceſsit, grauiter indignante Pompeio, idque factum deteſtante, qui ſperabat capto, vel quoquo modo ſublato pontifice ſe ſummum ſacerdotium Cæſare adiutore adepturum. Clemens metu ſolutus, quum eius fama fœdè apud populum proſcinderetur, nec tantæ iniuriæ contumeliam æquo animo ſuſtinere poſſet, quod malignis hoſtibus credens, & doloſis inducijs fidens, tantam & exiſtimationis & Vaticanæ ſupellectilis iacturam feciſſet, abruto indecoro fœdere & ſpretis obſidibus bellum Cæſarianis inferendum cenſuit. Accitus igitur Mediolano copijs Heluetiorum duo millia, & Italicas cohortes ſeptem virtutis eximiæ, quibus Ioánes Medices præerat, & magnam equitatus partem ad vrbem reuocauit; nouas alias copias conſcripſit, duces his, & tribunos præfecit eximiæ virtutis iuuenes aliquot è Romana nobilitate præſtantes. Cæſar hoc rerum motu Pontificis conſilijs occurendum ratus, Carolum Lanoium proregem Neapolitanum cum ſex millibus Hiſpanorum, & xxx. onerariarum nauium claſſe in Italiam miſit, ſcripſitque fratri Ferdinando, vt Georgius Fronſpergius magnæ auctoritatis dux apud Vindelicos cum tribus Germanorum legionibus in Italiam mitteretur: quibus Ioannes Medices, & Franciſcus Maria Feltrius eccleſiaſtici exercitus duces coniunctis copijs, quum occuriſſent, vt eos Padi tranſitu prohiberent, Ioannes Medices tormento ictus occubuit, non ſine maximo Italiæ, & præſertim vrbis mox ruituræ damno. Interea pontifex Pompeium, & reliquos Columnenſes inter hoſtes eccleſiæ refert, illum ſenatoria dignitate, adempto pilei rubri vſu mouet, addit diras, aquæ & igni omnes interdicit, & armis perſecutos, omnia eorum oppida in Latio ad xiiij. inſigni acerbitate diripuit, incenditque, & in his Sublaqueum, proprias cardinalis delitias. Fœderibus itaque ſolutis bellum magnis cōtentionibus vtrinque inſtauratur. In ditionis eccleſiæ finibus Cæſariani Fruſionem adoriuntur. Pontifex Valdemontium regia ſtirpe ortum, in ſpem potiundi regni Neapolitani è Gallijs euocat: qui claſſe aduectus Salerno primo impetu expugnata, infeſta ad ipſam Neapolim arma vertit, effuſumque cum vrbana multitudine Moncatam intra portam compellit. Ingens etiam bellum in ipſis regni finibus miſsis à pontifice copiarum ſupplementis agebatur. Totius exercitus eccleſiæ legatus erat Auguſtinus Triuultius Gallicæ factionis ſtudioſiſsimus. Pontificiorum virtute Cæſarianus exercitus ſoluta Fruſinonis obſidione, prœlio victus, trepidus intra regni terminos ſe receperat. Inter hæc pontifex ærario exhauſto omnium rerum penuria, & belli moleſtiæ pertæſus ad pacem inclinare cœpit, ei Cæſaris nomine tum à Franciſco Quignonio, quem poſtea cardinalem creauit, ob eam cauſam miſſo, oblatam, Borbonius quoque qui in Inſubribus pro Cæſare erat, maximè formidabilis apparebat, is ingentibus, lectiſsimiſque inſtructis copijs, totius eccleſiaſtici imperij, & vrbis in primis opes in prædam militibus ſe concedere publicè prædicabat; itaque idibus Martijs denuo pax facta eſt, conſcriptæque pacis leges, in his vt Lanoius, qui pro rege erat, daret operam, ne Borbonius ad vrbem appropinquaret. Lanoius ſe id facturum pollicitus, exercitui obuiam proficiſcitur. Clemens, qui iam ſemel deceptus fuerat, fatali auaritia, præter omnium ſententiam, copias omnes dimiſit, Heluetiorum duo millia, & valentiſsimas illas cohortes, quæ ſub Ioanne Medice meruerant, nigræque ab atris ſignis vocabantur, quod vbi Borbonij exercitu cognitum eſt, Borbonius pacis legibus ſtandum non eſſe contendens, cum ingentiarum copiarum manu, contempto Lanoij edicto ad vrbem mira celeritate properabat, ita vt longe citius quàm opinione hominum expectare poſſet, ad mœnia Vaticani, & Ianiculi peruenerit: in ipſo pugnæ ardore dum Borbonius ad muros Vaticani ſuos cohortatur, & ſcalam conſcendit, pila tormenti traiectus cecidit, Deo Optimo Maximo haud dubie hominem vlciſcente, ne vrbis ab ſe captæ, & direptæ ſpectaculo gloriaretur. Vaticano, & Ianiculo, paucis, qui repugnare auſi erant, interfectis pridie nonas Maij, anno ſalutis ∞ D X X V I I. expugnatis; exercitus omnis, qui ex Germanis, Hiſpanis, & Italis ad xl. millia hominum coactus erat, per pontem Xyſti in vrbem impetum fecit, & tanta cæde debacchatus eſt, vt nunquam poſt hominum memoriam maiore truculentia, vel in Turcas, vel in perpetuos, & infenſiſsimos hoſtes vindictæ libidine ſæuitum ſit. Omnes qui primo impetu obuij fuerant tam inermes, quàm armati ad vnum cæſi. Pontifex repentino tot hoſtiū impetu conſternatus, ſummæ rerum & ſaluti ſuæ diffidens, conſilij expers, trepidus ſeſe in arcem recepit. Ea nocte nihil vnquam lugubrius, aut funeſtius Roma vidit: omnibus in locis ad ſatietatem vſque ædite hominum ſtrages, nobiliſsimi quique tormentis excruciati, virgines, matronæ, & ſacræ virgines violatæ, cardinalium domus, & principum, item legatorum expugnatæ: nemo denique ſeruatus, niſi qui vitam & libertatem vniuerſa re domeſtica redemiſſet. Templa ferè

omnia multis necatis, aut excruciatis sacerdotibus direpta. Tum arx, in quam pontifex cũ aliquot cardinalibus se receperat, obsideri cœpta est, tã diligenti custodia, ne quid obsonij intra inferrerur adhibita, vt consumpto cõmeatu omni, pontifex deditionem facere fuerit coactus, ea conditione, vt cuncta, quæ Cæsar imperasset, se facturum polliceretur. Conflauitque omnia sacrorum templorum ornamenta, vt inde pecunia cuderetur militibus diuidenda, quæ quum satis non esset, pilei tres cardinalitij venales concessi, vt illis licitantibus, qui ad senatoriam dignitatem aspirabant, aurum proferrent; eò modo ad hastam propositis emptores non defuere. Dum pontificis liberatio vltro citroque legatis missis cum Cæsare qui tum in Hispania erat, tractaretur; audito Odetum Lotrechium copioso cum exercitu Christianissimi Francisci regis iussu alpes transisse, vt pontificem proditum in libertatem assereret, furentes milites, efferique, stipendia deposcebant, vt vrbe postea exirent. His nummariæ rei difficultatibus coactus est Clemens obsides dare, quos ipsi milites delegissent homines maxime pecuniosos, & honoratos, quos quum malè & iniquè tractarent fuga elapsi, militum spes omnes eluserunt. Pompei porrò cardinalis Columnensis, quo cum in arce in gratiam redierat opera, pecuniam quum inuenisset Clemens ducum animos mitigauit. Francisco Quignonio adipiscendæ libertatis auctori præcipuo Galerum dedit, & vt milites maiore pecunia leniret, Marinum Grimanum, & Franciscum Cornelium Venetos, Antonium Sanseuerinatem, Ioannem Vicentium Carafam & Andream Matthæium Palmerium Neapolitanos, Henricumque Cardonium Hispanum, pretio legerat in senatum vtque sanctius Cæsari fidem obligaret, quinque cardinales obsides dedit: quibus amici, pacatique animi signum rebus gestis, quum comitante, exercitus parte vrbem veterẽ Tusciæ oppidum petiturus esset, ipse mutato habitu intempesta nocte ex arce exiuit, & Ludouico Gonzaga comitante, quò constituerat septimo mense post captiuitatem accessit; eò paulò pòst curia omnis, & omnium principum legationes peruenerunt. Lucem porrò in arce expectare noluerat, veritus hugonis Moncatæ sentẽtiam, qui Lanoio pestilentia mortuo, pro rege erat. Is vt pontifex libertati redderetur nunquam consenserat. Cæterum eò clandestinè elapso, Cæsariani duces vrbe excedentes Neapolim se contulerunt: iam enim Lotrechius in regnum peruenerat. Ad famam porrò capti Pontificis Florentini ad arma exciti Hyppolito, atque Alexandro Mediceis adolescentibus eiectis, sese in libertatem vindicauerant. Eodem tempore quum aliquandiu in Brutijs & deinde in Apulia cum Venetis, atque reliquijs Gallorum esset dimicatum, qui mortuo Lotrechio, & maiore exercitus parte pestilentia consumpto pauci supererant, pax inter Gallum & Cæsarem est inita: ex cuius legibus excessere Galli & Veneti omnibus Apuliæ oppidis, & rex Gallus liberos obsides vicies centenis millibus aureorum persolutis, cum incredibili totius Galliæ lætitia incolumes recepit. Ea quoque æstate inter Clementem, & Cæsarem amititia renouata est iijs conditionibus, vt Cæsar Margaritam filiam se cælibe susceptam Alexandro Medici Laurentij iunioris filio desponderet: bellum aduersus Florentinos susciperet, vt Mediceis vetus in patria dominatus redderetur: Florentini enim natura Gallorum studiosissimi, eiectis Mediceis, Lotrechio adhæserant: miserát ad eum Neapolim auxilia, professique Gallicam amicitiam Cæsarem oppugnabant, nunquam futurum existimantes, vt Pontifex in gratiam cum Cæsare rediret tantis ab eo contumelijs affectus. Venit paulò pòst in Italiam Cæsar triremibus ab Andrea Auria Genuã aduectus; deinde Bononiam acccessit, vbi à Clemente septimo susceptus, Romani imperij diademade Pontificis manibus more maiorum accepit, & incredibili apparatu, magnificentissimaque pompa Augustus ipso natalis sui die sexto cal. Martij ∞ D X X X. appellatus est, quum Clementis, & Venetorum precibus Franciscum Sfortiam in gratiam recepisset, reddito ei Insubrum imperio (Mediolani tamen arce ad tempus retenta) de quo tantis cladibus omni deuastata Italia dimicauerant. Demum in Germaniam pace cum Venetis facta contra Turcas profectus est; exercitu Italico, cui Filibertum Aurantium cum Vastio præfecerat, aduersus Florentinos misso. Quo anno Tiberis alueum egressus magis quàm ad eam diem hominum memoria, vel vetustis monumentis relatum esset, vrbem inundauit, incredibili cum Romanorum damno, & ædium detrimento. Per hæc tempora Ferdinandus imperatoris frater Boemiæ, & Pannoniæ rex Cæsar Septemuirorum procerum comitijs Coloniæ Agrippinæ coactis, ex fratris Augusti auctoritate, ne successor in incerto esset, appellatus & solẽni diademate Aquisgrani coronatus est. Intereà imperatore cum valido exercitu in Turcas Viennam obsidentes profecto, Florentini integrum annum sub imperatoribus Malatesta, Balionio callido & forti duce, & Stepano Columna viro impigro libertatem suam constantissimè defenderunt: binis castris vrbs obsessa, è citeriore parte ab Aurantio, ab vlteriore à Vastio interfluente Arno. Erant in his castris Columnenses fratres, Ascanius Sarra, Camilli duo, & Martius cohortum alarumque præfecti. Demum anno vertente Florentini fame domiti, deditionem fecerunt, quum ipsorum auxilia, quæ ad opem ferendam Pisis adueniebant, Aurantius in agro Pistoriensi profligasset, in qua tamẽ victoria ipse dux cecidit. Florentinis in deditionem acceptis nouo more dux impositus est Alexander Medices libertatis spe penitus sublata. Ancona

verò

verò quæ rebellauerat defectionis auctoribus castigatis, recepta, Pontifex ad Cæsarem visendum, qui Mantuam vsque venerat, accessit; aliquod tam Cæsare, quàm Francorum rege petente, creauit Cardinales viros grauissimos: parcus enim, & pauló retractior in nouo legendo senatu habitus est. Iuliani Medicis patruelis sui filium Hyppolitum quem opulentissimo Montis regalis sacerdotio honestauerat, in patrum collegium adscitum, Pompeio Columna Cardinale mortuo cancellarium S. R. E. creauit. Henricum viij. Angliæ regem Catherinam vxorem, quæ Imperatoris amita erat, repudiare totis viribus vigesimo matrimonij celebrati anno conantem, quo Annæ Boloniæ amasiæ nuptijs potiretur, quum id diuortium improbasset, terribilesque minas, & anathema intentasset, eo impulit, vt patria religione deserta, noua & nefaria Lutheri dogmata quæ antea scripto improbauerat, sequeretur. Porrò autem dum Bononiæ Clemens esset, fœdus in sex menses productum est inter Pontificem, Imperatorem, duces Mediolani, Ferrariæ, Florentinos, Genuenses, Senenses, & Lucenses, contra eos, qui pacem Italiæ perturbare conarentur, vt si opus esset consociatis viribus bellum gereretur, cuius dux Antonius Leua creatus est. Interea orta inter Ferrariæ ducem, & Clementem de Mutinæ, Regijque principatu controuersia, res ad Cæsaris arbitrium remissa est: qua in re iuris periti Cæsarei quum Clementi nonnihil fauere viderentur, tandem à Cæsare pro duce Ferrariæ contra pontificem est pronunciatum; duæque vrbes Cæsaris iudicio Romanæ ecclesiæ ereptæ Ferrariensium duci traditæ sunt. Imperatore in Hispaniam profecto Clemens nouam cum Frácorum rege amicitiam iniuit; in qua Laurentij iunioris filia Catherina Medices Henrico, Francisci regis secundo genito in matrimonium collocata est. Res Massiliæ, quo Pontifex & rex Gallus conuenerant, incredibili pompa transacta, ibique solennes nuptiæ factæ. Aderant cum Pontifice & rege, totius aulæ Romanæ, & Gallicæ præstantiores quique, cardinales ob eam rem quattuor, petente rege creati, & Pontifex classe Gallica Romam reuersus, haud diu superuixit; longo enim & vario, difficilique morbo vexatus, postremò cum cardinales xxxiij. creasset, resque domesticas optime disposuisset, in aduersa, prosperaque fortuna semper constans, Romæ in Vaticano vij. calendas Octobris, hora inter xiix. & xix. rebus humanis excessit, anno salutis ∞ D X X X I I I I. ætatis lvj. mense quarto pontificatus verò x. mense decimo supra diem septimum, cadauer primum ad sanctum Petrum, postea Pauli tertij pontificatu cum Leonis X. reliquijs ad Mineruæ delatum est, & marmoreo sepulcro locatum. Vacauit tum sedes dies xvij.

PAVLVS PAPA III.

Pont. 219.

CEns Farnesia, quum à maioribus, quorum summi honores, & res praeclarè gestæ memorantur, magnum decus, atque ornamentum accepit; tum ætate nostra, quibus rebus mortalium vita honestatur, ijs ita omnibus excellit, vt Italicarum gentium paucissimas cum ea, vel opibus, vel dignitate conferri, virtute quidem, & studio maximarum rerum, vnde vera nobilitas petitur, præferri nullam posse existimem. Quo ego libentius breuem vitam Pauli papæ I I I. Farnesij, qui vetera familiæ decora vehementer auxit, mandare litteris aggredior: nam me quoque ipsum licet aliena narrantem res tamen ipsa, & laudatissimi principis acta afficiunt, rerumque ab eo præclarè gestarum maiestate cogor, eas posteris tradere, vt ad eorum exemplum, qui laudabiliter vixerunt, omnes, qui hæc legent, vitæ suæ quasi cursum instituant. Paulus igitur pontifex ex nobili & antiqua Farnesiorum familia, quæ principem hodie locum inter Romanos obtinet, ortus est. Cuius honorificam mentionem, ante annos pœnè quingentos in Vrbis veteris vetusti Etruriæ oppidi annalibus & antiquis monumentis extare didici. Hanc gentem priscis temporibus cùm alijs multis, quæ passim per varia terræ Italiæ loca consedere, ex Germania in Cæsarum comitatu, qui Italicum iter magna nobilium Germanorum copia stipati, frequentare solebant, venisse traditum est. Cuius generis proceres, quum multa animi, corporisque egregia documenta dedissent, aliquot oppidorum in Vulsiniensibus, & Salpinatibus ditionem sibi vindicarunt. In vrbem deinde virtutis ergo adsciti ad nostram vsque ætatem potentia, & opibus summum claritatis locum obtinuere. quanquam ipsum familiæ nomen à Farneto Etruriæ pago, quo familia ipsa potitur, traxisse quibusdam placuisse viderim, qui à frequentibus farnis, quod quercus genus est, appellationem obtinuit. Hinc in antiquis monumentis eos de Farneto vocari animaduerti. Clarissimus inter multos ex hac gente fuit Petrus Farnesius, Ranutij filius, Peponis nepos, qui anno à partu Virginis ∞ C C C X I I I. Vrbis veteris multis regulis, & nobilissimis familijs tunc refertæ, princeps factus, patriam à ciuili Guelforum, & Gibellinorum seditione liberauit. Ante annos quoque C C C C L X X. Pascale I I. Romano pontifice, Petrus senior Farnesius equitum ecclesiasticorum magister, insigni victoria de pōtificis hostibus in Vulcientium littore parta, vetustissimam Coloniam Cossam, Vrbitelli nomine restituit. Prudentius Petri senioris filius Lucio I I, & Prudentio

geniti,

geniti, Popo, & Ranutius Innocentio III. egregiè pro ecclesiastica liberate operam nauarunt. Quorum posteri in ciuilibus inter Romanos pontifices, & Imperatores dissentionibus, Romanæ ecclesiæ partes sæpè afflictas, & disiectas, magna fortitudine, & felicitate sustinuere. Florentini Petro Farnesio duce Pisanos grauissimo prœlio attritos, eò redegerunt, vt clarissimæ ciuitatis vires, præcipuis ciuibus amissis, paulatim conciderint. Petrus Ancaranus, ciuilis, pontificijque iuris præstantissimus interpres, cuius plura ingenij plena extant insignia monumenta, exgente Farnesia originem habuit. Pontificis Pauli tertij auus Ranutius Farnesius Petri filius Ranutij nepos, ecclesiastici exercitus strenuum Imperatorem Eugenio IIII. pontifice maximo, contra Romanæ ecclesiæ perduelles, qui frequentes, & potentissimi per ea tempora fuere, egit, ab eodem pontifice ob rem militarem bene gestam, aurea rosa donatus, Huius filius Petrus Luisius, ex Ioannella Caietana de Sermoneta, Bonifacij VIII. gentile, illustri sanguine nata, lectissima & antiqui exempli matrona, Paulum III. papam genuit, Alexandrum ante summum sacerdotium vocatum. Ipse natus est Carini, quod est oppidum in Etruria paternæ dicionis, pridie calendas Martij, anno à partu Virginis sexagesimo octauo, supra millesimum, & quadringentesimum, Paulo secundo Veneto pontificatum maximum obtinente, in cuius rei memoriam Pontifex postea factus, eius nomen adsciuisse existimatur. Puer singulari parentum diligentia educatus Romæ Pomponium Lætum primùm audiuit, postea Florentiam, vbi tunc temporis Græcarum, ac Latinarum literarum clarissimi erant professores, ad discendum missus, celeberrima in Laurentij Medicis schola omnibus disciplinis, quibus illa ætas impertiri debet imbutus, ante omnia Latinas, & Græcas litteras magna felicitate didicit: enituit enim statim in eo ingenium viuidum, sublime, & quod ad rem maximè pertinet, in perdiscendo gloriæ auidum. Ijs artibus, quum quantum temporis satis videbatur impendisset, & magnæ spei adolescens euasisset, Romam sub Xysti quarti successore Innocentio VIII. se contulit, vt quum litteris rerum quoque maiorem vsum, qui vnus ad maximas dignitates industrios homines euehit, pari felicitate coniungeret. Ac statim ad Rodericum Borgiam Cardinalem Episcopum Portuensem apostolicæ sedis Cancellarium, atque tum amplissimi ordinis principem obsequijs, officijsque colendum, omne animi sui studium contulit, à quo ob morum elegantiam, vehementer amatus est. Quum aliquando ob rem familiarem à matre dissensisset, eius rogatu ab Innocentio VIII. in Hadriani molem coniectus est, quo iuuenis paulò audacioris spiritus reprimeretur. Haud ita multò pòst Pauli Marganij propinqui opera, dum omnes supplicationibus corporis CHRISTI religiosiùs vacant, funibus ex præalta arce demissus, feliciter sese carceris tædio eripuit. In pontificis gratiam rediens, quum animum sacro viuendi instituto addixisset, scriptor apostolicus, & protonotarius creatur. Innocētio VIII. mortuo ab Alexandro VI. quem antea semper obseruarat, ærarij præfectura, & episcopatu Montis Flasconis, Cornetique ornatus, mox purpuræ honore collato, in senatum magna duodecim patrum lectione XII. Kal. Octobris anno salutis ∞CDXCIII. cooptatur, annum ætatis nondum egressus XXVI. eique Diacono SS. Cosmæ, & Damiani diaconia more maiorum commissa. Inde accumulata dignitate Viterbij primùm legatus, in quo honore Carolum VIII. regnum Neapolitanum armis repetentem, honorificè suscepit: deinde agri Piceni factus est. In his legationibus ita se gessit, vt summis, infimis æque gratus, magnum sui desiderium munere defunctus, prouincialibus reliquerit. Hisce de causis sibi gratum Iulius II. ad se auitum, & pro Picena legatione Parmensi episcopatu donatum, in Lateranensi consilio eius opera vsus, eundem quoad vixit apud se Romæ detinuit, atque opulentiori sancti Eustachij diaconiæ præfecit. In amplissimo ordine, in quo quod paucis antea contigerat, annos supra quadraginta vixit, talem semper se gessit vt in Gallorum ne, an Hispanorum, quorum tunc factionibus Italia omnis seruiebat, res magis pronus esset, neutri partium satis planè vnquam constiterit. Itaque cum omnibus gratum, nemini priuatim addictum, & magna cū integritatis prudentiæ dexteritatisque laude munere suo assiduè vacantem, cœpit omnibus sæculis laudatum ædificandi studium atque eius domus Antonio Sangallo architecto fundamenta iecit, quæ nunc non procul à Flore campo structuræ elegantia, & laxitate cunctas nostri temporis, vel sumptuosissimas regias longe superat, artificio autem, neque veterum quidem Romanorū superbissimis olim palatijs cædit. A Leone X. ex diacono Cardinale sancti Eustachij episcopus Cardinalis Tusculanus factus, ex vitæ suæ instituto id adeptus est gratiæ, vt quum Leo leni ab initio, ac ferè contemnenda, sed mox vehementi ac mortifera febre inopinantibus medicis extinctus esset, & tanta sacerdotio dignus successor quæreretur Cardinales aliquot cū suffragijs suis prætulerint. Bernardinus etenim Caruaial Hispanus senatus tum princeps, & is ipse Alexander Farnesius Cardinales inter plures candidatos, ante omnes prodierant, sed ille, quum vel demisse prensando, apud surdas Cardinalium aures nihil proficeret, quum per se quisque patrum, ab illa valde dira, & prope execrabili Alexandri memoria Hispanici nominis ingenia perhorreret, facilè repulsam tulit. Id accedebat quod ipse quanquam probe eruditus, & grauis recētis adhuc ignominiæ notam præferebat, quod

Iulio

Iulio II. excitato scismate, negocium facessisset. Alexander vna cum ætatis honore, magna Romanæ nobilitatis, ac variarum virtutum, & litterarum præsidia ferens, & prudentis, ciuilisque modestiæ nomine omnibus cõmendatus, inuisus nemini, haud dubiè ad summum quod petebat honoris fastigium peruenisset, si ad suffragiorum numerum, quem sperat, tenorem in accessibus esset consecutus. Sed Iulius Medices, qui iuniorum patrum suffragia, sine quibus res confici non poterat, moderabatur, quamuis hominem probaret, & coleret, cum tamen sibi minimè præferẽdum ratus, à suffragando suis deterritis, illius spes facilè præcidit. Gallos etiam patres suboffenderat, quod quum aliquandiu diligenter ambiendo, & prensando plures sibi amicos adsciuisset, & patribus ad suffragia vocatis fortunæ suæ periculum facere decreuisset, vt Cæsarianorum certiore studio vteretur, Manueli Imperatoris legato fidem obstrinxerat, se Cæsari nũquam defuturum, si eius auspicijs pontificatum obtinuisset: quæ res aperta Gallicæ factionis Cardinales ab eo auertit. Biennio post, quum Hadrianus VI. fato concessisset, instauratis comitijs eadem iuniorum conspiratione Iulio Medice subrogato, ipse rursus obtinendi pontificatus spe decidit; Nimirum nondum tempus illud aduenerat, quo eum Deus tanto excelsæ dignitatis honore ornare destinarat: quem eo abnuente, nulla demum, quantumuis diligenti humana industria adipisci quisquam potest, neque vlla rursus solertia vllus præuertere. In quo tamen, vti postea constitit, bene haud dubiè cum illo actum tum fuit, quum procul à dubio odio, in quo Clemens temporum calamitate statim incidit, ipse meliore fore diuina certè prouidentia ad feliciora seruaretur. Id quod inde maximè videri licuit, quum mortuo Clemente annus longè omnium eius ætatis secura domi pace, mira cœli clementia, læta passim agrorum copia, & vbertate, Punicaque victoria insignis Pauli III. Pontificatus initia nobilitauit, ita omnes, qui luctuosa Hadriani, & Clementis tempora euaserant, se tunc primum natos crederent, salutem & fortunas suas in tuto positas arbitrarentur, existimarentque expiatis tot cladibus inuectam esse aurei sæculi felicitatem, quam haud dubiè Pauli III. pontificatum ciuili sapientia, prudentiaque plenum attulisse sibi persuadebant, cuius rei Clemente adhuc viuo haud modicum specimen datum fuerat. Sub cuius pontificatus initijs Paulus ipse Prænestinam primum ecclesiam deinde Sabinam post Portuensem nouissimè Ostiensem obtinuit. Mortuo verò Nicolao Flisco Senatus principe, id munus vetere instituto suscepit, quod tanta cum dextertate, prudentia, auctoritate, ac integritatis opinione annos decem sustinuit, vt nemini dubium esset, ijs artibus gradum sibi ad summum pontificatum, quo vnus omnium dignissimus existimatus est, præparasse. Romæ munus legationis iterum obiuit, in Hispaniam legatus eo tempore designatur, quo Clemens Vrbe direpta in arce obsidebatur, in itinere Parmæ substitit & Lotrechium, vt in pontificis obsessi auxilium expeditis itineribus veniret, maximè sollicitauit. Cæsarem vero tunc primum in Italia venientem Genuæ cum Francisco Quignonio Cardinale S. Crucis, & Hippolyto Medice legatus excepit. Quum Carolus Imperator Bononiam iterum venisset, eo animo vt inter alia circiter XV. Cardinales à Pontifice è factione sua creare procuraret. Farnesius eum auctoritate & rationibus ne id faceret, persuasit. Ob eas apud Clementem adeò gratia, & auctoritate valuit, vt cũ pontifex duiturno stomachi vitio tabefactus, sæpe represso, & rursus erumpente morbo, omnem vitæ spem constanter abiecisset, eum sibi successorem testamento scriptorem affirmaret, si pontificatus hæreditate pararetur: quin morti proximus ei vni iudicio suo omnibus patribus prælato, ecclesiam propediem vacaturam cõmendauit, & propterea Hippolytum Medicem etiam atque etiam fuerat adhortatus, vt vnum omnino Farnesium collatis amicorum studijs attollendum, ornandumque susciperet, quando nemo in administranda repub. & tuenda dignitate sacrosanctæ maiestatis, eo potior esse videretur. Eo deinde rebus humanis exempto, quum nequaquam quærendus esset, qui in eius locum legeretur, sed legendus qui ætate, prudentia, rerum diuturnò vsu, inueterata virtute, & præcellentibus litteris præ omnibus sine controuersia emineret, patres haud diu cunctati, cogitarunt eum nouo, & inuisitato exemplo ante celebrata nouendialia, sine vllo conclauis cœtu, demortuo pontifici subrogare. Quod ipse tãquam præter maiorum morem constantissimè recusauit. Iustis igitur Clementi VII. celebratis, Cardinales XXXV. qui aderant, in comitium in Vaticano ad quintum Idus Octobris anno à partu Virginis ∞ D-XXXIIII. sunt ingressi, nam multi in Vrbem è prouincijs ad comitia conuolarant. Postridie ad quartum Idus Hippolytus Medices, Cardinalis Clementis preceptorum memor; & sua sponte, & suorum omnium hortatu, & amicorum Cardinalium propẽsione adductus, cum Ioanne Cardinale Lotharingio, viro inter patres nobilissimo egit, vt vtriusque opera. qui supra viginti senatorum suffragia moderabantur, pontificatus Farnesio traderetur. Paucis igitur consilio communicato, ad Farnesium circa horam noctis secundam pergunt, eumque primos comitiorum æstus tranquillo animo in cella expectantem pedibus aduoluti pontificẽ maximum salutãt. Qua in re memoratu dignum id accidit Lotharingius Cardinalis Gallicam legationem ad se transferri rogauit, sibi certo pollicitus, illum in tanta animi alienatione eam rem sibi non negaturum. At Farnesius nondum plane pontifex, id decori

cori suo conuenire negans, preces eius obaudiuit. Cæterum Medices & Lotharingi exemplum Cardinales amici primum, deinde dubij, nouissime pauci competitores & aduersarij secuti, eum subita veluti religione tacti adorant. Nulla vnquam à multis sæculis comitia sincerius, simplicius concordiusque inita peractaque sunt, quum nullo liuore protracta nullo ambitu corrupta, nulloq; metu demum præcipitata fuerint. Eum populus Romanus incredibili lætitia, & gratulatione accepit, quod in vrbis ciuitaté pontificatum maximum, quo quidem illa iam annos plus centum à Martino V. deinceps caruerat, nobilissimus ciuis sui fama nominis & eximia virtutum claritate reuocasset, qui latronum, & sicariorum audaciam, quæ in prouincijs & Romæ ægro pontifice, & per interregnum eruperat, quàm primum contundere posset. Postridie quum in suffragia itum esset, syngraphis suffragiorum præter morem apertis, in sacratum calicem, quod scrutinium vocant, coniectis, pontifex denuo omnium votis renũtiatus, ad tertium Nonas Nouembris Pauli III. nomine assumpto, coronatus est; qua die ab eo felici auspicio publica hilaritate percelebri in eius honorem nobilissimi Romanæ iuuentutis adulescentes per Vaticanam aream simulacro equestris pugnæ edito iucundissimè decurrerunt. Nec defuit spes: nam pontificatum adeptus tribunalis populi Romani Capitolini, officiorum, curalium, priuilegia confirmauit & auxit: ecclesiarum prædia temere locata, vindicauit: & ita se in administranda rep. gessit illustri quodam in speciem diuersarum virtutum temperamento, vt pontificis simul, & principis nomen tueretur. In omni nanque consilio & singularis pietas, & summa prouidentia eminere videbantur, & non obscura idem amplificandæ suorum potentiæ voluntas. Nam ante omnia, quod in re magnopere expediebat, se neque harum, neque illarum partium, quod Cardinalis etiam facere consueuerat, sed communé omnium parentem profitebatur, propterea nequaquam adduci vnquam potuit, vt id fœdus renouaret, quod Bononiæ Clemente, Cæsareque auctoribus, pro tuenda Italiæ libertate haud obscurè ad arcendos Gallos percussum fuerat, quum ab vtroque aliquod fortuna sua dignum munus expectaret. Quin & concilium toties à Germanis veræ pietatis desertoribus ad terrendos Romanos pontifices efflagitatum, à quo grauissimis de causis Clemens diffugisse videbatur, vltro se appetere, & ad id locum, tempusque se decernere paratum esse prædicabat: apud principes verò Christianos institit, vt sibi concilium indicturo consentirent. Missis quoque pro tuenda sacrosancti nominis dignitate, qua priuatæ spes tegerentur, in Galliam & Hispaniam legatis, assidue dabat operam, vt Franciscus Gallorum rex vno consensu ad oppugnandum Turcam opulentissimo Africæ potitum regno cum Carolo Cæsare, firma pace, vel renouatis fœderibus iungeretur, vt ea saltem ratione Turcarum, & Gallorum amicitiam labefactaret. Sed quanquam esset apud Gallos eximia pontificis auctoritas, nil tamen quod ad fœderum vel conferendorum auxiliorum rationem pertineret, impetrare potuit. Franciscus enim Gallorum rex Italia omni pulsus, Cæsaris felicitatem. qui magnam Italiæ partem tenebat, ferre non poterat. Ad amplificandos deinde suos conuersus, proximo Decembri duos ex filio & filia nepotes diaconos Cardinales creauit, Alexandrum Farnesium Petri Luisij filium, & Guidonem Ascanium Sfortiam, Constantia & Bosio natum. Ex his priorem, mortuo paulò post Hippolyto Medice, S.R.E. cancellarium, posteriorem vero camerarium, haud ita multò post Spinula defuncto, fecit. Postea statui ecclesiastico instaurando confirmandoque animum adijciés, nihil antiquius duxit, quàm vt viros egregios toto terrarum orbe conquisitos in patrum amplissimorum ordinem legeret, Ecclesiæ salutem ijs verè inniti affirmans. Proximis igitur senatorum lectionibus aliquot, inter multos ad XX. amplius selectos Cardinales creauit, omnes summo sacerdotio dignissimos, quos, vt in suam rempublicam adlegeret, è totius orbis Christiani senatibus decerpit. Nemo Romanorũ pontificum ad hanc dié plures patres, qui vnus è septuaginta fuere, sacrę purpuræ honore donauit. Quatuor summi pontifices, qui nusquam interupta serie post eum ad summum sacrosanctæ pontificiæ dignitatis apicem peruenere, ex eius lectionibus prodierunt, Iulius III. Marcellus II. Paulus IIII. Pius IIII. præter quos F. Nicolaus Archiepiscopus Capuanus Germanus, ordinis prædicatorum theologus, Ioannes Ballaius Gallus, orator regius: Hieronymus Ginutius Carmeræ, Iacobus Simoneta, Rotæ auditores: Ioannes Fischerius Anglus, episcopus Rofensis Theologus, paulò post ab impio Hérico VIII. rege pro CHRITO capite cæsus, Gaspar Contarenus amplissimus senator Venetus, Philosophus eximius Marinus Caractiolus pro duce Mediolani, Christophorus Iacobatius supplicibus libellis subsignandis præfectus Iacobus, Sadoletus theologus Rodulphus Pius, vitæ integritate, rerum gerendarum prudentia experientiaque præstans, Hieronymus Alexander archiepiscopus Brundusinus, trium linguarum peritia illustris, Reginaldus Polus Anglus vir eximia sanctitate, & vario doctrinarum genere clarissimus, F. Ioannes Toletanus ex ordine prædicatorum, Petrus Bembus, Fridericus Fregosius, Petrus Paulus Parisius, Bartholomæus Guiditionius, F. Dionysius Lauretius ordinis seruorum magister, Ioannes Moronus, D. Grego-Cortesius monachus Casinas, F. Thomas Badia ex ordine prædicatorum, Ranutius Farnesius alius nepos, quem maiorem pœnitentiarum fecit, Latinis Græcisque literis eruditus, &

alij multi

alij multi numerantur, vel nobilitate clarissimi, vel omni virtutum doctrinarumque genere cumulatissimi, ita vt non immerito respublica Christiana plurimum ei debeat, cuius vnius graui, prudentique delectu amplissimo senatui orbis Christiani ornamento suus est honor restitutus. Initio pontificatus Pauli furiosa, & insana Anabaptistarum hæresis paulo ante exorta. Monasterium ciuitatem Vestfaliæ munitissimam occupauerat. In qua à loci Episcopo acriter obsessi, asperrimasque oppugnationes passi, tandem commeatu absumpto extrema inedia confecti, mures, feles, canes, animalium coria, & alia id genus comedere sunt coacti, ita vt vrbs illa verè noua Hierusalem dicta sit. Id enim nomen ei indiderat hæreticorum Rex nouus, Ioannes Leidensis Batauus, homo profanus, sordida conditione, sed animo plane excelso, qui ad id munus à Deo se vocatum esse miseris persuadens, ad hanc nouam Hierusalem & montem Sion missis suis quaqua versum prophetis, mira audacia omnes inuitabat. Cæterùm capta Vrbe omnes cum rege occidione deleti sunt, & funestæ hæresis delitiorum, & ineptiarum refertissimæ domicilium dissipatum. In Anglia per hæc tempora maior rerum moles fuit. Henricus VIII. Britanniæ rex, qui edito præclaro volumine insanam Lutheri hæresim oppugnauerat, & ob eam rem fidei catholicæ defensoris, specioso titulo à Leone X. ornatus fuerat, patriæ religionis desertor ob hanc caussam est factus. Vxorem is duxerat Catherinam Arragoniam, Ferdinandi catholici, Hispaniarum regis filiam, ac Caroli V. Cæsaris materteram, Arturo fratri diu ante mortuo desponsatam, cui quum insani amoris libidine correptus vigesimo matrimonij anno repudij libellum misisset. Annam Boleniam adulteram, cuius furioso amore flagrabat, in coniugalem thorum recepit. Hanc caussam aliquandiu in celeberrimis totius orbis Christiani gymnasijs tractarant inter se diuinarum, humanarumque legum periti: postremo quum Clemens pontifex & in Cæsaris gratiam, & vt æqua iura postulabant, repudium id auctoritate sua sancire noluisset, sed eas nuptias vti nefarias damnasset, rex male sano amore deprauatus, omnem veterem suam virtutis, ac pietatis laudem, & gloriam abdicauit, & noua damnataque Lutheranorum dogmata sequutus, ab auctoritate Romani pontificis impie desciuit. Hinc factum, vt quum efferatum animum ad sæuitiam impulisset, multis supplicijs damnatorum procerum aulam funestauit, sublato ante alios, quod etiam promeruisse videri poterat, ipso Thoma Vulcer Cardinale Eburacense, qui nefarijs consilijs peruertisse regem atque infatuasse inuidentis populi iudicio accusabatur. Nec mora, seueriore districto gladio complures exploratæ probitatis viros, & litterarum doctrina illustres, quod eius nefariæ sententiæ assentiri nollent, interfecit. In queis fuere Thomas Morus, regij scrinij magister, & Ioannes Fiscerius Cardinalis Roffensis, paulò ante à Paulo III. creatus. Boloniæ autem regalibus ornamentis traditis, & tanquam ex legitimis nuptijs communicato geniali thoro, Catherinam legitimam vxorem miserabiliter thoro domoque expulit, quæ quum dolorem ferre nequiret, breui, filia Maria relicta, fato concessit.

Ab hisce diris principijs ad peiora progressus, seipsum quoque publico edicto ecclesiæ Anglicanæ primarium sub CHRISTO caput contempto pontifice superbe, & arroganter pronunciauit, catholicamque omnem religionem hæresi Lutherana suscepta abrogare totis viribus contendit: monasteria, & ædes sacras profanauit: clericos, monachos, & fratres religionum omnes multis ex ijs immani sæuitia occisis omnino deleuit, bonis eorum vel in fiscum redactis, vel quo plures erroris sui participes haberet, ministris insaniæ suæ scelerate concessis, omnia postremo rapinis, cædibus, cruciatibus, & impietate repleuit. Hisce de caussis, commotus Paulus pontifex, frequenti senatu Henricum Anglum, ob inauditæ hæresis crimen Christianorum numero haberi indignum censuit, anathemateque notatum, & abrogata eidem omni potestate, in ordinem redactum regijs titulis pro auctoritate sua aliquandiu cunctatus priuauit. Nec mora, prædura scelerum vltrix adfuit Dei dextera: nam idem rex nouo inusitatæ seueritatis facinore edito, eandem quam tantopere amauerat Boleniam adulterij damnatam, palàm capitali supplicio affecit. Susceperat hoc tempore Cæsar Carolus expeditionem Tunetanam, vt immanem prædonem, & piratarum sæuissimum ducem Hadriadenum Barbarussam vlcisceretur, qui immensis Solymani Turcarum imperatoris copijs, ac ingenti eius classe subnixus, post vastata cuncta Italiæ Siciliæ atque Hispaniæ littora, Tunetum in Africa eiecto Muleasse rege occuparat, & barbarè arroganterque felicitatis suæ metas progressus, de regno Neapolitano occupando, magna spe concepta, haud dubia consilia agitabat. Ad hoc bellum conficiendum Paulus pontifex liberaliter contulit: nam & de suo decem triremes Genuæ exornari iussit, quibus tres quoque veteres adiunxit, quæ in custodia Romani littoris esse consueuissent, & in bellicos sumptus sacerdotiorum totius Hispaniæ decimas Cæsari concessit. Classi suæ tum Pontifex Virginium Vrsinum Auguillariæ comitem præfecit, nauandæ operæ cupidum, vt ea generis claritas præfecturæ, maiorem auctoritatem adstrueret. Easdem

etiam decimas ex æquata liberalitate, Francisco regi concessit, quò ille si vsus posceret ad tuenda Etrusci maris, pontificiæque ditionis littora, è Massilia viginti triremes mitteret. Quum autem Alfonsus Vastius suo antiquo pedestris militiæ imperio fungens, Germanicas ac Italicas legiones in Africam esset transportaturus, pontifex qui cum appulsurum Centum cellas intellexerat, ad declarandum suum in tam pio bello ardens studium confestim eò se contulit, vt sacris precationibus Deum Optimum maximum, diuosque Christiani imperij tutelares, ad victoriam de hoste parandam nauigantibus propitiaret; ita ipso præeunte, verba & hymnos sacerdotum choro decantante, triremes, nauesque onerariæ ab excelsa specula expiatæ, lustratæque sunt. Datum est item vexillum, & sceptrum Christianæ religionis in templo de manu pontificis Virginio Vrsino, postridiæque Vastius, cum eò nactus idoneam tempestatem, Neapolim primùm, in Siciliam deinde cursum direxit, vt prospera demum nauigatione Africæ littora contingeret. Paulò ante quoque ad Andream Auriam toti maritimo negocio à Cæsare præfectum, & cuncta ad bellum nauale ingenti cura, famaque administrantem pontifex gladium de more solennibus ceremonijs consecratum dono misit: is erat gemmato capulo, cælataque vagina cum baltheo aureis bullis, & fibulis valde conspicuo, & præter eum etiam villoso è serico pileum margaritis phrygio opere depictum. Ea sunt eximij, pijque ducis aduersus Christianæ religionis hostes depugnantes insignia, magnis regibus donari solita, sic vt non immerito strenuus senex, quanquam multa iam nauali gloria plenus, ad petendam noui decoris laudem accenderetur. Interea Hyppolytus Medices dominandi auidus, animo vehementer perturbato, inuidere apertius fortunæ Alexandri Florentiæ ducis atque eius vitæ insidiari cœpit, ita vt ex subitario tormentariæ pulueris incendio Ioanne Baptista Cybo Episcopo Massilieñ. impulsore execrabile exitium eidem machinaretur, quod scilicet ipso sublato, dominatum Florentiæ adipisci se posse per exules vanissima cogitatione confidebat. Harum autem insidiarum indicia Deo detegente ab Alexandro depræhensa sunt, atque illico Romam ad Paulum pontificem delata. Pontifex quanquam ruituræ Mediceæ domus excidio, quod aliena cum inuidia parabatur, gauderet, in spem scilicet ingentis lucri ex amplissimis sacerdotijs, quæ in Farnesios nepotes transferrentur. Alexandri tamen iniuriam negligere videri noluit. Quum Octauianum Tengam hominem facinorosum ex Hippolyti satellitibus nefarij consilij conscium comprǽhendi iussisset. Sunt qui ob impotentiam & præposteros mores eum in vinculis habitum affirmant, quum pontifex nullam in eius captione coniurationis rationem habuisset. quo capto Hippolytus vano timore exterritus, ære alieno oppressus, & Gallica ope, cui multùm fidebat destitutus, ex vrbe in Tiburtini agri sancti Angeli castellum aufugit: postea, commutata voluntate ad sanitatem redire, Alexandroque reconciliari cùm voluisset, Romam redijt, honorificè à pontifice susceptus, & mitioribus verbis admonitus. Inde Neapolim profecturus in itinere ad oppidum Iter Fundani agri, quod est viæ appiæ impositum, oborta pestilenti febre, vel (vt alij tradunt) veneno petitus, sexto die ad IIII. Idus Augusti rebus humanis eximitur, & in vrbem relatus tota vrbe lacrymante in Laurentianis ædibus tumulatur, magna hercle exulum lætitia, & pontificis commodo, quum hic eius spolijs & sacerdotijs suos ditaret, in his Alexandrum Farnesium cui amplissimo cācellariæ munere honestato, monasterium trium fontium, quæ Hippolyti fuerant, commendauit; illi verò vno erepto alterum tanquam propinqui ope destitutum vti mox euenit, facilè tolli posse diuinarent. Cæsar autem ingenti classe comparata ex Sicilia, Italiaque soluens, ad Vticæ littus feliciter appulit, vbi exercitu exposito, fugato Barbarussa Tunete paucorum dierum labore expugnato, restitutoque duris conditionibus Muleasse beneficiario rege, & Guleta arce firmissima impositis Hispanis præsidijs insigniter munita, ad viginti millia captiuorum Christiani nominis, qui ex diuersis regionibus à sæuissimo prædone capti, illic miserrimæ seruitutis iugū ferebant, liberauit, & inde soluens in Siciliam primùm, deinde Neapolim, vbi triumphali pompa susceptus est, peruenit. Hæc tam insignis victoria tanta gratulatione est excepta, vt pontifex solennibus indictis supplicationibus, gratias Deo publicè egerit, & ad Cæsarem legatos duos Cardinales Ioannem Picolomineum episcopum Ostiensem, & Alexandrum Cæsarinum diaconum ei suo nomine de tanta victoria gratulatum miserit. Quum Cæsar in itinere esset, quo ex Sicilia Neapolim properabat, Francisci Sfortiæ nouissimi Insubrum ducis mors ei nunciata est, cuius obitu grauissima bella sunt exorta. Nam Cæsar Antonio Leua pro duce Insubribus imposito ducatū Mediolanēsem imperiali fisco applicatū in prouinciæ formam redegit, Francisco Francorum rege magnopere repugnante, qui Cisalpinæ Galliæ imperium à Cæsare sibi concedi postulabat, cum suo iure antiquæ hæreditatis ab abauia Valentina Vicecomite repetito, tum præclara Maximiliani Cæsaris concessione, qui id tabulis rite confectis, acceptaque honorarij muneris pecunia Ludouico XII. regi post exactum captumque Ludouicum Sfortiam adiudicasset. Cuius, quum Cæsar rationem habere nollet, non ignarus quantum commodi sibi ex Mediolanensi imperio accederet,

deret, occasionem irato regi, vt pacis fœderibus solutis, arma moueret dedisse visus est. Rex enim Gallus in Carolum Sabaudium Alobrogum ducem, qui in Cæsaris clientela erat arma vertit, vt per eius ditionis fines expeditum sibi in Italia pararet iter. Nec mora Galli duce Philippo Sciaboto, qui Brion Amiralius dicebatur, coactis copijs Sabaudium Transalpinis oppidis exuerunt, trãsgressique alpes aliquot munita oppida Subalpinæ regionis in primisque Taurinum magna cum imperatoris indignatione occuparunt: qui Gallorum impetu audito, vt eorum arma ab Allobrogum ducis fœdere sibi iuncti ditione auerteret, Gallicam expeditionem edixit. Igitur adulto iam verè initio anni ∞ D X X X V I. Cæsar Neapoli profectus, nonis Aprilibus per Appiam à Capena porta Romam intrauit, triumphali pompa à Cardinalibus, Episcopis, & reliquis omnium sacerdotum & Romanorum ciuium ordinibus exceptus, & ad Basilicam Vaticanam, vbi à pontifice Paulo tertio super Basilicæ gradus sedente, more maiorum expectabatur, deductus, læto populo ob antiquorum imperatorum memoriam. Adorato pontifice Cæsar ea parte Vaticani palatij exceptus est, quæ exornata laquearibus aureis, & marmoreo insigni mœniano vrbem spectat ab Innocentio VIII. condita, qua etiam Alexander VI. Carolum VIII. Galliæ regem susceperat. Cæsar Romæ sanctum Paschæ diem coluit, in quo Pontifex Cæsare imperialibus insignibus ornato adstante, rem sacram solenni apparatu in Basilica Vaticana fecit. Tresdecim autem dies moratus Romæ, de summa rerum, & maximis reipublicæ Christianæ negocijs, cum pontifice locutus, pridie, quàm proficisceretur, præsente pontifice cunctoque senatu, & principum ferè omnium legatis, non obscura in Gallos ira succensus grauissimam habuit concionem, qua animi sui intimos recessus ardentissima facundia patefecit, quod Gallorum legati pænè conuitiose expostularent, vt Henrico regis filio Insubrum principatum beneficiario iure adiudicaret: id enim Cæsarem promisisse Claudius Velleius orator regius affirmabat. Inter perorandum autem repetitis, quæ contra maiores suos Galli reges multis iam antea annis male patrauerant, & nouissimè de ijs quæ paulo ante Rex Franciscus sibi intulerat iniurijs quæstus, ita excanduit, vt regem Gallum ad singulare certamen prouocarit, vt ense, & pugione ambo dimicantes ad eum modum tandem controuersiam finirent. Tum pontifex clementiora ominatus, Cæsaremque complexus obsecrauit, ne vel non iniquæ iracundiæ impensius, quàm pietati indulgere mallet. Galli oratores Matisconensis, & Velleius breui responso Cæsaris excepere. Pontifex ex quibusdam Cæsaris verbis veritus, ne Cæsar Romæ diu commoratus eius occupandæ illecebris caperetur, clam Bellaium, & Stephanum Columnam, vt in Italiam Gallos accirent emisit. Quorum vi Cæsar coactus, ea consilia, vt parum opportuna dimitteret. Quarto decimo igitur die Roma Cæsar profectus, per Etruriam, & Ligures iter faciens, rectà in Gallum mouit, & Antonio Leua auctore Galliæ Narbonensis fines intrans, tandem id bellum propter rei frumentariæ difficultates, & cœli inclementiam tractu durius, atque exitu asperius expertus est, quam Leua putarat. Hinc inter duos summos orbis Christiani principes; maximo cum reipublicæ incommodo atrox bellum exarsit. Dum Carolus Augustus adhuc Romæ maneret pontifex eius rogatu, & sui alioqui officij memor, vt salutaribus sanctionibus vetus ea controuersia quæ paulatim exorta, & in immensum aucta, placita Christianæ pietatis, & Romanorum pontificum auctoritatem lacerabat, tandem finiretur generale Christianorũ omnium concilium, diu multumque desideratum, vigesimo demum anno, postea quam Lutherana hæresis irrepisset, in proximum annum M D X X X V I I. indixit, Mantuam omnibus conuocatis; sed mox Ducis, qui Imperatoris vires timebat, rogatu locum mutauit, assignata Vicetia Venetorum ditionis vrbe, & Laurentio Campegio primum, deinde Iacobo Gymoneta, & Hieronymo Alexandro Cardinalibus tanto negocio præfectis. Qui verò concilium Germanis indiceret, delectus est Petrus Vorstius episcopus Aquensis. Ipse per litteras reliquis principibus rem insinuauit. Verùm & ea res difficiliorem successum habuit, alia ex alijs quotidie suborientibus impedimentis. Nam Vicetia etiam dimissa est, quod hæc à schismaticorum sedibus paulo longius abesset. Et Veneti rem non probabant, ne Turcarum Tyrannum incitarent, qui Christianorum conuentum timebat. Interea Pontifex deprauatis clericorum moribus corrigendis nouem grauissimos & doctissimos viros delegit, Gasparem Contarenum, Io. Petrum Carrafam Teatinum, Iacobum Sadoletum, Reginaldum Polum Cardinales, Fridericum Fregosium Salernitanum, Hieronymum Aleandrum Brundusinum archiepiscopos, Io. Matthæum Gibertum Veronensem episcopum, Gregorium Cortesium abbatem, S. Georgij maioris, Venetiarum F. Thomam Badiam magistrum Sacri palatij, qui libello edito, quo reformationis præcipua capita comprehenderunt, illum pontifici obtulerunt. Pontifex interea pacis & quietis Christianorum studiosus, binas legationes emisit. Altera Augustino Triuultio Cardinali demandata, quæ Franciscum regem respiceret, altera Marino Caracciolo, qua Cæsar adiretur, qui ab vtroque armato principe pijs precibus impetrarent, ne summo reip. Christianæ detrimento armis concurrerent, sed pace facta, aut fœderibus ictis post concilium celebratum, pia arma in Turcas verterent.

Quanquam autem hisce legationibus nihil ad leuandas simultates, aut minuendam eius su-
scepti belli controuersiam animis vtrinque in mutuam pernitiem irritatis, perfectum sit:
eximium tamen sacrosanctæ æquitatis specimen in pontifice, qui pacificatoris nomen quæ-
rebat, præbuerunt. Sequenti anno, qui fuit à partu Virginis ∞ DXXXVII. octauo
Idus Ianuarij, Alexander Medices Florentiæ dux, qui Hippolyti Cardinalis insidias diligen-
tissimè vitarat, in alterius propinqui familiarissimiq; sodalis inusitatam perfidiam incidit,
quum à Laurentio Medice magnis sibi obstricto beneficijs, intempesta nocte alte stertens
gladio per costas adacto sæuissimè sit interfectus. In cuius occisi locum, quum Cosmus
esset ex S. C. subrogatus, Florentini exules, item Saluiatus, Rodulfus, Gaddus, Montius
Cardinales ad recuperandam patriæ libertatem infestis armis Florentiam properarunt. In-
censos, proclinatosque ad bellum Paulus pontifex dicitur incitasse, quod suis rebus, atque
consilijs tum priuatis, tum publicis conducere iudicaret, si Etruriæ imperium æquabili, li-
beroque restitutæ reipublicæ consilio, potius quam vnius principis nutu, atque auspicio
regeretur, in ea præsertim Vrbe, quam ipse liberam incoluerat, in qua bonas litteras ado-
lescens didicerat; tum etiam, quod susceptis nuper cum Alexandro simultatibus, Cosmo
in eundem dignitatis locum succedente, & eadem simultatis causa vigente, nomen tan-
tum non animum principis immutatum esse existimaret; sed fortuna Cosmo constantissi-
me fauens, omnes hominum conatus elusit. Clissa per eadem tempora Dalmatiæ oppidum
paulo supra Salonam nobilissimam Vrbem, quod pontifex pietatis memor cohortibus, &
opportuno tormentorum instrumento, atque ita commeatu contra Turcarum vim flam-
ma & ferro tum per totam Delmatiam debacchantium instruxerat, Petro Crosiccio regu-
lo occiso, magno Christianorum incommodo in barbarorum potestatem deuenerat. Qua-
propter pontifex magno concepto dolore grauiora metuẽs, indictis solẽnibus supplicatio-
nibus à diui Marci ad Mineruæ pedibus supplex profectus est, missis statim in omnes partes
legatis, qui Christianos principes depositis tandem mutuis odijs ad sacrũ bellum hortaren-
tur. Ipse paulo ante filio Petro Luisio duce ecclesiastici exercitus creato, vrbis mœnia in-
staurare aggressus est, initio sub Auentino facto. Quo etiam anno quum Turcæ qui graue
cum Venetis bellum gerebant totam ipsorum ditionem grauissime vexarent, pontifex
totis viribus eo incubuit, vt Cæsarianorum, suis, Venetorumque armis consociatis, &
communibus sumptibus insigni classe comparata, bellum impotentibus barbaris inferre-
tur. Fœdus igitur cum Cæsare, & Venetis pontifex his conditionibus percussit, vt Cæsar
octoginta duas triremes instrueret, totidem Venetus, ipse vero pontifex triginta sex pa-
raret, vt ducentarum triremium numerus efficeretur. Renuntiati sunt classium duces, Cæ-
sarianæ Andreas Auria, Venetæ Vincentius Capellus, pontificiæ autem Marcus Grimanus
patriarcha Aquileiensis. Hanc classem belli duces aduersus Barbarum tyrannum in Græ-
ciam educerent. Illud postremo cautum est, vt si in hostile littus descendendum esset, ter-
restribus copijs Ferdinandus Gonzaga Siciliæ præfectus cum imperio præesset. Hoc fœde-
re iuncto veritus pontifex, ne Cæsare sacro bello occupato Francorum rex à tergo in Cæ-
saris prouincias irrueret, conatus est, vt pacem, vel saltem inducias, inter vtrunque com-
poneret, & ob eam rem legatos creauit duos Cardinales, Christophorum Iacobatium qui-
dem ad Cæsarem, Rodulfum verò Pium Carpensem ad Gallum. Cæsar quoque veritus, ne
se absente, & bello Turcarum occupato pontifex in Gallorum partes descenderet, Marga-
ritam filiam Octauio Farnesio pontificis nepoti matrimonio, vt iungeretur proposuit. Id
pontifex regi Gallo insinuauit, sperans ea ratione, vtriusque regis animum ad affinitatem
secum contrahendam allicere posse. Quo tempore exeunte anno, quum Cæsariani, Gal-
lique pari studio suarum partium oppidis, nouo præsidio, nouoque commeatu confirman-
dis in subalpinis occupati essent, & Vastius intente prospiceret, quo regis, qui tum suis
præsidio in Italiam venerat, signa verterentur, è Belgio allatum est, Mariæ, & Eleonoræ
sororum clarissimarum reginarum auspicijs, inter ipsos certantes armis principes propin-
quos suos, inducias in decem menses percussas. Ijsdem ferè conditionibus, quibus ante ali-
quot annos ea immania diuturni belli incendia restrinxerant, quas easdẽ principes in spem
mutui colloquij certissimæque pacis essent probaturi. Itaque per eam quæ subsequuta est
hiemem, Paulus pontifex enixe legati Carpensis præcipua opera procurauit, vt Carolus
ipse Cæsar, & Franciscus rex reipub. causa secum in colloquium venire minimè grauaren-
tur, cui postulationi neuter refragari conueniens esse existimauit. Opportunissimam au-
tem omnibus futuram conuentui sedem pontifex decernebat, apud Nicæam Prouinciæ
vrbem, quæ erat ditionis Caroli Sabaudij Allobrogum principis, supra mare in Galliæ Ita-
liæque finibus situm. Ad magnam itaque spem futuræ concordiæ commoti, non ita
multo pòst omnes eodem conuenerunt. Relictus est Romæ legatus Cardinalis Neapolita-
nus, cuius potestatem pontifex amplificauit. Qui longum, & laboriosum iter exactæ iam
ætatis senex reip. causa suscipiens nullis precibus obtinere potuit, vt ambo reges in com-
plexum mutaque colloquia se petente adstanteque deuenirent, vterque enim seorsum, Cæ-
sar quidem in sacra diuo Francisco, vbi pontifex cõmorabatur, extra vrbem æde, Rex verò
Gallus

Gallus magnifica domo lignea ab se in Suburbano extructa, pontificem more Christiano venerati sunt cui Nicææ arx hospitio attributa fuerat, quod dux rebus suis timens non sine Cæsaris indignatione recusauit. Fuere, qui tum existimarent neque Cæsarem, neque Franciscum regem, posteaquam è tam diuersis disiunctisque regionibus pontificem conuenissent, à colloquio (vti par est) abhorruisse, sed quodam secretiore consilio pontifici tantæ voluptatis aspectum, & laudis famæque successum inuidisse, quod secum reputarint pontificem minime religionis, bellique sacri studio, sed priuatorum spe commodorum, ipsorum colloquia ita affectasse, qui Margaritæ Austriæ Alexandri Medicis viduæ nuptias iam sibi oblatas, pro nepote Octauio firmare, & Clementis exemplo Victoriam neptem quæ Guidobaldum Vrbinatium principem postea maritum habuit, cognationi regiæ coniectis, in Vandomium oculis inserere, percupere videretur. Secretiora vero introspicientibus vera causa patuit. Nam magistri & proceres, vtriusque principis, & præsertim Hanno Memorantius magnus Regij Gallorum stabuli Comes, ob inuidiam & priuatis de causis impedimento fuere, ne simul cum pontifice conuenirent. Cæsar tamen per internuncios Francisco pollicitus est, se in eius complexus, colloquiaque priusquam in Hispaniam renauigaret deuenturum. Quum de pace inter reges nulla ratione conueniret, hoc tantum obtinuit pontifex, vt inducias annuas à reginis, quas diximus in Belgio conceptas & promulgatas, ipsi reges in nouem præterea annos solenni tabularum adstipulatione firmarent. Nec multò post Franciscus discedens à pontifice in regnum suum est reuersus. Pontifex triremes Gallicas conscendens ab Imperatore comitatus Genuam ambo accesserunt, exceptusque est hospitio in Fliscorum ædibus, & nullo non honoris genere adhibito à Genuensibus honestatus. Exinde Cæsari valefacto classem conscendit, partim mari vsus, partim terrestri itinere per Ligures, & Tuscos Nepet peruenit, vbi ob calores, & itineris labores febre correptus aliquandiu iacuit. Valetudine recuperata Romam ad IX. cal. Augusti ingreditur maxima totius vrbis lætitia, & gratulatione susceptus. Cæsar interea qui Pontificem Genuam vsque comitatus fuerat, ad Massiliensem oram delatus, circa Fossas Marianas (Aquas mortuas vocant) ex condicto auctore Eleonora Cæsaris sorore Regis vxore Franciscum regem eò discedentem cum liberis sua quadrireme prætoria humaniter exceptum arctè complexus est, vbi biduum ferè commorati, plures horas arcanis sermonibus impenderunt, tanta omnium, vel eorum qui aderant, vel illorum, qui id postea ab alijs didicissent exultatione, & lætitia, vt ferè nemo reperiretur, qui non planè existimaret, reges ipsos detersis odijs, conciliatos, fraternæ amicitiæ fœdera concepisse, in spem maturæ pacis, atque concordiæ. Vnus tamen Paulus ipse pontifex, pro vetera sua prudentia, vt id crederet, adduci non poterat, postquam parum pio, asperoque vtriusque principis consilio, præsentibus colloquijs exclusus, eius clandestinæ appetitæ amicitiæ ratio, quæ nullam syncerae voluntatis, & religionis speciem præ se ferret, nequaquam compositi animi diuturnam simulationem habitura putaretur. Quum Nicææ adhuc esset pontifex actum est inter illum & Cæsarem, vti antea compositũ fuerat de suscipiendo bello nauali in Turcas; nam noua legatio à Venetis supra veterem ad pontificem Cæsaremque peruenerat, qua Veneti pacem inter regem, & Cæsarem procurabant, significabantque æstate iam adulta festinandum esse, & vt appararentur classes, postquam Venetijs cuncta iam parata essent ad nauigandum, magnoque incommodo futurum esse prædicabant, si reliquos etiam æstates inanibus consultationibus effluere sinerent, quibus res magis opportunè geri poterat. Nam (vt memoraui) paucis antea mensibus Romæ fœdere inter se icto, hi tres principes Paulo III. auctore validissimã, atque ornatissimam classem communibus impensis in Græciam aduersus barbarum tyrannum statuerant educere. Itaque cohortantibus demum Venetis ingenti classe, & Turcis maximè formidabili comparata, in Turcam est itum. Sed huius maligni sæculi fortuna aliena prorsus & infensa Christianis, labante vetere disciplina, priscaque virtute obsolescente, ita barbaris tum fauit, vt nostri apud Actiacum promontorium (quod Præuisam vocant, Octauij Cæsaris victoria insigne) collatis cum Barbarussa improsperè viribus, Andrea Auria Cæsarianæ classis præfecto pugnam detrectante, Turcis relictis, in tres iterum partes diuisi, & veluti in fugam acti, tota nauali existimatione exuerentur, totque & tanti pontificis optimi. Venetorumque conatus irriti fuerint, castro nouo præsertim paulò pòst in Dalmatia a Turcis obcupato. At pontifex pòst Nouariam vrbem Petro Luisio à Cæsare Romæ agente biennio ante impetratum, celebratis quoque nuptijs Octauij nepotis & Margaritæ Austriæ Cæsaris filiæ, Alexandri Florentiæ ducis viduæ magno apparatu cum dote redditus XV. millium, aureorum in Sabinis, quum forte per eosdem dies è vita excessisset Franciscus Maria Ruuereus Vrbinatium dux, ad Camerinum recuperandum animum adiecit. Erat enim vt ferebatur ad ecclesiam ipso iure deuolutum, iam inde à morte Ioannis Mariæ Varani, quem eius oppidi ducem crearat Leo Pontifex, quod nullam videlicet masculam Varanorum liberorum prolem superstitem reliquisset; sed occuparat Ruuereus, quod filius Guido Vbaldus Iuliam Ioannis filiam, Clemente pontifice repugnante, præter eius sententiã matrimonio sibi haberet cõiunctam.

Itaque pontifex occasione hæredis bellicæ rei imperiti arrepta, conscripto milite bellum in eum continuo mouit: huiusmodi nanque tempus prudenter expectandum censuerat, qui antea vix inito pontificatu eandem expeditionem, patre acriter resistente frustra suscepisset. Neque fefellit eum opinio, quum ad primam statim suscepti belli famam, oppidum à Ruuereo iuuene redderetur. Restitutum illud pontifex, grandi pecunia cunctis qui aliquod ius in eo prætenderent persoluta, Octauio Farnesio nepoti, vnà cum ducatus insignibus beneficiario iure concessit, quum ipsum paulò ante in eiusdem Ruuerei defuncti locum Vrbis præfectum dixisset. De ornamentis deinde, & præsidijs ecclesiæ cogitans, nouos aliquot Cardinales legatos Verulanum Galliæ Cispadanæ, Iacobatium Perusij, Eporediensem Bononiæ, & Carpensem Piceni creauit; frequentes præterea amplissimos doctissimosque viros legatos pro tollendis religionis controuersijs, & ad eos, qui ab ecclesia seiuncti erant reducendos, in Germaniam destinauit. In his primum Cardinalem Brundusinum, deinde Contarenum, qui Ratisponensi conuentui pontificis nomine interfuit. Sub id tempus, quum exhausto ærario tributa, vectigalia, & portoria multa, vel de nouo acerbè exegisset, vel auxisset vetera, Perusini, qui ob salinarum auctum vectigal impositum rebellarant, armis domiti, & imperata facere coacti sunt. Ad hæc exempli cæteris statuendi causa abolita prorsus decurionum potestate, eos immunitatibus plerisque exuit, & ipsorum legatos Romam supplices, atque atratos venire, & admissi sceleris veniam petere coëgit. Per id tempus Ascanio Columnæ contumacius renitenti, totam in Latio paternam ditionem armis abstulit. Palliani mœnia, & arcis papæ demolitus. Iesuitarum societatem, quam Paulus III. approbauit instituere, per id tempus viri aliquot pietate celebres, Ignatio Ioiala nobili Hispano primo eiusdem magistro auctore. Hi diuinis meditationibus vacantes praxim adiunxere; pueros per Vrbes gratis erudiendo, diuini verbi prædicationibus insistentes, ignotas antea Indorum Bresilli & Peruscanas terras penetrarunt. Maximè in his Floruere, præter Ignatium, Laines Franciscus Borgia olim dux Gandiæ, Boadiha, Ledesina, Toletus, Canisius, & alij multi viri doctrina & pietate illustres. Cæterum quæ annis ∞ DXXXIX. & ∞ DXLI. acta sunt, quia ea fusius in Farnesij, & Contareni Cardinalium vitis sum persecutus, breui in præsens transcurram. Nam per id tempus Cæsar in Hispaniam reuersus, vxorem Isabellam Augustam amisit. Auditaque Gandauensium, Belgarum graui rebellione, & in mora periculum esse sentiens, per Galliam breuiori itinere iter facere constituit. Lutetiam itaque Parisiorum veniens amicè ac magnificentissimè à Gallorum Rege Francisco excipitur. Eò pontifex nepotem Alexandrum Farnesiū Cardinalem legatū misit vtrisque pontificis nomine gratulatū, Cæsar vt in Belgiam cum Aledro legato peruenit, quæ de pace cum Francisco rege Parisijs agitauerat, in vita fecit, omnibusque animi viribus ijs rebus firmandis incubuit, quæ imperium eius continerent, parum deturbatæ religionis remedijs, intestinis dissidijs vexatus, tunc cogitans, quæ res simultatē & inimicitias inter ipsum & pontificē peperit. Multa hyeme anni ∞ DXXXIX. cum Cæsare à legato acta de religionis in Germania statu, quæis conuentus Ratisponensis manauit. Pontificis in Cæsarem ita auxere quæ in eodem conuentu acta sunt, quo circa transsubstantiationis in eucharistia mysterium cardinalis Contarenus legatus circumuentus fuisse dicitur. Quo tempore pontifex ab externis rebus ad emendandos mores conuersus, quod illi rei præcipuum adferre momentum cogitaret, si episcopi commissos sibi populos pro se quisq; in officio coràm continerēt, vt ad ecclesias sese suas conferrent diligenter eos est adhortatus. Cæterum diuturna eorum cōsuetudine victus, hoc illis facilè remisit. Reip. constituendæ vacans Egidianas constitutiones firmauit, ita tamen vt auditoris cameræ iura non infringeret. Referendariorum iura immunitates auctoritatem auxit, Decedentium sacerdotum spolia cameræ apostolicæ applicauit, qui ius testamenti condendi non obtinuissent. Iudæis ad Christi fidem venientibus bona ante conuersionem acquisita retinere permisit. quò facilius conuerterentur. Contractuum vectigal, contrahentium fraudibus læsum reformauit. Eos, qui fiscum tabulis deprauatis fraudarent, repressit. Præfectorum carceris, iudicum causarum ciuilium, & capitalium iniurias, quibus inopes vinctos vexabant, repressit. Mortuo Cardinale Auxitano Farnesium nepotem Auenionis legatum creauit. Dissoluto autē eo conuentu, qui anno ∞ DXLI. Ratisponæ habitus est, Cæsar qui se curaturum cum pontifice promiserat, vt intra biennium generale concilium haberetur, discessurus è Germania postulauit à pontifice, vt sibi in Italiam venienti, & in Africam ad Algerianā expeditionē traiecturo ad Lucā occurrere vellet, vt mutuis colloquijs deliberando quid de tota ratione cōcilij statuendū esse videretur, decernerēt. Improbarūt tum vehemēter profectionis consilium medici, letale ei futurum dictantes medijs caloribus ab vrbe discedere: nonnulli quoque senatores retinere eum conabantur, in primisque Francisci regis legati, subueriti, ne Cæsar honestissima petitione in belli punici sumptum, quod tum aduersus Asanagam, qui Algerij cum imperio Barbarussa fuerat relictus susceperat, pecuniam impetraret, quæ demum occulto consilij exitu ad excidiū Narbonensis Galliæ verteretur. Sed pontifex, & omnia ætatis pericula, quæ publicam salutem includerent facile contemnebat,

nebat,& recrudeſcentia pereuntis Chriſtianæ reipub. vulnera omnino Cæſari detegenda, indicandaque vitia ſerpentis peſtis exiſtimabat, vt vno concordiæ remedio ſanarentur. Accendebatur enim vt ire pergeret, ea de cauſſa magis ac magis quod ſuborta erat inter Franciſcum & Cæſarem noua ſimultas, veluti inducijs decennalibus, eius præſertim opera initis Antonij Rinconis, & Cæſaris Fregoſij (quos Gallus ad Turcas cum mandatis miſerat) cæde violatis. qua re maxime premebatur, veterisque odij flamma compreſſa aliquandin induciarum fide, in multo atrocius quàm antea belli incendium exarſura eſſe videretur. Itaque Cardinale Carpenſe Romæ legato relicto, & æſtuoſo itinere Gaſsiam viam emenſus, Lucam perueniens ibidem Cæſarem expectauit. Cæſar Lucam cum veniſſet, ter pontificem, pontifex verò ſemel Cæſarem ad mutua colloquia adijt, cui ſingulas enumerando plagas, quas nobis ſæpe Barbarus hoſtis, ac nuper rurſum ad Budam in Pannonia inflixiſſet, eò omnes cogitationes, & conatus ſuos vertit, vt eum ad pacem cum Franciſco rege ineundam hortaretur, ne in Gallos per Narbonenſem prouinciam arma verteret, veritus. Quum nihil impetraſſet, ſuadere conatus eſt, vt quas Algerium in Africam copias eſſet traiecturus, relicta nauali expeditione aduerſus Turcas educeret, fratris Ferdinandi, Auſtricacique imperij præſidio, ſi ea recenti ad Budam victoria Solymanus vteretur. Verùm Cæſar fatali innixus conſilio in ſententia permanſit, nihilque magis eo tum colloquio ſtatutũ eſt, quàm vt concilium, quod maxime exoptare Cæſar videbatur, in annum ſequentem indiceretur. Actum etiam, vt ea emendarentur, quæ in comitijs Ratisbonenſibus male Cæſaris permiſſu, præter antiquos patrum regulas, acta erant. Abeunte Cæſare pontifex Deũ de more vt nauiganti Cæſari feliciter aſpiraret ſuppliciter precatus, nepotẽ Octauium Farneſium, ad ponendum militiæ rudimentum in ſoceri Cæſaris contubernio, ſtudij ſui, atque vt beneuolentiæ obſidem collocauit, & paulò poſt per Piſtorienſes montes Bononiam, atque inde per Æmiliam & Flaminiam modicis itineribus in vrbem redijt. Cæſarem porrò infauſtæ in Algerium expeditionis difficillimo anni tempore ſuſceptæ mox pœnituit: nam ventorum vi, & ſæuis Autumni tempeſtatibus claſſe diſiecta, & magna Florentiſsimi exercitus parte, vel à Pœnis extincta, vel mari ſubmerſa, inglorius in Hiſpaniam eſt reuerſus. Clade Algeriana accepta, pontifex Granuelani rogatu Nicolaum Ardingellum à ſecretis in Gallias miſit, vt Regem ad bellum Cæſari afflicto inferendum pronum auocaret. Initio anni ∞ D XLII. pontifex Carbinales legatos creauit Contarenũ Bononiæ, Ciſpadanæ Galliæ Gambaram, Peruſieque Ariminenſem. Conuentus quoque imperij procerũ Vormatiæ celebratus eſt, cui etiam Lutherus interfuit, in quo inanibus diſputationibus habitis, nihil quod ad fidei concordiam ſpectaret fieri potuit. Quum bellum inter Cæſarẽ & Gallum inſtauratum magnis vtrinque ſtudijs gereretur, põtifex pro pace, vel inducijs componendis legatos ad eos miſit, viros grauiſsimos, Contarenum quidem ad Cæſarẽ, & Sadoletum ad Franciſcum regem. Contareno verò vita fancto, in eius locum legationem Bononienſem ſuſcepit Michael Siluius Cardinalis Viſenſis. In conuentu Norinbergenſi cui interfuere omnium pænè principum, & liberarum Germaniæ ciuitatum legati, quum de dogmatum diſsidijs & religionis controuerſijs tractatum eſſet, quærentibus locum Concilio idoneum rerum nouatoribus, à pontifice nouo loco medio propemodum inter Italiam & Germaniam delecto, Tridenti generale concilium, circiter cal. Nouembris, ex S. C. tertio indictum eſt, & tres Senatorij ordinis patres eo legati, qui bene auſpicato inchoandæ ſynodi, futuræque tot gentium frequentiæ ſedem pararent. Hi fuere Petrus Paulus Pariſius diuini, ac humani iuris profeſsione inſignis Ioannes Moro ſecunda morum, atque doctrinæ fama per multos Germaniæ conuentus legationis munere functus, & Reginaldus Polus Britannus qui ſupra regiæ ſtirpis decus, & eximiæ latinæ facundiæ laudem, eximium Chriſtianæ virtutis ſpecimen præferebat. Recrudeſcentibus inter Gallos, & Hiſpanos bellis, pontifex has litteras ad Cæſarem, & Francorum regem Franciſcum pro pace ineunda ſcripſit.

PAVLVS III. PAPA, DILECTO FILIO KAROLO V. Romanorum Imperatori Auguſto.

CArisſime in Chriſto fili noſter ſalutẽ, & apoſtolicam benedictionem. Mirum fortaſſe Maieſtati tuæ videri poterit, nos hunc laborem procurandæ inter te & Chriſtianiſsimum Francorum Regem pacis, toties à nobis alias, ac nouiſsimè per Legatum ad te miſſum fruſtra tentatum, nunc repetere: Sed ſi eadem Maieſtas tua officium noſtrum, quale in hoc eſſe debeat, recordata fuerit, ſi ſtatum afflictum Chriſtianitatis reſpexerit, profectò eadem Maieſtas tua, quæ æquitate & ſapientia pollet, & nos quod agimus valde neceſſario agere fatebimur, & æquiori animo has noſtras litteras leges: quas nobis Dei honor, ſalus populi Chriſtiani, proximiq́; ac grauiſsimi periculi omnibus imminentis, metus ac dolor expreſſit. Quamuis enim iam inde ab ini-

Pontificatus nostri, sicut tuæ Maiestati notum est, nihil antiquius nobis fuerit, quàm lenire vestras iras, per quas iam infensissimo hosti aperiri ad Christianitatis exitium videbamus, atque ob eam caussam litteras, nuntios, legatosq́ nostros sæpius ad vos miserimus. Nosq́ etiam ipsi Nicæam nauigauerimus, licet hactenus à Deo (nostris forsan peccatis obicem, inter nos & illius gratiam ponentibus) nos meruerimus obtinere, vt nostræ præces & hortationes ad pacem à vobis exaudirentur. Tamen quoad nobis suppetet vita, nunquam à nostro officio, captataq́ via cessandum nobis putabimus. Sancta enim instantia (fili Charissime) & pia importunitas, & tuæ Maiestatis videri debet, nos non cedere labori aut repulsæ, ad salutē omnium communem, quæ si vnquam antea, hoc maximè tempore & communi hoste Turca in maximum est adducta discrimen. Si quidem ille per se potentissimus, occasione etiam nostrarum discordiarū fretus, & mari inualuit, qua parte antea inferior putabatur, & Hungariam propè occupauit. Magna etiam nunc elatus fiducia, ex ijs quæ ibi nouissimè gesta sunt, ita vt viribus nostris attritis, suis adauctis, valde timendum sit, nec omnino dubitandum, quin sequenti anno graue vulnus Christianitati infligat, nisi Dei misericordia nos iuuerit: ad quæ mala impendentia, cum remedium die noctuq́ conquireremus, nullum sane aliud post opem diuinam nobis occurrit, nisi vestra concordia, & vniuersali concilio. Quod cum iam dudum indictum nuperrimè Tridenti conuocauerimus, tanquam loco omnibus idoneo, & præcipuè ad tranquillandam Germaniam apto, cuius quidem inclytæ nationis præcipuam curam hæc sancta sedes semper habuit, vt debuit: miserimusq́ eò iam tres S. R. E. Cardinales, alterum nobis restat, vt vestræ conciliationis curam, quamuis hactenus infeliciter tentatam, nunc acrius repetamus. Quam cum æqua hinc inde charitate, animiq́ nostri synceritate, & erga vtrunque vestrum beneuolentia semper tractauimus, nullumq́ nostri laboris fructum retulimus, quemadmodum ex literis legati ad te missi molestissime intelleximus: parte autem altera, certissimis nuntijs & literis cognouimus, ipsum Turcam maximos apparatus terra mariq́ facere, ad nos proximo vere inuadendos. Nos considerantes quod stante hac inter te & regem Christianissimum bello, eidem Turcæ poterit ratione obsisti: postea autē omnis prouidentia sera futura est: Statuimus enim Dei adiutorio vt nihil intentatū relinquamus, experiri iterum per nos ipsos, id quod hactenus per literas, nuntios, & legatos nostros assequi non potuimus, nullaq́ ætatis nostræ vel temporis, aut alterius ratione habita, prodire ipsi ex nostra Sede, versusq́ vos iter facere, colloquij vobiscum habendi caussa, sperantes si non nostra, saltem eius cuius vicem gerimus reuerentia, vos nostrum congressum pro salute præsertim publica non esse recusaturos, sed aliquem ad locum nobis propriorem venturos, in quo cum vtriusque vestrum commodo, & secuirtate congredi nobiscum, vt ea in hoc, vtinam non extremo Christianitatis periculo, explicare vobis possemus, quæ Deus omnipotens inspirauerit, ad publicam omnium fidelium, vestramq́ etiam priuatam vtilitatem. Quamobrem ita nos vrgente nostri officij debito, Maiestatem tuam per Dei misericordiam rogamus, vt nobis facultatem huius colloquij præbere, interimq́ ab armis cessare, & viam tabellarijs, & alijs per nos ad hoc mittendis, aperiri facere Dei & christianitatis caussa velis. Decreuimus enim posteaquam qualicunq́ Dei iudicio nos tali tempore, talibus periculis, in hoc loco reperimus, nullas prætermittere partes vel parentis, vel iudicis, quæ ad nos nostrumq́ officium pertineant: sperare tamen volumus, quod vos pro bonitate, & singulari vestra prudentia, huiusmodi periculis animaduersis, quodq́ nos nullo alio respectu mouentur nisi salutis publicæ, quæ ad vestram propriam redundat. Cum tanquam potentissimi principes plus quàm cæteri in communi ruina amittere possitis; & plus Deo debeatis, quam cæteri: propterea memores vestræ dignitatis atque officij, & conuenire alicubi nobiscum, & nostris fidelissimis monitis aures præbere non recusabitis: Cum iam dudum prospicere potueritis, quod ad æqualitatem nostri in vos amoris pertinet, nos omni affectu vacuos esse, atque hunc laborem nostræ certè ætati non leuem, nulla alia nisi nostri officij ac diuini obsequij, cōmunisq́ salutis caussa suscipere. Hortamur insuper serenitatem tuam, vt velit pro sua pietate curare atque perficere, vt omnes prælati tuorum regnorū tam Hispaniæ quam Neapolis & Ciciliæ, aliorumq́ tuorum dominiorum ad Concilium quanto citius proficiscantur, sicut ex officij sui debito, ac nostra etiā iussio ne facere tenentur. Datum Romæ apud S. Petrū sub annulo piscatoris. Die XII. Nouembris, anno ∞ D X L II. pontificatus nostri anno nono.

PAVLVS

PAVLVS III. PAPA, DILECTO FILIO FRANcisco Francorum Regi Christianissimo.

CArissime in Christo fili noster salutem, & apostolicam benedictionem. Et si vereri possumus, ne hoc nostrum officium suadendæ inter te, & serenissimum Cæsarem pacis, toties iam à nobis frustra tentatum, quodq́; his litteris nunc repetere instituimus, nimis crebrum aut immodicum tuæ Maiestati videatur, propterea quod iam inde, & ab initio pontificatus nostri continuata, & nunquam intermissa cura, litteris, nuntijs, & legatis, & nostris antea & nuperrimè ob eam rem missis, demumq́; nos ipsi Nicæam profecti, nihil aliud egimus: tametsi eadem tua Maiestas pro tua sapientia animũ ad nostrum officium, necessitatemq́; Christianitatis, & pericula illi impendentia retulerit, speramus eam, & boni consulturam esse hãc nostram toties repetitam instantiã, & æquo animo has nostras litteras perlecturam, quo vt facere velis studiosè abs te petimus. Si enim vnquã antea (fili Carissime) pax inter vos expetenda, & omnibus modis procuranda fuit, hoc certè tempore magis est. Cum hostes Turcæ, illi quidem antea potentissimi, nunc etiam opinione maritimarũ virium aucti, & ijs, quæ proximè apud Pestum in Hungaria sunt gesta, elati, maximos terra, mariq́; exercitus indies apparare dicũtur, sicut nobis certissimè significatum est: nec verò possumus dubitare, quin his copijs afflictam dissensionibus & attritam viribus Christianitatem, & ipsam præcipuè Italiam Vere proximo inuadant: nec sperare si inuaserint, eis posse alia ratione obsisti, quàm si Dei clementia, per huius quem suademus pacis beneficium, nos à potentissimo hoste tueri voluerit. Quamobrẽ nos hanc curam die noctuq́; voluentes, vt si qua possumus ratione his malis occurramus, nullum aliud remedium post diuinam opem, nisi in Concilio vniuersali, vestraq́; concordia, reperimus. Cum ipsum Concilium iam pridem, vt tua Maiestas nouit indictum nuperrimè Tridenti conuocauerimus, loco tam omnibus idoneo, tum ad tranquillandam Germaniam, cuius rei summo desiderio tenemur (vt debemus) maximè apto, illuc etiam tribus legatis nostris S. R. E. Cardinalibus iam destinatis. Restat nobis alterum vt pacis inter vos curam repetamus, eò nunc acrius quo magis & propius vrget periculum, vt sicut facere debemus, nunquam ab officio nostro desistamus. Considerantes igitur omnem postea operam seram nobis & incassam futuram, si ad vestram discordiam extremum bellum & potentissimi hostis impetus accesserit: statuimus (Deo adiuuante) priusquam omnia corruant, experiri iterum per nos ipsos id, quod per nostros legatos obtinere non potuimus, nulla neque temporis, neque nostræ ætatis, aut alterius respectus ratione habita, prodire ipsi ex nostra Sede, itérque versus vos arripere, colloquij vobiscum habendi caussa, sperantes vos, si non nostra, at illius cuius vices gerimus reuerentia, nostrum congressum præsertim pro salute publica non esse recusaturos, sed aliquem ad locum nobis propriorem venturos, & cætera, vt in præcedenti.

Iis litteris regum animis in mutuá perniciem acccensis, parum profecisse pontifex visus est. C[illegible]mo bello inter vtrosque redintegrato, Concilium aliquanto pòst suspensum fuit, & legati reuocati. Sub id tempus Cæsar qui diu post infaustam Algerianam expeditionem in Hispania fuerat, quum magnis in belgio detrimentis à Gallis se affectum cognouisset, qui toties ab se victi, etiam se præsente Hispaniæ fines intrari ausi fuissent, cum Britanno rege Gallorum perpetuo hoste ictis fœderibus, & ad gerendum bellum tempore constituto, Hispania excedere, ac in Italiam vt in Belgas properaret, adnauigare constituit. Ferebatur autem totus ira turgidus in Regulum Cliuensem, qui ante aliquot menses Brabantos finitimos populos in contumeliam Cæsaris Gallorum præsidio subnixus, magnis cladibus affecerat. Pontifex autem cognito Cæsaris decreto, supplicationibus habitis Vrbe ad quartum cal. Martij initio anni ∞ D X L I I I. profectus, & imperio fere omni ecclesiastico circuito (fuit enim Mutinæ, Regij, Parmæ, Ferrariæ & postea Anconæ, Perusiæ, Viterbij, & per patrimoniũ) Bononiã vsque profectus est, vel niuoso veris initio, atque eò senibus maximè maligno. Maturata siquidem profectione Cæsaris aduẽtum præoccupare, atque item Tridentinis actionibus, si frequentes episcopi vndique conuenissent, ex propinquo venturi famam præbere, & ante omninò Cæsarem à bello auertere cupiebat, sed arcani consilij alias grauiores subesse caussas homines putabant, qui eum Mediolanensis imperij dominatum affectare dicebant, quum non obscure nepotum suorum alterum insinuans, id præsenti pecunia comparare posse sibi persuadebat ab egente Cæsare, & ad Belgicum bellum properante.

rante. Cæsar quoque summo astu hanc pontificis spem nutriebat. Decedente Pontifice Ro-
dulfus Pius Carpensis Romæ legatus eximiæ virtutis, atque paudentiæ Cardinalis, vrba-
narum rerum curam secunda iam vice suscepit. Alexandro autem Vitellio, qui præsidijs,
bellicisque operibus præerat, Leonianæ vrbis muro cingendæ munus impositum, vt post-
quam Roma ad Orientē solem vasta intus & antiquis vtique mœnibus, à frequentia ædium
remotis rectè communiri non poterat, vel paruis copijs defendi, certum saltē & tempora-
rium ad salutem perfugium in repentino periculo per Ælium pontem ad Vaticanas ædes
populo pararetur. Cæsar demum tardissima nauigatione vsus, circa solstitium Genuam
peruenit. Exceptus est ornatissimo Aurianæ domus apparatu, & præsto ei adfuere Cosmus
Medices, Florentiæ dux, Alfonsus Vastius, Ferdinandus Gonzaga, ac è Bononia missus à
pontifice Petrus Luisius Farnesius, Octauij Cæsaris generi pater, qui quū ea de caussa ve-
nisset, vt ad explicanda maximarum arcanarumque rerum consilia colloquio dies & locus
statueretur, ad id prædurum, atque difficilem Cæsarem reperiebat; properanti nanque sibi
in Germaniā, & animo à pontificis congressu alienato, quippe à pace abhorrens, non igno-
rabat nihil aliud pontificem, quàm pacem ab se requisiturum, nihil colloquio opus sibi esse
respondebat, ne reliquum æstatis tempus Sicambrico destinatum bello, inutili mora con-
sumeret, quando recentibus iniurijs affecto, nullus conciliandæ cum rege Gallo pacis locus
amplius relictus esset. Nec decorum videri Cæsari posse de concordia cogitare, nisi prius
vindicatis iniurijs, ac tum demum matura, certaque pax ab ipso victore peteretur. In hanc
quoque declinandi colloquij sententiam abruptè filiam à Bononia litteris acciuerat, vt eam
ex itinere ad Papiam inuiseret, postquàm pontificem minimè visurus esse videretur. His
cognitis, pontifex demulcendum Cæsarem ratus, Alexandrum Farnesium Cardinalem ma-
gnis itineribus Genuam misit, breuique eius iuuenis opera ingenioque, quum summa quo-
que ad persuadendum inesset auctoritas, Cæsar adductus est, vt ad Buxetum cum pontifi-
ce iungeretur. Id oppidum est Palauicinæ familiæ inter Cremonam, atque Placentiam. Fu-
ere qui existimarent, Cæsarem ad id colloquium se inuitum trahi videri voluisse, ne Bri-
tanniæ regem pontificiæ dignitatis hostem, contra Gallos sibi fœdere coniunctum offen-
deret. Cæsari autem sibi arma in Germaniam paranti, quum pecunia deesset, pontifici Me-
diolanense principatum cupienti per ambages obtulit, vt grandi pecunia persoluta Octa-
uius nepos Insubrum Augusta auctoritate dux constitueretur, cum res non conueniret.
Hispanorum enim versutijs haud fidebat pōtifex. Imperator cum Cosmo Medice de redi-
mendis imperij sui arcibus, quæ Cæsareo præsidio tenebantur oportune transegit, ita vt
supra ducenta millia aureorum nummū in bellicos sumptus soluerentur. At pontifex, cùm
personæ, tùm reipublicæ dignitatem domesticis commodis anteferret, priuati consilij co-
gitationes pænitus abiecit, in eamque vnam omnino curam incubuit, vt Cæsar repræsen-
tato Ferdinandi fratris periculo, & propositis æquissimis de pace conditionibus, ab insti-
tuto bello, contra Solymanum verteretur. Pontifex prior Buxetum venerat ad vndeci-
mum calendas Iulij, postridie totius aulæ occursu Cæsar oppidum ingressus fuerat, sed vel
tridui accurato colloquio, tum prædurum, inueteratoque odio à Gallorum amicitia abhor-
rentem expugnare eum Pontifex non potuit. Igitur illo pacē abnuente, Paulus postulauit,
vt postquā ipse hortando nihil profecisset, senatores Cardinales de concordia reipub. Chri-
stianæ commodoque diserte verba facturos, audire minimè grauaretur. Id verò Cæsar ho-
nori senatus facile tribuit, & Grimanum Cardinalem orantem ociosè audiuit, Sed vt à ve-
teri consilio discederet, persuaderi non potuit. Pontifex quanquam conciliandæ pacis con-
silio deiectus rationem & studiū æquitatis, veræque gloriæ decus alioqui semper eximium
in Cæsare cæca obstinatione superari mirabatur. Ferdinandi tamen regis pericula, quæ ei
à Solymano imminebant, reipub. pariter ac amicitiæ caussa, se minimè neglecturum Cæsari
confirmauit. Nec multò pòst Baptistā Sabellum prætorij præfectū, & Iulium Vrsinum cum
XXX. cohortibus tuendo Norico ad Pannoniæ fines transmisit. Quinque diebus eo col-
loquio frustra consumptis, & Cæsare in Germaniam contendente, pontifex pari digressu
Bononiam est reuersus, vt festum diem diuo Petro apostolorum principi dicatum, solenni
cæremonia celebraret. Quo eodem die Barbarussa à Turca, Gallorum regis rogatu missus,
vt Cæsari insigne aliquod damnum inferret, à Pontijs insulis ad Taracinensium littora de-
latus, ad Ostia Tiberis appulerat, tanto terrore hominum ab ora in montes refugientium,
vt populus Romanus subito metu concitatus in fugam, vrbem omnino deserturus esse vi-
deretur, nisi à Polino Galli regis legato, qui cum Barbarussa erat, litteræ ad Rodulfum le-
gatum conscriptæ, allateque Romam per Tarracinensium prætorem, tumultum magna ex
parte compressissent. Cæsar in Germaniam profectus, Sicambris domitis, legatum nepo-
tem pontificis Alexandrum Farnesium Cardinalem audiuit, pro pace inter se & regem Gal-
lum missum. Is Cæsari æquissimas pacis conditiones obtulit, Regem scilicet regni Neapo-
litani & Mediolanensis principatus iura Cæsari conseruaturum, Sabaudiam Duci redditu-
rum ea lege, vt Subalpinam regionem bello acquisitam retineret. Hæc Cæsar cum recusas-
set, legatus paululum commotus, se existimare, haud longe pòst Cæsarem eam occasio-
nem

nem desideraturum, dixit, rebusque infectis discessit. Sequutus est annus quadragesimus quartus supra millesimum ac quingentesimum à partu Virginis, post grauissimum inter Cæsarem & Gallum bellum, & maximè cruentam ad Cerasulam pugnam, inexpectata pace valde insignis, quæ certis conditionibus icta est apud Crepinium in Suessionibus castellum ad X I I I I. calendas Octobris. Hoc confectæ pacis nomen quum alijs Europæ principibus incredibilem lætitiam attulit, tum verò Paulum pontificé inprimis exhilarauit, qui paulo antè maximè solennibus supplicationibus Romæ celebratis, intestinis Christiani belli discordijs finem adferri, accuratis, continuisque præcibus exoptabat, quum certo sciret, non aliter indictum Concilium facilem successum habiturum, nisi prius inter reges compositis odijs rerum humanarum controuersiæ finerentur. Cognoscens verò quæ in pace Crepinij contra Romanam curiam reges agitauerant, Concilium bello hactenus impeditum denuò conuocauit in sequentis anni mensem Martium. Ioannes Maria de Monte, & Marcellus Ceruinus, qui pontifices maximi alter ab altero posteà fuere, cum eodem Polo Tridentum ablegati sunt. Legatos porrò sequuti sunt aliquot præclari nominis episcopi, quos ad repræsentandam eius ordinis dignitatem, excellenti ingenio doctrinaque supra centum pontifex adscripserat, qui de rerum diuinarum veritate saluteque labantis reipublicæ in consensu gentium omnium disputarent. Frequentes præterea ex Gallia, & Hispania patres Tridentum conuenere, vt sæpius indictum concilium, & sæpius emergentibus causis suspensum, tandem inchoaret: sed quum id quoque Lutheranis minus probaretur, modò locum, modò præsides, modò aliud atque aliud calumniátibus, illud satis manifestè constitit, nihil minus ipsis, quàm generale concilium curæ esse, quod vsque ad id tempus, quasi per prouocationem à Romana Sede postulauerát; atque ita ea quoque res optato euentu etiam tum caruit, præsertim, quum simultate inter Cæsarem, & pontificem orta, pesteque Tridenti (vt deuulgatum fuit) inualescenté, post habitas aliquot sessiones & salutaria quædam decreta examinata, promulgataque, ex pontificis auctoritate concilium Bononiam translatum fuerit. Cuius eiusdem anni principio, per Prouinciam & ditionem Venausinam Auenionensemque à Lutheranis aliquot populis magnus est tumultus excitatus, qui multis in partes suas se ductis, & in his oppidis Gabriere, Mirandula, & Bronios occupatis, longius grassaturi videbátur, ni propere Antonius Triultius, episcopus Tolonensis Auenionis pro legato exercitu adiuuantibus regis Francorum ministris collecto, principijs obuiam feliciter iuisset. Is igitur deuictis deletisque omnibus, & oppidis pontificis iussu igne exustis, soloque æquatis, cuncta in posterum reddidit pacatiora. Obiere per hæc tempora maximè insignes bonis malisque artibus viri Henricus Anglorum & Franciscus Gallorum reges, Odoardo V I. & Henrico I I. Britanniæ & Galliarum regibus successoribus relictis: item Alfonsus Vastius, rei militaris peritia insignis dux, & Martinus Lutherus, omnium scismatum hæreseonque auctor & princeps, quum annos iam X X I X. de reliquo Christiano nomine sibi suisque triumphare iussus esset. Pontifex in consistorio Cæsare petente cunctas cathedrales ecclesias Insularum maris magni Oceani orbis terrarum, quem vocant, Noui, & Indiarum Occidentalium disiunxit à prouincia metropolitanæ ecclesiæ Hispalensis, cui metropolitico iure suberant, archiepiscopo Hispalense consentiente: Illarumque episcopos, clerum, populum à correctione, & iurisdictione eiusdem archiepiscopi omninò exemit. Vrbesque magnas illarum regionum, Mexicanam, S. Dominici, & regum sedes, metropolitanas constituit, earumque episcopis, archiepiscopi dignitatem, iura, palliũ & crucem concessit. Mexicanæ verò sedi, septem ecclesias, Anto querensem. Mechoacanensem, Taxcalensem, Guatinaliensem ciuitatis regalis, Nauensem, Chrapensem, & quæ in posterum in noua Galitia erigendæ sunt cathedrales subiecit: Metropolitanæ S. Dominici ecclesias octo, Conceptionis, Vegensem, Insulæ S. Ioannis de portorico, Insulæ Cuchæ, ciuitatis Decoro prouinciæ de Veceuala, S. Marthæ, Carthaginis nouæ Trugilli prouinciæ de Hondras. Regum archiepiscopali ecclesiæ, sedes episcopales quinque Cuscanam, Quitensem, Castelli de auro prouinciæ terræ Firmæ, Legionensem in prouincia de Ricaragna, Papaianensem, & si quæ in futurum in eis regionibus erigendæ sunt, parere sanxit, & suffraganeos ipsarum more S. Romanæ ecclesiæ esse voluit. Bellum post hæc acre, & periculosum Cæsar suscepit perdomandæ Germaniæ caussa, quæ non modo multo maxima ex parte ab institutis maiorum suorum, placitisque religionis impie desciuerat, sed etiam à maiestate imperioque Cæsaris arrogantissimè rebellarat. Deficientis autem Germaniæ duo præcipui duces extiterunt Philippus Lantgrauius Hessorum princeps, & Ioannes Fridericus Saxonum regulus, qui contumaci animo contemptis diu cùm Cæsaris edictis, tum eo præsertim iussu, quo cum alijs principibus ad Ratisponensem conuentum, in quo de communi Germaniæ statu publica pace, & fidei concordia tractaretur, euocabantur, pro defendenda libertate Germanici nominis, excitis in id bellum liberis ciuitatibus eadem infectis secta, arma sumpserant. Fœdus hi ad communem tuẽdam causam in Saxoniæ oppido Smalcaldo diu ante percusserant, inde fœderis Smalcadici nomine eorum conspiratio vocata. Hi euangelicorum & protestantium speciosis nominibus assumptis, Cæsaris conniuentia, secordiam & igna-

uiam

uiam interpretati, abutebātur. Cæterum Cæsar pro dignitate sua neque id sæuum bellum reformidans, re cum cardinale Farnesio legato anno antè communicata, ita illud inchoauit vt qui initio parum paratus arma accepisset in Vindelicia, ægre promptissimorum, atque vrgentium hostium impetum sustineret, & sese in Baioariam amicitia Guillelmi principis fretus, recipere cogeretur, Hostium numerus tota Germania delectus erat ingens, ad LXXX. millia peditum, & XVIII. millia equitum æstimatus. Ad Cæsarē autem quum aliæ multæ è Belgis, Insubribus, & regno Neapolitano collectæ, tum præcipue Italicorum tres nobilissimæ legationes, & mille Galeati equites, à Paulo pontifice religionis atque amicitiæ nomine trans alpes missæ, opportunissimo tempore Farnesio Cardinale legato, & Octauio fratre Cæsaris genere duce superuenerunt. Fuit Cæsaris exercitus ab initio hostium longe inferior, ad triginta quinque millia peditum scilicet & tria millia equitū. Burani comitis aduentu ad duodecim millia equites aucti. Quibus auxilijs confirmatus imperator bellum quod inferabatur conuersa fortuna, ita hostibus intulit, vt protracto per octo menses bello, fractoque Germanorum impetu, quum nusquam ferè iusto prœlio esset dimicatum. Germania omnis inter Danubium, Albin, & Rhenum incredibili felicitate vtroque duce capto, alteroque electoris dignitate exuto, postremo subacta sit, & magna pecunia imposita imperata facere coacta. Hac victoria vehementer lætatus est pontifex, præsertim quum religionis caussa ipsomet auxiliares copias subministrante bellum illud Cæsar suscepisset. Itaque Franciscum Sfondratum Cardinalem magnis itineribus ad eum statim gratulatum misit, scriptis in eandem quoque sententiam litteris, cum Inuictissimi & Maximi imperatoris præscriptione & hæc quidem publicè. Clam verò pontifex non obscure Cæsari infensus erat, veritus ne ille ad totius Italiæ imperium aspiraret, præsertim quod ne ipse vsquam, vti publicæ libertatis defensor, commouere se posset graues Tridentini Concilij compedes iniecisset, quum Cæsarianę partis præsides pontificiæ dignitati grauiter, maligneque aduersos extitisse didicisset famaque vulgasset: Cæsarem, quò Germanos in officio contineret, priuatique commodi gratia, non publicæ vtilitatis Concilium in longū protrahere constituisse. Quo factum, vt & Petrus Luisius filius, qui nunquam impetrare potuerat (hæc alia simultatum occasio fuit) vt Parmæ, & Placentiæ principatum sibi vel potius Octauio filio Cæsaris genero à pontifice donatum probaret, relicto Cæsare, non ignaro aut dissimulante patre ad Gallias partes sese converteret, & ipse pontifex alienati animi non obscura signa daret, quum aliquando iniquius, quàm Christiana pietas flagitaret, & pontificia maiestas requirere videretur, Cæsarem Anglo hæreseos damnato adhæsisse in suam contumeliam assiduè, prædicaret. Hunc in modum Cæsari non dissimulanter iratus de concilij, quod Tridenti in gratiam Cæsaris celebrari iusserat, suspensione translationeque apud Bononiam cogitare cœpit, & eo quidem propensius, quòd quibusdam sanctionibus odiosa disputatione ad decretum relatis quorundā subornatorum præsulum malignitate dignitatem suam perstringi, & offendi cognouisset. Itaque eiusdem anni quo Cæsar de Germanis victoriam retulit, initio, legati pontificij aeris intemperiem excusantes, monente pontifice, relicto Tridento Bononiam se contulerunt, Atque ita viuente Paulo tertio biennij spatio annis ∞DXLVI. & XLVII. quibus Concilium Tridenti, & Bononiæ celebratum fuit, decem sessiones habitæ, octo priores Tridenti, duæ reliquæ Bononiæ. Prima sessione Idibus Decembris anni ∞DXLV. celebrata, initium Concilio factum. Secunda, ratio viuendi, & quæ in Concilio seruari deberent præscripta. Tertia, Symbolum fidei promulgatum. Quarta, canonicarum scripturarum index editus. Quinta, peccati originalis. Sexta, iustificationis. Septima, sacramentorum in vniuersum, priuatim vero Baptismatis, & Confirmationis doctrina & canones promulgati, atque ad solutam clericorum vitam coercendam leges, quas reformationes vocant editæ. Octaua V. Idus Martij anni ∞DXLVII. Concilium Tridento Bononiam ex pontificis auctoritate translatum: duæ nouissimæ nullis rebus memoratu dignis Bononiæ assumptæ. Quū vero nullis Cæsaris, aut obtestationibus, aut cōtestationibus pontifex Paulus III. adduci potuisset, vt suos Episcopos Tridentum reuocaret, Cæsar anno, qui sequutus est Augustæ conuentu habito, præfatus serius quàm sperauerat concilium speratum finem habiturum, de eorundem principum imperij consilio, librum euulgauit certa religionis capita continentē, quæ omnes passim obseruarent, donec cōcilium perficeretur. Vnde etiam INTERIM siue INTER-RELIGIO quasi ad certum tempus duraturum librum ipsum inscripsit. Hæc res in pontificis animum altius descendit, & iam apertas cum Cæsare simultates concipiebat, quum aliena curantem, & quæ pontificij muneris erant, molestiæ sibi solum exhibendæ caussa, contra quam sentiret occupantē, grauiter scripta epistola accusaret. Sed ante omnia exasperabant eū Placentia erepta, & filius occisus, qui alienato à Cæsare animo, & ei vbique aduersus, atque Gallicis partibus addictus, nuper etiā Io. Luisio Flisco Andreæ Auriæ trucidandi & occupandæ Genuæ socius, atque adeo auctor fuisse (falso tamen) dicebatur. Quamobrem Cæsari maximè & suspectus, & inuisus Cæsarianorum consilio, conspiratione contra eum à principibus ciuitatis facta, domi confossus fuerat, Placentia in ipso tumultu à Cæsa-

Cæſarianis, incredibili cum pōtificis mœrore occupata, & Parma ægrè à pontificijs retenta, ita vt prudens & diſsmulare omnia ſolitus pontifex, vnam temporis opportunitatem expectare videretur, qua iniurias illatas tuto poſſet vindicare. Hæc agitantem mors eum intercepit, concepta ex dolore ſimul & ira, quod Octauius nepos, quem poſt patris necem veritus ne vitæ quoque eius inſidiaretur, in vrbe cunctanter continebat, ipſo inuito ac vetante Roma clam celerrimè profectus, Parmam vel ſcriptis litteris minitabundus occupare tentaſſet, & à Camillo Vrſino vrbi præſidio à pontifice impoſito nō admiſſus (quod pontifex cuſtodiendam nō duci iuueni tradendā putaret) in proxima turris Claræ arce ſubſiſtebat. Grandæuus namque ſenex, & omnis contumeliæ inſolens, doloris impatientia non multò poſt in grauem febrem incidit, cui quum diutius reſiſtere nequiret, corporis viribus deſtitutus, integerrimis alioqui ſenſibus, quinto poſt die ad I I I I. Idus Nouembris paulò ante lucem in Quirinali, quo ſeſe tanquam ad ſalubriorem vrbis locum conferre ſolebat, ſacramentis eccleſiaſticis piè ſuſceptis è vita diſceſsit, anno à partu Virginis ∞ D X L I X. ætatis L X X X I. menſe V I I I. die X. pontificatus verò X V. die X X I I X. conditus autem eſt temporario monumento in Baſilica diui Petri, domeſticorum humeris per mediam vrbem nulla pompa eodem illatus. Vacauit tum ſedes menſes duos, dies X X I X. Fuit hic pontifex multis inſignibus virtutibus clarus humanitate affabilitate, clemētia, comitate, præcipuè vero prudentia ſingulari per ſexaginta ferè annos, quibus publica munera obijt feliciter collecta. Vnus omnium ſuæ ætatis principum aptiſsimè nouerat detegere hominum ſtudia, nudare voluntates, ſcrutari, atque introſpicere ſenſuum intimos receſſus, in magnos ſcilicet vſus publicarum actionum. Ea autem omnia ſolerter tum aſſequebatur, quum in negocio diſſentiendi materiam ſimulata conſultatione præbuiſſet. Hinc collecta parataq; habebat reſponſa, quæ legatis daret, excuſationeque legitima in alternos vſus opportunè tranſlata, Cæſaris, & Galliæ regis offenſiones erudiſsimè deuitaret. Hiſce virtutibus adiunctam habuit bonarum artium litterarumque egregiam ſcientiam, mathematicis non nihil operam dedit. Eorum tamen ſtudiorum, quod occulta, & exitu plerunque vana ſint, & alioqui ſacratis viris parum digna, culpam ſubſtinuit. doctos, & eruditos viros amauit, erga ſuos verò ſanguinis propinquitate ſibi cōiunctos adeo indulgens, vt & intemperanter eis fauerat, & ad ſummos honores, aut ad ſummum autoritatis locum, ſtabileſque diuitias eoſdem proueheret. Certè ſuſceptis C C. millibus aureorum Mutinæ & Regij cum Ferrariæ duce quæſtionem finiuit. Contra voluntatem complurium Cardinalium Petro Luiſio Parmam, & Placentiam nobiliſsimas Romanæ Eccleſiæ beneficiarias in Gallia Ciſpadana vrbes vectigales, Camerino Eccleſiæ à nepote Octauio reſtituto, decemque milium aureorum anno tributo impoſito addixit: & quod antea factum non meminerant, duos nepotes Farneſios fratres in idem Cardinalium collegium adſciuit. Sed ſuperioris eum facti haud dubiè pœnituit, quum Octauio, Petro Luiſio patre interfecto, perſuadere conaretur, vt pro Parma Camerinum reciperet. Huius verò eum excuſare libet, quod ab inſigni indole & omnium virtutum concurſu cunctos honores promeriti digniſsimi eſſent legibus, qui ſoluerentur. Et certè pontifex, qui ex omni natione quoſque, virtute, doctrina nobilitateque clariſsimos hoc dignitatis gradu ſibi exornandos ſumpſerat, non erat cur ſanguine cunctos ijſdem virtutibus illuſtres illiberaliter excluderet. Fuit autē ſtatura mediocri, capite non magno, oculis rutilantibus, naſo paululum producto, labijs paulo eminentibus, promiſſa barba, viribus corporis firmis. Et niſi grauioribus vectigalibus, tributiſque paulo aſperior ſubditos aſsiduè vexaſſet, in his Triennali ſubſidio toti ſtatui eccleſiaſtico graui, nemo ad eum diem per multos annos iucundiorem ſui memoriam reliquiſſet. Et quanquam recens mortuus non admodum probaretur, inſequentium temporum tamen infelici euentu maximè à bonis omnibus, & ab infima etiam multitudine deſideratus eſt.

IVLIVS III PAPA.

IVlij Tertij maiores ex oppido agri Arretini, cui montis Sancti Sabini nomen eſt orti, familiæ ſuæ recens nomen de monte, à natali loco obtinuerunt, quum antiquitus Ciocchi dicerentur. Pater ipſius Vincentius Fabiani filius, inter celeberrimos Vrbis iurecōſultos, & diſertus cauſſarum, quæ coram Pontifice agitantur, patronus fuit: mater verò Senis nobili loco orta eſt. Ipſe natus eſt Romæ in regione Parionis, propè domos Mellinorum, I I I I. Idus Septembris, die qui Sancto Nicolao Tolentinati ſacer eſt, anno Salutis ∞ C D X X C V I I. Ioannes Maria vocatus. At quanquam in Vrbe natus & educatus eſſet, Arretinus tamen à paterni agri natalibus eſt dictus. Patruum habuit, Antonium de Monte, virum iuris ciuilis ſcientia egregium doctrina, & rerum experientia illuſtrem, quem ex archiepiſcopo Sipontino, & Rotæ auditore, Iulius I I. papa Cardinalem presbyterum tituli Sanctæ Praxedis creauerat. Cuius diligentia Ioannes Maria, adhuc adoleſcens ingenio docili, poſt humaniorum litterarum ſtudia, in quibus Raphaële Brandolino Lippo viro docto præceptore vſus grauiter profecit: Peruſiæ & Senis celeberrimis gymnaſijs iuris ante omnia ciuili

pontificioque operam strenuè nauauit, vt eo certo, nobilique iuris prudentiæ præsidio, familiæ splendorem, dignitatemque tueretur. Quare cùm eruditus & eloquens, tum rerum experientia insignis euasit. Testes sunt orationes multæ, vernacula, & latina lingua etiam in pontificijs celebritatibus habitæ, & præsertim illa, quam adhuc iuuenis in quinta Sessione Lateranensis Concilij, sub Iulio secundo dixit. Quum patruo se archiepiscopatu abdicante, archiepiscopus Sipuntinus à Iulio secundo factus esset, Perusiæ & Vmbriæ primum, prolegato, patruo legationem obtinente sub Leone X. secundissima nominis fama fuit: deinde sub Clemente Septimo bis Vrbis gubernationi integrè præfuit: erat enim mirificus iustitiæ, & æquitatis cultor. Quin & suauissimis moribus ornatus quum esset, vniuersis Romanæ aulæ optimatibus gratissimus fuit. Vnum tamen in eo homines reprehendebant, quod nimijs indulgeret voluptatibus, quæ tamen res dum priuatus sub alieno imperio fuit, eum minimè à publicis muneribus auocabat: nam Æmiliæ & Flaminiæ præsidens Ariminum Malatestis, qui rediuiuis semper viribus, oppidum sæpius ereptum occuparant, eiectis egregiè recepit. Vrbis excidio in vitæ penè discrimen incidit, quando cum alijs aliquot præstantissimis viris, ipse etiam à Clemente VII. rei numariæ difficultatibus implicito, furiosis militibus aurumque immaniter, & insolentissimè petentibus, obses datus fuit, quum bis in Campum Floræ omnes simul ad patibulum cathenati latronum more tracti essent, bisque sententijs de eorum supplicio, in militum corona graui, & infesto concionis fremitu esset disputatum. Cæterùm fuga cum socijs incolumis die Sancti Andreæ sacro quem postea coluit elapsus diuinaque haud dubiè prouidentia maximo sacerdotio reseruatus, libertatem afflicto pontifici maturauit. Pauli tertij pontificatus initio, Bononiam pro legato administrauit, postea auditoris Cameræ apostolicæ munus summa cum laude sustinuit. Cæsari Carolo Quinto à victoria Tunetana, Neapolique ad Vrbem venienti, pontificis nomine obuiam Tarracinam vsque, profectus est. A quo deinde pontifice liberalitatem, & beneficentiam in benemeritos exercere solito, aliquot alijs lectissimis viris adiunctis, inter quos Paulus Quartus, Iacobatius, Sadoletus, Carpensis, & Polus fuere, presbyter Cardinalis sancti Vitalis tituli Vestinæ, anno salutis ∞ DXXXVI. est creatus. Et certe pauci fuerunt qui in Romana curia diuturnius, iustius, fidelius, & laboriosius per tot annos, quàm Iulius tertius versati fuerint, in quo vno nullus vnquam in maxima varietate rerum gerendarum superbiam, nullus auaritiam, nullus negotiorum, quæ is suscepisset, neglectum, aut quæstus aliquam cupiditatem notauit. In Pauli pontificatu, aliquot legationibus Galliæ Cispadanæ, Flaminiæ & Æmiliæ, & nouissima Bononiensi integre administratis, concilio etiam Tridentino apostolicæ sedis legatus, collegis Marcello Ceruino, & Reginaldo Polo pontificis vice præfuit. Paulo Tertio vita functo, Romæ in Vaticano, post diuturnam Cardinalium in partes deductorum disceptationem, tandem præter omnium spem, & cunctis inopinantibus, tertio vacantis sedis mense iam ferè transacto, septem & quadraginta patrum, qui tum in comitio aderant, votis auctoribus Farnesio & Guisio Cardinalibus, Marcello verè Crescentio strenuè operam nauante, ex episcopo Cardinale Prænestino, Bononiæque, & Concilij legato, VII. Idus Februarij circa horam noctis tertiam anno ∞ DL. pontifex maximus renuntiatus Iulij Tertij nomen in Iulij II. à quo fortunæ suæ initia emanasse, affirmabat, memoriam sibi adsciuit, & proximo diui Petri Cathedræ Antiochenæ solenni die, de more à Cardinale Cybo diaconorum principe coronatus est. Sedit autem imperatore Cæsare Carolo quinto Augusto annos quinque, mensem vnum, & dies sexdecim. Pontifex porrò coronatus die sancto Matthiæ apostolo dicato, sacræ anni quinquagesimi Iubilei salutis ∞ DL. celebritate, more maiorum apertis solennibus quattuor portis initia fecit, quem toto anno religiosè coluit, easdemque anno vertente, Epiphaniæ die vesperi, magna cum cæremoniarum pompa clausit. Conuenere tunc ad Vrbem frequentes gentium, sed tantum Italicarum concursus, sacræ quattuor patriarchales ædis, Vaticana, Sancti Pauli, Lateranensis, & sanctæ Maria Maioris à ciuibus & peregrinis frequentissime visitatæ omnes sanctorum reliquiæ visitantibus sæpissime prolatæ. Pontifex sæpe populo benedixit, & augustioribus infulis, sacratisque vestimentis indutus, spectandum se omnibus præbuit. Eodem anno Catholicorum omnium principum & rerum publicarum oratores, publicis in consistorijs veteræ Romanæ ecclesiæ instituto, ad præstandum sibi obedientiam admisit. Stephanum Armeniæ maioris patriarcham, quem Catholicum vocant, qui sub Paulo tertio comitibus archiepiscopo vno & duobus episcopis Romam venerat, atque in omnibus Romanæ ecclesiæ fidei consenserat, multis honestatum donis in patriam remisit. Vectigalia aliquot à Paulo III. imperata molarum, & contractuũ ædicto sustulit. Montem Iulium non perpetuum ex vectigalibus annonæ, Ripæ, & Ripetæ instituit, qui in duodenos aureos annuos pro centenario redderet. Vrbem incolentium, & curialium priuilegia confirmauit, ius testamenti condendi ijs tribuit, ab eorum etiam ab intestato morientium iniurijs fiscum apostolicum

cum repressit, edictum, quo spolia Romæ decedentibus, clericis eripiebantur, abrogauit. Pulcherrimo edito diplomate hæreticos & schismaticos ad apostolicæ sedis vnitatem inuitauit, libros hæreticorum damnauit, eosque legi & teneri graui pœna vetuit, idem de Iudæorum libro Thalmud, & alijs eorum codicibus, queis contra fidem Christi blasphemiæ inessent sanxit quibus etiam priuilegia confirmauit. Romanæ sedis Pœnitentiarij munus firmauit, eius potestatem in dubium reuocantes coarguit, episcoporum assistentium priuilegia auxit. Apostatas ad sua monasteria redire iussit, prælatosque ipsos recipere præcepit, ac à facili monasteriorum exitu eosdem repressit. De rebus vero religionis componendis aliquam spem præbuisse visus est, quando primo sui pontificatus anno auctore Cæsare Carolo V. publico diplomate generalem Christianorum conuentum Tridenti inchoatum, & à Paulo tertio Bononiam, translatum, rursum ad proximas Kalend. Maij anni sequentis, Tridenti instaurandum, & continuandum indixit. Quod diploma ad Carolum V. Cæsarem ab eodem missum, quum imperialis conuentus Augustæ Vindelicorum ageretur, in optimatum conuentu Imperatoris iussu est publicatum. Confluxere tunc ex Germania, Hispania & Italia episcopi aliquot, missusque pro more Apostolicæ sedis legatus, Marcellus Crescentius Cardinalis presbyter tituli Sancti Marcelli, & cum eo duo assessores. Sebastianus Piginus Archiepiscopus Sipontinus, & Luisius Lipomanus Episcopus Veronẽsis qui pontificis nomine concilio præessent. Interim Romæ Pontifex alijs muneribus vacans, quum ad Basilicam Lateranensem die festo Sancti Ioannis Baptistæ profectus esset. Innocentium de Monte, quem conditione humili Placentiæ natum, & educatum in familiæ nomen, & ad Cardinalatum vsque euexerat, affirmans se ad tanti honoris decus euectum, ob ea beneficia quibus illum puerum antea affecisset, Bononiæ, Andream Cornelium Viterbij, Iacobum Sabellum Piceni legatos creauit, & Andrea mortuo Ranutium Farnesium suffecit. Blosio Palladio, qui Pontificis scriba fuit, vita functo, substituit Galeatium Florimontium episcopum Aquinatem, & Romulum Amasæum litteris Græcis & Latinis eruditissimum. Quum vrbs graui frumenti inopia laboraret, tritico aduecto, famis incommoda, quantum potuit, subleuauit. Solennes, recepta à Christianis de Turcis ad Africum littus Lepti, quam nostri Africam, Pœni, Maomediam vocabant, munitissima Vrbe, supplicationes habuit. Cardinales ad viginti quattuor lectionibus creauit, inter hos aliquot viros & doctos & graues, aliquot sibi genere coniunctos, aliquot vero veteri familiaritate commendatos. Inter hos fuit Cæsare Ferdinando petenti Georgius Martinusius Delmata, cucullatus ordinis S. Pauli primi Eremitæ Transiluaniæ, & eius prouinciæ principis pupilli curator à decedente patre relictus. Is proditionis, & clandestinæ cum Turcis amicitiæ, & societatis insimulatus, paulò post Cæsaris iussu per insidias à Sfortia Palauicino interfectus est. Constituerat Iulius sui pontificatus initio, otium auidissimè amplexus, nulla se bella, ne legitima quidem, suscepturum: verùm præter animi sui (vt ipse dicebat) sententiam, mentem mutare coactus, bellum Parmense vel imprudens suscepit, quo Italia omnis & Europa deflagrauit. Cuius ego belli initium & exitum quàm breuissimè exponam. Paulus tertius, Petro Luisio interfecto, & Placentia amissa, ad Parmæ quam ægrè retinuerat, custodiam, Camillum Vrsinum magna apud omnes, in re bellica opinione virum, misit, vt eam vrbem Romanæ Ecclesiæ nomine à Cæsarianorum vi, qui iam Placentiam obtinebant, tueretur, præcipiens ne cuiquam iniussu suo eam redderet. Cæterùm Pontifice haud longè pòst animi dolore extincto, Comitijs noui Pontificis indictis, patres omnes in conclauis legibus, eam etiam sanxerunt, vt qui pontifex renuntiatus esset, bellorum auertendorum causa, Parmam Octauio Duci confestim redderet. Id Iulius III. Pontifex factus, initio pontificatus, Vrsino reuocato egregiè præstitit: quam Vrbem ea conditione (vt fama fuit) Octauio restituit, ne se inconsulto, aliquod intra mœnia præsidium externi principis susciperet, ne qua ingentis belli occasio, inter se concordibus regibus præberetur: atque propterea, vt Vrbem à Cæsarianorum vi & insidijs, qui eam (vt ferebatur) eripere tentabant, tueretur, singulis mensibus, duo aureorum millia attribuit. Octauius diffidens se inuito Cæsare diutiùs illam tenere posse, quum ea pecuniarum summa, quam etiam persoluere paulò post pontifex recusauit, tantæ ciuitati tuendæ non sufficeret, pontificem per fratrem Cardinalem Farnesium interpellauit, vt vel maiore se subleuaret, ac perpetuo menstruo stipendio, vel rebus sibi suis consulere, atque alicuius se Principis fidei credere permitteret, cuius ope contra Cæsaris potentiam Parmam tueretur. Pontifex derepente, re non cogitata, & parum (vti euentus docuit) prudenter Cardinali fratris nomine roganti respondit: vt qua commodius videretur ratione, suis Dux difficultatibus consuleret. Quibus verbis veluti facultate accepta, eius quod postulasset, Octauius adductus, quum aliunde subsidij spes nulla esset, Gallorum Regi Henrico percupidè occasionem oblatam amplectenti, Fratris Horatij opera, qui Regi gener destinatus erat, plurimumque apud eum valebat, se coniunxit. Firmo Gallorum præsidio Parma munita, pontifex quod præter animi sui sententiam id factum esse contenderet. potestatem factam, Cæsaris timore inficiatus, cui de ea re monenti pro certo affirmauerat,

Octauio Farnesio Imperatoris copijs & commeatu fretus indixit, Cardinalem Farnesium Florentiæ, quoad bellum esset permanere voluit. Belli Parmensis dux Ferdinandus Gonzaga, qui tum insubres pro Cæsare obtinebat, factus, pro pontifice vero legatus fuit Io. Angelus Medices, Cardinalis Marchionis Meleniani, qui in eo bello cum imperio erat frater. Quum interim cognitum esset Mirandulæ à Francorum Rege, Duce Farnesio delectus haberi, milites scribi, commeatumque pro subleuanda Parmæ obsidione parari, à Gallis quoque ducibus Petro Strotio, & Horatio Farnesio impetus in agrum Bononiensis factus esset, Mirandulam etiam obsidione cingi placuit: huic Mirandulanæ prouinciæ, Ioannes Baptista de Monte Balduini fratris Pontificis filius, & Alexander Vitellius præfecti. Atque ita eodem tempore Parma & Mirandula, à Cæsarianis & pontificijs copijs obsessæ. Bello in Italia concitato multæ & ingentes cædes, ruinæ, populationes, & hæ, quas bella ferunt, calamitates inter vtrosque exercitus editæ sunt. Ager omnis Parmensis, & Mirandulanus igne ferroque vastatus: quanquam Gallorum pars sæpius, & præsertim Mirandulæ præualere visa est, quæ frequentibus incursionibus ecclesiasticas copias, multis carptim cæsis, maximè vexabat. Continuatum est bellum ferè per annum, nullo memorabili Cæsarianorum facinore, diutiusque protractum fuisset, nisi Brisacus Regius in Subalpinis copiarum dux, quò Parmæ obsidionem auerteret, ea parte in agrum Ducis Allobrogum, captis aliquot oppidis impresionē fecisset. Ea re Gonzaga, vt Subalpinis opem ferret, cum exercitus parte eò migrare coactus est, Parmensi prouincia Marchioni Meleniani relicta. At verò dum arma in longum magnis difficultatibus, maioribus sumptibus protraherentur, Pontifex diuturni belli pertæsus, quum esset ingenij mitis, & ad pacem propensus, quod id certamen potius vt Imperatori gratificaretur, Didaci Mendocij oratoris Cæsarei, qui Farnesios oderat, impulsu, quàm vllo Parmæ occupandæ consilio susceperat, Medicis legati suasu, & Cardinalium aliquot Gallorum, præsertimque Turnonij (cuius maxima auctoritas erat) interuentu pacem vtrisque obsidionibus solutis fecit. Cuius fœdera antequam in castris Mirandulanis audita essent, Ioannes Baptista de Monte eruptione ab hostibus facta, miserè magno cum pontificis dolore tormenti ictu occisus est. Meleniani Marchio Parmæ obsidione soluta, cum eo copiarum supplemento ad tuendas à Gallorum impetu Subalpinas gentes concessit. Cuius belli occasione pontifex vectigalia aliquot, & Montes quos vocant instituit. Triennale subsidium à Paulo III. ad tempus certum indictum prorogauit. Annatarum & quindenniorum, pro impetrandis, vel vniendis sacerdotijs, solutiones, quæque à superioribus pontificibus de ijs sancita fuerant, confirmauit: eos qui sacerdotia sine apostolicis literis retinuissent, castigauit. Sacerdotum morientium pecunias inexactas non eorū hæredibus, sed in sacerdotio successoribus acquiri. Cardinalium, qui diem obirent, pecunias, & supellectilem, quæ cameræ, & sacello apostolico peruenirent, tradi. Bona Ecclesiarum temere alienata restitui voluit. Inter se verò commissi reges, quod alius alij auxilio venisset, bella ex bellis serebant, quæ in nouum protracta annum, multas, & maximè miserabiles clades Christianis inuexerunt. Tridentum interim multi Catholici doctores, sacerdotes, episcopi, & archiepiscopi: in his tres imperij electores Cæsaris iussu iam conuenerant. Nam ex Lutheranis nemo vnquam adduci potuit, vt eò proficisceretur. Fide enim publica data acciti, loci situm causabantur, in quo liberè, quæ sentirent, dicere tutum non esset, quare, quæ concilij erant, leniter tractabantur. Annuo tamen spatio sessiones sex habitæ, quædam decreta in ijs promulgata, quæ reformationem clericorum respicerent. Sessiones fuere ab vndecima ad sextamdecimam. igitur decretum, vt concilium reuocatum prosequeretur, duodecima & quintadecima, nihil memoratu dignum actum, tertiadecima Eucharistiæ, quartadecima Pœnitentiæ, & extremæ vnctionis, sacramenta cum ijs, quæ ad ea pertinent explicata sunt. Sextadecima sessione Concilium dissolutum. id enim anno ∞ DLII. ingruentibus in Rætos, Vindelicos, & Noricos Germanorum Imperatori rebellium auctore Mauricio Saxonum Duce armis, Oeniponteque (quod tridui spatio à Tridento abest) occupato, solutum est, patresque ingenti metu perterriti, veriti, ne Germani Tridentum quoque contenderent, Tridento quamprimum discessere. Henricus enim Francorum rex, Cæsari iam belli Parmensis occasione hostis factus, quo vires eius toti Europæ formidabiles frangeret, arma semel suscepta retinebat, Germanosque aliquot Principes hæresis Lutheranæ, inter quos Mauricius Saxonum dux eminebat, clam vt à Cæsare deficeret sollicitauit: etenim Mauricius Imperatori infensus, graues cū eo inimicitias gerebat, quod ad eam diem Philippum Lantgrauium Hessiæ, socerum suum, ab se fide publica Cęsari aliquot annis antè deditum, diuturno carcere magna omniū offensione macerasset. Hāc ob causam ira & odio inflammatus, copioso exercitu collecto in Rætos impetū repentè fecit, Cæsaremq; nihil tale suspicantē veluti in fugā actū, Oeniponte abire coegit. Qui Villacū in Carnis Austriacæ ditionis oppidum paucis aliquot ex aulico ministerio comitatus, nocte intēpesta vix se proripuit. Qua victoria Mauricius elatus, instaurato cōtra Albertū Marchionē Brandeburgēsem bello, qui per Germaniā ferro & flāma in Catholicos imprimis debacchabatur, aspero & periculoso

riculoso inito prœlio sclopetæ ictu victor occisus est. Occubuere eodem etiam in prœlio summæ expectationis principes duo, Carolus Victor, & Philippus Magnus fratres. Illustrissimi principis atque ducis Brunsuicensis Henrici filij, qui Mauritij partes contra Albertum iuuarant. Per id tempus pontifex domi quietus agens, Tridentini conuentus dissolutione visa, certos quosdam patres delegit, quibus id negocium dedit, vt postquam concilium successu caruisset, quæ ad Christiani nominis quietem, & ad morum, ac disciplinæ publicæ correctionem facere viderentur, ipsi dispicerent, atque emendarent. Ea res aliquandiu sedulò agitata, obortis tandem multis difficultatibus, & impedimentis, post aliquot demum menses vel refrixit, vel in aliud tempus dilata fuit. Quum Ecclesia orientalis, Assyriæ mortuo Simone Mama, totius orientis trans Euphratem vsque ad Indos Metropolitano, Patriarcham sibi constituisset Simonem Sulakan, Danielis filium de familia Bellu, monasterij de Hormisd, ordinis Sancti Basilij, in Vrbe Muzalana, quæ est in insula Tigridis fluminis, eundem virum moribus egregijs, eximia doctrina, & Catholica fide ornatum, Romam ad Apostolicam sedem, vt confirmaretur, misit: qui cum suæ Ecclesiæ litteris, ad limina apostolorum venit, & pulcherrima doctaque fidei confessione edita, hanc de se, & Ecclesia sua relationem Iulio Papæ obtulit: Sulaka, hoc est, accedens Arabice, vulgò haud dictus, annos iam natus circiter quadraginta, in ciuitate Muzal, quæ & Assur vocatur, octodecim Christianorum Ecclesijs insigni, quarum quindecim sunt Nestorianorum, tres verò Iacobitarum, sita in ripa citeriore Tigridis fluminis, à qua ex altera parte ripæ abest Niniue illa Ionæ prædicatione nobilis, bis mille passibus, quæ nunc circiter mille ædibus, tantum habitatur: parentibus, inter suos ciues optimatibus, admodum puer, suo ipsius genio instigatus, monasticam vitam amplexus est, quam hactenus, cum sua & nostra religione coluit in Cœnobio nuncupato Rabban Hormisd, quod situm est vltra Tigrim, circiter octo millibus passuum à Niniue in monte, vt sunt omnia in illis regionibus monasteria, propter secessum, & solitudinem. In quo monasterio ipse Sulaka iam annos ferè duos & viginti abbatem egit, habetque fratres supra quinquaginta. Abest autem ab hoc monasterio duobus tantũ milliaribus Altus, patria Naum prophetæ, vbi illi in hanc diem celeberrimum extat sepulchrum, ad quod Iudæi longè lateque confluunt, & Christiani, qui soli eam ciuitatem circiter mille domibus incolunt, & id summa cum religione venerantur. Longe maxima pars Christianorum, qui per Assyriam, Persiam, ac reliquas orientales prouincias habitant, appellantur Nestoriani. Nam Maronitæ extra Libanum montem pauci sunt. Iacobitæ sparsi quidem habitant, sed non frequẽtes. At Cophti, siue (vt ipsi scribunt) Ægophti magis versus Ægyptum, à qua videntur mihi hoc nomen sumpsisse vergunt, & prouincias Presti Ian. Verùm hi Nestoriani, nomen potius Nestorij hæretici quàm errores, retinuisse mihi videntur. Nam nihil planè quod illam sectam referat, in his hominibus, qui hic adsunt cõperio. Inuidia verò qua apud Maronitas, Iacobitas, Cophtos, & reliquos earum regionum Christianos laborant, fortasse tum ex ipso nomine, tum ex eo quod reliquos omnes, numero ac multitudine populi, ecclesiarum frequentia, rerum opulentia aliquanto feliciore superant, nata videri posit. Porrò autem ante annos circiter trecentos, ex communi eius gentis decreto, huc ad sacrosanctam sedem Apostolicam missus quidam est nomine Maraus, vt apostolica auctoritate in Patriarcham crearetur, qui à summo Pontifice Patriarcha creatus, atque ad suos remissus est. Verisimile itaque est, eũ multa illic de vetere religione, in synceriora dogmata, & nostræ orthodoxæ ecclesiæ consentanea mutasse. Successu vero temporis accidit, vt ante annos circiter centum quidam illic patriarcha, sacrosanctum hoc munus sibi, suisque posteris hæreditarium facere sit conatus, ita vt ex eo tempore nemo nisi ex ipsius familia in archiepiscopum, aut episcopum sit creatus, ac deinde in Patriarcham. Cum vero nunc tandem postremus patriarcha simili modo fratris filium, puerum octo annorum episcopum fecisset, vt ea ratione sibi in Patriarchatu successorem relinqueret, antequam puerum in eam auctoritatem euehere potuisset, fato functus est. Ea re vniuersus populus, tam laicorum quàm Ecclesiasticorum, datum sibi diuinitus abrogandæ illius vsurpationis occasionem ratus, de vindicando vetere eligendi ritu agitauit. Conuenerunt igitur superiori anno mox atq; ille Patriarcha esset defunctus in ciuitate Muzal episcopus Arbelæ, ea est ciuitas, apud quam Alexander Dariũ superauit: Item Episcopus de Salmast, & episcopus de Adurbeigan, hæ ambæ sunt in Persia, octo aut nouem dierum itinere à Niniue in ditione Psophis, qui episcopi tres tunc soli ei genti superfuere, & præter eos ex omnibus ciuitatibus latè vicinis, non quidẽ Populus vniuersus, sed ex singulis viri primates, Christiani tres aut quatuor cum literis cuiusque populi, nomen ac voluntatem testantibus, vtpote ex Babylonia, quam modo Bagdar vocant, ex Carca ex insula Tigridis quæ in medio flumine circiter duodecim millia passuum supra Muzal est, ex Tauris quæ est in Persia sedes Psophis, ex Ecbatana in libro Iudith appellata, ex Nisibi, quam Migdoniæ Antiochiã veteres nominarũt, vt Strabo testatur, sita sub mõte Masio ad amnem Hormiz, qui illic per agros passim deriuatus, eos ita fœcũdat, vt saccus orizæ quantũ equus ferat, vix duobus tribusue Iulijs væneat, ex Merdino (quæ Marda Ptolomæo est) ex Amer,

quæ Ammea ab eodem dicitur, ex Nasa Cepha, hoc est, forti petra, quæ supra petram insulam Citerioris ripæ Trigidis rupi munitissimæ insidet, fortasse eadem Seleucia Nicanoris Straboni dicitur. Ac denique ex omnibus reliquis vicinis locis conuenere legati populorum Christianorum ad ciuitatem Muzal, ad eligendum sibi patriarcham. Quò cum omnes conuenissent, facta re diuina per vnum ex eis episcopis, & posteà proposito sacrorum Euangeliorum libro, ac sancta cruce ex ordine primum ipsi episcopi, ac deinde reliqui suæ quisque Reipublicæ nomine sententias dixerunt. Quæ sententiæ omnes in hunc Sulakan ob perspectam omnibus vitæ eius probitatem latæ sunt, quem nisi tertio missis nuntijs, & tum quidem per vim, ex eo monasterio ad se pertrahere potuerunt. Celebrata itaque iterum re diuina, inuocatoque humiliter spiritu sancto, ac deinde ipso in medium producto, quum ibidem maximo omnium applausu denuo sententiæ omnes in hunc comprobatæ essent, visum est eum pro confirmatione, huc legare ad pedes sanctissimi domini nostri tanquam vicarij Christi, & Successoris Petri, capitis Apostolorum. Scriptæque publico decreto literæ illæ supplices, quas ipse huc ad sanctissimum dominum nostrum Papam pertulit; & redacta est tota res in acta publica, vt gesta erat. Missique sunt cum eo viri cùm ecclesiastici, tùm Laici ex primatibus Christianorũ vsque ad Hierosolyma circiter LXX. id quod etiam testantur literæ Gardiani montis Sion; & ex eo numero qui ipsum comitarentur delecti sunt tres; quorum vnus nomine Calephi vir Laicus. Sed apud suos in ea quàm dixi insula Trigidis primi nominis, hic adest; alter morbo perijt in itinere, tertius verò æger relictus est. Ipse verò Simon Sulaka obsecrat humillime sanctissimum dominum nostrum Papam, vt ipsum in Patriarcham velit confirmare, idque quoad potest fieri citissimè, quo possit cum primum nauibus versus patriam proficisci, à qua iam plusquam sesqui annum abest. Veretur enim, ne populus mortem eius suspicans, de nouis rebus circa religionem cogitet. Præter ea petit sibi, ac populo, regionibusque orientalibus sanctam benedictionem à sanctissimo domino nostro dari. Optaret etiam, vt vnà secum quispiam vir ecclesiasticarum rerum peritus ablegaretur, qui illis ritus huius orthodoxæ ecclesiæ nostræ doceret. Promittitque mox, si quis talis mitteretur, eum aut in episcopum, aut ad aliam dignitatem promouendum, ac se daturum ipsi viro locum & ædes, in quibus commodissimè habitare posset. Addit etiam, illic quatuor concilia magna magnis voluminibus haberi, atque etiam alios libros, veterum doctorum, quibus hic caremus, qui per eundem virum possent ad Vrbem transmitti, & cæt. Hac relatione optimè examinata, Pontifex eundem Simonem Patriarcham consecrari fecit, eique manu sua pallium, quod est insigne summæ patriarchalis potestatis, in secreto consistorio, imposuit, apostolicaque benedictione & muneribus donatum, in patriam remisit, adiunctis ei quemadmodum ille postulauerat religiosis hominibus aliquot Syri sermonis peritis. At verò nec eo tempore in Italia res quietæ fuerunt. Senensis populus tum liber à Cæsaris in ea ciuitate procuratore, Didaco Hurtado Mendocio, qui tum etiam Imperatoris apud pontificem orator erat, graui imperio premebatur, is eorum ciuiles discordias causatus quò facilius eos in Cæsaris fide continere posset, arcem vrbi liberæ imponendam, tanquam Imperatore iubente curabat. Cuius rei mole à Senensium primarijs ciuibus animaduersa, quum omnes timerent ea arce perfecta, illos miserrimæ seruitutis iugum effugere non posse: arce nondum finita. Hispanorumque rebus haud satis firmis, conspiratione facta, clam ad Francorum Regem Henricum defecere. Is Senensium legatos quosdam ad se missos, bene sperare iussit, pollicitus se ciues in pristinam collocaturum libertatem, quam amissam tantopere deflebant. Cuius pollicitationibus freti, qui conspirationis capita erant, tumultu concitato, adiuuantibus regijs ministris, Cardinaleque & fratribus Farnesijs, ac eorum suasu Nicolao Vrsino Petiliani regulo, qui tota ea Etruriæ parte, vbi eorum ditio erat, delectus, mira & incredibili celeritate, tanquam alio profecturi, habuerant, Hispanos omnes vrbe & arce eiecerunt, seque præsidio Henrici II. Francorum regis freti, arce diruta in libertatem vendicarunt. Tum Iulius Papa, quò res Senensium componeret, eò legatum misit Fabium Minianellum Senẽsem Cardinalem, qui re infecta haud longè pòst Romam redijt. Imperator qui tunc Metim in Mediomatricibus Lotharingiæ prouinciæ metropolim imperio fœderatam, & ab Henrico rege dolo interceptam, valentissimis & maximis copijs obsidebat, audita Senensium defectione, Petro Toletano Neapolitani regni proregi eam prouinciam demandauit, atque vt eo ipse proficisceretur, iussit. Is copioso ex Italis, Hispanis, & Germanis exercitu comparato, media hyeme, ipse maritimo itinere Neapoli discessit: exercitus verò terrestri via in Etruriam contenderunt, initio anni ∞ DLIII. Quas copias, pontifex per fines suos transituras metuens, quanquam pacem cum Cæsare haberet, Clementis VII. incautam fiduciam recordatus, octo millia peditum legit, delectum tota vrbe, quam munierat habuit, Camillo Vrsino duce creato. Quum igitur omnia tota Europa bello arderent, pontifex boni pastoris exemplum secutus, duos sedis apostolicæ legatos, Hieronymum Dandinum, ad Cæsarem, & Hieronymũ Caput ferreum ad Regem Francorum, pro pace inter eos componenda frustra mitit, animis vtrinque in mutuam, & populorũ perniciẽ incitatis.

Cardina-

Cadinalis Petrus Paccieccus Neapoli Prorege esse iussus, donec Petrus Toletanus rediret, quo postea vita functo,ibidem biennium permansit. Dum bellum in Etruria magnis vtrinque contétionibus adornatur, pontifex Guidoné Vbaldum Vrbinatium ducem ad Vrbem euocatum, totius Ecclesiastici exercitus imperatorem creauit,cuius si opus esset opera vteretur. Senas pro rege Hippolytus, Cardinalis Estensis,& Termesius præstantissimus rei militaris dux firmo præsidio tenebant. Munierant etiam arces omnes & castella Senensis ditionis, quæ tueri possent. Congregatis porrò Cæsarianorum copijs,quæ ad XX.millia peditum fuere, prima in Monticulum expeditio fuit, quo expugnato exercitus Montem Ilcinum agri etiam Senensis oppidum obsidione cinxit, quod validissimæ Gallorum copiæ loci situ munitæ tuebantur: ibi multa vltro citroque leuia prælia, varij casus, cædis direptiones, & incendia facta. Quumque omnia per Etruriam bello flagrarent, vt Senis apud Montem Ilcinum, Vrbitelli, Grosseti, Clusij & alijs locis cuncta cædibus, rapinis & flammis complerentur, & vtrinque magnæ difficultates & pericula augerentur, actum est inter partium duces, vt tollendi belli caussa Sena pontificis Romani fidei dederetur, quo vsque eius legitima possessio iure explicata fuisset. Iulius vt rem trásigeret, Viterbium cum Marcello Ceruino Cardinale Sanctæ Crucis profectus est,eo consilio, vt si Vrbem tanquam sequester in depositum obtinuisset,ipsum Senensibus legati nomine præficeret. Sed Cæsariani, eorum rebus labantibus, quum mortuo prorege Petro Toletano commeatus & pecunia ijs animo fractis deficere viderentur, simulque inaniquodam timore perculsi, ne Turcarum classis regnum Neapolitanum inuaderet, à Mõtis Ilcini obsidione præpropere discedunt. Cardinalis Ferrariensis, qui pro Rege Senis erat, initis paulò antè conditionibus, vt Cæsarianis superior factus abscessit, ita nulla deinceps concordiæ spe relicta Iulius rebus infectis Romam reuertitur.Garzias Toletanus Petri Proregis filius,& alij belli Etrusci duces prouincia aliquot cohortibus exauctoratis, & ijs quæ supererant reuocatis excedentes, Neapolim rediere, quum ea quæ obtinuerant Castella firmis præsidijs muniuissent, frustra, reclamante Florentiæ duce, qui eius concordiæ cupidùs clàm pecunias, commeatumque ijs se subministraturum pollicebatur, quo saltem belli speciem repræsentarent, ne ab initis de tradenda Sena pactis,Galli tanquam adhuc manente bello recederent. Per id tempus Iulius pontifex, inani quadam suspicione motus,quòd Ascanius Columna ob priuatas simultates alienato à Carolo V. Cæsare animo esset, Cardinalem Pacciecum Neapolitanum proregem monuit, vt eundem Ascanum, qui tum in Marsis agebat, quòd ita è re Cæsaris esse videretur, in custodia haberet. Prorex eum per prouinciæ præsidem captum Neapoli honesto carcere seruauit. Interea Iulius M. Antonio Ascanij filio, qui tum à clade Stroziana Brachianum ad vxorem matremque redire constituerat, scripsit, vt expeditis itineribus Marinum contenderet,quo iam Iulianus Cæsarinus pontificis iussu profectus, Columnensium oppida in deditionem acceperat. Audita vero Ascanij captiuitate, pontifex & prorex Cæsaris iussu M. Antonium vtrique ditioni, quæ in Latio & regno Neapolitano est, summa cum potestate præfecerunt, donec patris quæstio habita esset, quo haud ita multo post Neapoli mortuo, M. Antonius fillus paterna castella hæreditario iure rite possedit. Bello priore Senensi transacto, posterius longè maius exarsit, cum Vrbis seruitute finitum. Cosmus Medices Florentiæ dux, qui occultis cum Rege Gallo conuentionibus priore bello, medius & spectator fuerat, ægrè passus Iluam suæ ditionis,insulam à classe Turcica,& Gallica petitam, ab amicitia Henrici Francorum regis desciuit. Hinc occulta odia & simultates exortæ. Rex qui iam Cæsarianorum conatus,in Etruria feliciter represserat, eidem duci subiratus,ab exulibus Florentinis stimulatus, & quo Cardinalem Estensem Senarum Vrbe submoueret, magnis coactis specie tuendæ Senæ copijs, earumque Petro Strocio Florentino exuli, Cosmi Florentinorum ducis hoste acerrimo, Imperatore creato, ducis Imperio insidiari videbantur.Dux ea re vehementer commotus,Cęsarem ad arma sollicitauit, belli se socium professus. Cæsar quod è re sua esset,duci annuit. Coniunctis auxilijs Ioánes Iacobus Medices Meliniani Marchio,militari gloria præstans,belli imperator lectus. Is propugnaculo pro Senarum porta Camollia à Senensibus neglecto; de improuiso initio anni ∞DLIII. capto, aperto bello initum fecit: quo in magnam anni ∞DLIIII. partem protracto victoria demum penes Cæsarem & ducem fuit. Eo bello Senensis ager ferro, flammaque vastatus, cuncta prædis direptionibus, rapinis, & cædibus repleta, rustici ferè omnes interfecti, & nobilissimum territorium ad solitudinem pœne redactum est. Nouissimæ IIII. Nonas Augusti, cum vtrique exercitus congressi essent, Petrus Strotius, prælio à Marchione victus, & aliquot vulneribus acceptis elapsus, Senensium res omnino labefactauit, Insigni victoria parta, hostium signa,captiui plurimi, & præda ingens Florentiam abacta. Multa de Senensibus oppida, in his Licinianum commeatu refertissimum capta. Victi quum se intra Senarum mœnia recepissent, diuturna obsidione à Marchione pressi,tandem fame coacti,quibusdam cõditionibus in Cæsaris potestaté venerunt XI. Kal. Maij anni sequentis. Senensium multi & nobilissimi quique Cæsaris imperium recusantes, apud montem Ilcinum loci situ & natura expugnabilem Reip.suæ corpus

sub Francorum Regis præsidio constituerunt. Hoc bello Iulium III. Florentinorum duci Cosmo adiumento fuisse, Senenses lamentabantur, affirmantes eum aduectis ex Piceno, Vmbria, Etruria commeatibus, pecunia quoque subleuasse. Quod ipsi ægrè passi, seruitutis suæ culpam magna ex parte in pontificẽ non dissimulanter conferebant, quòd nequaquam tanquam communis pastor eius Vrbis res curasset, in qua mater nata, ipse educatus, & perpetua humanitate cultus fuisset. Et Iulius Duci gratiam referre videbatur, quod pontificatus suo initio oppidum Etruriæ montis S. Sabini marchionatus titulo Fratri Balduino liberaliter donasset. Qui etiam bello finito filiam in matrimonium Fabiano Montio Balduini filio, quæ postea Alfonso Ferrariæ duci nupsit, despondit. Quibus de rebus, cum postea Paulus IIII. dubitaret, vt iure posset à duce pecuniam tanquam Ecclesiæ debitam repetere, Ioannem Franciscum Lotinum, consiliorum illius belli conscium dum esset in mole Hadriani detentus, iudiciali ritu interrogari voluit, & tandem reperit nullas neque pecunias neque commeatus Iulium Duci subministrasse, qui quietis auidus, & priore bello afflictus se medium perpetuo gesserat, quin etiam pacis præ se studium ferens, neglecto bello finitimo, cui mederi non poterat, & externa quæque parum curans, fruendo potius, quàm regendo pontificatui incumbebat, totusque erat in extruenda elegantissima ad voluptarios secessus, paulò supra portam Flaminiam, Villa Iulia, cuius insanire studio videbatur, in qua septuagenarius ferè senex per totum pontificatũ conuiuijs potius, quam publicæ procurationi, & grauissimarum rerum negocijs, cum magno Vrbis Christianorumq; omnium incommodo, vacabat. Cæterum anno ∞ DLIII. Eduardo VI. Anglorum rege mortuo, Maria præstãtissima fœmina, Henrici VIII. & Catharinæ Arragoniæ Cæsaris Caroli V. materteræ filia, regnum non sine manifesto diuinitatis auxilio suscepit. Tum Iulius Pontifex Reginaldum Polum Cardinalem Anglicum, virum in eo regno primarium, qui tunc in monasterio Maguerano super lacum Benacum agebat, Legatum in Britãniam insulam summa cum potestate creauit, vt qua ratione posset eam ad Catholicæ fidei vnitatem reuocaret. Polus non ante Italia excedere constituit, quam Anglici regni conditio ei explorata esset, quòd ob superiora scismata, maximis turbulentijs plenum esse existimabat. Iulius de ea re Cardinalem Dandinum apud Cæsarem in Belgio Legatum monuit. Qui Io. Franciscum Commendonum Venetum, pontificis cubicularium ministrum, impigrum, & acri virum ingenij, ad se à pontifice missum, statim in Insulam traijcere iussit, eius statum & opportuna quæque exploraturus. Is Londinum accedens, & quæ ei inuenta fuere contemplatus est, & ita egit, vt Reginam sæpe fuerit allocutus. A qua syngrapham accepit qua obedientiam apostolicæ sedi pollicebatur, & scismatis absolutionem pro regno petebat: idque tum ob magnos tumultus, qui tota Anglia excitati erãt clàm, donec ijs sedatis eadem publice per oratorem præstare posset. Commendonus cum ijs mandatis Romam rediens, cuncta pontifici secreto in consistorio aperuit. Rebus ita constitutis. Polus Legatus in Angliam, ad expiandum lustrandumque regnum & catholicos ritus restituendos, iam securus accessit, honorificè à Regina & tota Insula susceptus. Maria verò quum esset Catholicæ religionis, & verè pietatis cultrix studiosissima, eodem Legato auctore antiquum & certum Dei cultum, vigesimo ante anno ab Henrico patre dissipatum, Anglis restituit profanum titulum quo Rex Henricus abusus fuerat Anglicanæ ecclesiæ supremi capitis, sustulit. Oratores suos Romam reliquorum Christianorum principum more, ad pontificis venerationem & obedientiam præstandam misit, veniam & peccatorum condonationem præcantes, quod vnum est Romani pontificis auctoritatem suscipientis, indubitatum argumentũ: Episcopos quoque Catholicos hæreticis pulsis cõstituit, quas ob lætissimas & inexpectatas res Romæ supplicationes publicæ habitæ, & Deo grates sacris à pontifice mysterijs celebratis, persolutæ. Quo etiam anno Philippus Caroli V. Augusti filius eadem Maria in matrimonium accepta, regna vtriusque Siciliæ, quæ vocant, Mediolanensem principatum, & Belgium cum aliquot alijs prouincijs à patre Rex appellatus, per manus accepit. qui vt Catholico principi par eat, primo quoque tempore legatum Romam ad põtificem misit Piscariæ Marchionem, qui regum veterum more Neapolitani regni, quod Romanæ Ecclesiæ beneficiarium est, iure iurando dato regis nomine legitimam possessionem obtineret. Quæ ei in publico consistorio benignè à Pontifice cõcessa fuit. Quum verò Iulius ingrauescente ætate, haud satis prospera vteretur valetudine, podagra enim & articulorum doloribus laborabat, initio anni ∞ DLV. mense Februrario leui (vt videbatur) morbo decubuit, concepto ex commutata vitæ ratione. Ad arcendos nanque podagræ intolerabiles cruciatus, quum imprudenti medicorum consilio nouis se in victu præceptis munijsset, incidit in febrem, quæ initio neglecta, paulatimque aucta, eum tandem intra paucos dies decimo Kal. Aprilis, hora inter decimam, nonam & vigesimam, Romæ in Vaticanis ædibus extinxit, ætatis anno septimo, ac sexagesimo supra mẽsem VI. & diem XIIII. Sunt qui constanter affirment, Iulium sibi ipsi hac ratione mortem intulisse. Balduinus pontificis frater pro se & filio Fabiano, cui filiam Florentiæ ducis despondi procurarat. Camertio oppido potiundi desiderio ardenti æstuabat, fratremque pontificẽ sæpius interpellatus, eò adegerat,

vt ei

vt ei permiserit, sed de ea re in cõsistorio quamprimum relaturum. Quum verò pontifex omnes ferè patres suæ sententiæ aduersaturos intellexisset, rem procrastinando differebat, & ne consistoria à fratre importuno habere cogeretur, languorem finxit, vtque rei fidem magis faceret, solitis cibis abstinere, eosque parcius ac insolidos ægroto scilicet aptos sumere cœpit. Ex ea vitæ ratione, ludibrio commutata, morbum serio contraxit, qui eum iam senem breuissime absumpsit. Cadauer canonicorũ sancti Petri humeris de more tenui pompa in Basilica Vaticana delatum, triduoque populo expositum Lateritio monumento, ponè aram diui Andreæ conditum est. Vacauit tum sedes dies xvij. Fuit Iulius statura procerus, facie subagresti, prolixa barba, naso grandiore, ore paululum contracto, acri oculorum obtutu, vt facilis in excadescendo, sic ira statim deposita mitissimus. Existimatus & liberalis, delectabatur rusticis, & cassioribus cibis, capis præsertim, quæ prægrãdes Caieta ei aduehebantur, assiduè conuiuabatur: quòd si vitæ quam priuatus egit institutum, pontificatum quoque adeptus constanter seruauisset, multa quæ eo tempore deprauata erant, in meliorem haud dubiè formam essent restituta. Qui nanque occupationibus totus intentus Cardinalis veluti furtim, voluptates sequebatur, Pontifex factus votorum iam omnium compos, abdicata rerum cura hilaritati & genio suo nimium indulsit, vsque adeo homines premij spe potius ad virtutem amplectendam, quàm ipsamet, virtutis pulchritudine accẽduntur. Vnum postremo etiam ei crimen datum est, quod tãtæ potestatis oblitus, omnium maximi muneris dignitatem, parum animaduertens, leuibus & inanibus verbis, suam aliquando maiestatem, non sine audientium rubore aut risu minueret.

MARCELLVS II. PAPA.

Marcellus pontifex, non obscuris parentibus in agro Piceno, oppido Montis Fani, pridie Nonas Maij, anno salutis, ∞ D I. nascitur. Quo tempore pater ipsius Ricardus eius prouinciæ quæsturam magna cum laude gerebat. Quo munere Pontifici & prouincialibus gratus, nouem annis sub Alexandro VI. functus est. Extant eiusdem pontificis, & Augustini Barbadici Venetiarum principis litteræ plumbo signatæ ad hunc ipsum Ricardum: Illius quidem sic: Dilecto filio, Thesaurario prouinciæ nostræ Marchiæ Anconitanæ, Alexander Papa VI. Huius verò ita: Augustinus Barbadico Dei gratia Dux Venetiarum, &c. Magnifico D. Ricardo Ceruino Marchiæ Anconæ Apostolico Thesaurario salutem, & synceræ deuotionis affectum. Vtrasque ipse vidi. Is ipse Ricardus fuit genere Etruscus, gente Ceruina, apud suos honorata, Politiano oppido ditionis antea Senensis, tum Florentinæ honestis parẽtibus ortus. Matrem habuit Marcellus Cassandram Benciam, sanctissimam fœminam, Fratres verò duos eodem patre at ex nouerca genitos, Alexandrum & Romulum. Hic vir præstantis ingenij, triennij ante eius pontificatum magno fartre mœrore decessit: Ille quiquennio pòst è vita migrauit, quatuor filios superstites relinquens. Quorũ Herennius egregiæ indolis iuuenis, patrui virtutem referens, à supplicibus libellis referendis pontifici præsto est. Cæterùm Marcellus à prima ætate liberalibus disciplinis patris studio educatus, postquàm adoleuit, Senis, vbi bonarum artium studia maximè florebãt, aliquandiu commoratus atque in Academicorum sodalitatem cooptatus, omnium fauorem sibi facile conciliauit. Ea re breui factum est, vt ab æqualibus vt frater, à maioribus vt filius & alumnus diligeretur. Tanta autem fuit & modestia & continentia, vt cum quid non serio sed per iocum inter amicos paulò liberius forte ageretur aut diceretur, aduentu Marcelli omnes illico cõticescerent. Naturæ porrò graui & seueræ, sic illustre ingeniũ & industriam adiunxit, vt iam inde à primis ipsius annis facile quis futurum diuinaret, eum ad summam honoris atque imperij dignitatem esse venturum. Certè pater ipsius Ricardus Astrologiæ peritissimus (quãquam indiciariam auersaretur) Marcellum filium maximum in Dei Ecclesia virum euasurum esse pro certo sibi persuaserat. Qui animaduerso stellarum cursu, qui tum erat, quum puer nasceretur, ex eorum coniunctione summam ecclesiasticam dignitatem filio prædixisse fertur. cui quidem persuasioni postea Marcellus iudulgens, quum post multos annos à ciuibus suis ad nuptias incitaretur, constãter recusauit, per iocum nolle se dictitans, longè clariorem status conditionem, quam sibi astra portendebant, matrimonio veluti vinculis impedire. Postquam Senis dicessit, vbi honesto otio, ac litteris aliquandiu operam dederat, Romam primùm in comitatu legatorum Florentinæ reipublicæ, qui Clementem VII. ciuem suum pontificem maximum recens creatum, Christianorũ omnium more veneraturi adibant, profectus, pontifici innotuit quo cum Ricardus pater in in priuata vita amicitiam habuerat, eique patris nomine arcana quædam ad rectam astrologiæ cognitionem communicauit. Pontifex Marcello iniunxit, vt ad patrẽ reuersus eum suo nomine ad Tabularum Astronomicarũ, quæ anni rectam cursus rationem respicerent, perfectionem solicitaret. Eam rem pontificis iussu Ricardus confectam Marcello Romam redire iusso pontifici misit. Cuius suasu Marcellus infelicis episcopi .... Datarij cõtubernio aliquandiu

Pont. 231.

aliquandiu permansit. Lachrymabili Vrbis casu in patriam profectus, rebus compositis Romam redijt, vbi scriptor apostolicus factus, Alexandrum Farnesium Cardinalem, qui patrem eius Ricardum bellis domo profugum, castrique subsistentem, & Canini frequenter se adeuntem, ob Astrologiæ artis peritiam, magno in pretio habuerat, assiduus colere cœpit. Quo tempore in Angeli Colotij, Constantini Lascaris & aliorum eius ætatis litteratorum amicitiam insinuatus, virtutis causa non mediocri in honore habitus est. Tunc verò nobili perquirendorum veterum codicum studio primum vacare cœpit, cui postea etiam Cardinalis tantum incubuit, vt refertissimam optimorum voluminum bibliothecam confecerit. Patris morte in patriam redire coactus, curæ familiari vacauit, sorores honestis matrimonijs nuptui tradidit. Clemente VII. mortuo, quum Alexander Farnesius Pauli tertij nomine pontificatũ obtinuisset, Romam quarto in Roberti Pucij antiqui amici, qui postea Cardinalis & ipse fuit, comitatu redijt, à pontifice benigne susceptus. Qui cum pontificatus initio Alexandrum Farnesium nepotem in diaconorum Cardinalium numerum allegisset, & viris vndique conquisitis, quorum mores anteacta vita probasset, quosque pueri coalescenti, & adhuc tenero, quasi vitæ specimen quoddam conspiciendos proponeret, quo ijs quasi scepta claustris lubrica ætas illa contineretur, inter alios etiam Marcellum adlegit, cuius opera in epistolis scribendis vteretur. Erat enim Paulus Pontifex ingeniorum æstimator acerrimus. Quod munus maxima cum integritatis, prudentiæ, & dexteritatis opinione ita gessit, vt omnibus qui Reipub. administrandæ, cæteris aptiores videbantur, vnus ipse omnium iudicio præstare putaretur. Quare quum Alexander Cardinalis in partem reipublicæ, à prudentissimo sene esset assumptus, ne in tam tenere ætate, statim maximorum negotiorum mole obrueretur, Marcellum, qui in consilijs, & curis adolescenti assiduus esset, præsto esse voluit: erat enim rebus gerendis grauis, prudens, & in eisdem conficiendis expeditus. Quem tum etiam indies magis magisque gratia sua & fauore crescente, pontifex protonotariorum numero adscripsit, & eum ad Cæsarem vxoris obitu mæstum in Hispaniam consolandi gratia, cum amplissimo adolescente Farnesio ire iussit. At non longè pòst, quo maiore apud nepotem sedis Apostolicæ iam negocijs præpositum, & in Galliam de maximis grauissimarum rerum negocijs Legatum, cum dignitate esset, Neocastrensem designauit episcopum. Nullum enim iam negotium, nulla legatio, Marcelli consilio & viribus, non digna videbatur. Firmata iam ætate, quum ad Imperatorem Cæsarem Carolum quintum Augustum Cardinalis Farnesius Legationis munere fungeretur, eidem Marcellus, qui pontificis nuntius esset, comes est datus. Vbi à pontifice frequẽti Senatu, summo cum verborum honore commendatus, absens in Belgis XIIII. Kal. Ianuarij anno salutis ∞ D XXXIX. Cardinalis presbyter tituli Sanctæ Crucis in Hierusalẽ renunciatur: & quum Reipublicæ caussa Alexandrum Cardinalem, non ita multo pòst Romam reuerti opus esset, Pontifice de more in senatu referente, summo patrum consensu placuit vt is apud Cæsarem legati munus pro Farnesio obiret. Romam demum reuersus, Regiensem Episcopatum obtinuit. Paulum III. prudentia, & dexteritate sua adeo sibi deuinxit, vt grauiora & maioris molis negotia Pontifex sine eius consilio nunquam transigeret, ratus non alium quenquam, cui crederet, magis toto in senatu habere se posse. Tridenti generali patrum consilio indicto, quum more maiorum Apostolicæ sedis Legato eò mittendi essent, ipse potissimum delectus est, cum collegis Ioanne Maria de Monte Episcopo Prænestino, & Reginaldo Polo diacono Cardinale S. Mariæ in Cosmedin, qui summi pontificis nomine Cõcilio præessent. In qua synodo Marcelli maximè virtus, & eximie in pontificia potestate. & auctoritate tuenda, libertas enituit. Nam quum Carolus V. Imperator priuatorum comodorum (vt fama erat) caussa Tridentini concilij translationem, quam ex pontificis auctoritate legati adornabant, ægrè ferret, Marcellusq; in ea re ab eo dissensisset, quod Cæsaris voluntatem Romanæ sedis dignitati aduersari videret, à Cæsaris ministris interpellatus, neque minis neque precibus à sententia demoueri potuit: Ea re Cæsari inuisus, quum grauiora eius verba sibi relata audiuisset, Cæsarem quidem in corpus sæuire, in animam verò suam nihil ei iuris esse, respondit. Cæterum eius facta Dei iudicio reseruari, qui vnicuique iuxta merita sua esset tributurus. Tridentini verò Concilij Boloniã translationi operam suam præstitit mansitque aliquandiu Bononiæ in ea synodo vbi Reipublicæ Christianæ administrationi deditus, ab omnibus quasi aliquãdo Põtifex maximus futurus obseruabatur. Inde suspenso Concilio Romam quum reuerti constituisset, Ioannes Maria Cardinalis de monte alter Concilij Legatus, eũ rogauit, vt à pontifice ad vitæ suæ sustentationem Bononiensem Legationem sibi impetraret. Id Marcellus annuit, in via pontificis diploma suscepit, qua eum inscium eadem legatione honestatum, vt Bononiam rediret, monebat. Sed Marcellus amici memor, rectà Romam contendit, tantumque apud pontificem nonnihil reluctantem effecit, vt legatio ipsa ab se ad Cardinalem Montanum translata fuerit. Defuncto Paulo III. quum in eius locum iisdem Cardinalis Iulius III. vocatus, quo cum arctissimæ amicitiæ nexu coniunctus erat, pontifex factus esset, absens (conclaue enim aduersa veletudine conflictatus exierat) primùm per nuntium ei gratulatus est,
mox

mox viribus parum per recuperatis, cum Vrbe egredi ad salubriora loca medicorum consilio statuisset, se sellæ impositum, ad Pontificem deferri curauit. Quo cum longum sermonem instituens, cum tot colloquiorum, quæ de communi ecclesiæ vtilitate Tridenti & Bononiæ, quum vterque eadem Concilij legatione fungeretur, habuisset, admonuit, vt quum ipsum Deus Optimus Maximus vicarium suum delegisset, modò in potestate sua esse cognosceret, pia illa desideria exequi posse, enixeque eum rogauit, vt nulla neque propinquorum, neque aliarum personarum ratione habita, se à sanctis institutis permitteret deijci, summi sacerdotij & apparentis felicitatis honor breui transigi: mucietam, pileum, solea purpureas, stolam lineam, tunicam sericem, breui consumi, quæ haud ita multò pòst cum corpore ipso vermium domicilium futura essent: benefactorũ verò præter æterne vitæ præmium, quàm diuturnã memoriam in benedictione hominum transmitti. His & similibus affectuose dictis, pontifici lachrymas excussit. Eum deinde sæpe vetustæ inter eos amicitiæ iure, & officij sui memor, vbi occasio sese obtulit, modestè admonuit. Qui demum cum fratris, & amicorum importunis precibus peteretur, vt fratrem ipsum Balduinum Camertium Ducem crearet, eosque populos ab ecclesiastica ditione exemptos, in principatus formam redigeret, ipse vero se id facturum initio constãter recusaret, Marcellus eius constantiam laudare, optimi propositi firmam & immutabilem sententiam, summo verborum honore extollere, & vt in ea opinione perseueraret monere. Veritus vero, ne pontifex exigui animi propinquorum suggestionibus tandem succumberet, eidem petenti concilium dedit, quo lege caueret, vt nullus pontifex bona Ecclesiæ Romanæ stabilia alienare posset, in quam legem ipse, futuri pontifices, Cardinales quotquot in posterum essent iurarent. Donationem verò necessario factam, non ante validam censeri, quàm duorum aut trium subsequentium pontificum auctoritas accessisset: atque hac ratione se omnes suorum impetus retundere posse docuit, si ea peterent, quorum tradendorum potestate eum exutum esse cognoscerent. Postremò cum Iulius III. propinquorum importunis precibus, quæ de Camerino agitauerat, exequi constituisset, ac Cardinale quodam internuntio, eidem valetudinario, & postridie Vrbe exituro insinuasset, Marcellus rem verbis quantum potuit acribus, & validis rationibus dissuasit. Cuncta verò alijs aliquot patribus, ne rei ignari de improuiso in consistorio præuenirentur, insinuauit, & quum ipse ex Vrbe ob infirmitatem discessurus esset, eos monuit, ne põtifici de ea re referenti assentirent, quam ipse tantopere dissuasisset. Vrbe excedens Eugubium in Vmbria, cuius ciuitatis episcopatum gerebat, deinde ad Montem Fanum oppidum aëris salubritate conspicuum profectus est. Cæterum Iulio breui vita functo, ex eo oppido Romam ad ipsa comitia, quibus pontifex creatus est, venit, quo primum in lucem æditus fuisset. In via Perusiæ in monasterio monachorum Casinatium S. Petri pernoctauit. Quẽ honoris ergò Vrbis prætor Michael Turrianus episcopus Cenetensis, vir probitate insignis conueniens, ab eo in familiari de noui pontificis comitijs sermone, inter multa eiusmodi verba, se audiuisse narrauit: Fieri ne tũc posse, vt nostris diebus is pontifex maximus Dei benignitate afflictæ ecclesiæ concederetur, qui veteres illos sanctos pontifices martyrij, doctrinæ, & sanctitatis gloria illustres imitaretur, ea ex officio suo agens, quæ Christi in terris vicario cõuenirent. Multa in eam sententiam verba addens, quæ eius benè affectum animum aperirent. Conclaui instituto, non diu patres de nouo pontifice deligendo cunctati, sed omnium, qui tum nouem & triginta in Vaticanum comitium conuenerunt, votis, Ranutio Farnesio S. Angeli, & Guidone Ascanio Sfortia Camerario Cardinalibus maximè suffragantibus, decimo octauo vacantis sedis die, V. Idus Aprilis anno salutis ∞ D L V. Pontifex Maximus renuntiatus est: postridie episcopus in palatij sacello ab Ostiensi pontifice (is fuit Cardinalis Neapolitanus, postea ei in pontificatu successor) priscoritu inauguratus, eodem die in Basilica Vaticana sine solenni pompa ac cærimonia, quum festa Paschalia instarent, seruato veteri nomine, summæ eius dignitatis sacra thiara à Cardinali Pisano Diaconorũ primo redimitus, insignia me etiam prope astante, & cuncta accuratè contemplante accepit, magno omnium expectatione, maiore spe. præfulgebat enim sanctitate, moribus & doctrina, sic vt ipsius vita omnium censura haberi posset. Inito pontificatu quum à Cardinalibus rogaretur, vt prisco instituto ei diplomati subscriberet quo iuramẽto obligaretur, certum tantum numerum Cardinalium esse creaturum. Id facere recusauit, affirmãs se id opere præstaturum, verbis nolle. Cardinalem Mantuanum, qui ei in sacris assistebat, longo sermone de pontificatus onere alloquens, inter cætera ei aliquando dixit se proculdubio scire, optimum esse, pauca dicere, multa verò præstare: ipsum autem ea ratione multa polliceri, vt ijs verbis fidem suam obligaret, quod si aliquando mali dæmonis impulsu ab rectè cœptis desisteret, secum ipse postea ita cogitaret & diceret: Quam iuste de me vti hypocrita Cardinalis Mantuanus conqueri potest, & pontificatu indignum iudicare, postquam aperte cognouit verba & actiones meas præteritas adumbratas fuco & fallacijs plenas, nec ex bona radice ortas fuisse! Statim vero oratores Cæsaris & Gallorum regis ad se accitos grauissima oratione monuit, vt de ijs quæ ipse eorum regibus scripserat, & ipsi eosdẽ certiores facerent, vt in pace ineũda

con-

consentirent, quod si recusarent, præter nuntios & legatos, ipse quoque ad eos hortandos profecturus esset. Quum verò Regis Hispaniarum veniam pro quodam nobilissimo Romanorum homicidij peteret, respondit. Se pontificatum ab homicidij absolutione auspicare nolle: omnibus veró tribunalibus, quædam quæ inuiolata ad rectam iuris administrationem obseruarent scripto mandauit. Audiendis ijs qui negotiorum caussa aderant, totus incubuit. Sed & Rotæ auditores se salutatum de more venientes, in posterum domi se continere, & parum necessario salutandi officio omisso, muneri suo studiose vacare iussit. Neminem propinquorum Romam venire voluit, ne fratrem quidem quodque his, & temporibus, & moribus nouum est: duos paruulos Alexādrj fratris filios Ricardum, & Herennium, quos ipse in Vrbe educabat, à nemine salutari, raro etiam in publicum prodire, præterquam ad sacra passus est, eos verò sericeis vestibus indutos modestiæ admonendos curauit, nec breui eo tempore, quo pontifex fuit, illos vnquam vidit. Interpellatus an in palatium ex priuatis ædibus introducendi essent, respondit: Quid illis cum palatio, eorum forte id patrimoniumne esse cēsetis? Tria quæ obtinebat sacerdotia, Crispo, & Saraceno Cardinalibus, ac Ioanni Francisco Lotino Volaterrano donauit. Cardinali Tridentino legationem Bononiensem, quam sedulo petierat, non concessit, ne magis Cæsarianis, quam Gallis fauere videretur, inter quos tanquam communis pater medium se gerere & pacem, qua tandem ratione posset, componere constituerat, cum Tridentinus inter Cęsaris partes princeps haberetur. Ei tamen ipsius legationis loco, aliquot Cardinalium, Mantuani præsertim consilio, & impulsu, decem aureorum millia largitus est, quo eius labores, & expensas in concilio Tridentino factas, aliqua ex parte subleuaret, Decreuerat enim legationes omnes biennales tantum esse. Quo temporis spatio Bononiensis legatio eam pecuniæ summā reddere sciebat. Multa & magna & Apostolicæ sedis decus penè obscuratum instaurandū meditatum fuisse, ferebatur ab ijs, qui quum adhuc Cardinalis esset, mentem eius exploratam habebant, arcanorum omnium participes. Inter quæ illud præcipuum, quod fratris, liberisque suis tantum elargiri, quantum singuli à nobilitate homines in reditibus haberent decreuerat, nec vltra priuatorum ciuium conditionem se efferre passurus erat, nō ad principatum & dignitates euehi, ne assem quidē de fructibus Ecclesiæ, nisi de libera omnium Cardinalium sententia, eos auferre permissuros. Id maximè percupere videbatur, vt eos Venetus senatus in Patriciorum numerum adscriberet, summū id honoris genus, quo eos honestaret, esse reputans, omnem ecclesiasticam iurisdictionem, viris profanis, & nullis sacris initiatis demandare cogitauerat. Illud subinde sæpe in ore habebat, sanctitati ecclesiasticæ turpissimum esse, eos qui sacerdotijs ad curam animarum spectantibus præfecti essent à suis gregibus pascendis abesse, neque se eos Romæ, aut vsquam versari, nisi Sacerdotijs abdicatis, bonisque pastoribus commissis, permissurum. Decreuerat item eiectis ex aulico ministerio cunctis indignis, se neminem in palatinis, nisi qui frugi, & honestis moribus esset, cuiusque opera foret necessaria, esse passurum. Luxum enim omnium malorum caussam esse, & ipsum pessimum esse dicebat. Quare etiam profusas superiorum pontificum Sportulas in modicam quandam pecuniarum summam iam vix pontificatum adeptus contraxerat. Collegium Cardinalium supra omnia exornare constituerat, neque quenquam præterea in eorum numerum lege veteri repetita, sine omnium consensu legere, quæsitis quoque in eorum lectionibus summorum virorum testimonijs. Quanquam autem illud in ore habuerit se vectigalia, atque onera publica per superiores principes imposita, vel aboliturum, vel ad modestam quandam rationem redacturum. Initio tamen pontificatus ærario exhausto, & magno ære alieno insuper contracto, coactus est præter animi sui sententiam propositum mutare, & subsidium illud triennali trecentorum millium aureorum à Paulo III. indictum continuare, quod tempus præscriptum exactum esset, quo in maximis Romanæ Ecclesiæ necessitatibus subleuari posset. Sedis enim Apostolicæ stabiles reditus sunt CL. millia aureorum, ex hoc subsidio reliqui, & XXX. millia qui censibus hauriuntur. Priori pecuniarum indictioni quartam partem redituum congregationum regularium ac vigesimam Hebræorum adiunxit. Quod vectigal Cardinalium pauperum sustentationi addicere decreuerat. Eius præcipua cura erat, æs alienum Ecclesiæ soluere. Quo perfecto, quæ de vectigalibus minuendis, vel toliendis constituerat ocyssimè exequi. Id vt facilius faceret, se neque bella gesturum, neque insanis substructionibus vacaturum, aut propinquis suis principatus empturū, publicè professus est. Qua parsimonia, illud sibi certo persuadebat breui Ecclesiam Romanam ære alieno liberaturum. Quum aliquando eius mensæ cochlear, & alia instrumenta aurea apposita essent, argentea sufficere dixit: clibanum pro argenteo æreum voluit, & ex ijs pecunias vsibus Apostolicæ sedis conflari iussit. Ferunt ipsum in animo habuisse Parmæ statum mutare, Camerinoque Farnesijs restituto eam Vrbem tum nutantem Ecclesiæ reddere. Senarum libertatem maximè desiderabat. Rebus compositis viros militares, ac prorsus ommem militiam à se abigere, & in Ecclesiasticæ ditionis limitibus procul ab Vrbe ad ipsos tuendos fines constituere voluisse, fama est: eundemque aliquando cogitasse, de ipsis etiam Germanis corporis custodibus ex-

bus exauctorandis, illud ſæpe repetens, multos principes ſalutari ſigno crucis, potius quam armis aduerſus hoſtes defenſos: Pontificem vero Maximum qui pro Chriſto vniuerſam Eccleſiam gubernaret, ſcutis aut gladijs nõ indigere. Vnde ſatius eſſe, ipſum ab impijs, & ſceleratis ſi caſus ita tuliſſet occidi, quàm Reipublicæ Chriſtianæ tam indecorũ præbere exemplum. Religionis Chriſtianæ diſsidijs, & his quæ nunc vigent hæreſibus valde angebatur, & proculdubio, ſi vixiſſet omnem operam ſuam & ſtudium in eo collocaſſet, vt ſublato ſchiſmate omnes ad concordiam redigeret, vel generali Concilio, quod ſemper expetiuit, vel alia quauis ratione. Sanctiſsimam hanc eius mentem, ego non alijs referentibus, ſed ex familiaribus ſermonibus inter nos habitis dum Cardinalis eſſet, optime noui, me enim multum dilexiſſe viſus eſt. Amicitias nanque, quas iam inde vſque ab adoleſcentia coluit, conſtanter vſque ad ipſum pontificatum maximum retinuit, multis nihil minus cogitantibus, vltro etiam accitis. Doctos quoque, & graues viros dilexit inprimis, eorumque familiaritate iucundiſsimè vtebatur, quos conſilio, opera & facultatibus, aliquando ſubleuauit: in his Guillelmum Sirletum, incredibili doctrina & pietate virum, quem modo ſolius virtutis ergo Cardinalem videmus, quem multis annis domi ſuæ humaniſsimè aluit. Cibi, ac vini parciſsimus fuit, eaque ſimplicitate, qua priuatus quum eſſet, edebat, habebatque ſiue publicè ſiue priuatim conuiuaretur, Anagnoſtem in menſa qui ſacros libros, aut ſanctorum patrum ſcripta legeret. Poſt longum in prandio ſilentium recordatus aliquando ea Hadriani quarti Papæ verba: Romano pontifice nemo eſt miſerabilior, conditione eius nulla miſerior, Totius eius vitæ lætitia, & felicitas amaritudo eſt, Cathedra Romani pontificis eſt ſpinoſa, iter vndique cõſertum aculeis, pondus tantæ molis, vt robuſtiſsimos premat & confringat humeros: manu menſam percutiens dixit: Non video, quomodo qui locum hunc altiſsimum tenent, ſaluari poſsint. Valetudine fuit non ſatis proſpera, honeſto corporis cultu, facie decorus, ore venerabilis, ſtatura procerus, corpore gracili, capillo ſubrufo ſupercilijs diſparibus, atque altero paulo eminentiore. Fuit modeſtus, quietus, temperatus, pro cenſu liberalis, eleemoſynis largus, in inceſſu & motu grauis, & quanquam rarus in riſu, tamen quandoque facetus, & vt vno verbo multa cõplectar, in quo magnum ſanctitatis ſpecimen, in tam corrupto ſeculo maximè relucebat, qui nobis non ſuo vllo damno, ſed noſtro maximè tam cito fuerit ereptus, maiore profecto noſtra, & Reipub. Chriſtianæ iactura, quam vllo ſuo detrimento. fuiſſet enim ſi quiſquam alius Chriſtianæ reipub. neceſſarius pontifex, miſeris hiſce & calamitoſiſsimis temporibus. Quum ſatis (vt dixi) firmis non eſſet viribus, & propterea anno ſuperiori diu etiam febre laboraſſet, corpore quoque tam comitiorum incommodis quàm obeundis publicis muneribus, quæ vetere Chriſtiani populi inſtituto, annuis Dominici cruciatus, & Reſurrectionis diebus per maximum pontificem fieri conſueuerunt, fatigato, duodecimo pontificatus die grauius è pituita, & non leui febre decubuit, poſtridie ſanguine emiſſo, febris quidem remiſsior fuit, verùm corporis vires imminute: viſus tamen eſt, per aliquot dies conualeſcere, quibus diebus ſemper aliquid per familiares egit. IIII. Kal. Maij quum melius ſe habere videretur, Vrbinatum III. Kal. Ferrarienſium Duces. Item Camerarium, Guiſium, Farneſium, & Eſtenſem Cardinales audiuit. De Farneſio dixit, ſe operam daturum, vt intelligeret familiæ ſuæ beneficio Paulum III. in ſe reuixiſſe. Nocte ſequẽti haud multum quieuit Prid. Kal. hora XII. apoplexi correptus, omnes paulatim ſenſus amiſit, & hora VII. noctis ſequentis, quæ Kal. Maij præcedit ſecundo, & vigeſimo pontificatus die, vitæ anno quinto & quinquageſimo minus ſex diebus, maximo ſui apud omnes bonos deſiderio relicto, rebus humanis exemptus eſt, inſigni hominum concurſu, communem iacturam dolentium ad Vaticanum facto. Cadauer publico funere elatum, tenui pompa canonicorum humeris in Vaticanam Baſilicam delatum, marmoreo conditum eſt monumento. Vacauit tum ſedes dies XXII. De eo vere Virgilianum illud carmen dici poteſt:

Oſtendent terris hunc tantum fata, neque vltra
Eſſe ſinent.

PAVLVS IIII. PAPA.

Paulo IIII. Pontifici maximo patria Neapolis Campaniæ fuit, quattuor Romanorum pontificum natalibus antea celebris. Maiores ex Germania clariſsimo ſanguine ortos, Piſis primum, deinde Neapoli conſediſſe fama eſt. Pauli auus Diomedes Carafa Matalunæ Comes magna apud regem Neapolitanum Ferdinandum Arragonium Seniorem auctoritate fuit. Pater verò Ioannes Antonius, inter Neapolitanos proceres inſignis, ab vxore Victoria Camponeſca Petri Lalli filia, in quam primaria Aquilanorum familia defecit, dotis nomine Montorij in Marrucinis Toparchiam ad xviij. ab Aquila vrbe lapidem mare verſus ſitam, comitatus titulo habuit: ex qua duos mares, plures verò fœminas, quæ clariſsimis viris in matrimonium datæ ſunt, ſuſcepit: harum

vna religiosa virgo monasterij virginum Neapoli mulier sancta existimata est. Ex maribus alter natu maior, fuit Ioannes Alfonsus Montorij Comes, alter Paulus ipse, Ioannes Petrus ante pontificatum vocatus: qui in lucem editus est in Hirpinis, vico cui nomen est Sancti Angeli de scala, prope furcas caudinas, septimo à Beneuento lapide III. Kal. Iulij, salutis anno M C C C C L X X V I. A teneris annis ingenium ad bonas artes, sacræ ac religiosæ vitæ institutum, propensum præ se tulit. Ea re cum Prædicatorum monasterium eius ordinis religionem professurus petijsset, ægrè à parentibus imbecilliori ætate diffisis, vi inde abduci potuit, sed tandem eorum monitis cædens, ad studia quibus antea vacauerat, denuo totus conuersus, ingenium exquisito literarum delectu gnauiter instruxit. Omnium porrò disciplinarum, & præsertim sacrarum litterarum, linguarum item Latinæ, Græcæ, Hebraicæ accuratæ cognitioni maximam à primis annis vitæ integritatem adiunxit. Romam adolescens veniens, diu in contubernio Oliuerij Carafæ Cardinalis Neapolitani eiusdem propinqui, quod tum temporis amplissimi ordinis virtute, atque existimatione princeps & erat & omnium iudicio habebatur, vixit. Cuius opera, & commendatione à Iulio II. primis Pontificatus mensibus episcopus Teatinus creatus. Neapolim haud ita multo pòst legatus est, vt Ferdinandum regem Catholicum ex Hispania eò venientem, Apostolicæ sedis nomine susciperet. Cuius regis tunc primum gratiam promeruit. Aliquot annis pòst Apostolicæ sedis nuncius in Angliam ad colligendum sancti Petri vectigal à Leone X. missus triennio in ea insula mansit. Inde per Oceanum in Hispaniam ad aulam Ferdinandi Catholici Hispaniarum regis se conferens, à prudentissimo rege, qui eius virtutem Neapoli cognouerat, ad consilia est admissus, & maximi Sacelli Regij sacerdotis, quem magnum capellanum vocant, vicarius electus. Quo mortuo apud eius nepotem Carolum Hispaniarum Regem, & postea Imperatorem eadem munera aliquandiu sustinuit. Mansit in Hispania annos circiter octo, quo tempore linguam Hispanicã perinde ac Italicam hausit. Ab Hadriano VI. qui Leone X. successerat, quo cum ob morum similitudinem vetus ei intercesserat, in Hispania consuetudo, Romam cum Marcello Gazele viro sanctitate illustri euocatus, inter eos patres relatus est, quorum opera, & consilio pontifex in ecclesiastica morũ censura, & instaurandis Christianæ disciplinæ legibus, ad restringendam solutam sacerdotum vitam, sanctioremque gerendi summi pontificatus rationem, quas omnino cogitabat, vteretur apud quem tanta auctoritate, & gratia valuit, vt si diutius vixisset, eum proculdubio in amplissimorum patrum ordinem adsciturus fuisse videretur. In sequentibus postea annis, Hadriano sexto infectis rebus è vita sublato, sedente Clemente VII. quum eum Cæsar Carolus Quintus archiepiscopatu Brundusino ornare voluisset, non tantum recens oblatum sacerdotium vetere longè opulentius recusauit, sed etiam quod iam obtinebat sponte pontifici dimisit, sibique sub monte Pincio longe ab hominum conspectu recto vitæ instituto, modicis ædibus, neque ædificio, neque amœnitate conspicuis, domicilium elegit, & ab omni rerum humanarum cura penitus se auertit. quo in loco sacris assiduè intentus literis, religiose aliquot annos egit, nouamque clericorum regularium congregationem instituit, paupertatis, castitatis, obedientiæ votis, ritu cæterorum religiosorum, ante aram maximam Basilicæ Vaticanæ, solenni cærimonia nuncupatis. Cuius pij instituti socij primi fuere Caietanus Tieneus nobilis Vicetinus, vir sanctus Bonifacius Collensis Alexandrinus, Paulus Conciliarius Romanus. Eam vitæ formam Clemẽs VII. approbauit. Vrbis direptione, qua multa à nefario milite passus est, commotus, Roma discedens, Veronæ aliquandiu apud Ioannem Natthæum Gibertum Veronensem Episcopum inter sui ordinis homines clarissimum, in remotos episcoporum Nazarenis hortos secessit: deinde quietioris illius sanctiorisque vitæ desiderio rursum accensus, Venetias commigrauit, vbi longo tempore moratus ibidem religiosorum, & morum sanctitate sibi commendatorum hominum maiore conuentu coacto, pio religiosi animi decreto, seueriorem vitam cum ijs professus est, & apud ædem sancti Nicolai Tolentinatis, non sine magna sanctitatis, & doctrinæ opinione aliquot annos egit, presbiterorum Teatinorum (ita ab episcopatu Teatino, quem obtinuerat) vocatorum, in ea ciuitate, in qua summopere amatus, & obseruatus fuit, tum primùm sodalitate instituta. In hoc sacerdotum ab se delectorum contubernio adhuc viuens, à Paulo III. bis per pontificias literas Romam euocatur, vt eius consilio, in morum emendationẽ, & concilij generalis celebratione, quam pontifex adornauerat, vteretur: à quo haud ita multò pòst, augusta illa generosi iudicij maturitate facile superiores pontifices antecedente, nobilissima illa IX. Cardinalium publicatione, qua anno salutis ∞ D X X X V I. X I. Kal. Ianuarij, viros egregios, & præstantissimos ex optimatibus Ecclesiæ vndique conquisitos, in Senatum legit, Cardinalis prebyter tituli S. Clementis designatus, maximam dignitatem, nullum ambitiosi animi signum promens, suscepit: Episcopatum verò quem ante sponte dimisit, paulò pòst iterum adeptus. Varia apud homines fama iactabatur, alijs sanctissimum virum relicto quietioris vitæ instituto ad reipublicæ fluctus se vocari passum summis laudibus extollentibus: alijs contra id factum accusantibus. Ipse tamen collato honore in obeundis senatorijs muneribus intentus, ita do-

ita doctrinæ, ac sanctitatis fama fruebatur, vt obloquentium sententiam facile eludere videretur: nam vitæ, innocentiæ, religionis, studio, & optimis moribus, multam eruditionem, præexcellentem sacrarum literarum notitiam, facundiam verò insignem in dicenda publicè sententia, & omni sermone, libertatém addiderat. Animo adeò constans & fortis, vt personæ suæ vbique bene memor, nec minis nec precibus à dicta semel sententia recederet. Si quid à Romanis Pontificibus Paulo & Iulio, sub quibus Cardinalem gessit, fortè referretur, quod non ita ex apostolicæ sedis (cuius vnius commodum ante omnia propositum sibi habere dicebat) dignitate esse censeret, vel consilio aberat, vel si interesset non assentiebat. Cuius rei plura, & maxime memorabilia exempla extant. Pontifice Paulo III. auctor inprimis fuit, vt sanctæ inquisitionis admodum necessarium tribunal præstantissimis patrum ad id munus iudicibus lectis, Romæ institueretur, qui inquirendis damnandisque hæreticis summa cum potestate præessent. Latius iam per totam Italiam serpente Lutherana hæresi, cuius labe non profanos modò, sed & religiosorum hominum multos polluerat. Qua ratione factum est, vt membris ægrotis, aut sanatis, aut si sanari non possent amputatis, quæ contagio inficiebantur, periculoque propriora erant, paulatim salutaribus remedijs adhibitis, pristinę in Italia sanitati restituerentur. Cæterum quum tam in inquisitionis munere, cui ipse præ cæteris delectus fuit abeundo, quam alijs rebus ab se gestis adeo seuerè ageret, vt multos homines offendere videretur (eiusmodi porro vitæ institutum Christianam seueritatem appellare solebat) magnum sibi aulicorum hominum odium contraxit, qui seueritatem & rectam eius mentem asperitatem interpretabantur. Illud certè constanti omnium hominum fama liquet, eum ante pontificatum magnæ quidem integritatis vitæ ac doctrinæ, sed nimis seueri ingenij & in propositi sententia permanentis animi, opinione vixisse, eoque ingenio hominum studia promereri nesciebat. A Paulo III. ex presbytero Cardinale tituli sanctæ Mariæ Transtiberim, Episcopus primum Albanus, deinde Sabinus, Archiepiscopusque Neapolitanus factus est: postea Iulio III. Tusculanam, & nouissime Ostiensem obtinuit Ecclesiam. Mortuo Marcello, apud quem summum gratiæ & dignitatis locum obtinuerat, X. Kal. Iunij die Ascensionis Comitijs in Vaticano habitis post non longas quidem, sed acerrimas comitiales contentiones, aliquot ex collegio patribus Cæsarianæ factionis vehementer repugnantibus, tandem Alexandro Farnesio qui ei studebat præualente, IIII. & XL. patrum suffragijs Romanus Pontifex quum esset sui ordinis princeps, annum natus LXXIX. creatus, Pauli nomine, beneficiorum sibi à Farnesijs collatorum memor, assumpto, proximo die dominico maiorum more ante Basilicam Vaticanam coronatus est, magna & vniuersali hominum, qui eius seueritatem timebant, mœstitia. Quod à nonnullis futurarum rerum luctuosique graui bello pontificatus triste omen indicatum est. Ciuitas enim paulo liberius viuere, præsertim proximis sub Iulio III. annis, quum solita esset, seuerum & acre hominis ingenium timebat, cuius anteactam vitam communi hominum viuendi rationi contrariam nouerat: quam aduersam de se opinionem ipse pontificatus initio auertere studens, certis quibusdam Cardinalibus vltro etiam non rogatus pollicitus est, se nihil omnino in vrbe nouaturum, sed veteri instituto cuncta moderaturum. Timentibus verò seueram reformationem vetus illud vsurpauit: Vxorem non habentes sępe verberant. Profusis deinde sumptibus, & magnifico apparatu tota vrbe aulæis ornata, omnibus Cardinalibus comitatus à Palatio Vaticano profectus ad sanctum Marcum, ad sinistram tollendam suspicionem, priuatim & publicè multa liberalitatis & clementiæ signa dedit, & cum in publicum prodiret, humanis verbis omnium fauorem studuit promereri. Rogatus quanam ratione ipse, & fratris filij victuri essent, munificè respondit, & largè, more principum, quod re egregiè præstitit. Nam pecuniæ minimè cupidus, clericatus, secretariatus, & Protonotariatus magni pretij officia liberalissimè donauit. Omnibus Christianorum principum, in his Reginæ Angliæ, & Rempublicarum oratoribus, qui gratulatum, & ad eius venerationem Christiano more Romam venerant, publicis in consistorijs admissis, ingenium rursus secutus, ad ea, quæ deprauata sibi videbantur, emendata conuersus, totus ad tollendos abusus, quos superiorum temporum negligentia pepererat, incubuit, vt hac saltem ratione Lutheranorum voces contra Romanam curiam obloquentium retunderet. Multa igitur summæ seueritatis edicta proposuit, quæ ad dissolutos ciuitatis mores corrigendos pertinebant. Ob eam causam multis inuisus, quanquam pleraque egregio principe digna ageret, non tam ea grata esse poterant, quam contra, odiosa si qua fortassecus fecisset. Principio cogitauit de leuandis vectigalibus, & oneribus, à superioribus pontificibus extra ordinem impositis, sed ærario inani mentem mutare coactus est, ne grauiora indicere postea cogeretur.

Edito decreto prædia & bona ecclesiarum male & simoniace alienata, quæ à multis aut occupata, aut temere empta fuerant, magno multorum damno possessoribus deturbatis restitui iussit. Iudæos tota ecclesiastica ditione sparsos, & passim Christianis

nullis pæne distinctos signis admixtos, certis septis more Veneto oppidatim conclusit, & ad eorum auaritiam, cuius vitij infamia gens illa inprimis laborat, coercendam eorum vsuris modum imposuit, fœnus à centesima ad quinquagesimam reduxit, crocei coloris pileum quo internosci possent ferre coegit, mercaturam cunctarum rerum, quæ victui humano necessariæ sunt, omne cum Christianis commercium stabilia bona possidere ijs prohibuit: Christianos quoque quicquam eisdem ministrare: Synagogas, quibus superstitiones suas celebrarent, præter vnam: in singulis ciuitatibus ipsos habere vetuit manente nihilominus ac si plures essent cathecumenorum annuo decem aureorum pro singulis tributo, grauioribusque exactionibus, abrogatis semel cunctis priuilegijs, quibus à superioribus pontificibus donati, immanes, & intolerabiles diuitias per fas & nefas congesserant, onerauit. Multa Iulij tertij quæ nunquam probauerat decreta induxit, aliquot ex eius familiaribus, quorum Iulius consilijs vtebatur, in carcerem coniectis. Vrbis præfectum Vrbini ducem, in locum Horatij Farnesij paulò antè interfecti suffecit. Cardinales prouinciarum legatos minorum ordinum rectoribus subrogatis cunctos reuocauit, præter vnum fratris filium Carolum Carafam, quem initio pontificatus ex equite Hierosolymitano, & Neapolis priore, & qui militiæ perpetuo operam dederat, Cardinalem, & Bononiæ legatum dixerat, cuius plurimum opera vtebatur: hic rerum summæ præerat. Osio antiquo familiari Datario declarato, Datariatus reditus suspendit, eumque seuerè admonuit, vt nullas pecunias pro impetrandarum quarumlibet rerum, quæ concessione parum dignæ viderentur, compositionibus acciperet, quousque à Cardinalibus quibusdam, quibus id munus mandauit, corrigerentur, quum sibi persuasisset, multas pecuniarum summas eo munere contra ius cogi. Complures super ea re egregiorum hominum Theologorum, iurisque pontificij consultorum deliberationes habuit, quærens, an hæ pecuniarum solutiones, quæ compositiones vocantur, legitimæ essent, & à sponte offerentibus pecuniæ licito capi possent. Dum omnium sententias audit, grauiter, aliquando in eos inuectus est, qui accipiendas probarent, ab omni auaritia alienum animum præ se ferens. Regressus & accessus ad Cathedrales Ecclesias reuocauit. Dispensationes matrimoniales, inter secundi gradus affines, aut raro, aut non concessit, Publica sanctione, cuncta, quæ superiores Pontifices post Iulium secundum concesserant, quæ bona redditusque Ecclesiarum minuerent, sustulit: Superiorum pontificum decreta de annatis, & quindennijs confirmauit, ad earundem solutionem, quæ controuersa erant exposuit, quorum causas Cardinalibus Sarraceno, & Menianello, exequutiones verò Hieronymo Saulio Archiepiscopo Genuensi quæstori, & Osio supplicium libellorum magistro commiserat. Pœnitentiariæ officium, item Cleri statum, tam in vestitu quàm victu, emendari, abusibus sublatis decreuit; nec vllius nomen recipi voluit inter sacerdotiorum candidatos, quorum ante acta vita non probata esset: ei quæstioni præfecit viros integros Tranensem, Rebibam, Reumanum Cardinales, & Franciscum Episcopum Gebennensem Datarium. Ambientium sacerdotia fraudes redarguit, Lenones, & facinorosos homines vrbe exactos, grauissimis pœnis coercuit. Societates certarum pecuniarum, quibus præscriptæ menstruæ vsuræ persoluerentur, præter eas quæ ex officijs Romanæ curiæ capiuntur, vti fœnebres edicto prohibuit. Eum senatus principem quem decanum vocant, esse voluit, qui decedente vetere decano, principem locum inter agentes Romæ Episcopos Cardinales obtineret. Seuerissimum promulgauit edictum in eos, qui sanctissimam Trinitatem, Iesu Christi Domini nostri diuinitatem, eius ex sancto spiritu conceptum pro humani generis salute mortem, beatissimeque virginis deiparæ perpetuam virginitatem inficiarentur. Thomam Cromenum Archiepiscopum Cantuariensem hæreticum auctoribus, Philippo, & Maria Anglorum regibus, sacerdotio priuauit, & puniri more maiorum iussit, qui pertinax in Anglia combustus est. Osium eundem, quem supplicibus libellis (vt dixi) subnotandis summæque consiliorum omnium præfecerat, & Episcopatu demum Reatino exornarat, morum rusticitate, grauiorique eius ingenio suboffensus, propinquorum quoque pontificis, quos negligebat relationibns petitum, gratia in odium versa, postea in Hadriani mole præduro carcere habitum, per quadriennium ferè custodiri iussit. Triumuiralem conseruatorem vrbis & senatoriam in Capitolio potestatem amplificauit, & populo Romano immunitates omnes, & priuilegia à superioribus pontificibus concessa liberaliter auxit & confirmauit. Tiburque Cardinali Estense ab administratione submoto, eidem concessit. Ad leuandam Vrmis annonæ penuriam, triginta millium aureorum censum instituit, cuius fidei iussioni bona domus hospitalis sancti Spiritus subiecit, qua pecunia frumentum inopi plebiculæ pascendæ compararetur. Quadrantarium carnis vectigal in quinquennium à Iulio tertio impositum, extra Vrbem tantum exigi voluit. Quod tamen necessitate coactus, in nouennium ad omnes etiam regulorum ditionis ecclesiasticæ Toparchias postea produxit, & ex eodem vectigali montem non perpetuum cum centesimæ solutione constituit. Tot vero beneficijs populus Romanus inflammatus, ad testificandum grati animi studium, solenni decreto statuam ei in Ca-

in Capitolio marmoream, quam ipse potius quam æneam optauerat, antiquorum mo-
re erexit, & centum amplius ciues è nobilitate lecti, qui sine stipendio pontificis per
vicos perpetui corporis custodes, nouo exemplo essent, Fidei equites ab eo creati.
Dum hæc magna cum omnium laude ageret, quorundam è suis (vt fama est) Neapolita-
norum quoque, & Florẽtinoũ exulum, qui primarij ciues erant, consilijs à pristina men-
te deductos, quum ob quasdam suspiciones, (vitæ enim & auctoritati suæ insidiari ab ijs
sibi persuasum habuerat) multos repente in carcerem coniecisset, comparato exercitu Gal-
lorum & Heluetiorum siue Retorum præsidijs in Italiam euocatis, bellum graue cum Phi-
lippo Hispaniarum rege Caroli Quinti filio suscepit, & vetus odium reuocauit. Oderat e-
nim ipse iampridem Hispanorum nomen, quippe qui Vrbe direpta & incensa sacrosancti
Pontificis maiestatem violauerant, Italia seruitio oppressam tenebant. His addebantur pri-
uatæ iniuriæ, quod cùm in regia Hispaniarum versaretur, in cancellariatus cuiusdam peti-
tione sibi iure debiti, prælato Hispano, ipse præter leges præterritus fuisset. Itaque eius re-
bellionis tempore, quo Neapolitani Petrum Toletanum, qui pro rege illius regni negotia
curabat, quæstionem religionis more Hispaniensi in regno instituere conantem, multis se-
ditionibus & tumultibus fatigatigatam, ab eo consilio desistere coegerunt, medijs armorum
fragoribus, ipse Paulum Tertium ad arma Cæsari in regnum inferenda adhortatus fuisse di-
cebatur, sua suorumque (quos multos in regno habere dicebat) operam pollicitus. Quæ
consilia prudentissimus Pontifex hominis animum admiratus, apertè quidem eius pietate
& sollicitudine laudata, tanquam parum tempori oportuna reiecit. Eius indignationem
auxit, quod aliquot annis antea à Paulo Tertio Archiepiscopatu Neapolitano donatus, pos-
sessione diu exclusus à regni prorege fuerat, tanquam Gallicarum nimis partium studioso.
Pontifex igitur factus, ab ijsdem, quos supra memoraui ad bellum Cæsarianis inferendum
solicitabatur, qui à latere eius nunquam discedentes, eum veteres iniurias repetendo, no-
uas arguendo, indies inflammabant, tempusque venisse, quo Ecclesiæ iniurias, seseque vl-
cisceretur, affirmantes, belli occasiones captabant, in ipso belli ardore Neapolitanos à rege
non ita bene de ijs merito, ad se defecturos; & cuncta facilia futura, Gallico rege belli so-
cio eidem bellicarum rerum imperito assiduè persuadentes. Nec cunctata fortuna illudere
rebus humanis solita, facilem præbuit occasionem, qua & bellum legitime posset ipse Pon-
tifex indicere, & Gallos in belli societatem sibi adciscere. Per id tempus Carolus Sfortia ex
comitibus Sanctæ Floræ Longobardiæ prior, qui Francorũ regi Henrico bello Senensi me-
rebat, à Cæsarianis cũ fratre Mario captus custodiæ asseruabatur: is ab se duas possessas tri-
remes ex Gallia discedens in portu Massiliensi reliquerat. Quarũ præfecti Philippi Vico-
uarronis fidei, quod in Cardinalis Camerarij Cæsarianæ factionis studiosi clientela esse pa-
rum Rex credens, eo sua auctoritate remoto illarum custodiam Nicolao Alemanno exuli
Florentino commisit. Is cum triremibus in Insulam Corsicam venerat. Id Prior iam liber
factus cognoscens, Regem Henricum per litteras rogauit, vt triremibus restitutis solita si-
bi stipendia continuaret. Annuit Rex Alamanoque iussit, vt Centumcellas nauigans, tri-
remes Priori traderet. Qui tũc apud Sancti Flore oppidũ altero pede debilis manebat. Quo
casu impeditus, datis ad Alamannum litteris, iussit vt triremes Alexandro fratri Cameræ
Apostolicæ clerico traderet, qui suum ibidem aduentum expectaret. Alexander Centum-
cellas concitus abiens, triremes Alamanno, eas sibi Priore absente reddere recusanti, vi
eripuit, nihil veritus, quod in ecclesiasticæ ditionis statione essent, Alamannus impruden-
ti consilio dimissus, apud Petrum Capuanum Centumcellensis arcis Præfectum Alexan-
drum detulit, vim sibi ab eo intentatam quærens, Præfectus Alexandrum rogauit, ne eis
nauibus inscio pontifice eductis, portum & pontificis maiestatem violare videretur, per-
mitteret se de ijs ante pontificis ministros monere. Id Ioannes Franciscus Lotinus Vo-
laterranus, Cardinalis Camerarij intimus, & consiliorũ princeps, qui per eos dies à Cæsare
redierat, Alexãdri citissimis litteris intelligens, ita apud Ioannem Montorij comitem pon-
tificis fratris filium, rebus adhuc Cæsaris fauentem, rem extenuãdo egit, vt litteris ad præ-
fectum Centumcellensem datis, iuberet, ne se in regiorum ministrorum controuersijs im-
plicaret. Ita Alexander venia abeundi obtenta, portum exijt. Interea litteris præfecti
Centumcellensis Romam allatis, res ad Cardinalem Carafam Cæsaris rebus parum æ-
quum defertur. Is confestim Præfectum pontificis nomine monet, ne Alexandrum cum
triremibus portum egredi permitteret. Quod Alexander sentiens, iam liber, & ob
res gestas Francorum fidei diffisus, Caietam primo, mox Neapolim adnauigauit, ami-
cè & munificè à Prorege Bernardino Mendocio, & Principe Auriæ classis Hispaniæ
præfecto exceptus. Tum regij ministri Romæ apud pontificem questi. Comes verò pa-
trui iram veritus, à Lotino persuasum quærebatur. Pontifex suspicatus non absque Ca-
merarij voluntate, vel saltem conniuentia id factum fuisse, Cardinale grauioribus ver-
bis & minis exagitato, eundem Lotionum, quod Montorij comitem ad id induxisse vi-
deretur, in vincula coniecit. Hinc mutui odij & simultatum origo manauit, quas pon-
tifex aliquot diebus post auxit, quum à Cardinale Burgense ei renuntiatum esset, quosdam

Cæsariæ factionis proceres, modò apud Cardinalem Camerarium, modò apud Marcum Antonium Columnam clandestina colloquia contra ipsum, eius maiestatem & auctoritatem habere, quodque ipse Lotinus Cardinalis familiarissimus stâtim à comitijs ad Cæsarem missus esset, qui cum de tota comitiorum ratione & exitu, quæ Cæsari parum probanda viderentur, diligenter doceret. Pontifex, siue quod ita re ipsa comperisset, seu ira concitus, corporis custodia aucta & aliquot cohortibus cõscriptis, Cardinalem Camerarium, & paulò post Abbatem Bresignum Hispanum ad Vrbem à Cæsare redeuntem Bononiæ captum, & Romam productum in molem Hadriani coniecit. Cum Camerario Camillum Columnam etiam in custodia habuit, omnium quidem rerum, quas in se patratas fuisse dicebat ignarum. Eum verò tanquam Columniæ familiæ principem, armis strenuum, spectatum bello, ne aliquid nouaret, veritus, Gabijs Romam dolo accitum cepit. Alexandrum Sfortiam absentem cõtumaciæ damnatum clericatu priuauit. His turbis excitatis, Ioanna Aragonia audiens filium Marcum Antonium Columnam ad Vrbem venire, binos diuersis vijs nuntios Marinum versus misit, qui filium ne rediret monerent. Eum Neapolim confestim profectum Pontifex ad causam dicendam citauit, & suspicionibus indulgens, Iulianũ Cæsarinum intra paucos dies, & Ascanium Corneum sibi suspectos vadibus datis Vrbe discedere prohibuit. Triremibus autem, quas reddi Cardinalis, & orator regius Marchio Sariæ procurarat, portui restitutis, aliquot Cardinalium præcibus Camerarium & Camillum Columnam, vadibus, ne Vrbe exiret datis, Pontifex è custodia dimisit, Marcum Antonium Columnam, qui ad tempus præscriptum non adfuerat, paterna ditione, quam in agro Ecclesiastico habebat exuere cogitauit. Ioanna Arragonia matre cum Nuru & filiabus Vrbe egredi vetitis. Initio anni ∞D L VI. Pontifex fratris filium Ioãnem Carafam Montorij Comitem Ecclesiastici exercitus Imperatorem creauit, cuius solenni pompæ prætoriani, & leuis armaturæ pontificij equites, de more interfuerunt. Quo die Ioanna Aragonia irritati pontificis vim timens, mutato habitu specie quod Roberti Strotij vxor esset, deceptis portæ custodibus Vrbe excessit, id oportunum tempus nacta, quo equites pontificij pompæ comitis occupati erãt, qui vbi de sua fuga rescitum esset, labore diurno fessi, ipsam insequi vti vsu venit, nequirent. Ea re pontificis ira aucta, qui quæstionibus habitis Marcum Antonium, & ipsius patrem Ascanium, qui tum Neapoli in custodia detinebatur anathemate notatos, honore, & accitis possessionibus, quas in ditione Ecclesiastica obtinebant diplomate publicato, quo eius priuationis causas commemorauit, exuit, & cuncta eorum oppida (quod multis durum, & futurorum malorum causa visa est) Ioanni Comiti Montorij ducatus Paliani titulo addixit. Eorundem consilio, qui vt alia, ita & hoc persuaserunt: valido, & fideli Romano pontifici possessori in illis oppidis instituto, atque firmato, posse gentem Columniam illis perpetuo excludi, neque in posterum recuperandi facultatem illam habituram, quam cæteris pontificum interregnis nullo priuatim possidente habuissent. Capto nanque Palliano, de illius euersione primo decretum, mox de oppidorum pro Ecclesia retentione fuerat cogitatum. Dux igitur, vt eius dignitatis insignia caperet, celebri pompa ornamentis ducalibus indutus, totus comitante populo Romano, pontificisque custodibus prætorianis, & leuis armaturæ equitibus à Vaticano palatio in Capitolium proficiscitur, vbi rei diuinæ solenni ritu celebratæ interfuit. Per Id tempus Pontifex ducis fratrem Antonium Carafam oppidi Montisbelli Marchionem, ac Diomedem Carafam ducis filium, Marchionem Cauensem creauit. Montem verò bellum pontifex Comiti Balnei ob pecuniam, quam in bellicos vsus Frãcorum rex in Italiá amandauerat, vno ex tabellarijs occiso in Ecclesiastica ditione deprædatam, armis eripuerat. Milites descriptos ecclesiastici Imperij, quos batalias vocant, priuilegijs auxit, quo eos sibi firmiores stabiliret. Non sine magno Cęsarinorum timore Palianum à Duce, Caroli Carafæ Cardinalis, & Petri Strotij, qui tum Romæ aderat consilio, bellica arte munitum fuit tum quod ea ratione Columnijs eius recuperandi spes prorsus adimeretur, tum quod tanquam belli arx aduersus regnum Neapolitanum esset futurum. Per eos dies Henricus Galliarum Rex, cuius res Italicas turbari interesse videbatur Pontificis animum in Cæsarianos incitatum cognoscens, clam per oratores, & Cardinales Turnonium, & Lotharingium egit, vt fœdere cum pontifice inito, alter alteri auxilia in bellis gerendis subministrarent. Ea re pontifex magis accensus dum magnis viribus bellum adornat, inducias quinquennales, quæ inter Cæsarem, & regem Francorum se omnino inscio pactæ fuerant, nihil minus cogitans minus audiuit. Eam rem, quod ipse in grauissimo tractatu neglectus esset, admodum ægrè ferens, se solum in periculis à Rege relictum multum conquerens, atque ipsas inducias suis officere animaduertens, legatos duos Cardinales, Scipionem Rebibam ad Regem Philippum, & Carolum, Carafam ad regem Francorum destinauit. Scipione proficiscente quidem verum armis à Cæsarianis in ditionem Ecclesiasticam illatis, ex itinere reuocato, Carafa ad regem maritimo itinere se contulit, cuius mandata fuere, primum vt pacem inter reges procuraret, cuius pontifex honorifica, & maiestate pontificia digna conditione particeps fieret, id nisi impetrare posset, si quæ Cæsarionorum arma ingrue-

ingruerent, auxilia à Rege quemadmodum ex fœdere paulò antè inito pollicitus fuerat, postularet. Legatus pace exclusa, quasi ad opem pontifici ferendam, ne ab induciarum fide Henricus Rex sine causa desijsse videretur, Gallica auxilia duce Guisio impetrauit. Pontifex interim Paliano munito, & duce belli fratris filio Imperatore creato, Vrbem maxima cum vicinarum ædium, & vinearum damno, terreis aggeribus munire, portas magnis præsidijs per dispositas stationes, eius rei Camillo Vrsino demandata firmare, delectum tota ecclesiastica ditione habere, exercitum, commeatus, & cætera ad bellum necessaria comparare. Comperto per interceptas literas Garziam Lassum Vegam, qui per eos dies à rege missus Romæ agebat, regis iussu Albæ ducem, ad bellum pontifici inferendum solicitasse, eundem, & Ioannem Antonium Tassum magistrũ Tabellariorum equestrium in custodia habuit. Per id tempus Ascanius Corneus Velitarum munitioni præfectus, quum ob quasdam suspiciones à Pontifice capi iussus esset, fuga salutem quæsiuit, à Cæsarianis honorifice susceptus. Ea re publicatis bonis exul factus, frater eius Cardinalis Perusinus in arcem est cõiectus. Ferdinandus porro Toletanus Albæ dux, qui tum pro Rege Philippo regnum, atque Italiæ vicariatum obtinebat, his quæ Romæ fiebant auditis, totus in belli, quod timebat curas multis conscriptis, & ex statiuis in vnam coactis cohortibus incubuit. Frequentibus internuncijs cum pontifice egit, vt eiusmodi bellici terrores amouerentur. Pontifex vt causam suam tueretur, Dominicum Nigrum Romanum cum epistola ad ducem misit questum iniurias sibi illatas. Dux ea re motus, Pirrho Lofredo equiti Neapolitano litteras ad pontificem dedit, quibus pontificis querelis respondens, & quæ contra regem suum à pontificatus initio molitus fuerat sigillatim aperiens, commemoratis bellorum incommodis, eum ad pacem postremo enixe hortabatur, addens quod si breui, quæ pontifex sentiret de pace belloque non aperuisset, ipse bellum indictum existimaret. De eadem rescripsit etiam collegio Cardinalium, rogans, vt pontificem ad pacem ineundam hortarentur. Quum vero Paulus rem protraheret, post XV. dies impetum in fines agri Ecclesiastici dux fecit, & Pontem coruum in antiquarum Fregellarum vestigijs situm, vi cepit. Ea re irritatus pontifex, Pyrrhum legatum carceri clusit, regium legatum Marchionem Sariæ confestim vrbe exire iussit, iam antea pontifici odiosum, quod portam Vrbis militibus, qui ibi aderant repugnantibus, venandi gratia egressus fuerat. Quod tamen id sibi licere Cardinalis Carafa mane prædixerat. Aucta vero suspicione Iulianum Cæsarinum Regulum Romanum Fabium Columnam Archiepiscopum Tarentinum, Hippolitum Capilupum, Herculis Gonzagæ Mantuani Gardinalis in Vrbe procuratorem è Cæsariana factione in carcerem coniecit, fatali Cæsarianorum ignauia quum nemo esset, qui accensi belli flammam, quæ initio facili sopiri posse putabatur, mitioribus concilijs, & agendi dexteritate restringueret. Armis autem primum à Cæsarianis in Ecclesiasticæ ditionis finibus motis (inferre enim quam excipere apertum bellum maluere) Pons coruus primo impetu, deinde Frusino, postea Anagnia, Marinum, Lauici, Præneste, Tibur, Ostia, Neptunum, Aba, Vicus Varronis, Mons fortinus & totum denique pœne Latium in eorum potestatem redactum est. Dux Albæ quæcunque Ecclesiasticæ ditionis oppida ceperat, pro Ecclesia, & futuro pontifice seruaturum se affirmabat. Horum pars à pontificijs recepta, pars miserè incensa, & direptioni exposita, eo bello, quo toto hoc anno, & magna sequentis parte Gallis præsertim & Heluetijs in Pontificis auxilium euocatis, tanta animorum obstinatione durauit, vt infelix Latium pene totum igne, & ferro consumptum sit. Dum hæc in Latio geruntur, Dux Albæ pacis auidus, cum Carolo Carafa Cardinale egit, vt Sena Etrusca Io. Carafæ fratri ducis titulo concessa, Palianoque Columnijs restituto, certa firmaque pax constitueretur. Ei rei transigendæ in XL. dies induciæ initæ Quo tempore dux Albæ, qui Philippi regis mentem ad pacem quibusuis honestis conditionibus suscipiendam inclinatam exploratam habebat, validis præsidijs ijs, quæ cœperat, Castellis impositis, terreoque propugnaculo in insula sacra propè Ostiensem portum ad fluminis Ostia munito, Neapolim se recepit, atque Senæ negotium vt expediret Franciscum Pacciecum, quem postea Pius IIII. Cardinalem creauit, ad regem misit. Illud vero certò sibi persuadens, eum cum ijs mandatis rediturum, quæ ad pacem respicerent, rebus bellicis restituendis vacare supersedit, quæ diuturno bello in peditatu, & equitatu admodum labefactate erant. Induciarum XL. diebus exactis pontificij à pace auersi, Petro Strotio duce Vicum Varronis vi propugnaculum Ostiense pactione occuparũt. Ea res Strotij auctoritatem auxit, ita vt facilè ei postea fuerit pro fratre Laurentio Cardinalatus honorem adipisci. Inexpectata re, & Ducis Guisij aduentu mirum in modum Dux Albanus commotus, valido exercitu scripto Gallicas copias apud Ciuitellam expectandas putauit. Interea Franciscus Pacciecus in Italiã cum pacis conditionibus à rege rediens, Romam accessit. Quæ præcipuæ erant vt Paliani Toparchia Marco Antonio restituta Io. Carafa Dux Senensis crearetur. Animis Ducis Guisij aduentu ad bellum inclinatis, Paccieco pontificis audientia negata est, & quia Cardinalis Venetias aberat, nonnihil cum Palliani duce locutus, à Cardinali Carpense admonetur, vt Vrbe excederet. Ille carceris sibi periculo intentato, Neapolim abijt, atque ita magnis vtrinque viribus bellum adornabatur.

Quo bello ærario exhausto. Paulus magna, & extra ordinaria tributa indicere, & exigere coactus est. Montes Quattor instituit, duos in nouennium perpetuæ solutionis bessalibus vsuris, alterum S. Spiritus Hospitali domo, alterum Thomæ Martino Genuensi ditissimo viro fidei iussoribus, totidem item non perpetuos cum centesimæ solutiones vnum ex Vectigalibus Perusiæ & Vmbriæ, alium ex reditibus aluminum, quæ apud Tulfam coquuntur sesquicentesimá bonorum æstimatorũ imperauit. Notariatus, & cancellariæ officia in quęstionibus capitalibus totius Ecclesiasticæ ditionie venalia proposuit, duabus decimis omnium imperij Ecclesiastici sacerdotium imperatis & menstrua omuium officiorum solutione fisco addicta, religionum ordines, in terreis quæ construebat propugnaculis operá suam posuerunt. Cuius belli vt creditum est, occasione Placentia Octauio Farnesio Parmæ duci restituta, ipse in gratiam à rege Philippo receptus est, quæ res Pontificis animum perturbauit, in eo certamine defixum. Nam Octauij vtpote regis Hispaniarum hostis operam eo bello sibi pollicebatur. Cæterùm Gallicarum copiarum aduentu recreatus, bellum anno integro continuauit, quo priuati homines, Vrbs Roma, Latium, Ecclesiasticæ prouincię miseræ attritæ & quanquam pax aliquando oblata esset, vt eam pontifex susciperet adduci non potuit, quod pacis conditiones sibi oblatas non probaret. Verũenimuerò præter Gallos & Heluetios in armorum societatem euocatos, Veneti quoque à Cardinali Carafa, quem Pontifex cum potestate totius Italiæ legatum crearat, Venetiasque ire iusserat, magnis propositis præmijs, sed frustra sollicitati. Francorum copias superatis alpibus Dux Guisius adduxit decem millium peditum, & duum millium equitum, qui Romam veniens, ea, quæ in bellicos vsus sibi pontificis nomine pollicita fuerant non inueniens, nonnihil est commotus. Eo verò Romæ agente pontifex decem Cardinales creauit, in his rogatu suo Ioannem Bertrandum regni Franciæ sigillorum custodem. Totius verò regij exercitus, qui Ecclesię præsidio venerat, vel in Italia lectus fuerat, Imperator Hercules Ferrariensium Dux est designatus. Gallicus exercitus, quum in Piceno diu statiua non sine Prouinciæ vexatione habuisset, Ciuitella in regni finibus frustra obsessa, commeatu deficiente, & pace paulò pòst inter Pontificem, & Regem Catholicum facta, partim in Galliam & Corsicam reuersus est, partim in Etruria apud Montem Ilcinum, qui regijs præsidijs tenebatur, resedit. Aliquot Heluetiorum Cohortes, quæ pontificis subsidio venerant, apud Signiam à Marco Antonio Columna multis cæsis dimidiatæ fuerant. Bellum longius protractum fuisse multi opinati sunt, nisi apud Sanctum Quintinum Philippi Regis aduersos Francos victoria mense Augusto Anno ∞ D L V I I. audita esset, qua omnis ferè Gallica nobilitas capta erat. Hæc res pontificis animum ad pacis conditiones accipiendas animauit, quum & illud intelligeret, eo se bello & parum proficere, & summo toti Italiæ damno esse. Roma præsertim paulo antè ab hostibus pænè per insidias capta. His rationibus adductus, pacem tractare cœpit, quæ Venetæ Reipublicæ, Florentiæ Ducis & Cardinalis Camerarij opera decimo octauo Kalendas Octobris certis conditionibus apud Lauicos icta confectaque est: pro Pontifice Cardinalis Carafa, pro rege Dux Albæ pacis sponsores fuerant. Pacis conditiones fuere: Quod res pontifici debitas submisiones per priuatum oratorem facturus esset. Quod pontifex Regem ad Apostolicæ sedis gratiam reciperet. Vt fœdere Gallico dissoluto, pontifex neutri parti se addicet. Vt cunctis, qui huius belli occasione in alterutrum principem deliquissent, venia esset, & ad honores suos omnes restituerentur. Vt oppida, & castella sedis Apostolicæ quæ à Cæsarianis occupata fuerant disiectis muris restituerentur. Vt Palianum in sequestrum deponeretur, custosque, qui vtrique parti gratus esset, eius præsidio communi sumptu locaretur. His pacis conditionibus Pontifex, & Albæ Dux subscripsere. Vix autem Cardinales, qui pro Pontifice pacis sponsioni adfuerant, in Vrbem reuersi erant, quum Vrbe tot malis nondum rite lustrata expiataque, bello fere parem aliam cladem accepit. Tiberis enim alueum egressus, adeo occupatis Vrbis locis planis, qua frequentissimè habitatur, biduo stagnare, vt vrbs tota magna ædificiorum iactura nauigabilis esset, & omnes omnium fortunæ, quæ bello reliquæ erant, omnino perderentur. Peruenit aquarũ colluuies vsque ad plateas Pantheonis, S. Marcelli & Marci: ita vt longe maior hæc eluuio existimata fuerat, ea quæ anno ∞ D X X X. sub Clemente septimo accidit. Domus Tiberi impositæ multæ, vt Cardinalium Sermonetæ, Visensis & Farnesianorum hortorum partes corruerunt, pontis Palatini arcus, & Ecclesiæ Sancti Bartholomæi in Insula pars concidere, homines pauci, pecora multa desiderata, commeatus multum amissum, vndecim molæ submersę vineæ à Ponte Miluio vsque ad Basilicam Sancti Pauli aquis obrutæ, similem calamitatem diffluente extra ripas Arno, & longè grauiorem aliquot pontibus, vel dirutis vel exæsis Florentia sensit. Pace facta, Dux Guisius cum copiarum parte Centumcellis mare concendens, in Galliam delatus est. Dux Albæ Romam eodem die ingressus, quo Dux Guisius exierat, Pontificis pedibus osculatis, omnibusque pœnis absolutis, honorificè est susceptus, quem Pontifex arctissimè complexum, publicè deosculatus est, miris laudibus ornauit, eius vxori rosam de more misit. Ducis precibus qui in arce Cæsariani detinebantur, ex fœdere incolumes dimisi. Alexander Sfortia clericatu recuperato in gratiam receptus. Bello composito

posito Pontifex ad pristina emendandæ reipublicæ pereuntis consilia reuersus, animum ad res ecclesiasticas componendas proximis armis afflictas conuertit. Carolum Carafam ad regem Hispaniæ, & Antonium Triuultium ad regem Francorum legatos pro pace inter eos, vel inducijs componendis, & domesticis super ducatu Paliani negocijs tractandis misit. Vrbis penuriam, quæ proximo bello inualuerat, magnæ pietatis exemplo leuauit. Triticum enim octonis aureis pro rubro emptum, quinis plebi vendidit: qua liberalitate quinquaginta millia aureorum absumpsit. Inquisitionis deinde tribunali, coram quo non hæreses solùm, sed aliquot etiam crimina, quæ cæterorum Iudicum sententijs diffiniri solebant, agitari voluit. Reliquis verò omdibus curis ab se abdicatis, & in aliquot ministros aut Cardinalem Carafam reiectis, ad cognoscenda vindicandaque ea scelera totum se adduxit, magna reorum multitudine inquisitionis carcere inclusa. Circiter VI. Cardinales qui eidem concilio interessent legit, maximo Inquisitore fratre Michele Gislerio Cardinale Alexandrino viro integerrimo creato, cui in hæreticos, & eorundem criminum suspectos inquirendi animaduertendique summum munus demandauit. Incorruptam quantum in se erat religionem Christianam conseruare volens, cum plurima mala ex hæreticorum librorum lectione prouenire cognosceret, librorum indicem, qui se ad hæresim quoque modo pertinentes damnatos codices contineret, non sine bipliopolarum querimonia publicauit, ipsosque graui edicto, & anathemate vel legi, vel haberi prohibuit. Cardinalem Polum virum moribus integrum, & multorum virtutum opinione vulgo commendatum, non sine magna omnium admiratione legatione Angelica priuauit: Cardinalem & legatum in eius locum F. Guillelmum Pætum ordinis minorum, Episcopom Saresburiensem designatum fecit. Pontificis nuntio à ministris regijs in via impedito, Pætus fato præuentus oblatos sibi honores non attigit. Per eos dies Ioannē Moronum Cardinalem & Thomam Sanfelicium Episcopum Cauensem hæreseos reos fecit, vtrosque in molem Hadriani conclusos longo carcere afflixit. Egidium Fuscararium Episcopum Mutinensem Moronis causa diu in Inquisitionis custodia habuit. Quo tempore, cùm Carolus Quintus Imperator rerum humanarum tædio affectus fratri Ferninando iam Cæsari creato, imperij quo se abdicauerat titulos per manus tradidisset, Pontifex translationem illam tanquam se inconsulto & præter sacros canones factam improbauit, neque Ferdinandum Imperatorem suscipere, neque eius legatum Martinum Gusmanum nobilem Hispanum, qui ad Vrbem venerat, vt legatum publicè admittere quoad vixit voluit, priuatim tamen eum humaniter excepit. Auditoris cameræ officij nomen aboleuit, idque in regentem cameræ Apostolicæ conuersum, maximisque priuilegijs auctum, fratris Nepoti Alfonsio Cardinali Neapolitano, magno Camerarij damno addixit. Multa enim è Camerarij munere adempta huic officio Paulus attribuerat, ea scilicet quæ ad eius muneris functionem pertinere videbantur. Monasticam, seu religiosam vitam semel professos, omnes in Monasteria vnde quacunque de causa exierant, edicto suo redire nulla admissa excusatione iussit. Id verò tanta adhibita seueritate fecit, vt non ita subito obtemperantes veluti detractantes imperium, satellitum custodijs adhibitis tota Ecclesiastica ditione in vincula, & aliquos in triremes coniecit, omnes verò quotquot potuit in monasteria sua redire coegit. Venetiæ tum fuere miseris, qui obtemperare ob varias causas non poterant, refugium. Laudem porrò magnam omnium testimonio promeruit, quum raro iustitiæ & æquitatis exemplo cognitis, quæ sibi de fratris filijs (hi Ecclesiasticæ ditioni præpositi erant) delata fuerant, quicquid ea fuerint, frequenti patrum Senatu Cardinalem Carafam à rerum cura & Bononiæ legatione submouit: Paliani Ducem principis totius Ecclesiastici exercitus loci dignitate, & Triremium præfectura: Marchionem verò Montisbelli custodia palatij Apostolici priuauit: in eos adeo vehementi oratione frequenti senatu inuectus qua nimiam eorum licentiam arguens, seuerissimè eosdem accusabat, vt Cardinales quosdam animum eius commotum sedare, atque illos excusare conantes, atroci vultu auersatus longè grauiora, ni quamprimum omnes Vrbe cederent minaretur, & Cardinalem quidem Vrbe exactum apud Lanuuium, reliquos verò in sua castella relegauit. Omnibus demùm ijs, quibus ipsi aliquos magistratus mandarant loco & dignitate pulsis, quibusdam etiam vinctis, nouos prouinciarum præsides in eorum locum suffecit. Aliquot deinde quæ imperauerat portoria, & tributa quasi se inscio indicta, cum leuasset, Palatij & Vrbis custodiam Camillo Vrsino commendauit. Cui Vita functo Ioannem Antonium Vrsinum Grauinæ ducis fratrem sublegit. Ad XX. quoque Cardinalium, & XL. minorum ordinum ex officialibus Palatinis patrum, qui tanto muneri obeūdo idonei ei videbantur, collegium instituit, qui publica audientia semel in singulas hebdommadas instituta, secum omnes totius Ecclesiasticæ ditionis causas cognoscerent, vt his factis omnem in suos præteritarum rerum culpam deriuaret. Edicto etiam cauit, vt qui hactenus magistratuum, iniuria suarum rerum iacturam fecissent, ad se recurrerent, ius ex æquo ijs se redditurum pollicitus. Quo tempore à cæteris curis parumper vacuus, totum se Inquisitionis muneri dedit, instituitque, vt eius tribunalis caussæ, quæ delectorum Cardinalium auctoritate terminari solebant, coram Romano pōtifice die semel in hebdomada statuto cognoscerent-

ſcerentur. Cardinales XIX. quattuor lectionibus creauit, in his tres è gente ſua, quinque vetere familiaritate coniūctos, reliquos doctrinæ & integritatis vitæ opinione ſibi gratos: inter hos qui Tertius ab eo Romanus Pontifex fuit Pius Quintus. Ioannes Gropperus Germanus (quæ res inuſitata viſa fuit) ſacram purpuram recuſauit, & ſcriptis litteris eius facti rationem reddidit. Diem feſtum Cathedræ Sancti Petri Apoſtoli, quando Romam primùm venit, ad decimum quintum Kalendas Februarij, qui antiquitus in Romana Eccleſia celebratus iam exoluerat reſtituit: ſacrorum myſteriorum ſolennia quātum in ſe erat augere cupiens, cunctos, qui pro ſummi pontificatus ambitu prænſarent, grauiſsimis pœnis ſubiecit. Formulam confeſsionis fidei, quam Epiſcopi recens creati profiterentur, pulcherrimam edidit, quæ in libris conſiſtorialibus extat. Aliquot in Indijs, quæ regi Portugalliæ parent, oppida, Eccleſias Cathedrales erexit, inter has Malaclinenſem, & Cochinenſem Eccleſias: Gaoanenſem verò ab obedientia Archiepiſcopi Olyſiponenſis eximens Metropolytanam fecit, nouoſque in his epiſcopos conſtituit. In Gallia Belgica, alias Inferiori Germania, quæ ditionis Philippi Hiſpaniarum regis eſt, multos Epiſcopatus, & Archiepiſcopatus aliquot erexit. Quam rem, quia memoratu digna eſt, vti in libris conſiſtorialibus annotatam inueni, ſubijciam. Paulus quartus pontifex maximus, cum mentis ſuæ aciem pro paſtorali officio, & Eccleſiarum omnium ſolicitudine conuertiſſet, ad eam inferioris Germaniæ partem, quæ Philippi Hiſpaniarum regis Catholici ditioni hæreditario iure ſubiecta eſt, ſciens meſſem quidem ibi multam eſſe, operarios autem paucos, propterea quod cum ea regio antiquitus erectionis Cathedralium Eccleſiarum ſuarum tempore ſparſim, & infrequenter admodum habitaretur, à tot iam tantiſque populis, & gentibus incolitur, vt pro oppidorum celeberrimorum, quibus vbique referta eſt frequentia, & caſtellorum, Pagorumque multitudine, paucæ admodum ibi ſunt Eccleſiæ Cathedrales. Quo fit, vt tam pauci Epiſcopi non ea, qua opus eſſet diligentia, tantam animarum multitudinem regere poſsint, quod quibuſdam eorum hoc etiam eſt difficilius, quod ipſorum Diœceſani lingua inſtitutiſque differunt, & quidam eorum etiam eiuſmodi priuilegia habent, vt ipſos ad ſedem epiſcopalem non liceat euocare, ita nec fidei doctrina, & pie viuendi præceptis commodè inſtrui, nec ſi quid deliquerint, facilè corrigi ab Epiſcopis ſuis poſsint. Ad ipſos verò Epiſcopos viſitandos, admonendos, & in officio continendos, ne vna quidem in tota illa tam celebri, & tā longè, lateque patente regione Eccleſia eſt Metropolitana, ſed illę, quibus ſubiecti ſunt extra fines ipſius Philippi regis ſunt, earūque archiepiſcopi propter multa, & varia impedimēta, nulli ſuffraganeis ſuis vſui iampridē fuerant, ad quæ tanta incōmoda cum hoc quoque accedat, quòd cum ea regio omni ferè ex parte cincta ſit, & obſeſſa à populis ſchiſmaticis propter aſsiduas hæreticorum inſidias, dolos, & fraudes, peſtiferaſque doctrinas, catholica illic fides, & animarum ſalus in maximo diſcrimine, ac periculo verſatur. His cauſis adductus, precibus etiam annuere volens, & pio deſiderio ſatisfacere ipſius Philippi Regis, qui pro ſua pietate, & Catholicæ fidei ſtudio hac de re cum eo, & ſæpe, & perquam diligenter per litteras, & nuncios egit, habita, ſicut rei magnitudo poſtulabat, cum Sanctę Romanæ Eccleſiæ Cardinalibus deliberatione matura, tam grauiter periclitanti in illis partibus fidei orthodoxæ, & animarum ſaluti aptiſsimum eſſe remedium duxit, ſi veterum Eccleſiarum in illa regione poſitarum diœceſes commodioris regiminis cauſa diuideret, nouiſque erectis Cathedralibus Eccleſijs eiuſmodi proficerentur Epiſcopi qui tum exemplo, tum verbo commiſſas ſibi oues paſcant, & proborum eorumque doctorum virorum copia muniti, idoneorumque opera miniſtrorum adiuti illas aduerſus inſidiantium luporum rabiem tueantur, defendant, & cuſtodiant, & Metropolitanæ aliquot Eccleſiæ opportunis eius regionis locis erigantur, ad quas commodè adiri poſsit, quibus qui præfuturi ſunt ſuffraganeos ſuos in officio contineant. Apoſtolica igitur auctoritate, & ex S. R. E. Cardinalium conſilio, ad Dei omnipotentis honorem, & ipſius Sanctæ Eccleſiæ vtilitatem, Cameracenſem, Traiectenſem, Atrebatenſem, Tornacenſem Eccleſias, ciuitates, & diœceſes à Remenſi Colonienſique Eccleſijs, & prouincijs, quibus erant Metropolitico iure ſubiectæ: Item Mechlinienſe, Antuerpienſe, Harlemenſe, Dauentrienſe, Leouardienſe, Gruningenſe, Middelburgenſe, Buſcoducenſe, Ruremundenſe, Namurcenſe, Audomarenſe, Iprenſe, Gandauenſe, Brugenſe, frequentiſsima Cameracenſis, Traiectenſis, Tornacenſis, Leodienſis, Morinenſis, diœceſium oppida, à ſua quodque eorum dioceſi & Prouincia exemit. Abſtulit quoque eos Colonienſis, Oſnaburgenſis Monaſterienſis & Padeburnēſis dioceſium partes, quæ in Philippi regis ditione erant, quas Eccleſijs Cathedralibus, ab ſe inſtitutis diſtribuit. Veteres verò epiſcopales ſedes, Cameracum & Traiectum ac Mechliniam oppidum Eccleſias archiepiſcopales conſtituit, reliqua tresdecim oppida Cathedrales ſedes erexit, quas hæc ratione triū Metropolitanarū ſuffraganeas eſſe voluit. Cameracenſi quidem Metropolitanæ, Atrebatum, Tornacum, antiquæ Epiſcopales Eccleſiæ, ex nouis verò Audomarum, & Namurcum ſubiecit. Traiectenſi Archiepiſcopali nouas ſedes epiſcopales Harlemenſem, Dauentrienſem, Leouardienſem, Gruningenſem, Middelburgenſem attribuit. Nouam Mechlinienſem Metropolitanam nouis Epiſcopatibus Antuerpienſi, Gandauenſi,
Brugenſi,

Brugensi, Iprensi, Buscoducensi, Ruremundensi præesse voluit, cunctasque has episcopales & Archiepiscopales sedes iuris patronatus Philippi Regis, & hæredum eius esse constituit. Cum quo de ipsarum Ecclesiarum redditibus, quibus episcopi, & canonici ali possent, transegit. Quum verò senio confectus aduersa valetudine laboraret, qua etiam anno ante obitum grauiter decubuerat, Tranensem, Spoletinum, Consiliariumque Cardinales delegit, qui pro se cum Camilli Vrsini consilio ditionis Ecclesiasticæ caussas, summa & planè regia potestate cognoscerent. Episcopos, vt ad suas Ecclesias regendas, & commissos sibi greges coram pascendos irent, luculenta & graui adhortatos oratione, in qua Episcopale munus illis in memoriam reuocabat, compulit. Quanquam igitur maxima egregij pontificis salutaria documenta, quod inficiari nemo potest, daret, quia tamen ea in turbulenta, & difficillima tempora inciderunt, nihil neque tam sanctum, neque tam laudabile facere potuit, quod non etiam multorum sermonibus caperetur, Tanti refert quod quidque tempore agatur. Carolus V. nobilissimæ memoriæ Imperator, qui post tot victorias partas, regnorum, maximi post Carolum magnum imperij, & rerum denique omnium humanarum cura abdicata, totum se quietori vitæ, & cœlestis meditationibus studio dederat, in monasterio Sancti Iusti diœcesis Placentinæ Castellæ veteris XI. Kal. Octobris anno ∞ D L V I I I. rebus humanis feliciter excessit. Mortuo per eos dies Polo Cardinale, & Maria Anglorum regina, regnum Angliæ denuo ad priores hæreses redijt, alterius Reginæ Isabellę fomento. Pauli pontificatum diuina prouidentia illustrauit & insignem fecit nobili illa & memorabili pace Dei beneficio inter duos summos orbis Christiani principes post affinitatem contractam facta, Henricum Francorum, & Philippum Hispaniæ Reges. In cuius lætitia & celebritate Rex ipse Henricus equestri ludicro certamine, quo nobilissimi quique ad spectantium matronarum voluptatem hastis inter se concurrere solent, miserè interfectus, fœderum & regni successorem reliquit Franciscum II. filium adhuc impuberem. Cuius pacis causa Romæ à Pontifice more maiorum insignes supplicationes habitæ, lætitiæ signa edita. At Paulus Henrici Regis morte audita, eorum, quæ in eo regno post eius obitum acciderant præsagus, publicè illacrymauit, Regnique illius vices indoluit. Cæterùm Henrici regis mortem, grauis ægritudo pontifici subsecuta est, qui aqua intercute laborans, diu in quibusdam Palatij Vaticani cubiculis reclusus medicorum consilio fuerat. Itaque crescente morbo, quum eius vita desperata esset, ad XI. Kal. Septembris hora XII. Pontifex, qui sibi mortẽ instare sentiebat, Cardinales omnes euocare iussit, quibus in eius cubiculum conuenientibus, admirabili eloquentia, qua erat præditus, orationem habuit, ita præfatus: Viam vniuersæ carnis ingredimur, diutius viximus, quàm sperare potuissemus, &c. Primumque ab eis petijt, vt si remissior in senatu cogenda fuisset, quam sui officij ratio postulare videretur, id ætati, & incommodæ valetudini tribuerent: deinde vt consentirent in optimo pontifice deligendo. Postremo sanctæ Inquisitionis officium, quod (vti est) sanctissimum appellabat, & quo vno niti affirmabat apostolicæ sedis autoritatem, eis commendauit, multisque præterea dictis, verbis diligenter se excusando, vegeto plane animo patres dimisit. Quum Bartholomæus Cueua Hispanus Cardinalis vir bonus & pius, Iacobo Sabello Cardinale astante, patrio sermone cum consolaretur, diceretque inter cætera, admodum ægrè ferendum esse tantæ pietatis pontificem, eo potissimum tempore Reipublicæ Christianę eripi, quo cunctis dissidijs pacatis, in Ecclesiæ restitutione eius opera maximè necessaria videbatur: Ipse illico eadem lingua Hispana, se ita vitę suæ cursum instituisse respõdit, vt quoties ex hac mortali vita ei abeundum esset, Dei vocationem propenso & secundò animo susciperet: proinde alacriter admodum, se hinc emigrare, quum quod hanc Dei voluntatem esse prospiceret, tum quod eum Catholicæ fidei defensorem à Deo Optimo Maximo delectum relinqueret, Philippum scilicet Hispaniarum optimum regem, cuius pietate, & virtute Rempublicam Christianam afflictam proculdubio recreari, & restitui posse non dubitabat. Moribundi, verò suprema verba fuere: Letatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus. Eo iam animam agente, apertæ sunt statim vetere instituto omnes vrbis custodiæ, & à furente populo, qui per vrbem veluti ames discursabat, cum Tabularijs incensus est carcer nouus Inquisitionis, ijs qui eo tenebantur emissis. Intentatum quoque in sacram Dominicanorum ædem ad Mineruam incendium est, à qua vix priorum precibus permoti seditiosi quidam manus abstinuere. Decessit autẽ Paulus XV. Kal. Septembris, hora vigesima prima, anno ∞ D L I X. ætatis suæ III. & octogesimo, mense vno, diebus XXII. Pontificatus verò quarto supra mensem secundum, & diem XXIIII. Cadauer Canonicis sancti Petri feretrum succollantibus in basilica Vaticana tenui pompa delatum est, & præter morem metu populi militari manu aliquandiu custoditum, lateritio ad tempus tumulo sepultum. Pius V. quum eius beneficio gratus esse potuerit, magnificum ei è nobili marmore monumentum ad Mineruæ septimo post mortem anno Pyrrhi Ligorij Neapolitani Architecti opera maiorum suorum sacello extruxit. Vacauit tum sedes menses quatuor, & dies septem. Quo statim vita functo, quorundam priuatorum Ciuium impulsu, cursu ad capitolinum ab exagitata & furente plebe facto caput cum dextera manu eius

statuæ

ſtatuæ, quæ in Palatio conſeruatorum magno ſumptu è pario marmore nobilis artificis manu poſita erat præciſum, & per vrbem triduo prouolutum, tandem in Tyberim bonorum quorundam virorum miſericordia, quum iam populi exaturati rabies langueſcere cœpiſſet, proiectum fuit: Cautumque populi Romani edicto, incerto auctore promulgato, vti Carafæ familiæ inſignia ex Vrbe tollerentur, propoſita, ſi quis non optemperaſſet, perduellionis pœna. Itaque eo die nullum pænè in vrbe Carafarum inſigne reliquũ fuit. Malefactorum ſcilicet homines ſunt tenaciſsimi, benefactorum verò ijs plurima leuior eſt gratia. Fuit Paulus Quartus ſtatura magna, corpore gracili, ore ſubtriſti & minaci, vultu macro, oculis introrſus recedentibus, & vehementi obtutu ſcintillantibus, naſo paruo, rara & breui barba. Valetudine fuit, alioqui proſpera, & qui nunquam medicorum opera vſus fuiſſet, quanquam in victu non admodum diligens eſſet, cæterum liberalitate, religionis tuendæ conſeruandæque Zelo ſuper omnes retro pontifices maximè clarus, & quo pontifice primùm hominum & clericorum præſertim moribus deprauatis, ſalutaribus legibus certum remedium eſt adhiberi cœptum: confirmandæ enim ac reſtituẽdæ Eccleſiaſticæ diſciplinæ, in quam mirificè perturbatam eius pontificatus inciderat auctor & princeps extitit, ita vt ex eius fonte cogitationum rationumq; multa ſacri Tridentini Concilij decreta profluxiſſe poſtea videantur.

PIVS IIII. PAPA.

MEdiceorum gentis, quæ Florentiæ ex popularis ordinis honorifico tamen ſtatu, ad ſummam dignitatem, Vrbiſque principatum noſtro tempore peruenit, quoſdam bellis ciuilibus, quibus ea ciuitas perpetuo loborauit, profugos, in varias terræ Italiæ vrbes, Veronã, Cremam, Orbitum, Mediolanum conceſsiſſe, qui hactenus ex ea gente, in ipſis ciuitatibus ſuperſunt, teſtimonio ſunt. Eam familiam, quæ Mediolani ſubſiſtit Bernardinus Corius hiſtoriæ Mediolanenſis accuratus ſcriptor, & veteres quidam annalium Florentinorum ſine nomine auctores memoriæ prodiderunt. Vetuſta Mediceorum Florentiæ inſignia pilæ rubeæ incerto numero, aurea parma fuere, quæ nouem primò, deinde octo, poſtea ſeptem nouiſsimè ſex trianguli ſpecie concinnatæ, ſuperioris ordinis mediam Regum Francorum inſignibus, ex eorundem dono decoratam habuere. At Mediolani vetuſti Mediceorum clypei rubei coloris pilam tantum auream tuliſſe adhuc conſpiciuntur. Hi poſtea Florentinis ſimiles facti, Mediceorum Mediolanẽſium fortuna à Meleniani Marchione inſtituta, Pij IIII. pontificis maximi pater Bernardinus Mediceus Ioannis Iacobi filius honeſtæ inter ciues ſuos conditionis, publicorumque vectigalium redemptor, ex vxore Cecilia Sorbelonia ad XIIII. filios ſuſcepiſſe traditur, ex quibus decem ad maturam ætatem peruenerunt, quinque mares, & totidem fœminæ. Natu maximus Ioannes Iacobus fuit, is rei militaris gloria præſtans, cunctis artibus, ex tenui fortuna in ampliſsimam dignitatem euectus, Meleniani Marchio factus eſt, quem præclarum familiæ ſuæ ornamentum, & felicioris fratris fortunæ præcipuum auctorem fuiſſe conſtat. Poſt eum Pius IIII. natus eſt, Ioannes Angelus ante pontificatum vocatus, Tertius Ioannes Baptiſta fuit vir bellica, & domeſtica laude clarus, qui anno ſalutis ∞ DXLV. obijt: Quartus Auguſtus Meleniani poſt fratrem Marchio, fratri Põtifici parũ gratus adhuc ſuperſtes. Nouiſsimus Gabriel anno ∞ DXXXI. in obſidione oppidi Leuci, bello, quod cum eiuſdem fratre Marchione Franciſcus Sfortia inſubrum dux geſsit, tormenti ictu apud Mandellum occiſus. In quo iuuene præcipua animi, corporiſque militaris fortitudinis ornamenta fuiſſe referuntur. E ſororibus Pij IIII. tres Maria, Lucretia, & Anna, ſacræ Deo dicatæ virgines in monaſterio, quod Virginum dicitur, ordinis ſancti Dominici à ſtrictiſsimo viuendi inſtituto de obſeruantia apellato: duæ verò in matrimonium datæ fuere: Harum natu grandior Clara Vulcano, alias VVolf Comiti Altæmpſio nobili Germano in diœceſi Conſtantienſi nupſit, mater Marci Scitici Cardinalis, Annibalis, & Gabrielis Comitum: minor verò Margarita Giberno Borromæo nobiliſsimo Mediolanenſi Comiti Arronæ deſponſa, Carolum Cardinalem & Fridericum Comitem, duaſque fœminas genuit, quarum maior Iſabelia ſacra virgo in eodem monaſterio Virginum Deo addicta Coronæ nomen accepit, minor verò Camilla auunculo Pio IIII. creato Cæſarem Gonzagam Ferdinandi V.C. filium maritum habuit. Natus eſt Pius IIII. anno ſalutis nonageſimo nono ſupra milleſimum, ac quadringẽteſimum, pridie Kalend. Aprilis, ſanctiſsimo Paſchatis die, quum forte mater è ſacris myſterijs doloribus partus tentata domum redijſſet, Mediolani in regione Portæ nouæ, vico, qui Moronum dicitur, parœciæ ſancti Martini ad Nuſigiam ab eius auiæ paternæ Concordiæ maioribus, qui Nuſigij dicebantur, conditæ, & prouentibus auctæ. Parentum cura liberalibus diſciplinis ab ineunte ætate imbutus, cum adoleuiſſet, Papiæ & Bononiæ logicæ philoſophiæ, & medicæ ſtudijs primum, deinde iuri operam dedit, vbi etiam Ruino præceptore vſus doctoratus inſignia conſecutus eſt. Poſtea in patriam reuerſus, & in iuriſperitorum collegium cooptatus,

aliquandiu industriæ forensi se dedit, Hieronymo Morono familiæ suæ patrono ei maximè suffragante: demum cùm frequentibus bellorum procellis patria exagitata, in ciuili otio ibi degere non posset ad Vrbem profectus, eam VIII. Kalend. Ianuarij ineuntis anni ∞ D X X V I I. eadem circiter hora & die primum ingressus est, quibus trigesimo tertio anno pòst Romanum pontificatum ibidem obtinuit. In patriam deinde reuersus, bello, quod cum fratre suo Marchione Meliniani in expugnatione Leuci Franciscus Sfortia Mediolani dux gerebat, obses datus, in arce Mediolanensi mortem vix euasit, quum Marchio inita cum duce pacta violasse videretur. Tandem liber dimissus, Romam redijt, vbi fratris Marchionis, cuius tum bellicæ laudes celebrabantur, studio & ope à Clemente septimo summo pontifice inter Protonotariorum, qui participes dicuntur, collegium adscitus est. Aditu iam ad maiora patefacto, Alexandrum Farnesium Episcopum, Cardinalem Ostiensem, ac tum eius ordinis principem, qui post Clementis VII. obitum pontifex Romanus fuit, studiosus obseruare, & perquam assiduus colere cœpit, vnde illius cum eo principe origo manauit amicitiæ. Pontificatum Paulus III. adeptus, quum eius viri non mediocrem in rebus gerendis dexteritatem nouisset, multis eum publicis muneribus honestauit. Primùm enim anno salutis ∞ D X X X I I I I. initio pontificatus illum Asculanis Picentibus, deinde anno pòst Tifernantibus in Vmbria, tertio postremum Parmensibus præfecit. Quas vrbes in fide & quiete continuit, ipsarū verò iurisdictiones non sine integritatis, prudentiæ, ac æquabilitatis opinione gessisse refertur. Nicææ verò quo in Pauli III. pontificis comitatu profectus erat, ita cum eo & Cæsare egit, vt duobus fratribus Marchioni Meleniani, & Ioanni Baptistæ ex arce Mediolanensi, vbi quorundam peruersorum hominum conspiratione, ob inuidiam ex virtute contractam, in custodia detinebantur, liberè abire Cæsare permittente licuerit. Annis deinde ∞ D X X X I X, Fano fortunæ, ∞ D X L. Parmensibus iterum iuri dicundo summa cum laude præfuit. In Parmensi præfectura ante tempus Verulano Cardinali legato successit, qui nō nisi per annum præter leges, quæ biennium præscribebant, in ea legatione fuerat: Vbertum Gambaram ipse successorem habuit. Ter ecclesiastici exercitus quæstor, quem commissarium vocant, postea fuit, bis in Pannonia contra Turcas, semel in Germania bello Caroli V. Imperatoris contra Smalcaldici fœderis socios. Anno enim ∞ D X L I I. quando Italicæ aliquot cohortes à Paulo III. lectæ, Alexandro Vitellio duce in Pannoniam inferiorem ad Pæstanum bellum profectæ sunt, Ferdinando Cæsari aduersus Solymanum Turcarum tyrannum maximis equitum peditumque copijs Vngaris, Christianis terribilia arma inferentem, suppetias laturæ, ipse ab eodem pontifice delectus est, qui Comes Vitellio adesset, & militibus stipendia procuraret: quo bello bombardæ sonitus prope eius caput volantis dexteræ auris auditum labefactauit: auctis verò familiæ honoribus, Danubianæ classi præfectus eiusdem frater Marchio Meleniani fuit. Eo nomine magnam apud ipsum Regem gratiam ita inijt, vt inde discedens ab eo multa cum virtutis commendatione regijs muneribus donatus sit. In Italiam reuersus anno ∞ D X L I I I. cum de limitibus inter Ferrariensium ducem, & Rempublicam Bononiensem, non leuis orta esset contentio, finium terminandorum disceptator & arbiter Busleti à pontifice constitutus, tunc eam controuersiam composuit.

Rursus cum Turcica arma in Pannonia perstreperent, Viennaque Austriæ ab ijs acriter premeretur, & quattuor millia hominum Italici peditatus à Paulo Papa Regis Romanorum Ferdinandi auxilio missa Duce Ioanne Baptista Sabello illuc contenderent, ipse iterum generalis Pontificius quæstor illi adiunctus est, ex qua prouincia rediens benignè à Pontifice receptus, nobili Anconitana gubernatione anno ∞ D X L I V. honestatur. Affinitate postmodum ab eodem pontifice cum eius fratre Meleniani Marchione anno sequenti contracta (ipse enim Marciam Vrsinam Comitis Pitiliani filiam Pontificis nurus sororem vxorem duxit) Archiepiscopus Epidaurensis in Delmatia (Ragusinus hodie dicitur) creatus est. Anno ∞ D X L V I. cum magna Germaniæ pars nouorum dogmatum labe infecta aduersus Pontificiam Cæsariamque maiestatem rebelles animos induisset, & formidabili bello concitato, Orthodoxis hominibus extrema quæque minaretur, Paulus Papa tuendæ sacrosanctæ religionis caussa, tres lectissimas Italici roboris legiones equitumque insignes turmas Alexandro Farnesio legato, & Octauio eius fratre Duce, ad eos motus comprimendos Carolo V. Augusto auxilio misit. Qua expeditione, ipso tertio supremus quæstor eo amandatus est. Quum aut id bellum feliciter confectum fuisset, & memorabilis de Germania de victa triumphus actus esset, ipse in Italiam reuersus, anno qui secutus ∞ D X L V I I. Bononiæ pro legato, Ioanne Morone Cardinale legato est renunciatus. In qua administratione Petro Luisio principe interfecto, & Placentia à Cæsarianis ducibus occupata, Parmam profectus, & amicorum opibus, quos ibi habebat adiutus, militum manu collecta, Vrbem valido præsidio firmatam sua vigilantia in ecclesiæ fide confirmauit. Nouissimè anno ∞ D X L V I I I. Perusiæ Vmbriæque prætor factus, Iulio Ruuereo Vrbinate Cardinale legationem obtinente, per

annum ferè sanctè, & integrè ei muneri præfuit. In quo absens à Paulo III: Papa VI. Idus Aprilis anno ∞ D X L I V. tanquan de republica Christiana, sanctaque sede Romana presbyter Cardinalis sanctæ Prudentianæ tituli Pastoris lectus, haud ita multò pòst Romam profectus est. Paulo III. mortuo, cum Iulius III. qui illi successerat, bellum auctore Cæsare Carolo V. Octauio Farnesio Parmensium duci indixisset, quod præter suam sententiam (vt ipse dicebat) cum Callorum Rege Henrico, maximo Cæsaris damno, societate inita, fœdus percusisset, Gallicaque intra Vrbem præsidia recipisset, ipse ecclesiasticarum copiarum more maiorum à Pontifice legatus missus est, Ferdinando Gonzaga totius exercitus Duce creato. Bello non sine ipsius consilio, & solertia tandem composito, Romam reuersus, & à Cæsare episcopatu Caslanensi in Brutijs ornatus, pontificibus Iulio III. & Paulo IIII. signaturæ gratiæ perpetuo, aliquando verò in locum Cardinalis absentis vel mortui, iustitiæ, præfuit: Relicto dignitatis suæ priori titulo, titulum Sancti Stephani in monte Cælio, mox sanctæ Anastasiæ cepit. Paulo IIII. minus gratus fuit, qui in illum publicè in consistorio & aperte inuectus fuerat, quod ex non bonis artibus archiepiscopatum Mediolanensem procurasse diceret. Quare eo rerum potiente, quum sibi Romæ commorandum esse non arbitraretur, tuendæ valetudinis caussa, ad balnea Lucensia primum profectus, postea desiderio videndæ fruendæque patriæ Mediolanum concedens, ibidem ædibus à fratre Marchione Ioanne Iacobo cœptis perficiendis deditus, iocunde, & honestissimè vixit, diē interim nullū prætermittens, quo litterarijs studijs non incumberet. Delectabatur in Cardinalatu viris egregijs, litteratis præsertim, eorumque consuetudine libentissime vsus est, ita vt eius mensa doctorum virorum quasi quoddam gymnasium esse videretur, quod ego qui non semel interfui, meo ipse testimonio possum confirmare. Prono ad misericordiam ingenio, tum ex consuetudine ac sermone, tum ex rebus quas gessit semper habitus est: nam præter occultas largitiones, publicè etiam quotidie omnibus inopia laborantibus, & ostiatim victum quærentibus tantum ad subleuandas eorum miserias distribuebat, quantum pro diuturno victu satis ijs esse posset, ex quo pater pauperum vulgo vocari cæpit, sed tum præcipue, quum vrbe Tiberis inundatione Paulo IIII. fame vexata quicquid in horreis ad familiæ suæ annum vsum condiderat, liberaliter ad egenæ plebis sustentationem primis mensibus deprompsit. Quum fraternam hæreditatem adijsset, veritus ne fratris causa, qui varijs præfuerat bellis, aliqui iacturam bonorum suorum fecissent: reditum annuum aureorum mille, ex fraterno cēsu magnæ Mediolanensium domui pauperum hospitali assignauit. Ingenium mite neque solers, neque calidum præseferebat, ita vt à cunctis vix simplex & clemens haberetur. In amicos liberalis, omnibus comis & perhumanis, iustitiæ cultor, nefariorum hominum hostis acerrimus in ea ciuitate, quæ mores hominum diligenter examinare solet, omnium consensu existimatus est. Quarum haud dubiè virtutum opinione, gradum sibi ad maximum sacerdotium fecit. Paulo IIII. vita functo, quum Cardinales in conclaui essent, columba casu sacellum Xystinum per fenestras ingressa, diu circumuolauit, donec fessa cum admiratione omnium auis quietem expectantium, eius cellæ insedit, quæ res tunc lusui habita, ipso pontifice renunciato, in prodigium versa est. Vnus enim ipse, post diuturnam quatuor mensium ob varias Cardinalium dissentiones pontificatus vocationem, tandem ex presbytero Cardinale tituli sanctæ Priscæ potissime electus est Romanus pontifex, qui sua humanitate, & clementia vrbem Romam superiori bello afflictam recrearet, quam spem confirmare omnino & augere visus est, Pij nomine sibi indito. Pontifex autem maximus creatus est omnium Cardinalium suffragijs, qui quatuor & quadraginta tum comitijs apud Sanctum Petrum interfuere, Carolo & Alfonso Carafis in primis Alexandro deinde Farnesio, Guidone Ascanio, Sfortia Camerario. Cardinalique Cuisio maxime suffragantibus, hora inter septimam & octauam eius noctis, quæ diem natalicium saluatoris nostri IESV CHRISTI insecuta est, anno salutis ∞ D L X. ineunte, tanta mortalium omnium qui adfuerant, lætitia, quanta paucissimos antea ad eiusdem sacerdotij dignitatem peruenisse constat. Quibus ego quoque comitijs tum forte interfui, & singula quæ gerebantur contemplatus, cuncta oculis & auribus haud segniter perlustraui. Epiphaniæ demum festo de more coronatus, meruit vnus, quod nō temere alij vni euenisse constat, vt tribus celebrioribus anni totius Paschatis festiuitatibus nasceretur, simul & pontifex crearetur, ac supremæ demum caperet, insignia potestatis. Ei spectaculo magna vis hominum vndique confluxit. Pluuerat tota ea nocte, & diei parte, vnde marmorei ante Basilicam Vaticanam gradus, & eorum præcinctiones lubricæ admodum factæ erant. Ea re in solenni nummorum iactu, in eisdem scalis insignis hominum strages fuit, pecunias auide arripere cupientium: nam neque se eo impetu sustinere à lapsu poterant, nec si qui paululum titubassent hærere afflicti vestigio, alijque super alios cadentes, misere perierunt. Circiter X V I I I, homines turba necati, supra X L. luxati, & elisi, quod miserabile spectaculum fuit ac à quibusdam ad ipsius pontificatus res gestas pro omine relatum. Pontificatus initio, quo re ipsa præstaret, quæ Pij nominis appellatione pol-

latione pollicitus fuerat, clementiam dico & humanitatem, omnium pæne Cardinalium, sed præcipue Carafarum, qui alioqui læsi videbantur, precibus populo Romano omnium eorum veniam condonauit, quæ in Pauli IIII. marmoreum simulachrum, insigniaque, & sanctæ inquisitionis contumeliam, ac dedecus vacante sede commiserat, damna modò ac detrimenta illata, quoad posset suis ipse sumptibus sanctæ inquisitionis officio sarciret. Ad V. Kal. Februarij Basilica Lateranensi antiqua pontificum sede, vetere instituto visitata, oratoribusque totius orbis Orthodoxi principum, id est Cæsaris, Regum Galliæ, Hispaniæ, Lusitaniæ, Poloniæ, Nauarræ, Venetorum, Alobrogum, & Florentiæ ducum, Genuensium, Lucensium, Heluetiorum qui recte sentiunt, Mediolanensium ciuium, Ducibusque Ferrariæ & Vrbini publicis in consistorijs ad sui venerationem more superiorum pontificum receptis, animum ad ecclesię, & vrbis statum diuturna sedis vacatione, & difficili bello gesto pænè labefactatum, componendum conuertit. Inito pontificatu, statim alienam personam, alienos mores induisse visus est. Nam qui hactenus humanus, patiens, beneficus, gratus, mitis, pecuniæ minimè cupidus existimatus fuerat, derepente naturam mutasse apparebat. Ante omnia igitur quæcunque Paulus IIII. præter Curiæ Romanæ mores, & iam receptam à superioribus pontificibus consuetudinem, publicis edictis, vel diplomatibus nouauerat, disquirens, ob multorum querimonias, qui se Pauli sanctionibus male habitos lamentabantur, mutauit caussarum cognitionem, & explicationem ad rectam communis, & vsurpati Iuris rationem, inductis prioribus decretis, paulatim reuocauit, idoneosque iudices, qui quæstionibus huiusmodi præessent, viros graues & prudentes delegit, iudicijs ex equo constitutis. Ferdinandi Cæsaris Imperatoriam dignitatem translatam in eum ab eius fratre Carolo V. quem Paulus IIII. improbauerat, ratam habuit, eiusque tanquam legitimi, & Catholici Imperatoris legatos perhonorificè suscepit. Conclauistarum priuilegia confirmauit. In patriam gratus, collegio doctorum Mediolanensium, è quorum corpore ipse aliquando fuerat, Rotæ auditorem, & Consistorialem aduocatum perpetuò concessit. Sanctionem quam ipse Paulus de bonis ecclesiasticis male, & simoniace alienatis non mediocre multorum damno ediderat, iuxta vetera decreta moderatus est. Quam tamen paulò ante obitum in integrum restituit, Cardinalesque Vitellium Camerarium, & sancti Georgij propinquum suum iudices delegauit, qui de ijs cognoscerent, qui sedem apostolicam quauis ratione fraudassent, solidataque computa ac si nunquam confecta essent reuiderent, pecuniam ex compositionibus ea ratione quærens. Monachorum, & fratrum mendicantium, quos in monasteria vnde potestate à superioribus pontificibus impetrata exierant, Paulus redire seuerissimo edicto coegerat, caussas iterum cognosci voluit, vt ijs qui canonicis legibus id se fecisse probassent, suum ius redderetur. Aliquot magnæ existimationis viros, quos ob hæresis suspicionem Paulus carcere afflixerat, cognita eorum per sanctissimam inquisitionem innocentia, omni cùm iniuria eripuit, tum suspicione liberauit: inter hos præcipue Cardinalem Ioannem Moronum, & Thomam Sanfelicium Episcopum Cauensem. Episcopis, vt ad suas ecclesias, & curandos sibi commissos greges reuerterentur, præcepit. Vt Regressus à Paulo IIII. sublatos concederet agitauit. Cæterùm Concilij ab se indicendi caussa ab eis sententijs destitit. Per id tempus insignis Christianis clades à Turcica classi illata est, quæ in catholici regis Philippi classem nauibus milite & commeatu instructissimam bellum Punicum adornantem de improuiso irruens eam oppressit, cunctos qui Girbæ insulæ præsidio impositi fuerant expugnatos captiuos abduxit. Ea clade Christiani nauali omnino existimatione exuti, ingentem immanium barbarorum audaciam auxerunt. Pontifex interim vel eorum memor quæ in sui contumeliam Cardinalis Carafa in conclaui dixerat, vel Ducis Paliani regiæ pro ducatu Paliani compensationi (vt fama fuit) pro sororis filio inhians, (aut quod ipse aiebat) vt Romanorum pontificum propinquis salutare exemplum relinqueret, vt populos sibi creditos clementer acciperent, & publica negocia pro ecclesiæ dignitate conficerent, specie vindicandi ea crimina, quæ Carafæ patruo Pontifice, & bello potissimum Neapolitano patrauerant, quæstionem capitalem in eos instituere est aggressus. Ita vt ad VII. Idus Iunij ∞ D L X. quo die quinto antè anno, Carafa purpurei pilei honore donatus fuerat, Carolum ipsum & Alfonsum Cardinales ad consistorium profectos, Ioannem verò Caroli fratrem, & Montorij comitem Paliani Ducem tum vocatum, qui paulo ante ex Galesio Faliscorum oppido in Vrbem cum ipsius pontificis licentia venerat, vxorisque eius fratrem Comitem Allifanum, Leonardumque Cardinem fratrum propinquum nihil tale suspicantes, in Hadriani molem, & per eosdem dies aliquot alios Carafiæ domus clientes in publicum, carcerem conijci mandauit. Omnium quæstionibus relatores præfecit. Vrbis gubernatorem Hieronymum Federicum, Episcopum Sagonensem ministrum impigrum, audacem, & acris virum ingenij. Alexandrum Calanterium procuratorem Fisci. Vt autem hoc iudicium rite peragere videretur, Cardinalium quæstioni octo eiusdem ordinis patres integritate, & iustitia insignes Fridericum Cæsium Episcopum, Bartholomæum Cueuam, Ioannem

Michaelem Sarracenum, Ioannem Baptistam Cicadam, Michaelem Alexandrinum, Ioannem Bertrandum presbyteros, Iulium Ruuereum, & Luisium Cornelium Diaconos Cardinales adesse iussit, omnium inspectores Gubernatori & Fiscali assistentes. Quibus coram interrogati rei, Cardinalis Carafæ scriptæ literę productæ, & quæstionum principia agitata. Nouissima verò caussæ cognitio ijs non admissis, quum per nouem menses instituta, singulorumque obiecta examinata fuissent, Pontifex seorsum quæstiones videre voluit. Postremò, vt totius iudicij series ab omnibus patribus cognosci posset, tota caussa ad pontificem pleno in consistorio ab eodem, qui quæsierat Gubernatore diei spatio relata est non auditæ tamen patrum super ea re sententiæ fuere. Tunc Carolus Cardinalis maiestatis ab ipso pontifice damnatus, & omnibus bonorum gradibus exutus, curiæ (vt vocant) sęculari castigandus traditus est: qui cũ Comitibus Montorij, & Allifano, Leonardoque Cardine ab vrbis Gubernatore maiestatis, & homicidij dãnatis, morti est addictus, iudicique rerum capitalium mandatum, vt iuxta ciuiles sanctiones, lege in eos ageret. Sic sententijs in Cardinalem à pontifice, in ducem verò à Gubernatore Vrbis subscriptis, Carolus in Hadriani mole carnificis manu nocte, quæ Nonas Martias præcessit, strangulatus: Comites, & Cardines in Turris Nouæ carcere capitali supplicio affecti, maxime memorabile spectaculum, insolensque instabilis fortunæ ludibrium, in publico ad pontem Ælium expositi, & paulò pòst ad damnatorum sepulcra relati, populo Romano attonito, & quorsum isthæc tenderent admiranti, præbuerunt: ijs verò qui secundiori aura altius prouecti, extra omnem sortem sese collocatos existimant documentum memorabile, quum omnes passim confluerent ad eos spectandos, qui miserabiliter ab eo pontifice, quem ipsi potissimum ad tantæ potestatis culmen euexerant, extincti, nutu, renutuque suo cuncta moderabantur, Ducis præsertim casum animo reputantes, quem paulò antè insigni militũm, & equitum manu stipatum, ac per Vrbem more pœnè Regio incedentem conspexerant, tunc verò eius corpus capite truncum miserabili aspectu publice collocatum viderent. Illud memoratu dignum, vtrosque fratres non solum religiose, pie, & quemadmodum optimos Christianos decet, cum pœnitentiæ sacramento excessisse, sed fortissimo animo tanquam calamitatem, perinde ac à Deo iussam, excepisse. Ducis admirabilis constantia fuit, qui paulò ante obitum & socios metu cædis consternatos egregia oratione ad mortis contemptum adhortatus est, & litteras pulcherrimas filio iuueni scripsit optimis monitis refertas, quibus ei Christiano more bene precabatur. Cardinalis cadauer in propinqua diuæ Mariæ Transpontinæ æde publico sepulcro datum, mox ab eius familiaribus ad Mineruæ translatum, & in familiæ eius sacello cõditum est. Inter multas præcipue damnati Cardinalis caussæ in quæstionum codicillis relatæ sunt, quod senem pontificem Paulum quanquam in bellum pronum, tamen bellicarum rerum imperitum, falsis nuntijs & consilij decepisset, multos & maxime dignationis viros eius belli occasionem vexare iussisset: quodque varias litteras, & notas arbitrarias ementitus, eius vnius præcipue opera quinquennalibus inter reges Hispaniæ, & Galliæ ictis inducijs fractis, totum id bellum quando Paulus gessit susceptum, diutiusque nõ sine magno Sedis Apostolicæ detrimẽto productum fuisset, Comiti præter crimen lesæ maiestatis, & socijs, vxoris grauidæ & adulteri indicta causa cædes obiectæ. Fuerunt plerique eo tempore iureconsulti, qui constantissimè asseuerarunt, iudicium id iniquum fuisse, quum Cardinalis sine testibus, ex suis tantum litteris eorum redargutus damnatusque fuisset, quæ Pauli IIII. iussu ab se facta esse contendebat, ijs quæ sibi obiecta fuerant, more Romano quæstioni, & tormento subiecto, non expressis, dilationibus quas petebat non concessis, patronis vero eius raro auditis. Pontifex verò videri voluit, eos non eo consilio vinxisse, vt morti traderet, at in quæstionibus habendis exacerbatus, magnitudinem demum rei intellexisse, quum ei persuasum esset, Cardinalem animi excelsi & intrepidi, si dimitteretur, in suorum quempiam aliquando impetum facturum. Quo timore eum semel grauissimè læsum tolli iussit, in reliquos clementius, quos minus peccasse profitebatur, haud dubie acturus, ni fortuna ijs aduersa pontificis inflammatum animum impulisset, vt eos potius perdendos, quàm Cardinalem non conseruandum existimasset. Aliquanto mitius cum Alfonso Cardinale, qui mansuetæ continentisque naturæ haud dubium specimen dabat, actum: ipse nanque, qui die obitus Pontificis quædam è cubiculo eius subripuisse accusatus fuerat, centum millibus aureorum Vitellij Cardinalis studio comparatis, persolutis, Cameræ apostolicæ præfectura multatus, cum reliquis omnibus liberè ea conditione tamen dimissus est, ne Vrbe egrederetur. Regentatus munus à Paulo IIII. institutum Alphonsi Cardinalis nomine pontifici cessit Vitellius. Qui illico eo abrogato, vetus auditoris Cameræ officium restitutum, Flauio Vrsino episcopo Murano quadraginta aureorum millibus vendit. Imperatorem Cæsarem Carolum Quintum Augustum, & ipsius filium Philippum Hispaniarum Regem innocentes esse pronunciauit, & cunctis quæ ei à Paulo IIII. obiecta fuerant, absoluit. M. Antonio Columnæ cognita ipsius caussa, paternum principatum, quo à Paulo IIII. spoliatus fuerat, restituit. Capti per id tempus, & in Hadriani mausoleum coniecti sunt duo alij Cardi-

Cardinales, Innocentius de Monte, & Scipio Rebiba Siculus: ille homicidij reus factus, quòd per proximi interregni pontificij tempora patrem & filium caupones interfecisset: hic tanquam Carafarum arcanorum conscius. Vtrique post annum libere dimissi. Montanus quidem opulentissimis tribus sacerdotijs S. Sabbæ, Cryptæ Ferratæ, & Miramundi spoliatus, Tibur relegatus est. Miramundum magnæ hospitali domui Mediolanensi pontifex addixit. Cryptam Ferratam dimidiatis redditibus Alexandro Farnesio Cardinali ea lege tradidit, vt totidem redderet: ex S. Sabbæ reditu montem instituit. Rebiba verò in nullo crimine compertus, qui Archiepiscopatu Pisano quem à Paulo IIII. obtinuerat, paulò antè multatus fuerat, cuius vice episcopatum Troianum tunc, Constantinopolitanum verò patriarchatum paulò antè Pij obitum recepit. Interea pontifex more aliorum pontificum iam recepto, sororum filios & filias ad se euocatos varijs & nobilissimis matrimonijs, & dignitatibus honestatos, ad sublimes honores euexit. In his Carolum Borroneum iuris scientia præditum, & Marcum Siticum Altæmpsium sororum filios in patrũ collegium adsciuit, Borremiumque perhumanum, modestissimum, pientissimumque virum negocijs omnibus ecclesiasticis tractandis præfecit. Eius fratrem Fredericum Comitem Aronæ qui Virginiam Ruueream Guidonis Vbaldi Vrbinatium Ducis filiam vxorem duxerat, regia Carafarum compensatione donatum, totius militiæ ecclesiasticæ gubernatorem, mox ducem generalem cum menstruo mille aureorum salario, tradito solenni ritu baculo, creauit, & (vt fama fuit) Camertium principatum ei tradere constituens, litem Farnesijs intentauit, qui eam Toparchiam sedi apostolicæ restituerant, Parmæ & Placentiæ ducatu obtento. Tres Cardinalis Borromei ex patre tantum sorores nobilissimis matrimonijs iunxit: vnam Fabricio Columnæ puerelo M. Antonij filio despondit, alteram Fabritio Gesualdo Luisij Consani Comitis ditissimi hominis filio, tertiam alterius sororis suæ filio Hannibali Comiti Altæmpsio. Ducem Florentiæ & Senarũ Cosmum Medicem Romam cum vxore Eleonora, Ioanne Cardinale, & Garzia filijs ad se salutandum venientem, magnifico apparatu Palatinis ædibus accepit. Quem veteris Vrbis admirabiles ruinas vendendi studio auidum, per integrum diem vbique circumduxi. Is postremo patribus cunctis sigillatim salutatis, & publicis aliquot supplicationibus ceremonijsque cum interfuisset, post alterum demum mensem discessit. Pius enim hospitalitatis studio maxime tenebatur. Nam præter Florentinorum ducem, eius filium Principem, qui anno insequenti Romam venit, Vrbini, & Mantuæ duces, Tendiliæ Comitem, & Luisium Abulensem Philippi regis extra ordinarios oratores, lautissimè regio more in Palatinis ædibus excepit. Per id tẽpus abdysu, id est seruus Iesu Christianorum Orientalium trans Euphratem commorantium maximus patriarcha, vir doctus Chaldaicis, Arabicis & Assyrijs litteris ornatus, cuius iurisdictio interiores vsque ad Indos penetrat, Romam ad Apostolorum limina & pontificem salutaturus, cum aliquot socijs longissimo itinere peruenit, vt ab eo confirmatus pallium de corpore sancti Petri susciperet. Pontifici oblatus ei perpetuam obedientiam promisit, & per interpretem S. R. E. fidem professus est, cuius Syngrapha in Concilij Tridentini sessione XXII. lecta eiusmodi fuit: Confessus sum puro corde, & fide non ficta coram Reuerendissimis DD. Michaele tituli S. Sabinæ Alexandrino, & M. Antonio tituli S. Marcelli Amulio S. R. E. presbyteris Cardinalibus in hanc formam, Ego Abdysu filius Ioannis de domo Marcia, ex ciuitate Gezira in Trigidi flumine, olim Monachus sancti Antonij monasterij SS. Rochæ, & Ioannis fratrum electus, primas, siue patriarcha ciuitatis Muzale in Assyria Orientali, Iuro quod ita corde credo, & ore confiteor S. R. E. fidem approbatis omnibus & singulis illis, quæ ipsa approbat, & damnatis similiter omnibus, quæ ipsa damnat, amplecto & promitto, & omnes fratres meos Metropolitas siue episcoposac diœcesanos, quouis modo meæ iuridictioni subiectos, ita tenendum & credẽdum esse docebo, & modis omnibus pro quibus potero persuadere conabor. Ita me Deus adiuuet, & hac sancte Dei euangelia. In quorum fidem hanc meam fidei professionem, & attestationem manu mea scripsi, & cætera. Actum Romæ die VII. Martij, anno ∞DLXII. De multis & difficillimis quæstionibus interrogatus scitè respondit. Cunctos veteris nouique testamenti libros, antiquos Græcos, Latinosque patres, quibus nos Catholici vtimur Chaldaica, Assyriaca, & Arabica lingua versos, & alios nobis ignotos, quos memoriter tenebat, se legisse dixit. Cunctos fere S. R. E. ritus, & sacramenta apud suos seruari docebat. Vt Concilij Tridentini decreta ad se mitterentur rogauit. Fidem Christi ab Apostolis Thoma, Taddæo ipsorumque discipulo Marco, maiores suos accepisse, & hodie retinere professus est. Redeuntem in patriam pontifex, auctore M. Antonio Amulio Cardinale, qui eum Romæ agentem fouit, amplis muneribus liberaliter donauit. Eum aliquando per interpretem alloquutus, virum eruditum, & grauem animaduerti. Eius iam ad suos reuersi litteras Romam allatas vidi. Cum verò Pontifex ab ipso summi sacerdotij initio, labanti Christi ecclesiæ confirmandæ assiduè intentus esset, generale Concilium præcipuè appetere semper præ se tulit, quod superiores pontifices non admodum cupere visi sunt, vel saltem negligentius quam par esset habuere.

Solénibus igitur Iubileo, ieiunijs, & supplicationibus à Vaticano Basilica ad Mineruæ habitis, quibus Pontifex cum Cardinalibus, & Florentiæ duce pedes incessit, publicatis literis, generale Christianorum Concilium Tridenti prosequendum esse, & proximo Paschate anni ∞ D L X I. iterum inchoandum indixit. Illud vero ante omnia memoratu dignum, quod ipse id ab alijs postulari, quemadmodum mos est, non expectauit, sed vltro omnes qui Christiani nominis censentur principes & reges per legatos, & litteras ad rem adiuuandam incitauit, hortatus est, & quo ad eius fieri potuit, ad Concilium generale instaurandum, celebrandumque compulit, vt eo saltem remedio, quod in calamitosissimis temporibus ecclesia semper maximum esse duxit, omnibus iam prouincijs deprauatæ religionis vitio laborantibus pessimeque affectis, aliqua medicina adhiberetur. Verum enim verò orta controuersia, continuatio ne fieret Concilij Tridentini, an noua indictio, Pontifex salubre temperamentum, quo animos omnium componeret, inuenit, dum in promulgationis diplomate ea verborum formula vsus est, qua & vtrique parti fieret satis, & Tridentino Concilio sua salua maneret auctoritas. Cuius indicti Concilij diploma, cum catholici principes Ferdinandus Cæsar, Philippus Hispaniarum, Carolus Galliarum, & Sebastianus Lusitaniæ Reges, item alij Orthodoxi principes ratum habuissent, omnibus suarum prouinciarum episcopis, & ijs, quorum præsentia requirebatur, vt eò proficiscerentur iussere. Angliæ regina Helisabet Lutherana labe polluta, Hieronymum Martinengum abbatem ad se à pontifice Concilij caussa Legatum missum, audire quum recusasset, è Belgio in insulam traijcere prohibuit. Germani principes, qui noua & falsa dogmata sequuntur, Zachariam Delphinum Pharensem, & Ioannem Franciscum Comendonum Zacynthium episcopos, oratores pontificios honorificè quidem suscepere, verùm quum nihil sibi esse cum pontifice Romano negocij & de ea re ad Cæsarē se relaturos dixissent, eos re infecta dimiserunt. Horum Delphinus superiore Germania, ad cuius principes pontificius orator erat, peragrata, apud Cæsarem Legatus apostolicæ sedis permanere iussus est. Commendonus verò Germania inferiore, Saxonia, Rhenanis oris, Belgis, Hlotharingis, deinde Germaniæ superiore, & Baioaria percursis, cunctisque illarum regionum episcopis ad Concilium inuitatis, in Italiam, Tridentum, deinde à pontifice vocatus ad Vrbem reuersus est: postea ad Polonos nuncius est ablegatus, Tridentum interim more à maioribus accepto, Pontifex apostolicæ sedis Legatos Herculem Gonzagam Mantuanum, Hieronymum Scripandum Neapolitanum, fratrum Augustinianorum olim magistrum, & Stanislaum Hosium Polonum tunc ad Cæsarem Legatum S. R. E. Cardinales viros amplissimos confestim ire iussit, quibus haud ita multò pòst Iacobum Simonitam Mediolanensem, & Marcum Sciticum Altæmpsium germanum Sororis filium Cardinales ab se creatos, legatos adiunxit. Nam inter sex & quadraginta, quos quattuor lectionibus vel in gratiam principum, vel ob insignem doctrinam, & religionem, vel de sede apostolica bene meritos, vel sanguine coniunctos, aut veteri familiaritate, acceptos creauit Cardinales, sacrarum literarum scientia, morum grauitate, & vitæ sanctitate Seripandus, & Hosius inprimis fulxere Præter hos viri clarissimi fuere Granuelanus, Amulius, Nangerius, Sirletus, & alij complures. Ad Concilium ex Italia, & Hispania frequentes patres conuenere: ex Germanis, Polonis, Vngaris, & Boemis Catholicis pauci, caussantes ne ipsis absentibus episcopatus sibi commissi inhiantium hæreticorum armis lacerarentur. Non multi ex Callis, quod opulétissimum & Christianissimum vsque ad nostra tempora, & apostolicæ sedi obsequentissimum regnum feralibus, & inusitatis Orthodoxorum & hæreticorum, qui nouo nomine Hugonoti vocantur, dissidijs completum esset. Hi ab Henrici regis infausto obitu puerorum Regum Francisci I I. & Caroli I X. adolescentia & orbitate abusi, Luisio Borbonio principe Condonensi, & Caspare Coligneo (quem Amiralium vocant) præcipuis auctoribus, & ducibus, quum in omnibus Gallijs tum præcipue in Narbonensi rerum nouandarum & mutandæ veteris religionis auidissimi, tumultuarijs equitum peditumque ingentibus copijs collectis, catholicos rapinis, cædibus & incendijs vexare ac sæuissimè persequi non cessabant, Lugdunum totius Galliæ emporium, Aurelia, Rhotomagus, Apamiæ Biturigium, Blesium, Pictaui, Matisconum, Valentia, Mons Pesulanus, Nemausus, Bitenæ, & multæ præterea ciuitates ab ipsis captæ, ijs calamitatibus inuolutæ sunt. Quorum furori & amentiæ à Regis nutricijs, & consiliarijs seuerissimis edictis primùm, mox armis obuiam itum est. Post multas clades Blasius Molucius præfectus Aquitaniæ sex millia Hugonotorum Duce Durasio pugnantium cæcidit. Pontifex quoque tuendæ Auenionis & finitimæ regionis caussa, vbi maxime hæreticorum perfidia grassabatur, aliquot militum cohortes conscripsit, Fabricio Sorbellonio consobrino ei Prouinciæ præfecto. Qui Lucæ Antonij Thomasonij Interamnatis strenui & multæ experientiæ copiarum ducis forti fideliq;ue opera vsus, Auenionem in fide Hugonotis Prouincia submotis continuit, Aurantium ipsorum oppidum haud longe ab Auenione situm vi captum deleuit, præsentique periculo & calamitate Prouinciam liberauit. Lucæ Antonij industriam Honoratus comes Sumaripæ Tendæ princeps regij exercitus in Prouincia dux intelligens, quum acriter

acriter ab Hugonotis præmeretur, eum Auenione in tuto posita, cum cohorte sua in regis auxilium euocauit. Cuius præcipue virtute Sistaricum vrbem munitissimam, quo se Auenione pulsi hæretici, & alij ex omni Narbonensi tanquam in Asylum contulerant, obsedit, sex millia ipsorum obsessis auxilio venientium, deleuit, vrbem vi expugnauit & diripuit. In eo victoriæ cursu Zatum ab Hugonotis obsessam ijs infugam actis periculo liberauit. Lucas virtutis ergo ab Imperatore Gallo insigni aureo torque donatur. Galliam vero dissidio religionis à domesticis hostibus vexatam pecunijs Pontifex adiuuit. Legatum eo misit Hippolytum Estensem Cardinalem Ferrariensem, qui turbatæ religionis rebus remedium aliquod afferret. Rebus ad arma excitatis multę hominum strages editæ, horribilia supplicia ab Hugonotis catholicis, & præsertim viris religiosis illata. Per idem tempus Concilij Tridentini initio Pontifex Iobileum denuo indixit, solenia ieiunia celebrauit, Supplicationes à Sancti Petri ad sacram Popularem ædem haberi voluit. Concilio porro Tridentino, sub Pio IIII. initio anni ∞ DLXII. principiũ datũ. Quod dum magnis incrementis producitur, pontifex Romanæ Curiæ disciplinam perturbatam, & solutos aulicorum mores omni ope, & contentione corrigendos, & restituendos curauit. multa quæ deprauata erant, salutaribus sanctionibus correxit. Quæis præcipua. Ante omnia publicis sanctionibus patrum omnium subscriptione firmatis, conclauis, & comitiorum Romani pontificis rationem ad vetera decreta moderatus est, legemque saluberrimam ijs remedijs, quibus temporum malitia opus esse monstrauit refertam sanxit. Decreuit, vt si in Concilij celebratione Romana sedes vacaret, noui pontificis electio penes Cardinales tantum esset. Illud edito diplomate sanxit, vt nemo Romanus pontifex sibi successorem deligere posset. Cancellariæ, eiusdem correctoris, contradictarum Cameræ apostolicæ, eiusdem auditoris, ac tribunalis, camerarij, pœnitentiariæ, iudicum XII. virorum rotæ, signaturę, gratiæ & iustitiæ, Gubernatoris, Senatoris, Conseruatorum, procuratoris fiscalis, notariorum, scribarum, & alia Vrbis officia, magistratus tribunaliique seuerissimis edictis emendauit. Magistratibus cunctis edixit, ne quid contra eiusmodi ab se edita decreta cõsecerent. Caussarum ciuilium Notariatus Cameræ apostolicæ applicauit, eorum mercedes limitauit. Caussas fiscales, & rerum capitalium quæstiones, & multa ad ius ciuile, in quo exercitatus admodum fuit, pertinentia, hominum malitia deprauata correxit. Carcerum & custodum salaria limitauit, extorsiones cohercuit. Homicidas homines, sicarios, facinorosos & cęteros huiusmodi, qui à magistratibus absoluti nõ fuissent, Pij II. Xisti IIII. Innocẽtij VIII. Iulij II. Clementis VII. legibus repetitis, Vrbe, & omni ecclesiastica ditione exegit, illorum absolutiones, multis difficultatibus interiectis, difficiliores fecit. Sclopetos, qui duorum palmorum mensuram non excederent prohibuit. Asyla omnia, quæ tam in cardinalium, & oratorum principum ædibus, quam alibi in Vrbe erant sustulit, & contra eos, qui publicis lictoribus sese opponerent, & iuridicorũ edicta contemnerent, grauia decreta promulgauit: Iis quam fidem publicam ob eas res obtinuissent priuilegium aboleuit: Pœnarum absolutiones, quæ reis, & damnatis hominibus imponerentur in omni ecclesiastico imperio, à ciuitatibus, & priuatis magistratibus, ad fiscum pontificium perpetuo transtulit, quum in dãnatorum gratiam minus ab eisdem exigi cognouisset, re vera vt ea quoque ratione pecuniam compararet. Eos porrò, qui decoxissent, & beneficio Capitulorum ODOARDVS & PERVENIT, vt soluerent à creditoribus adigi non possent, pileum viride ferre graui sub pœna à Paulo IIII. antea sancita, voluit. Sacerdotiorum & præsertim Cardinalatus ambitum prohibuit. Illicitas pecuniarum translationes, quæ cambia sicca vocantur vetuit. Clericis Vrbem incolentibus testamenti condendi potestatem, & alia priuilegia confirmauit, & auxit. Eos qui libellos famosos ederent corripuit. Egentes, & deliros homines molesta, & fallaci mendicitati sublata, certis locis distributos nutriri præcepit, præfecto ad pium opus Antonio Lomellino protonotario. cæterum ab eo consilio rei difficultate destitit. Idem de quæstuarijs qui sancti Antonij, sancti spiritus, Fabricæ Vaticanæ, & eiusmodi similium nomine, speciei indulgentiarum, ab imperito vulgo pecunias emulgebant, iussit. Indulgentijs quæ passim, & sine discrimine concedebantur, modum posuit. Eas omnes, & quæstus reuocauit, quæ à quæstuarijs, à nobilissimis ecclesijs ad varia delubra extensa fuissent, potestatem instituendi ecclesias, sacella, societates, phetrias certis quibusdam hospitalibus domibus eripuit. Lateritia mortuorum monumenta, quę passim ecclesiarum ornatum fœdabant, tolli iussit. Seuera Pauli IIII. in Iudæos edicta moderatus est. Vrbis annonam procurauit, præfectis aliquot viris industrijs creatis. Phillippo Hispaniarum regi ex reditibus omnium Hispaniæ sacerdotiorum septingenta millia aureorum concessit, quibus septuaginta triremes contra Turcas parari, instrui, contineri possent, septem millibus aureorũ in singulas distributis. Interim Concilio Tridentino finis impositis est, quod à Pio IIII. Tridenti restitutum, biennio ferè continuatum fuerat. Sessiones nouem veteribus sexdecim additæ. Quarum prima, quæ decimaseptima à Concilio primùm sub Paulo III. inchoato erat XV. Kal. Febr. anni salutis ∞ DLXII. celebrata, vt consilium prosequeretur sancitum, decimaoctaua decretum de librorum delectu, & cunctis ad synodum fide publica

inuitandis decimanona & vigesima, nihil memoratu dignum actum, vigesima prima, communionis sub vtraque specie, & paruulorum doctrina & canones promulgati. De reformatione ecclesiastica tum primum actum vigesima secunda, sacrosancti missæ sacrificij quæstio explicata. Interea Mantuano, & Seripando legatis initio anni ∞ D L X I I I. vita functis, à sede apostolica in eorum locum noui legati Cardinales Moronus, & Nauagerius missi. Altæmsius verò reuocatus, vigesima tertia sessione ordinis sacri, vigesima quarta, Matrimonij sacramenta explicata, Reformatio Ecclesiastica continuata vigesima quinta, nouissima sessione, I I I. & Prid. Non. Decemb. anni ∞ D L X I I I. graui pontificis morbo, quo de eius vita dubitatum est, audito, accelerata, patres de igne purgatorio, de inuocatione, veneratione, & reliquijs sanctorum, de sacris imaginibus, de indulgentijs, de delectu ciborum, de ieiunijs, de diebus festis, de Cathechismo edendo, breuiario, & missali reformandis, de Concilij Tridentini saluberrimis sanctionibus seruandis, non minus pia, quàm prudentissima decreta promulgarunt: reliqua verò, quæ superant reformationis capita sanxerunt. Quibus confectis summo omnium patrum consensu decretum est, vt cunctorum quę in Concilio acta essent, confirmatio ab apostolica sede peteretur. Cardinalis verò Moronus primus legatus Concilio præsidens finem Consilio ijs verbis fecit: Post gratias Deo actas, Reuerendissimi patres ite in pace. Ab vniuerso cœtu Amen responsum, atque ita Concilio Tridentino finis feliciter datus est anno X X V I I. postea quam primùm à Paulo I I I. Mantuæ indictum fuerat: à prima verò sessione Tridenti celebrata decimo octaua. Durauit omnino annos quinque, biennium sub Paulo I I I. annum sub Iulio I I I. biennium iterum sub Pio I I I I. Vniuersis porrò Concilij decretis subscripserunt patres, quibus ea potestas erat, C C L V. Hi fuere legati Cardinales I I I I. Moronus, Varmiensis, Simoneta, Nauagerius: Cardinales non legati duo. Hlotharingus Archiepiscopus Remensis, & Madrucius electus Tridētinus: Patriarchæ tres, Hierosolymorum, Aquileiensis, Venetus. Archiepiscopi X X V. Episcopi C L X V I I I. Abbates V I I. Procuratores absentiū cum legitimo mandato X X X I X. Magistri generales ordinum V I I. Interfuere tantæ synodo, præter eos qui subscripserunt, oratores Cæsaris Ferdinandi, Regum Francorum, Hispaniæ, Lusitaniæ, Venetornm, Heluetiorum, Ducum Bauariæ, & Florentiæ, Iuris Cæsarei, pontificijque doctores Concilio necessarij tres, Auditor rotæ aduocatus consistorialis, promotor, Theologi clerici non claustrales X X. ex quinque mendicantium ordinibus circiter L X X. à suis magistris, varijs principibus, & episcopis vel missi, vel euocati. Ex ordine Prædicatorum X X. Minorum obseruantium X. totidem conuentualium. Eremitarum X V Carmelitarum. Seruorum aliquot. Ministri Concilij præter Commissarium & Secretarium qui episcopatu fungebantur fuere, Scribe duo, Cursores duo, Cærimoniarum magister, Medicus, Depositarius, Forerius, Diaconus & subdiaconus cum cantoribus X I I. Grandem huic Concilij celebrationi pecuniarum summam absumpsit, pontifex Pius, quippe cui menstrua ad vitæ sustentationem salaria Legatis, cunctis inopia pressis episcopis & sacerdotibus, omnibusque ministris liberalissimè tribuerit. Id muneris antiquitus imperatorum erat. Dum Tridenti Concilium celebratur, Cardinalis Hlotharingus Romam veniens multa de concilij exitu, quem pontifex expensarum magnitudine oppressus. mirum in modum exoptare videbatur, cum eo tractauit. Qui per eos dies grauissimis, febris, cathani, podagræ, cruciatibus, & alui profluuio laborans, animi corporisque viribus ita destitutus aliquaudo fuit, vt mors eius à multis secutura crederetur. Cuius rei nuntio legati permoti (Moroni præcipue id opus fuit) ne interregno pontificio Concilium apertum esset, iustissimis de causis synodi finem maturarunt, & incredibili dexteritate, quum plerique patres. Hispani præcipue resisterent, rem confecerunt. Pontifex valido corporis robore subleuatus, ecclesiæ sacramentis de more susceptis, triduo pòst conualuit. Qui Concilij exitu audito, quanquam adhuc viribus debilis, patres in cubiculum euocauit, quibus aduersæ valetudinis suæ, & Concilij finis rationem reddidit, Deo gratias agens omnes ad sacrosanctas ecclesiæ sanctiones seruandas, & ne quid præter eas ab se peterent, hortatus est. Celebresque pro adeo fœlici exitu supplicationes indixit. Oblata vero sibi Concilj decreta, Morono, Saraceno, Cicadæ, Alexandrino, Cardinalibus inspicienda, examinanda, ad seque referenda tradidit. Quo facto legati, Moronus, & Simoneta, qui Romam tum redierant, Concilij nomine, quibus id publice demandatum fuerat, omnium in eo actorum confirmationē petierūt. Quorū rogatu Pius papa V I I. Ka. Februarij anno ∞ D L X I I I I. in consistorio secreto cuncta Concilij acta, tam ea, quæ sacra dogmata, quàm quæ reformationem ecclesiasticam respicerent, comprobauit, amplissimum more maiorum confirmationis diploma plumbo obsignatum publicauit. Tridentino igitur Consilio absoluto, ex eius decretis mores denuo emendare, sacerdotia ad veteris formam instituti reuocare Pontifex curauit, pluraque edita promulgauit ad Consilij obseruationem necessaria. Primùm tempus præscripsit, quo eiusdem decretis seruandis homines tenerentur. Octo patres Cardinales delegit, qui ea seruare facerent: hi fuere Moronus, Saracenus, Cicada, Alexandrinus, Aracceli, Simoneta, Boromeus, Vitellius. Modum, quo Doctores ad episcopatum postea promo-

promouendi crearentur præscripsit. Hanc fidei formulam, quam episcopi designati profiterentur, instituit.

Ego N. firma fide credo, & profiteor, omnia & singula, quæ continentur in symbolo fidei, quo sancta Romana ecclesia vtitur: videlicet, Credo in vnum Deum patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, visibilium omnium, & inuisibilium. Et in vnum dominum Iesum Christum filium Dei vnigenitum: & ex patre natum ante omnia secula. Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: genitum non factum, cōsubstantialem patri, per quem omnia facta sunt: qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cœlis: & incarnatus est de spiritu sancto ex Maria virgine, & homo factus est: crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus, & sepultus est: & resurrexit tertia die secundum scripturas: & ascendit in cœlum, sedet ad dexteram patris: Et iterum venturus est cum gloria iudicare viuos & mortuos, cuius regni non erit finis. Et in spiritum sanctum dominum, & viuificantem, qui ex patre filioque procedit, qui cum patre & filio simul adoratur, & conglorificatur, qui locutus est per prophetas: Et vnam sanctam catholicam & apostolicam ecclesiam. Confiteor vnum baptisma in remissionem peccatorum, & expecto resurrectionem mortuorum, & vitam venturi seculi, Amen.

Apostolicas, & eccesiasticas traditiones, reliquasque eiusdem ecclesiæ obseruationes, & constitutiones firmissimè admitto, & amplector. Item sacram scripturam iuxta eum sensum, quem tenuit & tenet sancta mater ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu & interpretatione sacrarum scripturarum admitto, nec eam vnquam nisi iuxta vnanimem consensum patrum accipiam & interpretabor.

Profiteor quoque septem esse verè & propriè sacramenta nouæ legis à Iesu Christo domino nostro instituta, atque ad salutem humani generis (licet non omnia) singulis necessaria, scilicet, Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Extremam vnctionem, Ordinem & Matrimonium, illaque gratiam conferre: & ex his Baptismum, Confirmationem, & Ordinē sine sacrilegio reiterari non posse. Receptos quoque & approbatos ecclesiæ catholicæ ritus, in supradictorum omnium sacramentorum solennia administratione, recipio, & admitto. Omnia, & singula, quæ de peccato orginali, & de iustificatione in sacrosancta Tridentina synodo definita, & declarata fuerunt, amplector, & recipio. Profiteor pariter in Missa offerri Deo, verum, proprium & propitiatorium sacrificium pro viuis & defunctis, atque in sanctissimo Eucharistiæ sacramento esse verè, realiter, & substantialiter corpus & sanguinem vnà cum anima & diuinitate Domini nostri Iesu Christi, fierique conuersionē totius substantię panis in corpus, & totius substantiæ vini in sanguinem, quam conuersionem catholica ecclesia Transsubstantionem appellat. Fateor etiam sub altera tantum specie totum atque integrum Christum verūque sacramentum sumi. Constanter teneo, purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragijs iuuari. Similiter & sanctos vnà cum Christo regnantes, venerandos atque inuocandos esse, eosque orationes Deo pro nobis offerre, atque eorum reliquias esse venerandas Firmissime assero, imagines Christi ac deiparæ semper Virginis, nec nō aliorum sanctorum habendas & retinendas esse, atque eis debitum honorem & venerationem impartiendam. Indulgentiarum etiam potestatem à Christo in ecclesia relictam fuisse, illarumque vsum Christiano populo maximè salutarē esse affirmo. Sanctam, catholicā, apostolicā Romanam ecclesiam omnium ecclesiarū matrem & magistram agnosco, Romanoque Pontifici beati Petri apostolorū principis successori, ac Iesu Christi vicario veram obedientiam spondeo ac iuro. Cætera item omnia à sacris canonibus, & Oecumenicis Concilijs ac precipue à sacrosancta Tridentina synodo tradita, definita, & declarata indubitanter recipio atque profiteor, simulque contraria omnia, atque hæreses quascunque ab ecclesia damnatas, & reiectas, & anathematizatas ego pariter, damno reijcio, & anathematizo. Hanc veram catholicam fidem, extra quam nemo saluus esse potest, quam in præsenti sponte profiteor, & veraciter teneo, eandem integram & inuiolatam vsque ad extremum vitæ spiritum constantissimè (Deo adiuuante) retineri & confiteri, atque à meis subditis vel illis quorum cura ad me in munere meo spectabit, teneri, doceri, & prædicari, quantum in me erit, curaturum. Ego idem N. spondeo, voueo ac iuro, sic me Deus adiuuet, & hæc sancta Dei euangelia. Episcoporum residentiam grauissimis sub pœnis sanxit: paulò temperatius de Parochis edixit, qui minora sacerdotia possiderent, quæ non nisi viris dignis, præmisso accurato examine, conferri voluit. Clericos qui sacerdotia obtineret, togatos, & honesto clericali habitu indutos incedere iussit: grauesque pœnas cunctis non residentibus sacerdotibus inflixit, contra eos legem edidit, qui eadem sacerdotia in confidentiā (vt dicitur) vel darent, vel susciperent. Matrimonia clandestina, & duella Consilio abolita priuatim grauissimo edicto prohibuit. Græcos in Calabria prælatos episcoporum Latinorum potestati subiecit. Ordinis Hierosolymitani priuilegia renouauit. Militiam sancti Lazari Hierosolymitanam temporum iniuria labefactatam reuocauit, priuilegijs auxit. Nouum sancti Stephani militium ordinem Cosmo Florentiæ Duce auctore, instituit. Quum Philippus Hispaniarum Rex, & Carolus princeps ipsius filius ca-

lius canonizationem B. Didaci expeterent, ipse, qui rem examinarent, constituit Cardinales, Moronum, Sarracenum, Alexandrinum, Vitellium. Ædificandi nobili & generoso studio incensus, Vrbem purgare, augere, & pulcherrimis ædibus vijsque ornare constituit. Multa vetera & publica ædificia, tam in Palatio, & hortis Vaticanis, quàm in reliqua Vrbe, vel vetustate collabentia. vel imperfecta, vel quæ omnino esse desierant, reparare & perficere aggressus est. Leonianam Vrbem (quam Burgum vocant) crassissimo muro laxauit, Arcem sancti Angeli nouis muris, & propugnaculis cinxit, Palatio, & villa Vaticana, aulis, cameris, triclinijs, cænaculis, testitudine, & porticibus vel restitutis, vel nouis factis, laquearibus aureis, & varijs egregiorum artificum picturis exornatis. Hortos verò Pontificios, ædicula, porticu, atrio, lymph eo, cubiculis, & turri ædificatis, corriuato fonte, nobilissimis signis, emblematibus, & opere tessellato condecoratos, pulcherrimos reddidit. Inter Salariam & Nomentanam portam, & viam Pias publicæ commoditati, ac dignitati in Quirinalis dorso aperuit & muniuit. Portam & viam Flaminias melius, & latius refecit. Viam Aureliam penitus obstructam & ignotam pristino vsui restituere curauit. Viam Campanam porta Cœlimontana, in editiorem locum translata reficere cœpit. Aquam Saloniam, quam Antiqui Virginem appellarunt, ante annos mille ademptam, purgato fonte, & renouatis formis Vrbi restituere voluit. Ostia bello Neapolitano, Anconem vero, Centumcellas (quæ nunc ciuitas vetus dicitur) vetustate deiectas, mœnibus, portubus, arcibus sepit ac muniuit. Rauennam Vrbem ciuium numero, & virtute instructam firmis propugnaculis tutam reddidit. Palatium Pontificum Capitolinum à Paulo IIII. deformatum refecit. Prætorium Capitolinum Triumuirorum Vrbis conseruatorum à fundamentis mirabili opere inchoauit. Turrim Palatij sancti Marci renouauit. Scholas, quibus sapientiæ professores Bononiæ docent, magnificentissimè refecit, Romæ verò inchoauit. Papiæ collegium instituit. Villam Iuliam miræ amœnitatis, ædificiorumque elegantia conspicuam cameræ apostolicæ assignatam, Pontificum secessui excipiendisque Cardinalibus, vel Oratoribus, & Principibus Romam venientibus, perpetuo vsui esse voluit, quam etiam instaurare, & perficere aggressus est. Lauacrum ad Velabrum, & Turres Campanarias basilicæ Lateranensis refecit, eiusdem laquearia aureis emblematibus exornata extruxit. Thermas Deocletianas vetustate corruptas S. Mariæ Virgini Dei matri dedicatas, magnificentissimo templo in sacram ædem, & Chartusianorum Cœnobium menstrua quingentorũ aureorum solutione conuertit. Templum sancti Petri Vaticanum toto terrarum orbe celebre, additis menstruis salarijs perficiendum curauit. Titulos, & Diaconias Cardinalium, & reliquas Vrbis sacras ædes, vetustati collabentes, vel deformes, præfectis tanto negotio Iacobo Sabello Cardinale, eius in Vrbe Vicario, Marco Antonio Maffeo Archiepiscopo Teatino, & Ascanio Cæsarino episcopo reparari iussit. Cardinanales sancti Angeli, Politianum, Sabellum, Amulium, & Camerarium prouisioni ad cohercendas Tiberis inundationes præfecit. Officinam libris sanctorum patrum accuraté, & integrè imprimendis instituit, accito Paulo Manutio Aldi filio, viro tum in ea facultate, tum vario litterarum genere claro, qui ei muneri præesset. Quibus rebus peragendis, & magno ære alieno, quo sedes apostolica obstricta erat tollendo, cum ingens pecuniæ vis requireretur, quum alia non pauca, tum verò Montes aliquot perpetuos, & equites Pios instituit, varijsque tributis, vectigalibus, & pecuniarum indictionibus Vrbem, & ditionem omnem ecclesiasticam onerauit. Montes enim Pium perpetuum, & S. Spiritus non vacabilem condidit, illum quidem quadringentorum decem millium aureorum, vnde septeni annui cum dimidio pro centenis aureis capiuntur, hunc vero cẽtum aureorum millium, ex aliquot reditibus monasterij sanctæ Sabbæ, quod Cardinali Montano ereptũ magnæ Hospitali domui S. Spiritus adiunxit, ex quibus octoni annui perpetuo pro cẽtenis aureis habẽtur. Equites quoque Pios DXXXV. multis, & amplissimis priuilegijs ornatos, duabus lectionibus induxit, quibus, & Monti Pio macelli super additum vectigal carnis quadrantarium, quod perpetuum esse voluit, in omni ditione ecclesiastica, præter Vrbem, & Bononiam assignauit. Cui ob equites Pios Camertiũ redditus fisco, applicatos Ripæ, Ripettæ, Vrbanarum mercium, & directi Triremium vectigalium partem adiunxit, pro ducentis sexaginta septem millibus, & quingẽtis aureis ab eisdem equitibus apostolicæ sedis subsidio persolutis, quorum annuus reditus est XXVI. millium CDLXV. coronatum. Ad hæc alterum carni quadrantem, frumento molendo, & vino perigrino, quod Tiberi ad vrbem vehitur vectigalia grauiora imposuit, vel auxit, populo Romano reclamante, & nulla ratione consentiente, quorum tamẽ reditus Vrbis Leonianæ munitioni assignauit. Proxenetas vẽdendi vini interpres XL. Ripæ constituit, quos venales esse voluit, quum antea titulo gratioso id munus concederetur. Venire singuli quingentis aureis. Ad hæc Bononiæ, in Æmilia, Piceno, Etruria, & Latio extra ordinaria tributa cunctis populis per legatos Romam propterea missos repugnantibus imperauit, vbique clamantibus sibi superiorum temporum iniuria expilatis non esse vnde soluerent, & hæc non apostolicæ sedis subsidio indici, sed insanis substructionum fabricis absumi. Pontifex enim congregandis pecunijs intentus, à nullius vexatione, modò

quæstio-

quæstionem legitimam, nactus esset, temperari videbatur. Hinc varij in vrbe rumores orti, & libelli contumeliarum referti, in pontificis ministros per vrbem noctu affixi, suspiciones auctæ, aliquot noti homines in carcerem coniecti, quæstiones seriò habitæ, odium pontifici conflatum. Qui per id tempus publicis muneribus vacans, præteritas debitorum tabulas Cameræ reuisoriæ titulo repetijt, Abbatias quasdam, quæ commendari solebant monachorum congregationibus non sine aliqua compositione adiunxit. Aliquot oppidorum publicas pecunias sibi addixit: Episcopatum Mantuanum ad gentis Gonzagæ ius patronatus X X V. millium aureorum sponsione transtulit: Ascanium Corneum strennuum copiarum ducem in Hadriani molem coniectum non longè post mulctatum dimisit. Ferunt eo pontificæ certorum ecclesiæ Romanæ redditus X X C. millia aureorum annuorum, incertorum verò L X X V. millia venisse. Quorum tamē redditum maiorem partem ipse pontificatus sui tempore acquisierat. Per id tempus pontifex graui dolore perculitur obitu Federici Borromei fratris filij. Vxor Virginia ad patrem Vrbinatium Ducem remissa. Ferdinandus Imperator mala affectus valetudine ne successor incertò esset, filium egregiarū virtutum decore præfulgentem Maximilianum iam Boemis Regem impositum, Cæsarem designandum curauit. Indictis V I I. virorum imperij electorum more maiorum Francfordiæ Comitijs Maximilianus ipse ad V I I I. Kal. Decemb. anni ∞ D L X I I. omnium suffragijs Cæsar renuntiatus, Oratorem ad pontificem de more ire iussit Georgium Comitem Elphestanum. Quum verò de solenni iuramento præstando, ipsiusque forma controuersia orta esset, ei rei cū Imperatoris legato tractandæ. Cardinales Carpensem, Tridentinum, Augustanum, sancti Clementis, & vitellium Pontifex præfecit: qui rem tandem post multam dissensionem composuerūt, ita vt legato publico consistorio admisso vtrique parti factum fuerit satis. Exitu anni intestino Gallorum bello ob religionem iam adulto, tandem erupit. Concurrere infestæ Catholicorum, & Hugonotorum acies in campis Druidum in Heduis: Regia factio imperatoribus Carolo Guisio, & Hannonæ Metmorantio equitum magistro, rebelles Hugonotas profligauit: nec incruenta victoria, captus perduellium dux præcipuus Ludouicus princeps Condonensis. Amiratus salutem fuga quæsiuit. Ex Orthodoxis prima impressione equitum magister in hostium potestatem venit S. Andreæ Marescallus, vir fortissimus egregiè dimicans cæcidit. Pontifex ea victoria faustis vocibus Guisium prosecutus, solennes, lætasque supplicationes habuit: sed nec duci Guisiæ diu victoria frui licuit: Sclopeti enim ictu in Aureliæ obsidione per Admirati (vt creditum est) insidias vir præstantissimus magno Catholicorum, maiore regni damno concidit. Cuius morte infausta catholicis pax est secuta, ijs conditionibus, vt Rex rebellibus parceret, ipsi verò quæ Regi eripuerant oppida, & Vrbes restituerent, atque quisque in qua maximè religione vellet, viueret. Vtque ijs locis. quibus ab se ante occupatis discessissent, nouæ superstitionis ministris populos docere fas esset: in alijs verò certa loca designarentur. Angli qui, à rebellibus Hugonotis ex Insula euocati, aliquot de Gallis oppida ceperant, bello ciuili absoluto omni continentis ora pulsi. Ad dedecorosæ, sed necessariæ pacis nuncium pontifex commotus, Odetum Castilioneum Romanæ Ecclesiæ Cardinalem, Hugonotarum præcipuum sacerdotio Beluacensi, & Cardinalatu, item episcopos circiter X. eadem labe in Gallijs maculatos, sacerdotijs exuit, Sanctæ inquisitionis Tribunali nouē Cardinales proposuit, ea lege, vt quæ maior pars sanxisset rata essent. hi fuere, muneris princeps, Alexandrinus, Sarracenus, Cicada, Reumanus, Aracæli, Simoneta, Borromeus, Vitellius, Alciatus. Quorum potestatem auxit, & à superioribus pontificibus indulta firmauit. Cum Heluetijs rectè sentientibus fœdus percussit. Solennes pro conseruato Orano supplicationes habuit. Hanc rem memoratu dignam breui aperiam. Cognouerat Algerij in Africa Rex classem regis Hispaniarum graue naufragium in portu Hispanici littoris Herradura, anno salutis ∞ D L X I I. passam, reliquas eius triremes per terræ Italiæ stationes procul ab Africæ littoribus distributas esse. Ea re tempus opportunum venisse ratus, anno qui secutus est, Oranum munitissimum Africæ regionis ad mare oppidum ipsi infestum occupare tum constituit, quum ei nullum aliunde auxilium afferri posse sibi persuadebat, vt eo præsidio quo Hispaniæ littora à piratarum myopuronibus defendi possunt, in potestatem suam redacto liberius vagaretur, Hispaniarumque littoribus facilius insultaret. Ipse præterea nullam in terra Africa nauium stationem commodam se possidere, Oranum verò, & portum capacissimum, & vicinam regionem fertilissimam habere considerans, ita vt in eo Punica classis tuto stare & augeri, Turcica verò commodè propter commeatus copiam hyemare posset, prouinciam terra, marique aggressus est. Arcem igitur Masarquiuir Oranensis portus præsidio impositam primum oppugnare decernit, illud sibi certo persuadens, hac expugnata, nullo labore Oranum postea in potestate sua futurum esse. Ea recognita Philippus Hispaniarū rex catholicus per tabellarios mari actuarijs nauiculis, terra magnis itineribus, & mutatis ad celeritatem iumentis Perafannum de Ribera Alcalæ ducem, eius in regno Neapolitano vicarium de imminenti periculo monuit, eique præcepit, vt quantamcunque ad regni custodiam classem haberet, illicò in Hispaniam mitteret, & cum ea classæ, verò

quæ in Hispania parata fuerat coniuncta, obsessorum auxilio quamprimum nauigaret. Etsi vero nulla prætermissa dilligentia, miraque fuerit tabellariorum celeritas, ea omnia tamen rebus pœnè perditis, parum profuissent, nisi Dei optimi maximi beneficio, id aliquanto antea incerto quasi rumore, Prorex Neapolitanus præsentisset. Qui adnimaduerso maximo Christianorum discrimine, si præsidium tam opportunum à barbaris occuparetur, statim nullum regis Catholici mandatum expectans, quinque & viginti triremium, quæ Neapoli hyematuræ erant classem, commeatu & tormentis bellicis instructam, milite Hispano ex stationibus regni citissimé deducto, Ductore Io. Andrea Auria, maritimi belli peritissimo duce, in hostes nihil tale suspicantes, aliquot diebus antea immiserat, quam regij tabellarij cum mandatis Neapolim aduenissent, incredibilis illa Proregis celeritas omnibus mirè commendata, Orano oppido Hispanis pernecessario, quod ad eam rerum desperationem perductum iam erat, vt vix per quatriduum aduersus Barbarorum impetum sustentari posse putaretur, certam salutem attulit. Auria enim Hispana classe Neapolitanæ adiuncta, primo aduentu, nullo negocio rege in fugam acto, tormentis bellicis, cæteris rebus, quæ bello vsui erant, nauibusque aliquot ab Afris turpiter amissis, obsidionem Orani soluit. In hac prouincia Prorex simul Hispanias affecit maximo beneficio, & à rege omnium præstantissimo summam laudem est consecutus. Per eos dies Pontifex legationem Auenionis Borbonio Cardinali concessit à Farnesio dimissam, cuius vice prouinciam patrimonium, eidem perpetuò regendam tradidit. Haud longe pòst controuersia de honoratiori in consessibus publicis loco, inter Oratores Gallum & Hispanum diu ante Francisci Vargæ opera excitata, pontifex post longas tergiuersationes summum Gallo locum assignauit. Cum de concordiæ forma multum consuluisset, nec vllam reperisset. Hispanus enim superiorem consessum Gallo negabat, Gallus Hispanum æqualem recusabat. In Tridentino quoque Consilio, quia pontificis iussu vtrisque oratoribus in sacris thuris suffimenta simul oblata erant, magna discordia orta fuerat. Ob eam rem Ludouicus Requesens magnus Castellæ commendator, Hispanus orator irritatus, post publicam contestationem Regis sui nomine pontifici factam, quam pontifex suscepit, & iudicium pollicitus est, Roma abijt. Eodem anno **V I I. Kal. Augusti, Ferdinandus pientissimæ memoriæ. Orthodoxus** Imperator Viennæ Austriæ rebus humanis eximitur imperij anno octauo. Cui Maximilianus Cesar filiorum natu grandior prudentia, liberalitate, animi magnitudini, clementia, & doctrina præstantissimus in Imperio, Boemiæ regno, & Austriæ principatu successit. Tirolis Comitatus Ferdinando, prouinciæ Stiria, Carniola, Carinthia, Carolo, more Germanico, cessere. Pontifex sororis filium Cardinalem Altæmsium ad eos consolandi gratia legatum misit. Mortuo Guidone Ascanio Sfortia Cardinale Camerario id munus (quod quia officium est venale proponi licito potest) Vitellius L X X. millibus aureorum persolutis suscepit. Anno qui secutus est sancti Angeli Cardinale Pœnitentiario maiore vita functo, sororis filium Borromeum Cardinalem successorem dedit. Deliri aliquot, qui in Pontificem conspirauerát, coniuratione detecta, iudici impunitate data, à carnifice necátur. Anni ∞ D L X V. initio, annuo die coronationis Pontifex Annibalem Comitem Altæmsium sororis filium militię ecclesiasticæ magistrũ creauit. Qui vxorẽ patruelis sui Cardinalis Borromei sororem in matrimonium duxit. In earum nuptiarũ lætitia in Theatro Vaticano Carneualibus festis hastiludia facta. Quibus nobilissimi quique Romanæ iuuentutis iuuenes concurrerunt. Ei celebritati Pontifex, Cardinales, & Populus Romanus interfuere. Eodem anno Solimanus Turcarum Rex militibus Rhodijs infensus, numerosissima classe eorum Insulam Melitam obsidione cinxit. Eam rem præsentiés Garzias Toletanus, classis regiæ præfectus C C C C. fortissimis militibus Insulam muniuit. Turcæ arce sancti Elmi capta, Vrbem ad extremam pœnè desperationem redegerunt. Ei obsidioni magno vsui fuere D C. milites Hispani, duce Robles, viro strenuo & forti, per media hostium agmina intempestæ noctis silentio Vrbem ingressi. Hinc factum, vt Turcæ sexto demũ mense ea Insula X X X. millibus hominum amissis turpiter eiecti sunt, egregia præsertim Ioannis Valetæ magistri, & militum virtute, qui pertinaci animo acerrimam obsidionem pertulere, classisque Hispanæ necessario præsidio. Quam cum I X. millibus hominum Aluaro Sandeo, Ascanio Corneo, & Vincentio Vitellio ducibus, Garzias Toletanus eiusdem præfectus adduxit. Ad C C L. equites & præcipui quique eo bello desiderati. Ea re solennes supplicationes Pontifex multa lætitiæ signa dedit, militiæ Rhodiæ magistro per litteras gratulatus est. Qui haud ita longè pòst vehementi catharri, febre accedenti, morbo ex victus intemperantia hausto, laborans. Cardinalium aliquot rogatu centum aureorum millia sororis filio Hannibali comiti Altæmpsio (si tamen se mori contigisset) donauit, cuncta verò ecclesiæ sacramenta Christiano ritu pientissimè à sororis filio Carolo Cardinale Borromeo (id nemini, quod sciam Romanorum pontificum adhuc contigisse legimus) suscepit Paleotus & Syrletus Cardinales lectulo astantes, extremas preces, quas animæ commendationem dicimus, religiosissimè recitarunt. Ipse attente, integris adhuc sensibus, cuncta audiuit, eis nouissimi pro se suscepti laboris gratias egit. **Dictu mirum, decimo antè mense, cum Syrletum sacræ purpuræ honore do-**

nore donaret, Hinc (inquit) in ſenatum allegimus, vt quemadmodum Paulo IIII. morienti officioſe adfuit ita etiam ſuis precibus noſtram ex hac vita migrationem apud Deum adiuuet. Id præſagium fuiſſe, euentu comprobatum eſt. Ad extremum nullo de more patrum cœtu congregato, octauo ægritudinis die, hora noctis ſecunda, quæ diem Dominicum V. Idus Decemb. anno ∞ D L X V. ſequuta eſt, hæc verba proferés: Nunc dimittis ſeruum tuum Domine, ſecundum verbum tuum in pace, &c. rebus humanis eximitur, ætatis anno L X V I. menſe V I I I. die I X. Pontificatus verò V. menſe X I. die X V. Corpus baſilicæ Vaticanæ illatum, Latertio ad tempus extructo ſolio conditum eſt. Vacauit ſedes Romana dies X X I X. Eo pontifice Italiæ pax, Vrbi & prouincijs eccleſiaſticis à bello quies, rerum quæ victui humano neceſſariæ ſunt copia, publica incommoda vel pauca vel nulla fuere. Statura fuit iuſta, Fronte lata, oculis cæruleis, aſpectu obliquo, naſo eminenti & rubido, barba mediocri, habitudine corporis pinguiore, proſpera valetudine, manibus pedibusque articulari morbo debilitatis: ſed non in facie aut in inceſſu dignitas, in riſum magis quam tanti magiſtatus gradus expoſceret aliquando pronus. Morum ei diuerſa tempora. Egregius vita famaque fuit, quoad priuatus, vel in magiſtratibus prioribus ſub pontificibus vixit. Pontifex creatus dum Tridentinum Conſilium viguit, multa optimi, prçclarique pontificis documenta dedit. Concilio abſoluto ſuo ingenio libere vtens in multa, quæ nō ita ab omnibus probabantur, prorupit. Inerat ei docilitas maxima ad omnes tum pacis tum belli artes: litterarum ſcientia, ac negociorum magna experientia, mira animi patientia, atque in laboribus perſeuerantia, eloquentia non mediocri memoria ſingularis, qui veterum iureconſultorū, poetarum, & hiſtoricorum accurate de improuiſo integras paginas memoriter recitaret. Ingenio fuit viuaciſsmus, ac mente firmiſsimus, ſagax & aſtutus ſed ſimplex, & hebetior haberi volebat: in iocis dulcis, in conuiuijs, & domeſticorum priuata familiaritate comis, verbis, & ſcommatibus acutus, cibi vinique auidus, ſed in prandio profuſus, in cena parcus, in voluptates pronus. Erat palam iracundus, occultè inuidus ad audiendum impatiens, & difficilis, in reſponſis aliquando acerbus, dominandi cupidus, vafer, cuiuſlibet rei quæ ignorari ſua intererat ſimulator, ac diſsimulator, timidus, audax tamen ad occultandam audaciæ ſpeciei formidinem, parum gratus eſt habitus. Patres, & eos præſertim, quorum opera pontificatum, & alios honores obtinuerat, neglexit. Pecuniæ cupidus, ac ad aurum excipiendum etiam cum alieno detrimento attentus, ad ſeruandum verò parum cautus. Nam quæ excepit, cuncta pœnè liberaliſsimè abſumpſit. Ferunt autem eo pontifice H S bis millies hauſtum. Amicitias non ex re, ſed ex commodo æſtimabat. In propinquorum amore varius, nam ſororum filijs nimis indulſit: fratrem verò Auguſtum Marchionem Meleniani, cui ex priuatis odijs infenſus erat, nunquam dilexit, ita vt eximias eius virtutes non mediocres defectus obſeruare viderentur. Cuius pontificatum perpetua pace & abundantia inſignem, nullis publicis cladibus afflictum fœlicem quis eſſe inficiabitur? qui præter hæc hominem tot animi, corporiſque ornamentis præditum attenderit, qui publicis fabricis, quibus infinitos pœnè pauperes aluit, hoſpitalitati, litterarum, & amicorum principum ſubſidio, tot Vrbis Romæ in rebus ſacris profaniſque reformationibus, multis demum alijs præclaris rebus ab ſe geſtis. Concilij generalis perfectionem tanto ſtudio adornatam adiunxit: contra miſerum fuiſſe, ſi auiditatem, iracundiam, in republica adminiſtranda impatientiam æſtimabimus: ita vt difficile admodum ſit, perfectum illum principem inuenire qui illuſtri, virtutum temperamento vitæ ſuæ curſum inſtituens eum vſque ad extremum integrum inlæſumque perducat.

PIVS V. PAPA.

PAuci admodum ex omni Romanorum Pontificum memoria, humilioribus initijs vel breuiore tempore, vel ſi deprauata ſpectes hominum iudicia alieniore via, ad ſummos honores peruenerunt, quàm Pius V. Pontifex maximus: quippe qui ſodalis Dominicanus priuatus, ac pedes in Vrbem primum veniens, intra quintum decimum annum Magiſtratum ſacræ inquiſitionis, epiſcopatum, Cardinalatum, & pontificatum ſingulari quidem integritate & innocentia ſed pari ſeueritate, & vbi religionis, ac iuſtitiæ cauſſa ageretur, nullam gratiæ potentiæ cuiuſquā rationē habens, eſt conſequutus. Ex antiqua, ſed tenui iam, & ad paucos vel redacta, Ghiſleriorū familia, quæ Bononiæ tamē ſenatoria eſſet, natus eſt Boſchi in oppido agri Alexandrini in Inſubribus ſtatielis. Anno ſalutis ∞ D V. X V I. Kal. Februarij, feſto Diui Antonij die, quod illi etiam luſtrali eius die nomen impoſitum eſt. Pater ei Paulus, mater Dominica Augeria, ac duæ tantum ſorores fuere. Iſabella, & Gardina. Annum agens quintum decimum, Vogeriæ in prædicatorum familiam adſcitus, Michaelis nomen aſſumpſit, Vicleuani profeſſus, ibidem primum, tum Genuæ, ac Bononiæ philoſophicis, & theologicis ſtudijs aliquandiu operam dedit, & ijs maximè, quorum audientibus ſalutares confeſsiones, eſt neceſſaria cognitio, caſus conſcientiæ vocant. Finarij. Vicleuani etiam, Caſali, ac Rauennæ philoſophiam ex fratrum conſuetudine lectoris nomine eſt interpretatus.

Prior Albæ Soncini, ac Vicleuani fuit, in Parmensibus verò sui ordinis comitijs definitor,
Boschi in patria, & aliquot prætereà in locis sacras habuit conciones. Alfonsi Dauali Vuastij
marchionis, eiusque filiorum confessiones audiuit. Inquisitioni in hæreticam prauitatem in
ciuitate Nouocomensi à conuentu sui ordinis Cesenæ habito præpositus, magnam ex eo
munere laudem est adeptus. Tum Bergomum missus, vt in Victorem Superantium Bergo-
matum episcopum de religione quæstionem haberet, re non sine vitę periculo præclarè ad-
ministrata, Romam venit, anno post Christum natum ∞ D L I. vbi paulò pòst à Ioanne
Petro Carafa Neapolitano Cardinale cognitus, qui tum erat consilij, ac iudicij sacræ Inqui-
tionis princeps, cuique iam antea absentis hominis virtus, & in eo in genere industria pro-
babatur, in F. Theophili Tropiensis mortui locum, commissarius Inquisitionis, de collega-
rum sententia deligitur. Quem postea idem Cardinalis Neapolitanus Paulus IIII. ponti-
fex maximus renunciatus, primùm Nepesinorum ac Sutrinorum episcopum fecit, deinde
presbyterum Cardinalem tituli Sanctæ Sabinæ, summumque inquisitorem creauit. Pio
dehinc IIII. pontifice, ornatus est episcopatu Montis Regalis, ac priore mutato titulo al-
tero auctus Sanctæ Mariæ ad Mineruam. Eum post Pii IIII. mortem, nono ac vigesimo
interegni die, in perpetua illa sua animi æquitate ac moderatione conquiescentem, nihil-
que tale cogitantem, prętere omnium expectatoinem, de repente diuinitùs conflato patrum
consensu, cum priuatim singuli reiecturi viderentur, communiter vniuersi, VII. Idus Ia-
nuarij anno ∞ D L X V I. pontificem maximum declarauerunt. Cuius suffragationis prin-
cipes extitere Farnesius, & Borromeus Cardinales, cùm tamen illi vltro se offerens Cardi-
nalis Altempsius sententiam ac studium suum ad pontificatum eidem antea liberalissime
pollicitus esset. Concessit id Borromei Columnæ etiam Cardinalis precibus, vt Pij V. no-
men acciperet. Festo Diui Antonij, ac natali suo die annum iniens sexagesimum secundum
ante Vaticanam basilicam ab Vrbinate Cardinale, more maiorum; sacra tyara coronatus
est. Initio pontificatus omni cogitatione, curaque statim incubuit, ad purgandam & pro-
pagandam religionem, ac restituendam vitæ, morumque disciplinam. Ipso etiam pontifi-
cię creationis die Franciscum Commendonum Cardinalem ex Polonica legatione redeun-
tem, conuentui principum Germanorum, à Maximiliano II. Imperatore Augustæ Vin-
delicorum indicto, apostolicæ sedis nomine legatum, qui ei honos etiam à proximo pon-
tifice decretus fuerat, iussit interesse. Non ita multò pòst. Gardinę sororis nepotem Micha-
elem, & ipsum socium Dominicanum, sui Cardinalatus insignibus ornauit, iuuenem in-
nocentia, modestia, ac religione magni auunculi itineribus euntem. Carafios proximo
Pontifice eiectos, benignissimè reuocauit. Nulla à sacris, aut publicis muneribus intermis-
sio, vna ei voluptas est, cura omnis & cogitatio, de vtilitate ac salute communi. Quibus
assiduis, & laboribus, & actionibus in illa præsertim sanctitate, summam apud omnes admi-
rationem, & auctoritatem obtinet. Sed mihi non sumpsi, vt hoc quidem tempore, quæ is in
pontificatu vsque ad hanc dié instituerit aut egerit, subtiliter persequi velim, plus enim illa
operæ ac laboris desiderant, & nos ab eo maiora indies expectamus. Tantum igitur quod
res est dicam in præsentia. Dedit Pius V. pontifex maximus adhuc, id religionis, iustitiæ,
patientiæ, liberalitatis, grati animi specimen, vt, si ei tam longa dabitur vita, quàm
longam & exadmirabili quadam ipsius victus temperantia sperare debe-
mus, & tempus Reipublicæ postulat, neque ad bene administran-
dam Dei ecclesiam consequentibus deinceps pon-
tificibus exempla, neque eloquentibus
viris ad laudem ingenij ab eo facta
defutura videantur.

FINIS VITARVM
PONTIFICVM.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS F. EREMITÆ AVGVSTINIANI PONTIFICVM ROMANORVM CHRONICON.

Anni Christi	Numer° Pontificũ		Anni.	Mẽses.	Dies.
44	1	SANCTVS SIMON PETRVS Cephas Ioannis filius Bethſaidenſis Carpharnaitani agri, Galilæus D. N. Ieſu Chriſti diſcipulus, atque ab eo princeps Apoſtolorum conſtitutus, primus Romanam eccleſiam fundauit, erexitque, ac in ea epiſcopus primus Ti. Claudio Cęſare Auguſto Germanico, & Imp. Nerone Claudio Cæſare Auguſto Germanico, ſedit annos	24	5	12
		A die xv. Kal. Februarij Ti. Claudio Druſi F. Cæſare Auguſto Germanico iij. & L. Vitellio P. F. iterum conſulibus, qui annus erat poſt Chriſti natale 44. Quo primùm Vrbem ingreſſus eſt, vſque ad diem iij. Kal. Iulij. L. Fonteio L. F. Capitone C. Iulio C. F. Ruſo Conſulibus: is annus poſt Chriſtum natum erat 68. Quo Imp. Nerone Claudio Cæſare Auguſto Romæ capite deorſum verſo crucifixus eſt, atque in Vaticano ſecundum viam Triumphalem ſepultus.			
57		Beatus Perus apoſtolus Vrbis Romæ epiſcopus, quum vnus paſcendæ plebi non ſufficeret, duos Chorepiſcopus ſiue coadiutores ordinauit, Linum, & Cletum, quibus ſacramenta Chriſtianis exhibentibus, ipſe orationi, & prædicationi populum erudiens, vacaret.			
68		Sanctus epiſcopus Petrus, paulò antè obitum ſuum, quum martyrij ſui tempus appropinquare cognouiſſet, B. Clemẽtem S. R. E. veterem presbyterum epiſcopum Romanum deſignatum in ſucceſſorem ſuum, per manum impoſitionem delegit, eique cathedram epiſcopalem, & Romanam catholicam eccleſiam, poſt ſe ab eo regendam commendans: Ego (inquit) eandem tibi poteſtatem ligandi atque ſoluendi trado, quam mihi dominus meus Ieſus Chriſtus reliquit, in qua ſpretis, ac contemptis rebus omnibus, tum corporis, tum fortunæ, oratione prædicatione, ſaluti hominũ (vt bonum paſtorẽ decet) couſule.			
		His itaque diſpoſitis, quũ ordinationes aliquot Romæ menſe Decembri feciſſet, quibus epiſcopos vi. presbyteros x. & diaconos vij. creauit, non longè pòſt cum doctore gentium ſancto Paulo apoſtolo martyrio coronatus, migrauit ad cœlum anno poſt paſſionem Domini xxxiiij. menſe iij. die iiij.			
57	2	Sanctus Linus Herculani filius, Volaterranus Thuſcus, Petri apoſtoli diſcipulus, & ab eo viuente cum ſancto Cleto Chorepiſcopus, ſiue coadiutor Romanæ Eccleſię ordinatus, ſedit Romæ, abſente vt plurimum Petro annos	11	3	12
		Creatus Imp. Nerone Claudio Cæſare Auguſto Germanico, Q. Voluſio, L. F. Saturnio, P. Cornelio P. F. Scipione Coſs. anno Chriſti nati 57. pridie Idus Iunij, & ſedit vſque ad annum ſalutis 68. & ix. Kal. Octobris diem, quo Imp. Nerone Cæſare Auguſto L. Fonteio, L. F. Capitone, & C. Iulio, C. F. Ruſo conſulibus, quum eſſet etiam S. Clementis primi pòſt S. Petrum apoſtolum epiſcopi Romani Chorepiſcopus, ſiue coadiutor, altero menſe, & die xxvi. à beati Petri morte capite cæſus eſt, & iuxta eiuſdem apoſtoli corpus, propè Caij, & Neronis circum in Vaticano ſepultus, ordinationibus duabus, B. Petri apoſtoli mandato celebratis, quibus epiſcopos xv. presbyteros xviij. & diaconos .... crearat.			
68	3	Sanctus Clemens Fauſtini filius Romanus de regione ij. Cęlimontium ex S. R. E. presbytero, primus poſt ſancti Petri			

Anni Chriſti	Numerus Pontificũ		Anni	Mẽſes.	Dies.
		apoſtoli mortem Romanus epiſcopus paulo ante ipſius obitum ab eodem deſignatus, Imp. Nerone Claudio Cæſare Auguſto Germanico, Ser. Sulpitio, C. F. Galba Imp. Cæſare Auguſto, Imp. M. Saluio Othone Cæſare Auguſto, A. Vitellio L. F. Germanico Imperatore Auguſto, & Imp. Cæſare T. Flauio Veſpaſiano Auguſto Romæ ſedit annos	9	4	26
		A die iij. Kal. Iulij anni eiuſdem 68. vſque ad annum Chriſti 77. diemque ix. Kal. Decembris, quo Imp. Cæſare Veſpaſiano Auguſto vij. & Tito Cæſare Auguſti filio V. Coſ. quum in Ponto, vbi in exilium actus fuerat, in mare merſus fuiſſet, ibidem ſepultus iacuit, vſque ad Nicolai papæ tempora, quibus Romam tranſlatus in baſilica ſuo nomini dicata conditus eſt. Ordinationes porrò duas menſe Decembri fecerat, quibus epiſcopos xv. presbyteros X. & diacaonos ij. creauit.			
77	4	Sanctus Cletus Æmiliani filius Romanus, de regione V. Eſquilina, quartus in ordine epiſcoporum Romanorum addito Lino, ſecundus verò poſt Petrum apoſtolum papa. Imp. Cæſare T. Flauio. T. F. Veſpaſiano Auguſto, Imp. Tito Cæſare Veſpaſiano Auguſto, & Imp. Cæſare Flauio Domitiano Auguſto Germanico, ſedit annos	6	5	3
		Qui cum Chorepiſcopus, ſiue coadiutor Clementis, quemadmodum etiam antè & Petri fuerat, remanſiſſet, Clemente relegato Romanam eccleſiam rexit, atque poſt eius obitum, vt antiquior in religione Chriſtiana diſcipulus, & de ea præ cęteris bene meritus, epiſcopus Romanus confirmatus fuit, audita Clementis morte, omnium presbyterorum, & reliquorum cleri ordinum, plebiſque ſuffragijs, quum antea ſub SS. Petro & Clemente Chorepiſcopus ſiue coadiutor fuiſſet annos 20. menſ. 5. dies 12.			
		Sedit igitur à die obitus ſancti Clementis, id eſt ix. Kalendas Decembris vſque ad annum Chriſti 84. quo vi. Kal. Maij Imp. Cæſare Flauio Domitiano, Aug. Germanico ix. & T. Virginio Ruffo ij. Conſulibus, quum ordinationem vnam xxv. presbyterorum feciſſet, occiſus eſt, & in Vaticano iuxta Sanctum Petrum, prope Apollinis templum ſepultus. Sedit autem omnino Romæ, tam in Chorepiſcopatu, quàm in pontificatu annos 26. menſes 10. dies 15. Quo mortuo paſtore tunc primùm vacauit Romana ſedes per dies	o	o	7
84	5	Sanctus Anacletus Antiochi filius Athenienſis Græcus, S. R. E. presbyter à beato Petro apoſtolo ordinatus, quintus Pontifex Romanus Imp. Cæſare Flauio Domitiano Aug. Germanico Romæ, ſedit annos	12	2	10
		Creatus iiij. Nonas Maij, occiſus iij. Idus Iulij anno Chriſti 96. Imperatore Cæſare Domitiano Aug. Germanico xvij. & T. Flauio Clemente cõſulibus, & iuxta ſanctum Petrum in Vaticano ſepultus, quum ordinationes duas epiſcoporum vi. presbyterorum V. & diaconorum iij. menſe Decembri feciſſet. Quo mortuo paſtore Romana ſed. vac. dies	o	o	13
96	6	Sanctus Euariſtus Iudæ filius Bethleemites Syrus Græcus Imp. Cæſare E. Flauio Domitiano Auguſto Germanico, Imperatore M. Cocceio Nerua Cæſare Auguſto, & Imp. Cęſare Nerua Traiano optimo Auguſto Germanico Dacico, ſedit annos	13	3	o
		Creatus vi. Kal. Auguſti. Et quum ordinationes tres menſe Decembri feciſſet, quibus Epiſcopos V. presbyteros vi. & dianos duos creauit, vij. Kal. Nouembris anno Chriſti 109. occiſus eſt, & iuxta S. Petri corpus in Vaticano ſepultus. Ap. Annio Trebonio Gallo, & M. Atilio Metilio Bradua Coſ. Eo mortuo vacauit ſedes dies	o	o	19
109	7	Sanctus Alexander Alexandri filius Romanus de vico caput Tauri Imp. Cæſare Nerua Traiano optimo Auguſto Germanico Dacico Parthico, ſedit annos			

Creatus

Anni Christi	Numerus Pontificum		Anni	Meſes	Dies
		Creatus xvij. Cal. Decembris. Et quum ordinationes tres menſe Decembri feciſſet, quibus epiſcopos quinque, presbyteros ſex, & diaconos duos legit, V. Nonas Maij anno ſalutis 117. cum Euentio, & Theodulo diaconis occiſus eſt, & via Nomentana ſeptimo ab Vrbe lapide ſepultus. L. Æmilio Æliano, & L. Antiſtio Vetere conſulibus. Quo mortuo vacauit ſedes dies	0	0	25
117	8	Sanctus Xyſtus Paſtoris filius Romanus de regione vij. Via lata, ex presbytero S. R. E. Imp. Cæſare Nerua Traiano Auguſto, & Imp. Cæſare Traiano Hadriano Auguſto, ſedit annos	9	10	9
		Creatus iiij. Kalendas Iunij. Et quum ordinationes tres menſe Decembri Epiſcoporum iiij. presbyterorum xi. & diaconorum iij. feciſſet, viij. Idus Aprilis anno ſalutis 127. occiſus eſt, & in Vaticano ſepultus, M. Lollio Pedio Vero, & Q. Iunio Lepido Bibulo Coſ. Vacauit ſedes Romana dies	0	0	2
127	9	Sanctus Theleſphorus Anachoretæ filius Græcus presbyter S. R. E. Imp. Cæſare Traiano Hadriano Auguſto, ſedit annos	10	8	28
		Creatus V. Idus Aprilis. Ordinationibuſque iiij. epiſcoporum xiij. presbyterorum xij. & diaconorum viij. menſe Decembri factis, Nonis Ianuarij anno Chriſti 138. occiſus eſt, ac in Vaticano iuxta ſanctum Petrum ſepultus, L. Aelio Hadriani Auguſti filio Vero Cæſare ij. & P. Cœlio P. F. Balbino Vibullio Pio Coſ. Vacauit ſedes dies	0	0	7
138	10	Sanctus Hygeinus Philoſophi filius Athenienſis Græcus, presbyter S. R. E. Imp. Cæſare Traiano Hadriano Aug. & Imp. Cæſare T. Ælio Hadriano Antonino Aug. Pio ſedit annos	4	0	0
		Creatus Idibus Ianuarij. Qui quum ordinationes tres menſe Decembri feciſſet, quibus epiſcopos ſex, presbyteros xv. & diaconos V. ordinauit, iij. Idus Ianuarij anno Chriſti 142. mortuus eſt, & in Vaticano ſepultus M. Peducæo Syloga Priſcino. & T. Hœnio Seuero Coſ. Vac. ſed. dies	0	0	3
142	11	Sanctus Pius Rufini filius Aquileienſis presbyter S. R. E. Imp. Cæſare T. Aelio Hadriano Antonino Auguſt. Pio, ſedit annos	11	5	27
		Creatus xiix. Kal. Februarij. Et quum ordinationes quinque menſe Decembri epiſcoporum xij. presbyterorum xiix. & diaconorum xi. feciſſet, V. Idus Iulij anno Domini 153. mortuus eſt, & in Vaticano ſepultus, Sex. Acilio Manio F. Glabrione, & C. Valerio C. F. Omullo Veriano Coſ. Vacauit ſedes dies	0	0	13
153	12	Sanctus Anicetus Ioannis filius de vico Humiſia Syrus, S. R. E. presbyter, Imp. Cæſare T. Aelio Hadriano Antonino Auguſto Pio, Imp. Cæſare M. Aurelio Antonino Aug. & Imp. Cæſare L. Ælio Aurelio Vero Antonino Aug. ſedit annos	9	8	24
		Creatus viij. Kalendas Auguſti. Ordinationes quinque epiſcoporum ix. presbyterorum xvij. & diaconorum iiij. menſe Decembri fecit, Martyrio coronatus xv. Kal. Maij, anno ſalutis 163. & via Appia in cœmiterio, quod poſtea Calliſti appellatum eſt, tertio ab Vrbe lapide ſepultus, Q. Iunio Ruſtico ij. & ... Vettio Aquilino Coſ. Vacauit ſedes dies	0	0	17
163	13	Sanctus Concordius Soter Concordij filius Fundanus Imp. Cæſare M. Aurelio Antonino Auguſto, & Imp. Cæſare L. Aelio Aurelio Vero Antonino Auguſto ſedit annos	7	11	18
		Creatus iij. Nonas Maij. Et quum ordinationes vi. menſe Decembri feciſſet, quibus epiſcopos xi. presbyteros xviij. & diaconos ix. creauit, x. Kal. Maij anno 171. mortuus eſt, ac via Appia ad Catacũbas in cœmiterio, quod poſtea Calliſti nomen tulit, ſepelitur, M. Aurelio Seuero Cethego, & L. Iunio Claro Coſ. Vacauit ſedes dies	0	0	21

Anni Christi	Numerus Pontificũ		Anni	Mẽſes.	Dies.
171	14	Sanctus Habundius Eleutherus Habundij filius Nicopolitanus Græcus S. R. E. diaconus, Imperatore Cæſare M. Aurelio Antonino Aug. & L. Ælio Aurelio Commodo Auguſto, ſedit annos	15	0	3
		Creatus pridie Idus Maij. Ordinationes tres menſe Decembri habuit, epiſcoporum X V. presbyterorum X I I. & diaconorum V I I I. Mortuus eſt vij. Kal. Iunij anno Chriſti 186. & in Vaticano ſepultus : : : Triario Materno, & M. Atilio Metilio Bradua conſulibus. Quo mortuo ſedes Romana vacauit dies.	0	0	5
168	15	Sáctus Victor Felicis filius Afer Imp. Cæſare M. Aurelio Cõmodo Antonino Pio Felice Aug. Imp. Cæſare P. Heluio Pertinace Auguſto, Imp. Cæſare M. Didio Iuliano Auguſto, & Imp. Cæſare L. Septimio Seuero Pio Pertinace Auguſto, ſedit in cathedra ſancti Petri Romæ annos	12	1	28
		Creatus Kalendis Iunijs. Qui quum ordinationes duas menſe Decembri feciſſet, quibus epiſcopos xij. presbyteros iiij. diaconosque vij. legit, v. Kalendas Auguſti, anno Chriſti 168. obijt, & in Vaticano ſepelitur, Ap. Claudio Laterano, & M. Mario, M. F. Rufino conſulibus. Quo mortuo paſtore ſancta Romana ſedes vacauit dies.	0	0	12
198	16	Sanctus Habundius Zephyrinus Habundij filius Romanus, Imp. Cæſare L. Septimio Seuero Pio Pertinace Auguſto, Imp. cęſare M. Aurelio Antonino Caracallo pio Felice Aug. & Imp. Cæſare M. Operio Seuero Macrino Felice Auguſto, ſedit annos	20	0	17
		Creatus iiij. Idus Auguſti. Ordinationes iiij. menſe Decembri fecit, quibus epiſcopos xiij. presbyteros xiij. & diaconos vij. creauit. Obijt vij. Kalendas Septembris, anno Domini 218. & in cœmiterio ſuo iuxta Catacumbas, via Appia ſepultus eſt Bruttio præſente, & Extricato conſulibus. Vacauit ſedes dies	0	0	6
218	17	Sanctus Domitius Calliſtus Domitij filius Romanns de vico Caſtrorum Rauennatium, Imp. Cæſare M. Opelio Macrino Felice Auguſto Imp. Cæſare M. Aurelio Antonino pio Felice Aug. Elagabalo, & Imp. Cæſ. M. Aurelio Seuero Alexandro pio Felice Auguſto, ſedit annos	5	1	13
		Creatus iiij. Nonas Septembris. Et quum ordinationes V. menſe Decembri epiſcoporum viij. presbyterorum xvi. & diaconorum iiij. feciſſet pridie Idus Octobris anno Chriſti 223. occiſus eſt, ac in cœmiterio Calepodij, via Aurelia, tertio ab Vrbe lapide ſepultus, Imp. Cæſarę M. Aurelio Antonino Elagabalo P. F. Auguſto iiij. & M. Aurelio Seuero Alexandro nobiliſsimo Cæſare conſulibus. Vacauit ſedes dies	0	0	6
223	18	Sanctus Vrbanus Pontiani filius Romanus Imp. Cæſare M. Aurelio Seuero Alexandro Pio Felice Auguſto, ſedit anno s	7	7	5
		Creatus xvij. Kal. Nouemb. Ordinationes V. de menſe Decembri fecit epiſcoporum viij. presbyterorum ix. & diaconorum V. Martyrio coronatus. viij. Kal Iunij anno Chriſti 231. ſepultus eſt via Appia, in cœmiterio Prætextati, Agricola & Clementino Coſs. Vacauit ſedes dies.	0	0	23
231	19	Sanctus Calpurnius Pontianus Calpurnij filius Romanus Imperatore Cæſare M. Aurelio Seuero Alexandro P. F. Auguſto, ſedit annos	5	5	2
		Creatus xiiij. Kal. Iulij. Qui quum ordinationes duas menſe Decembri feciſſet, quibus epiſcopos ſex, presbyteros ſex, diaconos quinque creauit, anno 236. in exilium actus eſt in Inſulam Sardiniam, vbi xiij. Kal. Decembris obijt. Cadauer Romá relatum, in cœmiterio Calliſti via Appia ſepultum eſt. L. Catilio Seuero & L. Ragonio Vrinatio Tuſconio Quinctiano Coſs. Vacauit ſedes diem	0	0	1
236	20	Sanctus Anterus Romuli filius Græcus Imp. Cæſare C. Iulio Maximino Germanico, Pio Felice Auguſto ſedit menſem	0	1	14

Creatus

Anni Christi	Numerus Pontificii		Anni	Meses.	Dies.
		Creatus in Sardinia, die post mortem Pontiani, xi. Kal. Decembris, & quum Romæ mense Decembri episcopum tantum vnum creasset iij. Nonas Ianuarij, anno 237. occisus est, ac via Appia in cœmiterio Callisti sepultus, Imp. Cæsare C. Iulio Maximino P. F. Aug. Germanico, C. Iulio Africano viro clarissimo Coss. Vacuit sedes Romana dies	0	0	6
237	21	Sanctus Fabius Fabianus Fabij filius Romanus Imp. Cæsaribus Maximino Augusto, D. Cælio Balbino, M. Clodio Pupieno Maximo M. Antonio Gordiano, M. Iulio Philippo, C. Mesio Quincto Traiano Decio, Pijs Felicibus Aug. sedit annos	14	0	11
		Creatus iiiij. Idus Ianuarij. Ordinationibusque V. mense Decembri episcoporum xi. presbyterorum xxij. & diaconorum viij. factis xiij. Kal. Februarij anno Christi 251. occisus est, & in cœmiterio Callisti Via Appia sepultus, Imp. Cęsare Cn. Mesio Quincto Traiano Decio P. F. Aug. ij. & : : : Annio Grato viro clarissimo Coss. Vacauit sedes propter temporum difficultatem menses	0	5	21
351	22	Sanctus Cornelius Castini filius Romanus ex presbytero S. R. E. Imperatoribus Cæsaribus Cn. Mesio Traiano Decio, C. Vibio Treboniano Gallo, & C. Vibio Volusiano Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	2	2	5
		Creatus iiij. Idus Iulij. Et quum ordinationes duas mense Decembri fecisset, episcoporum vij. presbyterorum iiij. & diaconorum iiij. die xviij. Kalendas Octobris capite cæsus est, ac iuxta cœmiterium Callisti via Appia, in prædiolo Lucinæ, prope harenarium, in Cripta sepultus anno Christi 235. Impp. Cęss. C. Vibio Treboniano Gallo ij. & C. Vibio Volusiano Pijs Felicibus Augg. Conss. Vac. sed. mens.	0	2	5
252	1	*Nouatianus Romanus S. R. E. presbyter in schismate contra S. Cornelium papam auctore Nouato presbytero Carthaginiensis ecclesiæ creatus, sedit annos plus minus*	6		
		Occisus Romæ tempore Xisti II. papæ, in persecutione Valeriani Imperatoris.			
252		*Schisma primùm in Romana ecclesia, inter S. Cornelium papam, & Nouatum Antipapam.*			
253	23	Sanctus Lucius Porphirij filius Romanus, Impp. Cæsaribus, Gallo. Treboniano, C. Iulio Æmiliano, Valeriano, & Gallieno, pijs Felicibus Augustis, sedit annum	1	3	13
		Creatus xij. Kalend. Decembris. Ordinationes duas mense Decembri fecit, quibus episcopos vij. presbyteros iiij. & diaconos totidem ordinauit. Martyrio coronatus iiij. Nonas Martij, anno Christi 255. & in cœmiterio Callisti, via Appia sepultus. Impp. Cæss. Valeriano ij. & Gallieno Augg. Conss. Vacauit sedes mensem	0	1	5
255	24	Sanctus Iulius Stephanus Iulij filius Romanus, S. R. E. archidiaconus à Cornelio papa factus, Impp. Cæss. P. Licinio Valeriano, & P. Licinio Gallieno, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	2	3	25
		Creatus V. Idus Aprilis Ordinationes duas mense Decembri fecit episcoporum iiij. presbyterornm vi. & diaconorum V. Capite cæsus iiij. Nonas Augusti & in cœmiterio Callisti, via Appia sepultus, anno Christi 257. M. Valerio Maximo ij. & Manio Acilio Glabrione viris clarissimis Coss. Vacauit sedes mensem	0	1	12
257	25	Sanctus Xystus ij. Iunior. Philosophi filius Atheniensis Græcus, Impp. Cæss. Valeriano, & Gallieno Augustis. Sedit annum	1	10	23
		Creatus xvij. Kal. Octobris. Et quum ordinationes duas mense Decembri fecisset episcoporum ij. presbyterorum iiij. & diaconorum vij. capite cæsus est. viij. Idus Augusti, atque in cœmiterio Callisti sepultus, anno Domini 259. M. Aurelio			

Anni Christi	Numerus Pontificũ		Anni	Menses	Dies
		Memmio Fisco,& : : : : Pomponio Basso viris clarissimis Coss. Vacauit eo occiso sedes Romana menses	0	11	15
		Quo tempore presbyteri S. R. E. præfuerunt, immanissima persecutione comitia pontificalia Romæ prohibente.			
260	26	Sanctus Dionysius Monachus Impp. Cæsaribus Valeriano, Gallieno, & M. Aurelio Claudio, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	10	5	5
		Creatus xi. Kal. Augusti Fuluio Aemiliano,& Pōponio Basso ij. viris clarissimis Consſ. Ordinationes duas mense Decembri fecit episcoporum vij. presbyterorum xij. & diaconorum vi. Obijt vij. Kal. Ianuarij,& in cœmiterio Callisti sepultus, anno Christi 270. Imp. Cæſ. M. Aurelio Clandio P. F. Aug. ij. & : : : Ouinio Paterno viro clarissimo Consſ. Vac. sed. dies	0	0	5
271	27	Sanctus Felix Constantij filius Romanus, Imperatoribus Cæsaribus M. Aurelio Claudio, & M. Valerio Aureliano, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	4	5	0
		Creatus kal. Ianuarij ineunte anno Domini 271. : : : Flauio Antiochiano,& : : : Furio Orfito VV.CC. Consſ. Ordinationes duas mense Decembri fecit episcoporum V. occisus est iij. kal Iunij, anno Christi 275. & via Aurelia, in cœmiterio suo, secundo ab Vrbe lapide sepultus, Imp. Cæsare Aureliano Augusto ij. & C. Iulio Capitolino V.C. Consſ. Vacauit sedes dies	0	0	5
275	28	Sanctus Eutychianus Maximi filius Lunensis Tuscus Imp. Cæsaribus Aureliano, M. Claudio Tacito M. Annio Floriano, M. Aurelio Valerio Probo, M. Aurelio Caro, & filijs Carino, & Numeriano Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	8	6	4
		Creatus Nonis Iunij. Et quum ordinationibus quinque mense Decembri habitis, episcopos ix. presbyteros xiiij. & diaconos V. fecisset, vi. Idus Decembris anno 283. occisus est, & in cœmiterio Callisti sepultus Impp. Cæſs. M. Aurelio Caro ij. & M. Aurelio Carino Augustis Consſ. Vacauit sedes dies	0	0	8
283	29	Sanctus Caius Caij filius Salonitanus Delmata ex genere Imperatoris Diocletiani, Imp. Cæsaribus M. Aurelio Carino, M. Aurelio Numeriano, C. Valerio Diocletiano, & M. Valerio Maximiano Pijs Felicibus augustis, sedit annos	12	4	6
		Creatus xvi. kalen. Ianuarij. Ordinationibus quattuor mense Decembri factis, episcoporum V. presbyterorum xxv. & diaconorum viij. die x. Kal. Maij anno 296. capite cæsus est, & in cœmiterio Callisti sepultus. Imp. Cęsare Diocletiano Aug. vj. & Fl. Valerio Constantio nobilissimo Cæsare iterum Cōſs. Vac. sed. menses	0	2	8
296	30	Sanctus Marcellinus Proiecti filius Romanus, Impp. Cæſs. Diocletiano, Iouio, & Maximiano Herculeo, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	7	9	27
		Creatus Kal. Iulij. Qui quum ordinationes duas mense Decembri fecisset, episcoporum V. presbyterorum iiij. & diaconorum ij. capite cæsus est. vi. Cal. Maij, anno Christi 304. ac via Salaria in cœmiterio Briscillæ, loco qui dicebatur Cubiculus clarus, in Crypta, iuxta corpus sancti Crescentionis sepultus, Impp. Cæſs. Diocletiano ix. & Maximiano viij. Augg. Consſ. Vacauit sedes eo occiso menses	0	2	0
304	31	Sanctus Marcellus Benedicti filius Romanus, de Regione vij. Via lata S. R. E. presbyter Cardinalis, Impp. Cæsaribus Fl. Valerio Constantio Chloro, C. Galerio Valerio Maximiano Fl. Valerio Constantino Magno,& M. Aurelio Maxentio Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	5	6	21
		Creatus V. Kal. Iulij Ordinationes aliquot mense Decembri fecit, episcoporum xxi. presbyterorum xxv. & diaconorum ij. Obijt xvij. Kal. Februarij, damnatus in equorum stabulo, anno Christi 310. & in cœmiterio Priscillæ via Salaria sepultus			

Anni Christi	Numer' Pontificū		Anni.	Mēses.	Dies.
		sepultus est, ij. post consulatum Maximiani Augusti vij. & Diocletiani Iouij x. Vacauit sedes dies	0	0	20
310	32	Sanctus Eusebius Medici filius, alias Medicus Græcus Impp. Cæsaribus C. Galerio Valerio Maximiano C. Valerio Aurelio Constantino Magno, & M. Aurelio Maxentio, Pijs Felicibus Augustis, sedit annum	1	7	27
		Creatus viij. Idus Februa. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum xiiij. presbyterorum xiij. & diaconorum iij. Excessit iiij. Nonas Octobris, anno Christi 311. & via Appia, in Crypta iuxta cœmiterium Callisti sepultus, Impp. Cæss. Maximiano viij. & Licinio Augg. Conss. Vac. sed. dies	0	0	7
311	33	Sanctus Miltiades Afer S. R. E. presbyter Cardinalis Impp. Cæss. Constantino Maximo, & Licinio Aug. sedit annos	3	2	0
		Creatus vi. Idus Octobris. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum xij. presbyterorum vij. & diaconorum V. Mortuus est. iiij. Idus Decembris, anno 314. & in cœmiterio Callisti sepultus, C. Ceionio Rufio Volusiano, & Anniano V V. C C. Cos. Vacauit sedes dies	0	0	17
314	34	Sanctus Syluester Rufini filius Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis à Marcellino papa factus, Imp. Cæs. Constantino Maximo Augusto, sedit annos	21	0	4
		Creatus V. Kal. Decembris ineunte anno Christi 315. Ordinationes sex mense Decembri fecit, episcoporum lxv. presbyterorum xlij. & diaconorum xxvi. obijt pridie Kalend. Ianuarij finito anno Domini 335. sepultus in cœmiterio Priscillæ via Salaria, tertio ab Vrbe lapide, Fl. Valerio Constantio & C. Ceionio Rufio Albino V V. C C. Conss. Vacauit sedes dies	0	0	15
325	I.	Sancta, & vniuersalis prima Synodus Nicæna cccxiix. episcoporum contra Arrium presbyterum Alexandrinum, Christum creaturam esse affirmantem collecta, mense Aprilis, M. Iuni Cæsonio Nichomacho Anicio Fausto Paulino, & P. Ceionio Iuliano Camenio V V. C C. Conss.			0
336	35	Sanctus Marcus Prisci filius Romanus S. R. E. diaconus Cardinalis à sancto Miltiade papa factus. Imp. Cæs. Fl. Constantino Maximo Augusto, sedit menses	0	8	22
		Creatus xvij. Kal. Febr. Fl. Popillio Nepotiano & Facundo V V. C C. Conss. Ordinationem vnam fecit, episcoporum vij. presbyterorum V. & diaconorum vj. Obijt eodem anno Nonis Octobris, & in cœmiterio Balbinæ, via Ardeatina sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	20
336	36	Sanctus Iulius Rustici filius Romanus S. R. E. diaconus Cardinalis à sancto Siluestro factus, Impp. Cæsaribus Constantino Maximo Augusto, & filijs eius Constantino, & Constantio Iunioribus, Constanteque, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	16	5	16
		Creatus V. Kalendas Nouembris. Ordinationes tres mense Decembri fecit episcoporum ix. presbyterorum xiix. diaconorum iiij. Obijt pridie Idus Aprilis anno 353. & in cœmiterio Calepodij via Aurelia, tertio ab Vrbe lapide sepultus Cōstantio Aug. vj. & Gallo Nob. Cæsare ij. Conss. Vacauit sedes dies	0	0	25
353	37	Sanctus Liberius Augusti filius Romanus S. R. E. diaconus Cardinalis à sancto Siluestro papa factus, Impp. Cæsaribus Fl. Iulio Constantio, Fl. Claudio Iuliano, Fl. Iouiniano, Fl. Valentiniano, & Fl. Valente, Augustis, sedit annos	13	4	17
		Et primum ante schisma, & eius relegationem in pace sedit annos 2. menses 3. dies 5.			
		Creatus viij. Idus Maij, pontificatu ab Imp. Cæsare Constantio Augusto exactus, & in exilium in Beroeam Thraciæ missus pridie Idus Augusti, anno Christi 355. Mauortio Lolliano & Arbetione V V. C C. Conss. Abfuit ann. 2. mens. 3. dies 3.			

De

Anni Christi	Numerus Pontificū		Anni	Mēses.	Dies.
357		De exilio reuocatus xvij. Kal. Decemb. Romam reuersus, in Suburbio ad sanctam Hagnetem permansit vsque ad iiij. Nonas Augusti sequentis anni 358. quo die Romam ingressus, pontificatum Romanum administrauit, illumque in schismate iterum tenuit annos 8. menses 10. dies 10. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum xix. presbyterorum xiix. & diaconorum V. Obijt vij. Kal. Octobris, anno Christi 366. sepultus via Salaria in cœmiterio Priscillæ, Fl. Gratiano nobilissimo puero, & Dagalaifo v. c. Coss. Vacauit sedes dies	0	0	6
355	2	*Felix ij. Iunior Anastasij filius Romanus, S. R. E. archidiaconus vel diaconus Cardinalis à Sancto Iulio papa factus, Imp. Cæs. Fl. Constantio Augusto, sedit in schismate contra Liberium papam annos*	10	3	11
		Et primùm solus pulso Liberio annos 2. menses 3. dies 3.			
		Creatus pridie Idus Augusti viuente Liberio papa, pontificatus iura ei abrogata sunt, restituto Liberio xviij. Kal. Decembris, anno Christi 357. Constantio Aug. ix. & Fl. Claudio Iuliano nob. Cæsare ij. Coss. Quum ordinationē vnam mense Decembri episcoporū xix. presbyterorū xxi. & diaconorum v. fecisset, Felix obijt anno 365. x. Kal. Decembris sepultus via Aurelia in basilica sua Impp. Cæss. Valentiniano, & Valente Augg. Conss.			
		Schisma secundum in ecclesia Romana inter Liberium, & Felicem.			
355 366	38	Sanctus Damasus Antonij filius ex oppido Vimarensi, diœcesis Bracarensis Lusitanus Hispanus S. R. E. diaconus, Imp. Cæsaribus Valentiniano, Valente, Gratiano, Valentiniano Iuniore, Theodosio, & Arcadio Augustis, sedit annos	18	2	11
		Creatus & consecratus Kal. Octobris, Ordinationes quinque mense Decembri fecit episcoporum lxij. presbyterorum xxxi. & diaconorum ix. Obijt Romæ iij. Idus Decembris, anno Christi 384. & via Ardeatina in basilica sua sepultus, Fl. Ricimere. & Fl. Clearco V V. C C. Conss. Vac. sed. dies	0	0	17
336	3	*Vrsinus Romanus S. R. E. diaconus Cardinalis in schismate creatus contra Damasum diaconum, consecratur à Paulo episcopo Tiburtino vij. Kalendas Octobris, die post obitum Liberij, qui Impp. Cæss. Valentiniano, & Valente Augustis, sedit annum*	1	1	23
		Anno sequenti 367. xvi. Kal. Decembris sponte abdicauit, & factus est episcopus Neapolitanus, Lupicinio, & Iouino V V. C C. Conss.			
366		*Schisma tertium in ecclesia Romana inter Damasum, & Vrsicinum.*			
		Præcedentium pontificum idem est dies creationis & consecrationis, quod sequenti tempore obseruatum non est.			
381	II.	Sancta & vniuersalis synodus secunda Constantinopolitana, episcoporum cl. contra Macedonium episcopum Constantinopolitanum spiritum sanctum creaturam esse dicentem, congregata, Flauio Annio Eucherio, & Postumo Syagrio V V. C C. Conss.			
384	39	Sanctus Siricius Tiburtij filius Romanus, S. R. E. diaconus Cardinalis, Impp. Cæsaribus Flauijs Valētiniano Iuniore Theodosio Arcadio, & Honorio Augustis, sedit annos	13	1	25
		Creatus & consecratus iiij. Kal. Ianuarij ineunte anno Christi 385. Ordinationes quinque mense Decembri fecit, episcoporum xxxij. presbyterorum xxxi. & diaconorum xvi. Obijt viij. Kalend. Martij, anno Christi 298. sepultus in cœmiterio Priscillæ via Salaria, Imp. Cæsare Fl. Honorio Augusto iiij. & Fl. Eutychiano V. C. Conss. Vac. sedes dies	0	1	15
398	40	Sanctus Anastasius Maximi filius Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis, Impp. Cæss. Arcadio, Honorio Augustis sedit annos	3	0	21
		Creatus & consecratus vij. Idus Aprilis. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum x. presbyterorum ix. & diaconorum v. Obijt v. Cal. Maij, anno Christi 401. sepultus in cœmiterio suo iuxta vicum Vrsi pileati intra vrbē, prope locum,			

Anni Christi	Numerus Pontificum		Anni	Menses	Dies
		cum, vbi nunc est basilica sanctæ Vibianæ, Rogonio Vincentio Celso, & Fl. Frauitta V V.C C. Conss. Vacauit sedes dies.	0	0	10
401	41	Sanctus Innocentius Innocentij filius Albanus S. R. E. diaconus Cardinalis, Impp. Cæss. Arcadio, Honorio, & Theodosio Iuniore Augustis sedit annos	15	2	21
		Creatus & consecratus viij. Idus Maij. Quum Ordinationes quattuor mense Decembri episcoporum liiij. presbyterorum xxx. & diaconorũ xvij. fecisset v. Kal. Augusti anno Christi 416. mortuus est, & in cœmiterio ad Vrsum pileatum sepultus, Imp. Cæsare Fl. Theodosio Iuniore Aug. vij. & Iunio Quarto Palladio V. C. Consulibus Vac. sedes dies	0	0	22
416	42	Sanctus Zosimus Habrahami filius Cæsariensis Cappadox Græcus, S. R. E. presbyter Cardinalis ab Innocẽtio papa factus, Impp. Cæss. Honorio, & Theodosio Iuniore Augustis sedit annos	3	4	7
		Creatus & cõsecratus xiij. Kal. Sept. Ordinationẽ vnã mense Decembri fecit episcoporũ viij. presbyterorũ x. & diaconorum iij. Obijt vij. Kal. Ianuarij, sepultus via Tiburtina, in basilica sanctorum Laurentij, & Stephani extra muros, iuxta cryptam, prope corpus sancti Martyris Laurentij anno 419. finito, Fl. Monaxio, & Fl. Plinta V V. C C. Conss. Vacauit sedes dies	0	0	1
419	43	Sanctus Bonifacius Iucundi presbyteri filius Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis Impp. Cæss. Honorio, & Theodosio Iuniore Augg. sedit annos	3	9	28
		Creatus in schismate & consecratus v. Kal. Ianuarij ineunte anno Domini 420. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum xxxvi. presbyterorum xiij. & diaconorum iij. Obijt viij. Kal. Nouembris anno Domini 423. sepultus via Salaria in Basilica sanctę Felicitatis martyris, iuxta corpus eius. Rufio Prætextato Mariniano & M. Aurelio Asclepiodoto V V. C C. Conss. Vacauit sedes dies	0	0	9
420	4	*Eulalius Romanus S. R. E. archidiaconus in schismate electus contra Bonifacium sedit menses*	0	3	7
		Creatus & consecratus V. Kal. Ianuarij in fine anni anni 419. coactus abdicauit anno 420. iij. Nonas Aprilis, & factus est episcopus in Campania, Theodosio Aug. ix. & Fl. Constantio nobiliss. Cæsare iij. Conss.			
420		*Shisma iij. in Ecclesia Romana, inter Bonifacium, & Eulalium.*			
423	44	Sanctus Cælestinus Prisci filius Romanus S. R. E. diaconus, Impp. Cæsaribus Flauijs Honorio, Theodosio Iuniore, & Placidio Valentiniano, Augustis, sed. ann.	8	5	3
		Creatus, & consecratus pridie Nonas Nouembris, fecit ordinationes tres mense Decembri, episcoporum xlvi. presbyterorum xxxij. & diaconorum vij. obijt viij. Idus Aprilis, anno Christi 432. sepultus via Salaria in cœmiterio Priscillæ, Fl. Ætio & Fl. Valerio V V. C C. Conss. Vacauit sedes dies	0	0	21
430	III.	Sancta & vniuersalis synodus iij. Ephesina CC. episcoporum contra Nestorium patriarcham Constantinopolitanum, diuinam in Christo naturam negantem coacta, Theodosio Iuniore xiij. & Placidio Valentiniano iij. Augg. Conss.			
432	45	Sanctus Xystus iij. Xysti filius Romanus S. R. E. presbyter, Impp. Cæsaribus Theodosio Iuniore, & Plac. Valentiniano Augg. sedit annos	7	11	0
		Creatus & consecratus iiij. Kal. Maij Ordinationes quatuor mense Decembri fecit, episcoporũ Lij. presbyterorum xxiix. & diaconorum xij. obijt v. Kal. Aprilis, anno 440. sepultus via Tiburtina ad sanctum Laurentium extra muros, in crypta iuxta corpus eius, Imp. Cæs. Plac. Valentiniano Aug. V. & Anatolio V. C. Conss. Vac. sed. mens.	0	1	13
440	46	Sanctus Leo Magnus Quintiani filius Romanus S. R. E. ardiaconus, Imp. Cæsaribus Theodosio Iuniore Valentiniano, Fl. Marciano,			

Anni Christi	Numer' Pontificū		Anni	Mēses.	Dies.
		Marciano, Fl. Anicio Maximo, Fl. Mæcilio Auito, Fl. Iulio Maioriano, & Fl. Leone Augustis, sed. ann.	20	11	0
		Creatus & cōsecratus IIII. Idus Maij die Dominico. Ordinationes quattuor mense Decembri fecit, episcoporū cxxcvi. presbyterorum xxci. & diaconorū xxxi. Obijt iij. Idus Aprilis anno 461. & primus omnium Romanorum pontificum sepulius est in Porticu ante basilicam sancti Petri, Seuerino, & Dagalaifo V V. C C. Conss. Vacauit sedes dies	0	0	7
451	IIII.	Sancta, & vniuersalis synodus iiij. Chalcedonensis dcxxx. episcoporū contra Dioscorum patriarcham Alexandrinum, & Eutychem Abbatem Constantinopolitanum, corpus Christi fantasticum fuisse dicentes coacta, Marciano Aug. & Clodio Adelphio V. C. Conss.	.		
461	47	Sanctus Hilarus Crispini filius Sardus S.R.E. diaconus. Imp. Cæsare Fl. Leone Fl. Vibio Seuero, & Fl. Antemio Augustis, sedit annos	6	3	10
		Creatus & consecratus iij. Kal. Maij. Ordinationes tres mense Decembri fecit, episcoporum xxij. presbyterorum xxv. & diaconorum V. Obijt V. Kalendas Augusti, anno 467. sepultus ad sanctum Laurentium extra muros, in crypta iuxta corpus Xysti iij. papæ, Ioanne & Pusæo V V. C C. Conss. Vacauit sedes dies	0	0	10
467	48	Sanctus Simplicius Castini, alias Castorij filius Tiburtinus Latinus, Imp. Cæsaribus Leone Seniore, Leone iuniore Zenone Fl. Antemio, Fl. Anicio Olybrio, Fl. Glicerio, Fl. Iulio Nepotē, Fl. Momyllo Augustolo Augustis, & Rege Gothorum in Italia Odoacre, sedit annos	15	6	23
		Creatus, & consecratus vi. Idus Augusti, Ordinationes tres mense Februario, & Decembri fecit, episcoporum xxciix. presbyterorum lviij. diaconorum xi. obijt VI. Nonas Martij anno 483. sepultus in porticu ante Basilicam Sancti Petri apostoli in Vatlcano, Anicio Fausto V.C. Sine collega Conss. Vacauit sedes dies	0	0	6
483	49	Sanctus Felix ij. dictus iij. Iunior Felicis presbyteri Cardinalis sanctorum Nerei & Archilei tt. Fasciole filius Romanus Impp. Cæss. Flauijs Zenone, & Anastasio Augg. & Odoacræ Gothorum in Italia rege, sedit annos	8	11	17
		Creatus, & consecratus vij. Idus Martij. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum xxxi. presbyterorū xxiix. & diaconorum vi. Obijt V. Kal. Martij, sepultus in basilica sancti Pauli Apostoli, via Ostiensi anno 492. Imp. Cęs. Fl. Anastasio Aug. & Fl. Rufino V. C. Conss. Vacauit sedes dies	0	0	5
492	50	Sanctus Gelasius Valerij episcopi filius Afer, Imp. Cæs. Fl. Anastasio Dicoro Augusto, & Fl. Theodorico Amalo, Gothorum in Italia rege, sedit annos	4	8	19
		Creatus & consecratus V. Nonas Martij. Ordinationes duas mensibus Februario & Decembri fecit, episcoporum lxvij. presbyterorū xxxij. & diaconorum ij. Obijt xi. Kal. Decēbris anno Christi 496. sepultus ad sanctum Petrū Apostolum, Paulo V. C. Sine colloga Conss. Vacauit sedes dies	0	0	5
496	51	Anastasius ij. Iunior Petri filius Romanus de regione Esquilina Imp. Cæs. Fl. Anastasio Aug. & Theodorico Italiæ rege, sedit annum	1	11	24
		Creatus & consecratus V. Kal. Decembris. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum xvi. presbyterorum xiij. & diaconorum :::: Obijt xiij. Kal. Decembris anno 498. sepultus ad sanctum Petrum, Decio Paulino & Ioanne Scythia V V. C C. Conss. Vacauit sedes, eo mortuo, dies	6	0	2
498	52	Sanctus Cælius Symmachus Fortunati filius, Sardus Imp. Cæs. Fl. Anastasio Augusto, & Theodorico Gothorum rege, sedit annos	15	7	28

Creatus,

Anni Christi.	Numer. Pontific.		Anni.	Menses.	Dies.
		Creatus, & consecratus X. kalend. Decembris. Ordinationes quattuor mense Decembri episcoporum cxvij. presbyterorum xcij. & diaconorum xvi. fecit. Obijt xiiij. kalend. Augusti, anno Christi 514. sepultus ad sanctum Petrum in Vaticano, M. Aurelio Cassiodoro Senatore sine conlega Cons. Vacauit sed. Rom. diem	0	0	1
498	5	*Laurentius Romanus S.R.E. presbyter Cardinalis in schismate contra Symmachum papam electus, sedit annum*	1	....	....
		Creatus, & consecratus X. Kal. Decembris, & anno sequenti pontificatu Romano, quum se abdicasset, factus est episcopus Nucesinus, Asclepio, & Ioanne Gibbo VV. CC. Consf.			
498		*Schisma V. in S.R.E. inter Symmachum & Laurentium.*			
514	53	Sanctus Cælius Hormisda Iusti filius Frusinas Campanus, vel Latinus, Impp. Cæss. Anastasio, & Iustino Augustis, ac Theodorico Italiæ rege, sedit annos	9	0	18
		Creatus, & consecratus xiij. kalend. Augusti. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum LV. presbyterorum xxi. & diaconorum :::: Obijt viij. Idus Augusti, anno 523. sepultus in basilica sancti Petri, Fl. Anicio Maximo V. C. sine collega Conss. Vacauit sedes dies	0	0	5
523	54	Sanctus Ioannes Constantij filius Tuscus S. R. E. presbyter Cardinalis SS. Ioannis, & Pauli tt. Pammachij Imperat. Iustino August. & Theodorico Gothorum in Italia rege, sedit annos	2	9	16
		Creatus, & consecratus prid. Idus Augusti. Ordinationes aliquot episcoporum xv. fecit. Excessit Rauennæ in carcere à Rege Gothorum Theodorico coniectus vi. kal. Iunij. Cadauer Romam ilico translatum, ad sanctum Petrum apostolum sepultum est anno Christi 526. Anicio Olybrio Iuniore V. C. sine collega Conf. Vac. sed. mens.	0	2	27
526	55	Sanctus Felix iij. dictus iiij. Castorij filius Beneuentanus Samnis S. R. E. presbyter Cardinalis sancti Siluestri tt. Equitij, Impp. Cæss. Flauijs Iustino, & Iustiniano Magno Augustis, & Atalarico Gothorum in Italia rege, sedit annos	4	2	18
		Creatus & consecratus viij. kal. Augusti. Ordinationes duas mensibus Februario, & Martio episcoporum xxix. presbyterorum lv. & diaconorum iiij. fecit. Obijt iiij. Idus Octobris anno 530. sepultus ad sanctum Petrum, Postumo Lampadio, & Fl. Oreste VV. CC. Conss. Vacauit sed. dies	0	0	3
530	56	Bonifacius ij. Iunior Sigeuultes filius Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis tt. sanctæ Cæciliæ Imp. Cæs. Fl. Iustiniano Aug. & Atalarico Italiæ rege sedit annum	1	0	2
		Creatus, & consecratus Romæ xvij. kal. Nouembris. Ordinationeque vna facta obijt xvi. kal. Nouembris anno 531. sepultus ad sanctum Petrum, Post consulatum Lampadij, & Orestis VV. CC. Vacauit sedes menses	0	3	5
530	6	*Dioscorus Romanus, S. R. E. presbyter Cardinalis in schismate contra Bonifacium, XVII. Kalendas Nouembris creatus, sedit dies*	0	0	28
		Obijt eodem anno pridie Idus Octobris, sepultus ad sanctum Petrum.			
530		*Schisma VI. inter Bonifacium, & Dioscorum.*			
532	57	Ioannes II. Iunior cognomine Mercurius, Proiecti filius Romanus de regione Cælio monte S. R. E. presbyter Cardinalis tt. sancti Clementis, Imp. Fl. Iustiniano Aug. & Alarico Gothorum rege, sedit annos	2	4	6

Anni Christi	Numer° Pontificũ		Anni	Mẽses.	Dies.
		Creatus, & conſecratus xi. Kal. Februarij, I I. P. C. Lampadij, & Oreſtis V V. C C. Ordinationem vnam menſe Decembri fecit, epiſcoporum xxi. presbyterorum xv. & diaconorum : : : : obijt vi. kal. Iunij, anno Chriſti 534. ſepultus ad ſanctum Petrum Fl. Iuſtiniano Aug. iiij. & Decio Theodoro Paulino V. C. Conſs. Vacauit ſedes Romana dies	o	o	6
534	58	Sanctus Ruſticus Agapetus Gordiani presbyteri Cardinalis ſanctorum Ioannis & Pauli tt. Pammachij, filius Romanus S. R. E. archidiaconus, Imp. Cæſ. Fl. Iuſtiniano Aug. & Theodahato Amalo Italiæ rege, ſedit menſ.	o	11	19
		Ceatus & conſecratus iij. Nonas Iunij. Ordinationem vnam epiſcoporum xi. & diaconorum iiij. fecit. Obijt Conſtantinopoli, quo à Theodahato Gothorum Tyranno Legatus fuerat, xij. kal. Iunij anno 535. Romam tranſlatus, ſepultus eſt ad ſanctum Petrum xii. kal. Octob. eiuſdem anni Fl. Beliſario V. C. ſine conlega conſule, Vacauit ſedes menſ.			
		{ ad electionem	o	1	28
		{ ad ordinationem	o	6	24
535	59	Sanctus Cælius Silverius Hormiſdæ papę filius Fruſinas. Hernicus, vel Latinus, aut Campanus S. R. E. ſubdiaconus regionarius, Imp. Cæſ. Iuſtiniano Auguſto Theodahato & Vitige Gothorum in Italia regibus, ſedit annum.			
		{ ab electione	1	10	7
		{ ab ordinatione	1	5	11
		Creatus xiij. kal. Auguſti, conſecratus vero die Dominico xvij. kal. Ianuarij. Ordinationem vnam menſe Decembri fecit, epiſcoporum xix. presbyterorum xiiij. & diaconorum v. Pontificatu exactus eſt. vij. kal. Iunij, anno 357. I I. P. C. Fl. Beliſarij V. C. & in inſulam Pontiam relegatus, vbi anno ſequenti 538. xij. kal. Iulij mortuus eſt, ibique ſepultus, Ioanne, & Fl. Voluſiano V V. C C. Conſulibus. Quo deportato vacauit ſedes			
		{ vſque ad creationem	o	o	1
		{ vſque ad cõſecrationem	o	o	19
537	60	Vigilius Ioannis conſularis viri filius Romanus S. R. E. archidiaconus, Imp. Cæſare Flauio Anicio Iuſtiniano Aug. Vitige, Ildoualdo Ararico, Tutila & Teio Gothorum in Italia regibus ſedit ann.			
		{ à creatione	18	7	15
		{ à conſecratione	18	6	28
		Creatus vi. kal. Iunij, & conſecratus die Dominico xviij. kalend. Iulij, viuente prædeceſſore ſuo Silverio. Ordinationes duas menſe Decembri fecit epiſcoporum xxci. presbyterorum xlvi. & diaconorum xvj. Obijt Syracuſis in Sicilia, Conſtantinopoli ab Imperatore rediens Romam, iiij. Idus Ianuarij anno 556. xv. poſt conſulatum Fl. Baſilij Iunioris V. C. Cadauer Romam relatum, ſepultũ eſt via Salaria in baſilica ſancti Marcelli. Quo mortuo vacauit ſedes menſes	o	3	5
		Schiſma vij. inter Silverium, & Vigilium.			
537 553	V.	Sancta & vniuerſalis ſynodus V. Conſtantinopolitana ſecunda, epiſcoporum clxv. contra hæreticos Origenianiſtas collecta xij. poſt conſulatum Flauij Baſilij. Iunioris V. C.			
556	61	Sanctus Pelagius Ioãnis Vicariani filius Romanus S. R. E archidiaconus, Imp. Cæſare Iuſtiniano Auguſto ſedit ab ordinatione ann.	4	10	18
		Creatus . . . . ordinatus xvi. kal. Maij die Dominico paſchæ xv. poſt conſulatum Fl. Baſilij Iunioris V. C. Ordinationes duas menſe Decembri fecit, epiſcopoaum xlix. presbyterorum xxvi. & diaconorum ix. Obijt iiij. Nonas Martij anno 561. ſepultus ad ſanctum Petrum poſt conſulatum Fl. Baſilij Iunioris V. C. Anno xx. Vacauit eo mortuo ſedes Romana			

ad ele-

Anni Christi	Numer. Pontificū		Anni	Mēs	Dies
		——— { ad electionem	0	2	[illegible]
		——— { ad ordinationem	0	4	12
561	62	Sanctus Iohannes iij. Catellinus Anastaij filius Romanus, Impp. Cæss. Flauijs Iustiniano, & Iustino Iuniore Augg. sed. ann.			
		——— { ab electione	13	0	16
		——— { ab ordinatione	12	11	27
		Creatus iiij. kal. Iunij, Consecratus die Dominico xvi. kalend. Augusti. Ordinationibus duabus mense Decembri habitis, episcopos lxi. presbyteros xxix. & diaconos xiij. fecit. Obijt iij. Idus Iulij anno 574. post consulatum Iustini Augusti anno vij. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sed. mens.			
		——— { ad electionem	0	10	[illegible]
		——— { ad ordinationem	0	10	19
575	63	Sanctus Benedictus Bonosus, Bonifacij filius Romanus Impp. Cæss. Iustino Iuniore, & Tiberio Constantino Augg. sed. ann.			
		——— { ab electione	4	2	15
		——— { ab ordinatione	4	1	29
		Creatus xvi. kal. Iulij, consecratus die Dominico iiij. Nonas Iunij. viij. P. C. Iustini Aug. Ordinationem vnam mense Decembri fecit episcoporum xxi. presbyterorum xv. & diaconorum iij. Obijt iij. kal. Augusti, anno 579. xij. P.C. Diui Iustini, sepultus in secretario beati Petri Apostoli. Vac. sed. Rom.			
		——— { ad electionem	0	3	10
		——— { ad ordinationem	0	4	0
579	64	Sanctus Pelagius ij. Iunior Vinigildi filius Romanus, Impp. Cæsaribus Tiberio & Mauricio Augustis, sedit annos			
		——— { ab electione	10	2	29
		——— { ab ordinatione	10	2	10
		Creatus iij. Idus Nouēbris, consecratus die sancti Andreæ pridie Kal. Decembris. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum xlviij. presbyterorum xxviij. & diaconorum viij. Obijt vi. Idus Febr. ex peste anno 590. vi. P.C. Tiberij Flauij Mauricij Augusti, Indictione v. sepultus ad sanctum Petrum. Vac. sed. mens.			
		——— { ad creationem	0	....	....
		——— { ad ordinationem	0	6	25
590	65	Sanctus Gregorius, magnus ecclesiæ doctor Gordiani senatoris, & Siluiæ sanctissimæ matrone filius Romanus monachus, S. R. E. archidiaconus, & apocrisarius Constantinopoli apud Imperatorem, & Anglorum apostolus. Impp. Cæsaribus Tiberio Flauio Mauritio, & Flauio Phoca Augustis, sedit annos			
		——— { ab electione	14	....	....
		——— { ab ordinatione	13	6	10
		Creatus.... Ordinatus die Dominico iij. Nonas Septembris. Ordinationes duas, vnam in Quadragesima, aliam mense Septembris fecit, episcoporum lxij. presbyterorum xxxix. & diaconorum v. Obijt iiij. Idus Martij anno Christi 604. sepultus in porticu ante basilicam sancti Petri prope secretarium, hodie sancta Maria de febre vocatum, Imp. Cæsare Flauio Phoca sine collega Augusto & consule, Indict. vij. Vacauit sedes Romana eo mortuo menses			
		——— { ad electionem	0	5	19
		——— { ad ordinationem	0	6	6
604	66	Sabinianus Boni filius Bleranus Thuscus diaconus Cardinalis, & apocrisarius apostolicæ sedis Cōstantinopoli apud Imperatorem à sancto Gregorio papa creatus, Imp. Cæsare Fl. Phoca Aug. sedit menses			
		——— { à creatione	0	5	19
		——— { ab ordinatione	0	5	7
		Creatus Kalendas Septembris, consecratus die Dominico Idibus Septembris. Ordinationem vnam, episcoporum xxvi. fecit.			

Anni Christi.	Numer' Pontificū		Anni.	Mēses.	Dies.
		fecit. Obijt XI. Kalendas Martij, Anno Christi 605. & ad Sanctum Petrum sepultus .P. C. Fl. Phocæ Aug. Vacauit sed. diem	0	0	1
605	67	Sanctus Bonifacius iij. Ioannis Catadiocis filius Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis, Imp. Cæs. Fl. Phoca Augusto sedit mens.	0	8	23
		Creatus, & ordinatus ix. kal. Martij die Dominico. Ordinauit episcopos xxi. alias xi. Obijt prid. idus Nouembrls anno Christi 605. sepultus ad sanctum Petrum P. C. Imp. Cæs. Fl. Phocæ Aug. Vacauit sedes,			
		——— { ad electionem	0	....	....
		{ ad consecrationem	0	9	15
606	68	Sanctus Bonifacius iiij. Ioannis Medici filius Valeriensis Marsus, S. R. E. presbyter Cardinalis, Impp. Cæss. Flauijs Phoca & Heraclio Augustis sed. ann.			
		——— { ab electione	....	....	....
		{ à consecratione	6	8	12
		Creatus .... consecratus die Dominico V. Kalendas Septembris, ij. post consulatum Fl. Phocæ Augusti, Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum xxxvi. presbyterorum :::: & diaconorum ix. Obijt viij. Idus Maij anno 613. sepultus ad sanctum Petrum, ij. post consulatum Imperatoris. Cæsaris Fl. Heraclij Augusti. Vacauit sedes Romana menses			
		——— { ad electionem	0	....	....
		{ ad consecrtionem	0	5	12
613	69	Sanctus Deusdedit Stephani subdiaconi filius Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis SS. Ioannis & Pauli, tt. Pammachij à sancto Gregorio papa factus, Imp. Cæsare Fl. Heraclio Augusto sedit ab ordinatione annos	3	0	19
		Consecratus die Dominico xij. Kal. Nouembris. Ordinationes tres episcoporum xxix. presbyterorum xiiij. & diaconorum V. fecit. Obijt vi. Idus Nouembris anno Christi 616. Indictione V. & ad sanctum Petrum sepultus, post consulatum Fl. Heraclij Augusti anno V. Vacauit sedes vsque ad consecrationem mensem	0	1	16
617	70	Bonifacius V. Neapolitanus Ioannis filius, Imp. Cæsare Flauio Heraclio Augusto sedit ab ordinatione annos	5	10	0
		Consecratus vij. Kal. Ianuarij ineunte anno Dominicæ natiuitatis 617. Ordinationes duas mense Decembri, episcoporum xxix. presbyterorum xxvi. & diaconorum iiij. fecit. Obijt viij. Kalēdas Nouembris, anno 622. sepultus ad sanctum Petrum xi. P. C. Imper. Cæsar. Flauij Heraclij Augusti, Vacauit sedes dies	0	0	12
622	71	Honorius Petronij viri consularis filius Campanus, Imperatore Cæsare Flauio Heraclio Augusto sedit annos	12	11	7
		Creatus, & consecratus die Dominico vij. Idus Nouembris ordinationes tres mense Decembri episcoporum xxci. presbyterorum xiij. & diaconorum xi. Obijt iij. Idus Octobris anno Christi 635. sepultus ad sanctum Petrum xxiiij. post cons. Fl. Heraclij Aug. Vacauit Rom. sedes vsque ad consecrationem annos	1	7	18
637	72	Seuerinus Labieni filius, Romanus, Imperatore Cæsare Flauio Heraclio Augusto, sedit ab ordinatione annum	1	2	4
		Creatus .... consecratus Kal. Iunij. die Domicico. Fecit ordinationem vnam, qua episcopos nouem creauit. Moritur iiij. Nonas Augusti, sepultus ad sanctum Petrum anno Christi 638. post consulatum Imp. Cæsaris Flauij Heraclij Augusti anno xxvij. Vacauit sedes vsque ad nouam consecrationem mensem	0	4	22
639	73	Ioannes IIII. Venantij Scholastici filius Delmata S. R. E. diaconus			

Anni Christi.	Numer' Pontificũ		Anni.	Mẽses.	Dies.
		diaconus Cardinalis, Imperat. Cæsar. Fl. Heraclio Augusto	1	9	18
		Consecratus viij.kalend. Ianuarij die Natalis Domini ineunte anno 639. Ordinationes duas mẽse Decembri fecit, episcoporum xiix. presbyterorum xix. & diaconorum v. Obijt iiij. Idus Octobris anno 640. sepultus ad sanctum Petrum xxix. post consulatum Imperat. Cæsaris Flauij Heraclij Augusti, Vacauit sedes mensem	0	1	13
640	74	Theodorus Theodori episcopi filius Hierosolymita Græcus Impp. Cæsaribus Flauijs Heraclijs Constantino, Herocleona, & Constante Augustis sedit annos	6	5	19
		Consecratus vi. kal. Decembris die Dominico. Ordinationem vnam mense Decembri episcoporum xlvi. presbyterorum xxi. & diaconorum iiij. fecit. Obijt pridie Idus Maij anno 647. & ad sanctum Petrum sepelitur, V. P. C. Imp. Cæs. Flauij Constantis Augusti. Vacauit sedes menses			
		——————— { ad electionem	0	1	21
		ad consecrationem	0	4	1
647	75	Sanctus Martinus Fabritij filius Tudertinus Tuscus. Imp. Cęs. Fl. Heraclio Constante Augusto, sedit annos			
		——————— { ab electione	6	4	7
		à consecratione	6	1	28
		Creatus prid. Nonas Iulij, consecratus die Dominico xvi. Kal. Octob. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum xxxiij. presbyterorum xi. & diaconorum V. Obijt Cersone in Ponto, vbi in exilium pro tuenda catholicæ fidei veritate ab Imperatore Constante actus fuerat prid. Idus Nouembris anno 653. ibique sepultus P. C. Fl. Constantis Augusti anno xi. Vacauit sedes menses	0	8	28
654	76	Eugenius Rufiani filius Romanus de regione prima Auentienensi, Imp. Cæs. Fl. Constante Augusto, sedit annos	2	9	24
		Creatus, & consecratus die Dominico iiij. Idus Augusti anno xij. P. C. Constantis Imp. Ordinationes duas episcoporum xxi. fecit. Obijt iiij. Nonas Iunij, sepultus ad sanctum Petrum anno 657. xv. P. C. Constantis Imperatoris. Vacauit sedes Romana mensem	0	1	27
657	77	Vitalianus Anastasij filius Signinus Latinus, Impp. Cæsaribus Flauijs Heraclijs. Constante & Constantino Augustis sedit annos	14	5	29
		Consecratus die Dominico iij. Kalend. Augusti. Ordinationes quatuor episcoporum xcvij. presbyterorum xxij. & diaconorum xi. fecit. Obijt vi. Kalend. Februarij, anno 672. sepultus ad sanctum Petrum P. C. Constantini Aug. anno V. Vacauit sedes menses	0	2	14
672	78	Adeodatus Iouiniani filius Romanus monachus presbyter Cardinalis, Imp. Cæs Fl. Heraclio Constantino Augusto, sedit annos	4	2	16
		Consecratus iij. Idus Aprilis die Dominico. Ordinationem vnam mense Decembri episcoporum xlvi. presbyterorum xiiij. & diaconorum ij. fecit. Obijt vi. Kalend. Iulij, anno 676. sepultus ad sanctum Petrum ix. P, C. Constantini Aug. Vacauit sedes menses	0	4	6
676	79	Domnio, aliàs Donus, alias Domnus Mauricij filius Romanus Imp. Constantino Augusto, sedit annos	2	5	10
		Consecratus die Dominico, iii. Nonas Nouembris. Ordinationem vnam episcoporum vi. presbyterorum x. & diaconorum v. fecit. Obijt iij. Idus Aprilis anno 679. sepultus ad sanctum Petrum P. C. Constantini Augusto, anno xij. Vacauit sedes menses	0	2	28
679	80	Agatho Pannonij filius Panormitanus Siculus monachus, S. R. E. presbyter Cardinalis, Imp. Constantino Augusto, sedit annos	2	6	0

Anni Christi	Numerus Pontificum		Anni	Menses	Dies
		Consecratus vi. Idus Iulij die Dominico. Ordinationem vnam fecit, episcoporum xiix. presbyterorum x. & diaconorum iij. Obijt iiij. Idus Ianuarij, anno 682. P. C. Imp. Constantini Augusti anno xv. sepultus ad sanctum Petrũ. Vac. sedes menses	0	7	0
681	VI.	Sancta, & vniuersalis synodus vi. Constantinopolitana iij. ccxxcix. episcoporum contra Monothelitas hæreticos congregata, P. C. Constantini Augusti annis xiij. xiiij. & xv.			
682	81	Sanctus Leo ij. Iunior Paulli filius Aidonensis diœc. Catinensis Siculus S. R. E. presbyter Cardinanalis, Imp. Cæs. Constantino Augusto, sedit menses	0	10	19
		Creatus iiij. Idus Augusti die Dominico. Ordinationem vnam die xxvi. Iunij fecit, qua episcopos xxiij. presbyteros ix. & diaconos iij. creauit. Obijt iiij. Kal. Iulij, anno 683. sepultus ad sanctum Petrum P. C. Imp. Constantini Augusti anno xvi. Indictione xi. Vacauit sedes menses	0	11	21
684	82	Sanctus Benedictus ij. Iunior Ioannis filius Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis, Imp. Cæsare Heraclio Constantino Augusto. sedit menses	0	10	27
		Consecratus xiij. Kal. Iulij die Dominico. Ordinationem vnam episcoporum xij. fecit. Obijt Idibus Maij, anno Christi 685. Imp. Cæs. Fl. Iustiniano Iuniore Augusto sine conlega cons. sepultus ad sanctum Petrum Vacauit sedes	0	2	9
		——— { vsque ad creationem vsque ad consecrationem	0	2	15
		Pontifices, qui deinde fuerunt, creati & consecrati sunt sine Constantinopolitani Imperatoris iussione. Anastasius Bibliothecarius.			
685	83	Ioannes V. Cyriaci filius Antiochenus Syrus S. R. E. archidiaconus Cardinalis, Impp. Cæsaribus Flauijs Heraclijs Constantino, & Iustiniano Augustis, sedit à creatione annum	1	9	9
		Creatus viij. Kal. Augusti, consecratus iij. Kal. Augusti. Ordinationem vnam fecit, episcoporum xiij. Obijt iiij. Nonas Augusti anno 686. sepultus ad sanctum Petrum post consulatum Fl. Iustiniani Iunioris Aug. Vac sed. mens.	0	2	18
686	7 8	*Petrus Romanus S. R. E. archiepresbyter* *Theodoretus S. R. E. presbyter Cardinalis* *Quibus pulsis pontifex Romanus renuntiatus est* } *in schismate, quod VIII. fuit creati.*			
686	84	Cuno Thrax Benedicti filius S. R. E. presbxter Cardinalis, qui sedit menses	0	11	0
		Creatus, & consecratus xij. Kal. Nouembris die Dominico. Fecit ordinationem vnam episcoporum xvi. Obijt xi. Kal. Octobris anno 687. sepultus ad sanctum Petrum, Iterum P. C. Iustiniani Aug. Vac. sed.			
687	9 10	*Theodorus presbyter S. R. E.* *Paschalis Archidiaconus S. R. E.* *Vtrisque pulsis papa factus est* } *in schismate, quod ix. fuit, creati.*			
687	85	Sergius Tiberij filius Antiochenus Syrus Panormi in Sicilia ortus, S. R. E. presbyter Cardinalis tt. Sanctæ Susannæ ad duas domos à Leone ij. papa factus, Imp. Cæsaribus Fl. Iustiniano, Leontio, & Tiberio Habsimaro Augustis, sedit annos	13	8	13
		Creatus xvi. kal. consecratus viij. kal. Ianuarij die natalis Domini. Ordinationes duas mense Martio fecit, episcoporum xcvi. presbyterorum xviij. & diaconorum iiij. Obijt vi. Idus Septembris anno 701. Indictione xiiij. sepultus ad sanctum Petrum, post consulatum Tiberij Habsimari Augusti. Vacauit sedes mensem	6	1	20
791	86	Ioannes vi. Græcus Paterni, alias Patronij filius, Imp. Tiberio Habsimaro Aug. sed. annos	3	2	13
		Creatus iiij. kal. consecratus iij. kal. Nouembris. Fecit ordinationem vnam, episcoporum xv. presbyterorum ix. & diaconorum ij. Obijt vij. Idus Ianuarij anno 705. Indict. iij. sepultus ad			

Anni Christi.	Numer° Pontificũ		Anni.	Meses.	Dies.
		tus ad ſanctum Petrum, V. P. C. Tiberij Habſimari Aug. Vacauit ſedes menſem	0	1	18
705	87	Ioannes vij. Platonis filius Græcus, diaconus Cardinalis ſanctæ Mariæ Nouæ, Impp. Cæſs. Tiberio Habſimaro, & Fl. Iuſtiniano iterum Auguſtis, ſedit annos	2	7	17
		Creatus, & conſecratus die Dominico Kalend. Martij. Fecit ordinationem vnam, qua epiſcopos xix. presbyteros x. & diaconos ij. creauit. Obijt Romæ iuxta eccleſiam Sanctæ Mariæ Nouæ, quam renouauerat xvi. Kal. Nouembris, ſepultus in baſilica ſancti Petri, ante altare ſanctæ Dei genitricis Virginis Mariæ, quod nunc Sudarij dicitur anno Chriſti 707. Indictione vi. Imp. Cæſare Fl. Heraclio Iuſtiniano Auguſto ij. ſine conlega conſule. Non vacauit ſedes			
707	88	Siſinnius Ioannis filius Syrus: Iuſtiniano Auguſto, ſedit dies	0	0	20
		Creatus xv. Kal. Conſecratus x. Kal. Nouembris. Ordinationem vnius epiſcopi in Inſula Corſica fecit. Obijt viij. Idus Nouembris, ſepultus ad ſanctum Petrum. Vac. ſedes menſes	0	1	16
707	89	Conſtantinus Ioannis filius Syrus Impp. Cæſs. Iuſtiniano, & Philippico Bardanæ Auguſtis, ſedit annos	8	1	20
		Creatus x. Kalend. Ianuarij, conſecratus viij. kal. die natalis Domini. Ordinationem vnam epiſcoporum lxiiij. presbyterorum x. & diaconorum ij. fecit. Obijt iij. Idus Februarij anno 716. Indictione xiiij. ſepultus ad ſanctum Petrum, Fl. Artemio Anaſtaſio Aug. Coſ. Vacauit ſedes menſem	0	1	10
716	90	Gregorius ij. Iunior Romanus Marcelli filius S. R. E. diaconus Cardinalis à Conſtantino papa factus, Impp. Cæſaribus Flauijs Anaſtaſio Arthemio, Theodoſio Adtramiteno, & Leone Iſauro Auguſtis ſedit aunos	14	10	22
		Creatus xij. Kal. Conſecratus xi. Kal. Aprilis. Ordinationes ix. menſe Septembri fecit, & vnam menſe Iunio, quibus epiſcopos cxlix. presbyteros xxxv. & diaconos iiij. creauit. Obijt iij. Idus Februarij, Indictione xiiij. anno Chriſti 731. P. C. Leonis Auguſti anno xiiij. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	21
731	91	Gregorius iij. Ioannis filius Syrus S. R. E. presbyter Cardinalis, Impp. Cæſ. Flauio Leone Iſauro Auguſto, ſedit annos	10	8	24
		Creatus iij. Non. Martij, conſecratus xv. Kal. Aprilis. Ordinationes tres menſe Decembri fecit epiſcoporum xxc. presbyterorum xxiiij. & diaconorum iij. Obijt iiij. Kal. Decembris anno 741. Indictione x. ſepultus in baſilica ſancti Petri apoſtoli, poſt conſulatum Leonis Iſauri Auguſti anno xxiiij. Vacauit ſedes dies	0	0	2
		Italia ab Imp. Conſtantinopolitano Leone hæretico Iconomacho auctore Cregorio iij. papa defecit.			
741	92	Zacharias Polycronij filius Græcus monachus S. R. E. presbyter Cardinalis à Gregorio iij. creatus, Imp. Cæſ. Fl. Conſtantino Copronymo Auguſto, ſedit annos	10	3	15
		Creatus Kal. Decembris, conſecratus iij. Non. Decembris. Ordinationes tres menſe Martio fecit, epiſcoporum lxxxv. presbyterorum xxx. & diaconorum V. Obijt Idibus Martij anno Chriſti 752. Indictione V. ſepultus ad ſanctum Petrum, P. C. Conſtantini Copronymi Auguſti anno X. Vacauit ſedes dies	0	0	8
752	93	Stephanus ij. Iunior S. R. E. presbyter Cardinalis ſedit dies	0	0	4
		Creatus ix. Kal. Aprilis. Obijt vi. Kal. Aprilis, ſepultus ad ſanctum Petrum. Vac. ſed. diem	0	0	1
752	94	Stephanus iij. dictus ij. Iunior Cõſtantini filius Romanus S. R. E. diaconus Cardinalis à Zacharia papa factus, Impp. Cæſs. Flauijs Conſtantino Copronymo, & Leone Auguſtis, ſedit annos	5	0	29
		Creatus iiij. kal. Aprilis, conſecratus iiij. Nonas Aprilis. Ordinationem vnam menſe Martio epiſcoporum iiij. presbyterorum ij. & diaconorũ ij. fecit. Obijt vi. kal. Maij, anno Chriſti 757.			

Anni Chriſti	Numerꝰ Pontificũ		Anni	Mẽſes.	Dies.
		Indictione x. ſepultus ad ſanctum Petrum, P.C. Conſtantini Copronymi Auguſti anno xv. Vacauit ſedes dies	0	0	32
757	95	Paulus Conſtantini filius Stephani Iunioris papæ frater Germanus S.R.E. diaconus Cardinalis à Zacharia papa factus, Impp. Cæſs. Conſtantino, & Leone Augg. ſedit annos	10	1	0
		Creatus, & conſecratus iiij. kal. Iunij. Ordinationem vnam menſe Decembri fecit, epiſcoporum iij. presbyterorum xij. & diaconorum ij. Obijt in monaſterio ſancti Pauli via Oſtienſi iiij. kal. Iulij, anno Chriſti 767. Indictione V. ſepultus ad S. Petrum P.C. Conſtantini Copronymi Aug. anno xxv. Vacauit ſedes an.	1	1	7
757	11	*Theophylactus Romanus S.R.E. archidiaconus Cardinalis in ſchiſmate x. contra Paulum papam creatus ſedit*	0	....	.....
		Coactus abdicauit.			
767	12	*Conſtantinus Nepeſinus Ducis Nepeſini filius quum laicus eſſet, contra canones Totonis & Paſsini fratrum ſuorum vi, à Laicis pontifex creatus, præter Cardinalium ſententiam, ſed. annum*	1	1	9
		Creatus die Dominico, quo mortuus eſt Paulus papa iiij. Kal. Iulij, poſtridie diaconus, & presbyter à Georgio Præneſtino epiſcopo factus Pontifex vero die Dominico ſequenti iij. Non. Iulij apud ſanctum Petrum à Georgio Præneſtino, Euſtratio Albano, & Citonato Portueſe conſecratus. Ordinationes fecit, epiſcoporum viij. presbyterorum viij. & diaconorum iiij. Anno ſequenti 768. coactus à Chriſtophoro Primicerio, & conſiliario apoſtolicæ ſedis, & Sergio eius filio ſacellario, abdicauit, Laterani in concilio epiſcoporum & Cardinalium die ſabbati, ante ordinationẽ Stephani papæ, viij. Idus Auguſti, & in monaſterio cellæ nouæ effoſſis oculis, relegatus, monachus factus eſt.			
768	13	*Philippus Romanus monachus abbas monaſterij ſancti Viti S. R. E. prerbyter Cardinalis in ſchiſmate cõtra Conſtantinum à quibuſdam clericis auctore Valdeperto presbytero Longobardo papa factus, ſedit dies*	0	0	5
		Creatus & conſecratus prid. Kal. Auguſti die Dominico, & quinto die poſt coactus ab eodem Chriſtophoro Primicerio, pontificatu ſe abdicauit pridie Nonas Auguſti, atque ad ſuum monaſterium reuerſus eſt, & poſtridie Stephanus electus.			
767		*Schiſma xi. in eccleſia Romana maxime turbulentum.*			
768	96	Stephanus iiij. dictus iij. Olybrij filius Siculus monachus monaſterij ſancti Chryſogoni Romæ, ſub Gregorio iij. papa cubicularius Lateranenſis, demum S. R. E. presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Cæciliæ à Zacharia papa factus, Impp. Cæſaribus Conſtantino Copronymo, & Leone Augg. ſedit annos	3	5	27
		Creatus Nonis Auguſti, & conſecratus vij. Idus Auguſti xxvi. P. C. Conſtantini Copronymi Auguſti. Ordinationem vnam menſe Decembri fecit, epiſcoporum . . . . presbyterorum V. & diaconorum iv. Obijt manè prid. kal. Februarij anno 772. Indictione x. ſepultus ad ſanctum petrum iij. poſt conſulatum Leonis iiij. Auguſti. Vacauit Romana ſedes dies	0	0	8
772	97	Hadrianus Theodori filius Romanus de regione Via lata prope ſanctum Marcum, nobiliſsimo genere ortus, clericus notarius regionarius, & ſubdiaconus à Paulo papa factus, poſt S. R. E. diaconus Cardinalis à Stephano iij. creatus Impp. Cæſs. Leone iiij. & Conſtantino eius filio Augg. ſed. an.	23	10	17
		Creatus, & conſecratus V. Idus Februarij die Dominico. Ordinationes duas menſe Martio fecit, epiſcoporum cxxcv. presbyterorum xxiiij. & diaconorum vij. Obijt manè vij. kal. Ianuarij anno 795. finiente. Indictione iiij. ſepultus ad ſanctum Petrum, P. C. Conſtantiini Octaui Irenes filij Auguſti, anno xvi. Non vacauit ſedes	0	0	0
789	VII.	Sancta, & vniuerſalis ſynodus ſeptima Nicæna ſecunda eccl. epiſcoporum contra Iconomachos collecta P.C. Conſtantini viij. Aug. anno x.			

Leo iij.

Anni Christi.	Numerus Pontificū		Anni.	Mēses.	Dies.
796	98	Leo iij. Azzupij filius Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis tt. sanctæ Susannæ Constantino viij. & Nicephoro Augustis sedit annos	20	5	18
		Creatus vij. Kal. Ianuarij, postridie consecratus. Ordinationes tres mense Martio fecit, episcoporū cxxvi. presbyterorum xxx. & diaconorum xi. Obijt prid. Idus Iunij anno 816. Indictione ix. sepultus ad sanctum Petrum, Vacauit sedes dies	0	0	20
800		Hic pontifex Carolum Magnum Francorum regem Imperatorem creauit.			
816	99	Stephanus v. dictus iiij. Iulij Marini filius Romanus S. R. E. diaconus alias presbyter Cardinalis à Leone iij. papa factus. Ludouico Pio Augusto sedit menses	0	6	23
		Creatus v. Nonas Iulij, consecratus prid. Non. Iulij. Ordinadinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum v. presbyterorum ix. & diaconorum iv. Obijt viij. Kal. Febr. anno 817. sepultus in basilica sancti Petri apostoli. Vacauit sedes dies	0	0	2
817	100	Paschalis maximi Bonosi filius Romanus monachus & abbas sancti Stephani prope sanctum Petrum S. R. E. presbyter Cardinalis tt. sanctæ Praxedis à Leone iij. papa factus, Luduoico Pio & Hlothario Augustis, sedit annos	7	3	17
		Creatus vi Kal. Februarij, consecratus Kal. Februarij. Ordinationes duas mensibus Decembri & Martio fecit, episcoporum .... presbyterorum vij. & diaconorum vij. Obijt prid. Idus Maij anno Christi 824. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	4
824	101	Eugenius ij. Iunior Boemondi filius Romanus S. R. E. archipresbyter Cardinalis tt. sanctæ Sabinæ à Leone iij. papa factus Imp. Cæsaribus Ludouico Pio, & Hlothario Augg. sedit ann.	3	6	24
		Creatus xiiij. Kal. & consecratus xi Kal. Iunij. Obijt prid. Idus Decembris anno 827. sepultus ad sanctum Petrum. Vac. sed. diem	0	0	1
824	14	*Zinzinus Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis in schismate contra Eugenium electus à minori parte, sedit*			
		Coactus non longè post abdicauit.	0	....	....
		Schisma in ecclesia Romana xij.			
827	102	Valentinus Leontij filius Romanus S. R. E. archidiaconus Cardinalis à Paschale papa factus, sedit mensem	0	1	10
		Creatus xix. Kal. Ianuarij, consecratus postridie obijt xi. Kal. Februarij anno Christi 828. sepultus in basilica sancti Petri. Vacauit sedes dies	0	0	3
828	103	Gregorius iiij. Ioannis filius Romanus, S. R. E. presbyter Cardinalis tt. sancti Marci à paschali factus, Hludouico Pio, & Hlothario eius filio Augustis, sedit annos	16	0	0
		Creatus vij. Kal. Februarij. Ordinationes quinque mensibus Martio, Septembri, & Decembri fecit, episcoporum, presbyterorum, & diaconorum cxxcv. Obijt viij. Kal. Febr. anno Christi 844. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	15
844	104	Sergius ij. Iunior Sergij filius Romanus, de regione iiij. S. R. E. archipresbyter Cardinalis SS. Siluestri, & Martini tt. Equitij à Paschali papa factus, Hlothario Augusto, sedit annos	3	2	3
		Creatus, & consecratus iiij. Idus Februarij. Ordinationem vnam mense Martio fecit episcoporum xxiij. presbyterorum viij. & diaconorum iij. Obijt prid. Idus Aprilis anno 847. sepultus in basilica S. Petri. Non vacauit sedes nisi vsque ad consecrationē	0	2	15
847	105	Leo iv. Rodulfi filius Romanus monachus monasterij sanctorum Siluestri & Martini prope sanctum Petrum S. R. E. presbyter Cardinalis tt. SS. quattuor coronatorum à Sergio ij. papa factus, Hlothario, & Hludouico Iuniore Augustis sedit ann.	8	3	6
		Creatus die obitus papæ Sergij prid. Idus Aprilis, consecratus vi. Kal. Iulij die Dominico. Ordinationes duas mensibus Martio, & Decembri fecit. episcoporum lxiij. presbyterorum xix. & diaco-			

Anni Christi	Numer. Pontif.		Anni	Mēses	Dies
		diaconorum viij. Obijt xvi. Kal. Augusti, anno 855. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes			
		——— { vsque ad electionem	0	0	6
		——— { vsque ad consecrationem	0	2	11
855	106	Benedictus iij. Petri filius Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis S. Mariæ Transtiberim tt. Callisti à Leone iiij. factus. Imp. Cæs. Hludouico Augusto Iuniore, sedit			
		——— { ab electione	2	8	16
		——— { à consecratione	2	6	01
		Electus ix. kal. Augusti, res turbatæ fuerunt vsque ad iij. kalend. Octobris, quo sedato schismate consecratus est. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum xx. presbyterorum vi. & diaconi vnius. Obijt mane vi. Idus Aprilis anno 858. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	15
855	15	*Anastasius iij. Romanus S.R.E. presbyter Cardinalis tt. sancti Marcelli, in schismate contra Benedictum iij. .... Kalend. Augusti creatus, sed. mens.*	0	....	....
		Et non longè pòst coactus abdicauit.			
		Schisma xiij. in ecclesia Romana.			
858	107	Nicolaus Magnus Theodori filius Romanus. S. R. E. diaconus Cardinalis à Leone I V. factus Imp. Cæs. Hludouico Iuniore Augusto, sedit annos	9	6	20
		Creatus, & consecratus viij. Kalen. Maij. Ordinationes plures mense Martio, & Decembri episcoporum Lxv. presbyterorum vij. & diaconorum iv. fecit. Obijt mane Idibus Nouembris anno Christi 867. Indictione prima, sepultus ante fores basilicæ sancti Petri, Vacauit sedes Romana dies	0	0	7
867	108	Hadrianus I I. Iunior Romanus Talari episcopi filius, S. R. E. presbyter Cardinalis tt. sancti Marci à Sergio I I. papa factus, Imp. Cæsare Hludouico Iuniore Augusto, sedit annos	4	11	12
		Creatus xi. kal. Decembris, consecratus ix. kal. Decembris. Obijt kalend. Nouembris anno 872. sepultus ad sanctum Petrum Vacauit sedes mensem	0	1	12
869		Sancta & vniuersalis synodus octaua Constãtinopolitana quarta ccc. episcoporum contra Photium patriarcham Constantinonum coacta			
872	109	Ioannes viij. Grudi filius Romanus S.R.E. archidiaconus Cardinalis, Impp. Cæsaribus Hludouico Iuniore, Carolo Iuniore Caluo Hludouico iij. Balbo & Carolo iij. Crasso Augustis sedit annos	10	0	2
		Creatus, & consecratus xix. kalend. Ianuarij. Obijt xiix. kalend. Ianuarij anno 882. Indictione prima sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sed. dies	0	0	3
877		Sanctæ, & vniuersalis synodi octauæ Constantinopolitanæ iv. cccxxciij. episcoporum pro Photij patriarchatu coactæ, posterior pars.			
882	110	Marinus Palumbi presbyteri filius Galesianus Faliscus S.R.E. diaconus Cardinalis, Carolo iij. Augusto. sedit annum	1	1	6
		Creatus xiiij. kal. Ianuarij, consecratus die natalis domini. Obijt xv. kal. Februarij, anno 884. sepultus ad sanctum Petrum. Vac. sed. dies	0	0	2
884	111	Hadrianus iij. Romanus (quem alij Agapitum vocant) Benedicti filius, de regione via lata, Carolo iij. Imperatore sedit annum	1	3	19
		Creatus xij. kal. Februarij, consecratus vij. kal. Februarij. Obijt vij. Idus Maij, anno Christi 885. sepultus in basilica sancti Petri. Vacauit sedes Romana dies	0	0	3
885	112	Stephanus vi. dictus V. Romanus (quem alij Basilium vocãt) Hadriani filius de regione via lata, Impp. Cæss. Carolo iij. Crasso, & Arnulfo Augustis sedit annos	6	0	9
		Creatus iij. Idus Maij. Obijt xij. kal. Iunij anno 891. sepultus ad sanctum			

Anni Christi.	Numerus Pontificũ		Anni.	Mẽses.	Dies.
		ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	5
891	113	Formosus Portuensis, Leonis filius, episcopus Portuensis à Nicolao papa factus, Arnulfo Imperatore, sedit annos	4	6	18
		Creatus vi. Kalend. Iunij, Indictione ix. Obijt xix. Kalend. Ianuarij anno 895. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	2
		Formosus fuit primus ex episcopo factus papa.			
891		*Sergius iij. Benedicti filius Romanus ex comitibus Tusculanis S.R.E. diaconus Crdinalis in schismate contra Formosum papam creatus sedit*	0	.....	....
		Coactus abdicauit, & in exilium actus est.			
891		*Schisma in ecclesia Romana xiij.*			
895	114	Bonifacius vi. Hadriani episcopi filius Romanus, Imp. Cæsare Arnulfo Aug. sed dies	0	0	15
		Creatus xvi. Kal. Ianuarij. Obijt prid. Kal. Ianuarij anno 896. ineunte, sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	5
896	115	Stephanus vij. dictus vi. Ioannis presbyteri filius Romanus, episcopus Anagninus à Stephano V. papa factus, sedit Arnulfo Imperatore annum	1	2	19
		Creatus viij. Idus Ianuarij. Obijt viiij. Kalend. Aprilis, sepultus ad sanctum Petrum Vacauit sedes dies	0	0	3
897	116	Romanus Constantini Marini papæ fratris filius Gallesianus Faliscus, Arnulfo Imperatore sedit menses	0	4	23
		Creatus V. Kal. April. Obijt xiiij. Kal. Septemb. anno 897. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes diem	0	0	1
897	117	Theodorus ij. Iunior Photij filius Romanus sedit dies	0	0	20
		Creatus xiii. Kal. Septembris. Obijt vi. Idus Septembris, sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes diem	0	0	1
897	118	Ioannes ix. Rampoaldi filius Tiburtinus monachus, diaconus S. R. E. Imp. Cæsare Arnulfo Augusto, sedit annos	2	0	15
		Creatus V. Idus Septembris. Obijt ix. Kalend. Octob. anno Christi 899. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes diem	0	0	1
897		*Sergius iij. Benedicti filius Romanus, ex Comitibus Tusculanis, presbyter in schismate iterum contra Ioannem ix. creatus, sedit*	0	.....	....
		Coactus iterum abdicauit, & in exilium actus est.			
899	119	Benedictus iiij. Mammoli filius Romanus Imp. Hludouico iiij. Arnulfi filió, sed. ann.	3	6	15
		Creatus viij. Kalend. Octobris. Obijt vi. Idus Aprilis anno 903. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	6
903	120	Leo V. è villa Priapi agri Ardeatini in Latio, sedit mensem	0	1	10
		Creatus xvij. Kal. Maij. Coactus à Christophoro presbytero Cardinale abdicauit ix. Kalend. Iunij, & monachus factus est. Non vacauit sedes	0	0	0
		Obijt paulò pòst, Laterani in basilica Constantiniana sepultus.			
903	121	Christophorus Leonis filius Romanus, presbyter Cardinalis tt. SS. Laurẽtij, & Damasi, Cæsare Hludouico iiij. sedit menses	0	7	0
		Creatus viij. kal. Iunij, coactus à Sergio presbytero abdicãuit ix. kal. Ianuarij, & monachus factus est anno 303. Et moriens ad sanctum Petrum sepultus est.			
		Schisma in Romana ecclesia xv. inter Leonem V. Christophorum, & Sergium iij.			
903	122	Sergius iij. Benedicti filius Romanus ex comitibus Tusculanis, S. R. E. presbyter Cardinalis, Hludouico iiij. Cæsare sedit annos	7	3	16
		Creatus viij. kal. Ianuarij, die Natalis Domini ineunte anno 904. Obijt V. Idus Aprilis anno 911. ad sanctum Petrum sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	4
911	123	Anastasius iij. Luciani filius Romanus, Cæsare Chunrado sedit annos	2	1	22
		Creatus xvij. kal. Maij. Obijt pridie Non. Iunij anno 913. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	2

Lando

Anni Christi	Numer. Pontificũ		Anni	Mẽses.	Dies.
913	124	Lando Tami filius Sabinus, Chunrado Franco Cæsare, sedit menses	0	6	22
		Creatus vij. Idus Iunij. Obijt V. kal. Ianuarij ineunte anno 914. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	26
914	125	Ioãnes x. Ioannis filius Rauennas, ex episcopo Bononiensi archiepiscopus Rauennas, Chunrado Franco, & Henrico Aucipe Saxone Cæsaribus, sedit annos	14	2	15
		Creatus ix. kal. Febr. Occisus suffocatus Ceruicali super os coniecto, in patriarchio Lateranensi vij. Idus Aprilis anno 928. sepultus Laterani. Vacauit sedes dies	0	0	2
928	126	Leo vi. Christophori Primicerij S. R. E. filius Romanus, Hẽrico Aucipe Saxone Cæsare, sedit menses	0	6	15
		Creatus v. Idus Aprilis. Obijt x. kal. Nouemb. anno 928. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes diem	0	0	1
928	127	Stephanus viij. dictus vij. Tendemundi filius Romanus sedit annos	2	1	15
		Creatus ix. kal. Nouembris. Obijt vi. Idus Decembris anno 930. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	2
930	128	Ioannes xi. Sergij iij. papæ filius nothus Romanus, ex comitibus Tusculanis, Henrico Aucipe Saxone Aug. sedit annos	4	10	15
		Creatus iij. Idus Decembris. Obijt viij. kal. Nouembris anno 935. Laterani sepultus. Vacauit sedes diem	0	0	1
935	129	Leo vij. Romanus, Othone magno Cæs. sedit annos	3	6	10
		Creatus vi. kal. Nouembris. Obijt prid. Non. Maij anno 939. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes mensem	0	1	0
939	130	Stephanus ix. dictus viij. Romanus, Othone Cæsare sedit annos	3	4	15
		Creatus vij. Idus Iunij. Obijt xij. kal. Nouemb. anno 942. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	10
942	131	Marinus ij. Iunior Romanus, Othone Imperatore sedit annos	3	6	14
		Creatus kal. Nouembris. Obijt prid. Idus Maij, anno 946. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	3
946	132	Agapetus ij. Iunior Romanus, Othone Cæsare sedit annos	9	7	10
		Creatus xv. kal. Iunij. Obijt vi. kal. Ianuarij anno 956. sepultus in basilica Lateranensi. Vacauit sedes dies	0	0	12
936	133	Ioannes xij. Romanus. Octauianus ex comitibus Tusculanis, Alberici Romani principis filius, de regione viæ latæ S.R.E. diaconus Cardinalis, Imp. Cæs. Othone Aug. sedit annos	8	4	6
		Creatus v. Idus Ianuarij, pontificatus ei abrogatus est à Concilio Romano viij. Idus Decembris anno 863. anno sacerdotij sui vij. mense x, die xxvij. Non vacauit sedes			
		Pontificatum fugato Leone viij. xvi. kal. Februarij anni 964. recepit, tenuitque mens. iij. dies xxviij. Obijt eodem anno pridie Idus Maij, Laterani sepultus. Non vacauit sedes			
963	134	Leo viij. Romanus, Ioannis protoscriniarij filius de regione Cliui argentarij, summæ apostolicæ sedis protoscrinarius, Imp. Cæs. Othone Aug. sedit annum	1	3	12
		Creatus à Synodo Romana, abrogato Ioanne xij. & consecratus die Dominico viij. Idus Decembris. Obijt xvi. kal. April. anno 965. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes menses	0	8	22
		Schisma in ecclesia Romana xvi.			
963 964	16	*Benedictus V. Romanus, S. R. E. diaconus Cardinalis, in schismate post Ioannem xij. contra Leonem viij. creatus, sedit mensem*	0	1	10
		Consecratus die obitus Ioannis pridie Idus Maij, Coactus abdicauit eodem anno ix. Kal. Iulij, & in exilium in Saxoniæ oppido Hamburgo actus est, vbi anno 865. obijt.			
965	135	Ioannes xiij. Romanus Ioannis episcopi filius episcopus Narniensis, Imp. Cæs. Othone Magno Augusto sedit annos	6	11	5
		Creatus vi. Non. Octobris. Obijt viij. Idus Septembris, anno 972. sepultus in basilica sancti Pauli apostoli. Vacauit sedes dies	0	0	13

Donus,

Anni Christi.	Numer' Pontificū		Anni.	Meses.	Dies.
972	136	Donus, alias Domnus, alias Domino ij. Iunior Romanus, Imperatore Cæsare Othone Magno Augusto, sedit menses	0	3	0
		Creatus xij. kal. Octobris. Obijt xiiij. Ianuarij anno 972. Non vacauit sedes			
972	137	Benedictus V. dictus vi. Hildebrandi filius Romanus, Imp. Cæsare Othone Iuniore Aug. sedit annum	1	3	0
		Creatus xiij. Kal. Ianuarij, coactus abdicauit xiiij. kal. Aprilis anno 974. & in molem Hadriani conclusus, vbi à Cintio Stephani filio iussu Bonifacij vij. successoris sui strangulatus est, & ad sanctum Petrum sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	10
974		*Schisma in ecclesia Romana xvij. inter Bonifacium vij. & Benedictum vi. dictum vii.*			
974	138	Bonifacius vij. Romanus Franco Ferrutij filius, S.R.E. diaconus Cardinalis, Imperatore Cæsare Othone ij. Aug. sed. ann.	1	1	12
		Creatus iij. Kal. Aprilis coactus abdicauit, & ex vrbe fugatus est V. Idus Maij anno 975. Vacauit sedes dies	0	0	20
975	139	Benedictus vi. dictus vij. ex comitibus Tusculanis, Deusdedit filius Romanus, episcopus Sutrinus Othone ij. Imperatore sedit annos	9	1	10
		Creatus kalend. Iunij fugato Bonifacio vij. Obijt vi. Idus Iulij anno 984. sepultus ad sanctam Crucem in Hierusalem. Vacauit sedes dies	0	0	5
984	140	Ioannes xiiij. Papiensis Petrus antea vocatus Episcopus Papiensis, Imperatore Cæsare Othone iij. Augusto sedit menses	0	8	0
		Creatus xvij. kalend. Augusti, pontificatu exactus est à Bonifacio vi. in vrbem reuerso xvij. kalend. Aprilis. Obijt eodem anno 985. in carcere xiij. kalend. Septembris, sepultus ad sanctum Petrum. Non vacauit sedes			
985		Bonifacius vi. Romanus Franco Ferrutij filius factione quorundam nobilium Romam reuersus, capto Ioanne xiiij. Romanum pontificatum Imp. Othone iij. Augusto tenuit iterum menses	0	4	6
		Ex ante diem xvij. kalendas Aprilis, vsque ad xij. kal. Augusti anno 985. Quo mortuus est, & Laterani sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	10
985	141	Ioannes xv. Romanus Leonis presbyteri filius de vico Gallinæ Albæ Imp. Cæs. Othone iij. Augusto, sedit annos	9	6	10
		Creatus Kal. Augusti Obijt iiij. Idus Februarij anno 995. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes diem	0	0	1
995	142	Ioannes xvi. Romanus Roberti filius sedit menses	0	4	0
		Creatus iij. Idus Februarij. Obiit V. Idus Iunij anno 995. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	6
995	143	Gregorius V. Saxo Germanus, Bruno Othonis filius ex vrbe Vangia presbyter & capellanus Imperatoris, Othone iij. Augusto, sedit annos	2	8	3
		Creatus & consecratus xvi. kal. Iulij die Dominico. Obiit xii. kal. Martii anno 998. sepultus ad sanctum Petrū. Vac. sed. mens.	0	8	13
996	17	*Ioannes xvij. Græcus episcopus Placentinus in schismate contra Gregorium V. creatus sedit menses*	0	10	.....
		Coactus ab Imperatore Othone iii. abdicauit, & in Germaniam, effossis oculis relegatus est.			
996		*Schisma in ecclesia Romana xviij.*			
998	144	Siluester ij. Iunior Aquitanus Gallus, Gerbertus monachus Floriacensis Cœnobii in Galliis, abbas Bobiēsis ex archiepiscopo Remensi Rauennas philosophus eximius, Imp. Cæs. Othone iij. Augusto sed. annos	4	6	12
		Creatus kal. Nouembris. Obijt iiij. Idus Maii anno 1003. Indictione 1. sepultus Laterani. Vacauit sedes dies	0	0	25
1003	145	Ioannes xvij. Sicco Romanus, ignobilis de vico Biberatica, Imp. Cæs. Henrico ij. iuniore Aug. sedit menses	0	4	25

Anni Christi	Numer' Pontificũ		Anni	Mēses	Dies
		Creatus vij. Idus Iunij. Obijt pridie kalend. Nouembris anno 1003. sepultus in ecclesia monasterij sanctæ Sabbæ in cella noua. Vacauit sedes dies	0	0	19
1003	146	Ioannes xiix. Fasanus, alias Fanassus Romanus de vico portæ Metodii, Imperatore Cæsare Henrico Iuniore Augusto, sedit annos	5	7	29
		Creatus xij. Kalend. Decembris Obijt xv. kalend. Augusti anno 1009. sepultus Laterani. Vacauit sedes dies	0	0	30
1009	147	Sergius iiij. Petrus Martini filius Romanus sedit annos	2	9	12
		Creatus xv. kal. Septemb. Obijt iiij. kal. Iunij, anno 1012. sepultus Laterani. Vac. sed. dies	0	0	8
1012	148	Benedictus vij. dictus viij. Romanus, ex comitibus Tusculanis Gregorij filius. Henrico Iuniore Augusto, sedit annos	11	8	21
		Creatus vij. Idus Iunij. Obijt iij. kal. Martij anno 1024. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes diem	0	0	1
1012		☞ *Schisma xix. in ecclesia Romana inter Benedictum viij. & alium quendam, cuius nomen inuenire non potui.*			
1024	149	Ioannes xix. Romanus, ex comitibus Tusculanis Gregorij filius, Benedicti viij. frater, episcopus Portuensis, Impp. Cæss. Henrico, & Chunrado Iunioribus Augustis, sedit annos	8	9	9
		Creatus pridie Kalendas Martij. Obijt vi. Idus Nouembris anno 1032. supultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	2
1032	150	Benedictus viij. dictus ix. Romanus, ex comitibus Tusculanis, Theophylactus antea vocatus, Alberici Benedicti viij. & Ioannis xix. fratris filius, diaconus Cardinalis Imperatoribus Cæsaribus Chunrado Saliquo, & Henrico iij. Augg. sed. annos	12	4	20
		Creatus iij. Idus Nouembris. Pontificatu exactus xi. kalend. Februarij anno 1045. sacerdotij sui anno xij. mense I. die xij. In eius locum factus est			
1045	19	*Siluester iij. Romanus Ioannes Laurentij filius, episcopus Sabinus, in schismate contra Benedictum ix. creatus, sedit mensem*	0	1	29
		Creatus xi. Kal. Febr. Pontificatu à Benedicto ix. exactus est V. Idus Martij an. 1045.			
1045		Benedictus viij. dictus ix. Romanus pulso Siluestro iij. iterum sedit mensem	0	1	21
		Ex ante diem vi. Idus Martij, vsque ad Kalendas Maij eius anni, quo die quum sponte abdicasset, in eius locum factus est			
1045	151	Gregorius vi. Romanus Ioannes Gratianus Petri Leonis, archipresbyter sancti Ioannis ante portam Latinam, qui Imp. Cæsare Henrico iij. Augusto sedit annum	1	7	20
		Creatus kalend. Maij. Coactus in concilio Sutrij, ab Imperatore Henrico iij. Augusto congregato, abdicauit xiij. kalend. Ianuarij anno 1046. & ad monasterium Cluniacense relegatus, ibidem paulò pòst obijt, & sepultus est. Vacauit sedes Romana dies	0	0	4
1045		*Schisma in ecclesia Romana xx.*			
1047	152	Clemens ij. Iunior Saxo Germanus, Suidegerus Bambergensis episcopus, Henrico iij. Augusto sedit menses	0	9	15
		Creatus Sutrij in Concilio ab Imp. Henrico iij. congregato xij. kal. Ianuarij, consecratus, & coronatus Romæ die Natalis Domini viij. kal. Ianuarij. Obijt Romæ vij. Idus Octob. anno 1047. sepultus Bambergæ in cathedrali ecclesia, cuius episcopus fuerat. Vacauit sedes menses	0	9	7
1047		Benedictus ix. Romanus pontificatu iam priuatus, mortuo Clemente ij. iterum papatum tenuit menses	0	8	9
		Ex ante diem vi. Idus Nouemb. vsque ad xvi. kal. Augusti, quo die cessit, & papa factus est.			
1048	153	Damasus ij. Iunior Bauarus Germanus, Poppo Bagniarius episcopus Brixiensis, Imp. Cæs. Henrico iij. sedit dies	0	0	23

Creatus

Anni Chriſti.	Numer' Pontificũ		Anni.	Mẽſes.	Dies.
		Creatus Polethæ in Germania, conſecratus, & coronatus Romæ xvi. kal. Auguſti die Dominico. Obijt Preneſtæ vi. Idus Auguſti, Romam relatus in baſilica ſancti Laurentij extra muros Vrbis via Tiburtina ſepultus eſt. Vacauit ſedes menſes	0	6	3
1048		Benedictus ix. Romanus, hoc etiam interregno pontificatum Romanum tertio adminiſtrauit menſes	0	6	0
1049	154	Leo ix. Francus Gallus Bruno Comes Dagſpurg. alias Egghiſein Hugonis filius, Tullenſis in Leucis epiſcopus, Imp. Cæſare Henrico iij. Auguſto ſedit annos	5	2	8
		Creatus Frinſingæ in Baioaria, conſecratus & coronatus Romæ pridie Idus Februarij Dominica prima Quadrageſimæ, Indictione ij. Cardinales, quorum memoria extat xxij. creauit epiſcopos vi. presbyteros x. & diaconus vi. Obijt Romæ xiij. Kalend. Maij anno 1054. ſepultus ad ſanctum Petrum prope Aram ſanctorum Andreæ, & Gregorij. Vacauit ſedes menſes	0	11	24
1055	155	Victor ij. Iunior Sueuus Germanus. Gebohardus comes Calbenſis Arduigi filius epiſcopus Eiſtatenſis, Henrici iij. Imp. Conſiliarius, & propinquus, ipſo, & eius filio Henrico iv. Auguſtis ſedit annos	2	3	16
		Creatus Moguntiæ, conſecratus, & coronatus, Romæ Idibus Aprilis feria V. in cœna Domini. Cardinales epiſcopos ij. creauit, & presbyterum vnum ex antiquo diacono, Ordinatione vna menſe Iunio facta. Obijt Florentiæ V. kalend. Auguſti anno 1057. ibique in cathedrali ſepultus. Vacauit ſedes dies	0	0	4
1057	156	Stephanus x. dictus ix. Hlotaringus Gallus Fridericus Gozzelonis ducis Hlotharingiæ filius, S. R. E. archidiaconus ſanctæ Mariæ in Dominica Cardinalis, Bibliothecarius, & cancellarius à Leone ix. factus monachus abbas Caſinas, & presbyter Cardinalis tt. ſancti Gryſogoni à Victore ij. conſecratus, Imperatore Cæſare Henrico iiij. Auguſto, ſedit menſes	0	7	28
		Creatus Romæ iiij. Nonas Auguſti, poſtridie die Dominico conſecratus. Cardinalem epiſcopum vnum fecit menſe Martio. Obijt Florentiæ iiij. Kalendas Aprilis 1058. ſepultus ibidem in eccleſia cathedrali. Vac. ſed. dies	0	0	8
1058	20	*Benedictus ix. dictus x. Romanus Ioannes Mincius ex comitibus Tuſculanis Guidonis filius, epiſcopus Veliternus à Leone ix. papa factus Henrico iiij. Imperatore ſedit menſes*	0	9	20
		Creatus, & coronatus Romæ Laterani à Laicis contaa canones Nonis Aprilis die Dominico, coactus abdicauit ix. Kalend. Februarij anno 1059. & paulò poſt V. Idus Aprilis moriens, ad ſanctam Mariam Maiorem ſepultus eſt. In eius locum factus fuit.			
1058	157	Nicolaus ij. Iunior Allobrox Gerardus Burgundio epiſcopus Florentinus, Imp. Cæſare Henrico iij. Rege iiij. Auguſto, ſedit annos	2	6	1
		Creatus Senis, conſecratus, & coronatus Romæ die Dominico iij. Nonas Ianuarij anno 1059. Cardinales fecit vij. epiſcopos ij. presbyteros ij. & diaconos iij. menſe Martio. Obijt Florentiæ V. Non. Iulij anno 1061. ibique ſepultus. Vacauit ſedes menſes	0	2	26
		Schiſma in eccleſia Romana xxi.			
1058 1061	158	Alexander ij. Iunior Mediolanenſis, Anſelmus de Badagio Anſelmi filius, canonicus regularis, epiſcopus Lucenſis in Tuſcia Imperatore Cæſare Henrico iiij. Auguſto ſedit annos	11	6	22
		Creatus, & conſecratus Romæ die Dominico pridie Kalend. Octobris. Cardinales fecit xxx. epiſcopos viij. presbyteros xvi. & diaconos vi. Obijt Romæ x. kal. Maij. nocte precedente,			

 anno

Anni Christi	Numerus Pontificii		Anni	Menses	Dies
		anno 1073.& Laterani in basilica Constantiniana sepultus. Non vacauit sedes			
1061	21	*Honorius ii. Iunior Parmensis Cadolus Pallauicinus, episcopus Parmensis in schismate contra Alexandrum ij. ab Imperatore & episcopis Longobardis creatus, sedit annos*	5	.....	.....
		Creatus Basileæ V. Kalend. Nouembris, consecratus . . . . Pontificatus ei in Concilio Mantuano abrogatus est vi. Kalend. Nouembris anno 1064. & non longè post Parmæ mortuus est, & sepultus est.			
		Schisma in ecclesia Romana xxij.			
1073	159	Gregorius vij. Soanensis Tuscus Hildebrandus, ex comitibus Pitiliani, & Soanæ Bonicij filius, monachus, & Prior olim Cluniacensis, Abbas sancti Pauli Romæ, ex S.R.E. Oeconomo, & subdiacono, archidiaconus Cardinalis sanctæ Mariæ in Domnica à Nicolao ij. factus, Imp. Cæs. Henrico iiij. Augusto, sedit annos	12	1	3
		Creatus feria secunda x. kal. Maij, Romæ in basilica sancti Petri ad vincula, die obitus Alexandri ii. consecratus iij. kal. Iulij apud sanctum Petrum Cardinales fecit xx. episcopos iij. presbyteros xii. diaconos V.			
		Obijt Salerni viii. kalend. Iunij die Dominico, anno 1085. sepultus ibidem in ecclesia cathedrali sancti Matthæi, Vacauit sedes annum	1	0	0
1080	22	*Clemens iii. Parmensis, Gibertus de Corrigia, archiepiscopus Rauennas ab Alexandro ii. factus, olim Imp. Henrici iiii. cancellarius, & eo auctore in schismate Romanus pontifex creatus, contra Gregorium vii. & eius successores. Victorem iii. Vrbanum ii. & Paschalem ii. eo Imperante sedit annos*	21	.....	.....
		Creatus Brixini in Noricis à xxx. episcopis, auctore Henrico iiii. Imperatore, vii. Kalend. Iulii, feria V. Indictione iii. consecratus Romæ ad sanctum Petrum ix. Kalend. Aprilis dominica palmarum anno 1084. Cardinales fecit xix. episcopos V. presbyteros x. & diaconos iiii. Obiit Romæ in arce sancti Angeli, post Kalend. Septembris anno 1101. sepultus Rauennæ in cathedrali ecclesia, & non longe post corpus eius exhumatum, iussu Paschalis ii. combustum est.			
		Schisma in ecclesia Romana pessimum xxiii.			
1080 1086	160	Victor iij. Beneuentanus, Dauferius post Desiderius Beneuentani principis filius, monachus Casinas, diaconus Cardinalis à Leone ix. factus, abbas Casinas, & presbyter Cardinalis tt. Sanctæ Cæciliæ à Nicolao ij. consecratus, in schismate contra Clementem iij. Imp. Cæs. Henrico iiij. Augusto, sedit annum	1	3	24
		Creatus Romæ die Pentecostes in diaconia sanctæ Luciæ ix. kalend. Iunij, consensit Capuæ xij. kalend. Aprilis Dominica palmarum anni 1087. Consecratus Capuæ vij. Idus Maij die Dominico. Obijt in monasterio montis Casini xvi. kalend. Octobris anno 1087. ibique in capitulo monasterij sepultus. Vacauit sedes menses	0	5	23
1088	161	Vrbanus ij. Iunior Gallus, Otho Milonis filius, ex oppido Castillionis, Remensis diœcesis, canonicus regularis Lateranensis, post monachus Cluniacensis, episcopus Ostiensis, à Gregorio vij. factus sedit Imp. Heurico iv. annos	11	4	18
		Creatus & coronatus Tarracinæ iiij. Idus Martij, die Dominico. Cardinales fecit xxxvi. episcopos ix. presbyteros xiv. Diaconos xiij. mensibus Martio & alijs. Obijt Romæ in ædibus Petri Leonis ad sanctum Nicolaum in carcere iiij. Kalend. Augusti anno 1099. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	14
1099	162	Paschalis ij. Bledensis Tuscus, alias ex vico prouinciæ Flaminæ Galliata, Rainerius Crescentij filius, monachus Cluniacensis, abbas sanctorũ Laurentij, & Stephani extra muros Vrbis via Ti-			

Anni Chriſti.	Numer° Pontificũ		Anni.	Meſes.	Dies.
		via Tiburtina, presbyter Cardinalis tt. S. Clementis à Gregorio ſeptimo, Impp. Cæſs. Henricis iiij. & V. Auguſtis, ſedit annos	18	5	9
		Creatus Romæ apud ſanctum Clementem, Idibus Auguſti, à Cardinalibus L. præter ipſum, conſecratus poſtridie die Dominico. Pluribus ordinationibus per diuerſos menſes habitis, epiſcopos C. in his xiij. Cardinales creauit, presbyteros verò L. & diaconos xxx. Obijt Romæ apud ſanctam Mariam Tranſpontinã noctæ, quæ diem xij. kal. Februarij ſecuta eſt, anno 1118. Laterani ſepultus. Vacauit ſedes dies	0	0	3
1101	23	*Albertus Atellanus in ſchiſmate poſt Clementem iii. contra Paſchalem ii. Ricardo Capuano comite auctore, creatus, ſed. menſ.*	0	4	.....
		Captus à militibus Paſchalis ij. & coactus, quum abdicaſſet in monaſterio ſancti Laurentij Auerſæ perpetuo carceri relegatur.			
1102	24	*Theodoricus* Romanus *in ſchiſmate poſt Albertum cõtra Paſchalem ij. Cauenſium opera creatus ſedit menſes*	0	3	15
		Captus à Paſchalis ij. præſidijs, & ſacerdotio priuatus, in monaſterium ſanctæ Trinitatis Cauenſis truditur, vbi monachus factus, anacoreticam vitam diu duxit			
1102	25	*Silueſter iij. Romanus, Maginulfus monachus, & abbas Farfenſis, in ſchiſmate poſt Theodoricum contra Paſchalem ij. auctore Vernero Imperatoris Henrici iiij. in Italia Ducæ creatus, ſedit menſes aliquot*	0	.....	....
		Fugatus Latio, & monaſterio ſua expulſus, animi dolore haud ita multò pôſt mortuus eſt.			
1118	163	Gelaſius ij. Iunior Caietanus, Ioannes Creſcentij filius monachus Caſsinas, S. R. E. diaconorum primus, ſanctæ Mariæ in Coſmedin, & cancellarius ab Vrbano ij. factus Imp. Cæſare Henrico V. Auguſto, ſedit annum	1	0	5
		Creatus Romæ in monaſterio Palladij à xlvij. Cardinalibus viii. kal. Februar. Conſecratus Caietæ kal. Martij. Cardinalem vnum creauit diaconum, Ordinatione vna menſe Martio facta, Obijt iiij. Kal. Febr. anno 1119. Cluniaci in Gallia ibiq; in monaſterij eccleſia ſepultus. Vacauit ſedes dies	0	0	2
1118	26	*Gregorius viij. Hiſpanus Mauritius Burdinus Archiepiſcopus Bracarenſis, in ſchiſmate contra Gelaſium ij. ab Imperatore Henrico V. Auguſto menſe Aprilis creatus, ſedit eo imperante annos*	3	.....	.....
		Coactus abdicauit ſub Calliſto ij. & in Turri monaſterij Caſinatis primum, deinde in monaſterio Cauenſi ſanctæ Trinitatis ab Honorio ii. relegatus, ibidem vitam finiuit.			
1118		*Schiſma xxiv. in eccleſia Romana.*			
1119	164	Calliſtus ij. Burgundus, Milo, alias Guido Guillelmi Burgundiæ comitis filius, archiepiſcopus Viennenſis, & apoſtolicæ ſedis Tranſalpes legatus, Henrico V. Auguſto, ſedit ann.	5	10	13
		Creatus kalend. Februarij Cluniaci in Galliis à xii. Cardinalibus, ibiq; conſecratus pridie Idus Octobris. Ordinationibus tribus menſe Martio, & Decembri factis, Cardinales creauit xiii. epiſcopos ii. presbyteros viii. & diaconos vii. Obiit Romæ Idibus Decembris anno 1124. Laterani ſepultus. Vacauit eo mortuo ſedes diem tantum	0	0	1
1123		Synodus vniuerſalis Lateranenſis prælatorum circiter mille.			
1124	165	Honorius ij. Bononiẽſis, Lambertus de Fagnano ex archidiacono Bononienſi canonicus regularis Lateranenſis, epiſcopus Cardinalis Oſtienſis à Paſchali ii. factus, Impp. Cæſs. Henrico, & Hlothario Saxone Auguſtis ſedit annos	5	2	3
		Creatus Romæ Laterani xix. kal. Ianuarij à L. Cardinalibus coronatus die Dominico xij. kal. Ianuarij. Ordinationibus tribus menſe Decembri factis, Cardinales fecit xxxi. epiſcopos iij. presbyteros xvi. & diaconos xi. Obijt Romæ xiiij. kal. Martij in monaſterio ſancti Gregorij, Laterani ſepultus. Vacauit ſedes diem	0	0	1

Anni Christi	Numer' Pontificū		Anni	Mēses.	Dies.
1124	27	*Cælestinus ij. Romanus, Theobaldus Buccapeccus, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Anastasiæ à Paschali ij. factus, in schismate contra Honorium ij. creatus, sedit diem*	0	0	1
		Creatus xix. Kal. Ianuarij, & eo die abdicauit, anno 1124.			
1124		*Schisma in ecclesia Romana xxv.*			
1130	166	Innocentius ij. Romanus. Gregorius Ioannis Guidonis filius de papa, de regione Transtiberim canonicus regularis Lateranensis, Prior diaconorum Cardinalium sancti Angeli ab Vrbano ij. factus, Lothario ij. Saxone, & Chunrando Sueuo Augustis, sedit annos	13	7	8
		Creatus à xvij. Cardinalibus xiij. kal. Martij, consecratus die Dominico proximo Romæ. Ordinationibus vi. mense Decembri factis, Cardinales creauit xlvij. episcopos ix. presbyteros xx. & diaconos xviij. Obijt Romæ viij. kal. Octobris anno 1143. sepultus Laterani in concha porphyrite, quæ in mausoleo Hadriani fuerat. Vacauit sedes diem	0	0	1
1130	28	*Anacletus ij. Romanus, Petrus Petri Leonis filius, ex diacono Cardinale sanctorum Cosmæ & Damiani à Paschali ij. facto, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Mariæ Transtiberim à Callisto ij. ordinatus, Imp. Cæs. Lothario ij. Saxone Augusto sedit in schismate ann.*	7	9	.....
		Creatus in schismate contra Innocentium ij. à xxi. Cardinalibus xiii. Kal. Martii Romæ, consecratus die Dominico proximo, Ordinationibus aliquot mense Aprili, & Decembri factis Cardinales creauit x. presbyteros v. & diaconos v. Obiit Romæ initio anni 1138. sepultus Laterani. In eius locum factus est.			
1138	29	*Victor iiii. Romanus, Gregorius presbyter Cardinalis basilicæ sanctorum xii. Apostolorum à Callisto ii. factus, post Anacleti obitum in schismate contra Innocentium ii. creatus, sedit menses*	0	5	.....
		Abdicauit iiii. Kal. Iunii in octaua Pentecostes anno 1138. & remansit vt antè presbyter cardinalis Basilicæ Apostolorum.			
1130		*Schisma in Romana ecclesia xxvi.*			
1139		Synodus vniuersalis Lateranēsis episcoporū plus minus mille.			
1143	167	Cælestinus ij. Tifernas Tuscus, M. Guido de Castello, ex diacono Sanctæ Mariæ in via lata ab Honorio ij. facto, presbyter Cardinalis tt. sancti Marci ab Innocentio ij. ordinatus, Chunrado Sueno Imp. sedit menses	0	5	13
		Creatus Romæ à xxiix. Cardinalibus vij. kal. Octobris, ibique vi. kal. die Dominico consecratus. Ordinatione vna mense Februarij facta, Cardinales creauit xiiij. presbyteros vij. & diaconos vij. Obijt vij. Idus Martij in palatio Latenensi, anno 1144. in basilica Constantiniana sepultus. Vac. sedes dies	0	0	2
1144	168	Lucius ij. Bononiensis, D. Cerardus Cæcianimicus Alberti filius, canonicus regularis ex congregatione sancti Fridiani Lucensis, primus presbyterorum Cardinalium tt. sanctæ Crucis in Hierusalem à Callistó ij. factus, cancellarius apostolicæ sedis ab Innocentio ij. creatus, Imperatore Chunrado iij. Sueuo Aug. sedit menses	0	11	14
		Creatus Romæ à xli. Cardinalibus iiij. Idus Martij, consecratus die Dominico proximo. Ordinationibus duabus mensibus Maio, & Decembri factis, Cardinales creauit vij. episcopum I. presbyteros iij. & diaconos iij. Obijt Romæ in monasterio Sancti Gregorij v. kal. Martij anno 1145. Laterani sepultus. Vacauit sed. diem	0	0	1
1145	169	Eugenius iij Pisanus, D. Petrus Bernardus, ex oppido Montis magni diœcesis Pisanæ, ex vicedomino Pisanæ ecclesiæ, monachus Cistertiensis, & sancti Bernardi Magni Claraualllensis abbatis discipulus, abbas monasterij sanctorum Vincentij, & Anastasij ad aquas saluias Romæ, Chunrado, & Friderico Barbarussa Sueuis Cæsaribus sedit annos	8	4	12
		Creatus Romæ extra collegium Cardinalium, in ecclesia sancti Cæ-			

Anni Christi.	Numer⁹ Pontificũ		Anni.	Meses.	Dies.
		cti Cæsarij, in patriarchio Lateranensi à xlij. Cardinalibus iij. kalendas Martij. Ordinatus in monasterio Farfensi iiij. Non. Martij dominica proxima. Ordinationibus iij. mense Decembri, & alijs factis, Cardinales creauit xxiij. episcopos ij. presbyteros xi. & diaconos x. Obijt Tibre viij. Idus Iulij anno 1153. sepultus Romæ ad sanctum Petrum prope altare maius. Vacauit sedes diem	o	o	1
1153	170	Anastasius iv. Romanus, Chunradus de Subura Benedicti filius, canonicus regularis, & abbas sancti Rufi Valentinæ diœceseos in Galliis, Episcopus Cardinalis Sabinus ab Honorio ii. factus, & Vicarius papæ in Vrbe, Imp. Cæsare Friderico Ahenobarbo Augusto, sedit annum	1	4	24
		Creatus Romæ à xxxvii. Cardinalibus vi. Idus Iulij, consecratus iv. Iulij, episcopum Cardinalem vnum creauit. Obiit Romæ iij. Nonas Decemb. anno 1154. sepultus Laterani mausoleo prophyretico. Vacauit sedes diem	o	o	1
1154	171	Hadrianus iv. Anglus, D. Nicolaus Brekspeare ex villa Maluiesbiria oppidi Virulamii, alias sancti Albani, Batoniensis diœcesis, Roberti monachi filius, canonicus regularis, & abbas sancti Rufi Valentiæ in Galljs, episcopus Cardinalis Albanus ab Eugenio iij. factus, Friderico Imperatore sedit annos	4	8	28
		Creatus Romæ Nonis Decembris die Dominico à xxx. Cardinalibus. Ordinationibus duabus Martio, & Decembri factis, Cardinales creauit xiij. episcopum I. presbyteros vi. & diaconos vi. Obijt Anagniæ in Hernicis prima vigilia kal. Septembris anno 1169. sepultus ad sanctum Petrum iuxta Eugenium iij. Vacauit sedes dies	o	o	3
1159	172	Alexander iij. Senensis Tuscus, Rolandus Bandinellus Ranutij filius ex canonico Pisano diaconus Cardinalis sanctorum Cosmæ, & Damiani, pòst presbyter tt. sancti Marci, & cancellarius S. R. E. ab Eugenio iij. factus, Imp. Cæsare Friderico Ahenobardo Augusto sedit annos	21	11	23
		Creatus Romæ in basilica sancti Petri in schismate à xxiij. Cardinalibus Nonis Septembris, consecratus apud Trestabernas, alias apud Nympham xij. kal. Octobris. Ordinationibus aliquot mense Decembri, & alijs mensibus factis, Cardinales creauit xxxiv. episcopos ix. presbyteros xvi. & diaconos ix. Obijt Romæ vi. kal. Septembris anno 1181. Laterani sepultus. Vacauit sedes diem	o	o	1
1180		Sancta Synodus vniuersalis Lateranensis pro restitutione ecclesiæ habita, episcoporum ccxxc.			
1159	30	*Victor iiij. Romanus, Octauianus de Monticello, ex diacono sancti Nicolai in carcere Tulliano ab Innocentio ij. facto, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Cæciliæ ab Eugenio iij. ordinatus, Imp. Friderico Aug. in schismate contra Alexandrum iij. sedit annos*	4	7	.....
		Creatus in basilica sancti Petri in schismate Nonis Septembris à V. Cardinalibus, ibidem iiij. Nonas Octobris coronatus. Obijt Lucæ in Tuscia circa Idus Aprilis anni 1164. ibique sepultus. In eius locum factus est			
1164	31	*Paschalis iii. Cremensis, Guido ex diacono sancti Eustachii, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Mariæ Transtiberim ab Hadriano iiii. factus, Friderico Imp. in schismate sedit annos*	5	.....	.....
		Creatus in schismate Lucæ in Tuscia .... Kal. Maii ibiq; consecratus Obiit Romæ .... anno 1169. sepultus ad sanctum Petrum. In eius locum factus est			
1169	32	*Callistus iii. Hungarus, Ioannes Monachus, & abbas Strumiensis, episcopus Cardinalis Tusculanus à Victore iv. factus, in schismate contra Alexandrum iii. Imp. Friderico sedit*	7	5	.....
		Creatus in schismate Romæ, ibiq; consecratus. Abdicauit V. Kal. Augusti anno 1176. & factus est archiepiscopus Beneuentanus.			

Anni Christi	Numer° Pontific.		Anni	Mēse s.	Dies
1177	33	*Innocentius iij. Lando antè vocatus, in schismate contra Alexandrum iij. creatus, sed. mens. aliquot*	0	.....	.....
		Coactus abdicauit.			
1159		*Schisma maximum in ecclesia Romana xxvii.*			
1181	173	Lucius iij. Lucensis Tuscus, Vbaldus Allucingolus Bonagiuntæ filius, ex canonico Lucensi presbyter Cardinalis tt. sanctæ Praxedis ab Innocentio ij. & episcopus Ostiensis & Veliternus, ab Hadriano iv. factus tunc prior episcoporum, Imp. Friderico Barbarussa sedit ann.	4	2	28
		Creatus Romæ iiij. Kal. Septembris à xxv. Cardinalibus, ibidem postridie coronatus. Ordinationibus tribus Decembri, & Februario factis, Cardinales creauit xiiij. episcopum vnum, presbyteros vi. & diaconos vij. Obijt Veronæ vij. Kal. Decembris, nocte præcedenti, anno 1185. sepultus ibidem in cathedrali. Non vacauit sedes			
1185	174	Vrbanus iij. Mediolanensis, Lambertus Cribellus Ioannis filius, ex presbytero Cardinale S. R. E. ab Alexandro iij. factus Archiepiscopus Mediolanensis, Imp. Friderico Ahenobarbo Augusto, sedit annum	1	10	15
		Creatus Veronæ à xxiv. Cardinalibus vij. Kal. Decembris die obitus Lucij iij. ibique iij. Kalend. coronatus. Obijt Ferrariæ xiiij. Kal. Nouembris, sepultus in cathedrali anno 1187. Vacauit sed. diem	0	0	1
1187	175	Gregorius viij. Beneuentanus, Albertus Spanachionius, alias de Mora, ex diacono Cardinale sancti Hadriani, presbyter Cardinalis tt. sancti Laurentij in Lucina ab Hadriano iiij. & cancellarius apostolicæ sedis ab Alexandro iij. factus, tunc primus presbyterorum, sedit mensem	0	1	27
		Creatus Ferrariæ à xix. Cardinalibus xiij. kalend. Nouembris, viij. kalend. ibidem consecratus. Obijt Pisis xvij. kalend. Ianuarij, sepultus in cathedrali Pisana anno 1188. Vacauit sedes dies	0	0	20
1188	176	Clemens iij. Romanus Paulus. scolaris Ioannis filius de regione Pineæ, episcopus Cardinalis Prenestinus ab Alexandro iij. factus, sedit Imp. Cæsare Friderico Barbarussa Augusto annos	3	2	20
		Creatus & coronatus Pisis à xiix. Cardinalibus viij. Idus Ianuarij die Epiphaniæ. Ordinationibus iv. Februario, Martio, Aprili, & Septembri factis, Cardinales creauit xxij. episcopum vnum, presbyteros x. diaconos xi. Obijt Romæ viij. kalend. Aprilis anno 1191. Laterani sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	3
1191	177	Cælestinus iij. Romanus Hiacynthus Bobo Petri filius de regione Harenulæ, sanctæ Mariæ in Cosmedin diaconus Cardinalis à Cælestino ij. factus, Prior eius ordinis, Henrico vi. Imperat. sedit annos	6	9	11
		Creatus Romæ à xxvij. Cardinalibus iiij. kal. Aprilis, consecratus die Paschæ xviij. kal. Martij, apud sanctū Petrum. Ordinationibus duabus mense Decembri factis. Cardinales creauit ix. presbyteros vi. & diaconos iij. Obijt Romæ vi. Idus Iannarij nocte præcedente anno 1198. sepultus in basilica Lateranensi. Non vacauit sedes			
1198	178	Innocentius iij. Anagninus Hlotharius, ex comitibus Signiæ Transimundi filius. diaconns Cardinalis sanctorum Sergij & Bacchi à Clemente iij. factus, Impp. Cæsaribus Henrico vi. Othone iv. & Friderico ij. Augg. sed. an.	18	6	9
		Creatus Romæ à xxiij. Cardinalibus die obitus Cælestini iij. papæ vi. Idus Ianuarij, coronatus die cathedræ sancti Petri viij. Kal. Martij. Ordinationibus multis per diuersos menses factis, Cardinales creauit xxxiiij. episcopos iix. presbyteros xij. & diaconos xiiij. Obijt Perusiæ xvij. kalend. Augusti anno 1216. ibique			

Anni Christi.	Numerus Pontificum		Anni.	Menses.	Dies.
		ibique in cathedrali ecclesia Sancti Laurentij sepultus. Vaaauit sed. diem	0	0	1
1215		Sancta, magna, & vniuersalis synodus Lateranensis pro reformatione ecclesiæ celebrata prælatorum circiter mille.			
1216	179	Honorius iij. Romanus, Cencius Sabellus Aimerici filius ex canonico sanctæ Mariæ maioris, diaconus Cardinalis sanctæ Luciæ in Orthea, & camerarius S. R.E. à Cælestino iij. factus, pòst presbyter tt. sanctorum Ioannis & Pauli ab Innocentio iij. ordinatus, Imp. Cæs. Friderico ij. Augusto, sedit annos	10	8	0
		Creatus Perusiæ à xix. Cardinalibus, xv. kal. Augusti, ibidem ix. kal. die Dominico coronatus. Ordinationibus quinque mensibus Decembri, & alijs factis, Cardinales creauit xij. episcopos V. presqyteros V. & diaconos ij. Obijt Romæ xv. kal. Aprilis nocte sequenti feria vi. hebdomadæ quintæ quadragesimæ anno 1227. sepultus ante aram Præsepis in basilica sanctæ Mariæ maioris, Vacauit sedes diem	0	0	1
1127	180	Gregorius ix. Anagninus, Vgolinus ex Comitibus Signiæ, ex diacono Cardinale sancti Eustachij episcopus Ostiēsis, & Veliternus, ab Innocentio iij. factus, Imp. Friderico ij. Cæs. Aug. sedit annos	14	5	3
		Creatus Romæ prope Septizonium in diaconia Sanctæ Luciæ in Septisolio ab xiix. Cardinalibus xiij. kalend. Aprilis die sabbati, consecratus ibidē die Dominico postridie die sancti Bedicti, coronatus ad sanctum Petrum V. kal. Aprilis die Paschæ Ordinationibus quattuor mensibus Decembri, & Septembri factis Cardinales xi. creauit, episcopos V. presbyteros ij. & diaconos iiij. Obijt xi. kal. Septembris anno 1241. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	30
1241	181	Cælestinus iiij. Mediolanensis, Gaufridus Castellio, ex presbytero tt. sancti Marci episcopus Cardinalis Sabinus à Gregorio ix. factus, sedit diem	0	0	7
		Creatus Romæ ab xi. Cardinalibus x. kalend. Octobris, non coronatus. Obijt Romæ viij. Idus Octobris, anno 1241. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit eo mortuo Romana sedes annum	1	8	15
1243	182	Innocentius iiij. Genuensis Ligur, Smibaldus de Flisco, ex Lauaniæ comitibus, Othogundi filius ex Vicecancellario S. R. E. auditore litterarum contradictarum, presbyter Cardinalis tt. sancti Laurētij in Lucina à Gregorio ix. factus, primus presbyterorum. Imp. Friderico ij. Augusto Chunrado iiij. Henrico vij. & Guillelmo, Cæsaribus. sedit annos	11	5	14
		Creatus Anaginæ à ix. Cardinalibus viij. kal. Iulij, ibique consecratus iiij. kal. Iulij. Ordinationibus quattuor mense Decembri factis. Cardinales creauit xx. episcopos vij. presbyteros vij. & diaconos vi. Obijt Neapoli vij. Idus Decembris anno 1254. ibidem in cathedrali ecclesia sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	13
1244		Sancta & vniuersalis Synodus Lugdunensis contra Imp. Fridericum ij. congregata.			
1254	183	Alexander iiij. Anagninus, Rainaldus ex comitibus Signiæ Gerardi Retraentis aliàs Philippi filius, ex diacono sancti Eustathij episcopus Cardinalis Ostiensis, & Veliternus à Gregorio ix. factus prior episcoporum, sedit Guillelmo, Ricardo, & Alfonso Cæsaribus, annos	6	5	5
		Creatus Neapoli ab xi. Cardinalibus, xij. kal. Ianuarij. Coronatus viij. kalend. Ianua. die natalis Domini. Obijt Viterbij viij. kalend. Iun. ibidem in cathedrali ecclesia sancti Laurentij sepultus an. 1261. Vac sed. mens.	0	3	3
1261	184	Vrbanus iiij. Trecensis Campanus Gallus. Iacobus Pantoleo Patriarcha Hierosolymitanus, sedit in interregnō, Ricardo & Alfonso Cæsaribus annos	3	1	4
		Creatus extra collegium Cardinalium Viterbij iiij. kalendas Septem-			

Anni Christi	Numerus Pontificii		Anni	Menses	Dies
		Septembris ab viij. Cardinalibus, coronatus prid. Non. Septembris. Ordinationibus duabus mense Decembri factis, creauit Cardinales xiiij. episcopos iij. presbyteros vi. & diaconos V. Obijt Perusiæ vi. Nonas Octobris anno domini 1264. sepultus ibidem in cathedrali. Vacauit sedes menses	0	4	2
1265	185	Clemens iv. Narbonensis Gallus, Guido Grossus Fulcodij filius de villa sancti Egidij, ex episcopo Podiense, archiepiscopus Narbonensis, & deinde episcopus Cardinalis Sabinus ab Vrbano iv. factùs, sedit Ricardo & Alfonso Cæsaribus ann.	3	9	25
		Creatus absens Perusiæ per compromissum præsentibus xx. Cardinalibus Nonis Februarij, erat enim legatus in Anglia, coronatus Viterbij die cathedræ sancti Petri viij. kaléd. Martij anno 1266. Obijt Viterbij iij. Kal. Decembris anno 1268. sepultus in ecclesia Prædicatorum sanctæ Mariæ ad Gradus. Vacauit sedes annos	2	9	2
1271	186	Gregorius x. Placentinus Thealdus Vicecomes, archidiaconus Leodiensis, Cæsare Rodulfo sedit annos	4	4	10
		Creatus Viterbij absens trans mare in Syria extra collegium Cardinalium, Kal. Septembris per compromissum in sex Cardinales factum, præsentibus Cardinalibus xvij. consecratus Romæ vi. kal. Aprilis anno 1272. Ordinationem vnam mense Iunio v. episcoporum Cardinalium fecit. Obijt Arretij in Tuscia iv. Idus Ianuarij anno 1276. ibidem in cathedrali ecclesia sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	10
1274		Sancta & vniuersalis synodus Lugdunensis secunda, pro recuperatione terræ sanctæ coacta.			
1276	187	Innocentius V. Burgundus, Magister, frater Petrus Tarentasiensis ordinis prædicatorum, ex archiepiscopo Lugdunensi, episcopus Cardinalis Ostiensis, & Veliternus, & S. R. E. Maior pœnitétiarius à Gregorio x. factus, Cæsare Rodulfo sedit méses	0	5	2
		Creatus Arretij xij. kal. Februarij à Cardinalibus xi. coronatus Romæ die cathedræ sancti Petri viij. kal. Martij. Obijt Romæ x. kal. Iulij anno 1276. Laterani sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	19
1276	188	Hadrianus V. Genuensis Ligur, Othobonus Fliscus ex Lauaniæ comitibus. Thedisij Innocentij iiij. fratris filius, diaconus Cardinalis sancti Hadriani à patruo factus, sedit mens.	0	1	7
		Creatus Romæ à x. Cardinalibus in Palatio Lateranensi iiij. Idus Iulij, non consecratus. Obijt Viterbij xv. kalend. Septembris sepultus ibidem ad Minorum ecclesiam S. Francisci. Vac. sedes dies	0	0	25
1276	189	Ioannes xx. dictus xxi. Vlyxiponensis Lusitanus Hispanus, Magister Ioannes Petrus Iuliani episcopus Cardinalis Tusculanus à Gregorio x. factus Cæsare Rodulfo sed. mens.	0	8	8
		Creatus Viterbij à ix. Cardinalibus Idibus Septembris, coronatus ibidem xij. kalend. Octobris. Obijt Viterbij xiij. kalend. Iunij. Anno 1277. ibidem in cathedrali ecclesia sepultus. Vacauit sedes menses	0	6	4
1177	190	Nicolaus iij. Romanus Ioánes Caietanus Vrsinus primus diaconus Cardinalis sancti Nicolai in carcere Tulliano ab Innocentio iiij. factus, sedit Cæsare Rodulfo annos	2	8	29
		Creatus Viterbij à vi. Cardinalibus vij. kal. Decembris coronatus Romæ vij. kal. Ianuarij. Ordinatione vna mense Martio facta ix. Cardinales creauit, episcopos V. presbyteros ij. & diaconos ij. Obijt in castello Suriano Viterbiensis diœcesis xi. kal. Septembris anno 1280. sepultus Romæ ad sanctum Petrum. Vacauit sedes menses	0	6	0
1281	191	Martinus ij. dictus iiij. Turonensis, Gallus, Simon de Bria Campaniæ Turonensis diœcesis, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Cæciliæ ab Vrbano iiij. factus, Cæsare Rodulfo sedit annos	4	1	7
		Creatus Viterbij à x. Cardinalibus viij. Kal. Martij. coronatus Vrbeueteri x. Kal. Aprilis. Ordinationem vnam mense Mar-			

tio fe-

Anni Christi.	Numer' Pontificũ		Anni.	Menses.	Dies.
		tio fecit, Cardinalium vij. episcopi vnius, presbyterorum V. & diaconi vnius. Obijt Perusiæ iv. kal. April. anno 1285. sepultus in ecclesia cathedrali Perusina. Vacauit sedes dies	0	0	4
1285	192	Honorius iiij. Romanus, Iacobus Sabellus Luce, filius primus diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ in Cosmedin ab Vrbano iiij. factus, Cæsare Rodulfo sedit annos	2	0	2
		Creatus Perusiæ à xvij. Cardinalibus iiij. Nonas Aprilis, coronatus Romæ apud sanctum Petrum xvij. kalend. Maij, episcopum Cardinalem vnum creauit mense Decembri. Obijt Romæ iij. Nonas Aprilis apud sanctam Sabinam anno 1287. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes menses	0	10	18
1288	193	Nicolaus iiij. Asculanus, M. Frater Hieronymus ex ministro generali ordinis Minorum presbyter Cardinalis tt. sanctæ Pudentianæ à Nicolao iij. & episcopus Prænestinus à Martino iiij. factus, Rodulfo, & Adolfo Cæsaribus sedit annos	4	1	14
		Creatus Romæ ab iix. Cardinalibus viij. kal. Martij, coronatus vi. kalend. Martij. Ordinatione vna mense Maio facta, Cardinales vi. creauit, episcopos duos, presbyteros duos, & diaconos duos. Obijt Romæ prid. Nonas Aprilis anno 1292. sepultus ad sanctam Mariam maiorem. Vacauit sedes annos	2	3	2
1294	194	Cælestinus V. Eserniensis, frater Petrus de Murone Anglerij filius Sulmonensis diœcesis, abbas sui monasterij, Cæsare Adolfo sedit mens.	0	5	7
		Creatus Perusiæ ab xi. Cardinalibus Nonis Iulij absens extra collegium, consecratus Aquilæ iiij. kal. Septembris. Ordinatione vna mense Septẽbri facta. xij. Cardinales creauit, episcopos ij. presbyteros vij. & diaconos iij. sponte abdicauit eodem anno Neapoli Idibus Decembris. Obijt biennio post in custodia in arce Fumonis xiiij. kalend. Iulij anno 1296. sepultus in monasterio sancti Antonij de Ferentino ante aram maximam. Inter sanctos relatus est iij. Non. Maij Auenione à Clemente V. Vac. eo abdicante sedes Rom. dies	0	0	10
1294	195	Bonifacius viij. Anagninus Hernicus, Benedictus Caietanus Liutfredi filius ex Hispania oriũdus, ex diacono Cardinale sancti Nicolai in carcere Tulliano à Martino iiij. facto, presbyter tituli sanctorum Siluestri, & Martini à Nicolao iiij. ordinatus, Adolfo, & Alberto Cæsaribus sedit annos	8	9	18
		Creatus Neapoli in arce noua à xxi. Cardinalibus ix. kalendas Ianuarij, coronatus Romæ xvij. kal. Februarij. Ordinationibus iiij. mensibus Martio, & Decembri factis, Cardinales creauit xv. episcopos vi. presbyteros iii. & diaconos vi. Obiit Romæ V. Idus Octobris, sepultus ad sanctum Petrum anno domini 1303. Vacauit sedes dies	0	0	10
1300		Hic pontifex Solennem annum Iobileum centesimum instituit, primumq; celebrauit.			
1303	196	Benedictus ix. dictus xi. Taruisinus, Magister frater Nicolaus Bocasinus ordinis prædicatorum ex magistro generali, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Sabinæ, post episcopus Ostiensis, & Veliternus à Bonifacio viij. factus, Cæsare Alberto sedit menses	0	8	6
		Creatus Romæ à xxij. Cardinalibus xi. kal. Nouembris, coronatus vi. Kal. Nouembris. Ordinationibus duabus mensibus Decembri, & Martio factis, tres Cardinales creauit, episcopum vnum, presbyteros ij. Obijt Perusiæ die Martis hora ix. Nonis Iulijs, anno 1304. sepultus ibidem ad Prædicatores. Vacauit sedes mens.	0	10	28
1305	197	Clemens V. Burdegalensis Vasco Gallus, Raimundus Gothus Bertrandi filius ex oppido Mihandrau diœcesis Burdegalensis, ex episcopo Conuenarum archiepiscopus eiusdem Vrbis à Bonifacio viij. factus, Cæsaribus Alberto & Hẽrico vij. sedit annos	8	10	16
		Creatus Perusiæ absens à xxi. Cardinalibus extra collegium Nonis Iunij, coronatus Lugduni in ecclesia sancti Iusti iij. Idus Nouem-			

Anni Christi	Numer° Pontificii		Anni	Mẽses	Dies
		Nouembris. Ordinationibus iij. mense Decembri factis, creauit Cardinales xxiiij. episcopos viij. presbyteros x. & diaconos vi. Obijt in Roca Maula supra amnem Rhodanũ oppido sito in Prouincia, xij. kalend. Maij anno 1314. sepultus in Vasconia in ecclesia beatæ Mariæ de Vresta Vasconensis diœcesis villula ignobili, ob deuotionem, quam ad eum locum habuerat. Vacauit sedes annos	2	3	17
1311		Sancta vniuersalis synodus Viennensis pro reformatione ecclesiæ habita.			
1316	198	Ioannes xxi. dictus xxij. Caturacensis Gallus, Iacobus de Ossa Arnaldi filius Forudiensis Caturcẽsis diœcesis, episcopus Cardinalis Portuensis, & sanctæ Rufinæ à Clemente V. factus, sedit Hludouico iiij. Bauaro Cæs. ann.	18	3	28
		Creatus Lugduni in monasterio Prædicatorum vij. Idus Augusti à xxij. Cardinalibus, coronatus ibidem Nonis Septembris Ordinationibus quinque mensibus Decembri, & Iunio factis, Cardinales creauit xxvij. episcopos viij. presbyteros xiiij. diaconos V. Obijt Auenione pridie Nonas Decembris anno 1334. sepultus ibidem in cathedrali sanctæ Mariæ de Donis. Vacauit sedes dies	0	0	15
1327	34	*Nicolaus V. Reatinus, Frater Petrus Reinalutij de Corbario, Reatinæ diœcesis, ordinis fratrum Minorum in schismate contra Ioannem xxij. auctore Ludouico Bauaro, creatus, sedit annos*	3	3	14
		Creatus, & coronatus Romæ iiij. Idus Maij, Ordinationibus duabus mensibus Maio, & Ianuario factis, Cardinales viij. creauit. episcopum vnum, presbyteros V. diaconos ij. Coactus abdicauit Auenione viij. Kal. Septemb. anno 1330. ibidem obijt ad Minores sepultus.			
1325		*Schisma in Romana ecclesia xxviij.*			
1334	199	Benedictus x. dictus xij. Tolosanus Gallus, Frater Iacobus Fornenus de Sauarduno, Appamiarum diœcesis, prouinciæ Tolosanæ, monachus Cistertiensis Theologus, abbas Fontisfrigidi, episcopus, Mirapisiensis, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Priscæ à Ioanne xxij. factus, Ludouico Bauaro Imperatore sedit annos	7	4	6
		Creatus Auenione apud Prædicatores à xxiij. Cardinalibus xiij. Kal. Ianuarij, coronatus ibidem die Dominico iij. Nonas Ianuarij. Ordinatione vna mense Decembri facta vi. presbyteros Cardinales creauit. Obijt Auenione vij. Kalend. Maij anno 1342. sepultus in cathedrali. Vacauit sedes dies	0	0	11
1342	200	Clemens vi. Lemouicensis Gallus, Frater Petrus Monstrius Rogerij filius de Malmonte, Lemouicensis diœcesis, monachus monasterij casæ Dei Elmomontanæ diœcesis, Theologus, abbas Fiscanensis, ex archiepiscopo Arelatense, Senonensis, post Rothomagẽsis, presbyter Cardinalis tt. sanctorũ Nerei & Archilei à Benedicto xij. factus Augustis, Cæss. Ludouico Bauaro, & Carolo iiij. Au. Impp. sedit annos	10	7	0
		Creatus Auenione in monasterio Prædicatorum à xxi. Cardinalibus Non. Maij coronatus ibidem xiiij. kal. Iunij die Pentecostes. Ordinationibus quattuor mensibus Septembri, Maio, & Decembri factis, Cardinales xxv. creauit, episcopos ij. presbyteros xvi. & diaconos vij. Obijt Auenione viij. Idus Decembris, anno 1352. sepultus in monasterio Casædei. Vacauit sedes dies	0	0	11
1350		Hic pontifex annum Iobileum quinquagesimum iterum celebrauit.			
1352	201	Innocentius vi. Lemouicensis Gallus Stephanus Alberti episcopus Claromontanus, ex presbytero tt. sanctorum Ioannis, & Pauli episcopus Cardinalis Ostiẽsis, & Veliternus, & maior pœnitentiarius à Clemente vi. factus, Carolo quarto Augusto sedit annos	9	8	26

Anni Christi.	Numer' Pontificũ		Anni.	Mẽses.	Dies.
		Creatus Auenione decimaquinta Kalendas Ianuarij à xxiiij. Cardinalibus, coronatus ibidem in cathedrali iij. Kalendas Ianuarij. Ordinationibus tribus, mensibus Martio, Septembri, & Decembri factis, Cardinales creauit quindecim, episcopum vnum, presbyteros xi. & diaconos iij. Obijt Auenione pridie Idus Septembris, hora ix. id est, sexta noctis sequentis, anno 1362. sepultus in cathedrali Auenionensi. Vacauit sedes dies	0	0	14
1362	202	Vrbanus V. Mimmatensis Gallus, Frater Guillelmus de Grisaco, Grimaldi filius, Mimmatensis diœcesis monachus, & abbas sancti Victoris Masiliæ, Carolo iiij. Augusto, sedit annos	8	2	23
		Creatus Auenione quinta Kalendas. Octobris, à XX. Cardinalibus absens extra collegium nuncius Apostolicæ sedis in Italia ad Vicecomites. Coronatus Auenione in cathedrali viij. Idus Nouembris. Ordinationibus quattuor mensibus Maio, Iunio, & Septembri factis, Cardinales creauit xiiij. episcopos iij. & presbyteros xi. Obijt Auenione ætatis anno lxj. Christi 1370. xiiij. kalendas Ianuarij, circa horam ix. sepultus Auenione in cathedrali, deinde anno 1372. translatus ad ecclesias sancti Victoris Masiliensis Nonis Iunij. Vacauit sedes dies	0	0	10
1370	203	Gregorius vndecimus, Lemonicensis Gallus, Petrus Comes Bellifortis, primus diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ nouæ à Clemẽte VI. patruo suo factus, Carolo IIII. Augusto, sedit annos	7	2	29
		Creatus Auenione iij. Kal. Ianuarij à xvij. Cardinalibus, coronatus in cathedrali, die Epiphaniæ anno 1371. Die viij. Idus Ianuarij. Ordinationibus duabus, mensibus Iunio, & Decembri factis, Cardinales creauit xxij. episcopũ vnũ, presbyteros xvi. & diaconos v. Obijt Romæ circa horam secundã noctis vi. kal. April. anno 1378. sepultus in diaconia sanctę Marię nouę, Vac. sed.			
		Dies	0	0	12
		Menses	0	5	22
1378	35	*Clemens vij. Gebennensis Gallus Robertus, ex comitibus Gebennensibus . . . . filius, Episcopus Cameracensis presbyter Cardinalis Basilicæ sanctorum xij. apostolorum à Gregorio xi. factus, sedit Auenione in schismate contra Vrbanum vi. Venceslao Cæsare annos*	15	11	28
		Creatus Fundis in Campania, in schismate à xv. Cardinalibus xiij. kal. Octobris meridiæ, postridie publicatus, ibidem coronatus prid. Kalend. Nouemb. Ordinationibus xiij. mensibus Ianuario, Aprili, Maio, Iulio, Octobri, Nouembri, & Decembri factis, Cardinales xxxiiij. creauit, episcopos iiij. presbyteros xxvij. diaconos iij. Obiit Auenione xvi Kal. Octobris hora inter nonam & decimã manè anno 1394. sepultus in ecclesia Cælestinorum ad pontem Surgiæ. Vac. sedes dies	0	0	11
1394	36	*Benedictus xi. dictus xiii. Arrago Hispanus, Petrus de Luna, diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ in Cosmedin à Gregorio xi. factus, Venceslao Roberto & Sigismundo Cæsaribus post Clementem vii. in schismate, sedit annos plus minus*	30	0	0
		Creatus in schismate Auenione à xx. Cardinalibus iiij. Kalendas Octobris, ibidem coronatus V. Idus Octobris. Ordinationibus vi. mensibus Septembri, & Decembri factis, Cardinales creauit xxvij. episcopum I. paesbyteros x. & diaconos xvi.			
		Bis pontificatu priuatus, primùm in concilio Pisano die Mercurij Nonis Iunij anno 1409. pontificatus xiiii. mense viii. die ix. Iterum in concilio Constantiensi, sessione xxxvi. die vii. Kalend. Augusti anno 1417. pontificatus xxij. mense iv. die xxix. non paruit. Obiit Paniscolæ in Hispania : : : : Kal. Octobris anno 1424. ibiq; sepultus.			

Kk *In eius*

Anni Christi	Numerus Pontificum		Anni	Mēses.	Dies.
		In eius locum in schismate auctore Rege Aarragonum Alfonso, factus est contra Martinum V.	4	....	.....
1424	37	*Clemens viij. Hispanus, Egidius Munionis canonicus Barchinonensis, qui in schismate sedit annos plus minus*			
		Creatus Paniscolæ Arragoniæ coactus abdicauit anno 1428. factusq́, est à Martino V. episcopus Maioricensis.			
1378		*Schisma omnium pessimum, & diuturnius in ecclesia Romana xxix. quod quinquaginta annos perdurauit.*			
1378	204	Vrbanus vi. Neapolitanus, Bartholomæus Prignanus, regens cancellariæ apostolicæ in absentia Vicecancellarij, ex archiepiscopo Acheruntino, Barēsis à Gregorio xi. factus Vēceslao Aug. sedit annos	11	6	7
		Creatus extra collegium cardinalium annorum lx. à xvi. Cardinalibus die Veneris V. Idus Aprilis Romę, coronatus ante gradus sancti Petri die Paschæ xiv. kal. Maij. Ordinationibus quattuor mēsibus Ianuario, Septembri, & Decembri factis, Cardinales creauit liiij. episcopos iiij. presbyteros xxxvi. diaconos xiiij. Obijt Romæ die Veneris Idibus Octobris, anno 1389. vixit annos lxxij. sepultus in basilica sancti Petri. Vacauit sedes dies	0	0	17
1389		Hic pontifex annum Iobileum xxxvi. instituit.			
1389	205	Bonifacius ix. Neapolitanus, Petrus vel Petrinus Tomacellus ex diacono sancti Georgij in Velabro, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Anastasiæ ab Vrbano vi. factus, Venceslao, & Roberto Cæs. sedit annos	14	11	0
		Creatus Romæ die Martis iiij. Nonas Nouembris à xiij. Cardinalibus annorū xlv. coronatus apud sanctum Petrum iij. Idus Nouembris. Ordinationibus duabus mensibus Iauuario & Decembri factis Cardinales vi. nouos creauit, episcopum I. presbyteros iiij. & diaconū I. Obijt Romæ kal. Octobris anno 1404. ætatis lx. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	15
1390		Hic pontifex annum Iobileum tertiò celebrauit ab Vrbano vi. indictum.			
1400		Hic pontifex annū Iobileum quartò more veteri celebrauit.			
1404	206	Innocentius vij. Sulmonēsis Pelignus, Cosmatus Melioratus, diœcesis Valuensis in Aprutio ex archiepiscopo Rauennatæ, & episcopo Bononiense presbyter Cardinalis tt. sanctæ Crucis in Hierusalem, & S. R. E. Camerarius à Bonifacio ix. factus, Roberto Cæsare sedit annos	2	0	21
		Creatus Romæ à vij. Cardinalibus, xvi. kal. Nouembris, coronatus apud sanctum Petrum iiij. Nonas Nouembris. Ordinatione vna mense Iunio facta, xi. creauit Cardinales, presbyteros viij. & diaconos iij. Obijt Romæ viij. Idus Nouembris anno 1406. ætatis : : : : sepultus in basilica sancti Petri. Vacauit sedes dies	0	0	23
1406	207	Gregorius xij. Venetus, Angelus Corrario, ex patriarcha Constantinopolitano presbyter Cardinalis tt. sancti Marci ab Innocentio vij. factus Roberto & Sigismundo Augustis, sedit annos	8	7	5
		Creatus Romæ à xiij. Cardinalibus pridie kalendas Decembris annorum xxc. coronatus ad sanctum Petrum Nonis Decembris. Ordinationibus duabus mensibus Iunio & Septembri factis. Cardinales creauit xiij. episcopum I. presbyteros x. & diaconos ij. Pontificatu priuatus in concilio Pisano cum Benedicto xiij. die Mercurij, Nonis Iunij, anno 1409. papatus vero ij. mense vi. die vi. Non paruit. Sponte abdicauit in Concilio Constantiensi absens per legatos suos die Iouis sessione xiiij. Quarto Nonas Iunij, anno 1415. Obijt Cardinalis episcopus biennio pòst anno 1417. paulo ante Martini V. electionem annorum xc. in Piceno, sepultus Recaneti in ecclesia cathedrali. Vacauit sedes post eius in consilio Pisano depositionem dies	0	0	20

Sancta

Anni Christi	Numer. Pontificũ		Anni.	Mẽses.	Dies.
1408		Sancta synodus Pisana pro tollendo schismate congregata.			
1409	208	Alexander V. Cretensis, Frater Petrus Philargi ordinis Minorum, Theologus, ex archiepiscopo Mediolanense presbyter Cardinalis Basilicæ sanctorum xij. Apostolorum ab Innocentio vij. factus, Roberto Cæsare sedit menses	0	10	8
		Creatus in concilio Pisano à xxiij. Cardinalibus vtriusque obediẽtię Gregorio xij. & Benedicto xiij. priuatis vi. kal. Iulij annorũ lxx. coronatus ibidẽ in ecclesiã cathedrali Nonis Iulij die Dominico, presbyterũ vnũ Cardinalẽ ex diacono fecit. Obijt Bononię v. Non. Maij die Sabbati noctę sequẽti, hora v. anno 1410. ætatis lxxi. sepultus ibidem ad Minorũ ecclesiã. Vacauit sed. dies	0	0	13
1410	209	Ioannes xxi. dictus xxiii. Neapolitanus Baltasar Cossa, diaconus Cardinalis sancti Eustathij, & Bononiæ legatus à Bonifacio ix. factus, Sigismundo Augusto, sedit annos	5	0	15
		Creatus Bononiæ die Sabbati xvi. Kal. Iunij hora xi. à xvi. Cardinalibus, ibidem in cathedrali coronatus viij. kal. Iunij. Ordinationibus tribus mensibus Aprili, Iunio, & Septembri factis, Cardinales fecit xvi. presbyteros xiij. diaconos iij. In concilio Constantiensi iiij. kal. Iunij die Mercurij sessione xij. depositus. Ipse prid. kal. Iunij die Veneris in oppido Schafusia consensit. Vac. sed. ann.	2	5	10
		Obijt Florẽtię episcopus Cardinalis Tusculanus, & diaconus xi. kal. Ianuarij, anno 1419. sepultus in baptisterio sancti Ioãnis.			
1414		Sancta & vniuersalis synodus Constantiẽsis, pro tollẽdo schismate congregata, triennio durauit.			
1417	210	Martinus iij. dictus V. Romanus, Oddo Columna, Agapeti filius, Domicellus Romanus, diaconus Cardinalis sancti Georgij in Velabro ab Innocentio vij. factus, Sigismundo Cæsare sedit, sublato schismate, annos	13	3	10
		Natus anno 1368. creatus in Concilio generali Constantiensi à Cardinalibus xxij. & xxx. electoribus, ex ordinatione selectis, mane diei iij. Idus Nouembris, coronatus ibidem ante cathedralem ecclesiam xi. kal. Decembris. Ordinationibus tribus mensibus Iunio, & Nouembri factis, Cardinales creauit xvij. episcopum I. presbyteros xi. diaconos V. Obijt ex apoplexia Romę x. kal. Martij, manè crepusculo diei anno 1431. ętatis lxiij. sepultus in basilica Lateranensi ante capita apostolorum. Vacauit sedes dies	0	0	10
1423		Hic pontifex annum Iobileum quintò celebrauit.			
1431	211	Eugenius iiij. Venetus, D. Grabriel Condelmerius Angeli filius, canonicus Cælestini coloris ordinis sancti Georgij in alga Veneticarum, episcopus Senensis, presbyter Cardinalis tt. sancti Clementis à Gregorio xij. factus, Sigismundo, Alberto, & Friderico iij. Augustis, sedit annos	15	11	21
		Natus Venetijs anno 1383. Creatus Romę in monasterio Prędicatorum ad Mineruam à xiij. Cardinalibus die Sabbati V. Nonas Martij hora xxi. coronatus ad sanctum Petrum V. Idus Martij à Cardinale sanctorum quattuor. Ordinationibus vi. mensibus Iulio, Augusto, Septembri, & Decembri factis, Cardinales creauit xxvij. episcopos ij. presbyteros xxij. & diaconos iij. Obijt Romæ vij. Kal. Martij die Iouis hora viij. noctis pręcedẽtis, alias duabus ante lucẽ horis, anno 1447. ætatis lxiiij. sepultus ad sanctum Petrum ante Ostium sacrarij. Vacauit sedes dies	0	0	10
1431		Sancta synodus Basileensis pro reformatione ecclesiastica cõgregata, durauit annos xij.			
1438		Sancta & vniuersalis synodus Ferrariæ cõgregata, Florentiæ finita, pro erroribus Græcorum tollendis, durauit annum.			
1439	38	*Felix iiij. dictus v. Allobrox, Amadeus, olim dux Sabaudiæ, tũc verò Decanus militũ Iesu Monasterij S. Mauritij, ordinis S. Augustini, in solitudine Ripaliæ Gebẽnẽsis diœcesis, Friderico iij. Aug. in schismate sed. an.*	9	5	.....

Anni Christi	Numer. Pontificũ		Anni	Menses	Dies
		Creatus absens ad suum Monasterium Nonis Nouẽbris in concilio Basiliensi, Cardinale vno electoribus xxxij. eligẽtibus electio sessione xxxix. xv. Kal. Decembris confirmata. Coronatus anno sequenti ∞ C D X L. Basileæ ix. Kal. Augusti. Ordinationibus quatuor mensibus Aprili, Septembri, & Decembri factis, Cardinales xxiij. creauit, presbyteros xxij. & diaconum vnum. Abdicauit . . . . Kal. Maii anno 1449. Eius abdicatio Romæ audita est xxiij. Aprilis die. Obiit episcopus Cardinalis Sabinus Lausane aliquot annis pòst, ibiq́; sepultus			
1439		*Schisma in ecclesia Romana xxx.*			
1447	212	Nicolaus v. Sergianensis Lunensis diœcesis, Thomas Lucanus Bartholomæi medici filius, artium, & Theologiæ doctor, ex episcopo Bononiensi presbyter Cardinalis tt. sanctæ Susannæ, ab Eugenio iiii. factus, Imp. Cæsare Friderico iij. Aug. sedit annos	8	0	19
		Creatus Romæ à xvij. Cardinalibus prid. Non. Martij die Lunæ hora tertiarum in Monasterio Prædicatorum ad Mineruam coronatus ad sanctum Petrum xiiij. Kal. Aprilis. Ordinationibus tribus mẽsibus Martio, & Decembri factis, Cardinales creauit xi. episcopum I. presbyteros x. Obijt Romæ ix. kal. Aprilis hora inter v. & vi. noctis sequentis anno 1455. sepultus in basilica sancti Petri. Vacauit sedes dies	0	0	14
1450		Hic pontifex annum Iobileum sexto celebrauit.			
1455	213	Callistus iij. Valentinus Hispanus, Alfonsus Borgia ex castello Satiua Valẽtinæ diœceseos Ioãnis filius, ex episcopo Valentino presbyter Cardinalis tt. sanctorum iiij. coronatorum, ab Eugenio iiij. factus, Imp. Cæsare Friderico iij. Augusto, sedit annos	3	4	0
		Natus anno 1378. creatus Romæ à xiiij. Cardinalibus vi. Idus Aprilis die Martis Paschalis hora diei vi. coronatus ad sanctum Petrum xij. kal. Maij. Ordinationibus duabus mẽsibus Septembri, & Decembri factis, creauit Cardinales ix. presbyteros vij. & diaconos ij. Obijt Romæ 1458. viij. Idus Augusti sepultus in sacrario sancti Petri. Vixit annos xxc. Vacauit sedes dies	0	0	12
1458	214	Pius ij. Senensis, Æneas Siluius Picolhominæus Siluij filius, ex episcopo Senensi, diaconus Cardinalis S. Eustachij, pòst presbyter tt. S. Sabinæ à Callisto iij. factus, Imp. Friderico iij. sed. an.	5	11	27
		Natus Corsiniani in Tuscia xiiij. kalend. Nouembris anno 1405. creatus Romæ xiiij. kal. Septembris hora tertiarum, die sabbati à xvij. Cardinalibus: coronatus iij. Non. Septẽbris ad S. Petrũ. Ordinationibus tribus, mẽsibus Martio, Maio, & Decẽbri factis. Cardinales xiij. creauit presbyteros xi. diaconos ij. Obijt Anconæ in Piceno xix. kal. Septembris, hora inter secundam & tertiam noctis sequentis, die Assumptionis anno 1464. Vixit annos lviij. menses ix. & dies xxvij. Cadauer sepultum Romæ in basilica sancti Petri prope aram diuorum Andreæ, & Gregorij. Vacauit sedes dies	0	0	16
1464	215	Paulus ij. Venetus Petrus Barbus Nicolai filius ex electo episcopo Vicetino, diaconus Cardinalis sanctę Mariæ Nouæ, pòst presbyter Cardinalis tt. sancti Marci ab Eugenio iiij. factus, Imperatore Cæsare Friderico iij. Augusto sedit annos	6	10	26
		Natus Venetijs vij. kal. Martij anno 1418. creatus Romæ à xix. Cardinalibus sero diei Iouis iij. kalend. Septembris, & postridie mane publicatus. Coronatus ad sanctum Petrũ xvi. kal. Octobris. Ordinationibus iij. mensibus Septembri, & Nouembri factis, Cardinales creauit xi. presbyteros viij. diaconos iij. Obijt Romæ viij. kal. Aug. die veneris hora tertia noctis sequentis morte repentina anno 1471. Vixit annos liij. menses v. dies iij. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	14
1471	216	Xistus iiij. Sauonensis Ligur, Frater Franciscus de Ruuere, Leonardi filius, ex ordinis Minorum generali ministro, presbyter Cardinalis tt. sancti Petri ad Vincula à Paulo ij. factus, Friderico iij. Imp. sedit annos	13	0	4

Natus

Anni Christi.	Numer' Pontificũ		Anni.	Meses.	Dies.
		Natus Cellis Liguræ, in agri Sauonensis pago xij. kalendas Augusti hora xiix. anno 1414. creatus Romæ à xvij. Cardinalibus V. Idus Augusti, coronatus ad sanctum Petrum viij. kalendas Septembris. Ordinationibus viij. mensibus Februario, Martio, Maio, Nouembri, & Decembri factis, Cardinales creauit xxxiiij. episcopum I. presbyteros xxvij. & diaconos vi. Obijt Romæ die Veneris prid. Idus Augusti, inter quartam, & quintam horam noctis sequentis anno 1484. Vixit annos lxx. dies xxij. horas xij. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	o	o	16
1475		Hic pontifex annum Iobileum septimo celebrauit.			
1484	217	Innocentius viij. Genuensis Ligur, Ioannes Baptista Cybo, Aaronis filius ex Melfitense episcopo Datarius, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Balbinæ, pòst sanctæ Cæcilię deindè tt. sancti Laurentij in Lucina à Xysto iiij. factis Friderico iij. Imp. sedit annos	7	10	27
		Natus Genuæ anno 1432. creatus Romæ die Dominico, iiij. Kal. Septembris, à xxiiij. Cardinalibus hora xiij. Coronatus ad sanctum Petrum pridie Idus Septembris. Ordinatione vna mense Martio facta, creauit Cardinales viij. presbyteros v. diaconos iij. Obijt Romæ viij. Kal. Augusti die Mercurij, hora noctis sequentis V. Vixit annos lx. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	o	o	16
1492	218	Alexander vi. Valentinus, Hispanus, Rodericus Borgia Iofredi filius, electus episcopus Valẽtinus, ex diacono Cardinale sancti Nicolai in carcere Tullia à Callisto iij. facto, episcopus Cardinalis Albanus, demùm Portuensis & sanctæ Rufinæ à Xysto iiij. creatus, Vicecãcellarius S.R.E. & decanus, Imperatore Cęsare Maximiliano Augusto, sedit annos	11	o	8
		Creatus Romæ iij. Idus Aug. à xxij. Cardinalibus, coronatus ad sanctum Petrum vij. Kal. Septembris. Ordinationibus x. mensibus Ianuario, Februario, Martio, Maio, Augusto, Septẽbri & Decembri factis, Cardinales creauit xliij. presbyteros xxxi. diaconos xij. Obijt Romæ die veneris xv. kal. Septembris, hora xiix. anno 1503. sepultus in sacrario S. Petri. Vacauit sed. mẽsem	o	1	3
1500		Hic pontifex annum Iobileum octauo celebrauit.			
1503	219	Pius iij. Senensis Tuscus, Franciscus Todeschinus Picolhomineus Nannis & Laodomiæ Pij ij. sororis filius, ex electo archiepiscopo Senensi, primus diaconus Cardinalis sancti Eustachij à Pio ij. auunculo factus, Cæsare Maximiliano sedit dies	o	o	26
		Natus Senis vij. Idus Maij anno 1439. creatus Romæ die Veneris x. kal. Octobris hora xv. à xxxvi. Cardinalibus. Coronatus die Dominico viij. Idus Octobris hora xx. Obijt Romæ xv. kal. Nouembris media nocte præcedenti, id est, hora inter vij. & viij. diei Mercurij anno 1503. Vixit annos lxiij. menses V. dies x. sepultus ad sanctum Petrum prope auunculum Pium ij. Vacauit sed. dies	o	o	14
1503	220	Iulius ij. Sauonẽsis Ligur, Iulianus de Ruuere Raphaelis Xysti. iv. fratris filius, ex presbytero Cardinale tt. sancti Petri ad Vincula episcopus Albanus, pòst Ostiensis, & maior pœnitentiarius, à Xysto iiij. factus, Imperatore Cæsare Maximiliano Augusto, sedit annos	9	3	21
		Natus in villa Albiciola, Sauonensis diœcesis anno 1443. creatus Romæ à xxxvij. Cardinalibus kal. Nouembris, die Mercurij hora xvi. coronatus vi. kal. Decembris die Dominico hora xxij. Ordinationibus sex mensibus Martio, Maio, Septembri, Nouembri, & Decembri factis, Cardinales creauit xxvij. episcopum I. presbyteros xxiij. & diaconos iij. Obijt Romæ ix. kal. Mar. die Lunæ hora inter x. & xi. præcedentis noctis anno 1513. Vixit annos lxx. sepultus ad sanctum Petrum. Vac. sed. dies	o	o	18
1512		Sancta & vniuersalis synodus Lateranensis Romæ, pro dissidio ecclesiastico tollendo & reformatione ecclesiastica congregata,			

Anni Christi	Numer' Pontificũ		Anni	Mẽses	Dies
		gata, durauit annos quinque.			
1513	221	Leo x. Florentinus, Ioannes Medices Laurentij filius diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ in Dominica ab Innocentio viij. factus, Imperatoribus Cęsaribus Maximiliano & Carolo V. Augustis, sedit annos	8	8	20
		Natus Florentiæ iij. Idus Decembris anno 1475. Creatus Romæ à xxiij. Cardinalibus V. Idus Martij die Veneris prima noctis sequentis hora. Coronatus ad sanctum Petrum xiv. kal. Aprilis. Lateranum solenni pompa profectus est iij. Idus Aprilis. Ordinationibus octo, mensibus Martio, Aprili, Iunio, Augusto, Septembri, & Decembri factis, Cardinales creauit xlij. presbyteros xxxix. & diaconos xiij. Obijt Romæ die Lunæ iiij. Nonas Decembris noctis præcedẽtis hora vij. anno 1521. Vixit annos xlv. menses xi. dies xxi. sepultus ad sanctum Petrum, pòst ad Mineruam translatus. Vacauit sedes mensem	0	1	7
1522	222	Hadrianus vi. Traiectensis Flander, vel Brabantinus Florentij filius, ex episcopo Dertusense presbyter Cardinalis tt. sanctorum Ioannis, & Pauli à Leone x. factus Carolo V. Augusto sedit annum	1	8	6
		Natus Traiecti inferioris Germaniæ Vrbe vi. Nonas Martij anno 1459. Creatus absens à xxxix. Cardinalibus, Prorex enim Hispanarum erat, die Iouis V. Idus Ianuarij. Vrbem ingressus iij. Kalend. Septembris, die Dominico pridie kal. Septembris ad sanctum Pettum coronatus. Ordinatione vna mẽse Septembri facta. Cardinalem vnum creauit presbyterum. Obijt Romæ die Lunæ xviij. kal. Octobris, hora inter xiix. anno 1523. Vixit annos lxiiij. menses vi. dies xiij. sepultus ad sanctã Mariam de Anima Teutonicorum. Vacauit sedes menses	0	2	4
1523	223	Clemens vij. Florentinus Tuscus, Frater Iulius Medices, Iuliani filius, ordinis militiæ Hierosolymitanæ, ex electo archiepiscopo Florentino diaconus Cardinalis sanctæ Marię in Dominica, post presbyter tt. sancti Clementis, deinde tt. sancti Laurentij in Damaso, & S.R.E. cancellarius, à Leone x. factus, Imperatore Cæsare Carolo V. Augusto Germanico, sedit annos	10	10	7
		Natus Florentiæ vij. kal Iunij 1478. creatus Romæ die Iouis xiij. kal. Decemb. à xxxiix. Cardinalibus, coronatus ad sanctum Petrum die Iouis vi. Kal. Decemb. Ordinationibus xi. mensibus Ianuario, Februario, Martio, Maio, Iunio, Augusto, Septẽb. Nouembri, & Decembri factis, Cardinales creauit xxxij. presbyteros xxv. diaconos vij. Obijt Romæ die Veneris vij. Kalẽd. Octobris, hora inter xiix. & xix. anno 1534. ætatis lvi. mense iiij. sepultus ad sanctum Petrum, deinde cum Leone x. patruele ad Mineruam translatus. Vacauit sedes dies	0	0	17
1525		Hic pontifex annum Iobileum nono celebrauit.			
1534	224	Paulus iij. Romanus, Alexander Farnesius, Petri Luisij filius Ranutij nepos, ex diacono Cardinale sanctorum Cosmæ & Damiani ab Alexandro vi. facto, diaconus sancti Eustathij à Iulio ij. episcopus Cardinalis Tusculanus, à Leone x. Prænestinus, Sabinus, Portuẽsis, & Ostiensis à Clemente vij. Decanus, Imp. Cæsare Karolo Augusto, & Ferdinando Cæsare, sedit annos	15	0	28
		Natus Canini in diœcesi Castrensi pridie kalendas Martij anno 1468. creatus Romæ à xxxiiij. Cardinalibus die Lunæ iij. Idus Octobris hora prima noctis sequentis postridie publicatus. Coronatus ad sanctum Petrum, die Martis iij. Non. Nouemb. Ordinationibus xiiij. mensibus Ianuario, Martio, Aprili, Maio, Iunio, Iulio, Octobri, & Dcembri factis Cardinales creauit lxxi. episcopos iij. presbyteros liiij. & diaconos xiiij. Obijt Romæ in monte Quirinali iiij. Idus Nouembris, die solis hora Callicinij ante lucem anno 1459. Vixit annos xxci. menses viij. dies x. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes menses	0	2	29
1545		Sancta & vniuersalis synodus Tridentina contra Lutheranorum er-			

rum er-

Anni Christi.	Numer. Pontificū		Anni.	Mēses.	Dies.
		rum errores congregata, intermiſſa & repetita durauit annos V.			
1550	225	Iulius iij. Arretinus, Ioannes Maria de Monte Vincentij filius Fabiani nepos, ex archiepiſcopo Sipuntino presbyter Cardinalis tt. ſancti Vitalis, poſt epiſcopus Prænestinus à Paulo iij. creatus, Imp. Cæſare Carolo v. Auguſto, & Ferdinando Cæſare ſedit annos	5	1	16
		Natus Romæ in regione Parionis iiij. Idus Septembris anno 1478. creatus Romæ à xlvi. Cardinalibus die Veneris vij. Idus Februarij circa quartam horam noctis ſequentis, ibidem ad ſanctum Petrum coronatus viij. kal. Martij, die cathedrę ſancti Petri Antiochenæ. Ordinationibus quattuor mēſibus Aprili, Octobri, & Decembri factis, Cardinales creauit xx. presbyteros xv. diaconos v. Obijt Romæ die ſabbati x. kal. Aprilis, hora inter xix. & xx. anno 1555. Vixit annos lxvij. menſes vi. dies xiiij. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	17
1550		Hic pontifex annum Iobileum decimo celebrauit.			
1555	226	Marcellus ij. Iunior Politianenſis Tuſcus, Marcellus Ceruinus Ricardi filius, ex epiſcopo Neocaſtrenſi presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Crucis in Hieruſalem à Paulo iij. factus, Carolo v. Auguſto ſedit dies	0	0	21
		Natus in oppido agri Piceni Montis Fani prid. Nonas Maij, anno 1501. creatus Romæ die Martis ſancti V. Idus Aprilis, hora xxiiij. à xxxvi. Cardinalibus. Poſtridie coronatus. Obijt die Mercurij kal. Maij hora inter vij. & viij. noctis præcedentis. Vixit annos liiij. menſes xi. dies xxv. ſepultus ad ſanctū Petrum Vacauit ſedes eo mortuo dies	0	0	22
1555	227	Paulus iv. Neapolitanus, Ioannes Petrus Carafa, Ioannis Alfonſi Matalunæ comitis filius, archiepiſcopus Neapolitanus ex presbytero tt. ſancti Clementis, presbyter tt. ſanctæ Mariæ Trā ſtiberim, epiſcopus Cardinalis Albanus, & Sabinus à Paulo iij. factus, Tuſculanus, & Oſtienſis à Iulio iij. Decanus, Impp. Cęſs. Carolo V. & Ferdinando Augg. ſedit annos	4	2	27
		Natus in oppido ſancti Angeli de ſcala iiij. kalend. Iulij anno 1476. in Hirpinis, haud procul à Beneuēto. Creatus Romæ auctore Farneſio Cardinale à xliiij. Cardinalibus die Iouis feſto Aſcenſionis x. Kal. Iunij hora xvi. Coronatus ad ſanctum Petrum die Dominico proximo vij. kal. Iunij. Ordinationibus tribus menſibus Iunio, & Decēbri factis, Cardinales creauit xix. preſbyteros xv. & diaconos iiij. Obijt Romę die Veneris xv. kalēd. Septēbris, hora inter xxi. & xxij. anno 1559. Vixit annos xxciij. menſem vnum & dies xxij. ſepultus ad ſanctum Petrum, poſtea ad Mineruam tranſlatus. Vacauit eo mortuo Romana ſedes menſes	0	4	7
1560	228	Pius iiij. Mediolanenſis, Ioannes Angelus Medices, Bernardini filius, ex presbytero Cardinale tt. ſanctæ Pudentianę, preſbyter tt. ſancti Stephani in monte Cœlio, poſt tt. ſanctæ Anaſtaſiæ, poſt tt. ſanctæ Priſcæ à Paulo iij. factus Imperatore Cæſare Ferdinando Auſtrio Auguſto, & Maximiliano ij. Cæſare ſedit annos	5	11	15
		Natus die Paſchæ prid. kal. Aprilis, anno 1499. Mediolani. Creatus Romę à xliij. Cardinalibus, vij. kal. Ianuarij, die Martis nocte præcedenti, hora inter vij. & viij. me electioni præſente, finito anno 1559. Coronatus die Sabbato proximo Epiphaniæ feſto viij. Idus Ianuarij anno 1560. Ordinationibus quattuor menſibus Ianuario, & Martio habitis Cardinales creauit xlvi. presbyteros xxxix. & diaconos vij. Obijt noctis ante diem iiij. Iduum Decembris hora ij. Anno 1565. ætatis lxvi. menſe viij. die x. ſepultus ad ſanctum Petrū. Vacauit eo mortuo ſedes dies	0	0	29
1563		Concilium Tridentinum xxv. ſeſſonibus habitis, abſolutum & confirmatum.			
1566	229	Pius V. Alexandrinus, Frater Michael Giſlerius ex oppido Boſchi,			

Boſchi, Alexandrinæ diœceſis, Lombardus Inſuber, ordinis Prędicatorum; lector officij Sanctæ Inquiſitionis commiſſarius, Ex epiſcopo Sutrino, & Nepeſino presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Mariæ ſuper Mineruam & ſummus inquiſitor à Paulo iiij. papa factus, poſtea epiſcopus Montis regalis in ſubalpinis & tt. S. Sabinæ demum iterum tt. S. Mariæ ſuper Mineruam à Pio iiij. creatus, Imp. Cæſare Maximiliano ij. Auſtrio Auguſto ſedet

Natus xvi. kal. Februarij anno ∞ D V. creatus Romæ à lij. Cardinalibus vij. Idus Ianuarij. hora xxij. die Lunæ. Coronatus die natalitio ſuo xvi. kal. Ianuarij, in feſto S. Antonij, ineunte anno eius vitæ lxij. ſuper gradus ante baſilicam Vaticanam ab Vrbinate Cardinale, me prope ſedem aſtante. Ordinationibus, & cæt.

ANNOTATIO IN CHRONICON Romanorum Pontificum.

ENumerat D. Onuphrius ſchiſmata aliquot in Rom Eccleſia, circa quæ notandum eſt, pleraque eorum tantum fuiſſe controuerſias & diſſidia de Romano Pontifice inter electores aut electos, quæ non niſi impropriè ſchiſmata dici poßint. Quando autem ſecundum Eccleſiaſticam phraſim fuit veri nominis ſchiſma propter Pontificatũ, vt in Nouatiano hoc nõ fuit ſchiſma in eccleſia: ſed ab eo qui extra eccleſiam erat, contra caput Eccleſiæ. Vnde & hic eſt improprietas ſermonis dum tale ſchiſma ponitur in R. S. E. Denique quod habet nonnullos ab Imperatore creatos eſſe Pontifices, hoc nihil aliud ſignificat, quam Imperatore ſolicitante & negotium promouente eos electos eſſe in Romanos Pontifices.

I. Molanvs.

DIVO SIXTO PONT. MAXIMO, BAP. PLATINA. S. D.

DIci non potest, beatißime pater, quàm vehementer interdum sim admiratus hominum diuersa studia variaque ingenia, quòd omisso philosophiæ studio, quæ certe est (vt ait Marcus Tullius) vitæ humanæ dux, virtutis indagatrix, expultrixq; vitiorum, ad inanes curas & cogitationes se transferant. Hunc enim videmus pecunijs & opibus studere, illum ambitioni & potentiæ: alium voluptates omni studio & diligentia conquisitas amplecti. Horum studia quàm sint inania, declarant non modo philosophorum sectæ (Epicuri discipulos semper excipio) verumetiam Saluatoris nostri doctrina & vita, qua certè cohortamur, admonemur, cogimur caduca illa ac fragilia, vt falsa bona & nusquam consistentia, contemnere: Religionem verò, pietatem, humanitatem, gratiam, hospitalitatem, misericordiam, virtutem denique omnem, vt vnicum & verum bonum, amplecti. Hæc est certè vera philosophia, quæ non in opinione, vt de sectis omnibus censebant Academici noui, sed in veritate ipsa fundata est. Tota enim Christi vita vnicum virtutis exemplar habetur. Hanc profectò si intueri & imitari voluerimus, quod certè tum ipsius gratia, tum nostra causa facere dedebemus, non erit cur Numæ Pompilij religionem, Scipionis pietatatem & modestiam, fortitudinem Catonis, Reguli constantiam, & iustitiam Aristidis, Frabritij & Curij paupertatem, sapientiam Socratis & Lælij clementiam, ac Cæsaris benignitatem requiramus. Veruntamen ne quicquam nobis ad bene beateque viuendum desit, repetita illa vetere philosophia, ac vere noua, cuius autor Christus est, vtpote sanctißima, in societatem & tutelam nostram omninò ascita, animorum nostrorum morbos, sumpta inde quoad fieri potest medela, curare debemus. Etsi enim variæ de bonorum & malorum finibus ab ipsis philosophis disceptatum sit, multa tamē ex eorum scriptis ad rem nostram pertinentia excerpi possint: nec est cur vereamur dum ea legimus & intuemur, in errorē aliquem dilabamur, cùm religionis Christianæ doctores iam pridem sapientiæ cribro bonum à malo, veluti triticum à lolio secreuerint. Hac verò admiratione vel meditatio potius, quantum boni consecutus sim, dici non posset beatißime pater.

Nam dum à Paulo Pontifice in carcere & compedibus detinerer, dumque & amissam libertatem flerem, & eas facultates mihi vi ablatas lamentarer, quas mea industria, meis pecunijs in vrbe pepereram, pij pontificis beneficentia adiutus, tandem benignitate Dei & philosophiæ gratia animum à perturbationibus & sensibus, ad dignitatem sui ipsius reuocans, ita appositè mecum philosophatus sum, quemadmodum in libello meo scriptum apparet: quem quidem ideo sanctitati tuæ dedicaui, quod & summus philosopus es, & eius vicarius, meritò certè, qui nos nõ verbis tantùm, vt vani philosophi solent, sed doctrina & exemplo instruxit: vnde falsum à vero bono seiungeremus, quo & in vita felices, & in morte beati æuo frueremur sempiterno. Tum sic mecum locutus est mei consolandi causa Rhodoricus Calagoritanus Episcopus, arcis Romanæ præfectus, vir certè bonus & doctus, in illa nostra prima calamitate, quæ profectò secunda causa fuit: imbecillium namque animorum est, eos semper velle, persequi & maleficio opprimere, ne ad vindictam respirent, quos insigni aliqua iniuria & calamitate affecere.

BAP.

BAP. PLATINAE
DE FALSO ET VERO BONO.
DIALOGVS.

RHODORICVS. PLATINA.

QVid agis Platina? quid eſt quòd ita mœſtus & abiectus iaces? PLA. Quid agam quæris? Quaſi neſcias ab eo agi nil poſſe, qui omni actione humana priuatus eſt, niſi fortè actionem exiſtimas, lugere ac mœrore affici: quibus perturbationibus nil certè ineſſe video, quod vel eum qui luget, vel eos quorum id cauſa fit, iuuare poſsit, cùm omnis vera actio excercitatioque humana, finem ſibi aliquem vſui hominum accommodatum præſcribat: quam ob rem quærendum fuit potius cur non agerem, quàm quid agerem. RHO. Siccine te abijcis Platina? ſic à te ipſo diſcedis, vt nullum tibi in fortitudine & conſtantia præſidium colloces? ſecùs mihi tecum profectò loquendum eſt, quàm cum homine agreſti & indocto: illum vtpote minus docilem, quibus poſſem verbis conſolarer: te verò non admonebo ſolùm, ſed etiam reprehendam, ne te ipſum ob tantulam miſeriam poſternas, & deijcias. Quid egiſti quæſo in vita, ſi neque doctrina, neque experientia humanos caſus æquo animo ferre didiciſti? veniat tibi in mentem, quot homines in vita fuere qui maiorem quàm tu, paſsi ſunt calamitatem. Omitto reliqua miſeriarum genera, quæ turmatim, vt Heſiodus poeta ſcribit, homines quotidie inuadunt. Ad captiuitatem venio, de qua in præſentia nobis eſt ſermo. Quot inquam homines vel nobilitate generis, vel magnitudine imperij, vel diuitiarum & patriæ ſplendore, vel eruditione & doctrina, vel rerum geſtarum gloria, vel ſanitate vitæ præcellentes, moleſtiam carceris perpeſsi ſunt? Crœſus ille Lydorum rex, qui templa oraculorum omnium, quæ tum fuere, multis & magnis muneribus ornauit, quique in lateres aurum & argentum fudit, à Cyro Perſarum rege bello captus, quod reliquum ætatis ſuperfuit, in ſeruitute vixit. Exulauit autem apud Epaminundam Theobanum Philippus Magni Alexandri pater. Perijt in carcere Pauſanias Lacædomoniorum rex. Seruiuit barbaris Æſopus fabulator ille è Phrigia. Sunt qui affirment eandem quoque ſortem & Platonem philoſophorum principem ſubijſſe. Sumpto veneno Socrates in carcere vitam finiuit. Cruciatus omnes & pœnas M. Regulus à Carthaginenſibus captus, & in vincula coniectus, conſtanti animo tulit. Venditus à fratribus Ioſephus, cum Pharaoni aliquandiu ſeruiuiſſet, in vincula ob ſuſpicionem ſtupri conijcitur. Et ne ſanctorum nouæ legis exempla declinemus, addo Petrum, addo Paulum, addo Ioannem Baptiſtam, innumerabileſque alios, qui martyrij coronam, aut in ipſis vinculis, aut è carcere educti ſubiere. Non dico quo reges hodie, quot principes in vnoquoque genere virtutis præſtantes viri, aut vinculis ſeruiant, aut extrema quæque in carcere patiantur. Trahit ſecum Turcus iſte, qui noſtra ætate ferro ac flamma Chriſtianum nomen inuaſit, multis catenis & compedibus reuinctos, quos prœlio, fraude, vi, in direptione vrbium cepit: modo eos intelligat, vel diſciplina rei militaris, vel vetuſtate generis, vel regnandi, aut imperandi autoritate apud ſuos multum valuiſſe. Nouos autem cruciatus, nouas pœnas reticeo, quas barbarus ille ſæuus & truculentus quotidie excogitat, ad explendam crudelitatis ſitim, qua certè iam diu in ſanguinem Chriſtianorum exarſit. Præterea verò quot ſunt in hac atque item in reliquis Italiæ vrbibus, qui & tetriore & fœdiore quàm tu, carcere detinentur? Deſino commemorare, quos illi plerunque cuſtodes habeant, quàm aſperos, quàm immites, quàm crudeles. Horum tibi nihil adhuc contigit. Nam locus iſte in quo nunc reſides, nullam habet carceris formam, egregiè cameratus eſt. Vides orientem ſolem, vides occidentem, vides ſeptemtrionem, & quoquò te verteris libertatis potiùs quàm captiuitatis facies, ſi verum fateri vis, tibi ſe offert. PLA. Illud Terentij vna re dictum, multis certè accommodari poteſt: Facilè omnes cùm valemus, recta conſilia ægrotis damus: reliquum conſultò prætereo, ne videar tuæ virtuti & conſtantiæ diffidere: eò enim ætatis recte & honeſtè agendo deueniſti, vt iam nauigare in portu meritò tuo dici poſsis: ad me redeo. Collegiſti tu quidem memoriter, multorum exempla qui eadem calamitate, qua ego, ac maiore fortaſſe vexati fuere. Sed iſtud ad rem nihil pace tua loquar: conſolari me certè hac ratione inſtitueras, quòd contrà accidit. Neque enim amaritudine amaritudo fugatur, ſed dulcedine: vt nigrum albo, à contrarijs opprimuntur, vt in acie milites ſolent, qui facto globo, aduerſariorum

impetum frequenter ſuſtinent: quòd ſi ab ordine diſceſſerint, oppreſsi ſtatim in fuga concidunt. Alia tibi inuenienda fuit via, qua me conſolarere, hanc medicinam non admitto. RHO. Vulnus hoc tuum altiùs inſedit quàm putaram, ſi hoc pharmacum nil profuerit, tibi certè maiora præſtabuntur remedia. Legiſti credo libros Ciceronis de philoſophia, refertos exemplis eorum, qui forti ac conſtanti animo, patriæ, parentum, filiorum, coniugum, fratrum, mortem & interitum æquo animo tulere, quíque fortunarum, dignitatum, honorum amiſsionem tanti fecere, quanti maximè à bonis & conſtantibus viris fieri debet: hos tanquam fortiſsimos athletas contra humanos caſus crebrò in certamen vocat Cicero, vt iſtorum exemplo & virtute eorum animi ad fortitudinem excitentur, qui aliquo incommodo afflictati ſunt: quod certè non faceret vir ille acutiſsimus, ſi vt paulò antè dixiſti, calamitoſorum exempla non lenirent, eorum miſerias, ſed augerent, qui aliqua inſigni calamitate premuntur. Quis eſt enim adeò rationis & coſtantiæ expers, cui non moueantur affectus, quos Græci ta pathi vocant, vbi vel conſtanter aliquid vel iuſtè vel modeſtè, vel prudenter factum intelligunt? Leguntur in gymnaſijs poemata, leguntur hiſtoriæ, leguntur orationes, vt adoleſcentium animi pulchritudine honeſti, quæ quidem ex aliorum rectè factis elicitur, ad virtutem & laudem excitentur. Tanti nimirum Alexandrum feciſſe lectionem Homeri ex Plutarcho nouimus, quem in manibus crebrò habebat, vt Dario regno ac vita ſpoliato, dum eius deliciæ ſpoliorum nomine attrectarentur, ciſtella precioſiſsima ac pulcherrima in medium ſit delata: qua viſa, cùm qui aderant principes ad ſeruandas ſmaragdos, iaſpidas, ſaphiros dicerent eſſe accommodatam, reſponderit rex ille præſtantiſsimus, nil in eam commodius, & honeſtiùs quàm Iliadem. Ephodiontis Aretis, id eſt, commeatum virtutis, vt ipſe appellabat, reponi poſſe. Inde enim multa percipiebat, quæ bellicam virtutem adiuuarent, cùm Achillis, Hectoris, Neſtoris, Vlyſsis, Agamennonis cæterorumque heroum res fortiſsimè ac ſapientiſsimè geſtas, ad imitandum legeret. Canere ſiquidem fidibus carmina ipſa in bello poetæ ſolebant, quo animos militum audita maiorum laude, ad benè de patria promerendum adhortarentur. Idem de annalibus & hiſtoria licet dicere: quæ adeo conſcripta eſt, & in ærario diligenter aſſeruata, vt haberent reges & populi, vnde calcaria ad virtutem ſumerent, ne æſtu, ne frigore, ne vigilia, ne fame, ne ſiti perterriti, rebus ſuis publicis in maximis periculis deeſſent. Quem animum quæſo ne excitat ad virtutem fortitudo Romuli? religio Numæ Pompilij? audientia Bruti illius, qui Tarquinium ab vrbe expulit? modeſtia Camilli? Quinti Mutij charitas erga patriam? continentia M. Curij? parſimonia Fabrici? Fabij Maximi perſeuerantia? Pauli illius patientia, qui duos conſulares filios continuatis propè funeribus ſine lachrymis & gemitu extulit? M. Catonis ſeueritas? M. Reguli conſtantia? P. Scipionis integritas & & modeſtia? nobis profectò adhuc pueris nemini dum iſta in ſcholis legerentur, animos ad laudem vehementer incendi, cùm hunc filiorum mortem conſtanter, illum fortiter pro repub. periculum, alium patienter carcerem, vincula, cruciatus omnes honeſti cauſa tuliſſe audiebam, quæ concitatio adeò menti meæ inſedit, vt crebrò quantum profeſsio mea patitur, hiſtorias repetam, & legam. Neque enim prophana ſtudia theologicis & ſacris ſunt præferenda, cùm nil excogitari poſsit ad benè beateque viuendum, quod non in his, vtpote diuinitus ſcriptis, huberiùs & meliùs quàm in illis inueniatur. Lautus ſiquidem cibus eſt, qui ex lectione ſacrarum literarum percipitur, ſiue humanas res, ſiue diuinas contemplari velis: ſed in ſtudijs fit, vt in cibo ſolet: Delectatur enim guſtus epularum varietate: vnde pro ſecunda menſa gentilium ſtudia mihi interdum apponi non recuſo, vt varietate delectetur, & recreetur animus. Verùm aut laudationes, quas Græci epitaphius logus, nos non ineptè funebres orationes appellabimus, ad hoc inuentæ ſunt, vt hi qui fortiter aliquid & conſtanter in vita egiſſent pro patria, pro liberis, pro parentibus, meritam laudem apud poſteros conſequerentur: & ij qui adhuc in ſtadio & theatro relicti eſſent, æmulatione gloriæ excitati, nullum in vita pro honeſto & recto laborem ac periculum recuſarent. Leguntur & crebrò quidem à viris religioni deditis vitæ ſanctorum patrum, leguntur actus apoſtolorum, leguntur martyrum res geſtæ. Quibus fit, vt plerique dum eorum vitam & mores imitari ſtudent, quorum anteactam vitam cum admiratione legunt, in ſanctos referri mereantur. Alius deligit ſibi quem imitetur Paulum, alius Petrum, alius Hieronymum, alius Auguſtinum, alius Ambroſium, multi Franciſcum: nec deſunt qui inediam, ſitim, frigora, æſtus, calumnias, cruciatus, tormenta, mortem denique, quamuis aſperam, conſtanti animo ſint ſubituri, ne ab eius inſtitutis & præceptis diſcedant, quem tantopere amant & ſequuntur. Hæc fieri ab hominibus ſine mente diuina vt credam, certe abduci nullo modo poſſum. Res enim quæ ſine ratione & Dei nutu inſtituuntur, vtpote fragile & caducæ citò euaneſcant & intereant neceſſe eſt. Quare ſi ſapis Platina, & ſi non omninò ob vnam hanc vel leuiſsimam plagam à ſede rationis conſternatus es, confiteare oportet, exempla ipſa ad perſuadendum valere plurimum. Quod ſi ſecus egeris, imbecillem te atque infracti animi prædicabo, qui ſic abiectè ſenſum guſtus ob tantulam ægritudinem amiſeris. Agè, excita animum, & mentem

mentem à ſenſibus reuoca, ne tibi dici poſsit, Salmati, da ſpolia ſine ſudore & ſanguine. PLA. Acer profectò es ad perſuadendum Rhodorice: ita enim inſtas & vrges, vt quò me vertam neſciam. Vnus aliquis mihi certè videris ex his, qui nuper ex gymnaſijs dialecticorum & rhetoricorum prodeuntes, eruditionis & audaciæ pleni, acutè nimiùm de rebus propoſitis diſſerunt & perſuadent. In te quidem & doctrinam & ſingularem video ſapientiam eſſe qui ita aptè, diſtinctè & acutè ad perſuadendum locutus es: quare fit, vt tibi rerum etiam humanarum non ignaro & debeam & velim credere. RHO. Fugere quidem iſtud eſt, non verum fateri. Tuam hanc technam optimè noui. Demulcere mihi aures laudibus inſtituiſti, quò tibi faciliùs hanc confeſsionem euadere liceat. hirudo ſum: non effugies, niſi prius hoc tibi perſuaſum apertè intellexero. Ironia illa certè fuerit, non confeſsio quid taces? PLA. Iube hos quieſcere qui eiulant, qui flent, qui lamentantur. Hoc vnum ad culmen noſtræ miſeriæ deerat, vt hos miſeros & ærumnoſos ſocios mihi adderetis. RHO. Sentis tu contra ac reliqui ſolent. Nam qui aliqua in calamitate ſunt conſtituti, eam certè leuius ferre dicuntur, ſi doloris ſocios habuerint. PLA. Mallem herclè ſolus eſſe, quàm cum hominibus calamitoſis & indoctis eadem miſeria premi. Neque enim hi me propter inſcitiam, neque ego hos viciſsim propter dolorem conſolari poſſum. RHO. Mitte tandem has querelas, atque agè dic quod rogo, ſi feſſus es, recumbe paululum in dexteram. PLA. Quid ego in dexteram recumbam? qui ſiue dexter, ſiue ſiniſter, ſiue pronus, ſiue ſupinus iaceam, hac compedum moleſtia continuò crucior. Satis nimirum vobis eſſe debebat comprehenſum in carcerem trahere, & nō me, qui mihi ac ſeptuaginta ſocijs meis illatam iniuriam queſtus ſum, tanquam proditorem, craſſatorem, furem, latronem, grauiſsimis etiam cōpedibus reuincere. Putaſtis credo me alterum Dædalum eſſe, qui ſumptis alis ex hac celſa & munitiſsima turri in terram libertatis cauſa deuolarem. RHO. Non vlla profectò alia cauſa eſt, quare huius nobiliſsimæ arcis præſidium mihi commiſſum doleam, niſi quod & homines in carcerem trudere & eoſdem pleruméque vinculis & compedibus vincire cogor, quod certè ab ætate & profeſsione mea alienum eſt. Multis enim prodeſſe & neminem lædere, meum ſemper fuit inſtitutum. Quare & tibi & mihi, quod ſumma poteſtas imperat, æquè ferendum eſt. Sed propediem hac moleſtia, niſi verò aliud mihi fuerit imperatum, te liberabo. PLA. Tum demum hoc fiet, credo, vbi cruta circunquaque exederit moles iſta grauiſsima. RHO. Ah Platina humanitati & pontificis clementiæ diffidere videris. Define malè ſperare, & eò tandem reuertere vnde noſtra defluxit oratio. PLA. Ne te diutius morer, tua iſta ampla & magnifica exemplorum poſitio, nobilium Gallorum ferculis, pauperum maximè mihi videntur eſſe ſimillima: vt enim in illis ſola magnificentiæ & liberalitatis ſpecies apparet: ſic & his nihil mihi præter inanem verborum pompam ineſſe videtur. Suadent hæc quidem aliquantulum, ſed non mouent. RHO. Videbar ego anteà & vultu & verbis ironicè loqui. Sed quæ, rogo, fuit cauſa cur ſecus ac ſentires, loquerere? Leuis nimirum atque inconſtantis viri eſt, quæ paulò antè affirmaueris, mutata ſententia refellere. PLA. Cenſent eum ſanum eſſe, qui in mœrore ac luctu vitam degit: vt enim corpus inæqualitate & ſuperfluitate, humorum, febribus quatitur: ſic animus perturbationum multitudine à ſede plerumque ſua dimouetur. RHO. In hoc mihi ſapere potiùs quàm deſipere videris quòd ea quæ dico, niſi placeant, vt vnus aliquis è ſchola Philoſophorum, appoſitè nimiùm confutas: quod fieri profectò nullo modo poſſet, niſi mente & animo conſiſteres. PLA. Indignantium mos eſt rectè dicta peruerſe ac ſtolide dictis, quaſi * vatis cuiuſdam, miſcere. Videmus pueros, videmus inſanos, ſententias, & eas quidem præclaras nonnunquam efferre. RHO. Non negauerim ego quidem iſtud perſæpe accidere, ſed coniungere ſequentia antecedentibus, vt quædam refellere, quædam approbare, non dementis certè, ſed benè ſani eſt proprium. Verùm hæc tandem omittamus. Age dic, quare aliter ac ſentiebas in meam ſententiam venire te dixeris? PLA. Eam ſiquidem moleſtiam percipiebam eiulatu iſtorum & cruciatu compedum, vt neque docentem, neque admonentem patienter ſatis audire poſſem. Demum verò me recreaſti, quòd hos iuſſeris tacere, quodque etiam mihi ſpem dederis, te propediem his compedibus me ſoluturum. RHO. Mollis nimiū & delicatus es Platina, qui rebus aduerſis ſic frangeris: ſed illa, vt video, indiges medicina, quā ego bonos imitatus medicos grauioribus ægritudinibus adhibere ſoleo. Hæc ſi nihil proderit, te ſtatim miſſum faciam. PLA. Quale ſit iſtud antidotum, audire cupio: illud niſi amarum fuerit & ſtomachum faciat, bibere profectò non recuſabo. RHO. Quaſi verò & ſtomachus & aluus dilui poſsint, niſi contrarium quoddam ingeratur, quò pituita quæ inteſtinis adhæret, inde auellatur. Vt enim pudor petulantiæ, pudicitia ſtupro fides fraudationi, pietas ſceleri conſtantia furori, honeſtas turpitudini, continentia libidini, æquitas iniquitati, temperantia luxuriæ, fortudo ignauiæ, prudentia temeritati, copia egeſtati, mens ſana amentiæ, bona ſpes deſperationi rerum omnium opponitur, ſic bona ratio falſæ opinioni aduerſatur. Quæ quidem tibi non mediocriter ægrotanti pro medicina adhibebitur, ſi rectè admonenti parere non recuſaueris. PLA. Sine

* veris quibuſdam

me colligam aliquantulum, & animum ac corpus ad audiendum disponam. Integere etiam pedes satius est, ne frigorea docilitate remouear: tu dicis, & ego interim mentum demulcebo, quò mens sit ad audiendum pronior: barba enim insuetis potissimùm nescio quid molestiæ affert, nisi crebro fuerit demulsa & attrectata. RHO. Coget me certè hæc tua attentio longius fortasse progredi quàm institueram, si in ea te (vt par est) perseuerare intellexero. Primùm hoc confiteare oportet, Deum ipsum ita creasse hominem ad imaginem & similitudinem suam, vt meritò à Græcis mycrocosmos, à Latinis verò paruus sit mundus appellatus: in eo enim sphæræ multæ sunt, inest mens, quæ ad similitudinem illius qui hunc mundi globum regit, subiectum mouet. Verùm hanc philosophandi rationem, vtpote minus Christianam, prætermittamus. Hominem constare ex materia & forma non ignoras. Omitto item materiam illam primã, quam Aristoteles tanquam chimæram quandam proponit. Ex quatuor aiit elementis compositum hominem, tum demum esse & viuere dicimus, vbi ei addita est forma & indita, ad cuius integritatem quinta profectò illa essentia necessaria est, quam endilichian ille, nos verò intellectum continuò mouentem debemus appellare. Quattuor illa sunt nobis certè cum brutis omnibus communia: hoc verò solo quo intelligimus, ratiocinamur, progressus & antecessiones rerum non ignoramus, ab ijsdem differimus: essentijs separatis, quantum nobis per imbecillitatem humanæ naturæ licet, persimiles. Discurrit enim mens ista mira celeritate [animantium duntaxat datum] per elementa omnia, per superiores circulos: & adeò est intelligendi auida, qualia sint quæ in mundo habentur, vt Dei etiam ipsius qui à nobis omninò comprehendi non potest, rationem & magnitudinem audacter nimium inuestigare conetur. Nullam disciplinarum relinquit intactam: non grammaticam reliquarum doctrinarum fundamentum: non dialecticam, qua verum à falso, discernimus: non rhetoricam, vnde rationem persuadendi ac dissuadendi sumimus: non arithmeticam, ad reliqua methemata gradum pernecessarium: non geometriam, ad distinguenda climata, demensurandumque hoc immensum terrarum spatium, non inutiliter inuentam: non musicam, cuius harmonia corda hominum demulcentur: non astrologiam, qua cœlos scandimus. De his disciplinis ita differit, vt verum à falso, congruum ab incongruo acutissimè separet: falli, decipi, errare circa earum cognitionem, turpe ac dedecus existimat, proinde die ac nocte inuigilat, ne in errorem aliquem inscitia dilabatur. Quos videt hominum in his præcellere, eos, vtpote diuinæ essentiæ magis similes ac propinquos, diligit & imitatur. Ignorantiam & stultitiam, tanquam duo magna præcipitia, studiosissimè vitat. Versari in cognitione rerum maximarum & admirabilium, quibus tanquam gradibus pernecessarijs, seipsam postea intelligat, summum bonum esse existimat. Fieri enim nullo modo potest, vt quis sui ipsius perfectam rationem habeat & cognitionem, nisi per disciplinas, tanquam humanæ cæcitatis expiatrices, discurrerit. Inde quippe ad sui ipsius cognitionem conuersa mens, cæcitatis latebras facilius explorat. Neque velim existimes id vno tantùm actu fieri: Habitus enim, vt Aristoteli placet, & frequentatis actibus comparantur. Ad hoc namque sæpius reuertitur, & quasi apum diligentiam & solicitudinem imitata, inde ad cellulam suam recentem primò & inornatam, flosculos, quos passim ex florido illo atque amœnissimo doctrinarum campo decerpsit, secum defert, eosque ita aptè collocat, vt deinceps speciem simul cum iucunditate præ se ferant. Neque ante cœpto desistit, si generosa est, quàm viderit domicilium in quo habitat, fugatis vitiorum sordibus, virtutum omnium pulchritudine redimitum: tunc quiescit, tunc parto vt formicæ solent, sæuientibus etiam vitiorum procellis, cum securitate & quiete fruitur: labores, vigilias, æstus, solicitudines, quibus ferè tanquam instrumentis tantam felicitatem adepta est, delicias quasdam putat. Pro iustitia, temperantia, fortitudine, modestia, nullum laborem recusat. In his verò dum se exercet multos iuuando, neminem lædendo, incommoda pro vtili & honesto fortiter patiendo, modum in rebus seruando, libidines coercendo, vitam sibi beatam putat, otium & inertiam tanquam pernitiem humani generis deuitat: docet, admonet, castigat, reprehendit, neminem errare, quantum in se est, patitur. Si quem videt dolore, inopia, timore, sollicitudine, vana spe circumuentum, eundem consolatur, iuuat, & in viam rectam deducit. Regibus, principibus, nationibus, populis, ciuitatibus ius fasque præscribit. Respublicas in ordines inter sese conuenientes distinguit. Domos vni matronæ & patrifamilias committit, quæ deinceps propogatæ, vicos in vrbe faciant. Affinitates, connubiaque proponit, quibus ciuitas in vnum corpus tandem redigatur, & ad externam vim propulsandam, & ad bellum his inferendum à quibus fuerint iniuria lecessiti: & ne in tanta concitatione animorum contra æquitatem aliquid fieret, ius feciale conscripsit, quo admonemur, & docemur; pro rebus repetitis & non redditis bellum hostibus inferre. Seruare item aduersus hostes modum quendam admonet. Clientelas, hospitia, sodalitates, amicitias optima ciuitatum vincula commendat. Quid plura? conatur profectò quoad fieri potest, vt idem ordo, eademque iustitia, & con-

Hæc superflua apparẽt

& cōſtantia in terris ſeruetur, quam eſſe apud ſuperos contemplatione & ſapientia nouit. Hæc itaque Platina, & plura alia cùm vides ab hominibus, ſapientibus potiſsimùm, ad benè beateque viuendum eſſe excogitata & inuenta, ratione ne, an temeritate factum dices? P L A. Ratione profectò: ſeruari enim tanta decentia in rebus humanis ſine mente & conſilio, nullo modo poteſt. R H O. Rectè ſanè. Cùm igitur mens hominis benè inſtituta, tot acies, tot oppida, tot præſidia contra ignorantiæ & vitiorum omnium arma & machinas, fortiter ac conſtanter expugnauerit, ab eadem ne vnam vel minimam quidem perturbationum quæ in vita accidunt, vinci poſſe abnues? P L A. Minimè. R H O. Ergo & tu, ſi non omninò te deſeris, ſique teipſo vti voles, hunc dolorem quem ex carcere percipis, ratione & conſilio perfacilè mitigabis. P L A. Eò certè me tua dicendi copia perduxiſti, vt quæ affirmes & comprobes, tibi negare non auſim: ſed vnum velis conſideres, animos noſtros rudes adhuc & indoctos, omnes diſciplinas planè arduas, faciliùs diſcendo percurrere, quam vitiorum labem & perturbationum agmina à ſeipſis dimouere: id vel in multis mea quidem ſententia videre licet, qui etſi docti & eruditi ſunt, tamen cupiditatum nexibus irretiti, vitam agunt intemperantem & flagitioſam. R H O. Hoc quod dicis, rationi certè cōſentaneum eſſe videtur: faciliùs ſiquidē à familiari inimico (vt aiunt) quàm ab externo ſuperamur. Vna enim cum homine vitiorum & cupidatum ſemina naſcuntur, creſcuntque indies, & augentur magis, niſi fuerint ratione cognitionis ſuppreſſa, quæ (vt antea dixi) magno ſtudio & longa exercitatione comparatur. Neque certè vllam aliam ob cauſam doctrinæ inuentæ ſunt, niſi vt his labe omnino expiati animi, æuo fruantur ſempiterno. Vt enim ſtrenui imperatoris eſt, videre priùs, quam in re potiſsimùm ab hoſte lædi poſsit, ne ab eodem dum manus conſeritur, meatus opprimatur: ſic boni ac docti viri proprium eſt, vigilare continuò, ne in culpam aliquam vitiorum illecebris dilabatur, vt Herculem virum fortem, ac conſtantem feciſſe legimus, qui vno exciſo lerneæ beluæ capite, aliud ſtatim aggrediebatur, ne ſi quid de virtute, timore, vel ignauia remiſiſſet, à tanta ac tam immani hydra abſumeretur. Quod ſi quid docti videntur, vt ais, qui flagitioſè ac intemperanter viuant, eos ego non doctos, ſed fures ac latrones appellabo, qui rei accommodatæ vſum longè aliter percipiant, quàm fruendum ac vtendum acceperant. Quæ enim doctrina poteſt eſſe in his, qui nullum ſcientiæ apud ſe locum reliquere? Caſtos amat, & ſanctos muſa (vt ait ille) poetas. Præterea duo contraria in eodem eſſe ſubiecto nullo modo poſſunt: quare nec auarum ego, nec libidinoſum, nec furibundum, nec turpitudinibus. omnibus & dedecori ſeruientem, ſapientem vnquam aut doctum appellabo, cùm nihil ſit tam contrarium virtuti, quàm vitioſitas ipſa. Iuuenes ait Ariſtoteles, non eſſe idoneos auditores philoſophiæ moralis, quòd hi ob ætatem magis æſtuent cupiditatum procellis, quibus certè vetamur earum rerum cognitionem habere, quæ ad virtutem ducunt. Coercendæ ſiquidem libidines ſunt, refrenanda auaritia, & cæteræ animi labes expellendæ, ſi boni & docti, quæ duo ſimul conſpirarunt, haberi volumus. Vnde Maro poeta bonum pro docto, non incongruè poſuit Egloga V.

Cur non Mopſe, boni quoniam conuenimus ambo,
Tu calamos inflare leues, ego dicere verſus,
Hic corylis mixtas inter conſedimus vlmos?

P L A. Venio ego in hanc ſententiam pedibus & manibus, ſed id mihi mirum videtur, quod acute diſſerant, aptè loquantur, non incongruè philoſophentur, ſi docti non ſunt. R H O. Eadem ratione doctas appellabis picas, pſittacos, monedulas, quòd interdum humanam vocem imitatæ, appoſitè aliquid exprimant. P L A. Habentur tamen hi apud vulgum in pretio. R H O. Quid? nonne equi, aſini, & cætera iumenta apud vulgum in pretio ſunt? P. L A. Minimè verò eadem ratione. Hos enim veneratur, hos ad ſummos honores & magiſtratus prouehit, hos muneribus, hos donis afficit. R H O. Quod imperitum vulgus facit, ferendum potius quàm laudandum cenſeo. Quid, ſi tibi oſtendero ætate noſtra ignauos & rudes, non bonos & eruditos, in pretio eſſe? Vacet honor vacet alicuius dignitatis locus, quis ſufficitur: qui prope nihil habet hominis in ſe, præter materiam, & eam quidem ſatis rudem. Boni verò, prudentes docti, eruditi, ac rerum humanarum non ignari, tanquam manci & inutiles omittuntur. P L A. Plerunque etiam videmus bonos in imperio alijs præeſſe, ne dicas eruditos ſemper excludi. R H O. Id ſi interdum fit, non per ſe certè, ſed per accidens (vt aiunt philoſophi) contingit. Verum prætermittamus tandem quæri hanc communem vbique gentium calamitatem, exiſtimemusque viros ſapientes, etiamſi nullo honore ac præmio fuerint allecti, beatos & felices eſſe. Sola enim virtus (vt Stoicis placet) ex ſeſe ad benè beateque viuendum ſat eſt. Nam qui virtutem adeptus eſt, ei certè ad ſummam felicitatem deeſſe nil poteſt. P L A. Hoc tamen Peripateticis non placet, qui nil præclarum ab eo fieri poſſe oſtendunt, cui ad magnificentiam & liberalitatem facultates & copiæ deſunt. R H O. Sentio & egó cum illis, ſi ad felicitatem ciuilem reſpicis:

loquebamur ſanè, ſi benè meminiſti, de homine ſapiente & perfecto, cuius certè tota felicitas in contemplatione rerum occultarum & admirabilium repoſita eſt. P L A. Quid iſte ſapiens, num comedit, num veſtibus, & latibulis ad frigora æſtuſque vitandos indiget? Omitto quæ ad ſpeciem & ornatum ſunt pernecellaria, vt argentum, aurum, egregiam librorum vtenſiliumque omnium ſupellectilem. R H O. Hæ profectò eò faciliùs à ſapiente comparantur, quod paucis minimiſque contentus eſt. P L A. Facis tu quidem hunc hominem à mendico nihil differre. R H O. In vnum tantùm differunt quod hic coactus, ille libens, oſtiatim, etiamſi oportuerit, panem mendicat. P L A. Non vtique hoc libere hominis officium eſſe puto, cum ſine rubore & dedecore fieri non poſsit. R H O. Imò liberrimi, qui extrema quæque pati mauult, quàm delicijs aliorum iniuria partis affluere. P L A. Quaſi verò facultates comparari non poſsint iuſtè & honeſtè. R H O. Difficile hòc quidẽ eſt, & vnum ex his quæ fieri poſſe vix puto: bilancem ſemper in manibus habere oportet, & diligenter attendere, ne examen in hanc magis quàm in illam partem flectatur: quod quidem fieri cupidirates noſtræ non ſinunt. Sumus enim fato neſcio quo ad rem auidi, & ita accuratè diuitijs ſtudemus, ac ſi annos Mathuſalem victuri eſſemus. Hinc nempe rapinæ, hinc latrocinia, hinc ſacrilegia, hinc peculatus, & infinita mala naſcantur oportet. Quare vir ſapiens, & bene natura inſtitutus, has tanquam improbiſsimas dominas dedecoris & turpitudinis declinat, adhæretque innocentiſsimæ ac ſanctiſsimæ paupertati, cuius adminiculo adiutus, otio & ingenio ſuo liberrimè fruitur. P L A. Non abhorrent à vero quæ dicis: quid alijs contingat neſcio, ſed hoc vſu euenire mihi ſolet, vt facilè ab omni ſtudio & cogitatione retrahar, vbi me paupertate & inopia circunuentum video. R H O. Hoc eſt ſignum ægrotantis animi, & virtutis antidoto nondum benè purgati: deeſſe tibi profectò nil poteſt Platina, ſi muneribus è natura datis vti volueris, & ſi diligenter conſideraueris, vnde in lucem veneris, & quò tibi redeundum decurſo vitæ tuæ ſpacio. Nudũ primò natura te produxit. Huic tuo corpuſculo animum Deus & mentem indidit, qua tibi ad virtutem parares omnia. In lucem prodiens, lacte primò, mox pane fuiſti contentus. Vita qua fruimur, breuis eſt, & quidem quaſi ſomnus. Moriendum eſt poſtremò, vt depoſitum reddamus: nec timendum eſt, quod euitare non poſsis. Tam ſtultum eſt, vt ait Baſſus, mortem timere, quàm ſenectutẽ: vt enim ſenectus adoleſcentiã ſequitur, ita mors ſenectutem: quanquam ſi verũ intueri volumus, non mortẽ timemus, ſed cogitationẽ mortis ipſius. Plus enim mali eſt in opinione quàm in re. Vera quidem ex parte Epicuri ſententia eſt qui affirmabat ſe parum admodum doloris in illo extremo halitu videre: quòd ſi quis eſſet, breuitate ipſa fieri leniorẽ: diuturnus enim eſſe dolor non poteſt qui magnus eſt: quòd ſi quis dolor ineſt, facillimè tollitur, ſi benè mori didicerimus. Benè aũt moritur, qui in vita philoſophatur. Tota enim philoſophorum vita, vt ait Cicero, cõmentatio mortis eſt: nam quid aliud agimus, cum à voluptate, id eſt à corpore & omni negocio ſegregamus animum? quid inquam tum agimus, niſi animum ad ſeipſum aduocamus, ſecum eſſe cogimus, longeque à corpore abducimus? Secernere aũt à corpore animum, nil aliud eſt, quàm emori diſcere. Quæ cauſa igitur eſt, ſi principium, ſi medium, ſi finem humanæ vitę inſpexeris cui paupertatem deteſtãdo diuitias quæras? quaſi verò comparandum viaticum ſit, quò poſtea apud inferos nobis ſit vtendum: ſtolidum ſiquidem humanum genus eſt, & brutis animantibus hac in re deterius. Naturæ enim illa ſeſe committunt, & eo contenta ſunt quod dies quæque ſuggerit. Non negauerim ego hominibus longè aliter viuendum eſſe quàm brutis, quippe quibus à natura alia viuendi ratio ineſt. Sed hæc immenſa habendi cupiditas, humani generis hoſtis acerrima omninò certè reijcienda & deteſtanda eſt. Comparari diuitiæ & opes non poſſunt ſine multorum iniuria: ex quo fit vt prouinciæ nonnunquam & ciuitates funditus deleantur, cum ij rapere, illi quæ ſua ſunt reuocare conantur. Non eſt igitur timenda paupertas. Nam qui ad naturam viuit, nunquam pauper eſt: qui ad opinionem, vt ait Seneca, nunquam diues. Natura enim parum deſiderat, opinio verò multum ac propè infinitum. Neque enim pauper eſt qui paucis indiget, & paruo contentus eſt. Satis eſt autem non algere, non eſurire, non ſitim vltra modum pati. Cibus parcus famam ſedat, potio etiam diluta ſitim extinguit, veſtis frigus arcet, domus imbres, æſtus grãdines, niues vẽtoſque propulſat. P L A. Abſit vt ego velim nedũ cupiã diuitias cũ aliorũ iniuria partas. Semper certè hoc meũ fuit inſtitutum, manus abſtinẽtes habere: atque vtinã herclè ſic me natura à reliquis vitijs retraxiſſet, quemadmodũ hoc libens & ſpontè deuito. Cupere autem diuitias honeſtè & rectè partas quibus poſsis te ac tuos paſcere, non ita mihi videtur à ratione alienum. R H O. Si ad nenecesſitatem cupis, & non ad affluentiam, laudo: ſed vereor, ne eas tanquam voluptatum omnium miniſtras & adiutrices, deſideres. P L A. Non, ita me Deus amet. Ad quietem potius, & liberale otium diuitias cupio, quàm, ad flagitium & dedecus. Hoc vel ex mea anteacta vita colligere potes, in qua ſic vixi, vt nullum mihi inſigne facinus aſſcribi poſsit. Sed dic quæſo, quare vereri te dixiſti ne ad voluptatẽ reſpicerẽ? R H O. Conſentaneum eſt, eum qui ab vna perturbatione vincitur, ab alijs quoque ſuperari poſſe. Ratio nimirum

ad omnes

omnes affectus, diuersis tamen modis eadem est. Quòd si molestia carceris, qua vehementer cruciaris, quæque ad tempus est, leuare te non potest, multò minus à voluptate retrahet, quæ eadem semper constansque habetur, in iuuentute præfertur. PLA. Exacerbasti profectò vulnus nostrum hac recordatione, cuius dolore eram aliquantulum tuo eleganti ac docto sermone leuatus. RHO. Vulnus appellas quod vix pellem perfricuit. PLA. Pellem inquis? Vtinam non etiam præcordia traiecisset. RHO. Cupio ex te audire, quid incommodi ex carcere patiaris. PLA. Libertatem amisi: qua quidem sublata, non video cur amplius in vita esse velim. RHO. Quam appellas libertatem? PLA. Potestatem eundi videlicet quò velis, & redeundi vnde digressus sis. RHO. Quid si hæc non libertas est, sed summa plerumque seruitus? Nónne itur ad stupra, ad furtum, ad incendia, ad rapinas, ad incestus, & ad cætera flagitia? Vtinam verò genus humanum catenis & compedibus tum reuinciretur, non videremus certè tot mala, quod indies cernimus. PLA. Itur etiam ad templa, ad phana, in forum, ad amicos officij causa: hoc si facere non liceret: non Deum certè, non sanctos ex mandato adoraremus, precaremurque: non amicis fraude & iniuria circunuentis subueniremus, non patriæ consulendo vel augendo auxiliaremur: non ad affines, ad cognatos, ad parentes ex officio visendos proficisceremur, non publica & priuata negotia obiremus. RHO. Duplicem esse seriem rerum non ignoras, mali & boni. Ad malum natura humana inclinata & prona est: si ad bonum itur, id ex mandato summi Dei gratia & ratione fit. Quare ad quod proniores natura sumus, cùm id maximè periculosum sit, ab eo magis minis & pœnis omnibus coercere debemus. Nam si secus fieret, omnes profectò licentia deteriores essemus. PLA. Ex te audire cupio, quæ sit vera libertas. RHO. Sanctè ac iustè viuere, multis prodesse, neminem lædere: ea demum est vera libertas: hac verò quicunque est præditus, seruus vel captiuus dici nullo modo potest, etiamsi teterrimo carcere & grauibus catenis detineretur. Cupiditate enim & turpitudine non alia vi, libertate sua priuatur animus. Hinc illa certè perpetua concertatio inter hæc duo contraria oritur tanquam inter hostes acerrimos, cùm voluptas trahere in partes suas appetitum viribus omnibus nititur: contrà verò animus rationi benè consentaneus, eundem ad se reducere & emendare conatur. PLA. Sit ita sane, vt dicis: multis tamen commodis priuatur ad benè viuendũ, qui tanta miseria premitur. RHO. Quænam sunt ista commoda? PLA. Consuetudine & familiaritate amicorum vti. RHO. Erras Platina, & quidem vehementer, si tales hac ætate habiturum te existimas: quis enim istorum fuit, quos tibi amicos putas, nõ dico qui sanguinem, sed qui vel minimã quidem fortunarum suarum partem pro tua salute sponte obtulerit? PLA. Non sit? de iniuria mihi illata questus sum, redimere me tanquam bello captum, aliorum pecunia debui. RHO. Est ita sane, vt dicis, quod tua atque omnium literarorum causa Pius secundus instituerat, hic doctorum omnium hostis rescidit & abrogauit, gloriæ Pij non minus quàm vtilitati tuæ aduersatus: sed quis istorum te inuisit? quis tibi ad victum & cultum corporis necessaria obtulit? PLA. Primum fieri, timor fortasse vetuit: Secundum tua munificentia & liberalitate eis præripuisti ne facerent. Omnia enim mihi ad traducendam vitam necessaria, abs te suggeruntur. RHO. Qualem eum in grauissimis periculis futurum existimamus, qui vel leui timore ab officio remouetur? PLA. Nemo est enim qui vel in principijs huiuscemodi perturbationum non moueatur. Ad se verò vbi redijt homo in officio, si verus est amicus, remanet. RHO. Ex hoc autem cernere licet horum neminem tibi amicum esse, quòd neque ad se, neque ad te adhuc redierit nemo. Vtinam verò fuerint tibi non inimici. Vereor enim ne sui purgandi causa in te vnum fabam omnem cuderint. PLA. Quam fabam? Hoc solum deferre potuerunt, me acerbe nimium fortasse questum esse, id mihi vi ablatum, quod ego pecunijs & industria mea pepererã. Nullum insigne facinus mihi impingi potest, non furtum, non stuprum, non latrocinium, non incendium, non prophanatio templorum non homicidium, non proditio. Hoc autem ita esse, ex mea anteacta vita comprehendi potest. RHO. Res profectò perinde ac sunt, non semper accipiuntur. Hoc tamen vnum fateare oportet, amicum te nullum habere. PLA. Fortasse. RHO. Quid fortasse? Orestis ne & Pyladis atque aliorum quos poetæ & oratores laudibus in cælum tollunt, similem te amicum inuenturum existimas? Vera est illa Theophrasti certè sententia, qui præpostere officia permisceri ab his censet, qui cum amauerint iudicant, & non amant, cum iudicauerint. Hoc enim sapientis est proprium, qui etiam se ipso contentus esse potest, nõ vt amico carere velit: sed si id acciderit, ferre æquo animo sciat & possit. Neque mea quidem sententia audiendus est Epicurus, qui nil boni obijcit, quòd dicat sapientem se ipso contentum. Scipionis & Lelij amicitiam laudo, nõ eorum beneuolentiam quæ cum fortuna stat & cadit. PLA. Nollem ego tam obstinatos amicos. RHO. Vtinam quidem inuenias, qui pro libertate tua quadrantem, nolo dicere aureum nummum, pollicerentur: diffugere omnes passim vt vides, qui te in carcerem coniectum intelligunt: & quos amicos putabas, ingens circa te solitudo indicat. Quid, quòd ne nomen

tuum

tuum quidem efferre audent, ac si Dianæ Ephesiæ templum incendisses? PLA. Mihi tamen est periucundum eorum consuetudine frui: loquimur simul ad voluptatem & vtilitatem multa: de rebus præterea quæ quisque legerit, audierit, commentus fuerit, in medium veri inueniendi gratia, confert. RHO. Si docti, si prudentes, si boni, fateor eorum consuetudinem tibi iucundam videri. Verùm hæc rara est auis, nigroque (vt ait poeta) simillima cigno. Pauci ætate nostra sapientiæ student, quod eam nullo in pretio esse vident. Prudentiam verò & probitatem tanquam duo grauissima paupertatis ergastula deuitant, quòd cernant diuitias, honores, imperia, magistratus, potestati improborum & imprudentium subijci. PLA. In omni quidem virtutum præclarissimarum serie (vt video) paucos bonos reperies: pauci sunt iusti, pauci constantes, pauci continentes, pauci prudentes, pauci sapientes ac docti. RHO. Paucos vocas? imò fermè nulli sunt. Quis enim omnium est, qui vel ex alieno rapere, vel voluptate & libidinibus frui non gaudeat? Quis item adeò fortis & prudens est, qui non aliquando timiditate & imprudentia de gradu deijciatur? Quis postremò est ita laborum & vigiliarum patiens, vt reiectis voluptatibus, omni velit doctrinam & sapientiam solicitudine ac studio complecti? PLA. Vnde istud dic quæso? RHO. Duæ nobis de ratione viuendi deliberantibus viæ offeruntur: quarum altera ad voluptatem, altera ad virtutem ducit. Prima verò lata est & prona, voluptatumque omnium illecebris vndequaque septa, cuius finis, humani generis calamitas & pernicies est. Eò namque maxima pars hominum deuoluitur, cupiditatibus & libidinibus allecta, quibus inesse vltimum bonorum omnium finem existimat. Hinc infinita mala nascantur oportet: rapinæ, vt habeant ad voluptatem instrumenta: stupra, incestus, adulteria, ne titillatione libidinis careant: fraudes, periuria, doli, proditiones, calumniæ, maledicentiæ, vt indolentia careant: stultitia, timiditas, iniuria, malitia, ne quid eis ad id quod summum bonum falsò putát, in vita desit. Tu verò cùm humanũ genus tot improbis dominis & tyrannis dedecoris ac turpitudinis obtemperet, mirabere si vt in cloacam præcipitium vitiorum omnium deferatur? Secunda autem quæ ad virtutem ducit, ardua & aspera: cuius quidem latera confragosis rupibus & altissimis scopulis sunt minuta, ne per diuerticula degredi ab honesto vllo modo liceat. Hæc nobis vigilias, æstus, frigora, sitim, famem, continentiam, integritatem, & labores ferè infinitos proponit: quibus superatis, quod paucis admodum contingit, in arce veræ constantis & perpetuæ felicitatis nos collocat. Vnde certè cum tranquillitate & otio ea licet intueri, quæ nobis quidem durissima videbantur. Hac qui proficiscantur vt ait poeta Hesiodus, pauci sunt. Sumus enim nescio quo fato à laboribus ad libidinem proni. Hinc est autem quod posthabita virtute, squaloris & sudoris plena, voluptatem fuco illecebrarum omnium ornatam sequimur & amplectimur ferè omnes. PLA. Philosophantem te ac disserentem profectò libenter audio, quòd in te esse summam doctrinam, singularemque sapientiam intelligo. Verùm in deligendo qui meipsum amet, ago vt queo, quando vt volo non licet: modò enim habeam quo cum de rebus meis aliquando loqui possim, vt mecum æquo animo fero, si non Patroclum & Achillem inuenio. RHO. Vtinam non sæpe de rebus alienis loqueremini. Nam si deambulatis recreandi animi & corporis gratia, totus sermo vester in maledicentia consumitur. Hunc absentem carpitis, illum transeuntem deridetis: illum ignauum docto, stolidum prudenti, libidinosum continenti, auarũ liberali, falsò iudicio sæpe præfertis. Ad templum si vobis ire contigerit, quòd perrarò, nisi pluuia (vt aiunt) ingruerit, fieri solet, non rei diuinæ, religiose, sanctè ac castè vacatis, vt vobis quidem Dei mandato imperatum est: sed aut procamini, si puellæ & matronæ adsunt: aut canentem vel legentem sacerdotem, vtpotè ineptum & rudem, subsannatis. Si quem verò intentiùs orare videtis, hominem hypocrisi notatis. Cogitabundum autem & curis oppressum, & ob eam rem minus attentè quod legitur audientem, phanaticum & hæreticum appellatis. Itur in forum iudiciale. Eò certè vbi ventum est, non prætoribus, non iudicibus, non causidicis, non patronis, non clientibus parcitis. Quid plura; nil fermè videtis cui à vobis nota aliqua non inuratur. Non dico quot mendacia, quot tabellas ad fallendum & deridendum fingatis. Demum inde redeuntes, conuiuia ad crapulam & ebrietatem celebratis: quibus certè fit, vt libidine incitati, vt flagitia cum magno vestro discrimine committatis, quæ ego præ pudore & stomacho nominare non audeo. Hæc autem non ideo tibi à me dicta sunt Platina, quod existimem te morbo maledicentiæ & dicacitatis laborare, sed vt minus molestè feras talium amicorum consuetudine priuari: ea enim in te sunt ingenij & doctrinæ ornamenta, vt tibi ipsi vel legendo vel scribendo aliquid memoria dignum possis esse voluptati: & quidem magnæ, cùm hi quos legis, iussi tacere taceant. Quod certè non idem tibi cum socijs contingeret, qui plerunque adeo proterui & loquaces sunt, vt cum beluis malim quàm cum his versari. PLA. Rectè sanè: at ego talium virorum amicitiam, vt teterrimam quandam pestem vitaui semper, delegique quoad fieri potuit, qui earundem rerum mecum studiosi essent. Illæ verò comessationes lautæ quæ libidinum maximarum fomenta sunt, nunquam mihi vel natura vel instituto placuerunt: lædere quempiam vel dicto

dicto vel facto, nisi lacessitus, caui semper. RHO. Serpunt (vt nosti) contagia: difficilè siquidē est in pistrino versari absque farinæ contactu. PLA. Leniuisti tuis verbis aliquantulum hoc desiderium, quo ego ardebam videndi amicos: non tamen omninò mihi persuasisti, vt malim carcere detineri, quàm quò velim, & officium meum exigeret, abire. RHO. Quod vocas officium? PLA. Maiores natu, & qui in aliquo præclaro & excelso dignitatis gradu sunt constituti, salutare & venerari, æquales diligere & amare, inferioribus bene consulere, eosdemque quibuscunque rebus possis iuuare. Quod fieri nisi ab homine libero non potest. RRO. Si monstra hominum salutas, si eos diligis, qui vel maximo odio digni sunt, si illos iuuas, qui ita viuunt, vt nullum auxilium sint meriti, officio te functum dices, cum officium sit, quicquid hominem decet? PLA. Nimium hæc ad viuum resecas Rhodorice imbecillitati hominum siquidem ignoscendum est. Non enim cum bonis semper & planè sapientibus viuitur. Præterea vt illi meas ineptias plerunque tolerant, sic ego vicissim illorum mores & naturam ferre debeo. RHO. Placeret mihi hoc tuum de tolerantia responsum, diceremque te iam ad sanitatem rediisse, si molestiam carceris, qua maximè te perturbari video, patienter & æquo animo ferres: sed cum frustra adhuc noster hic sermo sine vllo emolumento sit consumptus, tandem ego te missum faciam: functus sum (vt arbitror) officio meo tu tuum facies, si teipsum ratione & patientia consolabere. PLA. Cruciat me profectò hic tuus discessus. Conspectu enim tuo suauissimo & graui recreabar mirificè. Sed vnum te rogo, vt ad me cras, si tibi per otium licet, redeas, aut saltem aliquid consolatorie scribas, quo minus doleam, tua dulcissima consuetudine caruisse. RHO. Primum ego tibi affirmare non ausim, secundum me facturum repromitto. Apertius enim mecum epistola loquerere quàm adhuc coràm fecisti, verecundia aliqua fortasse detentus.

DE FALSO ET VERO BONO.

LIBER SECVNDVS.

ARistippum philosophum Socraticum, beatissime pater, ferunt aliquando ad Rhodiensium littus graui naufragio eiectum fuisse, ibiq́ dum non sine magna solicitudine cogitaret, quanto in discrimine fuisset, vidisse in arena figuras quasdam geomitricas, atque ita ad comites, mærore posthabito, hilari vultu exclamasse, bene sperandum esse, nam & hic quoque hominum vestigia cernimus. Is Rhodum profectus, cum publice in gymnasio doctè & acutè disputasset, pluribus muneribus donatus est, quibus & suam & sociorum iacturam magna ex parte leniret. Cum ij verò desiderio suorum redire in patriam statuissent, rogarentq́ Aristippum, conductum pretio Rhodi mansurum, nunquid vellet: Tum ille: dicite, inquit, ciuibus meis, Nullam maiorem hæreditatem tradi à parentibus filijs posse, nullum maius viaticum, quo etiam in naufragio sint tuti, quam si eos honestis artibus optimisq́ disciplinis imbutos reliquerint. Verum est certè quod Theophrastus ait, solum ex omnibus doctū, neque in aliena patria peregrinum, neque amissis familiaribus & comitibus, carere amicis posse: quos etiam nobis, licet incognitis, virtus ipsa comparat, non pecunijs, non opibus, non potentia, non armis, sed doctrina & cognitione rerum munita. Hæc enim sola quocunque ierimus, nos comitatur, nos reducit. In periculis quoque veluti clypeus, hostium & aduersariorum venientes in nos ictus propulsat. Ad fortitudinem cohortatur: docetq́ nil in vita tam graue homini vel calamitoso esse, quod ferri costanti animo suo adminiculo non possit. Hæc Socrati fortitudinē in molestia carceris & mortis præstitit: Hæc patientiam Regulo dum cruciaretur à Pœnis: Hæc Senecæ, hæc Boetio, dum mors eis proponeretur, constantiam attulit. Pleni sunt maiorum exemplis & præceptis: quibus certè ita ad virtutem incitamur, vt iam maiora calcaria habere non possimus: Omitto Platonis amplitudinem & vim, qui immortalitatem animorum ita expressit, & mortem laudauit, vt Theombrotus cupiditate æternitatis lecto Phædone è mœnibus vrbis se in mare præcipitem dederit. Illud dico, Socratis, Zenonis, Aristotelis, Ciceronis, Senecæ, Pauli, omniumq́ doctorum nostrorum præcepta, ita nos continuò ad virtutem animare, vt verè (Deo ipso excepto) his magis quàm parentibus nostris debeamus: ab his enim vt essemus, ab illis vt bene viueremus, accepimus: quanquam verò & ab ipsis Atheniensibus plurimum laudis parentibus illis tribueretur, qui curarent vt filij optimis imbuerentur artibus, Quamobrem beatissime pater, illis multum me debere profiteor, quorum opera hoc parum

erudi-

eruditionis consecutus sum. Hac enim fidelissima comite & adiutrice, fortunis omnibus spoliatus, & molestiam carceris, quæ diuturna fuit, & cruciatus pedum ac brachiorum, & minas crudelissimorum carnificum, mea etiam innocentia fretus, constantissimè tuli: arbitratus id quod est autoritate Senecæ comprobatum, Maiori mihi laudi hanc calamitatem aliquando fore, quàm illi fuerit sua felicitas, si licentia peccandi dici potest, cuius arbitrio torquebar & cruciabar. Venerat tum ad me Theodorus Gaza, doctrina & moribus philosophus insignis, cuius erudito sermone mirificè sum delectatus.

THEODORVS. PLATINA.

VBi nam es Platina? PLA. Hem Theodore, quid huc venisti relicto gymnasio tuo, in quo certè nulla mœroris, nulla calamitatis facies inest? THE. Vt te viderem & consolarer, quem ex Rhodorico intellexeram aduersam fortunam ferre nullo modo posse. Is enim, vt ab eo accepi, totum hesternum diem, vt te consolaretur, frustra insumpsit. Tentare volui, posset ne mihi vsu venire, quod plerisque medicorum solet qui vna vel leui medicina ægrotos aliorum tamen cura & diligentia bene prius curatos, plerunque sanant: vnde fit, vt ex aliorum industria laudem sibi cum emolumento pariant. Scio Rhodoricum virum quidem optimum atque eruditum, nil prætermisisse, quod fidem tibi hac in re faceret. Verum plus in vno plerunque felicitas valet, quàm in altero industria & doctrina, vt de imperatoribus dici solet, à quibus felicitatem magis quàm rei militaris scientiam desideramus. PLA. Multum tibi Theodore debeo qui pro humanitate & gratia me omnium qui viuunt, miserrimum adire consolandi causa volueris, cum nulla mea erga te præcesserint merita. Rara est profectò hæc misericordia: Gradus enim nullus ab hominibus nostrorum temporum excogitatur, nedum sit, in quo spectata vtilitas non sit. THE. Neque ego quidem pedem domo efferrem, nisi mihi propositum præmium viderem. Non est fraudandus quispiam mercede laboris, ne segnes ad res agendas ingratitudine fiamus. PLA. Quorsum eas, intelligo: visere infirmos, solari calamitosos, errantes in viam rectam deducere, famelicos pascere, nudos vestire, premium illud æternum quærere est, non hoc fragile & caducum. THE. Ita est sanè, sed dic quæso cur in hunc angulum secesseris. PLA. Vt horum qui mecum eadem miseria premuntur, eiulatus & querelas vitarem. Sed mihi certe contingit, vt nauigantibus in freto Siculo, qui dum Scyllam vitare cupiunt in Charybdim vi tempestatum & procella deferuntur. Nam cum mecum tacitus mente reuoluo, In quantam inciderim calamitatem, ita plerunque mente & animo crucior, vt vitam mihi acerbam putem. THE. Credidissem ego te profectò ob eruditionem & doctrinam, vtramque fortunam constanter & pulcherrime laturum. Sed quid inter te & hos differat non video, nisi quòd docilitatem quandam natura tua magis præ se fert. Age verè dic, quem voces calamitosum. PLA. Omnium miseriarum cumulo oppressum. THE. Quas vocas miserias? PLA. Inopiam, captiuitatem, vincola, tormenta, cruciatus, minas, valetudinem, extorrem domo ac patria esse, & quæ hæc sequuntur, vt sitim, famem, frigus, à fratribus, à cognatis, ab amicis omnibus deseri, & animo ac mente angi: his certè qui premitur, non video quid habeat cur in vita esse velit. THE. Nimium te abijcis Platina. Dic obsecro, cur literis te & philosophiæ addixisti? PLA. Vt scirem certè. THE. Imò vt constanter & cum virtute viueres. Vt enim ad sananda corpora ægrotantium medicina inuéta est: sic philosophiæ præcepta illa à sapientibus tradita sunt, quibus animorum nostrorum ægritudinibus & parturbationibus mederemur. Quod fieri certè sine doctrina non potest: nam vt ager sine cultura infructuosus est: sic sine doctrina animus. Cultura autem animi philosophia est, quæ omnium artium mater & donum deorum (vt ait Plato) vitia è mentibus hominum radicitus extrahit, & præparat animos ad habitus bonorum suscipiendos. Hoc vnum studium certè liberale est, hoc est, homine libero dignum, cætera verò pusilla & quodammodo puerilia sunt: hæc enim bonorum malorumque delectum præstat. Hæc vetat superbum esse, auarum, libidinosum, intemperantem, contumacem, perfidum, crudelem, mendacem: hæc eadem docet quid quoque tempore sit agendum, quaque ratione futuris præterita sint annectenda: quod quidem fieri sine cognitione multarum rerum non potest, quæ meritò doctrina vocatur. PLA. Quid? philosophari igitur nil aliud erit, quàm in carnificina quadam calamitatum omnium versari? THE. Ita sanè. PLA. Hinc fit vt ego parentum meorum stultitiam mirer, qui me ad studia cum dispendio etiam rei familiaris, tanquam ad ergastulum miseriarum omnium misere. THE. Ad labores quidem mi Platina, non ad delicias, nati sumus. In vitam enim tanquam in theatrum quoddam descendimus, vbi nobis continuò luctandum est: nec aliquid de virtute remittendum præmiorum & gloriæ cupidis, quæ nobis profectò vitam in cœlo sempiternam parant. Multi sunt enim circunquaque hostes,

hostes, multi latrones, multi grassatores: quibus omnibus ea profectò mente obuiam est eundũ, vt malis fortiter & constanter mori, quam vel turpitudini, vel iniquitati, vel ignauiæ, vel timiditati, vel desperationi cedere. Legimus heroas, Herculem præcipuè ac Theseum, labores sibi maximos & periculosos in vita delegisse, quibus certè & gloriæ benè de humano genere meriti consulerent suæ, & præmium non fragile ac caducum, sed perpetuum & immortale apud Deum consequerentur. Nam qui vitiorum agmina in nos continuo ruentia propulsat, quique spem, metum, inanem lætitiam fugat, is Deo similis quoad fieri potest, euadit. Contrà verò qui vitijs cesserit, quique vitam egerit intemperantem & libidinosam, is tandem in præceps deuolutus, vel ignauissimis etiam hostibus triumphum de se cum perpetua ignominia relinquet. His rationibus parentes tui fortasse moti, te ab adolescentia eò misère, vnde virtutem & sapientiam reportares, arma certè ad expugnandum humani generis hostem acerrimum, & in pernitiem nostram semper aliquid molientem. PLA. Licet ne mihi Theodore liberè tecum loqui? THE. Licet profectò. PLA. Videntur mihi deterioris esse conditionis, qui docti sunt & contemplatione rerum delectantur, quàm qui rudes, & animum rarò ad cognitionem rerum traducentes, muneribus à natura datis fruuntur, de futuris parum admodum soliciti: Suo enim contenti & paruo. Ii minus sentiunt corporis molestias, vt sitim, famem, frigus, calorem, laborem, defatigationem, minus etiam angores animi & curas: vt spem, metum, gaudium, lætitiam, non quid sibi conueniat, neque quid alijs debeatur, multum curantes. At verò qui liberalibus disciplinis sunt imbuti, contrarias qualitates acutissime sentiunt. Est enim eorum subiectum delicatius & mollius, & sensus habent ad cognitionem rerum promptissimos. His nempe tanquam instrumentis quibusdam animus contemplatione agitatus continuò vtitur, quibus album à nigro, amarum à dulci, frigidum à calido, consonum à dissono separat. Hac mentis & corporis continua motione fit, vt miserrimam vitam agere videantur, cum persæpè etiam intelligant ijs se ludibrio esse, à quibus honorem mererentur. Fieri quidem non potest, vt ignarus & rudis sapientem & doctum diligat & obseruet, cùm nihil tam sit contrarium doctrinæ, quàm inscitia & ignoratio: non dico certè quòd dolore animi angatur, cum videt amentem prudenti, intemperantem modesto, timidum forti, iniquum iusto, inertem laborioso, petulantem prudenti, sceleratum pio, in honore & emolumentis præferri. Quare fit vt nonnunquam vicem meam doleam, quod meo marte id expugnauerim, quod postea mihi detrimento futurũ esset. Satius nimirum fuisset quietè vitam agere, quam tanto studio & labore inuestigare, quo postea cruciarer adepto. Rusticos quidem & plebeios istos cernimus, qui procul ab omni ambitione sunt, quique præsentibus quibuscunque vtuntur, de futuris parum soliciti, solida ac integra habere corpora, venatu, aucupio, labore exercitata: quibus postea si opus fuerit patriæ ad propulsandos hostes, amicis ad negotia obeunda, domesticis ad ea comparanda quæ vsui hominum sunt accommodata, vtuntur. Nos verò studiosa turba, quæ nobis ad voluptatem, vt mihi videtur, miserias & calamitates confingimus & proponimus, adeo sumus otio & vmbra remolliti, ac imbecilles facti, vt quinto quoque die sumere pharmacum in choleram, in pituitam, in melancholiam oporteat. Frequenter enim laboramus catharro, laterum & stomachi dolore, podagra: qui quidem morbi solent ex nimio otio exoriri, cùm corpus exercitatione & labore semoto, exhalare superflua non permittitur. Hinc (vt ait poeta)

—subeunt morbi, tristisq́; senectus,
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis:

quibus fit vt neque reip. neque nostris, vbi & quando oporteat, auxilio esse possimus. THE. Si putarem te ex animo loqui, dicerem id certè tibi contigisse, in alia re tamen quod Neroni aiunt. Quem accusare disciplinas solitum ferunt, quod ab his vnde humanitas continuò fluit, crudelior & immanior sit factus. Manauit certè inaudita illa & efferata iniquitas ex inscitia potius & stultitia, quàm ex eruditione & doctrina. Fieri siquidem non potest, vt malum per se ex bono oriatur, neque vicissim ex malo bonum. Malum enim non ex bono, & bonum non ex malo suopte ingenio nasci videmus. Legerat ille credo ex Homero & Marone Troianum incendium: ex tragicis crudelitatem Atrei, Herculis, Aiacis, Athamantis furores. Achillis iram & crudelitatem, Vlyssis malitiam, Oedipi inhonestum, Simonis fraudem, quæ omnia à poetis ea mente perscribuntur, vt legentium animos à vitijs certè & crudelitate, quam ipsi detestantur, remoueant, & ad virtutem quam tantopere extollunt, adhortentur: tota enim poesis nil aliud est, quàm laus ipsa virtutis. Proinde seipsum immanis illa belua, & non eruditionem accusare debuit, quæ bonum, meliorem semper fecit: malum verò, si non potest in rectam viam traducere, vt inutilem à se reijcit. Te verò ea mente tantummodo loqui existimo, vt ex me boni aliquid elicias. Proposita enim desperatione, arbitraris me nonnihil medelæ tuæ ægritudini statim inuenturum. Faciam ego verò tibi hac in re quoad potero, satis. Primùm igitur ex te quæro, putes ne hanc sciendi cupiditatem humano generi frustra innatam esse? PLA. Minimè verò, cum omne quod est, ad aliquid factum esse videatur.

Virgilius in Georg.

THE. Rectè sanè, si ita est, quarum rerum causa inuentam doctrinam putabis? PLA. Earum certè quæ vtiles sunt & necessariæ in vita. THE. Quæ sunt ista vtilia & necessaria? PLA. Parentes iam grandes natu pascere, filios nutrire, amicis prodesse, iustitiam colere, fortitudinem retinere, modestia vti, prudentiam sequi, patriam quibuscunque rebus possis iuuare. Rem familiarem ita procurare, vt & tuis satisfacere & in alios munificus esse ac liberalis possis. THE. Est & hoc quidem aliquid quod dixisti. Sed alia quædam maior causa subest, quare tot clarissimæ disciplinæ sint inuentæ. Meministi credo dicti illius Socratici, quod è cœlo descendisse quasi rem diuinam scribunt poetæ, Cognosce teipsum. PLA. Memini. THE. Cognoscere seipsum qua ratione quis poterit, nisi fuerit disciplinarum omnium sacris initiatus? Ex his enim vnde in lucem veneris, & ad quid veneris, & quò tandem rediturus sis, apertè intelligis: quod non faciunt ij, qui doctrinarum & eruditionis expertes, vitam agũt in terris propè magis beluarum quàm hominum more. Quibus hoc certè à natura datum est, vt eò mentem persæpe flectant, vnde id habuere, quo à cæteris animantibus distarent. Quare nũ ineleganter Naso poeta, quid brutis quid hominibus conueniret, diuinis illis carminibus ostendit:

Metam. 1.

> Pronaque cùm spectent animantia cætera terram,
> Os homini sublime dedit, cælumque videre
> Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus.

Primum consideret homo necesse est, quibus ex rebus constet, quod fieri sine philosophia non potest. Vnde virtutis studium nascitur, quod animis medetur, vt ait Cicero, inanes solicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. Quare bene à Socrate dictum est, inter baiulum & Alcibiadem summo loco natum, nullam esse differentiam, si virtus absit. Deinde considerandum est, quis sit auctor tot rerum præclarissimarum, quot in mundo sunt: eò quidem mens nostra nunquam conscendet sine gradibus mathematicarum disciplinarum. Inde rediens, cognita illius loci excellentia, in quo habitant qui dum in vita erant, contemplatione rerum sunt delectati, quique integrè, castè ac sanctè vixerunt, abstersa omnium flagitiorum macula, ita virtuti te addicis, vt maximos etiã labores honesti causa magnis voluptatibus sine controuersia anteferendos censeas: quod profectò non faceres, nisi plus emolumenti ex honesta vita sumpturum te, quàm ex flagitiosa & intemperanti arbitrareris. Non sunt, mihi crede, spernenda munera nobis à natura data. Ad cognitionem siquidem rerum maximarum & admirabilium, non autẽ ad otium & segnitiem, nati sumus. Eneruati corpora studiosorum nunquam ego moleste tulerim, modò animo & mente ad contemnendam mortem, ad tolerandos dolores, & ferendas æquo animo calamitates, quæ indies humanum genus inuadunt, constantes sint & fortes. Hæc est mi Platina vera fortitudo, non illa gladiatoria, qua plebeios & rusticos in venatione & aucupio vti dicis: fortem ego dixerim Socratem, Zenonem, Camillum, M. Regulum, Curium, Fabricium, Catonem, qui neque minis, neque tormentis, neque pollicitationibus adduci vnquam potuerunt, vt à recto & honesto discederent. Non negauerim ego robur corporis ad res agendas quàm maximè necessarium esse: & ne à Cicerone dissentiam, excitandum etiam corpus affirmauerim, vt consilio & rationi possit obedire. Sed omnis nostra cura circa emendatiouem appetitus & cupiditatum nostrarum habenda est, ne si eum vagari latius sinerimus, multitudine voluptatum obruatur animus. Benè agere præterea & philosophari, tantum iucunditatis in vita affert, vt docti ac sapientes minus certè moleste ferant, ignauos & rudes tanquam rerum omnium inopes & minus viatici habentes, sibi in honore & fortunæ bonis præferri. Sed dicant ij vt Agamennon apud Homerum,

Iliad. 1.

> Παρ᾽ ἔμοιγε ἄλλοι, οἵ κέ με τὶ μήσουσι μάλιστα δὲ μητίετα ζεύς.

Virtus enim (vt Stoicis placet) sola per se beatum hominem facit. Quod autem studiosos ægritudinum variarum agmine dicis quotidie inuadi solere, ex te velim scire, cum improbis ne inducias habeant. Quos certè, si diligenter animaduertis, vtpote intemperantes & immodestos, frequentius cruciant: sed hoc ideo minus apparet, quod ignobiles sunt, quodque etiam suo merito affligi putantur. Bonis autem qui rari habentur, si quid acciderit, dolemus, quòd ea calamitate minimè dignos existimamus. Verum ij quoque varia morborum genera incurrunt, cùm quia & ipse inæqualitate humorum laborant: tum vel maximè quòd posthabita huius fragilis, & caduci corporis nimia cura, sese totos ad cultum animi transferunt. Malunt enim castigato corpore cum Deo sentire, quàm ipsis voluptatibus cum dedecore & detrimento obtemperare. Robur illud rusticum contemnunt, & pro nihilo habent, quod animis nostris ad cognitionem rerum maximo sit impedimento. Est enim corpus (vt Platoni placet) σῆμα τῆς ψυχῆς, id est sepulchrum & carcer vnde anima per sensus tanquam per fenestras rerum natura contemplatur & cernit. Hoc faciliùs nimirum in illis corporibus fit, quæ vrbana sunt & ciuiliter enutrita. Nam molles carne, aptos esse mente scribit Aristoteles. Dices fortasse eos minus sentire contrarias qualitates, & ob eam rem minus dolere: non eò inficias. Minus etiam sentiunt quid honestum sit, & quid deceat in vita. Collige itaque te Platina, & bene tecum actum puta, quòd ita in-

stitutus

ſtitutus ſis, niſi teipſum deſeris, vt perfacilè omnes fortunæ ictus ferre ac propulſare poſsis. PLA. Quid enim me colligam? quia ita malignitate fortunæ opprimor, vt vix queam reſpirare. THE. Quos vocas ictus fortunæ? PLA. Inopiam, captiuitatem, vincula, tormenta, extorrem domo ac patria eſſe. THE. Quare inopem quæſo te exiſtimas? PLA. Quia omni humana ac diuina ope careo. Nullum eſt mihi patrimonium, & ſi quod eſt, id eſt perexiguū, nulla priuata pecunia, non domus, non ſupellex, tum librorum, tum rerum vtenſilium, rara veſtis, & quidem attrita. Hinc oritur vt nemini charus ſim, & quod peius eſt, ab omnibus ferme irridear: tanto enim ætate noſtra pecuniæ in honore ſunt, vt pro monſtro habeatur, qui ſpretis fortunæ bonis, virtuti ſe & cognitioni rerum addixerit: hunc vt phanaticum, vt prophanum contemnunt, deuitant, inſpuunt omnes: diuitem verò ſalutant, comitantur, reducunt, circunſtant officij cauſa. THE. Aut enim pauper, aut in magnis opibus natus es: ſi pauper, nil tibi fortuna abſtulit, cum nihil habueris: ſi diues, id ſuo iure repetere potuit, quod vel tibi vel parentibus tuis ad tempus commodauerat. Sed quid habeas cur de fortuna queri poſsis, non video, cùm nihil tibi in vita adhuc defuerit, quod vel ad neceſsitatem corporis, vel ad ingenij cultum pertineat. Nullum eſſe tuum patrimonium dicis: Age dic quæſo, vnde vixiſti? Nullam pecuniam: vnde tibi neceſſaria in vita vſque ad hanc ætatem comparaſti? Nullam domum: vbi habitaſti? ſub dió ne an ſub tecto? Nullam ſupellectilem: Non Diogenico more vixiſſe te, tuus iſte nitor vrbanus oſtendit. Nullos libros: vnde literas didiciſti? diuinitus ne? veſtem raram: ſatis eſt ſi pluuiam & imbres propulſat. Quid, fortunæ ne debere te plurimum negabis, quæ ex patrimonio & pecunia aliorum ſubtrahit, quod tibi condonaret? Vixiſti profectò, ſi verum fateri vis, ſuo beneficio ſine vlla animi moleſtia. Diuites enim & præpotentes (vt Ciceroni placet) non ſolum libidine augendi ea quæ habent cruciantur, ſed etiam amittendi. Fundum itaque familiarem qui diligenter colant, omni cura exquirunt: grandinem, intempeſtiuum rigus, nimiam ſiccitatem, vehementes & longos imbres continuò timent: de ſerui furacitate & fuga, deque ruſtici negligentia, de boum & pecorum interitu, de incendio villæ continuò ſoliciti. Si bellum autem exortum fuerit, incurſiones hoſtium veriti, triſte aliquod nuncium ſemper expectant. Pecuniam magno labore partam, varijs inſidijs ab omnibus concupitam magno vident eſſe in diſcrimine, ſiue eam domi cuſtodierint, ſiue aliorum fidei commiſerint, cum nec ſerui, nec filij nec cuiuſuis alius exploratam habeant fidem. Expilant nanque ſerui, dilapidant filij intemperantes, ac perfidi decoquunt atrienſes. Domini inde reſpicientes, eam vel augere vel reficere pro dignitate magna impenſa nonnunquam coguntur. Supellectilem verò domi & diuitijs congruentem, ſuis vident pernecesſariam eſſe. Hoc emunt, illud permutant: Multa reficiunt negligentia & ſtultitia ſeruorum conquaſſata & diſtracta. Veſtire familiam, paſcere ſeruos, enutrire filios cum magno diſpendio coguntur, præſertim ſi bellum & annonæ caritas, duo grauiſsima mala ingruerint. Soluere autem tributum, pendere vectigal graue & oneroſum plerunque impelluntur. Omitto commemorare quot periculis continuò caput obijciant, cum hunc à latronibus, illum à furibus, multos à ſeruis domeſticis, pleroſque etiam à coniugibus & liberis veneno & ferro interfectos ob diuitias ſciamus. Horum periculorum beneficio fortunæ nullum capiti tuo imminet. Dormis ad multam noctem ſine cura, iter quo places, ſecurè carpis. Legis, ſcribis, nec de tuo, nec de alieno ſolicitus. PLA. Hominē pingis Theodore, qualem adhuc vidimus neminem. Quòd ſi quis eſt qui ſe fortiorem in contemnendis fortunæ bonis oſtendat, eum certè fatebor aliqua ex parte occultare poſſe animi ſecreta: paupertatem verò quam tantopere laudas, probare ex animo nullo modo poſſe. Ego (vt de me loquar) nunquā adeo ſum curis & ſolicitudinibus vacuus, quin totus à me ipſo diſcedam, vbi eius mihi in mentem venit: non legere, non ſcribere quicquam poſſum memoria dignum, quandoquidem omnia ad victum neceſſaria mihi deeſſe video. Dices, at ſcio, me tamen vſque ad hanc ætatem vixiſſe, etſi nihil habuerim: at ego arbitror ſatius eſſe ſemel mori, quam oſtiatim panem mendicare. Toties enim qui hoc agit, iugulatur ſi homo eſt, quoties id ei facere contigit. Quare paupertatem cuiuis laudato, mihi profectò nunquā perſuadebis vt eam exiſtimē opulentiæ anteferendam eſſe, cuius vel horrido nomine perſæpè ſomno excutior ac totus contremiſco, ne dicas me dormire vſque ad multam noctem, & literis ſecure operam dare. THE. Neque hoc quidem ex animo te loqui putarim vnquam. PLA. Non aliter certè ſentio ac dixi. THE. Quid ſi tibi probaro paupertatem diuitijs meritò anteferendam, & omnium bonorum quæ in vita fiunt, cauſam eſſe? PLA. Agè dic quæſo, hoc eſt quod ex te ſcire cupio. THE. Artium omnium tam liberalium quam mechanicarum inuentrix & autor paupertas eſt. Quis impulit Herodianum, Apollonium, Phocam, Apollodorum, Ariſtarchum, Palæmonem, artis grammaticæ: Lyſiam, Gorgiam, Protagoram, Empedoclam, Agrigentinum, Alcidamantem, Polycratem, Socratem, Ariſtotelem, Theophraſtum, Hermagoram, Marcum Catonem, Marcum Tullium rethoricæ dialecticæ ac Philoſophiæ: Parmenidem, Meliſſum, Platonem, Socratem, Ariſtotelem, arithmeticæ: Hiſinachum, Dinocratem:

geomitriæ Archimenidem, Euclidem: musicæ Architam, Aristoxenum, Amphionem, Boethium: astrologiæ Periclem, Berosum, Ptolemæum præcepta tradere? paupertas. Quis sutorem suere, architectum ædificare, fabros denique omnium artium ex industria aliquid agere? paupertas. Arare profectò, agrum fodere, serere, inserere, repastinare, & cætera ruris officia nobis obire necesse esset, ni rusticos hoc agere paupertas cogeret. Præterea domos augeri, vicos componi, res publicas exiguis incrementis conditas, labore & ciuium industria extolli videmus, quod non fieret (adeo est humanum genus à labore ad otium & quietem pronum) nisi ad id paupertate impelleretur. Mercatura certè, quæ prouincijs & ciuitatibus necessaria est ad importandas exportandasque res vsui hominum accommodatas, paupertatis inuentum est. Adire profectò tot labores, tot pericula quot nobis in vita sese offerunt, non facilè inuenitur qui velit, nisi coactus. Militiam pariter rerum Publicarum necessarium & maximum propugnaculum, qua infinitis propè laboribus & periculis vexamur, quiuis amplecteretur, nisi id facere cogeremur? Postremò quis Deum coleret, quis Sanctos, si nusquam paupertas esset? Hæc nos religiosos, hæc fortes, hæc industrios, hæc agiles, hæc sanos & benevalentes facit. Contra verò diuitiæ ipse homines reddunt intemperantes, libidinosos, inertes, segnes, pingues, podagrosos, valetudinarios, hebetes, ingratos. deorum atque hominum contemptores. PLA. Adde etiam istud si placet, paupertas reddit homines fures, latrones, grassatores, periuros, mendaces, insidiatores, debitores, deos atque homines spernentes. THE. Hoc profectò non ageret sancta paupertas: ea est enim desperatio, & stultitia quædam. PLA. Paupertatis nimirum consanguinea. THE. Desine Platina maledictis paupertatem lacessere. PLA. Hanc certe qui laudent multos, qui verò sequantur paucos admodum vidi. Verbis tantùm magnificis & seueris philosophamur Theodore, opera autem concidimus. Cernere licet ætate nostra multitudinem propè infinitam eorum, qui Christi paupertatem & vitam imitaturos se voto & sacramento polliciti sunt: ex his certè paucos inuenies veræ paupertatis amatores: & si diligenter eorum manus obseruaueris, profectò videbis eos sub hoc paupertatis nomine, magnas sibi quotidie parare diuitias. Crebras adeunt morientium hæreditates: fundos, villas, iumenta, ad augendas opes magnis pretijs emunt & conducunt. In petendo effusi, in erogando verò parcissimi sunt. Quòd si beneficium aliquod, vt ipsi appellant, paulò opulentius vacauerit, quanta ambitione & cupiditate id petát, tu ipse nosti. THE. Eos profectò decet qui aliquo in pretio apud suos censentur, diuitias & opes sibi congruẽtes, honestè tamen ac iustè parare, ne contéptui hominibus sint. PLA. Nónne igitur malũ inopia est, quæ ridiculos (vt ait Satyrus) facit homines, eos etiã qui in magistratu sunt constituti? Hos verò solum, non etiam priuatos lædit. PLA. Sit ita sanè vt dicis, tu profectò si hic sis, aliter sentias, vt Comici verbis vtar. Vnum te rogo ne de paupertate verbum vllum amplius facias. Audire eius nomen qua frequenter opprimor, & propè enecor, sine magno mœrore non possum: ad reliqua si placet pergamus. THE. Qui ingenium tuum non nosset, ex animo credo te loqui putaret. Sed dic quæso, quid aliud est quod te premat? PLA. Captiuitate (vt vides) ac vinculis crucior. THE. Quid tibi verò ob tantulam calamitatem accidisse putas? PLA. Omni libertate spoliatum me video, qua certè nil potest esse homini bene instituto vtilius ac grauius. Quid enim habet cur in vita esse velit is, cui libertas sublata est? Videmus profectò animantia omnia hanc permaximè expetere. Quòd si cui in vinculis & cauea esse contigerit, vnde possit in libertatem prodire & erumpere, omni conatu experitur & tentat. Hoc verò si tanquam munus diuinum bruta mentis & ingenij expertia tantopere expetunt, idem non faciet homo, cui ob dignitatem excellentiæ cuncta animalia parent & obsequũtur? THE. Homini profectò constanti & forti satis est libertate animi vti, id est, honestè & cum virtute viuere, quod fieri etiam in Phalaridis boue (vt ait Epicurus) à quouis homine benè instituto potest. Ærumnosum quidem M. Regulum, dum à Pœnis cruciabatur, fuisse dicimus. Idem dici de Catone potest, dum in carcerem duceretur, de Socrate, de Seneca dum ad mortem obeundam tyrannorum iussu cogerentur. Idem de Laurentio, Stephano, ac cæteris martyribus dicendum censeo, quorum de numero nonnullos etiam in ipso cruciatu Deum hymnis & cantu laudasse intelligimus, quòd post illos cruciatus magnam sibi propositam felicitatem & gloriam cernebant. PLA. Separas tu quidem vt video, ærumnosos ab infelicibus. THE. Quid ni ærumnosos dicimus calamitatibus oppressos, quòd quidem ad corpus & bona fortunæ spectat? Infelices verò eos qui animi morbo aliquo laborant, vt contra felices vocamus, quorum animi secundum virtutem in vita perfecta à ratione nunquam discedunt. PLA. Virtutis (vt ait Cicero) laus omnis in actione consistit. THE. Ita sanè. PLA. Agere secundum virtutem quonam modo poterit, qui vinculis & carcere detinetur? Prodeat in publicum necesse est, quem liberum volumus, vt oppressos potentum vi adiuuet, ignaros doceat, delinquentes castiget, errantes in viam rectam perducat: si parentes habet, eos pascat, si filios, enutriat, amicis benè consulat, patriam quibuscunque rebus possis

Terentius in Andria.

posſit iuuet, tum conſulendo, tum magiſtratus ſibi commiſſos iuſtè modeſtè obeundo. Arma in hoſtes, ſi bellum illatum fuerit ſumendo, vigilando, cohortando de virtute, timore & ignauia nil remittendo. Hæc profectò niſi ab homine ingenuo & libero, fieri nullo modo poſſunt. THE. Ergo ſenatus ille, cuius conſilio, non manu & opera pop. Rom. vtebatur, fruſtrà à Romulo primùm inſtitutus poſtea è conſulibus auctus eſt, ſi nihil fieri ſecundum virtutem poteſt, niſi ab eo qui viribus & corpore integer eſt, quique proficiſci quò velit poſsit? Minus ne Appium Secum, Scipionem valetudinarium, Catonem ſenem, ac pleroſque alios vulneribus, podagra, paralyſi, ſtupore membrorum occupatos, profuiſſe reip. exiſtimamus, quod his ægritudinibus grauiùs etiam quàm carcere & vinculis permerentur? Non profectò. Sedebat Senatus ille auguſtiſsimus in curia & conſilio, & qua ratione totum orbem populus Romanus occuparet, oſtendebat: quo tempore reſpublica illa florentiſsima imperio rerum potita eſt: vbi verò ambitione & temeritate quorundam contemni & extingui tantum lumen cœptū eſt, imperium illud patrum ac ſenum humeris fundatum & retentum, penitùs corruit. PLA. Hæc tua dicendi copia adeò me certè inuoluit, vt quæ ſentiam, liberè loqui mihi non liceat. Vnaquæque ætas ſuum profectò munus habet: Adoleſcentes, quorum vita omnis ad virtutem dirigenda eſt, doctrinæ & eruditioni operam dent oportet: Iuuenes, & qui in media ætate conſtituti ſunt, agere ſecundum virtutem præceptis & inſtitutis coguntur: Senum verò, quorum ætas quietem & laborum vacationem immerita eſt, conſulere, docere, admonere proprium eſt. Iuuenem me eſſe florentis ætatis vides, ad labores, ad vigilias, ad negotia ſatis aptum. Hoc autem ætatis flore quòd mihi vti non liceat, vehementer doleo. THE. Id mihi quidem optare videris, quod multi omni ſtudio ac diligentia declinant. Quare id cupias certè non ſatis video. PLA. Honoris hercle & gloriæ cauſa, ad quam natura ferimur omnes: ſed alius generoſior eſt alio magis. THE. Neque hoc quidem admodum expetendum eſt, cum ſine ambitione ac vitio non fiat: precari enim indignos cogimur, & largitione vti: qua ex re infecta propè mala naſcantur oportet, cum ij, quorum in poteſtate magiſtratus ſunt, his tantum eos decernant, qui enixius rogare, vel maiore largitione vti conſueuerunt. Hanc ob rem fit vt indigni bonis anteferantur, & ij qui alijs præeſſe cupiunt, ſpreta modeſtia & æquitate, ex alieno rapiant, fraude, vi, dolo quod his largiantur, quorum opera & auxilio magni in rep. eſſe percupiunt. Hinc furtum, hinc ſacrilegium, hinc depeculatus, hinc rapinæ, hinc cædes quotidie naſcuntur, cum maximo rerump. detrimento & interitu. Sint nobis exemplo Romani, ſint Carthaginenſes, ſint Lacedæmonij, ſint Athenienſes: quorum reſp. magnæ illæ quidem ac præclaræ, quæ nunquam finē habituræ videbantur funditus ſunt euerſæ ciuium ambitione & auaritia. PLA. Nemo ergo tua ſententia ad magiſtratus & reſp. gubernandas accedet vnquam, & ob eam rem incuria & negligentia interibunt omnia. THE. Vt ad ſacra, ſic ad reip. & magiſtratuum omnium gubernationem expiatos homines proficiſci vellem, ſi fieri poſſet, diſciplinis omnibus & præſertim ciuilis virtutis ſcientia imbutos: quod ſi fieret, felices (vt ait Plato) reſpublicas haberemus. Tu verò ſi patriam habes huiuſmodi ciuibus præditam, & ſi te ipſum talem præſtare potes, qualem ciuem reſp. benè inſtituta requiret, eò proficiſcare, nihil te moror. PLA. Hac tua ſeueritate Theodore quemuis etiam fortem & ciuili diſciplina mediocriter imbutum, ad deſperationem profectò reduceres. Non enim (vt aiunt) magiſtri naſcimur: paulatim nimirū creſcunt habitus & vt non vno ictu, ſed crebris ingens & valida exciditur quercus: ſic nō vno actu ſtudioſo, ſed pluribus ciuilis gubernationis habitus cōparantur. THE. Ego, vt ante dixi, cenſeo oportere ciues ad capeſſenda reip. gubernacula profecturos, inſtructos & præmonitos ire oportere, ne vnus multorum detrimento quod habeat diſcat. Actum ſiquidem eſſet de nautis omnibus ſi dum fluctibus & procellis agitantur, vnus aliquis ignarus, diſcendi cauſa ad apluſtre proficiſceretur. PLA. Nunquam mihi certè perſuadebis, vt malim in vinculis degere, quam ad honores & magiſtratus capeſſendos in publicum prodire. Hoc ſi non contigeret, liceret ſaltem eccleſiaſtica munera obire. THE. Quaſi verò facilius ſit cuſtodire à peccatis multorum animos, quam populos in officio ciuili continere. Quanto enim res præſtabilior eſt, tanto maiorem requirit ſollicitudinem nobilitate ſua & excellentia. Animum præſtantiorem corpore non negabis, tum eius forma perfectior ſit: abeunte ſiquidem anima, intereat corpus neceſſe eſt. Maiore igitur ſapientia & doctrina indiget, qui eccleſiaſticos honores quam qui ciuiles deſiderat. Benè & doctè legat oportet, quod ſine exquiſita grammatica fieri non poteſt. Benè prædicet, quod abſque rethorica, dialectica, theologia non fit, cum perſuadere, probare ac refellere, docere diuinas humanaſque res neceſſe ſit. Bene cantet, quod muſicæ & harmoniæ ſcientiam requirit. Annum appoſitè diuidat, & ieiunia, vigilias, dies feſtos & interdictos populo, ne per inſcitiā peccetur, indicet oportet, hoc ſine arithmetica & aſtrologia bene fiet nunquā. Poſtremò verò quod omnium maximum eſt, maximeque neceſſariū, hunc quem ſacris præeſſe volumus, iuſtum, modeſtū, continentē, prudentē eſſe oportet, ne aliqua ex parte tanti myſterij excellentiā & dignitatem

lædat, vtque ei errantes admonere, reprehendere, caſtigare, docere liberè liceat: quod
profectò non fieret, ſi in alijs reprehenderet, quo ipſe meritò notari & argui poſſet.
P L A. Vtinam quotam partem iſtorum quæ enumeraſti tenerent ij, quibus animarum
noſtrorum cura mandata eſt. T H E. Non dico ego quales ſint qui ad ſacros ordines
quotidie prouehuntur, auaritia & cupiditate quorundam, ſed quales eſſe oportet. P L A.
Hæc omnia quando ita tibi placet, omittamus. Vnum proponam, quod ſcio te mihi con-
ceſſurum. Eſt enim medium quoddam inter ſacram rem & publicam. T H E. Illud
certè quale ſit, audire ex te cupio. P L A. Liceat mihi ſaltem munera iſta aulica, quæ
officia vocantur, obire. T H E. Non abnuerim ego in his minus periculi eſſe. Diffici-
le tamen eſt, in tanta rerum corruptela mediocritatem tenere, cum non deſint, qui mu-
neribus, pecunia, pollicitationibus quemuis etiam conſtantē, corrumpere audeant. P L A.
Habet vnumquodque officium determinatum præmium, quod non eos fugit, qui huc ex
tota Europa negotiorum cauſa commeant. Vnde fit, vt neque illi decipere, neque hi de-
cipi vllo modo poſsint. T H E. Vllo modo dicis, ac ſi profectò neſcires auaritiam &
largitionem duo grauiſsima mala, in tanta colluuione hominum poteſtatis habere pluri-
mum. Multi enim ſunt, qui id impetrare pecunia tentant, quod vel induſtria vel virtute
conſecuturos ſe nullo pacto vident. Ij concurſant, orant, inſtant, obſecrant, blandiuntur,
palpant, circunſtant, ducunt, reducunt, muneribus & pecunia pleroſque corrumpunt. Ho-
rum importunitatem effugere qui poſsint, pauci admodum inueniuntur, cùm omnes ad
rem neſcio quo fato auidi & proni ſimus. P L A. Qua voracitate dij immortales in tan-
ta largitione hi debent vti, qui huc profectò ad explendam auaritiæ ſitim vndequaque ve-
nere? T H E. Conquirunt vbique magno ſtudio ſiccis faucibus tanquam rabidi canes,
quos deuorent, & quorum ſanguinem ſitibundi exugant: proinde vt aliud genus viuendi
tibi delegas probauerim ſemper, cum neque hoc quidem nequaquam ſatis tutum ſit. Con-
flictare enim cum huiuſcemodi hominibus, neque corrumpi, difficillimum quidem mihi
videtur, cùm non deſint qui te continuò à recta via retrahere conentur, propoſitis volup-
tatum omnium illecebris, quibus certè ad vnumquodque facinus, quamuis magnum, fa-
cillimè impelluntur. Nam qui ad voluptates ſublato pudore, omni impetu fertur, is pe-
cuniam voluptatum inſtrumentum, quacunque ratione poteſt, conquirit: Subducit, fu-
ratur, ſubtrahit, expilat, decipit, neque quicquam omittit, quod ad pecuniæ ſtudium
pertineat. Hanc vltimam ac ſummum & vltimum bonorum omnium, viam perfectam
exiſtimat, cùm honores, potentiam, gloriam, dignitates, voluptatem pariat. Sed fallun-
tur miſeri: ſola enim virtus ad ſummum bonum via eſt. Hoc Platina vt aliquádo frui poſ-
ſis, inopiam, captiuitatem, vincula, tormenta, cruciatus, minas, valetudinem, mortem
denique, æquo animo feras neceſſe eſt. Hi ſunt pulueres olympici, hi ſudores agonales qui-
bus poſt celebrem victoriam abſciſsis, felices ac beati æuo poſteà fruimur ſempiterno.
P L A. Eſt ne hoc illud viuendi genus, quod mihi paulò antè proponebas? T H E.
Illud ſanè. P L A. Non delicias mihi aut voluptates proponis,

> *Hoc opus, hic labor eſt, pauci quos æquus amauit*
> *Iuppiter, aut ardens euexit ad æthera virtus.*

Aeneid. 6.

T H E. Ad hanc felicitatem conſequendam nil tibi certè deerit, ſi ingenio & induſtria
tua conſtanter vti volueris. P L A. Diuinum profectò neſcio quid huic virtuti ineſſe
debet, quam mihi ineſſe tanto ſtudio ad imitandum proponis: eius enim vel ſolo nomine
mirificè recreor. T H E. Hanc ſi deguſtaueris Platina, laboribus te, vinculis, periculis,
tormentis, minis, morti poſtremò honeſti cauſa ſpontè offeres. P L A. Fortaſſe. Sed dic
quæſo, ſeparás ne virtutem à ſummo bono? T H E. Quid ni: Eſt enim virtus ad ſum-
mum bonum via. P L A. At ego virtutem ipſam ſummum bonum audieram. T H E.
Bonum eſt, non tamen ſummum. Vltimum enim bonorum omnium illud eſt, quod vbi
quis adeptus eſt, nil amplius deſiderat. P L A. Iſtud quale ſit, ex te audire cupio. T H E.
Facerem ego id quidem haud grauatè, ſi mihi per occupationes meas liceret. Cras ſi potero,
ad te reuertar. Interim vale, & teipſum ea ratione quam propoſui, conſolare. P L A. Vt
redeas, te rogo mi Theodore. Non enim parum me recreaſti tuo erudito & eleganti ſer-
mone: & ſpero fore, ſi redieris, vt penitùs omni moleſtia craſtina diſputatione me liberes.
T H E. Faciam id ego, ac lubens, ſi mihi per otium licebit. Quòd ſi vſque ad meridiē non
rediero, id ab alio, eo die præſertim, exquirito.

DE

DE FALSO ET VERO BONO.

LIBER TERTIVS.

ALexander ille Macedo, etiam adolescens regno potitus, beatissime pater, nil actum sibi in tanto rerum fastigio putauit, nisi & philosophos penes se haberet, quorum consilijs & doctrina vteretur: & historicos ac poetas, qui eius res gestas æternitati commendarent. Accitis itaque magnis præmijs ac pollicitationibus philosophis & doctis omnibus, cum ventum esset ad Diogenem illum Cynicum, qui spretis omnibus fortunæ bonis, dolio pro domo vtebatur, sola rerum diuinarum & humanarum contemplatione contentus, instarentque legati vt ad Alexandrum proficisceretur, aut saltem eius dona acciperet, vtrunque se facturum renuit. Tum Alexander nec indignatus quidem ob talem cōtumaciam, sumpto egregio comitatu ad hominem nudum & sola contemplatione gaudentem proficiscitur. Sciscitatus Diogenem, nunquid a se vellet: Hoc tantum, inquit, vt abscedas, nec mihi vmbram facias: in sole enim nudus apricabatur. Indignantibus autem qui tum aderant, quod nec regi assurrexisset, nec eos pluris quàm vmbras hominum fecisset, ita rex inquit: Non est cur Diogenem contemnatis: nisi enim Alexander essem, personam Diogenis subire non recusarem. Arbitratus philosophum ipsum, secundum à se principem orbis terrarum locum obtinere, nec immerito quidem. Didicerat credo à præceptore Aristotele, contemplantes diuinam in terris vitam agere: eos enim feliciores putauit, & Deo amicissimos esse, qui mentem à sensibus reuocantes, diuinam intuerentur quoad fieri posset naturam, quam qui rebus humanis inniti, atque ipsa delectarentur. Cùm enim disciplinas omnes vt inuenta philosophorum laudasset Plato, tres illas potissimùm commendauit, quæ nobis per contemplationem ostendunt, quæ sit rerum omnium natura, qualis homo, & quem locum in mundo teneat, & an Deo res humanæ cordi sint. Quam quidem cognitionem physicen appellauit: huic addidit mathematicen, quam Pythagorici gradum optimum ad cognitionem rerum diuinarum putarunt, cum ab humanis ad diuina fieri transitus sine theologia non possit. Hæc enim Platonicæ diuisionis pars vltima, primarum causarum altissimarumque rationem hominibus quoad fieri potest, præstat. Nam arcana summi Dei, vt ait Lactantius, qui fecit omnia ingenio ac proprijs sensibus integrè comprehendi non possunt: alioqui nihil inter Deum hominemque distaret, si consilia & dispositiones illius maiestatis æternæ cogitatu assequeretur humano. Cum hæc in tanta calamitate, beatissime pater, mecum ipse reputarem, superuenit M. Valerius Viterbiensis, philosophus insignis & physicus singularis, mei visendi causa, cuius & animi & corporis medicina tum indigebam: qui certè non prius à me discessit, quam faterer optimis rationibus victus, summam felicitatem in Deo esse: quam adipisci nemo vnquam poterit, nisi spretis fortunæ bonis remotisque cupiditatibus omnibus & perturbationibus, contemplationi rerum diuinarum sese addixerit, vt ille Diogenes: vel melius, vt sancti veteres nostra pene omnes fecere, existimantes hac vna ratione falsi ac veri boni, quod nunc quærimus, cognitionem haberi posse.

MARCVS VALERIVS. PLATINA.

ARcem profectò neque munitiorem hac, neq; magis pontificiæ dignitati conuenientem vsquam vidisse me memini. Est enim apte posita, & ad propulsandam vim externorum hostium, ad continendos in officio ciues, licet Hadriani imperatoris longe alia sententia fuerit. Is enim Æliorum cineres & ossa conseruari hac mole voluit, non virorum carcerem & ergastulum fieri. Sed ita fit, quod ad rem vnam quæsitum est, in alios vsus persæpe conuertitur. Hi verò vt eorum vultus & impexa ac promissa barba ostendit, captiui esse videntur: atque inter hos fortasse erit noster Platina, quem minus constanter ferre aduersam fortunam intellexi. PLA. Non est cur fortasse dicas, nosti ingenium Pauli pontificis, nosti pertinaciam: non ita properè quos capit, & in carcerem etiam ob leuem suspicionem tradit, dimittere solet, ob hoc credo vt aut nil à se temere factum vulgò ostendat, aut ne illatam iniuriam queri vel propulsare quisquam possit, quod certè timidi animi & abiecti est. MAR. O noster Platina salue. Sed quid ita mœstus & cogitabundus iaces? PLA. Rogas? quasi nescias qui in vinculis & carcere detinentur, eos continuo mœrore affici. MAR. Qui in carcerem truduntur, aut iustè aut indignè hanc pœnam subeunt: si iustè, cum carcer ad coer-

cenda hominum flagitia & petulantiam ſit inuentus, neceſſe eſt eos quibus hac pœna affligi contigerit, id æquiore animo ferre. Nam qui maieſtatem lædit, qui leges contemnit, qui principum decretis, honeſtis præſertim, non obtemperat, is ſua & aliorum cauſa meritò puniendus eſt: Sua profectò, ſi dum in vita eſt, ei ſubterfugere pœnam humanarum legum contigerit, grauius ſupplicium poſt mortem & atrocius diuina iuſtitia continuò eſt paſſurus: aliorum verò, vt cæteris exemplo ſit, ne tale aliquid in vita agant, quò deinceps pœna carceris ſint puniendi. Sin iniuſtè, cùm nulla commiſsi criminis conſcientia ſubſit, eò æquiore animo ferre debes, quod in futurum delicias Dei benignitate ſis conſecuturus, Chryſoſtomo teſte? Quicquid, inquit, à quouis hominum iniuria paſsi fuerimus, id agit diuina iuſtitia, vt peccata noſtra deleantur, aut amplior fiat mercedis retributio. Neceſſe itaque eſt, vtrumlibet acceperis, teipſum conſolari, & Deo maximo gratias agere, qui certè non ſine cauſa voluit te hac moleſtia affligi: ſpero enim hanc præſentis breuiſque doloris vmbram, magnam voluptatem tibi deinceps allaturam. Nam qui aliquid iniuſtè patitur, is poſteà & Deo & hominibus charior eſt profectò ac gratior, cùm fortitudinis & cõſtantiæ laudem præ ſe ferat. P L A. Non dubito fore quin hanc laudem ſim conſecuturus, ſi corporis noſtri valetudinem qua iam diu crucior, & animi morbos quibus angor, ob acceptum incommodum curare volueris. M A R. Quo incõmodo quæſo afflictatus es? P L A. Num vides in pedibus hulcera ob magnitudinem compedum recrudeſcentia? Exeſa eſt caro, eliſi nerui, atque oſſa contuſa ſunt. Præterea verò ne illa ex parte intactus à fortunæ ictibus dici poſsim, quod ego mihi apud Pium pontificem induſtria, labore, pecunijs denique comparaueram, hic ob auaritiam & largitionem, nolo dicere libidinem, aheu cupidus me vita propè ac fortunis omnibus ſpoliauit. M A R. Ob tantulam rem ergo tanto mœrore afficeris. P L A. Non ob hanc ſolum profectò, verumetiam propter alia grauiora, quæ hinc, vt in malis fieri conſueuit, ſecutæ ſunt. M A R. Mitte quæſo has quærelas, ne mulieri quidem conuenientes, & de nobis benè ſpera, qui huc venimus, vt corporis & animi tui ægritudinem leuaremus, qua te laborare, & quidem grauiter intellexeramus. Sed primum dic quæſo, quid cauſæ eſt quod ita cogitabundus ac penè ſtupidus iaces? P L A. Dicam certè & breuiter: ab his enim qui philoſophi appellantur, nihil video conſtanter dictum. Vt enim cæteros omittam, qui de hac re ſcripſere, ab Academicis à Peripateticis didiceram, virtutem eſſe ſummum bonum. M A R. Eſt id quidem ſummum bonum humanum, & via optima ad illud diuinum quod omnes appetunt. Hinc fit, vt felicitas in actionem contemplationemque diuidatur. Actio enim iuſtè, fortiter, modeſtè prudenter agendo comparatur, non vno quidem, ſed pluribus, & frequentatis actibus (vt Ariſtoteli placet) in vita perfecta. Contemplationem verò acquirimus, cùm mentem à ſenſibus atque ab ijs terrenis cupiditatibus ad cognitionem rerum diuinarum & admirabilium crebrò reuocamus. Sed vnde rogo, hoc tibi nunc in mentem venit? P L A. Fuit heri mecum Theodorus noſter mei conſolandi cauſa. Is enim collaudato vehementer ſummo bono, effecit vt miſerias æquiore animo, quàm anteà ferrem, & animum opreſſum curis ab his aliquantulum ad cognitionem veræ beatitudinis traducerem. Sed mihi in hoc accidit, vt famelicis in magna rerum penuria ſolet, quibus leni quidem prægustatione concitata appetentia, maior ſuboritur fames. Incendit ille quidem me vehementer Theodorus ad cognitionem huius veri boni, & incenſum in medio curſu (vt aiunt) deſtituit. Hoc ne perficeret, retrahi ſe ocupationibus quibuſdam dicebat. Rogatus à me hodie tamen rediturum ſe repromiſit. Quod nondum fecit, nec facturum eum ſpero. Iam enim ad veſperam ſol inclinat. Quòd ſi non ante meridiem veniſſet, hoc vt ab alio peterem, me admonuit. Melius autem quam tu, qui mihi hac re facere ſatis poſſet, cognoſco neminem, cùm in te ſit virtus & doctrina propè ſingularis, hoc onus ne ſubterfugias mea cauſa, te rogo. M A R. Onus profectò eſt, aut Atlantis aut Herculis humeris dignũ. Explicari enim naturam diuinã, niſi à philoſopho excellentis ingenij & doctrinæ, poſſe nullo modo video: ſed rogatus tibi certe negare non poſſum, quod etiam ex inſtituto cogar & profeſsione ſponte facere, ſi in me illud ingenij lumen, ea doctrina ineſſet, quam tu opinione fortaſſe vana de me finxiſti. P L A. Nil de te mihi perſuaſi Marce quod tu reipſa præſtare facillimè non poſsis. Age verò inuocata Vrania, dic aliquid te & tua ſapientia dignum. M A R. Abſit vt in tanta re figmentis poetarũ vtar. Tu ſi ea quæ dicam intelligere vis, ab omni poeſi animum prorſus reuocato, non hæc theatri, non ſcenæ plauſum, ſed ingenij vim & acumen requirunt. P L A. Faciam vt iubes. M A R. Qui reponere nouum merum volunt, vaſa prius diluant neceſſe eſt, ne retro fæculenti ac marceſcentis vini odore nouum inficiatur. Idem quoque mihi faciundum eſt. Propoſita enim falſa bonorum ſpecie, eodemque tuo conſenſu confutata, tibi non ita multò pòſt veri boni ſanctiſsimam imaginem ante oculos ponam: qua viſa, certè ſcio te ab illis aliquando concupitis, ad hæc animum ſtatim traducturum. De bono quod omnia appetunt, variæ philoſophorum extant ſententiæ: fuere enim qui ſpretis rebus omnibus, virtutem ſolum eſſe bonum dicerent, quòd ei in quo virtus eſſet, nil deeſſe ad benè ac beatè viuendum affirma-

De ſummo bono variæ philoſophorũ ſententiæ.

affirmarent: hi Stoici ſunt appellati, quorum princeps Zeno habitus eſt. Inuenti ſunt item, qui ſummum bonum virtutem ipſam, & non ſolùm, vt Stoicis placebat, multis rationibus probare niterentur. Hi verò ſummum bonum dicentes, non excludebant à ſeriè boni diuitias, potentiam, gloriam, bonam valetudinem, & quæ tum corporis, tum fortunæ bona vulgus exiſtimat, quòd qui ſecundum virtutem agit, his ad magnificentiam & liberalitatem, ad fortitudinem & conſtantiam indigeret: hos quidem Peripateticos, non multum ab Academicis diſsidentes, appellarunt, quod inambulantes diſputarent: huius verò ſectæ Ariſtoteles auctor & princeps eſt habitus. Fuere præterea qui frui bonis à natura datis, nec vllum adminiculum foris ad commoditatem vitæ quærere, ſolùm bonum eſſe dicerent. Hi quod apertè in delinquentes clamarent, vel naturali deſiderio moti, in foro, in via, commoda ſua pudori anteferrent, Cynici meritò ſunt dicti. Cyna enim Græci canem vocant. Hi Diogenem autorem habuere. Non defuere poſtremo qui in voluptatibus bonum reponerent: hi dolorem vt ſummum malorum, omni vi fugientes, voluptatem ſummo ſtudio amplectebantur, quod ea felices homines fieri putarent: Epicurei hi ſunt appellati, à primo tam ineptæ opinionis autore. Ariſtonis autem & Herilli ſententias, ab omnibus iampridem exploſas, omittamus. In ſcientia enim ſummum bonum collocabant. Hi verò & eorum familiæ quaſi ſomniantes veram felicitatem inueſtigare ſunt auſi: quibus omnibus accidit quod ſagittantibus ſolet. Proponitur enim ſignum, quo parati certare ſagittam intendant. Tabularum magno ſtudio feriunt multi, ſed qui medium illud omninò attingat, in quo victoriæ ſpes omnis reponitur, nemo vnus inuenitur. Datur tamen præmium ei qui ad ſignum acceſsit magis, quaſi ſit cæteris ſagittandi arte præſtantior. Idem contigiſſe his philoſophis dici poteſt. Accedit ad bonorum finem alius alio magis, ſed qui liquidò (erroris* credo nebula) verum bonum inuenerit, nullus adhuc inuentus eſt Veritati tamen Stoici appropinquare magis viſi ſunt, qui in virtute quæ ad felicitatem via eſt, ſolum bonum collocarunt. Sed cum via ad Athenas & Athenæ non idem ſunt: ſic quoque nec via ad bonum, & bonum idem erunt. Atqui virtutem eſſe viam ad felicitatem, ex hoc deprehendi poteſt, quod eos tantùm beatos dicimus, qui ſpretis cupiditatibus omnibus, iuſtè, prudenter, caſtè, conſtanter vixerunt, his quaſi ſemitis quibuſdam in cælum profectos. PLA. Dic quæſo Marce, ſeparas ne felicitatem a verò bono? MAR. Minimè quidem. Idem enim felicitas eſt & ſummum bonum. PLA. Perge confundebar aliquantum immutatione vocabulorum. Rogabo ego te inter dicendum, ni moleſtè fers, vbi huiuſcemodi ambiguitate traduci videbor, ne quod dicis apertè intelligam. Habet enim hæc doctrina, vt arcana eſt, ita etiam vocabula & locos à communi conſuetudine nonnihil ſemotos. MAR. Moleſtè ferrem, ſi cognoſcerem te vel modeſtia vel pudore retineri, quò minus ex me quod ad cognitionem tantæ rei pertinet, ſciſcitarere. Docenti certè nihil eſt acerbius, quam videre rem perinde ac ipſe docet, ab auditoribus non percipi. Proinde me, quoties placebit, interrogato, ne fruſtra tantum laborem ſuſcepiſſe videamur. Virtutem præterea & ſummum bonum, non idem eſſe, ex hoc comprehendi poteſt, quod illa actibus humanis comparatur ad felicitatem: hoc verò, ad quod omnia quæ in mundo fiunt, referuntur, adeò per ſeipſum bonum eſt, vt ab eo totius felicitatis integritas petatur, ne quærendum ſit extrinſecus, quod tantam potentiam tamque diuinam efficiat. Poſtremò qui ſolum dicit, nil ſibi relinquit, quod præterea bonum dici poſsit: quo quid poteſt excogitari abſurdiùs, cùm in Deo ſummam & ſingularem poteſtatem videamus bonorum omnium copia refertam? Quod ſi cui vnitatis nomen eſt attribuendum diuina potentia id tantùm ſibi vendicabit, ne dicant virtutem ſolum bonum appellari. Duo ſumma bona à ſe inuicem diſsidentia, non appellatio ſolùm nominis, ſed etiam res ipſa dici verat, cum eius naturæ vnum non ſit, cuius alterum eſſe deprehendimus. Virtus enim celebris ac clara ſine actione humana eſſe nullo modo poteſt, cuius certe laus omnis in actione hominis conſiſtat. At Deus bonorum omnium fons, vera, ſimplex, ſinceraque felicitas eſt, nec certè cuiuſpiam actione & adminiculo ad ſui ipſius integritatem eget. Vnde meritò ipſum & non aliud quippiam ſolùm bonum appellabimus, cum in eo ſumma ſint omnia, infinita, potentia, ſingularis ſapientia, æterna gloria: non igitur ſolùm bonum, nec ſummum (vt Peripateticis placuit) virtus eſt: quorum ea certè fuit opinio, vt diuitiæ potentia, dignitas, gloria, corporis robur, in numero etiam bonorum haberentur. Diuitias enim non ſolùm vt nullius rei indigerent, ſed ad magnificentiam & liberalitatem, ad copias, ad opes, requirere videbantur, vt multis gratificarentur. Potentiam verò vt rebus ſuis publicis cum imperio & poteſtate præeſſent. Dignitatem ideò expectandam dicebant quod ea celeberrimum quenque apud ciues ſuos faciat. Gloriam, qua non apud ſuos modo ſed etiam apud exteras gentes & nationes clariſsimum nomen conſequerentur. Corporis robur, quo cæteris valentiores haberentur. Vxorem quoque liberos, amicos, nobilitatem, auram popularem, pulchritudinem, velocitatem, & cætera id genus ſummi boni & non fortunæ membra dicebant, quos certe ratio ipſa vehementer improbat. Primum, qui fieri poteſt, vt diuitiæ bona ſint. Bonum enim ſua natura tale eſt, vt extorqueri à poſſeſ-

Diuitiæ non ſunt pars ſummi boni.

ſore

fore quauis arte & industria non posit. Atqui diuinarum membra ita mutabilia sunt, vt leui vento facilimè huc atque illuc impellantur: vnde non incongruè pilæ loco his fortuna vti dicitur, quo nil potest esse bono magis contrarium, cuius ea natura est, vt semper eodem modo sese habeat. Non igitur diuitiæ bona sunt: quæ quidem etiam longè alium sortiuntur finem, quàm quo ab hominibus desiderantur. Ad tollendam siquidem indigentiam omnem, experti videntur. Sed tantùm abest vt id efficiant, vt etiam ardentiorem sitim possidentibus excitent, quæ non ex inopia, sed ex magna copia oriri videtur. Quanto enim quis plura habet, tanto pluribus indiget. Neque solùm (vt ait Cicero) libidine augendi ea quæ habent, cruciantur, sed etiam amittendi metu. Furum profectò, latronum, grassatorum impetum continuò pertinescunt. Nec dici certè potest, eos sitim, famem, frigus, quarum rerum causa pecuniæ tanto studio comparantur, magis quàm pauperes & inopes sedare. Ea siquidem habendi cupiditate feruntur, vt inediam, frigora, sitim, ac vehementes æstus vsque ad necem plerunque patiantur. Habet præterea verum bonum modum quendam in se finitum & determinatum: quo quidem adepto, ac si in portu essemus, nulla amplius cupiditate iactamur. In pecunia verò nullus modus, nulla satietas est: vnde fit, vt eius studiosi continua solicitudine angantur. Postremò, si diuitiæ bona essent, vnumquemque possidentem meliorem profectò facerent. Talis est enim natura boni, vt eos penes quos habitat, reddat præstantiores. At contra vsu venire cernimus. Diuites enim, iniustos, intemperantes, mendaces, fallaces, violentos, libidinosos, parricidas, flagitiosos, vt plurimum videmus, quod secum totius libidinis & intemperantiæ instrumenta ferant. Quare diuitiæ nec bona dici, nec in serie boni collocari vllo modo debent: quæ certè, quia fragiles sunt & caducæ, & quia comparari sine multorum iniuria non possunt, tanquam teterrima quædam pestis sunt fugiendæ. Contenti enim nostro & paruo esse debemus, cùm natura paucis ali ac foueri posit. Quare fit vt satis mirari non possim istorum stultitiam, qui non secus diuitijs & pecuniæ student, ac si ijs etiam post mortem vsuri essent.

Nec potentia.

Potentia similiter quid in se habeat, quod certè non fugiendum potiùs quàm expetendum sit, minimè video, cùm eam insidijs, proditioni, periculis omnibus subiectam cernamus. Eorum exemplis plena sunt scriptorum monumenta, qui vitam & imperium cum morte permutarunt vt de Creso, Cyro, Xerxe, Dario, Alexandro, Pompeio, Cæsare legimus: quorum potentiæ nequaquam tantæ fuere, vt eos à morte & interitu liberarent. Bonum siquidem potentia non est, cùm sine multorum iniuria comparari ac retineri nequeat. Atqui ex bono melius semper nascatur oportet, quod potentiæ omninò non contigit, vt Pisistrati, Phalaridis, Dionysij, Tarquinij, Neronis tyrannides ostendunt. Potentia igitur bonum dici nullo modo potest. Erunt forrasse qui potentum vitam securiorem existiment, quòd magnam satellitum vim ad custodiam corporis habeant: quos quidem ego omnium hominum infelicissimos ac stolidissimos puto, quod eos etiam mercede conducant, à quibus persæpe incauti opprimuntur: vt certè de multis legitur, qui vel familiarum insidijs, vel prætorianorum militum vi & fraude periere. Quid? quod ambitione & timore duobus maximis malis continuò cruciantur, cùm vel incrementū potentiæ cupiunt vel impédentem ruinam vitare studiosissimè laborant, vt Damoclis sella indicat? Possum ego multorum exempla commemorare, qui magistratum deposuere, quique deponere potentiam & tyrannidem voluissent, si eis per iniurias pluribus illatas id facere licuisset. Quod certè ab his nunquam concupitum diceremus, si in potentia summum esse bonum deprehendissent: vt de Sylla legimus, qui dictaturam summum in Rep. magistratum, post longas bellorū ciuilium afflictationes & curas persuadentibus amicis quibusdam deposuit, priuatus vt altum dormiret. Hoc quoque malum non latuisset C. Cæsarem, quem vel Reip. componendæ causa, vel nimia ambitio eo tandem perduxit, vt vitam cum potentia & imperio amitteret.

Nec honores vel dignitates.

Eadem fermè de honoribus & dignitatibus dici possunt: quæ si virtute & non ambitione ac largitione quærerentur, in vita ciuili non reprehenderemus. Sed neque hæc quidem bona deberent appellari, cum improbos sæpe ac dementes in magistratibus constitutos vedeamus, nec ab improbitate & stultitia sua, boni dignitate & præsentia dimoueri vnquam posse. Nam vt malo contagione quadam malos fieri dicimus, sic bono meliores effici necesse est. Verum tantum abest, vt bonos magistratus faciant, vt etiam plerosque ad supremam sæuitiam, libidinē & auaritiam perduxerint: vt de Appio illo decemuiro, qui Virginiam Virginij filiam, ob magistratum & potentiam stuprare est ausus. Quid verò egerint duo Gracchi, quid Saturnius, quid Spurius Melius, quid Clodius, quid plerique alij apud Romanos in magistratibus constituti, ex rebus eorum gestis facilimè deprehendimus. Taceo C. Marii licentiam, L. Syllæ sæuitiam, Verris auaritiam, C. Cæsaris dominatum, M. Antonij libidinem, Tiberij, Claudij, C. Caligulæ, Neronis crudelitatem, & rabiem. Hi etsi natura mali erant, adeptis tamen magistratibus, licentia pessimi sunt facti: quod eis nunquam contigisset, si honores per se in bonorum numero haberi mererentur. Soleo ego mecum plerumque cogitare, vnde tanta stultitia hominibus insit, vt id magno pretio nonnunquam parent quo adepto, & ludibrio sint hominibus, vel in magnas calamita

calamitates persæpè incurrant, vt Nonius ille Catuli, quem Strumam non hominem, in curuli sedentem legimus. Quid est Catule, cur moraris emori? Sella in curuli Struma Nonius sedet. Idem poeta nescio quis, de Ventidio Basso. Accurrite omnes augures aruspicesque, monstrum inusitatum conflatum est recèns: nam multos qui fricabat, consul factus est. Nostra quoque ætate videmus plerisque honores, tum prophanos, tum sacros dedecori ac turpitudini esse, cùm vel ignaui sint vel indocti, vel rerum humanarum imperiti habeantur. Satius nimirum fuisset hos priuatè viuere, quàm eò velle conscendere, vbi tanquam in specula quadam ab omnibus ignominia & socordia notarentur. Nota est Varonis plebei hominis audacia & stultitia, qui consulatum, onus quidem nequaquam humeris suis conueniens, contra patrum consensum adeptus, ad Cannas cum Hannibale Carthaginensium duce confligere est ausus, quo in prælio ad quinquaginta Romanorum Varonis stultitia cæsa traduntur. Idem de M. Crasso, deque Quintilio Varo dici potest, qui pecunia & ambitione viam sibi ad ignominiosam mortem fecere. Alter enim bello Parthico, alter bello Germanico cum vniuerso exercitu interijt. Omitto commemorare quot hominibus præclaris exilium ac pernitiem concupiti magistratus iam pepererint: vt M. Camillo, Cn. Coriolano, Cincinnato, Scipioni apud Romanos: Soloni, Alcibiadi, Themistocli apud Athenienses. Hanibali apud Carthaginenses. Bonum itaque magistratus & honores non sunt, cum bonis plerumque obsint ac magnæ calamitati sint. Gloria verò quam tanto studio requirunt ij qui in vita & morte laudari cupiunt, quid in se boni habeat, certè non video, cum non eadem semper sit. Fallax namque est, & ad inflandas hominum mentes auresque permulcendas tantummodo videtur inuenta. Quid? quòd nonnullos hominum eò insaniæ vulgi opinione perducit, vt nil de se prædicari posse existiment, quod ipsi industria & virtute sua, cùm sint omnium ignauissimi, præstari non posśint: quos quidem detracto aliquando errore, proprijs laudibus erubescere necesse est, cùm cernant se eò cupiditate gloriæ profectos, vnde digredi sine dedecore & ignominia non posśint. Esto magnitudine rerum gestarum & non paruis meritis sit acquisita, quid boni viro sapienti ac forti affert, qui non in voculis leuissimi vulgi, sed in conscientia tantùm rectè factorum suorum merita reponi desiderat? Vide quæso quanta stultitia feramur in vita. Sunt qui ita gloriæ studeant, vt celebritate & fama nil putent esse melius. Non abnuerim ego hanc expetendam videri si per omnes gentes & nationes extendi posśit. Verum cùm id fieri adhibito etiam omni studio non vident, cumque ciuibus suis vix se notos intelligunt, fit vt ex hoc quod summum bonum putabant, in grauissimos animi dolores cum ignominia recidant, quibus eos infelicissimos fieri contigit, cùm inspiciant se tot labores tot vigilias frustra sumpsisse: quare melius cum his agitur, qui in Deo gloriam omnem suam collocant, in quo certè summa felicitas ac perfecta gloria reposita est. Dicere autem ex re imperfecta beatum ac felicem hominem fieri, absurdum mihi sanè videtur, cum beatitudo ex summo ac perfecto bono nascatur. At gloria, vel quod non eadem est apud omnes, vel quod opinione in sinistram famam quandoque vertitur, adeo est manca & debilis, vt celebrem hominem, inglorium mutata sententia quàm sæpissimè reddat. Eius enim maxima pars fortunæ subiecta est, qua nil volubilius: nil denique fallacius dici potest. Nam quos in cælum vsque summo fauore, gloria & fama peruexit, eos plerumque mutata opinione ita deprimit, vt nil vnquam commercij cum ipsa gloria habuisse videantur. Sed dic quæso, quid dignitatis in se potest habere gloria, quæ tota pendet ex arbitrio imperitæ multitudinis? Cuius ea certè natura est illos tantum laudibus extollere, quibus fortunam viderit arridere. Aduersi verò si quid acciderit, quòd fieri crebro videmus, quos antea sapientes, fortes, prudentes appellauerat, eos demum mutata sententia stolidos, imprudentes, timidos, reijciendos & contemnendos dicit. Non igitur gloria bonum est quæ non vero iudicio, sed stultitia & voluntate hominum excitatur ac deprimitur. Esset aliquid si à viris bonis & planè sapientibus laudaremur: quanquam ne in hoc quidem sit vera felicitas. Iudicio enim nil est fallacius, cum aut odio, aut beneuolentia, aut alio aliquo affectu de rebus ipsis iudicare consueuerimus. Iam verò vilissimorum corporum nostrorum quàm fragilia sint bona, videamus. Si robur inspicis, à tauris & leonibus superamur: si velocitatem, à ceruis & tigribus: si formæ speciem, parum admodum à vernis floribus distamus, quos vel paulò intensior sol, vel frigidior solito ventus facilimè enecat. Videmus & quotidie quidem formosissimos adolescentes & iuuenes, vel parua febricula turpissimos & informes citò reddi. Quod si diligenter contempta hac vilissima specie, quæ quidem pictura in superficie corporis est introspiceremus, desineremus vtique pulchritudinem istam muliebrem & vilam admirari, in qua vtinam non plus mali quam boni esset. Prudenter enim hoc à Nasone poeta notatum est. Lis est cum forma magna pudicitiæ. Mallem ego deformitatem Thersitæ, quam pulchritudinem Alcibiadis, si detrimento mihi & ignominiæ futura esset. Quod enim ad malum via est, id nequaquam bonum dici potest. At talis est forma ad intemperantiam: siquidem ad libidinem, ad flagitium multos perducit: non igitur forma bonum est. Atqui si certè volumus cõsiderare, hanc in plerisque multorum malorum causam fuisse depre-

Nec gloria.

Nec bona corpori.

deprehendemus. Quid bellum Troianum concitauit? Hælenæ forma. Quid Medeam fratrem Abſyrtum occidere & lacerare coegit? Iaſonis forma. Quid Scyllam parentem cum regno Athenarum hoſtibus prodere impulit? Minocis pulchritudo & forma. Verum nulla res profectò eſt, quæ nos falſo magis hæc inter bona adiudicare faciat, quàm oculorum noſtrorum craſſus & obtuſus intuitus, quo turpes ac informes Veneri & Narciſſo plerumque comparamus. Hinc fit vt matres inhoneſtos & turpes filios, pulcherrimos dijudicent. De his verò qui libidinoſe & intemperanter amant, non attinet dicere, cum neque in hac quidem neque alijs in rebus vllo vero iudicio vtantur. Beſtijs enim perſimiles habentur, quæ ſola voluptate & libidine ad res concupitas feruntur. Ex his itaque comprehendi poteſt, robur, formam, celeritatem, corporis inter bona connumerari nullo modo debere. Ad Cynicos venio, quorum ſecta ideo reprehendenda eſt, quòd ſummum bonum, inurbanè & impudenter viuere, exiſtimarent. Frui muneribus à natura datis, non eſt alienum à ratione benè ac beatè viuendi, modò id fiat opportunè: ſed in foro mingere, coire, ac cætera huiuſcemodi agere, quorum etiam nomina palàm enunciare natura ipſa vetat, alienum mihi ab omni felicitate prorſus videtur, in qua ſumma verecundia, ſummus pudor, ſumma dignitas ineſt. Sed dicāt hi pertinaces philoſophi: ſi iſtas corporis partes vtiles quidem & neceſſarias, ſed turpitudinem & dedecus in dedecore ſi oſtendantur, præ ſe ferentes, natura ſagaciſsima in locis ſecretioribus occultauit, cur ipſi beſtias imitati, reiecto omni pudore, in foro, in ſcena, in theatro oſtendunt? Quòd ſi pueros adoleſcentes, quibus ob tenellam ætatem & recentes animi vires minus cognitionis & pudoris ineſt, accuratè pudibunda corporis integere videmus, cur non idem facient hi, quorum inſtituta ob ætatem in honeſtate & pudore, & non in canina impudentia fundata eſſe debent? Præterea quid eſt, quòd in vita adminiculis his vti requſent, quæ vel à Deo nobis data, vel ab hominibus excogitata & inuenta ad communem vtilitatem ſunt: vt tecto ad hyemem æſtumque vitandum: veſte ad imbres ventoſque propulſandos: pileo, ne caput nobiliſsima corporis pars aliqua intemperie lædatur: calceis, ne ſi nudis pedibus terram frigidam & frequenti pluuia humectam conteramus, ſtomachus & reliquæ corporis partes offendantur? carne ſimiliter caſeo, lacte, vino & cæteris admiculis ad alendum ſuſtentandumque corpus perneceſſarijs vti ſi nefas putant, diuinam prouidentiam nimirum accuſare videntur, quæ omnia ad vſum commoditatemque humani generis creauit. Mirari etiam ſatis non poſſum Pythagoræ illius Samij philoſophi, cæteris in rebus clariſsimi, pertinaciſsimum decretum, quo ſcelus eſſe & magnum quidem oſtendit, brutorum carnibus veſci. Sed vno & eo quidem perabſurdo dato, multa ſubſequi neceſſe fuit. Propoſita enim & affirmata tranſmigratione animorum, quæ ipſe metenphychoſim appellabat, cùm in brutorum corpora eos migrare diceret, accuratiſsimè vetuit domicilia (vt ipſe dicebat) noſtra ob voracitatem dentibus & morſu violari: ſed cum nec Pythagoræ, nec Diogenis præcepta propter nimiam rigiditatem admodum ſint ab hominibus approbata: cumque etiam plus ipſis inuentoribus tam obſtinata doctrina humano generi obfuerit, his tandem omiſsis, ad cætera pergamus. Epicurei verò poſtremi in ordine fuere, quorum ſententiam exponeremus: horum opinio Metrodori præſertim ac Hieronymi, ab omni prorſus virtute remota fuit: cum brutis enim & non cum hominibus ſentire videntur. Nam illi rationis expertes, ad id quod adeſt, modò ſentiant in eo eſſe aliquid quod delectat, appetitu feruntur, de futuris nihil ſoliciti: ſic hi reiecta continentia & poſthabita vera felicitate, voluptatem vt ſummum bonum amplectuntur, nec dici poſſet, quàm diligenter & accuratè vallo ac foſſa (vt dici ſolet) ſeſe defendunt. Non fruſtra, inquiunt natura dolorem vt ſummum malum declinamus, & voluptatem vt bonum appetimus. Nec id ſolùm ab hominibus fieri cernimus, verumetiam à cæteris animantibus. Videmus, inquiunt, beſtias diminutas etiam, & quibus minus animæ ineſt, vel fugere vel contrahere ſeſe, vbi moleſti aliquid, & quod nociturum ſit, ſenſerint: progredi verò, & omni conatu ad id quod iucunditatem voluptatemque præ ſe tulerit deferri. Horum pueriles rationes quàm facilè confutari poſsint, attēde. Primum quid poteſt eſſe ſtultiùs, quàm aſſerere id rectè fieri, ad quod plura appetitione ipſa feruntur? Quod enim multi appetunt, hoc eſt furari, latrocinari, mœchari, ſtuprum & adulterium committere, vino & crapula repleri, ſomno & otio vti. Hæc ſi rectè & honeſtè fiunt, quid rectum certè ſit, non video: mea quidem, immò bonorum omnium ſententia, rectum id dicetur, quod cum virtute ſit, cui certè nil poteſt magis eſſe contrarium, quàm flagitioſè & intemperanter viuere. Hac via, quòd laborioſa, quodque difficilis, pauci admodum ad virtutem: illa, quòd prona & lata, multi ad voluptatem proficiſcuntur. Non igitur quòd à multis falſo, ſed à paucis, vero iudicio approbatur, id profectò ſequi & amplecti debemus. Male enim cum humano genere actum eſſet, ſi in rebus agēdis multorum opinionem & non paucorum, eorundemque bonorum ſequeremur. Hinc eſt quod in optimis reſp. pauci deligūtur, quorum conſiliis cætera multitudo, imperita quidem ac ſtolida, obtemperet. Auocandi præterea, inquiunt, & reuocandi ſunt ad voluptatem animi. Hoc enim dicto tollunt prudentiam & modeſtiam, quarum altera præteritorum reminiſci

Contra Cynicos.

Contra Epicureos.

iubemur, ne ſtultitia & ſocordia aliquam calamitatem incidamus: altera verò frenare cu-
piditates, & libidinem coercere ne ingenio ſimul & corpori immoderata libido efficiat,
Sed vide quæſo quantum abſit, vt in voluptate ſummum bonum dici poſsit. Ex bono e-
nim nil niſi bonum oritur. At verò ex hoc bono, quod profectò malorum omnium fons
eſt, pœnitentiam, ſatietatem dolorem, morbos, ægritudinem, eneruationes corporum,
ignauiam, timiditatem, negligentiam, nequitiam denique omnem exoriri oportet, cum
qui ſe huic ſectæ addixerit, nil quod ad corporis aut animi vtilitatem pertineat, excogita-
re poſsit, adeo eſt libidinum omnium agmine circumuentus. Voluptas igitur non modo
bonum non eſt, ſed malorum omnium caput. Ex ea enim petulantia, laſciuia, turpitudó,
iniquitas, amentia, ſcelus, egeſtas, ignauia, fraudatio, deorum atque hominum contemp-
tus continuo quaſi fons quidam irriguus manat. Quid plura? ex hominibus certè intempe-
rantes ac ſæuiſsimæ fiunt beluæ. Sed hos tandem miſſos faciamus, & confutata falſa bea-
titudinis ſpecie, quæ vera ſit atque perfecta, niſi quid ad hæc dicere volueris, tandem ex-
plicemus. PLA. Nefas certe putarem, ea velle defendere, quæ tu falſo à philoſophis tra-
dita multis ac maximis rationibus oſtendiſti: neque hoc quidem ad rem meam faceret,
qui deſiderio incredibili iamdiu ardeo ex te audire, quod verum ſit ac ſummum bonum,
quando nec diuitijs rerum neceſſariarum abundantiam, nec imperio & regnis potentiam,
nec magiſtratibus venerationem, nec gloriæ & famæ veram celebritatem, nec voluptati-
bus conſtantem lætitiam ineſſe video, vt ex tua doctiſsima ac veriſsima diſputatione in-
telligi poteſt: Perge itaque ſi placet, & me qui inſcitia & errore multum de via flexe-
ram, ad veri perfectique boni cognitionem tandem perducito. MAR. Si feſſus es audi-
endo mi Platina requieſce paululum. PLA. Quaſi verò quies vlla maior dolori meo
afferri poſsit, quàm te cuius aſpectu mirifice recreor, admonentem docentemque intueri
& audire. Idem mihi certè vſu venire ſentio, quod inferis accidiſſe poetæ ſcribunt. Vt enim
illis omni pœna tamdiu caruiſſe contigit, quamdiu Orpheo cithara & fidibus pro ſalute Eu-
rydices deprecari licuit: ſic mihi certe intermiſsio quædam fit dolorum & calamitatum
mearum, audita tua eleganti ac docta oratione. MAR. Reuocanda nunc quidem mens
eſt ab omni ſenſu & cupiditate, & ad veri ac ſummi boni cognitionem traducenda. De
rebus enim magnis ac diuinis agitur. PLA. Age dic quæſo, reflexi mentem in ſeipſam,
vt nil excidat, quod à te dicetur. Viribus enim & firmo pectore nunc opus eſt. MAR.
Ita eſt vt dicis. Contrahe paululum pedes, atque audi. PLA. En contraxi, & totum
meipſum collegi. MAR. Omne profecto qualecunque id ſit, quod veri perfecti deno-
minationem accepit, ita quidem dictum ob falſum imperfectumque nemo eſt qui ambigat.
Nam qui album in ſubiecto videt, eidem quoque ineſſe poſſe eius contrarium, quod ni-
grum vocamus, deprehendit. contrarijs ſiquidem contraria dignoſcimus, vt album nigro
dulce amaro, verum falſo, perfectum imperfecto. Cum igitur falſorum bonorum multi-
plices eſſe formas oſtenderimus, quæ tandem vera ſit ac perfecta, declaremus oportet. Ea
nimirum in ſolo deo rerum omnium principe merito collocabitur. Deo ſiquidē nil poten-
tius, nil melius, nil perfectius, nil copioſius, nil glorioſius, nil quod magis animos noſtros
delectet, inueniri excogitariue poteſt. Hunc certe ni talem eſſe contigerit, rerum omnium
patrem nullo módo appellaremus, cum bonum aliquod eo perſtabilius reperietur. Perfecta
namque minus integris nobiliora eſſe comprehenduntur. Hæc enim ab illis, vt à potiori-
bus, principium & augmentum accipiunt. At verò tale aliquid de deo cogitare, nefas pu-
tandum eſt, cum omne quodcunque in rerum natura eſt, ita rectè egerit, diſpoſuerit, ordi-
nauerit, vt in eo ad integritatem nil vlterius requiri poſſe videatur. Eſt igitur in deo ſum-
mi perfectique boni copia maxima, quæ nec continuo vſu diminuitur, nec extrinſecus ali-
cuius ope augetur. Diminui enim, quod infinitū eſt, non poteſt. Alterius deinde egere au-
xilio eum qui omnibus adminiculo eſt, nequaquā certè conſentaneum vident. Deus enim
ſemper idem eſt, nec vllo modo diminutus, aut à ſe diuerſus dici poteſt. Summum nan-
que dicere, cui deeſt quod ab altero accipiat, dementia profecto vident, præterea nil eſt
quod magis diminutum aliquid aut imperfectum arguat, quàm aliquando à ſe diuerſum
eſſe, vt ex illis fallacibus bonis deprehendit, qui à nobis paulo ante multis rationibus ſpre-
ta ac contempta ſunt. Deus itaque ſumma, conſtans, perpetua, integra beatitudo & felici-
tas eſt: hunc qui intelligit, eundem contemplatur, adorat, diuitias, potentiam, gloriam,
honores, voluptates, facilime contemnit. Beatus enim, & felix, ſummum bonum adeptus,
quid amplius requirat non habet. PLA. Beatos igitur eos ſolos dicis qui ſpretis fortu-
næ bonis, vnica contemplatione delectantur. MAR. Quid beatos, immò deos: vt enim
iuſtos iuſti participatione dicimus, ſapientes ſapientiæ, fortes fortitudinis: ſic diuos adepta
diuinitate homines vocabimus quod etiam dei ipſius voce in Pſal. confirmatur: Dixi enim
vobis dij eſtis. Non igitur à ratione alienum eſt, beatos homines participatione diuinitatis
deos haberi. PLA. Magnum eſt certè quod bonis ac ſanctis viris tua pollicetur oratio.
Sed dic quæſo, iſtud quod ſummum bonum vocas, partibus ne & mēbris conſtat, an totum
idem eſt. MAR. Caue exiſtimes tantum bonum, tamque excellens membris conſtare.

Verū ſummum bonū.

Pſalm. 8.

Omne profectò quod partibus constat, integrum dici nullo modo potest, cum partibus plerunque magna discrepantia insit. Non enim membra omnia ad idem semper concurrunt: inter quæ plerunque tanta contentio oritur, vt totum corrumpi necesse sit: atqui in Deo omnia sunt idem, quem quidem partibus constare minimè dici potest. Omne siquidem quodcunque est, tamdiu integrum & perfectum permanet, quamdiu est vnum. Nam quod partibus constat, partium corruptione & interitu dissoluatur oportet: vt in corporibus animantium cernere licet, quæ animæ ac indiuidui iunctione vnum, quamdiu possunt, esse nituntur. Vbi verò mors interuenerit seiunctione partium, statim dilabuntur & intereunt. Conantur illa quidem naturali desiderio subsistere, & quoad fieri potest, eius naturam imitari, vnde originem habuere, nimirum id quod est cernentia, verum ac perfectum bonum dici nullo modo posse, quòd non constans, vnum, integrum, simplex, sincerumque sit. Hanc appetitioné vnitatis & diuturnitatis cum videas naturaliter animanmantibus omnibus & plantis inesse, non est cur ambigas, Deum vnum atque idem semper existere, ad quem certè tanquam ad arcem summi boni, naturaliter cuncta festinant. Quem igitur rerum omnium coniectura bonum esse comprehendis, ob eamque rem ab omnibus expeti, integrum, verum, vnum ac simplex bonum fateare oportet: quo cognito & adepto, nil erit profectò, quod amplius requiras, cum in eo singularis potentia & vnica sapientia insint. Hunc enim mundi globum, quem ex tam diuersis contrarijsque rebus constare vides, ipse in sphæricam formam redegit, nullius adminiculo vsus, eique immobilis ipse perpetuum quendam motum & ordinem asscripsit, quo regi omnia inferiora ac gubernari miro ordine cernimus. Neque quicquam est quod hanc diuinam dispositionem queat infringere: adeo est potentiæ & sapientiæ vinculis connexa, vt solis lunæ, reliquorumque planetarum perpetui motus, & eodem modo semper sese habentes ostendunt. Hoc itaque tantum, tamque excellens bonum qui iustè, fortiter, prudenter ac sanctè viuendo consecutus est, quid amplius sibi velit non intelligo. P L A. Nunc demum verum fateor, falsi boni speciem me hactenus inscitia & errore stolidè nimium concupiuisse, cùm sit quoddam æternum, diuinum, constans & perpetuum. Sed Deo gratiæ sunt habendæ, qui te hodie diuinitus certè huc misit, vt haberem qui me doctrina & sapientia singulari, non afflictum modo consolaretur, verùm etiam grauiter errantem in rectam semitam reduceret. Sed dic obsecro, qua ratione hoc tantum, tamque expetendum bonum adipisci quis posit. M A R. Disciplinis primum lustranda mens est omni vitiorum macula, deinde & artibus instruenda, quibus tanquam gradibus paulatim superiora ascendens, descendens rursum rediensque persæpe cognita huius fragilis ac falsæ beatitudinis forma, veram illam & constantem totis viribus inquirat, complectatur. Hoc facere qui vult, omni prorsus vitio & concitato affectu carere debet, ne à tanta cognitione ancipiti cura distrahatur animus. Fortem eum & constantem esse oportet, ne laboribus & perturbatione aliqua vincatur: Temperantem, ne cupiditatibus & libidinum illecebris à recta via retrahatur: Prudentem, ne inscitia & negligentia errorem aliquem incurrat. Habes nunc veri ac falsi boni speciem satis dilucidè, vt arbitror, explicatam. Proinde cura, effice, enitere in vita rectè & honestè agendo, dolores & miserias æquo animo tolerando, menté crebrò ab his terrenis solicitudinibus ad rerum cælestium cognitioné traducendo, quo post morté beatus summo illo & perfecto bono cum tranquillitate vti ac frui posis. P L A. Nil est certè quod æquè facere cupiam & velim. Sed dic quæso, quonam iturus es? adornare dicessum te video. M A R. Si bene pedibus vales, nil est quod amplius operam meam requiras: iam enim sedatis animi tui perturbationibus, delinitoque pedum tumore mea ac Theodori opera, functus officio meo videor, nisi quid prætereà vis. P L A. Vt me ames volo, & ad me interdum redeas, vbi tibi per otium licebit: nosti imbecillitatem naturæ humanæ. Variæ indies oriuntur ægritudines, tum animi, tum corporis: has, vt hydræ renascentis capita, abscindas tua industria & arte oportet. M A R. Vbi te opera mea indigere cognoro, statim ac libens reuertar, si mihi per arcis præfectum id facere licebit, qui non ita libenter accedentes admittit.

BAP.

BAP. PLATINÆ DIALOGVS AD LVDOVICVM STELLAM MANTVANVM CONTRA AMORES.

STELLA.

SALVE Platina. PLA. Hem Stella, quonam & vnde? STEL. Domo, ad te. PLA. Quid caussæ fuit vt me adires? STEL. Amicorũ (vt est Græco prouerbio vsurpatum) omnia debent esse communia, siue illa quæ in vita contingunt bona sunt, siue mala. PLA. Ita est: lætari enim ac dolore affici ex his, quæ in vtramque fortunam amico contingunt, ea demum est vera amicitia. Quare si quid habes, quod te coquat, mihi qui chariorem habeo neminem edissere. Vulneri enim tuo, nisi altius insedit ac omnino lætale est, nonnihil medelæ, cognita morbi caussa, fortasse adhibebo. STEL. Ex vultu, vt arbitror deprehendisti me aliqua perturbatione angi. PLA. Amor est mi Stella, qui te cruciat, quòd incessus tuus, nunc tardior, nunc concitatior, habitudo corporis præter consuetudinem ad maciem tedentis, pallidula facies, mobiles oculi, mens varia, crebra suspiria cogitationes tuæ somniculosæ etiam te tacente, perfacilè ostendunt. STEL. Nescio ego, reprehensionis ne plus an laudis merear, si apertè & ingenuè amare me dixerim. Nam quem facis per Deum immortalem adolescentem, qui nullo amoris stimulo ad solertiam & sagacitatem excitus, vitam agit inertem & somniculosam? PLA. Vellem mihi ac tibi dari otium hac de re disputandi: cognosceres profectò nullam pestem ingenijs adolescentum periculosiorem amore & procacitate esse. STEL. Erit mihi otium, tamdiu certè, quamdiu per occupationes publicas à nobis aberit Franciscus Gonzaga cardinalis insignis & patronus noster. Quare si vis, & si non omnino te solum amas, da te mihi hodie. PLA. Et hodie, & cras, quando voles me habebis. Soleo ego, & id quidem persæpe, amicorum commoda meis anteferre. Sed diligendus est nobis locus in solitudine, quo vtrique nostrum ingenio & mente vti liceat. Ita nanque rusticorum strepitu, & clamoribus tum diurnis tum nocturnis offendor, vt non cum hominibus, sed cum leonibus & asinis habitare me existimem: adeò sunt ab omni humanitate & ciuilitate remoti. STEL. Descendamus, si placet in hanc vallem, quæ * marinum attingit. PLA. Rectè admones, erit hic locus & ingenio & corpori vehementer accommodatus: nam & liberius ratiocinabimur, & ascensu ac decensu corpora nostra exercebimus. Quod ante cibum maximè faciendum ad valetudinem & robur, censent medici. STEL. Hac faciliùs descendemus: te si vis Platina, quia minus belle pedibus vales, humero meo descendentem subleuabo. PLA. Immò vt hoc facias, te rogo, ne cum in vallem descendero, quod agitatione nimia fieri solet, rumore ac cruciatu pedũ ab hac nostra disputatione auocer. PLA. Retineo ego te, tu totus inhæreto humero sinistro, vt dextra, si in præceps deferor me teque pariter à decliuitate defendam. PLA. Ad illa prærupta saxa, quæ è regione sunt, velim proficiscamur, adiuuabunt fortasse nonnihil nos vmbræ illæ maiorum, quæ olim his in locis obseruatæ sunt. STEL. Est ne illud quod video manu factum à natura? PLA. Manu certè & opera factum est. Ex hac enim conualle, vt videre licet, excidebantur saxa, quibus formas illas ingentes & regias extructas videmus, quæ Romam nobis proficiscentibus ad dexteram relinquuntur. Ex hac enim materia ædificari sunt non hi modo aquæ ductus, sed plurima etiam in vrbe Roma atria, plurimi arcus triumphales, plurima tum publica, tum priuata ædificia. Extant profectò adhuc ictus lapicidarum, extant semi excisa saxa, & hic pons quem in saxo concisum cernis, duabus rebus permaximè accommodatus esse debuit. Nam & excisa de monte facilius per fornicem in conuallem deuoluebantur: & aqua ista quæ nunc per infimam vallem delabitur, sensim ab ipso fonte per decliuia montis, & per hunc pontem ad formas, quæ in plano sunt, deriuata, ad vrbem facilius perduceretur. Eo siquidem altitudinis conscendit aqua, cuius ipse, vnde deriuatur, fons est. STEL. Hæc fieri sine magna impensa & multis opibus nullo modo potuere. PLA. Quasi verò his defuerint opes & serui, qui prouincijs & nationibus omnibus imperitabant. Audiuisti, credo, M. Crassum ciuem Romanum. Taceo Lucullum & innumerabiles alios, dicere solitum, cum solum

diuitem sibi videri, qui suis sumptibus exercitum Romanum per annum alere posset. Quid? quòd & quinque, & sex millia seruorum priuatis sumptibus plerique nutriuere, nec tantis quidem opibus impares eos habuisse animos cernimus, cum in alienis elementis, ac si in terris anguste habitarent, ausi sint ædificare: nam & plana montibus coæquarunt, & iactis insanis molibus maria strauere, quod nunc quoque tum in vrbe, tum in municipijs, tum in suburbijs, ex ruinis tot ac tantorum ædificiorum cernere licet. S T E L. Facilè crediderim eos, & hæc quorum ruinas cernimus, & alia quæ situs ac vetustas consumpsit, struxisse, cùm maria & terras virtute & tolerantia suo adiecerint imperio. Sed missa hæc faciamus Platina, in vallem descendimus, delige locum vbi mente & corpore quiescamus. P L A. *Ad illam * quæ per aquulam saxa leuiter susurrat, sub opaca ilice optimè manebimus: nam & æstum vitabimus, & sitim, quæ ex nimio sermone excitari solet, æstate præsertim, si opus erit, sedabimus. S T E L. Locus est certè amœnus: sed dic tandem, vnde medelam huic meo vulneri suscipias. P L A. Definiendum est primò quid sit amor, ex cuius descriptione quæ sint morbi tui latebræ, facilimè deprehendemus: deinde si non omninò salutem tuam aspernabere, remedijs adhibitis ad sanitatem redaceris. S T E L. Agè dic quæso quid sit amor. P L A. Amor duplex est, honestus scilicet & inhonestus. Honestus est, qui oritur inter duos natura quoad fieri potest, & similitudine bonorum morum persimiles. Qualem fuisse Scipionis & Lelij accepimus. Inhonestus autem is dicetur, quo corpore & animo stolidè quidem ad rem concupitam ferimur, nulla adhibita modestia. Hac perturbatione qui angitur, non video cur sanus dici vllo modo possit, cùm dulci veneno, amaro melle, tristi gaudio affectata deceptione delectetur. Vulnus enim (vt ait poeta) venis alit, & cæco capitur igni. Tanta siquidem huius morbi vis est, vt amantis immò, vt verius dicam, amentis animum cruciet, corpus conficiat, mentem ita sede rationis dimoueat, vt nihil tandem præter imaginem & speciem (vnde Zelotypia dicta est) amasse videatur. S T E L. Pinxisti mihi, vt vulgo dicitur, inferos. Male profectò mereris de amore, qui sic eum, vt rem pestiferam & perniciosam, detestaris. Caue Platina ne iram tanti numinis hac verborum licentia in tuam perniciem concites. Cum voluptate enim, vt arbitror, nondum in gratiam redijsti: proinde desine eum maledictis incessere, cuius sæuitiam & olim expertus es, & in futurū fortassis experiere. P L A. Dic meliora quæso: quoduis enim supplicium pati malim, quàm tot æstibus, ac tanta Charybdi rursum vexari. Fatebor ego ingenuè quidem, dum feruore adolescentiæ æstuarem, amoris procella & tempestate diu vexatum, neque prius portum quietis attingere potuisse, quam expiata mente amoris illecebris, philosophiæ me totum ac negotio addixi. Adolescentibus enim nulla res otio, & quiete pernitiosior est. Vnde Naso poeta hac peste laborantibus remedium daturus: Si tollas, inquit, otia, periere cupidinis arcus. Ea est enim adolescentium natura, is ætatis feruor, vt otiosi male agere discant. Nec mirum, cum in eos plus imperij ac potestatis habeat appetitus, quam ratio. Agitantur siquidem infinitis propè cupiditatibus, nondum in disciplina benè viuendi ob tenellam ætatem firmatis eorum animis, quod fieri sine tempore & longa excercitatione minimè potest. Quare si sapis Stella, meo & aliorum exemplo edoctus, tibi ab hac peste cauebis. S T E L. Non possum ego adduci, vt credam id esse malum, quod animantibus omnibus vtiliter à natura datum est. Natura enim vt audiuisse à philosophis me memini, nihil agit frustra: deficerent profectò species animantium omnium, nisi ab hac coeundi cupiditas, & amor viuentibus naturaliter insitus esset. Habet mea quidem sententia, nescio quid diuinum, cùm ad immortalitatem formarum omnium prospicere videatur. P L A. Amorem esse rem præclaram & diuinam non negauerim ego, cum omne quod in mundo mouetur, & agitur, beneuolentia & amore quodam moueatur. Nam superiorum sphærarum & syderum, planetarumque cursus beneuolentia quadam in inferiora agunt, cum eodem modo ad *diuinandam genituram rerum omnium semper sese habeant. Rursum ignis, aer, aqua, terra, ea beneuolentia ad procreationem rerum generabilium, & corruptibilium concurrunt, vt partem naturæ suæ indiuiduis addant. Verum hic amor, vtpote diuinus, eodem semper modo sese habet, non appetitu, non cupiditate, non licentia, non lasciuia, non libidine, vt is quo te angi video, effertur. Quod si quempiam inuenero his cupiditatibus tanquam teterrima labe repurgatum ad procreandum, & cura eorum quæ procreata sunt, sancto, legitimo, honesto amore efferri, eundem castè, integrè, & sanctè, amaturum dixero. S T E L. Nimium resecas hæc ad viuum Platina. Nemo certè hac tua sententia honestè amabit: & quod deterius est, multos hac tua verborum seueritate, à tanta tamque vtili & necessaria auocabis. P L A. Didicisti, ni fallor, à Stoicis, nil esse vtile, quod non sit honestum: proinde desine necessarium, id & vtile dicere, quod cum turpitudine & flagitio fit: stuprum nanque committere, incestum, adulterium, sacrilegium, ita per se nefas est, vt honesto & vtili contrarium nil magis videatur. Honeste enim, vt ante dixi, is amare dicitur, qui spreta quoad fieri poterit, immoderata cupiditate, qua plerique omnes ferimur, coniunctionem appetet, vt simile sibi procreet, quo nihil potest

In illa, vbi aquula per

Amor duplex.

v. deriuanda

esse ho-

esse homini bene morato & ciuili iucundius, cùm videt in filio honesto & legitimo matrimonio nato, immortalitatem sibi per successionem generis quandommodo parari. STEL. Eadem ratio, & maior fortasse iucunditatis & vtilitatis in notho est, quàm in legitimo, cùm plus in illo creando amoris concurrit, quæ res diuina habetur, quàm in hoc, quem facta nescio qua seueritate procreari dicis. Quasi verò generari quisquam in quauis specie possit, nisi interuenerit titillans illa libido, quæ in generatione cum voluptate maxima sentitur. Hanc ego ita vtiliter animantibus omnibus à natura datam puto, vt hac sublata, in contemptum venturam generationem existimem, quasi hac vt illecebra quadam excitentur ad procreationem omnia. PLA. Epicurus omnino es, vt mihi quidem videtur, qui voluptatem pluris quàm honestatem & vtilitatem facis: deciperis profectò, cùm ex non bona caussa tantam tamque præclaram rem oriri dicas. Non negabo ego titillationem tanquam instrumentũ quoddam in generatione necessarium esse: non tamen omnino dicam ex tam vilissima re potissimùm, amantiũ indiuidua procreari. Quid? putas ne eam philosophiam quæ de moribus est, frustra & inutiliter à philosophis excogitatam esse? Hac retinetur in officio corpus, multis ac maximis voluptatum illecebris tanquam pessimis satellitibus obsessum: hac sensus castigantur, hac appetitus obtemperare rationi cogitur: hinc tanquam ex fonte honesti, quid deceat in vita, quidque dedeceat, deprehenditur: hinc matrimonij ratio, qua vetamur transire lineam ad vtilitatem & dignitatem humani generis inuentam, cùm hoc vinculo frena vaganti licentiæ & libidini sint iniecta. Taceo fortitudinem, temperantiam, iustitiam, quibus & tolerantiam rerum quæ in vita accidunt, perdiscimus. Addo & abstinentiam cupiditatum, quibus tanquam procellis marinis continuò vexamur: & æqualitatem, sine qua stare mundus, ne dicam ciuitates, vix posset. Hoc pulcherrimum inuentum, hoc donum deorum contemnere omnino videntur hi, qui rapere ex alieno, qui timidè & inconstanter agere, qui in appetendis rebus nullũ habẽt honestum finem, nullam cupiditatum & libidinum metam in aliena vxore appetenda, in vitianda virgine, in quouis inhonesto & illicito concubitu. STEL. Istud tuum philosophari Platina, ad rem nostram nihil facit: amandum enim potius, quàm non amandum, adolescentibus vtile & necessarium multis rationibus ostendam. Vtile id nunc ego existimo, quod vulgus bonum expetendum dicit, ne rursum me in nomine polysemo captes. PLA. Neque mihi quidem defutura argumenta arbitror, quibus ostendam te errore maximo detineri, qui tam obnixè pro voluptate certaturum te polliceris. STEL. Mecum agas syllogismo nullo modo velim. PLA. Ab vtili sumentur argumenta. Sed vnum te monitum velim, ne de amore, qui ad legitimum connubium respicit, verbum vllum facias, ne rem inhonestam sancto tuearis nomine. STEL. Nulla profectò res est, quæ magis excitet adolescentes ipsos ob tenellam ætatem dormitantes, quàm amor ipse. Visa enim pulcherrima forma, auditoque dulcissimo concentu, olfactu item ac tactu rebus suauissimis excitatis, animum adhuc recentem & ob eam rem bonarum ignarum erigit, applicatque illi rei maximè diuinitùs credo, quæ ei & ætate & moribus & forma persimilis est. Hanc sequitur, hanc diligit: huic vt placeat gressus rudes, manuum ac totius corporis motum decenter componit, vt ciuis, & non rusticus esse videatur. Verba idonea ad persuadendum excogitat, omnibus in rebus quærit ornatum: nitidus, mundus, tersus, ciuilis, comis cupit videri. Rusticitatem & morositatem tanquam res perniciosas deuitat, maiores natu veneratur, æqualis obsequio & vrbanitate sibi deuincere studet, gymnasia virtutis caussa frequentat. Quid plura? Nil dicit, nil facit, ex quo non eluceat pulchritudo quædam: dolet item si cui iniuria infertur. Magnificus & liberalis in eos est, quos nouit de se bene meritos esse. Quod si quid ei dicto vel facto exciderit, vt adolescentibus nondum in virtute bene firmatis contingere solet, erubescit, dolet, cruciatur, & demum quiescit nunquam, donec erratum virtute & industria emendauerit. Fortitudinem vero bellicam magnitudine rei delectatus ita amplectitur, vt honestam mortem, quod mirum in adolescente videri debet, otiosæ & ignauæ vitæ anteferat: qualem fuisse Chorœbum Migdonidem legimus, qui amore Cassandræ incensus, in armis mori pro laude & gloria pulcherrimum existimauit. Non dico quid egerit Tydeus ob amorem Thebano, quid Achilles Troiano, quid Æneas Latino bello. Quid item innumerabiles alij, qui dum omnibus placere student, maximè verò illi quam tantopere amant, nullum in grauissimis prælijs, pro patria, pro parentibus, pro cognatis, pro amicis periculum subire recusarunt. Vnde quæso poesim habemus virtutum omnium clarissimarum præconium omnium optatissimum? ab amore. Quid ingenium Orphei excitauit? Eurydice. Quis nobis Catullum poetam dedit? Lesbia. Quis Flaccum? Elleriæ. Quis Nasonem? Corinna. Quis Gallum? Lycoris. Quis Anacreontem Lyricum poetam? Batillus adolescens. Quis Maronem deum poetarum? Calathea nympha. Quis Pindarum? Hearinus. PLA. Ex his mihi vnus videris esse Stella quos Aristoteles parum idoneos ad philosophandum ostendit. Fieri enim minimè potest, vt is rectè de moribus & causis rerum dijudicet, qui perturbationibus animi exagitatur. Vnde benè institutum a Pythagoricis censetur, qui adolescentibus

Quæ mala adferat inhonestus amor.

eorum gymnasia doctrinæ causa frequentaturis,in quinquennium silentium indicebant,ne prius hiscere auderent, quàm rectè agere & doctè loqui didicissent. Sensus quidem dicis in adolescente tenero adhuc & imbecilli ob amorem & cognitionem rerum excitari,quod contra vsu euenire cernimus: ad epulas siquidem, ad luxum, ad libidinem,ad otium, spretis legibus, spreta religione, spreta disciplina, incompositis & difluentibus sensibus, omni impetu feruntur: non formis rerum delectari,ad quarum cognitionem intellectus noster dum persici studet, sensibus tanquam fenestris & instrumentis quibusdam vtitur. Nil enim in intellectu est, quod non prius fuerit in sensu. Hinc sapiens quo animum pascat, continuò sumit, bonum à malo separans, dulce ab amaro, vtile ab inutili. At adolescens qui non iudicio,sed libidine cuncta metitur muliercularum illecebris & fucato colore captus, diuinum nescio quid in eis esse falsò existimans, quam amat, hanc sequitur, hanc cupit, hanc probat, in hac bona omnia esse putat: eius oculos, faciem,manus, incessum, motumque sic intuetur & admiratur, ac si inde elici summum bonum posse existimet: ad huius verba ad cantum non secus flectitur, ac nauigantes in freto Siculo, vt scribunt poetæ, si quando inscij & inconstantes Syrenarum cantibus delectati, de nauigatione flexissent. Dices fortasse hac voluptate non adolescentes tantùm, qui magis sequuntur affectus, cruciari, verumetiam senes, in quibus cupiditatum fomenta ob senectutem extincta esse deberent: hoc ego non negauerim in quosdam cadere, qui vel natura viuatiores sunt, vel minus bellè in vita voluptatibus obstitere, vt de Salomone & Dauid legitur. Flexit item pulchritudo Helenæ apud Homerum senes Troianos, qui scæam portam conscenderant. Paridis & Menelai singulare certamen inspecturi: eo nanque cum mulier tanti certaminis præmium ascenderet, elegantia formæ adeò mentes sapientissimorum virorum primò cœpit, vt tantum bellum eius causa meritò dicerent esse concitatum: addidere tamen prudentissimi senes, suorum credo cladibus admoniti & ab appetitu ad rationem reuocata mente: verùm habeat, quanquàm pulchra potiùs quàm patriæ nostræ pernicies sit. Non idem etiã contigit his,quos Medusa incredibili sua pulchritudine partim in saxa,partim in bruta conuertit? Saxei nimirum fiunt homines, & in brutorum transeunt naturam, qui mulierculare forma & illecebris capti,vitam agunt intemperantem & libidinosam. Nec excitantur, vt dicis, adolescentes ad virtutem ob amorem cum nihil sit tam virtuti contrarium, quàm flagitiose & intemperanter viuere: quanquam non constanti & suo, sed alieno vt amantes, solent pendere arbitrio. Igitur in fabulis Iouem quoque Martem, Mercurium, cæterosque deos puellarum amore exarsisse quod ideo certè scribunt poetæ, vt ostendant viros etiam sapientes & fortes quos vel deos vel semideos, vt Herculem, Theseum, Perithoum vocamus, perturbationibus, & quidem vehementibus interdum commoueri: sed eos virtute & continentia detentos, à tanto dedecore & turpitudine tandem redimi. Præterea quid est quod tam auocet mentem amantium à ratione benè viuendi, quam amor ipse? Vnde certè omnes animi perturbationes oriuntur: crudelitas, vt de Medea legitur,quæ vt Iasonem quem deperibat, tutiùs sequeretur, Absyrtum fratrem in itinere lacerauit, quo patrem insequentem dolore, quem de morte filij capturus erat, remoraretur. Eadem quoque ira percita, quod nouos amores suis præferri videbat, duos filios ex Iasone susceptos, discerptos in ora patris coniecit. Quid Prognes stuprata sorore? Nónne patri Tereo ob vindictam Itym filium epulandum apposuit? Atreus item simulata reconciliatione cum fratre, qui eius vxorem incestasse dicebatur, Thyestæ filios epulandos apposuit. Cõiurauit Clytemnestra cum Ægysto adultero in pernitiem mariti Agamennonis: quo interempto, Orestis furor in matrem concitatus est. Donauit Scylla Nisi, Minoi regi, cuius amore tenebatur, sublato furtim crine aureo, vitam & imperium patris: huius autem tanti facinoris meritam posteà mercedem scelerata filia consecuta est. Decepit Theseus Ariadnem, cui fidem coniugij dederat, prælata Phædra. Hæc postea amore Hyppoliti incensa, patrem Theseum in pernitiem filij concitauit. Cessauit à virtute Hercules amata Iole & Deianira, cuius gratia & tantum robur cecidit. Magnas clades Achillis ira Danais iniecit sublata Bryseide, quam mirum in modum amabat: hunc deinceps Polyxenæ nimius amor ad interitum perduxit. Demophoontis tardus reditus, amanti Phyllidi exitio fuit. Perijt in vndis Leander dum Bosphorum noctu ad amicam natitat. Remorata est Vlyssem Circe: retardauit Annibalem quo minus victoria vteretur, amor fœmellæ Appulæ. Tarquinio regi exitio fuit stuprata à Sexto eius filio Lucretia. Perijt in vinculis Claudius decemuir, quòd Virginiam Virginij filiam, ob amorem in seruam summissis falsis assertoribus, vindicare sibi contra ius fasque conatus est. Virtutem C. Cæsaris nonnihil retardarunt illecebræ Cleopatræ, quæ postea M. Antonium minus certè constantem omnino dedit pessum. Quid memorem quæ scelera, quas cædes, quas proditiones ob amorem commiserint, Claudius, Caligula, Nero,qui cognatarum & affinium nefandos concubitus non reformidarunt? Dicis præterea adolescentes amore ad studia bonarum artium, ad omnem denique virtutem excitari. Sed per Deum immortalem quónam modò fieri potest, vt qui fluctibus perturbationum omnium vexatur, mentem alicui præclaro nego-

tio ap-

tio applicet? Amantium enim ij sunt cruciatus, dolent quum alium vident sibi in amore præferri: gaudent si quid vel minimæ spei redeundi in gratiam viderint: timent puellarum leuitatem: irascuntur cùm datam fidem falli vident. His affectibus fit, vt non solùm studia disciplinarum omittant, quæ mentem quietam & omni prorsus perturbatione carentem requirunt: verumetiam patrimonia dissipent, parentes decipiant, amicos posthabeant. His autem erroribus plenæ sunt comœdiæ poetarum omnium. Conqueritur. in Andria Simo de perfidia Daui, de cõtumacia filij Pamphili, aliam quàm ipse volebat amantis. Cruciat Thrasonem Thais in Eunucho. Pellit in militiam durus pater Cliniam amantem, qua ex re, eafton tæs merimnæs Æschyni, obiurgat Mitio Demeam fratrem, quòd in filios amantes nulla indulgentia vtatur. Elegia quæso à poetis celebrata, quid aliud sibi vult, quàm vt aliorum malo & exemplo docti adolescentes, Charybdim amoris deuitent? Describit affectus heroidum Ouidius, narrat miserias suas Propertius. Maledicit nonnunquam amicæ, & lenam crebro execratur iratus Tibullus: Ardet in Alexin Virgilius: insanit ob amorem Archylochus, mœret & lachrymatur absente Phaone Sapho. Non negauerim ego istorum ingenia indignitate rei mota, dignum aliquid excudisse: sed perinde eorum dicta accipi debent, atque vatum insanientium responsa: quæ si quidem ad rationem benè viuendi pertinent, suscipienda sunt: quæ verò secùs, caute vitanda, ac si rosas è spinis deligeremus. Memini me vidisse in gymnasijs Italicis adolescentes & quidem præstantis ingenij, qui omnino ex amore perditi, otio & lasciuia fiorem ætatis consumpsere, earum doctrinarum omnino ignari, quarum gratia à parentibus cum magno dispendio rei familiaris ad præceptores sunt missi: hinc oritur desperatio, sera pœnitẽtia subeunda, cum vident ingenium simul cum re se amisisse. Hinc furta, hinc rapinæ, hinc cædes, hinc contemptus, deorum atque hominum. Quid, quòd in verbis, vultu, motu corporis, non sanam mentem amantes præ se ferunt? vt de Didone Virgilius,

Incipit effari, mediaq; in voce resistit.

Non dormiunt noctu, sursum atque deorsum cursitant: vsque ad lucem vigilant, suspirant, lamentantur, exanimantur quauis minima suspitione. Non leuantur hac cura publicis spectaculis, non ludis, non iocis, non venatione, non aucupio: fastidiunt omnia, risus quidem in eis Sardonius est. Videas plerunque hominem tremere, pallere, oculos retorquere, & omnino mente alienari, ac si morbo comitiali agitaretur: quærit rixas, quærit iurgia, quærit lites: digladiari etiam nudus cum armato non recusat, adeo demens & insanus est: stare promissis nescit. Si quid iuramento etiam promisit, idem postea periurio negat, neque quod pollicetur, putes eum præstare. De rebus omnibus vitio mentis peruersæ dijudicat, quod falsum est, affirmat, quod verum, refellit: si quid ei præter spem acciderit, non ignauiam, non stoliditatem suam accusat, sed cælum ac Deos hominem ad tempus, maximè autem vbi amica ei arrisit, ciuilem, comem, facundum putabis: mutata fortuna, inurbanum, contumacem, morosum ac petulantem dices. Videas eum interdum squalidum, pallidum, macilentum, ac si ab inferis rediret: adeo est à corporis cultu & ornatu virili alienus. Interdum vero ita munditijs studet, vt nihil nisi sexu, à prostituta differat. Iter si quo ceperit imprudens facilè de via flectit. Inter loquendũ, inter cœnandum, persæpe sedet cogitabundus, quonam pacto amata potiatur: hac cogitatione plurimum se oblectat, in hac quiescit. Neque est cur in tanta animi & corporis perturbatione de eius salute queas sperare, cùm neque bene admonentiũ consilia audire, neque amicorũ remedia pati velit. Fortitudinem & modestiam non esse vllam in tam perdito adolescente quis non videt, cùm ab improbis dominis dedecoris & turpitudinis facilime & primo congressu superetur? Hunc ego fortem in rebus bellicis credam, quem sola muliercula reuinctum grauissimis catenis in triumphum ducit, quem verberatum tanquam nequissimum seruum expellit, reuocat pro arbitrio quónam modo hostem armatũ ferret, qui ne fœmellæ quidem subiratæ vultum ferre potest? sub galea ne? sub sago? sub aggere? sub pellibus? Militares labores & vigilias patietur, qui ob intemperantem vitã effœminatissimus est factus? illum postremò liberalem in amicos existimabo, qui neque vnde suscipiendum, neque cui dandum & quantum satis scit; Nisi fortè liberalis is dici potest, qui & leonibus & meretricibus & prostibulis explendæ libidinis causa, quod habet, inconsultè ac temerè effundit, quid quod morbus iste eò dementiæ & desperationis amantes nonnunquam perducit, vt sibi manum inijciant? vt de Pyramo & Thisbe apud Ouidium legimus, de Didone apud Maronem qui in ficta persona amantis fœminæ perturbationem mentis & rabiem apposité & eleganter scribit. Libet hoc in loco vnum profiteri, nullam pestem ac morbum concitationi amoris hominibus capitaliorem esse. Industrium siquidẽ inertem, & desidiosum facit: fortem, imbecillem, & effœminatum: magnanimum, timidum: liberalem, auarum, vt habeat pecuniam instrumentum libidinis. Modestum & intemperantem, incontinentem & voluptuosum: prudentem, insanum & stolidum: vrbanum, rusticum: ciuilem & iucundum, morosum ac difficilem: verum, mendacem, & fedifragum: humanum, crudelem: vt de Phineo legimus, qui filios proprios ob amorem * Harpalicis occæcauit. STEL.

Retexiſti profectò vulnus amantum : neque me piget omnino tecum hac de re locutum eſſe : apertè enim video, quo errore ſim implicitus. Verùm nihil abs te actum eſt, niſi addideris qua ratione mihi à tanto malo caueri poſsim. P L A. Si eius rei quam amas naturam & mores inſpexeris, facilè à tam intemperanti & libidinoſa belua animum tuum reuocabis. S T E L. Scio adoleſcentes ætatis vitio libidine maximè agitari his ſi fœminarum concubitus interdixeris, in maius fortaſſe ac tetrius vitium prolabentur. P L A. Si erunt bene morati, & ſi flagitioſam prædiconum ac puſionum vitam inſpexerint, facilimè honeſtatem turpitudini anteponent. Hoc enim vitio nullum poteſt eſſe turpius ac perniciolius : derogare ſiquidem videntur ij, qui hoc fœdiſsimo morbo laborant, fœcunditati humani generis, cùm virili ſemine aliter vtuntur, atque vtendum à ſummo Deo accepere. Ducant vxores illi, qui minus conſtanter Veneri reſiſtunt, procreent ſibi ſimiles : hac propagatione faciant vicos, augeant ciuitates. S T E L. Videris mihi inconſtanter loqui, qui in vno reprehendis, quod in altero probas : ducere vxorem, eandemque aſpernari, maximè mihi contraria videntur. P L A. Laudaui ego ante & nunc laudo amorem, vnde connubium oritur : Vituperaui itemque adulterium, inceſtum, ſtuprum, ac cætera flagitia, venerea præſertim. S T E L. Redi quæſo ad id quod inſtitueras, & qua ratione animum ab amore auocem, oſtende. P L A. Primum conſideres oportet, quanta ſit dignitas virilis, quot præclara munera ſeorſum à fœmina ſunt data, tum ingenij ſui, tum corporis quanta conſtantia, quanta prudentia, quanta diuinarum humanarumque rerum intelligentia, quantum robur in obeundis negotijs tum domi tum foris : Deinde oculum flectas ad hoc animal imperfectum, omnino imbecillitate ſua contemnendum : in quo certè ſi quid degnitatis & pulchritudinis ineſt, in totum viro eius gubernatori, tamque rudis & compoſitæ maſſæ, quaſi ſtatuario cuidam atribuendum eſt. Natura enim (vt Ariſtoteli placet) formis omnibus marem tanquam rem perfectam, ſpreta fœmina, nititur efficere : ad huius verò integritatem omnes vires confert, huic ſe accommodat, in hoc ſe oblectat, quòd amplitudinem ſuam ex perfectiore re extolli putat. Fœmellā autem ſi præter ſpem vel per accidens (vt philoſophi dicunt) creauerit, eam nobiliori cuidam annectit, emendatura quoad fieri poteſt, erratum ſuum. Hinc eſt quod hoc animal tam cupidè virum appetat, ab eo accepturum quod ei natura quidem deeſt. Verùm tāta eſt imbecillitas & inconſtantia huius ſexus, vt virum nō omnino ſapientē, è ſede plerunque ſua facillimè dimoueat: huic autem periculo non obijcio ego, niſi viros probatos & conſtantes. S T E L. Mitte quæſo hoc tuum philoſophari, & vulneri noſtro iam diu detecto medere, ne continuo cruciatu peream. P L A. In muliere non caſta, nil boni eſt quare ſit appetenda, ſiue eius animum, ſiue corpus inſpicias. Fallax ſiquidem & mendax eſt, ac rerum omnium turpiſſimarum affectatrix : non herbis, non venenis, non comitibus, non execrationibus parcit explendæ libidinis cauſſa : quòd ſi dæmones rei ſuæ faueri exiſtimauerit contempta religione, & ſpretis dijs immortalibus, eos colit, eos inuocat, illis ſe totam tradit. De crudelitate eiuſdem & pertinacia non eſt cur ambigas, cùm trigide immanior ſit inuenta, vt de Medea & Agrippina legitur, quæ in multorum necem ob libidinem conſpirarunt. Nullum præterea bellum grauiſsimum exortum eſt, quod ex hoc malorum omnium fomento non ſit concitatum, vt Helenæ, Iouis, Europæ hiſtoria indicat. Quot cædes, quot incendia, quot rapinæ, quot ſtupra in tam grauiſsimis bellis ſint commiſſa, excidium Ilij perfacilè indicat. Nulla eſt in hoc ſexu conſtantia, nulla fides : in rebus autem turpibus, malitia & pertinacia vtuntur plus quàm dici poteſt : ſemper enim cogitat quomodo hunc expillet, illum circumueniat. Maritum ſi quæ habet, illi omnia de ſe bona pollicetur, illi blanditur, illum verbis Deum oſtendunt. Mœcho deinde oculis, vultu, manibus, execratione, vel ſigno aliquo concubitus ſuos pollicetur. Eſt præterea tantæ audaciæ & calliditatis, vt in crimine deprehenſa, ſumma cum pertinacia ſe rectè feciſſe audeat approbare : polliceri aliquid, & pollicitum negare, apud eam pro ludo habetur : adeo eſt fallendi cupida. Non dico quos gemitus, quas lachrymas, quæ ſuſpiria ſimulet decipiendi amantis vel mariti gratia. Si quid ei quod non placeat, fuerit imperatum, quale illud, & quomodo ſit agendum, ſimulata ignoratione neſcire ſe oſtendit. Facilimè verò ad omnes affectus mouetur, nec ſecùs mobilis, ac frondes ſunt flantibus vētis. inuida eſt, auara, vt Amphiarani Thebani vatis calamitas oſtendit : quem viſo Argiæ cœſto, quærentibus prodidit. Non, ſi poſſet, maritum vel amicum ex quouis grandi periculo vno quadrante redimeret : nulla pietate, nulla gratia, nulla miſericordia, nulla religione, ad officium mouetur : non credit deos eſſe, non ſanctos : ſpectatum (vt inquit Naſo) vadunt, ſpectentur vt ipſæ. In inceſſu (dij immortales) quam pompam, quos faſtus oſtendit : vt canis rabida, vt tigris excandeſcit, ſi quis ei obiter ſtructuram paleoli vel rugam paulò indecentius mutarit. Quanto ſtudio faciem quærat ſpeculo, quibus medicamentis eandem liniat, qua arte crinem flectat, qua diligentia ſynus cycladis & rugas componat, norunt ancillæ coſmatæ, quas verberat, quas cruciat, ſi qua ruga paulò incomptius ab humero deſluxit. In his nugis diem conſumunt, perituræ dolore & inuidia, ſi quam viderint ornatiorem ſe in publicum prodiſſe. Hinc eſt quod

Remedia cōtra inboneſtū amorē.

Incontinētis fœminæ vitia.

quod auersæ cubant marito: hinc suppellectilia omnia resupinant, hinc seruos eijciunt domo, hinc ancillas vsque ad necem verberant: nec tantæ iræ modus vllus inest, donec maritum vel amantem impulerit, diuendito etiam patrimonio, sericas vestes & purpureas, sapphiros, smaragdos, chrysolitos, margaritas, & quicquid gemmarum in pretio est, sibi emere. Vult gregem seruorum, vult ancillas ex Scythia vsque & Æthiopia emptas. Quam exquisitis delectetur epulis, neque terrestribus solum, sed maritimis, non attinet dicere, cum tota voluptatibus sit dedita. Vult hædulos lactentes adhuc, gallinam altilem, perdicem, ficedulas, anates, querquedulas elixas, turdum, turturem, fartum leporem, altilia ex farina inuoluta, echinos, ostrea, peloridas. Ex herbis, asparagos, bulbos, erucas, & quicquid libidinem mouet. Vina non nisi pretiosa bibit: quibus adeo se ingurgitat, vt mariti sinum persæpe vrina & nausea repleat: fastidit mensam non magno apparatu positam. Vult myrrhina pocula, vult crystallina, vult pateras argento & auro cælatas. Hæc autem omnia quando placet, vel sub hasta vendet, vel in pignus ponet, posthabita cura rei familiaris. Balnea, porticus, theatra, lucos, choreas frequentat. His in locis quanta petulantia & procacitate vtatur, indicant rixæ inter amantes ortæ, cùm non vnum, sed plures meretricijs illecebris ad amorem sui pellexerit. Lenas habent, quæ validos & membrosos mœchos magnis præmijs conquirant. Adeunt templa rem diuinam audituræ, vt ipsæ simulant, sed vel desidiosum monachum vel fratrem simulatorem, ac dissimulatorem, vel presbyterum intemperantem ad libidinem, oculis, lingua, labris prouocat. His se totam tradit: ab his vtpote libidinosis & intemperantibus, eius libido aliqua ex parte lenitur. Labra dices eas & supplicè quidem mouere. Quid aliud quæso Deum rogant, quàm vt libidini satis fiat suæ? Non pro salute mariti, vel filij, vel cognati, vel affinis vota suscipiunt: sed aut pro reditu mœchi si abest, aut pro valetudine lenonis si ægrotat: Si peregrinatio cum mariro subeunda est, valetudinem simulant, & languorem animi præ se ferunt: Si cum adultero, nullum laborem, nullam peregrinationem, tum terrestrem, tum maritimam recusant. Est insuper operæpretium cognoscere, quos amatores sibi deligant tam libidinosæ bestiæ. Hæc enim aut luscum, aut lippum amat: illa aut claudum, aut varicosum: alia aut strumosum, aut gibbosum. Nec expectant semper vt eas adulter adeat, sed ipsæ furijs libidinum incensæ tanquam rabidæ canes, noctu ac die amatores inuisunt: domum reuersæ, si aut marito aut cognatis reddenda fuerit absentiæ ratio, causantur officij gratia se vel cognatum ægrotantem visendi ac consolandi hominis causa exisse, aut vicinam puerperam de more inuisisse: Deprehensæ in aliquo crimine, & verberibus cæsæ, continuò fiunt peiores: adeò sunt ad delinquendum pronæ: quid agant ipsæ inter sese, ex Satyro cognosce. Qui & æquitare inuicem & lambere se ostendit, præsertim cum vel calones, vel lixas, vel polictores domi non habuerint. Non dico quibus conuitijs maritos absentes lacerent, maximè verò si vel ob modestiam vel imbecillitatem naturæ, in Venerem fuerint tardiores. Nolunt vllo modo hoc cibo defraudari sæuissimæ viperæ: quicquid cogitant, quicquid somniant, quicquid agunt, id totum ad rem veneream spectat. De continentia, de modestia, de pudicitia nullum verbum. Illas felices ac fortunatas esse prædicant, quibus mariti vel adulteri intemperantes ac libidinosi contigere, quod crebrò cum eis congrediantur. Quæ conuiuia dij immortales? Quas epulas? Quam exquisitas celebrant inter sese, vel cum amico, maritis absentibus? quos certè verbis lacerant, quos ignominia notant. Dicit hæc suum vt ignauum & nullius pretij hominem tota nocte stertere: illa suum nimis sapere, quod lunam, quòd eclipses, quod motum astrorum etiam in re venerea obseruet. Alia suum non plus mentulæ habere, quam tenellum impuberem. Quos audiunt ob magnitudinem virilis membri cum Priapo certare, eos magnis pretiis conducunt, his beryllos, his phialas, his denique quicquid pretiosi habent condonant, filiorum & mariti immemores. Sunt etiam quæ in tanta rabie nimio viri sui amore detineri se optime fingant: nam & blandis verbis & composito vultu venientem resalutant: & si quando ob mœchum absentem suspirant, id eis nimio suorum desiderio accidere ostendunt. Pendet fallax & blanda circa mariti oscula, quem in cruce, si fieri posset, deosculari vellet. Illius vitam sibi chariorem esse sua, iureiurando affirmat, quem certè non redimeret anima catellæ si posset. Ad hæc animi vitia, quàm incompositi sint corporis, quam putridi, quam fœtidi, quam cadauerosi, attende. Etsi enim natura sint eorum corpora nostris corruptioni magis subiecta, tamen adeo libidinose & intemperanter viuunt, vt cadauere sint fœtidiores, cum & dentes nimio faciei medicamine marcidos habeant: lippientes oculos, flaccescentem cutem, stillantem sanie nasum, pendulas & libidinosas aures, defluentes capillos, limosa labia, venenosas gingiuas, linguam fallaciosam, ruminatum guttur, anhelitum odore corrupti in ouo pulli tetriorem: vuluam omni sentina, omni latrina, omni denique cloaca putridiorem: barathrum dices apertum & auerni claustra relaxata, vbi mephitim illam perniciosam & pestilentem exhalat. Hanc cum sanie mixtam vt extinguat, imo vt aliqua ex parte leniat, nullam cauernam, nullum prostibulum, nullum lupanar relinquit intactum, vt de Iulia & Agrippina libidinosissimis fœminis in historia legitur: neque virili concubitu contentæ,

quasi

quasi minus extinguatur tantum incendium, clunem brutis etiam & asello & tauro submittunt: quod fallacissimæ Pasiphaes probatur exemplo, quæ non contenta Minoë rege clarissimo suscepta vaccea forma, taurum cuius amore æstuabat, in coitu decepit: Huius tantummodo sexus quanta sit rabies, menstruo sanguine à genitalibus per crura labente deprehendi potest, quo multa acescunt, plantæ moriuntur, fructus immaturè decidunt, speculorum diluciditas tollitur, ferri acies hebetatur, eboris nitor infuscatur, aer inficitur, apum aluei necantur, canes in rabiem vertuntur, pueri fascinantur. Hoc animal tam perniciosum, tam fœdum, tam detestabile amabis Stella? & non teipsum ratione & consilio à tam callida & immani lupa vendicabis? STEL. Dij vestram fidem, nunquam ego putassem tot vitia in hunc sexum cadere posse. Deteruisti me Platina, ne mentiar, ab amore. Sed mihi crede accidet, vt morbo aliquo graui laborantibus solet, qui non statim quantum accepta medicina profuerit, sed aliquot post dies decedente valetudine, & accedentibus paulatim viribus, sentiunt. Cogitabo ego sæpe mecum quo in discrimine verser, & paulatim animum meum ab hac inani solicitudine ad meliora studia traducam. PLA. Hoc si feceris nō existimabo hæc mea verba omnino mihi excidisse: sin verò secùs, cùm, vt Cato censebat, reddenda mihi temporis ratio sit, cruciabor miser hoc temporis frustra insumpsisse. STEL. Dabo operam te artificem, vt arbitror, non ignauum tui operis & industriæ pœniteat. PLA. Hoc vt facias, & meus erga te amor, & res tua tibi persuadeat. Sed est ne hic patronus noster, quem ab vrbe redeuntem video? STEL. Is est profectò, opportunè hanc nostram confabulationem transegimus: præcedam ego ne mei absentis requirat operam. Mihi ignosces si non eò te reduco, vnde deduxi. PLA. Facit mihi satis voluntas erga me tua. Reducet me hoc baculum, quo pedem alterum intumescentem à labore interdum subleuo. Sed vnum te rogo, vt rusticos portarum custodes admoneas, ne si tardiùs rediero, clausis portis me ab ingressu castelli prohibeant. STEL. Faciam hoc & quidem sedulò.

BAP. PLATINÆ DE VERA NOBILITATE, AD AMPLISSIMVM VIRVM IOANNEM Vrsinum Archiepiscopum Tranensem.

PRÆFATIO.

*Mirari ego persæpe mecum soleo amplissime pater, quid est quod ita genus humanũ erroribus ducatur, vt de rebus ferè omnibus falsò dijudicet: diuitias alij summum bonum, potentiam alij, honores quidam existimant. Sed quonã pacto bona illa dici possunt, quæ nusquam consistunt, transferanturq́; ex libidine fortunæ ac hominum arbitrio? Nunc hodie alterum Crassum ob magnitudinem facultatum vidimus, vel Crœsum potius. Cras eundem, alterum Codrum & Diogenem dices. Magna fuit Persei Macedonum potentia: sed quis eo miserior tum est habitus, cùm à Paulo Aemilio in triumphum duceretur? Summo in pretio & honore C. Marius & Cn. Pompeius apud Romanos & gentes omneis tum fuere, cùm pro magnitudine rerum gestarum meritò triumphabant. Verùm vbi fortuna rerum domina immutata est, nihil Mario miserius, dum Minturnarum cœno oblitus, è tetro carcere, vbi ad pœnam seruabatur, in Africam paruo nauigio cõfugit. Quam turpe spectaculum & horrendum fuerit, videre Magnum Pompeium cuius nutu totus fere orbis terrarum ad arma commouebatur eunuchorum & seruorum manibus trucidari, post acceptam bello Pharsalico cladem? Dicere illud Virgilianum ei licuit, Iacet ingens littore truncus, Auulsumq́; humeris caput, & sine nomine corpus. Quorsum hæc dices? vt intelligant omnes illud esse summum bonum, quod semper eodem modo sese habet, quodq́; fortunæ procellis impelli huc & illuc non potest. Hoc certe in sola virtute tanquam in munitissima arce repositum est: quæ quidem, vt Zenoni, Cleanthi, Chrysippo placet, beatos nos facere potest. Esse enim miser ille nusquam potest, qui virtute munitus sit, cùm scutum habeat in omnes cupiditates, vnde infinita mala nascuntur. Est autem virtus animi quædam institutio, ita constans & conueniens, vt laudabiles eos efficiat, qui rẽ tam diuinam amplexi fuerint: hæc nimirum illa virtus est, quam tanti fecit Critolaus, vt cùm in altera lance collocaret animi bona, in altera corporis & externa tantum * perpendere in illam boni lancem putat, vt terram & maria pondus secum deprimat. Ipsius autẽ virtutis habitus comparari certe sine sapientia non possunt, quæ nos à libidinum impetu à vano terrore, à fortunæ*

iniurijs

*iniurijs non modo liberat, verumetiam omnes vias docet, quæ ad beatudinem ducunt. Ad illam, inquam, beatitudinem, quæ in Gorgia laudatur à Socrate: nam cum interrogaretur, Archelaum Perdicæ filium, qui tum fortunatißimus putabatur, beatum ne existimaret, haud scio, inquit: cum homine enim nunquam locutus sum. Instabat idem vt ab eo sciret, quid de rege Persarum arbitraretur: tum ille: Quonam pacto id scire possum, cum ignorem * ac doctus sit quam bonus, quod ex ipsa actione comprehenditur: ad quam certe si benè instituti sumus, natura impellimur. Nam vt ad cursum equus, ad arandum bos, ad indagandas feras canis natus est: sic homo (vt Aristoteli placet) intelligendi & agendi cupidus, humanam naturam adminiculo virtutis cum diuina commutare nititur. Vt igitur particulam aliquam diuinitatis aliquando attingamus, virtuti nobis danda opera est, enitendumq́, vt bonis corporis ad vtilitatem communem bonis fortunæ si adsunt, ad liberalitatem & magnificentiam ita vtamur, vt hæc adminicula quædam esse ad felicitatem ciuilem arbitremur, quæ ex virtute omnino nascitur. Vnde veram nobilitatem dici philosophi omnes existimant. Nullam esse differentiam inter baiulum & Alcibiadem summo loco natum, meritò dixit Socrates, si virtus abesset. Hanc itaque posthabitis cupiditatibus omnibus amplectamur: hanc vt vitæ humanæ ducem optimam sequamur, vt in tanta hominum multitudine veri nobiles, ingenui ac generosi haberi poßimus. Philosophari tecum hactenus Vrsine, vt vides, mihi libuit, non quod te his præceptis indigere existimem, quippe qui ob doctrinam & cognitionem rerum humanarum, docere ipse alios & monere meritò poßis: sed vt tua auctoritate eos ad virtutem incitaremus impelleremusq́, qui ex nobilitate laudem quærunt. Non enim parum ad legendum incitantur, qui vident de nobilitate ad virum illustrem scriptum esse, tum sic mecum excursus es in Varrone tuo, dum simul in illa conualle essemus, quam rapidus Anio intersecat.*

BAP. PLATINÆ DE VERA NOBILITATE, DIALOGVS,

VRSINVS.

QVid circunspicis quæso Platina? Quid est quod ita cælum hoc nostrum miraris? PLA. M. Varronem diuinum illum virum certè admiror & laudo, qui sibi hunc locum quò æstate secederet, ad habitandum non sine causa delegit. Quid hoc Amene æstate frigidius est? Quid his collibus, quos non sine voluptate inspicimus, salubrius? Quid hac tua villa vel ara potius decentius & ad incolendum commodius? Qua superiori æstate ita percommode & splendidè pontificem Sixtum cum toto cardinalium senatu, magnaque aulicorum multitudine suscepisti, vt ad liberalitatem tuam & splendorem nil addi potuerit. Omitto quòd ædes has tuas egregiè cameratas & distinctas, ita pictura, laquearibus auratis, peripetasmatibus, aulæis exornasti, vt omnibus admirationem inieceris. VRS. Sequutus hac in re Aristotelis philosophi autoritatem, paraui ædes diuitijs nostris congruentes. Sed dic quæso, cur Varronis potius quàm Vari vicum hunc fuisse censeas. Nam M. Cicerone teste, Varro ipse villam in Caßinate habuit. PLA. Varum Quintilium egregium bello ducem, foris potius quam domi vitam duxisse constat, belloque Germanico cum tribus legionibus legatisque omnibus & auxilijs communibus cæsum: qua clade percepta ferunt Augustum Cæsarem, concusso in parietem capite, sæpius exclamasse: Vare Quintili redde legiones. Excubias quoque in vrbem induxit, ne quis tumultus ob acceptam cladem excitaretur. Cum Virgilio tamen, quo cum mira beneuolentia coniunctus erat, Syronem sectæ Epicureæ philosophum audiuit, ne bellicis rebus hominem tantumodo vacasse existimes. Sed illa ætas (vt nosti) vtrunque laudis genus cõplexa est. De Varo tamen nil aliud legisse me memini. Quòd autem dicis, Varronem in Caßinate villam habuisse, nequaquam tollit, eundem quoque in hac via Valeria, quæ ad Marsos ducit, villam ædificasse, cum tantæ fuerint Romanorum opes, vt diuersis in locis & in elemento alieno villas & ædes struere sint ausi, vt de Cicerone potißimum & Lucullo legitur, qui villas in Tusculano Formijs, Puteolis eodem tempore habuere. Vnde illud argutum responsum à Lucullo in Pompeium prodigij hominem accusantẽ, quod villã in Tusculano miro sumptu ædificasset, villam inquam ob ventos & frigiditatem æstate tantũmodo commodam, non etiam hyeme. Tum Lucullus imitatus se aues quasdam respondit, vt hirundines, grues, ciconias, quæ suo anni tempore loca de industria mutant. VRS. Sit ita sanè, vt dicis. Nil tamen habemus quo Varronis magis quam Vari hanc villam esse existimemus. PLA. Est quidem vt dicis,

vt dicis, sed varronis diuini hominis authoritate moti, eius hũc vicũ esse existimemus. Hic est ille Varro, quem omnium facilè acutissimum & sine vlla controuersia doctissimum, Aurelius Augustinus appellat: quique tam multa legit, vt aliquid ei scribere vacasse mirum sit: tam multa scripsit, quàm multa quenquam legere potuisse credamus, ne Lactantij laus illa de homine vana esse credatur. Neminem enim hoc vno vnquam doctiorem nec apud Græcos quidem fuisse affirmat. Quare merito viuenti statua posita est in bibliotheca illa, quæ prima de manubijs Romæ publicata est ab Asinio pollione Augusti Cæsaris imperio. V R S. Facilè potior hanc illius fuisse villam, quandoquidem talis fuit, qualem optare mortales vix possunt. P L A. Quantum verò laudis huic tribuat M. Tullius in philosophia sua, audi quæso: Sunt, inquã, ista Varro: nam nos in nostra vrbe perigrinantes errantesque tanquam hospites tui libri quasi domum deduxerunt, vt possemus aliquando, qui & vbi essemus, agnoscere. Tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporum, tu sacrorum iura, tu sacerdotum, tu domesticam, tu bellicam disciplinam, tu sedem locorum, regionum, tu omnium diuinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti: Plurimum quidem poetis nostris omninoque Latinis & literis luminis & verbis attulisti: atque ipse varium & elegans omni ferè numero poema fecisti, philosophiamque multis locis inchoasti ad implendum satis, ad edocendum parum. Idem quoque Cicero dum Casinatem hominis sanctissimi atque integerrimi propinquitatem, à M. Anthonio cõmemorat, ita eum laudat, vt maiore preconio laudari nemo possit. Quam multos, inquit, dies in ea villa ab hora tertia bibebatur, ludebatur, vomebatur. O tecta ipsa misera, quam à dispari domino, quanquã quomodo iste dominus? sed tamen quàm à dispari tenebantur. Studiorum enim suorum M. Varro voluit illud esse, non libidinum diuersorium. Quæ in illa villa ante dicebantur? quæ cogitabantur? quæ literis mandabantur? iura populi Ro. monumenta maiorum, omnis sapientiæ ratio, omnisque doctrina. V R S. Quid causæ fuit cur M. Anthonius in Varronis fortunas tantopere sæuiret? P L A. Fecere id studia partium bello enim Piratico cum Pompeio egregiè militauit, bello item ciuili eundem secutus est ducem, vnde in fortunas hominis debacchatus est M. Anthonius, aduersante etiam Cæsare & sæpius eum admonente, vt vni Varroni propter virtutem parceret. Verum cùm postremò vt bonis ciuis & Reip. amantissimus, triumuiratum improbaret, proscriptione notatus, in M. Caleni amici optimi villam confugiens, ad pœnas persæpe à M. Antonio quæsitus est. V R S. Doleo ego vehementer M. Varronis calamitatem, sed quando ita accidit, illam Varronis villam in Casinate, quam hanc quæ nunc nostra est, malo inquinauerit M. Antonius ebriorum vocibus, scortis vndique accitis, pueris meritorijs, & quouis genere flagitij. Non deerant sua monstra (vt video) illis temporibus, neque homines nobilitas generis à facinoribus retrahebat. P L A. Imò verò nescio quo fato plerique istorum, quos nobiles vulgus appellat, in omnem turpitudinem prolapsi sunt. Quem enim sæuitia anteponis Syllæ ex gente Cornelia? quem libidine P. Clodio ex gente Claudia? quem seditione & libidine dominandi Catilinæ ex gente Sergia? fuere sic alia monstra, quæ maioribus suis talem inmisere notam, vt non inde nobilitatem deduxisse, sed eo potius transtulisse turpitudinem videantur. V R S. Non est igitur (vt video) illa vera nobilitas quam Aristoteles in libro de Rep. probat. Dicit enim eosdem sibi videri nobiles, quorum maiores virtute & diuitijs aliquando floruerunt. P L A. Non est certè. Nam vera nobilitas non aliundè quàm ex ipsa virtute oritur, ne partem aliquam in opibus & facultatibus colloces. V R S. Cuperem ex te audire vnde vera nobilitas oriatur, si vacat & placet. Locus enim iste te admonet, & ad dicendum inuitat. Nihil hic strepitus, nihil tumulti. Susurrus iste præterlabentis Anienis, alni folia ventis circumacta hoc vt facias, te inuitant: si æstu premeris, pulchrè in herba recumbes, ac petes recenti vnda continuò refrigerabis. P L A. Quod velle te video, mihi facere necesse est, & quidem breuiter, si consequi potuero. Nam pluribus verbis id agere necesse non est: præsertim hoc anni tempore quo æstu ac siti continuò premimur. Sed priusquam dicere incipiam, ex te audire cupio, quid de nobilitate ab alijs acceperis, & ne oratione continua hoc tibi faciendum existimes, ego te, vbi opus erit, interpellabo: quod tibi quoque, cùm ego contra exordiar, facere si voles licebit. V R S. Placet hoc quidem, ne quicquam intactum prætermittamus, quod etiam Dialogi ratio expetit. Putaui ego semper illam esse veram nobilitatem, quàm quis ex illustri maiorum suorum origine traxisset, quasi hæreditarium munus ab illis accipiens. Ab illis, inquam, qui summos honores maximosque magistratus in suis ciuitatibus disciplina, moribus, virtute adepti fuerant. Multum enim generatio ad nobilitatem facit, quod etiam in quibusdam animalibus cernimus, vtpote in equis, canibus, bubus. Hæc enim bruta empturi, gregis, nobilitatem prius sciscitamur & inspicimus: quanquam in homine longe alia ratio insit. Nam præter ingenia, quæ penè eadem ex parentibus ducimus, ex educatione & domestica consuetudine, ex dictis factisue ad gloriam capessendam vehementer incitamur, quod est maximum nobilitatis specimen. Quid enim (præter gloriam parentum & genium quẽdam domesticum) Camillos, Fabios, Æmilios, Catones, Scipiones

Nobilitate sua abutuntur multi.

ad bene

ad bene de Rep. merendũ excitauit? collocari maiorũ statuas in foro pro templis veteres illi Romani voluere, titulis rerum gestarũ in basi positis: quibus visis & perlectis æmulatione gloriæ, excitata iuuentus, nullum laborẽ, nullum periculũ pro salute & dignitate patriæ recusarent. Mouent quidẽ homines simulacra, vt vides, mouent triũphi & monuméta maiorum: sed nihil est quod æquè excitet, dormientes etiá, quam gloriç cupiditas, quç à maioribus non sine causa transfertur in posteros. Vides profectò multis etiá exemplis parentes bene institutos, nil aliud cogitare & moliri, quàm vt filios sui similes patriæ relinquát, quorum opera cum domi tum foris parens illa cõmunis pro arbitrio suo vtatur. Quá voluptatẽ percipere credimus eos, qui vita excessere, si quis sensus superest, ex liberorũ rebus fortiter ac constanter gestis? Magná certè, cum cernant in filijs non paruá sui partem relictam esse. Hinc ille in filios parentũ amor, illa nutriendi cura, ille ardor concitandi eos ad laudẽ capessendam, vt ipsi quoque tantæ gloriæ participes sint. Victuros enim se diu in filiorũ & nepotum vita arbitrátur, si eos bene institutos, & rebus à se præclare gestis in pretio reliquerint. Expetebat hoc à filio M. Cato, hoc Cicero: ad hos enim iure hęreditario magná partẽ gloriæ suæ peruenturá dicebant, vt eos à libidinibus, ad quas adolescentes naturá & ætatis vitio feruntur ad virtutẽ reuocarent, cõmemoratione laudũ suarũ. Ex genere igitur nobilitas duci videtur: nam cum maiorũ nostrorũ egregia facta cõmemorauimus, nil nobis meritò negari posse arbitramur. Suffragata enim multis apud Romanos in petitione magistratuũ nobilitas est cum illud diceretur, Date hoc parenti, date generi bene de Rep. meritò. Non enim alios nobiles vulgus appellat, quàm quos præclari parentes genuere. Senatorij siquidem ordinis eos Romani appellabant, qui ex senatoribus nati erant. Præterea verò ne vulgum me sequi tantummodo existimes & ij qui literarũ studiosi sunt, viuere nobiles generosos appellant, quod in his sit nobilitatis copia. Hoc etiam nomine in Dialogis suis persæpe vtitur Plato, dum amicos ad laudem cohortatur. O generose, inquit, sic est agendum, ex genere nobilitatem animi excitans, verum ne hæc nobilitas manca videatur, quidam adijciunt facultates & opes: quibus & domesticus splendor conseruatur, & amicis, quorum frequentia nobilitas indiget & gratia, retinentur. Hinc clientes quasi patronum colentes appellauere antiqui. Hinc illa matutina salutatio patroni in clientes sportula vel congiaria beneficentia, qua certè vti non possunt, quæ fortunæ bonis carent. Magna enim nobilitatis pars beneficentia est, qua in alios vti nequaquam potest, qui nõ habet vnde domesticis satisfaciat. Eum igitur quẽ liberalẽ volumus, fortunæ bonis abundare oportet. Impossibile nanque est (vt Aristoteli placet) præclarum aliquid ab eo fieri, cui desunt facultates. Totius enim nobilitatis splendor solo paupertatis nomine plerunq; inficiunt, quũ sæpenumero in eos liberalis esse nõ possit, quorũ frequentia in dignitate retinetur. Verũ est certè quod Satyrus dicit:

Haud facile emergunt quorum virtutibus obstat
Res angusta domi, sed Romæ durior illis *Conatus.*

Quod enim doctissimi viri ob inopiam rerum spreti & abiecti vitam misere traduxere, vt de Plauto & Lactantio legimus: quorum alter, Hieronymo teste, ita pauper fuit, vt necessarijs plerunque indiguerit rebus, nedum delicijs: alter vero difficultatem annonæ & inopiam rei familiaris, vbi à studio vacabat, quod temporis supererat, molas trusatiles in pistrino cibi gratia ducebat. Facultates itaque expetendæ sunt ad splendorem nobilitatis ne à rebus gerendis inopia rerum omnium retrahamur, potuisset ne populus Romanus orbem terrarum suo adijcere imperio nisi pecunias belli neruos habuisset? Concionabundus in Philippum Demosthenes, pecunijs, inquit, ad tantam rem conficiendam opus est. Non habuissemus certè tot præclaros viros in familia nostra, si maiores nostri hanc facultatem contempsissent. Potuisset ne exercitus suos contra hostem alere Paulus Vrsinus? Potuisset Petrus, iam Paulus, dum vel pro patria dimicant, vel aliorum ditionem mercede conducti constanter tutati sunt? Fugauit ex vrbe nostra Ladislaum regem Paulus. Fugauit Nicolaum Picenninum ad Aglare Petrus, iam Paulus Florentinorum auspicijs militans. At vero Iordanus Vrsinus ecclesiastici exercitus dux inclytus, pulso vici præfecto eius ditionem pontifici subiecit. Franciscus item è gente Vrsina miles egregius Senensium ditionem constanti animo tutatus est. Non est habitus hoc inferior Franciscus Vrsinus vrbis præfectus, qui pulsis in Forolinij Vngaris, rem Venetá bello pene oppressam restituit. Militauit Alphonsi regis auspicijs & opibus adiutus Vrsus Vrsinus tanta cum laude, vt addubitatum plerunque sit, manu ne plus & animi magnitudine, * quam consilio valeret. Demum vero Raymũdus Baucio è gente nostra domito & interfecto tyráno quodá, regnũ Cypri reginæ iampridẽ pulsæ restituit, Tarẽtinusque princeps ob res in bello egregiè gestas creari meruit. A nudo certè duce & inermi fieri nil egregiũ potest. Proinde hæc nobilitatis adminicula vt contemná, adduci nullo modo possũ. Quid, rogo, cõtinuit Paulũ Pontificẽ, quò minus nobis Vrsinis, quibus inimicus ac propè hostis fuit, bellum inferret? Nostræ profectò opes, quibus suffulti fratres mei, hominẽ minis tantũmodo coegere æquas pacis cõditiones nõ aspernari. Sumus, vt vides, in pretio ob vetustatẽ familiæ, facultatesq; partim à maioribus nostris relictas, partim verò nostra industria & armis partas. Ab hac aũt opinione nequaquá dissentire

*an

d diuinus

diuinus ille Plato, quem Cicero Homerum philoſophorum meritò appellat. Nam cùm veram nobilitatem quadrifariam diuiſiſſet, primam illorum eſſe ait, qui bonis, iuſtis clariſque parentibus ſunt orti: ſecundam eorum, quorum parentes principes extitêre: tertiam, cùm maiores noſtri fama ac rebus bello geſtis in pretio fuere: quartam eorum, qui præclara aliqua doctrina excellunt. In hac diuiſione nil certè eſt, quod nos à nobilitate ſecludat. Nam ſi principum huius noſtræ ciuitatis vitam & mores inſpicimus, ſi dignitatem familiæ, ſi gloriã, ſi ingenium, fatebere certè nos inter nobiles cẽſendos eſſe: neque nos reijcies, quod opes præſtare aditum ad veram nobilitatem dixerim. Vnde enim magnificus, vnde liberalis & beneficus ille nobilis, quem volumus in quempiam eſſe poteſt, ſi ei facultates deſunt? Nam cum magnifici proprium ſit, ædes egregias, templa, porticus, oppida ſtruere: cumque item liberalitas circa dandas pecunias verſetur*, quomodo id ab eo fiet, quem liberalem appellamus, ſi nihil habuerit quod donet, ſique ei potius aliorum benignitas expetenda fuerit? Meo itaque iudicio eos nobiles appellandos cenſeo, quos & genus antiquum, & diuitiæ bonæ partæ à maioribuſque relictæ commendãt. Hæc eſt ſententia noſtra, niſi quid ad hæc dixeris. PLA. Antequam dicere incipiam quid hac de re ſentiam, mutemus locum, ſi placet. Pellit hinc nos ſol, vt vides ad veſperam iam inclinans. In illo Anienis flexu optimè manebimus, vnde vides vmbram ſub ſpecu elici. Traijciendus eſt amnis quod fieri hoc anni tempore vado percommodè poteſt. VRS. Traijciamus, me ſequere qui vadum noui, Sed heus tu frigidus es Anio eſtate etiam feruida? PLA. Ita eſt certe, vt dicis. Retinere in flumine pedes ob frigiditatem vix poſſum. Hanc ob rem exiſtimo Anienis veteris aquam potui minus ſalubrẽ fuiſſe propter frigiditatem: & quia ſemper adeo rapax eſt, vt ſemper aliquid ſecum ex ripis trahat, quo etiam ſereno cœlo turbetur. Frigiditatem autem contrahi arbitror ex montibus (vt vides) cœlo vicinis & niuibus ſemper opertis. Influunt etiam hinc dextera, hinc ſiniſtra Sablacum proficiſcentibus continui fontes, quorum aqua deguſtari ob frigiditatem vix poteſt: quò enim pœnitioribus ex locis & magis ſaxoſis aqua egreditur, eo frigidior eſt, æſtate præcipue, qua frigidum & humidum propter contrarias qualitates ad tartara (vt dicitur) confugit. VRS. Ad quem igitur vſum has aquas in vrbem veteres introduxêre tanta cum impenſa. PLA. Vt eſſet vnde irrigationi hortorũ, balneis, fullonibus, reliquiſque fœdis miniſterijs fatiſfieret: concipiebatur autẽ ſupra Tibur extra portam Cartanam viginti millibus paſſuum. Verùm poſteri mutata ſententia, vt aquam clariorem haberent, omiſſo flumine, ex Sublacenſi Neronis villa meliorem duxere. Huius autem aquæ ductus caput pridem magna cum voluptate inſpexi, dum videndi antiquitatis ſtudioſus, Marſos & Pelignos inuiſo. VRS. Ad ſpecum iam venimus: ſed dic quæſo vbi conſederis, & crura & pedes ſiccaueris, vnde duci exiſtimes illos aquæ ductus, qui mille paſsibus ſupra Tibur apparent, partim arcuato opere, partim offoſſo monte. PLA. Nimis vetuſtatem amas, vt video. VRS. Immo vero nihil eſt quod æque mirer, & laudibus extollam. PLA. Rectè ſanè, Romanus es, tuos magis quam alienos amas: non ſine cauſa, cum vrbi Romæ par nihil vnquam fuerit, & nihil ſecundum. Ad formas illas redeo, quarum amplitudinem vetuſtas nondum exedit. Alteram autem duci aquam Martiam ad vrbem Valeria via exiſtimo: alteram verò Claudiam, ſumptam ex fontibus duobus ampliſsimis, eadem via ſcaturientibus in Subalcenſi. Sed quæ fuerit Martia & quæ Claudia, haud ſatis conſtat, conſumptis præſertim inſcriptionibus, euerſiſque tantarum rerum monumentis. Inſpexi ego nuper ex Sublacenſis rediens amœnis dextra ac ſiniſtra, qua duci aquas videbam, & nil quo certior hac de re fierem vidi. Ex hac autem diligentia hoc conſecutus ſum, vt repente in ſummum mœrorem inciderim, cum paſsim cernerem egregia illa opera diſiecta & neglecta iacere. VRS. Vnde quæſo Martiã & Claudiam aquam appellas? PLA. Ab his qui aquas duxere publico ac priuato ſumptu, vt Appiam & Iuliam dicimus: viarum quoque ſtratarum eadem ratio eſt, quibus ex rebus pleræque familiæ magnum conſecutæ ſunt nomen. VRS. Tandem verò, vt video, paulatim fateberæ, nobilitatem ex vetuſtate generis & magnis facultatibus oriri. PLA. Nobilem igitur hac ratione C. Caligulam dices, qui Puteolanum ſinum ponte iunxit: Nobilem Claudium, qui Fucinum magna impenſa emiſit, qui portum Romanum extruxit: Nobilem Neronem, qui dum auream domum, dum thermas & theatra, dum portum Antiatum extruit, populi Romani vires contriuit: Nobilem item Herodem, qui Romanorum hac in re magnificentiam imitatus, portus, vrbes, theatra, aquæ ductus in Syria miro ſumptu excitauit. Sed his monſtris, quæ fera vnquam immanior fuit? Nil enim in ſe habuere, quare homines, non dico nobiles, dicerentur. VRS. Contrahe pedes, ſi placet, & dic tãdem quos eſſe nobiles cenſeas. PLA. Nobilitas enim, vt Stoicis placet, eſt ſplendor * quidem non aliunde veniẽs quam ex ipſa virtute, qua bonũ à malo, dignũ ab indigno ſecludimus. Si animi noſtri bonis artibus & diſciplinis imbuti, ſeruare iuſtitiã, pietatem, conſtantiã, prudentiã rebus in omnibus didicerint, quonã pacto fieri poteſt vt is nobilis cẽſeatur, qui ſine doctrina & eruditione, intẽperantiæ ſe, iniuſtitiæ, impietati & nequitię addixerit? Immo verò hunc non modo ignobilẽ, verumetiã ſcurrã & nebulo-

Quid vera nobilitas.

** quidam.*

nebulonem improbum appellabimus. Idem quoque ſentire Q. Cicero videtur: ſcribens enim ad M. fratrem de petitione conſulatus, cum Antonij & Catilinæ mentio haberetur: Nequaquam ſunt, inquit, ij tam genere inſignes, quam vitijs nobiles. Nobilitatis enim proprium eſt recta ſequi, gaudere officio, cupiditatibus imperare, auaritiam coercere. Hoc qui facit, etiamſi ex infima ſorte hominum natus fuerit, is merito ſuo nobilis haberi & dici poteſt. Neque eſt cur parentem rerum omnium naturam (vt quidam improbi faciunt) reprehendamus, quod hos nobiles, illos verò ignobiles faciat. Æquale ſiquidē omnibus temperamentum præſtat, non genus, non potentiam, non opes inſpiciens. Eadem enim * quò ad animum pertinet, naſcendi ratio in priuatorum hominum filijs eſt, qua in principum ac regum natis, licet ij in purpura & magnis domibus, illi in centonibus, & caſulis plerumque naſcantur. Virtutes certè & vitia faciunt, vt alter altero nobilior ſit. Seneca ex Stoicorum ſecta philoſophus inſignis, ad Lucilium ſcribens: Non fuit inquit, Socrates patricius, non eques Romanus, quem tamen philoſophia non accepit, ſed nobilem reddidit. Hunc item quo nemo vnquam mortalium doctior aut ſapientior Appollinis oraculo iudicatus eſt, mater, obſtetrix & pater marmorarius in lucem edidit, vt eſſet qui ſua doctrina multos ad nobilitatem traduceret. Seruius quoque Tullus in ſeruitute natus atque educatus, regnum ſua virtute adeptus, & de hoſtibus tertium egit triumphum: & vrbem Romam ita auxit, vt nil ei ad ſummam nobilitatem defuiſſe videatur. Idem dici de Tullo hoſtilio poteſt, qui humili tugurio natus, paſtor primo deinde Romanorū rex merito creatus eſt. Fuere ij quidem nobiles Vrbis, ſi verum intueri volumus, non illi qui ob maiorum virtutem & merita nobilitatem in deſidia collocarunt. Nihil enim agere, in purpura non ſine crapula & ebrietate viuere, ſericatas & coccinatas habere veſtes, aurea calcaria gemmatos digitos, vnguenta ſapere, in ſumma nobilitate ponunt. Quæ omnia ita certe generoſitati contraria ſunt, vt virtuti vitium, & ſolertiæ ignauia. Vide quæſo quantum à cæteris differam. Soleo ego ac merito profecto illos irridere, qui aut equeſtrem ordinem, aut inſignia alicuius doctrinæ vel præcario vel ambitione & largitione ſibi emunt vt ignauiæ ſuæ argumenta circunferre impunè poſsint. Concedatur id bene meritis, vt olim apud Romanos fieri conſueuerat. Equites enim propter rem in bello egregiè geſtam annulo, fibula, & armilla aurea donabantur, virtutis, non ignauiæ, pignore. Concedatur & noſtris temporibus, vt ij qui in gymnaſijs publicis aliqua doctrina excellunt, aurum in baltheis & calcaribus circunferant, quo à cæteris differre videantur. Si quis autem prætereа eſt, qui alia ratione nobilitatem ſibi vendicet, ſciat is ſe alienam, non ſuam perſonam gerere. Iactare item maiorum res geſtas, atria imaginibus diſtincta, porticus ſignis ac tabulis ornatas, ſuperbas ædes, plus certè admirationis in ſe habet quàm nobilitatis. Neque hæc nobis adiumento eſſe poſſunt, ſi illorum virtutem omittamus, quorum imagines verborum magnificentia collaudamus. Immò verò ſi rectè intueri volumus, illa virtus huic ignauiæ dedecori ac turpitudini eſt. Talem autem nobilitatem irridens Diogenes ille Cynicus, qui omnia contemnebat, malitiæ dixit, & ignauiæ velamen eſſe. M. certè Catonem priſcum illum, quem meritò Cenſorium vocarunt, non genus, non diuitiæ (Tuſculi enim natus eſt obſcuro genere tenui cenſu) ſed præſtātes eximiæque virtutes poſteris commendarunt. Idem quoque de C. Mario dici poteſt, qui mihi vnus omnium præſtantiſsimus viſus fuiſſet, ni ad extremum veram gloriam libidine dominandi cum ſæuitia commutaſſet. Neceſſe eſt autem vt aut nuſquam nobilitas ſit, aut illi verè nobiles ſint, qui ingenio, doctrina, induſtria, magnitudine animi, fortitudine, prudentia in omni vita excellunt. Oriri autem nobilitatem ex virtute, hac ratione comprehendi facilime poteſt, quod ij qui ex claris maioribus orti ob vitia degenerarunt, inglorij & degeneres ſunt habiti: vt ſuperioris Africani filius, qui bello Aſiatico ab Antiocho turpiter captus, vitam præcario præter Romanum morem ab hoſte impetrauit: de quo paulò pòſt L. Scipio patruus egregium illum ducturus erat triumphum. Filius autem Q. Fabij Allobrogi, à patre degenerās, adeo libidinosè & intemperanter vixit, vt exhæredatum eum à Q. Pompeio prætore, nemo ægrè tulerit. Parentis enim amplitudo & turpitudini filij nil profuit. Nollem Q. Hortenſij oratoris clariſsimi nepotem in tantum dedecus prolapſum: qui dum popinas & lupanaria circuit, domeſticum ſplendorem propè extinxit. Quis eſt autem rerum humanarum adeò imperitus, qui hos cenſeat nobiles appellandos quorum vita quò turpior fuit, eò citiùs ſuorum nobilitatem extinxit? Solent ij quidem maiorum ſuorum res geſtas commemorare: ſed verum eſt quod ait Naſo poeta,

Et genus & proauos, & quæ non fecimus ipſi, Vix ea noſtra puto.

Sunt quidem noſtra, ne mentiar, ſi eos imitati fuerimus: ſin ſecus, non magis noſtra ſunt, quàm illorum qui Syenem habitant. Immo verò ſi quis ſenſus apud vita functos ſupereſt, ſiue quid apud nos agatur ſentiunt, dolent & quidem vehementer, talem de ſe prolem reliquiſſe, quæ adeo culpabilior videtur, quo plures habuit maiores, quorū virtutē & res geſtas imitaretur. Quod ſi mortuis quibuſdam redire in vitā liceret, ea profecto cēſura in filios degeneres vterentur, qua Brutus ille primus libertatis vindex qui conſcios coniurationis

filios, virgis cædi ac securi percuti iussit. Eandem quoque seueritatem imitatus Cassius, filium suum pop. Rom. imperium affectantem necari iussit. Torquatus item, cùm filius eius D. Syllanus, à Macedonibus repetundarum accusaretur, solus concedente senatu cognitionem causæ suscepit. Cognito autem re diligenter excussa filij crimine, ita iudicauit: Quum Syllanum filium meum immeritam pecuniam diripuisse constet, non iniuria paternis laribus, & Reip. munere, ac omnium ciuium societate eum indignum iudico. Abiens itaque à conspectu patris filius, desperatione motus, laqueo statim vitam finiuit, cuius funeri vt indigni filij pater interesse noluit. Non possunt certè parentes optimi flagitiosos filios diligere: quin veteres illi Romani imperio & gloria digni, filios interdum exhæredarunt ob flagitia & turpitudinem, aliosque, quorũ spectata virtus erat, per adoptionem in familias suscepere, ne ob ignobilitatẽ filiorũ agnationis nomen interiret. Rogatus ab vxore Socrates, vt propter filios in vita remaneret, nequaquam id sibi integrum esse respondit. Tum illa, cui filios, commendas? Nemini, inquit. Nam si mei similes erunt, nulla indigebunt commendatione: sin secus, nolo filii Socratis dicantur, non enim merentur. Quanta autem moderatione vsus sit dum filium senatui commendat Antonius ille philosophus, quem mirari vt aiunt scriptores, quàm laudare facilius est, eius verba perfacilè ostendunt: Filium (inquit) meum commendo, si vobis & dijs immortalibus dignus erit. Modestè sanè, ne si secus quàm vellet, accidisset, principatus sui gloria aliquo filij vitio contaminaretur. Quid sibi velint isti, qui ex maioribus suis nobilitatem aucupantur, certe non video. Quemadmodum enim splendor in obscura speculi parte nusquam apparet: ita neque gloria maiorum in minoribus flagitiosis elucere potest. Vnde Satyrus ad Ponticum scribens, inquit:

Stemmata quid faciunt? quid prodest Pontice longo
Sanguine censeri, pictosq́ ostendere vultus
Maiorum, & stantes in curribus Aemilianos
Et Curios iam dimidios, nasumq́ minorem
Coruini, & Galbam auriculis nasoq́ carentem?
Quis fructus, generis tabula iactare capaci
Fumosos equitum cum dictatore magistros,
Si coram Lepidis malè viuitur? effigies quo
Tot bellatorum, si luditur alea pernox?
Ante Numantinos si dormire incipis ortus
Luciferi, quo signa duces & castra mouebunt?
Cur Allobrogicis & magna gaudeat ara,
Natus in Herculeo Fabius lare, si cupidus, si
Vanus, & Euganea quantumuis mollior agna
Si tenerum attritus Catinensi pumice lumbum
Squalentes traducit auos, emptorq́ veneni
Frangenda miseram funestat imagine gentem,

Merito post tot flagitia, idem poeta subiungit:

Tota licet veteres exornent vndique ceræ
Atria, nobilitas sola est atque vnica virtus.
Paulus vel Cossus, vel Drusus moribus esto,
Hos ante effigies maiorum pone tuorum,
Præcedant ipsas illi te consule virgas.
Prima mihi debes animi bona: sanctus haberi,
Iustitiæq́ tenax, factis dictisq́ mereris.

Tunc addit: Agnosco procerem, vt intelligerent omnes in sola virtute nobilitatem collocatam esse. Frustra igitur nituntur, qui omissa virtute, nobilitatem tanquam hæreditarium munus à maioribus expetunt. Quis enim generosum hunc dixerit, qui indignus genere & præclaro nomine tantum insignis? Nobilitas enim virtutis socia & comes, proprio labore quæsita, non alieno, cum vitijs stare nullo modo potest. Vnde verum illud Senecæ tragici est: Qui genus iactat suum, aliena laudat. Gloriari quidem possumus, nos à claris maioribus sanguinem, artus, viscera accepisse: nobilitatem verò nequaquam, quæ tota ex animis nostris pendet, & non aliunde venit, ne ignarum vulgus sequamur, qui persæpe in maximos errores dilabitur, cuiusque opinio raro cum sapientia conuenit.

VRS. Mutare sententiam cogor, vt video. Sed nil mihi durius videtur, quam vt existimem paupertatem iungi cum nobilitate posse. PLA. Cùm diuitiæ fortunæ bona sint, non est cur eas cum nobilitate coniungas, quæ tota in virtute fundata est. Quanquam haud scio quid in paupertate sit, quod ita eam aspernere. De mendicitate non loquor, quæ turpis est, cùm petere ostiatim panem necesse sit. Magnæ inquit Seneca, diuitiæ sunt, lege naturæ composita paupertas. Lex autem naturæ est, non esurire, non sitire, non algere vt famem sitimque depellas. Non est necesse si paupertatem amplexus fueris, potentum assidere liminibus, nec supercilium graue & contumeliosam etiam humanitatem pati. Honesta quidem res est læta paupertas: nec paupertas quidem dici potest si læta. Nam cui cum paupertate conuenit, diues est: non enim qui parum habet, sed qui minus cupit, diues haberi debet. Si enim ad naturam viues, nunquam pauper eris: si ad opinionem, nunquam diues. Parum est quod natura desiderat: quod opinio, immensum illud quidem. Adhortatur nos idem Seneca, vt nobis paupertatem familiarem faciamus: Securius (inquit) diuites erimus, si sciuerimus quàm non sit graue pauperes esse. Imò verò alius alio nemo dignior, quàm qui opes contempsit: & eas si habet, intrepide vbi opus est, patiatur. Non enim diuites nascimur, in lucem prodeuntes, cibo & potu contenti esse debemus. Sine cupiditatibus Deus nos creauit, sine timore, sine suspicione, cæterisque pestibus quæ nos quotidie cruciant. Falsa autem opinione imbuti, paupertatem summum malum existimamus: quod non putarunt Romani illi veteres, qui non minus laudis ex paupertate consecuti sunt, quàm ex imperio & rebus præclarè gestis. Caruisset honore sepulturæ, adeo pauper Menenius ille Agrippa, senatus ac populi Romani in componenda pace arbiter, nisi collatis in capita sextantibus funus ductum more maiorum fuisset. Valerio quoque Publicolæ, qui tertium consulatum gessit, ob inopiam rei familiaris funus ex publico exhibitum: nil enim præter gloriam in morte sibi reliquum fecit. Cincinnatus autem ab aratro ad dictaturam accitus, plus gloriæ ex paupertate quàm ex superatis hostibus populi Romani consecutus est, septem iugeribus agri contentus, quem ipse colere solebat, vbi se magistratu abdicasset. Quam gloriosa autem fuerit Attilij Serani paupertas, non attinet dicere, cùm omnes historici huius clarissimi viri nomen celebrent. Is enim quem a serendo cognomentum duxisse arbitror, dari sibi in Africa successorem postulauit, ne villæ suæ pauca quædam iugera pessum irent, mortuo villico, cuius industria vxorem & liberos alere consueuerat. Senatus itaque ne inchoatum bellum omitteret, operam dedit vt ager eius coleretur, & vxori ac liberis publicè alimenta præstarentur. Miseros ne igitur & ignobiles hos præclarissimos viros dicimus, quorum tantus virtutis splendor in paupertate reluceat? Petijt & Cn. Scipio in Hispania successorem sibi dari, quia filiam nuptui sua industria daturus esset. Senatus autem ne tanto duce careret, dotem xl. millium æris virgini dedit, ac marito locauit: gloriosus senatus, qui ciui suo cauit: gloriosior Scipio qui ex paupertate tantum nominis consecutus est, quantum nullus anteà ex diuitijs. Fuit olim Resp. Romana apud omnes gentes & nationes magno in pretio, dum Romani ciues paupertate gloriabantur. Opes enim publicas oportere esse & non priuatas, censuere veteres illi, qui legem de repetundis ac de peculatu tulere. Verum vbi, hac mutata sententia, ex publico & priuato rapere impune cœpere, posthabita gloriosa paupertate, nulla deinceps religione, nulla pietate, nulla modestia vsi sunt, adeo eos auaritia & habẽdi cupiditas de via retraxit. Hinc ortæ sunt in tanta ciuitate seditiones, orta bella ciuilia, cum opes orbis terrarum in vnam vrbem congestæ, victorum præmia essent: proscripti certè in triumuiratu plures sunt propter facultates & diuitias, quàm propter studia partium. Quos enim vel natura vel ratio à tanta pernitie retrahebat, eosdem diuitiæ in discrimen vocabant. Secura est vbique paupertas, non latrones non veneficos timet. Etsi qui verè nobiles habendi sunt, ij certè pauperes erunt, qui spretis fortunæ bonis omnes cupiditates perfacilè vincunt. Neque est Vrsine, cur quisquam putet, pauperis nullam omnino liberalitatem esse, quòd facultatibus careat, vnde beneficentia oritur. Mira enim liberalitate vtebantur viri illi clarissimi, de quibus paulò antè mentionem fecimus, dum patriam tuebantur, dum imperium augebant, dum munera Reip. castè ac sanctè obibant. Benignitatis muneri vti quadrifariam secundum Platonem possumus: pecunijs, opera, disciplinis, oratione pro circumuentis in iudicio, quod est summum liberalitatis genus. Exhauriri enim interdum ea beneficentia potest, quæ pecunijs & opibus exercetur: quantum enim ex pecunijs dando imminuitur, tantum ex ardore bene agendi detrahitur. At vero qui in priuatis publicisque rebus opere, consilio, officio prodesse nititur, eò liberalior indies fit, quò sua authoritate de pluribus bene merent, nulla sublata bene agendi, hac in re præsertim, facultate. Quantum autem profecerint in iudicijs oratores & causidici circumuentis aduersariorum potentia & malitia, declarant Ciceronis, Hortensij ac Demosthenis orationes, qui persæpe à faucibus potentũ inopes subtraxêre. Doctrina præterea & eruditione cõparari ingens benignitatis nomen potest, quod ea semper animis nostris insideat, comiteturque nos vsq; ad extremũ vitæ spiritũ. Transferũtur perfacile & amittũtur pecuniæ, mutãtur honores & dignitates pro arbitrio potentũ.

Paupertas cum nobilitate.

Pauperum & liberalitas.

Cadunt consilia socordia interdum & ignauia. Contemnuntur orationes: sola verò sapientia firma ac stabilis habetur. Est enim earum rerum, quæ secundum Aristotelem semper & vbique eodem modo sese habent. Vera nanque virtus, vera nobilitas, nulli casui subiecta esse debet, ex qua fit animus liber & ingenuus, nulli vnquam flagitio, nulli turpitudini deditus. Qui igitur de nobilitate loquitur, de virtute se loqui intelligat necesse est: adeò simul hæc duo connexa sunt. VRS. Non improbat, vt video, Plato partem illam beneficentiæ, quæ circa dandas pecunias versatur. Pecunias autem dico more maiorum, quarum æstimatio mensurant, nummo. PLA. Non improbat certè cùm dicat, hac nihil hominum naturæ accommodatius. Sed inspicere diligenter oportet quemadmodum vtamur, cùm non in omnes, nec ob leuem causam, sed erga bene merentes, & ob singularem aliquam virtutem beneficos nos esse oporteat: hoc velle iustitiam in partiendis rebus, hoc poscere æquitatem. Ea præterea liberalitate vti iubemur, quæ prosit de nobis benè meritis, & nemini noceat. Quare tyrannorum quorundam, vt olim L. Syllæ, C. Marij, Cinnæ, lepidi, M. Anthonij, pecuniarum & bonorum translatio à veris dominis ad iniquos satellites & seruos nequissimos, non debet liberalis videri, cùm auferantur vnde non oportet, & his dentur, quibus ob flagitiosam & scelestem vitam negari aer, nedum victus, deberet. Admonet nos quoque M. Tullius, ne maiore vtamur benignitate, quàm facultates nostræ requirunt: néve ita rem familiarem claudamus, vt eam liberalitas aperire non possit, quæ profectò omni ostentatione & vanitate carere debet. Hoc autem prudenter fiet, si tempus considerabimus, si causam benignitatis, si rationem, si dignitatem tum nostram, tum eorum erga quos liberales esse debemus. Nam qui sine vitio vel mensura, quodam animi impetu, liberales videri magis quàm esse volunt, argui leuitatis non sine causa possunt. Viro enim bono nil turpius est, quam aliquid facere, cuius probabilis ratio reddi non possit. Tenenda igitur mediocritas quædam est, ne si omnia temerè effuderimus, prodigi: si vbi dandum est non dederimus, auari & maligni videamur. More autem Christiano, paruulos nutrire, pupillos tueri, virgines inopes connubio locare, viduas defendere, nobiles paupertate & valetudine oppressos iuuare, esurientes pascere, algentes vestire, captiuos redimere, nexos ære alieno soluere, sua pecunia & impensa nobilis ac liberalis viri proprium est. Quod etiam Fabium illum maximum, qui cunctando rem Romanam restituit, fecisse legimus. Captiuos enim ab Hannibale redempturum se pollicitus senatu recusante, vt id quod instituerat, sua impensa faceret, fundum vendidit. Laudatur & liberalitate Gillus Agrigentinus. Is enim quingentos equites Gelensium vi tempestatis in fundum suum compulsos, magna impensa aliquandiu aluit. Omitto dicere quàm liberalis fuerit in edendis spectaculis, in curanda annona, in epulis apparandis, cùm omnium qui vnquam fuere, liberalissimus sit habitus. VRS. Splendidè sanè. Sed dic quæso, separásne magnificentiam à liberalitate? PLA. Imò verò, Aristotelem secutus. Hæc enim in dandis pecunijs, illa verò in magnis sumptibus, vnde nomen accepit, versatur. Proprium nanque magnifici viri est, theatra, templa, fora, porticus, ædes ita ædificare, vt & ciuitatis dignitas requirit, & eius qui extruit, facultas & amplitudo. VRS. Pinxisti iam mihi, vt arbitror, illum quem nobilem dici & haberi vis. PLA. Ducta sunt certè vera nobilitatis lineamenta, sed nondum planè neruos & colores superinduximus. VRS. Perfice quæso, vt tandem gloriari possim me illud nobilitatis quam quærimus, veram imaginem vidisse. PLA. Ita enim iustitia in humana societate necessaria est, vt in animante anima. Huius enim motu cietur corpus, si insit: sin absit, continuo riget & dissoluitur. Quis est enim qui vt Deum quendam cælitus missum, iustum hominem non admiretur? Huic vt vides committunt homines fortunas suas, committunt liberos, coniuges, humanaque omnia: nec immeritò quidem, cum ipsa iustitia sit, vt Aristoteli placet, non pars quædam virtutis, sed tota virtus. Vt igitur perpetuam commendationem & famam veræ nobilitatis consequamur, ipsam iustitiam amplectamur, oportet, sine qua nihil potest esse laudabile. Camillus dictator Romanus Phalarios, quos vi non poterat, iustitia & clementia in deditionem accepit, remisso pædagogo virgis cæso ab eisdem pueris, quos transfuga secum per fraudem in castra hostium duxerat. Magna est & Aristidis laus, qui iusti cognomentum consecutus est, quod Themistoclis consilium de incendenda Lacedæmoniorũ ad Cithieum classe, vtile certè, non tamen iustum, improbauerit. Hanc autem iustitiam rectè obseruabimus, si communibus pro communibus vtemur. Communia autem sunt errantes admonere, ignaros docere, aut vt erudiantur, curare aquam non prohibere, pati ignem ab igne sumi, consulentibus fidele consilium dare. In hac autem sotietate humana gradus distinguere superuacaneum mihi videtur. Nemo est enim qui nesciat, plus se patriæ, parentibus, liberis, propinquis, ciuibus debere, eiusdem nationis, eiusdem linguæ, quam peregrinis & externis. Non est etiam alienum ab officio præstantis & iusti hominis curare vt in patria sua leges, iura, suffragia, consuetudines seruentur: vtque ciues sui in dictis pactis datam fidem præstent. Quod fecisse M. Regulum legimus, vnicum inuiolatæ fidei exemplum. Is enim Carthaginem ad certam pœnam redire maluit, quàm datam fidem violare.

Quomodo vtendum pecunia.

Magnificentia quomodo differat à liberalitate.

Iustitia ad nobilitatem requisita.

violare. Hæc autem Vrsine qui diligenter obseruat, non modo ingenuus, verumetiam illustris mihi videtur. VRS. Probè quidem omnia pingis: si quid habes ad hæc, perge quæso. PLA. Fortitudo, vt mihi videtur, omnium virtutum quasi robur quoddam viro insigni pernecessaria est, ne iustitia vlli ex parte labefactetur. Verùm vt fortitudo sine iustitia iniquitatis asylum est, cùm validior imbecilliorem opprimat: ita iustitia sine fortitudine eos plerumque deserit, quos tueri meritò deberet. At verò cum fortitudo in res bellicas & domesticas diuidatur, superius illud Neapolioni equiti & fratribus tuis, qui militiam sequuntur, omittamus, amplectamurque potius domesticam illam fortitudinem, quæ animi magis quàm corporis viribus comprehenditur. Vera autem fortitudo est, primò seipsum vincere, iram cohibere, nullis illecebris capi, aduersis non perturbari, ne extolli secundis, & quasi vento huc & illuc impelli: nam qui cupiditatibus vincitur, qui metu frangitur, qui ira perturbatur, vti certè consilio non potest. Is autem quem magni excellentisque animi esse volumus, nil admirari in rebus humanis, nihil magni facere præter virtutem debet. Honores præterea, vt Aristoteli placet, non quoscunque nec à quouis oblatos suscipiet, sed illos tantùm quos esse dignos illustri viro arbitrabitur. Prætereà verò ita dignitatem animi sui in vtraque fortuna seruabit, vt à seipso discedere nusquam videatur. Contulisse in benemeritos beneficia lætabitur, feretque molestè si ipse ab alijs acceperit, nec plura statim reddiderit. Hesiodi præcepto, qui maiore mensura reddi mandat. Alienum verò ab eius natura est quem magni excellentisque animi esse volumus, beneficia in alios collata commemore: accipientis certè hoc proprium est, non autem dantis. Quamuis enim Lacedæmonij ab Atheniensibus beneficia accepta commemorant, sua tamen in eosdem collata verecundæ retinent. Excellere item in omni virtute mauult, quam videri, quod est vani hominis proprium. Apertè autem loqui, amare, odisse, magni animi proprium existimat: timentis namque est, occultare sententiam. Sit motus ipsius quem nobilem quærimus, tardus incessu, vox grauis, sermo sententijs plenus. Prorsus autem vera animi magnitudo sine ingenti virtute constare non potest. Cauenda est tamen nimia gloriæ cupiditas. Nam dum magnitudine animi præstare omnibus quærimus, æquitatem interdum ob ambitionem contemnimus, qua nullo publico ac legitimo iure vinci nos deinceps patimur. In rebus autem agendis magnum animum magnam spem præ se ferre debet, qui alios excellere cupit. Quod fecisse secundo bello Punico Scipionem ferunt. Is enim cœtum ingressus deliberantium de relinquenda Italia post cladem Canensem, stricto ense mortem his comminatus est, qui talem approbarent sententiam. Nam vt boni medici proprium est, vultu ac verbis bonam valetudinem ægrotantibus polliceri: ita illustrem virum decet desperationi hominum fiduciam & bonam spem obijcere: quod Æneam fecisse Virgilius scribit, vt illud:

Fortitudo.

Magnanimitas.

Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.

Non est autem viro ingenuo vllo modo trepidandum, nec de gradu constantiæ, vt dicitur, cadendum: quo nihil potest esse viro amplissimo indignius, qui ad vnam fortitudinem pro vtilitate communi natus & educatus est. VRS. Indiget ne alio adminiculo is, quem cæteris nobilitate animi præesse vis? PLA. Imò verò, & quidem magno. Necesse est autem vt in eo homine prudentia sit ad bonorum malorumque delectum, quem iustum & constantem volumus. Prudentia enim cæterarum virtutum magistra ita est ars viuendi, & medicina valetudinis, nauigationis gubernatio. Vnde hac in re nequaqnam laudandus est Theophrastus, qui in Callisthene suo vitam nostram & regi fortuito dixit, quo nihil potest esse languidius, cùm vsu & doctrina compertum sit, cælum & homines sapientia gubernari. Sapientia enim, vt philosophis placet, nil aliud est quàm diuinarũ humanarumq; rerum cognitio: quem quidem M. Tullius prudentiam interdum, sapientiam nonnunquam vocat: Hanc qui aspernatur & contemnit, quid à brutis differat non video, cùm virtutum omnium princeps sit & magistra quædam, vnde omnis bene viuendi ratio colligitur. Quare sanctè à Platone scriptum est, tum demum beatas fore resp. si eas docti & sapientes regerent: bene siquidem consultum ciuitatibus censuit, si is qui summam potestatem haberet, studium omne suum in virtute collocasset. Quales fuisse Romæ P. Scipionem C. Lælium, M. Catonem accepimus, Spartæ Lycurgũ, Athenis Solonem. Illa enim pars, quæ vt M. Tullio placet in veri cognitione versatur, maximè naturam attingit humanam, Is etiam meritò prudentissimus haberi debet, qui in quauis re videre & explicare potest, quid verum, quidue falsum sit. Quare bene responsum ab Aristotele est: interrogatus enim quid differrent docti ab indoctis, quo (inquit) viuentes à mortuis. Est autem sapientia recta ratio rerum gerendarum, quæ & voluptatibus modum imponit, & animi fortitudinem regit. Transfert hæc eadem se non modo ad remp. verumetiam ad familiarem: resque omnes non temerè, sed considerate agendas. Sumendũ esse tempus in deliberatione ostendit, re autem deliberata aliquid agendum, posthabita socordia & ignauia. Huius enim virtutis tota laus in actione consistit. VRS. Miror ego hæc duo nomina, videlicet sapientiæ & prudentiæ, omninò confundi, cùm Peripatetici longè aliter sentiant. PLA. Est

Est ita ſanè vt dicis. Vt enim ſapientia principium eſt cognoſcendi res omnes exactiſsimè contemplandas: ita prudentia quid expetendum fugiendúmue ſit, nobis oſtendit. Verùm ſi rectè intueri volumus, parum admodum inter ſe differũt, cùm res ipſa conſiderata & perſpecta, quod ex ſapientia oritur, ad actionẽ nos perducit, in qua felicitas humana repoſita eſt. V R S. Non diſplicet hoc quidem. Habeo iam vt arbitror, illum quem verè nobilem quærimus. P L A. Vnum adhuc ſupereſt, quo veluti condimento hæc noſtra confabulatio vel diſputatio potius ſapidior fiet. V R S. Quid id quæſo eſt? P L A. Temperantia, quam interdum modeſtiam, nonnunquam etiam moderationem appellare ſolemus. Cuius virtutis proprium eſt, appetentis animi motus ſedare ac regere, ſemperq́ue aduerſantem libidini moderatam in omni re ſeruare conſtantiam. Intemperantia enim omnem animi ſtatum perturbaret, & inflammaret, niſi huic vitioſitati illa virtus obſiſteret, cuius beneficio ægritudines omnesq́ue animi perturbationes ſedantur. Animis noſtris atque naturæ vim duplicem ineſſe M. Tullius affirmat, quarum pars vna in appetitu repoſita eſt, hæc hormi Græcè dicitur, quæ hominem huc & illuc impellit: Altera verò in ratione quæ docet & aperit quid faciendum fugiendumq́ue ſit. Ita fit autem vt ratio præſit, appetitus verò obtemperet, in homine potiſsimùm bene morato, cuius fundamentum ipſa verecundia erit, quæ non ſine cauſa prudentiæ adiuncta ſoliq́ue homini data, oſtendit aliud quidem iuueni conuenire, aliud ſeni. Saltauit (vt aiunt, qui veteris teſtamenti hiſtoriam ſcripſere) Dauid rex, non autem Samuel: & vt nec ille reprehenſus, ita iſte magis laudatus eſt. Abſtinuit fidibus ob verecundiam credo Themiſtocles ille Græciæ princeps, quod eas dignitati ſuæ nequaquam conuenire arbitraretur. Scribunt & poetæ Mineruam tibias abieciſſe, quod dum eas inflaret, indecorem genarum in fronte perſpexerit, deæ minimè conuenientem. Continentem & abſtinentem eum eſſe oportet, quem nobilem quærimus. Horum autem alterum in rebus eſt, alterum in moribus. Africanus ille Scipio, qui nobis multis in rebus exemplo eſt, eximiæ formæ puellam in bello captam, ac ſibi in Hiſpania voluptatis cauſa oblatam, conſtanter renuit, eamq́ue inuiolatam marito reſtituit. Cato autem in Epiro, Achaia, Cycladibus, Veneris à lucri copia abundans, conſtantiſsimè, Numatio Ruffo teſte, tantam turpitudinem reiecit. Scitum ſanè illud Fabricij eſt in Cineam apud Pyrrhum voluptati omnia tribuentem: Vtinam, inquit, talem habeant mentem omnes populi Romani hoſtes. Quàm turpe autem ſit diffluere luxuria, Sardanapali error nobis oſtendit, qui incidi iuſsit in ſepulchrum ſuum: Hoc habui, quod edi, quodq́ue exaturata libido hauſit. Quid aliud, Ariſtoteles inquit, in bouis, non in regis, ſepulchro incideres? Rebus autem in omnibus tenenda mediocritas eſt, quæ ad valetudinem quoque pertinet. Eſt autem in deſiderio, non in ſatietate, iucunditas victus. Ille igitur quem nobilem & illuſtrem quærimus, omnes libidines coerceat, ægritudines animi ſedet, comprimat iracundiam, vnde propè infinita mala naſcuntur. Præterea verò prudentia vtatur in bonorum malorumq́ue delectu: Iuſtitia, vnicuique quod ſuum eſt tribuendo: Fortitudine, labores conſideratos periculaque obeundo: Temperantia, vt dixi voluptates omnes prætermittendo. Hoc qui conſtantiſsimè facit, etſi ruſticis parentibus ignobiliq́ue loco ortus ſit, nobilis tamen & ingenuus haberi debet. Hæc habui de nobilitate quæ dicerem. Sed iam finẽ ſi placet, faciamus, niſi quid aliud vis: Nam cœnæ tempus inſtat, & traiecto flumine, nobis per aduerſum collem in vicum Varronis ſubeundum eſt. V R S. Satisfeciſti mihi abunde, & iam tandem ſolos eos nobiles exiſtimo, qui aliqua ſingulari virtute præditi ſunt: non autem illos, qui bene loti & pexi & ſericati coccinatiq́ue accipitrem circunferunt, in ipſa ignauia, non in ſolertia, vt par eſſet, nobilitatem collocantes. P L A. Rectè facit. Conſcendamus, ſi placet. V R S. Quid ita quæſo acceleras? veniemus tempori. Non eſt quod ita properes. P L A. Facit pulchritudo & magnificentia harum ædium, quas nuper magna cum arte & miro ſumptu ædificaſti, vt eò faciliùs proficiſcar. Quid enim illis ædibus decentius reperiri poteſt, ſi trabes auratas, ſi parietes bene pictos inſpicis? Quid commodius, ſi ampla cœnacula, ſi porticus faſtigiatas, ſi cubicula venuſta, ſi hortos egregiè cultos intuemur? V R S. Gaudeo ſane vicum hunc noſtrum ita tibi placere. Curaui ego hanc ædificationem non magis mea quàm hoſpitum cauſa, nec priuatornm hominum ſolùm, verumetiam pontificum ac regum, vt ſi quando eis hac iter facere contingeret, meo beneficio percommodè recipi poſſent. P L A. Indicauit id modò pontificis Sixti aduentus, quem ita magnificentiſsimè accepiſti, vt à nemine meliùs aut lautius accipi potuiſſet, quod viri ſplendidi & illuſtris proprium eſt. V R S. Putaui ſanè hoc eſſe magnifici hominis officium. Sed tectum quæſo iam tandem ſubeamus, ne humiditate nocturna lædamur: nos præſertim, qui ob difficilem collis aſcenſum nonnihil ſudamus.

Temperãtia.

Verecundia.

Continentia

Epilogus.

BAP.

BAP. PLATINÆ DE OPTIMO CIVE
AD LAVRENTIVM MEDICEM
PROŒMIVM.

Qui vitam ciuilem Laurenti sibi delegere, ij mihi nimirum præter cæteros sapere visi sunt. Laudent quantum velint Druidas suos Galli, laudent Gymnosophistas Indi, nec suos Eremitas improbent Christiani. Ego enim sic existimo, hunc mundum quem colimus, quemque tam ornatum quodammodo pictum cernimus nullam speciem habiturum, nisi a ciuilibus hominibus incoleretur, ij enim profecto, qui prouincias diuisere, qui vrbes suis locis, qui pagos, qui villas, qui oppida condidere, qui homines in vnum congregatos, per tribus & vicos diuisere, qui patremfamilias suis præesse voluere. At vero, vt ij in vnum congregati, benè ac sanctè viuerent, suis legibus vita ciuilis descripta est, tum ab illis priscis legum latoribus, Solone, Lycurgo ac Dracone, tum vel maxime à Platone & Aristotele, quorum libri, de moribus præsertim, ciuili disciplina referti sunt. Laudant ij certe priuatam vitam, contemplandique rationem, & in ea solitariam voluptatem collocant: ciuilem autem ita amplectuntur, vt in ea laudanda magna volumina conscripserint, quod certè non fecissent, nisi hanc vitam fructuosiorem, illi inerti ac desidi præferendam multis rationibus intellexissent. Nam qui vitã solitudine ducit, quique rerũ ac deorum naturam contemplatur, is certe cum sollicitudines humanas subterfugiat, ac sanctam societatem deserat, sibi magis quàm alteri natus esse videtur. Magnum est profectò deos contemplari, eosdemque nobis propicios reddere precibus ac votis. Sed illud quoque maximum est, ad quod natura rerum omnium parens impellit. Non enim solum nobis nati sumus, vt ait M. Tullius, verùm ortus nostri partem patria vendicat, partem amici, quibus certe satisfacere illi nequaquam possunt, qui in solitudinem secedentes, sese ab hominibus vt à toto corpore separarunt. Delectati quidem multi cum ex Græcis tum ex Aegyptijs contemplatione sunt, multaque ad cognitionem rerum occultarum & admirabilium pertinentia conscripsere, quod quidem ad paucos pertinet. Sed ego potissimum Romanos laudo & admiror, qui posthabita priuata commoditate, & voluptate animi, de legibus & moribus scribentes, communi hominum vtilitati semper consuluere. Hac itaque ratione motus Laurenti, ne mihi tantummodo natus esse videar, scribere aliquid ad te de optimo ciue institui, quò mihi & tibi pariter satisfacerem. Multum enim patriæ istæ tuæ florentissimæ debeo, quæ me licet externum, tot annis non modo aluit, verumetiam erudiuit. Multum præterea auo ac patri tuo, viris certe clarissimis, quorum benignitate & gratia in clientelam familiæ vestræ susceptus sum. Verum quia auus tuus Cosmus remp. Florentinam semper coluit, proque ea tuenda maxima bella & grauissimas inimicitias plerumque suscepit: eundem quoque non modo tecum, sed etiam cum reliquis ciuibus, quibus omnibus bene consultũ vult, loqui puto. Eius enim personam loquentem feci, quò tibi ac ciuibus tuis autoritate tanti viri maior ardor concitaretur, ad bene merendum de rep. quam nobis amplam & splendidam sua industria & animi magnitudine reliquit. Neque est certe Laurenti, cur hoc nostrum munusculum aspernere, quod paruulum sit, quodque etiam peregrinus ad ciuem scribat. Scribant alij magna volumina ad otiosos & inertes. Scribo ego ad te, cuius tota vita in actione reposita est, quique ciuitati tuæ consulis, de tuo etiam, ne his grauissimis temporibus fame laboret, quæ grauiter quidem nescio quo fato omnem Europam nunc vexat. Quod autem peregrinus ad ciuem Florentinum de gubernanda rep. scribam, non est cur quispiam miretur, cum multi ante me id fecerint: cumque etiam eiusdem ciuitatis meritò ciuis appellari possim, in qua annis aliquot vixi, in tãta ciuium charitate & beneuolentia, vt facile dignosci non posset, ciuisne an peregrinus essem. Sed hæc quæso tandem omittamus, atque auum tuum Cosmum, quid optimum ciuem facere oporteat, disserentem audiamus: abs te tamen vt à tyrone, res prius inchoabitur, vt velites & rorarij apud Romanos in prælijs solebant. Tibi enim primæ partes attribuuntur, qui sic Platinam Carigium vestrum adeuntem alloqueris.

BAP. PLATINÆ DE OPTIMO CIVE
LIBER PRIMVS.

LAVRENTIVS, PLATINA, COSMVS.

HIC est Platina, ni fallor, quem ad nos venientem video, quid sibi velit in Carigio nostro, haud satis scio, relicta præsertim Florentia, vbi veneres omnes & blanditiæ insunt. PLA. Quasi verò pluris blanditias & voluptates faciam, quàm otium & quietem. Secessi paululum ab vrbe mi Laurenti, donec ludi isti vestri theatrales & mimici efferuescant. Quiescere enim interim non licet aut ingenio frui, dum Florentinus populus ad ludos natus, vocibus & clamoribus omnia complet, clamat, prostrepit, explodit, laudat. Tubis præterea tibijs, fistulis, cornibus adeo cælum frangunt populares, vt nil excogitari viro dignum tum liceat. LAV. Qui de rep. scripsere, probarunt ne ludos? An hæc consuetudo vt alia permulta irrepsit, vimque legis in ciuitatibus cepit? PLA. Philosophos domi habes, & ex me peregrino quæris, quid ad ciuitatẽ pertinet? Auum tuum Cosmum virum sapientissimum sciscitare, qui, vt arbitror, vsu, ætate & experientia neminem superiorem, nedum parem habet, quod etiam ipso tacente resp. vestra florentissima indicat, quam & ab externo hoste & à seditiosis ciuibus sæpius exagitatam ac penè oppressam, non modo liberauit, verum etiam legibus & institutis fortunatam reddidit. LAV. Nollem auo meo molestus esse, qui nunc in ripa Tertiolæ in viridi opacoque loco sub quercu illa animi & vitandi æstus causa residet. Parcendum est eius ætati, qui per se morbus est, vt ait Cicero, parcendum valetudini, qua persæpe afflictatur. Adde quod ciuilibus negotijs & procellis exagitatus huc sese vt in portum recipit. PLA. Quasi vero à sene bene instituto, beneque de re publica merito quicquam fieri iucundius possit, quam aut quid sit, agendum in vita ad bene beateque viuendum commemorare, aut suos edocere, quo pacto ciuitatem iustè ac sanctè gubernent. Hoc vno siquidem modo omnem ei leuabimus senectutis & valetudinis molestiam. Ab his enim ad meliorem cogitationem animum eius traducemus, ex qua profectò non minorem ipse quàm nos, voluptatem capiet, cum docentis æquè ac discentis par voluptas sit, sed accedamus propius, & dum in vita est, quicquid possumus, ex eo tanquam ex vberrimo fonte hauriamus, quod tibi ac tuæ reip. prosit, omissis ludis illis de quibus paulò antè diximus. Ego enim vicissim hominẽ interrogabo, tu quæ dicet, notabis & edisces. CO. Quid huc quæso Platina? Carigium ne visurus & Tertiolæ riuum, & quercum hanc frondosam, an æstus vrbanique tumultus vitandi causa huc venisti? PLA. Vt te viderem & salutarem Cosme, vtque aliquid à te perdiscerem vna cum Laurentio nepote tuo, ad quem Florentina respublica post te ventura est. Nam Petrus filius adeo podagra & articulari morbo laborat, vt non longior ei vita futura videatur: hanc ob rem existimo Laurentium nostrum tibi ac patri breui successurum, recepturumque ab vtroque rempublicam bene vestris artibus ac labore institutam. Quare vt auo ac patre dignus videatur, edissere, & quidem breuiter: nolumus tibi diu molesti esse, quid optimum ciuem in gubernãda ciuitate deceat, vt tanquam optimus poeta, hunc xetremum vitæ laborem * actum bene & vtiliter transigas. Hoc est munus tuum hoc à te expectatur, non à riuuli susurro, non ab his virgultis & arboribus, quæ, vt Socrati placet, nil habent in se quod homines doceant. Quam ob rem aggredere quæsumus da hoc nepoti, da patriæ, vt quæ ornata per te est, eadem quoque in futurum consilio tuo per nepotem salua & aucta videatur. CO. Non postulatis à me hoc, vt video, sed flagitatis Faciam ergo vobis, vt potero satis, quanquam hoc sit philosophi doctissimi ac sapientissimi munus: à me autem hæc habetote, vt ab homine potius ætate & rerum humanarum cognitione perito, quàm doctrina & arte imbuto. Interim verò vacuum tempus & liberum mihi dari peto. Nam qui rem tantã suscipit, cura certè & negocio vacare debet. Abigitote quæso rusticos istos à me, ne nos à republica ad rem rusticam traducant. Importuni profectò sunt: & quod volunt, nimis volunt, quippe qui affectus sedare vsu vel arte nequaquam didicere. LAV. Hoc meum erit negotiũ, meo iussu conticescent omnes; quiesce, si placet, & in hoc cespite recumbe, ac pedes contrahe, ne aqua subluti articulari morbo vexentur, quod in frigidis podagris accidere solet. Quæret ex te Platina aliud ex alio, & ego quod disseres tanquam ex oraculo percipiam & ediscam. PL. Quia vero vt ait Maro, non omnia possumus omnes, ob eam rem, si quid mihi exciderit, aut prætermissum à me fuerit, tu statim ad quem pertinet, id suggesseris, faciesque auum tuum rogando ad dicendum alacriorem, cum te ex ore suo tanquam ab hubere pendentẽ videbit LAV. Faciam ego vero quod velle te videro, & innueris. PLA. Conticescamus dicturus est aliquid auus tuus, mentum attrectat, & barbam mulcet. COS. Ego vero cùm sæpe alias, tum vel maximè nunc cogitabam, multum homini natura tributum esse, in eoque mentem ipsam magnam vim rerum optimarum continere: hinc faciendi quod

honestum,

honestum, & vitandi quod turpe est, rationem colligimus, cùm natos esse nos, in lucem editos ad decus & honestatem cernimus. Hoc etiam naturalis societas, hoc hominum coniunctio inter ipsos expetere videtur: qua ex re, illa quam quærimus, respublica nascitur: quæ est, vt Aristoteli placet, eorum qui in ciuitate degunt, institutio, cuiusque finis est bene viuere. Sed quoniam res tanta gubernari bene sine parente & ductore omnium non potest, ab eo, si placet, exordiamur. Deo enim duce, errare nemo potest. Præterea verò ingrati videremur, cùm poetæ fabulas narraturi, vana numina inuocent, si nos Dei optimi maximi nomen præteriremus: nos, inquam, quos prouidos, sagaces, acutos, memores, plenos rationis & consilij fecit. Solus enim homo ex tot animantium generibus atque naturis, rationis particeps & cognitionis est, ob eamque rem Deo propius accedit. Quare si placet, & ni aliud vultis, hinc exordiamur. PLA. Rectissimè equidem, isto enim duce errare nemo potest. Sed vocem attollas oportet Cosmæ: concentu enim auium, strepituque fluminis non bene quæ dicis percipimus. COS. Accumbite quæso, vt quæ dicturus sum commodius intelligatis: mihi enim per ætatem vocem attollere non licet, nec arteriam defatigare. LAV. Accubuimus tua & nostri causa, ne quicquam ex ore tuo excideret, quod nos perciperemus. COS. Principiò quidem comparandæ autoritatis constituendæque reip. singulare fundamentum religio est. Non enim parum fidei apud ciues suos ille sibi comparat, qui & Deum immortalem esse, & omnia posse existimat: putatque quicquid humanum genus prouidum, acutum, in se præclarum & excelsum habet, non propria industria & sagacitate, sed diuini numinis gratia obtinere. Vt igitur vnus Deus ex instituto Christianæ religionis in ciuitate nostra piè sancteque colatur & adoretur Laurenti, curandum tibi potissimum est. Hoc enim à nobis suo merito vult Deus, qui patriæ nostræ hanc remp. tam amplam tamque florentem præstitit. Præterea verò, cùm fieri non possit, vt in magnis vrbibus inter ciues ipsos æmulatio interdum non oriatur, pietas ista ad tutelam tui ipsius & munimentum, non parum roboris tibi præstabit: minus enim (vt Aristoteli placet) reformidant homines, quem religioni & pietati deditum viderint, minusque contra illum seditiosi audebunt, quem dijs amicum perspexerint. Cyro quidem ad auum Astyagen ituro, hæc in primis mandata dat pater Cambyses, vt est apud Xenephōtem scriptum. Hæc à me discas fili, quæ habentur maxima: nihil à te vel publicis vel priuatis in rebus agendum, nisi sacris peractis, deorumque voluntate augurijs perspecta & cognita. Humanum enim genus erroribus plenum est: at dij cum semper fuerint, cumque omnia norint præsentia, præterita ac futura, inuocati adsunt consulationibus hominum, quibus propicij ob pietatē fuerint, signisque ostendunt, quid agere, quibúsue abstinere oporteat. Quod si noluerint omnibus consultum esse, nil mirum videri debet: nulla enim necessitate vrgentur, vt quę nolint curent. Hoc autem sanctissimo mandato permotus Cyrus, nil vnquam priuatim ac publicè egit, quod ad regem pertineret, quin prius litaret, comparataque victoria sacrificando dijs gratias ageret. Tantum præterea bene instituti regis exemplum valuit, vt gens Persarum, ferox antea & indocta, ad bonam frugem breui redigeretur. Nunquam verò bella suscepit Dauid ille fortissimus, qui & Goliam singulari certamine superauit, & finitimas gentes Iudæis infestas domuit, nisi prius sacrificia Deo Maximo exhibuisset. Parta autem victoria, hymnos statim cecinit, eidem gratias agens, vt ostenderet Dei benignitate & gratia, non suis meritis, tantam felicitatem se consecutum fuisse. Ad Antipatrum autem scribens Aristoteles, hominem certè rogat, vt Alexandrum Macedoniæ regem moneat, ne tot victorijs elatus, quot in Asia adeptus fuerat, Deum contemnat, cuius nutu omnia mouentur: qui fortasse diutius in regno tot laboribus parto vixisset, si præceptoris sapientissimi monitis obtemperauisset, nec coli vt Hamnonis filius & more Persarum voluisset. Quanta autē sit religionis vis, & obseruatio humanæ pietatis erga Deos, ex hoc maximè comprehendi Laurenti potest, quod gentium quoque homines deos qualescunque colentes, feliciores sunt habiti. Tantamque apud ciues suos autoritatem hac vna re compararunt, vt populos quoquò voluerint facile impulerint: vt de Numa Pompilio legitur, qui populum ferocem Romuli imperio religione iniecta, ad meliorem cultum redegit, deposita sæuitia illa & rusticitate. Testantur hoc ancyliæ & sacra quædam regni pignora, Ianus scilicet bifrons, belli & pacis arbiter focus Vestæ virginibus creditus, pontifices, augures, ritus sacrorum, festi dies. Ante Numam hæc omnia incognita fuere. Verùm his acceptis, haud difficile factu, visum est, populum licentia bellica efferatum in officio continere. Senatus verò Romanus ad hanc rem spectans, decreto instituit, vt singulis quibusque annis decem patriciorum filij ad nostros sacrorum peritos mitterentur, qui Hetrusca imbuti disciplina, in patriam redeuntes, dijs suis sacra ritè exhiberent. Adducere tibi exempla multorum in medium profectò possem, cùm eorum qui ob pietatem etiam apud hostes tuti & in pretio sunt habiti, tum illorum qui spreta religione, sacrilegij & impietatis suæ pœnas tandem, & quidem graues dedere. Sed omissis his falsorum deorum opinionibus, ad religionem nostram castam ac sanctam redire placet: quæ etsi necessaria sit, tamen si qua in re ab aliquo non bene instituto ambigeretur, propter honestatem & vtilitatem humani generis recipienda esset. Non enim

Religio.

enim superstitionem habet vt Iudaica, non aniles fabulas vt Gentilis, non turpitudinem, vt Machometana. Ad iustitiam nos impellit, ad fortitudinem, ad modestiam. Pudorem nobis proponit, pudicitiam, fidem, constantiam, honestatem. Contrà verò, petulantiam vitare, stuprum, fraudationem, scelus, furorem, turpitudinem, libidinem, iniquitatem, luxuriam, ignauiam, temeritatē, nos admonet præceptis & institutis: quare mi Laurenti hanc religionem, cuius characterem à teneris annis in fide parentum sumpsisti, constāter amplectere, nostramq; ciuitatem tuo exemplo in hac fide contine, Christū vnici Dei filium colēdo cum patre ipso ac spiritu sancto regnantē: neque enim decet te ac reliquos Christianos vnum Deum in Trinitate personarum adorantes, & Trinitatem in vnitate diuinitatis agētibus, religione & pietate superari, maximè verò cùm illorum religio vel superstitio potius fabulis (vt dixi) nitatur: nostra verò sanctissimis institutis ac infinito propè martyrum sanguine probata & confirmata tot annis sit, tot doctissimorum virorum præceptis, quot Ecclesia Romana in pretio habet, & vt de hominibus bene meritos colit. Multum profectò Deo nostro debemus. Inspicienda igitur sunt eius merita erga patriam nostrā, quam toties ab hoste & quidem grauissimo tutatus est, quamque etiā à peste & fame persæpè liberauit. Nec minus certè quid nostra familia ei debeat considerandum: quam quidem tumultu militari & seditionibus interdum exagitatam, in ciuitate, vt vides, cum dignitate retinuit. LAV. Ego verò Cosme, quod velle te video, quodque etiam ratio dictitat, libenter faciam: sed dic quæso quæ sit ista superstitio quam toties commemoras. COS. Dicet hoc Platina, ad quem pertinet: Nam hæ sunt eius partes. PLA. Ego verò dicam quod Cicero sentit: Maiores nostri, inquit, religionem à superstitione separarunt: nam qui totos dies precabantur & immolabant, vt sibi sui liberi superstites essent, superstitiosi sunt appellati, quod nomen postea latius patuit. Qui autem omnia quæ ad cultum deorum pertinent. diligenter tractarent, & tanquam relegerent, sunt dicti religiosi, vt eligentes ex eligendo, tanquam à diligendo diligentes, ex intelligendo intelligentes: his enim verbis omnibus inest vis eligendi eadem quæ in religioso: vnde alterum vitij nomen est, alterum laudis. Est autem religio veri Dei cultus: superstitio falsi, vt qui superstitem memoriam defunctorum colunt tanquam Deos. Cur autem Lactantius religionem potius dictam velit à religando, non hercle satis intelligo. Fuit biduo apud inferos Christus, inquit, hoc vinculo pietatis obstricti Deo religati sumus, vnde religio nomen accepit. Verum cùm ante Christum ipsum deorū quoque metus esset, cuius sanguine & pietati religati eramus? Nullū certe tum erat vinculū, imò titubabāt, & soluta erant omnia. Venit qui nos redimeret, & cuius pietatē ac misericordiā religeremus tantorū beneficiorū memores. Vter verò melius sentiat, aliorū sit iudiciū. Perge Cosme, nisi quid ad hæc requiris. COS. Altè verò, & vt oportuit, à capite repetisti omnia. Aniles igitur superstitiones otiosorū quorundam vitabis Laurenti, ne frustra tēpus in nugis teras, & ea timeas quæ oscitantes quidam aucupij gratia confingunt & somniant. Non est cur sacerdotes roges, quod irridendo Socratem fecisse aiunt, vt Æsculapio pro te gallum immolent: Sanctitatem vero, quæ est (vt ait Cicero) colendi Dei scientia, amplectere: Hypocritas fuge, ne te suis artibus superstitiosum reddant. Est enim genus hominum perniciosum & maleficum: hos quidem vt rerum omnium simulatores ac dissimulatores, saluator ipse in Euangelio detestatur & accusat, Occultum quippe scelus est, nec vt alia vitia facile dignosci potest. Virtutis enim ac sanctitatis nomina semper in ore habent, contemnere omnia videntur, saluatoris & sanctorum simulacra publicè magis quàm priuatè venerantur & adorant, obtorto ambula it collo, demisso vultu, squalida barba & veste: atque ij quidem magna ex parte ignaui, rudes, sordidi, sola ostentatione & vultus pallore conspicui hominibus, tanquam inutiles fuci, & alienis laboribus insidiantes, infesti sunt. Quare bene à M. Tullio dictum est, nullam capitaliorem pestem esse, quam eorum qui cum mali sint, id tamen agunt, vt boni viri esse videantur. Ad Lucillum vero scribens Seneca, hominem monet, ne quid Hypocritarum more agat, qui non perficere quod ostentant, sed conspici cupiunt. Caute igitur cum huiuscemodi hominibus viuendum est, ne circumueniaris, néve in aliquam superstitionem eorum fraudibus incidas: qui certè etiam in crimine deprehensi, puniri non possunt, quòd eorum vitia interposito religionis nomine obteguntur. Dubitant enim homines, rectè ne ij an perperam agant: fugiendi itaque sunt tanquam inutiles fuci, & ciuitati graues. Sed his omissis, ad alia, si placet, pergamus. LAV. Quid subijcias secundo loco, expecto. COS. Stoicorum quidem mos fuit, vbi de religione disseruissent, secundo loco charitatem patriæ, disceptandi & veri inueniendi causa proponere: quod certè non ab re factum est. Nam cum omnia (vt ait M. Tullius) ratione animoq; lustraueris, omniū societatum nulla est gratior, nulla charior, quam ea quæ cum rep. est. Vnicuique nostrum chari sunt parentes, chari liberi, propinqui, familiares, sed omnes omnium charitates patria vna complexa est, pro qua quis bonus dubitet mortē oppetere, si ei sit profuturus? Quo est detestabilior istorū immanitas, qui lacerant omni scelere patriam, & in ea funditus delenda occupati sunt. Augeri enim patriam imperio, agris, honestis vectigalibus, optimi ciuis est proprium, qua ex re certè magnam

Superstitio

Pietas in patriam.

magnam apud omnes bene sentientes ij nanciscuntur gloriam, vt Curio, Fabricio, Catoni seni obtigit. Contrà verò in vitio sunt, qui posthabitis commodis ciuium, explendæ auaritiæ & voluptatis causa exigunt, extorquent quicquid in mentem venit. Potuit ne vox vlla sceleratior videri quàm illa Catilinæ ob auaritiam & imperandi cupiditatem? qui dicente Cicerone, incendium ab eo excitatum, Sentio, inquit, & illud quidem si aqua non potero, ruina saltem extinguam, patriæ excidium minatus. Sed hunc certè idem exitus mansit, ac meritò profectò, qui L. Saturnium, Sp. Melium, duos Gracchos tyrannidem ad exitium patriæ appetentes. Quantò autem laudabilior Brutus ille primus consul post exactos reges, qui neque filijs quidem in coniuratione deprehensis, neque sibijpsi pepercit, dum studio tuendæ patriæ, quam è Tarquinij manibus vendicauerat, collatis hastis cum Arunte Superbi filio congreditur. Cecidere quidem ambo mutuis vulneribus, sed diuerso nomine: laudatur Brutus vt optimus ciuis, & bene de patria meritus: improbatur Aruns vt nequissimus patricida. Laudanda est & Deciorum charitas: quorum alter bello Gallico, alter bello Latino pro salute patriæ sese deuouere. Iniecit se in lacum Curtius armatus, adolescens sanè nobilis, equo calcaribus in voraginem adacto. Intellexerat enim vatum responsis hiatum terræ coire non posse, nisi ea re iniecta, qua popul. Rom. plurimum valeret. Hoc autem Curtij factum ita laudare ciues, vt in eundem locum singuli quique honoris gratia quadrantem coniecerint. Non caruere hac etiam laude Romanæ fœminæ: Nam captis Veis, cùm aurum mittendum esset, Delphico Apollini propter decimas, quas in bello Camillus vouerat, nec facultas in publico esset, ornamenta sua matronæ in ærariū detulere, patriæ magis quàm suis commodis consulentes. Idem quoque fecere, cùm vrbs à Gallijs redimenda esset. At verò cum Trasybulus parua manu triginta tyrannos Athenis deijcere conaretur, vni ex conscijs dicenti, quantum tibi Trasybule debebunt Athenæ, respondit: Dij faciant vt quantum patriæ debeo, tantundem exoluam. Themistocles verò ne patriæ bellum inferret, instante Xerxe Persarum rege instituto sacrificio, patera exceptum tauri sanguinem hausit, atque hoc pacto mori maluit, quàm patriæ aliqua ex parte nocere. Hoc idem si Coriolano, Mario, Cinnæ, Carboni propositum fuisset ante illatum patriæ bellum, gloriam certè multis laboribus partam, non vnà cum vita turpiter amisissent. Hostes enim patriæ iudicati, in cuius sinu educati fuerant, suorum scelerum pœnas tandem debere. Deflet ante omnia interitum patriæ apud Virgilium Æneas his verbis:

O patria, ô diuum domus Ilium, & inclyta bello, Mœnia Dardanidum.

quod nobis (Deum semper excipio) nil patria charius in vita esse debet, aut dulcius, vt Græci aiunt. Idem quoque poeta hostes patriæ carpit, potissimum verò Curionem, vt quidam volunt:

Vendidit hic auro patriam, dominumq́. potentem
Imposuit, fixit leges pretio atque refixit,
Gallorum captus spolijs & Cæsaris auro.

Vt Lucano placet. Grauissimum quidem hoc crimen est, cùm Aristotelis sententia, amare patriam natura cogamur. Quid enim sibi vult illud, quòd Vlysses ad Ithacæ saxa illa quidem parua & ignobilia, non secùs redire festinat, atque Agamennon nobiles Mycenas? Amor patriæ id quidem facit: quam velim ita amplectare, vt bonorum exemplo eam opibus, autoritate, dignitate, imperio, quoad fieri potest, augeas. Sed quoniam natura libertatem omnes appetunt, quæ est potestas viuendi vt velis, curandum tibi erit, ne patria nostra à tyrannis opprimatur. LAV. Quónam tandem id fiet modo? COS. Si popularem remp. qualis nostra cuiusque propositum est: nemini subesse velle in æqualitate & officio continueris. Tria autem sunt ad id permaximè necessaria libertas scilicet, diuitiæ, virtus. Libertatem diximus, potestatem viuendi vt velis, quod nequaquam seruis contingit. Huic verò duo genera hominum insidiantur, quorum alterum domi interdum magna impensa nutritur: alterum foris vel simulatione amicitiæ, vel fraudibus, vel vi rebuspub. semper aduersatur. Domesticos tyrannos eos appello, qui propter ingentes diuitias, quibus ad largitionem vtuntur, in ciuitate sua primò quidem principatum obtinent, mox discordias serendo, eo multitudinem traducunt, vt opera sua contra nobilitatem vtantur. Sumptus itaque armis ac pulsis optimatibus, tyrannidē occupant: Veluti Philon apud Argos,* Planctius in Leontinis, Cypselus Corinthi, Pysistratus Athenis, Dionysius Syracusis Phalaris Agrigeni. Hoc autem ne contingat, bono ciui curandum est. Bonū autem ciuem eum appello, qui periclitanti patriæ consilio & manu opitulatur: seu Hala Seruilius, P. Scipio, Nasica, qui omnium scientia sapientissimus & optimus est habitus: maximus enim (vt ait Aristoteles) honos habetur, non ei qui furem occi-

derit,

derit, sed qui tyrannum vt publicum hostem, quippe qui vt dominatum malis artibus partum retineat, potentiores expellit, sapientes necat, commessationes & sodalitates vetat. Tollit gymnasia, & quicquid tale est, vnde oriri inter ciues, intelligentia & fides potest. Sua enim interesse putat, vt ciues inter se quàm maxime disiuncti sint: nam cognitio fidē generat. Id autem ne fiat, delatores submittunt, qui clanculum excipiant quid à ciuibus in coronis dicatur, vt Hieron Syracusis fecisse dicitur: & nostra ætate Ludouicus Melioratus, qui ex arce Firmanos sagittis incessebant, si eos quasi coniuratores in corona conspexisset. Præterea verò potentes cum pauperibus committunt, discordias serunt, populosque in continuis sumptibus & laboribus continent: quod Romæ superbum Tarquinium, Athenis Pisistratum, in Samo Polycratem, fecisse legimus. Ciues enim suos occupari continuis negotijs volunt, ne de libertate cogitent. Ne igitur patria nostra talia monstra aliquando sustineat, Laurenti caue, malosque ciues & tyrannidem affectantes, ab vrbe pelle more patrio. Nolo quenquam interficias, Nasicam imitatus, nisi apertè in coniuratione deprehensus fuerit. Ciuitas enim nostra Atheniensium morem imitata, dominatum affectantes, aut in exilium mittit, aut ad tempus relegat Legibus itaque nostris & moribus tibi vtendum censeo, ne si secùs feceris, & degenerare à maioribus nostris, & infamiam crudelitatis subire videaris. Externos autem tyrannos à ceruicibus patriæ facilè remouebis, si eorum concilia quàm diligentißimè obseruabis. Simulata enim amicitia, inito fœdere, eò plerunque populos deducunt, quibus natura hostes sunt, vt vel spontè vel coacti iugo seruitutis colla subijciant. His igitur tantùm fidei præstabis, quantum vita tyrannica exigit, inuigilabisque ne ciuitatem nostram imparatam offendant. Id autem percommodè fiet, si populos finitimos, si principes fœdera & amicitia patriæ deuinxeris, siue milites paratos ad omnes casus habueris. Ad hanc verò rem pecunijs opus est: quæ (vt Demostheni placet) reip. nerui sunt: vt Aristoteli autem, ita necessariæ, vt euerti popularis reip. status necesse sit, nisi ciuitas suos prouentus, sua vectigalia habuerit. Facultates habeant ciues oportet, vt sit vnde resp. oportunè vires suscipiat. Hanc ob rem fortasse Carthaginensium consuetudo improbanda non est, qui aliquem è populo ad prouincias gubernandas obeundosque magistratus semper mittebant: qui ditior factus, & cum reliquis ciuibus in pace viueret, & haberet vnde remp. iuuaret, quod ego cum relibuis ciuibus persæpe feci, dum grauißimis bellis nunc à Vicecomitibus, nunc ab Alphonso Ferdinandoque regibus multis annis premerentur. Virtutem autem his rebus coniunctam esse oportet, sine qua certè integra felicitas haberi non potest: de qua etsi vbique dicitur, tamen suis locis & opportunè ratio habebitur. Sed ad instituta, si placet, redeamus, nisi quid ad hæc vultis. PLA. Tu quem voles ordinem teneto, nos attentè quod dicturus es expectamus. COS. Putare profectò (vt ait Plato) vnusquisque debet, omnia quæ poßidet, eorum esse qui nos genuere, quique educauere: secundo loco, eorum quibus cum geniti & educati sumus. Nam si contentio quædam & comparatio fiat, quibus plurimum debeamus, post Deum & patriam sequentur parentes, quorum beneficijs, & quidem grauißimis, astricti sumus, sequentur liberi, fratres & benè conuenientes propinqui. Hoc etiam in mandatis habemus, quò diutius viuas, patrem honorato & matrem. Præterea verò, qui dixerit fratri suo racha, reus erit gehennæ. Virtutum enim omnium, charitas ipsa (vt Ambrosio placet) fundamentum est: quæ certè dirimi inter parentes & natos, fratrumque inter sese sine nefario scelere non potest. Nam cum à Pomponio tribuno plebis dicta Manlio Torquato dictatori dies esset, quòd occasione bene gerendæ rei excesisset imperij obtinendi legitimum tempus, & quòd optimum filium ab hominibus relegasset, & rure habitare iussisset, filius adolescens prima luce Romam venit ad Pomponium, vbi negotium exhiberi patri intellexit, à quo statim intromissus, quia existimaret contra patrem aliquid afferre, remotis arbitris, gladium strinxit, Pomponiumque iurare coegit se patrem missum esse facturum. Plus enim mouit adolescentem pietas in patrem, quàm in se patris morositas & iniuria. Coriolanum quoque, quem nec Dij, nec homines dimouere ab obsidione vrbis poterant, sola mater lachrymabundum etiam auertit. Laudatur apud Maronem Æneas, quòd patrem Anchisen humeris suis ab incendio liberauerit. Nec improbatur Scipio ille, cui postea Aphricano cognomentum fuit, qui patrem apud Ticinum in prælio vulneratum ab hoste seruauit. Prætor item mulierem ingenuam capite damnatam, & ob eam rem necandam, in carcerem coniecerat: pietate motus custos non modo statim eam non necauit, verumetiam filiæ, diligenter tamen excussæ, ne quid cibi ad matrem ferret, aditum præbuit, futurum existimans vt sine sua noxa mulier inedia conficeretur. Viuebat tamen illa huberibus filiæ alita, qua re cognita liberata mater, filiæ pietati condonata est. Carpitur autē Neronis vita multis in rebus: sed illud inter cætera scelera crimen ei obijcitur, quod posthabita pietate matrem Agrippinam interemit, à qua procreatus, nutritus, & in tanto imperio collocatus fuerat. Meritò igitur sceleratus homo, patriæ quàm omni

Pietas in parentes & propinquos

Exod. 20. Matth. 5.

flagitio

flagitio contaminauit, & matri contra quam vnicè impius fuit, pœnas tandem, & quidem graues dedit. Post parentes verò secundo loco fratres habebis, tertio propinquos. Qui enim te saluum in omni fortuna, quique dignitatem tuam augeri malit, quàm frater Iulianus adolescens insignis, inuenies neminem: & ob eam rem cum cæteris anteferendum arbitror, Scipionis exemplo: qui, cùm prouinciæ consulibus decernerentur, maluit L. Scipioni fratri quàm Lælio amicissimo Asiam committi: neque hoc quidem contentus se ei cùm anteà imperator fuisset, legatum præstitit, quò victor cum triumpho in patriam rediret. Quantum amauerim ego fratrem Laurentium, cuius tu nomen obtines, ciues omnes optimi sunt testes: quanta item beneuolentia coniuncti fuerint inter se pater patruusque tuus filij mei dulcissimi, te certè non latet, qui eos in vita vidisti. Fratrem itaque imitatione nostri amato, propinquos non modò in pretio habeto, verum eos quoque consilijs tuis priuatis ac publicis adhibeto. Verisimile enim est, eos tibi melius consilium daturos, quàm illos qui nulla tibi affinitate coniuncti sunt. L A V. Sunt tamen qui amicitiam cognationi anteferendam censent. C O S. Dicat Platina, rectène ij sentiant an secùs, ego interim in sinistrum latus recumbam, cubitoque initar. P L A. Vulgaris hæc quidem opinio est, & ab omni ratione remota. Qui enim fieri potest, si naturæ vim inspicimus & contemplamur, vt cuipiam charior sit amicus quàm frater benè conueniens? Ex eodem vtero natus, eiusdem huberibus alitus, eadem disciplina imbutus, non antefertur socio & amico. Frustrà nos quidem germanos consuetudo appellasset. Frustrà fratrem quasi fere alterum M. Varro dictum putasset, si non pluris fratrem quàm amicum faceremus. Vnius P. Scipionis & quidem sapientissimi exemplum, sat tibi esse debet, qui vt auus tuus paulò antà dixit, fratrem in honore C. Lælio anteposuit. Sed perge Cosme, si percommodè iaces. C O S. Quoniam de Lelio nuper mentionem fecistis, videatis quæso quanti faciendam amicitiam sentiat. Quid, inquit, stultius est, quàm vt plurimum copijs, facultatibus, opibus valeas, cætera parare quæ parantur, pecuniam, vestes, famulos, gloriam, vasa preciosa, amicos non parare, optimam & pulcherrimam vitæ supellectilem? Vita enim inculta & deserta ab amicis, non potest esse iucunda. Tibi igitur Laurenti, quærenda ciuium omnium charitas est, humanitate, mansuetudine, comitate, & gratia. Tot enim oculos, tot manus, tot animos habebis, quot amicos. Rerum autem omnium (vt ait Cicero) nec aptius est quicquam ad principatum inter ciues tuendum atque tenendum, quàm diligi: nihil alienius, quàm timeri. Vnde præclarè ait Ennius: Quem metuunt, oderint: quem quisque oderit, perijsse expetit. Neque certè vllius tantæ sunt opes, quæ odijs multorum possint obsistere. Malus enim custos diuturnitatis metus est, vt idem M. Tullius affirmat, contraque beneuolentia fidelis. Nam mutua sint oportet beneuolentia & odium, & eos timere à quibus metui volumus, necesse est: quod Dionysij superioris, Alexandri Pheræi, Phalaridis Agrigentini vita ostendit, qui tandem oppressi, vitam meritò cum tyrannide amisere. Quis autem non censeat C. Caligulam, Neronem, Domitianum portenta illa imperij Romani, iure cæsos, cùm eorum vita tota tyrannica esset, in qua nulla fides, nulla charitas, nulla stabilis beneuolentiæ potest esse fiducia? His autem suspecta sunt omnia & solicitudine plena, cùm nullus apud eos sit amicitiæ locus. Dices tamen eos coli simulatione duntaxat ad tempus. Verùm si fortè, vt persæpe fit de gradu ceciderint, intelligent quàm fuerint inopes amicorum: quod Tarquinium Superbum dixisse ferunt, tum cùm exul esset, se intellexisse quos fidos amicos habuisset, quosque infidos, cùm iam neutris parem gratiam referre posset. Verùm qui ad amicitiam fortunati ciuis multi confluere solent, deligendi à te sunt, qui ob sapientiam, virtutem & integritatem, amicitia tua digni habeantur, quique meritò boni viri appellari possint. Neque enim aliter vera amicitia dici poterit, nisi fuerit in virtute, constantia ac perpetuitate fundata: qualis fuit illa Scipionis & Lælij Orestis & Pyladis, ac duorum Pythagoræorum Damonis & Pythiæ. Hos verò si nimium exactæ amicitiæ reconditæque existimas, delige ex ciuibus tuis qui ob virtutem firmi amici, stabiles & constantes futuri sint: tales autem ij erunt, quorum vita omni ex parte probata fuerit, ne eos amicos existimes, qui voluptatum instrumenta sunt, quique meritò ob flagitia omnium seruorum turpissimi sunt vernæ. Prius autem ex Isocratis sententia diligenter scrutabere, qualis existimationis apud bonos & rerum humanarum gnaros ij sint, quos in amicitiam recepturus es. Nam eius ingenij perfacilè iudicabere, cuius illi fuerint quos tibi familiaritate & amicitia adiunxeris. Præterea vero si boni erunt, horum integritati te ac rempub. nostram tutissimè committes: si mali, in te vnum omnis ferè culpa vertetur: maximè verò si quid detrimenti patriæ nostræ istorum culpa acciderit. Bonos igitur delige ex omni numero, potissimùm autem ex nobilitate: & eos quidem doctos ac rerum humanarum peritos, vt dixi. L A V. Ego vero ex te libenter audirem, quos

Amicitia cum ciuibus

Nobilitas.

nobiles & viri boni amicitia dignos censeas. C O S. Scribens ad Q. Fratrem Cicero de petitione consulatus, cùm de Antonio & Catilina loqueretur: Nequaquam sunt (inquit) ij tam genere insignes, quam vitijs nobiles. Est enim nobilitas secundum Stoicos, splendor quidam ex propria virtute proueniens, cui omnis generositatis palma tribuenda est. Quare mirari non satis possum, quod Aristotoles homo omnium qui vnquam fuere sapientissimus in libro de repub. eos nobiles sibi videri dicat, quorum maiores virtute & diuitijs aliquando floruerint, cùm vera nobilitas non aliunde quam ex ipsa virtute oriatur: alioquin piratæ & latrones ob diuitias hàc ratione nobiles haberentur. Preterea verò non est cur eos nobiles censeas, qui nobilitatem in desidia collocant. Nil enim agere post crapulam & ebrietatem in purpura autem & subsellijs viuere, sericatas ferre vestes, aurata calcaria, gemmatos habere digitos, comam benè pectere, accipitrem circumferre, vnguenta sapere, in nobilitate ponunt, quo certè nihil à generositate magis alienum. Apud Romanos olim mos fuit, vt equites propter rem in bello egregiè gestam annulo, fibula, & armilla donarentur, virtutis non autem ignauiæ, monumenta & pignora. Iactare item res gestas maiorum, atria imaginibus referta, porticus signis ac tabulis ornatas, ædes constructas ostentare, plus admirationis, quàm nobilitatis in se habent. Erunt tamen hæc nobis adiumento, si maiorum nostrorum virtutem & animi præstantiam imitati fuerimus, secus vero, dedecori ac turpitudini. Huiuscemodi autem nobilitatem irridens Diogenes ille Cynicus philosophus, malitiæ & ignauiæ velamen esse dicebat. Quare M. Catonem priscum illum, quem Censorium vocarunt, non genus, non diuitiæ (Tusculi enim natus est obscuro genere, tenui censu) sed eximiæ pulcherrimæque virtutes nobilitarunt. Idem de C. Mario Seruio Tullio dici potest. Ipsam quidem nobilitatem quadrifariam diuidit Plato. Primam autem ait eorum esse qui claris, bonis, iustisque parentibus sunt orti. Secundam eorum, quorum parentes aliquando principes extitere. Tertiam, cum maiores nostri fama & rebus bello gestis vel publicis certaminibus parta corona claruerunt. Quartam eorum, qui præclara aliqua doctrina & animi magnitudine excellunt. Hos autem vt verè nobiles, cæteris omnibus philosophus anteponit. Platonem verò Aristoteles secutus, eosdem scripsit sibi videri nobiles & virtutis studiosos, in sola virtute nobilitatem collocans. Seneca quoque ad Lucillium scribens, idem sentire videtur. Non fuit, inquit, Socrates patritius, non eques Romanus: Hunc tamen & Platonem philosophia non accepit, sed nobiles reddidit. Sola enim virtus est quæ nobiles facit, quæque posteros in nobilitate continet. Ex his igitur vt ex generosa stirpe tibi amicos delige, quorum opera & præsentia ad virtutem excitare. Habes Donatum Acciolum, habes Alemannum Renocium, aliosque complures, quorum doctrina & peritia publicis priuatisque in rebus vti pro arbitratu tuo poteris. L A V. Non est vt video, præcipitandum in deligendis amicis, adeò ad viuum omnia resecas. C O S. Imò verò cauendum ne circumueniare adulatione blanditijs, assentatione quorundam leuium hominum atque fallacium nil ad veritatem, sed ad voluptatem omnia loquentium, qua peste nulla certè maior, adhiberi potest, his præsertim, qui plurimum opibus & dignitate in aliqua præstanti repub. valent. Nam quodcunque dixeris feceris ve, sine discrimine laudant & assentando extollunt, vultum fingendo & nutum, vt ait M. Tullius, non autem mentem & voluntatem obseruando. Legisti credo Eunuchum Terentij, astat turba Gnathonum, ait quis, aiunt: negat quis, negant: is quæstus apud quosdam non benè institutos est multò vberrimus. Hoc autem facit assentatio illa perniciosa, vt cùm posteà verum quis dixerit, id audire fortunati isti nolint. Illo enim veneno imbuti, cùm se plus quàm cæteri sapere arbitrantur, bene admonentium consilia & sententias contemnunt, coruis (vt aiunt) oculos etiam in vita præbentes. Astant illi, assentantur, assident, mirantur, nec verbum vllum profers, quod non ponderetur ab ijs vt lucrum faciant. Præterea verò quæstus gratia omnes animi affectus, quod quidem difficile videtur, inuertunt, vt Satyro placet, rides maiore cachinno concutitur: flet, si lachrymas conspexit amici. Assentatores enim (vt Aristoteli placet) sordidi, humiles, ac seruilis conditionis sunt. Tu verò Laurenti, vt benè institutum ciuem decet, ab his illecebris animum ad rationem traducens, ex Thaletis Milesij sententia, teipsum cognosce. Hac enim ratione perfacilè intelliges, verùmne sit quod isti de te prædicant. At verò si mihi optemperaueris, illos potius amplectere, qui cum erraueris, monere te prudenter & modestè audent. Hac autem libertate loquendi fiet, vt si quando quicquam in consultationem venerit, habeas qui tibi ac reipub. intrepidè sententiam explicent. Præterea verò si viros præclaros & veridicos habueris, adulatores ipsos ignominia notatos, in malam rem statim abiges. L A V. Rectè admones Cosme, neque hoc genere hominum nostra ciuitas caret. Ad cætera, nisi quid ad hæc vult Platina, pergamus. P L A. Est aliud genus hominum huic haud multùm dissimile, hominum genus dico execrandum & bonis pernitiosum, cuius fallacijs & maledicentia in maximum discrimen adductus interdum sum. Hos delatores vulgus appellat.

Adulatores cauendi.

Delatores nõ audiẽdi.

COS.

COS. Benè admones Platina & ita est vt dicis. Inserunt sese pernitiosi delatores in turbam hominum, benignè primò vnumquemque alloquuntur, & tanquam aucupes verbis quiqusdam homines in eos sermones alliciunt, vnde calumniæ colligi possunt. Quid quisque dixerit obseruant, nõnulla spontè sciscitantur, veluti rerum ignari, quo mentes hominum & consilia exactius percipiant, ac talium rerum studiosis deferant. Hinc autem ciuium simultates, odia, discordiæ, tormenta, supplicia, cædes, exilia oriuntur. Hinc rapinæ ex damnatorum bonis, hinc postremò vrbium interitus, bonorum omnium calamitas, adeo hoc venenum percommodè auribus hominum instillant, eosque quoquò volunt impellunt. Apud Hadrianum imperatorem alioquin bonum principem, adeo valuere delatorum voces vt quosdam amicos ad dignitatem antea euectos, deinceps hostium loco habuerit. Vendidit Platonem Dionysius, hominem sanè diuinum, concitato delatoribus odio. Mori à ciuibus suis coactus est Socrates malorum calumnijs, vir autem doctissimus atque innocentissimus. Boethius, Theodorici regis iussu, instigantibus delatoribus, patria ac vita priuatus est. Domitianus verò inter imperij monstra connumeratus, hac in re solùm sapere visus est, quod delatores contempserit, & ab vrbe expulerit, hanc vocem frequenter vsurpans, Delatores qui non castigat, irritat. Quales igitur æstimandi sunt ij, quos etiam scelestus imperator odio habuit? Ac merito quidem. Contra superbos enim, iracundos, violentos, fures, prædones, sicarios, inuidos sunt nobis inuenta remedia: contra hos verò nullum, cùm versuti quidem, vafri, subdoli, fallaces sint, ac priùs te opprimant, quàm tale aliquid tibi euenturum suspicari possis. Qui locus innocentiæ, vbi isti regnant feris peiores, cùm societatem humanã, qua nihil in vita melius est, maledicentia tollunt? Detrahere enim (vt ait Cicero) aliquid alteri, & hominem hominis incommodo suum augere commodum, magis est contra naturam quàm mors, quàm paupertas, quàm dolor, quàm cætera quæ possunt aut corpori accidere, aut rebus externis. Contemnendi ergo & pellendi ij sunt vt sacrilegij & pernitiosi, vt furiæ Phlegetontis, & quid quisque dicat considerandum, de quibúsue dicat. Hac enim ratione ciuitatis nostræ quieti & incolumitati consules.

Boethius.
Apophthegma Domitiani.

LAV. Multum tibi debeo Platina, qui auum meum admonuisti, vt mihi antidotum daret contra venenatas delatorum voces. PLA. Omitte ista Laurenti, nil mihi ob hanc rem debes. Debebis tamen, si mandata Cosmi obseruaueris: debebunt & ciues tui, si per te hac peste caruerint. Sed audi quæso, quod auus deinceps dicturus est. Vultum, vt mihi quidem videtur, composuit, hilariorque quàm vnquam antea factus est. COS. Quasi verò soli poetæ, & non etiam reliquum genus hominum, vultum rebus de quibus dicturi sunt, accommodent. De humanitate dicturus, comitatem fronte ostendere necesse fuit. PLA. Rectè sanè ex Horatij sententia. Sed perge, nam & nos quoque frontem porreximus, adeò tui studiosi sumus. COS. Scribens ad Q. fratrem Cicero, hominem admonet, vt in gubernanda prouincia ante omnia facilitate vtatur in adeundo, lenitate in respondendo. Nihil est enim quod æquè ciuem charum omnibus faciat & popularem, quàm ipsa comitas, cui non sine causa bonitas, liberalitas & amicitia connexa sunt: quibus profectò ex rebus conciliari hominum beneuolentia solet, vt contra morositate, duritate & acerbitate amittitur. Verum est certè quod Cyrum dixisse aiunt, iucundiora multò acceptioraque hominibus videri in optimo viro humanitatis quàm belli opera. Bella enim plurimum mali intulisse mortalibus, humanitatem verò plura bona importasse. Ætate quidem nostra plurimum bello & gratia valuit Franciscus Sfortia Mediolani dux: sed eum plus iuuit ad principatum comparandum humanitas quàm bellum: qua in re ego quoque, imò resp. nostra hominem iuuit, partim eius comitate mota, partim ne Transpadana Italia in potestatem Venetorum cum nostro magno malo deueniret. Nam si Insubriam occupassent, in nos quoque aliquando arma mouissent, adeò natura sunt dominandi cupidi. Hoc igitur patriæ magis quàm Francisco tribui. Tantæ verò humanitatis fuisse. C. Cæsarem legimus ante principatum, vt & ipse ciues in conuiuiũ sæpiùs adhibuerit, & inuitatus, illorum mensas non sit aspernatus. Laudat commessationes publicas Plato ad conciliandam hominum beneuolentiam inter se: cuius quidem præcepta plerique imitati, adeo multitudinem hac comitate deliniuere, vt eius opera postea in maximis rebus atque optimis sint vsi, vt intelligas, totam hanc popularitatem ad vtilitatem reip. non ad priuatum commodum, spectare debere, licet ipse C. Cæsar longè aliter senserit, regnandi causa. Quam quidem cupiditatem ita velim à te reijcias Laurenti vt pernitiosam & teterrimam pestem, ne te aliquando inficiat. Principum exempla de humanitate tibi propono, quò ciuibus tuis charior ac gratior sis, maximè verò quando magistratum in ciuitate adeptus fueris, qui ipse per se hominibus terrori esse solet. Memineris quæso vocis illius diuinæ, qua vsum Titum imperatorem ferunt, velle quidem se talem priuatis exhibere, quales sibi priuatos habere cuperet. Vt enim nihil pernitiosius est quàm odio haberi: ita nihil vtilius quàm diligi & amari. Quod certè humanitate, lenitate, facilitate comparatur. Nam vt superbia remp. labefactat, ita humanitas labefactatam aliquando confirmat, ac hominum contumaciam ita interdum frangit, vt ad sanitatem malè sentientes traducat.

Humanitas.

Blandè quidem post iniurias acceptas tumultuantem populum & seditiosum Moyses appellabat, in laboribus solabatur, delinibat oraculis, rebus fouebat, & ob eam rem postea supra omnes homines sapere existimatus est. His enim artibus plebis Iudaicæ mentes adeò sibi deuinxerat, vt eius amplitudinem magnitudinis gratia plus diligerent, quàm pro rebus gestis admirarentur. Dauid autem ob placabilitatem iuuenis etiam ad gubernandum populum vno omnium consensu electus est, adeò vt parentes eum filijs suis, filij parentibus in amore præferrent, cùm ad vtilitatem hominum potius, quàm dominandi cupiditate sumpsisse regnum videretur. Nam tumultuante populo, cædem veritus ob sæuitiam Saul, maluit in Hebron exulare, quàm Hierosolymis imperare: tanti faciebat populi salutem, cuius gratia regna & magistratus instituti sunt. Quantum verò magnis ciuibus superbia interdum nocuerit, M. Drusi tribuni plebis impotentia declarat, qui L. Philippo consuli quòd se concionantem appellauerat, adeò collum intorsit, vt multus è naribus eius cruor eruperit. Idem quoque cum senatus ad eum mitteret, vt in curiam veniret: Quare non potius ipse, inquit, in curiam Hostiliam propinquam rostris, id est, ad me, venit? Tu itaque bonos viros imitatus, facilem te accedentibus præsta, dicentes benignè audi, interrogantibus comiter responde, petentibus, honesta præsertim, obtempera. LAV. Quod de humanitate dixisti, admodum laudo: & ita, vt iubes me facturum repromitto: sed vereor ne interdum ob facilitatem contemnar. COS. Ego verò huic tamen facilitati grauitatem adiunctam velim, propter temeritatem & ambitionem quorundam, omnia sibi licere sine discrimine arbitrantium. Hos autem cupiditate & appetitu omnia metiẽtes, facillimè propelles, si ea in te fuerint ornamenta quæ in optimo ciue esse debent: præesse namque ciuibus suis non debet, qui nõ didicit prius, qua id ratione fiat: quod quidem studio, diligentia, doctrina, vsu comparatur, vt intelligas te non ad otium, sed ad negotium: non ad somnum, sed ad solertiam: non ad voluptatem, sed ad modestiam & cæteras animi virtutes spectare oportere. Facilè nimirum contemnuntur, qui nihil virtutis, nihil animi, nihil neruorum habent, quique nec sibi, nec alteri prosunt, vt dicitur. Contrà verò in admiratione omnium sunt, qui anteire cæteros virtute putãtur, atque his vitijs carere, quibus alij non facilè possunt obsistere. Hos præterea admirantur populi, hos amant, hos colunt vt semideos: fieri enim non potest vt eum quis contemnat, quem viderit curare eniti, vt omnes ciues quàm beatissimè viuant. Nam qui dat operã vt ex æquo & bono suum quisque teneat, quique omni diligentia & studio curat, vt ciuitas moribus, industria, gloria, facultatibus augeatur, is certè admiratione omnium & laude dignus est. Graue enim pondus est, quod optimus ciuis humeris sustinet, florentem scilicet secunda fortuna ciuitatem conseruare: & si quando acciderit, eiusdem calamitates atque pericula propulsare. Hâc itaque ob rem (vti dixi) fuere qui hos semideos appellarent. Quid enim vtilius dari ciuitati potest? Quid fructuosius quàm ciuis benè institutus? Qui sciat omnia prudenter ac modestè agere, iustitiam colere, liberalitate vti, circumuentos defendere, opem amicis ferre, præmia virtuti tribuere, prodesse quamplurimis. His autem virtutibus qui septus est, non vtique à ciuibus contemnitur, non à flagitiosis iniuria afficitur. Nam cùm Metellus repetundarum accusatus, causam diceret, & tabulæ administrationis inspiciendæ iudicibus traderentur, omnes certè qui tum aderant, auertere oculos, indignum rati chartæ, & non integritati eius fidem præstari, cui popul. Rom. tantam prouinciam commisisset. Tutam autem esse virtutem & integritatem, non modò apud ciues, verumetiam apud hostes, declarat P. Africani maiestas: ad hunc enim visendum cùm prædones quidam Linternum venissent, positis armis, virtutis eius admiratores, non vt hostes, se accessisse dixerunt, quibus certè Africanus facilem se præbuit. At illi venerati limen domus tanquam aram, & deosculata manu Scipionis, positis ante vestibulum donis, læti discesserunt. Hac itaque ratione Laurenti comitatem, ad quam te prius adhortatus sum, tutiorem grauitas & constantia reddet. PLAT. Rectè sanè admones. Sed dic quæso, num hæc maiestas respicit. COS. Contra ambitionem & arrogantiam duo grauissima mala, plurimum certè valet: iustitiam siquidem & fidem à medio tollit nimia principatus ambitio: vnde præclarè scriptum est apud Platonem, similiter facere eos, qui inter se contenderent, vter potius rempublicam administraret, vt si nautæ in periculo certarent, quis eorum potissimum gubernaret. Quid si imperia non sunt expetenda, vt ait Cicero, aut potius non accipienda interdum, aut deponenda nonnunquam. Vel si tantum pondus suscipitur, omnis ambitio & arrogantia vitanda est, ne si elati nimium videbimur ob delatos honores, beneuolentiam omnem ex animis hominum abradamus, quæ non imminuenda fastu, sed augenda est clementia & humanitate. Extant autem senatus verba ad Augustum Cæs. per virum illustrem Valerium Messalam: Quod bonum, inquit, faustumque sit tibi domuique tuæ Auguste, senatus consentiens cum popul. Rom. te patrem patriæ consalutat. Hanc verò gloriosam salutationem Augustus nequaquam insolenter accepit, sed illachrymans ob pietatem & gratiam senatus erga se, respondit: Compos factus votorum meorum Patres conscripti, quid habeo aliud quàm deos immortales precari, vt consensum vestrum ad vltimum vitæ finem

Cum grauitate.

Ambitio & arrogantia grauissima mala.

finem mihi perficere liceat? De hac item re scribés ad generum Augustus, Vides, inquit, mi Agrippa, communem seniorum omnium consensum ergo nos: tertium & sexagesimum annum euasimus, deos oro, vt quantum mihi temporis superest, id salubriter ducere liceat in statu reipub. felicissimo. Nondum enim ad vnum omninò imperium Rom. venerat. Hinc cœpit initium. Maluere enim ciues ad vnum deferri omnia, quam toties bellis ciuilibus, & quidem cruentis vexari. Continuit itaque hac ratione multos in officio Augustus, adhibita etiam maiestate, ne ambitione & arrogantia quicquam præter honestum sibi licere arbitrarentur. Eadem quoque modestia vsus est M. Antoninus, quem mirari (vt aiunt scriptores) quam laudare facilius est. Hic enim filium senatui commendans, omissa arrogantia & elatione: Commendatur, inquit, si vobis & dijs immortalibus dignus erit. Ob modestiam verò (vt in antiquitate Iudaica legimus) præfecturam recusabat Moyses, at eam Dominus suscipere coegit. Saul quoque regni gubernacula abnuebat, demum verò submittere collum iugo cogitur. Horum autem admodum dissimilis fuit Absolon, Dauid regis filius, qui ambitione & largitione potentiam quærens, patri etiam arma palàm intulit. Ad compescendam autem hanc immanem beluam, quæ fratrem in fratrem concitat, filium in parentem, cognatos & affines inter se digladiari facit, legem ambitus quæ postea amissa libertate reticuit, Romani veteres sanxere, qua certè ardor ille imperandi mentibus hominum insitus comprimeretur, primumque locum in libera repub. ille obtineret, qui sciret cupiditatibus suis imperare, refrenare libidines, spernere voluptates, iracundiam tenere, auaritiam coercere, cæterasque animi labes repellere. Reticuit postea sanctissima lex dum ad vnum omnia referuntur. Tu verò Laurenti grauitate tua & constantia si voles (velle autem debebis) vbi ad ætatem veneris, ita petulantium & ambitiosorum audaciam comprimes, vt non magnopere lex de ambitu desideranda sit. LAV. Credo herclè ita esse, & huic mandato facilè assentior. Sed dic quæso, si hoc agam, quid præmij magis erit mihi in libera ciuitate, quàm cuiuis è populo? COS. Si cuiuis bono de referenda gratia cogitandum est, non est fraudandus suo merito bonus ciuis, & ille potissimùm, qui non de vno tantum, sed de pluribus benemeritus est: Huius autem præmium non erit aurum, non gemmæ, non puellæ captiuæ, vt est apud Homerum, sed vera & integra gloria, quæ est (vt ait M. Tullius) consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium excellente virtute. Quod autem frigora, calores, inedia, vigiliæ, laboresque cæteri non æque graues his sunt, qui rem optimè gubernant, ac priuato homini, facit ipsa gloria, qua maximè boni ciues alendi sunt. Hanc autem ob rem trophea, triumphi, statuæ, coronæ, laudationes tum in vita tum in morte sunt inuentæ. Addo etiam historiam & poesim ac Musicam, qua in conuiuijs ad cytharā heroum præclaræ res gestæ canebantur: heroum dico: quorum tota vita in virtute & non in ostentatione locata erat. Præclaræ certè societates hanc viam ad gloriam proximam, & quasi cōpendariam ducebant, si quis id ageret, vt talis esset qualis haberi vellet: quòd si qui simulatione, & ficto non modo sermone, sed etiam vultu stabilem se gloriam consequi posserentur, vehementer errant: nam vera gloria alte radices agit, atque etiam propagatur, ficta omnia celeriter tanquam flosculi decidunt, nec simulatum quicquam potest esse diuturnum. Testes sunt autem Saturnius tribunus plebis, Sp. Melius, Gracchi duo, M. Drusus, quorum vita in ostentatione fundata erat. Aliud enim præ se ferebant vultu ac verbis, aliud fixum in mente gerebant. Vera certe fuit L. Bruti gloria, Q. Fabij Maximi, Pauli Æmilij, P. Scipionis, qui nihil aliud cogitarunt in vita, nihil egerunt, nisi quod præclarum & laudabile pro salute omnium & dignitate patriæ videretur, pro qua bonus ciuis si opus fuerit, non dubitet mortem oppetere. Is igitur fit vnicus benemeriti de repub. cibus, quo velim ita pascerere, vt in vita ciuili nil maius aut amplius tibi sit requirendum. PLA. Bene hercle suades Cosme. Laurentium enim ad laudem adhortaris, optima ad capessendam virtutem calcaria: Verum si quid habes vlterius quod adolescenti profuturū cēseas, id quoque edissere. COS. Habeo certè nonnulla, quæ etsi parua videbuntur, ac priuata magis quàm publica, tamen contemnenda non sunt. Pertinere enim ad dignitatem præclari & excelsi ciuis crediderim, laxius & magnificentius habitare. Nam si magnifici ciuis est muros vrbis, naualia, ductus aquarum, theatra, porticus, phana, omniaque omnino quæ ad communem vsum ciuitatis pertinent struere, quid est cur ædes sibi magnificentissimas in præclaro ciuitatis loco non ædificet, præsertim cùm id etiam ad splendorem & dignitatem ciuitatis pertinet? Cn. quidem Octauio, qui primus ex illa familia consul factus est, honori fuisse M. Tullius refert, quod præclaram ædificasset in palatio & plenam dignitatis domum, quæ cum vulgo inuiseretur, suffragata domino nouo homini ad consulatum putabatur. Ornanda est item (vt idem ait) dignitas domo, non tota tamen ex domo quærenda, ne in cæmente & lapidibus veram gloriam reposuisse videamur. Sit laxa & ampla vt priuati ac publici hospites magnificè & honorificentissime suscipi possint: quod ego quoque feci non in vrbe solùm, verumetiam in agris, vt videtis. His tamen sumptibus modus quidam imponendus est, ne si laxius ædifices, suspicionem affectati principatus inijcias, si angustius, aut vilius, auaritæ

ac quidem sordidæ crimen incurras. Domus autem splendidi viri secundum Homerum non ex auro, ebore, argentóve, sed hostium spolijs ornanda est. Illa enim ornamenta deliciarum & muliebris lasciuiæ plena sunt, à quibus certè quàm à Sireneis scopulis bonum ciuem declinare oportet. Exornat idem Homerus mollis & effœminati Menelai domum ex animi eius sententia. Describit præterea hortos Phæacum, Calypsus domum ac Circes, vt ex tam accurata pictura mores quoque incolentium comprehendi possint. Boni igitur ciuis ædes ita magnificæ & splendidæ sunt, vt nil effœminatum, nil muliebre præ se ferant. P L A. Magnam certè laudem hac in re Cosme consecutus es: nemo enim non dico in vrbe tua, verùm in tota Italia magnificentiùs te ac splendidiùs ædificauit: cernuntur tot templa, tot monasteria, tot bibliothecæ, tot ædes tua impensa ædificatæ & ornatæ, vt nil vlterius ad hanc magnificentiam operum addi posse videatur. C O S. Feci id quidem, vt dicis, tum ad splendorem vrbis, tum etiam vt rem diuinam excolerem. Hoc autem nostrum institutum velim imitari Laurenti, & si quid inchoatum à me est, nec perfectum, id tandem absoluas. L A V. Faciam id quidẽ. Sed ne excidat, quod anteà proposuisti, quænam quæso illa sunt quæ parua esse dixisti? C O S. Quærens Lycurgus omnia quæ ad mores Laconum pertinerent, primus ex Creta, vel vt alij volunt, ex Ionia, Homeri poesim in Græciam detulit, cuius exemplo tum multa, tum conuiuia quæ illi phiditias cœnas vocant, instituit, non diffluentes varietate & luxu, sed moderatione & mediocritate conditas, victum cultumque corporis nõ ad voluptatem, sed ad valetudinem & vires referendum esse. Nam qui naturæ humanæ dignitatem & excellentiam considerat, intelligit quàm turpe sit, diffluere luxuria & delicatè ac molliter viuere, quamque honestum, parcè, continenter, seuerè ac sobriè. In ea verò disceptatione quam inter Alexandrum & Diogenem aliquando ortam scribit Dion. vexari humanum genus ab aliquo quatuor dæmonum ostendit, quorum illum certè secundum appellat, qui voluptati sacrificia defert, & deam ipsam colit odoribus varijs ac saporibus gaudentem. Hic autem dæmon vt idem affirmat, auditum, gustum, tactum, quouis modo potest, mirificè delectat, balnea frequentat, molles vestes & laboratos accubitus amat, muliebres amplexus expectat. Hæc dea nimirum est ipsa Circe, quæ socios Vlyssis in porcos mutat: ij verò deinceps, vt timidi & infracti animi, publicis ac priuatis in rebus inutiles habentur. Seruanda est igitur in victu cultuque corporis mediocritas ob modestiam & valetudinem: qui enim fieri potest, vt delicijs assueti ciues, vbi opus erit, famem, sitim, frigora, æstus, atque incommoda pro republica patiantur? Concidant certè animis & corporibus in quouis etiam paruo negotio oportet, qui Sardanapalos, Antonios, Heliogabalos, Caracallas, Othones diffluẽtes libidine & luxuria imitantur. C. verò Cæsaris modestia & sobrietas, vt nosti, ab hostibus etiam laudatur. Hic enim in ordinanda ciuitate legem sumptuariam tulit, ne ciuium mores nimio luxu corrumperentur. Videbat enim vir sapientissimus, nihil esse quod animos hominum æquè fatigaret, quàm libido & circumsedentes vndique voluptates. Ab his igitur vt ab improbis dominis dedecoris & turpitudinis, se vindicent optimi ciues necesse est: vt cùm libidinibus ipsi parere desierint, præesse alijs meritò videantur. Nihil est autem quod magis autoritatem boni ciuis augeat, quàm si ostenderit se nil minus quàm de voluptate cogitare. Eius enim mens tota in virtute collocata esse debet. P L A. Vt mihi quidem videtur, nil otij, nil quietis Laurentio nostro relinquis: adolescens est, quiescat interdum oportet. C O S. Dormiendum non esse nisi corporibus labore & solicitudine defatigatis ad recuperandas vires censuit Socrates: & si alicui parũ dormire licet, cui magis id conueniat quàm optimo ciui non video. Aristoteles autem in libro quem de moribus scripsit, bonos à malis, miseros ab infelicibus in dimidio vitæ propter somnum nihil differre ostendit, cùm felicitas hominis in actione, non autem in otio & somno reposita est. Volo quiescat, non marcescat otio. Volo dormiat, non stertat ad multam noctem. Præterea verò ludos decentes & liberales animi gratia post cibum ei concedo: & quando ad hæc parua descendimus, non pudeat dicere quod sentio: Ludus sit tessara, chartæ pictæ, latrunculi alueolus: sed absit inter ludendum omnis fraus & auaritia, qua fieri indecens ludus consueuit, & ita interdum concitari ludentium animos, vt ex ludo ad conuitia & contumelias transeãt. Omnem enim aleatorem mendacem periurum, alieni appetentissimũ, sui prodigum esse oportet: qua ex re in furta plerunque & rapinas passim dilabuntur. Hos autẽ quanti fecerit Chilon Lacædomonius, attende. Is enim iungendæ societatis causa Corinthum missus, cùm principes ciuitatis in alea occupatos inuenisset, statim infecto negotio redijt, dicens, se nolle gloriam Spartanorum tum quidem clarescentem, ea maculare infamia, vt diceretur, Spartanos cum aleatoribus societatem inijsse. Hac verò in re ideo longior fui, quod nostra ciuitas, vt mihi videtur, hac infamia non caret. Quam feruent interdum gymnasia ludentium varijs in locis, non sine stomacho loqui possum. Verùm tu Laurenti, quod ego sæpe conatus sum, si tibi licebit, interdicto & lege hanc corruptelam è rep. auferes, ne aliquãdo ciuitas nostra hac ignominia, vt Corinthus à Chilone notari possit. Iocus postremò, qui in verbis est, modo careat scurrilitate & rusticitate, conditusque sit facetiis & salibus, inter

Aleator.

amicos

amice, præsertim, non erit improbandus. Is enim iocus qui non illiberalis est, non mentem solum recreat ac reficit, verumetiam ad dicendum & respondendum ingenium acuit. Augustus Cæsar, seruato semper maiestatis pudore, iocis ipsis mirificè delectatus est. Vt illud in Vatinium podagræ morbum dissimulare conantem, asserentemque se iam mille passus per diem ambulare: Minus (inquit) mirum est, cum iam dies longiusculi esse incipiant. Nomenclatori cuidam natura obliuioso in forum ituro, percunctanti, num quid in foro agi vellet: Commendatitias, ait, literas tecum perfer, notũ enim ibi nullum habes. Cum verò idem forum extrui iussisset, architecti tarditatem accusans, quod eodem tempore à Cassio Seuero plurimi accusati absoluerentur: Vtinam (inquit) forum meum accusaret Cassius, citiùs enim absolueretur. Hoc autem genere vrbanitatis non caret nostra ciuitas, quod certe ingenuè & liberaliter efferri potest, si tempore & remisso fiat animo. Scurras verò, gnathones, mimos, omninò abs te reijcere, cum dignitatem optimi ciuis obscœnitate verborum & turpitudine indecentes motus ac gestus dedecorent. Quæ potissimum ad optimum ciuem pertinere mihi visa sunt, hactenus scripsisse sat erit: deinceps verò & cras, si vultis, quid bonis ciuibus cum populo conueniat dicatur. PLA. Copiosè sanè & grauiter omnia dixisti. Sed vno sermone, si potes, hoc præsertim die, omnia absolue. Idem enim Plato fecit. Nam omnem orationem de legibus vno æstiuo die peregrauit. COS. Sequar ego, vt vultis, diuinum illum virum.

BAP. PLATINÆ DE OPTIMO CIVE

LIBER SECVNDVS.

PLATINA, COSMVS, LAVRENTIVS.

SED visne, quoniam iam aduesperascit & valetudini ac senectuti tuæ consulendum est, locum mutemus, ne riuuli humiditate lædare, quod fieri vesperi consueuit? COS. Volo sanè. PLA. Ad illam porticum proficiscamur, quæ ad orientem solem vergit, respicitque colles istos vitibus & oleis consitos. COS. Sanè quidem: illa enim porticu libentissime vti soleo, siue quid ipse mecum cogito, siue cum alijs de rebus magnis loquor: adde quod etiam villa propinqua est, vnde acciti serui percommode possunt, si eorum opera indiguerimus. LAV. Visne antequam iam ventum ad porticum est, aliquid tibi substernamus, vt commodius iaceas? Non enim hic herba est, vt in ripa Terriolæ. COS. Si vis aliquid de me, te ac repub. nostra dignum audire, fac vt commodè iaceam. LAV. En tibi pulchrè pauimentum instrauimus, lecticamque composuimus. Considamus, si placet, atque ad eam partem sermonis a qua digressi sumus, reuertamur. COS. Præclare dixisti Laurenti: ordiar ego, tu audi, si quid exciderit, in mentem reducet Platina. PLA. Faciam id quidem ac libens. Ita Laurentium nostrum tua oratione perdoctum fieri cupio. COS. Fieri omnia fortuito & temerè Democritum philosophum eiusque imitatorem Epicurum asseruisse, mecum sæpè mirari soleo: maximè verò, quod intelligo ipsum Pythagoram, vnde & philosophorum sectæ manarunt, deos an essent in dubium vocasse: hunc autem posteà secutus est Diagoras atheos, qui omninò deos exclusit, penè omnia fieri confirmans. Sed quonam modo fieri potest, vt philosophiam profitentes, in tantos tamque manifestos errores incidant, cum eorum proprium sit rerum causas & rationes afferre? Quantò melius censere Stoici, qui vt in alijs causas proponunt, sic quoque nec fieri mundum potuisse affirmant, nec constare posse, nisi summa ratione regeretur? Vtramentam præesse mundo, qua gubernentur omnia, testatur Plato, qui plura vidit, quam illi hallucinantes philosophi. Ad hanc autem opinionem sese vertens humanum genus, nihil agere tentat sine ratione, modo sit aliqua prudentia imbutum, quæ est, vt idem Plato in legibus ait, cæterarum virtutum magistra: hac verò qui munitus est, non satellite indiget, non armis. Vera est prodecto illa Bionis sententia, prudentiam ipsam tantum differre a cæteris virtutibus, quantum visus à reliquis sensibus. Quid autem deesse potest homini in quo sit prudentia, ad bonorum malorumque delectum? Hæc enim ita est ars viuendi vt medicina valetudinis, nauigationis gubernatio. Vexatur ac merito quidem Theophrastus in libris & scholis omnium philosophorum, quod in Callisthene suo illam laudauerit sententiam, Vitam regit fortuna: negant enim ab vllo philosopho quicquam dictum esse a vero longius, cum constet ciuitates & homines sapientia regi. Est autem sapientia, vt veteribus philosophis placet, diuinarum humanarumque rerum cognitio: quam quidem Cicero nunc prudentiam, nunc sapientiam vocat. Hanc itaque sapientiam qui aspernatur, quid à brutis differat nõ video, cum sapientia ipsa virtutũ omnium princeps sit, & quidam quasi irriguus fons, vnde omnes benè viuendi rationes manant. Hinc orta est Platonis ingenij atque doctrinæ principis, diuina illa sententia, Tum denique beatas fore respub. si aut docti & sapientes homines eas regere cœpissent, aut ij qui regerent, omne suum studium in

Prudentia & sapientia

doctrina

doctrina & ſapientia collocaſſent. Hanc coniunctionem videlicet poteſtatis & ſapientiæ ſaluti cenſuit ciuitatibus eſſe poſſe, ſi is ſummam poteſtatem haberet, qui in doctrina, virtute, prudentia ſtudium omne ſuum collocaſſet: qualem fuiſſe Romæ P. Scipionem, C. Lælium, M. Catonem accepimus. Lycurgum Spartæ, Solonē Athenis. Pythagoras etiam, qui primus philoſophi nomen inuenit, Crotonem legibus optimè inſtituit. Viris enim fortitudinem propoſuit, mulieribus pudicitiam & connubij fidem, pueris verecundiam & literarum amorem, omnibus frugalitatis ſtudium. Thebanum quoque Epaminondam ad hos vſus erudijt Lyſias Pythagoreus, Syracuſanum Dionem Plato, multique multos: tantum valet ſapientiæ ſtudium, quàm Aphranius vſum eſſe memoriæque filiam oſtendit his verbis: Vſus me genuit, mater memoria peperit: ſophiam vocant Graij, nos ſapientiam. Interrogatus autem Ariſtoteles quo differrent docti ab indoctis, quo (inquit) viuentes à mortuis. Philoſophiæ igitur danda opera eſt, qua nil optabilius, nil præſtantius, nil melius eſſe homini poteſt, cum eius cuſtos ſit, & naturæ humanæ comes, adiutrixque. Verum eſt certè quod M. Tullius ait, ex quatuor locis honeſti, illum qui in veri cognitione conſiſtit, maximè naturam attingere humanam. Omnes enim trahimur ad cognitionis ſcientiæ cupiditatem, in qua excellere pulchrum putamus: labi autem, errare, neſcire, decipi, malum & turpe ducimus. Vt enim quiſque maximè proſpicit, quid in quaque re veriſſimum, quique acutiſsimè & celerrime poteſt videre & explicare rationem, is prudentiſsimus & ſapientiſsimus ritè haberi ſolet. Nam ſicuti prudentia facit, vt res omnes expetendas & fugiendas cognoſcamus: ita ſapientia, ne omnino idem eſſe cum prudentia videatur, principium eſt cognoſcendi res omnes, exactiſsimè contemplandas ſecundum Peripateticos. Nam ſi in vita rebusque agendis laudatur vir prudens, cur ſapiens rebus contemplandis propria laude carebit? quod ſi in actione prudentiæ felicitas humana repoſita eſt, cur ſapientem beatiſsimum non appellabis in contemplatione viuentē? nec in quauis, ſed in ea qua Deo quoad fieri poteſt, perſimilis ſit, cum res diuinas reuocato à ſenſibus animo intueatur & reſpiciat? Ad prudentiam redeo, ſine qua ciuitates benè muratæ nullo modo eſſe poſſunt. Eſt enim recta ratio rerum gerendarum, quæ voluptatibus modum imponit, fortitudinem animi regit, liberalitatis officium diſponit. Transfert hæc eadem ſeſe non ſolùm ad rempub. ſed etiam ad familiarem, & ad res omnes non temerè, ſed conſideratè agendas. In deliberatione ſecundum eſſe tempus re deliberata, omni ſocordia & ignauia remota, agendum aliquid ordine & conſtantia oſtendit, vt honeſtatem & decus conſeruare poſsimus. Ipſius enim virtutis tota laus in actione conſiſtit. At verò in omni deliberatione ſuſcipienda, illud maximè curandum eſt, ne incognita pro cognitis habeamus, iiſque temerè aſſentiamur: quod certè non fiet, ſi adhibebimus ad res conſiderandas tempus & diligentiam. Verùm non vſqueadeo tamen immorandum eſt, quod quidam hebetioris ingenij & moroſi faciunt, vt occaſionem & opportunitatem rerum bene gerendarum amittamus. In omni autem conſultatione, & publica præſertim, videndum eſt, fieri ne poſsit quod proponitur, facultates ne habeamus & adminicula: aliter enim inanis noſtra omnis cogitatio eſſet, veniremusque ad id quod à ſapienti viro longè remotum eſſe debet, vt dicendum ſit, non putaram. PLA. Non potuit herculè ſapientis ac prudentis officium exactius explicari, quàm à te nuper eſt ante oculos noſtros poſitum. Verum cùm Laurentius noſter adoleſcens ſit, & prudentia ac ſapientia non niſi aſſuetudine comparetur, quónam fiet modo, vt nepos tuo in gubernanda republica dignus eſſe videatur? COS. Quaſi verò Laurentij noſtri cauſa hoc tantummodo dictum ſit. Ciuibus meis omnibus bene conſultum volo, quorum de numero cùm multi boni ſunt & ſapientes, eos velim obſeruet, eorumque conſilia imitetur, donec gubernare tantam nauim prius ipſe didicerit. Fieri enim non poteſt vt ex iuuene ſententia optima eliciatur, cùm in prudentem cadat præteritorum memoria, conſideratio præſentium, intelligentia futurorum, quæ haberi non poſſunt, niſi doctrina & aſſuetudine comparentur. Mirum illud in Salomone atque Ioſepho adoleſcentibus videri poteſt, vt certè eſt: diuino enim numine, non humana ſapientia & induſtria, factum putarim, vt illi præter ætatem tantum ſaperent. Senes igitur humanarum rerum periti in conſilium adhibendi ſunt. Nam ſenatus Romanus quem totus orbis terrarum conſulebat, à ſenibus certè, non à iunioribus nomen accepit. Probati ſunt ij, quorum ſententiam reip. cauſa imitaturus es. Nihil habeant ficti, nihil ſimulati, nihil fallaciæ. Aperti ſint & veri. Plurimum autem in cōſilijs dandis accipiendiſque, valet integritas vitæ. Non poteſt eſſe conſilio bonus, qui ita vixit, vt ab omnibus malus haberetur. Voluptates ſiquidem reijciat, auaritiam compeſcat, affectus denique ac perturbationes ſedet, qui tibi ac reipub. vtile conſilium daturus eſt. Nam qui aurum contemnit, qui munera ſpernit, qui patriæ dignitatem & ſalutem cæteris rebus anteponit facillimè contemnet hominum cupiditates, & honeſtum ac rectum ſeruabit. Corrumpi à Pyrrho muneribus & pollicitationibus Fabricius nō potuit, vt in ſenatu cenſeret contra dignitatem patriæ, regi pacem concedendā eſſe, antequam ab Italia diſcederet. Abiere quidē re infecta Samnitum legati, fruſtra Manlium Curium auro & argento impellere conati, vt dandam Samnitibus

pacem

pacem in senatu censeret, cum illi toties violati fœderis nondum iustas pœnas dedissent. Vt enim sapientes & bonos dixi in consolationem adhibendos esse: ita versutos & callidos reijciendos censeo: qualis fuit Temistocles, cuius profectò consilium de frangendis Lacedæmoniorum opibus, incensa clanculum ad Cytheum eorum classe, Aristides dixit perutile quidem, sed minimè honestum esse. Ij autem eò tibi ac reliquis ciuibus inuisiores esse debebunt, quò plura sapere videbuntur, detracta opinione probitatis. At vero si prudentiæ & sapientiæ coniuncta iustitia fuerit, nihil erit quod tu ac reliqui ciues his autoribus non posse consequi arbitremini. Tollendæ igitur astutiæ sunt, eaque malitia quæ vult quidem videri prudentia, cum absit ab ea, distetque plurimum. Mentiri enim emolumenti sui causa, criminari, fallere, præripere, in bonum virum cadere non potest: sagaces eos sanè velim, non tamen astutos & callidos. Est enim sagacitas (vt Aristoteli placet) rerum agendarum scientia circà principia: eosdem enim vt sagaces & bonos dicit: Si, inquit, in deliberando intentio sit honesta, vis illa laudabilis est: Sin improba, astutia nuncupatur. Fieri ergo non potest vt quispiam prudens sit habendus, nisi idem sit bonus, cum virtus sit habitus ratione determinatus, & ipsa recta ratio prudentia nuncupetur. Considerandum est ergo & circunspiciendum quid quisque sentiat ac dicat, ne fallare. In corde enim nostro in ambitione tanquam in ampla domo Dauid propheta nos docuit: & cùm eo tanquam cum bono contubernali versari, vt & ipse diceret ac loqueretur secum. Scribens ad Curionem Cicero, Te, inquit, in consilium adhibe, tecum loquere, te audi. Nolebat adolescentem circunueniri aliorum consilijs. Audienda sunt aliorum consilia, & pensitanda priùs, quàm aliquid pro repub. aggrediare. Bibe, inquit Salomõ, de tuis vasis & puteorum tuorum scaturitionibus, hoc est, consilio tuo vtere, re etiam prius à bene sentientibus perspecta ac cognita. Hac item agitatione mentis tibi ac reliquis bene institutis ciuibus prouidendum est, ne quid ciuitati in futurum sinistri accidat, ne bello, ne seditionibus, ne charitate rerum, ne incẽdijs, ne rapinis, ne pestilẽtia populus opprimatur. In consilio nãque (vt ait Plato) præteritũ tẽpus nobis exẽpla suppeditat, cum attenditur, quid, cur quæque gens passa sit, vt caueamus: aut quid prudenter egerit, vt imitemur: præsens, vt annosos muros & rimosos inspicimus, homines timidos & imbelles, annonæ (vt ante dixi) caritatem: futurum, vt ne quid fiat temerè, vnde infinita mala oriuntur. Hoc autem si feceris Laurenti, & patriæ nostræ bene consules, & tibi felicitatẽ cum gloria comparabis. PLA. Cùm te audio Cosme, minus certè Platonem ipsum, minus Aristotelem, etsi qui de repub. scripsere. desiderio: adeò rem ipsam ante oculos ponis. Sed ego multum hac in re cognationi tribuo, quæ te cogit patriæ & posteritati tuæ his præceptis consulere. COS. Ita est profecto vt dicis. Nemo enim omnium est cui velim magis consultum, quam patriæ meæ quàm agnationi & gentilitati, familiæ nostræ, quæ meum nomẽ, me etiam mortuo aliquando celebratura est. Quare nisi quid aliud vis, sine pergam vt cœpi quandoquidem Laurentium nostrum attentè omnia auditurum video. LAV. Vereor equidem Cosme, ne tibi contingat, quod aiunt cygno morituro, tum demum scilicet autem ipsam optimè canere, vbi mortem sibi adesse sentit. Superasti certè teipsum: & quasi vltimos conatus ingenij tui editurus sis, mirabilis hodie mihi visus es. COS. Sit ita sane, si non doctrina, saltem autoritate, quod maxime cupio, apud te valebo. De morte alias dicetur latius, quam nec formido, nec opto. Sed ad instituta pergamus. Non apud Medos solum, vt ait Herodotus, sed apud omnes gentes iustitiæ gratia delecti sunt qui præessent. Acciti etiam quidam externi sunt ob insignem iustitiam, qui ciuitates regerent, vt de Numa legimus. Nam cum premeretur inops multitudo ab his qui maiores opes habebant, ad vnum aliquem confugere necesse erat virtute præstantem, qui summos cum infimis pari iure retineret. Eadem etiam causa constituendarum legum fuit, quæ cum omnibus vna atque eadem voce loquerentur. Aurea profecto videri debet (vt certè est) illa doctoris vestri Argyropyli sententia, qui asserit ita iustitiam in humana societate necessariam esse, vt in animante animam. Atque vt si insit illa, corpus interno motu cietur: sin egressa fuerit, riget continuo dissoluitur atque putrescit: sic si iustitia administretur, societas constat: si posthabita fuerit, languescit & exhalat. Nemo est enim qui vt Deum quendam, iustum non intueatur & admiretur. Huic homines ipsi committunt fortunas, liberos, coniuges, atque humana omnia: & merito quidem, cum iustitia sit (vt Aristoteli placet) non pars quædam virtutis, sed tota virtus, vt iniustitia tota vitiositas est. Fundamentum ergo perpetuæ commendationis & famæ iustitia erit, sine qua nihil potest esse laudabile. Camillus dictator Romanus, remisso pædagogo virgis ab eisdem pueris cæso, quos secum tra[illegible] fuga in castra hostium duxerat, Phalerios quos vi non poterat, iustitia & clementia in deditionem accepit. Laudatur & Aristides, ac Iusti cognomentum consecutus est, cùm in omnibus, tum vel maximè, quod Themistoclis consilium (vt antè dixi) vtile quidem, non tamen honestum & iustum, apud populum improbauit. Primum autem iustitiæ munus est, vt ait Marcus Tullius, ne cui quis noceat nisi lacessitus iniuria: deinde vt cõmunibus pro communibus vtatur, priuatis suis quemadmodum legibus descriptum est & iure ciuili.

Locus obscurus.

Prouer. 5.

Communia

Communia autem sunt, errantes admonere, ignaros docere, aut vt erudiantur curare, aquam non prohibere, pati ignem ab igne capere, consulentibus fidele consilium dare, quod ad cõmunem vtilitatem pertineat. In hac autẽ societate humana gradus distinguere, superuacaneum quodammodo mihi videtur. Quis enim est qui nesciat, plus se patriæ, parẽtibus liberis, propinquis, ciuibus debere, eiusdem nationis, eiusdem linguæ, quam peregrinis & externis? Multa sunt enim ciuibus inter se communia, vt ait Cicero, quæ societatem humanam confirmant, forum, phana, porticus, viæ, leges, iura, suffragia, consuetudines, præterea & familiaritates, addo etiam connubia & affinitates, quibus tanquam firmissimis nodis ciuitas inter se colligatur. Hinc est propagatio sobolis & origo ciuitatum, cuius procuratio non aliena est ab optimo ciue, quo magis simul nectantur voluntates ciuium, quoq́ue numerosior noster fiat populus. Sed quoniam nulla societas præstantior, nullaq́ue firmior est, quàm quæ cum bonis viris comparatur, curandum tibi erit ac reliquis ciuibus vt moribus, doctrina, eruditione, si fieri poterit, imbuantur omnes. Hac enim ratione & de patria nostra bene merebere: & tibi, nisi omnino fuerint ingrati ciues nostri, aliquando parem gratiam referent. Præterea verò eos vtpote ratione imbutos, quoquò volueris, pro vtilitate reip. facilè impelles, quod non adeo fit in hominibus literarum & doctrinæ ignaris. PLA. Addis ne huic virtuti aliud? COS. Addo certè. Nam cum totius iustitiæ fides ipsa fundamentum sit, curandum erit Laurenti, tuo potissimum exemplo in dictis pactisque eam seruent ciues nostri. Standum siquidem promissis est, & id faciendum quod iustitia & ratio exigit. Hanc enim ob rem fidem ipsam Stoici dictam putant. At verò si secus feceris, statim dissoluetur ea pars iustitiæ, quæ in societate humana reposita est. Seruandam quoque fidem peregrinis & hostibus illud declarat, quod dij ipsi qui voluerint longè ac latè diffundi, ipsam virtutem & iustitiam, vinculum ipsius fidei, interposita autoritate nominis sui, annecti passi sunt. Est enim iusiurandum affirmatio religiosa, tota quidem ad iustitiam & fidem pertinens. Vnde præclare ait Ennius: O fides alma apta primis & iusiurandum Iouis. Cùm itaque iusiurandum violatur, fides violatur quam in capitolio vicinam Iouis optimi maximi Romani esse voluerunt. Quod enim iuratum est, & mens concepit fieri oportere, id obseruandum est. M. Regulus vnicum certè inuiolatæ fidei exemplum, maluit ad certam pœnam redire, quam datam fidem violare. Superatis autem in Sicilia Carthaginensibus, cùm Amilcar & Hanno de pace acturi essent, veriti primo adire consules sunt, ne ipsi quoque fidefragi in vincula conijcirentur, quemadmodum à se olim Cornelius Asina contra ius gentium coniectus fuerat. Verum Hanno conscius Romani animi, consules adijt, apud quos cum de finibus ageretur, dixere quidam, posse ei merito euenire, quod Cornelio per suos acciderat. At verò imposito à consulibus silentio, Te, inquit, Hanno fides ciuitatis nostræ hoc metu liberat. Seruandum ergo ius gentium est, seruanda fides, non dico prædonibus, aut piratis, qui communes omnium sunt hostes, non perduelles. His autem si pactum pro libertate & capite pretium ciuis Florentinus non attulerit, nulla fraus inest, ne si iurari quidem id non fecerint. Nam falsum iurare non peierare est: sed quod ex animi tui sententia iuraueris, sicut verbis concipitur, id non facere periurium est. Scitum est certe illud Euripidis, Iuraui lingua, mentem iniuratam gero. Reguli quidem periurium fuisset, nisi fidem datam seruasset. Hanc vero tanti semper fecit populus Romanus, vt etiam præclaros viros hostibus dediderit, vt de T. Veturio & Sp. Posthumio, ac C. Mancino legitur, quod iniussu senatus cum hostibus fœdera inijssent. Post Cannensem pugnam decem captiuos ad senatum misit Hannibal iuratos se in castra redituros, si de redimendis captiuis non impetrassent: nouẽ ex his re infecta redijsse constat, vnum verò ex decem qui paulò pòst quàm erat ingressus, è castris redijsse quasi aliquid esset oblitus, Romæ mansisse: reditu enim in castra, liberatum se esse iureiurando interpretabatur. Sed hunc quidem veteratorem & callidum, vinctum ad Hannibalem senatus remisit. Nullum enim vinculum ad colligendam fidem iureiurando arctius putandum est. Id indicant leges, indicant fœdera, indicant pœnæ irrogatæ à censoribus, his potissimum, aut fidem violarunt. Curato igitur tuo etiam exemplo, vt eam seruent ciues cum inter se tum cum peregrinis: vtque in emendis vendendisque rebus, in contrahendo, locando, conducendóue nulla fraude vtantur, nullo dolo malo. LAV. Non est satis Cosine, dicere hoc vel illud agendum, nisi doceas qua id ratione fiat. COS. Probè quidem sentis. Et quoniãm vt corpus membris, ita etiam suis magistratibus ciuitas constat: videndum profectò quàm diligentissimè erit, post potissimum ex ciuibus ad gubernandam remp. deligatis. Nisi enim paterfamilias qui interdum eius vices gerat, habuerit, nulla erit proculdubio œconomiæ ratio: quod certè multo magis in ciuitatem cadet, quæ pluribus curatoribus indiget: qui non ex quouis genere hominum, licet popularis sit status noster, sed ex vera nobilitate, de qua antea diximus, deligendi sunt: consentaneum namque est, ex melioribus ortos, meliores futuros, tum ad imperandum, tum ad parendum. Optimus enim gubernator legibus ipsis plerunque antefertur, quod non vniuersa tantum vt leges, verumetiam partes inspiciat. Hos esse bonos & peritos legum, si fieri potest, oportet, vel cõ-

Fides in promissis.

Qui ad magistratum eligendi.

suetudinis patriæ & rerum humanarum gnaros: quod certè non continget, nisi grandiores natu fuerint. Quæ quidem ætas potissimùm magistratui conuenit, cùm senes ob ætatem verecundiam populis inijciant. Præterea verò nemo præsertim benè institutus, indignatur senioribus propter ætatem parere, quando & ipse quoque cùm ad id ætatis peruenerit, sciat se tale præmium recepturum: cumque intelligat, eum postea rectè alijs imperaturum, qui prius modestè ac constanter alterius imperio obtemperauerit. Sint igitur quos deligetis ad magistratum obeundum, legem quidem loquentem, vt ait Cicero, boni modesti, continentes, iusti, fortes, prudentes, abstinentes, & à quouis flagitio alieni, teneantque dijudicandi & imperandi modum. Tueri enim debent (vt ait Plato) commoditatem ciuium: & quicquid agunt, ad eam referre, obliti commodorum suorum. Totum præterea ciuitatis corpus curare debent, ne dum partem aliquam tueătur, reliquas deserant. Nam qui parti ciuium consulunt, partem negligunt, rem sanè perniciosam in ciuitatem inducunt, seditionem atque discordiam. Eorum enim munus est intelligere se ad cōmoditatem ciuitatis natos esse, deberetque eius diuinitatem & decus sustinere, seruare leges, iura describere, tuerique ea quæ eorum fidei commissa sunt: quod profectò quàm diligentissimè facient, si intelligent ab optimatibus iustitiam & pietatem coli, eorumque censuræ aliquando standum esse. Magistratuum autem animaduersio omnis & castigatio contumelia vacare debet, neque ad se qui punit aliquem, aut verbis castigat, sed ad ciuitatis vtilitatem referre debet. Cauendum est etiam, ne maior sit pœna quàm culpa, néve ad iudicandum iratus accedat, quia mediocritatem illam tenere non poterit, quæ est inter nimium & parum. Sint autem qui iudicant & ciuitatem gubernant, si fieri potest, legum omninò persimiles, quæ ad puniendum non iracundia, sed æquitate ducuntur. Hanc ob rem Plato Xenocrati ad se accedenti, vel vt alij volunt, Speusippo: Cæde, inquit, hunc puerum: mihi enim, quod iratus sum, id nequaquam integrum est. Eadem quoque ratione visum ferunt Architum Tarentinum, infensum villico, quod agros negligenter coluisset. Hæc etsi priuatorum hominum exempla sint, publicæ tamen animaduersioni accommodari possunt. PLA. Possunt certè, & optimè quadrant. COS. Imò verò magistratibus, & his qui cum imperio cæteris præsunt, curandum erit, ne plus seueritatis quàm clementiæ præ se ferant: propensiores enim ad dandam veniam, quàm ad sumendas pœnas esse illi quidem debent. Proprium enim magistratus est, non tam pertinaci seueritate & acerbitate, quàm lenitate & clementia adhibito consilio & maturitate, populos in officio continere. Hinc est autem quod clementes Deo similes existimamus: contrà verò crudeles & immites detestamur & abominamur, vt inimicos & hostes humani generis. Quis non leget magna certe cum indignatione, L. Syllam dictatorem gloriari solitum se à nemine vnquam crudelitate victum, quatuor legiones ex Marianis militibus in campo Martio trucidari iussisse, Tyberim cadaueribus repleuisse, quinque millia Prænestinorum interfici ac per agros spargi mandasse, quattuor millia ciuium & septingentos proscripsisse. De crudelitate marij, Hannibalis, Mithridatis, pleni sunt libri tum poetarum, tum historicorū. Doleo quidem Athenienses, vnde vrbanitatis & humanitatis nomen venit, Æginensium iuuentuti pollices abscidisse, ne à maritima ciuitate aliquando bello opprimerentur. Quid tibi Mezentium, Capaneum, Burisim, Proclum, Phalarim, Piratas, Cypoclas, Læstrigonas commemorē, cùm Tyberij, C. Caligulæ, Neronis, Domitiani recentior sæuitia sit? Horum nomina ita profectò nefanda sunt habita, vt crudeles & immanes, nostra quoque tempestate ijsdem nominibus tanquam notis Threicijs compuncti vocentur. Quam verò sit durum, asperum, & immite crudelitatis nomē, aliorum exemplo vides. Contrà verò, quàm suauis, quāque iucunda sit omnibus sanctissima clementia, ex his intelliges, quorum nomina ob placabilitatem & lenitatem adhuc in pretio sunt. P. Æmilius, captiuum Perseū Macedonū regem procūbere ad genua sua volentem, dextera manu ad se traxit, laterique suo assidere ac mensæ voluit. Eadem quoque clementia vsum ferunt Cn. Pompeium erga Tigranem hostem, Armeniæ regem: iussum namque fugere, & diadema quod ad misericordiam mouendā abiecerat, sumere, in regnum & pristinam sedem restituit. De C. Cæsare cuius diuinam virtutem sola clementia qua omnes superauit exornat, reticere institui, cùm omnibus sit nota: ex hac enim plus propè gloriæ, quàm ex imperio consecutus est. Tu igitur Laurenti tot clarissimos viros imitatus, magistratus ipsos in puniendis delinquentibus ad clementiam adhortabere, vt citra seueritatem potiùs pedem retrahant, quàm vltra progrediantur, ne ob atrocitatem pœnarum tu vnà cum ciuibus nostris crudelitatis notam incurras, qua nihil potest esse in bono ciue aut detestabilius, aut pernitiosius. Verùm quoniam ex æquo & bono plerunque iudicare in ciuitatibus necesse est, compescenda erit audacia causidicorum, qui iudicijs cauillationes interponunt, quo diutius lucri gratia causæ ipsæ protrahantur. Iure enim gentium & ciuili cautum est, ne cui quis detrahat sui commodi causa. Quid quod etiam tanta est eorum audacia, vt causas iniquas sponte suscipiant, & * suspectas magnis acclamationibus defendant? Quo enim quisque maximè clamat, eo sapientior & honestior in causa putatur.

Nimia seueritas seu crudelitas cauenda.

Clementia in principi.

Causidici et aduocati.

Scribens ad fratrem Hesiodus, eum admonet, vt voracissimas eorum fauces deuitet. His ego addiderim aduocatos & tabelliones, nisi eorum vita probata & perfecta fuerit. Benè profectò instituta est à legum latoribus pœna temerè litigantibus, ne iniuria quispiam ob aduersariorum potentiam circumueniatur. Rectè præterea condita est lex Cornelia de falsis, qua qui deliquere plectantur. Quis enim pupillus, quæ vidua, quis inops, quis peregrinus rapidos istorum dentes aufugiet, nisi fuerint tua seueritate coerciti, & intra proprios fines retrusi? Videat prætor, penes quem omnis publici priuatique iuris potestas est, cuique licet ius condere, ac vetera rescindere, ne cuiquam fiat iniuria. Caueat iudex, ne aliter iudicet, quam legibus & moribus, aut consuetudinibus proditum est. Idem faciant tabelliones, ne corrupti pecunia aut testamenta supponant, aut in empto, diuendito, locato, conducto, falso autoritatem sui nominis interponát. PLA. Nil certè omittis, vt video, quod ad iustitiam pertineat. COS. Ego verò ad hanc quoque rem pertinere arbitror, quæstorum, publicanorum, ac fœneratorum cupiditatem coercere. Quæstores publicæ pecuniæ quærendæ præpositos esse nemo est qui ambigat. De quæstoribus maleficiorum non est nunc dicendi locus. Verùm quæstores publici prouentus, apud Romanos partim ærario vrbano, partim vectigalibus prouinciarum exigendis præficiebantur. Hos quidem habere, manus abstinentes oportet: satis enim est publicum in ærarium referre, nedum priuata expilent, non publici certè commodi, sed priuati causa. Multos enim vidimus in ciuitate nostra, qui breui, quod sine rapina fieri non potest, ingentes sibi facultates compararunt, aut accipiendo, vnde non oportet, aut non reddendo quibus oportet. Hos tu Laurenti, vt vniuersæ ciuitati pernitiosos, lege Iulia de repetundis ac de peculatu coerceto. Bonis etiam ciuibus cauendũ est, ne noua vectigalia imponant. Quod si bello vrgente id facere interdum necesse fuerit, pace parta Iustiniani sententia tollendum omnino erit, vt quod belli timor introduxerat, hoc pacis bonitas consopiscat. Publicani autem quorum illiberales & sordidi quæstus odia hominum facilè incurrunt, obseruari quàm diligentissimè debent: ex his enim quos tantopere laudat Cicero, graues controuersiæ, multæ iniuriæ, magnæ contentiones plerunque nascuntur. Nam conductis ingenti mercede portorijs & vectigalibus, cum postea soluendo non sunt, ex alieno rapiunt & extorquent, nec à ciuibus tantummodo, verumetiam à peregrinis mercaturæ aut negotij causa ad vrbem nostrã accedentibus. Quòd cùm inutile sit, tum vel maximè ciuitati turpe & indecorum est. Horum audaciam & temeritatem compescendam censens Vlpianus iureconsultus, edictum proposuit, quo quicquid illicitè, publicè, vel priuatè exortum est, tantundem & eo amplius iniuriam passo exolui mandat. Per vim enim exortum, cùm pœna dupli restituitur: & quĩ tale facinus commisere, extra ordinem plectuntur. Alterum enim vtilitas priuatorum, alterum publicæ disciplinæ ratio postulat. Abstinentes habeant manus oportet, sciantque sibi non plus licere quàm cuiuis è populo. Compescendi sunt etiam fœneratores, qui certè detestabiliores sunt habendi, quàm aut fures, aut latrones, aut piratæ. Ij enim magna discrimina subeuntes, sitim, famem, æstus, frigora patientes, vnde viuant conquirunt, maximis interdum acceptis vulneribus. Illi verò tecto & vmbra gaudentes, tanquam fœdissimæ harpyæ, & ne minimum quidem incommodum ferentes, non acceptis, sed illatis ex fœnore vulneribus, hominum sanguinem exugunt, carnem exedunt, ossa corrodunt. Quid de hoc genere hominum sentiat Cato ille senex, audi quæso. Nam cùm ex eo quæreretur, quid maximè in re familiari expediret? respondit, bene pascere. Quid secundum? satis bene pascere. Quid tertium? bene vestire. Quid quartum? arare. At verò cùm idem quæsisset, quid fœnerari? Tum Cato, Quid hominem, inquit, occidere? Ex quo intelligi potest, hos vt patricidas, si in tali crimine deprehensi fuerint, vltimo supplicio Catonis sententia affici debere. PLA. Rectè profectò admones: sunt enim maiore odio digni, quàm qui apertè latrocinantur. COS. Sunt quidem humani generis domestici hostes. Verùm quoniam in emendis vendendisque rebus fraus permagna subesse interdum solet, deligendi è numero bonorum ciuium erunt, qui ne annona, vinum, carnes, esculentaque omnia vitiosius aut cariùs quàm ipsa anni tempora requirunt, vendantur: vtque emptori succurratur, si iumentum aliquod morbosum pro valido sanoque, siue quid vitiosum pro sincero, fractum pro integro emerit, quod apud Romanos ædilitio edicto cautum erat. Ædilium quoque munus putabatur curare, vt fora, vici, stratæ, viæ publicæ, cloacæ, & aquæductus cæteraque ædificia lauta, munda, integra, expeditaque asseruarentur, tum ad vtilitatem, tum ad salubritatem ciuium. Verùm ne quid ciuitati nostræ desit, quam optimam & felicissimam esse cupio: censores adsint oportet, qui videant, rectè ne an secùs vixerint, egerint ve qui in magistratu fuere: facilè enim in officio omnes cõtinebuntur, si rationem anteactæ vitæ habiti magistratus sibi reddendam aliquando putarint. LAV. Munus ergo censoriũ erit cogere nolẽtes etiã, iustè, modestè, integrè, ac sanctè viuere? COS. Erit sanè. Sed quoniam apud philosophos diffinitum est, iustitiam esse æqualitatem vnicuique quod suum est reddentem, pertinentemque maximè ad societatem hominum inter se: quæ rursum in æquitatẽ & beneficẽtiam diuiditur? quam eandem & liberalitatem & benignitatem

Quæstores et fœneratores

Mercatores.

tem

tem vocamus, non erit à re tua alienum exprimere quid potissimum ipsi æquitati obstet. Ea profectò auaritia est, qua nihil potest esse pernitiosius, in his præsertim, qui remp. gubernant. Nam cum duæ humani generis pestes incumbant, luxuria & auaritia malorum omnium fundamenta, pernitiosior tamen auaritia habetur, quòd omninò contra naturam sit, quodque item mala omnia suadeat. Vtinam, inquit C. Pontius Samnis, ad illa tempora fortuna me seruasset, & tunc essem natus, quando Romani dona accipere cœpissent: non essem certè passus eos diutius imperare. Est enim auaritia quædam vehemens habendi sitis: quæ vt in hydropico continuo haustu, ita in auaro frequenti etiam rapina extingui non potest. Verum est profectò quod dici solet, Tam deest auaro quod habet, quàm quod non habet, cùm ob animi angustiam parto etiam frui non audeat. Tollit præterea amicitiam & sanctam societatem auarus cùm nemini prosit, & multis noceat: pauperes enim violat, diuitibus insidiatur, socios expilat, ignotos & peregrinos vexat, publicus omnium hostis, aqua certè & igni interdicendus, cùm inutilis sit ciuitati, reip. pernitiosus, sibijpsi demum hostis acerrimus. Ij certè sunt illi dæmones auari, tristes, obscuri, squalidi, sordidi: quos Diogenes cum Alexandro disserens, in primo loco ponit. Hos autem pecuniam pluris facere, quàm patriam aut parentes aut cognatos, ostendit. Propinquorum enim mortes expectant explendæ ob hæreditatem auaritiæ causa: nunquam rident, omnes suspectos habent, nemini credunt, inimicitias, odia, maledicta, nihil curant, modò rem faciant, magneti persimiles: vt enim ille ferrum trahit, sic ij aurum & argentum vndique & quouis modo rapiunt. Omni certè tyranno sæuior est pecuniæ cupiditas, quam nemo sapiens (vt ait Crispus) vnquam concupiuit. Ea quasi malis venenis imbuta, corpus animumque virilem effœminat, neque copia vnquam, neque inopia minuitur. Hanc ob rem Stoici mentes hominum ab hac peste dimoturi, dixere nequaquam se adduci posse, vt quæ modo huc modo illuc transferuntur, in bonis rebus sint habenda: idque etiã Biantis autoritate confirmant, qui in direptione patriæ admonitus vt aliquid de suo apportaret: Facio id quidem, inquit, Solam enim virtutem, non autem diuitias, bonum putauit. Verum cum turpe sit omnibus auaritiæ morbo laborare, tum vel maxime optimatibus & bonis ciuibus turpissimum, in quibus nihil potest esse immanius, nihil peruersius. Nullæ enim ab auaris ciuibus seruantur leges, nulla iura, nulla iudicia. Erunt scelera omnia impunita, si redimuntur auro. Veri ciues speculatores sunt, & procuratores publici commodi esse debent, non autem priuati: congerere pecunias, quæ ad vsum populorum sunt conflatæ, nihil aliud est, quàm cibum famelicis auferre, quod hostes patriæ & humanum genus perosi facere consueuerunt. Quare in eos meritò lata hæc lex est, Auari in vrbe ne sunto: si fuerint, publico edicto eijciantur. Hanc autẽ esse ciuitatum labem nouit Iugurtha ille barbarus Numidarum rex. Discedens enim ab vrbe Roma, quæ tum flagrabat auaritia, reflectensque oculos, O vrbem venalem, inquit, & citò perituram si emptorem inuenerit. In ea enim ciuitate in qua regnat auaritia, nulla potest esse religio, nulla virtus, nulla charitas, quæ omnino tanto vitio contraria est. Apud Xenephontem Cyrus Pheraulam optãtem diuitias, haud rectè sapere ostendit: Mihi, inquit, neque cibum neque potum, neque somnum dulciorem in opulentia rerum sensi, quàm dum in egestate fui. Hoc autem ex diuitijs consecutus sum, vt pluribus in laboribus versarer, addito amittendi metu. Satius est igitur mediocritate vti, quàm vel ex alio rapere, vel raptum cũ ignominia & cruciatu animi retinere. PLA. Ego verò ita faciendũ censeo. Sed dic quæso, cùm Laurentius noster, cumq; permulti satis amplum habeant patrimonium, quònam modo eo vti debent? COS. Benè rogas. Audite quæso, repurgato prius animo à fœdissima auaritiæ labe, facilius erit liberalitatem, quam iustitiæ coniũctam esse diximus, inducere. Hanc verò cæteris virtutibus gratiosiorem, quadrifariam diuidit Plato. Fieri enim pecunijs, opera, disciplinis, oratione pro circumuentis in iudicio ostendit. Quintam ego, nisi temerè id facere videar, addiderim, honoris scilicet distributionem, quod est magnum virtutis præmium. Honos enim (vt ait Cicero) virtutes alit. Nemo profectò est, sanè mentis præsertim, qui non bene mereri de patria & ciuibus suis studeat, vbi intellexerit operam suam apud bene memores collocari. Quid enim sibi voluere tot labores ciuium Romanorum, tot pericula adita, tot vulnera in prælijs suscepta? Honores certè & magistratus, maxima & pulcherrima virtutis præmia. Omitto pecunias, agros, iumenta, arma ex hostibus capta, in quibus parum certè momẽti ad virtutem est. Indignatus C. Cæsar, vt nostis, quòd sibi meritos honores negari quorundam maleuolentia & liuore cernebat, arma sumpsit, æmulos & inimicos è rep. deiecit. Quoties tumultuarunt Romani exercitus iusto honore fraudati? Quoties plebs à patribus secessit, vbi denegari præmia bene merentibus vidit? Ne igitur patria nostra ingratitudinis arguatur, cuius acerrimi vltores Persæ habebantur, curandum erit tibi Laurenti, ac reliquis ciuibus, vt dignitates, honores, magistratus, ijs cõmittantur, qui sibi nobilitatem manu & ingenio peperere. Hac enim ratione & bene merentibus gratiam referetis, & alios æmulatione honoris ac gloriæ ad virtutẽ excitabitis. Verùm hac in re tenenda mediocritas est, ne quorũdam stultitiã imitemini, qui infimæ sortis homines maximis honoribus & præ-

Auaritia pestis animæ.

Liberalitas.

mijs extollunt. Eos volo, qui ingenio, moribus, industria, solertia, manu, opera reip. profuere, ac prodesse deinceps possunt: non autem lenones, scurras, gnathones, assentatores: quorum ingenia voluptatibus & libidinibus, non amplitudini & modestiæ sunt dedita. Consilio quoque & oratione bene mereri de nostris ciuibus possumus. Nam qui in consultatione cùm publica tum priuata, de rebus dubijs & incertis veram sententiam assert, beneficus meritò & liberalis haberi debet, & eò magis, quod hoc genus beneficentiæ, non ad vnum tantum, sed ad plures extenditur. Oratio item in iudicijs habita pro reo, in hoc quoque genere habetur: reum voco, accersitum in iudicium more causidicorum. Qui ergo circumuentum inimicorum calumnijs iustè defendit, meritò quidem benignitatis nomen adeptus est. Doctrina præterea & conditione comparari liberalitatis nomen potest, cùm ij habitus animis hominum imprimantur. Quænam potest esse maior beneficentia, quàm ea donare quæ nunquam ab hominibus auferri possunt? Transferri perfacilè & amitti pecunias videmus, deflorescunt honores & dignitates, excidunt consilia, obolescunt orationes: sola verò doctrina firma stabilisque habetur, cùm sit earum rerum (vt Aristoteli placet) quæ semper eodem modo sese habent, cumque etiam in prosperis rebus magnum sit ornamentum, in aduersis verò vnicum refugium. Quare si sapis Laurenti, eos semper in pretio habebis, qui te ac ciues nostros hoc ornamento insigniores reddere possunt. Sed veniamus tandem ad illud genus liberalitatis, quod circa pecunias versatur: pecunias autem dico, quarum æstimatio mensuratur nummo. His autem ad liberalitatē vtendum est, qua nihil habetur naturæ hominum accommodatius. Verum quemadmodum vtare, diligenter inspicere oportet. Non enim in quemcunque & ob omnem causam liberalitate vtendum est, sed erga bene meritos, & propter aliquam insignem virtutem quouis præmio dignos: quod profectò maximum iustitiæ fundamentum est. Ea etiam liberalitate vti debemus, quæ prosit amicis, nemini noceat. Quare L. Syllæ, C. Marij, Cinnæ, M. Lepidi, M. Antonij pecuniarum & rerum translatio à iustis dominis ad alienos, non debet liberalis videri. Cauendum est etiam Ciceronis præcepto, ne maior sit benignitas quàm facultas, né ve res familiaris ita claudatur, vt eam liberalitas aperire non possit: quæ certè omni ostentatione & vanitate carere debet. Hoc autem fiet, si causam, si tempus, si rationem, si dignitatem, tum nostram, tum personarum in quos liberales esse debemus, considerabimus. Qui verò sine iudicio vel modo in omnes quodam impetu animi incitati, beneficentia vtuntur, temeritate quadam moti potius quàm iudicio videri possunt: quàm certè leuitatem omnino vitare debemus, cùm nihil turpius sit bono ciui, quàm aliquid facere cuius ratio reddi non possit. In hoc autem genere prodigalitatis duo mala insunt: & quòd his rebus carent bene meriti vel propinqui vel cognati, in quos propensiores esse debemus: & quod nostra prodigimus cum dedecore & ignominia: Consulendum profectò est famæ rebus in omnibus, non dedecus quærendum etiam cum dispendio rei familiaris. Nam qui flagitiosis hominibus sua largitur, is certè cū magna iactura sibi quærit infamiam. Tenenda igitur in hac re vt in cæteris virtutibus mediocritas quædam est, ne vel prodigi videamur, si omnia sine ratione effuderimus: vel auari, si ad viuum liberalitatis officium resecabimus. Paruulos autem nutrire, pupillos tueri, virgines pauperes connubio locare, nobiles paupertate & valetudine oppressos iuuare, viduas defendere, errantes docere, esurientes pascere, algentes vestire, captiuos redimere, nexos ære alieno soluere, parentibus liberos, parētes liberis reddere sua pecunia & impensa, boni ac liberalis ciuis proprium est. Fabius ille Maximus, qui cunctando rem Romanam restituit, captiuos ab Hannibale acceptos, redempturum se pollicitus, senatu recusante, vt id de suo faceret, fundum vendididit. * Gillas verò Agrigentinus omnium qui vnquam fuere liberalissimus, spectacula edendo, epulas apparando, annonam in caritate rerum subministrando, virgines dotando, domum propriam adeò liberalitatis officinæ asscripserat, vt quingentos equites Gelensium vi tempestatis in prædia sua compulsos, propria impensa aluerit. Multos etiam captiuos ex vastitate Illyrij & Thraciæ redemptos Ecclesiæ impensa refert Ambrosius: quo genere liberalitatis vtinam sacerdotes nostrorum temporum aliquando vterentur, nec pateras aureas & argenteas ita studiose construerent, cum quibus fortasse (vtinam falsus sim vates) aliquando Turcæ illi bibent, qui Græciam, Epirum, & Illyricum bello vexant. Ad liberalitatem redeo, quæ ita à magnificentia distinguitur, vt hæc circa dandas pecunias quales & quantumuis versetur: illa circa magnos sumptus & forunato ciui conuenientes. Magnifici namq; est, theatra, fora, templa, porticus, ædes pro dignitate ita extruere, ne plus minusve impēsæ fiat, quàm bonum & magnum ciuem decet. Ad quam certè laudem te anteà meo etiam exemplo adhortatus sum, cùm ad speciem vrbis, tū vel maximè ad commoditatem ciuiū. PLA. Nihil certe omittis, quod ad optimū ciuem instituendum pertineat. Sed quid huic diuinæ virtuti subijcias, audire cupit Laurētius noster. LAV. Est ita herclè vt Platina dicit. COS. Ne aūt iustitia ipsa de qua diximus, vlla ex parte labefactetur, statim fortitudo omniū virtutū robur & vallū, subiungenda fuit. Vt enim fortitudo sine iustitia iniquitatis materia est, cùm validior imbecilliorē opprimat: ita iustitia sine fortitudine

Magnificentia.

Fortitudo.

terga nonnunquam vertit, atque eos deserit, quos tueri deberet. Sed cùm fortitudo in res bellicas & domesticas diuidatur, superius illud omittamus, amplectamurque nunc domesticam fortitudinem, quæ animi magis quam corporis viribus comprehenditur. Vera enim fortitudo est, primò seipsum vincere, iram continere, nullis illecebris capi aduersis non perturbari, nec extolli secundis, & quasi vento huc & illuc impelli. Non debet certè vinci cupiditatibus vera fortitudo, non frangi metu, non iracundia, quæ omninò consilium tollit. Præclarum est etiam, ita animum informare, vt neque diuitias, neque voluptates ita in maximis rebus constituat, vt in his omne suum studium conferat: quo nihil potest esse turpius, & à claro viro magis alienum, cùm huius ciuis, quem optimum volumus, proprium sit, pro religione, pro patria, pro iustitia & honestate omne discrimen subire, ac pericula, considerata præsertim, contemnere. Hunc autem magni excellentisque animi esse oportet. Nihil in rebus humanis admirari, nihil magnificare præter virtutem. Honores etiam non quoscunque nec à quibusuis oblatos suscipiet, sed illos tantùm, quos esse dignos optimo ciue arbitrabitur. Ita quoque dignitatem animi, vt diximus, in vtraque fortuna seruabit, vt ab astu naturæ discedere non videatur, si vel fortuna sæuierit, vel ei blandius arriserit. Beneficia verò contulisse lætabitur, feretque molestè si acceperit, nec plura statim reddiderit. Ab eius natura sit alienum, commemorare beneficia quæ in alios contulerit: accipientis enim hoc proprium est, non autem dantis. Vt enim sua beneficia in Athenienses reticent Lacedæmonij, ita ab illis accepta cōmemorant peropportunè. Superior item in omni virtute mauult esse quàm videri: nec id quidem inter humilis fortunæ homines, sed inter optimates exoptat. Palam autem loqui, amare, odisse, sui ipsius proprium existimat: timentis est autem occultare sententiam. Motus verò ipsius tardus esse debet, & vox grauis: sermo quoque interuallis longioribus distinctus, grauitatem quandam amplissimo ciue dignam præ se fert. Omnino autem vera animi magnitudo sine magna virtute constare non potest, vt intelligas Laurenti, enitendum tibi & vigilandum esse, si fieri potest, vt in omni genere virtutis excellas, ne sub pondere reipub. nostræ imbecillis concidas. Vnum tamen vitandum erit, quod plerunque magnis ingenijs nocuit, ne cùm magnitudine animi præstare omnibus quæras, æquitatem contemnas: qua certè sublata, nec disceptatione à ciuibus, nec vllo publico ac legitimo iure vinci patieris. Refelli enim in sententijs dicendis, non est alienum à rep. cùm in disceptatione res proposita dilucidior fiat. Cauenda est etiam nimia gloriæ cupiditas, quæ cæteris ad virtutem aditum obstruit, cùm viderit solum ciuem tot pulcherrima præmia, quod è rep. veniunt, concupiscere. Sed inter cætera hoc à te maximè obseruandum erit, ne in reb. agendis, cum domi, tum foris, vllam timiditatis speciem præ te feras. Vt enim medici est vultu ac verbis bonam valetudinem ægrotantibus polliceri: ita quoque optimum ciuem decet, desperationi hominum fiduciam & bonam spem obijcere. Bello Punico secundo, Cannensi accepta calamitate cogitantibus quibusdam, Metello duce Italiā relinquere, Scipio adolescens cœtum ingressus, nudo ense mortem tale aliquid deliberantibus cōminatus est. At verò Hannibale circumsedente Collinam portam, & supplementum in Hispaniam à Romanis missum est, & ager vbi hostis ipse consederat, hastæ subiectus emptorem inuenit: voluit contra Hannibal fiduciam imitari, subiecitque hastæ argentarias vrbis tabernas, nec sector inuentus est. Hanc ob rem ita animo concidit Hannibal, vt tum demum potiundæ vrbis spem anteà conceptam deposuerit. Malè profectò cum rep. nostra actum fuisset nisi regi Alphonso & Philippo Insubriæ duci & Venetis, grauissimis bellis nos plerunque adortis, constantissimis animis restitissemus, incommoda quæque pro libertate passi. Non igitur trepidandum est & de gradu constantiæ cadendum, vt dicitur, quo nihil potest esse optimo ciue indignius, qui ad vnam fortitudinem pro rep. natus esse videtur. Sed nescio quo pacto à fortitudine domestica ad bellicam descenderim, quam vrbana quidam certè maiorem putauere. Laudatur Themistocles, ac iure quidem, Salamina victoria clarus: laudatur & Solon cuius consilio ac legibus victoria illa parta est. Haberent & Lacedæmonij Lycurgum suum quem Lysandro obijciant rebus bellicis claro. Eadem quoque de Romanis licet dicere. Non enim minus iuuit armis remp. consilio M. Scaurus, quam C. Marius armis, non Q. Catulus, Cn. Pompeio, non M. Cicero, C. Antonio bellum foris gerente. Omninò autem illud honestum, quod nunc quærimus, ex animo excelso magnificoque oritur, non corporis viribus. Exercendum tamen corpus ipsum est (vt ait M. Tullius) & ita afficiendum, vt obedire consilio ac rationi posit, non autem delicijs vacandum. Nihil est enim quod æquè animos molliat corporaque effœminet atque eneruet, quam delicijs affluere: quas velim te non secùs declinare, ac quondam ferunt syrenum voces cantusque Circes sapientissimum Vlyssem. PLA. Præclarè herclè & axacte auus tuus Laurenti omnia disserit, id facit amor, qui vt philosophis placet, ad posteros respicit, in quibus se fore immortales aui ac parentes arbitrantur. TAV. Prorsus ita esse vt dicis, haud equidem assentior. Plus enim patriæ quàm cognationi auus meus semper tribuit. Sed hominem hac dicendi molestia liberemus, nisi quid aliud habet, quod existimet ad me pertinere.

COS. Habeo ſanè totius noſtræ collocutionis temperamentum quoddam, & veluti in comœdia extremum actum: quo quidem expleto, ab hac ſcena ad ludos vrbanos vobis proficiſci licebit. Hoc autem tale eſt quod Stoici magnis etiam contentionibus affirmant omnium ſcilicet perturbationum fontem eſſe intemperantiam, quæ eſt à tota mente & à recta ratione defectio, ſic aduerſa à præſcriptione rationis, vt nullo modo appetitiones animi vel regi vel contineri queant. Huius certè contrariam virturem meſotita Græci vocát, quam nos quidem, cùm temperantiam, tum moderationem, nonnunquam etiam modeſtiam appellare ſolemus: cuius certè proprium eſt, motus appetentis animi ſedare ac regere, ſemperque aduerſantem libidini moderatam in omni re ſeruare conſtantiam. Continuò namque intemperantia huic inimica, omnem animi ſtatum inflammat & perturbat. Hinc verò ægritudines & metus ac reliqua animi peturbationes gignuntur, ad quas certè ſedandas, vna modeſtia adiuncto decoro inuēta eſt. Duplex eſt enim (vt ait M. Tullius) vis animorum atque naturæ, quarum pars vna in appetitu poſita eſt: hæc hormi Græcè dicitur, quæ hominem huc & illuc rapit: altera in ratione, quæ docet & explanat, quid faciendum fugiendumque ſit. Ita fit enim vt ratio præſit, appetitus verò obtemperet, in homine potiſsimum benè morato: cuius fundamentum ipſa verecundia erit, quæ non ſine cauſa prudentiæ adiuncta, ac ſoli homini data, oſtendit aliud iuueni conuenire, aliud ſeni. Saltauit quidem ante arcam Domini Dauid rex, non autem Samuel: & vt nec ille reprehenſus, ita iſte magis laudatus eſt. Themiſtocles verò princeps ille Græciç, quia fidibus neſciuit, indoctior eſt habitus. Abſtinuit ob verecundiam vir ille clariſsimus à cithara, quod eam dignitati ſuæ nequaquam cōuenire arbitraretur. Mineruam quoque tibias abieciſſe ſcribunt poetæ, quod dum eas ſupra fontem inflaret, indecorum genarum tumorem inſpexerit, minimèque deæ conuenientem, contra quorundā opinionem, qui neminem ſatis vrbanum putant, ſi fidibus vel tibijs aut fiſtula neſciat canere. Idem quoque comati & benè ad ſpeculum pexi, tanquam inuerecundæ mulieres, per ora hominum feruntur. Hos tu Laurenti tuo exemplo, iniecta verecundia, ab inceſſu cultuque muliebri coercens, ad dignitatem virilem cohortare. Continentes quoque & abſtinentes eſſe bonos ciues oportet: quorum alterum in rebus, alterum in moribus eſt. Scipio ille Africanus, qui totius virtutis vnicum exemplar fuit, eximiæ formæ puellam ſibi in Hiſpania voluptatis cauſa oblatam conſtanter renuit: parentibus verò accitis, aurum pro redimenda puella doti addidit, eamque inuiolatam marito reſtituit. In Epiro, Achaia, Cycladibus M. Cato veneris & lucri copiam habens, conſtantiſsimè à tanta turpitudine abſtinuit, Numatio Ruſſo teſte. At verò cùm C. Fabricius populi Romani legatus, audiuiſſet Cyneam Athenienſem apud Pyrrhum voluptati omnia tribuentem: Vtinam, inquit, talem habeant mentem omnes pop. Rom. hoſtes. Superior autem ille Cato vir ſanè illuſtris, pellibus hædinis pro ſtragulis eſt vſus, trium quoque ſeruorum comitatu contentus, Hiſpaniam gubernauit, eodem vtens cibo, eodemque vino quo ſerui & nautæ, vt cæteris hac ratione frugalitatis exemplum daret. Cùm Pericles haberet collegam in prætura Sophoclem, ijque de communi officio conueniſſent, & caſu formoſus puer præteriret, dixiſſetque Sophocles: O pulchrum puerum Pericle: tum Pericles, Prætorem, ait, Sophole decet, non ſolum manus, ſed etiam oculos abſtinētes habere. Magna profectò fuit Xenocratis in victu continentia. Is enim cùm miſſa ſibi ab Alexandro talenta intellexiſſet, legatos ad exiguum apparatum inuitauit, cumque ab his quæreretur, cui numerari talenta vellet, Nonne (inquit) * externa cœna intellexiſtis Xenocratem huiuſcemodi muneribus minime indigere? Natura enim (vt ait philoſophus) paucis minimiſque contenta eſt. Ad valetudinem quoque & appetentiam pertinere hanc in victu modeſtiam intelligemus, ſi rerum iuſti æſtimatores fuerimus. Nam cùm Darius rex multis antea epulis & poculis faſtiditis, aquam turbidam & cadaueribus inquinatam in fuga bibiſſet, negauit vnquam ſe bibiſſe iucundius, nunquam enim ſitiens biberat Nec eſuriens vnquam Ptolemæus ederat: cui cum peragranti Ægyptum comitibus non conſecutis, ſordidus panis datus eſt, nihil eſt viſum illo pane ſuauius. Excitanda ſiquidem fames eſt motu & exercitatione, non autem condimentis, cùm deſidioſe vixerimus. Ferunt Socratem cum is vſque ad veſperum contentius ambularet, quæſitumque ab eo eſſet cur id faceret, reſpondiſſe, ſe quo melius cœnaret, obſonare in ambulando famem. Quid victus Lacedæmoniorum in phiditijs? Vbi cùm tyrannus cœnauiſſet Dionyſius, negauit ſe iure quod cœnæ caput erat, delectatum: Tum is qui illa coxerat, Minimè inquit, mirum condimenta certè ei defuere, labor in venatu, curſus ab Eurota, fames, ſitis: His enim Lacedæmoniorum epulæ cōdiuntur. Victus quoque Perſarū à Xenophonte exponitur, quos negat ad panem adhibere quicquam præter naſturtiū, quanquā etiam quædam ſuauiora natura deſiderat. Adde ſiccitatem quæ ſequitur hanc continentiam in victu. Valetudinis quoque integritatem adde. Confer ructantes, ſudantes, refertos epulis tanquam opimos boues. Eſt enim in deſiderio, non ſacietate, iucunditas victus. Ferunt Timotheum clarum Athenis hominem & principem ciuitatis, cùm cœnauiſſet apud Platonem, eoque conuiuio admodum delectatus eſſet, vidiſſetque eum poſtera die dixiſſe: Veſtræ quidem cœnæ non ſolum in

Temperantia cum ſuis partibus.

lum in

lum in præsentia, sed etiam in sequenti die iucundæ sunt. Mouere te nimirum ac reliquos ciues nostros tot exempla possunt: sed nihil est quod æquè te ad frugalitatem adhortari debeat, quàm domus nostræ parsimonia, & perpetua in victu cōtinentia. Nihil enim à plebeijs differunt mensæ nostræ: qua ex re & valetudini & ciuitati hactenus consuluimus. Quid quod ne mente quidem vti possunt, multo cibo & nimia potione repleti? Extat Platonis præclara quidem illa Epistola ad Dionis amicos, qua displicuisse sibi ostendit, quòd Itali & Syracusani bis in die saturi fierent, nec vnquam pernoctarent soli. Quàm turpe sit etiam diffluere luxuria, Sardanapali error nobis indicat, qui incidi iussit in sepulchrum suum,

Hoc habeo quod edi, quodq́; exaturata libido Hausit.

Quid aliud (inquit Aristoteles) in bouis, non in regis, sepulchro incideres? Hæc autem omnia eò tendunt Laurenti, vt intelligas, tibi ac reliquis ciuibus, si vultis honestè ac rectè viuere, seruandam esse mediocritatem in victu cultuque corporis. Quid Xerxe ipso libidinoso turpius? qui refertus omnibus præmijs donisque fortunæ, non equitatu, non pedestribus copijs, non nauium multitudine, non infinito auri pondere contentus, præmium proposuit, ei qui nouam inuenisset voluptatem, qua tamen ipsa non fuit contentus. Neque enim vnquam finem inueniet libido. Sedandæ igitur sunt omnes libidines cupiditatesque, sedandæ ægritudines, comprimenda est iracundia, vnde propè infinita mala oriuntur, cùm ratio omnis subeunte illa insania, è mentibus nostris deturbetur. Hac autem ratione Laurenti si vixerimus, & prudentia in bonorum malorumque delectu, & iustitia suum cuique tribuendo, & fortitudine in laboribus periculisque obeundis, & demum tēperantia in prætermittendis voluptatibus constantissimè vtemur. Quas quidem virtutes etsi in omnibus meis ciuibus inesse cupio, in te tamen ad quem hæreditas nostri nominis ventura est, elucere peculiariter velim, vt habeat ciuitas nostra quem imitetur, Platonis sententia, qua admonemur, tales solere esse reliquos ciues, quales sunt qui rempub. gubernant. Sed iam finem si placet, faciamus: inclinat iam sol, nisi quid præterea vobis in mentem venit, quod mihi exciderit. L A V. Nihil prorsus habeo quod amplius velim. P L A. Abūde satis factum est omnibus. Reducamus Cosmum, atque deinceps ad vrbem proficiscamur. Quicuisse iam ludiones arbitror, quorum petulantia hodie sum consecutus, vt alterum Socratem me audiuisse existimem. Dixit multa Cosmus, ne mentiar, Socraticam grauitatem redolentia. L A V. Cœnabis apud nos Platina, atque deinceps simul sine sole ad vrbem proficiscemur, adeo propinquum hoc nostum rus est. P L A. Benè admones, modò cœnæ vestræ breues sint, & mihi appetentiam relinquant in sequentem diem. L A V. Credis auum aliter viuere, quàm prædicat? Platonis cœnam tibi appositā putabis, vel ex lege sumptuaria compositam, non secùs certè ac si censores affuturi essent. P L A. Est igitur quod hac quoque in re à Cosmo perdiscam. Discumbant omnes, ne quid incommodi mei causa familia capiat. Iube aliquid Cosmo substerni, quò recumbat commodiùs: hominem vt arbitror longo sermone defatigauimus, si tamen docere, & aliquid grauissimo viro dignum explicare, labor potiùs quàm voluptas est.

PLATINÆ PANEGYRICVS IN LAVDEM AMPLISSIMI PATRIS BESSARIONIS Episcopi Sabini, Cardinalis Nicæni, & patriarchæ Constantinopolitani.

SI vnquam tempus fuit Quirites, quo veterem Græcorum morem, Latinorum propè nouum repeteremus, id certè hac miserrima tempestate faciendum est, qua vel maxima quæque virtus, candidissimū quodque ingenium excellens quantumuis doctrina & eruditio, emergere ex tanta caligine & ignorātia vix potest: tolerabilius profectò videretur, si virtuti à paucis cognitiæ, si in arcanis & penetralibus, quia tutò vagari non licet, cultæ, saltém quiescere sine iniuria liceret: non etiam quorūdam hominum liuore & maleuolentia opprimeretur. Instant dolo, fraude, malitia, viq́ue postremò, quando hoc occultè moliri * conari non licet: spargunt inuidentiæ suæ opacas vmbras, conceptam rubiginem circumquaque fundunt, quo suauissimas herbas & feraces planctas occupent atque enecent, ne si expectatos odores & suauissimos fructus aliquādo ediderint, ipsi tanquam infructuosæ & infelices arbores excidantur. Nos itaque, ne Bessarionis diuini hominis sapientia, virtus, amplitudo aliqua ex parte lædatur (opprimi certè cùm tanta sit, tamq; excellens, nullo modo potest) Isocratem magnū oratorem & perfectè dicendi magistrum, & nostratibus Plinium, Genethliacum Mamertinum, Nazarium Latinum quoad fieri potuit imitati, consuetudinem tum vtilem, tum necessariam multis iam seculis intermissam, reuocabimus. Hac enim ratione ad æmulationem gloriæ excitantur, qui magni ad virtutem, erectique sunt

animi, cùm veram & integram laudem his propositam vident, qui sapienter, honestè iusteéue vixerunt, quorumque vita omni ex parte humano generi & vtilis & fructuosa est habita. Contra verò à vitijs deterrentur ij, non prorsus virtutem aspernantur, qui effrenata cupiditate ducti, petulanter, audacter, proteruè ad flagitia declinarunt, cùm perpetuas notas, dedecoris & turpitudinis frótibus suis inuri ab his vident, qui scriptis rerum gestarum seriem, qui mores & vitam hominum memoriæ posteritatis ad vtilitatem humani generis commendant. Verùm hoc loco Quirites, cùm vires ingenij mei considero, quàm paruæ, quamque exiguæ sint, non possum cognita amplitudine conspectus vestri non commoueri, & eò maximè, quod mihi de eo viro dicendum sit, qui ob magnitudinem rerum gestarum quantumuis magnum oratorem, nedum meipsum inter studiosos bonarum artium vix numerandum, deterrere à dicendo posset: recreat me tamen ac reficit, hortaturque ad dicendum humanitatis & pietatis vestræ vulga opinio: qua quidem fretus, iamiam Bessarionis diuini hominis laudes dicere aggrediar: quem qui laudat, virtutem extollit: parui enim refert, Bessarionem ne an virtutem laudes, nec mirum id quidem. Is enim ex vetere Græcia oriundus, natusque in Asia, vtrimque collegit generosi spiritus semina. Trapezus Sinopensium Colonia, huius patria est: Sinopem condidere Milesij, Miletum Athenienses: ex his vt à parentibus, auis, abauis nobilitatem referens, redundantiam Asiani ingenij frugalitate Attica compescuit: nec tantum Diogenem admiratus est Timotheum, Deiphilium poetam, Thalem, Anaximandrum, Anaximenem, Hæcateum historicum, Æschinem rhetorem illú, qui in Pompeium inuectus est, licet ij agnationis iure propinquiores essent, quin obseruauerit Socratis leporem, Platonis copiam & amplitudinem, Aristotelis acumen, Isocratis lenitatem & numeros, vim Demosthenis. Ab omnibus enim gentilitatis iure quod probabile, quodque optimum esset accepit, hæres tot ac tantorum ingeniorem. Ex his igitur Bessarion animos sumens, vbi primum è pueris excessit, cura parentum Byzantiú transmittitur, celebrem quondam vrbem, & doctissimis hominibus liberalibusque studijs affluentem. Grammatica celeriter ob acumen ingenij & poetica imbutus, posthabita cura rerum humanarum, qua impediri contemplatio diuinarú solet, totum sese religioni addixit. Christi namque militiam secutus, vt veram gloriam, verosque triumphos parituram, Dositheo archiepiscopo Doriensi vnici exempli moribus & sanctitate viro, in primo tyrocinio tantæ expeditionis duce vsus est: cuius virtuté, religionem, doctrinam adeò imbibit, vt idem breui factus videretur. Bessarionis ingenium & mentem propè diuinam ad cognitionem rerum occultarum & admirabilium vir sanctissimus contemplatus, adolescentem ipsum ad archiepiscopum Sylembriensem virum optimum atque doctissimum misit, vnde & oratoriam artem & philosophiam perdisceret. Sub quo certè tantum profecit, adhibita omni ad imitandum hominem cura, studio ac diligentia, vt iudicare posteà difficile fuerit, melior ne Bessarion an doctior haberetur. Postremò autem ne aliquid tanto ingenio deesset, Platonem quem alij Gemisto vocant, doctissimum præceptorem, & quem omnes secundum à Platone vocant, in Peloponneso, quò se contulerat, doctrinæ causa nactus, mathematicis accuratè imbuitur. Vulgari tum demum tanti hominis nomen est cœptum, vt quo proficisceretur famam expectatio, expectationem eius optatissimus aduentus admiratioque superaret. Existimabant tum homines eam demum ciuitatem beatam fore, ad quam venisset Bessarionis diuina virtus. Hunc itaque omnes certatim vt cognitione & hospitio dignum suscipiebant, venerabantur, obseruabant. Conciones & quidem frequentes atque elegantes ad populos habuit (has Græci homilias vocant) tanto concursu, vt templa ipsa permagna tantam multitudinem vix caperent. Populos ad religionem, ad iustitiam, ad æquitatem, ad modestiam hortabatur, bonis præmia, malis pœnas propositas ostendens: & quos mouere integritate vitæ rationibus & exemplis non poterat, eosdem obtestationibus, precibus, lachrymis vt vagos & errantes in viam salutis reducebat. Multos inter se ciuilibus & intestinis odijs dissidentes, aut coram oratione, aut absens epistolis sapientissimè & elegantissimè scriptis ad concordiam reuocauit. Hac tanta virtute moti imperatores duo Cóstantinopolitanus & Trapezuntius, hunc vltrò citroque legatum frequenter mittentes, vtriusque imperij vires concatenabant, quò fortius & constantius propulsare Turcarum impetus possent, qui tanquam rabidi lupi inter vtrumque positi, occasionem vtriusque imperij diripiendi expectabant: quòd postea accidit cum magno totius reipub. Christianæ dedecore ac detrimento. Sublatis enim duobus claustris, nunc sese in Asiam, nunc in Europam grauissima illa Turcarum procella nemine obstante effundens, longè ac latè omnia vastat, obterit, conculcat, diripiuntur vrbes quantumuis magnæ, incenduntur villæ, necantur homines. Quòd si aliquibus fortuna belli pepercit, ij vnà cum pecoribus eò terrarum abiguntur, vnde nunquam in patriam sint redituri. O miseros & infortunatos Græcos. O infelices & calamitosos. O etiam ipsorum crudelissimorum hostium lachrymis deplorandos. Dedistis ne omnibus nationibus & gentibus doctrinam & ingenium, vt ipsi consilio careretis? Dedistis arma, vt ijsdé posteà corrueremini? Cóstans est certè Quirites, omnium bene sentientium opinio, & eorum maximè, qui suo periculo istarum calamitatum gnari sunt,

ſunt, duo illa imperia nunquam fuiſſe corruitura, ſi Beſſarion magni animi atque conſilij vir illis in locis tum fuiſſet, cùm tempeſtas illa contra non Græcos tantùm, ſed humanum genus exorta eſt. Excitaſſet enim vir omniũ vigilantiſsimus dormientem Græciam, armaſſet nimio otio languentes animos, ire in hoſtem ſuos, & à ceruicibus tantam calamitatem auertere, quantam paſsi ſunt, ſpe veræ & integræ laudis propoſita compuliſſet. Verùm eo abſente, cùm nemo eſſet qui monendo, conſultando, docendo, cohortando Græcos in officio contineret, capta ac direpta à Turcis Conſtantinopolis eſt, cæſa multa ciuium millia, obtruncatus imperator: idem accidit Trapezuntijs, idem Mitylenæis idem Pelopponneſiacis principibus & ciuibus: idem reliquiæ Græciæ, idem Baſsinenſibus, qui regem & patriam & vitam vno Seuiſsimi hoſtis impetu amiſere, Beſſarione ipſo clamante ac perſæpè Romanos pontifices admonente, vt Macedonibus Dalmaticis, Illyrijs, Pannonijs hoſtium impetum ægrè ſuſtinentibus auxilio eſſent, ne refractis clauſtris, illinc ſæua illa & immanis bellua Eridano violentior Italiam inundaret: quod propediem (vtinam falſus ſim vates) futurum videmus, niſi huic ſapientiſsimo viro tanquam è ſpecula omnia cernenti, clamanti, admonenti inſtare magnam pernitiem, aliquando fuerit obtemperatum. Multum certè huic ampliſsimo patri debemus, ad cuius res egregiè geſtas, ne in hanc calamitatem veniremus, libenter accedo. Is enim re Conſtantinopolitana nondum profligata, orientalem Eccleſiam in ſententiam occidentalis redigere conatus, non priùs deſtitit rogando, monẽdo imperatorem ac principes Græciæ, quàm eos impulerit grauiſsima oratione habita, in Italiam ad Eugenium põtificem maximum contendere: venere primò Venetias, atque inde Ferrariam, vbi pontifex erat, ibi grauem & elegantem orationem Beſſarion ad ſuos habuit, eos adhortatus, vt cognita frequentibus diſputationibus controuerſiæ cauſa, quę Latinos inter & Græcos quingentis iam annis ſerpſerat, poſita omni ſimultate, in eãdem ſententiam omnes tandem venirẽt: hac vna oratione aſſerens, ea demum recuperari poſſe cõiunctis copijs collataque impenſa, quæ & Turci quondam & Saraceni & Arabes Chriſtianorum diſsidijs magis quàm animis & armis proprijs freti, occuparant. Dicebat enim quod veriſsimum eſt, Mahometanam perfidiam latè creuiſſe, dum religionis noſtræ capita inter ſe diſsident, procedat ne ſpiritus ſanctus à patre tantùm, vt Græci, an à patre & filio, vt Latini volebant: his enim controuerſijs factum, vt ad Mahometanos partim vi, partim ſpõtè deficerent populi, dum Chriſtianæ religionis principes quid potiſsimum teneant, incertos vident: hinc amiſſam eſſe Antiochenam Eccleſiam, hinc Hieroſolymitanam, hinc Alexandrinam, hinc denique omnem fermè Aſiã & totam Africam hanc peſtem occupaſſe, & quod grauius eſt, Europæ quaſdam partes iamiam infeciſſe, ac longiùs euagaturam, ni properè ſublatis tam pernicioſis controuerſijs, ac pulſis Chriſtianæ reipub. hoſtibus, in poſſeſsionem veterem labore, vigilijs ac ſanguine martyrum comparatam, armati cum vexillo crucis peruenerint. Permouit tanti viri autoritas totum concilium, permouit religionis honeſtiſsima cauſa, permouit etiam imminens ceruicibus omnium periculum. Diſputari tum acriter inter vtriuſque Eccleſiæ theologos eſt cœptum. Aſſeuerabant Græci, Epiſcopo Epheſino, Pletone Scolario, Dionyſio Epiſcopo Sardenſi grauiſsimis autoribus, ſpiritũ ſanctum à Patre tantùm procedere. Inſtabant contrà Latini, à filio quoque idem fieri autoritate veterum theologorum, maximè verò Hieronymi, Auguſtini & Athanaſij id comprobantes. Re autem ipſa adhuc pendente, Florentiam proficiſci pontifici & curiæ viſum eſt. Ibi cùm de ea re aliquandiu diſceptatum eſſet, venere tandem Græci ratione ac Beſſarionis autoritate moti, in ſententiam Latinorum. Is enim etſi acriter ſuos primò tutatus eſt, tandem veritate illuceſcente, in Orthodoxã Eccleſiæ Romanæ non ſolùm deſcendit, verumetiam ſuos vt idem facerent, ad ſalutem diſputationibus & graui oratione adhortatus eſt. Vnum tandem animum, vnam mentem, idem ſpiritus ſanctus, pro quo diſceptabatur, omnibus dedit. Ventum tandem in concordiam, & ſymbolum Romanæ Eccleſiæ ab orientali publicè decantatur. Soluto demum conſilio, imperator Conſtantinopolim cum ſuis reuertitur. Eugenius autem pontifex cognita Beſſarionis ſingulari virtute & doctrina, hominem licet abſentem ex ſententia fratrum, in numerum cardinalium cooptat. Accerſitur in curiam Romanam vir ampliſsimus, vt vnus aliquis Quirites Romæ eſſet è Græcia ingeniorum altrice, doctrinarum inuentricæ quẽ admiraremini, quique viciſsim hanc veſtram ciuitatem dominam quondam rerum, nunc collapſam magna ex parte ac propè dirutam, in meliorem formam redigeret, homo certè Romani nominis amãtiſsimus. Accepto antem de more galero * inſigne cardinalatus, ita breui homo ingenioſus & acutus Latinorum mores & literaturã imbibit, vt ex noſtratibus vnus, & non alibi natus videretur. Frequentabant tunc quoque eius domum plenam religione, comitate & gratia, plenã ingenijs, tum Gręcis tum Latinis, viri ex tota curia doctiſsimi: hos vel inter ſe diſſerẽtes, vel aliquid quod ad cognitionem linguæ pertineret laudantes (vt ſit) refellentes ve, ita attentè audiebat, vt ex abundantia ingenij animique perſpicacia, diſceptantium arbiter propemodum fieret. His artibus & ea vigilantia, qua maximè omnes excellit, breui effecit, vt quod Græcè antea in quouis genere doctrinæ perceperat, id Latina lingua aptè, diſtinctè & ornatè efferret ac ſcriberet.

beret. His studijs vehementer delectatus, nunquam tamen quicquã omisit, quod aut publicè ex officio, aut priuatim agendum esset: ad omnia promptissimũ ingenium, dexterrimã mentem ita circumferens, vt nil à bono patrefamilias & ab optimo principe differret. Hac tamen insigni virtute & magnitudine animi permotus Nicolaus V. in locum demortui Eugenij pontifex maximus suffectus, Bessarionem ad res agendas aptissimum, & ad omnia mala præcauenda vigilantissimum, Bononiensibus iam pridem sæuitia partium intestino bello laborantibus, legatum cum summa autoritate præficit. Is eò proficiscens, effusa obuiam vrbana multitudine, non aliter ab omnibus inspicitur, ac sidus benignum & salutare à periclitantibus nautis & penè naufragis, inspici ac consalutari solet. Quanquam hominis huius Quirites maior sit laus, quàm sideris: illud enim duas tresve & eo amplius naues benigno intuitu conseruat: Hic tantã ciuitatẽ, præclarã quondam Romani populi coloniam, hominum ad arma & litteras altricem, oculis omnia circumspiciens, mente prævidens ac disponens, lingua admonens deterensve, manu insanabile vulnus & contagiosum abscindens, ab interitu & propè ab inferis reuocauit. Notæ sunt ciuitatis clades plusquam ciuiles dum factio Bentiuola & Cenedula de principatu cõtendit, alentibus seditionem hinc Philippo vicecomite, hinc Venetis, hinc principe Ferrariensi: instãtibus etiam duabus militaribus factionibus, Barchiana & Sfortiana: quæ dominatum appetentes, hanc ciuitatem veluti arcem Italiæ occupare armis ac fraude persæpe conati sunt. His enim ac tantorum malorũ autoribus ad id sæuitiæ ventum est, vt eodem die & Hannibal Bentiuolus & Baptista Cenedulus cũ multis vtriusque factionis tota vrbe tumultuante vno impetu cæderentur, nullo non crudelitatis genere adhibito: & ne vlla requies calomitosis daretur, superuenere sæpius externi hostes, vrbem oppugnaturi, ni Bessarionis sapientia ciues ad concordiam reuocans, externum hostem rabidum & voracem, à visceribus ciuium Bononiensium propulsaret. Respirante deinde paulatim (tantum mali inerat) ab externa vi intestinoque malo ciuitate, totum sese vir optimus ad componendos mores ciuium licentia bellica coruptos & labefactatos vertit: quem certè hac in re nihil æquè iuuit, quàm eius religio, pietas, iustitia, constantia, abstinentia, grauitas comitate condita. Hac enim ratione sine vlla vi quorundam hominũ arrogantiam repressit, libidines extinxit, cupiditates refrenauit, cùm fieri haud grauatè consueuerit, vt eos mores imbibant homines, quos in principe tãquam in speculo totius ciuitatis viderint. Hunc enim omnes non priuatas commoditates quærẽtem, sed publicas: non otio, sed negotio deditum, non somno, sed vigilijs, ita cum admiratione intuebantur, vt beatos se demùm fore arbitrarentur, si aliqua ex parte Bessarionis integritatem attigissent. Ad huius itaque mores sese effingentes, ex calomitoso felicẽ breui ciuitatem reddidere. Sublatis enim seditionibus, extinctis incendijs, furtis, rapinis, homicidijsque repressis, perfacilè fuit viro huic grauissimo adhibita facilitate in audiendo, lenitate in dicendo, diligentia in satisfaciendo, populum Bononiẽsem ad bonam frugem reuocare. Quem enim videbant iustissimum, quem modestissimum, hunc tanquam de cœlo missum, ea præsertim tempestate venerabantur, colebant & obseruabant. Huic tantæ autoritati magnum additamentum doctrina eius singularis erat, qua perbeatas fieri posse respub. Plato ingenij ac sapientiæ facilè princeps existimauit. Doctrina enim potestati adiuncta, vel vitiosissimam quanque naturam mutare posset, nedum bonã ad bene de omnibus promerendum impellere. Hæc enim facit, vt prouinciarum præsides vrbiũque non solùm se faciles præbeant in cognoscendis causis, hominibus audiendis, admittendisque maiorum exemplo, quorum res gestas legere, verumetiam eosdem admonent, vt cùm ipsi sint optimi, suorum cupiditates refrenent, petulantiam reprimant, auaritiam coerceant: quod quidem Bessarion maximè obseruauit toto quinquennio, quo Bononiẽsi vrbi præfuit, ne suorum licentia & cupiditas, quod persæpe multis accidit, tantæ sapientiæ & integritatis laudem commacularet. Composito hunc in modum ciuitatis statu, quo iam Bononia xx. ann. feilcissimè vixit & nititur, gymnasium vetustissimum negligentia & seditionibus ciuium penè intermissum & collapsum, nõ modò ædificijs, verumetiam institutis & melioribus salarijs instaurauit ac restituit, conductis quamuis grandi pretio liberalium disciplinarum doctoribus. Excitabat adolescentes ad studia bonarum artium, proposita præmij atque honoris spe: multos ob inopiam à studijs defecturos, liberalitate & munificentia sua iuuit, & in instituto cõtinuit. Quid plura de amplitudine huius optimi patris dicam Quirites? quàm iustè, quàm prudenter, quàm modestè, quàm clementer Coloniam vestram Bononiensem gubernauerit, erexit, in pace retinuerit, ex hoc deprehendi potest, quòd posteà more maiorum Bononiensium patronus apud põtifices semper est habitus. Illius enim ciuitatis legati huc venientes, hunc hominem ante omnes adeunt, salutant, consulunt, comitantur, reducunt, quod est maximè integritatis & continentiæ signum. At Bessarion, mortuo Nicolao V. cùm in locum eius suffici alterum pontificem necesse esset, Romam veniens, lachrymantibus Bononiensibus quasi à patre destitutis, conclaue ingressus, quorundam patrum & optimorum suffragio pontifex designatur: quantum verò obsit maximis imperijs, prouincijs & ciuitatibus liuor atque inuidia, comprehendi certè hoc loco potest; quidam enim statim

ſtatim ſuborti ſunt leues & voluptuoſi, qui Beſſarionis integritatem & modeſtiam veriti, dicerent ſuffragia vitio inita, denuò repetenda eſſe. Non obſtitit vir optimus, quò minus id fieret, exiſtimans quod verum eſt, pontificatum ſua perſona plus indigere quàm ſe pontificatu, ad integrã gloriam qua profectò carere iam poteſt: eò enim exiſtimationis & famæ vir ampliſsimus deuenit, vt nulla ei vlterius dignitas ad veram felicitatem ſit requirenda. Dolere noſtram vicem & totius reipub. Chriſtianæ, non eius debemus, quòd tali caruimus principe, hac potiſsimùm tempeſtate, qua præter externum hoſtem, qui ceruicibus noſtris armatus continuò imminet, auaritia, libido, ignorantia Dei atque bonorum hominum cõtemptus, inteſtina & grauiſsima mala nos vrgent, opprimunt, enecant, nemine iuuante. Hoc pontifice indigebat religio Chriſtiana lacerata, non minus à vitijs noſtrorum, quàm ab externo hoſte, vt aliquando reſpiraret: hunc pontificem mores noſtri requirebant omni ex parte labefactati: huius pontificis opera indigebant bonarum artiũ ſtudioſi, & in quauis facultate induſtrij, qui nunc tanquam prophani contemnuntur, reijciuntur, eliminantur. Non deſtitit tamen Beſſarion Caliſtum monere & hortari, vt interpoſita autoritate pontificatus, ſæuientem hoſtem à ceruicibus Chriſtianorum propulſaret. Ad hoc quoque bellum adhortatus eſt Alphonſum Arragoniæ regem, dum à balneis Puteolanis, quæ adierat valetudinis cauſa, Neapolim proficiſcitur. Ad cryptam Neapolitanam rex magno comitatu honoris cauſa Beſſarioni fit obuiam, eumque nullo non comitatis & beneficentiæ genere adhibito, in vrbem ducit, acceptum lautè & magnificè abeuntemque eodem ſemper & veneratus & proſequutus eſt vultu. Mortuo deinde Caliſto, Pius ſecundus in eius locum ſuffectus, conuentum Mantuanum adhortante Beſſarione, Chriſtianis omnibus ad certam diem decreuit, quò omnium principum & populorum conſenſu bellum Turcis indiceretur. Conuenere eò principes multi aut legati regũ aut principũ, quos Beſſarion poſt Pium pontificem ad tantum & tam neceſſarium bellum eleganti oratione quam in manibus habemus, adhortatus eſt. At verò cùm huic tanto apparatui Germanorum principum inter ſeſe bella obſtarent, eò mittere Pius Beſſarionem virum grauiſsimum legatum inſtituit, qui rebus in Germania compoſitis, imperatorem Fredericum ac reliquos principes ad bellum Turcis indictum adhortaretur. Vadit optimus, licet, valetudinarius, etiam hyeme inſtante, quò Pius imperat. Venetias Pado amne primùm delatus, ducem ac ſenatum ad ſuſcipiendum tantũ bellũ adhortatus, in Germaniã honeſto magis quàm lauto & eleganti comitatu flectit iter. Sæuiebat tum hyems Februario menſe in Germania potiſsimùm, quæ regio frigidiſsima eſt. Vexatus itaque cum ventis tum imbribus, tum niuibus ac propè continuis, nullum diem intermiſit, quo vlterius non proficiſceretur: & cum ſtare pedibus equi præ glaciæ vix poſſent, vehiculo Germanorum (quod traham vocamus) non vectus, ſed tractus eſt. Tandem verò poſt labores propè infinitos Norimbergam venit, obuiã prodeunte honoratiſsimo quoque ciue, prodeuntibus Epiſcopis ac toto clero. Vrbem ingreſſus, literis ſtatim ac nuncijs principes Germaniæ, ad ſe vocat, populum quoque Norimbergenſem vt idem faciat, longa ac graui oratione adhortatur, id velle oſtendens Deum optimum maximum, id Pium pontificem, id res Chriſtiani populi afflictas propè ac profligatas. Superuenere autem non ita multò pòſt, autoritate ſedis apoſtolicæ & tanti viri fama permoti principes multi, vel principum oratores: hos enim in conuentu audita controuerſiarum cauſa, ad pacem & concordiam multis ac maximis rationibus reuocare ſępenumerò conatus eſt. ¶ Quid non cogitauit, quid non egit, quid nõ dixit Beſſarion Quirites quò pacem inter diſsidentes componeret? Aderant principes multi, aderat cardinalis Auguſtenſis, aderant epiſcopi quidam, aderat Albertus Brandiburgenſis marchio, aderant legati Baiouariæ ducis: hos duos principes inter ſe maximè diſsidenres odio propè ingenito, & monere & rogare & obſecrare vir optimus non deſinebat, copioſa & graui oratione de pace habita, quã paulò antè cum admiratione legimus, vt depoſitis ſimultatibus & odijs, de bello Turcis inferendo vnà cum pontifice & imperatore cogitarent. Ecce dum in conſultatione eſſent, literæ ei à legato Pannoniæ, ſancti Angeli cardinali redduntur, quibus fit certior, pugnatum cum Turcis eſſe, & Pannonios graui prælio ſuperatos ceſsiſſe, periculumq; imminere, ne hoſtes victoria elati, longè ac latè omnia occupẽt, vaſtent ac diripiant. Tum Beſſarion lachrymabundus ac vicem Chriſtianæ reipub. gemẽs, breuiter clades omnes noſtris illatas commemorat, imminens periculum oſtendit, pacem & concordantiam proponit, quò liberiùs & tutius coniunctis armis & copijs ire in hoſtem ferocem & recẽti victoria exultantem liceat, Cùm autem Norimbergæ nil fieri videretur, quòd eò propter diſtantiam proficiſci Rhenani principes grauarentur, maximè verò Palatinus comes, transferre conuentum VVormatiam legatus inſtituit, ne quicquam intentatum relinqueret, quod ad ſedandas lites pertineret. Ventum eſt tandem poſt multa & grauiſsima pericula Vuormatiam: neque enim peragrare Germaniam ſine præſidio militari licet, quod apud eos (tãtum valet conſuetudo) rapinæ & latrocinia quodammodò conceſſa videtur. Suſceptus benigne à Vuormatienſibus Beſſarion, legatos tum imperatoris tum aliorum principum ad ſe vocat, quid ſit agendum proponit. Diſceptatur, nec ſemel tãtum, ſed iterum ac tertiò.

Mittit

Mittit Episcopos viros grauissimos & optimos, quos secum habebat ad vicinos principes, ne quid omitteretur, quod ad concordiam faceret. Vbi autem nihil fieri tanta solicitudine videretur, monendo, rogando, obsecrandoque, Viennam proficisci ad imperatorem instituit, omnes adhortatus, vt eò se properè conferant arbitratus Cæsaris præsentia & autoritate rem optatam ex sententia confici posse. Magnis quidem atque asperis itineribus eò tandem ventum est. Fit obuiam Bessarioni imperator ad mille passus, cumque nullo non adhibito honoris genere in vrbem ducit. Data est tantummodò dies quieti: Postera verò cùm legatus ad imperatorem, contrà imperator ad legatum proficisci honoris causa contenderet peruicit imperator ad Bessarionem pergẽs, quo cum & de pace componenda inter Germaniæ principes, & de bello Turcis inferendo longissimus & grauissimus sermo est habitus. Cùm itaque principes & legati multorum venissent, de eademque re quàm sæpissimè omni conatu frustrà tractatum esset, proposito ipsius prouinciæ emolumento & honore, redire tãdem in Italiam lucem felicissimam legatus instituit, ne frustrà & tempus & corpus valetudinarium frigoribus & labore itinerum ac tædio animi consumeret. Inter exteras gẽtes Græcis ac Latinis natura infestas, periclitatum est sæpiùs, dum temulenti & armati nõ solùm in agris, sed in vrbibus grassantur, Viennæ autem potissimùm, vbi gymnastici quauis licentia & petulantia vtuntur. Rediit tandem post biennium Bessarion vester Quirites, vt quem absentem Roma desiderabat, cupiebat, & votis optabat, præsentem denique intueretur, admiraretur, venerareturque vt Ecclesiæ Romanæ vnicum columen, & patriæ vestræ parentem. Non destitit tamen vir optimus & sapientissimus Pium pontificem hortari, vt piissimum bellum iam antè contra impios decretum, amplecteretur. Hanc ob rem cùm Pius Anconam, vnde moturus erat in hostem, proficisci instituisset, ibique classem vndique venturam à Christianis expectaret, Bessarion ad Venetos properè contendit, sedis apostolicæ legatus, cuius autoritas tãtum valuit, vt & ducem & senatum ad id bellum impulerit. Paratæ triremes à Venetis sunt, dux classi præficitur, nauigat Anconam, eò & Bessarion senex ac imbecillis ob valetudinem cum triremi sua impensa structa & armata, contendit. At verò in tanto apparatu Pio pontifice mortuo, cùm omnes passim dilaberentur, ipse quoque Romam ad ineunda pro nouo pontifice suffragia, reuertitur: quo creato, cùm omnia ad otium spectarent, ingenio suo & doctrina fretus, quicquid otii à rebus publicis dabatur, totum id ad scribendum contulit, homo omnium solertissimus. Cùm prodesse coram amicis aut periclitantibus non posset, eos literis pietatis & humanitatis plenis admonuit, erudiit, à malo deterruit, ad officium si qua in re delinquerunt, reuocauit: harum extat numerus propè infinitus, tum Græcè tum Latinè scriptarum. Duas scripsit duorum locorum laudationis, & patriæ Trapezundos & Isthmii, adeò eleganter & absolutè, vt prouinciæ ipsæ & benignitate cœli & hubertate frugum omnium & portuositate littorum, atque hominum ingeniosorum & fortissimorum copia, cuiuis prouinciæ conferri posse videantur. Non dico, quàm doctè, quàm memoriter horum locorum resp. & quicquid in his tum bello tum pace gestum sit, commemoret, describat, notet: facit id quidem adeò ingeniose & accurate, vt res ipsæ non descriptæ, sed ab eodem institutæ & gestæ videantur. In consolationibus tribus, quas ad imperatorem Constantinopolitanum in morte vxoris habuit, ad constantiam & fortitudinem hominem ipsum pluribus rationibus reuocat, verbis grauissimis & sententiis ostendens nil noui eius maiestati accidisse, cùm mors omnibus sit, non dico commune malum, sed receptaculum à malis, si benè ac constanter vitam duxerimus, quemadmodum reginam ipsam vixisse ostendit.

Confutauit acerrimè graui & copiosa oratione eos, qui pertinaciter nimis asseuerant dictum illud Ioannis de Petro, *sic eum volo manere, quid ad te?* cùm dicendum sit, *si eum volo manere, quid ad te?* Hoc autem probat & doctissimorum hominum autoritate, & græca litera, qua Ioannes Euangeliũ scripsit, & latina locutione, à qua modus ille dicendi longè abhorret. Sed adeò copiose in aduersarium surgit Quirites, vt nullum propè erratũ aut vitio interpretum commissum, aut negligentia liberaliorum, aut incuria legentium, in tota scriptura sacra prætermittat. Aperit omnia, disputat, refellit, docet. Eodem docendi ac disputandi torrente Ephesini Episcopi opinionem, asserentis spiritum sanctum à patre tantùm prodire, acerrimè confutat. Sancti Bessarionis vnde ipse nomen accepit, patriæ parentis ac patroni vitam diligenter ac copiose scripsit. Sancti Francisci ordinem, cuius Patronus habetur, constanter ac sapienter tutatus est. Non est passus quempiã bene de genere humano meritum, maledicẽtia post mortem lacerari. Vnde acerrimè in calumniatorem Platonis insurgit eo volumine, & quidem diuino, quod nuper magna cum vestra expectatione edidit. Quàm grauis sit in laudando, acerbus in vituperando, in sententiis argutus, in differendo subtilis, in confutando acer, ex hoc libro comprehendi potest, in quo rerum omnium diuinarum atque humanarũ scientia tanquam in sacrario reposita videtur: hinc est certè quod hauriant theologi, philosophi, mathematici, oratores, dialectici, & quoduis genus hominum ciuilium ac studiosorum. Nullam sectam philosophorum prætermittit, quam non notet: quid quisque dixerit, quod probari improbarí ve posset, ostendit; vt Pythagoræorũ

nimiam

nimiam pietatem, Cynicorum rusticitatem, Stoicorum austeritatem carpit: ita Peripateticorum & veterum academicorum mediocritatem laudat: extollit Aristotelem, Platonem philosophorum principem facit, quò cum plura Christianis ostendit conuenire, quàm cum aliquo philosophorum: neque id quidem theologorum nostrorum autoritate tantummodo probat, verumetiam syllogismo & rationibus, quibus aduersarium ita circumagit & opprimit, vt neque quo se recipiat calumniator Platonis habeat, neque quid respõdeat obrutus argumentis, satis inueniat. Hunc si quidem homuncionem vir amplissimus ita interdum deridet, seruata grauitate dignitatis, vt fateri cogat, se non modò non intellexisse Platonis mentem, quem hic nouus Carneades imperitiæ, turpitudinis, inconstantiæ arguit: sed ne linguæ quidem Græcæ proprietatem tenuisse, cùm ipse Græcus sit, & Platonis leges non latinas facere, sed deprauare conatus, philosophi sententias euerterit, & obscuriores reddiderit. Quanta fuerit huius audacia Quirites, animaduertite quæso. Hic enim acsi in quauis scientia, doctrina & antiquitate solus doctor gentium & magister haberetur, solus peragrasset orbem terrarum discendi causa, quicquid vbique arcanum & reconditum est, vt Platonem & Pythagoram fecisse intelleximus, solus in publicis Europæ gymnasijs Gorgiæ Leontini & Archelai morem à Socrate derisum vsurpasset, quæstionẽ scilicet in conuentu & corona hominum poscendi, & iubere dicere qua de re quisque vellet audire: non eò temeritatis progredi certè debuisset, vt doctissimum Aristotelem cum diuino Platone, discipulum acutum cum amplissimo præceptore conferret ac committeret: huius tamen audacia nil nobis obfuit Quirites imò vehementer profuit: & si cui licet optare vt aliquis peccet, id certè nobis adeò precibus exposcendum fuit. Hac enim indignitate concitatus Bessarion, omnem omnium philosophorum qui vnquam fuére, sententiam explicat, & quod maxime optandum erat, doctrinam & mentem Platonis à nemine ferè iuniorum cognitam, ita explicat & aperit, vt perfacilè appareat, omnes sectas quæ sanum aliquid sapere videntur, ab ipso Platone tanquam perenni & vberrimo fonte manare. Hjs rebus quæ grauissimæ sunt, & totum hominẽ propè requirunt, intentus pro tempore Bessarion, nil tamen vnquam omisit, quod ad officium cardinalatus pertineret. Rem diuinam & domi & foris nunquam intermittit. Senatum frequentat, in quo secundus à pontifice habetur. Sententiam in consultationibus grauiter, & constanter in repub. Christiana tuetur, clientibus & familiaribus apud pontificem patrocinium suum præstat. Circũuentos malorum fallacijs adiuuat, bonos & doctos ad meliorem fortunam & honestiorem dignitatis gradum cõmendationibus suis grauissimis ac proprijs facultatibus intereũ erigit, familiam domi alit, in vtraque lingua eruditissimam, & in quauis facultate doctissimã. Vestri illi maiores Quirites, viros doctissimos in contubernium suum recipiebant discendi & philosophandi causa, vt Scipio Africanus Ennium poetam, Panætium philosophũ, Polybium historicum, Luculli, Catones & Hortensij Archiam poetam. Cicerones Cratippum philosophum, Cn. Pompeius Lenæum Libertum, Augustus Cæsar Appoloniũ Pergamenum: multos qui id fecere non de Romanis tantum, sed etiam de externis, cõmemorare possem. Hæc autem Bessarionis sit præcipua laus, quod suos non religione tantũ & moribus ad benè viuendum instituit, verumetiam litteratura, eruditione, doctrina ita imbuit, vbi à negotijs publicis vacat, vt inde quemadmodum quotidie cernimus, multi & quidem docti, tanquam ex equo Troiano (vt de Isocrate ait Cicero) continue prodeát, ac plures propè quã ex reliqua Romana curia. Quid deest Nicolao Perotto archiepiscopo Sipontino, quod ad mores & doctrinam faciat? Grauis pro dignitate, comis & humanus, scribit ac dicit eleganter & copiose: sed qui Græca Latina melius faceret, nemo adhuc ætate nostra inuẽtus est. Quanta sit Theodori Gazæ viri optimi doctrina & eruditio tum Græca tũ Latina, ex hoc vel maximè deprehendi potest, quod omnes bonarum artium studiosi de aliqua re ambigentes, hunc adeunt ex tota ciuitate vt oraculum totius eruditionis ac disciplinæ. Hic etsi Græcus sit, ita latinè scribit, vt nullã hospitis speciem præ se ferat. Non est omittendus Iohannes Gattus theologus philosophisque insignis, nõ Valerius Viterbiensis, eruditione, doctrina cum quouis optimo ætatis nostræ medico conferendus: non Andronicus Græca & Latina lingua apprime eruditus. Sunt & in eius contubernio qui pontificium ac ciuile ius, quique mathematica optimè teneant. Subsequuntur & iuuenes quidam, qui validiores facti, tanquam generosi pulli & ex optima prole sumpti, non tubam aut campanam reformidabunt. Hi fructus oriuntur vndique ad hubertatem non minus ciuitatis, sed totius prouinciæ, Bessarionis opera & impensa, qui non vna in re tantum liberalissimas manus, sed in pluribus circumfert. Miseratus Græcorum calamitatem, multa nummũm millia aureorum pro redimendis captiuis expendit, puellas multas inopia parentum marito carentes, ære proprio dote facta nuptui collocat. Inopes & valetudinarios continuò iuuat: ædes sacras aut instituit, aut collapsas vetustate reficit: quod indicat templum Apostolorum in vrbe, vbi sacellum sibi condidit, & secessus cryptæ ferratæ beatæ Virgini dicatus. Domum quoque sibi parauit, ita dignitati & facultatibus congruentem, vt neque melius quisquam, neque modestiùs in vrbe habitet. Accedentes & quidem frequenter, libenter admittit, audit, & quod fieri ab eo amicorum

causa potest, doctorum præsertim, quorum patronus est, id se libenter facturum repromittit. His verò de suo tantum interdum donat, quantum ei per domesticas impensas licet. Bibliothecam Græcam triginta millibus nummum aureorum emptam, Venetijs extruxit, ne omninò Græca litteratura deficeret. Vidit enim eam vrbem propter vicinitatem & nauigationem Græcis à barbaris vexatis esse percommodam. Ornabit & hanc vestram ciuitatem latina supellectile, si ei aliquandiu viuere licuerit. Hunc itaque hominem Quirites, qui ob suam singularem sapientiam, constantiam, fidem, pietatem, fortitudinem humanitatem, gratiam, eruditionem, doctrinam, facit quò minùs Socrates, Platones, Aristoteles, Gracchos, Numas, Varrones, Brutos, Sulpitiós, Catones vestros desideretis: hunc inquam omnium hominem benè de optimo quoque & industrio meritū, colite, obseruate, ac frequentibus laudibus celebrate. Hac ratione (tanta est autoritas vestra) & bonorum ingenia ad virtutem excitabitis proposita gloria, optima ad excitandos homines calcaria, & malos à vitio deterrebitis, cùm à vobis posthaberi ac notari flagitiosos dedecoris ac tupitudinis nota videbunt. Ego verò maximas vobis gratias ago, quòd me audire quouis modo loquentē volueritis, maiores tamen habiturus, si vos quoque Bessarionē patrem amplissimum quouis præconio dignū, laudibus vestris, quæ grauissimæ sunt, celebraueritis.

BAP. PLATINAE AD PAVLVM. II. PONT. MAX. DE PACE ITALIAE COMPONENDA,

atque de bello Turcis indicendo, oratio.

SI cui vnquam pro conseruata vna atque item alia ciuitate gratiæ sunt actæ, ea hoc potissimùm tempore PAVLI PONT. MAX. laus est, qua vel laudatissimum quēque iure ac meritò antecellat. Is enim consilio quo valet plurimum, prudentia, qua cuncta moderatur & regit, constantia, cuius adminiculo vt firmissima ancora non solum Petri nauiculam à procellis & fluctibus tuetur, verum etiam vitam omnium nostrum, bona, fortunas, parentes, liberos, domicilia, ciuitates, Italiam totā Europā ex flamma, ferro, atque omni genere crudelitatis & sæuitiæ vna denunciatione pacis eripit ac conseruat. Ardebant cūcta bello, solicitabantur pollicitationibus in partes principes ac populi: noui conscribebantur exercitus, veteribus supplementa addebantur, commeatus omnifariā ad tantū bellum iam parati erant. Verùm Paulus diuino nutu collegio cardinalium adiuuante, auditis persæpè partium legatis, æquas pacis conditiones in medium ponit, auersurus à ceruicibus Italiæ, à visceribus ciuitatum, ab euersionibus vrbium nostrarum omnem vim in immanissimum Turcum. O mentem hominis propè diuinam, ô singularem sapientiam, ô charitatem erga Christianum genus inexplicabilem. Quod viuimus, quod spiramus, quod fruimur pace ac liberiore vita, tuo id munere fieri nemo est qui ambigat. Tibi deinceps quicquid nobis fortuna aut industria dederit, id omne meritò tuo referemus acceptum. Vilior erit posthac annona, liberior mercatura mari ac terra, amplior, ac copiosior agricultura, quoquò voluerimus aut negotij, aut animi causa sine hostili metu migrare nobis licebit. Egisti nimirum Paule quod pontificem decet. Curanda est, tibi creditarum animarum salus. Curanda populorum ac principum concordia. Retinendi admonitionibus & censuris in officio sunt, qui aut superbia, aut auaritia, aut cupiditate dominandi melioribus vim inferre, ac iniuriam facere tenuioribus conantur. Tu vnicus diuino nutu ac patrum omnium consensu ex ordine cardinalium delectus es, qui Christianam rempub. regeres ac gubernares, qui leges, qui plebiscita, qui mores prouinciarum ac populorum æqua lance tēperares. Ad summam laudē Paule nil tibi præter bellum Turcis indictum ac confectum deesse video. Hinc enim omnis tua laus tanquam ex optimo gymnasio æternitatem capiet. Graue est fateor hoc bellum & periculosum, sed multo grauius vt incendium inter condensa tecta futurum est, ni obuiam sæuienti hosti terra ac mari itum fuerit. Is enim sedentibus Christianis socordia & auaritia principum: in Europā cum magno exercitu traijciens, capta Constātinopoli ac direpta, magnam partē Thraciæ, Macedoniam, Thessaliā, Boetiam, Achaiam, & totam ferme Epirum, addo etiam Peloponnesum, vi cæpit, præter pauca oppida, & ea quidem maritima, quæ à Venetis fortiter & constanter sunt defensa. Reticeo mortes duorum imperatorū, Constantinopolitani scilicet & Trapezuntij: taceo regis Bosinæ, ducis Seruiæ, ac multorum Christianæ religionis principum, vnà cum populis & nationibus interitum. Is occasionibus illectus homo omniū crudelissimus ac dominandi cupidus, Pānonias magnis inuicem illatis acceptisque cladibus, cum ingenti exercitu sæpe ingressus est: restitere fortiter ac cōstanter Vngari. Idē fecere Epirotæ & Illyrij: idē postremo Veneti terra marique. Quibus bellis declaratū est, plus spei hostē in discordia Christianorum, quàm in virtute & fortitudine suorum reposuisse. Excitare hæc profectò animos hominum atque inflammare potius, quàm deterrere, ad tantum bellum, tamque necessarium debent. Diutiùs tamen differendum non est, ne qui vsque ad hæc tempora cum magno suorū interitu Barbarorū impetus sustinuere dimicando & sua tuendo, nunc demum derelicti, Vngarorum exemplum imitati, Turcis se suaque omnia dedant. Conqueruntur

tum

tum denique homines * liberè & transitionis, quando à vobis destitui videbuntur honestiorem viam putabunt: tantumque quod etiam atque etiam considerandum est, additamenti hostibus potentissimis accedet, quantum vobis ademptum fuerit. Adde quod hostibus audacia & vectigal, nostris timiditas & inopia crescet. Omitto vtilitatẽ: quæ quàm magna futura sit, negotiantes & mercatores Europæ, qui commigrare emolumenti causa ante hoc grauissimum bellum solebant, cum gemitu commemorant, & spe pleni loca illa amœnissima & fructuosissima, in potestatem Christianorum aliquando ventura vtilitatem exoptatam expectant. Omitto inquam vtilitatem, quæ etiamsi nulla extaret debellato hoste, ad delendam tamen ignominiam superioribus negligentia & auaritia eorum ad quos maximè attinebat acceptam, bellum suscipiendum esset: præcipuè verò cum hæc immanissima belua, non in homines, sed in Deum Opt. Max. quem meritò colimus vt verum Dei filium, vt redemptorem humani generis, vt veræ ac sanctæ religionis fundatorem, arma sumat, spurcam, sordidam, inhonestam, incestam Mahometanam perfidiã verbis stolidis & impudica actione iactitans. Possum commemorare ob leues causas, si ad has respicimus quæ grauissimæ sunt, multos quondam populos, multos principes bella periculosissima suscepisse, vt Romanos Achaium & Tarentinum, Gallos Romanum, Lacedæmonios Atticum. Omitto Romanos bella propè infinita cum finitimis & externis gessisse ob res quãtumuis paruas repetitas & non redditas, ob violatũ ius gentium, & læsum aliqua ex parte fœdus. Vos autẽ tot vrbibus direptis, euersis atque incensis, tot deuastatis prouincijs, tot regibus, tot principibus, tot populis Christianis varijs cruciatibus necatis, tot puberibus, partim stupratis, partim in grauissimam seruitutem abactis, à vindicanda tanta iniuria supersedebitis? Moueat saltem vos, si hæc non satis magna videntur, spreta religio, prophanata templa, expoliata sacraria, comminuta ac diffracta Dei sanctorumque omnium simulacra. Quid martyrum reliquiæ? nonne per cõtemptum ex abditis & sacrarijs auulsæ passim per vias, per compita & immunda loca proiectæ iacent? Audire eorum voces nunc certe videor obsecrantium vos per sanguinem eius qui nos redemit, per martyria sua ad salutem cõmunem tendentia, vt bellum animo conceptum, tandem suscipiatis, habituri ducem Christum ipsum, ac sanctorum opera & auxilio pro centurionibus & signiferis vsuri. Vnum tantùm modo vereor ne vos deterreat res toties infeliciter tentata. Sed quo consilio per immortalem Deum, quibus copijs quam disiunctis & inæqualibus bella inchoata nec perfecta. Nollem id factum, cùm ob eam rem resederit Christianorum ardor. Collectæ pecuniæ quauis arte & acerbitate sunt, conscripti milites, comparata classis, ne tamen quicquam dignum memoria gestum est. Imperatorem, & quidem præclarum, veteranum & firmum exercitum, non collectitium, ærarium solidum, non mendicatum tanta moles bella exigebat. Viouada duce clarissimo Vngari non propulsarunt modò numerosum hostem & ferocem, verum etiam ingenti illata clade eum cedere è finibus coegere. Quantillis copijs magnos hostium fudere exercitus Illyrij & Epirotæ ducum suorum imperio ac consilijs in prælio retenti. Parua manu iam quinquennio Veneti magnas Turci tum terra tum mari detinuere copias: congredi nauali prælio nunquam cum Venetis est ausus, contentus Bosphori Propontidisve limites tanquam tutissima effugia tueri. Coniectari ex his licet hominem plus fortunæ & dissidio Christianorum quam virtuti fidentẽ, pelli ex Europa in latebras Asiæ posse, si consilio tuo & mandatis Italiæ populi obtemperauerint. Armauit Vrbanus secundus Pont. Max. conuentu Christianorum ad Clarum mõtem habito, trecenta millia hominum in Sarracenos recuperendæ Hierolymæ causa: hæc tanta multitudo Christi signo notata, Constantinopolim primo diuersis itineribus perueniens, ducibus & quidem clarissimis Gotifredo, Eustachio, Balduino, Raymundo, Boemundo vsa, in Asiam traijciens, Græcis ipsis, maximè verò Alexio imperarore Constantinopolitano aduersante, qui malignè commeatus subministrabat, oppida multa, Nicæam Antiochiam, Hierosolymam, Heracleam, Tarsum, multis millibus Sarracenorum & Turcorum cæsis, occuparunt. Deserentibus deinde tantam expeditionem quibusdam, deletis etiam paulatim Christianorum exercitibus, nullo subministrato supplemento, vt decebat, ad Sarracenos & Turcos tandem recidere omnia. O bellum sanctissimum & annalibus aureis notandum, si id retinere Christiani principes adnixi fuissent, quod multo sudore ac sanguine nostri pepererant. Nónne ad astra Vrbani nomen fertur, qui iam pium ac iustum bellum concitauit? Laudatur & Bernardus Clareuallensis Abbas, qui hortatu suo & sanctitate qua celebris tum habebatur, multos principes ad tantum bellum tamque necessarium impulit: in primis Conradum Sueuum, cuius exercitum dum Iconij esset, non Barbari, sed Emanuelis Constantinopolitani imperatoris fallacia deleuit, mixto gypso cum farina, quæ commeatus nomine subministrabat. Deficientibus enim hanc ob rem militibus (nam varijs affligtabantur morbis) cedere retrò Conradus coactus est. Repressit ferociã Saladini viri fortissimi Balduinus quartus Hierosolymorũ rex, fugatis eius ad Ascalonẽ copijs. Quo postea mortuo, idem Saladinus victis ingenti clade Christianis, omnia facillimè in potestatẽ suam redegit. Defuere illis seculis pontifices qui & vellent, & possent, tantũ bellũ sustinere.

Velle te nemo est qui ambigat, cùm pacem Italiæ, quietem Europæ accuratissimæ quæsieris. Vt etiam posses, fecit tua non in quærendis modo pecunijs solertia, sed etiam in conseruandis parsimonia. Delegisti item, & quidem prudenter ex militia Italica Bartholomæum Bergomatem veteranum ducem, cui tuas ac reliquorum sociorum copias meritò committeres: in eo enim sunt, quæ in duce optimo inesse oportet: scientia rei militaris, quam à teneris annis propè in castris enutritus sub Barchio duce præstātissimo contra acerrimas hostium copias dimicans, imbibit. Duxit deinde per multos annos ordines. Libertatem Italiæ, dum Mediolanenses varijs bellis distraherentur, suis copijs contra Gallos fortiter dimicans tutatus est. De labore hominis in bellicis negotijs, de fortitudine & constantia in adeundis periculis, de consilio in prouidendo, re militari ita exigente, non attinet dicere, quòd cùm semper alias, tum verò vel maximè præterita æstate maximos ductauerit exercitus, nullo incommodo à magnis hostium copijs accepto. Adde quòd gloriæ cupidus, antequam è vita discedat, relinquere de se monumentum cogitat, quod posteri fama celebrent: offerri viro nulla certè maior occasio potuit: bellum habet honestissimum, pro pijs contra impios, pro iustis & bonis contra iniustos & malos, pro modestis contra immodestos & intéperantes: pugnaturus nimirum est Deo ipso duce, quem spernunt hostes, quem negant, quem tollunt è medio quoad fieri potest. Mahometum perfidæ sectæ & spurcæ autorem sequentes. Inchoare tantum bellum difficile videtur, quod longe ab Italia sit eundum, quod in aliena prouincia sit dimicandum, & contra eos qui immanes & crudeles in prælijs habentur. Adeo ne remollitos & effœminatos Italorum animos putabimus, vt cùm Romani olim belli gerendi causa extremas orbis terrarum partes peragrauerint, maria nauigauerint, alpes aditu difficiles superauerint, non sint futuri, qui nostra ætate nomina dent ad transeundum in Epirum, in Macedoniam, in Græciam? Ego verò sic existimo proposito die quo ad danda nomina ad tam sanctam militiam sit eundum, innumerabiles propè tum equites, tum pedites eò properè ituros: abundant milite & quidem exercitatissimo Italia, sed paupere ob auaritiam principum & diuturnam pacem. Confluere eò tanquam ad epulas putabis, vincendi ac prædandi causa. Pertinebit & hoc ad communem Christianæ reip. vtilitatem, & quod aberit suspicio conspirationis, intento ad res agendas milite: & quod bellum in terra hostili motum, eorum commeatus, animos, vectigalia diminuet, ac nostris audaciam faciet. Continebitis item in fide hostium finitimos, qui vel fessi diuturnitate belli, vel aliqua opportunitate illecti, non ita constantes futuri videntur. Omitto oblatam vobis occasionem recipiendi eos in fidem & amicitiam, qui crudele seruitutis iugum à collo suo reijcere iamdudum cogitant. Timorem obijcitis nostris militibus? magis ne reformidant vulnera & fusum cruorem Europei quàm Asiani? Vnde quæso robur militiæ & constantia ac contemptus vitæ in prælijs est habitus, si non hanc fortitudinem Europa habuit, quæ homines ad labores, ad frigora, ad æstus, ad famem & sitim tolerandam, ad sustinenda vulnera, ad tingendas cruore manus producere atque alere videtur. Hinc orti sunt, præcipue autem ex Italia, qui orientem, qui meridiem, qui denique totum orbem terrarum, Romanorum imperio subiecere. Obstinatiores in prælio futuros nostros putarim, quòd non pro libertate tantum sed etiam pro religione & immortali Deo dimicaturi sunt. Terret quosdam multudo hostium, quod ad ducenta millia hominum eadem castra plerunque habeant. Nusquam ne auditum aut lectum est, magnam multitudinem, & eam quidem inconditam, seseque sua numerositate impedientem, à paruis exercitibus fusam? Superauit Melciades Atheniensium dux in campis; Marathonijs cum decem millibus militum, adiuuantibus perpaucis Plateensibus, centum millia Persarum in Græciam à Dario missa, occupatis angustijs Thermopilarum: Leonidas Spartanorũ rex, cum quattuor millibus militum ita Xerxis copias terris etiam graues pugnando defatigauit, vt non victi Lacedæmonij, sed hostes cedendo defatigati potius concidisse dicantur. Superauit Themistoles Atheniensium dux, in angustijs Salamini freti ingentem Xerxis potentissimi regis classem cum paucis nauibus, si numerum Persarum inspicimus. Hac pugna Xerxes præterritus, in regnum omissa Græcia trepidè sese recepit. Quoties parua manu Darium aut præfectos eius magnorum exercituum duces fudit Alexander Magnus? Quoties Cæsar? Quoties Scipio? Quoties Hannibal? Quoties Pyrrhus? Et ne veteris testamenti historiam prætereamus, Saul rex solus vno prælio mille. Dauid decẽ millia Philistæorum superauit. Non fraudetur sua laude Iudith fœmina illustris, quæ Holofernẽ interfecit, ac patriam graui obsidione liberauit. Factum hoc auxilio Dei, qui iustam semper causam fouet, non negauerim. Tuebitur & nos idem Deus, qui Pharaonem iniustè populum eius persequentem, vndis rubri maris submersit, qui Boemundum quondam, Eustachium, Gotifredum, Balduinum, nostra ætate Sigismumdum imperatorem Eugenio pontifice, Viouadam Nicolao quinto, Matthiam regem Vngariæ Pio secundo instante, magnis illatis crudelissimo hosti & impio cladibus, tutatus est. Erunt quos fortasse impensa bellica deterreat, quod sine ingenti armorum, commeatus, pecuniarum vi & numero tantum bellum sustineri nequeat, quippe cum aduersus totam Asiam ac magnam partem Europæ sit

dimican-

dimicandum. Est quidem hoc bellum (vt verũ fatear) magnum, nõ tamen adeo magnum, vt sustineri ab Italia non possit. Et vt à teipso Christianorum principe Paule incipiam, tui prouentu diuturni & perénes, tua vectigalia, vnde impensæ bellicæ satis fieri possit, nõ sunt contemnenda. Sub ditione tua Picenum habes patrimonium, maritimã oram, feracissimas Italiæ partes, vnde nauibus facilimè comportari ad nostros in Epirum, in Peloponnesum in Illyricum cõmeatus possunt. Quid quòd tibi facultas data est exigendi decimas ac trigesimas quidem alias à secularibus, illas à presbyteris, si ita resp. Christiana exigere videbitur? hinc enim grandis pecunia ex tota fermè Europa colligeretur, qua vel diuturnum bellum sustineri posset. Omitto scribere quos thesauros quadriennio iam paraueris, ad hos credo vsus. Est enim hæc constans omnium opinio, magnam vim signati auri apud te esse, quo & exercitus Christianos sustinere, & te ac tua, si qua vis ingruerit tueri possis. Non deerit tanto bello Ferdinandus Neapolitanus rex, qui pacato iamdiu ab externis hostibus regno, gloriosius nil aut sanctius agere potest, quàm vna tecum hostes Christiani nominis à ceruicibus nostris remouere. Habet militem exercitatissimum & veteranum, habet triremes, abundat omnifariam commeatu, habet portus ad traijciendum in Epirum & Græciam accommodatos. Hinc quantum spei concipere possis non ignoras, cùm mandatis tuis obsequentissimus iturus sit semper. Florentinos item pollere terra ac mari tua ostendunt decreta, cùm belli partem eis designaueris. Senenses, Lucenses, Ferrariensis Marchio, additamenta ad hanc rem non parua videntur. Ducem præterea Mediolanensium Galeatium vicecomitem potentem milite, commeatu, pecunia facilè in sententiam tui deduces, modò bellum susceptum inchoetur. Venetos florentes copijs & opibus tantum ad bellum cæteris promptiores cognoscimus, & quod hostes quibus cum quinquennio varijs casibus bellum gessere, finitimos habent, & nusquam maiorem oportunitatem augendi rem & gloriam Venetam hac habituros se sperant, maximè autem sub tuo hoc felicissimo pontificatu, quo omnia ad pacem populorum, ad concordiam principum & regum spectare videntur. Multa sunt beatissime pater, quæ te ad hoc bellum debent impellere, honor Christi, pro quo & mors est obeunda, cum ipse qui Deus erat & homo, pro nostra salute grauissimos cruciatus vsque ad interitum est passus: periculum quod imminet ceruicibus Christianorum omnium, sæuiente illa immanissima bestia: charitas patriæ tuæ, quæ propé in faucibus barbarorum est posita, qua sublata tanquàm refracta porta, huc hostes humani generis vt rabidæ tigres sunt deuolaturi, ad explendam sitim quam de sanguine Christianorum cõcepere. Retinendi sunt Veneti in angulo Italiæ, quorum nulla maior aut sanctior nostra ætate respub. est. Fouendi atque iuuandi omninò sunt. A nobis enim exteras gentes & barbaras suo sudore, suo sanguine, reijciunt. Mare Hadriaticum, Ionium, Ægæum tutum nauigantibus præstant, prouinciam huberem & abundantem rerum omnium copia faciũt, libertatem Italicam tuentur. Tyrannorum quorundam sæuitiam cohibent, facta populis spe ad eos transeundi, si grauiùs & iniquiùs opprimerentur. Bello nauali, quo ipsi soli plus penè possunt quàm reliqui qui nauigatione vtuntur, Turcam adoriantur. Centum enim triremium classem, omitto onerarias, quarum magnus est numerus, instruere possunt, qua hostem vel intra angustias Hellesponti & Bosphori persequantur. Bello terrestri tu cum reliquis socijs adiuuantibus eisdem Venetis hostem aggrediare, insta, vrge: ac demũ Epirum, Macedoniam, Peloponnesum, Atticam, Bœotiam, Thraceam, & Constantinopolim caput orientalis imperij è faucibus rabidi lupi eripe. Subsequentur autoritatem tuam Germani: subsequentur Galli & Hispani: subsequentur denique omnes Christiani nominis, qui nihil aliud expectare videntur, quàm vt abs te signum crucis sanctissimũ vexillũ efferatur, accensus pulchritudine gloriæ, qua te celebrari imperator audiet, pariet tandem quod iam diu parturit, tot conuentibus ob hanc rem in Germania habitis, te solum omnes intuētur & inspiciunt ituri quoquò imperaueris. Tolle itaque vexillũ sanctissime pater, & vt optimum ducẽ par est, in hostem signa moue. Hoc vt facias, te Deus ipse adhortatur, monet, impellit: hoc pietas, hoc religio, hoc humanitas, hoc denique illorũ calamitates, qui dominatũ & potentiam crudelissimorũ barbarorum tot annos patiũtur: videor audire eorum gemitus, videre lachrymas, supplices manus ad te porrectas, vt eos à pœnis à cruciatibus, ab omni genere sæuitiæ, à seruitute ipsa morte grauiore tandem pro tua misericordia & pietate liberes. Hoc bellum etiam Christianam rempublicam penè labantem confirmabit beatissime pater, & tibi gloriam cum æterna laude pariet.

IN BAP. PLATINÆ PARENTALIA, DIVERSORVM ACADEMICORVM PANEGYRICI.

PROSPER SPIRITVS Viterbiensis in mortem Platinæ Epigramma,

QVi res pōtificum sacras & gesta piorū,
Quiq; ducū vitas nobile fecit opus,
Quiq; modum docuit, quo laudet honesta voluptas,
Et quo ne iuuenes torqueat acer amor,
Pluraq; quę longū est properās censere viator,
Omnia sidereæ pignora mentis erant.
Viuit adhuc Platina, & quanquā cōcesserit orco,
Ius habet in vatē Parca seuera nihil.

PROSPER SPIRITVS Viterbiensis ad Demetrium Platinæ funus curantem.

Concordes homines vterque doctus,
Sed Demetrius eruditus à te,
Est vates Platina, tuus alumnus
Formatus digitis bonus ad artes.
Vidi verticis omnium sororum,
Qui curat tibi busta diligenter
Tyronis pia laureaque culta:
Nunquam prodidit elegante lingua,
Mens tantum sapientiam patroni,
Quantum mi Platina tuus minister
Cælo laudibus imminens supremis,

ANGELVS CAMPANVS in parentatione Bap. Platinæ.

DVcere si longe didicissent stamina vitæ,
Parcere vel cuiquam fata seuera nimis
Nobiscum Platina plures victurus in annos
Mansisset, nostro gratus & vsque Ioui.
Nunc illum Esquilię, nunc illū deflet adēptum
Custodem Sixti bibliotheca suum,
Viuet inextinctū nomē dum Roma manebit,
Dum Papæ sedes, dum caput orbis erit.

CAROLVS BERARDVS Caesenas Epitaphium B. Platinæ.

ROmanū (heu dolor) eloquiū, musęq; Latinę,
Quo Platina hoc paruo cōdita sunt tumulo.

CONSOLATIO AD AMICOS.

Quid Platinā pia turba gemis tui nuperadēptū?
Nō obijt, cuius nomen honosq; manent.
Parte sui Platina est multo meliore superstes:
Fama viget terris, spiritus astra tenet.

MANILIVS RALLVS.

DEmetri lachrymas piosque fletus,
Nec non tristia iusta, quæ merentis
Patroni parat ossibus, iuuato
Spectator gemitu nouoque planctu,
Doctæ quo Platinæ excitentur vmbræ.
Res hæc officiosa, nec pudenda,
Quam cum fœnore postulant sepulchra,
Vstis quam cupit ossibus referri,
Quicunque ad stygias vocatur vmbras.
Quod si fleueris hæc dolenda iusta,
Degas secula longiora iusto.

Platinæ bibliothecæ præfecto, Sixto quarto pontifici maximo ob eximiam vtriusque linguæ eruditionem, cæterasq́; perspicuas animi & corporis dotes in primis charo, qui cum maximè viuere debuisset, fatis iniquis præreptus est, Demetrius Lucensis, alumnus patrono B. M. parentauit.

BARTHOLOMEVS ARISTOphilus in parentalibus Platinæ.

B. Platinam excellentis ingenij virum, & qui literas è situ plurimum vindicauit, quàm diu vixit, ita colui atque obseruaui, vt meritò me redamauerit. Igitur vbi hominis mortem resciui, vt filium decuit, dolore confectus sum. Bibliothecæ pontificiæ, cuius ille curam modestissimè gesserat, mox præfecit me pont. Sixtus. Idem mihi cubiculum est, quod illi antè fuerat. Id ego cum primum ingressus sum, quodam horrore obrigui: lectus, libri, & vniuersa suppellex eius memoriam excitabat: denique, quocunque aciem dirigebā, illius maiestas oculis obuersabatur. Itaque dolor vires quas mora minuerat, iterum assumpsit, & re crudescebat vulnus, quod nondum cicatricem obduxerat. Inualuerat mœror, & maiore impetu indies sæuiebat. Sensere id manes pientissimi, & pristinæ charitatis non obliti, sæpius assumpto corpore augustiore forma non conuiuenti, verum sentienti, & intuenti apparuere, tristitia confectum solati sunt: & quò dolendum non esset, apertissimis argumentis & rationibus comprobarunt. Quoniam verò non minore desiderio vos tabescere planè intelligo, eadem vobis qui iusta persoluistis communia esse volui, Verum quò maiorem autoritatem habeat oratio, Platinam ipsum conuiuas alloquentem fecimus: neque verò cuiquam mirū videatur si quod in vita fortasse nō consueuerat heroicos cantet. Id enim in Elisijs dum Orpheum & veteres poetas æmulatur, in præsentiarū sæpius vsurpat. Sed iam ipsum suam sententiam explicantem audiamus:

Qui

Qui modo grata meo cineri pia thura dedistis,
Et dulces lachrymas, multoque natantia fletu,
Faucibus in medijs verba interrupta dolore,
Saluete ô proceres, & nostri nominis vsque
Turba memor, qua nihil melius fundata Quirino
Roma iugo, quãta est septemplice martia seruat,
Elisij memores sedes camposque virentes
Quos grate superis animæ, quos turba piorum
Incolit & niueæ laudis quos perculit ardor,
Deserui tristes, quo vos & fata quærentes
Alloquar, & dulces præsens ego soler amicos:
Si pro me gemitus, si pro pectore toto
Luctus & insanæ feriunt pia numina voces,
Desinite innumeris fata incusare querelis:
Desinite, hoc vnum mihi numinis instar amici
Extremum munus concedite, ponite vanos
Vsque metus, flendi cesset miseranda voluptas.
Est mihi certa quies: nemo est felicior: atqui
Pellar ab Elisijs, si me mors terruit ipsa:
Stamina si vitæ mihi sunt truncate dolori,
Si grauius quicquam quàm si fata impia forsan
Me remeari velint humana in pectora rursus
Arte Machaonia vel si mihi vita stetisset,
Non me deprendit supremo in limine vitæ
Atra dies pauidum, dubióue in turbine rerum
Huc modo, mox illuc ferri, sed pectora firmo,
Spéq; metusque omnes spernẽtẽ humãq; passim
Exemptum curis, ridentem gaudia, passim
Ridentem humanos casus, & abire paratum.
Mox vbi supremum tenui cum murmure tẽpus
Affuit, inque leues secessit spiritus auras,
Non me Thesiphone horrendũ serpentibus atris
Cincta caput, flammasque ferens armata flagello
Terruit, atque Charon nigrantis nauita Cymbæ:
Non me tergemino latrauit Cerberus ore:
Non ego tartareas sedes, sceleratàque vidi
Limina, non sontes animas, numeróue malorum
Additus inspexi Tityon fœcundaque pœnis
Viscera, perque nouem distentum iugera corpus
Quæq; habitãt miseri loca furua & plena doloris
Audiui gemitus & verbera, turba nocentum
Quæ patitur: verùm inde abij, leuaq; reliqui.
Mox ingressus iter, qua dextera semita ducit,
Et qua lege Deum solis datur ire beatis,
In nemus Elisium veni: qua culta locorum
Splendescit facies, qua non violentior auster
Intonat, & dulces spirant clementius auræ:
Qua non stridet hyems, non æstas torrida cãdet,
Autumnúsue nocens pallenti sæuit hiatu:
Nam Zepheri molles, æternaque tempora veris
Floribus exornant colles & amœna vireta,
Nubibus & cælum nunquam prætexitur atris.
Gramine vernat humus, vestitur frõdibus arbor
Semper, & alta comãs nõ ponit populus vnquã.
Garrula tum dulces profert philomena quærelas,
Et volucris molli si qua est quæ gutture cantet.
Non desunt fontes, quibus exundantibus amnes
Prata rigant, blandoque fluunt cũ murmure riui
His natura locis solito mage, prodiga & ipsam
Se superans, larga & facili dedit omnia dextra.
Visitur hic quicquid fas est spectare theatris,
Quodque placet forma doctáue probatur ab arte
Hic Decij bello insignes, geminique coruscant
Scipiadæ, & patriæ quicunque accensus amore
Occubuit, pulchra pro libertate cruentus:
Qui genus humanum sibi deuinxere merendo,
Improba quos neq; spes torsit, neq; dira cupido:
Qui sanctam coluere fidem, qui iura piumque,
Inque nefas nullum male suada potentia adegit,
Quis rerum causas, quis cæli noscere motus
Cura fuit phœboque cohors sacrata poetæ.
Tum pater Arpinas terras auditus in omnes,
Post quẽ nostra manus pede libera, Graiaq; lõgo
Subsequitur, linguæ celebrat quos fama disertæ.
Quos inter Leonardus erat mihi cognitus olim:
Quique iocaris adhuc dictis & scommate Poggi,
Guarinus, centumque alij, quos dicere longũ est,
Obuia fit nobis manus hæc: effusaque plausu
Excipit, & magnis exceptum laudibus ornat.
Pontifices sacros recolunt, queis nostra perenne
Lingua dedit nomẽ, quæ non dánanda voluptas,
Quodue bonũ vero est, quod falso nomine dictũ
Quicquid & à nostro manauit fonte, priusquam
Deficeret cursu vena interrupta peracto.
Tum medium excipiũt, & per iuga cõsita multa
Arbore, perque nemus, per prata virentia ducũt.
Dũ loquimur, tardoque gradu per læta vagamur
Gramina, deuẽtum est lethæi ad fluminis vndas,
Qua volucres animæ rediture in pectora rursus,
Huc illuc volitant, atque ipso in gurgite prone,
Protenso latices & lethen gutture potant.
Tum comitũ è numero qui me deduxerat vnus,
Bis summũue, inquit, ter pleno Cynthia cornu
Quantus erat fratrem formoso reddidit ore:
Ex quo potus aquas atque ipso gurgite lotus,
Hinc iuuenis forma egregius cui plurima vultu
Gratia, cui nusquam liuor, neque menda, tuoq;
Sanguine concretos artus, infectaque membra
Ingressurus abit, nil his quos vndique spectas
Par fuit in campis illi: non indole quisquam
Floruit æquali, nulliue modestia maior
Atque pudor, præcox erat hæc tua posthuma pro
Te referes, grauis incessu, quin littus oberrás (les
Velle videbatur blæsis proferre labellis
Literulas, tenerosq; apices, & murmure primas
Balbutire notas, abeuntem turba secundis
Plausibus, & multo conspersum flore secuta est.
Hunc, postquam exultans in lucem venerit aluo
Proditus, excipient chari tua turba sodales.
Nec cedent in amore tibi, sed sanguinis omne
Officium implebunt animoque & mẽte parẽtes:
Præcipuè hunc dulci clarus pietate fouebit,
Te recolens nomenque tuum Gonzigius heros,
Purpura puniceo cui tempora velat amictu.
Huius ope altiloqui noscet diuina Maronis
Carmina, & Aonidum Parnasi in vertice fontẽ
Hac ope cognoscet Romanæ flumina linguæ,
Et quicquid cantat bene conscia Græcia rerum:
Moribus & vita te reddet denique talem,
Vt patre se dignus sis, tali tu quoque nato.
Dixerat, & rata sunt: nã postquam stamina rupit
Athropon, insontes animæ non fallimur, atri
Corporis exemptæ laqueis & carcere cæco.
Causa igitur nulla est, cur quisquã nostra sequatur
Funera cum lachrymis, feriat seu pectora plãctu
Me propter: mihi certa salus & plena voluptas,

Viuo ego, & algenti positis cum corpore curis,
Docta per ora volat virtutum fama superstes:
Hoc probitas, hoc sancta fides peperere laborq́;,
Et ductæ insomnes interque volumina noctes:
Hoc Plato facundus, dedit hoc mihi musa Menâ-
Et quæsita diu gemine fastigia linguæ, (dri,
O decus æternum musarum, & præmia vatum
Humanis maiora bonus, ô pectora multum
Artibus ingenuis exculta, negauerat vllus
Vos procul humanis caput exeruisse superbum,
Dum superũ penetrare domos, dũ sidera nosse.
Atque vices anni cura est, lunæque labores,
Astrorum & varios cursus variosque recessus:
Cur glaciem Saturnus agat, cur classica mauors
Concitet, aut nubes depellat Iuppiter astro,
Cur genus omne colet Venerẽ quidq́; erigat altè
Occeanum, quidue sagax natura recondit:
Ignauo neque vult cuiquámve patescere regni.
Vos ne homines potiúsve abstrusos corpore dicã
Esse deos? vestrũ in nomẽ mors improba nullum
Ius habet, atque auidè correptum mordicus vnũ
Ossibus & putri terra quod constitit, aufert:
Victura æternum contempta morte supersunt
Carmina, & ingenij semper monumẽta legẽtur:
His igitur quicquid vulgus miratur amatque
Cedat, & antiqui vincatur pompa triumphi.
Cedat Erithæis quod concha recundit in vndis,
Nauta vel Æoo quod gestat Auarus ab orbe,
Hæc eadem moneo docti mea turba sodales,
Hæc animis eadem fortique capessite dextra:
Orbita sit vestris eadem contrita quadrigis,
Quadrupedum cursu non dispare meta calescat:
Este viri fortique animo, male sana voluptas
Frena pati discat, vitiorum semina passim
Obruta dispereant, & germinet antea virtus:
Sanctus amicitiæ nexus seruetur amorque.
Sic vbi fessa ratis portus intrauerit, & mors
Pallida non pauido penetrauit ad intima gressu,
Fas erit antiqui titulos æquare decoris,
Sic desiderium nostri quo pectora tabent,
Alterna vice sermonum satiare licebit,
Et simul æternum cælo meliore fruemur.

ANTONIVS MILITANVS in parentalibus Platinæ.

HIccine sunt cineres, hęc nostra funera vatis
Hoc tegitur duro Platina sarcophago?
Heu mala sors hominũ, miserisq́; obnoxia fatis,
Quam fugere in nulla conditione licet.
Nec quenquam splẽdor, nec gloria læta tuetur,
Sanguisve, aut partum dura per arma decus.
Huic etiam regum est subiecta pontentia letho,
Et ditum mensas mors violenta rapit.
Saltem virtuti sacrasque colentibus artes,
Debuerant tracta parcere fata manu.
Heu potuit Lachesis tam clarum abscindere filũ,
Taliaque in sæuo ponere membra rogo?
Hoc hoc fletu nefas, & tundite pectora palmis,
Laurigero quisquis cingitis orbe caput.
Plangite vos mœstæ toto Libethrides antro,
Et simul abscisis exultate comis.
In iustum & lachrymas, in flebile carmen Apollo
Vertere, & è fronte laurea serta cadant:
Lamentis, gemituque per omnem platina sylua
Quæratur, vatem fraxinus alta fleat.
Gorgoneusque latex hæc tristi lata susurro
Eiulet, & lachrymas Pagasus ingeminet.
Sed quæ mœsta parens, quæ tam facunda dolorẽ
Exprimet in tanta præfica mœstitia?
Non quæ fleuit Ithim, non cerula mater Achills,
Non quæ luxerunt Memnona, vel Primum.
Nõ Phaetõtiades Niobe quoq; clamet adeptum
Nænia par tanto nulla futura viro est.
Nec tetricæ curant lachrymas, nec vota sorores,
Et stygium superat victima nulla Iouem:
Atque ideo potius tumulo pia thura feramus,
Spargentes albis lilia marmoribus.
Pinguibus aut genium dapibus, manesq́; beatos
Placemus, tales hic petit exequias.
Certatimque viri celebremus carmine laudes,
Et quæ tam claræ sint monumenta togæ.
Pluris erit, quàm si dent Cares mausoleum,
Deque suis vnum barbara Memphis opus.
Vel si fingat eum fuluo Lysippus in ære,
Phidiacáve gerant marmora culta manu.
Hæc Platina ætherei cùm sit nouus incola regni,
Imbrobat, & pompæ syrmata quæq; negat,
Ac prohibet nostras in fletum ducere voces
Et sua percusso plangere fata sinu.
Iucundoque suos cultu solatur amicos,
Atque ita de cæli vertice lætus ait:
Crœsus, Alexãder, Xerxes, Darius, Mithridates.
Fœmineisque Carus occidit insididijs,
Arsacide cuncti, Perses, Masinissa, Tygranes,
Seleucus mortem sensit & Antiochus,
Adrastique duces, geminique in Pergama fortes
Atridæ, mecum turba sepulta iacet.
Quicunque Æneade capitolia celsa triumphis
Ornarunt, quos nunc lõga referre mora est,
Felices animæ bello cum prole, domoque,
Extremum, vt scitis, oppetere diem.
Hannibal & genitor cecidit, ceciditq́; Molossus,
Atque alij quotquot barbara terra tulit,
Legibus ijs etiam virtus, sapientia, Pallas
Fatorum serie subdita iura tenent.
Draco, Solõ vbi sunt? vbi morũ norma Lycur-
Gorgias, Plato, Xenephõ & Socrates (gus?
Defuncta septem Graiorum lumina, sectæ
Quattuor, & quotquot Græcia sustinuit.
Splendor & Ausonij Cicero sermonis ademptus
Varroque sic latiæ conditor historiæ.
Si quos seposuit terræ mors æqua rependam,
Quorum scribuntur nomina, vesper erit.
Denique nullius capiti Proserpina parcit,
Audax è cæli vertice summa rapit:
Exitus hic idem magnas quoque conficit vrbes,
Atterit & valida pegmata pulchra manu.
Carthago, Babylõ, Numantia, Troia, Corinthus,
Tristibus exemplis cognita fata docent.
Quis non Roma tuas ploret collapsa ruinas?
Quam iuncto pastor findit aratque boue.
Excisa est moles venerabilis amphitheatri,
Et tua Pompei porticus ampla ruit:
Templa, domos, arcus, scenas, capitolia, thermas
Cernite, si fati noscere vim cupitis.
Quis tot æquæ ductus, disiecta tot atria, quæso
Non doleat, siccis aspiciatque genis?

Deijcit

Deijcit è solio populos, & sceptra potentum
 In cineres hominum publica iura trahit:
Assyrij, Persæ, Medi, Lacedæmones huius
 Fecerunt sortis commeritique fidem.
Cecropidæ quoq; sunt testes, Pœniq; superbi
 E quorum fastu nil superesse vides.
Et quandoque viro potior regnauit Amazon,
 Nunc iacet, & regni pœnitet Hippolyten.
Roma iterũ atq; iterũ lachrymis venit obuia no-
 Flebilis, & pullo conspicienda sinu. (stris
Quacunque exoriens cœlo sol aspicit vsque
 Extremas Gades, Herculeumq; fretum.
Quaq; timet gelidis mergi Cynosura sub vndis
 Et tepidi perflat leniter aura nothi,
Innumeras gentes victumq; subegerat orbem
 Neptuno, & cunctis sola videbat aquis.
Perdidit infelix conuersis omnia fatis,
 Et nil tam magno restat ab imperio.
Quid tibi Paule fuit iecisse in vincula Persen?
 Et quid Iugurtham vincere Sylla tibi?
Perdere tot captos reges, tot in æquore classes,
 Hostibus innumeris imposuisse iugum?
Et monuisse parũ est extremas arma per vndas,
 Horum si tandem finis habendus erat?
Humanis igitur quæ sit fiducia rebus
 Pendite, nil firmi Cypthia subter habet.
Occidit omne quod est quocũque autore creatũ
 Omnibus est finis, metaque principijs.
Ergo quid à vobis tam triste Platina fletur?
 His ego quid lachrymor subditis auspicijs?
Natus homo moriturus eram, calcandaq; lethi
 Semita, Styxque mihi prætereunda fuit.
Huc semel à cunctis ex mundi luce migratur,
 Hos mane, hos sero, vespere nauta vehit.
Gratia dijs, aliquot spatijs vitæque diebus
 Functus, ad has vndas & vada nigra feror.
Mercurij quòd eram cultor Phœbique sacerdos,
 Vixi magnatum clarus amicitijs.
Sumque per ausonias fama notissimos vrbes,
 Atque aliquot studij sunt monumenta mei.
Consilio, vt potui, multos opibusque iuuaui,
 Exijt à factis læsio nulla meis.
Me non ambitio fuscosaque gloria rerum,
 Sed sancta tenuit in probitate pudor.
Sed mihi fatalem secuit bona Iuno capillum,
 Et cecidi iamiam sorte iubente senex.
Et quod singultus lachrymasq; in gaudia vertat,
 Æterna cæli luce domoque fruor.
Ambrosia felix, dulci quoque nectare vescor,
 Esse quid hac maius conditione potest?
Gratia sidereo patri, qui talia reddit
 Præmia, & humanis astra dat officijs.
Hæc monuit sacra venerandus Platina voce,
 A solio meritis conueniente suis.
Nos ideo comites, fletu lachrymisque remissis,
 Spargamus sacris thura merumque focis.
Soluamusq; Deo grates, quem Platina cultum
 Ex animo lætus suscipit & fruitur.
Vtque viri secum manes super axe quiescunt,
 Vmbraque vti sacris gaudet in Elisijs:
Sic lapis iste precor feliciter obtegat artus,
 Et sit consumptis ossibus vrna leuis.

IOHANNES BAPTISTA ALmadianus Viterbiensis.

Agitur nunc annus ab hinc ferè tertiusdecimus, ex quo ego Platinam colere incepi: ventitabat enim ipse frequenter ad ædes Bessarionis, vbi ego tunc studiosior literarum moram trahebam: atque in illa doctissima academia, de litteris, quæ egregij illius cardinalis voluptas erat, ac bonis artibus facundissimè semper disserebat. Cœpi ergo ex illo protinus hominẽ suscipere: & quod contra euenire solet, postquàm penitus inspexi, indies magis sum eius ingenium ac facultatem admiratus: quæ obseruantia eatenus perseuerauit. quatenus ipse vita defunctus est: quo tempore, profitebor enim ingenuè animi mei in amicorum casibus imbecillitatẽ, tanto sum dolore affectus, vt nunquam æquè aliàs, atque idcirco in eum monodiam conscripsi, in qua remotis arbitris hoc est, veris lachrymis, dolori concepto laxatis frenis indulsi: hanc noster Demetrius Lucensis, qui non mediocre in me habet imperium, iubet edere: cui fuissem certè refragatus, nisi iniquum censerem non ei obsequi, qui omnibus est obsequentissimus. Adeste igitur animis obsecro, & fauete.

IO. B. ALMADIANI VITERB. in Platinam Monodia.

Accipe deserti supremum munus amici,
Musarũ linguæq; parẽs tibi carmine tristes
Exequias pius ante rogos, ac flebile præsto
Officium, demens habitet mea pectora quãuis
Luctus, & insano perculsa dolore tremiscant
Corda licet, crebrisque mihi singultibus ora
Impediant lachrymę, tamẽ in tua funera mœstus
Debita iusta pater, mea dona nouissima soluo.
Non tibi Apollinea festus de more sacerdos
Frõde comã nectẽs, hederis ve sequacibus adsto,
Sed mihi taxus iners, bustisq; decora cupressus,
Tristia ferali prætexunt tempore sexto:
Non ego amicleos numeris imitabor olores,
Nec solito clãgore canam, si quando potentum
Fasta virum, superumque libens præconia lusi:
Sed strigis infaustos meditabor pectine cantus,
Mœstaque discordi stridebit nænia chorda,
Flebilibus sine more sonis, & Apolline nullo
Conquerar ô quondam vatum tutela piorum
Phœbe pater, quænã fortuna inimica maligno
Eripuit sacris tua numina vatibus ausu?
Non poteras herbis, si te facit esse potentem
Turba, salutiferamque tenes clementior artem,
Aonium seruare virum, qui Delphica semper
Carmina, qui lauros pius & pæana canebat?
Qui si te forsan superum responsa ferentem,
Instabilis Delos, seu te Parnasia rupes,
Aut tunc Euboicæ tenuit Cortyna Sibyllæ.
Non potuit medica serpens Epidaurius arte
Adueniens, natusque patris mandata facessens,
Delatas implere vices? & stamina vati
Longa vel indociles fletu mulcere sorores?
Quo pæan, quò priscus amor? iam nulla tuorum
Cura subit, linguisque sacros auertæ poetas?
Proh dolor, & notæ ceciderunt pectori lauri?
Occidis ergo pater? iam te Platina inclyte rapto
Heu

Heu quid agam? quò me crudelia numina vertã?
Iratus Musis, etiam me iam piget æui,
Iam sine te nil vita iuuat: properate ministri,
Deuotum vittate caput: date manibus amplis
Inferias, nil fata moror stimulisque vocatæ
Mortis agor, sanctoque velim comes ire paréti.
Siccine me miserum vita dignissime vates
Aspicio impositũ pheretro? heu tua pallida texit
Ora lues, vbi grande decus? vultusque sereni
Dignus honos? & quę quondã venerãda decésq;
Canities inhonora manet, iuuenilibus annis
Calliope merita quam cinxerat enthea lauro?
Infelix, tua Phæbeo radiata tenore
Lumina perpetuis clauserunt fata tenebris?
Num froniis vigor iste tuæ? grauitasq; modusq;
Ingenuusque pudor, faciesque verendi
Gratia & in toto dignissima corpore membra
In cineres abitura iacent? ô sæua tonantis
Numina, luxisses vtinam mortalibus vnquam
Atra dies, Piliam meritum superare senectam
Opprimis? & latum fama qui peruolat orbem,
Angusto clausum spatio breuis vrna tenebit,
O superi, Ismarias potuit quæ viribus amplis
Eloqui mulcere feras, Erebique ministros
Flectere, lingua silet? quænã tibi Parca loquẽdi
Nectareum præclusit iter? quis pressit & ora,
Vnde faui dulces & hymetia mella fluebant?
Præterea tua certa fides, nec fallere docta,
Recta animi requies, atque insonsueta nocendi
Corda, sed vna fauens cunctis & amica volũtas,
Affectusque boni, vel quæ fugit inclita terras,
Iustitiæ spectatus amor, rectique cupido,
Cautaque simplicitas, castæque modestia mẽtis,
Et nunquam magno constantia victa timore,
Quam nullo valuit confringere fulminis ictu
Fortunæ variantis opus, seu carceris atri
Pedor iners, minitansque trucis vox dira tyrãni
Quid referã pectusq; memor quo cũcta tenebras
Priscorũ monumenta virum, quos babara tellus
Argolicúmve solum genuit, seu mitia rura
Falcifero regnata seni, quæ sidera cælo
Fixa manent, & quę conuersa lege vagentur?
Quur mare nõ ausit metas transcẽdere, vel quur
Pharrasis occiduo nunquã cadat vrsa profundo?
Tu terras spatiumque maris, tu flumina nosti,
Æoliasque domos, tu conseris vtile honesto,
Et Latio doctus, veteres ostendis Athenas.
Ingenij dotes ne quærar? te Græca putassent
Ora suum, tua Mœonio quum scripta cothurno
Cõtegis, aut doctæ tibi vox fluit Attica linguæ
Noscerit inque vicem latio de sunguine, quũ tu
Andinos æmulare sonos, & carmina condis
Laurigero dispenda Deo, pedibusve solutus
Dicendi sublime genus sectaris & artes,
Consulis Ausonij veneratur maximus orbis
Ingenij monumenta tui, quæ clara vigebunt,
Dum linguæ latialis honos, dum littora Tibris
Lida pater subeat, dũque inclyta Roma manebit
Doctorumque oculos, aurésq; moraberis, & te
Posteritas ventura colet: meliore tuique
Parte superstes eris: nec te libitina rogusque
Opprimet, ęternúmue decus tua nomina cõdet,
His tibi pro meritis, quantos Frãciscos honores
Progenies Conzaga dedit, quæ maxima floret,
Italiæ præclara domus, qua Mintius ampla
Mitis arundinea complectitur arua corona.
Is tibi parua licet priscæ propè culta Cremonæ,
Tecta forent, natale solum tamen illa ferebat,
Te consanguineo solitus conferre Maroni
Magna bianoreæ superasse cacumina terræ.
Is tibi primus opem placidi quoq; dona fauoris
Ac studijs fomenta tulit non Parca benignus,
Atque iter ad titulos, & nomina clara parauit,
Quum subito maiora ferunt tibi numina: namq;
Florentem studio, musisque Helicona cientem,
Pontificis te cura vocat: tibi protinus ingens
Aula patet, magnisque habitas in sedibus hospes
Grandior, augustique colis fastigia tecti.
Mox tibi pontificum vitas ac gesta recensens,
Das studij documenta tui, tibi quæritur ingens
Gloria, mirantur iuuenes tua scripta senesque
Certatim, & magno passim celebraris honore.
Ecce autem infesto properãs Rhamnusia motu,
Atra genas, oculosque gerens immane micãtes,
Parcarumque colos, & magna stamina vatis
Occupat, & manibus facinus crudele nefandis
Importuna secat: mox vt vaccinea languent
Immitti proculsa noto, seu vulnere pandi
Vomeris, & flexa terram ceruice tuentur:
Sic prius abrupto defecit stamine vates
Protinus: & fundit dũ verba nouissima sensim
Palluit, æternoque rigat suo menbra sopore.
Tu ne igitur uento flarent dum fata secundo,
Dum melior fortuna redit, propiusque veniret
Lætior hora, cadis? magno quem perdis alumno
Heu quantũ tibi Roma perit: peperere triũphos
Antiquilatio proceres, ac barbara colla
Romano pressere iugo, maiora fatendum
Munera: quis tantum, ne tu, licet hoste subacto,
Barbara Roma fores? dedit hoc tibi Platina donũ
Hoc Platinæ doctrina dedit: lugete Quiritum
Docta caterua virum, lamentaque tristia sæuis
Verberibus perculsa sonent: ferus inuidet orcus
Munera tanta tibi latialis gloria linguæ
Occidit, assertorque bonus, date pectore quæstus
Et mecum largos oculis rorantibus imbres,
Magnæ parẽs: nã triste chaos, neq; terra videbis
Tartara, tergeminiue reus canis ore timebis:
Tu pius Elisijs potius spatiabere campis,
Insignes inter cuneos, ac docta parentum
Agmina: & egregios animis heroas, & inter
Insontes animas venerabilis vmbra sedebis:
Siue, quod ipse reor, meritò sua sidera iustus
Dat tibi pacta tonãs, liquidũque per ęthera diuus
Scandis ouans, & morte carens, qua lactea cæli
Orbita, sidereum penetrat sublimis ad axem.
Vnde hominũ mortale genus, miserabile vulgus
Despicis, & curas & inania pectora rides.
Sis felix prosperque precor, supremaque tristes
Quæ tibi iusta damus, cœlo stellatus ab alto
Respice, & affectus ne dedigneris amicos:
Sic leuior te terra tegat, defletaque busto
Leniter ossa cubent, & conclamata quiescant.

P. FRANCISCVS AMERINVS
in parentalibus Platinæ.

AD.

AD tua nos ergo pater optime funera mœsti
Conuenimus, ſacris & dare thura focis.
Quæque tuas ageret laudes, niſi fata vetarent,
Carmen ad exequias flebile Muſa mouet.
Sed mecum ad lachrymas vatũ pia turba venite,
Laurea de comptis ponite ſacra comis:
Tempora vel taxus cingat, vel dira cupreſſus:
Nil culti poſsit, cuncta ſed atra dolor.
Fletibus interſit, noſtris excitus Apollo,
Migret & ad lachrymas ex Helicone chorus
Rerum prudentes veniant cum Pallade docti,
Adſit & officijs vtraque lingua pijs.
Scilicet iſta viros tangit, iactura deoſque,
Atte trahunt ſi qui nomen ab ingenua.
Nec tam doctrinæ, quæ ſumma probatur in illo,
Quàm vitæ cunctos publica damna mouent
Heu vbi iucundi ſeruato pondere mores,
Summus amor recti, cum probitate pudor?
Otia cum magno qui ſemper honore ſecutus,
Noluit externis viuere conſilijs.
Tempora perpetuo traduxit tuta tenore,
Solicita viuens ambitione procul:
Eſtque palatinas ex omnibus vnus ad ædes
Accitus, ſummi principis imperio.
Bibliotheca illi mox eſt commiſſa, locoque
Inde tamen maior, quàm ſibi, creuit honos.
Hæc quoque cum tota librorum mœſta corona,
De trucibus fatis eſt modò viſa queri.
Depictumque illic te deplorare videtur,
Pro deſiderio vultibus orba tuis.
Heu pater ex auro totus, ſi gratia magnis
Par meritis eſſet, conſpiciendus eras.
Vt ſummis gratus, ſic iſte minoribus æquo
Obliqua vixit liber ab inuidia.
Fortunæ nunquam, virtuti ſemper adhæſit.
Profuit hic, libuit ſed nocuiſſe nihil.
Sed quid Muſa paras? lachrymis hęc tẽpora dãtur
Non laudes tantas enumerare vacat.
Nec poteſt ipſa quidem, vires metire puſillas:
Nam non ingenium, ſed dedit iſta dolor.
Sat tibi, communis fueris quod conſcia luctus,
Communi in luctu nec tacuiſſe ſat eſt.
Sed quæ digna poteſt pro re ſatis eſſe querela?
Aut quis pro damno ſufficit in lachrymas?
Nemo putet poſt hac placari numina poſſe,
Eſt precibus flecti neſcia Parca pijs.
Dignior aut quiſquam ſeruari, vel fuit alter,
Pro quo plura queant vota preceſque dari?
Ceu mandata forent, perierunt omnia vento.
Nil tua vel virtus, vel valuere preces.
Tene pater nobis prime fraudate ſenecta,
Mors dignum ſemper viuere dira rapit?
Nil agit hæc, citra famam conſiſtit, & illa
Surgit ab inuita nunc tibi maior honos:
Qui ſemper vatum memori tibi carmine creſcet
Sed plus in ſcriptis panditur ille tuis.
Illa legent cuncti nil concedentia priſcis,
Textáve compoſito, ſeu peda laxa vago.
Præferri Platinam ſibi iam Verona videbit,
Proxima nec mutuo Mantua maior erit.
Vtraque preclaros potuit * vetare poetas,
Es patriæ orator parque poeta tuæ?
Hactenus extinctum fas ſit luxiſſe parentem,
Æternum Platinæ purior vmbra vale.
Mores, vita, decus partum, ſolantur amicos,
Et vitæ ſimilis mors in honore tua.
Oſſa leuis ſemperque virens hæc excipe tellus;
Pro meritis animæ nam patuere poli.

SIGISMVNDVS FVLGINAS Secretarius Apoſtolicus in exequijs Platinæ.

VAtis ad exequias vatum pia virtute venite
Et vos Pierides ex Helicone deæ:
Nec lachrymas tumulo vanos aut thuris honores;
Facta ſed in laudes carmina plura date.
Nam quãuis meritò Platinã lugemus adeptum,
Et deſiderio tangimur vſque pio:
Ipſe tamen nos flere vetat, mandataque linquit,
Qualia diuinus Ennius antè dedit.
Ne quiſquam lachrymis decoret, ne funera fletu
Faxit, quod volitat docta per ora virum.
Docta per ora virum volitas ſanctiſsime vates,
Æternuſque tui nominis extat honor:
Nec quicquam morti de te concedis auaræ,
Oſſa niſi & tenuem, quæ tegit oſſa, cutem.
Quippe ita vixiſti, ſtudiorum ea cura tuorum,
Mors in te vt iuris poſsit habere nihil.
Non petere ignotas infida per æquora merces,
Non animam lucro vendere cura fuit.
Nec ſæuas pugnas aut claſsica dira ſequutus,
Sanguinis alterius prodigus atque tui.
Attonitum nec te traxit popularibus auris
Plauſus ab infido pectore proſiliens.
Ingenuæ placuere artes, præceptaque diuĩ
Socratis, & Samij ſcripta verenda ſenis.
Quæ penitus tu noſſe volens, de fonte petiſtĩ
Graiorum, gemino nobilis eloquio.
Hæc fines animo certos peperere modumque,
Hæc ſanctos mores ingenuere tibi.
Harum ope & auxilio viuis poſt fata ſuperſtes,
Has per mortales effugis ipſe rogos.
Harum præceptis vitio ſubmotus ab omni,
Calcaſti ſæuam largus auaritiam.
Cùm tibi ſe largum præberet dextera Sixti,
Impleretque tuos aura ſecunda ſinus.
Contentus modico, nil vltrà poſcere certus,
In tenues vſus ſponte tua redigis:
Vtque magis miſera procul ambitione maneres,
Et ſtudijs eſſet gratior ora tuis
A Vaticano collem tranſcendis in illum
Cui nunc Phidiacus nomina præbet equus.
Hic muſis dilecta domus fundataque, culta eſt
Extremum vitæ tempus ad vſque tuæ.
Hic magno ingenio longum transfundis in æuũ
Acta, & ſummorum nomina pontificum,
Hic etiam æternus liber eſt de principe natus,
Dux Vrbinatum quem Fredericus amat,
Hícque voluptates iuſtas condire laboras,
Et quicquid ſcriptis panditur vſque tuis.
Proh ſuperi ignorãt homines, ſi quãta voluptas,
Artibus his quanta & gloria quantus honos.
Mitiùs his igitur ſtudijs fœcunda iuuenta,
His oblectatur cana ſenecta bonis.
Hæ poſſunt artes res exornare ſecundas,
Aduerſis eadem pandere perfugium.

Dele-

Delectant foris atque domi, perq; omne periclũ
Noctes atque dies dant tibi se comites.
Atque etiam post fata iuuant, nomenque latere
Cultorum ac laudes posse perire vetant.
Adde quod hinc pẽdent reges populiq; ducesq;
Qui gestis rebus nomen habere volunt.
Tanti etenim virtus cuiusque & vita putatur,
Egregijs quanti fertur ab ingenijs.
Hortor & admoneo colite has Romana iuuẽtus
Appetite has toto pectore & ingenio,
Si patriæ vultis, si vobis viuere chari,
Si post exequias nomen habere iuuat.
Aspicite vt Platinæ totum circumuolet orbem,
Viuat & in nostris gloria pectoribus.
Cuius nos animam grata pietate colentes,
Quos cupit & sperat, esse sui memores,
Annua soluamus tumulo solennia sancto,
Carminaque in laudes dicere plura iuuet.

LIPPVS BRANDVLINVS DE morte Platinæ.

Ergo etiã sanctos terris mors improba vates
Inuidet? & nobis optima quæque rapit?
Quid non in musas ausuram & magna putemus
Numina? iam dubitem numina & ipsa mori?
Sustulit è medio Platinam sæuissima nostrum
Historiæ Platinam Pieridumque decus.
Cur tantum Lachesi finis in tua iura licere
Phœbe pater? magnos iam petet illa deos.
Frustra igitur colimus cunctis tua numina tẽplis
At nihil in Lachesin tu quoque iuris habes?
At te quæ rabies tam clarum extinguere lumen
Compulit? ingluuies sic saturanda fuit?
Nonne humili de plebe aliquis si dira vorandi
Vexabat rabies, qui raperetur erat?
Nõ tamẽ es cõtẽta, doles quoq; viuere quenquã,
Et nostris inhias nocte dieque malis.
Nec turbæ nocuisse satis, petis ardua semper:
Nec nisi de summis acta ruina placet.
At poteras sæuosque duces auidosque tyrannos
Perdere, si tituli te capiebat honos.
Quòd si diuitias fuerat captare libido,
Rex Mida non vnus qui moreretur erat.
Quæ verò extincto parta est tibi gloria vate,
Compulit ad tantum quæ rogo causa nefas?
Nõ habuit quas quęris opes quos quęris honores
Contentus Musæ vixit honore suæ.
Quæ tandẽ causa est? nostras extinguere laudes
Vis? puto te Platinæ gloria parta mouet.
Non licet, hoc frustra tentas, nil iuris in illam
Est tibi, laus auidos effugit vna rogos.
Nil illi nocuisse potes, quin profuit esse
Extinctum, à tumulo gloria maior adest.
Nec tamen extinctus, mortalis exuit artus:
Viuit, quaque decet parte carere, caret.
Corporeis liber vinclis & carcere cæco,
Incolit ætherei spiritus astra poli.
Spiritus astra tenet, viuit sua gloria terris,
In sedes redijt corpus inane suas.
Viuit in extinctum vates, viuetque per æuum:
Nil agis in vates, nil tibi Para licet.
Ergo nõ celebret lachrymis hæc funera quisquã?
Carmina sunt doctis vatibus apta magis.
Fũdite pro lachrymis doctissima carmina vates,
Officium (viuit) sentiet ille pium.
At cineri date thura sacro, date myrrhea dona,
Assirio totus fragret odore locus.
Luceat incensis circum funalibus vrna,
Carmine signetur, qui tegit ossa, lapis.
Sũ Platina, historias scripsi Sixto auspice sacras,
Erecta est studio bibliotheca meo.

LODOVICVS LAZARELLVS in exequijs Platinæ.

Aonij Montis quæ nũc iuga sancta refertis
Exquiliæ, & sacri fontis habetis aquas,
Cernitis vt coeant sanctissima turba poetæ,
Vt resonent elegis omnia plena sonis.
Si mens cuncta replet, mundi si infusa per artus
Quicquid vbique agitur, conscia facta videt:
Conuentus causam sacri docet, ecce queruntur
Nunc vates vatis stamina trunca sui.
Dicite vos, vbi nunc effundit Platina cantus,
Hic hic assuetus flectere voces feras:
Qui geminæ cum sæpe lyræ data fila moueret,
Marmoreos dulci carmine mouit equos.
Hic fuerat claros vates non vltimus inter,
Hunc qui Pegaseo fonte tulere cohors.
Nos igitur quoscunque simul dolor iste coegit,
Ad mœsti querimur funeris exequias.
Laurea serta comis excussa mœsta cupressus,
Denouet & fatum ferrea fata chorus.
Sed cur terra tremit? quę vox modò fertur ad au
Audite, ô paulum desinat iste dolor. (res?
Non Phœbi oraculũ est mõtis, mẽs ipsa querelas
Nobiscum & gemitus iungere fortè cupit:
Quid fletis vates nomen quòd mortis inane est?
Principium ad vitæ mors potioris iter.
Decipiat reliquos occulta scientia fati,
Vos tamen hic vates ne malus error agat.
Quotidie sacra sensus Heliconis ab vnda
Ducitis, abscessit non tamen vmbra retro.
Vos etiam ignari fallit sententia vulgi,
Qui mortem rerum creditis esse aliquid.
Nil quærit in mundo: vinclis in prima solutis
Orsa redit rerum quod viget omne genus.
Corporeã hanc molẽ sub prima elemẽta resolui
Quis dubitat? mentis sors tamen est varia.
Ingenijs doctis reditus patet æthera ad altum:
Ignauos animos tartara cæca trahunt.
Qui sapit, is bonus est: ignauus quisq; malignus,
Hic petit vmbrarum, lucis at ille domos.
Hoc fatũ, hic ordo est, fati quodcunq; necesse est
Eueniat, mundum legibus ordo regit.
Mercurium ô vates in carmina sæpe vocatis,
Cur tamen illius dogmata non legitis?
Noscetis liquido, doctrinæ si qua manebit
Cura, perire nihil, viuere cuncta Deo.
Platina sidereis igitur nunc sedibus hymnos
Dulci sonos cantat commodiore lyra.
Quãquã huius mũdanus homo stet cõditus vrna,
Quam sibi viuenti struerat æde sacra.
In sensu vitæ redijt melioris ad astra
Totus, & insanas despicit has lachrymas.
Compatitur vobis, vestras felix ve querelas
Arguit, & tales fundit ab ore sonos:

Quid ne meam petitis gemitu turbare quietem?
Viuo ego, non perij, vita mihi melior.
Libera mẽs cælo est, quã nuper carcer habebat:
Mersa prius tenebris, luce redempta videt.

C. LAVRENTII EVSTOCHII Secretarij reipublicæ Venetæ Elegia in funere Platinæ,

FEralesamplexe faces tristemque cupressum
Huc ades, & pullos dilaniata sinus:
Tu dea, tu querulis euictas vocibus aures
Quæ rapis ad stygias & sine luce domos.
Hoc funus celebrare tuum est, tuus vritur igni
Platina, Romanæ sidus academiæ.
Obstupuit, facilesque modos oblita retorsit
Animis indigno pectora mœsta rogo.
Obstupuit tantis elegia victa procellis,
Mœstaque in aduersa lumina fixit homo:
Diua quid attonita es: vanos heu scinde Corymbos
Nũc licet in teneras vnguibus ire genas
Spargantur laceri per eburnea colla capilli,
Turgeat & lachrymis lumen vtrunque suis.
Interit, ah durum est tantos meminisse dolores,
Platina Pomponi maxima cura tui.
Huc redeat gelido quicquid resupinus in Hemo
Dixit ab amissa Thracius Eurydice.
Quicquid & ad nigri, passo furibunda capillo,
Memnonis exequias addidit alma parens.
Quod Venus, horrendo cũ vulnere fusus Adonis
Occidit, in cineres & pia iusta dedit,
Denique si quid habet luctus caua machina mũdi
Hoc petat immites, deuoueatque rogos.
Quid non flãma rapit? quid non mortalia carpũt
Fata? quid in toto non terit orbe dies?
Ite procul fragiles calami, fuge musa poetas,
Qua potes es vati carmen inane tuo.
Quid mihi vos optem, si mors extrema rapacem
Vnca manum fidibus non sinit esse locum?
Est tamen, est aliquid, rapias licet omnia passim
Improba mors, homini quod queat esse super.
Nomina surripimus flammis, non fama sepulchro
Conditur, hic nullum est ius tibi summa dies.
Æterna est clari sublimis fama Tibulli:
Æternumque viuit gloria, viuit honos.
Hoc tibi non Lachesĩ potuit, non summa sororũ
Platina solicita surripuisse manu.
Vrna tegit quodcunque potest, tamẽ indice saxo
Littera cælatas prodet amica notas.
Exquillijs iacet ille suis, grauissima sedes
Hæc fuit, hic mollem repperit vrna locum.
Confluat huc quiquid sacro de colle Quirini,
Quicquid Auentina cernere ab arce potest.
Huc pullata simul properet Romana iuuentus
Ista sonent media pectora mœsta via.
Eiulet hic gemitus, gemitus quoq; funera poscũt
Ille comam digitis, appetat ille genas
Hic ferat in cineres quodcunque è valle Sabæa
Mittit Arabs, violat ille, vel ille ferat.
Ingeminent planctus, tremulis singultibus aer
Intonet, & magnos vox vetat ille deos.
Aspice vt obscuro fundantur ab æthere nimbi,
Deplorentque tuum Platina magne rogum:
Liquitur in gelidas commixta grãdine lymphas
Iuppiter, & cineri dat sua dona tuo.
Grando coacta graui glaciem cepisse dolore
Creditur, & tantis obstupuisse malis.
Quid faciunt homines? quid tu Romane pararis?
Ecce dolent nubes, lux adoperta dolet:
Roma gemit, fontes lachrymis auxisse putatur
Aspice virgineam qui furor vrget aquam
Vos quoq; Romulidę seuos date munus in ignes:
Et sonet extremum iam pia lingua Vale.
At tu seu cælo sublimia tecta tonantis
Sedibus Elisijs, seu vaga regna tenes,
Sit felix: nos quippe tui repetita quotannis
Heu dabimus cineri februa mœsta tuo.

C. LAVRENTII EVSTOCHII Secretarij reipublicæ Venetæ, translatio Platinæ in cælum.

OCyor Æolis rapiunt qui nubila ventis,
Ocyor excusso librata fulmine dextra,
Fama pijs elapsa locis, vbi summum potentum
Atria compleuit, totum discursibus orbem
Sollicitat, spargitque cauo quod nuper auerno
Extulit, & patulas implet rumoribus auras:
Platina Romanæ fato proh Iuppiter atro
Raptus academiæ, placida mox sede receptus,
Letheas dum spectas aquas, dũ murmura captat,
Et lustrare cupit mediæ telluris hiatu,
Res nulli concessa prius, iactanda per orbem
Accidit, vt rarui raperentur ad æthera manes
Nanque vbi in excultos descendit Platina cãpos
Subiecitque oculis quicquid Plutonia vasto
Regna tenẽt Erebro, trãsuerso in lumine mutus
Hæsit, & arenti concreta est lingua palato.
Ingreditur tamen arua sacro circundata muro,
Et modò per colles longè lateque vagatur
Elisios: modo per segetes & amœna patenti
Gramina prospectu, varijs & discolor ambit
Floribus in gyrum, maculisque intincta coruscis
Linea, temperiem vernam, nullumque laboris
Indicium, & lucem medijs miratur in vmbris,
Vndique circunstant animæ felicia quondam
Nomina, nunc lætæ passim vaga turba per agros
Olli fidus adest laceri comes omnia vati
Mantua quem genuit similis, meminisse iuuabis
Quin potius magno fuerit comitatus homero.
Viuit enim rursumque Ioui, rursumq; Camænis
Redditus has carpit membris spirantibus auras.
Lumine qui quondã captus, nũc lumine captus,
Lippus ad Ausonios reparat sua carmina neruos.
At meus hic nitidas facili comitate caterua
Circunspectat aquas, & nullo vomere tactam
Cernit humum, nullo taurorum condita tergo.
Semina iam canas messes, iam poma rubenti,
Hinc suffusa nota pallenti, hinc æmula ceræ
Mitiaque & grandes curuantia pondere ramos.
Errantesque videt capreas, ceruosque fugaces,
Et lepores, aprosque truces, rigidosque leones,
Et quæ præterea vastis animalia terris
Sparsa terunt syluas, & inhospita lustra tuentur.
Nec minus alpinos detrito tergore mures,
Dentibus armatos glires, hirtaque sciuros

Inſignes cauda : quos inter muſculus olim
Euganeo prognatus auo, ſibi credita curat
Iugera, ſeméntesque auium cuſtodit ab vmbris.
Obſtupuit primo, greſſúsque immotus in ipſo
Subſtitit, & quæ ſunt animæ ſimulachra ferarum
Iſta precor, dixit, ſunt ne & regione ſub ima
Quæ ſuperis natura dedit? num corpora cerno,
An tenues, tactúque hominũ mẽbrisque ſolutæ
Occurrunt vmbræ? ſunt ne hæc genitalia rerum
Semina, quæ terras, quæ cœlũ & flumina cõplent
Occeanumque patrem? vel ſi quid fortè ſub hiſce
Hæret imaginibus : ſit fas arcana deorum
Diſcere, & ignotas rerum cognoſcere cauſas.
Tum vates, placidis quam Mintius abluit vndis,
Hæc contra: regnis hoſpes modo reddite noſtris,
Vicino mihi iuncte ſolo, dum vita manebit,
Accipe quę tigres, quę ſint hęc mõſtra per vmbra
Sparſa, ſub æthereis quicquid mortale procellis
Aut raptare ſolet, pedibúſve inſiſtere terræ,
Aut vacuas tentare vias quaſſóque lacerto
Auia ſecuris volitare per aera pennis
Quicquid & in media pulſatur fluctibus vnda,
Communes animas alternáque iura tuetur.
Ergo vbi ſupremos Lacheſis defluxit ad annos,
Feſſáque iam nullo perduxit brachia filo,
Quam tenuit vitæ formam, quo corpore clauſus
Quiſque fuit, retinet ſpeciem vultusque priores
Atque hinc ad lethen longo poſt tempore fatis
Raptus, in æthereas iterum tranſmittitur auras.
Et modo qui fuerat pecudis ſeu triſtis aſelli
Spiritus, humanis infunditur artubus: inde
Tarda ſubeſt agili mens obſopita cerebro,
Et ſtupet, & ſtertit, veteres imitata figuras.
Interdum volucres humani corporis vmbra
Ingreditur, ſic quem ſeptemfluus attulit alueo
Nilus, habet priſci monumenta inſignia fati
Pſitacus: hic verbis hominem, bleſáque canorus
Voce refert, quaque ipſe poteſt ſub iura retentat,
Et picas quandoque leues ſubiere priorum,
Ac nimium faciles animæ petulantia picis.
Hinc trahitur vociſque ſonus, fandíque cupido,
Stultaque garrulitas, hinc ebria verba procaci
Ore vomũt, referuntque humanæ murmura lin-
Sic rerum ſeries, & inexorabile fatum (guæ.
Inſtituit, ſic penſa trahunt alterna ſorores.
Tu quoque ſi manes, quos aurea ſuſtulit ætas,
Necdum longa dies lethea merſit in vnda
Vera ferunt, ſuperas ter iam dimiſſus in auras
Huc redis, armigeræ tellus ſacrata Mineruæ
Prima tulit puerum nullo tum perſſa tyranno.
Mox vbi corripuit funeſta Piſiſtratus arma,
Iniecitque manum patriæ, ſolióque ſuperbus
Inſilijt, veterum ſparſos ſine more libellos
Colligere & gemmis ornare aggreſſus & auro,
Primus Cecropiam muſas perduxit in arcem,
His datus eſt cuſtos, rurſum poſt funera lethe
Mergeris, & varios animam traducis in artus.
Hic quoq; iam laceris immẽſa volumina chartis
Sedulus inſtauras, regũque hoc munere munus
Accipis, Auſonia quo te modò Sixtus in vrbe
Extulerat: nunc Eliſijs iam reddite campis,
Quid facies? num te quartum mortalia poſcant
Pectora? quæ tandem fato vexatus iniquo
Præmia digna feres? vel quæ tibi meta laborum?
Sic fatis æternùm noſtris te fata reponant
Sedibus, aut ſummi rapiant ad ſidera cæli.
Hæc Maro: tum crines hedera redimitus & auro
Threicius vates: hem quo Cyllenius, inquit,
Quò properat? properabat enim: miratur euntẽ
Turba Deum, rapidis hic tartara præterit alis,
Conciliumque petit vatum, mox talia fatur:
Felices ſaluete animæ, Ioue miſſus ab ipſo
Huc venio, iuſsit placidis hæc nuncia dictis
Verba feram, ſedes veſtras, & regna beatis
Circunſepta iugis fatorum lege teneri.
Nec minus atq; Ioue, quanquã ſuprema tenentẽ
Sceptra manu, quanquã diuũque hominũ potẽtẽ
Hic nouus Eliſios modò qui deſcendit in agros
Platina debetur ſuperis, hunc fata repoſcunt
Ipſa ſibi, tuque ô grauibus defunctæ periclis
Linque nemus roſeum, & cælo ſuccede patentẽ
Bibliotheca Iouis nullo cuſtode tot annos
Sparſa fluit, repares diſiectos fata libellos
Ecce petunt, vtque in terris Sixtima miniſtrum
Bibliotheca ſuis habuit celeberrima libris,
Sic cæli regione manet diuina nitentem
Bibliotheca animam: non hic tibi cura laborum
Sed requies, ſemel ipſe tuos vbi forte libellos
Ordine diſponas, ſatis eſt ſuperiſque Iouique.
Nomen idem cælo teneas, quod munere Sixti
Ceſſerat in terris viuo : cape protinus haſtam
Hanc tibi : cæleſtes mecum conſcende penates.
Aſſenſere pij nulla conamine vates,
Et ſummum dixere vale : totidemque recepit
Verba chorus: vatum caducifer arripit auræ
Par celeri, patrioque refert ſublimis olympo,
Nubibus effractis, Iani penetralia tandem
Attigit, & comitem cæli ſubduxit in arcem
Talia diuerſas iactat dum fama per vrbes,
Huc quoq; Tyrrheno diuertit ab ęquore curſum
Mærentique rogis, & acerbo Platina fato
Aſtitit, & mæſtas impleuit protinus aures.
Eſte igitur læti, planctus lachrymaſque Quirites
Soluite, iam tremulis ſingultibus ora quieſcant,
Pullatique humeris paſsim lacerentur amictus,
Platina quem luctu Romanæ turba repoſcit
Triſtis academiæ, fatalia dona ſequutus,
Aſtra tenet, curaſque virum nunc ludit inanes.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS, FRATRIS EREMITÆ AVGVSTINIANI.

DE RITV SEPELIENDI MORTVOS APVD VETERES CHRISTIANOS, ET EORVNDEM Cœmeterijs LIBER.

MONALDO MONALDENSI, CERVARIA VIRO ILLVſtri, Baſilicæ Vaticanæ Canonico,

Onuphrius Panuinus Veronenſis, Frater *Eremita Auguſtinianus, S. D.*

EIs qui de me bene mereri non ceſſant, ego viciſsim, vt mea conditio patitur, gratificari totis viribus contendo. Mihi verò nihil præterea relictum eſt, quo gratitudinis meæ argumenta demonſtrarem, niſi vt eorum nomina meis quanquam tenuibus, accuratis tamen, & curioſis lucubratiunculis celebrarem. Quum verò conſtituerim, breues hoſce commentariolos de ritu ſepeliẽdi mortuos apud antiquos Chriſtianos, & de eorundem cœmeterijs, publicare, ad hiſtoriæ pontificiæ cognitionem non alienos, & more iam recepto amico cuipiam nuncupare, Tu vnus occurriſti, qui in hiſce ſtudijs verſatus, generis ſplendori, qui ſummus eſt, animi moderationem, & incredibilem pietatem adiunxiſti. Familiam enim tuam, inter prouinciæ Etruriæ primarias fuiſſe, patriæ tuę Vrbis veteris monumenta publica docent, vetuſtique Italiæ annales profitentur. Dantes vir clariſsimus in egregio illo opere, quod comœdiam inſcripſit, commemorat, quæ per ſexcentos ferè annos perpetua ſerie viros principes procreauit: patriæ ſuæ Orbiti principatum quàm diuturnum obtinuit, multos eccleſiæ Dei prælatos ſubminiſtrauit, atq; earum familiarum, quæ nunc (hoc fortunæ proprium, hæc eius vis eſt) ſummum claritatis, & potentiæ locum tenent, proceribus incrementa futuræ magnitudinis & gloriæ tribuit. Tu verò eandem nobilitatem excipiens, ipſam moribus, aſsiduo litteratorum ſtudio, litteratorum amore, & liberalitate, qua priuatorum fortunam excedis, excoluiſti. Quibus rebus à me exiſtimatus es, cuius nomine non hæc breuia, ſed longe maiora commentaria in manus hominum exirent. Hæc tamen modò tuo nomine emiſi, etſi non dignum fortaſſe tua virtute munus, vt tamen meæ erga te obſeruantiæ aliquod apertum modò argumentum extaret, quem excolendæ virtuti natum, Deus Optimus Maximus ſoſpitet. Vale. Roma Kalendis Octob. Anno M. D. LXVII.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS FRATRIS EREMITÆ AVGVSTINIANI

De ritu ſepeliendi mortuos apud veteres Chriſtianos & eorundem cœmeterijs Liber.

PRAEFATIO.

APud omnes gentes Romanas, Græcas, Hebræas, AEgyptias, & alias Barbaras nationes, ſtatos, ſolenneſq́; ſepeliendorum mortuorum ritus, & cærimonias fuiſſe in libris, quos L X. Antiquitatum Romanorum ſcripſi, diffuſe oſtendi, ſingulaſq́; commentarijs, & tabellis æneis, res ipſas exprimentibus, illuſtraui. Quod ſi profanos ſepulchrorum ritus memoriæ commendaui, ſacras veterum Chriſtianorum in eadem re, pulcherrimaſq́; obſeruationes, quas paſsim annotaui, ſilentio præterire nefas eſſe duxi. De quibus iam iuſtum commentarium feci, quod in epitoma hic redactum, communi ſtudioſorum vtilitati publicare conſtitui. In quo breuiſsimè, quæ ſancti patres noſtri antiqui religionis Chriſtianæ propagatores, de ſepeliendi ritu ſcripſerint, aperiam. De religioſis igitur ſepulturæ Chriſtianorum cærimonijs diſputaturus, ab hominis Chriſtianæ ægrotantis actis ſolennibus incipere operæpretium videtur, deinde aliqua proſequar, quæ ad hoc argumentum conuenientia eſſe iudicabo.

DE CONFESSIONIS EVCHARISTIÆ, ET EXTREMAE VNCTIONIS SACRAMENTIS, animæque morituri commendatione.

CAPVT I.

HOMINEM Chriſtianum ægrotantem presbyteros Eccleſiæ vſque ab apoſtolorum temporibus viſitaſſe, pro eo oraſſe, ipſius confitentis peccata audiſſe, & dimiſiſſe, euchariſtiam porrexiſſe, extremæque vnctionis Sacramento donaſſe, docent tum S. Iacobus apoſtolus, tum alij patres Apoſtolorum temporibus vicini. Ille quidem epiſtolæ catholicæ cap. V. ſic pœnitentiam, & extremam vnctionem commemorat: Infirmatur quis in Vobis? inducat presbyteros eccleſiæ, & orent ſuper eum, vngentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei ſaluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus: & ſi in peccatis ſit, remittentur ei. Confeſsione ſcilicet peccatorum: quam quum ſæpe, tum extremo vitæ facere ſolitos fuiſſe, idem B. Iacobus innuit, quum ſubijcit: Confitemini ergo alterutrum peccata veſtra, & orate poſt inuicem, vt ſaluemini. Multum enim valet deprecatio iuſti aſsidua. De Confeſsione paſsim omni tempore vſurpata Actorum cap. xix. Multi credentium veniebant confitentes, & annuntiantes peccata ſua. Eandem veteres patres Diui Cyprianus, Ambroſius, Auguſtinus, Gregorius, item Sozomenus, & alij ſæpe commemorant. Ludouicus Pius imperator ægrotus quotidie Confeſsionis ſuæ munus, ſacrificiumque ſpiritus contribulati, & cordis humiliati, Deo offerebat. Annonius ex Ademaro libro V. cap. xix. de rebus geſtis Francorum. De ſacramento Euchariſtiæ paulò ante obitum ſumpto, extat exemplum apud Euſebium in hiſtoria eccleſiaſtica lib. V. cap. xiiij. de Serapione, qui non niſi ea ſuſcepta mori potuit. Verba ſunt hæc: Serapio quidam erat apud nos fidelis ſenex, qui diu quidem inculpatè vixerat, in perſecutione verò ceciderat. Hic ſæpenumero recipi petierat, verum nemo illi attenderat, ſacrificauerat enim. In morbo autem conſtitus, totum triduum mutus, & ſenſuum facultate deſtitutus manſit. Pòſt vbi quarto die nonnihil conualuiſſet, nepoti ex filia ad ſe vocato dixit: Quouſque ô fili detinetis me? Obſecro properate, & me velociter abſoluite. Voca ad me aliquem ex presbyteris. quibus dictis, iterum obmutuit, Cucurrit puer ad presbyterum, erat autem nox. Presbyter ægrotabat, ideoque ire cum puero non poterat. Quoniam verò mandaueram morituros, ſi petant, & maximè ſi etiam antè ſuppliciter petierunt, admitti debere, vt ſpe bona fulti migrent, parū Euchariſtiæ puero dedit, iuſsitque, vt id infunderet, & in os ſenis inſtillaret. Puer redit, adferens Euchariſtiam. Cùm autem è vicino eſſet, antequam ingrederetur, rurſus Serapion: Venis (inquit) fili? Presbyter quidem venire non poteſt, tu verò confeſtim

stim facito, quod, ille præcepit, meque dimitte. Infudit puer, ac simul ori senis instillauit. Qui cum parum gustasset, mox spiritum reddidit. An non perspicue senex hic tantisper detentus fuit, donec absolueretur, & à peccato liberatus, coram multis quæ fecerat confiteri posset: ita Dionysius Alexandrinus episcopus apud Eusebium. Refert Gregorius Nazianzenus in oratione in funere patris, patrem suum sacerdotem ardentissima & diuturna febri exhaustum ab ancilla aliquando sinaxis tempore deductum manu in conuentum ecclesiasticum, in quo pro more Eucharistiam, sed paucissimis, & quibus tum per morbum potuit verbis consecratam, alijs & distribuerit, & ex ea participarit ipse quoque. Reuersus verò ad lectum, ciboque parum ac somno refectum, melius statim habuisse, ac pristinæ tandem sanitati ex integro fuisse restitutum. Tale quiddam, & de sorore sua Gorgonia recitat in oratione in funere sororis. Hoc verò de fratre suo Satyro Ambrosius commemorat in oratione in funere eiusdem: Priusquam (inquit) perfectioribus esset initiatus mysterijs, in naufragio constitutus, cum ea qua veheretur nauis scopuloso illisa vado, & vrgentibus hinc atque hinc fluctibus solueretur, non mortem metuens, sed ne vacuus mysterij exiret è vita, quos initiatos esse cognouerat, ab his diuinum illud fidelium sacramentum poposcit, non vt curiosos oculos insereret arcanis, sed vt fidei suæ consequeretur auxilium. Etenim ligari fecit in oratorio, & oratorium inuoluit in collo, atque ita se deiecit in mare, & seruatus est. Carolus Magnus paulò ante obitum sacratissimã suscepit Eucharistiam, vt tradit in eius vita Eginardus. Ludouici Pij Imperatoris ægrotãtis cibus fuit per XL. dies Dominicum corpus: Annonius ex Ademaro libro V. cap. xix. de rebus gestis Francorum, Haymo in iiij. cap. I. ad Thessalonicenses. Qui signo crucis sunt muniti, atque sacramento corporis & sanguinis eius, in die mortis, illi venient cum Christo in gloria ad iudicium. Idiota cap. xx. de sancta Maria virgine, petit à Deo, vt sibi concedat in hora mortis deuotam Eucharistiæ susceptionem, quæ quia nos pro via ad aliam vitam euntes confirmat, viaticum appellatur. Extremæ vnctionis regulas Innocentius papa epist. 1. ad Decentiũ Eugubinum episcopum cap. viij. tradit sic: Sanè quoniam de hoc sicut de cæteris consulere nos voluit dilectio tua, adiecit etiam filius meus Cælestinus diaconus in epistola sua, esse à tua dilectione positum illud, quod in beati apostoli Iacobi epistola conscriptum est: Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & suscitabat illum Dominus, & si in peccatis fuerit, remittentur ei. Quod non est dubium de fidelibus ægrotantibus accipi vel intelligi debere, qui sancto oleo chrismatis perungi possunt, quo ab episcopo confecto, non solum sacerdotibus, sed omnibus vti Christianis licet in sua aut suorum necessitate inungendo. Cæterùm illud superfluum videmus adiectum, vt de episcopo ambigatur, quod presbyteris licere nõ dubium est. Nam idcirco de presbyteris dictum est, quia episcopi occupationibus alijs impediti, ad omnes languidos ire non possunt. Cæterùm si episcopus, aut potest, aut dignum ducit aliquem à se visitandum & benedicere, & tangere crismate sine cunctatione potest, cuius est ipsum Chrisma conficere. Nam pœnitentibus istud infundi non potest, quia genus est sacramenti. Nam quibus reliqua sacramenta negantur, quomodo vnum genus putatur posse concedi? Gregorius Turonensis episcopus historiarum lib. vi. cap. vij. auctor est, Hospitium oleo benedicto vsum esse in sanationibus infirmorũ miraculosis. Hospitius (inquit) apprehensa manu cæsariæ cuiusdam ægroti, attraxit caput illius in fenestram, assumptoque oleo benedictione sanctificato tenens manu sinistra linguam eius, ori verticique capitis infudit, dicens: In nomine Domini mei Iesu Christi aperiantur aures tuæ, reseretque os tuum virtus illa, quæ quondam ab homine surdo & muto noxium deiecit dæmonium. Et hæc dicens interrogat nomen. Ille verò clara voce ait, Sic dicor. Cùm hæc vidisset diaconus, ait: Gratias tibi immensas refero Christe, qui talia per filium tuum dignaris ostendere. Synodus Cabinolensis cap. xlviij. Secundum beati Iacobi Apostoli documentum. Cui etiam decreta patrum consonãt, infirmi oleo quod ab episcopis benedicitur, à presbyteris vngi debent. Sic enim ait: Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & si in peccatis sit dimittẽtur ei. Non est itaque parui pendenda huiusmodi medicina, quæ animæ corporisque medetur languoribus. Et Beda lib. ij. cap. vi. in Marcum, ægrotos oleo consecrato inungi solitos indicat. Carolus Magnus cõstituit, vt presbyter in ampulla oleum ferat ad inungendum infirmos, lib. 1. cap. clvi. de legibus Frãcorum. Haymo super euangelia de ægrotantium vnctione per oleum à Pontifice benedictum affirmat, quòd ab Apostolis sit ea consuetudo ecclesiæ tradita, quæ vsque ad nostra tempora continuata, nouissimè in Concilio Tridentino vnum ex septem ecclesiæ sacramentis esse contra hæreticorũ sententiam, confirmatũ est. D. Gregorius homilia Euangeliorum xxxv. auctor est, morem suo tempore fuisse, vt homines ad morientes, quos sanctè vixisse existimarunt, in agone positos cucurrerint, eisq; animas suas cõmendauerint: Stephanũ (inquit) patrem monasterij Reatinæ Vrbis virũ sanctum, quũ dies mortis egredi de corpore vrgeret, cõuenerunt multi, vt tã sanctæ animę de hoc mũdo recedẽti suas animas cõmendarent.

Idem refert homilia XXXVII. solitos esse orare pro ijs, qui animam iam cogerent. Monachus quidam cùm extremum diem ageret, conuenerunt fratres, vt egressum illius orando protegerent. Qui tanto pro eo cœperunt enixius orare, quanto eum iam videbant sub celeritate discedere. Episcopi etiã & presbyteri solebant ægrotantes visitare, vt passim ex antiquis historijs constat. Tradit Methaphrastes: Ioannem Eleemosynarium episcopum Alexandrinum magna cura ad ægrotos accessisse, ac sæpe oculos morientium suis manibus clausisse. Quid verò præterea apud ægrotos sacerdotes egerint, ex ijsdem monumentis intelligitur. De Adunato in gestis Metensium episcoporum scribitur, quòd astantes circa lectum eius euangelia legerint, & Psalmos, hymnosque cecinerint. Apud Audomarum verò preces fecerunt ad Deum, quibus animam ægrotantis Deo commendarunt. Vincentius libro xxiij. cap. C viij. Sic quoque confessiones interdum flagitarunt ab ægrotis, illisque Eucharistiæ sacramentum exhibuerunt, vt idem Vincentius lib. xxiij. cap. xcv. tradit de Philiberto. Et in gestis Metensium extat formula confessionis, quam Amatus ante agonem recitasse dicitur, his verbis: Amatus antequam animam exhalaret iussit sibi prælegi epistolam papæ Leonis ad Flauianum, in qua fides catholica continetur. Et prælecta dixit: Sic credo Trinitas ineffabilis: sic confiteor. Deus omnipoteus: ita de te sentio, Fili Dei Iesu Christe, qui pro nostra salute dignatus es venire in hunc mundum, sic de te intelligo: Deus æternæ spiritus sancte, vnum Deum in trinitate, trinumque in vnitate confiteor. Ita edoctus de tua sentio incarnatione pijssime Christe, quòd assumpta carne sint duæ naturæ vnitæ in vnam personam. Ludouicus Pius imperator moriens, Diogenem episcopum Metensem accerciuit, & ab eo benedictionem petijt. Annonius cap. xix. lib. V. Morientes testamentum condere solebant, & aliquot ex suis facultatibus ecclesiæ relinquere, quod testatur S. Gregorius epistola VI. libri VIII. vbi ait: Quendam testatorem duas vncias substãtiæ suæ ecclesiæ sancti Gregorij legasse, vbi sepeliri voluit.

DE CORPORE MORTVO. CAP. II.

Veteres Christiani hominem, vt primùm mortuus esset, lauabant. Actorum cap. IX. Quum Tabitham Dorcadem mortuam lauassent, eius corpus in cœnaculo posuerũt. In historia de pestilentia Alexandrina Dionysius episcopus ad Hieracem scribit de Christianorum funeribus: Sanctorum corpora supinis manibus ac sinu exceperunt, oculos depresserunt, ora clauserunt vnanimes, & pariter affecti strictim complexi sunt, lauerunt, & ad sepulturam ornarunt, Eusebius lib. vij. cap. xxij. Hic vsus mortuorum corpora ante humationem lauandi vsque ad nostra tempora permansit. In Gallijs eum morem fuisse refert S. Gregorius Turonensis in libro de gloria confessorũ cap. Ciiij. Item in vitis Patrum cap. CX.

DE EXPOSITIONE CORPORIS MORTVI. CAP. III.

Cadauer lotum & purgatum iu Cœnaculis, & domus publica parte exponebant Actorum cap. IX. Tabithæ Dorcadis mortuæ corpus lotum in Cœnaculo exposuerũt. Corpus Caroli Magni more solenni lotum & curatum maximo totius populi luctu in ecclesia Aquisgranensi expositum, & sepultũ est. Ex Eginardo Abbas Vrspergensis. Tertullianus in libro de anima auctor est, mortuos oratione à presbyteris componi consueuisse. In Concilio Antisiodorensi decretum quoddam extat, ne mortuis Eucharistia, aut osculum daretur, ne velo aut pallijs corpora eorum inuoluerentur, canone XII.

DE PLANCTV, ET ATRA VESTE. CAP. IIII.

Planctus, lachrymas & lamẽtationes super mortuos antiquos Christianos fecisse, testis est Lucas Actorum cap. V. Curauerunt (inquit) Stephanum viri timorati, & fecerũt planctum magnum super eum. Plorantes verò super mortuos spe resurrectionis consolatur beatus Paulus Apostolus ad Thessalonicenses prima epistola cap. IIII. Origenes libro III. commentariorum in Iob consuetudinem super mortuos lugendi fuisse refert. Luctus (inquit) mortui fit septem diebus, & septem noctibus. D. Cyprianus in sermone de mortalitate mentionẽ facit atri, vel lugubris amictus, vbi fratres defunctos lugeri aut plangi omnino prohibet sic: Nobis sæpe reuelatũ est, fratres nostros non esse lugendos accersione Dominica de sæculo liberatos, cum sciamus non eos amitti, sed præmitti: recedentes præcedere, vt proficiscentes desiderari eos debere non plangi: neque accipiendas esse hic atras vestes, quando illi ibi indumenta alba iam sumpserint, occasionem dandam non esse gentibus, vt nos merito, ac iure reprehendant, quod quos viuere apud Deum dicimus vt extinctos, & perditos lugeamus, &c. In luctu quosdam peculiares gestus adhibuerunt. Et aperte dicit diuus Ioannes Chrysostomus eos eructasse brachia, capillos scidisse, laniasse genas, brachia nudasse, & nigris se vestibus amicisse. Quæ omnia reprehendit, aitque; se quidem

non

non prohibere mortuos lugere, sed impudenter lugere, nec lachrymare super defunctum, id improbandum esse homilia LXI. in XI. cap. Ioannis. Item in exhortatione morali sermone iij. in 1. ad Philippenses caput. Et homilia iiij. in cap. 2. ad Hebræos repræhendit morem, qui tempore suo inoleuerat, quod aliquas mulieres lugentes conducerent, minaturque se eiusmodi homines ecclesia eiecturum. In Gallijs in mortuorum funeribus vestem lugubrem viros & mulieres assumpsisse refert Gregorius Turonensis libro V. hist. cap. xxxiiij. Metaphrastes funera hominum cum multorum lamentatione, eiulatu, & planctu deducta fuisse tradit. Alcuinus in xij. cap. ecclesiastici: Cùm homo dissolutus fuerit, tunc reuertetur in terram suam ad sepulchrum exequijs rite celebratis & finitis, plangentium in platea circa sepulchrum turba præcedente.

DE RITU EFFERENDI MORTUUM. Cap. V.

Mortuos ex domo ad sepulturam ad eum vsum antiquitus adscripti iuuenes efferebant. Actorum cap. V. ait Petrus Saphyræ: Ecce pedes eorum, qui sepelierunt virum tuum Ananiam ad ostium, & efferent te. Confestim cecidit ante pedes eius, & expirauit. Intrantes iuuenes inuenerunt Saphyram mortuam, & sepelierunt eam ad virum suum. Posterioribus temporibus summi viri sanctorum hominum corpora extulerunt. Eutychianus Papa CCCXLII. martyres manu sua sepeliuit. Gregorius Nazianzenus tradit Basilij Magni funus in lectulo aliorum sanctorũ manu elatum fuisse. Epiphanius libro III. tomo I. hæresi LXXI. auctor est, Georgium Alexandriæ Episcopum certo numero lecticas & feretra constituisse, quibus mortuorum corpora efferentur. Inter efferendum lumina, & cerei accensi & psalmi Dauid modulis lugubribus, & luctu permixti, canebantur, vt in eadem oratione de libitina sancti Basilij Nazianzenus refert. Qui in oratione infamatrice in Iulianum de funere Constantij Imperatoris loquens: Constantius (inquit) communibus omnium elatus est laudibus, ac pompis, ijsque venerandis, ac nostris, nec non cantibus tota nocte resonantibus, ac luminibus accensis, quibus Christiani transitum honorare piũ censemus, panegyrisque post mortem dicta est, & corporis facta deportatio cum comitatione. Eadem ferè de Imperatoris Constantini pompa funebri Eusebius in eius vita libro IIII. indicauit. Cadauer (inquit) in capsula collocatum, & purpureo tegmine coopertũ, Constantinopolim deportatum est, & in basilica sub altissimis gradibus depositum, luminibus super candelabris aureis circumcirca accensis, inde deductum in aliud templum, vbi conditum est. Turba frequens omnis generis hominum sequuta est, ac preces cum fletu pro anima Imperatoris fudit. Diuus Hieronymus in Epitaphio Paulæ matris: Sacerdotes lampades, cæreosque prætulerunt funeri. Et in epistola ad Eustochium de obitu Paulæ: Ex hinc non vlulatus, non planctus, vt inter sæculi homines fieri solet, sed psalmorũ linguis diuersis examina concrepabant. Translata est Episcoporum manibus, & ceruicem feretro subijcientibus, cum alij Pontifices lampades cereosque præferrent, alij choros psallentium ducerent, in media ecclesia speluncæ saluatoris est posita. Tota ad funus eius Palæstinarum Vrbium turba conuenit, monachi, virgines, viduæ, pauperes, Hebræo, Græco, Latino Syroque sermone psalmi in ordine personabant, non solum triduo, donec subter ecclesiam, & iuxta specum domini conderetur, sed per omnem hebdomadam cunctis, qui venerant suum funus & proprias credentibus lachrymas. Et in epistola ad Oceanum de funere Fabiæ Romanæ: Iam fama volat tanti prænuncia luctus, totius Vrbis populum ad exequias congregabat, & sonabant psalmi, & aurata tecta templorum reboans in sublime quatiebant alleluia. Hic iuuenum chorus, illic senum. Audio præcedentiũ turmas, & cateruatim, in exequijs eius multitudinem confluentem, non plateæ, non porticus, non imminentia, desuper tecta, capere poterant prospectantes, Ioannes Chrysostomus homilia IIII. in II. caput ad Hebræos: Dic mihi? quid volunt istæ splendidæ lampades, quid hymni? & paulo infra: Cogita quid psallas in illo tempore. Reuertere (inquis) anima in requiem tuam, quia Deus benefecit tibi. Item: Non timebo mala, quia tu mecũ es. Et homilia LXI. affirmat, Honorem mortuo non esse fletum, nõ eiulatum, sed hymnos, & psalmos, & optimam vitam. In Gallijs quoque mos fuit, turbas psallentium cum cereis funera deduxisse, ita cadauer Chrotildis Francorum Reginæ psallentium multitudine comitante sepultum est Parisijs, vt ait Gregorius Turonensis hist. libro IIII. cap. I. Qui etiam libro VIII. cap. X. refert, Clodouei corpus à Rege Guntharanno cum clero, populo & cereis sepulchro mandatum fuisse. Beda libro IIII. cap. XXIII. Tintinnabilis, vel campanis populum conuocari solitum fuisse tradit ad funerum deductionem. Sanctimonialis fœmina Begu audiuit subito in aere notum campanæ sonum, quo ad orationes excitari, vel conuocari solebant, cùm quis eorum de sæculo fuisset euocatus, &c. Funeri Romani Pontificis presbyteros, & diaconos sanctæ Romanæ ecclesiæ interesse debere, statuit Benedictus III. Papa Bibliothecarius.

DE MODO SEPELIENDI CHRISTIANOS. CAP. VI.

Religione Christiana paulatim crescente, multa sancti homines pro Christianorum sepultura cœmeteria fabricarunt, quibus certis, statisque honestis ritibus, eadē corpora reconderent: hominis enim sepulchrum perpetuo magni fecerunt, caussas reddunt Origines & diuus Augustinus. Scribit enim ille libro V. contra Celsum: Humana corpora, vt animæ domicilia, & sanctioris præcipuæ, haud quaquam sunt reijcienda, quippe quæ, ex optimarum legum permissu cum honoribus, qui haberi his possunt, & sepultura dignantur. Et lib. viij. contra eundem: Rationalem animam honorare didicimus, & huius organa sepulchro honorifice demandare. Augustinus libro 1. cap. xiij. de ciuitate Dei: Nec ideo tamen contemnenda, & abijcienda sunt corpora defunctorum, maximeq; iustorum, atque fidelium, quibus tanquam organis, & vasis ad omnia bona opera sanctus vsus est Spiritus. Si enim paterna vestis & annulus, ac si quid huiusmodi tanto charius est posteris, tanto erga parentes maior affectus, nullo modo ipsa spernenda sunt corpora, quæ vtique multo familiarius, atque coniunctius, quam quælibet indumenta gestamus. Hæc enim non ad ornamentum vel adiutorium, quod adhibetur extrinsecus, sed ad ipsam naturam hominis pertinent, vnde & antiquorum iustorum funera officiosa pietate curata sunt, & exequiæ celebratæ, & sepultura prouisa, ipsique dum viuerent de sepeliendis, vel etiam trāsferendis suis corporibus filijs mandauerunt. Has igitur ob caussas hominum corpora veteres terræ mandarunt. Et quidem non sine periculo Christiani sæpius martyrū corpora reuerenter, & religiose sepeliebant. Quod Asterij ciuis Romani diuitis, nobilis, patricij, senatoris, & Imperatorum propinqui exemplum testatur: qui quum Marinū martyrem Cæsareæ Cappadociæ capite plexum (vt auctor est Eusebius libro vij. cap. xvi.) sepelisset, eo facto, & ipse capite cæsus est. Cùm in consumatione martyris Marini Asterius (inquit) adesset, corpus illius capite truncum humeris suis, splendidoque, & pretioso indumento impositum detulit, & splendissimè, quantum conueniebat sepulturæ tradidit, & honorem quem martyri detulit, continuo ipse martyr assequitur. Origenes libro 1. cōmentariorum in Iob, meminit pretiosi vestitus, quo mortui ornati in terram conditi sunt. Quem si quis pro consuetudine mortui amici corpori inuoluēdo mittere cōstituisset, priùs conscindebat, ne ab improbis subrepto, corpus irreuerenter abijceretur, Eutychianus Papa (auctore Damaso) constituit, vt quicunque fidelium martyrem sepeliret, id sine Dalmatica, aut collobio purpurato nullatenus faceret, & manibus suis per diuersa loca cccxlij. martyres sepeliuit. Prudentius, quæ in ecclesijs Occidentalibus in vestiendis, & vngendis defunctorum corporibus fieri solita essent, breuissimè explicat in hymno in exequijs defunctorum sic:

Hinc maxima cura sepulchris
Impenditur, hinc resolutos
Honor vltimus accipit artus,
Et funeris ambitus ornat
Candore nitentia claro
Prætendere lintea mos est,
Aspersaq; myrrha Sabeo,
Corpus medicamine seruat.
Quidnam sibi saxa cauata?
Quid pulchra volunt monumenta,
Res quod nisi creditur illis
Non mortua sed data somno.

Sanctus Gregorius Papa in Cantica: mortuorum copora mirrha condita fuisse tradit, ne putrescerent. Annonius corpora defunctorum magna cura vncta, & aromatibus condita fuisse refert libro iiij. cap. xxxiij. Potentiores quidam cum ornamentis & auro sepeliebantur. Sic sepulta fuit Maria vxor Imperatoris Honorij Romæ, sic propinqua quædam vxoris Guntarani regis Francorum in ecclesia Metensi. Turonensis libro viij. cap. xxi. Inter deponendum in sepulchro defunctum præcationes habitas esse intelligitur ex oratione Nazianzeni pro Cæsario fratre, quarum exemplum habetur in fine eiusdem orationis. Diuus Augustinus, homines diuites, qui nimis magnos faciebant in funeribus sumptus reprehendit libro 1. cap. xii. de ciuitate Dei, curationemque funeris, sepulturæ conditionem, exequiarum pompam, magis viuorum solatia, quàm subsidia mortuorum esse tradit. Eandem rem etiam D. Ioannes Chrysostomus arguit. Refert diuus Gregorius moris fuisse suo tempore, quod funera Pontificum Romanorum solerent dalmaticis contigi, quas post sepulturam populus concisas reuerentiæ caussa seruare solebat. Quem morem ipse improbat. Indignum esse scribit, cum multa adsint ab Apostolorum, & martyrum corporibus velamina, à peccatorum corporibus sumi quod asseruaretur. Statuit igitur vt feretrum,

quo Romani Pontificis corpus ad sepeliendum ducebatur, nullo tegmine velaretur, libro XII. in Concilij cuiusdam Romani ad se congregati actionibus. Illud etiam inoleuisse videtur, vt Episcopi aliquid pro sepultura acciperent, quam rem Massalino Episcopo prohibet Diuus Gregorius, præcipitque, ne prætium pro sepultura accipiat libro VII. ep. IIII. & LV. Quum tamen sponte pro luminaribus in templo aliquid voluerint hæredes dare, vt id licitum sit accipere, statuit.

DE SEPVLCHRIS ET EPITAPHIIS. Cap. VII.

In cœmeterijs (de quibus infra dicam) erant priuatorum sepulchra marmorea, lateritia & loculos habentia, in quibus Christiani sepeliebantur. Ex sepulchris verò quædam fuisse hæreditaria, quædam donatitia, ex eo apparet, quod de vtrisque mentio extat. De hæreditarijs D. Hieronymus in epistola ad Marcellam, de donatitijs Nazianzenus in oratione funebri Cęsarij fratris mentionem faciunt. Sepulchrum, inquit, à nobis Cæsarius domum habet, quod parentibus ac senectuti in tempore suo fuerat præparatum. Nicephorus libro VIII. cap. XII. scribit Helenam Augustam Hierosolymis agrum figuli parari curauisse ad peregrinorum & aduenarum sepulturam. Diuus Hierònymus ad Pammachium de obitu Paulinæ vxoris: Cæteri (inquit) mariti super tumulos coniugum spargunt violas, rosas, lilia, floresque purpureos, & dolorem pectoris his officijs consolantur. Quod Prudentius in hymno de exequijs mortuorum repetit:

Nos tecta vouebimus ossa
Violis, & fronde frequenti
Titulumq́, & frigida saxa
Liquido spargemus odore.

Magna apud antiquos fuit cura & religio sepulchrorum, vt ex Sidonio intelligitur, qui tradit epistola ad secundum libro iij. seipsum quum aliquando interuenisset, prohibuisse quosdam homines profanos à direptione sepulchrorum, sumpto de ipsis supplicio, quia inter alia proaui sui tumulum violassent. Magnifica sepulchra veteres extruxisse, ex homilia Ioannis Chrysostomi lxxix. in xvij. caput Ioannis intelligitur. Cæterum quum antiquitus tantum extra vrbem in Cœmiterijs hominum corpora sepelirentur, pace ecclesiæ data intra vrbes ad templorum limina, postea in ipsis templis sepeliri mos inualuit. Constantinus in porticum templi apostolorum Constantinopoli: Honorius in porticu templi sancti Petri Romæ, eius vxor intra idem templum sepulti sunt: Rotharis rex Longobardorum Ticini in sancti Ioannis Baptistæ, Clodoueus Francorum Rex Parisijs in templo Apostolórum, Clotharius Rex Parisijs in basilica sancti Vincentij, Brunchildis Regina Frãcorum apud Heduam in æde Sancti Martini, Carolus Martellus, & eius filius Pipinus in templo sancti Dionysij Parisijs, Carolus Magnus Imperator in ecclesia sanctæ Mariæ Aquisgrani. Hiludouicus Pius Imperator in basilica sancti Arnulfi Metis. Macedonius Constantinopolitanus Episcopus apud Gangras exul moriens, in templo sancti Gallinici martyris, Diuus Benedictus Abbas Casinas in basilica sancti Ioannis Baptistæ conditi sunt. Eorum enim, qui pietatis laude, aut rerum gestarum magnitudine celebriores fuerunt, corpora in templis tumularunt. Sic Leo, Simplicius, Gelasius, Anastasius II. Symmachus, Hormisda, & reliqui deinceps Romani Pontifices ad sanctum Petrum Apostolum sunt tumulati: Ioannes Papa Rauennæ, Agapetus Constantinopoli translati, Romæ in eodem templo sepulti sunt. Iustinianus Imperator Constantinopoli basilicam sanctorum Apostolorum extruxit, in quo Imperatores, & Patriarchæ locum sepulturæ haberent. Euagrius libro iij. cap. xxxi. Cæterum sepulchra marmorea fuisse Gregorius Turonensis de gloria confessorum cap. xlij. testatur. Sepulchrorum loca sacerdotali benedictione consecrata fuisse ait idem Gregorius libro eodem cap. cvi. Nobilium sepulchris lychnos suspendere solebant, quod libro iiij. cap. xxx. exponit Turonensis, qui scribit Glasuintæ Reginæ Francorum lychnum fune fracto dilapsum esse. Ignatius in vita Tarasij ait: Mulieres profluuio sanguinis laborantes ex lampade ad sepulchrum Tarasij Patriarchæ Constantinopolitani lucente, hausisse oleum, & sanatas esse. In primo Consilio Bracarensi decretum legitur, ne corpora defunctorum intra basilicas sanctorum tumulentur, sed fiant omnes sepulturæ extra ciuitatem, cap. xxxvj. Sepulchris Christianorum epitaphia affigebantur, de quibus meminit Prudentius in passione sancti Hippolyti Episcopi & martyris.

Innumeros cineres sanctorum Romula in Vrbe,
Vidimus Christi Valerinæ sacer
Incisos tumulos, titulos, & singula quæuis
Nomina difficile est vt replicare queam.
Plurima litterulis signata sepulchra loquuntur
Martyris, aut nomen, aut epigramma aliquot.

Extant adhuc multa sanctorum martyrũ epitaphia carmine facta, quibus Damasus Papa eorum

pa eorum sepulchra exornauit. Reliquorum etiam hominum sepulchris epitaphia addiderunt, quorum infinita penè ante mille annos videntur per Vrbis Romæ ecclesiarum pauimenta. Nam his, qui de republica Christiana benemeriti erant, epitaphia addi solere,& sepulchrum , monumenta, titulosque statuta fuisse à Christianis, ait Paulus diaconus libro iij. cap. ix. historiæ Longobardorum. Post pacem Christianis datam, multos ex imperito vulgo in cœmiterijs luxuriose bibisse, imò etiam ipsis cadaueribus exhibitas epulas. Quas voracitates, & ebrietates perinde ac religiosas habitas, disertè Augustinus reprehẽdit libro primo de moribus ecclesiæ cap. xxxiiij. & epistola lxiiij. ad Aurelium Carthaginensem Episcopum, vbi ita ait: Commessationes & ebrietates ita concessæ, & licitæ putantur, vt in honorem etiam beatissimorum martyrum, non solum per dies solennes, sed etiam quotidie celebrentur. Arceatur igitur tantum dedecus de sanctorum corporum sepulchris, de locis sacrorum, de domibus orationum, addiditque eum abusum in Italia & aliis prouincijs aut nunquam fuisse, aut exortum, episcoporum diligentia sublatum esse. Et paulo infra: Sed quum istæ in cœmeterijs ebrietates, & luxuriosa conuiuia, non solum honores martyrum à carnali & imperita plebe credi solent, sed etiam solatia mortuorum, mihi videtur facilius illic dissuaderi posse istam fœditatem ac turpitudinem, si etiam de scripturis prohibeatur. Longobardos Christianos in locis defunctorum trabes erexisse, vt quisque sciret, quo in loco sui iacerent, auctor est Paulus diaconus, libro v. cap. xiij. de rebus gestis Longobardornm. Sepulturas vendi, & laicos in ecclesijs sepeliri vetat synodus Triburiensis cap. xv. Hinemarus Remensis Episcopus cur non sint vẽdenda sepulchra addit rationem: quod sit terra illa concessa putredini, & non deceat de alieno luctu facere compendium, in epistola ad ecclesiam Tornacensem.

DE ORATIONIBVS FVNEBRIBVS. Cap. VIII.

CÆterum antequam mortuorum corpora humi mandarent, orationes de eorũ vita haberi solitas, ex Eusebio, Nazianzeno, & Socrate clarum est. Eusebius enim Constantinum, Nazianzenus fratres Cæsarium & Basilium, Gregorius Meletium Antiochenum Episcopum (vt ait Socrates libro V. cap. ix.) mortuos orationibus funebribus laudarunt

DE ELEEMOSYNIS PRO MORTVIS, Cap. IX.

COndito, & curato funere, dabantur eleemosynæ. Origines lib. iij. in Iob: Conuocãtur (inquit) in anniuersarijs diebus memoriæ, vel parentum defunctorum, seu amicorum, seu quorumcunque, qui in fide discessissent, sacerdotes simul, & laici, atque in eo cœtu primum mortuis, quod in fide discessissent, gratulantur, & sibi pium & trãquillum exitum quisque precatur, postea conferuntur eleemosynæ, vel oblationes, quæ in pauperes, qui simul tum adsunt, pupillos, & viduas distribuuntur. Hieronymus ad Pãmachium de obitu Paulinæ vxoris: Pammachius noster sanctam Fauillam, ossaque veneranda Paullinæ eleemosynæ balsamis rigat, his pigmentis, atque odoribus fouet cineres quiescentes, sciens quia scriptum est: Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna peccatum. Diuus Augustinus epistola lxiiij. ad Aurelium Carthaginiensem Episcopum: Si quis in memorijs mortuorum aliquid pecuniæ offerre voluerit, in præsenti pauperibus eroget, ita nec deserere videbuntur memorias suorum, quod potest gignere non leuem cordis dolorem, & id celebrabitur in ecclesia, quod piè & honestè celebratur. Eadem propemodum refert D. Ioannes Chrysosto mus in oratione de martyribus.

DE ORATIONIBVS, PRECIBVS, OBLATIONIBVS, sacrificijs, & diebus aniuersarijs pro animabus Defunctorum. CAP. X.

TErtullianus in libro de corona militis: Oblationes pro defunctis, pro natalitijs annua die facimus. Et in libro de Monogamia: Enimvero pro anima eius oret, & refrigerium interim adpostulet ei, & in prima resurrectione consortium, & offerat annuis diebus dormitionis eius. Hinc anniuersariorum sacrorum pro defunctus cum eleemosynis origo, quæ apud nos perpetua instituuntur. Quam rem perinde ac nuper institutam hæretici hodie irrident. Diuus Cyprianus libro primo epistola ix. ad clerum Furnitanorum: Episcopi antecessores nostri religiose & salubriter prouidentes censuerunt, ne quis frater excedens ad tutelam, vel curam, clericum nominaret, ac si quis hoc fecisset, non offeretur pro eo, vel sacrificium pro dormitione eius celebraretur. Neque enim apud altare Dei meretur nominari in sacerdotum prece, qui ab altari sacerdotes, & ministros voluit auocare. Et

ideo

ideo Victor cùm contra formam nuper in Concilio à ſacerdotibus datam Germinium Fauſtinum presbyterum auſus ſit tutorem conſtituere, non eſt, quod pro dormitione eius apud vos fiat oblatio, aut deprecatio aliqua nomine eius in eccleſia frequentetur, vt ſacerdotum decretum religioſe & neceſſariè factum ſeruetur à nobis. Euſebius libro iiij. de vita Conſtantini: Turba frequens omnis generis hominum funus Imperatoris Conſtantini ſecuta eſt, ac preces cum fletu pro anima Imperatoris fudit. Diuus Auguſtinus libro ix. cōfeſsionum cap. xj. de ſancta Monica matre ſua moriente loquens, ait: Illud vos rogo, vt ad Domini altare memineritis mei vbi fueritis. Et cap. xij. In eis precibus, quas tibi fudimus cùm offerretur pro ea ſacrificium pretij noſtri, iam iuxta ſepulchrum poſito cadauere, nunquam fleui. Precum, & eleemoſynarum pro defunctorum animabus mentionem faciunt D. Ioannes Chryſoſtomus homilia lxj. in xj. cap. Ioannis, & ſermone iij. in primum caput ad Philippenſes: Item Diuus Aurelius Auguſtinus epiſtola lxiiij. ad Aurelium Epiſcopum Carthaginienſem, ſic: Oblationes pro ſpiritibus dormientium, quas vere aliquid adiuuare credendum eſt, ſuper ipſas memorias non ſint ſumptuoſæ, atque omnibus petentibus ſine typho, & cum alacritate præbeantur, neque vendantur. Tradit Metaphraſtes Io. eleemoſynarium præcepiſſe, impigre fieri oblationes, & ſacrificia pro defunctis. Sic de Tuma presbytero Bedas ſcribit, quod in monaſterio Tumiaieſtir pro fratre ſuo, quem in bello interfectum putarat, ſæpius miſſas celebrarit, pro abſolutione animæ eius: ſicque factum, vt is in bello à nemine vinci poſſet. Hoc miraculo permoti alij, ſimiliter pro illis, qui de ſæculo migrarant, oblationis ſacræ victimas tulerunt, edocti ſacrificium miſſæ ad redemptionem animæ & corporis valere, In hiſtoriæ eccleſiaſticæ libro quarto cap. xxij. Collectas pro defunctis fecerunt, quod eas mortuis ad redemptionem animæ prodeſſe crediderint, vt docuit Ioannes Eleemoſynarius, teſte Vincentio libro xxij. cap. cx. Hincmarus Remenſis Epiſcopus ait in epiſtola ad Tornacenſem eccleſiam: Ab amicis propinquis, hæredibus mortuorum eccleſijs, in quibus ipſi ſepulti erant, offerri aliquid ſolitum eſſe, quum accipere quidem, ſed non exigere liceat. De diebus vero vij. xxxiij. & xl. ſolennibus mortuorum pauca dicamus. In eccleſijs Occidentalibus celebris ob defuncti memoriā fuit dies xl. poſt obitum. Ambroſius in oratione funebri Theodoſij Imperatoris: Eius principis, & proximi conclamauimus obitū, & nunc quadrageſimum celebramus, ſicut ſanctus Ioſeph patri ſuo Iacob quadraginta diebus humationis officia detulit. Vbi & de eius ritus varietate iſta addidit. Alij tertium diem, & xxx. alij vij. & xl. obſeruare conſueuerunt. Idem in oratione de fide reſurrectionis. Nunc die ſeptima ſepulchrum ad redimus, quod dies ſymbolum futuræ quietis eſt, quo in loco refert orationes, & exhortationes eo die haberi conſueuiſſe: Narrat Diuus Gregorius in dialogis libro ij. cap. xxiij. duas quaſdam ſanctimoniales petulanti laboraſſe lingua, ſanctum Benedictum vero minitantem dixiſſe. Niſi correxeritis linguas veſtras, excōmunico vos, Mortuæ vero ſunt mulieres, & in templo ſepultæ. Cum autem tempore Miſſæ diaconus clamaret de more, ſi quis non communicat, det locum: vidit earum nutrix etiam iſtas ſepultas mulieres ſurgere, atque de templo exire. Poſtea igitur oblatione pro defunctis facta, remanſerunt in ſepulchris. Scribit idem Pontifex quandam mulierculam pro ſuo marito in bello capto, & abducto, veluti pro mortuo, hoſtias hebdomadibus ſingulis curaſſe offerri, in euangelia homilia xxxvij. Recitat idem auctor Caſsium Narnienſis vrbis Epiſcopum, prope ſancti Iuuenalis martyris ſepulchrum quotidie obtuliſſe ſacrificium pro defunctis & viuentibus, in euangelia homilia vij. Orationes, quibus animas mortuorum Deo commendant, commemorat Beda libro iiij. cap. xxv. Geſta Epiſcoporum Metenſium recitant de Clodulfo Epiſcopo, quod ipſi ſepulto, clerici eius per dies xxx. Miſſarum ſolennibus, orationibus, continuis vigilijs & pſalmodijs pietatis intuitu iuſſa perſoluerunt. Impijs verò, neque loco ſolito iuxta cæteros Chriſtianos tumulus datus, neque preces pro ijs exhibitæ, neque Miſſæ dictæ, aut pſalmi cantati. Beda libro V. cap. xv. Memorias defunctorum anniuerſarijs orationibus vigilijs, pſalmorum laude, Miſsis celebrarunt, vt tradit idem Beda libro tertio cap. ij. qui refert ad crucē, quā Oſuualdus in Anglia erexerat, fratres Haguſtaldenſis eccleſiæ quotānis pridie ante illum diem, quo is occiſus fuerat, vigilias cum plurima ſpalmorum laude continuaſſe, & victimam ſacræ oblationis pro ſalute animæ eius offerri ſolitos fuiſſe. Oluuius quoque Rex, in loco, vbi Oſuinum Regem interfici curarat, eo nomine monaſterium extruxit, vt quotidie preces pro vtriuſque anima ibi fierent, teſte Beda libro iij. cap. ij. Sic de Monialibus idem ſcribit, quòd expletis matutinis horis, quotidie ad fratrum ſepulchra certas Deo laudes canere ſolerent, libro iiij. cap. vij. Ædiſuualdus in epiſtola ad ſanctum Bonifacium refert, memorias mortuorum anniuerſario die orationibus celebratas. Defunctorum nomina pro vt opportunitas anni exegerit, ex vtraque parte adducta fuiſſe. Ioannes Damaſcenus in ſermone de defunctis affirmat, non tantum anniuerſarias, ſed etiā trigeſimas, & quadrageſimas in defunctorum vtilitatem cedere, ex auctoribus, Diuo Gregorio, & Dionyſio, & alijs patribus, quam rem Apoſtolos approbaſſe tradit. S. Bonifacius in epiſtola ad Alderium abbatem pro dormientium fratrum animabus orare iubet, Leobgyta in epi-

epiſtola ad ſanctum Bonifacium: Pro anima patris mei preces ad Deum offerre non renues, Carolus Magnus libro ij. cap. xxxj. pro parentibus ſuis, & amicis orat, & pro ijs eleemoſynas diſtribuit. Michael, & Procopia Imperatores Taraſij memoriam anniuerſarij die celebrarunt ad ſepulchrum eius. Annales Conſtantinopolitani lib. xxiiij. Ex his igitur ſanctorum patrum locis, ignem purgatorium eſſe ſatis aperte intelligitur, cuius præter alios vetuſtiſsimus auctor Origenes ita meminit Homilia ij. in pſalmum xxxvj. Eſt hoc (inquit) peccatum ira, vnum ex illis, quod ad ædificia adfert ligna, fœnum & ſtipulam. Et neceſſe eſt huiuſmodi materias per ignem probari, ita vt permaneamus tamdiu in igne, donec in nobis ligna iracundiæ conſumantur, & fœnum indignationis, & ſtipula verborum eorum, quæ huiuſmodi vitijs exagitari pertulimus. Et homilia iij. in eundem: Veniemus ad illum ignem, in quo vniuſcuiusque opus quale ſit ignis probabit, & vt ego arbitror, omnes vos venire neceſſe eſt ad illum ignem, etiamſi Paulus aliquis ſit, vel Petrus: venit tamen ad illum ignem, ſed illi tales audiunt, etiamſi per ignem tranſeas flamma non vret te. Homilia octaua in Leuiticum aſſerit eos, qui peccatum commiſerunt, quod neque in hoc neque in futuro ſæculo remittitur per duas ſeptimanas manere immundos, ſed tertia incipiente purgari ab immunditia. Homilia duodecima in Ezechielem: Nobis alia (inquit) ſeruantur tormenta, qui videmur credere, & in ipſa credulitate peccamus, ab eorum ſupplicio, qui ne initium quidem crudelitatis habuerunt. Et libro quinto contra Celſum: Singulos quibus per ignem, vel pœna ſit ſimul, & medicatio adferenda ignis iſte amburit, non tamen exurit, vt qui nil habent, quod per ignem ſit abſumendum. Plura dicit in eam ſententiam ante, & poſt ea verba.

DE COEMETERIIS. CAP. XI.

COEmeteria loca erant Chriſtianorum ſepulturæ ſpeciatim aſsignata. Nam quemadmodum veteres tam antiquæ, quam nouæ legis patres mortuos dormire dicebant (quod frequenter diuina ſcripta commemorant, vt illud: Dormiuit cum patribus ſuis in ſenectute bona: Et epiſtola prima ad Theſſalonicenſes cap. iiij. Nolumus vos ignorare de dormientibus, vt nõ contriſtemini) ſic eorum ſepulchra appellabant eo nomine, quòd ſignificarent loca ad quietem & ſomnum comparata. Athenæus lib. iiij. ex Doſiadis, item lib. iiij. τῶν κρητικῶν ſcribit apud Cretenſes in ſingulis ciuitatibus fuiſſe quaſdam ædes publicas, ad excipiendos peregrinos, quæ appellabantur cœmeteria. Sed Chriſtiani hoc verbo pro ſepulturæ locis (vt dixi) præcipuè vſi ſunt. Veteres primitiuæ eccleſiæ patres ſua cœmeteria habuerunt, in quibus Chriſtianorum corpora ſepelirent, Ea 1. Corinth. cap. xv. beatus Paulus innuit. Deinde, quia ſolebant ad ſepulchra ſanctorum martyrum, quorum ſacroſancta erat memoria anniuerſario die paſsionis eorum conuenire ampla, & capacia cœtibus publicis orationum loca cœmeterijs adiacentia, etiam Cœmeteria vocarunt. Legimus veteres Romanos Pontifices inter martyrum tumulos ſtationes, id eſt, omnes actus publicos pontificales celebrare conſueuiſſe. Itaque hæc cœmeteria erant Chriſtianis (quod & nunc ſunt) veluti templa, & orationum loca, in quibus Epiſcopi ſynodos congregabant, ſacramenta adminiſtrabant, verbum Dei concionabantur. Hinc illud ſcitu dignum, quod quum Imperator quiſpiam perſecutionem in Chriſtianos inſtaurare conſtituiſſet, ante omnia eos à cœmeterijs arceri ſolebat, ne in vnum conueniendi eis facultas eſſet. Itaque legimus apud Euſebium Cæſarienſem hiſtoriæ eccleſiaſticæ libro vij. cap. xj. Æmilianum iuridicum Ægypti in Valeriani perſecutione ita Dionyſium epiſcopum, presbyteros, & Clericos Alexandrinos, & alios Chriſtianos in Chriſti fide conſtantes alloquentem: Video vos, & ingratos eſſe, & non ſentire manſuetudinem Auguſtorum, quapropter Alexandriæ nõ eritis, ſed in Lybiam relegabo vos, & vobis alijſque non licebit amplius ſynodos colligere, vel ad cœmeteria (ſicut vocãt) ingredi. Et hiſtoriæ eiuſdẽ libro ix cap. ij. legimus Galerium Maximinum aliquando conatum cœmeteria Chriſtianis rurſus adimere, cum eos diſsipare, atque peſſundare vellet: Itaque (inquit) nihil non ad ſubuerſionem noſtram molitus, primùm nobis libertatem in Cœmeterijs conueniendi prætextu quodam adimere conatur, Rurſus cum Imperator alius perſecutionem in nos reprimere vellet ante omnia ius conueniendi in cœmeteria reddidit. Extabat Gallieni Auguſti edictum, quo Chriſtianis cœmeteria ſua reſtitui iuſsit, vt ad ſua ſacra coire poſſent, quibus à patre ſuo Valeriano Imperatore paulò ante impijs edictis prohibiti fuerant. Eius rei ita Euſebius libro vj. cap. xiij. meminit: Valeriano Imperatore capto, filius eius Gallienus monarchiam nactus, moderatius imperio vtitur, ac confeſtim publicis edictis perſecutionem contra nos motam remiſit, & vt doctrinæ noſtræ præſides cuncta liberè pro conſuetudine ſua obirent, dato reſcripto præcepit. Extat eius conſtitutio, quam ad epiſcopos miſit, permittens illis illa loca recipere quæ cœmeteria vocamus, & paulò ſupra:

Imperator

Imperator Cæſar. Licinius Callienus Pius Felix Auguſtus Dioniſio Pinnæ, Demetrio, & alijs Epiſcopis ſalutem:

Beneficentiam doni mei per vniuerſum mundum publicari mandaui, vt à locis, quibus diſciplinæ gratia detinentur, diſcedant, & ob hanc cauſſam etiam vos exemplo huius reſcripti mei vti poteſtis, ne quiſquam vobis negotium faceſſat, & hoc quod à vobis licitè perfici poteſt, diu anteà eſt à me conceſſum. Quapropter Aurelius Quirinus, qui maximis negocijs præeſt, exemplar à me datum cuſtodiet. Euſebius igitur indicat præcipuum eius beneficium fuiſſe, quòd permiſerit Chriſtianos recuperare cœmiteria. Cum igitur audimus ea Chriſtianis permitti, intelligimus etiam permitti, vt ad ſua ſacra coire poſſint. Gallienus ſui edicti cuſtodem, & veluti excutorem, ac vindicem nominat quendam Aurelium Quirinum. Ex his igitur liquet, apud Chriſtianos perſecutionum tempore cœmeteria præcipua quædam templa, ſiue loca ſacra fuiſſe, in quibus ad ſua ſacra conuenire poſſent. In cœmiterijs fabricas materiales fuiſſe, ſacrorum myſteriorum vſibus extructas, auctor eſt Damaſus papa, qui in ſancti Fabiani papæ & martyris vita ita ait: Hic multas fabricas per cœmeteria fieri præcepit. Bibliothecarius in vita Ioannis iij. papæ: Hic ampliauit, & reſtauranit cœmeteria ſanctorum martyrum. In cœmeterio beatum Xyſtum ij. papam cum quattuor diaconis occiſum fuiſſe, auctor eſt ſanctus Cyprianus libro V. epiſtola ad Succeſſum, Xyſtum (inquit) in cœmeterio animaduerſum ſciatis, & cum eo diaconos quattuor. viij. Iduum Auguſtarum die. Hinc Damaſus ait: Liberium papam de exilio reuerſum, habitaſſe in cœmiterio ſanctæ Hagnetis apud Conſtantiam, ſororem Conſtantij Auguſti. Et paulo infra: Conſtantius Auguſtus facto concilio, miſit & reuocauit Liberium de cœmeterio ſanctæ Hagnetis. Bibliothecarius ait: Bonifacium papam Vrbe pulſum habitaſſe aliquando in cœmeterio ſanctæ Felicitatis martyris, via Salaria. In Cœmeterijs Romæ exiſtentibus baptiſmum, & miſſas celebrare, vigilias decantare, ordinationes & ſtationes, id eſt, omnes ſacras cæremonias habere, veteres ſolitos fuiſſe, docent antiquiſsima eccleſiaſtica monumenta. Protonotarius ſanctæ Romanæ eccleſiæ in actis Liberij papæ, primo tomo Conciliorum: Habitabat Liberius papa ab Vrbe Roma milliario tertio, in cœmeterio Nouellæ, iuxta cœmeterium Oſtrianum, vbi Petrus Apoſtolus baptizauit. Eodem tempore paſchæ baptizauit Liberius papa (in eodem cœmeterio) promiſcui ſexus numero quattuor millia & duodecim: quia omnes Romani, & à longè alij, & Romanorum vicini deſiderabant ab eodem baptizari. Bibliothecarius in vita Sergij papæ. Hic tempore ſui presbyteratus impigrè per cœmeteria diuerſa miſſarum ſolennia celebrabat. Concilium Elibertinum ſub Siluestro papa cælebratum, cap. XXXV. Placuit (inquit) prohiberi, ne fœminæ in cœmeterio peruigilent, eò quod ſæpe ſub obtentu orationis ſcelera latenter committant. Item ex Apologia diui Athanaſij de fuga ſua: In hebdomada poſt ſacram Pentecoſtem populus completis ieiunijs ad orandum ad cœmeterium abijt. Cui loco conuenire videntur Leonis papæ verba: Quarta & ſexta feria ieiunemus, ſabbato verò apud ſanctum Petrum conſuetas vigilias celebremus. Damaſus papa in vita Dionyſij papæ ait: Ipſum presbyteris Romanis eccleſias, & cœmeteria (curanda ſcilicet) diuiſiſſe. Vetuſtiſsimum ante Damaſi tempora Sanctæ Romanæ eccleſiæ regiſtrum: Populus Romanus timens Deum, multiſque perſequutionibus fatigatus per cœmeteria martyrum ſtationes ſine clericis celebrabat, & ad ſanctam Hagnem multi fidelium conuenerunt. Anaſtaſius Bibliothecarius in vita Ioannis iij. papę ita ſcribit. Hic amplicauit, & reſtaurauit cœmeteria ſanctorum martyrum, & inſtituit vt oblationes hamulæ (panem ſcilicet, & vinum pro ſacrificio intelligit, quia hæc verba in hoc ſignificatu paſsim accepta iuueniuntur) & luminaria per eadem cœmeteria omnibus Dominicis de Lateranis adminiſtrarentur. Et paulò infra: Tunc venerabilis papa Ioannes retinuit ſe in cœmeterio ſanctorum Tiburtij & Valeriani, & habitauit ibi multo tempore, vt etiam Epiſcopos ibidem conſecraret, Idem in vita Gregorij iij. papę. Hic inſtitutis diſpoſuit, vt in cœmeterijs ſanctorum martyrum circumquaque poſitis Romæ, in die natalitiorum ipſorum luminaria ad vigilias faciendas, & oblationes de patriarchio per oblationarium deportarentur, ad celebrandas miſſas per ſacerdotē qui pro tēpore fuerit. Itē in vita Nicolai primi. Hic Pontifex cœmeterium ſancti Marci, inter vias Appiā, & Ardeatinā, multis ruinis conquaſſatū atque contritū mirifice cōſtruxit, ac decorauit, diuiniq́ue cultus myſterium, quod multos per temporum curſus diſceſſerat reſtituit. Quis igitur negare audebit cœmeteria nō ſolum idem cum eccleſijs fuiſſe, ſed aliquid amplius, quam eccleſiæ Vrbanæ, ſepulchra ſcilicet Chriſtianorū, quæ intra Vrbē fieri nō poterāt, habuiſſe, quū in ijs ſtationes, & ſynodus haberi, baptiſmū, ordinationes, & miſſas celebrari, & vigilias fieri videamus? Igitur cōtra aliquorū ſententiā COEMETERIVM, FACIT ECCLESIAM SIVE BASILICAM, quod expreſſe Damaſus papa in vita ſancti Marci papæ, qui ſancto Siluestro immediate ſucceſsit, exponit ſic: Marcus papa fecit baſilicas duas vnā via Ardeatina, in qua ſepultus eſt, aliā in vrbe Roma iuxta Palatinas, Ex huius ſuggeſtione Conſtātinus Auguſtus obtulit baſilicæ quā cœmeterium inſtituit via Ardeatina fundum roſarum. Et paulò infra:

Marcus Papa moriens ſepultus eſt in Cœmeterio Balbinæ, via Ardeatina, quod ipſe inſiſtens fecerat. Hic animaduerſione dignum, eccleſiam illam, quam antea baſilicam vocauerat, cœmiterio ibidem conſtituto, non amplius baſilicam communi ſcilicet nomine, ſed Cœmeterium ſpeciali appellatione dici.

DE COEMETERIIS VRBIS ROMAE. CAP. XII.

EIuſmódi Cœmeteriorum plura, qualia etiam nunc cernuntur Romæ, fuerunt, vel in topho ſuburbano ſacellis quibuſdam adiunctis excauata, vel in ſubterraneis cryptis conſtituta, ex quibus in antiquis eccleſiæ monumentis horum mentionem inuenimus.

I. Cœmetrium omnium vetuſsimum Óſtrianum, via Salaria ad tertium ab Vrbe lapidem, in quo beatus Petrus Apoſtolus baptizaſſe dicitur. De quo Protonotarius ſanctæ Romanæ eccleſiæ in actis Liberij papæ cap. iij. primo conciliorum tomo, ſic ait: Erat non longe à cœmeterio Nouellæ ad tertium milliarium ab Vrbe via Salaria cœmeterium Oſtrianum, vbi Petrus Apoſtolus baptizauit.

II. Cœmeterium Vaticanum iuxta templum Apollinis, Caiique, & Neronis, circum, via Triumphali ſitum: in hortis Neronianis, vbi nunc eſt baſilica ſancti Petri Apoſtoli, in quo iacuere corpora ſanctorum Romanorum Pontificum, Petri, Lini, Cleti, Anacleti, Euariſti, Xyſti, Teleſphori, Hygini, Pij, Eleutherij, Victoris, & aliorum, Damaſus, Martinus, & cæt. Hoc cœmeterium fontis ſancti Petri vocat liber cenſuum, quod præter ſepulchra, fontem qnoque baptiſmi haberet, qui non omnibus cœmeterijs communis erat.

III. Cœmeterium ad Nymphas, in prædio Seueræ via Nomentana, lapide ab vrbe inter ſeptimum & octauum, in quo ſepulta fuerunt corpora ſanctorum martyrum, Alexandri papæ, Euentij, & Theoduli, presbyterorum, Papiæ, & Mauri militum, Aproniani tribuni, & aliorum. Damaſus, & martyrologium.

IV. Cœmeterium vetus, quod poſtea à Papa Calliſto ampliatum ex eius nomine Calliſti appellatum eſt, via Appia, lapide ab Vrbe ſecundo, ſub baſilica ſancti Sebaſtiani ſitum, in quo iacuere corpora ſanctorum martyrum, Romanorum Pontificum, Aniceti, Soteris, Pontiani, Anteri, Fabiani, Cornelij, Lucij, Stephani, Xyſti ij. Dionyſij, Eutichiani, Caij, Euſebij, & Miltiadis: Item ſanctorum Sebaſtiani, Cæciliæ, Tertullini presbyteri, Nemeſij, diaconi, Lucillæ filiæ eius, & aliorum innumerabilium ſacerdotum & martyrum. Damaſus Papa: Hic fecit (inquit) aliud cœmeterium via Appia, vbi multi ſacerdotes & martyres requieſcunt, quod appellatur vſque in hodiernum diem cœmeterium Calliſti. In eo cœmeterio erant catatumbæ, vbi aliquando iacuerunt corpora ſanctorum Apoſtolorum Petri, & Pauli, & aliorum multorum ſanctorum. De quibus ita ſcribit Damaſus Papa: Sãctus Cornelius Papa rogatus à quadam matrona, Lucina nomine corpora beatorum Petri & Pauli, Apoſtolorum de catatumbis leuauit noctu, primum quidem corpus beati Pauli beata Lucina poſuit in prædio ſuo, via Oſtienſi ad latus vbi decollatus eſt: Beati verò Petri corpus accepit beatus Cornelius epiſcopus, & poſuit iuxta locum vbi crucifixus eſt, inter corpora ſanctorum epiſcoporum in templo Apollinis, in monte Aureo, in Vaticano Palatij Neroniani iij. Kalend. Iulij. Bibliothecarius in vita Damaſi Papæ: Hic dedicauit Platoniam in catatumbis, vbi corpora ſanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli iacuerunt, quam verſibus ornauit. Bedas in libro de ratione temporum. Xyſtus iij. papa fecit Platoniam in Cœmeterio Calliſti via Appia, vbi nomina epiſcoporum & martyrum ſcripſit, ea commemorans. Gregorius papa regiſtri libro iij. epiſtola xxx. ad Conſtantinam Auguſtam. De corporibus vero beatorum Apoſtolorum, quid ego dicturus ſum? dum conſter, quia & tempore quo paſsi ſunt, ex Oriente fideles venerunt, qui eorum corpora, ſicuti ciuium ſuorum repeterent: Quæ ducta vſque ad ſecundum Vrbis miliarium, vſque ad locum, qui dicitur ad Catatumbas, collocata ſunt, ſed dum ea exinde leuare omnis eorum multitudo conueniens niteretur, ita eos vis tonitrui, atque fulguris nimio impetu terruit atque diſperſit, vt talia denuo nullatenus attentare præſumerent. Tunc autẽ exeuntes Romani, eorum corpora, qui hoc ex domini pietate meruerunt, leuauerunt, & in locis, vbi nunc ſunt condita poſuerunt. Et paulò ſupra: Corpora ſanctorum Petri & Pauli Apoſtolorum tantis in eccleſijs ſuis corruſcant miraculis, atque terroribus, vt neque adorandum ſine magno illuc timore poſsit accedi. Extat adhuc hoc cœmeterium, ſub baſilica ſancti Sebaſtiani via Appia. Leo magnus papa fecit baſilicam beato Cornelio papæ, & martyri, iuxta cœmeterium Callixti via Appia. Hæc Anaſtaſius monachus, & ſanctæ Romanæ eccleſiæ Bibliothecarius, Martyrologium, Liber cenſuum cameræ Apoſtolicæ bibliothecæ Palatinæ editus à Cenſio camerario ſanctæ Romanæ eccleſiæ, qui poſt papa Honorius iij. fuit, commemorant.

V. Cœmeterium ſancti Soteris Papæ & martyis quod cœmiterio Calliſti vicinum, vel eius

potius

eius potius patrem fuisse existimo. Id restaurauit Stephanus Papa ij. Anastasius Bibliothecarius. Restaurauit tegumen cœmeterij sancti Soteris, quod ceciderat.

vi. Cœmeterium sancti Zepherini Papæ & martyris, via Appia prope Catatumbas, & cœmeterium sancti Callisti Papæ, in quo ipse cum multis alijs martyribus sepultus est. Damasus.

vii. Cœmeterium sancti Callepodij presbyteri sanctæ Romanæ ecclesiæ via Aurelia, lapide ab Vrbe ij. aliàs iij. extra portam Ianiculensem prope ecclesiam sancti Pancratij, vbi dormierunt sancti Papæ, Callistus martyr, & Iulius confessor. sancti martyres, Palma vir consularis, cum vxore, filijs, & familia, numero xlij. Simplicius senator, cum vxore filijs, & familia numero xliix. Iulius senator, Felix, & eius vxor Blanda. Damasus. Martyrologium, liber censuum.

viij. Cœmeterium sancti Prætextati presbyteri, via Appia lapide primo ab euntibus per diuerticulum sinistrorsum, in quo dormierunt sancti martyres Vrbanus Papa, Felicissimus, Agapetus, Ianuarius, & Magnus, diaconi: Vincentius, & Stephanus subdiaconi Xysti Papæ ij. Quirinus Tribunus, & eius filia Balbina virgo, sub sancto Alexandro papa occisi. Damasus. Martyrologium, Liber censuum bibliothecæ Vaticanæ.

ix. Cœmeterium sancti Pontiani Papæ, non longe à sanctis, Abdon, & Senen, in quo ipsorũ martyrum corpora cum sancto Pigmenio presbytero, requieuerunt. Martyrologium, liber censuum.

X. Cœmeterium Cyriacæ, alias Crypta Tiburtina in agro Veranio, in qua condita sunt corpora sanctorum martyrum, Laurentij archidiaconi, Seueri presbyteri, Claudij subdiaconi, Romani Ostiarij, Crescentij lectoris, sub Xysto Papa ij. Item Zosimi, Xysti iij. & Hilarij Romanorum pontificum, Hippolyti martyris, Concordiæ nutricis eius, cum alijs xix. familiæ suæ, Iustini presbyteri, Cirenei, Habundij, Cyrillæ, Thriphoniæ, martyrum. Extat adhuc in Ecclesia sancti Laurentij extra muros. Damasus, Bibliothecarius, Martyrologium, & liber censuum.

xi. Cœmeterium Lucinæ via Aurelia, extra portam sancti Pancratij Martyrologium.

xij. Cœmeterium Aproniani via Latina haud longe ab Vrbe in quo sepulta est sancta Eugenia virgo & martyr sub Galieno Imperatore. Martyrologium.

xiij. Cœmeterium sancti Felicis Papæ via Aurelia miliario ab Vrbe ij. in quo iacet corpus eius, & Felicis ij. antipapæ. Adiunctum est cœmeterio sancti Calepodij prope sanctum Pancratium, extra portam Ianiculensem. Damasus, Liber censuum.

xiiii. Cœmeterium Priscillæ, alias sancti Marcelli Papæ via Salaria veteri, in cubiculo claro, iuxta Cryptam sancti Crescentionis, lapide ab Vrbe tertio, à sancto Marcello Papa dedicatum. De quo Damasus: Marcellus Papa rogauit quandam matronam nomine Priscillam, & fecit cœmeterium via Salaria, & xxv. titulos in Vrbe Roma. In hoc autem cœmeterio dormierunt sancti martyres, Marcellinus Papa, Claudius, Quirinus, & Antonius presbyteri: Marcellus ipse Papa & martyr, Syluester, Liberius, Siricius, & Cælestinus Papæ & confessores: item Vigilius Papa, Pudens cum vxore Subinilla, & filiabus Pudentiana, & Praxede, Basilla virgo, Hermes præfectus, Prothus, & Hiacinthus Eunuchi. Damasus Bibliothecarius, Martyrologium, Liber censuum bibliothecæ Vaticanæ. Restauratum à sancto Ioanne Papa. Bibliothecarius.

xv. Cœmeterium sancti Timothei presbyteri via Ostiensi intra basilicã sancti Pauli Apostoli in quo ipse iacet. Martyrologium.

xvi. Cœmiterium Nouellæ via Salaria, de quo protonotarius sanctæ Romanæ ecclesiæ in actis Liberij Papæ cap. ij. Tomo cõciliorum primo: Habitabat (inquit) Liberius ab Vrbe Roma milliario tertio in cœmeterio Nouellæ via Salaria, quasi exul. Veniente autem die Paschæ vocauit vniuersos presbyteros, ciues Romanos, & diaconos, & sedit in eodem cœmeterio, & dixit: Nolite timere, quoniam vobiscum ego nõ habito in Vrbe Roma, sed habetis Vicarium, ecce fratrem meum, & presbyterum Damasum.

xvii. Cœmeterium Balbinæ, alias sancti Marci Papæ, inter vias Appiam & Ardeatinam, iuxta basilicam sancti Marci Papæ, in quo ipse Pontifex dormiuit. Damasus in eius vita: Hic fecit basilicas duas, vnam in Ardeatina, in qua sepultus est, aliam in Vrbe Roma iuxta Palatinas. Ex huius suggestione Constãtinus Augustus obtulit basilicæ, quam cœmeterium constituit via Ardeatina fundum Rosarum, cum omni agro campestri præstante solidos xl. Et pauló infra: Marcus Papa moriens sepultus est in cœmeterio Balbinæ, via Ardeatina, quod ipse insistens fecerat anno salutis cccxxxvi. Gregorius. iij. Papa basilicæ beati Marci via Appia extra Vrbem sitæ, tectum dirutum de nouo refecit. Bibliothecarius. Pontifex Nicolaus ad cœmeterium beati Marci confessoris, atque Pontificis, quod inter Appiam Ardeatinamque vias positum esse cognoscitur, sancto deductus est spiritu, & hoc multis ruinis conquassatum reperiens, atque contritum, conatu summo reuelans, mirificè construxit ac decorauit, diuiniq́ue cultus mysterium, quod multos per temporum cursus discesserat, restituit ac restaurauit.

xiix. Cœmeterium sancti Iulij prope via Flamina, prope ecclesiam sancti Valētini, extra muros Vrbis, adhuc extat in vinea fratrū Eremitarū, ordini sancti Augustini. De eo Damasus.

xix. Cœmeterium sancti Iulij Papæ via Aurelia. Damasus.

XX. Cœmeterium sancti Iulij Papæ via Portuensi. Damasus.

xxi. Cœmeterium sancti Damasi Papæ inter vias Ardeatinam, & Appiam, iu quo iacent sancti martyres Processus, & Martinianus, ipse Damasus cum matre & sorore. Bibliothecarius: Hic fecit basilicas duas, vnam iuxta theatrum, quæ sancti Laurentij vocatur, aliam via Ardeatina, vbi requiescit in catatumbis Damasi cœmeterium restauratum est à Ioanne vij. Papa, vt idem Bibliothecarius ait.

xxij. Cœmeterium sancti Anastasij Papæ intra Vrbem regione quinta Esquilina in Vico Vrsi pileati, prope ecclesiam S. Vibianæ, in quo iacent idem Anastasius, & Innocentius Papæ. Anastasius Bibliothecarius: Anastasius Papa sepultus est in cœmeterio suo ad Vrsum pileatum Liber censuum bibliothecæ Vaticanæ. Antiqua inscriptio. Anno Domini . . . . . Mense Octobris . . . . . dedicationem huius ecclesiæ sanctorum martyrum Simplicij, Faustini, & Beatricis ad cœmeterium Vrsi pileati, iuxta formam Claudij ad portam Taurinam. Quam primus Leo Papa maxima deuotione cum indulgentia & remissione trium annorum & xl. dierum fecit. In quo cœmeterio requiescunt quatuor milia cclvij. corpora sanctorum, exceptis paruulis & mulieribus.

xxiij. Cœmeterium sancti Hermetis martyris, alias sanctorum Hermetis, & Domitillæ martyrum, factum à Pelagio Papa ij. Bibliothecarius, & liber censuum.

xxiiii. Cœmeterium sancti Nicomedis presbyteri, & martyris, via Ardeatina, lapide ab Vrbe vij. extructum à Bonifacio v. Papa. Bibliothecarius: Hic perfecit cœmeterium sancti Nicomedis, & dedicauit illud.

xxv. Cœmeterium sanctæ Hagnetis, via Nomentana, Liber cēsuum. Damasus in Liberio Papa: Rediens Romam Liberius Papa, habitauit in cœmiterio sanctæ Hagnetis apud germanam Constantij Augusti Constantiam. Et paulò infra: Constantius Augustus reuocauit Liberium Papam de cœmeterio sanctæ Hagnetis. De hoc loqui puto Marcellinum lib. xxi. vbi ait: Iulianus Cæsar Helenæ coniugis defunctæ suprema miserat Romam in suburbio viæ Nomentanæ condenda, vbi vxor quoque Galli quondam soror eius sepulta est Constantina. Damasus: Liberius Papa ornauit de platoneis marmoreis sanctæ Hagnetis sepulchrum. Bibliothecarius: Innocentius Papa constituit, ecclesiam beatæ Hagnetis martyris à presbyteris Leopardo & Paulino gubernari, & eorum solicitudine regi, & ornari. Bonifacius Papa die Paschæ, sicut consuetudo erat, celebrauit baptismum in basilica sanctæ Hagnetis martyris, quam ruinæ proximam cum abside renouauit Symmachus Papa.

xxvi. Cœmeterium sanctæ Felicitatis martyris via Salaria, in quo Bonifacius Papa sepultus est. Bedas, Bibliothecarius, liber censuum. Bonifacius Papa fecit oratorium in cœmiterio sanctæ Felicitatis iuxta corpus eius, cuius & sancti Siluani sepulchra exornauit, vbi posuit hæc dona, patenam, Amam, Scyphum, calices duos, coronas tres, omnia argenta. Symmachus Papa basilicam sanctæ Felicitatis ruinæ proximam reparauit. Bibliothecarius.

xxvii. Cœmeterium Iordanorum à Symmacho Papa refectum, vbi quiescit corpus sancti Alexandri martyris Bibliothecarius: Hic fecit cœmeterium Iordanorum in melius, propter corpus sancti Alexandri.

xxiix. Cœmeterium sanctorum Nerei, & Archillei martyrum, via Ardeatina, in prædio sanctæ Dimitillæ, in crypta Harenaria, lapide ab Vrbe secundo, restitutum à Papa Ioanne in quo ipsorum corpora condita sunt. Matyrologium, & Bibliothcarius. Qui sic scribit: Hic Papa restaurauit cœmeterium beatorum martyrum, Nerei & Archilei, via Ardeatina, & cœmeterium sanctorum martyrum, Felicis & Adaucti, & cœmeterium Priscillæ.

xxix. Cœmeterium sanctorum Felicis, & Adaucti martyrum via Ostiensi milliario ab Vrbe secundo. Renouatum à Ioanne Papa. Bibliothecarius.

XXX. Cœmeterium sanctorum Tiburtij & Valeriani martyrum. Bibliothecarius in Ioanne iij. Papa: Ioannes Papa retinuit se in cœmeterio sanctorum Tiburtij & Valeriani martyrum, & habitauit ibi multo tempore, vt etiam episcopos ibidem consecraret. Ronouatum à Gregorio iij. Papa. Idem Bibliothecarius. In quo iacuerunt sancti martyres Marcellinus presbyter & Petrus exorcista. Martyrologium. Bibliothecarius: Hadrianus Papa tectum cœmeterij S. Tiburtij restituit.

xxxi. Cœmeterium sanctorum Marcellini & Petri martyrum via Lauicana. Renouatum ab Honorio Papa. Bibliothecarius in via Hadriani Papæ: Cœmeterium sanctorum Marcellini, & Petri nouiter refecit, & gradus eius via Labicana, iuxta basilicam beatæ Helenæ renouauit, & eiusdem tectum refecit, quoniam nullus iam descensus erat ad ipsa sancta corpora.

xxxii. Cœmeterium sanctorum Marci, & Marcelliani martyrum, via Ardeatina, restauratum à Ioanne Papa vij. Bibliothecarius: Laborauit Ioannes vij. Papa in cœmeterijs sanctorum martyrum Marcelliani, & Marci, Damasique sancti Pontificis.

Cœme-

Cœmeterium ſanctorum Ianuarij, Vrbani, & Maximi martyrum reſtauratum & ornatum à Gregorio Papa iij. Bibliothecarius. Gregorius iij. laborauit in cœmeterijs ſanctorum martyrum Ianuarij, Vrbani, Tyburtij, Valeriani, & Maximi, eorumque tecta in ruinis poſita à nouo refecit. xxxiii.

Cœmeterium ſanctæ Petronillæ ornatum à Gregorio Papa iij. de quo Anaſtaſius Bibliothecarius: In cœmeterio beatæ Petronillæ ſtationem annuè dare inſtituit, vbi obtulit coronam auream, calicem, & patenam argenteam, ſeu & alia diuerſa ad ornatum eccleſiæ pertinentia. xxxiv.

Cœmeterium ſanctorum Simplicij, & Seruiliani. xxxv.
Cœmeterium ſanctorum, Quarti & Quinti. xxxvi.
Bibliothecarius in Hadriano Papa.

Cœmeterium ſanctæ Agathæ ad Girolum via Aurelia, in quo iacuerunt corpora ſanctorum Proceſsi & Martiniani. xxxvii.
Cœmeterium Vrſi ad Porteſam. xxxiix.
Cœmeterium Cardianum via Latina. xxxix.
Cœmeterium inter duos Lauros ad ſanctam Helenam. XL.
Cœmeterium ad Cliuum cucumeris. xli.
Cœmeterium ſancti Thraſonis ad S. Saturnium. xlii.
Cœmeterium ſancti Cyriaci via Oſtienſi. xliii.
Ex libro cenſuum cameræ apoſtolicæ quæ eſt in bibliotheca Vatinana collectis à Cēcio Camerano S.R.E. qui poſtea creatus eſt Honorius III. Papa.

Aſtulfus Longobardorum Rex multorum ſanctorum corpora effodiens, circa Romam eorum cœmeteria ſubuertit. Bibliothecarius in Stephano ij.

Paulus papa magnam ſolicitudinis curam erga ſanctorum cœmeteria indifferenter gerebat. Vnde cernens plurima eorundem ſanctorum cœmeteriorum loca neglecta, ac deſidia antiquitatis maxima demolitione, atque iam vicina ruinæ poſita, protinus eadem ſanctorum corpora de iſtis dirutis abſtulit cœmeterijs, quæ cum hymnis, & canticis ſpiritualibus infra hanc ciuitatem Romanam introducens, eadem per diaconias, ſeu monaſteria, & reliquas eccleſias, cum condecenti ſtuduit honore recondi, & præſertim in eccleſia monaſterij, quod in domo propria in honorem ſanctorum Pontificum Stephani martyris, & Silueſtri confeſſoris à fundamentis erexit. Ad quam venerabilium ſanctorum corpora, quæ de præfatis demolitis abſtulit cœmeterijs, maximo venerationis affectu tranſtulit atque recondidit. Paſchalis Papa multa corpora ſanctorum, quæ in dirutis cœmeterijs iacebant, intra Vrbem in eccleſia ſanctæ Praxedis collocauit. In porticu ante baſilicam ſancti Petri Apoſtoli, prope vetuſtiſsimum ſecretarium, quod nunc ſancta Maria de febribus vocatur, ſepulta fuerunt corpora ſanctorum Romanorum Pontificum, Leonis, Simplicij, Gelaſij, Anaſtaſij ij. Symmachi, Hormiſdæ, Ioannis i. ij. & iij. Felicis iij. Bonifacij ij. Agapeti, Pelagiorum I. & ij. & Gregorij I. Anaſtaſius Bibliothecarius, & Ioannes diaconus lib. iij. de vita ſancti Gregorij papæ.

In ſecretario, quod nunc dicitur ſancta Maria de febre, ante baſilicam ſancti Petri Apoſtoli, quieſcit Benedictus Papa.

In baſilica ſancti Petri Apoſtoli dormiunt ſancti Romani Pontifices, Sabinianus, Bonifacij iij. iiij. v. vi. viij. & ix. Deuſdedit, Honorij I. & iiij. Seuerinus, Ioannes iiij. v. vi. vij. viij. ix. xiv. xv. xvi. & xix. Theodori I. & ij. Eugenij I. & ij. iij. iiij. Vitalianus, Adeodatus. Domini ſiue Domniones I. & ij. Agatho, Leones I. ij. & iiij. vi. vij. viij. & ix. Benedicti ij. iij. iiij. vi. viij. & ix. Cuno Sergij, I. ij. Siſinnius, Conſtantinus, Gregorij ij. iij. iiij. v. & ix. Zacharias, Stephani ij. iij. iiij. v. vi. vij. viij. & ix. Pauli I. ij. & iij. Hadriani I. ij. iij. iiij. Paſchalis, Valentinus, Nicolai I. ij. iij. & v. Marini I. & ij. Formoſus, Romanus, Chriſtophorus, Anaſtaſius iij. Landones I. & ij. Vrbani I. & vi. Cæleſtinus iiij. Innocentij vij. & viij. Calliſtus iij. Pij I. ij. iij. & iiij. Xyſtus iiii. Alexander vi. Iulij ij. & iij. & Marcellus ij. Laterani verò ſepulti ſunt Romani Pontifices Leo V. Sergij iii. & iiii. Silueſter ii. Ioannes x. xi. xii. & xiix. Agapitus ii. Bonifacius vii. Alexandri ii. & iii. Paſchalis ii. Calliſtus ii. Honorius ii. Innocentii ii. & V. Cæleſtini ii. & iii. Lucius ii. Anaſtaſius iiij. Clemens iii. & Martinus V.

Ad ſanctum Paulum requieſcunt. Felix ii. & Ioannes xiii.

Ad ſanctam Mariam Maiorem conditi ſunt Benedictus X. Honorius iii. prope præſepe & Nicolaus iv. Papæ.

Ad ſanctum Laurentium extra muros quieſcit Damaſus ii. In Baſilica ſancti verò Clementis corpus eius octingenteſimo poſt eius mortem anno à Nicolao Papa ex Græcia tranſlatum, conditum eſt.

Ad ſanctam Crucem in Hieruſalem Benedictus vii.
Ad ſanctam Sabbam in cella noua Ioannes xvii.
Ad ſanctam Vibianam Benedictus ix.
Ad ſanctam Mariam nouam Gregorius xi.
Ad ſanctam Mariam de Minerua Leo x. Clemens vij. & Paulus iv.
Ad ſanctam Mariam de anima Hadrianus vi.
ſepulti ſunt.

Extra Vrbem verò Benedictus V. Antipapa Hamburgi in Saxonia,
Gregorius vi. & Gelasius ij. Cluniaci in Gallijs.
Clemens ij. Bambergæ in Germania.
Victor ij. Stephanus ix. & Ioannes quondam Papa xxiij. Florentiæ
Gregorius vij. Salerni.
Victor iij. Casini.
Clemens iij. Antipapa, Rauennæ.
Lucius iij. Veronæ.
Vrbanus iij. Ferrariæ.
Gregorius viij. Pisis.
Innocentius iij. Vrbanus iv. & Benedictus xi. Perusiæ. } conditi sunt
Innocentius iv. Neapoli.
Alexander iv. Clemens iv. Hadrianus v. & Ioannes xxi. Viterbij.
Gregorius ix. Arretij.
Cœlestinus V. apud sanctum Antonium de Ferentino.
Clemens V. Burdegalæ.
Ioannes xxij. Benedictus xij. Innocentius vi. & Clemens vij. antipapa (Auinione
Clemens vi. in monasterio Casæ Dei in Gallijs
Vrbanus V. Masiliæ ad sanctum Victorem.
Benedictus xiij. Panischolæ
Gregorius xij. Recaneti.
Alexander V. Bononiæ.

DE COEMETERIIS EXTRA VRBEM. CAP. XIII.

PRæter Romana cœmiteria alia in omnibus ciuitatibus vbi Christiani essent. multa fuerunt, & præsertim extra Vrbes. Chrysostomus enim in sermone de fide & lege ait: Omnem ciuitatem, & omne castellum ante ingressum habere sepulchra. De cœmiterio Alexandrino Athanasius in apologia de fuga sua. In hebdomada post sacram Pentecostem populus completis ieiunijs, ad orandum ad cœmeterium abijt. De Antiocheno Euagrius libro primo cap. xvi. Sancti Ignatij ossa robustiora, quæ relicta fuerant à bestijs, Antiochiam deportata, & in cœmiterio condita sunt. Thomæ Syri viri sancti corpus publico honore & pompa Antiochiam delatum, in cœmiterio conditum est, vt Euagrius lib. iiij. cap. lxxxv. ita commemorat: Thomas Syrus vir sanctus, cùm reuerteretur in Hospitali ægrotantium, quod in suburbio Daphne est, ad incorruptibilem vitam trāsiuit, cuius corpus in sepulturam exterorum absportarūt. Hic cum vnus & alter post ipsum sepulti essent, corpus ipsius supra illos inuentum, Deum sic illum maximo miraculo post mortem quoq; declarante. Etenim profundius eum sepeliendo abiecerant. Admirantes itaque Ephraimo episcopo de hoc sancto significatum, ac sacrosanctum illius corpus, publico honore & pōpa Antiochiam transferunt, inque cœmiterio condunt, vnde & pestifer morbus, qui tum inualuerat, facta hac translatione quieuit. Annuum quoque illius festum Antiocheni ad hūc vsque diem magnificè celebrant. Diuus Augustinus epistola lxiiij. ad Aurelium Episcopum Carthaginensem, Ebrietates, & luxuriosa conuiuia, quæ in cæmeterijs tanquam martyrum honori, & mortuorum solatio habebantur, detestatur. De Cœmiterio Augustodunensi Gregorius Turonensis. cap. lxxiiij. lib. de gloria confessorum: Cœmiterium apud Augustodunensem vrbem Gallica lingua vocitauit, eò quod ibi fuerint multorum hominum cadauera funerata, inter quæ, quod sint quorundam fidelium dignarumque de animarum sepulchra frequens occulte psallentium mysterium docet. Nam audiui, quod duo ex incolis loci, dum loca sancta orandi gratia circuire disponerent, audiunt in basilica sancti Stephani, quæ huic coniuncta est cœmiterio, psallentium sonum. Fuerunt in singulis ciuitatibus duplicia cœmiteria, peregrinorum, & ciuium, quod exponit Euagrius libro iiij. cap. xxxv. Cæterùm de cœmeterijs in genere per omnes ciuitates multa suprà diximus.

DE FESTIVITATIBVS SACRIFICIIS, ET OBLATIONIbus memoriæ Sanctorum. CAP. XIIII.

APud veteres patres in martyrum diebus festis oblationes, & sacrificia fieri solita fuisse indicat Origenes lib. iij. in Iob: Antiqui diem natiuitatis celebrabant, vnam vitam diligentes, & aliam post hanc non sperantes. Nunc vero nos non natiuitatis diem celebramus, cùm sit dolorum atque tentationum introitus sed mortis diem, vtpote in omnium dolorum depositionem, atque omnium tentationum effugationem, diem mortis celebramus, quia non moriuntur hi qui mori videntur. Propterea & memorias sanctorum facimus, & parentum nostrorum, vel amicorum in fide morientium deuote memoriam agimus,

agimus, tam illorum refrigerio gaudentes, quam etiam nobis piam consumationem in fide postulantes. Sic itaque non diem natiuitatis celebramus, sed mortis, quia in perpetuo viuent ij, qui moriuntur. Celebramus nimirum religiosos cum sacerdotibus conuocantes fideles vnà cum clero inuitantes, adhuc egenos, & pauperes, pupillos, & viduas saturantes vt fiat festiuitas nostra in memoriam requiei defunctis animabus, quarum memoriam celebramus, nobis autem efficiatur in odorem suauitatis, in conspectu æterni Dei. Diuus Cyprianus presbyteris, & diaconibus suis: Cum voluntati, & confessioni nostræ in carcere, & vinculis accedit moriendi terminus, consumata martyris gloria est. Deniq;, & dies eorũ, quibus excedũt annotate, vt cõmemorationes eorũ inter memorias martyrũ celebrare possimus. Quanquã Tertullus fidelissimus, ac deuotissimus frater noster pro cætera solicitudine & cura sua, quã fratribus in omni obsequio operationis impertit, quod nec illic circa curam corporum deest, scripserit, ac scribat, & significet mihi dies, quibus in carcere beati fratres nostri ad immortalitatem gloriosæ mortis exitu transeunt, & celebrentur hic à nobis oblationes, & sacrificia, ob commemorationes eorum, quæ cito vobiscum domino protegẽtem celebrabimus. Et lib. iiij. epist. V. ad plebem & Clerum de Celerino confessore ordinato lectore: Sacrificia pro martyribus Laurentino, Ignatio, & Celerina, semper vt meministis offerimus, quoties martyrum passiones, & dies anniuersaria commemoratione celebramus. Martyrum memoriæ præcipuè in ecclesia Romana celebrantur, super quorum sepulchra Missæ fiebant ex Felicis Papæ constitutionibus. De martyrum memorijs Diuus Augustinus lib. viij cap. xxviij. de ciuitate Dei: Nec tamen nos eijsdem martyribus templa, sacerdotia, sacra, & sacrificia constituimus, quoniam non ipsi sed Deus eorum nobis est Deus. Honoramus sane memorias eorum tanquam sanctorum hominum Dei, qui vsque ad mortem suorum corporum pro veritate certarunt, vt innotesceret vera religio falsis religionibus, fictisque conuictis, quod etiam si qui antea sentiebant, timendo reprimebant. Quis autem audiuit aliquando fidelium stantem sacerdotem ad altare, etiam super sanctum corpus martyris ad Dei honorem, cultumque constructum dicere in precibus, Offero tibi sacrificium Petre, vel Paule, vel Cypriane? cum apud eorum memorias offeratur Deo, qui eos & homines, & martyres fecit, & sanctis suis angelis cælesti honore sociauit, vt ea clebritate, & Deo vero de illorum victorijs gratias agamus, & nos adimitationem talium coronarum atque palmarum, eodem inuocato in auxilium ex eorum memoriæ renouatione adhortemur. Quæcunque igitur adhibentur religiosorũ obsequia in martyrum locis, ornamenta sunt memoriarum, non sacra, vel sacrificia mortuorum, tanquam Deorum. Quicunque etiam epulas suas eò deferunt, quod quidem à Christianis melioribus non fit, & in plerisque terrarum nulla talis est consuetudo, tamen quicunque id faciunt, quas cum apposuerint, orant, & auferunt, vt vescantur, vel ex eis etiam indigentibus largiantur, sanctificari ibi eas volunt per merita martyrum in nomine domini martyrum: non autem ista esse sacrificia martyrum nouit, qui nouit vnum quod Deo illic offertur sacrificium Christianorum. Nos itaque martyres nostros, nec diuinis honoribus, nec humanis criminibus colimus, sicut colunt illi Deos suos: nec sacrificia illis offerimus, nec Deorum probra in eorum sacra conuertimus. Ad eundem plane modũ loquitur lib. xxij. cap. x. Nos autem martyribus nostris non templa sicut Dijs, sed memorias, sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum viuunt spiritus, fabricamus: nec ibi erigimus altaria, in quibus sacrificemus martyribus, sed vni Deo, & martyrum, & nostro sacrificium imolamus, ad quod sacrificium, sicut homines Dei, qui mundum in eius confessione vicerunt, suo loco & ordine nominantur, non tamen à sacerdote, qui sacrificat, inuocantur. Deo quippe, non ipsis sacrificat, quamuis in memoria sacrificet eorum, quia Dei sacerdos est, non illorum. Ipsum verò sacrificium corpus est Christi, quod non offertur ipsis, quia hoc sunt & ipsi, &c. Refert diuus Ioannes Chrysostomus in argumento epistolæ ad Romanos: Sancti Pauli Apostoli epistolas lectas, quando ad martyrum memorias agẽdas Christiani conuenissent.

DE TRANSLATIONIBVS SANCTORVM MORTVORVM. CAP. XV.

Corpora sanctorum hominum humi, vel arcis inclusa ad alium locum transferri veteres consueuisse, exemplum est de corpore sancti Ignatij martyris, cuius ossa solidiora quæ Leonibus qui ipsum deuorarunt, superfuerunt, vt scribit Nicephorus libro iij. cap. xix. longo tempore pòst, pij Christiani Roma Antiochiam detulerunt. Sanctus Corneulis Papa rogatus à quadam matrona Lucina corpora beatorum Apostolorum Petri & Pauli è catacumbis leuauit noctu, & corpus quidem beati Pauli beata Lucina primùm posuit in prædio suo via Ostiensi, ad latus vbi decollatus est: corpus verò beati Petri accepit beatus Cornelius episcopus, & posuit iuxta locum vbi crucifixus est inter corpora sanctorum episcoporum, in

Vaticano. Modus translationis Romæ vsitatæ, refert Sozomenus lib. vij. cap. x. Circa id tempus Meletij reliquiæ, è Constantinopoli Antiochiam sunt translatæ, & iuxta thecam Babilæ martyris sunt repositæ. Fertur autem, quod secundum Theodosij Imperatoris iussum, per totam viam publicam intra muros in ipsas ciuitates more Romano assumptæ, & per vices, & psalmodias singulis locis cum honore, donec Antiochiam deportarentur exceptæ fuerint. Ritum verò in leuandis, & transferendis martyrum inuentis corporibus in occidentalibus ecclesijs vsurpatum, sanctus Ambrosius indicat epistola xxiv. ad sororem, sic: Primùm inuentæ seu studio, seu casu sancti alicuius reliquiæ populo monstrabantur, & cuius essent martyris significabatur. Deinde ordine componebantur, & transferebantur ad aliquod templum, vbi vigiliæ tota nocte fiebant, concio de vita ipsius martyris habebatur, fiebant miracula. Ægri enim, qui vestes sanctorum, manu contigissent, sanabantur. Celebratur solennis illa translatio corporis sancti Babylæ martyris Antiochiæ, de qua Rufinus libro primo cap. xxx. Socrates lib. iij. cap. xviij. Quum enim sacerdotes Appollinis Iuliano apostatæ Antiochiæ iuxta fontem Castalium non litanti dixissent, sepulchrum Babylæ martyris, quod in vicinia erat, in causa esse, quòd Apollo non daret responsa, mandauit, vt Galilæi (sic enim appellabat Christianos) venirent, & sepulchrum Babylæ auferrēt. Igitur vniuersa ecclesia conueniens, virgines iuuenesque immensa exultatione succincti, trahebāt longo agmine arcam martyris, psallentes summis clamoribus, & cum exultatione dicentes: Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, & qui gloriātur in simulachris suis. Honorem reliquijs sanctorum à gentilibus, aut dispersis, aut quocunque modo neglectis, & inuentis suum habuerunt, vt veterum exempla testantur. Narrat Sozomenus libro V. capite ix. mulierem quandam Gazensem collegisse reliquias ossium, martyrum eorū, quos Gazensis populus, propterea quod templa eorum idolatria labefactassent interfecerant, Eusebij scilicet, Nestabi, & Zenonis fratrum, & in ollara reconditas, Zenoni consobrino eorum tradidisse, quas abditas, ille domi abseruauerit, oratorioque ædificato ea reposuerit In persecutione verò Persica sub Sapore Rege, & magis Asepsimas episcopus fortiter in confessione perdurans mortuus est, cuius reliquias nonnulli ex Armenia ex illis, qui Persis sunt vicini, clanculum sublata sepelierunt. Narrat Sozomenus libro ij. cap. xiij. De reliquijs Hilarionis monachi clam subreptis, & in Palestina reconditis, per Hesychium Hilarionis discipulum, mentionem facit idem Sozomenus libro iij. cap. xiv. Memorantur passim sanctorum translationes in antiquis ecclesiæ catholicæ monumentis, quarum præcipuæ eæ sunt: S. Barnabæ Apostoli reliquiæ, cum euangelio B. Matthæi, ipsius Barnabæ manu Hebraicis characteribus scripto ex Cypro Constantinopolim sub Zenone Imperatore translatæ sunt. Theodorus libro ij. collectaneorum. Reliquiæ sancti Stephani ex Hierosolymis, Sanctorum Laurentij, & Hagnetis ex vrbe, Constantinopolim translatæ, in martyrio sancti Laurentij ab Eudoxia Augusta Theodosij iunioris Imperatoris coniuge conditæ sunt. Theodorus libro ij. & Bedas de temporum ratione. Corpus sancti Danielis prophetæ Constantinopolim ex Iudæa translatum est, sub Imperatore Arcadio Augusto, & Attico Patriarcha Constantinopolitanis, Theodorus libro ij. Sancti Ioannis Chrysostomi corpus, ex loco in quo obijt, Costantinopolim à Theodosio Iuniore tanslatum est. Socrates lib. vij. cap. xl. Theodoretus lib. v. cap. xxxvij. Flauiani Episcopi Constantinopolitani corpus ex Epheso Constantinopolim translatum est à Theodosio Iuniore Imperatore. Nicephorus libro xxxiv. cap. xlix. Sub Zenone Imperatore Antiochiam delatæ sunt reliquiæ Eustathij, ex Philippis Macedoniæ, vbi ipse in exilio mortuus fuerat. Theodorus libro ii. Sacratissimum corpus sancti Ioannis Baptistæ Hierosolymis à monachis inuentum, in vrbem Phœniciæ Emessam translatum fuisse, scribit Bedas in libro de ratione temporum. Sanctorum Hermagoræ & Fortunati corpora ex Aquileia Gradum ab Helia Episcopo Aquileiensi translata sunt. Chronicon Aquiliense: Sancti Antonij monachi corpus inuentum. Alexandriam est deportatum. Isidorus, Beda, Honorius Augustudunensis. Addo iiij. ætate. Ioannes Papa iiij. corpora sanctorum Martyrum Anastasij, Mauri, Telij, Antiochiam, Asterij martyrum de Delmatia, & Istria Romam adduxit, & prope fontem Lateranensem in ipsorum nomini dedicata ecclesia sepeliuit. Leo ij. Papa corpora sanctorum Simplicii, Faustini, Beatricis, & aliorum quorundam martyrum ad ecclesiam sancti Pauli transtulit. Sancti Anastasii Persæ reliquiæ Romam translatæ sunt sub Papa Deusdedit, & in monasterio, ad aquas Saluias locatæ. Theodorus Papa corpora sanctorum martyrum Primi, & Feliciani, ex harenario viæ Nomentanæ, ad ecclesiam sancti Stephani in Cælio monte transtulit. Bibliothecarius. Anno Domini dccxcix. Monachus Hierosolymis veniens, à Patriarcha multas reliquias attulit Carolo Magno. Regino lib. ij. Addo ætate vi. Sancti Siluestri corpus Nonantulam anno dcclii. trāslatum. Sigebertus. Sancti Nazarij reliquię ex Vrbe Roma in Galliæ monasterium Lauresheim transportatum, anno dcclxiiij. Sigebertus. Valbertus Romā orationis gratia profectus, corpus sancti Alexandri secum Vildeshusem attulit, Henricus Herphordiensis cap. lxj. Chronicon Misniæ. Sanctus Nabor Roma à Crodegando Metensi episcopo translatum est in cœnobium Hilariacum.

Auctor

Auctor de vita eius cap. v. Sigebertus anno dcclxiiij. Zacharias Papa transtulit caput sancti Georgij ex Patriarchio Lateranensi ad ecclesiam eius, in Velabro, cum hymnis & canticis. Bibliothecarius. Liutprandus, Longobardorum Rex corpus sancti Augustini doctoris, ex Sardinia Insula Ticinum transtulit, & in ecclesia sancti Petri in cœlo aureo collocauit. Beda. Paulus Papa, corpus sanctæ Petronillæ beati Petri Apostoli filiam ex cœmeterio viæ Appiæ, ad basilicam sancti Petri transtulit, canentibus sacerdotibus, & populo celebritatem agente. Bibliothecarius. Legati Caroli Imperatoris ab Aarone Sarracenorum Amyra redeũtes, corpora sancti Cypriani episcopi Carthaginiensis, & Sperati martyris Scillitanorum in Galliam deferunt anno dccccij. Sigebertus. Corpora sanctorum Marcellini, & Petri ex Vrbe in Franciam translata sunt anno dcccxxv. Sigebertus. Rodulfus sancti Calisti Papæ corpus in Gallias detulit anno dcccliiij. Sigebertus. Corpus sancti Marci à mercatoribus ex Alexandria Venetias deportatum, in maxima veneratione extructo templo fuit. Chronicon Venetiarum.

In translatione reliquiarum veteres Christiani vsi sunt eijsdem penè ritibus, quibus in funeribus, Nam præcedentibus triduanis ieiunijs, preces, cantus, vigiliæ, missarum solennia, oblationum dispensationes factæ sunt, vt ibi, quod ex veterum historijs intelligitur, in quibus sæpe multa miracula Deus benedictus ipsorum sanctorum meritis operabatur.

De solenni ostensione reliquiarum narrat Henricus de Herphordia, Carolum Magnum publice significasse, vt omnes corde contrito confessi peccata sua Aquisgranum Idibus Iunij conuenirent, spectatum reliquias sanctorum de Hierosolyma & Constantinopoli allatas: Et synodum posteà statuisse, vt quotannis feria iiij. ieiuniorum quattuor temporum in mense Iunio, reliquiæ illæ monstrarentur, capite lxix.

DE PEREGRINATIONIBVS AD SEPVLCHRA Sanctorum. CAP. XVI.

Nicephorus tradit homines ad sepulchrum sancti Clementis Papæ Chersonæ vicinũ peregrinationis gratia conuenisse. Sic verò cap. xviij. eiusdem libri scribit: Sanctus Clemens ancora ferrea collo eius appensa in altum mare proijcitur. Mari autem diebus septem ad tria millia passuum diuiso, multi eò eunt, & martyris corpus exosculantur, templo diuina virtute excitato. Et quum aliquando mare, vt assolet, diuisum esset populusque stata ibi sacra peregisset, atque inde rursus reuerteretur, euenit, vt per parentum obliuionem illic puer quidam relinqueretur, atque vbi mare in sese redijt, puer tenellus etiam tum vndis est obrutus. Deinde quum rursum fluctus recessissent, parentes eò accessere, & puellum saluum & validum loculo sancti martyris assidentem, reperierunt. Qua re cognita intellexerunt eum per inhabitantem ibi gratiam fotum, & citra nocumentum à feris marinis conseruatum esse. Quapropter sancto, quem decuit atque oportuit, honore habito, cum puero suo domum sunt reuersi. Cæterum quum persecutionum tempore, non ita facilis fuerit persecutorum metu peregrinatio ad loca sancta, vel ad martyrum sepulchra, Constantino baptizato, vti res pia illico religiose coli est cœpta. Cum enim Imperator Constantinus Christi fidem professus, loca terræ sanctæ ab idolatrijs gentilium expurgasset & excoluisset propter Christi, & eius passionis memoriam, frequens ad ea loca pietatis caussa peregrinatio ex toto terrarum orbe instituta est. Nam Constantinus Magnus in locum sepulchri Christi, idolo Veneris fœdatum, oratorium excitauit. Eius mater Helena mulier sanctissima illuc adorandi causa profecta, reperta Christi cruce duo templa ædificari curauit, vnum prope Dominicæ natiuitatis specum, alterum in monte ex quo Christus in cœlum ascendit. Eusebius lib. iij. de vita Constantini. Rufinus lib. 1. cap. vij. Postremo ipse Constantinus in loco Caluariæ, vbi Christus crucifixus fuit, ingens templũ extruxit, quod publica solennitate, patrum synodo accersita dedicari iussit. Eusebius libro iij. de vita Constantini. Quæ res anniuersaria solennitate celebrata est, confluentibus eò ex omnibus mundi partibus Christianis, vt indicat Sozomenus lib. ij. cap. xxvj. Atque hac ratione solennis illius ad terram sanctam peregrinationis initium fuit. Sed etiam ad Vrbẽ Romam ad Apostolorum corpora frequentissimas peregrinationes fuisse, intelligitur ex Augustino in epistola ad Madaurenses, Sophronio, Leone Papa, & Ioanne Chrysostomo, in demonstratione, quod Christus Deus sit aduersus gentiles. Nam qui ducebantur (inquit) qui contempti erant, & vincti, vbi defuncti sunt, regibus ipsis erant magis venerabiles, etiam Romæ, quæ Vrbium est regalissima, relictis omnibus ad sepulchra piscatoris, & pellionis currunt & reges, & præsides, & milites, &c. Bertrada Romam venit adoratura ad limina Apostolorum anno dcclxx. Vrspergensis in chronico, & annales Francorum. Golfridus abbas Bedæ & presbyter Romam orationis gratia profectus, in itinere obiit. Beda lib. ii. de ratione temporum. Grodegannius Romam ad martyrum sepulchra oratũ profectus est, cap. xj. de eius vita. Carolus Magnus intra annos xlvij. quater Romam ad vota persoluenda, & orandum profectus est. Eginardus. Vilitaldus Hierosolyma, & terram sanctam

ctam visitauit. Stedelius. Ex Francia multi nobiles Romam orandi gratia profecti sunt. Sub Leone Isauro. Addo. Multos amore diuino inflatos ex Anglia Romam abijsse, & religionis ergo tonsuram clericalem accepisse, refert Bedas de ratione temporum, & Addo sexta ætate. Haymo super epist. ad Romanos: Nunc ad tumulum Piscatoris flectunt genua Imperatores, & super euangelia. Eorum peregrinationem commemorat, qui ex Britannia voti caussa Hierosolyma proficiscebantur. Solebant obsessos à dæmonibus ad loca sacra sanctorum martyrum ducere, & à Deo sanctorum precibus liberationem impetrare. Annonius lib. v. cap. xxx. de rebus gestis Francorum. Rabanus in admonitione ad populum, Rugiunt dæmones iuxta sepulchra, & iuxta reliquias sanctorum.

FINIS Opusculi de ritù sepeliendi, & de Cœmeterijs.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS FRATRIS EREMITÆ AVGVSTINIANI,

INTERPRETATIO MVLTARVM VOCVM ECCLESIASTICARVM, QVAE OBSCVRAE vel Barbaræ videntur.

Item de Stationibus Vrbis Romæ, Libellus.

LAVRENTIO CELSO ROMANO XII. VIRO Abbreuiatori, S. D. P. Papæ à ſupplicibus Libellis referendis, & Protonotario Apoſtolico ex ſeptem,

Onuphrius Panuinus Veronenſis Frater Eremita, Auguſtinianus. S. P. D.

NEmo eſt qui neſciat, me poſt Deum, operam, induſtriam: ſpem, omnes denique fortunas meas in Alexandri Farneſij Cardinalis ampliſſimi fide & pietate collocaſſe. In quo ornando, quia eius magnitudo meas ſuperat vires, quum potẽs non ſim, eos ſaltem celebrandos perpetuò perſcrutatus ſum, qui in eius clientela eſſent, vt quæ Domino, virium imbecillitate præſtare non poſſum, id ſaltem eius clientulis, amicis meis conferrem: ex his, quin principem locum familia tua non obtineat, nemo eſt qui dubitet. Multis enim beneficijs, fauoribus, ſtudijs ab ipſo ornata, & ipſa viciſſim omnem induſtriam ſuam in eius voluntate exequenda poſuit. Hæc rem Vrbi Romæ pater tuus Ioannes optimæ fidei, induſtriæ, & incredibilis diligentiæ homo viuẽs oſtendit. Eandem modo profitetur Aſcanius Patruus tuus, vir ſupra fidem induſtrius, in hominum proborum amicitia excolenda accuratus, patroni amantiſſimus, in exequendis maximarum rerum arcanis promptiſſimus. At hæc quanquam magna exteriora ſunt. Tu adhuc iuuenis magnis muneribus honeſtatus, optimis moribus adeo litterarum ſtudia, & præclaras actiones adiunxiſti, vt eximiæ cuiuſdam, & inuſitatæ virtutis in te breui futuræ, ſpem omnibus attuleris, quam vt magis, magisq́ue accenderem, animumq́ue tuum ad præclara quæque perſequenda, quæ occepiſti, inflammarem, hac epiſtola te conueniendum duxi, quam breui huic libro præpoſui, in quo multas eccleſiaſticas obſcuras voces Latinas. Barbaras, Græcas, quæ paſſim à ſcriptoribus eccleſiaſticis vſurpatæ occurrunt, illuſtraui, ijsq́ue breue de Stationibus re in Vrbe frequentiſſima, opus adiunxi: quas lucubratiunculas tuo nomine publicare conſtitui, tum vt meum erga te ardenti virtutis ſtudio præditum, aliquod extaret obſeruantiæ ſignum, tum vt omnes agnoſcant, me in hominibus celebrandis non omninò iudicio caruiſſe. Vale. Romæ kalend. Septembris Anno M. D. LXVII.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS FRATRIS Eremitæ Auguſtiniani, Interpretatio Vocum Eccleſiaſticarum, quæ obſcuræ, vel barbaræ videntur.

QVum paſsim in Hiſtorijs eccleſiaſticis, & præſertim Romanorum pontificum vitis, multæ voces barbaræ, inuſitatæ, ex Græcis Latinæ redditæ, alienis aliquando à ſuo ſignificatu ſenſibus, metaphoricè acceptæ, & ideo minus cognitæ, inſertæ ſint: operæ pretium facere exiſtimaui, ſi breuem earundem interpretationem, & expoſitionem, ex vetuſtiſsimis quibuſdam ſcriptoribus conſtituerem; quo omnia legentibus clariora, & apertiora ſeſe offerentia, eorum in legendo aſsiduam curam & diligentiam non remorentur: ſunt autem eiuſmodi,

OFFICIA,

OFFICIA, Siue Magistratus

Domnus, Papa
Episcopus
Cardinalis
Archipresbyter
Presbyter.
 Pœnitentiarius maior
 Pœnitentiarij minores
Archidiaconus
Diaconus
 Palatinus, vel Basilicarius
 Regionarius
 Stationarius.
Pater Diaconiæ
Archisubdiaconus vel
 Prior Subdiaconorum
Subdiaconus
 Regionarius
 Basilicarius siue S. R. E.
 Palatinus
 Oblationarius
 Stationarius
 Mansionarius
 Mans. primus
Acoluthus
 Regionarius
 Stationarius
Supulmentarius
Paracellarius
Primicerius scholæ cantorum
 Schola cantorum
 Chorus
Primus scholę paraphonista
Secundus scholæ paraphonista
Tertius scholæ paraphonista
Quartus scholæ, qui &
 Archiparaphonista
Vice dominus
Maior domus
Vestiarius
Cancellarius, alias Bibliothecarius
Camerarius
Primicerius S. R. E.
Secundicerius S. R. E.
Arcarius
Sacellarius, alias Saulularius
Protoscriniarius
 Scrinarij XII.
Primicerius defensorum
 Defensores
 Defensores regionarij
 Aduocatores
 Adminiculator
Primicerius Iudicum
 Iudices
Primicerius Notariorum
 Protonotarij
 Notarij regionarij
Nomenclator
Roga.

SACRÆ ÆDES, ET earum partes

Ecclesia
Titulus
Parœcia
Oratorium
Martyrium
Diaconia
Xenodochium
Monasterium
Gremium Basilicæ
Camera Basilicæ
Absis
Confesio
Ambo
Secretarium

ÆDIVM SACRARVM ornatus

Patenæ, alias Patinæ
Calices ministeriales maiores, minores
Amulæ, alias amæ
Colatorium
Pugillares
Scyphi
Metretæ
Hydriæ
Tymiamaterium
Peluis ad Pabtismum
Corona, alias pharum cantharum
 cum Delphinis totidem
Cerostota
Phara canthara cum Delphinis totidem, in
 quibus ardebát oleum
Canthara cerostota
Lucerna cum Lychnuchis
Gemelliones

VESTIVM GENERA

Anaboladium, alias
 Anabolagium
Alba
Cingulum
Orarium
Mappula
Colobium
Dalmatica
Planeta, alias Casula
Pallium
Mitra
Offertorium
Phanon
Naccus.

OFFI-

OFFICIA SIVE MAGISTRATVS.

DOMNVS pro Dominus per Syncopen dicitur, qua appellatio ne olim põtificem Romanũ, mox & alios epiſcopos venerationis cauſa hon orabant Pontificem enim Dõnum apoſtolicum vocabant: nam dominus terroris non reuerentiæ vocabulũ eſſe exiſtimabãt. PAPA Græca vox, quæ Latinè dicitur papus, auũ ſignificat, id eſt, patrem patris, Auſonius ad nepotem,

.... *Papos auiasq; trementes,*
Ante ferunt patribus ſeri noua cura nepotes.

Apud Bithynios cognomen Iouis erat, qui dicebatur Iuppiter papas, id eſt pater. Hanc vocẽ omnes antiqui Chriſtianorũ epiſcopi pro patre, ſiue maiore patre frequentarũt (auus enim aliquãdo maior pater dicitur) & præſertim magnarũ, & inſignium vrbium, vt Romæ, Carthaginis, Alexandriæ, Antiochiæ, Hieroſolymorum, & ſimiliũ. Cornelius enim Epiſcopus Romanus presbyteri eiuſdẽ eccleſię, & alij multi in epiſtolis ſuis Cyprianum Carthaginenſem Epiſcopũ papam, & papatem vocant. Dionyſius Alexandrinus Epiſcopus Heraclam prædeceſſorem ſuum, in epiſtola ad Philemonẽ presbyterũ Romanum, beatum papã nominat. Similiter Athanaſius, Theophilus, & Cyrillus Epiſcopi Alexãdrini, papæ dicũtur. Sidonius in epiſtolis ſuis paſsim omnes Galliarũ epiſcopos, ad quos ſcribit papas appellat. Hæc vox, poſt Gregorij primi tempora, reliquis epiſcopis adempta, ſoli Romano põtifici attributa eſt. Qui & apoſtolicus eſt aliquando dictus, ob præcipue apoſtolicæ ſedis, cui præeſt, reuerentiam.

EPISCOPVS, Magiſtratus apud veteres nomen fuit, cuius munus erat panis, & cæterarũ rerũ, quæ ad cibũ pertinent, curã habere: vt colligi poteſt ex verbis Arcadij iuriſcõſulti Dig. lib. Tit. 50. de muneribus, & honorib. Quæ vox de operatione deducta eſt: nam vel ab ἐπισκοπεῖν venit, quod ſignificat ſpeculari, conſiderare, vel ab ἐπισκοπεύομαι quod eſt viſito, ſiue ſpeculor. Quod nomen ad Chriſtianorũ põtifices trãſlatum eſt, qui epiſcopi, vel viſitatores, ſeu inſpectores, obſeruatores, & ſpeculatores dicti ſunt: quod illorum præcipuè officiũ ſit, gregis ſibi cõmiſsi curã gerere, & mores explorare. Hac voce vſus eſt Cicero lib. vij. epiſtol. ad Atticũ: Vult Põpeius me eſſe, quẽ tota hęc Cãpania, & maritima ora habebat epiſcopum ad quem delectus, & negocij ſumma deferatur.

CARDINALIS vox variè accipitur. Virtutis lib. iiij. ca. vi. Fores ita compingantur (inquit) vt ſcapi cardinales ſint ex altitudine luminis totius duodecima parte. Et lib. x. cap. xx. ait: Eæ cõcludantur ſupernè inter cardinatis trabibus, ſupra trabes collocẽtur capreoli cardinibus alius in aliũ cõcluſi, in altitudine excitati pedes ix, Et cap. xxi. eiuſdẽ libri: Erigebantur, & arrectaria duo cõpacta pedũ xxxv. craſsitudine ſeſquipedali, latitudine pedũ ij. cõiuncta capitibus, trãſuerſario cardinato tigno, & altero mediano inter duos ſcapos cardinato, & laminis ferreis religato, Hic Vitruuius ſcapis cardinatis, ſignificat cuſpidibus & dolatis linguiculis cõpactos vel incorporatos, ita vt apud Vitruuiũ idẽ ſit cardinalis, quod annexus, vel inſertus, vel cõpactus. Hæc vox in eandẽ ferè ſententiam frequẽs eſt in regiſtro D. Gregorij & epiſtolis pontificũ Romanorũ decretalibus. Quibus is cardinalis dicitur presbyter, vel diaconus, qui certæ alicui eccleſiæ vel diaconiæ proprius, & ad certi alicuius tituli ſiue eccleſiæ miniſteriũ ordinatus, inſertus, annexus, & (vt ipſe loquitur) incardinatus eſt: Nã S. Gregorio idẽ eſt, Cardinalẽ cõſtituere in aliquo titulo vel eccleſia, quod incardinare alicui eccleſiæ, vel in aliqua eccleſia cardinare. Idẽ etiã de epiſcopis dicit, quod de ſua eccleſia ad aliã neceſsitatis cauſa trãſlatos, epiſcopos quidẽ eccleſiæ ſuæ, illius, verò ad quã trãſlati ſunt ſacerdotes, ſiue põtifices cardinales vocat: quę vox nõ ſolũ Romanæ, ſed omnibus alijs eccleſijs per prouincias cõmunis eſt. At quoniã epiſcopus, presbyter, vel diacon⁹ ita cardinatus, & cõſtitutus principẽ locũ in ea eccleſia, cui incardinatus erat, tenebat: hinc factũ eſt, vt cardinalis vocabulũ, pro præcipuo ſiue principali acciperetur, in quã ſignificationẽ Seruius ſuper. 1. Æneidos: Vẽtos quattuor cardinales principales interpretatur. Et D. Cyprianus libellũ de cardinalibus. i. de principalibus Chriſti operibus ſcripſit, & vox cardinalis in antiquis pontificũ decretis, & pręſertim S. Syluestri in cõcilio Romano reperitur. Iſq; dicitur presbyter, vel diaconus cardinalis alicuius tituli, vel diaconiæ, qui eiuſdẽ pręcipuã curã gerit, omneſq; alios earundẽ eccleſiarũ miniſtros gubernat, & moderatur. Hoc porrò nomẽ omnibus eccleſijs cõmune, multis adhuc hęſit, vt Rauẽnati, Piſanę, Mediolanẽſi, Cõpoſtellanę, & alijs, ſed potiſsimũ Romanę: quia ſicut Romanus põtifex omniũ epiſcoporũ princeps eſt, ita & ſacerdotes Romanę eccleſiæ omniũ eccleſiarũ clericos dignitate & honore antecellunt: hinc cardinales hodie tantùm appellari videantur, ſed hac de re latius in libro, quem de originè cardinalatus ſcripſi, diſputaui.

PRESBYTER Græcè, Latinè ſenior dicitur. Auguſtinus, Etiam grandioris ætatis, & (ſicut ſcriptura loquitur) plenum dierum poſſe dici ſeniorem, hoc eſt, presbyterũ, quæ vox maioribus natu, & cõmuni cum epiſcopo concilio, eccleſiam gubernantibus, ſacraque myſteria tractantibus, attributa eſt, vt presbyteri, id eſt, ſeniores vocarentur. Hinc Tertullianus in apologetico cap. xxxix. Nobis præſident probati quinque ſeniores, honorẽ iſtum

non pretio sed testimonio adepti. Quorũ primus archipresbyter dicitur.i.primus presbyter quemadmodum Archidiaconus, & Archisubdiaconus diaconorum, & subdiaconorũ primi, & principes. Ex presbyteris porrò Romanæ ecclesię quidã super pœnitentes cõstituti sunt à Simplicio papa, vt his verbis docet Bibliothecarius: Hic constituit ad Sanctos Petrum, Paulum, & Laurentiũ hebdomadas, vt presbyteri ibidẽ manerent propter pœnitentes & baptismum: regionem tertiã ad Sanctum Laurentiũ, primam ad sanctum Paulum, & sextã, vel septimam ad sanctũ Petrum. Hi presbyteri pœnitentiũ vocati sunt, qui eorum exemologeses audiebant. Quorum primus maior pœnitentiarius dictus, hodie est Cardinalis, reliqui minores pœnitentiarij, non Cardinales, vocati.

DIACONVS, Græcè, minister Latinè dicitur, Apostoli verbi Dei prædicationi vacãtes, quũ inopia laborantium subleuationi attendere nequirent, ministros septem, quos diaconos appellauere, elegerunt. Quibus pauperum, & viduarũ cura (vt Lucas Act.6.tradit) demandarunt. Apostolorũ exemplo Euaristus papa primus iu Romana ecclesia septẽ diaconos ordinauit, qui, cùm presbyteri docẽdis populis, & sacramentis administrãdis attenderent, ipsi viduis, pupillis, pauperibus, & egenis, ex ecclesiæ thesauris, & oblationibus fidelium, subuenirent. Hi quũ antè præscriptũ sibi, & certum locum non haberent, sed eorũ munia in promiscuo essent, primus vrbis regiones singulis diuisit Fabianus papa certaque loca assignauit, quæ diaconiæ, & pauperum hospitalia dicta sunt: quibus ij præerant, & in suis quisque regionibus fidelium pauperum necessitatibus, ex ecclesiæ pecunia, & Christianorũ eleemosynis à subdiaconis collectis, atq; ab ipsis custoditis, quantũ in se esset, suppeditabat. Ex ipsis aũt primus, vel antiquior, cum episcopi, cleri, populiq; cõsensu electus Archidiaconus, vel Diaconus Cardinalis.i.principalis vocabatur, quemadmodũ presbyterorũ primus archipresbyter. Vnus igitur tantũ vetustissimis temporibus erat diaconus cardinalis, vt ex actionibus synodi Romanæ sub S.Syluestro papa celebratę, liquet, qui & archidiaconus, & diaconus circũlustrator, & perscrutator vocabatur. Longo tẽpore post diaconorũ in ecclesia Romana numerus auctus est, & ex septẽ quattuordecim primũ, deinde xviij.facti, qui omnes vt ab alijs diaconis nõ cardinalibus differrẽt, quorũ multi in vrbe erãt, Diaconi cardinales vocati sunt, id est, principales, qui pręcipuè hospitaliũ, & diaconiarũ ministri erãt. Ex his porrò xviij. quattuordecim regionarij vocabãtur, quod singularũ regionũ, quę xiiij. erãt, diaconijs præessent: quattuor palatini, vel basilicarij dicti, quòd in palatio, & basilica Lateranensi papæ ministrarent. Diaconi verò Stationarij nomen perpetuũ nõ erat, sed ad tẽpus. Ita enim appellabatur is, qui ea vice põtifici ad stationẽ aliquã profecto ministraret. Antiquitus erãt diaconi testimoniales, qui episcopũ prædicantẽ custodirent, qui vsus iã diu exoleuit. De diaconis, & subdiaconis, ita scribit Ioãnes Diaconus in vita sancti Gregorij: Prudentissimus paterfamilias Christi Gregorius singulis diaconijs, vel Xenodochijs, viros idoneos deputauit, qnos, vt securius imò sagacius in opere pietatis & misericordiæ laborarẽt, priuilegijs muniendos esse decreuit: Quia (inquit) te virũ religiosum, & mensis pauperũ exhibẽdis idoneũ nouimus, ideo te diaconiæ eligimus præponendũ, & ne qua tibi nascatur ex hac administratione dubietas, hac te munitione prospeximus fulciendum, cõstituentes, vt de hoc, quod ad mensas pauperum vel diaconiæ exhibitionem percepisti, siue subinde perceperis erogandum, nulli vnquam hominum cogaris ponere rationem. Hos ego puto in libello Romani ordinis vocari patres diaconiæ.

SVBDIACONVS, quanquã ordinis subdiaconorũ nulla in sacris litteris mẽtio extet: vetustissimus tamẽ is in ecclesia est & sub ipsa apostolorũ tẽpora institutus, de quo Ignati⁹ in epistola ad Antiochenos meminit, qui salutat presbyteros, diaconum & subdiaconum. Hic antiquitus sacer ordo nõ erat, nec certo deputatus officio, nisi tãtùm clericali, vel diuino: tũc enim in Missa nec euangeliũ, nec epistola cãtabatur. Adiũctus aũt fuit diaconorum adiutorio, quibus subministrabat. Fabianus papa Romę septẽ subdiaconos primus cõstituit, qui septẽ notarijs à Clemẽte papa institutis imminerẽt, vt res gestas martyrũ in integrũ colligerẽt: & cùm septẽ diaconi, vt ministrarent pauperibus Christianis, totidemq; notarij, vt martyrũ facta describerẽt, per vrbis regiones sparsi essent, ijs ipsi subdiaconi iuncti fuerũt. Ideo etiã ipsi subdiaconi regionarij vocati sunt, vt regionum, primæ, tertiæ, quartæ, & septimæ: & præsertim postquã alij septẽ subdiaconi, qui, quòd Missarũ celebrationi in basilica Lateranẽsi per vices suas deseruirẽt, S.R.E. siue basilicarij subdiaconi sunt vocati, instituti fuerũt. Nã ecclesię maiestate aucta, subdiaconi ad epistolæ lectionẽ, & ministeriũ Altaris acciti, & sacri ordinis particeps facti sunt: & propterea regionarijs, qui per regiones diebus stationum pontifici ministrabant celebrãti, septem alij additi, & ad quartumdecimum numerũ aucti. Ioãnis subdiaconi regionarij regionis primæ mentio est apud Bibliothecariũ in vita Sãcti Siluerij papæ: Hi porrò S.R.E. subdiaconi basilicarij: quòd põtifici certis officijs assisterẽt, & seruirent, vt in camera, in mensa, & in processione crucẽ ante ipsum deferrent: Palatini etiam subdiaconi dicti sunt. His in schola cantorum vij. alij additi, eorumq; numerus vnus & viginti factus. Quorũ primus Archisubdiaconus, Primus, vel prior subdiaconorum in libris Romani ordinis nuncupatur. Ex his porrò subdiaconis is oblationarius dicebatur, ad cuius per vices ministerium pertinebat suscipere oblationes, põtificis Missam celebranti

lebranti factas, & eas archidiacono præsentare. Stationarius verò erat is, qui hebdomada sua epistolam in stationibus, papa Missam celebrante, cantabat.

MANSIONARIVS, dictus est custos, & conseruator ædiũ ecclesiasticarũ, tẽplorum & altariũ: item familiaris & domesticus, à mansione. Multi ex his erãt in ecclesia Romana, quorum maior, primus mansionarius vocabatur: Vnius horũ, & eiusdẽ muneris meminit D. Gregorius in libris Dialogorum. Hodie in multis ecclesijs extant, curáque psalmodiæ, & altarium habent.

ACOLVTVS, à Græcis is dictus est, qui nullis minis ab instituto poterat reuocari. Ἀκώλυτος. Quare Stoici Acoluthi dicti sunt, qui impium putabant, mutare sententiã. A Christianis hoc nomine dicti sunt ij sacrorum ministri, qui, quum ipsi sacris non operarentur, ab illis tamen non excludebantur. Dicti Acoluthi, quasi non prohibiti, à priuatiua particula α & κωλύω, quod significat prohibeo. Hinc eorum, ministerium diuersum fuit à diaconorum, & subdiaconorum, qui sacris cõmunicabant, munere. Ministrabant porrò episcopis & ecclesijs, in his, quæ ad sacra facienda pertinent, vt in parãdis mappis & in altaribus, luminibusque, accendendis, & in ferendis ijs, quibus in sacris faciẽdis, vsus erat. Fuerũt multi in vrbe Acoluti, Palatini, vel S.R.E. qui papę ministrabãt in Palatio, & Basilica Lateranẽsi. Regionarij, qui in regionibus diaconis seruiebãt, Stationarij, qui in stationibus Papæ celebrãti presto erant.

SVBPVLMENTARIVS. Quid eiusmodi voce veteres significare voluerint, haud certò scio. Nisi is Subpulmentarius fuerit, qui pauperibus ea eleemosynarũ genera è palatio Pontificis distribuebat, quæ vel mensę superfuerant, vel ad cibum pertinebant. Quod innuere videtur Bibliothecarius in vita Hadriani papæ.

Is etiam Paracellarius dicitur.

PRIMICERIVS SCHOLÆ CANTORVM. Quanquã tempore S. Syluestri papæ, & postea plures & magnæ fuerint in Vrbe basilicæ conditæ, nõ tamen singulæ clericos, vel monachos speciatim habebant, qui in illis sacra officia celebrarent. Presbyteri enim titulis, diaconi diaconijs præfecti, suo quisque tantùm muneri vacabẽt: illi sacris administrandis: hi pauperũ subuentioni procurandæ. Psalmodia verò quotidiana in omnibus ecclesijs tunc in vsu non erat, nam singulis vrbis Basilicis reditus adhuc assignati non erant, quibus possent singula collegia canentiũ nutrire. Ideoq; schola cantorum instituta fuit, quę vrbi cõmunis erat, & ad stationes, processiones, singulasque diebus eorundem festis, ecclesias vrbis conueniebat, ibique sacra officia, & Missarum solennia pontifice, vel presbytero celebrãte, decãtabat. Hæc schola cõmunibus sumptibus viuebat, habebatq; magnæ in vrbe dignitatis, & existimationis præfectum, qui Primicerius, aliàs prior Scholæ Cantorũ vocabatur, cuius opera optimi iuuenes selecti in cantu, lectione sacrorum librorum, & optimis moribus instituebantur. Hinc origo Primiceriorũ per alias orbis terrarum ecclesias cathedrales manauit, de quorum officio, & dignitate xxv. distinct. mentio est. Hanc scholã eam esse opinor, cuius initiũ scribit Bibliothecarius in vita Hilarij papæ sic: Hic cõstituit in vrbe ministrales (id est clericos) qui circũirent, constitutas Stationes, id est, ministrando sacris, & psallendo. Quanquã Ioannes diaconus libro ij. de vita S. Gregorij papæ ipsam hanc scholam S. Gregorium constituisse scribit: quod potius de eius quadã reformatione, siue restitutione intelligendũ esse opinor, quàm de prima institutione, quæ longè ante fuisse necesse est. Sic aũt scribit: Scholã cantorũ, quæ hactenus in ijsdem institutionibus in sancta Romana ecclesia modulatur, constituit, eique cũ nonnullis prædijs duo habitacula, scilicet, alterum sub gradibus ecclesiæ Sancti Petri apostoli, alterum verò sub Lateranensis patriarchij domibus fabricauit, vbi vsque hodie lectus eius, quo recũbens modulabatur: & flagellum ipsius, quo pueris minabatur veneratione congrua, cũ authenthico antiphonario reseruãtur. De hac schola cantorũ huiusmodi Statutum reperi in libro peruetusto Romani ordinis: Primùm, in quacũque schola reperti pueri bene psallẽtes tollãtur, inde nutriantur in schola cantorũ, & posteà fiant cubicularij. Si aũt nobilium pueri fuerint, statim in cubiculo nutriantur, & hanc accipiant potestatẽ ab archidiacono, vt liceat eis super linteũ villosum sedere, quod mos est ponere super sellam equi. Deinde, sicut Sacramentorũ codex continet, quando, & vbi fuerint, vsque in subdiaconatus officium ordinentur. Diaconi verò, atque presbyteri, nunquã, nisi in publica ordinatione. Schola porrò cantorũ in plures choros diuidebatur. Chorus aũt (auctore Isidoro) propriè est multitudo canentiũ, inde dictus, quòd initio in modũ coronæ circũ aras starent, & ita cãtores psallerent. In schola cantorũ, post Primiceriũ, quattuor maiores reliquis erãt, primus, secũdus, tertius, & quartus scholę vocati. Quorũ tres primi paraphonistæ, quartus verò archiparaphonista dicebatur. Cuius officiũ erat pontifici de cantoribus, quum quid opus erat, nunciare. Ita in libello Romani ordinis.

VICEDOMINI, qui & MAIORES DOMVS, à Pontifice Romano ex ordine cleri, & aliquando episcopali constituebantur: viri prudentes, & rerum gerendarum peritia insignes, quibus episcopij, vel patriarchij Lateranensis cura, & administratio committebatur, in gubernanda domo, hospitibus suscipiẽdis, & domesticorum Pontificis caussis cognoscendis, vt liquet ex epistola B. Gregorij, ad Antonium diaconum, & Clemen-

tiam Patriciam. Bibliothecarius in vita Vigilij Papæ: Hic in Sicilia agens, remisit Romam Ampliatum presbyterum, & Vicedominum suum. & Valentinum episcopum S. Rufinæ, ad custodiendum Lateranum, & gubernãdum clerum. Hinc in palatio Lateranensi locus erat, vicedominum vocatum, de quo idem Bibliothecarius, in vita Sephani iij. Qui & Vestiarij ibidem mentionem facit, qui Pontificis vestes Laterani custodiebat.

CANCELLARIVS, aliàs BIBLIOTHECARIVS. Is, qui Romanum Põtificem in chartis ecclesiasticis iuuabat, & Oriẽtis Occidentisq́ue Synodicis consultationibus (vt D. Hieronimus in epistola ad Ageruchiã, de monogamia tradit) respondebat: quem antiqui scribam, à libellis: ab epistolis, epistolarum magistrum: nostro tempore secretarium vocant. Cancellarius, in Ecclesia Romana appellabantur. Quam vocem à Flauio Vopisco, in Carini vita primùm vsurpatam fuisse obseruaui. Vnum (inquit) ex Cancellarijs suis Vrbi præfectum fecit. Hi quum à secretis, & libellis principũ essent, scribendis quoque, ac custodiendis publicis rebus vacabant, & à cancellis, intra quos demãdata sibi munera obeuntes, permanebãt, appellationem habuere. Quã rem in Epistolis Cassiodorus subinde explicat, qui hoc officium cancellorũ decus ita nominat. Hoc igitur laudabile præiudiciũ, sententia gratiosa, militia domestica à XII. indictione cancellorum tibi decus attribuit, vt cõsistorij nostri secreta fideli integritate custodias, per te præsentandus accedat, per te nostris auribus desideriũ supplicis innotescat, iussa nostra sine studijs venalitatis expedias, omniaq; sic geras vt nostram possis cõmendare iustitiã. Respice, quo nomine nuncuperis: Latere non potest, quod inter cancellos egeris. At cancelli ligneæ, aut ferreæ crates sunt, inter se modicis interuallis in quincuncem positæ, quibus quũ aër aspectusq́ue admittatur, prohibetur accessus. His scænæ fenestræ, iudicium tribunalia scribarumq́ue subsellia (à quibus cancellarij dicti) muniri solent. Chirius Fortunatianus antiquus scriptor, principum antiquorũ & nobilium (vt nos hodie appellamus secretarios) olim cancellarios dictos refert. Omniũ igitur scribarum, notariorum, & scriniariorum S.R.E. princeps cancellarius vocabatur: quod munus diu in ecclesia amplissimũ fuit, & non nisi summæ auctoritatis presbyteris, & sæpissimè episcopis cõcedi solitũ: qui quòd bibliothecarũ etiã curam haberet, Bibliothecarius etiã dicebatur. Hic epistolas Romani põtificis nomine dictabat, Synodicis episcoporũ consultationibus respõdebat, sacerdotũ Romanorũ decreta scribebat. A Cãcellario dictus Vicecancellarius, qui Cãcellarij vices gerit: de cuius officio, & dignitate librũ singularẽ scripsi.

CAMERARIVS à camera, vox est recèns inuẽta. Archidiaconi enim S.R.E. officio Gregorij VII. papæ tempore extincto, in eius locum successit Camerarius: qui quòd pecuniarum ecclesiasticarũ, quæ in cameris conseruabantur, curam gereret, ita appellatus est. Est autem propriè camera testudo seu fornix, & ipsa pars superior: Item tectum deuexum, & recuruũ, à forma testudinis, quasi cameræ, id est, curuæ, vt inquit Seruius super iij. Georgicorum: Camuris hirtæ sub cornibus aures. Camera etiam dicitur integra pars ædificij, parietes scilicet ipsi cum fornice.

PRIMICERIVS à cereo fit (vt auctores sunt Diuus Hieronymus, & Cassiodorus in epistolis) quoniã & Græcè πρωτοκήριος dicitur, quemadmodũ & Secũdicerius, quæ officia apud Ammianum Marcellinum inueniuntur, vt Primicerius protectorũ, notariorum, domestimorum, & similiũ: idem aũt sonat, quod primus. Cæterũ inter vij. antiquos Romanæ ecclesiæ officiales, primi, & nobilissimi erãt, Primicerius, & Secũdicerius S.R.E. ab officijs nomina sortiti. Hi papæ continuò assistebãt, quorũ loca hodie tenent duo diaconi Cardinales primi, iudicesq; rerũ Palatinarũ erant: à dextera leuaq; pontificem in omnibus processionibus comitabãtur, sine quorũ cõsilio nihil quod magni momenti esset, põtifex trãsigebat: inde papæ Consiliarij dicti. Octauam super episcopos in matutinis festorum solennium lectionem legebant.

ARKARIVS ab arca pecuniarum, quas colligebat, & cõseruabat, dictus est, qui tributorum, & vectigalium exactioni præerat.

SACELLARIVS, alias SACCVLARIVS, à sacello pecuniarũ, quas erogabat, dictus. Is militibus stipẽdia, operarijs & familiarib⁹ põtificis salaria distribuebat, & sabbato scrutiniorũ eleemosynã dabat, Romano quoq; clero & populo presbyteria largiebatur. Hũc hodie Thesaurarius repræsentat. Cuius muneris Bibliothecarius freqũeter in pontificũ vitis mentionẽ facit. Dictus aũt est à sacco Saccularius, vel à sacello, id est, paruo sacco sacellarius: quę vox apud Augustinũ extat in cõment. Psalmorũ: Ne amisso (inquit) iudicio pauperis in mala caussa misericors, cuius si parcis sacello, percutis cor. Eã aũt pecuniarũ summã, quã Sacellarius vel Saccularius distribuebat, Rogã appellabãt: quæ vox sæpe in Bibliothecario legitur, & erogationẽ, munus, seu donatiuũ, vel stipendium significat, ab erogando dicta.

PROTOSCRINIARIVS, is Scriniarijs præerat. Scriniarius porrò à scrinio dictus est, quod est arca, qua seruãtur preciosiora, & secretiora vt scriptiones. xij. porro in Romana ecclesia erant Scriniarij, qui scrinia publica scripturarũ S.R.E. curabãt, Epistolas à Cancellario, & protoscriniario dictatas scribebãt, instrumẽta, donationes, vẽditiones, & reliqua eiusmodi conficiebant. Horum munus cũ notariatu plerunque coniunctũ erat, vt infra dicam.

PRIMI-

PRIMICERIVS DEFENSORVM. Gregorius (vt auctor est Ioannes Diaconus) remotis à suo cubiculo secularibus, clericos sibi prudentissimos consiliarios, familiaresque delegit, nemo laicorum quodlibet palatij ministerium, vel ecclesiasticum patrimonium procurabat: sed omnia ecclesiastici iuris munia ecclesiastici viri subibant: ob quod nonnulli procerum se sub obtentu religionis tonsurare cœperunt. Hæc consuetudo postea diu obtinuit in Romana ecclesia, vt omnia ecclesiastica ministeria tum priuatim, tum publice per solos clericos administrarentur: quare notarij, & defensores ex clericorum quoque ordine sumebantur: quod tamen etiam ante S. Gregorium obseruatum à religiosis pontificibus videtur, vt ex rescriptis Zosimi, & Gelasij pontificum apparet. Quod autem fuerit defensoris officium, breuiter describitur à Pelagio in rescripto ad Antoninam Patriciam quæ postulabat monachum fieri defensorem, in quo ostendit officium monachi, & defensoris conuenire non posse. Illis enim (inquit) quies, oratio, labor manuum, at ijs caussarum cognitio, conuentiones, actus, publica litigia, & quæcunque vel ecclesiastica instituta, vel supplicantium necessitas poscit. Ex decreto Vrbani patet, procuratoris nomine intelligi quemlibet ecclesiasticarum rerum administratorem, vt verbi gratia, præpositum, œconomum, vicedominum, defensoris nomine aduocatum, siue castaldum, & iudicem. Hos aduocatos, siue aduocatores dictos puto. Quorum quidam defensores sine adiectione, quidā defensores regionarij dicti sunt, quòd scilicet in singulis regionibus distributi essent. Quorum primus vel princeps, primicerius defensorum dicebatur, magnæ in ecclesia Romana existimationis.

ADMINICVLATOR ab adminiculando, id est, adiuuando dictus. Septimus erat ex Romanæ ecclesiæ primis officialibus. Hic pro viduis, pupillis, & egenis afflictis, & captiuis procurabat: quod munus hodie pauperum aduocatus facit.

PRIMICERIVS NOTARIORVM. Notarius à nota dictus, vel à notando, quòd scribendo cuncta notaret. Clemens papa primus septem notarios, per totidem Vrbis regiones instituit, ad res gestas martyrum diligenter scribendas. Quibus notarijs septem subdiaconos ab se recens creatos imminere iussit Fabianus, vt accuratè munus suum implerent. Quibus ne, pace ecclesiæ parta, & martyrio sublato, desides essent: Iulius papa iniunxit, vt notitia, quæ omnibus fidem faceret, per eos colligeretur, & vt omnium monumentorum in ecclesia confectio, notariorum, & ipsius primicerij munus esset (ita enim ipsorum primus, quem aliquando cancellarij munus obijsse obseruaui, vocabatur) hæc autem, quo ad cautiones, instrumenta, donationes, commutationes, testamenta, colligationes, & manumissiones intelligi voluit. Hi autem notarij, dicti sunt regionarij: quia per septem regiones distincti muneri suo vocabant. Quorum vsus diu mãsit. Qui etiam inter cętera populo per Vrbem (vt hodie cursores faciunt) denunciabant, quando papa Litanias, id est, processiones, vel supplicationes facere, aut vbi Missam celebrare, vel stationem indicere constituisset. Aucto deinde notariorum numero, qui ex septem illis primis fuerunt notarij regionarij, vel protonotarij vocati sunt: reliqui notarij simpliciter. Notarijs porrò munus suum promiscuè exercentibus additi sunt xij. scriniarij, qui rebus ecclesiasticis scribendis tantùm, quæ à cancellario, vel protoscriniario pontificis nomine dictabantur, vocabantur, vt bullæ, priuilegia, actiones conciliorum, & similia. Frequenter tamen accidit, vt vna persona duo hæc officia subiret, essetque scriniarius S. R. E. & notarius regionarius.

PRIMICERIVM IVDICVM. Multi in Vrbe iudices erant, qui de controuersijs, & litibus populi Romani cognoscebant, quorũ primus iudicũ primicerius vocabatur.

NOMENCLATOR. Cuius in Romano ordine mentio est, à nomine calcando, id est, vocando appellationem obtinuit, qui memoriter vnumquemque vocare didicit, vtputà in foro reos, in conuiuio conuiuas, quo sensu in ordine Romano accipitur.

SACRAS AEDES, ET EARVM PARTES.

ECCLESIÆ. Vetustissimus, ac ab ipsis apostolorũ tẽporibus mos in religione nostra visitari cœptus est, vt Christiani homines, quocunque orbis terrarũ loco essent, ad res sacras quæ ad Christi fidem pertinebant, tractandas, & diuina mysteria celebranda in vnũ certũ locum cõuenire solerent. Cœtus autem illos publicos plurium fidelium in vnum congregatorum ecclesias voce Græca, id est, congregationes appellabant. Ioannes epist. iij. Eijcit eos (inquit) ex ecclesia, seu congregatione, & Paulus 1. ad Corinth. xiiij. Sicut vbique in omni ecclesia doceo, & cap. iiij. Mulieres vestræ in ecclesijs taceant. Conuentus autẽ hos sacros celebrare, sic notare solebant apostoli. Conuenire ad audiendũ sermonem Dei, Conuenire ad frangendum panem. Conuenire in vnum. Oportuit autẽ veteres Christianos in locis, & ædificijs certis conuenire. Sed ea priscis ecclesiæ temporibus non vbique fuerunt eiusdem generis. Nam tum in templo Salomonis Hierosolymis, tum in synagogis publicis Iudæorum, tum in scholis, tum in priuatis diuersorum fidelium ædibus prout Christianis initio cõmodius fuit, publicos conuentus, vt ex Actis Apostolorum constat, egerunt.

Cæterùm creſcente religione Chriſtiana, eaque per vniuerſum ferè orbem terrarum ſeſe diffundente, tum Romæ, tum per omnes prouincias, ædificia aliquot publica, tenuia & exilia primùm, deinde pace eccleſijs à Conſtantino Imperatore, ſublatis impijs perſequutionum edictis, data, magnifica, & varijs ornamentis referta, extructa ſunt, quæ à congregationibus, quas in illis publicè Chriſtiani frequentabant, eccleſiæ vocatæ fuerunt, quũ res continens appellationem a re contenta ſuſcepiſſet. Dicebantur etiam Dominica, ſiue Baſilicæ, & Templa Iudaico, & gentili more, quòd ad templorum, & baſilicarum gentilium ſimilitudinem ædificata eſſent. Vocabantur etiam Domus Dei, Domus orationis, oratoria, & martyria: quod in his, & Deus à fidelibus deprecaretur, & Martyrum memoria ſacroſanctè colatur. Romæ quoque ſupradicta nomina, Tituli parœciæ, & diaconiæ appellabantur, vt infra dicam. Hæc ædificia per ſingulas vrbes pluria, aut pauciora, tam intus, quàm extra mœnia, ſecundum loci qualitatem magnifica, vel parua erant.

TITVLI ſunt ſacræ ædes, templa, vel (vt hodie dicitur) eccleſiæ, ſiue ſacra loca in Dei, & Sanctorum memoriam erecta, & per Vrbis regiones à Romanis pontificibus antiquitus diſtincta, in quibus animarum cura à presbyteris in eiſdem commorantibus habebatur. Quibus qui præerant, presbyteri appellabantur Cardinales, id eſt, principales, ſimilitudine à quattuor ventis cardinalibus, hoc eſt, vt ait Seruius Grammaticus ſuper Vergilium, principalibus, deducta. Quum enim in vno quoque titulo plures eſſent clerici, qui ſacramenta populis exhiberent, vel exhibentibus præſto eſſent, vt ſubdiaconi, diaconi, presbyteri: is, qui omnibus præerat presbyter, à cæteris clericis illius tituli, vel à Romano pontifice creatus, dicebatur Cardinalis: quod omnibus dignior, principaliórue eſſet in eo titulo commorantium, cęterosque clericos regeret, vel gubernaret in titulo ſibi commiſſo viuentes. De quorum origine breuiſsimè tractaturus, rem pauló altius repetam. Quum beatiſsimus apoſtolorum princeps Petrus Catholicæ Romanæ eccleſiæ Pontifex primus ſacerdotio in Orientalibus eccleſijs, præcipueque Hieroſolymis, & Antiochiæ ritè inſtituto, in Vrbem Romanam, eccleſiam fundaturus veniſſet, ex omnium fidelium multitudine, præcipuisque noſtræ religionis cultoribus, viros quoſdam ſeniores, bonum teſtimonium ab his, qui foris ſunt, habentes, plenosque Spiritu ſancto, & ſapientia, ſpectatæ fidei, & raræ probitatis, Hieroſolymitanæ, cæterarumque eccleſiarum Orientalũ more delegit, (hi clerici appellati ſunt) quos per manuũ impoſitionẽ, partim presbyteros & partim diaconos conſecrauit: quorũ opera põtifex ipſe, ſiue epiſcopus Romanus, in inſtruenda, creſcẽte tunc eccleſia, vteretur: quum ei tot millibus hominũ ad fidem Chriſti quotidie venientiũ, conſulere non eſſet integrum. Porrò autem presbyterorum, & diaconorum munera, vt pro ſe quiſque ſuum officiũ & noſceret, & impigrè faceret, diuidere in primis conducibile viſum fuit. Itaque ſummam rerum, animarum ſcilicet curandarum, negocium presbyteris commiſit, vt ſacramenta eccleſiaſtica plebi Dei adminiſtrantes, orationi, & miniſtrationi verbi cum epiſcopo vacarent. Diaconis autem viduarum, pupillorum, & reliquorũ pauperum fidelium ſubueniendorum curam demandauit, eisque iniũxit, vt presbyteris quoque ſacrafacientibus præſto eſſent. Quorum omnium numerus, quum prius modicus, & incertus eſſet, ei modum ſtatuere Cletus, & Euariſtus Romani pontifices. Cletus enim (vt auctor eſt ex Damaſo Bibliothecarius) presbyteros ad certum numerum redegit. Euariſtus verò apoſtolorum more ad ſeptenarium numerum Diaconos in Eccleſia Romana auxit: quibus etiam iniunxit, vt epiſcopum prædicantem, propter ſtylum veritatis, cuſtodirent. Porrò autem, ne presbyterorum adminiſtratio in promiſcuo eſſet, idem Euariſtus, qui tertius poſt beatum Petrum apoſtolum Romanus Pontifex fuit, circiter annum à Chriſto nato centeſimum, titulos vel (vt nunc dicimus) parœcias in Vrbe Roma ipſis presbyteris diuiſit, vt ſinguli a ſe inuicem ſecreti, in ſua Vrbis regione, titulo, vel parœcia, confuſionis tollendæ cauſa diuina myſteria, populum erudientes, ſacramenta Dei omnibus ad ſe venientibus fidelibus exhiberent, ſingulosque presbyteros in vnoquoque titulo poſuit. Sufficere enim tum viſum eſt is numerus, propter credentium paucitatem. Verùm non longè pòſt fidelium quotidie creſcentiũ multitudine, permotus Hyginius Romanus Pontifex, quum tot credentibus non ſufficerent, hi, plures in vnoquoque titulo, quum clericos, tum presbyteros eſſe voluit. Hinc autem presbyterorum Cardinalium nomen manaſſe crediderim, vt is ſcilicet eſſet presbyter Cardinalis, id eſt, principalis, qui cæteris presbyteris eiuſdem tituli (quos plures ab Hyginio factos fuiſſe dixi; quum prius vnus tantum per ſingulos titulos Presbyter fuiſſet) præeſſet. Satis enim conſtat, aliquot annis pòſt, ante etiam S. Silueſtri Papæ tempora, Cardinalis nomen in eccleſia Romana vſitari cœptum fuiſſe: quod non niſi ex Hyginij inſtituto oriri potuit, quum antea eo nomine vti opus non eſſet, quòd nõ niſi vnus per ſingulos titulos presbyter fuiſſet. Poſt Hyginij tempora in presbyterorũ Romanorum titulis nullam mutationem factam inueni, vſque ad Dyoniſij papæ põtificatum. Nam ſub annum Chriſti cclx. Dionyſius xxv. poſt Petrum Apoſtolum pontifex Romanus Euariſti exemplum ſequutus: quum iam religio Chriſtiana mirum in modum in Vrbe creuiſſet, denuo titulos, vel parœcias in Vrbe Roma, quum eas ampliaſſet, Presbyteris diuiſit,

ipſasque

infasque, quo quisque suis finibus, limitibusque contineretur, distribuit, pluribus per singulos, vt Hyginius fecerat, presbyteris constitutis: presbyterorum quoque ecclesiæ Romanæ curæ, cœmiteria adiunxit: quæ, quum plura essent, ea inter presbyteros distribuit gubernanda, vt martyrum sepulturis consultum esset.

Verum non longè pòst circa annum Christi ccc v. Marcellus xxix. post Petrum apostolū Romanus episcopus titulos Vrbis Romæ, ab Euaristo antiquitus, & primò presbyteris datos, numero limitauit, decreto statuens, xv. alias xxv. in Vrbe Roma quasi diœceses esse ad baptismatis cōmoditatem, eorumque opportunitatem, qui ad fidem ex gentibus quotidie veniebant, quin vt etiam martyrum sepulchris consuleretur, vt auctor est ex Damaso Bibliothecarius. Titulos autem Romanos, siue parœcias, cessantibus persequutionibus, adauxere, presbyterosque plures in singulis constituere: Siluester, qui titulum Equitij: Marcus, qui titulum S. Marci: Iulius, qui titulum S. Mariæ Transtyberim: Damasus, qui titulum Sancti Laurentij: Innocentius, qui titulum Vestinæ fecerunt, & reliqui pontifices Romani. Quum enim primò infinita gentilium multitudo, mox Vrbs, & Italia omnis fidem Christi suscepisset, non sufficientibus xv. Titulis, nec his, qui in eis residebant, presbyteris, tum ob necessitatem, tum ad Vrbis, & Romanæ ecclesiæ ornamentum, & maiestatē, & Titulorum, & presbyterorum in vnoquoque numerus auctus est: factique sunt tituli. xxviij. quem numerum nunquam excessisse vsque ad nostra tempora satis constat. Qui omnes, quum ecclesiæ essent, vel templa Diuis dicata, nomen sortiti sunt, vel à sanctis, quibus dedicati erant, vt S. Chrysogoni, S. CecilIæ, S. Anastasiæ, S. Marci, & similiū. Vel ab eis hominibus, qui ipsos erexerunt, vt Callisti, Damasi, Equitij, Pastoris, Vestinæ, Eudoxiæ, Lucinæ, Tigridæ, Pammachij, & similium. Porro autem xxviij. Titulorum numerum circa Innocentij primi, vel Zosimi papę tempora expletum fuisse multis coniecturis, & rationibus ductus crediderim. Neque enim facile post Zosimum papam inueniri potest, aliquem Romanorum pontificum titulum quendam nouum addidisse, sed eos, vel mutasse, vel restituisse, aut tantum exornasse.

PAROECIA, siue PAROCHIA, idem est, quod titulus, scilicet sacra ædes, vbi animarum cura à presbyteris gereretur: qui parochi dicti sunt, id est, curati. Parœcia autem dicitur accolatus, siue accolarum conuentus sacraque vicinia: nam παρὰ, iuxta, οἶκ domus: vbi scilicet sunt domus contiguæ. Augustinus lib. xiiij. de Ciuit. Dei, presbyter fuit quidam nomine restitutus in parœcia Calamensis ecclesiæ. Et parœci sunt accolæ. Quare, qui sacram ædem aliquam accolunt, parœci dicti sunt, eiusdem scilicet fani consortes: Latinè curia, & curiales, & curiones dici possent. Qui parochiam vocant, eam vocem à parocho deducunt, ἀπὸ τοῦ παρὰ ἔχειν, hoc est à præbendo. Erant enim parochi, qui legatis Romá publicè venientibus, cæterisque alicuius dignitatis hospitibus salem, & ligna præparabant, vt exponit Acron super illud Horatij 1. serm. satyra 5. Tum parochi, qui debent ligna salemque. Hi Latino vocabulo copiarij dicti sunt, vt auctor est Porhirio: quod omnium rerum necessariam copiam regum populorumque legatis suppeditabant. Nam quamuis Horatius loco iam citato salis tantum, & lignorum meminerit: tamen, vt ibidem animaduertit Acron, sub illarum specierum appellatione, omnia hospitibus necessaria, voluit intelligi. A parocho parochia dicitur, quibus singulis sacerdotes sui destinati sunt ad oblationem scilicet sacrosancti corporis, & sanguinis Christi, sub panis, & vini speciebus.

DIACONIÆ à diaconis dictæ sunt. Erant hæ publicæ pauperū hospitales domus, quæ oratoria, & sacella adiuncta habebant, in quibus à patre diaconiæ, siue diacono egenis necessaria subministrabantur. Nam diaconi inopia laborantium viduarum, & pupillorum ministri erant, hisque domibus hospitalibus præerant. Antiquitus in Romana ecclesia per singulas Vrbis regiones diaconi distincti erant, diaconique regionarij vel talis, & talis regionis appellabantur. Post earum præcipuo vsu exolescente, & hospitalibus domibus ipsorum negligentia dirutis, ipsorum sacella, vel ædiculæ superfuerunt, quæ diaconiæ nomen retinuerunt: à quibus diaconi Cardinales Vrbis Romæ postea denominationem habuerunt, sic, Diaconus cardinalis SS. Cosmæ, & Damiani, vel S. Theodori.

XENODOCHIVM idem est, quod domus publica hospitalis, qua peregrini hospites, & egeni hospitaliter recipiuntur. Hieronymus Xenodochium in portu Romano situm totus pariter mundus audiuit. His qui præerat. Xenodochus dicebatur.

MONASTERIA à solitudine dicta, quæ olim in locis abditis, & ab hominum cōmercio procul remotis condi solebant ijs hominum actibus alendis, qui etiam à solitudine monachi dicti sunt, vbi contemplationi vacantes soli commorabantur.

GREMIVM BASILICÆ vocat Bibliothecarius, medianam basilicæ partem, quā nos maiorem nauim dicimus.

CAMERA. Bibliothecarius in vitis pontificum Romanorum frequenter basilicarū variarum Cameras profitetur, vt Lateranensis, & aliarum, quas etiam ab ijsdem pontificibus exornatas scribit. Has opinor ego fuisse sacraria, vel quid eiusmodi basilicis adiuncta.

ABSIS, siue APSIS, propriè est curuatura rotæ, id est, lignum super rotas tenens

ſcalas, vel in quo finguntur radij, vel ligneus rotæ circulus, quo ſignificatu alij primam aſpirant ſic, Habſis ab ἅπτω, id eſt, à tangendo, quod ea pars, quum tota voluitur, terram contingat. Hoc etiam nomine ſignificatur fornicis curuatura, & aliquando integra fornix. Hinc eccleſiaſtici ſcriptores, quam nos eccleſiarum tribunam vocamus, habſidem vocant.

CONFESSIO, quod verbum in Bibliothecario, & alijs eccleſiaſticis ſcriptoribus frequentiſsimum eſt, idem apud Latinos ſignificat, quod apud Græcos martyrium. Hi enim eccleſias Deo priuatim dicatas dominica, martyribus vero martyria vocabant, hoc eſt, in quibus martyrum corpora iacerent, aut eorum memoria coleretur. Hinc baſilicam Vaticanam, Apoſtolorū martyrium vocat Ioannes Chryſoſtomus. Quia vero martyr Græcè, Latinè, à Cypriano confeſſor, ſiue teſtis exprimitur, à confeſſore Confeſsio manauit, vt à martyre martyrium. Eſt vero confeſsio eccleſia, in qua confeſſorum, hoc eſt, martyrum memoria coleretur. Quos enim nos modó martyres, veteres patres, in his Cyprianus, confeſſores appellant, quòd in tormentis citra mortem intrepidi Chriſtum confeſsi eſſent, epiſt. vij. lib. ij. Cleri Romani ad Cyprianum epiſcopum. Quanquam confeſſorum quoque, quos hic adhuc in carcere dignitas ſuæ confeſsionis incluſit. Item epiſt. vj. lib. ij. Cypriani ad martyres, & confeſſores: Exulto lætus, & gratulor fortiſsimi, ac beatiſsimi fratres, cognita fide ac virtute veſtra, in quibus mater eccleſia gloriatur, gloriata & nuper quidem cum confeſsione perſtante ſuſcepta pœna eſt, quæ confeſſores Chriſti fecit extorres. Confeſsio tamen præſens quantum in paſsione fortior, tantum clarior, & maior in honore eſt. Creuit pugna, creuit & pugnantium gloria. Nec retardati eſtis ab acie tormentorum metu, ſed ipſis tormentis magis eſtis ad aciem prouocati, fortes, & ſtabiles ad maximi certaminis prælium prompta deuotione prodiiſtis, ex quibus quoſdam iam cōperi coronatos, quoſdam vero ad coronam victoriæ proximos, vniuerſos autem quos agmine glorioſo carcer incluſit, pari ac ſimili calore virtutis ad gerendum certamen animatos, ſicut eſſe oportet in diuinis caſtris milites Chriſti, vt incorruptam fidei firmitatem non blanditiæ decipiant, non minæ terreant, non cruciatus ac tormenta deuincant, quia maior eſt, qui in nobis eſt, quam qui eſt in hoc mundo: & alibi paſsim, qui Chriſtum in tormentis & carcere, citra mortem tamen confeſsi fuerant, modo confeſſores voce Latina, modò etiam voce Græca martyres appellat. Antiquitus igitur confeſsio idem erat quod martyrium, ſcilicet eccleſia in martyrum honorem conſecrata. Nunc vero in omnibus totius orbis terrarum Chriſtianorum eccleſijs, quæ duplices ſunt, ſuperior ſcilicet, & inferior (quales multæ per totam Lombardiam & Italiam, Romæ etiam modo extant, & plures extabant) appellatur vſque hodie inferior eccleſiæ pars ſub altari maiori ædificata, vt Parmæ in cathedrali, Veronæ ad Sanctum Stephanum, Romæ ad Sanctam Priſcam, S. Martinum in Mōtibus & alibi. Earum ſimilitudine confeſsio dicitur locus imus ſub gradibus & altari maiori eccleſiarum S. Petri, S. Pauli, Lateranenſis, S. Laurentij extra muros, S. Mariæ Maioris, & aliarum. Quæ confeſsio non ſine materiali eccleſia fit. Quod etiam probatur capite vigeſimo Concilij Grangrenſis, ſic: Si quis ſuperbiæ vſus affectu conuentus abominatur, qui ad confeſsiones martyrum celebrantur, & miniſteria, quæ in eis fiunt, ſimul cum corū memorijs execratur, anathema ſit. Ita vna verſio. Alia vero quæ per confeſsiones martyrum intelligit apertiſsime exponit baſilicas Sanctorum martyrum. Sic enim ait: Si quis per ſuperbiam tanquam perfectum ſe exiſtimans, conuentus, qui per loca & baſilicas ſanctorum martyrum fiunt, accuſauerit, vel etiam oblationes, qui ibidem celebrantur ſpernendas eſſe crediderit, memoriaſque Sanctorum contemnendas anathema ſit. Anaſtaſius Bibliothecarius in vita Xyſti iij. papæ: Xyſtus papa (inquit) fecit confeſsionem beati Laurentij martyris cum columnis porphyreticis, & ornauit tranſennam. Fecit quoque ibi ad cōfeſsionem altare S. Laurentij de argento puriſsimo librarum quinquaginta, cancellos argenteos ſupra Platonias porphyreticas librarum ccc. abſidam ſuper cancellos, cum ſtatua beati Laurentij argentea librarum ducentarum.

AMBO dicitur ſuggeſtus, ſeu pulpitum marmoreum, ex quo lector, ſeu diaconus lectionem, ſeu euangelium recitabat. Quos multos & magnos, & pulcherrimis tabulis marmoreis ornatos per Vrbis eccleſias & præſertim apud S. Paulum videmus, quem locum D. Cypriani lib. iiij. epiſt. v. honoris cauſa tribunal quoddam eccleſiæ appellauit: ab ambiendo dictum volunt, quod locus ille vtrinque gradibus ambiatur. Nam in quibuſdam eccleſijs duo graduum ordines viſuntur, vnus à ſiniſtris, quo fit aſcenſus verſus Orientem, alter à dextris Occidentem ſpectans, quo fit deſcenſus. In quibuſdam vero alijs eccleſijs diaconus vna, ſubdiaconus altera via in pulpitum, ſeu ambonem conſcendit. Expoſitor Romani ordinis Ambonem hanc appellationem ideo habere tradit, quod ambiat, & cingat intrantem. Sed verius eſt Græcam eſſe vocem ἄμβων ἄμβωνος, quæ inter cætera ſignificat aſcenſum, & locum editum, à verbo ἀναβαίνω, quod eſt aſcendo. Capite xv. Concilij Laodiceni, quod Græcè eſt τῶν ἐπὶ τὸν ἄμβωνα ἀναβαινόντων, Latinè legitur, qui pulpitum aſcendunt.

SACRA-

SACRARVM AEDIVM ORNAMENTA.

PATENA, siue PATINA, est genus vasis, à patendo dictum, quo dapes in mensam feruntur. Dicta à Columella patena lib. xij. cap. xliij. Columella (inquit) patruus meus ex ea creta, qua fiunt amphoræ, lata vasa in modum patenarum fieri videbat. Harum vsus in primitiua ecclesia in oblatione corporis Domini institutus, adhuc vsque perseuerat. Illud interest, quod hodie paruæ, antiquitus magnæ conficiebantur ex auro, & argento, vt Eucharistiam pro tanta multitudine suscipere capaces essent.

CALICES. In vitis pontificũ Damasi, & Bibliothecarij, & præsertim in vita S. Siluestri frequenter mentio est calicum maiorum, & minorũ, & ministerialium, quos pontifices, & Imperatores, in his præsertim Constantinus in ecclesijs ab se constitutis, aureos & argenteos contulisse leguntur. Ministeriales ideo dicti, quòd administrãdo sanguinem Christi populo deseruirent. Remigius archiepiscopus Remensis, quum eiusmodi calicem ministerialem fieri iussisset, in ipsius circuitu hosce ab se editos versiculos posuit:

Hauriat hinc populus, vitam de sanguine sacro
Iniecto, æternus quem fudit vulnere Christus,
Remigius reddit domino sua vota sacerdos.

AMVLAM, alias AMAM, quidem interpretantur phyalam ad vrceoli similitudinem. Certè quo loco III. Regum VII. Græcè legitur φιάλας, noster interpres vertit amulas. Expositor ordinis Romani: Amula (inquit) vas est, in quo vinum offertur: cuius generis vasa fusilia fecit Rex Salomon DCCC. sicut Iosephus testatur, &c. Sed in gestis pontificalibus legitur religiosos quosque Imperatores, principes, atque pontifices tantum numerum de amulis, atque patinis, seu alijs vasis, atque ornamentis ecclesiasticis ad honorem Dei obtulisse illi, atque illi ecclesiæ, quanta possibilitas fuit vnicuique pro sua deuotione. Nonnunquam, & amæ dicuntur, & per aspirationem hamas nõnulli legunt. In vitis Pontificum Bibliothecarij frequenter legitur, hamas argenteas, & aureas donatas ministerio diuino. Hinc hamula, & hamulula deductæ. Columella in cultu hortorum,

Aut habilem lymphis hamulam Bacchiue lagenam.

Hodie etiam hamula ab Italis dicitur vulgo vasculum vitreum ad vsum aquæ, & vini, & præsertim in sacrificio missæ.

COLATORIVM, hoc erat vasculum quoddam subtilissimis foraminibus ab imo perforatum, quo vinum ex hamulis in calicem refundebatur.

PVGILLARES inter instrumenta sacra, quę Pontifici ad stationem procedenti præferebantur, numerantur pugillares aurei siue argentei. Videtur autem ea ætas pugillarium nomine intellexisse stylos, seu graphia, seu etiam pennas, vel calamos, quibus litteræ deformantur, & ex hac similitudine fistulas, seu cannas, quibus sanguis, è Dominico calice exugebatur, quum propriè pugillares sint ipsæ tabulæ, in quibus scribi consueuit, quæ Græcè πινακίδια dicuntur. Eiusmodi pugillarium seu fistularum argentearum, & aureãrũ quum hæ antiquitus cuncto populo in communione sanguinis Christi deseruirent, hodie solus Romanus pontifex vsum adhuc obseruat.

SCYPHI, METRETÆ, HYDRIÆ, sunt vasa diuino ministerio ab Imperatoribus, & pontificibus oblata, quæ frequenter Bibliothecarius commemorat. Scyphus autem vasis potorij genus erat, quod propriè Herculi attribuebatur, quemadmodum Cantharus Libero patri: Quo veteres in sacris & in conuiuijs vsi sunt. Vergil. IIII. Æneidos: Et sacer impleuit dextram scyphus. Horat. epod. IX. Capaciores affer hic puer scyphos. Metreta etiam genus vasis fuit, constans ex duobus batis, id est, decem congios, vel sexaginta sextarios comprehendens. Et quod Dioscorides metretam vocauit, Plinius cadum transtulit. Alij metretam amphoram dicunt. Hydria vero vas aquarium erat, à Græca voce ὕδωρ, id est, aqua dicta.

THYMIAMATERIVM, quod Latinè Acerra dicitur, vas erat, in quo odores suauissimi thymi, herbæ odoratæ, naturam referentes in sacris, incendebantur.

PELVIS, quasi Pedaluis (vt Varro inquit) à pedum lauatione vas dictum. Alij peluim à pellucendo dictam tradunt, putantque sinum esse aquarum, in qua variæ res pelluntur. Iuuenalis satyra III.

Vt sint contentæ patulas effundere pelues.

Veteres Christiani vasa, quibus in baptismo vtebantur, pelues appellabant.

PHARA, Damasus & Bibliothecarius in Romanorum pontificum, & præsertim S. Siluestri vita, phara canthara, cerostata, coronas, delphinos, lychnos, & lychnucos, pro diuersi generis lampadibus, & lucernis in ecclesijs ardentibus, acceperunt.

Pharus igitur insula, & turris amplissima in portu Alexandrino sita erat saluti nauigantium condita, quæ nocturnis ignibus portum ijs monstrabat. Solinus scribit, ab hac turri pharo, pharos postea vocari machinas in portibus ad prælucendi ministerium fabricatas: quoniã ex hac pharo Alexandrina, naues nocturnis facibus accẽsis, dirigebantur. Papinius,

Lumina noctiuagæ tollit pharus æmula lunæ.

Hegesippus lib. iiij. tradit à Græcis Latinisque pharon appellari ex ipsius rei vsu, eò quòd longè videatur à nauigantibus, atq; ἀπὸ τοῦ φαν8, quod significat lucidū, & immutata littera pharos dicitur. Hinc hodie triremium Lanternæ fanones & fanales vocantur, & turres in portubus Neapolitano Messinensi, & Genuensi lumina nocturna sustinentes, Phari dicuntur. Ecclesiastici igitur scriptores hac voce suggestus aureos, & argenteos in modum turriū vel columnarum vocabant, quibus annexi erant certum lychnuchorum genus, quod Delphinum vocabant. Ita enim scribitur: Fecit pharum vnum cum x. delphinis. Pharū porrò etiam coronam vocabant, fortè quod rotundus esset. Fecit, inquit Bibliothecarius, coronam, id est, pharum cantharum, cum delphinis quattuor oleo ardentibus, vbi illud animaduersione dignum est, quod quanquam idem ferè esse lychnuchum, & delphinum dixerim, nonnihil tamen inter se differre opus fuit. Nam delphini ardentes, cum pharis cantharis, vel cum coronis coniunguntur: lychnuchi vero cum lucernis. Cur autem pharus cantharus dicatur, haud certò scio, nisi in formam vasis magni factum fuerit in extrema parte. Nam poculum fuit, quod Baccho tribuebatur, sicut scyphus Herculi dictus à cantharo, quod erat nauigij genus. Plinius libro xxxiij. cap. xj. refert Marium post victoriam Cimbricam cantharis potasse. Liberi patris exemplo. Virgilius,

Et grauis atrita pendebat cantharus ansa.

Vlpianus tradit cantharos esse, per quos aquæ saliunt.

Præter pharum cantharum, in eodem ferè significatu Bibliothecarius enumerat Cerostota, & canthara cerostota, quæ lucernæ fortè erant in modum cornu factæ à κέρας, quod est cornu, dicta. Vt autem delphini coronis, & pharis cantharis ardentibus attribuuntur, sic lychni, vel lychnuchi lucernis. Est enim lychnus Græcè Latinè lucerna. Sed Bibliothecarius lucernam pro lychnorum sustentatione, siue candelabro accepit. Lychnum verò seu lychnuchum pro lampade ipsa ardente.

GEMELLIONES aurei, & argentei dicuntur, qua voce, quid significari possit, nisi vrceoli, vel ampullæ sint, non inuenio.

SACRARVM VESTIVM GENERA.

ANABOLAGVM, alias ANABOLADIVM, à verbo Græco ἀναβάλλομαι, quod est supra iaceo, vel reijcio, appellabant amictum album lineum: qui, quod humeris imponeretur, superhumerale etiam vocabatur.

ALBA, scilicet vestis, vel camisia, hodie dicitur Camisium.

CINGVLVM à cingendo, corda, qua Pontifex cingitur.

ORARIVM vocabant eam fasciam, quam nos stolam dicimus: alij velum, cui Romanus pontifex, & archiepiscopi pallium super humeros imponunt, orarium vocant.

MAPPVLAM vero, quam hodie manipulum appellamus, quæ à mappa, qua manuum sordes in mensa abstergimus, dicta est.

COLOBIVM est vestis sine manicis, ac mutilata, à κολοβὸν verbo Græco, quod breue, mutilatum, truncum significat, dicta. Qua olim virgines vtebantur, & sancti patres, vt Paulus Heremita. Expositor Romani ordinis in candidissimo (inquit habitu) colobionis, quo vel apostoli, vel apostolici viri vsi sunt, quum culparetur à quibusdam nuditas brachiorum. Siluester papa instituit, vt in ecclesiastico ministerio diaconi delmaticas, id est, tunicas manicatas, & candidas induerent, quales testatur Isidorus episcopus in Delmatia primum contextas, qua etiam vsi sunt veteres. Lampridius in Commodo, Delmaticatus in publicum processit.

CASVLA, alias PLANETA, genus vestis, in sacris à Christianis sacerdotibus vsurpata, ἀπὸ τῆς πλάνης, id est, ab errore, dicta. Quoniam quum latissimo initio, & fine manicis esset, eius limbus super brachia, & scapulas proiectus, errabundus totum corpus circūiret. Hodie ab vtraque parte concisa, ante & retro tantum producitur vsque ad talos.

PALLIVM est fascia ex candida lana contexta habens desuper circulum humeros constringentem, & duas lineas ab vtraque parte dependentes quattuor purpureas cruces, antè, retrò, à dextris, & à sinistris: duplex quidem à sinistris, simplex à dextris, cui in tres partes conciso, tres acus infiguntur, quibus consuitur. Quæ omnia moralibus sunt repleta mysterijs, quorum explicationem vide apud Innocentium iij. lib. x. cap. xij. de sacro altaris mysterio. Dictum autem est, vt puto, à verbo Græco πάλλομαι, quod est vibror, agitor: nam circum collum super humeros vibrabatur, agitabatur, circumuoluebatur. In viij. Synodo Constantinopolitana iiij. posteriore sub Ioanne viij. papa celebrata Sessione prima pallium vocatur ἀρχιερατικὴ στολή, Hoc est, pontificalis stola. Vbi illud scitu dignū, quod in ea synodo exponitur, quomodo Ioannes viij. papa Photio mittebat pallium & Sandalia, vt ostenderet se eum in patriarchali Constantinopolitana sede suscipere. Vbi sunt hæc verba: Quod Domnus noster Apostolicus admittit Domnum Photium in patriarcham, te-

stabatur

ſtatur pontificalis ſtola à ſummo pontifice Domno noſtro Ioanne ad eum miſſa, quam propterea direxit, vt omnes intelligant, & certo ſciant, Domnum Photium recipi à ſummo pontifice in patriarcham: cumque hoc dixiſſet, dedit Photio pontificalem ſtolam, humerale indumentum, penulam, & Sandalia. Paſcalis ij. papa: Pallium (inquit) eſt inſigne archiepiſcopalis dignitatis, quod aſſumitur de corpore, id eſt, de altari B. Petri, in ſignum vnitatis apoſtolicæ ſedis. Quod archiepiſcopo electo apoſtolica ſedes non tradit, niſi prius præſtet pro fide, obedientia, & vnitate iuramentum. Antiquitus candidi agni ſine macula nutriebantur à monialibus albis S. Andreæ prope S. Marcellum de Vrbe, poſteà ea cura ad moniales S. Hagnetis extra Vrbem via Nomentana tranſlata fuit: hodie eſt monialium turris ſpeculi. Qui dominica in albis circuibant altare S. Petri. Ex eiuſmodi agnis ſumitur lana, de qua per eaſdem virgines pallia texuntur, quæ Papæ, & archiepiſcopis per manum primi diaconi initio ipſorum promotionis dari ſolent. Qui niſi accepto pallio, neminé epiſcopum conſecrare poſſunt. Eo etiam præter archiepiſcopos, vtuntur epiſcopi quidam ex priuilegio, vt Lucenſis, & ex decreto Marci Papæ Oſtienſis in conſecratione Romani pōtificis. Cregorius papa vetuit aliquid pro ſuſceptione pallij ſolui. Quod decretum confirmarunt Leo ij. & Vrbanus ij. ſummi pontifices.

MITRA, ſeu MITHRA, à Perſis ſol dicitur, aliquando pro primario ſacerdote ponitur, vt apud Apuleium lib. vltimo, ipſumque Mithram illum ſuum ſacerdotalem præcipuum ſacrorum miniſterium decernit. Mitra etiam ſine aſpiratione ſignificat quoddam capitis ornamenti genus, quo primum Mœonij, deinde Ægyptij. Syri, Phryges, Lydij, & Perſæ vſi ſunt. Erat autem pileum acutum. Accipitur & pro muliebri corona, ad ornatum capitis adoleſcentularum, ex qua pendebant faſciolæ, quæ phylla dicebantur, quod florum inſtar dependerent. Virg. x. Æneid.

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Epiſcopi Chriſtianorum mitra vtuntur, quum rei diuinæ operam dant, quæ pileus lineus vel è ſerico albo eſt, in altum porrectus, & in duas cuſpides diuiſus. Fiunt mitræ aureæ vnionibus, & gemmis ornatæ. Quarum vſum in Romana eccleſia non ante ſexcentos annos eſſe opinor.

OFFERTORIVM, ſyndonem ſericeum, ſeu linteamen ſignificat, in quo populorum oblationes reponebantur, ab offerendo dictum. A quo etiam ea Miſſæ pars vocatur offertorium, quæ dicebatur tempore oblationis.

FANON etiam appellabatur linteamen illud, quæ vox Germanica eſſe videtur, à quibus vela illa ex haſtilibus dependentia fanen vſque hodie appellantur. Guillelmus durantes, cum fanone candido exponit cum mappula alba, & nitida. Hodie Veronæ in patria mea linteamina ſericia, & depicta ex haſtis dependentia, & in ſupplicationibus deferri ſolita, confanônes vocantur.

NACVS pro naccho intellexerunt veteres Chriſtiani Romani pannum laneum rubrum, quo equorum ſellam cum pontifex equitabat, cooperiebant, à verbo Græco Νάκος, quod lanam ſiue vellus ſignificat, deriuatum.

DE

DE STATIONIBVS VRBIS ROMÆ LIBELLVS.

QVum ſtationum rei in Vrbe notiſsimæ, admodum obſcura initia ſint, non alienū quoque à meo inſtituto fore exiſtimaui, ſi breuiter, quæ de ſtationibus collegi, in medium adferrem. Atqui vt à vocis ſignificatione initium ſumā Statio propriè dicitur ipſe ſtandi actus, vnde omnes de quibus mox dicam ſignificationes fluxere. Nā primū ſtatio dicitur locus, in quo naues aut milites tuto ad tempus ſtant vel in quo frequenter conſiſtunt. Id autem ex Virgilij Æneidos ij. & xij. atque è Q. Curtio intelligitur. Ille.

Nunc tantum, ſinus & ſtatio malefida carinis. Item:

Frangere nec tali puppim ſtatione recuſo.

Item: cognitum id per exploratores, qui ſtationes hoſtium fuerant ingreſsi. Hinc metaphoricè ſtatio pro temporaria habitatione accipitur. Cicero ad Atticum lib. vj. Athenis ſtatio mea nunc placet. Sumpta eſt hæc tranſlatio à loco littorali, vbi naues ad tempus ſubſiſtunt. Statio etiam appellatur locus ad cuſtodiam aſsignatus, quando milites ſtantes vigilant. Virg. Æneidos lib. ix.

Semantque vices ſtatione relicta.

Hinc milites ſtationarij. Statio quoque dicitur officina in quam multi conueniunt vt de aliqua re decerni poſsit, vel vt ius dicatur. Gell. lib. xiij. cap. xiij. Quæſitum eſſe memini in pleriſque Romæ ſtationibus, ius publice docentium. Et Iuuenalis Satyra xj. ······· omnis conuictus, thermæ, ſtationes omne theatrum. Stationis nomen vel à militia Romana, vel ab alia harum ſignificationum tractum, & vſurpatum, vt alia multa in Chriſtianorum veterum vſu hæſit. Nam quemadmodum milites ſtationem faciebant ſtantes, & præſidiū certo in loco agitantes, ita & Chriſtiani. Tertullianus libro de oratione: Si ſtatio de militari exemplo nomen accipit (nam & militia Dei ſumus) vtique nulla lætitia ſine triſtitia obueniens, caſtris ſtationes militum reſcindit. Et in libro de ieiunio aduerſus Pſychicos: Venit de exitu Domini, quem etſi ſemper commemorari oportet ſine differentia horarum, impreſsius tamen cum eis ſecundum ipſum ſtationis vocabulum, addiſcimus. Nam & milites nunquam immemores ſacramenti magis ſtationibus parent &c. Stationis enim voce ſignificabant antiqui Chriſtiani actum quendam corporis, quo in ſacris conuentibus orātes ſtabant, nunc in hac baſilica, nunc in alia conuenientes, nonnunquam apud martyria, id eſt, martyrum ſepulchra, Deum ſtantes, & attenti precabantur, quod præcipue fiebat Dominico die. Tertullianus in libro de corona militis, de milite Chriſtiano loquens: Iam (inquit) & ſtationes aut alij magis faceret, quam Chriſto, aut & Dominico die quando nec Chriſto? Quæ vt acuratius intelligantur, illud ſcitu dignum eſt, apud veteres Chriſtianos inter plura duo fuiſſe compræcationum genera: Primum cum genibus flexis, alterum, cùm ſtantes orarent. Hiſtoria de legione Fulminatrice Chriſtiana in expeditione Germanica M. Antonini, quæ exercitui in ardentiſsima ſiti pluuiam precibus à Deo (Tertulliano teſte in Apologetico & ad Scapulam) impetrauit, indicant, orantes genibus flexis prouoluiſſe ſe in terram, eumque orandi ritum antiquiſsimum & certiſsimum fuiſſe omnibus ſæculis apparet. Clemens vltimo ſtromatum refert, orantes ſolitos abijcere ſeſe in terram: quod de geniculis adorare in libro de Corona militis, & geniculario in libro ad Scapulam vocat Tertullianus. Quando non (inquit) geniculationibus & ieiunationibus noſtris etiam ſiccitates ſunt depulſæ? Idem teſtatur Origines homilia iiij. in Numeros. Aliud porrò precandi genus erat, cum ſtantes orabant: quod de geniculis nō adorare vocat idem Tertullianus, quem orandi morem die Dominico, & per totum id tempus, quod inter Paſcha & Pentecoſten eſt, vſurpabatur. Tertullianus in libro de corona militis: Die dominico ieiunium nefas duximus, vel de geniculis adorare. Eadem immunitate à die Paſchæ in Pentecoſten vſque gaudemus. Quamobrem precationes illæ ſtationes vocantur, quarum ſubinde veteres doctores meminerunt. Tertullianus eas ad aram factas ſolenniores indicat in libro de oratione: Solennior (inquit) erit ſtatio tua, ſi ad aram Dei ſteteris, accepto corpore Domini & reſeruato: vtrunque ſaluti eſt, & participatio ſacrificij, & executio officij. Teſtatur in libro de ieiunio eas ſtationes interdum in veſperam vſque productas eſſe. ſic: Arguunt nos Pſychici, quod ieiunia propria cuſtodiamus, quod ſtationes plerunque in Veſperam producamus, quod etiam xerophagias obſeruemus, ſiccantes cibum ab omni carne, & omni iurulentia. Idem ſtationes ſæpe commemorat, vt libro ij. ad vxorem: Vt ſi ſtatio facienda eſt, maritus de die condicat ad tabernas: ſi ieiunia obſeruanda ſunt, maritus eadem die conuiuium exerceat: Si procedendum erit, nunquam magis familiæ occupatio adueniat. Dies ſtationibus ſolennes recenſet in libro de ieiunio contra Pſychicos: Stationes dies ſuos habent quartæ, & ſextæ feriæ. Et infra: Cur Stationibus quartam & ſextam

tam sabbati dicamus, & ieiunijs parasceuem (id est sabbatum) Et in lib. de fuga in persecutione. Tunc & fides in expeditione solicitior, & disciplinatior, in ieiunijs, & stationibus, & orationibus, & humilitate. Et in libro de oratione: similiter de stationum diebus: Non putant plerique sacrificiorum orationibus interueniendum, quòd statio soluenda sit accepto corpore domini: & in libro de ieiunio aduersus Psychicos: Propterea per singulas diximus species ieiunationum xerophagiarum (id est, aridorum ciborum nihil iuris habentium comestionum) stationnm. Et paulo infra: Quomodo in nobis ipsam vanitatem ieiunationum & xerophagiarum & stationum denotatis? Et paulo infra: Conuentus illi stationibus prius & ieiunationibus operari norunt. Vbi perpetuo ferè stationibus ieiunia adiungit. Nam ante solennes illos conuentus ieiunium præmittebant. Meminit eius gestus & D. Cyprianus in sermone de oratione Dominica: Stamus (inquit) ad orationem: orabant autem orientem versus, vt in Apologetico refert Tertullianus. Hinc stationis vocabulum in hoc fere sensu, Vrbi Romæ notissimum est ex antiquitate relictum, ipsa etiam obseruatione veteri per manus tradita, & retenta. Nam veteres Romani pontifices statis quibusdam diebus, precipueque in Quadragesima, & festis, ad diuersas Vrbis Romæ ecclesias accedebant, vbi sermone vel concione ad populum adstantem habita, & oratione ad Deum facta, diuina mysteria posteà cum clero, & populo Romano celebrantes, participabant. Qui actus statio appellata est, à significatione, quam cicero libro vj. ad Atticum vsurpauit, pro temporaria videlicet habitatione, vel etiam à stando, quod in his accedentes populi starent. Has stationes, hoc est ad diuersas ecclesias solennes processiones, & conuẽtus commemorant. Auctor actorum Damasi papæ, & Anastasius Bibliothecarius in vita Hilari papæ. Ille quidem sic: populus Romanus per Cœmeteria martyrum stationes sine clericis celebrabat. Et paulò infra: Felix Vrbem inrupit, & stationem in Iuli Basilica Trãstiberim dare præsumit. Hic verò: Hic constituit in vrbe ministeriales, qui circumirent constitutas stationes, fecitque Scyphum aureum ansatum vel stationarium librarum viij. pro vsu stationum. Per ministeriales autem, clericos idoneos ad ministrandum, & officiandum in ecclesijs diebus stationum intelligit. Quare diu fuerunt in Vrbe ad hoc Cantores deputati, præbendas propterea habentes in ecclesia S. Mariæ de rosa, quum non omnes ecclesiæ Vrbis haberent, tunc canonicos vel propios clericos ad diuinum officium peragẽdum. Eas porrò stationes postea S. Gregorius papa certo sub numero limitauit, totidem per totum annum statuens: videlicet, quattuor Dominicis aduentus, ferijs iiij. vj. & sabbato quattuor temporum, vigilia, & die natiuitatis Domini, sancti Stephani, S. Ioannis euangelistæ, sanctorum innocentium, Kal. Ianuarij in circuncisione domini, die Epiphaniæ, Dominicis in lxx. lx. & l. à feria quarta cinerum, vsque ad Dominicam in Albis per totam quadragesimam, in litanijs maioribus, in die sancti Marci, in Ascentione Dominĩ à vigilia Pentecostes, vsque ad Dominicam sanctæ Trinitatis exclusiue, in festiuitatibus S. Crucis, & anniuersaria dedicatione ecclesiarum sancti Saluatoris, & sanctorum Petri & Pauli apostolorum. Quibus diebus sequentes pontifices adiunxerunt Litanias triduanas ante ascensionem, solennia Beatæ Virginis Deiparæ, Purificationis, Annunciationis, Assumptionis, & Natiuitatis: Item sanctorum Angelorum, sancti Ioannis Baptistæ, sanctorũ apostolorum Petri & Pauli, Laurentij, & aliorum quorundam martyrum, quorum posteà memoria exoleuit. Hinc Ioannes Diaconus libro secundo de vita sancti Gregorij papæ: Stationes (inquit) per basilicas, vel beatorum martyrum Cœmeteria secundum quod hactenus plebs Romana, quasi eo viuente certatim discurrit, solicitè ordinauit, per quas & ipse simul discurrens, dum adhuc eloqui præualeret, xl. homilias euangelij coram ecclesia diuerso tempore declamauit. Quare ego ex præscriptionibus homiliarum suarum, stationes in ea ecclesia esse constitui, in quas eas habitas fuisse ipsarum index exponit. Petrus Mallius in libro historiæ sacræ: sanctus Gregorius papa Romanum cantum, primicerium, & scholam cantorum instituit, docuitque. Ordinauit stationes propter pœnitentes, quas cum primicerio, cantoribus, regionarijs, accoluthis, cruce stationali præcedente, faciebat. Nam aliter in quadragesima vsque ad Pascha, & aliter in albis dominicis diebus & festiuitatibus sanctorum. Statuit antiphonas has processionaliter in quattuor temporibus decãtari: Deprecamur te domine &c. Multa sunt domine peccata nostra, &c. Parce domine parce populo tuo, &c. In litanijs maioribus alias antiphonas ordinauit. Fecitque ad sanctũ Stephanum æphanotrophium, vbi Primicerius & cantores manerent, qui iugiter essent cum pontifice, episcopis, cardinalibus, diaconis, regionarijs, accoluthis, cubicularijs, qui eum custodirent, & essent ei bonum testimonium. Et Gelasij papæ ordinatione repetita, sanxit, vt essent per regiones diaconi, Cardinales, subdiaconi, & regionarij. In Vrbe verò vnaquæque ecclesia stationalis vicinam aliquam aliam ædem sacram habebat, in quo populus die stationis colligebatur, & ibi dicebatur collecta super populum collectum: & exinde omnes simul processionaliter ad ecclesiã, in qua erat statio, accedebãt, solennique Missarũ sacrificio & concioni intererant. Stationes autẽ, quæ celebrantur, sunt quæ supra commemoraui, à Dominica prima aduentus vsque ad Sabbathum ante S. Trinitatem cũ tribus

ferijs quattuor temoorum lxxvj. diebus numero tribus & octuaginta celebratæ. Nam die Natalis tres, & feria quinta, qolt quartam dominicam quadragæsimæ duæ stationes sunt. Ad quas autem ecclesias, & quod vicibus, nunc statio sit vel olim fuerit, paulò infrà sigillatim aperiam. Illud tantum in summa aperire placuit, nostro tempore stationes esse in quinque ecclesijs patriarchalibus, omnibus xxviij. Titulis, excepto. SS. Nerei & Achillei, quattuor diaconijs, sex titulis nouis, & S. Maria Rotunda. Sunt autem omnino ecclesiæ, in quibus nunc statio est, tres & quadraginta stationes xxcvj. diebus xxciij. Pius iiij. nostro tempore Thermas Diocletiani ecclesiam S. Mariæ Angelorum dedicauit, & Stationem in ea concessit Sabbato post iij. Dominicam Quadragesimæ.

STATIONES, quæ nostro tempore in singulis Vrbis ecclesijs per annum celebrãtur

¶ In basilica Patriarchali Lateranensi sunt stationes viij.

Dominica prima quadragesimæ vetustissima est statio, cuius in homiliarum xl. S. Gregorij papæ libro mentio extat.

Dominica palmarum.

Feria v. in cæna domini. Sabbato sancto.

Sabbato in albis vetustissima à tempore S. Gregorij papæ.

Feria iij. Letaniarũ triduanarũ ante ascensionẽ domini recens statio Sabbato ante Pentecosten.

¶ In basilica Patriarchali S. Petri apostoli in Vaticano sunt stationes xiij.

Omnibus quattuor sabbatis quattuor temporum.

Dominica iij. aduentus Domini.

In Epiphania domini vetustissima statio ante mille annos.

Dominica in Quinquagesima vetustissima statio.

Feria ij. Paschæ vetustissima statio.

In die sancti Marci in Letanijs maioribus vetus statio.

Feria iiij. Letaniarum triduanarum ante Ascensionem Domini recens statio.

In Ascensione Domini vetustissima statio.

In Pentecoste vetustissima statio.

¶ In Basilica Patriarchali sancti Pauli Apostoli extra muros Vrbis via Ostiensi sunt stationes quinque:

In die SS. Innocentium.

Dominica in Sexagesima.

Feria iiij. post quartam Dominicam quadragesimæ.

Feria iij. Paschæ vetustissima statio.

Feria v. post Pentecosten.

¶ In Basilica Patriarchali sanctæ Mariæ Maioris in Exquilijs stationes xij.

Dominica prima aduentus domini.

Singulis quartis ferijs quattuor temporum.

In vigilia Natalis Domini.

Media nocte in prima Missa Natalis Domini ad præsepe vetustissima statio.

In Missa maiori Natalis Domini.

Die S. Ioannis Euangelistæ.

Feria iiij. maioris hebdomadæ.

In die sancto Paschæ vetustissima statio à tempore vsque S. Gregorij Papæ.

Feria ij. Letaniarum triduanarum ante Ascensionem Domini recens statio.

¶ In Basilica Patriarchali S. Laurentij extra muros sunt stationes tres:

Dominica in Septuagesima vetustissima statio.

Dominica ij. in Quadragesima.

Feria iiij. post Pascha vetustissima statio ante mille annos.

¶ In Titulo S. Mariæ in Transtiberim sunt stationes duæ:

In Circumcisione Domini Kal. Ianuarijs.

Feria v. post ij. Dominicam Quadragesimæ.

¶ In Titulo S. Chrysogoni statio Feria ij. post Dominicam passionis.

¶ In Titulo S. Cæciliæ statio Feria iiij. post ij. Dominicam Quadragesimæ.

¶ In Titulo S. Anastasiæ sunt stationes tres:

Die Natalis Domini in Missa Auroræ.

Feria iij. post primam Dominicam Quadragesimæ.

Feria iij. post Pentecosten.

¶ In Titulo S. Laurentij in Damaso statio Feria iij. post quartã Dominicã Quadragesimæ.

Faria iiij. Letaniarum triduanarum ante Ascensionem Domini est collectio.

¶ In Titulo S. Marci statio Feria ij. post quartam Dominicam Quadragesimæ.

In die S. Marci in Letanijs maioribus ibidem est collectio.

¶ In Titulo S. Martini in Montibus statio Feria v. post quartam Dominicam Quadragesimæ, quam quum exoluisset, restituit Paulus Papa iiij.

¶ In

¶ In Titulo S. Sabinæ ſtatio Feria iiij. Cinerum.
¶ In Titulo S. Priſcæ ſtatio Feria iij. maioris hebdomadæ.
¶ In Titulo S. Balbinæ ſtatio Feria iij. poſt ij. Dominicam quadrageſimæ.
¶ In Titulo SS. Nerei, & Achillei olim erat ſtatio Feria ij. maioris hebdomadæ, nũc exoleuit.
¶ In Titulo S. Xyſti ſtatio Feria iiij. poſt Dominicam iij. quadrageſimæ.
¶ In Titulo S. Marcelli ſtatio Feria iiij. de paſsione.
¶ In Titulo S. Suſannæ ſtatio Sabbato poſt iij. Dominicam quadrageſimæ.
¶ In Baſilica SS. xij. Apoſtolorum ſunt ſtationes ſex, omnibus ſextis.
Ferijs quattuor temporum.
Dominica iiij. Aduentus Domini. Feria v. poſt Paſcha.
¶ In Titulo S. Quirici ſtatio Feria iij. de paſsione.
¶ In Titulo S. Euſebij ſtatio Feria vj. po iiij. Dominicam quadrageſimæ.
¶ In Titulo S. Pudentianę ſtatio Feria iiij. poſt iij. Dominicam qudrageſimæ.
¶ In Titulo S. Vitalis ſtatio Feria vj. poſt ij. Dominicam quadrageſimæ.
¶ In Titulo SS. Marcellini, & Petri ſtatio Sabbato poſt ſecundã Dominicã quadrageſimæ.
¶ In Titulo S. Clementis ſtatio Feria ij. poſt ij. Dominicam quadrageſimæ.
¶ In Titulo S. Praxedis ſtatio Feria ij. maioris hebdomadæ,
¶ In Titulo S. Petri ad vincula ſtationes duæ.
Feria ij. poſt primam Dominicam quadrageſimæ.
Feria ij. poſt Pentecoſten.
¶ In Titulo S. Laurentij in Lucina ſtatio Feria ſexta poſt tertiã Dominicã quadrageſimæ.
¶ In Titulo S. Crucis in Hieruſalem ſtationes tres:
Dominica ij. Aduentus.
Dominica iiij. in quadrageſima.
Feria vj. Paraſceues.
¶ In Titulo S. Stephani in Cœlio monte ſtationes ij.
In die S. Stephani vetuſtiſsima. Feria vj. de paſsione.
¶ In Titulo SS. Ioannis, & Pauli ſtatio Feria vj. poſt cineres,
¶ In Titulo SS. quattuor coronatorũ ſtatio Feria ij. poſt quartã Dominicã quadrageſimæ.
¶ In Diaconia S. Mariæ in Dominica ſtatio Dominica ij. quadrageſimæ.
¶ In Diaconia SS. Coſmæ, & Damiani ſtatio Feria v. poſt iiij. Dominicam quadrageſimę.
¶ In Diaconia S. Gregorij in velabro ſtatio Feria v. poſt cineres.
¶ In Diaconia S. Nicolai in carcere Tulliano ſtatio Sabbato poſt iiij. Dominicã Quadrageſimæ.
¶ In Diaconia S. Hadriani collectio Feria ij. Letaniarum triduanarum.
¶ In Diaconia S. Mariæ Nouæ collectio Feria iij. lætaniarum triduanarum.
¶ In Archipresbyteratu olim nunc Titulo S. Ioannis ante portam Latinam ſtatio Sabbato de paſsione.
¶ In Archipresbyteratu olim, nunc Titulo S. Appollinaris ſtatio Feria v. de paſsione.
¶ In Monaſterio, & nouo Titulo ſancti Laurentij in Paneperna ſtatio Feria v. poſt primam Dominicam Quadrageſimæ.
¶ In Monaſterio, & nouo Titulo ſancti Silueſtri in Campo ſtatio Feria v. poſt iiij. Dominicam Quadrageſimæ.
¶ 1 In Monaſterio, & nouo Titulo ſancti Pancratij ſtatio Dominica in Albis.
¶ 4 In Archipresbyteratu, S. Mariæ Rotundæ alias Pantheõ ſtatio Feria vj. poſt Paſcha.
¶ 2 In Archipresbyteratu nunc Monaſterio, & nouo Titulo S. Triphonis ſtatio Sabbato poſt cineres.
¶ 3 In Monaſterio, & nouo titulo ſanctæ Mariæ Angelorum in Thermis Diocletiani Sabbato poſt iij. Dominicam Quadrageſimæ.

Sunt omnes Eccleſiæ xliiij.
Stationes xxcvij.
Diebus xxciij.

Poſteaquam ſtationum ſeriem ordine eccleſiarum enumerato recitauimus, nunc ad faciliorem lectoris intelligentiam, maioremque commoditatem, eaſdem, ſeruato dierum ordine repetemus.

Dominica igitur prima Aduentus Domini ſtatio ad ſanctam Mariam Maiorem.
Dominica ſecunda ſtatio ad S. Crucem in Hieruſalem, olim ad S. Petrum. Ex indice Homiliarum D. Gregorij.
Dominica tertia ſtatio ad ſanctum Petrum, olim ad SS. Marcellinum, & Petrum. Ex indice Homiliarum D. Gregorij.
Feria quarta ſtatio ad Preſepe, aliàs ad S. Mariam Maiorem.
Feria ſexta, ſtatio ad ſanctos Apoſtolos.
Sabbato in xij. lectionibus ſtatio ad ſanctum Petrum, olim ad S. Ioannem Baptiſtam. Ex indice Homiliarum D. Gregorij.

In omnibus ieiunijs quattuor Temporum, similiter eædem sunt stationes.
Dominica I I I I. Aduentus Domini statio olim ad S. Petrum, postea diu vacauit, nunc est ad SS. Apostolos.
In Vigilia Natiuitatis Domini statio ad S. Mariam Maiorem,
In missa eiusdem noctis statio ad Presepe vetustissima.
Mane statio ad S. Anastasium.
In missa maiori antiquitus statio ad S. Petrum, nunc, ad S. Mariam Maiorem.
In die S. Stephani statio in ecclesia eius, quæ est in Cœlio monte.
In die S. Ioannis Euangelistæ statio Laterani olim, nunc ad S. Mariam Maiorem,
In die SS. Innocentium statio ad S. Paulum, vbi sunt reliquiæ eorum.
In octaua Natiuitatis Domini, antiquitus vacabat, postea à Callisto I I. Papa facta est statio ad S. Mariam Transtiberim, vt ex eius bulla liquet.
In Epiphania Domini statio ad S. Petrum.
In Purificatione Beatæ Mariæ statio ad S. Mariam Maiorem.
In Septuagesima statio ad S. Laurentium extra muros vetustissima.
In Sexagesima statio ad S. Paulum, olim ad S. Petrum,
In Quinquagesima statio ad S. Petrum.
Feria I I I I. cinerum statio ad S. Sabinam.
Feria V. statio ad S. Georgium.
Feria V I. statio ad SS. Ioannem, & Paulum.
Sabbato statio olim ad S. Laurentium in regione I I I. posteà diu vacauit, hodie ad S. Triphonem.
Dominica in Quadragesima statio Laterani.
Feria I I. statio ad S. Petrum ad vincula.
Feria I I I. statio ad S. Anastasiam.
Feria iiij. statio ad S. Mariam Maiorem.
Feria v. antiquitus vacabat, postea facta est statio ad S. Laurentium in Paneperna
Feria vj statio ad S. Apostolos.
Sabbato in xij. lectionibus statio ad S. Petrum.
Dominica secunda quadragesimæ, antiquitus vacabat, postea facta est statio ad S, Mariam in nauicula, alias in Dominica.
Feria I I statio ad S. Clementem.
Feria I I I. statio ad S. Salbinam.
Feria I I I I. statio ad S. Cæciliam, vbi corpus eius requiescit,
Feria v. ad S. Mariam Transtiberim tituli Callisti.
Feria V I. statio ad S. Laurentium in Lucina.
Sabbato statio ad sanctos Petrum, & Marcellinum.
Dominica I I I. Quadragesimæ statio ad S. Laurentium foris muros.
Feria I I. statio ad sanctum Marcum.
Feria I I I. statio ad sanctam Pudentianam.
Feria I I I I. statio ad sanctum Xystum.
Feria v. statio ad sanctos Cosmam, & Damianum
Feria V I. statio ad sanctum Laurentium in Lucina.
Sabbato antiquitus vacabat, postea facta est statio ad sanctam Susannam. Pius iiij. papa adiunxit sanctam Mariam Angelorum in Thermis Diocletiani.
Dominica quarta Quadragesimæ statio ad sanctam Crucem in Hierusalem,
Feria I I. statio ad sanctos quattuor coronatos.
Feria I I I. statio ad sanctum Laurentium in Damaso.
Feria I I I I. statio ad sanctum Paulum.
Feria v. duplex statio ad sanctum Siluestrum in campo Martio, & ad sanctum Martinū in Montibus à Paulo iiij. restituta.
Feria V I. statio ad sanctum Eusebium.
Sabbato duplex statio olim ad sanctum Lurentium foris muros, quę exoleuit: & hodie ad sanctum Nicolaum in carcere Tulliano, quæ durat.
Dominica de passione statio ad sanctum Petrum.
Feria I I. statio ad sanctum Chrysogonum.
Feria I I I. statio ad sanctum Cyriacum in Thermis olim, nunc ad sanctos Quiritum, & Iulitam
Feria I I I I. statio ad sanctum Marcellum.
Feria v. statio ad sanctum Apollinarem.
Feria V I. statio ad sanctum Stephanum in Cœlio monte.
Sabbato quando D. Papa dabat eleemosynam ad sanctum Petrum duplex statio, ad sanctum Ioannē ante Portam Latinā, quæ in vsu est, & ad sanctum Petrum, quæ exoleuit.

Dominica

Dominica Palmarum ſtatio Laterani in Baſilica ſancti Saluatoris:
Feria ii. duplex ſtatio, antiquitus ad ſanctum Nereum, & Archileum, quæ abrogata eſt, & hodie ad ſanctum Praxedem, quæ durat.
Feria iij. ſtatio ad ſanctam Priſcam.
Feria iiij. ſtatio ad ſanctam Matiam Maiorem.
Feria V. ſtatio Laterani.
In Paraſceue ſtatio ad ſanctam Crucem in Hieruſalem.
Sabbato ſancto Laterani.
In Paſcha mane ſtatio ad ſanctam Mariam Maiorem, in Veſperis verò ad ſanctum Ioannem in Laterano.
Feria ij. ſtatio ad ſanctum Petrum manè, in veſperis Laterani ſimiliter.
Feria iij. ſtatio ad ſanctum Paulum, in veſperis Laterani.
Feria iiij. ſtatio ad ſanctum Laurentium extra muros.
Feria V. ad ſanctos Apoſtolos, olim Laterani.
Feria vi. ſtatio ad ſanctam Mariam ad Martyres, alias Rotundam.
Sabbato in Albis ſtatio Laterani.
Dominica in Albis ſtatio olim Laterani, nunc ad ſanctum Pancratium.
In letanijs maioribus collectio ad S. Marcum, ſtatio ad Sanctum Petrum.
Ferio II. letaniarum collectio ad S. Mariam Maiorem, ſtatio Laterani.
Feria III. collectio ad S. Sabinam. ſtatio ad S. Paulum.
Feria IIII. collectio ad S. Euſebium, ſtatio ad S. Laurentium extra muros.

ALIAS.

Feria IIII. collectio ad S. Crucem in Hieruſalem, ſtatio ad S. Laurentium foris muros.

NVNC.

Feria II. collectio ad S. Hadrianum, ſtatio ad S. Mariam Maiorem.
Feria III. collectio ad S. Mariam Maiorem, ſtatio Laterani.
Feria IIII. collectio ad S. Laurentium in Damaſo, ſtatio ad S. Petrum.
In Aſcenſione Domini ſtatio ad S. Petrum.
Sabbato Pentecoſtes ſtatio Laterani.
Dominica Pentecoſtes ſtatio ad S. Petrum.
Feria II. ſtatio ad S. Petrum ad Vincula.
Feria III. ſtatio ad S. Anaſtaſium, alias S. Anaſtaſiam.
Feria IIII. ſtatio ad S. Mariam Maiorem.
Feria V. ſtatio ad S. Paulum.
Feria VI. ſtatio ad SS. Apoſtolos.
Sabbato in XII. lectionibos ſtatio ad S. Petrum, olim ad S. Laurentium.
In ſolennitatibus S. Crucis ſtatio Laterani in Baſilica S. Saluatoris.

VARIETAS IN STATINIBVS.

Dominica II. Aduentus olim ſtatio erat ad S. Petrum. nunc ad S. Crucem in Hieruſalem.
Dominica ij. Aduentus Domini olim ſtatio erat ad S. Ioannem Baptiſtam, nunc ad ſanctum Petrum in Vaticano.
Dominica iiij. Aduentus Domini olim ſtatio erat ad S. Petrum, nunc eſt ad SS. Apoſtolos.
Die Natalis Domini ad Miſſam maiorem olim ſtatio erat ad S. Petrum. nunc eſt ad S. Mariam Maiorem.
In die S. Ioannis Euangeliſtæ olim ſtatio erat Laterani, nunc eſt ad S. Mariam Maiorem.
In octano Natalis Domini olim vacabat, hodie eſt ad ſanctam Mariam Tranſtiberim.
Dominica in Sexageſima olim erat ſtatio ad S. Petrum, nunc eſt ad S. Paulum.
Sabbato poſt cineres olim ſtatio erat ad S. Laurentium in regione iij. hodie eſt ad ſanctum Triphonem.
Feria V. poſt primam Dominicam in Quadrageſima olim vacabat, hodie eſt ad S. Laurenrium in Pane & perna.
Dominica ij. Quadrageſimæ olim vocabat, hodie eſt ad S. Mariam in Dominica.
Sabbato poſt iij. Dominicam Quadrageſimæ olim vacabat, hodie eſt ad ſanctam Suſannam, & ſanctam Mariam Angelorum.
Feria V. poſt iiij. Dominicam Quadrageſimæ olim duplex erat ſtatio: ad ſanctum Silueſtrum in Campo Martio, quæ nunc etiam perdurat, & ad ſanctum Martinum in Montibus, quam abrogatam renouauit Paulus quartus.
Sabbato poſt quartam Dominicam Quadrageſimæ olim duplex erat ſtatio.
Ad ſanctum Laurentium foris muros, quæ nunc exoleuit, & ad ſanctum Nicolaum in carcere, quæ nunc in vſu eſt.
Sabbbato de paſsione, duplex olim ſtatio erat.
Ad ſanctum Petrum, quæ exoleuit, & ad
S. Ioannem ante portam Latinam, quæ nunc perdurat.

Feria ij. maioris hebdomadæ duplex olim ſtatio erat:
Ad SS. Nereum, & Achilleum, quæ exoleuit, &
Ad ſanctum Praxedem, quæ nunc in vſu eſt.
Die ſanctæ Paſchæ duplex olim erat ſtatio:
Manè ad ſanctam Mariam Maiorem vetuſtiſsima, quæ nunc frequentatur, & ad Veſperas Laterani.
Feria ij. Paſchæ duplex olim ſtatio erat.
Manè ad S. Petrum vetuſtiſsima, quæ perdurat, & veſpere in baſilica ſancti Saluatoris.
Feria V. poſt Paſcha duplex olim erat ſtatio.
In Baſilica Conſtantiana, quæ exoleuit, & nunc eſt ad ſanctos Apoſtolos.
Dominica in Albis olim erat ſtatio in Baſilica, Conſtantiana, quæ etiam deſijt, &
Nunc ad ſanctum Pancratium.
In letanijs maioribus in die ſancti Marci olim collectio erat Laterani, nunc ad ſanctum Marcum, ſtatio verò ad ſanctum Petrum.
In letanijs maioribus, quas triduanas vocant, ante Aſcenſionem Domini vetuſtiſsimis temporibus ſub Leone iij. Anno Domini dccc.
Feria ij. collectio erat ad ſanctam Mariam Maiorem, ſtatio verò ad Lateranum.
Feria iij. collectio erat ad S. Sabinam, ſtatio verò ad ſanctum Paulum.
Feria iiij. collectio erat ad ſanctam Crucem in Hieruſalem, ſtatio vero ad ſanctum Laurentium foris muros.
Poſterioribus vero temporibus feria iiij. collectio ad ſanctum Euſebium, ſtatio autem ad S. Laurentium extra muros.
Noſtris porro temporibus feria ij. collectio ad ſanctum Hadrianum, ſtatio verò ad ſanctam Mariam Maiorem.
Feria iij. collectio ad S. Mariam Nouam, ſtatio autem Laterani.
Feria iiij. collectio ad ſanctum Laurentium in Damaſo, ſtatio vero ad S. Petrum.
Sabbato quattuor temporum Pentecoſtes olim ſtatio erat ad S. Laurentium, quæ exoleuit & nunc eſt ad ſanctum Petrum Apoſtolum.
Feria vi, quattuor temporum Septembris olim ſtatio erat ad S. Clementem, quę exoleuit & nunc eſt ad ſanctos Apoſtolos.

STATIONES ANTIQVÆ, QVÆ NOSTRIS tēporibus exoluere.

Dominica prima poſt octauam Paſchæ ſtatio ad ſanctum Petrum.
Dominica ij. poſt octauam Paſchæ ſtatio ad ſanctos Coſmam, & Damianum.
Dominica infra viij. Aſcenſionis, quæ de Roſa dicebatur, ſtatio ad S. Mariam Rotundam.
Dominica prima poſt Trinitatem ſtatio ad S. Laurentium.
Dominica ij. poſt Trinitatem ſtatio ad SS. Apoſtolos Philippum, & Iacobum.
Dominica iij. ſtatio ad ſanctos Ioannem, & Paulum.
Dominica viij. ſtatio in Baſilica Conſtantiniana.
Dominica poſt feſtum ſancti Calliſti mēſe octobris ſtatio, ad S. Mariam Tranſtiberim.
Dominica xx. ſtatio ad ſanctum Clementem.
Pridie Kal. Decembris die ſancti Andreæ ſtatio ad ſanctum Andream in Exquilijs.
Pridie Kal. Ianuarij die ſancti Sylueſtri ſtatio ad ſanctum Sylueſtrum.
XIX. Kal Februarij ſtatio ad S. Felicem in monte Pincio.
XIIII. kal. Februarij ſtatio ad ſanctum Sebaſtianum.
XII. kal. Februarij ſtatio ad ſanctam Hagnem.
IIII. Nonas Februarij die Purificationis B. Mariæ Virginis collectio ad S. Hadrianū, ſtatio vero ad S. Mariam Maiorem.
VIII. Kal. Aprilis die Annunciationis ſtatio ad ſanctam Mariam Maiorem.
V. nonas Maij ſtatio ad ſanctam Crucem in Hieruſalem.
III. Idus Maij ſtatio ad S. Mariam ad Martyres, alias Rotundam.
IIII. Idus Maij duplex ſtatio ad S. Pancratium, & ad ſanctos Nereum, & Archilleum.
IIII. Nonas Iunij ſtatio ad ſanctos Marcellinum, & Petrum, via Labicana.
Viij. Kal. Iulij ſtatio in Baſilica Conſtantiniana.
III. Kal. ſtatio ad ſanctum Petrum.
Pridie kal. Iulij ſtatio ad ſanctum Paulum,
VI. Nonas Iulij ſtatio ad ſanctos Proceſſum, & Martinianum,
IIII. Idus Auguſti ſtatio ad ſanctum Laurentium extra muros.
XVIII. Kal. Septembris die Aſſumptionis ſtatio ad ſanctam Mariam Maiorem.
XVI. Kal. Septembris ſtatio ad ſanctam Mammam.
VI. Idus Septembris die Natiuitatis Beatæ Mariæ Virginis ſtatio ad ſanctam Mariam Maiorem.
XVIII. kal. Octobris die exaltationis ſanctæ Crucis collectio ad Baſilicam ſancti Laurentij in palatio, quæ dicitur ſancta ſanctorum, ſtatio Laterani.

XV. kal.

XV. kal. Nouembris die sanctæ Lucæ statio Laterani.
V. Idus Nouembris die Dedicationis Basilicæ sancti Saluatoris, statio ad Basilicam Lateranensem.
XIIII. kal. Decembris die Dedicationis Basilicarum SS. Petri & Pauli, statio ad vtriusque Basilicas.
IX. Lal. Decembris statio ad sanctam Felicitatem.

STATIONES, QVAE IN SINGVLIS BASILICIS exoluerunt.

In Basilica Constantiana, Die Paschæ ad vesperas.
Feria ij. Paschæ ad Vesperas.
Feria V. post Pascha.
Dominica in Albis.
In letanijs maioribus collectio.
In letanijs minoribus feria secunda.
Dominica octaua post Trinitatem.
In die sancti Ioannis Euangelistæ.
In inuentione sanctæ Crucis.
In festo sancti Ioannis Baptistæ.
Die exaltationis sanctæ Crucis.
Die sanctæ Lucæ.
Die dedicationis Basilicæ sancti Saluatoris.

Ad sanctum Petrum.

Dominica secunda aduentus Domini.
Dominica tertia aduentus Domini.
Die Natalis Domini ad Missam maiorem.
Dominica in Sexagesima.
Sabbato de Passione.
Dominica prima post octauam Paschæ.
Die Dedicationis Basilicarum Apostolorū.

Ad sanctum Paulum.

Feria tertia Triduanarum.
Die commemorationis sancti Pauli.

Ad sanctam Mariam Maiorem.

Feria secunda Triduanarum collectio.
Die Purificationis, Die Annunciationis, Die Assumptionis, Die Natiuitatis } Beatæ Virginis.

Ad sanctum Laurentiū extra muros.

Sabbato post iiij. Dominicā Quadragesimę
Sabbato quattuor temporum Pentecostes.
Dominica prima post sanctam Trinitatem.
Feria quarta Triduanarum.
Die sancti Laurentij.

Ad sanctum Martinum in montibus.

Feria V. post iiij. Dominicam xl. eam restituit Paulus quartus.

Ad sanctam Anastasiam.

Feria quarta cinerum collectio.

Ad sanctam Sabinam.

Feria tertia Triduanarum collectio.

Ad sanctos Nereum & Archilleum.

Feria secunda maioris hebdomadæ.
Die eorum solennitatis iiij. Idus Maij.

Ad sanctos xij. Apostolos.

Dominica ij. post sanctam Trinitatem.

Ad sanctum Eusebium.

Feria quarta Triduanarum collectio.

Ad sanctos Marcellinum, & Petrum.

Dominica tertia aduentus Domini.

Ad sanctum Clementem.

Feria iij. quattuor temporum Septembris.
Dominica xx. post Trinitatem.

Ad sanctam Crucem in Hierusalem.

Feria quarta Triduanarum collectio.

Ad sanctos Ioannem, & Paulum.

Dominica iij. post sanctam Trinitatem.

Ad sanctos Cosmam, & Damianum.

Dominica secunda post octauam Paschæ.

Ad sanctum Hadrianum.

Collectio in die Purificationis.

Ad sanctum Ioannem Baptistam.

Sabbato quattuor temporum aduentus.

Ad sanctam Mariam Rotundam.

IIII. Idus Maij. Dies dedicationis eiusdē, à Bonifacio iij. Papa.
Dominica infra octauam Ascensionis, quæ de Rosa dicebatur.
Die sancti Andreæ.
Die sancti Siluestri.
Die sancti Felicis.
Die sancti Sebastiani.
Die sanctæ Agnetis.
Die sancti Pancratij.
Die sanctorum Processi, & Martiniani.
Die sanctæ Mammæ.
Die sanctæ Felicitatis.

Exoluerunt stationes, quæ erant in earundem Basilicis, tempore sancti Gregorij Papæ, vt ex indice homiliarum ab eo in ijsdem Basilicis stationum diebus editarum & Ioanne Diacono in eiusdem vitæ libro ij. liquet.

BONI-

BONIFACIVS VIII. PAPA OMNES STATIONVM INDVLGENTIAS A PRAEDECESSORIBVS SVIS concessas confirmauit, vt ex hoc eius diplomate constat.

BOnifacius Episcopus, seruus seruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam, Sublimi sedis apostolicæ solio diuina disponente clemẽtia præsidentes. Etsi de cunctis orbis ecclesijs, iuxta nostri officij debitum, indefesso sollicitudinis studio cogitemus, ad earum statum votiuum & prosperum intendendo: de illis tamen, quæ almæ Vrbis latitudo sinuosa complectitur, eò propensius cogitare nos conuenit, & ad status & honoris earum incrementa felicia, opem, & operam, efficacius impartiri, quo nostris humeris illarum cura dignoscitur specialius, & principalius imminere. Sanè frequenti considerationis indagine perlustramus, & infra claustra pectoris solicita meditatione discutimus, qualiter doctor optimus ecclesiæ sanctæ lumen, beatus Gregorius, dum adhuc in terris gereret vices Christi, patriarchalibus, & quampluribus alijs eiusdem Vrbis ecclesijs, primò, pro vt tradit antiquitas, & alij postmodum Romani pontifices prædecessores nostri, ad honorem Dei, & salutem animarum fidelium, quorũ ad Vrbem ipsam de vniuersis fere orbis prouincijs innumera confluit multitudo, de apostolicæ sedis liberalitate munifica, diuersorum tenorum stationarias indulgentias concesserunt. Nos igitur prædecessorum ipsorum vestigijs præ solicitudinis studio inhærentes, & crebrius reuoluentes in intimis, quod in eadem Vrbe nõ sine supernæ dispositionis arbitrio gloriosorum Principum orbis terræ, ac aliorum innumerabilia sanctorum veneranda corpora requiescant: Et propterea non indignè volentes, ob diuinam, & Principum ac sanctorum reuerentiam prædictorum, ecclesias ipsas, nec non, & eandem Vrbem, vtpote ipsius Romanæ ecclesiæ filiam spiritualem, & ad eius beneplacita exequenda dispositam, quam infra sacrarium pectoris gerimus prædilectam honoribus condignis attollere, vberibus prosequi gratijs, & præcipuis fauoribus confouere, ac animarum fidelium prouidere profectibus eorundem, vniuersas stationarias indulgentias supra dictas eisdem ecclesijs sub quacunque forma continentia, siue modo eis à prædecessoribus ipsis concessas, auctoritate apostolica, & ex certa scientia confirmamus, easque obtinere volumus perpetui roboris firmitatem, & vt paternæ dilectionis affectum, quem ad vrbem gerimus prælibatam, per effectum operis euidentius ostendamus: ac ipsam, & easdem ecclesias honoris, & gratiæ potioris impendio prosequamur, & saluti prouideamus vberius fidelium prædictorũ. Nos de omnipotentis Dei misericordia, & eorundem Principum beatorum Petri, & Pauli apostolorum eius auctoritate confisi, omnibus vere pœnitentibus & confessis, qui ad prædictas ecclesias à die cinerum, vsque ad festum resurrectionis Dominicæ inclusiue, ex tunc proxime sequuturum, venerabiliter visitauerint, annuatim vnum annum & quadraginta dies, ac illis etiam, qui in statu huiusmodi existentes ad recipiendum benedictionis munus per summum pontificem, qui pro tempore fuerit à prædicto die cinerum, vsque ad festum ipsius similiter inclusiue super peregrinos, prout moris esse dignoscitur, faciendæ, deuotè accesserint, seu alias illi contigerit interesse, præter alias indulgentias consuetas centũ dies de iniunctis sibi pœnitẽtijs misericorditer relaxamus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis, & relaxationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri, & Pauli Apostolorum prædictorum se nouerit incursurum. Datum Laterani VIII. Idus Aprilis, Pontificatus nostri, Anno Tertio.

FINIS.

RERVM VERBORVMQVE IN PLATINAM, ET ONVPHRIVM DE VItis Pontificum Index copiosissimus, studiosissime fidelissimeque iam collectus.

A

Augusta

Electores

F

K.

L.

Medio-

N.

O.

INDEX

Philip-

Q.

R.

S.

T.

Thelespho-

FINIS INDICIS.

Errata quæ operarum incuria obrepsere, sic corrige.

Pagina 5. linea 2. lege suillæ carnis. Pag. 11. lin. 43. l. Apostolũ. Pag. 19. lin 44. l põtificatu. Pag. 21. li. 25. l. pertinacis. Pag. 26. lin. 3. l. accipias. Pag. 37. lin. vlt. l. vero. Pag. 42. lin. 24. l. non reddi. Pag. 57. lin. 42. l. Hexametris. Pag. 59. lin. 22. l. vbi opus. Pag. 63. lin. 9. l. placandum. Pag. 64. lin. 57. l. ex. Pag. 71. lin. 42. l. redegerit. Pag. 74. lin. vlt. l. præda. Pag. 79. lin. 42. l. Iustinianus. Pag. 95. lin. 20. l. In itinere. Pag. 100. lin. 33. l. præclarum. Ibid. lin. 48. l. Rhenũ. Ibid. lin. 50. l. Romana. Pag. 111. lin. 16. l. is inito. Pag. 118. lin. 17. l. supererat. Pag. 141. lin. 41. l. exercitibus. Pag. 145. li. 45. l. cõtentus. Pag. 152. li. 54. l. Christianis. Pag. 168. li. 58. l. alteri. Pag. 170. li. 12. l. vouit. Pag. 183. li. l. 25. Gallus. Pag. 188. lin. 54. l. nemoribus. Ibid. lin. 67. l. quod Procheto. Pag. 207. lin. 55. l. ante portum. Pag. 208. lin. 56. l. prodire in publicum. Pag. 211. lin. 28. l. indignati. Ibid. lin. 40. l. celebrato. Pag. 212. lin. 43. l. diuendidita. Pag. 217. li. 53. l. datam. Pag. 219. lin. 11. l. rem. Pag. 223. lin. 51. l. vt demum. Pag. 227. lin. 20. l. Nicolaus. Pag. 229. lin. 50. l. Alberto. Pag. 231. lin. 3. l. fine. Pag. 265. lin. 19. l. libellis. Pag. 288. lin. 5. l. dedebatur. Pag. 299. lin. 42. l. scriuturum. Pag. 304. lin. penult. l. mutuaque. Pag. 327. lin. 17. l. obeundo. Ibid. lin. 49. l. rerumpublicarum. Pag. 328. lin. 55. l. vrbis. Pag. 333. lin. 20. l. anglica. Pag. 335. lin. 51. l. amens. Pag. 338. lin. 41. l. vacationem. Pag. 345. lin. penult. l. militum. Pag. 349. lin. 8. l. lateritio.

NIHIL in historia B. Platinæ quod non sit Catholicum, deinde omnia quæ vel in eius, vel Onuphrij opusculis habentur, pia sunt, ac Consona placitis & doctrinæ Ecclesiæ Romanæ.

Frater Petrus Bacherius S. Theologiæ Professor, Prior Prædicatorum LOVANII ita censeo.

Frater Baltazar Textor. S. Theologiæ Professor, ac Regens in conuentu Prædicator. Louanien.

Hæc Historia B. Platinæ cum cæteris annexis diligenter lecta, visitata & correcta per Venerabiles viros, F. Petrum Baccherium S. Theologiæ professorem, Priorem prædicatorum in Louanio, & fratrem Balthazarem Textoris similiter S. Theologiæ professorem ac Regentem in conuentu Prædicatorum Louanij citra periculum imprimi poterit. Actum Louanij hac 17. Febr. 1571.

Nicolaus Lutosanus à Fraxinis, S. Theologiæ Licentiatus, auctoritate Apostolica & ordinarij ad visitandos examinandosque libros commissus, & per Catholicam Reg. Maiest. approbatus.

Impensis IOANNIS BOGARDI, excudebat Ioannes Masius, Typog. Iurat. Reg. Maiestatis.

M. D. LXXII.

COR RECTVM INQVIRIT SCIENTIAM.

colorchecker CLASSIC
calibrite
mm